IO. ALBERTI FABRICII
SS. THEOL. D. ET PROF. PVBL.

BIBLIOGRAPHIA ANTIQVARIA

SIVE

INTRODVCTIO

IN

NOTITIAM SCRIPTORVM

QVI

ANTIQVITATES HEBRAICAS GRAECAS
ROMANAS ET CHRISTIANAS SCRIPTIS
ILLVSTRARVNT.

EDITIO TERTIA

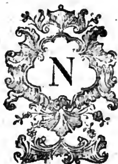
EX MSCPTO B. AVCTORIS INSIGNITER
LOCVPLETATA ET RECENTISSIMORVM
SCRIPTORVM RECENSIONE AVCTA
STVDIO ET OPERA

PAVLLI SCHAFFSHAVSEN P. P.

HAMBVRGI,
APVD IOANNEM CAROLVM BOHN
MDCCLX.

PAVLLI SCHAFFSHAVSII
PRAEFATIO.

Nouam huius bibliographiae a B. Fabricio, summo saeculi nostri Polyhistore, compositae editionem quum pararet bibliopola, Ioan. Carol. Bohnius, Vir honestissimus, me adiit rogauitque, vt huius editionis curam susciperem. Suscepi vero hoc ipsum negotium quam lubentissime hisce potissimum de caussis, primum quod hac ipsa re pietatem, qua Praestantissimum Fabricium, Praeceptorem olim meum fidelissimum et colui et adhuc colo, publice declarare me posse intellexi; deinde quoniam ea fuit liberalitate Celeberrimus Fabricii gener, Hermannus Samuel Reimarus, Vir Eruditissimus, Collega mihi con-

coniunctissimus, vt ipsum illud exemplar, cui accessiones, quibus hunc librum augeri voluit, alleuerat Fabricius, beneuole mecum communicaret; denique quoniam, quod in hoc libro pertractatur argumentum ad illud spectat litterarum genus, quo ab eo inde tempore, quo ad litterarum studia animum applicui, vehementer me delectari memini. Hisce igitur, quas iam recensui, caussis permotus, quam primum consilium mihi suum aperuerat bibliopola, ad curandam huius libri editionem me accinxi. Quam igitur vt, quantum fieri posset, accuratam lectoribus traderem, eos in primis libros, qui in antiquorum populorum moribus ritibusque illustrandis versantur, recentissimis temporibus post obitum B. Fabricii editos, familiares mihi reddidi, quae in iis occurrerent antiquis ritibus illustrandis inseruientia, cum cura excerpens. Horum igitur librorum et quae ex iis excerpta sunt recensionem mihi tantum, reliquas vero, quibus hic liber insigniter locupletatus est, accessiones omnes Fabricii industriae atque eruditioni tribuas velim. Mihi vero id negotii datum esse credidi, vt suo quaelibet accessiones loco insererentur; simulque vt, quam accuratissime emendatissimeque fieri posset, haec prodiret bibliographiae editio. Qua quidem in re nouum beneuolentiae amorisque in me sui documentum exstare voluerunt, Viri Humanissimi, Ioan. Christian. Wolfius et H. S. Reimarus, Collegae mihi Amicissimi. Hi enim, et Wolfius quidem, quantum per valetudinis conditionem fieri potuit, eos quibus instructissimae bibliothecae et publica, et priuata Reimariana superbiunt libros praestantissimos non solum beneuole mecum communicarunt, sed consiliis etiam sapientissimis me adiuuerunt; nouoque hoc, quod in me vel potius in Fabricium contulerunt beneficio orbem eruditum, in quem immortalia exstant eorum merita, valde sibi deuinxerunt. Dedit quoque mihi amoris in me sui signum Vir Clarissimus, Ioannes Ioachimus Schwabius, Fautor atque Amicus maximopere mihi colendus, quod eos libros, quorum apud nos non erat copia, quibusue Lipsiensium bibliothecae erant ornatae, bene-

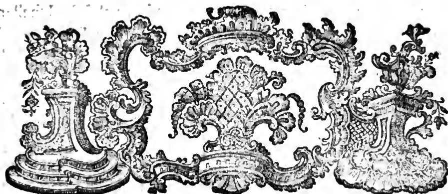
uole

uole euolueret, quae mihi vſui eſſent excerpens mihique liberaliter ſuppeditans. Quod amoris atque beneuolentiae genus mihi gratiſſimum fuiſſe vt intelligat, omni contendam ſtudio. Quanquam vero vt emendatiſſima atque inſtructiſſima eſſet haec noua editio vehementer annifus ſum; tamen haud difficulter praeuideo, et rerum varietate diſtinctarum copia, et preli ob inſtantes nundinas Lipſienſes adhibenda feſtinatione fieri potuiſſe, vel quod comperi, factum eſſe, vt et menda ſparſim ſubreperent, et libri aut integra argumenta, quibus augeri liber hicce potuiſſet, ſint omiſſa. Humanitate autem aequi lectoris fretus confido, eum hos qualescunque defectus beneuole eſſe interpretaturum, recordantem, nihil eſſe omni ex parte perfectum, nec fieri poſſe, quin tanta rerum mole aliquando animus ita obruatur, vt vel quaedam minus accurate videat, vel adiicienda effugere patiatur. Gratiſſimum vero mihi fore ſignifico, ſi Viri eruditionis laude praeſtantes reique antiquariae periti eas, quibus haec bibliographia locupletari poſſit, obſeruationes mecum communicent: quas quidem ſupplementis, quibus hunc ipſum librum eruditorum accommodabo, vſibus inſerendas curabo. Neque enim concedam, vt in expoliendo praeſtantiſſimo hocce opere ſegnem deprehendar, ſed quodcunque a muneris mei negotiis vacuum mihi erit tempus, omne fere eidem exornando impendam. Quare operam dabo, vt, quam primum ea rerum mihi ſuppetet copia, quae iuſtae magnitudinis volumen conficiat, in lucem ſupplementorum illud volumen exeat. In quo quidem et reliquos theſauri Vgoliniani tomos, quorum notitia tum, quum haec bibliographiae editio prelo ſubiiceretur, nondum ad me peruenerat, et praeſtantiſſimum Tantoque Rege dignum opus, quod picturas in Herculano repertas, Regisque, tum vtriusque Siciliae, iam Hiſpaniae iuſſu in aere inciſas doctiſſimorumque virorum commentariis illuſtratas exhibet, cuius exemplar felici ſidere in bibliothecam Viri longe Experientiſſimi Erudi-

tissimique, Gottfr. Iac. Iaenischii, M. D. quem Hamburgensium Aesculapium vere dixeris, transiit, accurate recensebo. Neque vero ignorare te volo prudentissimum, quod cepit bibliopola, Vir integerrimus, consilium. Is enim, etiamsi distracta fuerint huius editionis exemplaria, noua vt paranda sit editio, eam tamen ad huius ipsius editionis exemplum recudendam curabit, accersionesque omnino omnes in supplementa coniiciet. Exposui tibi, L. B. huius editionis, quam diu anxie flagitasti, ornamenta. Tu vero iisdem largiter fruere, meisque tibi inseruiendi studiis, vel ob hanc caussam, quod B. Fabricii manibus sacra fuerunt, faue. Scr. d. V. Aprilis A. R. S. CIↃIↃCCLX.

IO.

IO. ALB. FABRICII
PRAEFATIO
PRIORIBVS EDITIONIBVS
PRAEMISSA.

Bibliographia haec priuatarum more praelectionum primum a me tradita, totaque consecrata fuit progressibus et captui studiosorum Iuuenum, frequentantium Gymnasium huius Vrbis, quod hoc ipso anno * bonis vt voueo speroque auspiciis celebrabit primum suum Iubilaeum, siue memoriam saecularem Musei huius publicaeque virtutum, pietatis et bonarum litterarum officinae, Optimorum Patrum cura ante hos centum annos conditae atque dedicatae. Primus hic est atque vnicus e priuatarum mearum scholarum commentariis, quem emittere in vulgus ausus sum, ne describentium fatigaret manus, nec inemendatior forte ab aliquo inconsulto in publicum praecipitaretur. Argumentum atque conatum propositi haud improbaturos confido eruditos homines, quibus constat quantum vsum praebeat, quantoque ad omne scriptorum sacrorum, externorum genus intelligendum sit subsidio dilucida et accuratior cognitio Antiquitatis.

* 1713.

tatis. Ad huius caliginem quae eam vndique obſedit diſpellendam, et illuminandas remotiſſimarum ab aetate noſtra rerum tenebras innumerorum virorum doctorum ingenium atque induſtria a renatis vsque litteris magna cum laude elaborauit, quorum in notitiam vt ſenſim tirones introducerentur, et ad ſtudium ipſum amplectendum, quod eruditiſſimo cuique ſemper fuit in deliciis, inflammarentur, hanc telam ſoloce filo texui. Quanta illi deſint ad perfectionem, vel quae in ea poſſint ab acerbo aliquo cenſore carpi ac reprehendi, ipſe bonam partem pulchre video, ſed video etiam quotidie multa et multos reprehendi ſtrenue ab iis, qui nihil melius praeſtant. Iucundum tamen eſt mihi, qualecunque ſtudium quod hactenus rei litterariae pro exigua mea parte impendere conatus ſum, non paucis doctis, aequis et candidis hominibus minime diſplicuiſſe, & ab humanitate ipſorum relictum mihi fuiſſe locum emendandi me meaque. Itaque et huic libro non adeo metuo ab illorum ſimilibus, diſſimiles nemo ſanus curet, quorum inhumana iniquitas non modo auribus caret, quod de ventre aiunt, ſed quod magis mirum in homine litteris contrito et miſerandum eſt, ſenſu ſui. Vnum de quo apud eruditos excuſatum me volo, non praeterierim, vt ne ſcilicet vertant mihi vitio, quod Diſputationes Academicas noſtratium Germanorum hinc inde, rarius tamen retuli in cenſum, quarum aliquas iudicabunt illi fortaſſis debuiſſe me habere, οὐδ' ἐν λόγῳ, οὐδ' ἐν ἀριθμῷ. Ac ſcio quam iuſtiſſima aeſtimatione ex illis multae contemnantur ac praetereantur, ſed alias viciſſim expertus ſum lectu eſſe digniſſimas, et multa complecti paucis foliis, quae magna aliquando volumina patiuntur a nobis deſiderari. Vt igitur tironum praecipue noſtrorum conſulerem captui et ſtudiis, qui diſputationes eiusmodi facilius poſſunt parare, extra glebam licet in qua natae ſunt rarius conſpici ſolitas, earum quae in curioſiore aliquo Antiquitatis argumento verſantur, licet non plane elaboratiſſimarum, mentionem ſubinde omittere nolui. Praetermiſſa adiungere, emendareque quae perperam poſita ſunt, poſteri temporis ſtudium erit: nunc vt breuis conſpectus totius Voluminis oculis pateat tuis, en Tibi argumenta capitum quibus illud diſpertiui:

ELEN-

ELENCHVS CAPITVM.

De Scriptoribus qui ante Rosinum Antiquitates Romanas condere instituerunt. 1. *De Io. Rosino.* 2. *Tho. Dempstero et Andrea Schotto.* 3. *De variis compendiis Antiquitatum Romanarum.* 4. *De aliis Antiquitatum Rom. scriptoribus.* 5. *De Georgii Hieron. Welschii et Flaminii Vaccae affectis vel ineditis operibus.* 6. *De scriptoribus Miscellaneis Antiquitates Romanas illustrantibus.* 7. 8. 9. 10. *Bernardi de Montfaucon antiquitas explicatione et schematibus illustrata.* 11. *De thesauris antiquitatum Romanarum Graeuiano et Sallengriano et Poleni supplementis.* 12. *Conspectus thesauri antiquitatum Romanarum Graeuiani.* 13. *Conspectus noui thesauri antiquitatum Romanarum Sallengriani.* 14. *Io. Poleni supplementa noua in Romanas et Graecas Graeuii et Gronouii antiquitates.* 15. *Index scriptorum, antiquitates Romanas illustrantium, thesauris Italiae ac Siciliae Graeuiano-Burmannianis insertorum.* 16. *Index alphabeticus scriptorum, qui in vtroque thesauro Graeuiano et Gronoviano itemque Sallengrii nouo thesauro antiquitatum Romanarum, Poleni supplementis nouis et thesauris Italiae ac Siciliae Graeuiano-Burmannianis continentur.* 17. *pag.* 89.

IV. De Scriptoribus Generalibus Antiquitatum Christianarum.

Lexica Antiquitatum Ecclesiasticarum. 1. *Syntagmata et Compendia de Antiquitatibus Ecclesiasticis.* 2. *De Romanae et Ecclesiarum Occidentalium ritibus scriptores.* 3. *De ritibus Ecclesiae Graecae aliarumque Orientalium.* 4. *Scriptores de vita et moribus Veterum Christianorum.* 5. *De conuenientia rituum Christianorum cum Iudaicis atque Ethnicis.* 6. *Scriptores Miscellanei Antiquitatum Ecclesiasticarum.* 7. *Ritus Ecclesiastici descripti ordine temporis quo obtinere coeperunt.* 8. *Per rituum diuersitatem Communionis Ecclesiasticae vinculum haud solui.* 9. *Ritus externos omnes neutiquam esse improbandos vel negligendos.* 10. *Delineatio thesauri Antiquitatum Ecclesiasticarum.* 11. *pag.* 158.

V. De Scriptoribus veterem Geographiam ac Chorographiam illustrantibus.

Studii Antiquitatum diuisio et partes. 1. *Archaeographia a Iac. Sponio descripta, diuisaque octo capitibus.* 2. *Vt in Historia sic in Antiquitatum studio Geographia vetus et Chronologia neutiquam omittenda.* 3. *Geographiae sacrae et de terra sancta ac Hierosolyma scriptores veteres ac recentes.* 4. 5. *Geographia Nubiensis, Abulfeda etc.* 6. *Antiqui Geographi Graeci.* 7. *Latini.* 8. *De tabulis Geographicis.* 9. *Geographia vetus ciuilis per compendium a recentioribus tradita.* 10. *Eadem plenius et vberius exposita.* 11. *Parallela veteris et nouae Geographiae.* 12. *Lexica Geographica.* 13. *Scriptores qui certas regiones speciatim persequuti sunt, et de Geographia medii ac sequioris aeui, quae magnam partem adhuc illustranda desideratur. Difficulter id fieri posse nisi recens Geographia plenius*

plenius et accuratius tradatur. ibid. 14. 15. *Geographiae veteris Ecclesiasticae scriptores, et Notitiae Episcopatuum.* 16. *pag.* 180.

VI. De iis, qui descriptionem veteris Vrbis Romae ediderunt.

Etsi ampla et splendida, veteris tamen vix umbram refert Roma hodierna. Ios. Scaligeri, Petri Scriverii et Iani Vitalis in hanc rem Epigrammata. 1. *De veteris Romae nomine.* 2. *Originibus.* 3. *Pomoerio, portis, incrementis et amplitudine Scriptores.* 4. *Obiter de aliis urbibus amplissimis. ibid. De XIV. regionibus Vrbis Romae et de viis publicis.* 5. *De septem Collibus et de Capitolio.* 6. *De urbis aedificiis publicis ac priuatis, multitudine incolarum etc.* 7. *Scriptores complures qui Veterem Romam eiusque ornamenta, rudera ac reliquias descripserunt.* 8. 9. 10. 11. 12. *Incrementa et magnitudo Romani Imperii.* 13. *Noua Roma CPolis.* 14. *pag.* 212.

VII. De Scriptoribus qui Chronologiam Technicam et Historicam tradiderunt.

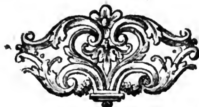
Chronologia duplex, Technica et Historica. 1. *Historicae scriptores veteres ante Eusebium.* 2. *De Eusebii Chronico.* 3. *Chronologi post Eusebium Graeci.* 4. *Latini.* 5. *Arabes id. Recentiores praecipui.* 6. *Scriptores Chronologiae Technicae.* 7. *Parum utilis quorundam in minutiis et incertis περιεργία.* 8. *Chronologorum dissidia circa annum natalem CHRISTI.* 9. *Idea Chronologica rerum praecipuarum, digesta per sex annorum millenarios.* 10. *Subsidia Chronologica quaedam enumerata, ex quibus in gratiam studiosorum duo h. l. subiuncta exhibentur, Index Archontum Atheniensium et Pontificum Romanorum Alphabeticus.* 11. *pag.* 230.

VIII. Scriptores de Diis, Geniis, Sanctis &c.

Antiquitatum diuisio in sacras, politicas, militares, litterarias et priuati usus atque domesticas. 1. *In sacris iterum varia consideranda, ac primo dicendum de religiosi cultus obiecto, siue Diis quibus sacra facta.* 2. *Gentes nullae Atheae.* 3. *DEI cognitio usque quaque testata. Theologiae Naturalis atque Ethnicae scriptores.* 4. *De origine Idololatriae: et quomodo tot Gentibus placuerit multos colere Deos, quum ratio unum esse Deum suadeat?* 5. *Pro numine culta quaecunque vel prodesse vel nocere possent; ut astra atque aliae res naturales, vel homines eorumque affectiones, vel genii ac daemones.* 6. *Dii et Deae, boni et mali. Solitarii et cum aliis culti Dii, σύνθρονοι et Cabiri.* 7. *Varia nomina et cognomina iisdem tributa Diis, ex varia occasione.* 8. *Vnius summi DEI cultus, Veri DEI nomina et attributa. Cabbalistarum Sephiroth et Kelifoth. Scriptores Theologiae Iudaicae.* 9. *SS. Trinitatis agnitae vestigia apud Iudaeos et Ethnicos.* 10. *Scriptores de Deastris Syrorum et aliarum Gentium Orientalium.* 11.

De

militaria,

BIBLIO-

BIBLIOGRAPHIAE ANTIQVARIAE

CAPVT. I.

De Scriptoribus Generalibus Antiquitatum Hebraicarum.

Notitia antiquitatum hebraicarum haurienda e sacris litteris, earumque interpretibus Iudaeis et Christianis, rerum hebraicarum peritis. 1. *Ex Philone et Iosepho. ibid. Ex Talmude vtroque, eius Mischna et Gemara, interpretibus Iudaeis et Christianis:* 2. *De Mosis Maimonidis, Iacobi ben Ascher aliorumque epitomis talmudicis.* 3. *Quanta fide digni scriptores Talmudici et Iudaei recentioris aetatis.* 4. *De corporibus antiquitatum hebraicarum, quae christiani scriptores moliti sunt.* 5. *De Christianis, qui sparsim in commentariis et lexicis, vel aliis scriptis suis antiquitates hebraicas illustrarunt.* 6. *Opera inedita vel promissa Balthasaris Scheidii, Iosuae Arndii et Theodori Dassouii, τῶν μακαρίτων.* 7. *Compendia antiquitatum hebraicarum.* 8. *Scriptores, qui vnum aliquod argumentum professi plura antiquitatum capita attigerunt.* 9. *Scriptores, de ritibus recentium Iudaeorum pro varia natione et secta diuersis, nec vnius generis.* 10. *Delineatio thesauri antiquitatum hebraicarum.* 11. *Index thesauri antiquitatum hebraicarum Vgoliniani.* 12.

I.

Vetustissima et certissima memoria antiquitatum hebraicarum ex *sacris litteris* haud dubie petitur, cuius interpretes siue Iudaei siue Christiani rerum harum periti et curiosi merito inter scriptores praesentis argumenti familiam ducunt.

Ex illis praecipue fide digni sunt, qui graece temporibus apostolorum Christi scripsere *Philo*, [1] quem, quum editio ab *Erico Benzelio*, archiepiscopo Vpsaliensi, exspectata, nimis diu esset protracta, emendatum notisque illustra-

[1] Huius sublestam ducit. fidem Chr. Schoettgenius hor. hebr. T. II. p. 39. et in libro: Jesus der wahre Meßias, aus der alten und reinen jüdischen Theologie dargethan und erläutert p. 68. eundemque semiiudaeum esse affirmat, in quo hebraicae ac chaldaicae linguae peritia, nec non traditt. oralium studium desideretur.

ſtratum duobus voluminibus in Folio Londini 1742. edidit *Thomas Mangey*, et *Flav. Ioſephus* eruditiſſimo *Ed. Bernhardi*, (1697. 12. Ian. aet. 59. denati) ſed quod dolendum imperfecto [a] commentario illuſtratus. Cui inſigni ſcriptori recenſendo porro et expoliendo certatim olim ſuam addixere operam praeſtantiſſimi viri Iac. Gronouius Lugd. ap. Batauos, Pariſiis Ioan. Boiuinius, et Lipſiae Godfrid. Olearius, qui autem vel aliis laboribus impediti, vel morte oppreſſi, conſilium ſuum exſequi haud potuerunt. Feliciori autem fortuna in expoliendo Ioſepho vſi ſunt duumuiri celeberrimi Io. Hudſonus et Sigebertus Hauercampus, quorum ille Ioſephum emendatum atque caſtigatum edidit Oxoniae 1720. Fol. 2 Voll. hic autem cum integris virorum doctiſſimor. notis eundem cum manuſcriptis praecipue Lugduno-Batauis collatum euulgauit Amſtelaedami 1726. 2 Voll. in Fol. ad quam praeſtantiſſimam editionem nonnulla monuit Io. Bapt. Ottius in ſpicilegio triticeo ex flauo Flauii Ioſephi campo. Tiguri 1733. 4.

Philoni et Ioſepho ſuccenturiantur, qui hebraice libros V. T. illuſtrarunt, vt *Iſaacus Abarbanel*, *Moſes Alſchech*, et ne de aliis in praeſenti dicam, qui in Bibliis Buxtorfianis Baſileae 1618 et 19 in folio editis, atque in Bibliis Hebraicis, Amſtel. 1724. T. IV. in Fol. excuſis exſtant, Aben Eſra, R. Salomo, R. Leui ben Gerſon, Dauid Camius ſ. Kimchi, quorum notitiam et vitas ex Bartoloccio excerptas in analectis rabbinicis, Vltraiecti 1702. 8. editis, vtiliſſimo tironibus har. litterarum libro, dedit V. C. Adr. Relandus, R. Iſaac, qui etiam Iarchius vulgo appellatur, R. Chiskias, R. Iacob de Leskas, et R. Obadias Sphorno.

Ex Chriſtianis S. Scripturae interpretibus hoc loco nominandi ſunt *Seb. Munſterus*, *Paullus Fagius*, *Ioannes Druſius*, tum *Henricus Ainſworthus*, cuius praeclari in Pentateuchum commentarii exſtant, *Ioannes* item *Lightfootus* in horis talmudicis et reliquis commentariis, atque *Chriſti. Schoettgenius* in horis talmudicis, nec non *Chriſto. Cartwrigthus*, *Iac. Altingius*, *Iac.* et *Ludov. Capelli*, *Ioannes Cocceius*, *Eduardus Pocockius*, *Seb. Schmidius*, *Cherubinus de ſancto Ioſepho*, in apparatu biblico, *Auguſtinus Calmet* in Commentariis in S. S. gallice Pariſ. 1707-1716. XXIII. Voll. in forma quadripartita editis, et 1724. VIII. Voll. in Folio recuſis; et in diſſertationibus, quas ſingulis voluminibus adiunxit, in linguam latinam verſis a Ioanne Dominico Manſi. Lucae 1729. Fol. in linguam germanicam verti coeptis cum Illuſtris Moshemii obſeruationibus, Bremae 1738. 8. cuius ſex euulgatae ſunt partes. *Adam. Erdm. Mirus*

[a] Tantum libros priores IV. antiquitatum, ſed cum his pleraque Pentateuchi Moſaici ad leges ritusque Hebraeorum ſacientia explicant. Oxon. 1700. fol. Ceterum de Ioſepho et Philone fuſius egit B. Fabricius Lib. IV. c. IV. et VI. Bibl. gr. ſ. Vol. III. p. 104. ſſ. et 228. ſſ.

Mirus in Lexico antiquitatum biblicarum, et pauci quidam alii; nec non qui Leuiticum librum illustrarunt *Aug. Varenius, Wolfgangus Franzius, Fridericus Spanhemius* T. III. Opp. aliique laudati Mich. Lilienthalio in archiuario biblico V. T. p. 191. quibus vtinam liceret integrum D. Theodori Dassouii commentarium adiungere, cuius specimen tantum sub titulo Scholia Criticorum in Leviticum prodiit.

II. Alter veluti fundus atque fons, ex quo antiquitatum hebraicarum notitia petenda venit *Talmud* est, siue corpus iuris atque doctrinae iudaicae duplex, *Hierosolymitanum* et *Babylonicum*. [3] Vtrumque constat *Mischnah* et *Gemara*. Mischnah quasi δευτέρωσιν atque alteram legem, oralem nempe dixeris, textus et κειμένου instar est, cui Gemara tanquam in commentarii vberioris vicem adiungitur, qui Mischnam siue *Mathnitam* explicat vel per *Baraitha* siue sententiam et decisionem in scholis R. Chaia et R. Vschaia traditas, vel per *Tosaphta* siue additionem ad Mischnam, vbi haec fuit concisior. Vide Buxtorfii lexicon Talmudicum p. 2611. 2474. sq. et 452. et Io. Chr. Wolfii, Bibl. Hebr. P. II. p. 660 et 695. sq. Mischnah longe elegantiore purioreque stilo hebraeo rabbinico, licet conciso et abrupto, scripta est, faciliusque intelligitur, et maioris est auctoritatis fideique et antiquitatis quam Gemara, atque si Maimonidem [4] audimus, circa Adriani Imper. tempora in litteras relata. Gemara tum ob alias rationes tum propter obscuriorem chaldaicum stilum admixtaque varia barbara vocabula longe difficilior et paucis intellecta, sedensque in tenebris et pluribus referta fabulis gerrisque et sententiis rabbinicis, aduersa fronte inter se concurrentibus, neque ante sextum a CHRISTO nato saeculum composita, quin immo recentiorum etiam temporum vestigia haud obscure prae se ferens, vt a Joanne Morino aliisque demonstratum fuit.

[3] Celeberrimus Christianus Schoettgenius, Horar. hebraicar. Tom. II. p. 817. et in libro, Jesus; der wahre Meßias, p. 63. Talmud haud genuinum esse, ex quo antiquitatum hebraicarum notitia hauriatur, fontem, sed, eidem post sacras litteras et Targumim, libros Iudaeorum, ante opus Talmudicum conscriptos, Inprimisque librum Sohar substituendos esse, probare vehementer contendit. Hanc Schoettgenii sententiam sub examen vocarunt et Summe Venerabilis ecclesiarum Lubecensium Praesul, Io. Gottl. Carpzouius in praefat. apparatui historico critico antiqq. S. C. et gentis hebraeae praemissa; cui respondit Schoettgenius in specimine antiquitatum hebraicarum ex libro Sohar, Dresdae 1751. programmatis loco edito: Et Blasius Vgolini in epistola ad Chr. Bened. Michaelis. Venetiis 1748. 4.

[4] Vide ad Codicem Avoda Sarah T. 4. edit. Surenhusii p. 369. vbi argillae Adriani mentio. Alii putant, Antonini Pii Imperat. indultu R. Iehudam doctissimor. sui aeui virorum synodum coegisse, et ius Hebraeorum in compendium redegisse. Vide Iac. Rhenferdi opera philolog. p. 918.

Talmud, vt dixi, duplex est, [5] *Hierosolymitanum*, in quo quatuor tantum ordines, 1. *Seraim* de seminibus, Massictae siue tractatus vndecim, 2. Moëd de festis tractatus duodecim. 3. *Naschim* de mulieribus tractatus septem, et 4. Ieschuoth de poenis tractatus octo. His accedit ex ordine Tahoroth de purificatione tractatus vnus, sed non totus. Vide indicem Talmudis Hierosolymitani in Io. Lightfooti operibus posthumis p. 30-62. nec non Zachar. Grapium in idea Talmudis Hierosolymitani, Lips. 1665. 4. Iac. Frid. Reimmannum in histor. theol. iudaicae p. 275. seq. et Sigism. Iac. Baumgarten in den Nachrichten von einer hallischen Bibliothek. P. XXV. s. Vol. V. p. 31. ss. Talmud alterum *Babylonicum* in sex ordines distinguitur, quorum Targum Ionathanis Exodi XXVI. 9. meminit, et alterum Targum Cantic. V. 10. Illi sunt 1. *Seraim* de seminibus, 2. *Moëd* de festis, 3. *Naschim* de mulieribus, 4. *Nesikim* de poenis, 5. *Kodaschim* de sanctificationibus, et 6. *Toharoth* de purificationibus. Quilibet ordo iterum pluribus constat Massictis siue tractatibus, qui singuli in capita sua distinguuntur. Vide indicem codicum capitumque Talmudis Babylonici in Bartoloccii Bibliotheca Rabbinica T. 3. p. 77-662. ss. Cherubini de S. Josepho apparatu biblico T. 1. p. 396. sq. et T. 2. p. 612. ss. apud Galatinum lib. 1. de arcanis catholicae veritatis c. 5. Sixtum Senensem lib. 2. bibl. sanctae, Buxtorfium in biblioth. rabbinica, tractatui de abbreuiaturis adiecta, Voisinium ad Raymundi Martini pugionem fidei p. 31. seq. D. Jo. Mulleri nostri τοῦ μακαρίτου Iudaismum detectum pag. 33. seq. B. D. Zach. Grapii historiam litterariam Talmudis Babylonici, Rostoch. 1696. 4. Herm. von der Hardt in natiua corporis iuris iudaici effigie praemissa editioni codicis *Taanith*, siue de ieiunio. Helmst. 1712. 8. Iac. Frid. Reimmannum in introd. in histor. theolog. iudaicae, germanice edita, p. 159. ss. Sigism. Iac. Baumgarten in den Nachrichten von einer hallischen Bibliothek, P. XXV. s. Vol. V. pag. 7. ss. et inpr. Ioan. Christ. Wolfium, τὸν πάνυ, Bibl. Hebraeae P. II. L. IV. p. 657. ss. et P. IV. p. 320. ss.

Edita est *Mischna* saepius seorsim tum sine punctis vocalibus, vt Amstelod. 1637. 8. tum illis a Salomone Adano et Iacobo Iuda Leone animata, vt ibid. 1646. 8. Etiam cum commentar. כף נחת R. Isaaci ben Gabbai Venet. 1609. 8. et cum commentariis Maimonidis atque Bartenorae, charactere quadrato

[5] Iudaeorum computus tradit, Talmud *Hierosolymitanum* absolutum esse Anno iudaico 4229, siue Christi Dionysiano 469. Babylonicum 4268 siue Christi 508. Vide Scaligerum de emendat. temporum lib. VII. p. 655. Mischna absoluta anno 150. post vastationem templi secundi, hoc est Christi 220, vt leges in libro Cosri p. 247. edit. Buxtorfii Gemaram Hierosolymitanam compilasse dicitur R. Iochanan saeculo post C. N. tertio. Gemaram Babylonicam componere coepit R. Asche, princeps academ. Soranae in Babylonia, (de quo v. Wolfium B. H. P. I. p. 224.) absoluit R. Iose saeculo V. inclinante.

drato Venetiis 1606. fol. Sabionettae 1559. 4. atque cum commentariis eiusdem Iac. Bartenorae, et Josephoth R. Iom Tov Lipman, Pragae 1617. 4. et Amstelod. 1685 et 86. 4. cum breuibus scholiis R. Elisae ben Abraham, Amstelod. 1697 et 1713. 12. et nouissime cum Bartenora, Tosephoth Iom Tov, commentario R. Mosis Leibschütz, et duplici R. Abraham ben Chaiim, Amstelod. 1726. 4. Integram *Hispanice* vertit Iacobus Abendana, Archisynagogus Londinensis, Isaaci frater; de qua v. Io. Christ. Wolfii Bibl. Hebr. Vol. II. p. 719 et 720. et inpr. Vol. IV. p. 327. ff. Rich. Simon in Epistolis selectis T. I. p. 175. auctor est, partem eius Italice versam a Iudaeis, sed ob metum ab inquisitione manuscriptam tantummodo circumferri. Integram *Germanice* transtulisse se testatus est Vir in his litteris versatissimus, Io. Christoph. Wagenseilius libri de spe Israelis p. 40. sed nihil eius hactenus lucem vidit praeter Germanicam interpretationem Codicis נגעים, quo de lepra agitur, commentat. de dialecto Iudaeo-Germanica praemissam. Multam quoque operam in partibus eius variis *Latine* transferendis et commentario illustrandis posuere homines doctissimi christiani, Guil. Guisius, Ioan. Coccecius, idem Wagenseilius, Seb. Schmidius, aliique: sed nemo repertus est ante V. C. *Guilielmum Surenhusium*, qui totam Mischnam explicandam sibi sumeret. Hic enim laudatissimo studio vniuersos Mischnae ordines Hebraice (at sine punctis vocalibus, quod dolendum) cum versione latina partim aliorum partim sua, quae vltimam manum [6] adhuc in quibusdam desiderant, et commentariis Maimonidis et Bartenorae latine adiunctis, et variorum virorum doctorum animaduersionibus atque elegantibus iconibus ad Iudaeorum mentem in aes incisis edidit Amstelodami 1698-1703. in folio sex voluminibus, quae in terna commode possunt compingi. Quod ab eodem doctissimo Surenhusio exspectauimus *promtuarium rituum iudaicorum ex Talmude illustratum*, lucem non vidit. Neque etiam prodiit ea, quam Celeberr. Chr. Reineccius olim promisit, Surenhusii latina Mischnae versio cum breuioribus suis annotationibus; quam tanquam editam perperam adduxit Ioan. Fabricius histor. bibl. suae P. I. p. 248.

In Gemara illustranda paucissimi hactenus sunt versati; nam praeter caput vltimum libri Sanhedrin germanice versum a Christiano Gersone et excerpta ex libro *En Israel* ad codices Sanhedrin et Maccoth, Sota, Succa et

 Cha-

[6] Vide Steph. Soucieti, S. I. specimen stricturarum in Surenhusii opus, quod legitur in Ephemeridibus litterariis Parisiensibus Anni 1710. mense Nouembri, in memoriis Treuoltinis A. 1710. p. 332. 517. & 1221. in memoriis litterariis Anglicanis T. I. p. 35. et recusum est in collectione Dissertationum Criticarum super loca S. S. difficiliora, quae ab eodem Soucieto edita est Parisiis 1715. 4. pag. 594-629. Adde, quae circa laborem Surenhusianum monita sunt in relatt. de bibliotheca quadam Halensi P. XXV. Vol. V. p. 40. vbi simul accurata huius operis recensio exhibetur.

Chagiga a Coccio, Wagenseilio, Ioan. Iac. Cramero, Christi. Ludouici et Ioan. Heinr. Hottingero nepote edita aliaque perpauca sparsim ab aliis versa et allegata nihil in hoc genere lucem vidit ante eruditos labores viri in his litteris suo tempore facile principis, GEORGII ELIESERIS EDZARDI, qui, magni illius hebraicarum litterarum per Germaniam statoris propagatorisque Esdrae Edzardi, τοῦ μακαρίτου maior natu filius, Gemarae Codicis Talmudici Auoda capita duo priora, quemadmodum et caput primum Codicis Berachot versione perspicua et doctis commentariis illustrata edidit atque cum litterarum rabbinicarum studiosis communicauit. Totius gemarae interpretatio cum notis, quam prelo committere instituerat laudatus Edzardus, a filio superstite asseruatur, digna certe, quae in lucem emittatur. B. Balthasaris Scheidii versio latina totius codicis Berachot, tum Mischnae tum Gemarae, ex liberalitate Viri Humanissimi Ioan. Christo. Wolfii, vna cum integra eius bibliotheca instructissima bibliothecae publicae Hamburgensi cessit, atque in eadem asseruatur.

Talmudis editiones variae exstant. Hierosolymitanum duabus tantum vicibus integrum est excusum; priori vice curante Daniele Bombergio, Venetiis sine anni notatione fol.; qui tamen haud sine ratione 1524. fuisse coniicitur: posteriori Cracouiae 1609. fol. Ordo primus vna cum codice שקלים ex ordine secundo editus est Amstelod. 1710. fol. Conf. I. C. Wolfium B. H. Vol. II. p. 892. et Vol. IV. p. 438.

Babylonicum impressum est Venetiis apud Bombergium 1520. fol. et 1546. apud Marc. Antonium Iustinianum. Conf. Bartoloccium T. 3. p. 269. et Wolfium Vol. 2. p. 899.

Basileae 1578. ff. apud Ambrosium Frobenium, quae editio loca S. Scripturae in ora libri notata habet; sed in qua vicissim exsecta sunt Marci Mariani Brixiani studio, quae in CHRISTUM et Christianos dicta erant, vna cum integro Codice Auoda Sara.

Cracouiae 1603. ff. in qua editione restituta sunt quae Basileenses expunxerant. Vnde correctiorem in quibusdam appellat Ioan. Wulferus ad codicem Schekalim p. 36.

Hanouiae 1618. seq. Vide Andr. Cheuillierium de origine typograph. p. 269. adde I. C. Wolfium B. H. Vol. II. p. 908.

Lublini 1617.

Amstelodami 1644. ff. fol. minori; quam editionem Iudaeis et Christianis auro cariorem haberi, neque hodie vbiuis prostare, obseruat Christi. Schoettgenius rabbinicar. lectt. L. I. C. 13. f. Vol. II. hor. talmudic. p. 839.

Francofurti ad Viadr. 1697. et 1715. ff. Huius edit. exemplar in mem-

membrana Dauid Oppenheimer, Archisynagogus Iudaeorum Pragensium, suos in vsus exprimi curauit, quod mille imperialium sumtus requisiuit, a B. Io. Chr. Wolfio in bibliotheca Oppenheimeriana, quae Hanouerae fuit, oculis vsurpatum. v. Eius B. H. Vol. IV. p. 444.

Amstelodami 1714. coeptum, et Francofurti ad Moenum 1720. absolutum. Cuius sex exempla in candido serico, duodecim in membrana pergamena excusa esse memorat I. I. Schudtius memorabilium Iudaicor. P. IV. contin. 2. p. 233.

Nouam Talmudis editionem Amstelodami ea conditione parant Iudaei, vt pecunia ante repraesentetur, quam ipsum opus prelo subiiciatur.

In Bibliotheca Bodleiana inter codices Seldenianos exstat exemplum Talmudis, quod eruditus quidam Iudaeus totum emendando percurrit. *Miror*, inquit Thomas Hyde ad itinera mundi descripta ab Abrahamo Peritsol, p. 19. *Iudaeorum desidiam et incuriam, quod carissimum suum Talmudem in omnibus suis editionibus vbique passim corrupte et incorrecte mendis scatentem prodire sinant. Si quis recudere vellet, ad dictum nostrum exemplum Seldenianum (excepto quod proh dolor vnus desideratur Tomus) correctissima adornari posset editio.*

III. Talmudis egregium compendium, non tantum breuius, sed et luculentius et facilius vniuersam doctrinam Talmudicam complexum scripsit iudicio et doctrina inter Iudaeos longe praestans, *Moses Maimonides*, Cordubensis, medio saeculo XII. clarus, quem cum Platone et Cicerone confert David Humphreys, Biblioth. Anglic. T. 2. p. 4. id quoniam in libros XIV. distinxerat, vocauit יד siue manum, addiditque ex Exodi XIII. 9. aliisque Scripturae locis encomium Iad Hhasaka יד חזקה Manum fortem. Hoc opus eximium et rarissimum hactenus, ex editione CPolitana 1509. et Veneta vtraque A. 1550. et 1574. commentariis illustrata vna cum iconibus in aes incisis luculenter recusum est Amstelod. 1702. curante Immanuele fil. Iosephi Athiae 4 partibus 2 Voll. fol. Argumenta singulorum XIV. huius operis librorum recensent Frid. Iac. Reimmannus Introd. in histor theol. iud. pag. 313. ss. et Io. Christo. Wolfius ὁ πάνυ B. H. Vol. I. pag. 840. ss. et Vol. III. pag. 774. ss. Latine quaedam vertit ex hoc libro Ludou. Compiegne de Veiel [7], quae in opuscu-

[7] Ex Iudaeis is est prognatus, qui *de Veil* cognomine dicti sunt, et scriptionibus quibusdam inter suos clarueruut. Christo nomen dedit Compendii A. 1655, et Ludouici nomen a Ludouico XIII. Galliae Rege, *de Compiegne* autem ab vrbe, in qua iudaicam eiurauit superstitionem, accepit. Inter Pontificios per aliquot annos versatus Reformatorum placita est amplexus, et in Angliam traiecit, vbi scriptis Hebraeorum ac potissimum Maimonidae latine conuertendis operam dedit. v. Wolf. Vol. I. p. 724. adde Huetii epistolam ad Braunium, in collectione Tilladeti T. 2. p. 208.

opuſculis, ad hiſtoriam et philologiam ſpectantibus, faſc. 6. recudenda dedit Thomas Crenius, Tomoque VIII. Theſauri antiquit ſacrar qui Venetiis excuditur, vberioribus obſeruationibus illuſtrata inſerenda curauit Blaſ. Vgolinus. R. Iacobi bar Aſcher circa A. C. 1340. clari *Arba Turim* ſ. quatuor volumina, ſanctionum Talmudicarum breuiarium complexa praeter editionem Berolinenſ. 1702. et 1703. fol. nouiſſime prodierunt cum commentariis R. Ioel Sircks ac Ioſuae Falck Francof. ad Moen. 1714-16. et Wilmersdorfii 1727. fol. IV. Voll. Conf. de huius operis diſpoſitione ac ſingular. part. argumentis I. C. Wolfii B. H. Vol. I. p. 582. et 83. Vol. III. p. 444. ſſ. et Vol. IV. p. 864. ſq. Ampliſſimum in Arba Turim commentarium compoſuit R. Chaiiem Benbenaſte, de quo v. Wolf. B. H. Vol. I. p. 370. qui quoque conſuli poteſt de R. Ioſua Peleck, Vol. I. p. 465. et de Ioſepho Iſchkapha ib. p. 502. quorum vterque in Baal Turim commentatus eſt. Plures commentatores adducit Wolfius Vol. III. B. H. p. 752. Moſis Tarnenſis Kiriath Sepher breuiſſimum et diſtinctiſſimum Talmudis compendium laudat Morinus pag. 26. Exercit. Bibl. cum quo conſentit Wolfius B. H. Vol. I. p. 824. Praeter allatos auctores in exponendis antiquitatibus hebraicis verſati quoque ſunt R. Abraham ben Dauid Arie, h. e. Leo Mutinenſis, in libro שלטי הגבורים, *clypei fortium* dicto; de quo conf. Wolf. Vol. I. pag. 37. R. Iacob Lando in ספר אגור, *libro collecto*; de quo Wolf. l. c. pag. 595. et R. Moſes Iacobi in מצות גדול, quem, teſte Wolfio Vol. I. p. 760. B. Theodorus Daſſouius in limine exemplaris ſui appellat librum Iudaeis carum et Hugoni Grotio dilectum, et antiquitatum cornucopiae, in quo ritus in templo vſitati inter caetera explicentur. Liber En Iacob ſiue fons Iacobi, e Deut. XXXIII. 28. petito titulo, qui hodie plerumque vocatur En Iiſchrael, narrationes hyperbolicas, in vtriusque Talmudis Gemara obuias, quae Aggadae dicuntur, exhibet. Titulum libri Buxtorfius in biblioth. rabbin. vertit עין oculus, minus bene, vt iam pridem obſeruauit Wagenſeilius in epiſtola de infundibulo ſuo, p. 87. Ceterum de *Aggadis* atque Tropologiis, quae in Gemara occurrunt, vide ſis librum Coſri p. 252. ſeq. De Maamadoth, i. e. dictis S. S. et canticis, quae Leuitae in ſanctuario ex Iudaeorum mente recitare ſoliti fuere, quaeque Iudaei recentiores itidem cum Gemara et Aggada quotidie in memoriam ſacrificiorum olim oblatorum recitant, conf. Wolf. Vol. II. p. 1358. ſq. et Vol. II. p. 1052.

IV. Quaeſitum eſt inter eruditos ac multum diſceptatum, tutone poſſimus Talmudicis Doctoribus et Rabbinis eorum legentibus veſtigia, habere fidem, vt ex illis tanto temporum interuallo disiunctis veram de antiquis Hebraeorum ſtante vtroque templo ritibus ſacris et iuribus moribusque notitiam

titiam

titiam certo haurire nobis liceat, ad facras Veteris Nouique Teftamenti litteras illuftrandas. Vbi duo vtrinque extrema fugienda effe duxerim, ad quae plerique prolabentes dum vltro citroque modum excedunt, verum rectumque confiftere haud patiuntur. Ex vna certe parte videas viros doctos, qui in lectione Rabbinicorum ac Talmudicorum fcriptorum aetatem contriuerunt, tantum illis tribuere, vt ex eorum leuiffimo affenfu vel indicio ftatim libenter pendeant, eos velut oracula loquentes ex tripode et omni exceptione maiores auctores audiant etiam contra clariffima Hieronymi, Epiphanii, quin immo Iudaeorum vetuftiffimorum Philonis et Iofephi teftimonia, quod mihi non modo magnum illud tot faeculorum fpatium, quibus Rabbini poft vixerunt, fed et ignorantiam, vanitatem, ineptias et contradictiones in fcriptis eorum obuias, et a Morino atque aliis viris doctis notatas [8] cogitanti videtur minime committendum effe, qui vnum Philonis vel Iofephi teftimonium lubenter praetulerim decem Rabbinis, [9] a *quorum lectione ardua res eft et rara*, Ed. Bernhardo p. 210. ad Iofephum iudice, *non delirare*. Viciffim alii omnia illa, quaecunque ex Talmude vel Rabbinis proferuntur, ftatim fimul femelque abiiciunt atque velut indigna et abfurda, ne dicam blafphema, explodenda exiftimant, veluti merae fint infcitiae et nihil plane auri ex ftercore rabbinico colligi poffit, [10] atque fanctuario illud inferre prorfus fit nefas, quam in fententiam multa difputat Ifaacus Voffius, vir eruditiffimus, in refponfione ad Obiecta Criticae facrae Var. Obferu. p. 327. fq. et 331. feq. quo in loco acerrime in praeclarum virum Ioannem Lightfootum [11] inuehitur, qui rabbinicis confpurcare nugis nebulisque obducere facros Noui foederis libros non dubitauerit. Voffio fuccenturiantur Claudius Capellanus in mari rabbinico infido, f. num fidendum Rabbinis. Parif. 1667. rec.

[8] Ita Maimonidis fufpectam in antiquitatibus iudaicis fidem oftendere fuftinuit Erdm. Godofr. Camentius pec. Diff. Witteb. 1716. 4. Nec mitius de eodem indicat Cel. Chrifti. Schoettgenius apud Wolfium Bibl. Hebr. Vol. IV. p. 917.

[9] Quam parum illis tribuendum fit etiam in linguae hebraicae vera indole explicanda atque in rebus facra ipforum fpectantibus, declarat praeter Ioan. Morinum parte pofteriore Exercitatt. Biblic. Ioan. Brunsmannus in libro cui titulus *Iudaica leuitas*, Hafniae 1705. 8. quibus adde memorias litterarias Treuoltinas A. 1711. p. 635.

[10] Etiam in interpretatione S. fcripturae vtiliter adhiberi poffe Iudaeos praeter alios, Ioan. Chrifto. Wolfio B. H. Vol. II. p. 970. et Vol. IV. p. 453. citatos, docuere Fourmontius in epiftolis apologeticis aduerfus Calmeti commentar. in genefin gallice editis. Parif. 1710. 12. conf. memor. Treuoltinas anni 1711. p. 632. ff. et Chr. Schoettgenius in horis hebraicis et Talmudicis. Dresdae 1733. et 1742. 4. adde Sebaldum Rau in Diff. de eo, quod fidem merentur Iudaeorum monumenta facris in antiquitatibus et fenfu earum myftico. Vltrai. 1751.

[11] Monuit quoque contra eius interp. loci Matth. XVI. 19. ex hebraifmo nonnulla Seb. Schmidius in fafciculo difputatt. theologico-philolog. Argent. 1676. 8. Difp. XII. p. 676.

rec. T. X. fascic. Crenii. Gerardus Veltuyckius in itineribus deserti de iudaicis disciplinis et earum vanitate. Venet. 1589. 4. Ioan. Forsterus in praefat. ad lexicon hebraicum, et Franc. Ribera cuius sinistrum de Rabbinis S. scripturae interpretibus iudicium legitur in memoriis Treuoltinis anni 1721. p. 881. seq. Equidem non negauerim aliqua interdum afferri ex Talmude et Rabbinis ad illustranda Noui foederis loca, quae longius petita sunt, et nec caelum nec terram tangunt, neque hilum faciunt ad lucem illi afferendam: largior etiam haud absurde viros doctos [12] suspicari, quod Rabbini ex libris Noui Testamenti quandoque hauserint, quae deinde Christiani existimarunt sacros scriptores a Iudaeis petiisse, quam in rem Vossius pag. 327. *Quod vero ritus attinet, scimus et nos Rabbinos non minus forsan diligenter legere Euangelia quam Christianos, et quamuis* CHRISTVM *non admittant, ritus tamen veterum Hebraeorum ex Euangeliis et Actibus Apostolicis et in suos transferre commentarios. Istos vero ritus quum legunt Christiani, velut gemmulas colligunt, existimantes ex perenni traditione conseruatam a Rabbinis eorum fuisse memoriam.* Conf. Mericum Casaubonum de quatuor linguis p. 110. Knatchbullum ad N. T. haud vno loco, Ioan. Oweni Theologumena pag. 384. Edit. Bremens. Henr. Teelmannum commentario ad cap. XVI. Lucae pag. 2. sq. Augustum Pfeifferum τὸν μακαρίτην in Mataeologia Iudaica et Mahumedana Ex. I. § 40. et in confutatione Anonymi Chiliastae, (Abfertigung eines vermeinten Chiliasten) p. 80. Lightfootum ipsum in Miscellaneis Christianis et Iudaicis cap. 19. et 20. T. I. Opp. p. 205. Ioan. Clericum ad Hammondum in Matth. XX. 15. et T. I. Bibl. vniuersalis pag. 386. et Ioan. Georg. Wachterum in Spinosismo Iudaico, (Spinosismus im Judenthum) p. 45. sq. Nihilominus tamen haud assentior Vossio, paullo post subiungenti: *Si itaque exceperis ea, quae ex Euangeliis, Aristaeo, Philone, Iosepho et gentium hausere annalibus, nihil omnino de toto hoc tempore* (ab Artaxerxe ad Iustinianum) *in Iudaeorum superet scriptis, quod non sit commentitium. Si quid veri de R. Akiba, Hillele et aliis in illorum occurrat libris, omne id habent ab Origene et praecipue Hieronymo, cuius saepe in Talmude fit mentio. Absque illis istorum ne quidem nossent nomina.* Hieronymi in Gemara (sed neutiquam frequentem) fieri mentionem notauit Morinus, propterea vero omnia alia, quae in Talmude praeterea leguntur, commentitia statuere temerarium est. Porro Gemara licet nugis fabulisque sit refertissima, ideo non statim explodenda Mischna, rituum morumque Hebraicorum, saltim quatenus post euersum templum de illis per traditionem constitit vel adhuc reliquiae eorundem inter Iudaeos superfuerunt, certissi-

[12] Vide Ioan. Andr. Danzium de curatione Christi Sabbathica § IV. p. 180. in Meuschenii N. T. e Talmude illustrato.

-tissimus thesaurus. Adeoque vbi illa praeeunte, de ritu quodam et more apud Hebraeos visitato Rabbinorum consensus adducitur, is neutiquam contemnendus venit, sed donec certissimis rationibus aut melioribus testimoniis confutari possit amplectendus, et vtiliter adhibendus ad lucem sacris scriptoribus afferendam, quod praeter Drusium, Scheidium, Lightfootum aliosque supra § 1. laudatos ostenderunt Hottingerus in primitiis Heidelbergensibus diss. 3. de vsu scriptorum Hebraicorum ad N. T. Ioannes Braunius libro V. selector. sacror. Exerc. 2. de sapientia Hebraeorum. Wagenseilius in telis igneis Satanae p. 66. seq. Laur. Oldhelius in synag. bifronte. Francof. 1691. 4. Io. Gothofr. Lakemacherus orat. de studio rabbinico a recentiorum quorundam criminationibus vindicato. Helmst. 1728. 4. rec. parte quarta obss. philologicarum p. 118. Io. Pfefferkornius vna cum Professoribus quibusdam Coloniensibus adeo infesto fuerunt in Talmud librosque Iudaeorum omnes animo, vt Imperatori Maximiliano consilia de comburendis illis suppeditarent. Horum autem conatibus viriliter restitit Ioan. Reuchlinus. Quae quidem lis varia ex vtraque parte scripta produxit, quae accuratae enarrat Io. Christo. Wolfius B. H. Vol. I. p. 986. et Vol. IV. p. 956. Ceteroqui in laudandis Rabbinorum testimoniis magno iudicio magna circumspectione opus est. *Nunquam sine risu*, inquit Ioan. Morinus p. 225. Exerc. Bibl. *legere potui virorum quorundam Hebraice doctissimorum opuscula, qui putant se ex vnius aut alterius Rabbini neoterici scriptis de antiquis politicis Iudaeorum moribus iudicium ferre posse.*

V. Ex christianis hominibus nemo forte exstitit hactenus, qui plenum et omnibus numeris absolutum systema antiquitatum Hebraicarum dare nobis instituisset. Plura tamen corundem capita egregie illustrat Benedictus *Arias*, a patria dictus *Montanus* [13] in antiquitatum Iudaicarum libris IX. Tomo octauo Criticorum sacrorum Anglorum insertis, et *Guilielm. Goeree* in continuatione Cunaei de republica Hebraeorum, Belgice primum vulgata, dein gallice vna cum Cunaeo Amstelodami 1705. [14] tribus Voll. 8. atque in opere duplici Belgica lingua edito de Mosaicis antiquitatibus 4 Voll. fol. et de Iudaicis antiquitatibus 2 Voll. fol. Amstelod. 1690 et 1702. cuius elaboratis-

[13] Vide Colomesium p. 75. Opusc.

[14] Hisce tribus voluminibus addenda alia duo a V. C. *Iac. Basnagio* edita sub titulo: *Antiquitez Judaiques, ou Remarques critiques sur la Republique des Hebreux.* Amsterd. 1713. 8. quod opus diuersum est ab eiusdem *Historia Iudaeorum.* Amstel. 1710. 12. itidem Gallice edita, et sexto Tomo in supplementi et apologiae vicem aucta. Haec Historia Anglice etiam versa lucem vidit Londini, et Gallice Parisiis 1710. sed sine auctoris nomine et mutatis quibusdam atque omissis itemque interpolatis recusa, curante Lud. Elia

ratissimi et variis elegantibus (vtinam ad veterum Iudaeorum mentem semper expressis) tabulis in aes incisis ornati operis non mediocris est apud multos auctoritas. Hisce accedunt: *Ioannes Lundius* in den alten jüdischen Heiligthümern Hamburgi 1701. 1712. et denique 1738 fol. cui vltimae editioni accesserunt doctissimae Viri in hisce litteris Summi Ioan. Christo. Wolfii annotationes, maximum ei non solum prae prima illa, quae tribus in 8uo Voluminibus fuit distincta, sed reliquis quoque, quae in folio fuerunt excusae, editionibus decus pretiumque conciliantes. Dignum fuit visum hoc opus Belgis, vt in linguam eorum conuerteretur. Quae versio prodiit Amstelodami 1726. fol. annotationibus Gerardi Outhofii instructa; quas quidem nouissimae editioni inserendas curauit Io. Chr. Wolfius. *Thomas Lewis* in originibus Hebraeis, quae anglico sermone compositae, quatuor voluminibus prodiere Londini 1724 et 25. in 8. In octo libros diuisum est opus istud; quorum *Primus* agit de originibus et fortuna populi Hebraeorum et Palaestinae, de republica iudaica, synedriis s. iudiciis et poenis. *Secundus* de sacerdotibus eorumque officiis ac reditibus nec non de prophetis veris falsisque, de Nazaraeis, Rechabitis, de sectis, de scribis et publicanis. *Tertius* de excelsis, tabernaculo, templo, synagogis, proseuchis. *Quartus* de Hebraeorum religione, sacramentis et sacrificiis, ieiuniis, festis, anno sabbatico et iubilaeo. *Quintus* de idololatria et idololatris, de Samaritanis aliisque, et c. 22. inprimis sistit vindicias Iudaeorum de falso illis imputato cultu asini, porci, caelorum et Bacchi. *Sextus* de vrbe Hierosolyma, Patriarchis, Aechmaloarchis, de legibus ciuilibus et ceremonialibus, seruis, re militari, ponderibus et mensuris, agricultura et re pecuniaria. *Septimus* de Astronomia et computo, aliisque artibus, nec non commerciis, nauigatione, studiis, et doctoribus, Talmude et XIII. articulis fidei iudaicae. *Octauus* denique de canone V. T. et libris apocryphis, LXX. Interpretibus, Aristea, versione Aquilae et Chaldaea paraphrasi. Denique *Petrus Iurieu* in Historia critica dogmatum rituumque bonorum et malorum, qui in ecclesia Dei obtinuerunt ab Adamo ad Christum vsque, et de origine idololatriae ex collatione Iudaismi illustratae. Amstelod. 1704. 4. Gallice, vna cum appendice, et anglice Londini 1705. 8. duobus voluminibus.

VI. Sparsim quoque multa attingunt *Ioan. Buxtorfius* in Lexico Talmudico

Elia du Pin. Nonnulla in eadem reprehendit vir doctissimus Maturinus Veissierius la Crose in libro gallico quem nomine suo dissimulato edidit, *entretiens sur divers sujets d'Histoire, de literature, de Religion et de Critique*, à Cologne 1712, 12. p. 126. sq. et Richard Simon in Bibl. noua selecta ibidem Gallice edita T. 2. c. 16. p. 254. sq. Ipse Basnagius nouam historiae suae iud. editionem Hagae Comitum 1716. 8. curauit, nouem tomis distinctam, et praefatione apologetica munitam.

dico et in variis dissertationibus; *Ioannes Heinricus Otto* in Lexico Rabbinico Philologico; *Ioannes* praecipue *Lightfootus*, et ex quo hic subinde profecit *Henricus Ainsworthus*, tum *Ioan. Seldenus*, *Ioan. Cocceius*, *Ioan. Heinric. Hottingerus*, *Iac. Altingius*, *Constantinus L'Empereur* siue *Imperator*, *Ioan. Christo. Wagenseilius* in suis scriptis, *Hermannus Witsius* in suis Miscellaneis, *Theodorus Dassouius* in suis dissertationibus, et in collegiis, siue praelectionibus, quae calamo exceptae in studiosorum manibus circumferuntur; *Ioan. Andr. Danzius* item, *Ioan. Christo. Withmanshausen*, *Conr. Ikenius*, *Io. Georg. Michaelis* in Dissertatt. suis. Videntur et hoc loco commemorandae esse DD. *Ioan. Conr. Dieterici, et Ioan. Andr. Quenstadii* antiquitates Biblicae. *Ioachimi* item *Hildebrandi* post auctoris mortem vulgatae a Rev. *Ioan. Andr. Schmidio*, et *Sam. Frieder. Bucheri* antiquitates Biblicae. Vitemb. 1729. 4. *Paulli Sherlogi* dioptra Antiquitatt. Hebraicarum libris II. Lugd. 1651. fol. *Cherubini de Sancto Iosepho*, Carmelitae, apparatus Biblicus, Louan. 1703. fol. 3. Voll. *Chr. Schoettgenii* horae hebraicae, supra p. 1. not. 1. laudatae. *Io. Gothofr. Lakemacheri* obseruatt. philologicae et *Augustini Calmeti* Dictionarium Biblicum, quod prodiit gallice Parisiis 1723. fol. cui deinde accesserunt supplementa duob. tomis ibid. 1728. fol. Latine illud versum est a Ioan. Dom. Mansi. Lucae 1725. fol. Germanica autem interpretatio Voll. IV. in 4. Lignitii 1751-54. cum praefatione S. R. Ioecheri prodiit.

VII. Praecipue magnum studium in hoc genere posuit indefessa B. *Balthasaris Scheidii*, Professoris quondam Argentoratensis, A. 1670. 26 Nov. denati, industria, licet opera eius edita non sint, at nouem satis spissis voluminibus in quarto descripta et ad prelum parata exstant in hac vrbe Hamburgensi inter MSta, quae bibliotheca publica ex liberalitate viri supra laudes Ioan. Christo. Wolfii possidet. In illis Scheidianis quinque volumina occupat Nucleus Talmudicus et Rabbinicus, siue commentarius Talmudicus et Rabbinicus in omnes Veteris Testamenti libros atque in Nouum Testamentum, qui quoniam Drusio omissa tradit inscribitur *Praeterita Praeteritorum*. Cetera quatuor volumina in latina versione partium Gemarae et vocabulis peregrinis Talmudis per Lexici modum interpretandis absoluuntur.

Haud minori diligentia in ipso illo studiorum genere versatus est *Iosua Arndius*, Praesul olim Gustrouiensis, A. 1685. 7 April. exstinctus. Reliquit enim is plene elaboratam Antiquitatum Iudaicarum clauim siue Lexicon, quale Antiquitatum Ecclesiasticarum ab eodem habemus; nec non Locos Communes dogmatum et rituum veterum ac recentium Iudaeorum Rabbinorum Commentatorum, cui filius *Carolus Arndius*, Hebraicarum litterarum in Academia Rostochiensi olim Professor addere promisit Bibliothecam Antiquitatis

Iudaicae selectam. Vide eiusdem Caroli Arndii commentationem de vita et scriptis parentis sui, in Henr. Pippingii memoriis Theologorum p. 178. et orationem inauguralem Rostochii 1711. editam p. 15. 16. Ast vero promissis suis haud stetit filius Car. Arndius.

Inprimis autem harum litterarum studiosi vehementer optarunt, vt in lucem edita fuissent, quae de antiquitatibus Hebraicis ad sacrarum litterarum lucem obseruata olim præclare sunt *Theodoro Dassonio*, qui Wittebergensem primum ac deinde Kiloniensem academiam eruditione sua ac meritis ornauit, et denique Superintendentis Regii generalis partibus in Holsatia regii iuris cum laude functus est, A. 1721. rebus humanis ereptus.

Promisit vir ille Celeberrimus 1. Historiam Hebraeam 2. Versionem codicis Talmudici Menachoth, siue de muneribus frugum Deo oblatis cum tota gemara Babylonica. 3. Lexicon Hebraicum emphaticum.* 4. Versionem Commentarii Salomonis Iarchii, [15] doctissimi litteratoris Hebraei, in Exodum et Leuiticum. 5. Codices nonnullos Mischnicos Latine versos, suae luci restitutos, et a tenebris quibus ab aliis inuoluebantur liberatos, v. g. Codicem Babha Mezia. 6. Mosis Maimonidis titulos duos, nempe titulum de oblationibus, et titulum de siclis. 7. Iom Tobh, accuratas commentationes in titulum de Iugi sacrificio, et titulum de festo expiatorio. 8. Holocausta, victimas pro peccato et pro reatu caesas, vt et victimas salutares, ex libro antiquissimo *Siphra*, quem Iudaei ferunt in oculis, recensitas. 9. Titulos duos Talmudis Hierosolymitani, nempe titulum de sollemni comparitione in festis, et titulum de primitiis. Quos a se exspectandos labores Ipse B. Dassouius vberius recensitos inseri iussit Nouis litterariis maris Balthici A. 1705. p. 86. Dolendum certe vehementer est, tantum reconditae eruditionis iudaicae thesaurum [16] tenebris premi, nec quiquam ex eo in lucem prodiisse; eoque magis mirandum est, neminem huic euulgando manus admouisse, quum ipse Dassouius, teste Erico Benzelio in notitia litteraria p. 56. maturandae editioni certam pecuniae summam legauerit.

VIII. Succinctius in tironum vsum complexi pleraque sunt Germanica quidem lingua M. *Christophorus Semler* in antiquitatibus S. Scripturae. Halae 1708. 12. et *Paullus Christophorus Hoepfnerus* in Hierosolyma antiqua. Ib. 1715. 12. vterque liber iunctim excusus est Halae 1732. 8. *Ioannes Iacobus*

* Huius specimen Parti 3. animaduers. philolog. a se edit. adiecit S. V. I. D. Wincklerus.

15 Commentarium R. Salom. Iarchi in totum Pentateuchum latine ex versione sua edidit Vir nobilissimus Io. Frid. Breithaupt. Gothae 1710. 4.

16 Laurentius Normannus, Vir orientalis philologiae peritissimus, tanti fecit Dassouianas hasce antiquitates, vt maximam partem sua manu describeret, quod quidem exemplar in bibliotheca publica Vpsaliensi asseruatur.

bus Schmidius item in biblico Hiſtorico. Lipſiae 1728. Cuius libri in ſeptem diſtributi partes pars vltima antiquitates iudaicas perſequitur. Et *Caſpar Abelius* in antiquitatibus iudaicis. Gardelegae 1736. 8. qui tamen liber potius hiſtoriam gentis hebraeae, quam accuratam antiquitatum hebraicarum expoſitionem exhibet. Anglica lingua *Thomas Goodwin* in Moſe et Aaron, ſiue de ritibus et antiquitatibus hebraicis, qui ex vernacula ſaepius editus, hinc Belgice quoque, Daniele Peenio interprete, recuſus apud Batauos Amſtelod. 1694. 8. et latine cum notis breuibus Io. Henrici Reitzii, Bremae 1679 et ſexta vice ibid. 1722. 8. cum nouis eiusdem editoris animaduerſionibus et Herm. Witſii diſſertat. duplici de theocratia Iſraelitica et Rechabitis. Cum clariſſimi Ioan. Henrici Hottingeri Nepotis, notis et animaduerſionibus prima vice Francof. ad Moen. 1710. 8. et demum Lugd. Batav. 1724. 8. cui acceſſerunt Laudati Reizii notae, et Taconis van den Honert praefatio commendatitia. Denique cum ampliſſimo Viri in hoc litterarum genere ſummi Ioan. Gottlob Carpzouii, Theologi de eccleſia puriori longe meritiſſimi commentario ita expolitum eſt Goodwini compendium, vt iam ſyſtematis nomen merito tueri queat. Belgica lingua *Daniel le Roy* in antiquitatibus iudaicis, Roterodami 1702. 8. et *Iac. Leydeckerus* in Adamo, Moſe et Chriſto. Gallica *Iacobus Infantius* (*L'Enfant*) in introd. in N. T. gallicæ N. T. verſioni, a ſe Amſtelod. 1718. 4. editae, praemiſſa: quam in germanicam linguam conuerſam Lipſiae 1730. 8. edidit Ioan. Fr. Chriſto. Erneſti. Et *Claudius Fleury* in libro, cuius index eſt: mores Iſraelitarum. Pariſiis 1681. edito et Hagae Comitum 1682. 12. recuſo; deinde in Belgicam linguam, interprete D. Ghiis Amſtelod. 1701. 8. in germanicam per Ioan. Enckhuſen. Hanouerae 1708. 8. conuerſo. His addendi, qui latine ſcripſere *Ioan. Leusdenius* in Philologo Hebraeo mixto Vltrai. 1682. 4. *Auguſtus Pfeifferus* ὁ μακαρίτης in ſpecimine antiquitatum ſacrarum et antiquitatibus Hebraicis ſelectis Lipſ. 1685. 12. et inter opera Philologica. Vltrai. 1704. 4. quibus addas licet eius σκιαγραφίαν antiquitatum Hebraicarum, quam Witteb. 1670. euulgatam, auctiorem dedit in Critica ſacra, p. 150. edit. recentiſſ. cum acceſſionibus Ioan. Andr. Mich. Nagelii. Altorfii 1751. excuſae, et locupletatam a ſe exhibet *Ioan. Iacob. Schudt* in Deliciis Hebraeo-Philologicis Hiſtoriae ipſius Iudaicae ſubiectis p. 147. ſeq. qui et ipſe p. 166—177. aliquam ſcriptorum de antiquitatibus Hebraicis notitiam tradere inſtituit. *Henr. Iac. van Bashuyſen* in Sciagraphia Syſtematis Antiquitatum Hebraicarum; Hanouiae 1702. 4. et Syſtemate Antiquitatum Hebraicarum minori. ibid. 1715. 8. *Hadrianus Relandus* in Antiquitatibus ſacris veterum Hebraeorum, quod elegans compendium prodiit Vltrai. 1708. 8. et longe locupletius 1712. 8. ac

deinde

deinde iteratis vicibus etiam in germania recusum est. *Bernardus Lamius* in Apparatu Biblico Lugd. Batauor. 1711. 8. auctiusque recuso Lugd Gallor. 1723. 4. *Ioachimus Langius* in mysterio Christi ac Christianismi in fasciis typicis antiquitatum Biblicarum Veteri Testam. Halae 1717. 4. *Conradus Ikenius* Professor nuper eruditissimus linguarum orientalium in Gymnasio Bremano in Antiquitatibus Hebraicis secundum triplicem statum Iudaeorum, Ecclesiasticum, Politicum et Oeconomicum, Bremae 1730. 8. euulgatis, saepiusque et nouissime 1741. ibidem recusis. *Ioannes Mayerus* in Antiquitatibus Sacris editis ab H. A. Reutero. 1733. 8. *Ioannes Henr. Zopfius* in Introductione in Antiquitates sacras veterum Hebraeorum. Halae 1734. 8. *Ioan. Leonh. Rechenbergerus* in Sacris Iudaeorum ritibus antiquis. Ienae 1740. 8. *B. S. Cremerus* in Poëcile Antiquitatum Sacrarum sub variis speculationibus et contemplacionibus exhibita. Amstelod. 1740. 4. *Theodorus Dassouius* in Antiquitatibus Hebraicis, e MSto B Auctoris editis Hafniae 1742. 8. et *Andr. Georg. Waehnerus*, V. C. in Antiquitatibus Hebraeorum. Göttingae 1743. 8.

IX. Non defuere praeterea, qui speciale quoddam argumentum promittentes in omnifaria tamen antiquitatum Hebraicarum genera sunt euagati, quales sunt *Ioan. Stephanus Menochius*, *Carolus Sigonius* et *Melchior Leydeckerus* in scriptis de Republica Hebraeorum, praesertim si in Sigonium notae conferantur *Ioannis Nicolai*, auctius recusae 1701. Amstel. 4. et *Laurentii Maffeii*, Sigonii libro T. IV. opp. Sigonii Mediolani 1734. iunctim editorum inserto adspersae. His etiam accenseri poterit *Fortunatus Scacchus* in sacrorum Eleochrysmatum Myrotheciis tribus, quae ex edit. Romana 1625. 1627. 1637. 4. rarissime antea inueniebantur, nunc vero obuia sunt ex edit. Amstelodamensi A. 1701. fol.

X. Recentiorum Iudaeorum ritus et consuetudines in quibusdam saltim cum antiquis conueniunt, etsi in multis probe noui tum ab illis tum inter se differant, quam in rem praeclare laudatus Dassouius errare obseruat eos, qui si in Buxtorfii *Synagoga* Iudaica (Germanice primum A. 1604. a Ioanne Buxtorfio patre, deinde latine ex Dauidis Clerici versione, et subinde auctius a filio et nepote edita) aliisque eiusmodi recentioribus libellis multa ridicula absurdaque legunt, statim illa Iudaeis omnibus impingunt, quamuis Buxtorfius non viuendi rationes Iudaeorum omnium describere intenderit, sed praecipue Germanorum hodiernorum, qui ad faecem gentis Iudaicae referri debent, a quibus ad florentem Dei populum concludere velle esset absurdissimum. Nam Iudaei Hispani Lusitanique in plerisque dissentiunt ab istis Germanorum deliriis in Synagoga Buxtorfiana recensitis, veluti vberrime demonstrat

monstrat Menassch ben Israel in libro Thesauro dos Dinim, qui in quatuor partes distinctus et Amstelod. 1645. 8. Lusitanice excusus est: immo Iudaei hodierni in Barbaria Germanorum fere ineptias ignorant, et longe alia ratione viuunt, teste *Lancellotto Addisonio* Doctore Anglo in libello, qui inscribitur: *the present state of the Jews in Barbaria*, Londini 1676. 12. typis exscripto, germanice verso et inserto, Asiaticis et Africanis memorabilibus horum temporum, *ἀνωνύμως*, Norimb. 1676. 4. euulgatis. De Iudaeis in Italia consulendus est *Leo Mutinensis in historia rituum Hebraeorum praesentis temporis* siue libro de caerimoniis et consuetudinibus Iudaeorum, qui cum Iac. Gaffarelli latina praefatione, quaedam Leoni omissa supplente, primum editus Italice Parisiis 1637. 12. deinde anno interiecto emendatius auctore ipso curante Venetiis, in qua editione iussu superiorum loca Scripturae (obseruante Richardo Simone) ex vulgata translatae addita, et quaedam omissa, vt docet Io. Seldenus c. 14. de successione in bona defuncti, et Vxor. Hebr. p. 51. nec non integra capita adiecta, quae sistuntur. a Io. Christo. Wolfio Bibl. Hebr. Vol III. p. 299. Hunc Leonis libellum Gallice vertit et insigni praefatione binisque dissertationibus de Caraitis et Samaritanis auxit *Rich. Simon* sub nomine *Recared Schimeon* Paris. 1674. 12. Iterumque altera editione sub nomine *de Simonville*, cui adiecta est eiusdem collatio rituum Iudaicorum et Christianorum. Hanc denique nouissime in Caerimoniis et Consuetudinibus sacris omnium orbis terrarum populorum gallice Amstelod. 1723. fol. edi coeptis, et quidem in limine Tomi primi recusam, cui addita est dissertatio noua de caerimoniis hodiernorum Iudaeorum, latine translatam habemus a *Ioan. Valent. Grosgebauer* Francof. 1693. 12. De ceteris huius libri versionibus, anglicana et belgica vide Io. Chr. Wolfium B. H. Vol. I. p. 416. et Vol. III. p. 299. Exstant quoque R. *Simeonis Lozzati* liber eruditus itidem Italice de statu et conditione Hebraeorum *Discorso circa il stato de gl' Hebrei* Venetiis 1638. 4. e quo insignia quaedam excerpta dedit Io. Christo. Wolfius B. H. Vol. IV. p. 116. ss. et *Paulli Sebastiani Medici*, Ex-Iudaei Itali, liber Italico sermone compositus, de ritibus et consuetudinibus Hebraeorum, qui Mediolani 1738. 8. secunda vice, cum praemissa ad Iudaeos epistola, atque annotationibus Nicolai Strattae, itidem Ex-Iudaei et sacerdotis catholici, est excusus. Praetereo Iudaeorum recentium *Minhagim*, s. ritualia, de quibus consul. I. C. Wolfius B. H. Vol. II. p. 1354 et seq. et Vol. III. p. 1203. et *Machsorim*, s. precum sollemnium libellos, quibus vtuntur in Synagogis, quos accurate recenset laudatus Wolfius B. H. Vol. II. p. 1334. ss. et Vol. III. p. 1200 et seq. Neque prolixe commemorabo Ex-Iudaeorum *Christophori Paulli Meieri* tractatum Germanica lingua editum von der heutigen Juden Ceremo-

remonien und Gebräuchen insgemein, und durchs ganze Jahr. Witeb. 1679. 4. et Gedani 1682. 4. *Frider. Alberti Christiani* der Jüden Glaube und Aberglaube, et *Antonii Margaritae* ganze jüdische Glaube, vtraque cum praefat. V. C. Christiani Reineccii recusa Lipsiae 1705. 8. de quibus aliisque huc facientibus videndus est Io. Christo. Wolfius B. H. Vol. II. p. 1082. Vbi p. 1083. ss. et Vol. IV. p. 507. scriptores Christiani, qui in hoc ipso negotio operam suam collocarunt, recensentur; quibus addendus, qui nouissime in hoc studio occupatus fuit *Ioan. Christoph. Bodenschatz in constitutione ecclesiastica Iudaeorum hodiernorum*, germanice partibus quatuor euulgata Francof. et Lipf. 1748. et 49. 4.

Non iniucunda sunt, sed ambigua nimis et incerta ad originem populorum inde concludendam, quae de conuenientia morum rituumque Americanorum cum Iudaicis obseruauit *Ioh. Franc. Lafitau* in opere erudito et iucundo lectu, *Moeurs des Sauvages Ameriquains comparés aux Moeurs des premiers Tems*, quod prodiit Parisiis 1724. 4. duobus voluminibus. Sicut quae de conuenientia rituum Iudaicorum collecta leguntur in libro Gallico, qui inscribitur *conformité des Coutumes des Indiens Orientaux avec celles des Juifs, et des autres peuples de l'Antiquité par Mr. de la C.*[17] *Bruxellis* 1704. 12. In Bibliotheca Anglica V. C. Armandi de la Chapelle T. 12. p. 263. *Mr. Long, ministre, qui est depuis peu revenu du fort St. George, dans les Indes Orientales, m'a permis de le citer pour cela, que les* Gentouses, *peuple d'Orient, que leurs Coutumes et d'autres choses font croire à des personnes tres judicieuses, etre descendu de ces Juifs qui ne retournerent point de la Captivité: que ces* Gentouses, *dis-je, ont a Chillembrum, prés de Porto Novo, sur la Coté de Coromandel, un temple, qu'ils appellent le temple de Zuliman, auquel ils se rendent avec la même devotion que les Juifs marquoient autre fois pour le temple de Jerusalem, et qui est divisé en Cours, de la même maniere, et sur le même planque le temple de Jerusalem paroit aupres du P. Lamy.* Nonnulla iam pridem de morum rituumque Americanorum congruentia cum Iudaicis annotauit *Menasseh ben Israel* in *spe Israelis*, siue libello, quo reliquias decem tribuum in Americam translatas esse

[17] Conf. Ioan. Christo. Wolfii τοῦ πάνυ Bibl. Hebr. Vol. I. p. 125. 783. et 1146. Vol. II. p. 1091. seq. et Vol. IV. p. 515. Gisb. Voetium T. I. Disputatt. selectar. p. 144. sq. Ioan. Caluertii Naphthali, siue de reditu decem tribuum et conuersione Iudaeorum. Londini 1672. 4. Aug. Calmeti Diss. duas alteram, *si les dix tribus sont revenus de leur captivitè dans la terre d'Israel*, praemissam commentario in Ezechielem, et recusam T. I. Diss. eius p. 590. ss. vers. latinae; alteram *sur le pais, ou les dix tribus d'Israel furent transportez et sur celui, ou elles sont aujourdhui*, praemissam commentario in priorem libr. Chronicorum, recusam T. I. Diss. eius p. 236. vers. latinae, et P. IV. vers. germanicae p. 388. ss.

esse disputat pag. 28. seq. *Cui leges ac consuetudines Indorum Hebraeorumque conferre libet, in multis conuenire eas videbit; vnde facile colligere est, Indos illas debere Hebraeis cum ipsis habitantibus, ante vel postquam occultos montes quaererent. Iucatanenses et Acuzainilenses Indi se circumcidebant. Totones Nouae Hispaniae, ac Mexicani, prout Ioan. Roman, et Franciscus Lopes de Gomara, in generali Indorum historia testantur, vestes lacerant, si vel repentinum aliquod infortunium, vel mors alicuius superuenerit. Garcias in Monarchia Ingasonum insulae Peru narrat Guinacapacum, intellecta filii Ataguálpae ob inimici exercitum fuga rupisse vestimenta. Mexicani et Totones, siue Totonazenses, in aris semper ignem alebant, vt iubet Deus in Leuitico: Peruensibus idem in templis soli dedicatis facientibus. Nicaragua Zenses vetabant foeminas, quae partum nupere edidissent, templa ingredi, priusquam menstruo forent purgatae. Insulae* Hispaniola *incolae peccare eos aiunt, quibus res est cum foemina recens enixa; et Indi nouae Hispaniae grauissime puniebant Sodomiae reos. Sepeliebant etiam plurimi Indorum suos mortuos in montanis, qui mons etiam est Iudaeorum; et nomen Chana istis in locis inuentum, referente Gregorio Garcia. Id mireris, quod ab iisdem iubilaeum quinquaginta annorum in vrbe Mexico, vt totius prouinciae metropoli, magna cum pompa celebraretur. Quid quod die Sabbathi omnes caerimoniis ac sacrificiis, in templo faciendis, interesse tenebantur. Iidem diuortium faciebant a faeminis, quae quid minus honestum patrassent. Fratrum defunctorum viduas ducebant Indi insularum Peru, Nouae Hispaniae et Guatimalae. Annon ex hisce indices habitasse illic locorum Iudaeos a quibus gentes istae talia acceperint? Supradictis adde et illud, quod notitiam creati mundi ac diluuii vniuersalis, quam habebant Indi, Israelitis acceptam ferre debeant.*

Illum Menassae Israelidis librum Amstelodami 1650. 8. editum in Anglicam linguam conuertit *Moses Wall*, atque circa idem temporis *Thomas Thorowgood* libellum edidit, cui titulus: *Jewes in America or probabilities that the Americans are of that race.* Lond. 1650. 4. In eandem sententiam nuper *Ludouicus Hennepinus* in suo Itinere A. 1704. edito ex eadem exigua rituum et morum quorumdam conformitate Americanorum originem a Iudaeis repetit. *Ils sont leurs cabanes en forme de pavillon comme les Juifs; Comme ceux ils s'oignent d'huile, et s'attachent superstitieusement aux songes: ils pleurent leur morts avec beaucoup de lamentations. Leurs femmes portent le dueil de leurs proches un an entier, pendant lequel elles s'abstiennent de toutes sortes de danses et de festins, et portent une maniere de chaperon sur leur tête. D'ordinaire le pere et le frere du defunt ont soin de la veuve. Du reste il semble que la malediction de Dieu repose sur ces Sauvages de l'Amerique, comme sur les Juifs. Ils sont brutaux et opiniatres au dernier point. Ils n'ont nulle demeure*

fixe et arretée. Ils sont fort impudiques. Quand on leur dit, que leurs ames sont immortelles, ils demandent ce qu'elles mangeront dans l'autre monde. D'ailleurs on voit quelques traces de la creance des Juifs sur l'origine du Monde. B. D. Ioan. Conr. Danhauerus hodomoriae Caluinianae phantasmate IX. T. 2. p. 1856. ex Georgii Hornii praefat. ad libros IV. de originibus Americanis refert " quosdam Iudaeorum vna cum Scythis Americam immigrasse, ita vt " nec tribum conficerent nec peculiarem nationem, sed exuta paullatim in-" ter barbaros, vt fieri solet, natura, etiam Iudaei esse desierint: sic tamen, " vt quaedam antiquitatis suae et originis vestigia retinerent. Qualia sunt " Iosephi nomen apud Hurones, et in Souriquosiorum cantilenis vox Alle-" luia frequens, Escarboto teste: ac quod apud Iucatanenses plurimi barba-" rorum narrant, se a maioribus suis accepisse, prouinciam illam cultam fuis-" se a gentibus, quae ab Oriente post varios errores eo venerint, et Numinis " auxilio ab aliarum gentium iniuriis liberatae, per mare, apertis vtrimque " fluctibus euaserint. Non tamen, scribit l. c. c. 10. p. 56. vel noster orbis " ignotus Americanis, vel illorum nobis fuit. Nam Californiani nouerant, " idque sibi a maioribus traditum asseuerabant, gentes in alio orbe barbatas " et vestitas reperiri. Sic Mexicani, sed aductos ex alia orbis parte in Ame-" ricam, retulerunt, apud quos etiam communis opinio fuit, venturam ab " Oriente gentem, quam apud Iucatanos celebris vates Chila Cambel, vt vi-" detur, propagauit. Vnde Hispani interrogati, an ab Oriente venirent? " Idem Mechoaenis praedictum fuit. Priscis quoque scriptoribus nostris " cogniti fuerunt vltra Oceanum orbes alii, de quibus Clemens Alexandri-" nus in epist. quadam teste Hieronymo in cap. II. Epist. ad Ephes. Nihil " nunc de Atlantide Plotonis dico, res notior est, quam vt referenda sit. " Memorabile est, quod Aelianus L. 3. c. 18. histor. refert, Silenum Midae " narrasse: Europam, Asiam, Lybiam, insulas Oceano circumfusas esse; ex-" tra eas continentem quandam infinitae magnitudinis, quae nutriat grandia " animalia, et homines duplo maiores et longaeuiores, quam nostri sint. " Ibidem esse magnas ciuitates, diuersa vitae instituta, et leges nostris con-" trarias. Adiecit: hanc terram possidere grandem vim auri et argenti, ita " vt inter illos populos minoris pretii sit, quam apud nos ferrum. Hae " sunt magnae illae insulae, de quibus ex Aristotelis et Theophrasti mente " Apuleius lib. de mundo. In Senecae suasoriis Auitus testatur communem " opinionem iactari; fertiles in Oceano iacere terras, vltraque eum rursus " alia littora, alium iacere orbem. Quo Senecae Tragoedi praedictiones in " Medea (v. 374. ff.) pertinent: "

" Venient

" Venient annis
" Saecula seris, quibus Oceanus
" Vincula rerum laxet, et ingens
" Pateat tellus [18] Typhisque nouos
" Detegat orbes, nec sit terris vltima Thule.

" Haec non profecta fuerunt ex mera incerta coniectura, quod arbitrantur " Acosta et alii, sed ex illa notitia iacentium in Oceano terrarum. Et quum " Sharcellinus inquit: In Atlantico mari Europaeo orbe potior insula, nonne " Americam digito quasi ostendit? L. 2. C. 5. Hornius probat Phoenices in " Americam ex Africa et Hispania non infrequentes nauigasse, ibid. C. 8. Sa- " lomonis nauibus Americanas terras haud fuisse inaccessas L. 3. C. 19. refert " Brasilianos meminisse p. 218. cuiusdam sancti viri et vt ex narratione ipso- " rum patet, Christiani, quem Meyre Humane vocant. Guarais, qui prouin- " ciam Sanctae Crucis in montibus tenent, Paicuma dicitur: vnde et primos " monachos Hispanos Paicumas appellarunt. Hunc S. Thomam esse duplici " argumento colligimus, ex nomine et historia. Nomen quod attinet: Meyr " ipsis in genere peregrinus dicitur, barbatus, vestitus. Human ex voce " Thomas expressum est, solo T. abiecto. Terminatio in diuersis linguis " plerumque variat, sicut Οδυσσευς et Vlysses, Aiax et Aias. Historia ma- " gnam lucem huic narrationi affert. Quae enim Brasiliam de Marie Huma- " ne, eadem Orientales Indi Malabares de THOMA narrant. Lerius: ante in- " numerabiles Lunas venisse ad maiores suos virum barbatum et vestitum, qui " fidem in Deum tradiderit more Christianorum. Quare quum et nomen, " et quod narrant barbari, si tonsuram excipias, Thomae conueniat, non " ignotus ipsis videtur fuisse. De hoc quaeritur: Veneritne Thomas in Ame- " ricam, et ibi praedicarit, an ex Tartaria eius notitiam intulerint illae gen- " tes. Quorum prius Lerio probatur, eo argumento, quia in omnem ter- " ram exiuit sonus Apostolorum: altera tamen sententia certior, nam multa " indicio sunt Brasilianos a Tartaris ortos. Deinde constat, Thomam in Tarta- " ria, Sinis, India Euangelium praedicasse, et ibi occisum: nulla vero noti- " tia eius in Americam profectionis et reditus. Vnde eius ex Tartaria me- " moriam illatam putarim, vel ab ipsis Brasilianis, vel iis, vnde hoc accepe- " runt, populis. Celebratur et iam apud Indos alius Mar-Thomas, id est, " Dominus Thomas, qui collapsam religionem Christianam ibidem instau- " rarit circa annum Christi DC. De quo Ludouic. Guzmannus in Indicis ex- " peditionibus, et Joannes de Bairos ac alii. Haec ille, habetque ὁμόψηφον " Gerh. Ioan. Vossium de philologia § 26. p. 63. et de Mathemat. Cap. 42.

 § 10.

[18] Adde Ioan. Baptistae Ferreti musas lapidarias V. 4. p. 310.

" § 10. pag. 242. quibus fuccenturies licet Maluendam L. 4. de Antichrifto. " c. 38. p. 307. „ William fiue Wilhelmus Penn, A. 1712. denatus, in litteris ad commiffarios focietatis Mercatorum Londinenfium datis Philadelphiae VIII. Augufti 1683. editisque quum alibi tum in Penfyluaniae defcriptione Germanice vulgata, Francof. 1700. 8. p. 131. originem incolarum illius regionis in America feptentrionali fimiliter a Iudaeis deducit. Ihren Urſprung achte ich, daß er herkomme von den 10 Stämmen der Juden. 1) Weilen ſie in einem Lande müſſen herumziehen, und mög'n wol aus dem äuſſerſten Theile Aſiae in das allerweſtlichſte Theil (Americae) gekommen ſeyn. 2) Weilen ſie und ihre Kinder von Angeſicht den Juden ganz gleich ſehen, wie die Ziegeuner.[19] (adde ibid. pag. 28. et 126.) 3) Mit den Juden in Ceremonien ganz übereinkommen. Sie opfern ihre Früchte, rechnen nach dem Monde, legen ihren Altar auf zwölf Steine ꝛc. Brafilianos fimiliter in America meridionali a Iudaeis habere originem, alii fufpicantur. *Il y a des conjectures affez fortes pour dire que les habitans du Brafil viennent de quelques Juifs jettez fur les cotes de l'Amerique. On y voit encore quelques traces des ceremonies Judaiques, telles que font celles d'appeller Parafce une de leur plus grandes feftes.* Haec memoriae litterariae Dombenfes fiue Treuoltinae A. 1702. p. 355. ex Ioan. Iofephi de S. Therefia Hiftoria belli Brafilienfis. Vide fis etiam Peritfolii itinera mundi p. 70. et Thomam de Pinedo ad Stephan. Byzantinum pag. 331. Iofephum Acoftam de natura orbis lib. 1. c. 20. vbi argumentum ex IV. Esdrae 13. 40. petitum refellit. Thomam Maluendam de antichrifto IV. 28. pag. 281. feq. Offert Dapperi Americam p. 26. Hugonem Grotium de origine gentium Americanarum pag. 9. et ad eum notas Ioan. de Laet; Theophilum Spizelium in eleuatione relationis Montezinianae. Bafil. 1661. 8. et Rich. Kidderum in demonftratione aduerfus Iudaeos parte III. p. 434. feq. edit. anglic. fect. 3. c. 9. § 36. pag. 950. verf. germanic. Hottentorum ita populo ritus multos cum Iudaeis communes probat Petrus Kolbe in defcriptione capitis bonae fpei, edita Germanice, Norimb. 1719. fol. p. 352. 413. 415. 429. 431. 433. 449. 457. feq. Nec minus cum prifcis Troglodytis pag. 352. 355. 370. 405. 425. 448. Sic Iudaeos in China verfantes effe reliquias decem tribuum fufpicatur Eufebius Renaudotus notis ad veteres relationes itineris in Indiam Chinamque p. 324. feq. Hermannus vero Witfius in δωδεκαφύλῳ fiue libello de decem tribubus, qui Aegyptiacis eius fubiicitur cap. VIII. pag. 371. poftquam Menaffae Ifraelidis fententiam reiecifset, quod praeter Spizelium aliosque iam laudatos faciunt etiam Wagenfeilius Tomo II. perae librorum iuuenilium

[19] Cingaros origine effe Iudaeos variis argumentis probat Clariff. Wagenfeilius in pera libror. iuuenilium loculamento 2. fub extrem.

nilium parte 2. pag. 123. et Schudtius Memorabilium Iudaicorum L. III. C. 1. § 5. ff. *non paullo doctius*, inquit, *viri praestantissimi Caducios mediae aquilonaris et montanae incolas Colchos, Tartaros, Turcas aliasque gentes ex Israeliticis paullatim in gentilismum degenerantibus ortos hariolantur: sed quam tenuibus coniecturis et eruditis erroribus, ostendit amicus noster Wilhelmus Wilhelmius.* Pro illa sententia etiam Stephanus Morinus in diss. de cognatione Lacedaemoniorum et Hebraeorum (inter dissertationes VIII. Dordraci 1700. 8. iunctim editas p. 87.) *Adde in Mengrelia Colchidis regione adhuc hodie festum religiose obseruari, quod cum Iudaeorum Paschate et agno a singulis familiis edendo magnam habet affinitatem, testis Ioan. Baptista Tauernerius lib. III. cap. 12. itinerum Persiae, qui addit vicinos Tartaros a propriis tribubus solis vxores ducere, quod etiam secundum legem Israelitae obseruabant. c. 13. Sane inter ipsos Tartaros Colchis vicino etiam Ilordae siue turmae* Naphthalitarum *inueniuntur, teste Agathia lib. IV. Immo* Danitarum, *a quibus volunt* Danos *nomen accepisse, et celeberrimus Thuanus Lib. 67. obseruat circumcisos fuisse antequam Muhammetes ipsis innotesceret, quod non leue est argumentum reliquias esse Israelitarum, qui e Colchide in vastas Tartariae solitudines diffusi sunt, et ob quandam Mahumetismi cum suis veteribus caerimoniis similitudinem ad ipsum amplectendum proni fuerunt. Nota historia illius, qui se iactabat Regem Tibur, in meditullio Tartariae, nempe* טבור vmbilicus *est, et a Francisco I. Rege humaniter acceptus, et initio etiam a Carolo V. sed tandem combustus eius mandato, quod aulicos ad Iudaismum sollicitaret. Mitto testimonia Iudaeorum asserentium maximam Israelitarum multitudinem Septentrionalem plagam occupasse, et eos qui volunt plurimos eorum in India degere; quamuis a nostris mercatoribus non inueniantur, qui forsan aliquid audierunt de profectione in Colchidem et Colchos, eamque versus Indiam tetendisse existimauerunt, quia Colchos et Colchicum Sinum in India repererunt.* Confer Epistolam de Iudaeis in ora Malabarica degentibus, quae inserta legitur Bibliothecae nouorum librorum Anno MDCXCVIII. pag. 868. seq. Et quae de Iudaeorum Synagoga apud Chinenses [20] in prouincia Honam ante Christum natum, vt aiunt fundata, Gozanus S. I. commemorauit in Epistola de qua Ephemerides Paris. Anni MDCCVII. mense Maio pag. 227. narrans Iudaeos de Messia in lege promisso rogatos, atque de IESV monitos, nomen eius penitus ignorasse, Iesum Sirachi filium cognitum habuisse. Cui geminum, quod Semedi et Bernierii fide narrat Clariss. Iablonskius prolegom. ad Biblia Hebraea § 38. Iudaeorum Synagogas quasdam repertas in China fuisse, et penes eos fuisse librum Legis Hebraicum ante annos sexcentos et amplius, sine punctis vocalibus descriptum, Iudaeos vero istos de Christo nihil vnquam audi-

[20] Lettres edifiantes des Missions, T. VII.

audiuiſſe, vnde liqueat ante eius aduentum illuc appuliſſe: immo nomen ignoraſſe Iudaeorum, ſed vero Iſraelitas ſe profeſſos eſſe. Vnde veriſimile eſſe aiunt reliquias eos habendos decem tribuum quae abductae in captiuitatem erant, nam poſt illud tempus nomen Iſraelitarum in vſu vulgari minus fuit quam Iudaeorum. Denique conſtat *Olaum Rudbeckium*, celeberrimi Atlanticae ſcriptoris non minus ingenioſum filium, nec minus paradoxa eruditis amantem propinare, in Lapponia ſua illuſtrata probatum iuiſſe, reliquias decem tribuum quaerendas eſſe neque in Aſia neque in Africa, nedum in America, ſed vero in regione ſeptentrionali Europae Lapponia, quod itidem tum aliis quibusdam coniecturis reddere probabile, tum ex congruentia rituum quorundam et morum euincere ſtudet. Ceterum ex qualibuscunque eiusmodi veſtigiis morum eorundem atque inſtitutorum, (ne dicam ea illa haut tam expreſſa quidem eſſe, vt interdum a ſcriptoribus venditantur) neutiquam firmiter colligi poſſe populi alicuius originem, recte obſeruauit Hermannus Witſius diſſ. 2. de Euangelio in America non praedicato, vbi reſpondet ad iactatas apud noui orbis incolas reliquias Chriſtianorum rituum, pag. 92. *In omni*, inquit, *religione quantumuis idololatrica ac diabolica plane aliquid animaduerti poteſt, quod ad Diuina inſtituta accedere quodammodo videatur. Ludit mirabiliter ingenii humani varietas, et in tam immenſa cultuum diuerſitate vix eſt vt non aliqua etiam deprehendatur conuenientia. Quae ſi vel minima ſit, ab iis quorum intereſt, vt maior habeatur, augeri ſolet et exornari, eo quandoque tractis quae alior ſum ſpectant.* Iacobus Saurinus in diſſ. Hiſtorico-Criticis Theologicis et moralibus Gallice editis Amſtelod. 1720. 8. Tom. 2. pag. 322. *Parmi les Rapports, que Spencer trouve entre les rites Levitiques et eeux des Idololatres, il y en a un grand nombre qui peuvent s'y rencontrer, ſans que les Peuples, qui les ont obſervez, ſe ſont réglez les uns ſur les autres. Que l'on compare la maniere dont on ſert Dieu à Rome et à Iſpahan, on y verra divers raports. Et cependant qui oſeroit ſoutenir que Rome s'eſt moulée ſur Iſpahan, où qu' Iſpahan s'eſt moulé ſur Rome. — — Dés que vous ſuppoſez une Religion, il eſt naturel de ſuppoſer auſſi des lieux ſacrés, des ceremonies exterieures, des emblemes et des ſymboles. Ces etabliſſemens doivent leur naiſſance à la nature des choſes, non au genie particulier des peuples qui les ont reçus.* Iacobus Baſnage, V. C. in hiſtoria Iudaeorum lib. VI. cap. 3. T. 4. p. 964. *il ne ſuffit pas, qu'on trouve chez les peuples barbares quelque trace de Judaiſme; car il y a beaucoup des Rites qui ont été communs aux Religions idolâtres et aux Juifs. Ceux qui donnent trop au Diable, ſe plaignent il y a long tems qu'il a imité Dieu, et tâchent de rendre ſes myſteres et ſon culte parfaitement ſemblable à celui de l'Etre ſouverain. Mais ſans tirer les Demons des Enfers, l'Eſprit humain étant d'une meme trempe, a ſouvent les mêmes ſentimens ſur la ma-*

maniere du culte. Il n'est pas besoin que l'Idolatre aille puiser toutes ses ceremonies dans la veritable Eglise. Combien d'Idolâtres, qui ne se sont iamais connu, ont eu les mêmes idées des Dieux, et leur ont rendu à peu près les mêmes hommages? Sans quitter la maniere que nous traitons, les Americains n'ont pas plus labouré avec les Manichéens qu'avec les anciens Egyptiens sur les deux Principes. Cependant ils disent au Perou, qu'un homme puissant, nomme Con, *avoit formé les hommes, mais qu'un autre Principe plus puissant, fils du Soleil et de la Lune, nommé* Pachacama *les transforma en singes, en perroquets et en ours, et fit les Indiens. Ils* [21] *adorent ces deux Principes, et le dernier a plus d'adorateurs, parce qu'on craint qu'il ne fasse du mal, et qu'il transforme les hommes en bêtes. On a pu des mêmes imiter les Juifs en Amerique sans avoir commerce avec eux. L'Autel elevé sur douze pierres, l'oblation des premices, et le calcul par les Lunes peuvent avoir été imaginées dans tous les païs. La Circoncision forme un caractere plus parlant; mais le fait est très-incertain. Pierre Martyr* [22] *l'assure:* Ils immolent leur enfans à l'honneur des Idoles, et sont circoncis. *Gomara dit que quelques unes coupent leur prepuce; mais qu'ils ne le font par tout.* Retaianse a iunsque no todos. *Mais Acosta, qui avoit fort etudié ce pais la, remarque que les Americains ne peuvent être Juifs, parce qu'ils n'ont iamais circoncis leurs Enfans, et qu'ils ne le font pas; et quand ils seroient circoncis, combien d'autres peuples ont ôté leur prepuce? Il ne faut donc pas s'arrêter à quelque ombre de conformité, ni precipiter ses conclusions sur quelque ressemblance de Religion, comme si les uns devoient necessairement descendre des autres.*

XI. Iuuat hoc caput concludere Indice Thesauri δωδεκατεύχε Antiquitatum Hebraicarum, quem B. Gothofr. Voigtii Thysiasteriologiae pridem à me praemissum, aliquot monumentis hic adauxi.

Thesauri Antiquitatum Hebraicarum
Tomus I.

1. Hadriani Relandi Oratio inauguralis de vsu antiquitatum sacrarum.
2. Conradi Mel Antiquarius sacer, de vsu Antiquitatum Iudaicarum, Graecarum, Romanarum in explicandis Scripturae dictis.
3. Maimonides de studio Legis, cum versione et notis Roberti Clauering.
4. Io. Benedicti Carpzouii Introductio in Theologiam Iudaicam.
5. Ioannis à Lent Theologia Iudaica recentior.
6. Ej. de Pseudo Messiis Iudaeorum.
7. Iosephi de Voisin Theologia Iudaeorum.
8. Antonii Vandale de Origine ac progressu Idololatriae et superstitionum, de

[21] Zarata l. 2. c. 11. p. 49.
[22] Petrus Martyr Decad. c. 4.

de vera ac falsa Prophetia et de diuinationibus Idololatricis Iudaeorum.
9. Petri Iurieu Historia Critica dogmatum rituumque, ex Gallico latine.
10. Io. Seldenus de Diis Syris, cum obseruationibus Andreae Baieri.
11. Athanasius Kircherus de Aegyptiorum, Syrorum, Hebraeorumque Diis, ex Tomo I. Oedipi Aegyptiaci.
12. Christiani Wormii de corruptis Antiquitatum Hebraearum apud Tacitum et Martialem vestigiis.
13. De vita et morte Mosis libri tres, cum notis Gilberti Gaulmini, quibus variae antiquitates illustrantur.

Tomus II.

14. Bernardi Lamy apparatus Biblicus, methodicam Antiquitatum Hebraicarum dispositionem exhibens.
15. Thomae Godwini Moses & Aaron cum notis Io. Henrici Reizii et Io. Henr. Hottingeri, Nepotis.
16. Claudii Fleury liber de moribus Iudaeorum, ex Gallico latine.
17. Hadriani Relandi Compendium Antiquitatum Hebraicarum.
18. Augusti Pfeiferi delineatio Antiquitatum Hebraicarum cum obseruationibus Ioannis Iacobi Schudt.
19. Ej. de ritibus quibusdam Hebraicis.
20. *Thesauro dos Dinim* ex Lusitanico Menassae ben Israël, Latine.
21. Leonis Mutinensis Historia rituum Hebraeorum praesentis temporis ex versione Io. Valentini Grosgebaueri, cum Iacobi Gaffarelli praefatione quae Italicae editioni Paris. 1637. praemittitur, et Rich. Simonis collatione rituum Iudaicorum cum Christianis.
22. Io. Buxtorfii Synagoga Iudaica.
23. Lancelloti Addissonii de praesenti statu Iudaeorum in Barbaria, ex Anglico latine.
24. Hermanni van der Hardt Antiquarium Iudaicum.
25. Io. Wulferi theriaca Iudaica.
26. Henrici Hahnii Διατάγματα de rebus Iudaicis, ex iure Caesareo et Pontificio concinnata.
27. Sam. Bocharti notae in Ecclesiae Gallicanae decreta quaedam in Iudaeos sancita. Ex T. I. Opp. p. 499. seq.
28. Formula Graeca renunciandi Iudaismo, è Cotelerii notis ad Patres Apostolicos, T. 1. p. 499. seq.

Tomus III.

29. Balthasaris Scheidii scripta ad Antiquitates Hebraicas facientia

Tomus

Tomus IV.

30. Theodori Dassovii, Theologi Holsati, Antiquitates Hebraicae hactenus ἀνέκδοτοι.

Tomus V.

31. Eusebii liber de locis Hebraicis cum vers. Hieronymi et Bonfrerii, notisque integris eiusdem Bonfrerii, Io. Marcianaei, Io. Clerici et obseruationibus Iacobi Rhenferdi.
32. Nic. Sansonii Geographia sacra ex editione Io. Clerici.
33. Augustini Calmet tabula Geographica terrae promissae cum obseruationibus. Eiusdem diss. de habitationibus, urbibus et oppidis veterum Hebraeorum, ex Gallico latine.
34. Eucherius et Beda de situ Hierosolymae et locorum sanctorum. Io. Phocas, Epiphanius Hagiopolita, et Perdiccas de locis Palaestinae, ex edit. Leonis Allatii.
35. Itinerarinum à Burdegala Hierosolymam usque.
36. Marini Sanuti Torsclli descriptio Hierosolymae ex T. 2. Collectionis Bongarsianae cui titulus *Gesta DEI per Francos.*
37. Beniamini Tudelensis Itinerarium ex edit. Ariae Montani, cum notis Constantini l'Empereur, et ineditis Matthiae Friderici Beckii.
38. Itinerarium R. Petachiae, cum versione Wagenseilii, et Itinera mundi per Abrahamum Peritsol, cum Thomae Hyde versione et notis.
39. Hermanni Witsii Historia Hierosolymae, ex T. 2. Miscell. Sacr.
40. Hadr. Relandi Geographia Sacra.

Tomus VI.

41. Maimonides de templo, ex versione Lud. Compiegne de Veil.
42. Iacobus Iuda Leo de tabernaculo, ex Hispanico latine.
43. Ej libri IV. de templo, ex edit. Io. Sauberti.
44. Io. Henr. Coccеii et Campegii Vitringae libri de templo Ezechielis, è Belgico latine.
45. Leonhardi Christophori Sturmii Sciagraphia templi Hierosolymitani, et D. Casp. Hermanni Sandhagenii Oratio de templo.
46. Samuel Lee de templo et sacerdotio, ex Anglico latine.
47. Io. Iacobus Cramerus de templi secundi ara exteriore.
48. Theod. Dassouii altare exterius ad mentem Hebraeorum veterum delineatum.
49. Ej. de imaginibus rerum Hebraearum quae nostra aetate circumferuntur.

D 2 50. Lud.

50. Lud. Compiegne de Veiel de cultu diuino apud Hebraeos.
51. Salomo van Till de Musica veterum Hebraeorum, ex Belgico latine.
52. Christiani Zoëga de buccina Hebraeorum.

Tomus VII.

53. Io. Seldenus de anno ciuili Iudaeorum.
54. Augustus Varenius de annis Sabbaticis et Iubilaeis Iudaeorum.
55. Nic. Mulleri Iudaeorum annus lunae solaris et Turcarabum annus mere lunaris.
56. Maimonidis descriptio initiationis. nouilunii cum Henningi Bernhardi Witteri versione et praef. Io. Andreae Danzii.
57. Io. Ionstonus et Aug. Pfeiferus de festis Hebraeorum.
58. Theodorus Thummius de festis Iudaeorum et Christianorum.
59. Adriani Coquii obseruationes de rebus naturalibus in V.T. memoratis, Diisque Syris et Hebraeorum festis.
60. Io. Mayerus de origine et caufis festorum Iudaicorm.
61. Iosephi de Voisin de Iubilaeo secundum Hebraeorum et Christianorum doctrinam.
62. Christoph: Wagenseilii diss. de Iubilaeo Hebraeorum.
63. Grossii Bozei libellus eiusdem argumenti, e Gallico Latine.
64. Frischmuthi et Mich. Waltheri Dissertationes de via Sabbathi.
65. Io. Andreae Danzii de curatione Christi sabbatica.
66. Io. Buxtorffii diss. de coenae Dominicae primae ritibus et forma, eiusque aduersus Lud. Capellum Vindiciae.
67. Theod. Dassouii de accubitu ad agnum Paschalem.
68. Liber rituum Paschalium cum versione Io. Stephani Rittangelii.
69. Gabr. Groddeckii dissertationes de caerimonia palmarum.
70. Io. Iacobi Schudt de Voto Iephthae.
71. Hermanni Witsii diss. de Rechabitis.
72. Theod. Dassouii Vota Monastica et Hebraeorum collata.
73. Maimonides de iure pauperis et peregrini apud Iudaeos, cum notis Humfredi Prideaux.
74. Pauli Sleuogti diss. de proselytis Hebraeorum.
75. Io. Andreae Danzii de proselytorum baptismo.
76. Herm. von der Hardt Iuris Iudaeorum Canonici prodromus, de circumcisione.

Tomus

Tomus VIII.

77. Maimonides de facrificiis ex verfione Lud. Compiegne de Veiel.
78. Guil. Outrami de facrificiis Iudaeorum libri II.
79. Io. Frifchmuthi de facrificiis, cumprimis iis quae fancti Viri haud longe ab initio rerum leguntur obtuliffe.
80. Io. Saubertus de Hebraeorum facrificiis.
81. — — de facerdotibus Hebraeorum.
82. Pauli Sleuogti diff. de XXIV. Ephemeriis facerdotum apud Hebraeos.
83. Andreae Adami Hochfteteri de fefto expiationis.
84. Io. Rhenferdi collatio expiationis Pontificis Maximi et Iefu Chrifti.
85. Theod. Daffouii diffidium Pontificis Romani et Hebraei.
86. Ei. de Luftratione Hebraeorum.
87. Io. Frifchmuthi de hirco emiffario.
88. Io. Benedictus Carpzouius de vacca rufa.
89. H. Dodwelli de vno facerdotio et vno altari. Ex Anglico latine.
90. Io. Braunii de veftitu Sacerdotum Hebraeorum.
91. Io. Prideaux de veftitu Aaronis.
92. Iac. Altingii diff. de mitra, ftola, Ephod etc. Heptade VIII. differtationum T. 5. Opp.
93. Ben. Dauid Carpzouius de Pontificum Hebraeorum veftitu facro.
94. Theod. Daffouii diff. de Coma Hebraeorum licita et interdicta.
95. Antonius Bynaeus de calceis Hebraeorum.

Tomus IX.

96. Herm. Witfii Oratio de Theocratia Ifraelitarum.
97. Hadr. Houtyni de Monarchia Hebraeorum ante Saulem, vna cum fcriptis contrariis Sam. Pufendorfii et Adami Rechenbergii.
98. Guftaui Georgii Zeltneri liber de adolefcentia Reip. Ifraelitarum fub temporibus Iudicum.
99. Guil. Schickardus de iure Regio, cum notis Io. Benedicti Carpzouii.
100. Io. Frifchmuthi diff. de rege apud Hebraeos eligendo et deponendo.
101. Ei. et Io. Vorftii de Synedriis Hebraeorum.
102. Io Clerici de magno Synedrio Hebraeorum.
103. Praecepta DCXIII. Hebraice et latine ex edit. Io. Leusdenii, fubiectis obferuationibus Sim. Epifcopii.
104. Guilelmi Welwod collatio iuris diuini cum iure ciuili Romano.
105. Paganini Gaudentii de differentia legum Mofaicarum et Romanarum.
106. Ex Io. Seldeno de decimis excerpta, Io. Clerico interprete.

107. Ex H. Dodwelli et Humfredi Hodii scriptis contrariis excerpta de Pontifice Max. à Rege Salomone deposito. Ex Anglico latine.
108. Maimonides de iuramentis Hebraeorum cum versione Miegii et Iusti Christoph. Dithmari notis et Iacobi Perizonii praefat.
109. Iac. Lydii syntagma de re militari et de iure iurando Hebraeorum cum notis Salomonis van Till.
110. Theod. Dassouii diss. de suspendio hominis lapidibus obruti.
111. Claudii Salmasii liber de Cruce.
112. Henr. Kippingii de Cruce dissertationes.
113. Iac. Altingii de seruis Hebraeorum, ex Heptade VII. dissertationum.
114. Io. Georgii Abicht Professoris Lips. de seruorum Hebraeorum acquisitione et seruitiis.

Tomus X.

115. Iulii Bartoloccii Bibliotheca Rabbinica contracta, emendata et suppleta ex Strimero, Plantauitio, Buxtorfio, Hottingero etc.
116. Petri Steuartii Catalogus scriptorum Graecorum et Latinorum Anti-Iudaicorum, auctus et in haec tempora continuatus.

Tomus XI.

117. Iac. Altingii Historia Academiarum et promotionum Academicarum.
118. Ei. Studiosus et Doctor Hebraeus.
119. I. H. Ottonis Historia CXXX. Doctorum Mischnicorum.
120. Georgii Vrsini antiquitates Hebraicae Scholastico Academicae.
121. Io. Held de Synagogis Iudaeorum.
122. Dauid. Clodii de Synagogis Iudaeorum.
123. Campegii Vitringae Archi-Synagogus et de decem Otiosis Synagogae.
124. Iac. Rhenferdi de decem otiosis Synagogae, Synagogus αὐτοκατάκριτος, et specimen animaduersionum etc.
125. Iac. Altingii de Concionibus Iudaeorum post reditum è Babylonia.
126. Io. Christoph. Wagenseilii de Concionibus Iudaeorum nostrae aetatis. (Tel. ignea Satanae p. 245. seq.)
127. Rich. Simonis Dissertatio de Caraitis et Samaritanis, ex Gallico latine.
128. Hadr. Relandus de Samaritanis.
129. Samaritanorum Epistolae ad Scaligerum, Ludolfum et fratres in Anglia.
130. Chronologia Samaritarum auctore Ed. Bernhardo (in Actis Erud. A. 1691.)

131.

131. Zemach David, siue Chronologia R. David Ganz cum notis Guil. Henrici Vorstii.
132. Iac. Triglandii de Caraitis. Scaligeri, Drusii, Serarii de tribus sectis Hebraeorum.
133. Iac. Rhenferdi dissertationes de fictis Iudaeorum haeresibus.

Tomus. XII.

134. Eduardus Bernhardus de mensuris et ponderibus antiquis, et de mari Salomonis.
135. Henr. Guntheri Thulemarii de variis siclis et talentis Hebraeorum.
136. Andreae Beyeri siclus sacer et Regius appensus.
137. Iulii Bartoloccii Diss. de numis Hebr. ex T. IV. Bibl. Rabbin. p. 518. seq.
138. Raphaëlis Auellini Declaratio numismatis Hebraici Dauidis et Abrahami, ex Italico latine.
139. Wagenseilii de numis quibusdam Hebraicis ex Commentario ad Sotam p. 275. seq.
140. Athanas. Kircheri de eodem argumento ex T. 2. Oedipi.
141. Herm. Conringii paradoxa de numis Hebraeorum.
142. Hadr. Relandi, Io. Harduini et Io. Gagnerii de Numis Samaritanorum.
143. Wagenseilii de Iudaeorum in non Iudaeos vsuris.
144. Martini Mauritii liber de Hebraeorum sortitionibus.
145. Wagenseilii diss. de lusibus Hebraeorum, ex libro eius de Norimberga cap XXII.
146. Thomae Hyde de ludis Orientalium.
147. Io. Buxtorfius de sponsalibus et diuortiis Hebraeorum.
148. Tho. Pius de diuortiis Hebraeorum.
149. Io. Buxtorfii de lotione Iudaica ante et post cibum.
150. Martini Geieri de luctu Hebraeorum.
151. Frid. Mulleri libri III. de sepulchris veterum Hebraeorum.
152. Io. Nicolai de sepulchris Hebraeorum.
153. Io. Henr Hottingeri cippi Hebraici.
154. Monumenta antiqua Iudaica Augustae Vindel. reperta cum notis Matthiae Frid. Beckii.
155. Menassae Ben Israel de resurrectione.
156. Theodori Dassouii de mortuorum resurrectione ex mente Vet. Hebraeorum.

XII. Non ingratum, credo, erit lectoribus, si huic indici iungamus con-

conspectum Thesauri Antiquitatum Hebraicarum, [23] quem ad Gronouii et Graeuii exemplum composuit, in viginti quinque Tomos in Folio distributum, e quibus quatuordecim iam lucem adspexerunt, et Venetiis apud Ioannem Gabrielem Herthz edere A. 1744. coepit V. C. *Blasius Vgolinus.*

Tomus I.

1. Rab. *Chiiac* additamenta ad codicem de Die expiationum nunc primum ex hebraico latine reddita, et notis perpetuis philologicis illustrata. Studio et cura Blas. Vgolini.
2. *Raymundi Martini* in pugionem fidei prooemium et obseruationes Iosephi de Voisin ad prooemium.
3. *Ioannis Meyeri* tractatus de temporibus sacris et festis Hebraeorum.
4. *Iacobi Triglandi* Dissertatio de origine et caussis rituum mosaicorum.
5. *Hermanni Witsii* Aegyptiaca.

Tomus II.

6. *Christiani Wormii* de corruptis Antiquitatum Hebraearum apud Tacitum et Martialem vestigiis libri duo.
7. *Georgii Casparis Kirchmayeri* exercit. acad. ad C. C. Taciti Histor. lib. V. capita aliquot priora de rebus moribusque Iudaeorum.
8. *Adriani Relandi* antiquitates sacrae, a Blasio Vgolino amplissimo commentario illustratae.

Tomus III.

9. *Thomae Goodwini* Moses et Aaron cum notis Ioan. Henr. Hottingeri.
10. *Petri Cunaei* de republica Hebraeorum libri tres, a Ioanne Nicolai notis illustratae.
11. Iuris Hebraeorum leges CCLXI, iuxta νομοθεσίας mosaicae ordinem atque seriem depromtae, et ad Iudaeorum mentem explicatae ductu Rabbi Leui barzelonitae auctore *Ioanne Henrico Hottingero.*

Tomus IV.

12. *Bonauentura Cornelius Bertramus* de republica Hebraeorum commentario Constantini l'Empereur ab Oppiick illustratus.

13. *Ca-*

[23] Nonnulla contra Vgolini propositum monuit Vir in hoc studiorum genere versatissimus, Chr. Schoettgenius, d. 15 Dec. A. 1751. orbi erudito morte ereptus, in Nouis Litter. Lips. A. 1747. p. 6. ad quae respondit Vgolinus in epistola ad Chr. Bened. Michaelis. Venetiis 1749. 4. Ipsum Vgolini consilium laudatur a Viro S. V. S. I. Baumgarten in notitia bibl. Halens. Vol. II. p. 526. vbi quoque inde a pag. 511. ipsum hoc opus fusius est recensitum.

13. *Caroli Sigonii* de republica Hebraeorum libri VII. cum Ioannis Nicolai notis.
14. *Ioannis Buxtorfii* ſynagoga iudaica.
15. *Augusti Pfeifferi* antiquitates ſelectae a Blaſio Vgolino notis illuſtratae.

Tomus V.

16. *Euſebii* liber de locis Hebraicis cum verſione Hieronymi ac notis Iacobi Bonfrerii et Ioannis Clerici.
17. *Iacobi Bonfrerii* annotationes ad ſequentem promiſſae terrae chorographicam tabulam.
18. *Iacobi Rhenferdii* periculum criticum in loca deprauata Euſebii et Hieronymi de ſitu et nominibus locorum hebraicorum.
19. *Nicolai Sanſonis* Geographia ſacra; cum Ioan. Clerici in indicem geographicum notis.
20. *Ioannis Lightfooti* centuria chorographica in S. Matthaeum.
21. — — decas geographica in S. Marcum.
22. — — chorographica pauca in S. Lucam.
23. — — diſquiſitio chorographica in S. Ioannem.

Tomus. VI.

24. *Adriani Relandi* Palaeſtina.
25. *F. Brocardi* deſcriptio locorum terrae ſanctae.
26. *Ioannis Quiſtorpii* Nebo vnde tota perluſtratur terra ſancta.
27. *Ioannis Henrici Hottingeri* Diſſertatio de geographia terrae Canaan.
28. *Ioannis Millii* diſſertatio de Nilo et Euphrate terrae ſanctae terminis.
29. *R. Petachiae* itinerarium ab Ioanne Chriſtoph. Wagenſeilio ex hebraeo latino redditum.

Tomus VII.

30. *Abrahami Peritſol* itineraria mundi cum interpretat. et notis Thomae Hyde.
31. *R. Samuelis* ſancti itinerarium.
32. *Petri Dan. Huetii* Commentarius de nauigationibus Salomonis.
33. *Martini Lipenii* Diſſertatio de nauigio Salomonis.
34. — — Diſſertatio de Ophir.
35. *Ioannis Chriſtoph. Wichmanshauſen* Diſſ. de nauigatione Ophiritica.
36. *Ioachimi Chriſtiani Iehringii* Diſſ. de regione Tarſchiſch.
37. *Iacobi Haſaei* ſpicilegium obſeruationum ad Salomonis et Hirami nauigationes ophiriticas et tarſiſias.
38. *Adriani Relandi* Diſſ. de Ophir.
39. — — Diſſ. de mari rubro ſiue Erythraeo.

40. *Pet. Dan. Huetii* tractatus de situ paradisi terrestris.
41. *Ioannis Hopkinsonii* descriptio paradisi.
42. *Samuelis Bocharti* epistola de paradisi situ ad Ludouicum Cappellum.
43. *Stephani Morini* Dissertatio de paradiso terrestri.
44. *Ioannis Vorstii* Dissertatio de paradiso.
45. *Adriani Relandi* Dissertatio de monte Garizim.
46. *Isbrandi Eilhardi Harkenrothii* Dissertatio topographica de monte sublimi.
47. *Ioannis Christophori Harenbergii* oculus Mosis et Christi e monte editissimo Palaestinam spectantium.
49. *Hieronymi van Alphen* de terra Chadrasch et Damasco, ad locum Sachar. IX. 1. Dissertatio.
50. *Christophori Cellarii* Dissertatio de excidio Sodomae.
51. *Theodori Hasaei* Dissertatio de Sabulonis prae Sidone praestantia ad Genes. XLIX. 13.
52. — — Dissertatio de Naphthalide apostolorum patria ad Genes. XLIX. 21.
53. *Ioannis Christoph. Wichmanshausen* Dissertatio de thermis Tiberiensibus.
54 *Ieremiae Philadelphi* de valle Iosaphati ex Ioel. III. 2, 12. nec non valle excidii Ioel. IV. 14.
55. *Christiani Beniamini Ottonis* Dissertatio de flumine sabbathico.
56. *Michaelis Lilienthalii* Dissertatio de terra Moriiah et monte visionis Dei ex Genes. XXII. 1, 14
57. *Gerardi Outhouii* in Psalmi II. comma 6. obseruationes de montibus Sionis et Moriiah.
58. *Isebrandi Eilhardi Harckenroth* Dissertatio de Rachele ad Ierem. XXXI. et Matthaei II. 18.
59. — — Dissertatio choro-topo-graphica de Aenon prope Salim, ad Ioan. III. 23.
60. *Petri Zornii* Dissertatio de Aenon prope Salim ad Ioan. III. 23.
61. *Petri Zornii* liber de historia et antiquitatibus vrbis נוא־אמון ad Ier. XLVI. 25. Ezech. XXX. 15. et Nahum. III. 8—10.
62. *Theodori Hasaei* Diss. de gente Kav Kav, cuius mentio fit Ies. XVIII. 2, 7.
63. *Christophori Cellarii* Diss. de amoenitatibus historicis et geographicis ex itineribus S. Paulli collectis.
64 Epistola *Eucherii* Episcopi ad Faustum Presbyterum.
65. Itinerarium *Antonini Placentini* ex MS. erutum per Ignat. a S. Antonino Carm. discalc.

Tomus

Tomus VIII.

66. *Salomonis van Til* commentarius typico criticus de tabernaculo Mosis ad Exod. XXV—XXX.
67. *Ioannis Buxtorfii* Fil. historia arcae foederis.
68. *Theodori Hasaei* Differt. de ligno Sittim.
69. — — Differt. de rubo Mosis הסנה dicto ad Exod. III. 2—4.
70. — — Differt. de lapide fundamenti.
71. *Ioannis Henrici Antonii Dorien* de opere Zaazyim, quo Cherubinos S. Sanctorum confici curauit Salomo 2 Chron. III. 10. exercitatio.
72. *Ioannis Buxtorfii* Differtatio de Manna.
73. Maimonidis vita descripta a Ioan. Buxtorfio Fil.
74. *Roberti Claueringii* Differt. de Maimonide.
75. *Humphredi Prideaux* praefatio ad tractatus Maimonidis de iure pauperis et peregrini.
76. *Ludouici Compiegne de Veil* praefatio ad Mainonidis opera.
77. — — — — prooemium in tractat. Maimonidis de domo electa.
78. R. Mose ben Maimon constitutiones de domo electa, cum Blasii Vgolini perpetuis notis philologicis.
79. — — — constitutiones de vasis sanctuarii et qui in eo ministrabant, cum Blasii Vgolini perpetuis notis philologicis.
80. — — — constitutiones de ingressu sanctuarii cum Blasii Vgolini perpetuis notis philologicis.
81. *Leonardi Sturmii* sciagraphia templi Hierosolymitani.

Tomus IX.

82. *R. Abrahami* filii *Dauidis Arie* commentarius de templo, ex huius libro, qui Schilte haggibborim inscribitur, excerptus, nunc primum a Blasio Vgolino latina interpretatione illustratus.
83. *Ioannis Lightfooti* descriptio templi hierosolymitani.
84. — — ministerium templi, quale erat tempore nostri Seruatoris descriptum ex Scriptura et antiquissimis Iudaeorum monumentis.
85. *Paulli Friderici Opitii* commentarius de custodia templi nocturna.
86. *Adriani Relandi* de spoliis templi hierosolymitani in arcu Titiano Romae conspicuis liber.
87. *Theodori Dassouii* imagines hebraearum rerum.

Tomus X.

88. *Meinhardi Plesken* Differtatio philologica de columnis aeneis.
89. *Ioan. Iac. Crameri* Exercitationes de templi secundi ara exteriori.

90. *David. Millii* Dissertatio de cornibus altaris exterioris.
91. *Ioan. Buxtorfii* Historia ignis sacri et caelestis, sacrificia consumentis.
92. *Ioan. Gottlieb. Bohnii* Dissertatio de igne gentilium sacro in Israelitar. sacra iniurio.
93. *David. Millii* Dissertatio de altari mediatore.
94. *Blasii Vgolini* altare exterius.
95. *Christian. Ludov. Schlichteri* de mensa facierum eiusque mysterio libellus singularis.
96. *Eiusdem* de panibus facierum liber singularis.
97. *Blasius Vgolinus* de mensa et panibus propositionis.

Tomus XI.

98. *Blasii Vgolini* altare interius.
99. *R. Abrahami ben David* commentarius de suffitu, ex Schilte Haggibborion excerptus, nunc primum a Blasio Vgolino latine redditus et illustratus.
100. *Iac. Meieri* Diss. de suffitu.
101. *Dan. Weymari* Diss. de suffitu.
102. *Prosperi Alpini* Dialogus de balsamo.
103. *Io. Georg. Michaelis* Diss. de thuribulo adyti.
104. *Georg. Fridericus Rogal* de thuribulo.
105. *Ioan. Braunii* Diss. de adolitione suffitus ex eius Variis Sacris excerpta.
106. *Georg. Michael. Doederlini* Exercitatio de candelabris.
107. *Blasii Vgolini* Diss. de candelabro.
108. *Dan. Frider. Iani* Exercitatio de vite aurea templi hierosolymitani.

Tomus XII.

109. *Ioan. Sauberti* liber de sacerdotibus Hebraeorum.
110. *Ionae Krumbholtzii* sacerdotium hebraicum.
111. *Ernesti Christiani Boldich* Pontifex maximus Hebraeorum.
112. *Io. Braunii* Diss. de sanctitate P. M.
113. *Ioan. Seldeni* libri duo de successione Pontificum hebraeorum.
114. *Bened. Dav. Carpzouii* Diss. de Pontificum hebraeor. vestitu sacro.
115. *Ioan. Buxtorfii* historia Vrim et Thummim.
116. *Nicol. Polemanni* Diss. de Vrim et Thummim.
117. *Ioan. Spenceri* Diss. de Vrim et Thummim.
118. *Philippi Riboudealdi* Diss. de Vrim et Thummim contra Ioan. Spencerum.
119. *Christ. Ludov. Schlichteri* Diss. de lamina aurea Pontificis maximi.
120. *Henr. Andr. Toepferi* Diss. de tiara summi sacerdotis.
121. — — Diss. de tiaris minorum sacerdotum.

122.

122. *Balth. Scheidius* de oleo vnctionis.
123. *Dan. Weymari* Diss. de vnctione sacra Hebraeorum.
124. *Io. Iac. Quandtii* Diss. de Pontificis maximi suffraganeo.
125. *Theodori Repaldi Tatii* Diss. de sacerdote castrensi.
126. *Blasii Vgolini* Diss. de sacerdote castrensi.

Tomus XIII.

127. *R. Abraham ben Dauid* Dissertatio de vestitu sacerdotum hebracorum ex Schilthe Haggibborim excerpta hebraice et latine.
128. *Ioan. Christo. Harenbergii* Diss de vocibus ארגמן, תכלת, משזר, שש, שני, תולעת, Exodi XXV, 4 XXVI. 1. XXVIII, 5. 6. 33. &c.
129. *Io. Christ. Biel* Diss. de purpura Lydia ad illustr. locum Act, XVI, 14.
130. *Blasii Vgolini* sacerdotium hebraicum.
131. *Daniel. Pfeffingeri* Diss. de Nethinaeis.

Tomus XIV.

132. Mechilta }
133. Siphra } hebraice cum interpretatione latina Blasii Vgolini.

CAPVT II.

De Aegyptiorum, Persarum, Carthaginiensium aliarumque gentium tum de graecarum Antiquitatum Generalibus Scriptoribus.

Scriptores de antiquitatibus Aegyptiorum. 1. *Persarum* 2. *De antiquitatibus Punicis siue Carthaginiensium.* 3. *De Germanicarum Antiquitatum studio non negligendo et scriptoribus praecipuis eas enarrantibus.* 4. *Conspectus thesauri antiquitatum Germanicarum.* 5. *De scriptoribus antiquitatum graecarum.* 6. 7. *Singillatim Laconicarum.* 8. *Atticarum.* 9. *De antiquitatibus aliarum Ciuitatum vel Insularum.* 10. *Index thesauri Antiquitatum Graecarum Gronouiani.* 11.

I.

Aegyptiorum antiquitates et ritus plurimos persequutus est *Athanasius Kircherus* Iesuita in Oedipo Aegyptiaco, Romae 1652. folio IV. Volum. quamquam tum in hoc opere tum in Obelisco Pamphilio ibid 1650. fol. vulgato, expositurus antiquas figuras Hieroglyphicas illius gentis, plurimum in-

 dulget

dulget coniecturis nulla auctoritate nixis, saepissime etiam nulla verisimilitudine se lectori commendantibus. Breuior sed et accuratior et eruditior est in veteribus ritibus ac consuetudinibus Aegyptiis exponendis *Ioannes Marshamus* Anglus Eques auratus, in cuius canone chronico Londini primum edito 1672. fol. deinde Celeb. Ottone Menckenio curante Lipsiae 1676. 4. et denique Amstelodami 1698. 4. recuso multa Aegyptiarum antiquitatum nec minus Ebraicarum Graecarumque capita docte illustrantur. Visus tamen est in eo peccare, quod longe iunioribus testibus pro re tam antiqua depugnans, rationesque institutorum Leuiticorum typicas fere negligens, Ebraeos ritus plerosque omnes ex Aegyptiorum institutis deriuat, aut per nudam συγκατάβασιν quandam, vt gens Iudaica ab Aegyptiis abduceretur, a DEO vel ostensos vel toleratos fuisse contendit, licet *Ioannis Spenceri* ea quoque sit sententia magno molimine desensitata in Diss. de Vrim et Thummim Cantabrig. 1699. 8. et in opere de legibus Ebraearum ritualibus ibid. 1685. fol. Hagae Comitum 1686. 4. Lipsiae 1705. 4. Cantabrigae 1727 fol. cura Leonis Chapellow, linguae arabicae Professoris; cui editioni accessit liber IV. ab ipso Spencero ad calcem libri III. olim promissus, de ritibus et institutis Ebraeorum a gentium vsu desumtis nullibi vero a Deo praeceptis aut ordinatis; nec non Diss. de phylacteriis Iudaeorum. Recusa est haec editio Tubingae 1732. fol. cum Chph. Matth. Pfaffii differt. praeliminari. Contra hanc Marshami et Spenceri opinionem multis disp. *Herm. Witsius* in Aegyptiacis Amst. 1683. 1693. 4. editis, quem vide in primis p. 60. 262 281. 292. Consuli etiam possunt Iac. Rhenferdus oratione de fundamentis et principiis philologiae sacrae; Iacob. Triglandus, nepos, orat. de origine et caussis rituum mosaicorum, subiecta eius dissertationibus iunctim excusis Delphis 1728. 4. Iac. Saurinus dissertationibus gallice editis in Pentateuchum; Hugo Ferrandus T. 2. cogitationum de religione Christiana gallice editarum; Clarissimus Otto Menkenius ὁ μακαρίτης in praefatione ad Lipsiensem Marshami editionem a se curatam; Natalis Alexander in selectis capitibus Hist. Eccles. V. T. Ioannes van der Weyen in variis sacris; Ioan. Eduardus in opere de oeconomiis Dei Anglice edito 1699. Salomo Deylingius in obseruationibus sacris; Georgius Wallinus F. diss. de origine rituum Ebraicorum, sub praesidio Io. Arn. Bellmanni Vpsal. 1707. defensa, aliique laudati Vener. Pfaffio in Diss. prael. Tubingensi Spenceri editioni praemissa.

Nescio tamen an ex altera parte vicissim excedant modum Viri doctissimi, qui si quamcunque vel minimam vel etiam nullam vident in Ebraeorum et Aegyptiorum, Graecorum item Romanorumque et aliarum gentium institutis similitudinem, longe maximam tamen videre se existimantes, nihil non,

etiam

etiam plerasque quas habent fabulas [1], nedum ritus et sacra a Iudaeis repetiisse Ethnicos contendant. Ita illustris Huetius in demonstratione Euangelica et opere de Concordia rationis et fidei (libris alioqui eruditissimis et lectu dignissimis,) Bochartus in Phaleg. et Canaan, Vossius de idololatria, Ioan. Mich. Dilherrus in diss. de κακεζηλίᾳ diaboli, Edmundus Dickinson in Delphis Phoenicizantibus, aliique quam plurimi, quos sistit Carol. Arndius in obs. de vsu Poeseos profanae in Theologia exegetica, Miscellaneor. Lipsiens. Tom. VI. p. 212. ss. et nouissime Lauarius in historia fabularum cum historia sacra comparata Gallice. Parisiis 1730. 2 Voll. in 12.

Excerpta de Aegyptiacis institutis et ritibus e Nymphodoro, Strabone, Plutarcho et aliis suae Herodoti editioni p. 598. sqq. Graece et Latine subiecit Godofredus Iungermannus, atque eius inde exemplo Thom. Galeus. Exstat etiam *Coel. Cacagnini* Commentatio de rebus Aegyptiacis, in collectione scriptorum eius, quae prodiit 1544. fol. nec non *Ioannis Baptistae Casalii* Romani, liber de Aegyptiorum profanis ritibus, cum eiusdem libris de ritibus Romanorum et Christianorum. Romae 1644. 4 et Hanouerae 1681. 4. sed non adeo multa sunt, quae de Aegyptiis attingit Vir alioqui non contemnendus. His addendi *Caspar Barthius* p. 129—144. ad Claudianum; *Ioan. Henricus Boeclerus* in ἱερῷ Aegyptiorum Tom. 2. diss. p. 665. sq. et *Ioannes Nicolai*, qui eruditas antiquitates publice cum laude apud Tubingenses docuit (A. 1708. 9 Aug. defunctus) libro de Aegyptiorum Synedrio et legibus insignioribus. Lugd. Batav. 1705. 8. De sapientia, eruditione atque inuentis Aegyptiorum erudita legitur *Cornelii Adami* commentario in Exercitationibus exegeticis, editis Groningae 1712. 4. p. 92. sq. Antiquitatis litterariae Aegyptiae idea edita a *Iacobo Friderico Reimmanno*, exstat ad calcem ideae systematis antiquitatum litterariarum generalis, Hildesiae 1718. 8. euulgatae, vbi p. 141. sq. scriptores de rebus Aegyptiacis veteres, p. 148 sq. autem recentiores laudantur. Quibus ibi recentioribus e recentissimis addatur *Guilielmus Warburton* in diuina Mosis legatione, Anglice Londini 1738 Tomis tribus edita, qui L. 4. Sect. 1—4. siue, Tomi secundi P. I p. 17—206. antiquitates litterarias Aegyptiorum defendit. Id quod quoque facit *Ioan. Lamius* de Trinitate L. I. C. 1—3. 7—10. et 14—16. *Samuel Squire* autem, in

[1] Recte hoc visum incredibile est Abbati Banierio in libro edito Gallice *explication Historique des fables*, Tomo X. primo X. qui prodiit Parisiis 1711. 12. rec. Hag. Comit. 1713. 12. pag. 50. ss. et Leibnitio in *Miscellaneis* a Ioan. Frid. Fellero editis p. 103. Certe nihilo plus verisimilitudinis habet illa sententia quam paradoxus auctor libri A. 1499 in folio excusi, qui inscribitur. *Gesta Romanorum cum applicationibus moralisatis et mysticis.* v. Bibl. Bremens. T. V. p. 753. *vel Petri von Sura comparatio Angeli foederis cum Mercurio. Ibid. p. 205.*

in praefatione, quae versioni anglicanae libelli Plutarchi de Iside et Osiride, vna cum textu graeco notisque doctorum editi Cantabrigiae 1744. 8. est praefixa, docet, congestas a se esse obseruationes ad Aegyptias antiquitates spectantes; quibus ne carere orbem eruditum diutius patiatur Vir Clarissimus, rogamus. Hieroglyphicorum Aegyptiorum scriptores Horapollo, Pierius Valerianus, Caussinus aliique, de quibus vti de Hermete Trismegisto dictum est Lib. 1. Bibliothecae Graecae C. 7—13. Mensa Isiaca Laurentii Pignorii commentario illustrata, mutato titulo saepius est excusa Venetiis 1605. Francof. 1608. Amstelod. 1669. 4. Exstat quoque huius tabulae explicatio apud Montefalconium Antiqq. explic. T. 2. P. 2. L. 2. C. 1—3. et in Banierii mythologia per historiam explicata T. 2. L. 6. C. 7. Celeb. *Paullus Ernest. Iablonski* in Pantheo Aegyptiorum varia huic tabulae explicandae inseruientia inseruit. Hodie tabulam illam in bibliotheca regia Taurinensi asseruari docet Ioan. Georg. Keyslerus itiner. nouissimi P. I. p. 194. vbi simul nonnulla contra Montefalconium monentur. In marmor Isiacum Romae Anno 1719. effossum exercitationes conscripserunt Ioannes Oliua Rhodiginus. Romae 1719. 8. et Georgius Christianus Gebauerus, cuius exercitatio inserta est actis Eruditorum Latinis A. 1720. p. 395. ss. Melchioris a Briga, S. I. interpretatio fasciae Isiacae in statua Capitolina legitur in iisdem Actis A. 1722. p. 536. Aliam tabulam antiquam Aegyptiacam Hieroglyphicis exornatam, quam vulgavit V. C. Franciscus de Ficoronis, habes etiam in Actis Eruditorum A. 1714, p. 127. Tabulam lapideam Rigordianam et cincturam linteam mumiae Aegyptiacae vide in memoriis Triuultiensibus A. 1705. p. 429. ss. edit. Amstelod. Quinque statuas Aegyptias sub Clemente XI. Romae effossas exhibent Ephemerides Italicae (Giornale d' Italia) T. 21. p. 462. Tres statuas in capitolio Romano Anno 1720. erectas describit Ioan. Baptista Braschius in ecphrasi iconographica. Romae 1724. 4. Primos fuisse Aegyptios, *qui per figuras animalium, sensus mentis effingerent*, testis est Tacitus lib. 2. Annal. c. 14. Idem vsurpatum Mexicanis, quorum scripturae figurariae specimen exstat in Alphabetis collectis ab Andrea Mullero Greifenhagio. Pluchius in historia caeli secundum ideas Poetarum, Philosophorum et Mosis considerata, Gallico sermone composita, parte prima eiusque supplemento originem idololatriae ex Aegypto atque ab hieroglyphicis agriculturae figuris, Aegyptiis vsitatis, deriuat, contra quem disputant Warburtonus in legatione Mosis diuina, Vol. II. P. I. p. 201. ss. et Silhouettus in dissertatt. de vnione religionis, ethices et politices, e Warburtoni libro excerptis. Multa ad antiquitates Aegyptiorum spectantia, exhibet *Rich. Pocockius* in descriptione orientis Vol. I. L. V. *Guil. Iameson* in spicilegiis antiquitatum Aegypti atque

ei

ei vicinarum gentium. Glasguae 1720. 8. et Auctores collectionis nouae itinerariorum fide dignorum P. II. C. VI. et in commentationibus parti secundae adiectis. Vehementer optamus, vt *Frider. Lud. Nordenii* iter Aegyptiacum, quod societas scientiarum Hafniensis edere constituit, quamprimum in lucem prodeat; quum multa Aeyptias Antiquitates illustrantia monumenta in eo exhibeantur. V. Libera iudicia et relationes promouendis scientiis et histor. inseruientia. A. 1748. p. 252.

II. Antiquitates PERSICAS varias hinc inde haurire licet ex Herodoto, Xenophonte, Procopii Persicis, Plutarcho, Arriano, Curtio; huiusque illustratoribus Freinshemio, Radero, Pitisco, tum ex iis, quae ad calcem Herodoti ex Ctesia aliisque scriptoribus graece ac latine subiecit Henricus Stephanus et Iungermannus, repetita etiam in nouissima Londinensi et Gronouiana editione. Sed singulari ac iusto opere illas complexus est digessitque Vir Doctissimus *Barnabas Brissonius* libris tribus de regio Persarum principatu, quorum primus sacra, secundus politiam, tertius rem militarem exponit. Paris. 1580. et postea saepius; vt Paris. 1606. 4. et Heidelbergae apud Commelium 1595. 8. cum notis Frid. Sylburgii ad libri calcem, atque Argentorati 1710. 8. cum Sylburgii et Ioan. Henr. Lederlini V. C. notis in calce cuiusque paginae statim subiunctis. Confer quae in laudem huius operis Brissoniani aduersus Ios. Scaligeri acerbiorem censuram vir praeclarus *Cornelius Adami* Ecclesiastes et Rector scholae Damonensis in Obseruatt. Theologico-Philologicis. Groningae 1710. 4. c. 2. p. 23. qui plures etiam ritus persicos illustrandis sacris litteris (Estheris praecipue et Danielis libro) persequitur. Nonnulla etiam Brissonio praeterita suppleuit *Iulius Caesar Bulingerus* in Eclogis ad Arnobium editis Tolosae A. 1612. 8. Videndus itidem *Nic. Gurtlerus* lib. I. de originibus mundi c. 10. De magnitudine opum, et multitudine auri et argenti Persarum, quae deinde per Graecos ac denique per Romanos sparsa fuit, adeundus est Montefalconius T. 3. supplementi lib. V. p. 115. ss. Librorum trium *Theodori Presbyteri* περὶ τῆς ἐν Περσίδι Μαγικῆς argumentum refert Photius in Bibliotheca, Codice LXXXI. Ex scriptis orientalibus plures Persicas Antiquitates depromsit *Bartholomaeus Herbelotus* in Bibliotheca siue Lexico Orientali Gallice edito Paris. 1697. fol. Integros XL. annos legendis Persarum et Arabum monumentis impendit, ex quibus Lexicon hoc suum congessit, ante quam in lucem opus prodiret exstinctus Paris. 8 Dec. 1695. aetat. 70. Sed nimis concise passim recenset ea quae legit nimiaque libertate, nec ipsa scriptorum verba vsquam adducit. Quo in genere diligentius versatus est *Thomas Hydeus* Bibliothecarius quondam Bodleianus in Historia Religionis veterum Persarum et Parthorum et Medorum eo-

rumque Magorum, ad cuius calcem liber Sadder, Zoroastris praecepta continens, latine est subiunctus Oxon. 1700. 4. Ei iungi possunt *Henricus Lord* in Historia religionis Banianum, quae Anglice Lond. 1630. 4. et ex Anglico Gallice prodiit Paris. 1667. 12. *Isaacus Beausobrius* in historia critica Manichaeorum et Manichaeismi; et *Guil. Whistonus*, qui in collectione testimoniorum de Vet. et N. T. firma auctoritate comprobatorum, (Collection of authentic Records belonging the Old and New Testament) Lond. 1728. 8. pag. 233. disputat veterem sectam Magorum in Media et Persia, quae reiectis crassioris idololatriae generibus cultuque imaginum, solem ignemque colebant, post captiuitatem decem tribuum fuisse mixtam ex Sabiis et illarum tribuum reliquiis; p. 239. Zerdusht s. Zoroastrem fuisse in Bactria circa A. 22. regni Artaxerxis Mnemonis (non in Persia tempore Darii Hystaspis) p. 247. Zerdusti s. Zoroastris huius religionem per Medopersicum celebratam imperium fuisse religionem Iudaeorum, qualis fuit Abrahami ante circumcisionem. p. 253. templorum ignis occasionem dedisse ignes caelitus delapsos in altare Hierosolymitanum. 2 Macc. I. 20. Vereor tamen, ne aethiopem lauent eruditissimi viri, [a] quando Persas ab idololatria absoluere, et a sincero vnius Dei cultu commendare instituunt. Recentiorum Persarum mores ac consuetudines quum ex *Sansonii*, *Herberti*, *Adami Olearii*, *Tauernerii*, *Petri della Valle* et aliorum, nouissime etiam ex *Ioan. Chardini* et *Cornelii Bruini* itinerariis abunde etiam vulgo innotuerint, lubens praetereo.

III. PVNICAS siue CARTHAGINIENSES Antiquitates attigit *Bernardus Aldrete*, Hispanus, in Antiquitatibus Hispaniae et Africae, patrio sermone editis Antwerpiae 1614. 4. libro praecipue tertio et quarto. *Christoph. Hendreich* in libro de Republica Carthaginiensium. Francof. 1664. 8. (Cui veteri editioni A. 1705. a typographo Batauo nouus praefixus est titulus) et Vir Clarissimus *Conr. Samuel Schurzfleischius* ὁ μακαρίτης in dissertationibus historico-politicis, pag. 516. seq. vt Reinerum Reineccium praeteream in Hist. Iulia, et *Vbbonem Emmium* T. 3. vet. Graeciae p. 157. seq. Sed profecto merebantur diligentius fusiusque exponi et illustrari res nobilissimae huius et potentissimae quondam in Africa reipublicae, quae Tyriorum siue Phoenicum vetus colonia, et tum aliis institutis, (adi Grotium ad Deut. XVIII. 10.) tum ipso idiomate Phoenicibus affinis. Vide Reinesii, ὑστερούμενα linguae Punicae post editionem

[a] In Actis Martyrum selectis Theodorici Ruinarti pag. 567. edit. Werstenianae notatur ex Eusebii Renaudoti obseruatione Hydeus ac reprehenditur, quod testimonium vnius auctoris obscuri, atque vt ille ait sordidissimi, qui non nisi gryphos et aenigmata loquitur, et ante annos CXX. scribebat, praeferre non dubitat omni Antiquitati. Auctor ille est *libri centum Portarum*, pro quo typographus male excudit: *centum Persarum*.

nem Altenburgensem A. 1637. 4. in Syntagmate disputationum Graecum nouo recusa Vltraiecti 1701. 4. Thomam Hyde ad itinera Abrahami Peritsol, p. 44. seq. vbi de nomine vrbis Carthaginis atque originibus. In primis vero summum virum Sam. Bochartum in Geographia sacra, cui Aldretum ignotum fuisse obseruat Ioan. Clericus T. 5. Bibl. selectae p. 389. seq. et pag. 393. seq. Dolendum insuper fatis doctissimi viri *Gilberti Gaulmini* interceptos esse eius libros III. de republica Carthaginiensium, cum libro singulari de infanticidiis Afrorum, quos praemisit in praefat. ad Eustathium de Ismenii et Ismenes amoribus, quemadmodum etiam lucem nunquam vidit Hendreichi supra laudati opus de rebus Carthaginensium, siue Carthaginensium historia, cuius edendae spem fecit p. 8. et 14. nec edita sunt eiusdem Analecta siue additamenta quae pollicetur p. 135. 287. et alibi. Librum de Carthagine, scriptum lingua Hispanica a D. *Casparo Hibannez de Segouia et Peralta*, et euulgatum Pampelonae 1664. 4. laudat Thom. Pinedo ad Stephanum Byz. pag. 362. De Suffetibus, summo Poenorum magistratu eruditam diatriben Witteb. 1744. 4. edidit Gottlob Erdmann Zeibichius.

IV. Indorum, Arabum, Syrorum (quae tria nomina latissime patent) Tschinarum item, tum qui in Europa Scytharum, Celtarumque siue Gallorum, Francorum et Germanorum, Hispanorum ac Britannorum, Anglosaxonum populorumque septentrionalium veterum res atque antiquitates in alium locum coniicere animus est, ne nimium euagandum nobis sit, locusque prouerbio Italorum, *chi troppa abbracia, nulla stringe*, et dum omnia persequi instituimus perficiamus nihil. Tantum monemus studiosos, iuris praecipue atque historiarum, ne in aliarum gentium, Romanarum v. g. atque Graecarum antiquitatibus ita se abdant, vt interim in patriis rebus sint hospites, quod aeque esset ridiculum, ac si quis in Germania viuens Graece loqui disceret, Germanicam linguam ignoraret atque aspernaretur. Quare non possumus, quin potiores Antiquitatum Germanicarum scriptores generales exhibeamus. Systema quoddam Antiquitatum Germanicarum, duodecim dissertationibus sub *Germaniae mediae* titulo Heidelbergae primum 1678. deinde Ienae 1686. 4. editis, ac denique cum Guil. Turckii diss. de Geographia medii aeui Halae Saxonum 1709. 4. recusis delineauit *Paullus Hachenbergius*, in quarum prima de regimine. 2. de generibus siue ordinibus (nobilibus, ingenuis, seruis) 3. de legibus, 4. de re militari. 5. de nuptiis. 6. de studiis. 7. de lingua. 8. de religione gentili et christiana. 9. de re feciali. 10. numaria. 11. vestiaria, et 12. de re funebri veterum Germanorum disserit. Idem voluerunt saxum *Trogillus Arnkiel*, in Antiquitatibus Cimbricis, Hamb.

 1703.

1703. 4. editis, *Ioan. Georg. Keyslerus*, [3] qui Antiquitates selectas Septentrionales et Celticas, Hanouerae 1720. 8. euulgauit, et *Ioan. Christophorus Cessclius*, cuius Antiquitates Germanorum, potissimum Septentrionalium, selectae Francof. et Lipsiae 1733. 8. prodierunt. Consensum antiquitatum germanicarum cum antiquitatibus biblicis, inprimis hebraicis, peculiari libro, germanice Guelpherbyti 1755. 8. euulgato, ostendit *Ioan. Christoph. Strodtmannus*. Edidit quoque V. C. *C. V. Grupe* germanico sermone Antiquitates Germanicas, illustrando Saxonico et Sueuico iuri prouinciali ac feudali inseruientes, Hanouerae 1746. 4. Prostat etiam *Herm. Adolphi Meinders* Thesaurus Antiquitatum Francicarum et Saxonicarum. Lemgov. 1710. 4. Alemannicas Antiquitates singulari diss. exposuit Vir Celeb. *Ioannes Daniel Schoepflinus* Argent. 1723. 4. recusa in Eius commentationibus historicocriticis, Basil. 1742. 4. editis. *Io. Georg. Eccardi* de origine Germanorum, eorumque vetustissimis coloniis, migrationibus ac rebus Gestis libros duos: e schedis MStis edidit V. C. Christi. Lud. Scheidius. Goettingae 1750. 4. De Cimbrorum appellatione agit *Ern. Aug. Schulzius* in excercitt. philolog. exercit. IV. et de Cimbrica Francorum origine idem ibid. exercit. Vta: atque exercit. VIta de capite taurino, in monumento Childerici reperto, antiquissimo Francorum insigni. De artibus at scientiis apud veteres Germanos excultis agitur in Museo nouiter aperto (neueröffnetes Museum) p. 744. ss. de moribus ritibusque eorum p. 830. seq. de virtutibus et vitiis p. 879. seq. de nobilitate pag. 485. seq. de religione p. 394 seq. de lingua legibusque p. 284. Breue compendium germanico idiomate sub titulo Germaniae antiquae vulgauit *Paullus Christi. Hoepfnerus*. Halae Sax. 1711. 12. Σκιαγραφίαν compendii Antiquitatum Germanicarum, quatenus ex Taciti Germania lucem accipit, edendi, Taciti Germaniae, Lipf. 1747. 8. editae, adiecit *Io. Gottfr. Hauptmannus*. Monumenta vetera [4] Taciti, Caesaris, Strabonis aliorumque de rebus ac moribus priscorum Germanorum collegit et coniunctim edidit *Hermannus Conringius*: Idem in aliis scriptis egregiam lucem attulit antiquitatibus Germanicis, quod fecere etiam *Phil. Cluuerius* in Germania antiqua, (cuius epito-

[3] Huius viri A. 1743. die 21 Iunii rebus humanis erepti mortem grauissime ferret orbis eruditus, nisi ea, quae affecta ille reli[illegible]it, Germanorum antiquitates illustrantia, ad sagacissimum antiquitatum patriae Scrutatorem, *Godofr. Schützium* peruenissent. Is enim amore in Keyslerum suum ductus ea, in ordinem redacta, cum orbe erudito communicare sibi proposuit.

[4] Similem collectionem illustris Leibnitius praemisit Tomo primo scriptorum rerum Brunsuicensium.

epitomen dedit Io. Buno) *Iuſtus Chriſtoph. Dithmarus* [5] in commentario in Taciti Germaniam, *H. Speelmannus* in Gloſſarico Saxonico, *Cangius* in gloſſario mediae et infimae latinitatis, *I. G. Wachterus* in Gloſſario Germanico, *Marquardus Freherus*, *Melch. Goldaſtus*, *Reinerus Reineccius*, *Frid. et Erpoldus Lindenbrogii*, *Meibomiique* atque ne alios in praeſenti memorem, qui id ſaxum noſtra aetate magna cum laude voluerunt voluuntque, *Godfridus Guil. Leibnitius*, *Chriſtianus Franciſcus Paullini*, *Wilhelmus Erneſtus Tentzelius*, *Ioan. Nicolaus Hertius*, *Ioan. Mich. Heineccius*, *Io. Georg. Eccartus*, *Chriſt. Iunkerus*, *Ioan. Herm. Schmincke*, Argentoratenſisque Academiae quondam decus, *Ioannes Schilterus* A. 1705. 14 Maii denatus et *Ioan. Petrus a Ludewig*. Quod Gronouius atque Graeuius, editis antiquitatum Graecarum atque Romanarum theſauris, praeſtitere, illud, vt Germanicae quoque antiquitates experirentur fortunae munus, iam dudum optarunt viri eruditi. Huius voti explendi cauſſa iam A. 1720. Thomas Fritſchius, bibliopola Lipſienſis, conſilium edendi theſaurum antiquitatum Germanicarum, XVI. tomis diſtinctum, ſed fruſtra, cepit, cuius conſpectum, a Ioan. Georg. Eccardo compoſitum, exhibent Noua Litteraria A. 1720. p. 132. ſſ. Idem molitus eſt *Gottl. Sam. Treuer*, qui delineationem theſauri antiquitatum Germanicarum compoſuit, quae paullulum mutata Catalogo bibliothecae eius Goettingae diſtractae eſt adiecta. Treueri theſaurus quum mole ſua emtoribus moleſtus eſſet futurus, *Rud. Aug. Noltenius* Lipſiae 1735. 4. vulgauit Conſpectum theſauri antiquitatum Germanicarum, limitibus ſuis circumſcripti. Quem nos in primis ſequuti, ſequentem compoſuimus theſauri antiquitatum Germanicarum conſpectum.

Conſpectus theſauri antiquitatum Germanicarum.

Tomus I.

Scriptores de origine et nomine Germanorum, vt et antiquitatum Germanicarum generales.

Wilhelmi Chr. Kriegsmanni coniectanea de germanicae gentis origine.
Chr. Frider. Ayrmann de originibus Germanicis.
Io. Dauid. Koeleri Diſſ. de origine Germanorum ab Aſcenaze.
Io. Heygeri I. *Ioan. Ioach. Zentgrauii* Gomerus Iapheti primogenitus Germanicae gentis conditor.
Godof. Guil. Leibnitii breuis diſquiſitio, vtros incolarum Germaniae citerioris aut Scan-

[5] Quam promiſit Dithmarus deſcriptionem antiquitatum Germanicarum, iuris praeſertim Germaniae publicum et priuatum illuſtrantium, lucem non vidiſſe dolemus.

Scandiae ex alteris initio profectos verisimilius sit iudicandum. In Felleri monumentis ineditis Ienae 1714. 4. p. 132. ff.

Godof. Guil. Leibnitii meditationes de originibus et migrationibus gentium. In miscellan. Berolinens. T. 1. p. 1. ff.

Nic. Hieron. Gundling von Thuiscone, der deutschen Vater. In Gundlingianis T. I. P. VIII. p. 197.

Ioan. Mich. Dilherri historia priscae Germaniae.

Iusti Christop. Ditmari Differt. de origine Germanorum Scythica. In Exercitatt. subsiciuis Francof. T. II. p. 131. ff. et in Ei. Sylloge Diss. acad. et Exercitatt. p. 453.

Theophil. Sigfr. Bayer de origine et priscis sedibus Scytharum. In Comment. Acad. Petropolit. T. I. p. 385. ff.

— — de Scythiae situ tempore Herodoti. ibid. p. 400.

Fabianus Tornerus de Gothorum, i. e. Iapheridanum e Scandia primis expeditionibus.

Petrus Lagerlöf de veris et antiquis gentis Gothicae sedibus asserendis.

Hermannus Conringius de antiquissimo statu Helmstadii et viciniae. In eius Opp. T. V.

Ioan. Georg. Eccardus de antiquissimo statu Helmstadii.

Mich. Piccarti oratio Germanos esse fratres Persarum.

Ioan. Henr. Hagelgans de prisca Germanorum aetate.

Bilib. Pirckheimeri descriptio Germaniae.

Conr. Celtis Germania et Hercynia. In Schardii Scriptoribus rerum Germanicarum. T. I.

Peutingeri sermones conuiuales.

Hieronymus Turlerus de migrationibus populorum septentrionalium.

Ioannis Messenii specula Sueonum.

Christop. Phil. a Waldenfels de maioribus Germanorum.

Ioannes Strauch de indigenatu Germanorum. In opusculis eius a Reinhardo editis fascic. I. p. 1-25.

Andr. Iulii Dornmeieri Diss. de prima Germanorum notitia.

Artopaeus de vetustissimis gentis germanicae memoriis.

Wilh. Hieronym. Brucknerus de titulo Germaniae.

Ioan. Henr. Eggeling Diss. 5. de miscellaneis Germaniae antiquitatibus. Quarum I. agit de vocabulo Germaniae. 2. De Caucis. 3. De Phabirano Ptolemaei. 4. De Wiebiletho. 5. De Statuis Rulandicis.

Paulli Pezronii origines Celticae.

Remling de Celtis.

Matth.

Matth. Hillerus de origine gentium Celticarum.
Rein Reineccius de communibus gentium Germanicarum et Henetarum appellationibus.
Christoph. Cellarii initia cultioris Germaniae. In Differtationibus Eius Academicis p. 571-602.
Daniel. Langhornii elenchus antiquitatum Albionenfium, Britannorum, Danorum, Anglo-Saxonum origines et gefta ad A. 449.
Iacobi Waraei antiquitates Hiberniae.
Bartholini antiquitates Danicae.
Iani Bircherodii disquifitiones circa antiquitates Daniae.
Ioannis Loccenii antiquitates Sueo-Gothicae.
Erici Iulii Biörneri introductio in antiquitates hyperboreo-gothicas.
Ioan. Georg. Keysleri antiquitates feptentrionales et celticae.

Tomus II.

Scriptores de linguis veterum Germanorum.

Georg. Casp. Kirchmaier de lingua vetuftiffima Europae Scytho-Celtica.
— — parallelismus duodecim linguarum ex Scytho-Celtica.
Iaeger de lingua Scytho-Celtica et Gothica.
Ioan. Henr. Boeclerus de lingua Celtica.
Val. Ern. Loefcheri litterator Celta.
Matth. Belius de vetere litteratura Hunno-Scythica.
Henr. Muhlius de origine linguar. German. etc. ex Hebraea.
Ifaacus Wakius de origine germanicae linguae ex Chaldaea et Bauaricae ex Syriaca.
Reflexions fur la Convenance de la langue Celtique, et en particulier de la Teutonique avec celles de l'Orient, par Mr. *Süsmilch.* Infert. histor. acad. reg berolin. fcientiarum. A. 1745. p. 188.
C. F. Nilfcheri Eber in Germania, f. collectio vocabulorum Germanicorum, quae ex Ebraeae lingua deducuntur.
Io. Lud. Prafchii Diff. de latinae linguae origine Germanica.
I. N. Funccius de origine germanica latinae linguae.
Marci Zueri Buxhornii Diff. de Graecae, Romanae et Germanicae linguarum fymphonia.
Abraham Bohoritzi horae arcticae, f. litteratura latino-carniolana.
Hugonis Grotii index nominum propriorum Gothicorum et Longobardorum.
Bonauentura Vulcanius de litteris et lingua Getarum.
Olai Rudbeckii fpecimen vfus linguae Gothicae.
Christop. Browleri Diff. de veteris populi Treuirorum lingua.

Otto-

Ottonis Sperlingii Comm. de linguae Danicae et nominis antiqua praerogatiua.
Vpmark de antiquitate et origine litterarum graecarum et runarum.
Fabianus Torner de praestantia linguae veteris Gothicae.
Stirnhielm de origine linguae Gothicae.
Georg. Casp. Kirchmaier de linguae Teutonicae aetatibus.
Ioan. Aug. Egenolfi Historie der deutschen Sprache.
— — controuersia cum Polyc. Leysero.
Christ. Grubelii Differt. de lingua Germanica vetere et hodierna.
Chr. Schoettgenii Diss. de antiquissimis linguae Germanicae monumentis Gothico-Theotiscis.
Io. Georg. Wachterus de lingua Codicis argentei. In Misc. Berolin. T. I. p. 40-47.
Georg. Frid. Heupelii Diss. de Vlphila, s. versione IV. Euangelistarum Gothica.
Ioan. Georg. Eccardi Diss. de vsu et praestantia studii Etymologici in historia.
— — historia studii etymologici linguae Germanicae.
Ioan. Claubergii ars etymologica Teutonum.
Godofr. Guil. Leibnitii Collectanea etymologica.
Georg. Phil. Harsdörferi specimen philologiae germanicae.
Georg. Christop. Peiskeri index de vernaculae et rerum German. significatione.
Andr. Helwigii origines dictionum Germanicarum.
Ioan. Leonh. Frischii origo quorundam vocabulorum germanicorum.
Ioan. Vorstii obseruatt. in linguam vernaculam specimen.
Marq. Freheri specimen linguae Saxonicae.
— — specimen linguae Alemannicae.
Keronis Interpretatio vocabulorum barbaricorum. In Goldasti Tom. II. Rerum Alemanicarnm p. 71-94. ed. recent.
Tatiani harmonia euangelica per Ioan. Phil. Palthenium.
Ioan. Dicmanni specimen glossarii latino-theotisci, quod Rhabano Mauro inscribitur, illustrati.
Ioan. Georgii Wachteri specimen glossarii Germanici.
Godofr. Wendelini Glossarium Salicum vocum Aduaticarum.
Diederici von Stade specimen lectionum Antiquarum Francicarum ex Otfrido.
Marq. Freheri Diss. qua lingua reges Francorum vsi sint.
— — notae ad iuramentum Ludouici Germanici et Caroli Calui.
Hymnus magnus ecclesiae, quem *Te Deum Laudamus* vulgo vocant, notis illustratus a *I. G. Eccardo*.
Aeg. van der Mylen de lingua belgica.
Guil. Wattoni synopsis thesauri Hickesiani.

Georg.

Georg. Caspar. Kirchmaier de origine, iure ac vtilitate linguae Slauonicae.
Ioan. Leonh. Frischii historia linguae Slauonicae.

Tomus III.

Descriptiones Geographicae vetustioris Germaniae.

Tabulae Peutingerianae fragmenta cum explicatione *M. Velseri*, et *Franc. Christoph. a Scheyb.*
Io. Georg. Lotteri Diss. de tabula Peutingeriana.
Ioan. Mich. Weinrich de finibus Germaniae nunquam mutatis.
Turckii Diss. de Geographia medii aeui.
Sim. Frid. Hahnii Progr. de geographia medii aeui vberius excolenda.
Chr. Frid. Paullini de pagis antiquae Germaniae.
Herm. Conringius de vrbibus Germaniae.
Brömannus de mari Balthico.
Georgii Grenii Rugia insula maris Balthici.
Henrici Meibomii introductio ad Saxoniae inferioris in primis historiam.
Michaelis Richey Diss. de Hamburgo veteri in Connoburgo Smeldingorum perperam inuento.
Casp. Sagittarii historia vrbis Bardeuici.
Henrici Meibomii Bardeuicum. In Eius Scriptor. rerum Germanicar. T. I.
Casp. Sagittarius de marchia Soltwedelensi.
Iac. Paullus Gundlingius de Drusi monumentis terrarum Brandenburgicarum.
— — de Itargo fluuio.
Excerpta e scriptis Academiae scientiarum regiae Berolinensis de quaestione; quousque Romani in Germaniam penetrauerint.
Casp. Sagittarii et *Iac. a Mellen* historia antiqua Lübecensis.
— — historia media Lübecensis.
Casp. Sagittarius de antiquitatibus archiepiscopatus Magdeburgici.
— — de origine et incrementis Brunsuici.
— — Goslaria ab originibus suis.
Io. Mich. Heineccii Diss. de antiquissimo regionis Goslariam ambientis statu et Crodone in primis Harzburgico. Inserta Scriptt. rerum Germ. Heineccio-Leuckfeldinis.
Saliani descriptio Hercyniae.
Henr. Eckstormii epistola de specu Baumanni.
Ioan. Leonh. Frisch etymon nominis Weser. In Misc. Berolin. T. II. p. 54.
Herm. Hamelmanni antiqua Westphalia. In Eius Opp. p. 21.
Ferdinandi a Fürstenberg monumenta Paderbornensia.
Vbbo Emmius de agro Frisiae.

Dav. Eberh. Hauberi origines Schauenburgicae. In eius primit. Schauenb. pag. 12.

Casp. Henr. Graunii Dalemincia Slauorum.

Frider. Strunzius de pagis Nisani et Daleminci.

Chr. Frid. Sinner de loco quodam Romelus-Burg. In Misc. Lipf. T. VIII. Obs. 176. p. 317. ff.

Christ. Schoettgens Geographie der Sorben. In der Diplom. Nachlese von Ober-Sachsen. T. I. P. III. p. 361. ff.

Frid. Wideburgii origines et antiquitates Margrauiatus Misnici.

Georgii Guil. Kirchmaieri Diss. de Witteberga Saxonum.

Adami Rechenbergii Diss. de vetere Osterlandia.

Casp. Sagitarii antiquitates regni Thuringici.

— — epistola de antiquo statu Thuringiae sub indigenis Francorum.

— — antiquitates ducatus Thuringici.

Ioan. Sim. Purgoldi Diss. de mixtione populorum in Thuringia.

Chr. Schröter de burgo Scheidinga, antiquissima Thuringiae regum sede.

Mart. Christo. Laurentii monumenta ficta Francorum in Thuringia.

— — monumenta Romanorum in Thuringia.

— — origines Doringicae, seu monumenta Sueuorum in Doringia.

Ioan. Mich. Weinrich de primis tractus Hennebergici incolis ac pagis.

Casp. Sagittarii antiquitates Alstettenses.

Chr. Knautii antiquitates comitatus Ballenstediensis et Ascaniensis.

— — antiquitates pagorum Anhaltinorum.

Io. Georg. Kuntscke Diss. de Lusatia.

Theodori Crügeri origines Lusatiae.

Casp. Sagittarii historia Lusatica.

Chr. Frid. Ayrmann de situ montis Tauni.

Ioan. Georg. Estoris decerpta ex veteri Geographia Hassiae. In Kuchenbeckeri analectis Hassiacis P. I.

Georg. Guil. Kirchmaier de bello praelioque de Salinis Cattos inter et Hermunduros.

Marq. Freheri monumenta antiqua de monte Abrinsberg et silua Ottewald.

— — de Lupoduno antiquissimo Alemanniae oppido.

Georg. Chr. Ioannis de castro Frifels.

Ioan. Laur. Crollius de Frifels, Cassella, Meissenheimio et Hornbaco.

Ioan. Casp. Brechenmacheri notitia Sueuiae antiquae.

Ioan. Vlr. Pregizer de gentibus et regnis Europae ex Sueuis.

Henr. Bebelius de pagis Sueuiae.

Ioan.

Ioan. Hoffmann de antiqua Francorum domo et turri.
Ioan. Georg. Eccard von der alten Salzburg in Franken.
N. H. Gundlingii Nachrichten von dem großen mährischen Reiche, wie auch dem letzten mächtigen Regenten. In Gundling. P. XI. N. 2.
Ioan. Alex. Döderlini antiquitates Nordgauienses.
Io. Wilh. Iani Diss. de Boioaria Francis subiecta.
Casp. Sagittarii historia antiqua Noribergae.
Io. Dauid Koeler de castro imperiali forestali Brun.
— — de inclita sede regali ad Rense
— — fata ducatus Alemanniae et Sueuiae.
Aegidii Tschudi epistola de Lenticensium Germanorum Aug. Vindel. nomine et situ.
Mazbergeri monumentum Augustae Vindelicorum.
Casp. Bruschius de Laureaco veteri.
Iac. Wimphelingii cis Rhenum Germania.
Ioan. Huttichii collectio antiquitatum in vrbe et agro Moguntino repertarum. In Ioannis Scriptor. rerum. Moguntinarum. T. III. p. 715. ss.
Chr. Gotth. Blumberg monumentum Cl. Drusi Neronis Moguntiae obuium, quod auctius Germanice prodiit sub Tit. der Eichelstein.
Christo. Cellarii Diss. de Cl. Drusi expeditionibus, maxime Germanicis. In Eius Diss. Acad. p. 553-570.
Aegidii Gelenii excerpta ex eius Colonia Claud. Augusta Agrippina. Col. 1645. 4.
Iac. Melbaei silua acad. seu de antiquitatibus vrbis Treuirensis.
Excerpta ex *Wilh. Kyriandri* annalibus Augustae Treuirorum.
Ioan. Smith oppidum Batauorum s. Nouiomagum.
Marq. Freheri Mosella Ausonii.
Conr. Sam. Schurzfleischii principium Mosellae Ausonii. In Eius Diss. Acad. Num. 9.
Excerpta ex *Ioan. Piccardi* antiquitatibus et annalibus Drenthiae.
Andr. Catulli Tornaco Neruiorum.
Wilh. Paradinus de antiquo statu Burgundiae.
Ioan. Strauchius de regno Arelatensi.
Ioach. Ioan. Maderus de Arelato et Arelatensi regno.
Henr. Vagedres periodus regni Austrasiae, s. Lotharingiae.
Conr. Sam. Schurzfleischii historia veteris regni populique Burgundiorum. In Diss. Eius N. 10.
Ant. Günth. Loescheri auspiciorum regni Arelatensis index subitaneus.

Ioan. Dan. Schoepflinus de Burgundicis et transiurana.
Sim. Frid. Hahnii Diss. de iustis Burgundici noui vel Arelatensis regni limitibus.
Excerpta ex *Io. Dan. Shoepflini* Alsatia illustrata.
Basil. Ioan. Heroldi Romanorum in Rhaetia littorali stationes.
Casp. Sagittarii antiquitates lacus Bodanici.
Aegid. Tschudi de prisca et vera Rhaetia Alpina.
Ioan. Conr. Schwartz de finibus veteris Heluetiae.
Herm. Nuenarii Gallia Belgica.
Abr. Ortelii antiquitates Gallo Belgicae.
Petrus Divaeus de Galliae Belgicae antiquitatibus.
Iaques de Guise illustration de la Gaule Belgique.
Observation critique de l'Abbé *de Camps* sur la Carte Geographique de P. Daniel.
Reponse du Pere *Daniel.*
Gerardi Nouiomagi Batauia.
Cornelii Aurelii Batauia.
Hadr. Iunii Batauia.
Ioan. Iac. Chifletius de portu Iccio.
Guil. Sommeri responsio ad Chifletium de portu Iccio: acc. *Car. du Fresne* Diss. de portu Iccio ac *Edm. Gibsoni* Diss. de eodem argumento.
Ioan. Georg. Eccardi Diss. de portu Iccio Iul. Caesaris. In T. VIII. Misc. Lips. pag. 255. ss.
Phil. Cluuerius de tribus Rheni alueis ostiisque.
Ioan. Isaaci Pontani disceptatt. Chorographicae de Rheni diuortiis atque ostiis eorumque accolis populisque.
— — disceptationum noua sylloge.
Bonauentura Castilioneus de Gallorum Insubrum antiquis sedibus. In thesauro antiquitatum Italiae T. I.

Tomus IV.

De singulis populis veterum Germanorum.

Ioan. Nicol. Hertii notitia populorum veteris Germaniae. In Ei. Opp. Vol. II. T. I.
Val. Ern. Loescheri rationarium populorum veter. Germaniae.
Conr. Peutingerus de inclinatione romani imperii, et exterarum gentium, praecipue Germanorum commigrationibus.
Nicolai Petreii Cimbrorum et Gothorum origines.
B. Rhenani origines Gothicae.
Excerpta ex *Ioan. Dan. Maioris* bevölkerten Cimbrien.

Gund-

Gundlingiana von dem deutschen Ursprunge der Amazoninnen. P. III. N. 3. T. I. p. 273.
— — Beantwortung der Einwürfe Fr. Straphae wider den Ursprung der Amazoninnen. P. VII. N. 2.
Ioan. Heinr. Steffens Historie der alten Einwohner Deutschlandes.
Excerpta ex *Io. Georg. Eccardi* libris duobus de origine Germanorum eorumque vetustissimis coloniis, migrationibus ac rebus gestis.
Georg. Stirnhielm Anti-Cluuerius.
Nic. Mareschalli Thurii annalium Henedorum ac Vandalorum libri VII. In Westphalen Scriptt. rer. Germ. T. I.
Fab. Törner de regno Langobardorum in Italia.
Watrangus de eodem argumento.
Ioan. Frid. Christii origines Langobardicae.
— — de rebus Langobardicis.
Chr. Zickermann von den alten Einwohnern in Pommern.
Aegid. van der Mylen de antiqua Pomeranorum republica.
Chr. Hartknoch de originibus Pomeranicis.
Conr. Sam. Schurzfleisch de originibus Pomeranicis. In Diss. Eius N. 26.
Chr. Hartknoch de originibus Borussicis.
— — de antiqua Borussorum republica.
Erasmus Stella de Borussiae antiquitatibus.
Iac. Perizonius de rebus atque incrementis Prussorum.
De Francheville Dissertation sur l'origine du peuple Prussien. In Historia acad. Reg. scientiar. Berolin. 1749. p. 501.
Mart. Hanckii antiquitates de Silesiorum nominibus.
— — de Silesiorum maioribus.
Frid. Wilh. Sommeri regnum Vannianum, siue, de antiqua Silesia.
— — Silesia ante Piastum.
Excerpta ex *Leonh. Dav. Hermanni* Maslographia; vbi de erutis in Silesia romanae antiquitatis reliquiis.
Reineri Reineccii recensio populorum Slauicorum in Germania habitantium.
Matth. a Thudet origines Slauo-Bohemicae gentis.
Andr. Stredonii Diss. de Bohemorum originibus.
Conr. Sam. Schurzfleisch de rebus Slauicis. In Eius Diss. N. 20.
Ioan. Vpmarck historia prisca gentis Venedorum.
Theod. Krüger de Sorbis. In Hoffmanni Scriptor rerum Lusaticarnm T. II.
Chr. Schöttgen de eod. argumento. In Eius Diplom. Nachlese T. I. P. II. p. 177. ss.

Nic: Olai de Attila Hunnorum rege.
Eberh. Rud. Rothii Attila Hunnor. rex.
Phil. Callimachi de eodem argumento.
Io. Georg. Eccardi Diff. de numis Attilae.
Pulkawa de Heuellorum clade.
Beckeri Diff. de Linonia.
Suffrid. Petri de Frisiorum antiquitate et origine.
— — apologia pro antiquitate et origine Frisiorum.
Excerpta ex *H. Boerhauen* Diff. de antiquis Frisiae orientalis Dynastis, eorumque iuribus.
Ioan. Schild de Caucis Germanorum.
Ioan. Henr. Eggeling de Caucis. In Eius Diff. N. 2.
Erpold Lindenbrogs Geschichte der Chaucorum.
Ioan. Iac. Alanus de Cimbris.
Alex. Torquati proleg. de Cimbris eorumque fortitudine et rebus gestis.
Christo. Cellarius de Cimbris et Teutonis, primis Romanor. ex Germania hostibus. In Eius Differtatt. acad. p. 488.
Ioan. Isaac. Pontanus de bello Cimbrico.
Rein. Reineccius de originibus Saxonum.
Paullus Cypraeus de origine, nomine, priscis sedibus, moribus antiquissimis, rebus gestis et migrationibus Saxonum, Cimbrorum, Vitarum et Anglorum.
Henr. Cannengieter de Brittenburgo, Matribus Brittis, Britannorumque antiquissimis per Galliam et Germaniam sedibus.
Pierre Rapin Diff. sur les Moeurs, la Religion et la Langue des Angel-Saxes.
Rob. Sheringham de Anglorum gentis origine.
Polyc. Lyserus de meritis Saxonum in Angliam.
Chr. Henr. Weissius de Saxonum origine.
— — antiquitatum Misno-Saxonicarum singularia.
Conr. Sam. Schurzfleisch de antiqua Saxonum dignitate. In Eius Diff. N. 65.
Casp. Abels Deutsche Alterthümer.
— — Sächsische Alterthümer.
Werner Rolewinck de Westphalorum, siue antiquorum Saxonum situ, moribus, virtutibus et laudibus.
Ioan. Iusti Winckelmanni notitia veteris Saxo-Westphaliae.
Herm. Hamelmannus de populis olim in Westphalia. In Opp. Ei. T. I.
Ioan. Neuwaldus de antiquis Westphaliae colonis.
Casp. Sagittarius de nomine Westphaliae.
Herm. Ad. Meinders de libertate Saxonum siue Westphaliae.

Pro-

Prooemium ad *Conr. Frid. Reinhardi* Diss. de officiis Imperii Saxonicis.
Vlr. Hutteni Arminius.
Conr. Sam. Schurzfleisch de Arminio. In Eius Diss. N. 28.
Erpold Lindenbrogs zwey Bücher von Arminii Thaten.
Christo. Ad. Rupertus de Arminio Cheruscorum principe.
Ern. Casim. Wasserbach de statua Arminii.
Nic. Hieronym. Gundlingius de Quinctiliano Varo. In Gundling. P. XXIV. N. 1.
Andr. Iul. Dornmeieri Diss. de Germania nunquam a Romanis subacta.
Adam. Rechenbergii Diss. de Italorum Cheruscorum rege.
Rein. Reineccius de Angriuariis et Angaria oppido.
Frid. Zollmann de Thuringorum origine. Misc. Lips. T. XI. Obs. 230, p. 251-279.
Io. Iust. Winckelmann vom Ursprung und Anfang der Thüringer.
Io. Georg. Reinharti antiquitates Marchionatus vt et origines Landgrauiatus Thuringici.
Rein. Reineccius de origine Misnorum.
Christo. Phil. a Waldenfels de Voigtlandis et Nariscis.
Erasmus Stella de origine, vetusta appellatione et regionibus Tubantinorum, Cygneorum etc. In Menckenii Scriptt. rer. germ. T. III. p. 2039-2043.
Andr. Goldmayer vom Ursprung der Hessen und der Stadt Marpurg.
Godfr. Arnoldus de Hermunduris.
Dan. Müller de eodem argumento.
Chr. Schöttgen de eodem argumento.
Andr. Paars Catti aborigines Batauorum.
Ioan. Georg. Estor coniecturae de Mattiacis. In Kuchenbeckeri Anal. Hassiacis. P. I.
Georg. Sabini comment. de appellatione, situ, moribus populorum Marchiae Brandenburgicae.
Georg. Frid. Schroeteri origines Brandenburgicae.
Rein. Reinecci origines stirpis Brandenburgicae.
Io. Georg. Wachteri origines Alemannicae. In Gundling. P. XXX. N. 1.
Ioan Dan. Schoepflini antiquitates Alemannicae. In Eius Commentatt. histor. et criticis.
Schram de Nasua fortissimo Sueuorum duce.
Ioan. Georg. Kulpisii bellum Caesaris et Ariouisti.
Christo. Cellarii Diss. de bellis C. I. Caesaris aduersus Ariouistum. In Eius Diss. acad. p. 521.
Ioan. Isaaci Pontani origines Francicae.
Obseruatio Halensis super I. I. Pontani origg. Francicis. T. V. Obs. VIII.

Ano-

Anonymus de origine gentis Francorum.
Vertot l'origine des François.
Phil. Cluueri Disq. de Francis et Francia.
Herm. Nuenarius de origine et sede Francorum.
Schönhouen de eodem argumento.
Reineri Reineccii origines Francorum.
Hub. Leonardus de eodem argumento.
Ioan. Dillenii Diss. de origine Francorum.
Barth. Christ. Richardi Diss. de Francorum, Saliorum et Salicorum origine atque differentia.
Ioan. Henr. Krausii dubia vexata circa Caroli M. historiam.
Godofr. Guil. Leibnitii Disq. de origine Francorum cum notis Eccardi.
Tourneminii dubia circa Leibnitii sententiam.
Anonymi Diss. contra Tourneminium.
Nic. Hieron. Gundlings Gedanken über des Hrn. Baron von Leibnitz Schrift de origine Francorum. In Gundlingianis P. III. N. 2.
Des Hrn. Baron von Leibnitz Antwort auf die wider seinen Tractat de origine Francorum gethane Erinnerungen. Ib. P. VI. N. 4.
Gundlings Replic auf des Hrn. Baron von Leibnitz Antwort de origine Francorum. Ib. P. IX. N. 1.
Nic. Vignierius de statu et origine vett. Francorum.
Excerpta ex *Car. Molinaei* comment. de Monarchiae Francorum origine.
Io. Nic. Hertii notitia veteris Francorum regni.
Godofr. Thomae Ludewigii historia Saxoniae a Francis subiugatae.
Ioan. Dauid Koeler de origine Boioariorum a Boiis.
Ioach. Meieri Diss. de Boiorum migrationibus et origine.
Godofr. Guil. Leibnitz de veteribus Boiis. Praefatio ad Eius edit. Auentini et Brunneri.
Hier. Petz de veteris Austriae inquilinis. In Eius Scriptor. rerum Austriacarum. T. I. p. 37. ss.
Balth. Bebelius de Triboccis.
Vlr. Obrechti prodromus rerum Alsaticarum.
Io. Herm. Schminck de Adalrico siue duce Alsatiae.
Lud. Schmids Schatzkammer der Nederlandschen Oudheden.
Ioan. Piccarti Antiquiteten der Provincien en Landen gelegen tusschen der Nord-Zee, de Yssel, Emse en Lippe.
Excerpta ex *Iac. Malbranco* de Morinis et Morinorum rebus.
Hub. Leodius de Tungris et Eburonibus.

Hug.

Hug. Grotii antiquitates Batauicae. Vide Grotii et Iani Doufae Chronicon Hollandiae.
Iac. Gronouii oratio de tempore immigrationis Batauorum in insulam suam.
Otton Sperlingii Diss. de origine veterum Gallorum a Dite.
Marci Zuerii Boxhornii origines Gallicae.
Anton. Gossellini historia Gallorum veterum.
Gaud. Merula de Gallorum Cisalpinorum origine et antiquitate.
Lacarri historia coloniarum a Gallis emissarum.

Tomus V.

De indole et habitu corporis vitaque priuata Germanorum.

Hermannus Conringius de habitus corporum Germanorum caussis. In Eius Opp. T. V.
Io. Phil. Burggrauii commentarius ad H. Conringii librum.
G. G. Kirchmaieri Diss. de veteri Scytharum Celia, Oelia, et Zytho.
Excerpta ex *Io. Henr. Meibomii* tract. de cereuisiis et vino.
Paullus Hachenberg de re vestiaria veterum Germanorum. In Eius Germ. med.
Ioh. Georg von Eckhardt Erklärung eines alten Kleinodien-Kästleins aus dem Ebnerischen Cabinette zu Nürnberg.
Gottl. Sam. Treueri anastasis veteris Germani germanaeque faeminae.
Paullus Hachenberg de nuptiis veterum Germanorum. In Eius G. M.
Chambort de aestimio faeminarum apud veteres Germanos.
Andr. Ludov. Koenigsmann de immersione infantum in aquis Rheni.
Sec. Lancellotti obseruatio de hoc argumento ex eius libro: Tarfollini deg antichi historici.
Herm. Adolph. Meinders de nominibus et cognominibus veterum Germanorum. In Misc. Lips. T. VI. p. 1. ss.
Seyrich de nominibus Germanorum gentilitiis. In Opusc. eius Lips. 1650. pag. 20. ss.

Tomus VI.

De Litteratura veterum Germanorum.

Io. Guil. Berger de prisco Germano haud illitterato.
Georg. Schubart de litteraturae apud Germanos primordiis et incrementis.
Paullus Hachenberg de studiis veterum Germanorum. In eius Germ. med.
Vlr. Obrechti exerc. de philosophia Celtica.
Val. Ern. Loescheri litterator Celta.
Gottfr. Schützens Programma, daß der Grund von der Glückseligkeit der alten

 Celten

Celten mit nichten in dem Mangel der Wissenschaften zu suchen sey. Altona 1752.
Io. Lauterbachii Diss. de carminibus veterum Germanorum.
Cyriac. Spangenberg de Bardis.
Io. Christo. Wagenseil Diss. de phonascis; adiecta Eius comment. de ciuitate Noribergensi.
Diurbergius de Scaldis veterum hyperboreorum.
Fabiani Toerneri Diss. de poesi Scaldorum septentrionalium.
Io. Dav. Koeleri Diss. de eodem argumento.
Io. Piccartus de prisca Celtopaedia.
Lohmeier de Scytharum veterum philosophia.
Iani Caecilii Frey philosophia Druidum.
Steph. Forcatulus de Gallorum imperio et philosophia.
Henr. Heisenii oratio de vett. Germanorum eloquentia.
Aegid. Strauch de computo veterum Germanorum.
Chr. Gottl. Haltaus Calendarium medii aeui praecipue Germanorum.
Io. Iac. Rabe calendarium festorum dierumque mobilium atque immobilium perpetuum.

Tomus VII.

De Diis et Sacerdotibus variisque superstitionibus veterum Germanorum.

Elias Schedius de diis Germanorum.
Paullus Hachenberg de religione gentili veterum Germanorum. In Eius Germ. med.
Magni Dan. Omeisii Diss. de Germanorum veterum theologia et religione pagana.
Christo. Frid. Ayrmann de cultus idololatrici veterum Germanorum origine et incrementis.
Barth. Chr. Richard de dubia et incerta C. Taciti fide in Germ. Deor. historia.
Trogilli Arnkiels cimbrisches Heidenthum.
Sölander de religione veterum Germanorum.
Henr. Andr. Kochius de puriori veterum Germanorum theologia. Inserta est B. Patris eius fructibus primis theol. in fine.
Gottfr. Schützens Progr. daß die alten deutschen und nordischen Völker weit vernünftigere Grundsätze in der Religion gehabt haben, als die Griechen und Römer. Altona 1751.
— — Beweis, daß die alten Deutschen keine richtige Erkenntniß von Christo

sto gehabt haben. In der andern Sammlung, dessen drey kleiner Schutzschriften für die alten Deutschen. III Stück, p. 69.

G. Schützens Beweis, daß viele Gottheiten den alten Deutschen angedichtet worden. In der dritten Sammlung, dessen drey kleiner Schutzschriften für die alten Deutschen. I Stück, p. 11.

Ioach. Wieland de Thoro, principe veterum Septentrionalium idolo.

Godofr. Schützius de blando patris cognomine supremo Germanorum gentilium numini sacro. In Eius exercitatt. ad Germaniam sacram gentilem facientium sylloge. N. III. p. 67.

Arngrimi Ionae epistola de diis populorum borealium.

Ioan. Georg. Keysler de cultu Solis, Freii et Othonis. Adiecta est haec dissertatio nouissimae edit. Schedii de diis Germanorum, quam Iarckius curauit.

Georg. Iac. Mellinus de diis Sueuorum.

Ioan. Iac. Müllerus de eodem argumento.

Hector Godfr. Masius de diis obotritis. Inter Diss. eius acad. Hamb. 1719. p. 1040.

Henninges de prisco Saxonum Gentilismo.

Arnold de septem veterum Saxonum deastris.

Lüneb. Mushardus de Ostera Saxonum.

Theod. Hasaeus de Saxonum idolo Ostera.

Ritzius de origine voc. Ostern.

Godofr. Schützius de dea Aludana topico Germanor. gentil. numine. In Eius Exerc. ad Germ sacr. gentil facient. sylloge. N. I. p. 11.

— — de Velleda virgine Germana diuinis celebrata honoribus.

Elsner Dissertation sur le chap. XL. du Livre de Tacite des Moeurs des Germains, et en particulier sur la Deesse Hertha, Hertham, ou Erdamm. In Historia academiae Regiae Scientiar. Berol. A. 1747. p. 446.

— — Dissertation sur l'Ile de la Deesse Hertham ou Erdamme, et sur les Adorateurs de cette Divinité. In Historia acad. reg. scient. Berol. 1748. pag. 411.

Henr. Meibomius de Irmensula. In T. III. rerum Germ. p. 3.

Ern. Casim. Wasserbachius de statua illustris Harminii, liberatoris Germaniae, vulgo Hermensuhl.

Olaus Verelius de Fanin.

Winslouius de Tanfana Taciti.

Henr. Vagedes de Iodutha et arbore Iouis. In opusc. Eius p. 288. ff.

Gerh. van Mastricht disquisitio de Iodutha. Inserta Bibl. Brem. Cl. VII. Fasc. III. p. 510. ff.

Theod. Hasaei paralip. de Iodutha. Ibid. Fasc. V. p. 906. ff.
Io. Herm. Schminck de cultu arbor. Iouis.
Andr. Iac. Krieg vom Abgott Crodon.
Iac. Tollius de Crodone et Püstero. In epistolis itinerariis, p. 31. sq.
Ioh. George Leuckfeld vom Püstrich.
Excerpta ex *Tenzelio*, *Scharfio*, *Olcario* de Pustero.
Imman. Weberi Püsterus, vetus Germanorum idolum.
Ioan. Mich. Heineccii Diss. de antiquissimo Goslariae statu et Crodone in primis Hartzburgico; annexa eius antiqq. Goslar.
Iac. Wilh. Feuerlini Diss. de Miphlezete Emmentzheimensium.
De Fontenu Conjectures sur le Culte d'Isis en Germanie.
Excerpta ex *Henr. Iac. van Bashuysen* Diss. de Iside, magna deorum matre.
Io. Gottlob Boehmii Diss. de Iside, Sueuis olim culta.
Amad. Schmelz de idololatria veterum Misniae incolarum.
Iac. Thomasii obs. de idolis Slauorum Zwantewith et Zernebog. In Felleri monum. inedit. T. XII. Obs. 71. p. 644.
Io. Petri Ludewigii diss. tres de idolis Slauorum. Recusae sunt illae in eius opuscul. miscellis T. II. L. I. Opusc. 12.
Henr. Bangertus de eodem argumento.
Abrah. Frenzelius de diis Soraborum, et Slauorum. Hanc comment. Script. Rer. Lus. T. II. p. 87. ff. inseruit Christi. God. Hofmannus.
Io. Henr. Boeclerus de superstitione Aestiorum. In eius Diss.
P. I. Eckhardus de diis Slauorum veterum Iutrebocensium.
Ioan. Lascius de diis Samogitarum.
Iac. Schopperus de Noricae gentis idololatria ethnica.
Ioan. Heinr. Boerisius de Lollo Franconiae deastro. In Misc. Lips. T. III. Obs. 69. p. 307. ff.
Dan. Guil. Trilleri noua Lolli, Franconiae deastri, explicatio. Ibid. T. IX. Obs. 193. p. 175. ff.
Excerpta ex *Ioan. Bertels* de deastris in Treuirensi et Lutzelb. ducatu.
Io. Georg. Eccard de Apolline Granno Mogouno.
Marci Zuerii Boxhornii Bediedinge van de Afgodinne Nehalennia.
— — Antwort op de Vragen van de Afgodinne Nehalennia.
Io. Georg. Keysleri comment. de dea Nehalennia. Recusa in eiusd. antiqq. selectis septentr. et celticis.
Nicol. Hieron. Gundlings Sendschreiben an Hrn. N. N. die in Seeland ehemals bekannte Göttinn Nehalennia betreffend. In Gundling. P. XXV. N. 3.
Thom. Reinesius de deo Endouellico: rec. in Graeuii Syntagm. diss. rar. p. 92. ff.

Iacob.

Iacob. Vertot de eodem argumento.

Frereti disquisitio de eod. argumento. Exstat in histor. acad. Gallicae inscriptionum et litter. hum. T. II. p. 296. ff. edit. Gall. p. 240. vers. germ.

Thomas Reinesius de deo Moristasgo, p. 683. Epp. ad Hofmannum.

Phil. a Turre Diss. de deo belleno; subiecta eiusd. monumentis vet. Antii, p. 255. ff.

Petri Lescaloperii theologia Gallorum.

Noel Taillepied histoire de l'état et de la republique des Druides.

Caesaris Egassii de Boulay historia veterum academiarum Gallia Druidicarum. Praemissa eius histor. acad. Parisiensis T. I.

Petri Lagerloef Diss. de Druidibus.

Edm. Dickinson de origine Druidum.

Ioannis Tolandi History of Druids. Exstat in collectione variorum opusculorum Io. Tolandi, quae prodiit Londini 1726. 8. 2 Voll. Vol. I.

Thomae Smith Syntagma de Druidum moribus et institutis.

Esi. Pufendorffii Diss. de Druidibus. Exstat in opusculis eius ab I. P. Ludewigio Halae 1699. 8. editis.

Conr. Sam. Schurzfleischii Diss. de Druidum veterum institutis. In Diss. eius iunctim Lips. 1699. 4. editis N. 54.

Ioan. Frid. Scharffii meletema historicum de Gallorum Druidis.

Ioan. Georg. Frickii comment. de Druidis occidentalium populorum Philosophis. Edit. 2da cura Alb. Frickii.

Excerpta ex *Iac. Martin* libro; La Religion des Gaulois; et quidem Lib. I. cap. 21 - 32.

Io. Georg. Keysleri Diss. de faeminis fatidicis veterum Celtarum gentiumque septentrionalium. In eius antiquit. sel. Septentr. et Celticis. N. 5. p. 371. ff.

— — de Visco Druidum. l. c. N. 111. p. 303. ff.

— — de compotationibus sacris veterum Germanorum. Ib. pag. 327. et 349. ff.

Godofr. Schützius de consuetudine Germanorum gentilium deorum memoriam inter scyphos renouandi. In eius exercitt. ad Germ. sacr. gent. fac. Sylloge. N. 1111. p 83. ff.

Rhodii descriptio luci antiquissimi sacrificiis destinati.

Godofr. Schützii comment. de superstitiosa Germanorum gentilium reuerentia lucis consecratis exhibita.

— — liber de cruentis Germanorum gentilium victimis humanis.

— — de sacrificiis Germanorum gentilium auerruncandi incubi caussa litatis. In eius exercitt. ad Germ. S. gent. fac. Sylloge. Ex. V. p. 215. ff.

Chr. Frid. Sinner de loco vulgo Romulus-Burg. In Misc. Lips. T. VIII. Obs. 176. p. 317. ss.

Ioan. Birckerodii palaestra antiquaria de festo Iuel.

Otto Sperling de eodem argumento.

Ioan. Georg. Keysler de interdicto esu carnis equinae. In eius antiqq. sept. N. 4. p. 332. ss.

Iac. Thomasius de poculo S. Ioannis.

Ioan. Nicolai excerpta de iuramentis veterum Germanorum.

Excerpta ex *Franc. Alb. Aepini* Diss. de Mecclenburgensium a gentilismo ad Christianismum conuersione.

Herm. Adolph. Meinders de statu relig. et reipubl. sub Carolo M. et Ludouico Pio, in vet. Saxonia s. Westphalia et vicinis regionibus.

Andr. Lud. Koenigsmanni Diss. de antiquitate et vsu betulae pentecostalis frondiumque sacrarum.

H. Webers historische Untersuchung des Meyen-Festes.

Ioan. Reiskii Untersuchung des heydnischen Nordfyrs, wie auch des heutigen Oster- und Johannis-Feuers.

M. Dieffenbach de Nedfri.

Timaeus vom Oster-Feuer.

Io. Casp. Zeumer de igno Ioanneo.

Ioan. Reiskius de vecolo et ceruolo.

I. G. Eccardi excerpta ex histor. Franc. orient. de vecolo et ceruolo.

Henr. Vagedes de conuentu sagarum nocte Kal. Maii. In opusc. eius.

Io. Mich. Dilherri exercit. quid sit Maiuma.

Andr. Riuini Diss. de Maiumis et Maicampis; recusa in Graeuii Synt. Diss. rarior. p. 536. ss.

G. G. Rothius de imaguneulis Germanorum magicis, quas Alrunas vocant.

Ioan. Henr. Ernesti Misnia Romana.

Godofr. Guil. Leibnitius Obs. de superstitionibus quibusd. Slauorum. In Felleri monum. inedit. T. XII. Obs. 70. p. 643.

Tomus VIII.

De sepultura veterum Germanorum.

Paullus Hachenberg de re funebri veterum Germanorum. In eius G. M.

Christianus Nettelbladt de variis mortuos sepeliendi modis apud Suiones.

Excerpta ex Scriptoribus de vrnis, qui sunt:

Dav. Sigism. Büttner von Leichen- Brand- und Todten-Krügen.

Arnoldi epistola ad Ioan. Iac. Leibnitz de vrnis.

Ioan.

Ioan. Christi. Schulenburg de vrnis Bremensibus.
Blumii vrnae Bremenses.
Chr. Detl. Rhode Cimbrisch-Holsteinische Antiquitäten-Remarques.
— — de vrnis Holsaticis.
— — descriptio singularis tumuli Barmstadensis.
— — obseruationes circa tumulos Barmsted.
Iac. a Mellen vberior earum declaratio.
Ottonis Sperlingii de iis epistola.
Gotthilf Treuer de vrnis marchicis.
Io. Georg. Keysleri descriptio vrnae sepulcralis in agro Neclingensi veteris Marchiae mense Septembri 1709. erutae. In antiqq. eius Septentr. Celt. N. 6. p. 110. ff.
Pyl de Remi sepulcro in Marchia media inuento.
Relatio de vrnis Seehusanis ex *nouis litterariis Hamburg.* 1709. p. 323. ff.
Nunningius et *Cohusius* de vrnis Westphalicis.
Colberg de vrnis Stolpensibus.
Ioan. Christo. Olearii Mausoleum in museo.
Val. Alberti Diss. de vrnis feralibus (Ileburgensibus.)
Godofr. Hechtii bustum Lusatiae antiquissimum. In misc. Lips. T. VIII. obs. 153. p. 158. ff.
Ioan. Herm. Schminck de vrnis Hassiacis.
Ioan. Craft Heigeli vrnae Moguntinae.
Christi. Stief epistola de vrnis in Silesia Lignicensibus atque Pilgramdorfienbus.
Excerpta ex Hermanni Maslographia.
Iac. a Mellen historia vrnae Sarmaticae A. 1674. repertae.
Georg. Roth de baculorum ad sepulcra proiectione.

Tomus IX.

Origo et progressus religionis Christianae inter Germanos et de eorum Apostolis.

Paullus Hachenberg de religione christiana veterum Germanorum.
Regio Prumiensis de disciplina ecclesiastica veterum Germanorum.
Paullini de fundatione primae ecclesiae Carolinae Eresburgi.
Excerpta ex *Vrsini* compend. histor. de ecclesiarum Germanie origine et progressu.
Philippi Caesaris Triapostolatus septentrionalis.

Diploma

Diploma Caroli M. Imp. de scholis Obnabrugensis ecclesiae graecis et latinis, critice expensum ab A. I.

Henr. Phil. Gudenus de Bonifacio, Germanorum Apostolo.

Bernard. Pezius de iis, qui primi relig. christianam in Austriam intulerunt.

Willebordus Bosschaertus de primis veteris Frisiae Apostolis.

Dav. Henr. Koepkenii fabulosa, variisque fraudibus quondam obnoxia Megapolis.

Phil. Frid. Hane de episcopis in terra Mecklenburgensi primitiuis.

Franc. Wokenius de conuersionibus Pomeranorum ad religionem christianam.

Ioan. Bugenhagen de eodem argumento.

Herm. Adolph. Meinders de statu religionis et rei publ. sub Carolo M. et Ludov. Pio in vet. Saxonia.

Excerpta ex *Casp. Caluorii* histor. sacra infer. Saxoniae.

Casp. Sagittarii antiquitates gentilismi et Christianismi Thuringiae.

Elias Mart. Eyringius de ortu et progressu relig. christianae in Francia orientali.

Hadr. Valesii Diss. de basilicis, quas primi Francorum reges condiderunt.

Tomus X.

De statu oeconomico veterum Germanorum.

Ioan. Nicol. Hertius de hominibus propriis. In Opp. eius iunctim editis 1737.

Excerpta ex *I. W. Goebelii* Diss. de iure et iudicio rusticorum fori Germanici.

Chr. Thomasii Diss. de hominibus propriis et liberis Germanorum.

Iusti Henn. Boehmeri Diss. de iure et statu hominum propriorum a seruis Germaniae deriuandis.

Georgii Dav. Alandi Diss. duae de statu hominum apud veteres Germanos.

Excerpta ex *Ioach. Potgieseri* tract. de conditione seruorum Germaniae.

Ioan. Wilh. Waldschmidt de hominibus propriis Hassiacis.

Polyc. Leyser de Frilingis.

— — de seruis seruorum.

— — de seruis nobilibus.

— — de adoptione per Andelangum.

— — de patria potestate in Germania ignorata.

Excerpta ex *Ioan. Paulli Kressii* Diss. de priuilegiis agricolarum apud Germanos.

Excerpta ex *I. W. Goebelii* Diss. de origine iuris venandi.

Herm. Adolph. Meinders de origine et progressu nobilitatis et seruitutis in Westphalia.

— — Diss. de manumissionibus hominum propriorum.

Tomus

Tomus XI.

Res metallicae et monetariae veterum Germanorum.

Erh. Reuſchii origines metallifodinarum in Germania.
Excerpta ex *H. Meibomii* Diſſ. de metallifodinarum Harzicarum prima origine.
Paullus Hachenberg de re monetaria veterum Germanorum.
Excerpta ex *Frehero* de re monetaria Germanorum aliorumque populorum.
Excerpta ex *Weinrichio* de ortu et progreſſu rei numariae, inprimis apud Germanos.
Daniel. Ringmacheri Diſſ. de numis.
Ioan. Dan. Maioris Roma in numis Auguſtalibus Germanizans.
Iac. Paulli Gundlingii Diſſ. de numo Vizonis Obotritarum regis. In Actis Erud. Lipſ. 1724. p. 412.
— — de moneta regis Prislai.
— — de moneta Miſteuoci et Godeſcalci.
Io. Georg. Eccardus de numis quibusdam ſub regimine Theoderici cuſis.
— — Diſſ. de imaginibus Caroli M. et Carolomanni regum Francorum in gemma et numo Iudaico repertis.
Andr. Fountaine Diſſ. de numiſmatibus Anglo-Saxonum cum notis Twaiteſii. Exſtat in Hickeſii theſauro linguarum ſeptentrionalium.
Nicolai Kederi catalogus numorum Anglo-Saxonicorum.
— — de numis argenteis Gothicis.

Tomus XII.

De forma regimis, legibus, poenis et remilitari, aliisque inſtitutis veterum Germanorum.

Reineri Reineccii regnum celticum.
Herm. Conringius de antiqua republica veterum Germanorum. In Opp. Tomo I.
Paullus Hachenberg de regimine veterum Germanorum. In eius G. M.
Petrus Muſaeus de antiqua Germanorum re publica.
Polyc. Marci Germanus conſiliarius, ſ. ſolertia in adminiſtranda republica priſcorum Germanorum.
Georg. Iac. Hackheri orat. Germanum frugi patrem familias repraeſentans.
Otto Sperlingius de ſummo regio nomine et titulo ſeptentrionalibus Germanis aliis viitato.
Ludolphi Hugonis Diſſ. Praeſide *Henr. Binnio* habita de ſtatu regionum Germaniae.
Paullus Hachenberg de ordinibus veterum Germanorum.

Anton. Dandinus Alteserra de Ducibus et Comitibus Galliae prouincialibus.
Phil. Theodor. Verpoorten de ducatibus in vet. Germ. regno haereditariis.
Ioan. Weincken de Eginhardo Caroli M. Cancellario.
Herm. Conringius de constitutione Episcoporum Germaniae. In Opp. eius T. II.
Ioan. Ad. Koppius de differentia inter S. R. I. comites et Nobiles immediatos.
Herm. Conringius de Ducibus et Comitibus Imperii R. G. In eius Opp. T. II.
Imman. Weberi historia Comitum vet. R. G.
Alb. Georg. Schwartz de principibus veteris et de Baronibus mediae Pomeraniae Rugiaeque.
Dav. Georg. Strubii Diss. Braes. *Gerardo Noodt* habita, de origine nobilitatis Germanicae.
Ioan. Wilh. Goebelii Diss. de statu nobilitatis in Germania.
Reinerus Reineccius von des Adels und der Wapen Ursprung.
Io. Henr. Feltzii Diss. VI. de statu nobilitatis S. R. I. immediatae.
Obseruatio de ritu apud Germanos antiquissimo creandi equites. *Obss. Hal. T. II. Obs. III. p.* 43.
Adami Frider. Glafey Diss. de titulo Domini atque Baronis.
Io. Ehrenfr. Zschackwitz de septem clypeis militaribus.
Euch. Gottl. Rinckii Diss. de clypeorum ratione habenda in feudis alienandis.
Chr. Wildvogel de clypeo militari. In eius Electis Dec. I. Obs. X. p. 63. ss.
Polyc. Leyser de origine Patriciorum Germaniae.
Ranger de Patriciis.
Ioan. Nic. Hertius de origine et progressu specialium R. G. Imp. rerumpublicarum. In Opp. eius.
— — de specialibus R. G. I. rebus publicis. Ibid.
Excerpta ex *I. W. Goebelii* Diss. de iuribus procerum Imperii maiestaticis.
Chr. Iac. Waldtströmer de curiis regiis comitiisque ante Carolum M. Noribergae celebratis.
Io. Henr. Feltz de superiorit. territ. nobil. immed. asserta.
Ioan. Iac. Chifletius de ampulla Rhemensi.
Ioan. Andr. Schmidt de eodem argumento.
Vertot de eodem argumento, In memoriis Academ. Inscriptionum T. IV. p. 350.
Paullus Haebenberg de re feudali veterum Germanorum. In G. M.
Christi. Thomasii origines feudales.
Thomae Franzii Oratio de feudorum origine.

Iac.

Iac. Car. Spenerus de primis veſtigiis feudorum in Germania antiquitate perueſtigandis. Exſtat in Eius primitiis obſ. hiſtor. Feudalium. p. 1—46.
Gundlingiana vom Urſprung der Lehen P. I. p. 1—26.
G. C. Gebaueri origines Feodi qua vocem qua rem non externae ſed germanicae.
Henr. Gottl. Francus de iurisprudentia veterum Germanorum.
Io. Georg. Cramerus de coniungendo iuris et antiquitatum Germanicarum ſtudio, huiusque ſubſidiis et adiumentis.
Polycarpus Lyſerus de primis iuris Germanici ſcripti incunabulis.
Paullus Hachenberg de legibus veterum Germanorum. In G. M.
Hermannus Conringius de origine iuris Germanici. In T. V. Opp. Eius.
Chr. Gottfr. Hoffmann de origine et natura legum Germanicarum antiquarum.
Eſ. Puſendorfii Diſſ. de legibus Salicis.
Henr. Coceeii Oratio de lege Salica.
Vertot Diſcours ſur l'Origine de loix Saliques. In Memoriis Acad. Inſcript. T. IV.
Gottefr. Wendelini leges Salicae illuſtratae.
Polyc. Lyſerus de iure Iuſtinianeo a Lothario Imper. in Germaniam non introducto.
Io. Chriſto. Hartung de Sculteтis, Heimburgiis et Scabinis paganicis.
Herm. Ad. Meinders de Gograuiorum ac Scabinorum officio.
Excerpta ex *Frid. Brummeri* exercit. de Scabinis. In Opuſculis Brummerianis a Georg. Beyero editis p. 273.
Ioan. Gottl. Heineccius de origine et indole iurisdictionis patrimonialis.
Ioan. Paullus Kreſſ de variis iurisdictionis criminalis in Germania generibus.
Matth. von Wicht Diſſ. de origine et cauſſa ſtatuti Oſtfriſici, quo fratri minori ſedes paterna, prae maioribus natis poſſidenda, in ſucceſſione relinquitur.
C. Nettelbladt de perantiquis veterum Suecorum et Germanorum per Ordalia purgationibus.
Ioach. Ioan. Maderus de duello, vt ordalei quondam ſpecie.
Iac. Thomaſius de origine Duellorum iudicialium.
Excerpta ex auctoribus, qui de ordaliis ſcripſerunt, e. g. *Leutersbergero*, *Gerhardo*, *Alkemale*, obſeruationibus Halenſibus &c.
Ioach. Potgieſſerus de obſtagio eiusque antiquo in Germania vſu.
Guil. Iuchii Diſſ. de modo probandi innocentiam apud veteres.
Excerpta ex *Ioan. Paulli Kreſſii* Diſſ. de Hageſtoltziatu.
Io. Petri Ludewigii Diſſ. de Hageſtoltziatu exſule contra Kreſſium.
Ioan. Paulli Kreſſii repetitio Diſſ. ſuae contra Ludewigium.

Io. Henr. Meibomius de κυνοφορίᾳ. Rec. in collect. nouor. libror. Groschufiana.

Iac. Andr. Crusius de eodem argumento. In Opp. Eius iunctim editis.

Gundlingiana von der alten deutschen Strafe Harmiscara genannt, P. XXX. N. 7.

Paullus Hachenberg de re militari veterum Germanorum. In G. M.

Io. Henr. Hagelgans de re militari priscorum Germanorum.

Chr. Godofr. Chemnitii Diss. de duellis Germanorum.

Ioan. Guil. Iani de eodem argumento.

Wilh. Frid. Pistorius de diffidationibus et Faidis.

Ioan. Petr. Anchersen Lemmata de Solduriis, et origine militiae atque imperii apud Celtas.

Fritzius de origine Solduriorum.

Andr. Wanochius de Solduriis.

Iac. Wencker de Pfalburgeris.

Ioan. Strauch de armis veterum Germanorum. In Opusc. p. 42. ss.

W. de Closen Orat. de equiriis German. veter, quae torneamenta vocant.

Io. Balth. Charisius de torneamentis Germanorum.

VI. Inter GRAECARVM antiquitatum scriptores primo loco commemorandus e veteribus quidem *Pausanias* est in descriptione Graeciae, siue, Atticis, Corinthiacis, Laconicis, Messenicis, Eliacis, Arcadicis, Boeoticis, Phocicisque, cuius operis praestantissimi editio optima graeco-latina cum notis Xylandri, Sylburgii et Ioannis Kuhnii lucem vidit Lipsiae 1696. fol. E recentioribus *Euerardus Feithius* in libris quatuor Antiquitatum Homericarum, quae post auctoris obitum lucem adspexere Lugd. Batav. 1677. 12. et recusae sunt Tomo sexto Antiquitatum Graecarum, quas mox referemus vulgatas a Viro doctissimo Iacobo Gronouio; nec non separatim Amst. 1725. 8. et Argentorati 1743. 8. cura Eliae Stoeberi, qui specimen animaduersionum in antiquitates Homeri adiecit. In hoc breui et iucundo libello, Heroicorum temporum consuetudines ex Homero describuntur, et ex aliis subinde scriptoribus illustrantur, quod licet accuratius et clarius exponi potuisse notet Ioan. Clericus art. Critic. part. I. p. 98. tamen vtiliter eum a tironibus euolui nec ipse diffitetur. Atticas Antiquitates sex vel octo libris et paralipomena attica similiter prelo parasse Feithium ex Nicolai Heinsii ad Daumium et Ioan. Coccii ad Heinsium litteris Sylloges Burmannianae T. II. p. 812. et T. V. p. 242. exstantibus didici, sed illae, quas manuscriptas habuit Gisbertus Cuperus, lucem haud viderunt. *Wolfgangi Lazii* Medici et Historici Caesarei commentationes Historicae et Antiquitates quaedam Graeciae veteris et Peloponnesi

E 2 varii,

variis numiſmatibus illuſtratae Hanou. 1605. fol. editae et T. 6. theſauri Gronouiani recuſae ſunt.

VII. Iam deinceps non eſt praetereundum opus *Ioannis Philippi Pfeifferi*, Profeſſoris Regimontani, Regiomonti 1689. et 1707. 4. qui paullo ante obitum ad Romanam eccleſiam ſe contulit, diſtributum in quatuor libros, quibus [6] Antiquitates ſacras, politicas, militares, et oeconomicas veterum Graecorum gentilium ſuccincte complexus eſt, methodo non contemnenda, etſi propter haud praemiſſa ſingulorum capitum argumenta lectoribus obſcuriore. Magis tamen placent, iuuenumque ſtudiis accommodatiores ſunt *Ioannis Potteri*, eiusdem cui eximias Lycophronis editiones debemus, Archaeologiae Graecae, quae cum iconibus in aes inciſis Anglica lingua prodiere Oxonii 1699. 8. 2 Volum. et locupletiores ac latine translatae excuſae ſunt Lugd. Batauor. 1702. fol. quae editio tomo XII. theſauri Gronouiani eſt adiuncta. Secunda editio Anglica, quarta parte auctior lucem vidit Oxonii 1706. 8. 2 Voll. Latina autem verſio duplo auctior editione anglicana Venetiis 1734. 4. max. duobus Voluminibus eſt recuſa. De *Vbbonis Emmii* et *Iac. Palmerii* veteri Graecia dicturus ſum infra, vbi ad res Geographicas et Politicas peruenero. De *Thomae Hind* Hiſtoria Graeciae Anglice edita Lond. 1707. 8. vide Acta Eruditorum Lipſienſium T. 4. ſupplem. p. 282. Syſtema antiquitatum Graecarum atque Romanarum cum imaginibus aeri inciſis edere coepit Georgius Lichtenſteger, chalcographus Noribergenſis, cuius elaborandi operam ſuſcepit V. Cl. *Ioan. Iacobus Schatzius*, Rector Argentoratenſis.

Compendium breuius Graecarum antiquitatum in tironum vſum concinnauit *Paullus Chriſtianus Hoepfnerus* et ſub Graeciae antiquae titulo vulgauit Halae Saxonum 1710. 12. Breue etiam antiquitatum Graecarum Romanarumque breuiarium Palaeſtrae ſuae ſtili Romani libro quarto inſeruit *Iacobus Maſenius*, S. I. Colon. 1659. 8. Antiquitatum Graecarum, praecipue Atticarum deſcriptio breuis, vulgata ſine nomine A. 1714. 12. Franeckerae, ſaepius et vltima vice Lipſiae 1749. 8. praefixo auctoris nomine, qui eſt vir doctiſſimus *Lamb. Bos* cura *Ioan. Frid. Leiſneri*, qui teſtimonia e fontibus et obſeruationes quasdam adiecit, recuſa eſt. Eundem, quem Boſius laborem ſuſcepit *Sigebertus Hauercampus*, qui antiquitatum Graecarum, praecipue Atticarum, deſcriptionem breuem vulgauit Lugd. Batav. 1740. 8. Compendium antiquitatum Graecarum e profanis ſacrarum euulgauit *Chri-*

[6] Defectus huius libri notantur ſatis libere a genero auctoris, Chriſtiano Helwich, in Pfeifferi vita p. 589. inter vitas ſelectas e Bibliotheca Chriſtiani Gryphii τοῦ μακαρίτου editas Vratislauiae 1711. 8. Plura de hoc Pfeiffero habentur in Mich. Lilienthalii Boruſſiae illuſtratae, Tomo tertio.

stianus Brüningius, Francof. 1734. 8. auctius recusum ibid. 1745. 8. Graeciam sacram, h. e. ritus atque consuetudines veterum Graecorum circa sacra breui compendio, quod prodiit Tubingae 1734. 8. complexus est *Ioan. Albertus Steinhoferus*, Compendium antiquitatum graecarum, vsibus academicis accommodatum, edere apud animum constituerat vir in hisce litteris versatissimus *Ioan. Godofr. Lakemacherus*, sed morte impeditus tantummodo antiquitates graecorum sacras, Helmst. 1734. 8. in lucem emittere potuit.

Petri Danetii dictionarium antiquitatum Romanarum et Graecarum in vsum Delphini pridem adornatum et Gallice primum vulgatum Paris. 1698 mox recusum in Belgio Amstelod. 1701. 4. Anglice etiam translatum et editum Londini, tironibus propter perspicuitatem vtile est, etsi multa in illo minimeque omittenda incassum quaeras, et praeter testimonia scriptorum desideres maiorem etiam hinc inde accurationem. Nec minus tironum vsui accommodatum est *Christiani Schoetgenii* Lexicon Antiquitatum, quod cum praefat. Io. Alb. Fabricii p. m. germanice prodiit Lipsiae 1719. 8. et repet. vice ib. 1726. 8. Cui fini quoque inseruit *Beniamini Hederichii* Lexicon antiquitatum Ebraicarum, Graecarum, Romanarum, Germanicarum et Christianarum, Lipsiae 1743. 8. mai. germanice euulgatum.

Balthasaris Stolbergii τοῦ μακαρίτου Opus ἀνέκδοτον antiquitatum graecarum in Nouum foedus exstitit MS. apud Virum Reuerend. et Clarissimum Theodorum Dassouium, auctoris generum, Superintendentem olim Generalem Regium Holsatiae. Quod eiusdem fere instituti est cum antiquitatibus Biblicis B. Dieterici et Quenstadii, primo capite iam laudatis, sed alia methodo apparatuque elaboratum et magnam partem occupatum in phrasi librorum Noui foederis e graecorum veterum scriptis illustranda et asserenda.

VIII. Rem publicam atque Antiquitates LACONICAS illustrauit *Nicol. Cragius*, Ripensis, cuius libri IV. de Republica Lacedaemoniorum prodierunt Geneuae A. 1593. 4. ex officina Sant-Andreana, atque iterum Lugd. Bat. 1670. 8. denique Tomo quinto Thesauri Gronouiani. Ceterum falli eos, qui opus hoc non Cragii sed Iacobi Cuiacii esse cum Barthol. Keckermanno lib. 2. c. vlt. syst. Polit. affirmant, ostendit Henricus Ernstius lib. 2. c. 27. Obseruationum. Post Cragium, quem magnum Daniae ornamentum vocat *Ioannes Meursius* libros IV. Miscellaneorum Laconicorum, spicilegium ipsa messe maius conscripsit, quos auctore iam defuncto luci publicae vindicauit Samuel Pufendorfius Amstelod. 1661. 4. Gronouius eodem tomo quinto thesauri dedit recudendos. His addes, si placet, *Nicolai Sienicii* librum de politia, seu Republica Spartana Dantisci 1606. 4. quem in Gronouii thesauro omissum miratur Langletus du Fresnoy T. 3. methodi histor. p. 213.

Guille-

Guilleterii Lacedaemonem veterem, et nouam cum secessu ipsius Thessalico. Parisiis 1676. 12. et Amstelod. 1679. 12. et *Temp. Stanyani* historiam Graeciae L. I. cap. 3. p. 68—122.

IX. Res Atticas in Athenis ATTICIS, post Carolum Sigonium Vbbonemque Emmium, libris IV. lectionum Atticarum, pluribusque scriptis aliis illustrauit *Ioannes Meursius*, Vir in his litteris versatus diligentissime et accuratissime. Ea ante centum circiter annos pleraque edita separatim, et rarius nuper obuia tomo quarto et quinto Thesauri Gronouiani inserta sunt pleraque, [7] etiam auctiora hinc inde ex auctoris chirographo, quae suis quaeque locis a nobis laudabuntur. *Francisci Rous* Archaeologiae Atticae, lingua Anglica, decies amplius prelum subiere post editionem primam Londini 1637. 4. Vsus ego sum editione nona Oxon. 1684. 4. cum augmentis, quae accesserunt a *Zacharia Bogano*, eodem qui Homerum Ebraizantem Oxon. 1658. 8. edidit. Belgice quoque lucem aspexere. Amstelod. 1688. 8. Praeterea *Guilleterius* [8] edidit Gallice descriptas Athenas veterem et nouam. Paris. 1672. 12. *Franciscus* vero *Fanellus* Athenas Atticas, Italice Venet. 1707. 4. de quo libro vide si placet Acta Eruditorum Lipf. Tomo IV, supplem. p. 181. Et *Barthol. Keckermannus* politiam Atheniensium. Dantisci 1609. 4.

X. Nec in enarrandis ceterarum Graeciae Rerum publicarum antiquitatibus suam desiderari industriam passi sunt viri eruditi. Vrbem enim et Antiquitates EPHESIORVM describit *Erasmus Vindingus* in Hellene, ex eius autographo a Iac. Gronouio T. XI. thesauri primum edito. *Thomas Smith* in notitia septem Asiae ecclesiarum p. 44—50. *Gottl. Frid. Gudius* in commentatione de statu ecclesiae Ephesinae. Lipf. 1732. *Ioan. Pitton Tournefortius* itineris T. 2. p. 202—206. *Carolus Thompson* itinerum Vol. 3. p. 85—98. *Georgius Wheler* itineris T. I. p. 248—260. Rempublicam atque Antiquitates CORINTHIACAS recensent praeter vbbonem Emmium *Temp. Stanyan* in historia Graeciae L. I. c. 4. T. I. p. 122—132. *Sal. van Til* Isagog. in Paulli priorem ad Corinthios epistolam Art. 4—7. p. 3—10. et *Nicol. Nonnen* in specimine antiquitatum Corinthiacarum. Bremae 1747. 4. ACHAEORVM et VEIENTIVM Respublicas illustrauit singulari libello Traiecti 1664. 12. *Martinus Schockius*. TENEDI insulae, antiquissimis temporibus celeberrimae, antiquitates exposuit *Ludouicus de Hemmer* in Republica Tenediorum e tenebris

[7] Omnia Meursii Opera recudi coepta sunt Florentiis 1736. curante *Io. Lamio*.

[8] Conferendum Iac. Sponii et Georgii Wheleri iter in Dalmatiam, Graeciam et Orientem factum editumque Gallice, Lugd. 1675. 12. tribus Voluminibus et Guilleterii *Lettres ecrites sur une dissertation d'un Voyage de Grece, publiée par Mr. Spon, avec les remarques sur les medailles, les inscriptions etc. Paris* 1679. 12. Iac. Sponii responsio etc.

bris antiquitatum eruta. Hafniae 1735. 8. Chii Insulae antiquitates similiter in opere adhuc inedito illustrauit *Thomas Bircherodius*, Danus. Gronouius autem laudatus tomo quarto etiam Io. Meursii aliud posthumum opus de antiquitatibus rebusque Insularum, Rhodi, Cretae, Cypri, a Cl. Graeuio primum Amst. 1675. 4. vulgatum exhibet Tomo IV. et Tomo V. *Ioannis Baptistae Crophii* antiquitates Macedonicas, siue de Regio Macedonum principatu moribus atque militia dissertationes.

XI. Sed quid vetat hoc loco recensere integrum illum Antiquitatum Graecarum thesaurum, quem V. C. Iacobus Gronouius ad eruditiss. et elegantissimi Graeuii exemplum, qui Romanas tot voluminibus complexus est, duodecim in folio Tomis comprehendit, qui lucem adspexere Lugd. Batav, 1697—1702. apud Petrum van der Aa, et tribus voluminibus primoribus continent praecipua vetera monumenta Virorumque celebrium effigies [9] ex numis, annulis, gemmis, marmoribus ab editore doctissimo collectas, et nitidissime ac luculenter a scalptore in aes incisas, additis singulorum ab editoris ingenio elogiis et descriptionibus, in quibus nonnulla obelo digna notauit Vir magno rei Antiquariae detrimento A. 1705. 20 Febr. extinctus *Laurentius Begerus* latens sub nomine *Dulodori*. *Colloquium quorundam de tribus primis thesauri Antiquitatum Graecarum Voluminibus ad Eorum Auctorem relatio, amico Dulodori calamo eum in finem scripta et publicata, vt iustae defensioni locus detur, tantique operis dignitas discussis utrinque dubiorum nebulis eo clarius patescat.* Berolin. 1702. fol.

Thesauri Antiquitatum Graecarum
Tomus I.

A. Prometheus
B. Lachesis et Atropos
C. Musae
D. Damascus
E. Athos
F. Rhodope
G. Nymphaeum Apolloniatarum.
H. Cyclops

I. Ce-

[9] Harum plerasque ante Gronouium vulgauerant illustrauerantque *Fuluius Vrsinus* Rom. 1570. fol. *Io. Faber* Antwerp. 1606. 4. *Io. Petrus Bellorius* Rom. 1686. fol. *Mich. Angelus Causeus* in Museo Romano, ibid. 1691. fol. *Iac. Sponius* in Miscellaneis eruditae Antiquitatis. Lugd. 1695. fol. *Abraham Gorlaeus* in Dactyliotheca, et *Leonhardus Augustinus* in gemmis et sculpturis antiquis, quae vtraque scripta cum explicationibus suis vulgauerat idem Gronouius Lugd. Bat. 1694. 1695. 4. Plures eiusmodi antiquae icones obuiae sunt in *Wilhelmi Stuckeley* itinere curioso in Angliam Londini 1724. fol. de quo libro consul. Historia litteraria Europae, edita Hagae Comit. 1726. 8. mense Sept. p. 30.

I. Cecrops
K. Hellen
L. Europa
M. Cadmus
N. Semiramis
O. Endymion
P. Lacedaemon
Q. Beroe
R. Danaus
S. Atys
T. Midas
V. Ganymedes
X. Marſyas
Y. Tityus
Z. Pergamus
Aa. Ino cum Melicerta
Bb. Tmolus
Cc. Agaue.
Dd. Zethus, Amphion et Dirce
Ee. Ff. Gg. Perſonae Bacchicae
Hh. Niobe
Ii. Bellerophon
Kk. Procris
Ll. Perſeus et Andromeda
Mm. Minos
Nn. Cydon
Oo. Naxus
Pp. Tenus
Qq. Scylla
Rr. Daedalus
Ss. Ariadne
Tt. Minotaurus
Vv. Corcyra
Xx. Taras.
Yy. Leda
Zz. Hyacinthus
Aaa. Cephalus et Procris
Bbb. Oeneus
Ccc. Callirrhöe
Ddd. Actas
Eee. Iaſon
Fff. Orpheus
Ggg. Euphemus
Hhh. Hylas et Hercules
Hhh. 2. — Ab Nymphis raptus
Iii. Calais
Kkk. Cyzicus
Lll. Medea
Mmm. { Meleager
Meleagri mors }
Nnn, Meleager cum capite Apri Calydonii
Ooo. Atalanta
Ppp. Alceſtis et Admetus
Qqq. Abdera
Rrr. Achelous
Sss. Omphale
Sss 2. Iole
Ttt. Theſeus
Vvv. Phaedra
Xxx. Oedipus
Yzz. Tomus
Zzz. Regina Amazonum
Aaaa. Heſperides
Bbbb. Smyrna
Cccc. Myrlea
Cccc. 2. Sipylus
Dddd. Herculis pugna cum Amazone
Eeee. Stymphalis
Ffff. Admeta
Gggg. Hyllus
Hhhh. Auantinus
Iiii. Eurypylus
Kkkk. Euboea
Llll. Sardus
Mmmm. Alabandus

Nnnn. Atreus
Oooo. Paris
Pppp. Hector
Qqqq. Andromache
Rrrr. Laocoon
Ssss. Iphigenia
Tttt. Achilles
Vvvv. Diomedes
Xxxx. Aiax Locrensis
Yyyy. Chiron
Zzzz. Machaon
Aaaaa. Aeneas cum Anchise et Iulo.

Tomus II.

1 *Fama*
2 *Mensis*
3 *Vlysses*
4 *Nauplius*
5 *Nausicaa*
6 *Circe*
7 *Sirenes*
8 *Leander*
9 *Hero*
10 *Codrus*
11 *Maro*
12 *Pergamus Iunior*
13 *Arethusa*
14 *Alpheus*
15 *Crysas*
16 *Acragas*
17 *Patreus*
18 *Homerus*
19 *Idem*
20 *Idem*
21 *Idem*
22 *Hesiodus*
23 *Dido*
24 *Caranus*
25 *Faustulus*
26 *Romulus*
27 *Amphinomus et Anapias*
28 *Egeria*
29 *Byzas*
30 *Thales*
31 *Solon*
32 *Pittacus*
33 *Alcaeus*
34 *Sappho*
35 *Anacharsis*
36 *Battus*
37 *Pherecydes*
38 *Stesichorus*
39 *Attus Nauius*
40 *Pythagoras*
41 *Anacreon*
42 *Sibylla*
43 — *Cumana*
44 — *Manlia*
45 — *Phrygia*
46 *Malchus Imperator Carthag.*
47 *Charondas*
48 *Zaleucus*
49 *Archytas*
50 *Milo*
51 *Columna Rhegia*
52 *L. Iunius Brutus*
53 *Mutius Scaeuola*
54 *Miltiades*
55 *Cynaegirus*
56 *Heraclitus*
57 *Democritus*
58 *Hippocrates*
59 *Themistocles*
60 *Pindarus*

61 *Ci-*

61 *Cimon*
62 *Sophocles*
63 *Euripides*
64 *Zeno Eleates*
65 *Athenarum et Heracleae concordia*
66 *Socrates*
67 *Alcibiades*
68 *Aristophanes*
69 *Lysias*
70 *Crateuas*
71 *Herodotus*
72 *Thucydides*
73 *Moschion*
74 *Leodamas*
75 *Aristomachus*
76 *C. Marcius Coriolanus*
77 *L. Domitius Ahenobarbus*
78 *L. Quintius Cincinnatus*
79 *C. Seruilius Ahala*
80 *Idem*
81 *Isocrates*
82 *Euclides*
83 *Plato*
84 *Aristippus*
85 *Aspasia*
86 *M. Manlius*
87 *Antisthenes*
88 *Diogenes Cynicus*
89 *M. Curtius*
90 *Aristoteles*
91 *Xenocrates*
92 *Theophrastus*
93 *Demosthenes*
94 *Aeschines*
95 *Phocion*
96 *Epicurus*
97 *Monimus*
98 *Menander*
99 *Philemon*
100 *Posidippus.*

Tomus III.

1 *Phthia*, Aecidae Regis filia, Pyrrhi mater.
2 *Docimus*, Heros, Vrbis cognominis conditor.
3 *Nemausus*, Vrbis cognominis conditor.
4 *Aratus*, *Astrologiae Poeta*, in Numismate aereo apud Fulv. Vrsinum.
5 *Theocritus*, apud Fulv. Vrsinum in marmore.
6 *M. Attilius Regulus.*
7 *Aratus Sicyonius*, apud Ducem Ferrariae in aereo nomismate.
8 *Hamilcar*, apud Fulv. Vrsinum in nomismate argenteo.
9 — *Et Hannibal.*
10 *Hannibal.*
11 *M. Claudius Marcellus*
12 *Archimedes.*
13 *P. Cornelius.*
14 *Aluccius* Hispanus, sponsa ab Scipione donatus.
15 *P. Cornelius Scipio Africanus.*
16 *Q. Claudia Vestalis.*

17 *P. Cornelius Scipio Nasica.*
18 *Chrysippus*, apud Fulv. Vrsinum in nomismate aereo.
19 *T. Quintius Flaminius*, Graeciae ab Philippi jugo liberator.
20 *Carneades Cyrenaeus*, apud Cardinalem Farnesium in marmore.
21 *M. Portius Cato*, Censorius, ex Dactyliotheca Fuluii Vrsini in gemma.
22 *Eucharis*, in scenae Graecae arte apud Romanos prima excellens.
23 *P. Terentius Afer*, ex vetutissimo Codice Vaticano.
24 *L. Cornelius Lentulus*, Praetor Romanus.
25 *Metrodorus Ephesius.*
26 *Pythodoris*, Stephanophorus sacri certaminis.
27 *Xenocrates* Medicus.
28 *Mantias*, pharmacis componendis laudatus.
29 *Heraclides* Tarentinus, Medicus Empiricus.
30 *Andreas*, Medicus celebris.
31 *Nicander* Colophonius, Theriacorum scriptor.
32 *Sextius Niger*, Medicus et re herbaria clarus
33 *Pamphilus* Alexandrinus, Grammaticus et herbarum interpres.
34 *Apollonius*, Medicus et herbarius insignis.
35 *A. Postumius*, Consul Romanus.
36 *C. Coelius Caldus*, Consul.
37 *C. Marius*, VII. Consul.
38 *L. Cornelius Sulla.*
39 *Q. Pompeius Rufus.*
40 *Mago* et *Dionysius* Vticenses, apud Fulv. Vrsinum in gemma.
41 *Posidonius* Stoicus, Ciceronis Praeceptor, apud Card. Farnes. in marmore.
42 *M. Tullius Cicero.*
43 *Cn. Pompeius Magnus.*
44 *M. Atius Balbus.*
45 *M. Arrius secundus.*
46 *Sasernae* Fratres, Milites Caesaris in Africa.
47 *Cn. Pompeius*, Filius.
48 *M. Iunius Brutus.*
49 *C. Sallustius Crispus*, in Thesauro Christinae Reginae.
50 *Atilius Cimber.*
51 *M. Antonius.*
52 *L. Liuineus Regulus.*
53 *L. Seruius Rufus.*
54 *Antonius Restio.*

55 *Me-*

55 *Memoria belli Philippensis.*
56 *Q. Atius Labienus.*
57 *L. Antonius.*
58 *Sex. Pompeius.*
59 *M. Vipsanius Agrippa.*
60. *Dioscorides*, Medicus celebris.
61 *C. Numonius Vaala.*
62 *P. Virgilius Maro*, apud Fulv. Vrsinum in nomismate aereo.
63 *Idem*, apud Petrum Stephanonium in gemma.
64 *Q. Horatius Flaccus*, ex nomismate in Thesauro Christianae Reginae Aug.
65 *Ouidius Naso*, apud Feliciam Rondanini, Clariss. Matronam Romanam.
66 *T. Liuius* Patauinus, Patauii in T. Liui Mausoleo.
67 *Caecina Paetus* et *Arria.*
68 *L. Annaeus Seneca*, apud Excell. D. Gasparum de Haro et Gusman, Catholicae Maiestatis apud Innocent. XI. Oratorem, inde Neapolitani regni Proregem.
69 *C. Postumius.*
70 *A. Persius Flaccus*, olim in Bibliotheca Iacobi Cardinalis Sadoleti, postea Fuluii Vrsini.
71 *M. Mettius Epaphroditus.*
72 *Apollonius Tyaneus*, Pythagoricus et praestigiator, ex nomismate aereo in Thesauro Reginae Christinae.
73 *Sex. Iulius Frontinus.*
74 *Rufus Ephesius.*
75 *Theon Smyrnaeus.*
76 *Iunius Rusticus*, M. Aurelii Praeceptor, ex Fuluii Vrsini Bibliotheca.
77 *Sextus* Chaeronensis, Plutarchi Nepos, M. Aurelii Praeceptor, ex nomismate aereo Sponii.
78 *Aelius Aristides*, in Bibliotheca Vaticana.
79 *Cl. Galeus.*
80 *Conspectus* prior sedentium Medicorum VII. e Codice antiquissimo MS. Dioscoridis, qui exstat in Bibl. Caesarea.
81 — Posterior eorundem.
82 *L. Apuleius* ex nomismate aereo in thesauro Reginae Christinae.
83 *Lucius.*
84 *Papinianus* et *Plantia.*
85 *Iulia Procla.*
86 *Anicius Probus* et *Proba.*

87 *Sacerdos Germanus*, portans nauigium Isidis.
88 *Facies Batana.*
89 *Agamemnon.*
90 *Eryx*, in Sicilia luctator insignis.
91 *Numa Pompilius.*
92 *Sindus* armatus, ad flagellum Domini pauescens.
93 *Abaris* Hyperboreus.
94 *Empedocles*, Philosophus Agrigentinus.
95 *Charondas*, Legislator Catinensium creditus.
96 *Pytheus*, Poeta Colophonius, ex Fuluii Vrsini Bibliotheca.

Tomus IV.

Nicolai Gerbelii in Graeciae Mich. Sophiani descriptionem explicatio, in qua docetur, quem fructum, quamque voluptatem allatura sit haec pictura Studiosis, si diligenter eam cum Historicorum, Poetarum, Geographorumque scriptis contulerint. Eiusdem de situ, nominibus et Regionibus Graeciae, Celebrium Vrbium descriptio etc. figuris aeneis elegantissimo artificio a Iohanne Goeree delineata.

Ioannis Laurenbergii enarratio Graeciae antiquae, tabulis Geographicis et notis emendatae ac exornatae.

Vbbonis Emmii Vetus Graecia, opus distinctum in tomos tres: quorum 1. Descriptionem habet Regionum a Graecis habitatarum, cum adiunctis Insulis: 2. Complectitur res gestas Graecorum 3. Repraesentat statum ac formam praecipuarum eius gentis rerumpublicarum, *cum additamentis Auctoris antehac ineditis et locis insertis, ac subiectis notitiis.* cum fig.

— — Athenarum veterum Descriptio, *cum appendice et emendat.*
— — Lacedaemonia antiqua, *cum appendice.*
— — de Republica Carthaginiensium.
— — de Republica et legibus Cretensium.
— — de Republica Argiuorum.
— — de Republica Thebanorum.
— — de Republica Corinthiorum.
— — de Republica Syracusana.
— — de Republica et statu Corcyraeorum.
— — de Samo et eius Republica.
— — de Chio et eius statu ac fortuna.
— — de Republica et statu Rhodiorum.
— — de Republica et fortuna Achaeorum.

Vbbo-

Vbbonis Emmii de Republica et fortuna Aetolorum.
— — de Statu Acarnanum.
— — de Statu Epiri.
— — de Concilio Amphictyonico.
— — de Statu et Republica Massiliensium.
— — de Republica Locrensium in Italia.
— — de Lyciorum Republica in Asia.
— — de inclinatione et interitu Reipublicae Atticae, Spartanae, et Carthaginiensis.
— — de situ, amplitudine, et magnificentia Portus Carthaginis.
Ioannis Meursii de Populis et Pagis Atticae, liber singularis, in quo antiquitates Atticae plurimae, cum supplementis Auctoris, et Iacobi Sponii.
— — Athenae Atticae, siue de praecipuis Athenarum antiquitatibus libri III. *nunc ex ipsius Auctoris chirographo aucti.*
— — Cecropia, siue de Athenarum arce, et eiusdem antiquitatibus, liber singularis, *nunc ex ipsius Auctoris chirographo auctus.*
— — Ceramicus geminus, siue de Ceramici Atheniensium vtriusque antiquitatibus, liber singularis.
— — Archontes Athenienses, siue de iis, qui Athenis summum istum Magistratum obierunt, libri quatuor, *nunc ex ipsius Auctoris chirographo aucti.*

Tomus V.

Guilielmi Postelli tractatus de Republica, seu Magistratibus Atheniensium.
Antonii Thysii de Republica Atheniensium discursus politicus.
— — Collatio Legum Atheniensium et Romanarum.
Ioannis Meursii Pisistratus, siue de eius Vita et Tyrannide, liber singularis, *nunc ex ipsius Auctoris chirographo auctus.*
Caroli Sigonii de Republica Atheniensium libri IV.
— — de Atheniensium temporibus liber.
— — Lacedaemoniorum tempora.
Ioannis Meursii Fortuna Attica, siue de Athenarum origine, incremento, magnitudine, potentia, gloria, vario statu, decremento, et occasu, liber singularis, *nunc ex ipsius Auctoris chirographo auctus.*
— — Atticarum Lectionum libri IV. in quibus antiquitates plurimae proferuntur, *nunc ex ipsius Auctoris chirographo aucti.*
— — Piraeeus, siue de Piraeeo, Atheniensium portu celeberrimo et eiusdem antiquitatibus liber singularis.

Io.

Io. Meursii Themis Attica, siue de Legibus Atticis, libri II.

— — Solon, siue de eius Vita, Legibus, Dictis, atque Scriptis, liber singularis, *nunc ex ipsius Auctoris chirographo auctus.*

— — Areopagus, siue de Senatu Areopagitico liber singularis, *nunc ex ipsius Auctoris chirographo auctus.*

Marquardi Freheri Decisionum Areopagiticarum Syluula.

Martini Schoockii Achaia Vetus, eius situs, antiquitas, respublica, reges, tyranni, leges, bellum etc.

Ioannis Meursii de Regno Laconico, liber singularis.

— — Miscellanea Laconica, siue Variarum Antiquitatum Laconicarum libri IV.

Nicolaus Cragius de Republica Lacedaemoniorum, *auctior et emendatior.*

Tomus VI.

Ioachimi Stephani de Iurisdictione veterum Graecorum liber.

Ioachimi Perionii de Magistratibus Graecorum et Romanorum, libri tres.

Heraclidae Pontici de Politiis Graecorum libellus, cum interpretatione Latina Nicolai Cragii.

Ioannis Adami Osiandri de Asylis Gentilium dissertatio.

Ioannis Baptistae Crophi Antiquitates Macedonicae, siue de Regio Macedonum principatu, moribus, atque militia dissertatio. *cum figuris.*

Petri Hendreich Massilia, eius situs, administratio, respublica, leges, instituta, religio, studia, militia, etc.

Burchardi Niderstedt Melita vetus et noua, Hephaestia Insula, Melita subterranea, etc.

Petri Gyllii de Bosporo Thracio, libri III.

— — de Topographia Constantinopoleos et de illius Antiquitatibus libri IV.

Georgii Dousae de Itinere suo Constantinopolitano Epistola. Accesserunt Veteres inscriptiones Byzantio et ex reliqua Graecia allatae cum quibusdam Doctorum Virorum Epistolis.

Leonardi Aretini Commentaria rerum Graecarum.

Wolfgangi Lazii Graeciae Antiquae variis numismatibus illustratae libri II.

Iosephi Laurentii Disquisitio de Rebuspublicis, Suffragiis, Conciliis, Accusationibus, Tormentis etc. Veterum.

Euerardi Feithii Antiquitatum Homericarum libri IV. in quibus ferme omnes eorum temporum per Graeciam ritus, Cerimoniae ac Mores, tam in Sacris quam in Profanis, exponuntur et illustrantur.

Nico-

Nicolai Damasceni de moribus Graecorum aliarumque Gentium libellus, cum interpretatione Latina *Nicolai Cragii.*

Tomus VII.

Danielis Clasenii Theologia Gentilis, seu demonstratio qua probatur Gentilium Theologiam (ceu tenebras) Deos, Sacrificia et alia ex fonte Scripturae (ceu luce) originem traxisse, in tres partes diuisa.

Iosephi Laurentii Varia Sacra Gentilium, in quibus de eorum Religione, Diis, Templis, Sacrificiis, Festis, Asylis, etc. agitur.

Abrahami Ortelii Deorum Dearumque capita, ex antiquis numismatibus collecta; Historica narratione illustrata à Francisco Sweertio. *cum figuris.*

Iulii Caesaris Bulengeri de Oraculis et Vatibus liber.

— — de Templis Ethnicorum.

Ioannis Henrici Eggelingii Mysteria Cereris et Bacchi, in Vasculo ex vno onyche. *cum figuris.*

Ioannis Meursii Panathenaea, siue de Mineruae illo gemino festo, liber singularis, *nunc ex ipsius Auctoris chirographo auctus.*

— — Eleusinia, siue de Cereris Eleusiniae sacro, ac festo, liber singularis, *nunc ex ipsius Auctoris chirographo auctus.*

Ioannis Nicolai de ritu antiquo et hodierno Bacchanaliorum, commentatio.

Ioannis Iacobi Helleri Exercitatio de Deo Ignoto Atheniensium.

Iacobi Sponii ignotorum atque obscurorum quorundam Deorum Arae, notis illustratae, cum quorundam Eruditorum Epistolis ad eandem rem pertinentibus.

Stephani Byzantini Grammatici de Dodone fragmentum, quo tota veterum doctrina et fabulatio de perantiquo oraculo isto continetur, cum Exercitationibus recognitis *Iacobi Gronouii*, cum figuris.

Iacobi Triglandii I. F. I. N. Coniectanea ad quaedam obscura fragmenti de Dodone loca.

Ioannis Antonii Venerii de Oraculis et Diuinationibus Antiquorum, tractatus succinctus et exquisitus.

Symbolica Dianae Ephesiae Statua a *Claudio Menetreio* exposita, multis nouis additionibus, numis et monumentis antiquis illustrata.

Lucae Holstenii Epistola ad Franciscum Cardinalem Barberinum de Fulcris, seu Verubus Dianae Ephesiae simulacro appositis. *cum figuris.*

Ioannis Petri Bellorii notae in Numismata tum Ephesia, tum aliarum vrbium, Apibus insignita. *cum figuris.*

— — Expositio symbolici Deae Syriae simulacri. *cum figuris.*

Marmorea Basis colossi Tiberio Caesari erecti ob ciuitates Asiae restitutas post horrendos terrae tremores. Cuius colossi fides a *Ioanne Meursio* oppugnata defenditur, tantum non oculis exhibetur et venusta proponitur. Tempus, numerus et nomina ciuitatum restitutarum vbique falsus et varius ab recentibus Commentatoribus traditur; verus et certus ex marmorea Basi publico instrumento feliciter probatur. Ad Serenissimum ac Reuerendissimum Principem Franciscum Mariam Mediceum, etc. Primus trans Alpes vulgauit, reuocauit, notis et obseruationibus illustrauit *Laurentius Theodorus Gronouius.* cum figuris.

Laurentii Pignorii Magnae Deum Matris Idaeae et Attidis initia, ex vetustis monumentis eruta. *cum figuris.*

Ioannis Fazoldi Graecorum Veterum ΙΕΡΟΛΟΓΙΑ, hoc est de plurimis Graecorum Gentilium antiquitatibus, ritibusque Sacris: inprimis de festis diebus, Sacerdotibus, Templis et Aris: de Ludis item ac certaminibus, dissertatio..

Petri Castellani ΕΟΡΤΟΛΟΓΙΟΝ, siue de festis Graecorum Syntagma, in quo plurimi Antiquitatis ritus illustrantur.

Ioannis Meursii Graecia Feriata, siue de Festis Graecorum, libri VI. *cum notis et marmore* *ταυρεκαθαψίων.* cum figuris.

Ioannis Ionstoni de Festis Graecorum schediasma.

Iulii Caesaris Bulengeri de Ludis Veterum liber vnicus.

Ioannis Meursii de Ludis Graecorum liber singularis, *cum supplementis Claudii Salmasii.*

Danielis Souterii Palamedes, siue de tabula Lusoria, Alea et variis ludis; libri tres.

Andraeae Senftlebii de Alea Veterum liber singularis.

Coelius Calcagninus de Talorum ac Tesserarum et Calculorum Ludis, ex more veterum, in gratiam Lilii Gregorii Gyraldi.

Tomus VIII.

Ioannis Meursii Orchestra siue de Saltationibus veterum, liber singularis.

Ioannis Baptistae Casalii de Ritu Nuptiarum, ac de Iure Connubiali veterum dissertatio.

Iosephi Laurentii de Sponsalibus et Nuptiis Antiquorum libellus.

Barnabae Brissonii ad Legem Iuliam de Adulteriis liber singularis.

Iosephi Laurentii de Adulteris, et Meretricibus tractatio.

Ioannis Meursii de Puerperio Syntagma.

Iose-

Iosephi Laurentii de Natalitiis, Conuiuiisque, quae in iisdem agitabantur, exercitatio.

— — de Praeconibus, Citharoedis, Fistulis, ac Tintinnabulis collectio.

Lilii Gregorii Gyraldi, de Comoedia, eiusque apparatu omni et partibus commentarius.

Iulii Caesaris Scaligeri de Comoedia, et Tragoedia, eiusque apparatu omni et partibus commentatio.

— — de Versibus Comicis tractatus.

Ioachimi Camerarii de Comicis Versibus diatriba.

Ioannis Baptistae Casalii de Tragoedia et Comoedia lucubratio.

Alberici Gentilis de Actoribus et Spectatoribus Fabularum non notandis disputatio.

Euanthii et *Donati* de Tragoedia et Comoedia commentatiunculae.

— — de Fabularum, Ludorum, Theatrorum, Scenarum ac Scenicorum antiqua consuetudine, libellus.

Ioannis Ludouici Fabricii de Ludis Scenicis ΔΙΑΛΕΞΙΣ casuistica quinque partita.

Petri Fabri de Re Athletica, Ludisque Veterum Gymnicis, Musicis, atque Circensibus Spicilegiorum tractatus, tribus libris comprehensi, opus tessellatum. *Cum eiusdem Paralipomenis.*

Inscriptiones Athleticae nuper repertae, editae et notis illustratae ab *Octauio Falconerio*, quibus accesserunt aliae ex Africanis marmoribus recens descriptae. *cum figuris.*

Barnabae Brissonii Commentarius ad L. Dominico, de Spectaculis, in C. Theod. et L. omnes dies, cod. de Feriis.

Iosephi Laurentii de Agyrtis, Histrionibus, Acclamationibus, et Osculis Inuestigatio.

Ioannis Meursii F. Collectanea de Tibiis.

Musonii Philosophi opus de Luxu Graecorum, in quo de Hellonibus, Bibacibus, Generibus Poculorum, Vino, Coronis quibus in conuiuiis veteres vtebantur, Vnguentis, Musicis Instrumentis, Bellariis, Saltationibus, Parasitis, Generibus Placentarum, ac Meretricibus insignibus, ab *Stephano Nigro* congestum.

Petri Bellonii de Admirabili Operum Antiquorum et rerum suspiciendarum praestantia, libri tres.

Philo Byzantius de septem orbis spectaculis, Graece, cum notis et interpretatione Latina Leonis Allatii.

Phlegontis Tralliani de rebus mirabilibus liber, Graece, cum interpretatione Latina Guilielmi Xylandri, ac recensione notisque Iohannis Meursii.

— — de Longaeuis libellus, cum interpretatione Latina Guilielmi Xylandri, ac recensione notisque Ioannis Meursii.

Ioannis Friderici Gronouii de Museo Alexandrino exercitationes Academicae, habitae anno MDCLXVII. post caniculares ferias, ab filio eius exceptae: *et nunc primum editae.*

Ludolphi Neocori de Museo Alexandrino diatribe: *nunc primum edita.*

Tomus IX.

Iani Cornarii de Conuiuiis Veterum Graecorum, libellus.

Andreae Baccii de Conuiuiis antiquorum, deque sollemni in eis Vinorum vsu, atque ritu Coenarum sumptuosissimo, libri quinque.

Ioannis Baptistae Casalii de Tricliniis, Conuiuiis, Hospitalitate, et Tesseris Veterum, Exercitatio, *cum figuris.*

Iosephi Laurentii Opuscula, de Conuiuiis, Hospitalitate, Tesseris et Strenis.

Iacobi Sponii de Origene Strenarum Dissertatio epistolica, historico-moralis.

Iacobi Philippi Tomasini de Tesseris Hospitalitatis, liber singularis, in quo ius hospitii vniuersum, apud veteres potissimum, expenditur. Accedunt quaedam ex Antonio Augustino et Ioanne Chifletio ad maiorem illustrationem hinc inde inserta, *cum figuris.*

Iosephi Laurentii de Prandio et Coena Veterum, ac de aliis ad eadem spectantibus Miscellanea.

Petri Castellani ΚΡΕΩΦΑΓΙΑ, siue de esu Carnium, libri IV.

Hieronymi Mercurialis de Potionibus ac Eduliis antiquorum Mantissa.

Adriani Turnebi de Vino ac eius vsu et abusu libellus.

Ioannis Henrici Meibomii de Cereuisiis Veterum, potibusque et ebriaminibus extra vinum aliis Commentarius.

Ioannis Baptistae Casalii de Thermis et Balneis Veterum tractatio, *cum figuris.*

Petri Seruii de Odoribus, Dissertatio Philologica.

Lazari Baysii de Vasculis, libellus, siue animaduersiones in tractatum de Auro et Argento legato, *cum figuris.*

Pomponii Gaurici de Sculptura, siue Statuaria, liber.

Ludouici Demontiosii Commentarius de Sculptura, Caelatura Gemmarum, Scalptura et Pictura antiquorum, libri duo.

Aldus Manutius, Pauli F. de Caelatura et Pictura Veterum.

Philostratus de Pictura, ex Iconum initio.

Iulii Caesaris Bulengeri de Pictura, Plastice, Statuaria libri duo.

Ioan-

Ioannis Baptistae Casalii de Insignibus, Anulis, Fibulis etc. Syntagma, *cum figuris.*

Iosephi Laurentii de Re Vestiaria Syntagma.

Otthonis Sperlingii de Crepidis Veterum Diatribe.

Theodori Gazae de mensibus Atticis liber ex interpretatione *Ioannis Perrelli.*

Ioannis Perrelli de ratione Lunae epactarum, et mensis intercalarii Commentariolus.

Petri Hagueloni Calendarium trilingue, seu de mensibus Hebraeorum, Graecorum, et Romanorum, dialogus, ex optimis quibusque Auctoribus collectus.

Ioannis Lalamantii Dissertationes tres, I. De Tempore et eius partibus, II. De anno Macedonum, seu Graecorum, III. De anno Attico, rara et exquisita rerum scitu dignissimarum cognitione, ac diuersi generis Auctorum explicatione refertae.

Petri Castellani de Mensibus Atticis, nec non de mensibus et anno Graecorum, Atheniensiumque diatriba.

Samuelis Petiti de anno Attico, Eclogae Chronologicae.

Stephani Pighii Themis Dea, seu de lege diuina: vbi praeter alia reconditae antiquitatis, multa de Horis.

— — Mythologia ΕΙΣ ΤΑΣ ΩΡΑΣ, vel in anni partes, ex Symbolis antiqui cuiusdam toreumatis argentei, quod extat apud Reuer. Dominum Antonium Perrenotum, Episcopum Atrebatensem. *cum figuris.*

Iacobi Vsserii de Macedonum et Asianorum anno solari dissertatio, cum Graecorum Astronomorum parapegmate, ad Macedonici et Iuliani anni rationes accommodato.

Iosephi Laurentii de Annis, Mensibus, Diebus, Horis etc. tractatio.

Phlegontis Tralliani de Olympiis Fragmentum, cum Latina interpretatione et notis Iohannis Meursii.

Erycii Puteani Olympiades, sola manu, vt vere annis mundi respondent, computatae.

Ioannis Meursii Denarius Pythagoricus, siue de numerorum, vsque ad Denarium, qualitate, ac nominibus, secundum Pythagoricos, liber singularis.

Ioachimi Camerarii Historia rei nummariae, siue de Nomismatis Graecis et Latinis.

Leonhardi Porcii de re Pecuniaria antiquorum, ac de eorundem Ponderibus, Mensuris, stipendiis militaribus, etc. libri duo.

Iosephi Scaligeri, Iulii Caesaris F. de re Numaria antiquorum dissertatio. Liber postumus. *Ex Bibliotheca Academiae Lugduno-Batauae.*

Willebrordi Snellii R. F. de re Numaria, liber singularis.

Caroli Patini de Numismate antiquo Augusti et Platonis, Epistola. *cum figuris.*

Sebastiani Faeschii de numo Pylaemenis Euergetae, Regis Paphlagoniae, Epistola. *cum figuris.*

Tomus X.

Ludouici Cresollii Theatrum Veterum Rhetorum, Oratorum, Declamatorum, quos in Graecia nominabant ΣΟΦΙΣΤΑΣ, expositum libris V. in quibus omnis eorum disciplina, et dicendi ac docendi ratio, moresque produntur, vitia damnantur, et magni vtriusque linguae illustrantur et emaculantur scriptores.

Origenis PHILOSOPHOΥΜΕΝΩΝ fragmentum: *quod ex Bibliotheca Medicea descripsit, ac notis illustrauit Iacobus Gronouius,* Graece et Latine.

Guilielmi Morellii de Veterum Philosophorum origine, successione, aetate et doctrina, tabula compendiosa, cum Hieronymi Wolfii annotationibus.

Dauidis Chytraei Tabula Philosophica, siue series Philosophorum, et sectae eorum praecipuae; à Thalete et Socrate imprimis, vsque ad Ciceronem deducta.

Desiderii Iacotii de Philosophorum doctrina, libellus.

Ioannis Meursii Aeschylus, Sophocles, Euripides, siue de Tragoediis eorum, libri tres; *nunc ex ipsius Auctoris chirographo aucti.*

Plutarchi Alexandrina Prouerbia Graeca, *ex Bibliotheca Medicea,* cum Interpretatione Latina Iacobi Gronouii, *nondum antehac edita,* extant in Praefatione.

Ioannis Meursii Theseus, siue de eius vita, rebusque praeclarissime gestis, liber singularis.

Raphaelis Tricheti du Fresne Epistolâ de Charondae effigie in Catanensi numo argenteo.

Ioannis Meursii Dionysius, siue de Auctoribus istius nominis, eorumque scriptis, liber singularis, *et nunc primum ex chirographo Auctoris editus.*

— — de Heraclide, aliisque eius nominis, et eorum operibus, dissertatio, *nunc primum ex chirographo Auctoris edita.*

— — Theophrastus, siue de illius libris, qui iniuria temporis interciderunt, liber singularis.

— — Lectiones Theophrasteae, in quibus eorum librorum, qui supersunt, loca aliquot emendantur.

Accedit *Adolfi Forstii* Epistola de obitu V. C. Ioannis Meursii ad filium eius *Ioannem,* Iuuenem praestantissimum, vt et Epitaphia in eiusdem morte per A. Buchellium et Nicolaum Heinsium.

Manus

Manus Aeneae Cecropii Votum referentis dilucidatio, Auctore *Iacobo Philippo Tomasino*, cum figuris.

Octauii Falconerii de numo Apamensi, Deucalionei diluuii typum exhibente, dissertatio, *cum figuris.*

Georgii Schubarti Enarratio parergica metamorphoseos Ouidianae de Diluuio Deucalionis.

Tanaquilli Fabri Vitae Poetarum Graecorum: vbi de eorundem Patria, Moribus, Scriptis, etc. perspicue ac compendiose differitur: Ex Gallico idiomate in Latinum translatae.

Iosephi Barberii de miseria Poetarum Graecorum liber.

Petri Castellani Vitae veterum et illustrium Medicorum, qui toto orbe vsque ad saeculum XIII. floruerunt.

Ioannis Henrici Boecleri de Scriptoribus Graecis et Latinis, ab Homero ad initium saeculi post Christum Natum decimi sexti commentatio.

Helladii Besantinoi Chrestomathiae: Graece, cum interpretatione Latina et notis Ioannis Meursii.

Ioannis a Wower de Polymathia tractatio: Integri operis de studiis veterum ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΙΟΝ, cum Praefatione Iacobi Thomasii. Accesserunt praeterea Auctoris Vita et Elogia in Polymathiam, item tabellae synopticae.

Iosephi Laurentii de Professoribus, Oratoribus, Nomenclatoribus et litteris collectio.

Ioannis Meursii Bibliothecae Graecae libri tres: *ex chirographo Auctoris nunc primum editi.*

— — Bibliotheca Attica, siue de antiquis Atticis scriptoribus, eorumque item operibus, libri IX. *ex chirographo Auctoris nunc primum editi.*

Leonis Allatii de Patria Homeri liber, *cum figuris.*

— — Homeri Natales, Graece, cum Interpretatione Latina Andreae Baiani.

Tomus XI.

Dicaearchi Geographica quaedam, siue de vita Graeciae. Eiusdem descriptio Graeciae, versibus Iambicis, ad Theophrastum, Henrico Stephano Interprete, cum ipsius et Isaaci Casauboni Annotationibus. Accedit Henrici Stephani ad Dicaearchum et suam in illum lucubrationem Appendicula.

Henrici Stephani Dialogus, Dicaearchi Sympractor: vel de Graecorum moribus, praesertimque Atheniensium, supplementum.

Erasmi Vindingii Paulli F. Hellen, in quo singulorum antiquae Graeciae populorum incunabula, migrationes, coloniarum deductiones, et res praecipuae

puae gestae, vrbiumque et regnorum origines, mutationes, interitus, et Principum in iis successiones, è Graecis praecipue scriptoribus, Historicis, Poetis, Geographis, Oratoribus et Grammaticis exponuntur. *Ex MS. Auctoris autographo nunc primum eduntur.*

Lazari Baysii de re Nauali liber: seu annotationes in L. 2. De Captiuis, et Postliminio reuersis. *cum figuris.*

Stephani Doleti de re Nauali liber, ad *Lazarum Baysium.*

Caelii Calcagnini de re Nautica commentatio, ad *Lilium Gregorium Gyraldum.*

Ioannis Schefferi de varietate Nauium Dissertatio.

Iosephi Laurentii de varietate Nauium schediasma.

Ioachimi Camerarii Hippocomicus, seu de curandis Equis: item de nominibus Equestribus Graecis et Latinis, collectio.

Iulii Caesaris Bulengeri de Triumphis, Spoliis bellicis, Tropaeis, Arcubus Triumphalibus, et Pompa Triumphi, liber vnicus.

Francisci Modii de Triumphis, Ludis, et Spectaculis veterum, libri duo.

Ioannis Meursii de Funere, liber singularis, in quo Graeci et Romani ritus.

Iosephi Laurentii de Funeribus Antiquorum Tractatus: in quo ritus funebres ante Rogum, in Rogo, et post Rogum explicantur ac illustrantur.

Ioannis Andreae Quenstedii de Sepultura Veterum tractatus: siue de antiquis ritibus sepulchralibus Graecorum, Romanorum, Iudaeorum, et Christianorum.

Petri la Seine Homeri Nepenthes seu de Abolendo Luctu liber.

Tomus XII.

Veterum Sepulchra, seu Mausolea Romanorum et Etruscorum, inuenta in vrbe Roma, aliisque locis celebribus; in quibus multa ad eruditionem monumenta continentur, collecta et delineata à *Petro Sanctio Bartolio*, cum explicationibus *Ioannis Petri Bellorii.* Ex Italico in Latinum sermonem transtulit *Alexander Dukerus.* cum figuris.

Veterum Lucernae Sepulcrales, collectae ex cauernis et specubus subterraneis vrbis Romae, figuris aeneis expressae: in quibus multa ad eruditionem monumenta continentur, delineatae secundum formas suas à *Petro Sanctio Bartolio.* Diuisae in tres partes, cum obseruationibus *Ioannis Petri Bellorii.* Ex Italico in Latinum sermonem transtulit *Alexander Dukerus.* Editio auctior.

Ioannis Potteri Archaeologiae Graecae libri IV, siue Antiquitatum Graeciae Corpus absolutissimum, ex Anglico in Latinum versum: nunc iterum ab Auctore ipso recognitum, emendatum, ac fere dimidia parte auctum; cum proprio Indice *et figuris aeneis.*

Index locupletissimus in vniuersos XII. Tomos.

CAPVT

CAPVT III.

De Romanarum Antiquitatum Scriptoribus generalibus siue vniuersalibus.

De scriptoribus qui ante Rosinum Antiquitates Romanas condere instituerunt. 1. *De Io. Rosino.* 2. *Tho. Dempstero et Andrea Schotto.* 3. *De variis compendiis Antiquitatum Romanarum.* 4. *De aliis Antiquitatum Rom. scriptoribus.* 5. *De Georgii Hieron. Welschii et Flaminii Vaccae affectis vel ineditis operibus.* 6. *De scriptoribus Miscellaneis Antiquitates Romanas illustrantibus.* 7. 8. 9. 10. *Bernardi de Montfaucon antiquitas explicatione et schematibus illustrata.* 11. *De thesauris antiquitatum Romanarum Graeuiano, Sallengriano et Poleni Supplementis.* 12. *Conspectus thesauri antiquitatum Romanarum Graeuiani.* 13. *Conspectus Noui thesauri Antiquitum Romanarum Sallengriani.* 14. *Io. Poleni supplementa noua in Romanas et Graecas Graeuii et Gronouii Antiquitates.* 15. *Index scriptorum, antiquitates Romanas illustrantium, Thesauris Italiae ac Siciliae Graeuiano-Burmannianis insertorum.* 16. *Index Alphabeticus scriptorum qui in vtroque thesauro Graeuiano et Gronouiano itemque Sallengrii nouo thesauro antiquit. Romanarum, Poleni supplementis nouis et Thesauris Italiae ac Siciliae Graeuiano-Burmannianis continentur.* 17.

I.

Antiquitatum Romanarum corpus moliri perquam multi sunt, vix quisquam perfecit, nemo certe edidit ante Io. Rosinum. Nam *Franciscus Robortellus* Vtinensis, qui populi Romani sub Imperatoribus Caesaribus Augustis vita et victu quatuor tomos parauerat, opus ingens, in quo de Romanorum magistratibus, rebus forensibus, sacris, militaribus, coloniis, legibus, consuetudinibus, vestitu, victu, studiis, structuris, sepultura, ludis, largitionibus, et familiis agere constituit, vix primi in XV. libros distributi argumenta protulit in lucem, adiunctis nouem disputationibus de Romanorum prouinciis, iudiciis, et omni consuetudine causas agendi, legionibus, magistratibus, familiis, Imperatorum cognominibus, militum praemiis et poenis, honorumque gradibus. Bononiae 1559. fol. Nouem illae disputationes iam ante editae fuerant Patauii A. 1557. fol. adiuncto eiusdem libello aduersus Carolum Sigonium de conuenientia supputationis annorum Liuianae cum marmoribus Capitolinis ab vrbe condita vsque ad A. V. 604. Recusae deinde in Tomo primo Miscellaneorum Gaudentii Roberti, singulas

quasdam ex illis in thesaurum suum antiquitatum Romanarum referente illustri Graeuio T. 3. et 10. Neque *Onufrius Panuinius* vel *Carolus Sigonius*, etsi variis scriptis de hoc genere litterarum meritissimi, plenum systema rerum Romanarum absoluerunt, neque *Paullus Manutius*, qui auctoribus Petro Bembo et Bernardino Maffeio corpus Antiquitatum Romanarum absolutum dare pollicitus fuit libris decem, [1] sed quorum soli quatuor in lucem editi sunt de Romanorum ciuitate, senatu, legibus et comitiis, suis quique locis infra memorandi; Neque *Alfonsus Ciacconius*, quem opus de Antiquitatibus Romanis, cum variis figuris molitum notat Mabillonius itineris Italici, p. *96*. Neque *Iulius Barbaranus* cuius extat promptuarium rerum electarum praesertim in re Romana. Veronae A. 1564. Venet. 1569. 4. Neque *Franciscus Hottomannus*, cuius libri quinque Antiquitatum Romanarum, qui Tomo tertio eius Operum cura Iac. Lectii editorum Geneuae A. 1599. fol. vix paucissima quaedam capita, de magistratibus, legibus ac poenis et re numaria pertractant. Neque *Pyrrhus Ligorius* Antiquitatum Romanarum scrutator acerrimus et descriptor curiosissimus, cuius triginta circiter volumina maximo labore ex numis maxime congesta Taurini in subalpinis in locupletissima Sabaudi Ducis ac Pedemontani principis Bibliotheca seruari testatur Philippus Labbeus, [2] adiungens eiusdem operis tomos IV. reperiri Romae in Bibliotheca Farnesiorum nonnullosque in Cimeliarchio Reginae Christinae. Neque *Fuluius Vrsinus* cuius commentarios rerum vrbanarum manu exaratos in Bibl. Vaticana extare testatur Iustus Rycquius lib. de Capitolio Rom. p. 451. Neque *Wolfgangius Lazius* cuius libri XII. de Rep. Romana in exteris prouinciis bello acquisitis constituta Basil. 1551. et auctiores Francof. A. 1598. fol. editi varias quidem et plurimas res Romanas magno studio illustrant et de limitibus, praetoriis, magistratibus, muniis ciuilibus et militaribus, exercitibus, legionibus, classibus, coloniis, municipiis, ritibus, ludis, sacrisque variis agunt sed et ordine destituuntur, mole sua laborantes et pro iusto atque accurato corpore ac systemate Antiquit. Rom. haberi vix possunt. Neque *Paullus Merula*, in cuius Operibus posthumis Lugd. Bat. 1684. 4. editis Antiquitates Romanorum h. e. commentarii de sacrificiis, sacerdotibus, de legibus comitiisque et praemiis militaribus continentur. Neque *Flauius Blondus* de cuius Roma triumphante infra dicturus sum; Neque *Barnabas Brissonius*, cuius libri VIII. de formulis et sollemnibus populi Romani verbis magnam

[1] Vide Manutii praefat. libro de legibus Rom. praemissam, et Graeuii Epistolas p. 237. seq. siue praefat. Tomi I. thesauri Antiqu. Rom.

[2] Adde Scipionis Maffeii Epistolam ad Apostolum Zenum in memoriis Litterariis T. 2. A. 1712. p. 344. seq. et Ephemerides Italiae T. 6. p. 482. ac Petri Burmanni Iunior. orat. in obitum Iac. Philippi d'Orville. Amstel. 1751. 4. pag. 25.

magnam tamen lucem omnibus partibus Antiquitatum Romanorum affundunt, editi Parif. 1582. fol. Francof. apud Ioan. Wechelum 1591. 4. Halae 1731. fol. curante *Franc. Car. Conrado*, qui argumenta capitum, quibus finguli libri conftant, et Briffonii vitam atque elogia praemifit, et nouiffime cum curis nouis et animaduerfionibus Io. Aug. Bachii, Lipf. 1754. fol. Neque *Iuftus Lipfius* denique, cuius Lexicon rituale Romanum, quod per annos 30. molitus fuerat vir doctiffimus, lucem nunquam adfpexit, quamuis editis eius fcriptis tum aliis infra fuo loco commemorandis, tum in electis maxime et ad Tacitum commentariis lux plane infignis afferatur Antiquitatibus Romanis et bene multis et maxime reconditis: vnde natum facis hiftoricae fiue Antiquariae compendium ex Operibus Lipfii excerptum, quod plus fimplici vice prodiit fub titulo Romae illuftratae ab *Antonio Thyfio* fiue *Io. Thulio* potius collectum et nouiffime recufum in Anglia, forma minore, cum Georgii Fabricii (male Patricii legitur in Nouellis Reip. literariae Anni 1699. menfe Octobr. p. 469.) collatione veteris Romae cum noua fed (prioris ac minus perfectae editionis) aliisque libellis ex Lipfio excerptis.

II. Primus itaque *Io. Rofinus* Ifenacenfis, Ecclefiaftes templi cathedralis Numburgenfis, qui A. 1619. vel fec. alios 1626. 7 Octobr. peftilentia correptus obiit, Antiquitatum Romanarum corpus libris decem complexus vulgauit Bafileae A. 1583. fol. recufum Lugd. 1609. 4. de quo recte Barthius ad Rutilium pag. 188. fentit, quod nemo fere minore ambitione vtilius et planius res prifcas iuuentutem doceat. Neque contemnendus eft ordo, quem feruat vir diligentiffimus et non tantum veteribus monumentis fed et recentiorum obferuationibus affidue vfus: Onufrii, Manutii, Sigonii, Ciacconii, Petri Pithoei, Brodaci, Polleti, Cuiacii, Briffonii, Hottomanni, Raeuardi, Marliani, Rhodigini, Gyraldi, Grucchii, Riuallii, Gruteri, Turnebi, Lipfii et Scaligeri. Quanquam non ignoro acerrimo Reinefii iudicio p. 58. Var. lection. in quoduis opus condemnandum potius Rofinum quam ad Romanas antiquitates digerendas admittendum fuiffe, quod nihil fani vbique fere doceat, nifi cum auctores integros defcribit, atque vt ait p. 54. quae minimum intelligit, docere alios praefumat. Sed non minus iniquiffimum cenfeo hoc iudicium effe quam acerrimum, licet illud fequantur et probent Kippingius praef. ad Antiqu. Roman. Thomas Crenius I. animadv. philolog. p. 39. itemque alii. Age enim fac, vno alteroue loco lapfum fuiffe, qui primus omnia vno libro complecti et in vfum ftudioforum ex antiquis recentibusque ordine colligere ac perfpicue digerere conatus eft, num propterea tam inhumane accipiendus erat, quod rem omnium confeffione vtiliffimam quantum potuit diligentiffime perfecit? Quis vnquam ab litterariis illis

M 2 Hero-

Heroibus, qui eruditione sua attingunt nubes, exspectauit vel vidit Systema vllum perspicuum ac iuuentuti vtile artis vel scientiae cuiuscunque? Permittant itaque ab aliis componi, quod ipsi vel quoniam infra dignitatem suam esse putant haud volunt, vel quia nimis affluit innumerabilium rerum copia, prae recondita magnaque eruditione sua efficere non possunt. Ceterum de Rosino praeter Martinum Hankium libro vtroque de Romanorum rerum scriptoribus, Koenigium in Bibl. et Christ. Frid. Paulini in Annalibus Isenacensibus pag. 234. videbis, vbi lubebit Acta Eruditorum germanice edita parte LV. pag. 491. ss. et parte LVII. pag. 674. ss. et qui diuersa nonnulla tradit viri clarissimi Io. Georg. Ekkardti excerpta librorum nouorum, mense Iunio Anni 1701. p. 62. 63. vbi mentionem facit vitae Rosini ineditae, scriptae ab Esaia Leichfeldero. Varia etiam de Rosino collegit personatus Adolphus Clarmundus siue Rudigerus parte quinta vitarum Germanice editarum p. 165. sqq.

III. Ad Rosinum Paralipomena siue farraginem variarum doctarum obseruationum Antiquitates Romanas Rosino vel praeteritas vel minus explicatas illustrantium adiecit *Thomas Dempsterus* a Muresk, I. C. Scotus, Professor Pisanus primum, dein Bononiensis, vir immensae vt ferunt memoriae, ita, vt quid esset obliuio diceret se ignorare: infinitae lectionis, qui 14. horas diei legendis libris continuare soleret, ceterum ad rixas et contentiones pronus et iudicii non adeo magni, ne cum Iacobo Vsserio libro de Antiquitatibus Britannicarum Ecclesiarum, dicam plane nullius. Vide de eo praeter Hankium parte 2. de Roman. rerum scriptoribus et Thomam Pope Blount in Censura celebrium scriptorum, Miraeum de scriptoribus seculi XVI. p. 161. Andr. Saussaeum in Bellarmino continuato p. 82. Erythraei siue Iulii Victorii Rossi Pinacothecam 1. p. 24 seq. Hieron. Ghilini theatrum virorum doctorum part. 2. p. 235. et auctorem libri gallice editi Paris. 1707. 12. abregé de l'histoire des Savans p. 269. ss. Prima editio paralipomenon Dempsteri ad Rosinum in lucem prodiit Parisiis A. 1613. fol. Saepius deinde recusa sunt cum Rosino tum in Germania Colon. Agripp. 1619. 1645. 1662. Genev. 1620. 4. additis etiam *Andreae Schotti* Iesuitae, viri optimi et doctissimi electis de gentibus, familiis, tribubus rusticis vrbanisque, et ludis ac festis Romanorum. Tum apud Batauos Cornelio Schreuelio curante, adiunctis figuris aeneis ex Lipsio fere et Onufrio depromtis Lugd. Bat. 1662. 4. atque ab eo tempore plus simplici vice etiam Traiecti ad Rhen., curante Sam. Pitisco, et nouissime Amstelod. 1743. 4. cura I. F. Reitzii, sed nullis locupletata accessionibus.

IV. Bre-

IV. Breue compendium tironibus exhibent praeter *Iac. Masenium* superiore capite a me laudatum, Antiquitates Romanae Sacrae, Ciuiles, Militares, Oeconomicae *Philippi Caroli*, Neoburgo Palatini, et in Acad. Altdorfina Professoris, (qui inde A. 1629. desertis vxore et liberis ad Pontificiorum coetus transiit, A. 1639. in Austria defunctus. Vide Omeisium in gloria Academiae Altdorfinae p. 94. 172.) Prodiit huius Caroli libellus minori forma Francof. 1643. et 1670. cum Andr. Dominici Flocci, Pomponii Laeti, Raphael. Volaterrani et Valerii Probi libellis passim obuiis, et Altenb. 1663. 8. cum notis Mich. Christi. Ludouici, recusus ibid. 1716. 8. Paullo plenius Antiquitatum Romanarum compendium Anglica lingua dedit *Thomas Goodwin* Lond. 1648. 4. saepius deinde recusum, Belgice etiam editum a Dan. Peenio Amstelod. 1694. 8. Quemadmodum latina lingua habemus *Thomae Belli* Edinburgensis Romam restitutam, siue Antiquitatum Romanarum compendium insigne, vulgatum Londini 1677. 8. et Clarissimo Almeloouenio curante recusum Amst. 1700. 8. et additis iconibus ibid. 1716. 8. His iungenda *Basilii Kennet* Romae antiquae notitia, siue Antiquitatum Romanarum descriptio, edita Anglice Londini 1696. 1708. et 1731. 8. et Belgice ex *Wilhelmi Sewel* versione cum Francisci Deseine descriptione Romae nouae. 1704. fol. Hinc prodiit Rituum, qui olim apud Romanos obtinuerunt succincta et perspicua explicatio auctore *G. H. Nieuport*, eo vel inprimis laudanda nomine, quod veteres semper scriptores laudat. Traiecti 1712. 8. et Budissae 1713. 8. Deinde multo auctior Traiecti 1716. et 1723. 8. Tum ibid. 1734. 8. cura Guil. Othonis Reizii, qui duas adiecit appendices, et Argentorati 1738. 8. cum figuris cura Ioan. Dan. Schoepflini. Denique Berolini 1743. et 1750. 8. cum prolus. Ioan. Matth. Gesneri. Tum *Ioan. Casparis Santaroc*, Professoris Marpurgensis, breuiarium Antiquitatum Romanarum, ex ipsis scriptorum classicorum fontibus deriuatum, Francof. 1712. et 1730. 12. cui editioni accessit Descriptio breuis Antiquitatum Graecarum. *Paulli* quoque *Christiani Hoepfneri* Roma antiqua commemoranda Halae Saxonum 1709. 12. in qua per quaestiones et responsiones summa capita Antiquitatum Romanarum germanica lingua in tironum vsum breuiter exponuntur. In Eiusdem Auctoris Roma media Halae 1713. eadem forma edita ritus Romanorum sub Imperatoribus inde ab Augusto vsque ad Carolum M. eadem methodo enarrantur. Neque omittendus *Fridericus Hildebrandus*, Rector scholae Martisburgensis in Antiquitatibus Romanis alphabetico ordine digestis, breui libello in 8uo Ienae 1657. cuius secunda editio auctior et correctior Ienae 1671. 8. lucem vidit. Octauum prodiit A. 1701. 12. cum Ottonis Aicherii libris tribus de comitiis Romanorum. Alphabetico ordine Romanas Antiquitates ple-

rasque etiam digessit *Iosephus Laurentius*, Lucensis, in Polymathiae suae libro quinto et sexto, qui in quatuor prioribus etiam varia capita Graecarum pariter Romanarumque Antiquitatum fusius illustrat ac persequitur. Prodiit opus non contemnendum Vicentiae A. 1631. 4. et auctius Lugd. 1666. fol. licet in hac posteriore editione Epistolae, quibus singulas diatribas viris doctis inscripserat Laurentius, sint omissae. Ex hoc Laurentii opere depromtae sunt variae diatribae, quas thesauro suo Graecarum Antiquitatum Clarissimus Gronouius inseruit. De *Daneti* Dictionario Antiquitatum Graecarum et Romanarum pridem edito iam dictum est capite superiore. Hic praetereundum non est copiosissimum accuratissimumque *Samuelis Pitisci* Lexicon Antiquitatum Romanarum, quod primum lucem vidit Leouardiae 1713. duobus tomis in folio; deinde recusum est Venetiis 1719. fol. tribus tomis, et Hagae Comitum 1737. itid. tribus tomis in folio. Memorandi etiam hoc loco libri quatuor Antiquitatum Romanarum ab *Heinrico Kippingio* [3] Rostochiensi, Conrectore Bremensi A. 1678. 26 Febr. quum apoplexia tactus esset inter docendum aetat. 44. defuncto editarum Bremae A. 1661. 1664. 1668. 1674. 1679. Franeq. 1684. 1695. 8. ac perquam nitide cum vita auctoris a Ioanne Hanghorst scripta et pulchris tabulis aeneis Lugd. Batav. 1713. 8. Vix dimidia autem pars operis Kippingiani lucem aspexit, parte altera quidem ad editionem parata, sed post auctoris obitum perdita, vt notauit Ioan. Georg. Eckhardtus in excerptis Reipubl. litterariae supra laudatis p. 63. sq. mense Iunio A. 1701. *Petri Iosephi Cantelii* Iesuitae de Romana Republica, siue de re militari et ciuili Romanorum elegans compendium ad explicandos scriptores antiquos comparatum prodiit primum Parisiis 1684. 12. deinde Vltraiecti 1688. additis e Lipsio Onufrioque tabulis quibusdam aeneis, tum ibid. A. 1691. 1696. 1707. 12. denique Venetiis 1730. 8. cui editioni acc. duae dissertationes, altera de praecipuis veterum Romanorum sacrificiis, altera de Romanorum nuptiis. *Franciscus Pomey*, S. I. in Epitome Antiquitatum Romanarum omne punctum tulisset, si absoluere illi datum fuisset opus, cuius prima pars tantum de Diis [4] exstat saepius edita, ceterae nouem fato auctoris sunt interceptae, 2. de sacerdotiis, 3. de comitiis et magistratibus, 4. de nuptiarum ritibus, 5. de re bellica, 6. de ludis et spectaculis, 7. de re vestiaria, 8. de mensis

[3] De hoc Kippingio et aliis eius scriptis vide Ephemerides Litterarias Germaniae editas Lipsiae sub titulo: Neuer Büchersaal XXVI. Oeffnung p. 122. ss. Acta Eruditor. T. V. suppl. 518. In eius Antiquitatibus nonnulla notat Ioannes Fabricius T. VI. Biblioth. pag. 357. sq.

[4] Haec gallice etiam Tenantio interprete A. 1715. lucem vidit sub titulo: *Methode pour appendre l'histoire des faux Dieux de l'antiquité.*

mensis et epulis, 9. de variis vrbanae vitae officiis, 10. de funeribus et sepulcris. Nunquam visus mihi *Lucii Fauni* liber de antiquitatibus vrbis Romae, quas, vt ait in Bibliotheca Simlerus, ab antiquis nouisque auctoribus excerptas summa breuitate ordineque disposuit Venetiis 1549. 1553. 1559. 8. *Georgii Portii* Specchio overo compendio dell' Antichita di Roma sacre e profane Rom. 1625. 12. *Ioan. Conr. Dieterici* Antiquitatum Romanarum compendium, cum excerptis ex *Petri Sanctfleurii* Monspeliensis libello de rebus illustribus memorabilibus. Francof. 1643. 12. *Ludouici Contareni* Antichita de Roma, sito, Imperadori, famiglie, statue, chiese Venet. 1575. etc. 8. 2 Voll. His addendi, qui e recentioribus Romanorum antiquitates generatim exponere laborarunt *Christophorus Cellarius*, cuius Breuiarium antiquitatum Romanarum, quod primum prodiit Halae 1710. 8. deinde ibid. 1715. recusum atque auctum ab Hieronymo Freyero, tum Hauniae 1743. 8. a Io. Petro Anchersen sub inscriptione: Breuiarum antiquitatum Romanarum Cellario-Freyerianum suppletum et recognitum, in lucem emissum, denique ex manuscripto libro integrum editum et annotationibus illustratum ac quinque appendicibus instructum est a V. Cl. Io. Ern. Imman. Walchio Halae 1748. 8. Hoc compendium ex parte gallice vertit *Ludov. Vasletus* in libro, cuius index: Introduction à la Connoissance des Antiquitez Romaines traduite en partie d'un petit Ouvrage latin de Cellarius, et en partie tirée des meilleurs auteurs anciens et modernes. Hagae Comitum 1723. 12. *Melissantes* siue *Ioan. Godofr. Gregorius* in gazophylacio antiquitatum Romanarum nouiter aperto. Lips. 1715. 8. de quo libro sinistrum exstat iudicium in Halensi diario eruditorum (neue Bibliothek) P. XLV. p. 404. sq. *Io. Iac. Schatzius*, qui germanica lingua euulgauit breuem introductionem in antiquitates romanas, Budingae 1726. 8. tertia vice ibid. 1742. 8. excusam. Edidit quoque *Petrus Burmannus* antiquitatum Romanarum breuem descriptionem, saepius et Lipsiae quoque 1739. 8. cum *Adriani Stegeri* praefatione de Ioue Herceo excusam. • Notari quoque in primis meretur V. C. *Io. Gottl. Heineccii* antiquitatum Romanarum iurisprudentiam illustrantium syntagma sec. ordinem institutionum Iustiniani digestum, Halae 1719. 8. primum editum, saepiusque recusum. Quinta editio prodiit Argentorati 1741. 8. Compendii et Systematis antiquitatum Romanarum paullo plenioris et accuratioris, quod molitur vir in hisce litteris versatissimus *Albertus Dietericus Trekell* pars prima, Hagae Comitum 1744. 8. prodiit, quam vt ceterae partes mox sequantur, optamus.

V. A *Io. Baptista Casalio* duplex opus habemus praesenti loco laudandum et paullo plenius ex veteribus monumentis varia Antiquitatum Romanarum capita persequens, quorum prius est de vrbis ac Romani Imperii splendore

Rom.

Rom. 1650. fol. alterum de veteribus Aegyptiorum Romanorum et Christianorum ritibus Rom. 1644. 4. Francof. 1681. 4. *Guilhelmus Choul* siue *Caulius* (latine Brassicanus a quibusdam dictus) Nobilis Gallus iam ante centum quinquaginta amplius annos lingua patria integrum Systema Antiquitatum Romanarum complecti constituerat libris XII. vt ipse memorat pag. 17. edit. Vesaliensis Gallicae libri de Religione Romana: sed nihil ab eius manu in hoc genere ad nos peruenit praeter librum eximium iam laudatum de religione veterum Romanorum, alterum de Romanorum castrametatione et disciplina militari, et tertium de balneis exercitiisque antiquorum Graecorum pariter ac Romanorum, qui tres libri variis figuris ex monumentis et numis antiquis illustrati extant Lugduni A. 1556. 1569. fol. primum Gallice, hinc Italice editi, et Hispanice A. 1579. et iunctim iterum Gallice Vesaliae A. 1682. 4. Belgice deinceps, et denique latine Amst. A. 1685. 4. Quod Patinus in historia numismatum ait se audiuisse, in Germanicam linguam etiam translata esse haec Choulii scripta, fortasse de Belgica versione accipiendum. Extat praeterea Thesaurus Antiquitatum Romanarum itidem Gallica lingua vulgatus auctore *Caesare Egosseo du Boulay* Paris. 1651. fol. *Iulii Minutoli* Caelestinorum Abbatis Romana Antiquitas dissertationibus Historico Criticis illustrata Romae A. 1689. 8. quo de libro videas licet Acta Erud. Tom. 2. supplem. pag. 565. *Cyriaci Lentuli* apex gloriae Romanae, siue de statu Rei Romanae summa in potestate, Magistratibus, iurisdictione, militia, ciuium praerogatiua, sacris et sacerdotibus, ab Vrbe condita per varios mutationum gyros ad nostra Rerum Germanicarum tempora perducta. Francof. 1689. 4. Vir Clariss. *Burchardus Gothelf Struuius* Professor olim Ienensis tot scriptis editis de re litteraria ac studiosa iuuentute meritissimus Antiquitatum Romanarum Syntagma absolutius meditari coepit, cuius pars prima [s] de ritibus sacris Anno 1701. lucem adspexit Ienae 4. praemissa Bibliotheca Antiquitatum generali et speciali, qualem etiam pridem delineauit sed alio ordine methodoque alia *Philippus Labbeus* in Mantissa antiquariae supellectilis. Quarum vtraque nos ita vtemur et iam vsi sumus, vt nec negligentia in addendo, digerendo, emendandoque, neque in supine describendo plagii rei possimus videri. *Nicolai Cosmae* libri X. Antiquitatum Romanarum A. 1594. descripti a Iac. Arleno, Silesio, manuscripti fuerunt in Bibliotheca Vockerodtiana, v. eius catal. p. 607. *Ioan. Iac. Boissardi* antiquitates Romanae IV. Tomis prodierunt Francof. 1597. fol. Euulgauit quoque *F. G. Westhouius*, syllogen antiquitatum Romanarum. Dordraci 1731. 4. Ceterum huc Spectant *M. Anton.*

[s] Conf. Memoir. de Trevoux A. 1706. Octobr. p. 1736. seq. et History of the Works of the learned 1702. p. 605.

Anton Ferrati epiſtolae, quibus ſelectae quaeſtiones de Romana republica, et Romanis antiquitatibus ſuccincte pertractantur. Patauii 1699. 8. V. C. *Io. Dav. Koeleri* ſpecimen archaeologiae Romanae, ſiue Miſcellanea de Romanis antiquitatibus. Altd. 1707. 4. et *Georgii Ogle* antiquitas explicata, ſiue, collectio gemmarum figuratarum, additis earundem deſcriptionibus, ex auctoribus claſſicis repetitis, illuſtrata; Anglice. Londini 1737. 4. In primis autem huc faciunt Antiquitates ſacrae et ciuiles Romanorum explicatae auctore M. A. V. N. additis tabulis aeneis. Hagae comitum 1726. fol. Et Conſuetudines atque ritus omnium gentium in aere manu Bernardi Picarti aliorumque affabre depicti commentarioque et diſſertationibus virorum doctorum illuſtrati. Amſtelod. 1723. et ſeqq. fol.

VI. *Georgius Hieronymus Welſchius* Medicus et Polyhiſtor Auguſtanus eruditiſſimus, qui ex Bibl. Caſſiani a Puteo Equitis Romani vſus voluminibus pluribus, quibus praeſtantiſſimorum pictorum opera depicta erant plurima priſca monumenta, veſtes, vtenſilia, arma, aliaque genera antiquitatum, pleraque ea qua erant magnitudine, cetera ad leges Geometricas ſuis pedibus dimenſa. Hic non quidem Syſtema Antiquitatum Romanarum plenum et Roſiniano abſolutius elaborare voluit, vt videtur innuere Morhofius ὁ μακαρίτης p. 247. lib. I. polyhiſt. vel quod apud Clariſſ. Struuium p. 8. legas, omnibus numeris perficere ipſisque veterum monumentis quam optime illuſtrare, nedum vt in Ephemeridibus Pariſienſibus A. 1702. T. 2. p. 43. fuerit inter eos, quorum collectiones de Antiquitatibus editae iam ſunt, referendus: ſed vt Lucas Schroeckius in memoria Welſchiana p. 72. ſeq. teſtatur, tantum inſtituit dare *Ideam Antiquitatis*, expolienda ſingula capita et ſyſtema ipſum perficiendum aliis relicturus. Welſchii ipſius verba ſunt in Epiſt. de ſcriptis ſuis, quam poſt curatorem editionis Epiſtolarum Gerh. Ioh. Voſſii in Germania recuſarum clariſſimus Almelouenius ſubiecit Bibliothecae ſuae promiſſae ac latenti p. 123. *Ideam igitur tantum dabo, vt alii perficiant, quibus ſimilia, aut plura etiam in promtu eſſe ſolent.* Ceterum nec ideam illam dedit vnquam vir doctiſſimus. *Io. Baptiſtae Ferretii* corpus antiquarium, pluribus conſtans tomis, lucem non vidit. Titulos habes in Diario litterario Germanice vulgato Lipſiae, quod inſcribitur: Neuer Büchersaal. XXXV. p. 765. ſeq. *Flaminii Vaccae* opus de Antiquitatibus Romanis Proſpero Mandoſio in Bibl. Romana memoratum neque editum eſt neque huc ſpectat, quia auctor ſtatuarum artifex ſculptorque in illo monumenta antiqua Romae obuia delineauerat, non vero Antiquitates ritus et conſuetudines Romanorum veterum explicauerat. Ex ſchedis eius multa dedit vir doctiſſimus Bernhardus de Montfaucon in Diario Italico qui p. 105. etiam refert hoc eius Epi-

N taphium

taphium quod visitur Romae in templo S. Mariae Rotundae in hanc sententiam:

D. O. M.

Flaminio Vaccae sculptori Romano, qui in operibus quae fecit, nunquam sibi satis fecit. Ceterum de monumentis antiquis statuisque, marmoribus, aedificiis, ruderibus, infra erit singularis nobis dicendi locus.

VII. Restant adhuc miscellanei scriptores, qui varias antiquitatis Romanae Graecaeque partes vel explicarunt vel illustrarunt, vel scripta diuersa et in his plura etiam ad nostrum institutum facientia coniunctim curarunt recudi. Ex hoc posteriori genere quinque mihi veniunt inprimis commemorandi Ianus Gruterus, Gaudentius Robertus, Io. Herm. Schminckius, Petrus Burmannus et Philippus d'Orville. Ex priore duo Caelius Rhodiginus et Alexander Alexandrius. *Ianus Gruterus* Antwerpiensis, Bibliothecae Palatinae praefectus et omnis liberalioris eruditionis promuscondus, quinque voluminibus in majore forma octaua quam vulgo vocamus, sub titulo lampadis siue facis artium liberalium atque thesauri Critici iunctim Francof. 1502—1612. edidit scripta philologica Miscellanea Obseruationes et antiquas lectiones virorum doctorum complectentia, quorum en tibi indicem:

Tomus I.

Angeli Politiani Centuria Miscellaneorum, et quod ira in pueris optimae saepe indolis est argumentum.

M. Antonii Sabellici in Plinium, Liuium aliosque scriptores variae obseruationes.

Philippi Beroaldi annotationes in varios Auctores p. 188.

Ex *Domitii Calderini* libro tertio Obseruationum nonnulla.

Baptistae Egnatii Veneti racemationes.

Io. Baptistae Pii Annotationes priores et posteriores in varios scriptores.

Pii Antonii Bartolini auctarium emendationum.

Iani Parrhasii de rebus per Epistolam quaesitis sylloge. Ejusd. prolegomena in Plauti Amphitruonem, et Ciceronis Epist. Notae in Orat. pro Milone. Et ex notis ad Claudianum varia scriptorum Vett. latinorum loca illustrata.

Laur. Abstemii Maceratensis Annotationes Variae.

L. Ioannis Scoppae, Parthenopaei Collectaneorum libri II.

Francisci Floridi Sabini lectionum subcisiuarum libri III.

Petri Nannii Alcmariani Miscellaneorum libri X. et aduersus Iacobum Curtium Apologia.

Francisci Robortelli de Historica facultate p. 1386. Descriptio Laconii siue suda-

ſudationis quae viſitur in ruina balnearum Piſanae Vrbis p. 1397. De nominibus Romanorum p. 1403. praefatio ad libros Ciceronis de inuentione pag. 1412. Notae in Catulli Epithalamium p. 1428. et Ode Pindarica *βιοχρηστωδία* p. 1430. Explanationes in primum Aeneidos librum a *Io. Baptiſta Busdrago* Lucenſi collectae. p. 1435.

Tomus II.

Franciſci Robortelli de conuenientia ſupputationis Liuianae cum marmoribus Capitolinis et Dionyſio Halicarnaſſeo.
Eiusdem liber de arte ſiue ratione corrigendi antiquorum libros.
Eiusdem annotationum ſiue emendationum libri II.
Caroli Sigonii emendationum libri II.
Antonii Bendinelli loci controuerſi XXVI.
Fernardini Realini in varia ſcriptorum loca annotationes.
Lilii Gyraldi dialogiſmi XXX.
Ioannis Brodaei Miſcellaneorum libri VI. plurimis locis ex eius chirographo aucti.
Chriſtophori Ruſi antexegemata.
Ioannis Hartungi locorum memorabilium decuriae IV.
Petri Pithoei Aduerſariorum ſubceſiuorum libri II.
Lucae Fruterii veriſimilium libri III.
Achillis Statii Luſitani Obſeruationes difficilium aliquot locorum Graecolatinorum, antea non excuſae.
M. Antonii Mureti Variarum Lectionum libri XIX.
Eiusd. Obſeruationum Iuris liber ſingularis.
Hieron. Magii Miſcellaneorum ſeu Variarum Lectionum libri IV.

Tomus III.

Paulli Leopardi Iſenbergenſis emendationum et miſcellaneorum libri XX.
Bartolomaei Barrienti Illiberitani annotationum ſilua.
Franciſci Luiſini Vtinenſis parergon libri III.
Guil. Canteri Nouarum Lectionum libri IX.
Theodori Canteri Variarum Lectionum Commentarii III.
Eiusd. Emendationum et Obſeruationum libri II.
Iani Durantii Caſellii Variarum libri II.
Iani Guilelmii Veriſimilium libri III.
Eiusd. in Plautum Quaeſtiones.
Marſilii Cagnati Veronenſis Variarum Obſeruationum [e] libri IV.

[e] Librum quintum MS. habuit Naudaeus, teſte Labbeo p. 233. Bibl. nouae MSS.

Tomus IV.

Ioannis Brodaei Miscellaneorum libri quatuor posteriores VII. VIII. IX. et X. e Bibl. Paulli Petauii V. C. (antea non excusi.)
Ioachimi Camerarii problemata Graece et latine.
Aldi Manutii Paulli F. Quaesita per Epistolam.
Hadriani Iunii Animaduersorum libri quinque.
Eiusd. de Coma Commentarius.
Iosephi Castalionis I. C. Variae Lectiones.
Iani Mellerii Palmerii spicilegia.
Iacobi (Iac. Nepotis) *Schegkii* Obseruationum et emendationum praemessa.

Tomus V.

Francisci Modii Nouantiquae Lectiones Epistolis CXXXIII.
Lucae Fruterii collectaneorum verisimilium liber tertius antea non excusus.
Eiusd. Epistolae Philologicae.
Henr. Stephani schediasmatum libri VI.
Iacobi Nicolai Loënsis Miscellaneorum Epiphyllides, antea non publicatae, libris X.

Sextum volumen complectitur Valentis Acidalii in Plautum diuinationes et Marcelli Donati notas in Liuium, Tacitum, Sueton. Ammianum et scriptores historiae Augustae. Volumen *septimum* non a Grutero sed a Io. Phil. Pareo ingrato Gruteri discipulo [z] additum est, neque aliud quicquam praeter Criticas obseruationes in Plautum et in Gruterum inuectiuas continet. Obiit Gruterus Heidelbergae A. 1627. qui Wittebergae primum Professor fuerat, sed pulsus inde, quod Formulae Concordiae subscribere nollet. De eo plura dixi in plagiariis num. 73. vbi memoraui quoque vitam Gruteri scriptam a Frid. Hermanno Flaydero et panegricum Balthas. Venatoris, qui cum elencho scriptorum Gruteri legitur etiam in vitis a Guil. Batesio collectis p. 526. et in Wittii Philosophis p. 212—278. nec minus ante Inscriptionum veterum mirandum opus, in Belgio luculentissime recusum. His adde quae de viro illo doctissimo praeter Thomam Popeblount habet Petrus Baelius in dictionario Historico Critico.

Gaudentius Robertus editis Italico idiomate vna cum Benedicto Bacchino Ephemeritibus litterariis Parmensibus celebris et A. 1695. defunctus, Gruteri exemplo Parmae A. 1690. 1691. et 1692. 4. vulgauit quatuor tomos quos inscripsit Miscellanea Italica erudita, in quorum primo continentur:

Iosephi Castalionis Anconitani 1) *Variae Lectiones;* 2) *De antiquis puerorum*

[z] Vide Marqv. Gudii Epistolas p. 204.

rum praenominibus; 3) *De recta scribendi Vergilii nominis ratione commentarius;* 4) *Aduersus foeminarum praenominum assertores disputatio;* 5) *Ad l. 1. C. quae res pignori obligari possit.* Paulli Manuccii Veneti *Antiquitatum Romanarum liber de ciuitate Romana.* Onuphrii Panuinii Veronensis, 1) *De ludis saecularibus;* 2) *De carminibus Sibyllinis.* Constantini Landi Placentini 1) *In veterum numismatum Romanorum miscellaneae explicationes.* 2) *In M. Cassii Cacurii et Atiliae Manduillae tumulum explicatio.* Andreae Alciati Mediolanensis *de magistratibus, ciuilibusque et militaribus officiis.* Francisci Robertelli Vtinensis 1) *De Prouinciis Romanorum;* 2) *De iudiciis, et omni consuetudine caussas agendi apud Romanos;* 3) *De legionibus Romanorum;* 4) *De magistratibus Imperatorum;* 5) *De familiis Romanorum;* 6) *De cognominibus et appellationibus Imperatorum;* 7) *De commodis, praemiis et donis militaribus;* 8) *De poenis militum et ignominiis;* 9) *De gradibus honorum et magistratuum Romanorum;* 10) *Mensium appellatio ex nominibus Imperatorum.*

Secundo tomo exhibentur: *Petri Seruii* Medici Romani Iuueniles Feriae, quae continent Antiquitatum Romanarum Miscellanea; *Agesilai Mariscotti Bononiensis* de Personis et Laruis, earumque apud veteres vsu et origine Syntagmation; *Fortunii Liceti Ianuensis* Miscellanea Erudita, decerpta ex ejus Quaesitis per Epistolas a claris viris; *Alexandri Sardi Ferrariensis* de Moribus et Ritibus Gentium libri III. Venet. 1557. 8. et saepius alibi in lucem editi: *Bonauenturae Castilionaei Mediolanensis* Gallorum Insubrum antiquae Sedes; *Aeneae Vici Parmensis* de Numismatibus antiquorum libri II.

Tomo tertio continentur *Petri Leonis Casellae* de primis Italiae Colonis; Eiusdem de Tuscorum Origine, Colonatu et Republica Florentina; *Paulli Manutii Veneti* Antiquitatum Romanarum liber de Legibus; *Lilii Gregorii Gyraldi, Ferrariensis* de Sepulcris et vario sepeliendi Ritu; *Aldi Manutii* Veneti de Laudibus vitae rusticae, Ode Horatii Epodon. II. explicata; *Caroli Sigonii Mutinensis* Iudicium de Historicis, qui res Romanas scripserunt, ab vrbe condita ad Caroli M. Imperatoris tempora; *Balthasaris Bonifacii* de Romanae Historiae scriptoribus Excerpta; *Adriani Politi* ordo Romanae Historiae legendae; *Io. Antonii Venerii* de Oraculis et Diuinationibus antiquorum; *Petri Seruii* Dissertatio Philologica de odoribus.

In quarto denique exhibentur: *Paulli Manutii, Veneti,* Antiquitatum Romanarum Liber de Comitiis; *Gaudentii Merulae, Nouariensis,* de Gallorum Cisalpinorum antiquitate ac origine; *Io. Marii Mattii* Brixiani Opinionum Libri III, in quibus plurima loca Auctorum Latinorum et Graecorum explicantur, aut corrupta emendantur; *Iosephi Nerii* Perusini Analecta, in quibus praeter ea, quae ad Ius pertinent, varia tam in sacra quam in profana Histo-

ria, et quaedam in Tacito explicantur, illustrantur, emendantur. Prodierant pridem Perusii A. 1619. 8. vti Matti Opiniones Alexandriae Statiellorum in Liguria A. 1598.

Io. Hermannus Schminckius euulgauit Marburgi Cattorum 1717. 4. Syntagma Criticum variorum auctorum, in quo ICti, Philosophi, Historici, Oratores et Poetae emendantur. In isto exstant; 1) *Guil. Ranchini* Variarum Lectionum libri III. 2) — — Edictum perpetuum restitutum. 3) *Iusti Zinzerlingii* Criticorum iuuenilium promulsis. 4) *Iani Gebhardi* Crepundiorum libri III. 5) — — Antiquarum Lectionum libri II.

Quae ab eruditis quibusdam Britannis A. 1731. edi coeptae sunt miscellaneae obseruationes in auctores veteres et recentiores a Viris Celeberrimis *Petro Burmanno* et *Philippo D'Orville* in latinum sermonem translatae, et cum notis ac auctario variorum virorum doctorum Amstelodami 1732. recusae et vsque ad annum 1740. Voll. X. 8. continuatae sunt. Ab eo inde tempore D'Orvillius solus istud opus sub indice Nouarum Obseruationum quatuor Voluminibus in forma octopartita cum orbe erudito communicauit. Quanquam autem plurimae obseruationes critici magis quam antiquarii sint argumenti; tamen, quum et in istis multa ad rem antiquariam pertinentia egregie discutiantur, nec istud opus ab instituto nostro alienum esse intelligitur.

VIII. *Ludouicus Caelius Richerius, patria Rhodiginus* qui humaniores litteras Vicentiae primum deinde Ferrariae, tum Mediolani ac denique Patauii docuit, A. 1520. defunctus, in libris triginta Antiquarum lectionum, quos ad Verrii Vindicisque Cesellii, Gellio laudatorum, exemplum scripsit, et Ioanni Grolierio dedicatos edidit Venet. 1516. fol. non modo vocabula multa vtriusque linguae abstrusa explicauit et innumeris Graecorum Latinorumque scriptorum locis egregiam lucem affudit, sed et quam plurimas antiquitates feliciter illustrauit. Adeo vt illius opus auro contra carum non frequentius iuuenum manibus teri miretur et indignetur Vossius lib. 3. de Histor. lat. p. 814. seq. Prodiit deinde recognitum ab auctore et tertia parte auctius, recusum variis in locis, vt Basileae 1542. 1551. 1566. apud Frobenium, atque apud Andr. Wechelii haeredes A. 1599. ac denique Geneuae 1620. fol. Solet in Rhodigio (vt in Alexandro ab Alexandro, de quo deinceps) reprehendi, quod passim dissimulet fontes, vnde veteres narrationes repetiit, vel laudet scriptorum deperditorum monumenta, auctoribus in quibus illa nominari reperit haud nominatis, qua de re videndus Iac. Thomasius ὁ μακαρίτης libro de plagio § 532. Erasmus [8] in adagio *Choenici ne insideas*, Vossius l. III. c. 84.

[8] Caelii Rhodigini epistola apologetica ad Erasmum legitur post epistolas Gudianas p. 117. Vide et Baelii Lexicon voce Erasme, nota CC.

c. 84. de idolatria, et *Gothofredus Iungermannus* ad Pollucem p. 1347. Casp. Barthio iudice III. ad Statium p. 440. *Caelius Rhodiginus vir longe eruditissimus, sed amoenitati scriptionis parum consulens omissis verbis auctorum, quibus obseruationes suas debet.* Iano Rutgersio IV. 18. Var. Lectionum *vir diligens quidem et eruditus, sed qui temere in molem illam lectionum congerebat, quicquid sese obtulisset.* Optandum etiam erat, vt inter tot lectiones antiquas nullos nouos errores proseminaret Caelii incuria, vt ait Iosua Barnes in vita Euripidis p. 33. Valet tamen hic illud Varronis, *eum, qui tam multa dixerit commode, potius laudandum, quam si quaedam ignorauerit peccaueritque acriter reprehendendum et exagitandum.* Siue vt Horatius de arte poet. v. 351. ss.

Vbi plura nitent in carmine, non ego paucis
Offendar maculis, quas aut incuria fudit,
Aut humana parum cauit natura — —

Caelii Rhodigini *Adagia,* quae in sylloge magna adagiorum in locos communes digestorum leguntur, Hanouiae 1617. 1643. fol. ex eius antiquis lectionibus depromtae sunt. Idem dicendum de *notis in Horatium, Epistolas Ciceronis, Ouidii Metamorphoses etc.* De Rhodigino videndi Iouius et Thomasinus in elogiis, Nicol. Comnenus Papadopoli historiae Gymnasii Patauini p. 296. sq. Iacobus Gaddius de scriptoribus non ecclesiasticis, Balthasar. Bonifacius XV. 4. Hist. ludicrae (qui plura etiam dixisse se testatur in elogiis illustrium Rhodiginorum, dubito an editis) Adolphus Clarmundus siue Rudigerus in vitis Doctorum Virorum T. VII. p. 61. Paullus Freherus in theatro, G. Matthias Koenigius in Bibliotheca, Thomas Popeblount in censura doctorum, Adrian. Bailletus in iudiciis Gallice editis, et ad Tobiae Magiri Eponymologium p. 706. seq. illustris Christianus Wilhelm. Eybenius.

Alexander Alexandrius siue *de Alexandro,* Neapolitanus, Romae et in Patria caussas primum agere professus, deinde vbi in iudiciis gratia et corruptionibus omnia transigi videret, relicto foro humanioribus litteris vnice deditus, vt ipse narrat lib. 6. cap. 7. genialium dierum. Quod ipsum Opus Miscellaneum in sex libros distributum hoc loco tanquam promtuarium aliquod vniuersae, Romanae praesertim, Antiquitatis commendandum nobis venit. Prodiit post primam editionem Romanam A. 1522. saepissime seorsim, tum illustratum semestribus siue commentariis eruditissimis *Andreae Tiraquelli,* Francof. 1594. fol. notisque additis *Dionysii Gothofredi* et *Christo. Coleri,* et in librum quintum animaduersionibus *Nicolai Merceri* Rothomagensis, Lugd. Bat. 1673. 8. 2 Voll. quae praestantissima est eius operis editio. Etiam Gallice versum Alexandri opus a Bernardo de la Roche, didici ex Francisci Crucimannii Bibl. Gallica p. 476. De hoc Alexandro, qui sub extremum saeculi

decimi

decimi quinti floruit, et Romae A. 1523. d. 2. Octobr. annos duos ac septuaginta natus diem obiit supremum videndi Iac. Gaddius de scriptoribus non ecclesiasticis T. I. p. 25. Hieronymus Ghilinus T. I. theatri eruditorum virorum p. 6. Leonardus Nicodemi in additionibus ad Nicol. Toppii Bibliothecam Neapolitanam p. 5. Laur. Crassus T. 1. elogiorum p. 9. vbi etiam iconem eius reperies aere descriptam, vt omittam Pancirollum in vitis ICtorum lib. 2. C. 122. Paullum Freherum in Theatro, Hendreichii Pandectas Brandenburg. aliosque. Solet et hic Alexander plerumque auctores, ex quibus profecit, dissimulare, vel iactare scriptores pridem deperditos et libros mirandae vetustatis, vbi ipse forte librum Pandectarum vel alios scriptores obuios prae manibus habuit, vti passim notant Tiraquellus et Gothofredus, quorum tanto magis vtiles et necessariae sunt notae, quod vbique indicant fontes, ex quibus Alexander sua collegit ac deriuauit.

IX. In scriptores Miscellaneos, varia Antiquitatum Romanarum Graecarumque capita illustrantes, haud immerito et ii referuntur, qui statuas, gemmas atque lapides, in museis virorum Principum atque illustrium asseruatos commentariis illustrarunt, atque sub *Museorum* nomine ediderunt, quorsum pertinent Museum Florentinum, siue gemmae antiquae e thesauro Mediceo et priuatorum dactyliothecis Florentiae, exhibentes C tabulis imagines virorum illustrium et deorum cum obseruationibus Antonii Franc. Gorii T. I. Florent. 1731. II. ibid. 1732. III. ibid. 1734. IV.—VI. ibid. 1740. fol. In quod animaduersiones composuit *Sim. Ballarinus*. Carpentoracti 1743. 4. Museum Etruscum, exhibens insigniora veter. Etruscorum monumenta aereis tabulis CC nunc primum edita et illustrata obseruationibus *Ant. Franc. Gorii* T. I. Flor. 1737. II. ibid. 1738. III. ibid. 1743. fol. Museum Capitolinum, complectens Philosophorum. Poetarum, Oratorum illustrium hermas cum Ioan. Bottarii animaduersionibus Voll. II. Romae 1750. Museo Capitolino, o sia Descrizione delle Statue, Busti, Bassirilievi, Vrne sepolcrali, Iscrizioni ed altre ammirabili ed erudite Antichita. Romae 1750. 4. Museum Romanum siue thesaurus eruditae antiquitatis opera et studio *Michaelis Angeli Caussei de la Chausse* Tomi II. Romae 1746. fol. Museum Odescalcum, siue thesaurus antiquarum gemmarum, quae in Museo Odescalco asseruantur. Tomi II. Romae 1749. fol. Museum Veronense. Veronae 1749. fol. His iungenda sunt Collectanea societatis antiquariae Londinensis [9] quorum T. I. prodiit Londini 1726. II. ibid. 1734. *Angeli Calogierae* collectio opusculorum scientificorum et philologicorum (Raccolta d'Opuscoli scien-

[9] Huius historiam succincte enarrat Chr. Kortholtus in Epistola de societate antiquaria Londinensi ad Vir. Cel. Ioh. Erh. Kappium. Lipsiae 1735. 4.

ſcientifici e filologici) quae A. 1728. Venetiis edi coepta eſt, et de qua A. 1750. quadraginta tres tomi iam fuerunt vulgati. Specimina Diſſertationum Academicarum, publice lectarum in nobili Academia Etruſca antiquiſſimae ciuitatis Cortonae, quorum T. I. Italice prodiit Romae 1735. II. ibid. 1738. III. ibid. 1741. IV. ibid. 1743. V. et VI. ibid. 1751. 4. Symbolae litterariae, opuſcula varia, philologica, ſcientifica, antiquaria, ſigna, lapides, numiſmata, gemmas et monumenta medii aeui nunc primum edita complectentes (edente *Anton. Franciſco Gorio*). Florentiae 1748—1752. 8. Voll. IX. Symbolae litterariae, Decadis ſecundae. Vol. I—IV. Romae 1751. et 52. 8. Voll. IV. *Antonii Boriani* Collectanea antiquitatum Romanarum a *Rodulpho Venuti* notis illuſtratarum Romae 1736. fol. In quae obſeruationes criticas edidit *Io. Chryſoſtomus Scarfo* Venetiis 1739. 4. *Anton Maria, Girolamo e Anton Maria d'Aleſſandro Zanetti* Statue antiche Greche e Romane nell'Antiſala della Libreria di San Marco, e in alrri luoghi publici di Venezia ſi trovano. Parti II. Venetiis 1740. et 1743. fol. *Conyers Middletoni* germana quaedam antiquitatis eruditae monumenta diſſertationibus inſtructa Londini 1745. 4. Etat et Deſcription des Statues, Buſtes, Basrelifs, Vrnes, Colonnes, Inſcriptions et autres ouvrages antiques, tant Grecs que Romains, trouvés a Rome, aſſemblés et apportés en France par le Cardinal de Polignac. Pariſ. 1742. 8. Neque praetermittendi ſunt alii eiusmodi ſcriptores Miſcellanei, in quibus varia capita Antiquitatum illuſtrata videre licet, vt *Petri Gregorii Tholoſani* Syntagma artis mirabilis, et aliud opus eximium, quod Syntagma iuris vniuerſi inſcripſit, *Adr. Turnebi* et *Caſp. Barthii* aduerſaria, *Petri Victorii, Hieron. Mercurialis, Iani Rutgerſii, Phil. Caroli, Guid. Pancirolli, Sim. Petiti* et *Thomae Reineſii* Variae Lectiones, *Euſtachii Swartii* analecta, *Io. Aug. Erneſti* Excurſus in Suetonium, *Iſaacus Caſaubonus* in eundem et Hiſtoriam Auguſtam, *Claudius Salmaſius* in eandem Hiſtoriam, tum aliis in ſcriptis praecipue commentariis in Solinum, ex quibus Alphabetico ordine multa digeſta reperias in *Io. Iac. Hofmanni* Lexico vniverſali, vt et illud forte praeſenti loco nobis ſit commemorandum, *Io. Frid. Gronouius* et *Gisbertus Cuperus* in obſeruationum libris, *Samuel Petitus* in obſeruationibus et Miſcellaneis, *Andr. Schottus* in obſeruationibus humanis, *Gabriel Simeon* Florentinus in obſeruationibus Gallice editis Lugd. 1558. 4. Sic *Petrus Faber* in ſemeſtrium libris, *Iuſtus Lipſius, Octauius Ferrarius, Philippus Rubenius* et *Caſpar Geuartius* in Electis, *Balthaſar Bonifacius* in hiſtoria ludicra ſubinde antiquos ritus Romanos et conſuetudines iucunde explicant.

X. Locum quoque hic ii merentur, qui Herculanei, municipii olim celeberrimi, ſub Tito Imperatore, Veſuuii montis incendio, penitus obruti,

ti, et nostris temporibus sub ruinis detecti, antiquitates tanta copia erutas illustrare susceperunt. Quanquam enim plenum iussu atque auctoritate Potentissimi vtriusque Siciliae Regis edendum, de antiquitatibus Herculanei repertis, opus exspectet orbis eruditus; tamen nec viri in antiquitatibus probe versati, in describendis Herculanensibus antiquitatibus suam desiderari passi sunt industriam. Quos igitur vt hic recenseamus nostri iubet instituti ratio. Sunt autem scripta, a viris eruditae antiquitatis laude celebribus, de Herculaneo composita, quae ad nostram peruenere notitiam, ea, quae sequuntur. *Willielmi Sloane* relatio ad societatem Regiam Britannicam scientiarum de ruderibus ciuitatis subterraneae prope Neapolin detectis, inserta Transactionibus Philosophicis Vol. XLI. Tom. I. Num. 456. pag. 345. Memoire sur la Ville souterraine decouverte au pied du monte Vesuve par Mar. *Darthenay*. Parisis 1748. 8. Qui libellus germanice versus a *Ioanne Petro Eberhard*. Erfordii et Lipsiae 1749. 8. et Anglice a M. Wilhelmo Fordyce. Londini 1750. 8. prodiit. Excerpta e duabus epistolis *Camilli Paderni* Romani ad *Allanum Ramsay* de antiquis statuis picturis aliisque rebus notatu dignis, in ciuitate subterranea, nuper prope Neapolin detecta, repertis, inserta itid. Philos. Transact. Vol. XLI. P. II. N. 458. p. 489. Excerpta e litteris *Georgii Knapton* ad *Carolum Knapton* de eod. argumento. ibid. p. 489. Excerpta e litteris *Crispii* ad *Georg. Knapton* de eod. argumento. Ibid. p. 493. Descrizzione d'elle prime scoperte dell' antica Citta d'Ercolano, ritrovata vicino a Portici, Villa della Maesta del Re delle due Sicilie, distesa dal Cavaliere Marchese Don *Marcello de Venuti*. Venet. 1749. 8. Letters from a young Painter abroad to his Friends in England, adorned with Copper Plates. P. I. Londini 1748. II. ib. 1750. 8. D'una antica Villa scoperta sull dosso del Tusculano, e d'un antico Orologio de sole tra le rovine della medesima ritrovato Dissertazioni due, composte dal Padre *Giov. Luca Zuzzeri*. Venet. 1746. 4. Notizie intorno allo scoprimento della Citta di Ercolano vicino da Napoli. Venet. 1747. 12. *Io. Matth. Gesnerus* in Progr. de Herculano nuper reperto. Göttingae 1747. 4. *Angeli Mariae Cardin. Quirini* epistola ad I. M. Gesnerum de Herculaneo, Brixiae 1748. rec. in *Theoph. Lud. Münteri* parergis historico-philologicis p. 105. *Theoph. Lud. Münteri* comment. de Herculaneo, ibid. pag. 1. *Iacobi Belgradi* ad Scipionem Mapheium epistolae quatuor de rebus physicis et antiquis monumentis sub Retina recens inuentis. Venet. 1749. 8. *Scipio Maffeius* in epistola de Herculano nuper detecto; quae est secunda trium illarum epistolarum, quae Veronae 1748. 8. Italice prodierunt. Notizie del memorabile scoprimento dell' antica Citta Ercolano, vicina a Napoli, del suo famoso Teatro etc. e di altri insigni Monumenti,

ti, che da si stessi gli hanno veduti, ed osservati dal principio degli Scavamenti fatti nel Villaggio di Resina fino al Anno 1748. con due Tavole incise in Rame. Florentiis 1748. 8. Constat haec notitia viginti nouem notitiis de vrbe Herculanensi eiusque antiquitatibus, quae partim litteris, partim aliis in scriptis continentur.. Earum edendarum curam suscepit V. Cl. *Antonius Franciscus Gorius;* qui istas notitias ad eum per litteras missas quoque inseruit symbolarum litterariarum opuscula varia, philologica, scientifica, antiquaria, signa, lapides, numismata, gemmas et monumenta medii aeui, nunc primum edita, complectentium, Volumini primo, quod prodiit Florentiae 1748. 8. cum tabulis duab. aeri incisis. Exquo scripta Herculanenses antiquitates illustrantia, quae quidem fusius recensentur in Actis Eruditorum A. 1752. m. Mart. P. II. p. 149. ss. hic sistere haud inutile esse duco. Primo comparent admiranda antiquitatum Herculanensium descripta et illustrata ab *Ant. Franc. Gorio,* quibus omnia, quae adhuc de Herculanensibus antiquitatibus ex Vesuuii cinere ac pumicibus eruta, innotuerunt, iusto ordine copioseque memorantur. Deinde sequuntur Notitiae virorum doctorum de antiquitatibus Herculanensibus ad *Gorium* per litteras missae quarum I. complectitur litteras *Iosephi Stendardi,* architecti Florentini, quibus de nonnullis insignibus monumentis, A. 1711. in regia villa di Portici erutis, exponitur. II. refert litteras Marchionis *Marcelli Venuti* ad Gorium, quibus de inuento ac feliciter detecto Herculanensium theatro differitur. III. alias exhibet eiusdem Marchionis litteras, quibus laborem excauationis strenue continuari, et theatrum magis magisque retegi, nuntiatur. IV. litteras sistit Abbatis *Rudolphini Venuti,* quibus fusius de antiquo theatro agitur. V. exhibet litteras laudati *Rud. Venuti,* quibus is retectam cameram, optimis figulis exornatam, quam columbarium fuisse putat, describit. VI. VII. VIII. referuntur aliae Cel. *Venuti* litterae, quibus de multis inuentis picturis muroque picto praestantissimo exponitur. IX. e Tomo primo Nouor. litter. Florentinor. pag. 138. et 139. est descripta, et de elegantissimis quoque in muro reperto exstantibus pictis figuris imaginibusque agit. X. exhibentur litterae *Matthaei Aegyptii* ad Gorium, quibus statua Tiberii, et ara Etruscorum cum inscriptione Etrusca describitur. XI—XV. varia antiquitatis capita a viris doctis, quorum nomina non sunt citata, erudite exponuntur. XVI. varia ex litteris *Paulli Mariae Paciaudii* suppeditantur, quae quidem exstant in collectione opusculorum scientificorum et philologicorum Patris Calogiera, Tomo XXXVIII. p. 349. XVII. complectitur paragraphum quartam libelli, antea iam citati, et inscripti: Notizie curiose intorno allo scoprimento della Citta d'Ercolano. XVIII. agit de situ antiquo tam Herculanei quam Reti-

nae, et accuratissima notissimae illius de Nonio Balbo inscriptionis interpunctio exhibetur. XIX. sistit litteras docti cuiusdam peregrini, in quibus de maxima illa veterum, adhuc erutorum, monumentorum copia exponitur, XX. descriptionem exhibet excauationis, quae in villa Resina fit, missam ab Eminentissimo Purpurato A. M. Quirini ad Ioan. Matth. Gesnerum. XXI. ex *Petri Lasenae* libro dell' antico Ginnasio Napoletano, eiusque cap. IV. ea adducuntur, quae ibi de effato quodam Dionis et Xiphilini disputata sunt, XXII. exhibentur litterae docti cuiusdam Neapolitani, qui multa, sed vix praestanda, orbi erudito a se exspectanda promittit. XXIII. sistuntur litterae alius docti viri, ad Cel. Gorium scriptae, quarum auctor fatetur, omnia, quae adhuc de erutis illis Herculanensibus monumentis litteris fuissent tradita, admodum manca esse. Tum ipse *Gorius* fusius de Herculanensibus antiquitatibus disputat, easdemque erudite accurateque illustrat. Denique succedit *Ioan. Bapt. Passerii, Pisaurensis,* Iunonalis sacra mensa Herculanensium illustrata ad nobilissimum et praestantissimum virum Diamantem, Comitem a monte Mellino, Patricium Perusinum. His addenda sunt M. *Adami Henrici Dresigii* commentatio de anastasi oppidi Herculanei, exaestuantis Vesuuii cinere olim sepulti. Lubenae, 1747. 4. *Ioan. Ern. Imm. Walchii* antiquitates Herculanenses litterariae, quarum editio secunda auctior prodiit Ienae 1751. 4. *Eiusdem* Commentatio de Cicerone Herculanensi, quae exstat in Actis societatis Latinae Ienensis, ab eod. viro Celeb. Ienae 1752. 8. editis p. 115. ss. *Cochini* filii & *Bellicardi* Obseruationes super antiquitatibus vrbis Herculanensis. Gallice. Parisiis 1754. 8.

XI. Dignum est, quod hic commemoretur insigne *Bernardi de Montfaucon,* eruditissimi e familia Benedictinorum monachi opus, [10] in quo antiquitas explicata schematibusque illustrata est, quodque quinque Tomis, siue X. Voluminibus in folio gallice et latine euulgatum est Parisiis 1719. recusum ibid. 1722. cui deinde quinque Tomi supplementorum accesserunt Parisiis 1724. fol. Hoc igitur opus quum antiquitatibus illustrandis maxime inseruiat, non inutilem nec iniucundum nos suscepturos esse laborem confidimus, si indicem eorum, quae in singulis tomis pertractantur, cum lectoribus nostris communicemus. Tomo I. argumentum de Diis Graecorum et Romanorum ita pertractatur, vt P. I. libro primo primi ordinis Dii, Cybele, Saturnus, Caelum, Terra, Oceanus, Titanes, Prometheus et Ianus sex capitibus describantur; libro secundo Iupiter eiusque fratres et sorores, Iuno, Vesta, Neptunus, Pluto et Ceres duodecim capitibus recenseantur; libro tertio

[10] Eius commoda atque defectus accurate enarrat. S. V. Baumgartenius in relationibus de Bibliotheca quadam Halensi. P. XXI. p. 226. sq.

tio Iouis filii filiaeue, Vulcanus, Apollo, Mars, Mercurius, Minerua, Diana, Venus et Cupido viginti ſex capitibus enarrentur. Partis ſecundae libro primo agitur de Hercule, Baccho, deque Diis Bacchici coetus triginta et vnis capitibus. Libro ſecundo de Aeſculapio, de Dea Roma, de Dioſcuris, de Fortuna, de Penatibus, deque aliis plurimis Graecorum Romanorumque Diis capitibus ſedecim. Libro tertio de donis muneribusque caeleſtibus, itèmque rebus malis, pernicioſis atque vitiis in numerum Deorum relatis capitt. vndecim. Libro quarto de Nocte, deque Diis nocturnis, de Mithra, de Nymphis, Sirenibus, Scylla, Centauris aliisque multis Graecorum Romanorumque Diis capitt. duodecim. Tomi ſecundi Partis primae libro primo recenſentur Sacerdotes et miniſtri Sacrorum apud Graecos et Romanos capp. decem. Libro ſecundo Templa capp. viginti octo. Libro tertio arae, inſtrumenta ſacra et ſacrificia capp. nouendecim. Libro quarto feſta Graecorum Romanorumque; ſupplicationes, deuotiones; itemque vota, oracula, fanatici, ſortilegia, praeſtigiae, omina capp. vndecim. Partis ſecundae libro primo agitur de religione Aegyptiorum capp. viginti Libro ſecundo de menſa Iſiaca, de aliis tabulis Aegyptiacis, de Sacerdotibus Aegyptiorum, deque ceteris ad cultum ſacrorum apud Aegyptios pertinentibus, capp. ſeptem. Libro tertio exponuntur figurae Abraxeae capp. octo. Libro quarto recenſentur Dii Arabum, Aethiopum, Phoenicum, Syrorum, Perſarum, Scytharum et Germanorum capp. decem. Libro quinto diſſeritur de religione veterum Gallorum, Hiſpanorum et Carthaginienſium capp. octo. Tomi tertii Partis primae libro primo agitur de veſtitu Graecorum et Romanorum capp. quatuordecim. Libro ſecundo de fibulis aliſque ornamentis, de calceis, de infantium puerorumque veſtibus, deque ceterarum omnium nationum veſtimentis, capp. 19. Liber tertius complectitur domos variasque earum partes, ſupellectilem aedium, triclinia, menſam atque villas capp. 16. Libro quarto recenſentur vaſa cuiusuis generis, menſurae, as eiusque partes, monetae, pondera capp. tredecim. Liber quintus complectitur ſeptem miracula orbis, aedificia publica et ſymbola mundi partium, regionum, fluminum et vrbium capp. vndecim. Partis ſecundae libro primo agitur de balneis, thermis, connubiis, annulis, ſigillis capitt. duodecim. Libro ſecundo de theatris et amphitheatris capp. duodecim. Libro tertio de ludis magnis Graecorum, de Circo et de Pompis, capp. vndecim. Libro quarto de ſaltatione, de naumachia de venatu et de piſcatu, capp. decem. Libro quinto de artibus ſiue de inſtrumentis artium. Tomi quarti partis primae libro primo agitur de militum delectu, de veſte militari, deque armis peditum cuiusque nationis capp. tredecim. Libro ſecundo de armatura, vbi ſingulae arma-

armaturae partes describuntur capp. decem. Libro tertio de equitatu nationum omnium notarum, de signis militaribus, deque operibus militaribus capp. duodecim. Libro quarto de alloquutionibus, de exercitus profectionibus et de pugnis capp. decem. Libro quinto de castrametatione, de obsidionibus, ac de machinis bellicis et obsidionalibus capp. octo. Libro sexto de signis victoriae, tropaeis, triumphis, coronis, arcubus triumphalibus et columnis, capp. nouem. Partis secundae libro primo differitur de viis publicis, de pontibus, de re vehiculari et de aquaeductibus capp. decem. Libro secundo de re nauali, de forma construendarum nauium, deque diuersa nauium forma capp. vndecim. Libro tertio continetur descriptio nauium plurimis remorum ordinibus instructarum et nauium immanis magnitudinis capp. octo. Libro quarto describuntur naues classicae earumque apparatus et ornamenta; pugnae nauales et portus, capp quatuordecim. Tomi quinti Partis primae libro primo exponitur, quid circa defunctos ageretur, antequam ii in sepulcrum inferrentur capp. quatuordecim. Libro secundo describuntur Hypogaea, Columbaria, vrnae cinerariae capp. octodecim. Libro tertio agitur de sarcophagis, de locorum pro sepultura mensuris, de vrnis lacrimatoriis, de mausoleis capp. duodecim. Libro quarto de inferis, descensu animarum, Elysiis campis, apotheosibus capp. quatuordecim. Partis secundae libro primo differitur de funeribus barbararum gentium capp. decem. Libro secundo de lucernis veterum capp. duodecim. Libro tertio de suppliciis veterum capp. sex. Supplementorum Tomo primo Dii Graecorum et Romanorum describuntur, et quidem lib. primo Cybele, Saturnus siue tempus cum eius partibus humana forma expressis, capp. octo. Libro secundo Iupiter et fratres ipsius ac sorores, Iuno, Vesta, Neptunus, Pluto, Ceres capp. octo. Libro tertio Iouis liberi, dii deaeque, Vulcanus, Apollo, Mars, Mercurius, Mineruа, Diana, Venus et Cupido, capp. tredecim. Libro quarto Hercules, Bacchus, Silenus et Satyri, Pan, Priapus, Flora, Vertumnus capp. decem. Libro quinto Aesculapius, Roma, Dioscuri, Nemesis, Fortuna, Genii, Lares, Penates, capp. octo. Libro sexto Nox, Somnus, Endymion, Luna et Lunus Deus, Mithras, Nymphae, Orpheus, Deae campestres, Dii Brixiani, Laocoon, capp. decem. Tomi secundi libro primo recensentur Sacerdotes Graecorum et Romanorum capp. quinque. Libro secundo Templa, capp. octo, Libro tertio arae et instrumenta sacra, capp. sex. Libro quarto sacrificia capp. nouem. Libro quinto Festa et Vota, capp. octo. Libro sexto Dii Aegyptii, capp. vndecim. Libro septimo Sacrificia Aegyptiorum, Templa, sacerdotes, Scarabaei, Kalendarium Aegyptiacum, Abraxeae figurae, capp. vndecim. Libro octauo

octauo Templa Gallorum, columna octo numina exhibens capp. septem. Tomi septimi libro primo exhibentur vestes, statuae, protomae, capita, quaeque ad ornatum pertinebant apud varias nationes, capp. decem. Libro secundo itidem capita, protomae et statuae multarum nationum cum Graecis et Romanis admixtis, et alia ad ornatum spectantia, capp. octo. Libro tertio mensa veterum, pocillatores, serui, vasa etrusca, et alia vasa, capp. octo. Libro quarto As Romanus, eiusque partes ac reductiones, et Talentum, capp. octo. Libro quinto, quantum auri et argenti apud veteres esset, capp. septem. Libro sexto, aedificia antiqua, columnae, vrbium portae, capp. quinque. Libro septimo, balnea, thermae, fons, nuptiae, sigilla, theatra, gladiatores, decursiones circenses, ludi, venatus, capp. sex. Libro octauo instrumenta musica, capp. sex. Libro nono chartarum et foliorum genera, diptycha, capp. decem. Tomi quarti liber primus sistit statuas, protomas et capita virorum armis munitorum, capp. sex. Liber secundus equites, stapedes, calcaria, pugnas capp. sex. Liber tertius arietem non suspensum, victoriae signa, largitatem militarem, capp. sex. Liber quartus triumphos, arcus triumphales, bellum troianum capp. octo. Liber quintus pontes, aquaeductus, columnas militares, capp. nouem. Liber sextus nauigationem, portus, pharos, turres octangulas, capp. septem. Liber septimus pauimentum musiuum singulare templi fortunae Praenestinae, capp. nouem. Tomi quinti libro primo agitur de funeribus, vrnis, sepulcris Graecorum, capp. vndecim. Libro secundo exstant monumenta Brixiana, et alia bene multa ex MSto Boissardi eruta, quae lucem nondum viderant, capp. sedecim. Libro tertio monumenta singularia, siue sepulcralia, vel a clarissimo viro Fontanino missa, vel ex Raphaele Fabretto desumta, capp. septem. Libro quarto monumenta et sepulcra veterum Metensia, capp. octo. Libro quinto vrnae grandes marmoreae siue sarcophagi, lapides alii sepulcrales, Portae inferi, capp. decem. Libro sexto sepulcra etrusca et Apotheoses, capp. quinque. Libro septimo, sepulcra Gallorum populorumque septentrionalium, lucernae, Monumenta in regione Calmucorum reperta, capitibus septem.

XII. Nunc denique dicendum est de opere luculento ac praestantissimo, quod illustris doctrinae vir *Ioannes Georgius Graeuius* A. 1703. 9 Ianuar. elegantioribus litteris ereptus, duodecim in folio voluminibus edidit sub titulo thesauri Antiquitatum Romanarum, Traiecti fol. A. 1694—1699. ex officina Petri van der Aa et Francisci Halmae. Scripta selecta et raro hactenus obuia, quaedam itidem nunquam ante edita vel ex aliis linguis latine reddita aut noua luce ornata exhibet, quae a viris doctissimis ad illustrandas Antiquitates

tates Romanas variis temporibus edita fuerunt. Multae etiam et accuratae tabulae aeneae passim additae, et singulis tomis praemissa praefatio in qua celeberrimus editor subinde varia emendat et addit a scriptoribus, quos recensuit, vel omissa vel perperam posita. Tomo quinto habentur inter alia *Plutarchi* Ῥωμαϊκὰ siue κεφάλαια ῥωμαϊκὰ αἰτίαι ῥωμαϊκαί. Quaestiones Romanae cum quaestionibus Romanis *M. Zuerii Boxhornii* quibus varii sacri et profani ritus eorumque caussae et nonnulla Antiquitatis monumenta eruuntur et explicantur. Hunc librum vulgauerat Boxhornius admodum iuuenis Lugd. Bat. 1637. 4. *Albertus Henricus de Sallengre* quum multa scripta minoris molis digna esse animaduerteret, quae obliuioni eriperentur, pluriumque exponerentur notitiae, nouum thesaurum Antiquitatum Romanarum congessit, qui tribus in folio voluminibus euulgatus est Hagae Comitum 1716—1719. Denique *Io. Polenus* noua edidit vtriusque thesauri Antiquitatum Romanarum Graecarumque supplementa quinque Voluminibus in fol. Venetiis 1737—1740. Quae quidem cum ipsis thesauris, ib. 1732. in fol. recusis triginta tres tomos efficiunt. Singula horum thesaurorum supplementorumque scripta sub suis quaeque titulis infra commemorabuntur. Interim studiosis non ingratum fore existimo, si quemadmodum in thesauro Gronouiano factum est, sic Graeuiani Sallengrianique, ac Poleni supplementorum etiam conspectus singulorum tomorum hoc loco subiungatur, ac deinde Index Alphabeticus adiiciatur scriptorum omnium in istis thesauris eorundemque supplementis obuiorum.

XIII. *Conspectus thesauri Antiquitatum Romanarum Graeuiani.*

Tomus I.

Octauiani Ferrarii de Origine Romanorum liber.
Paullus Manutius de Ciuitate Romana.
Caroli Sigonii de antiquo iure Ciuium Romanorum libri II. p. 39. et addenda ac mutanda in illo opere e meliore edit. Parisiensi A. 1572. p. 1022.
Onufriits Panuinius de Ciuitate Romana.
— — de Imperio Romano.
Paullus Manutius de Comitiis Romanorum.
Nic. Gruchii de Comitiis Romanorum libri III.
Eiusd. responsio ad binas Caroli Sigonii responsiones.
Caroli Sigonii posterior cum Nic. Gruchio disputatio de binis Comitiis et Lege curiata.
Nicolai Gruchii ad posteriorem Caroli Sigonii disputationem refutatio.

Car.

Car. Sigonius de Lege curiata Magiſtratuum et Imperatorum et eorum iure.
Paullus Manutius de Senatu Romano.
Ioannes Sarius Zamoſcius de Senatu Romano libri II.

Tomus II.

Paullus Manutius de Legibus Romanis.
Antonius Auguſtinus de Legibus Rom. cum notis Fuluii Vrſini.
Caroli Sigonii de antiquo iure Italiae libri III.
Eiusd. de antiquo iure Prouinciarum libri III.
Eiusd. de iudiciis libri III.
Sibrandus Tetardus Siccama de iudicio Centumuirali.
Franciſcus Hottomannus I. C. de Magiſtratibus Romanorum eorumque inſtitutione.
Eiusd. de Senatu et Senatusconſulto.
Eiusd. de formulis antiquis.
Nicolai Rigaltii, Iſmaëlis Bullialdi et Henrici Valeſii obſeruationes de populis fundis.
Carolus Sigonius de Nominibus Romanorum.
Onuphrius Panuinius de antiquis Romanorum nominibus.
Ioſephi Caſtalionis I. C. aduerſus foeminarum Praenominum aſſertores diſputatio.
Eiusd. de antiquis puerorum nominibus.
Petri Seruii Medici Romani Miſcellaneorum cap. V. VI. VII. et VIII. quibus ſententia Caſtalionis de nominibus foeminarum refellitur. *In praefat.*

Tomus III.

Franciſci Robortelli de Prouinciis Romanorum et earum diſtributione atque adminiſtratione.
Eiusd. de iudiciis, et omni conſuetudine cauſſas agendi apud Romanos.
Iunius Rabirius de Haſtarum et Auctionum origine.
Franciſci Robortelli de Magiſtratibus Impp.
Eiusd, de gradibus Honorum et Magiſtratuum Rom.
Guido Pancirollus de Magiſtratibus municipalibus.
Eiusd. de Corporibus Artificum.
Sextus Rufus de regionibus Vrbis.
P. Victor de Regionibus Romae.
Bartholomaei Marliani Vrbis Romae Topographia, cum notis antea ineditis *Fuluii Vrſini*.
Onuphrii Panuinii antiquae Vrbis imago.

Guidonis Pancirolli, Vrbis Romae descriptio. Eiusdem de quatuordecim Vrbis regionibus commentarius.

Georgii Fabricii descriptio Vrbis Romae.

Alexandri Donati S. I. Roma vetus ac recens, vtriusque aedificiis ad eruditam cognitionem expositis.

Tomus IV.

Famiani Nardii Roma vetus, libri VIII. ex Italica in Latinam linguam translati a *Iacobo Tollio*. *Eliae Bokerelli* obseruationes ad quaedam Nardini loca, praefationi Graeuii ad hunc tomum inserta sunt.

Octauii Falconerii de Pyramide C. Cestii Epulonis dissertatio.

Eiusd. ad Carolum Datum V. C. Epistola de latere ex aedificii veteris ruderibus eruto, quum paries ad instaurandam Panthei porticum A. cIↃ IↃ CLXI. dirueretur.

Isaaci Vossii de antiqua Vrbis Romae magnitudine.

Olai Borrichii de antiqua Vrbis Romae facie dissertatio compendiaria.

Sextii Iulii Frontini de Aquaeductibus Vrbis Romae libri II. cum notis *Roberti Keuchenii*.

Raphaelis Fabretti de aquis et aquaeductibus Veteris Romae dissertationes III.

Ioannis Chifletii Aqua Virgo, fons Romae celeberrimus, et prisca religione sacer. Opus Aedilitatis M. Agrippae in vetere anulari gemma.

Lucae Holstenii Commentariolus in veterem picturam, Nymphaeum referentem.

Petri Ciacconii in Columnae rostratae inscriptionem a se coniectura suppletam explicatio.

Iacobi Sirmondi explanatio antiquae inscriptionis qua L. Scipionis Barbati F. expressum est elogium.

Iosephus Castalio de templo Pacis, atque ex occasione de Iani Gemini Templo, bellique portis.

Eiusd. explicatio ad inscriptionem Augusti quae in basi est Obelisci statuti per Sixtum V. Pontificem Max. ante portam Flaminiam, alias Populi.

Petri Angeli Bargaei de priuatorum publicorumque aedificiorum Vrbis Romae euersoribus, Epistola.

Eiusd. commentarius de Obelisco, ad Sixtum V. Pont. Max.

Iosephi Castalionis de Columna Triumphali Imp. Antonini Commentarius.

Fragmenta vestigii Veteris Romae, ex lapidibus Farnesianis primum in lucem edita cum notis *Io. Petri Bellorii*.

Liuinii Cruylii Presbyteri Gandauensis descriptio faciei variorum locorum, quam

quam prospectum vocant, Vrbis Romae, tam antiquae quam nouae, in XV. Tabulis aeri incisa.

Tomus V.

Iacobi Gutherii de veteri iure Pontificio Vrbis Romae libri IV.
Io. Andreae Bosii de Pontifice Max. Romae Veteris Exercitatio Historica.
Eiusd. de Pontificatu maximo Imperatorum Romanorum Exercitatio altera.
Mich. Angelus Causeus de la Chausse de insignibus Pontificis Maximi, Flaminis Dialis, Auguris, et instrumento sacrificantium.
Augustini Niphi libri II. de Auguriis.
Iul. Caesar Bulengerus de sortibus.
Eiusd. de Auguriis et Auspiciis.
— — de Ominibus.
— — de Prodigiis.
— — de terrae motu et fulminibus.
Io. Baptistae Belli diatriba de partibus templi auguralis.
Io. Pierius Valerianus de fulminum significationibus.
Iusti Lipsii de Vesta et Vestalibus syntagma.
Ezechielis Spanhemii de numo Smyrnaeorum, seu de Vesta et Prytanibus Graecorum diatriba, multum ab auctore locupletata.
Antiquae tabulae marmoreae solis effigie, symbolisque exsculptae explicatio, qua priscae quaedam mythologiae, ac nonnulla praeterea vetera monumenta marmorum, gemmarum, nomismatum illustrantur, auctore *Hieronymo Alcandro* iuniore. Accessit non absimilis argumenti expositio sigillorum Zonae veterem statuam marmoream cingentis.
Michaelis Angeli Causei de la Chausse Deorum simulacra, Idola aliaeque imagines aereae.
Io. Baptistae Hansenii de iureiurando veterum liber.
Stephanus Trelierius de iureiurando.
Erycii Puteani de iureiurando antiquorum schediasma, in quo de Puteali Libonis.
Plutarchi et *Marci Zuerii Boxhornii* quaestiones Romanae, quibus sacri et profani ritus eorumque causae et origines, plurima etiam Antiquitatis monumenta eruuntur et explicantur.

Tomus VI.

Francisci Bernardi Ferrarii de Veterum acclamationibus et plausu libri VII.
Petri Berthaldi de Ara liber singularis.

Benedictus Bacchinus et *Iacobus Tollius* de sistris, eorumque figuris ac differentia.

Caspar Sagittarius de ianuis Veterum, vna cum Auctoris Analectis.

Lazarus Baysius de re Vestiaria.

Octauii Ferrarii de re Vestiaria libri VII.

Albertus Rubenius de re Vestiaria Veterum, praecipue de lato clauo.

Octauii Ferrarii Analecta de re Vestiaria.

Io. Baptista Donius de vtraque Paenula.

Aldus Manutius, Paulli F. de toga Romanorum.

Eiusd. de tunica Romanorum.

— — de tibiis veterum.

Theophilus Raynaudus de pileo ceterisque Capitis tegminibus tam sacris quam profanis.

Tomus VII.

Rich. Streinius de Gentibus et Familiis Romanorum.

Antonius Augustinus de Familiis Romanorum.

Familiae Romanae nobiliores e *Fuluii Vrsini* Commentariis.

Notitia Dignitatum vtriusque imperii, Orientis scilicet et Occidentis vltra Arcadii Honoriique tempora, et in eam *Guidonis Pancirolli* I. V. D. celeberrimi ac in Patauina Academia Interpretis Legum primarii, Commentarii.

Marmor Pisanum de honore bisellii. Parergon inseritur de Veterum sellis, cura *Valerii Schimeintelli* I. C. in Pisano Lyceo Eloqu. et Politices Professoris. Accedit Myiodia, siue de Muscis odoris Pisanis Epistola.

Tomus VIII.

Vetus Kalendarium Romanum, e marmore descriptum in Aedibus Maffaeorum, ad Agrippinam, in tabula marmorea, superne fracta.

Petri Ciaconii Toletani *notae in Vetus Romanorum Kalendarium.*

Fuluii Vrsini *notae ad Kalendarium Rusticum Farnesianum.*

Kalendarii fragmentum, quod visitur in Aedibus Capranicorum.

Sibrandae Siccamae *Commentarius in Fastos Kalendares Romanorum.*

Aliud Vetus Kalendarium, quod in libris antiquis praefigitur Fastis Ouidii.

Kalendarium Romanum sub Constantio, Constantini Magni filio, circa annum Christi CCCLIV. *compositum, et Valentino cuidam dedicatum.*

Lambecii *notae in Kalendarium vetus.*

Thomae Demsteri *Kalendarium Romanum.*

Dionysii Petauii *Kalendarium vetus Romanum, cum ortu occasuque stellarum.*

Petri Gassendi *Kalendarium Romanum compendiose expositum.*

Petri

Petri Violae, Vicetini *de Veterum nouaque Romanorum temporum ratione libellus.*
Hadrianus Iunius *de Annis et Mensibus.*
Hadriani Iunii *Fastorum Liber.*
Ioannes Lalamantius *de Anno Romano.*
M. Iacobus Christmannus *de Kalendario Romano.*
Franciscus Robortellus *Vtinensis de Mensium appellatione ex nominibus Impp.*
Iosephus Scaliger *de Veteri anno Romanorum.*
Samuelis Petiti *Eclogae Chronologicae de Anno et Periodo veterum Romanorum.*
Wilhelmus Langius *de vetere anno Romanorum.*
Erycii Puteani *de Bissexto liber, noua temporis Facula, qua intercalandi arcana, hactenus obscura, illustrantur.*
Petrus Taffinus *de veterum Romanorum Anno saeculari, eiusque potissimum per ludos Saeculares celebritate, eorumque Chronologia.*
Erycii Puteani *de Nundinis Romanis liber, noua Fastorum velut Facula.*
F. Georgii Tholosani *Syntagmate Iuris, de Nundinis et Mercatibus.*
Ioannis Baptistae Belli *Diatriba de Pharsalici conflictus Mense et Die.*
Petri Morestelli *Philomusus, siue de triplici anno Romanorum, Mensibus eorumque partibus, deque Die ciuili et diuersitate dierum libri quinque.*
— — *Alypius, siue de Priscorum Romanorum Feriis liber.*
Iulius Caesar Bulengerus *de Tributis ac Vectigalibus Populi Romani.*
Vicentii Contareni *de Frumentaria Romanorum Largitione liber.*
Ioannis Schefferi *Agrippa liberator, siue Dissertatio de nouis Tabulis.*
Barnabas Brissonius *de Ritu Nuptiarum et iure Connubiorum.*
Antonii Hottomanni I. C. *de Veteri Ritu Nuptiarum obseruatio.*
— — *de Sponsalibus, a. Veteri Ritu Nuptiarum, et iure Matrimoniorum, item de Spuriis et Legitimatione.*
Ioannes Meursius *de Luxu Romanorum.*
Stanislai Kobierzykii *de Luxu Romanorum commentarius.*
Ioachimi Ioannis Maderi *de Coronis, Nuptiarum praesertim, sacris et profanis libellus.*

Tomus IX.

Onuphrius Panuinius, Veronensis de Ludis Circensibus, cum notis *Ioannis Argoli*, I. V. D. et additamento *Nicolai Pinelli*, I. C.
Iulius Caesar Bulengerus, Iuliodunensis, Doctor Theologus de Circo Romano ludisque Circensibus, de venatione Circi et Amphitheatri, ac de theatro.
Onuphrii Panuinii Veronensis de Ludis saecularibus liber.

Agesilai Mariscotti de personis et laruis, earumque apud Veteres vsu et origine syntagmation.

Marqnardi Freheri Cecropistromachia, antiqua Duelli gladiatorii sculptura in sardonyche exposita, cum notis *Henrici Gunteri Thulemarii* I. V. D. et Antiquissimae Heidelberg. Vniuersitat. Professoris Ordin.

Iusti Lipsii Saturnalium sermonum libri duo, qui de Gladiatoribus.

Eiusdem de Amphitheatro liber, in quo forma ipsa loci expressa, et ratio spectandi, vt et de Amphitheatris quae extra Romam libellus, in quo formae eorum aliquot et typi.

Onuphrii Panuinii de triumpho commentarius notis et figuris illustratus a *Ioachimo Ioanne Madero*.

Tomus X.

Nicolai Bergierii, de publicis et militaribus Imperii Romani viis libri V. ex gallica in latinam linguam translati ab *Henrico Christiano Henninio*.

Henr. Chr. Henninii notae ad Bergierium.

Francisci Patricii Res militaris Romana, ex Italica in latinam linguam versa a *Ludolpho Neocoro*.

Hygini Gromatici, et *Polybii* Megalopolitani de Castris Romanis, quae extant cum notis et animaduersionibus *Ratbodi Hermanni Schelii*.

Ratbodi Hermanni Schelii dissertatio de Sacramentis.

— — de custodia Castrorum.

— — de stipendio militari.

— — de stipendio Equestri

— — de die stipendii.

— — de frumento et veste.

— — de Tributo et aerario.

— — de praeda.

— — de victu militum.

— — de Itinere.

— — de Agmine Polybiano.

— — de Agmine Vespasiani.

— — de cohortibus Legionis antiquae.

Claudii Salmasii de re militari Romanorum liber, opus postumum.

Ioannis Henrici Boecleri dissertatio de legione Romana.

Franciscus Robortellus Vtinensis I. de legionibus Romanorum ex Dionis libro LIV. II. de commodis, praemiis et donis militaribus. III. de poenis militum et ignominiis.

Erycii

Erycii Puteani de ſtipendio militari apud Romanos ſyntagma, quo modus eius hactenus ignoratus conſtituitur.

Vincentii Contareni de militari Romanorum ſtipendio commentarius.

Michael Angelus Cauſeus de la Chauſſe, Pariſienſis, de ſignis militaribus.

Petri Rami ſummi Philoſophi et Oratoris liber de militia Caii Iulii Caeſaris.

Tomus XI.

Ezechielis Spanhemii Orbis Romanus, ſeu ad Conſtitutionem Imperatoris Antonini, de qua Vlpianus leg. XVII. dig. de ſtatu hominum, Exercitationes duae.

Faſti magiſtratuum Romanorum ab Vrbe condita ad tempora diui Veſpaſiani Auguſti, a *Stephano Vinando Pighio*, ſuppletis Capitolinis fragmentis.

Deſcriptio Conſulum, ex quo primi ordinati ſunt, ſiue integri Faſti Conſulares, quos *Idatianos* docti Viri hactenus appellarunt, opera et ſtudio *Philippi Labbe*.

Tironis Proſperi Aquitani Chronicon integrum, ab Adamo ad Romam captam a Genſerico Wandalorum Rege.

Faſti Conſulares Anonymi, quos e codice Manuſcripto Bibliothecae Caeſareae depromſit, et diſſertatione illuſtrauit *F. Henricus Noris.*

Anonymus de Praefectis Vrbi ex temporibus Gallieni. Vt et Fragmentum Faſtorum ab anno Chriſti 205. ad 353. ex editione *Aegidii Bucherii.*

Epiſtola Conſularis, in qua Collegia LXX. Conſulum ab anno Chriſtianae Epochae XXIX. Imperii Tiberii Auguſti decimo quinto vsque ad annum CCXXIX. Imperii Alexandri Seueri octauum, in vulgatis Faſtis hactenus perperam deſcripta, corriguntur, ſupplentur, et illuſtrantur, auctore *F. Henrico Noris*, Veronenſ. Auguſtiniano.

Sertorii Vrſati Eq. de Notis Romanorum Commentarius.

Diſſertationes de Numis Antiquis, diuiſae in quatuor Partes, Auctore *Ludouico Sauoto.* Ex Gallica in Latinam Linguam transtulit *Ludolphus Neocorus.*

Alberti Rubenii Diſſertatio de Gemma Tiberiana, et Auguſtea.

Eiusdem de Vrbibus Neocoris Diatribe.

Marquardi Freheri, Conſiliarii Palatini, de re Monetaria veterum Romanorum, et hodierni apud Germanos Imperii, Libri duo.

Robertus Cenalis de vera Menſurarum Ponderumque ratione.

Lucae Paeti, Iuriſconſulti, de Menſuris et Ponderibus Romanis et Graecis, cum his, quae hodie Romae ſunt, collatis, Libri quinque.

Priſciani Caeſarienſis, Rhemnii Fannii, Bedae Angli, Voluſii Metiani, Balbi ad Celſum, Libri de Numis, Ponderibus, Menſuris, Numeris, eorumque Notis,

Notis, et de vetere computandi per digitos ratione, ab *Elia Vineto* Santone emendati, vt et a *Io. Friderico Gronouio.*

Alexandri Sardi Ferrariensis de Numis Liber, in quo prisca Graecorum et Romanorum pecunia ad nostri aeris rationem redigitur.

Tomus XII.

Vincentius Butius de calido, frigido, et temperato Antiquorum potu, et quo modo in deliciis vterentur.

Iulii Caesari Bulengeri de Conuiuiis libri quatuor.

Erycii Puteani reliquiae Conuiuii Prisci; tum ritus alii, et censurae.

Andreae Baccii de Thermis veterum liber singularis.

Francisci Robortelli Laconici seu Sudationis, quae adhuc visitur in ruina Balneatum Pisanae Vrbis, explicatio.

Franc. Mariae Turrigii Notae ad vetustissimam Vrsi Togati, Ludi Pilae vitreae inuentoris inscriptionem.

Martini Lipenii Strenarum historia, a prima origine, per diuersas Regum Consulum, et Imperatorum Romanorum, nec non Episcoporum aetates, ad nostra vsque tempora.

Marci Meibomii de Fabrica Triremium liber.

Constantini Opelii de Fabrica Triremium Meibomiana Epistola perbreuis ad Amicum.

Isaaci Vossii de Triremium et Liburnicarum constructione, dissertatio.

Iacobi Philippi Thomasini de Donariis ac Tabellis Votiuis liber singularis.

Vincentii Alsarii de Inuidia et Fascino veterum, libellus.

Ioannis Schefferi de Antiquorum Torquibus syntagma.

Michaelis Angeli Causei de la Chausse dissertationes tres:

I. De Vasis, Bullis, Armillis, Fibulis, Annulis, Clauibus, Tesseris, Stylis, Strigilibus, Guttis, Phialis, Lacrymatoriis, et de Manibus aeneis vota referentibus.

II. De Mutini Simulacris.

III. De Aeneis Antiquorum Lucernis.

Octauii Ferrarii Dissertatio de veterum Lucernis sepulcralibus.

Picturae antiquae sepulcri Nasoniorum in via Flaminia: delineatae et aeri incisae a *Petro Sancto Bartolo*: explicatae vero et illustratae a *Ioanne Petro Bellorio*: ex Italica lingua in Latinam Vertit *Ludolphus Neocorus.*

Iacobi Gutherii de Iure Manium, seu de ritu, more, et legibus prisci Funeris, Libri tres.

Iaco-

Iacobi Gutheri Choartius Maior, vel de Orbitate toleranda. ad Annam Robertum I. C. Praefatio.

Petri Morestelli Pompa feralis, siue Iusta funebria Veterum, libri decem.

XIV. *Conspectus noui Thesauri Antiquitatum Romanarum ab Alberto Henrico de Sallengre congesti.*

Tomus I.

Iulii Minutoli Dissertatio de vrbis Romae origine et fundatione.

— — de vrbis Romae incremento et casu.

— — de vrbis Romae topographia.

— — de Romanorum templis.

— — de Romanorum sepulcris.

— — de Romanorum aedificiis iudicialibus.

Lucii Fauni de antiquitatibus vrbis Romae libri quinque.

Iosephi Mar. Suaresii de foraminibus lapidum in priscis aedificiis diatriba.

Andreae Alciati de magistratibus ciuilibusque et militaribus officiis dissertatio.

Laurentii Iouberti de gymnasiis et generibus exercitationum apud Antiquos celebrium liber.

— — de balneis antiquorum.

Henrici Norisii de duobus numis Diocletiani et Licinii dissertatio duplex.

— — de votis decennalibus Imperatorum ac Caesarum.

Poggii Florentini de fortunae varietate vrbis Romae et de Ruina eiusdem descriptio.

Felicis Contelorii de praefecto vrbis liber.

Marmoris Patauini inscripti obscuri interpretatio, triplici commentario *Thomae Reinesii*, *Fortunii Liceti* et *Lucae Holstenii* confecta.

Delineatio Dianae Arelatensis a *Francisco de Rebatu* nunc primum ex gallico idiomate in latinum versa.

Geminiae matris sacrorum titulus sepulcralis explicatus, verus exequiarum ritus vna detectus a *Ioanne Iacobo Chifletio.*

Henrici Thomae Chifletii Dissertatio de Ottonibus aereis.

Claudii Chifletii de antiquo numismate liber.

Georgii Greenii de rusticatione Romanorum commentariolus.

— — de villarum antiquarum apud eosdem structura.

Aldi Manutii Dissertatiuncula epistola de Reatina vrbe, agroque sabinaque gente.

— — de aquis in vrbem Romam olim influentibus.

Aldi Manutii de ratione intercalandi.
— — de accumbendi et comedendi ratione.
— — de conuiuio tempestiuo seu intempestiuo.
— — de auspiciis.
— — de trabea.
— — de subselliis.
— — signo et statua.
— — de parma, clypeo, scuto, pelta, ancile.
— — de primipilo.
— — de drachmis.
— — de sestertiis.
Paulli Iouii de Romanis piscibus libellus.
Ioannis Baptistae Donii de restituenda salubritate agri Romani opus posthumum.
Gaillardi Guirani explicatio duorum vetustorum numismatum Nemausensium ex aere.
Iacobi Grasseri antiquitates Nemausenses.
Christi. Wilhelmi Eybinii Dissertatio de ordine equestri veterum Romanorum.
Ioannis Seruilii de mirandis antiquorum operibus, opibus et veteris aeui rebus pace belloque gestis libri tres.
Phil. Ludov. Hannekenii de cura domestica Romanorum Dissertationes quatuor.

Tomus II.

Andreae Cirino, Clerici regularis messanensis, de vrbe Roma eiusque rege Romulo liber singularis.
Claudii Salmasii de Secretariis dissertatio nunc primum edita.
Octauii Ferrarii de Pantomimis et mimis dissertatio.
Nicolai Calliachii de ludis scenicis Mimorum et Pantomimorum dissertatio.
Ioan. Antonii Astorii dissertatio epistolica de Deo Brontonte.
— — Commentariolum in antiquum Alcmanis Poetae Laconis monumentum allatum e Graecia.
Iacobi Andreae Crusii de nocte et nocturnis officiis apud veteres commentatio.
Petri Bertii de aggeribus et pontibus hactenus ad mare exstructis digestum nouum.
Ludouici Ferdinandi Comitis Marsilii epistola de ponte sub imperio Traiani supra Danubium exstructo; ex italico sermone in latinum versa.
Paulli Petauii antiquariae supellectilis portiuncula.
— — veterum numorum γνώρισμα

Caroli

Caroli Breti de ordine antiquo iudiciorum ciuilium apud Romanos commentarius.

Hieronymi Magii Anglarienſis de Tintinnabulis liber poſthumus cum notis *Gothofredi Iungermanni.*

F. Angeli Rocchae Epiſcopi Tagaſtenſis de Campanis Commentarius.

Hieronymi Boſſii de Toga Romanorum Commentarius.

— — de ſenatorum lato clauo obſeruationes nouantiquae in ſyntagmata XIX. diſtinctae.

— — Iſiacus, ſiue de ſiſtro opuſculum.

— — Ianulatius, ſiue de ſtrena.

Tomus III.

Gisperti Cuperi de Elephantis in numis obuiis exercitationes duae, nunc primum editae.

Iacobi Gutherii de officiis domus Auguſtae publicae et priuatae libri tres.

H. F. Salomonis de iudiciis et poenis Romanorum; item de officiis vitae ciuilis Romanorum commentaria.

I. Lanzonii de coronis et vnguentis in antiquorum conuiuiis Exercitatio ex italica in latinam linguam traducta, ſectionibus diſtincta et notulis aucta ab *Hieronymo Baruffaldo.*

Hieronymi Baruffaldi de armis conuiualibus ſchediaſma.

— — Diſſertatio de Praeficis ad illuſtrationem vrnae ſepulcralis Fl. Quartillae Praeficae.

Ioſephi Lanzonii aduerſaria de luctu mortuali veterum.

Laur. Io. Molin de clauibus veterum Diſſertatio. Incerti Scriptoris interpretatio Inſcriptionum et Epitaphiorum, quae Antiquariae, quae vrbs eſt Baetica in Hiſpania, reperiuntur.

Philippi a Turre exqlicatio inſcriptionis Taurobolii Lugdunenſis.

Purpurini a Fauentia ad Calendarium Romanum Amiterni effoſſum minuſcula commentaria.

Dominici Aulifii de gymnaſii conſtructione et Mauſolei architectura opuſcula duo.

— — de Colo Mayerano epiſtola ad D. *Didacum Vincentium a Vidania.*

Claudii Franc. Meneſtrier de eodem colo epiſtola ad *Marcum Mayerum* nunc primum e gallico idiomate in latinum verſa.

Raphaelis Volaterrani de magiſtratibus et ſacerdotiis Romanorum commentarius cum notis *Petri Scriuerii.*

Iani Gulielmi de magistratibus reipublicae romanae, dum in libertate vrbs fuit, libellus.
Georgii Vauchopii de magistratibus veteris populi Romani Tractatus.
Ae. Praeuotii de magistratibus populi Romani commentarius.
Henrici Bebelii de sacerdotiis et magistratibus Romanorum libellus.
Petri Fabri de magistratibus Romanorum commentarius.
Erycii Puteani pecuniae Romanae ratio, facillimo ad nostram calculo reuocata.
Hermanni Conringii Dissertatio de studiis liberalibus vrbis Romae et Constantinopolis.
Christo. Cellarii Dissertatio de studiis Romanorum litterariis in vrbe et prouinciis.

XV. *Conspectus supplementorum vtriusque thesauri antiquitatum Romanarum Graecarumque a Io. Poleno editorum.*

Tomus I.

I. *Paulli Merulae* de legibus Romanorum opus posthumum.
II. *Eiusd.* de Comitiis Romanorum Opus posthumum.
III. *P. Ottonis Aicheri* breuis institutio de comitiis veterum Romanorum libellis tribus comprehensa.
IV. *Francisci Poleti* Historia fori Romani, restituta, illustrata et aucta.
V. *M. Antonii Maioragii* de senatu Romano libellus.
VI. *Matthaei Aegyptii* Senatusconsulti de Bacchanalibus explicatio.
VII. *Petri Burmanni* de vectigalibus populi Romani dissertatio.
VIII. *Balthasaris Bonifacii* de Archiuis liber singularis.
IX. *Albertini Barisoni* de Archiuis commentarius nunc primum editus.
X. *Scipionis Gentilis* Disputationum illustrium siue de iure publico populi Romani liber.
XI. *A. G.* de armis Romanis libri duo.

Tomus II.

I. *Gisberti Cuperi* Apotheosis vel consecratio Homeri.
II. *Eiusd.* Explicatio gemmae augusteae.
III. *Eiusd.* Numismata antiqua explicata.
IV. *Eiusd.* Inscriptiones et Marmora antiqua exposita et illustrata.
V. *Eiusd.* de vtilitate, quam ex numismatis principes capere possunt, Dissertatio.
VI. *Schott* Homericae Apotheosis in antiquo Lapide designata noua explanatio.

VII.

VII. *Iacobi le Roy* Achates Tiberianus.

VIII. *Gisberti Cuperi* Harpocrates.

IX. *Eiusd.* monumenta antiqua inedita.

X. *Stephani le Moine* de Melanophoris epistola.

XI. *Claudii Salmasii* duarum inscriptionum veterum explicatio. Eiusdem ad Dosiadae aras, Simmiae Rhodii ouum, alas, securim, Theocriti fistulam notae.

XII. *Georgii d'Arnaud* de Diis παρέδροις commentarius.

XIII. *Tobiae Gutberleti* de mysteriis Deorum Cabirorum dissertatio philologica.

XIV. *Io. Astorii* de Diis Cabiris dissertatio in editione hac ab Auctore aucta et emendata.

XV. *Matthaei Brouerii de Niedeck* de populorum veterum ac recentiorum adorationibus dissertatio.

XVI. *Caroli Patini* in tres inscriptiones graecas commentarius.

XVII. *Eiusdem* in antiquum monumentum Marcellinae commentarius.

XVIII. *Eiusd.* in antiquum cenotaphium Marci Artorii commentarius.

Tomus III.

I. *Antonii Francisci Gorii* descriptio monumenti, siue Columbarii Libertorum et Seruorum Liuiae Augustae et Caesarum Romae detecti in via Appia Anno cIↃ IↃCCXXVI. XX. aere incisis tabulis illustrati. Adiectis notis clariss. V. Antonii Mariae Saluini.

II. *Octauii Ferrarii* dissertatio de balneis.

III. *Eiusd.* dissertatio de gladiatoribus.

IV. *Nicolai Caliachii* dissertatio de gladiatoribus, nunc primum edita.

V. Dissertatio de suppliciis seruorum nunc primum edita.

VI. *Wilhelmi a Loon* Eleutheria, siue de manumissione seruorum apud Romanos Lib. IV.

VII. *Io. Iacobi Claudii* Diatribe de nutricibus et paedagogis.

VIII. *Hieronymi Mercurialis* de arte gymnastica libri sex.

IX. *Antonii Bombardini* de carcere et antiquo eius vsu ad haec vsque tempora deducto tractatus, cum annotationibus tractatui ipsi nunc primum subiectis.

X. *Christiani Schoettgenii* historia librariorum et bibliopolarum veteris et medii aeui, ex idoneis monumentis collecta: ex editione auctiore, quae prodierat Germanica lingua, nunc primum Latine reddita.

XI. *Io. Andreae Eschenbachii* de scribis veterum Romanorum dissertatio.

XII. *Ioannis Clerici* de stilis Veterum et variis chartarum generibus dissertatio.
XIII. *Laurentii Pignorii* de Seruis et eorum apud veteres ministeriis commentarius.
XIV. *Antonii Velseri* ad Hieronymum Fabrum Medicum de Zeta et Zetario, siue Diaeta et Diaetario epistola.
XV. *Titii Popmae* Phrysii de operis seruorum liber.

Tomus IV.

I. *Gisberti Cuperi* et *Ottonis Sperlingii* dissertationes siue epistolae mutuae de variis rebus et quaestionibus, quae pertinent ad antiquitates graecas et Romanas nunc primum ex MSS. editae ex museo Io. Grammii Hafniensis historiographi et bibliothecarii Regii, vt et litterarum graecarum in Academia Hafniensi Professoris celeberrimi.
II. *Nicolai Calliachii* dissertatio de Osiride nunc primum edita.
III. *Eiusd.* dissertatio de Sacris Eleusinis et eorundem mysteriis nunc primum edita.
IV. *Hadriani Relandi* dissertatio de Diis Cabiris.
V. *Tobiae Gutberlethi* conlectanea in monumentum Heriae Thisbes Monodiariae et Titi Claudii Glaphyri Choraulae. In quibus multi veterum auctorum loci, inscriptiones et numi illustrantur et emendantur.
VI. *Eiusd.* animaduersiones philologicae in antiquam inscriptionem graecam Smyrnae repertam.
VII. *Iacobi Sponii* rei antiquariae selectae quaestiones in varias dissertationes distributae; nunc primum redditae latinae interprete Petro Facciolo Sac. Th. Doct. Coll. et in Seminario Patauino Rhetoricae artis praeceptore.
VIII. *Eiusd.* Miscellanea eruditae antiquitatis, in quibus marmora, statuae, musiua, toreumata, gemmae, numismata referuntur ac illustrantur.

Tomus V.

I. Marchionis *Scipionis Maffei* de Amphitheatro ac praecipue de Veronensi libri duo.
II. *Eiusd.* de Amphitheatris Galliae epistola ad Marchionem Ioannem Polenum in Patauino Gymnasio Matheseos Professorem; reddita Latine Interprete Petro Facciolo S. T. Doct. Coll. et in Semin. Patauino Rhetoricae artis praeceptore.
III. *Eiusd.* de antiquis Galliae theatris epistola ad Bernardinum Zendrinum sereniss. Venetae Reipubl. Mathematicum, reddita Latine interprete Petro Facciolo.
IV. *Emanuelis Martini* Ecclesiae Alonensis Decani de Theatro Saguntino epistola

ſtola ad illuſtriſſ. ampliſſ. virum Antonium Felicem Zondadarium Archiepiſcop. Damaſcenum et Pontificium Legatum apud Regem catholitum.

V. *F. Ioſ. Emman. Mininae* Valentini, Ordinis Sanctiſſ. Trinitatis Redemptionis Captiuorum de Theatro Saguntino dialogus nunc primum editus.

VI. *Eiusd.* de Circi antiquitate et eius ſtructura dialogus nunc primum editus.

VII. *Nicolai Calliachii* in Gymnaſio Patauino graecae latinaeque humanitatis olim Profeſſoris, Diſſertatio de ludis ſcenicis nunc primum edita.

VIII. *Eiusd.* Diſſertatio de Circenſibus ludis, nunc primum edita.

IX. *Alexii Symmachi Mazochii*, Metropolitanae Eccleſiae Campanae Canonici Theologi, in mutilum Campani Amphitheatri titulum aliasque nonnullas Campanas inſcriptiones commentarius.

X. *Tobiae Guthberleti*, ICti, de Saliis, Martis ſacerdotibus apud Romanos, liber ſingularis.

XI. *Ioannis Schefferi* Argentoratenſis, de militia nauali Veterum, libri quatuor ad hiſtoriam graecam latinamque vtiles.

XII. *Eiusd.* de re vehiculari veterum libri duo.

XIII. *Pyrrhi Ligorii* Neapolitani de vehiculis antiquorum Diatriba, excerpta ex libris eius de familiis Romanis.

XIV. *Ioannis Schefferi* in Diatribam Pyrrhi Ligorii de vehiculis antiquorum notae.

XVI. *Index ſcriptorum, antiquitates Romanas illuſtrantium, Theſauro Italiae Graeuiano-Burmanniano inſertorum.*

Tomo primo exſtant.

Petri Leonis Caſellae de primis Italiae Colonis liber.

Tomo II.

Octauii Rubei monumenta Brixiana, ſeu ciuitatis Brixiae antiquitates.

Tomo VI.

Laurentii Pignorii origines Patauinae et Antenor.

— — epiſtola ſuper antiquiſſimam picturam, quae Romae viſitur, de ritu nuptiarum.

Philippi a Turre diſſertationes de Belleno, et aliis quibusdam Aquileienſium diis, ac de colonia Foroiulienſi.

Tomo VII.

Ioſephi Malateſtae Garuffi lucerna lapidaria Flaminia et Ariminienſis.

Tomo

Tomo VIII.

Gulielmi Postelli de Etruriae regionis originibus, institutis, religione ac moribus commentatio.

Henrici Norisii dissertationes cenotaphia Pisana illustrantes.

Philippi a Turre monumenta veteris Antii.

Tomo IX.

Camilli Penegrini dissertationes de Campania felice.

Iulii Caesaris Capacii antiquitates et historiae Campaniae felicis.

Marci Antonii Surgentis Neapolis illustrata.

Terrandis Loffredi antiquitates Puteolorum.

Antonii Ferri apparatus statuarum in destructis Cumis inuentarum.

Iulii Caesaris Capacii de balneis liber.

Ambrosii Leonis antiquitatum nec non historiarum vrbis ac agri Nolae descriptio.

Torelli Saraynae de ciuitatis Veronae origine et monumentis antiquis.

Lucii Camarrae de Teate antiquo libri tres.

Aes rediuiuum Canusiorum, siue tabula aerea maxima Consularis, Duumuiralis, Decurialis fastorum Consularium, Romanarumque familiarum, Canusii olim incisa et erecta, illustrata per abbatem *Damadenum*.

Gauges de Gozze de inscriptione columnae rostratae olim in foro Romano dissertatio.

Thesauro antiquitatum et historiarum Siciliae Graeuio-Burmanniano hi inserti sunt antiquitates romanas illustrantes scriptores.

Tomo X.

Petri Carrerae monumentorum historicorum vrbis Catanae libri IV.

Tomo XI.

Vincentii Mirabellae et *Alagonae* ichnographiae Syracusarum antiquarum explicatio.

XVII.

XVII. INDEX ALPHABETICVS

Scriptorum qui in vtroque Thesauro Graecarum Gronouii et Romanarum Antiquitatum Graeuii et Sallengrii, vt et nouis Supplementis Poleni ac thesauris antiquitatum Italiae et Siciliae Graeuio-Burmannianis continentur.

Littera G. thesaurum Antiquitatum Graecarum, R. Romanarum Graeuii, I. Italicarum, Sic. Siculorum, S. Salengrii, P. Poleni supplementa. Maior numerus Tomum, duplicis maioris numeri prior tomum, posterior volumen; minor numerus paginam significat.

Augusti (Antonii) de Romanorum familiis XXX. cum notis Fuluii Vrsini. R. VII. 1143.

Aulisii (Dominici) de Gymnasii constructione et mausolei architectura opuscula duo. S. III. 889.

— — de colo Mayerano epistola ad Didacum Vicentium a Vidaria. S. III. 921.

Bacchini (Benedicti) de Sistris, eorumque Figuris, ac differentia, dissertatio. *Iacobus Tollius* Dissertatiunculam et notulas adiecit, et perillustri *Veltbusio* consecrauit, cum figuris. R. VI. 409.

Baccii (Andreae) de Conuiuiis antiquorum, deque sollemni in eis Vinorum vsu, atque ritu Coenarum sumptuosissimo, libri quinque. G. IX. 21.

— — de Thermis Veterum Liber singularis. R. XII. 281.

Barberii (Iosephi) de miseria Poëtarum Graecorum liber. G X. 797.

Bargaei (Petri Angeli) de Priuatorum Publicorumque Aedificiorum Vrbis Romae Euersoribus, Epistola. R. IV. 1767.

— — Commentarius de Obelisco, cum figuris. R. IV. 1893.

Barisonii (Albercini) de Archiuis commentarius. P. I. 1077.

Bartholini (Bartoli) Commentarius de Paenula, cum figuris. R. VI. 1157.

Baruffaldii (Hieronymi) de armis conuiualibus schediasma. S. III. 737.

— — de praeficis ad illustrationem vrnae sepulcralis Fla. Quartillae praeficae dissertatio. S. III. 745.

Baysii (Lazari) de Re Nauali liber, seu annotationes in l. 2. De Captiuis, et Postliminio reuersis, cum figuris. G. XI. 564.

— — de Vasculis libellus, siue animaduersiones in tractatum de Auro et Argento legato, cum figuris. G. IX. 677.

— — de Re Vestiaria, cum figuris. R. VI. 553.

Bebelii (Henrici) de Sacerdotiis et magistratibus Romanorum libellus. S. III. 1101.

Belli (Ioannis Baptistae) de Partibus templi Auguralis. R. V. 543.

— — Diatriba de Pharsalici conflictus Mense et Die. R. VIII. 705.

Bellonii (Petri) de Admirabili Operum Antiquorum et rerum suspiciendarum praestantia, libri tres. G. VIII. 2530.

Bellorii (Ioannis Petri) notae in Nomismata tum Ephesia, tum aliarum vrbium, Apibus insignita, cum figuris. G. VII. 401.

— — Expositio symbolici Deae Syriae simulacri. G. VII. 425.

— — *Veterum Lucernae Sepulcrales*, collectae ex cauernis et specubus subterraneis vrbis Romae, figuris aeneis expressae: in quibus multa ad eruditio-

ditionem monumenta continentur, delineatae secundum formas suas a *Petro Sanctio Bartolio*. Diuisae in tres partes, cum obseruationibus *Ioannis Petri Bellorii*. Ex Italico in Latinum sermonem transtulit *Alexander Dukerus*, Auctior. G. XII. 1.

Bellorii (Ioannis Petri) Picturae Antiquae Sepulcri Nasoniorum in Via Flaminia, delineatae et aeri incisae a *Petro Sanctio Bartolio*: explicatae vero et illustratae a *Ioanne Petro Bellorio*: ex Italica Lingua in Latinam vertit *Ludolphus Neocorus*, cum figuris. R. XII. 1021.

— — *Veterum Sepulcra*, seu Mausolea Romanorum et Etruscorum, inuenta in vrbe Roma, aliisque locis celebribus; in quibus multa ad eruditionem monumenta continentur, collecta et delineata a *Petro Sanctio Bartolio*, cum explicationibus *Ioannis Petri Bellorii*. Ex Italico in Latinum sermonem transtulit *Alexander Dukerus*, cum figuris. G. XII. 1.

— — Fragmenta Vestigii veteris Romae, ex Lapidibus Farnesianis, nunc primum in lucem edita, cum notis Petri Bellorii et figuris aeneis. R. IV. 1955

Bergieri (Nic.) de Publicis et Militaribus Imperii Romani Viis Libri V. auctiores et emendatiores, ex Gallica in Latinam Linguam translati ab *Henr. Christ. Henninio*. Accedunt eiusdem Animaduersiones cum Tabulis et Numismatibus. R. X. 1.

Berthaldi (Petri) Liber Singularis de Ara. R. VI. 233.

Bertius (Petrus) de aggeribus et pontibus ad mare exstructis. S. II. 917.

Boecleri (Io. Henr.) Dissertatio de Legione Romana. R. X. 1454.

— — de Scriptoribus Graecis et Latinis, ab Homero ad initium saeculi post Chr. Nat. decimi sexti commentatio. G. X. 905.

Bombardini (Antonii) de carcere et antiquo eius vsu ad haec vsque tempora deducto tractatus. P. III. 731.

Bonifacii (Balthasaris) de Archiuis liber. P. I. 1061.

Borrichii (Olai) de antiqua Vrbis Romae facie, Dissertatio compendiaria. R. IV. 1517.

Bosii (Io. Andreae) de Pontifice maximo Romae Veteris, Exercitatio Historica. R. V. 225.

Eiusd. de Pontificatu maximo Imperatorum Romanorum praecipue Christianorum. R. V. 269

Bossius (Hieron.) de toga Romana. S. II. 1305.

— — de Senatorum lato clauo syntagmata XIX. S. II. 5325.

— — Isiacus s. de sistro. S. II. 1373.

— — Ianotatius s. de strena. S. II. 1393.

R 2 *Boxbor-*

Calliachii (Nicolai) dissertatio de Osiride. P. IV. 305.
— — dissertatio de sacris Eleusiniis. P. IV. 317.
— — dissertatio de ludis scenicis. P. V. 461.
— — dissertatio de Circensibus ludis. P. V. 473.
Camarrae (Lucii) de Theate antiquo libri tres. I. IX. V. 1.
Camerarii (Ioachimi) de Comicis Versibus diatriba. G. VIII. 1578.
— — Hippocomicus, seu de curandis Equis: item de nominibus Equestribus Graecis et Latinis, collectio. G. XI. 793.
— — Historia rei numariae, siue de Nomismatis Graecis et Latinis. G. IX. 1401.
Capacii (Iulii Caesaris) antiquitates et historiae Campaniae felicis. I. IX. II. 2.
— — de balneis liber. I. IX. IV. 6.
Carrerae (Pet.) monumentorum historicorum vrbis Catanae libri IV. Sic. X. 1.
Casalii (Ioannis Baptistae) de Insignibus, Annulis, Fibulis, etc. Syntagma, cum figuris. G. IX. 893.
— — de Ritu Nuptiarum, ac de Iure Connubiali Veterum dissertatio. G. VIII. 1302.
— — de Thermis et Balneis Veterum tractatio, cum figuris. G. IX. 633.
— — de Tragoedia et Comoedia lucubratio. G. VIII. 1598.
— — de Tricliniis, Conuiuiis, Hospitalitate, et Tesseris Veterum, Exercitatio, cum figuris. G. IX. 121.
Casellae (Petri Leonis) de primis Italiae colonis liber. I. I. 5.
Castalionis (Iosephi) de Columna Triumphali Imp. Antonini Commentarius, cum figuris. R. IV. 1937.
— — Eiusdem explicatio ad Inscriptionem Augusti, quae in basi est Obelisci statuti per Sixtum V. Pontif. ante Portam Flaminiam, alias Populi, cum figuris. R. IV. 1858.
— — Aduersus Faeminarum praenominum assertores disputatio. R. II. 2050.
— — Opusculum de Pacis Templo, vnde columna exempta in Exquilinum est translata, cum numismat. R IV. 1843.
— — Commentarius de Antiquis Puerorum Praenominibus. R. II. 2062.
Castellani (Petri) ΚΡΕΩΦΑΓΙΑ, siue de esu Carnium, libri IV. G. IX. 353.
— — ΕΟΡΤΟΛΟΓΙΟΝ, siue de Festis Graecorum Syntagma, in quo plurimi Antiquitatis ritus illustrantur. G. VII. 597.
— — de Mensibus Atticis, nec non de mensibus et anno Graecorum, Atheniensiumque diatriba. G. IX. 1081.

Castellani (Petri) Vitae Veterum et illustrium Medicorum, qui toto orbe vsque ad saeculum XIII. floruerunt. G X. 853.

Cellarii (Christophori) de studiis Romanorum litterariis in vrbe et prouinciis dissertatio. S. III. 1233.

Cenalis (Robertus) de vera Mensurarum, Ponderumque Ratione Liber, iam tertio auctus et recognitus ab Auctore. Accedunt et paralipomena quaedam. R. XI. 1436.

Chausse (Michaelis Angeli Causei de la) Deorum Simulacra, Idola, aliaeque Imagines aereae, cum figuris nitidissimis. R. V. 765.

— — de Insignibus Pontificis Maximi, Flaminis Dialis, Auguris, et Instrumentis Sacrificantium cum figuris aeneis nitidissimis. R. V. 313.

— — de Signis Militaribus. R. X. 1526.

— — Dissertationes tres I. De Vasis, Bullis, Armillis, Fibulis, Annulis, Clauibus, Tesseris, Stilis, Strigilibus, Guttis, Phialis Lacrymatoriis, et de Manibus aeneis vota referentibus. II. De Mutini Simulacris. III. De Aeneis Antiquorum Lucernis, cum figuris. R. XII. 949.

Chiffletii (Ioannis) Aqua Virgo, Fons Romae celeberrimus, et prisca Religione sacer, opus Aedilitatis M. Agrippae in vetere annulari Gemma, cum figuris. R. IV. 1779.

Chifletii (Ioan. Iacobi) Geminiae matris sacrorum titulus sepulcralis explicatus. S. I. 613.

Chifletii (Henrici Thomae) differt. de Ottonibus aereis. S. I. 629.

Chifletii (Claudii) de antiquo numismate liber. S. I. 651.

Chimentellii (Val.) Marmor Pisanum de honore bisellii. Parergon inferitur de veterum Sellis, Synopsis appenditur de re Donatica Antiquorum, accedit Myiodia, siue de Muscis Odoris Pisanis Epistola, cum figuris. R. VII. 2025.

Christmannus (M. Iacobus) de Kalendario Romano. R. VIII. 285.

Chytraei (Dauidis) Tabula Philosophica, siue series Philosophorum, et sectae eorum praecipuae; a Thalete et Socrate imprimis, vsque ad Ciceronem deducta. G. X. 346.

Ciacconii (Petri) in Columnae Rostratae Inscriptionem a se coniectura suppletam explicatio, cum Sirmondi et alior. notis. R. IV. 1807.

— — notae in vetus Rom. Kalendarium. R. VIII. 19.

— — Kalendarium Rusticum in Bibliotheca Farnesiana. R. VIII. 19.

Cirino (Andreae) variarum lectionum de vrbe Roma eiusque conditore Romulo liber. S. II. 1.

Clasenii (Danielis) Theologia Gentilis, seu demonstratio qua probatur Gentilium

kum Theologiam (ceu tenebras) Deos, Sacrificia et alia ex fonte Scripturae (ceu luce) originem traxisse, in tres partes diuisa. G. VII. (1.)

Claudii (*Io. Iac.*) diatribe de nutricibus et paedagogis. P. III. 416.

Clerici (*Ioannis*) de stilis veterum Romanorum dissertatio. P. III. 1110.

Conringii (*Hermanni*) de studiis liberalibus vrbis Romae et CPolis dissertatio. S. III. 1193.

Contareni (*Vincentii*) de Frumentaria Romanorum largitione Liber. R. VIII. 923.

— — de Militari Romanorum Stipendio Commentarius. R. X. 1513.

Contelorii (*Felicis*) de praefecto vrbis liber. S. I. 509.

Cornarii (*Iani*) de Conuiuiis Veterum Graecorum libellus. G. IX. 1.

Cragius (*Nicolaus*) de Republica Lacedaemoniorum, auctior et emendatior. G. V. 2497.

Cresollii (*Ludouici*) Theatrum Veterum Rhetorum, Oratorum, Declamatorum, quos in Graecia nominabant ΣΟΦΙΣΤΑΣ, expositum libris V. in quibus omnis eorum disciplina, et dicendi ac docendi ratio, moresque produntur, vitia damnantur, et magni vtriusque linguae illustrantur et emaculantur scriptores. G. X. 1.

Crophi (*Ioannis Baptistae*) Antiquitates Macedonicae, siue de Regio Macedonum principatu, moribus, atque militia dissertatio, cum figuris. G. VI. 2855.

Crusii (*Iac. Andr.*) de nocte et nocturnis officiis apud veteres. S. II. 797.

Cruylii (*Liuini*) quindecim tabulae locorum et aedificiorum tam nouae quam veteris Romae. R. IV. (1.)

Cuperi (*Gisberti*) de elephantis in numis obuiis exercitationes duae. P. III. 1.

— — apotheosis vel consecratio Homeri. P. II. 1.

— — explicatio gemmae augustae. P. II. 189.

— — numismata antiqua explicata. P. II. 209.

— — inscriptiones et marmora antiqua exposita et illustrata. P. II. 241.

— — de vtilitate, quam ex numismatis principes capere possunt dissertatio. P. II. 277.

— — Harpocrates. P. II. 401.

— — monumenta antiqua inedita. P. II. 529

— — et *Sperlingii* (*Ottonis*) dissertationes, siue epistolae mutuae de variis rebus et quaestionibus, quae pertinent ad antiquitates Graecas et Romanas, nunc primum ex MSS. editae ex museo Io. Grammii. P. IV. 1.

Damasce-

Damasceni (*Nicolai*) de moribus Graecorum aliarumque Gentium libellus, cum interpretatione Latina *Nicolai Cragii*. G. VI. 3843.

Demadeni Aes rediuiuum Canusiorum. I. IX. V. 2.

Demontiosii (*Ludouici*) Commentarius de Sculptura, Caelatura gemmarum, Scalptura et Pictura antiquorum, libri duo. G. IX. 777.

Dempsteri (*Thomae*) Kalendarium Romanum. R. VIII. 115.

Dicaearchi Geographica quaedam, siue de vita Graeciae. Eiusdem descriptio Graeciae, versibus Iambicis, ad Theophrastum, *Henrico Stephano* Interprete, cum ipsius et *Isaaci Casauboni* Annotationibus. Accedit *Henrici Stephani* ad Dicaearchum et suam in illum lucubrationem Appendicula. G. XI. (1.)

Doleti (*Stephani*) de Re Nauali liber, ad *Lazarum Baysium*. G. XI. 629.

Donati (*Alexandri*) Roma vetus ac recens, vtriusque aedificiis ad eruditam cognitionem expositis, cum figuris, artificios. delin. a *Io. Goeree* ex vestigiis Aedificior. ruinis, Monumentis aeneis, etc. collect. R. III. 469.

Donii (*Io. Bapt.*) Dissertatio de vtraque Paenula. R. VI. 1149.

Dousae (*Georgii*) de Itinere suo Constantinopolitano Epistola. Accesserunt Veteres inscriptiones Byzantio et ex reliqua Graecia allatae, cum quibusdam Doctorum Virorum Epistolis. G. VI. 3343.

Eggelingii (*Ioannis Henrici*) Mysteria Cereris et Bacchi, in Vasculo ex vno onyche, cum figuris. G. VII. 57.

Emmii (*Vbbonis*) Vetus Graecia, opus distinctum in tomos tres: quorum I. Descriptionem habet Regionum a Graecis habitatarum, cum adiunctis Insulis: II. Complectitur res gestas Graecorum: III. Repraesentat statum ac formam praecipuarum eius gentis rerumpublicarum, *cum additamentis Auctoris antehac ineditis et suis locis insertis, ac subiectis notulis*, cum fig. G. IV. 85.

— — de Statu Acarnanum. G. IV. 585.

— — de Republica et fortuna Achaeorum. G. IV. 557.

— — de Republica et fortuna Aetolorum. G. IV. 575.

— — de Concilio Amphictyonico. G. IV. 587.

— — de Republica Argiuorum. G. IV. 519.

— — Athenarum veterum Descriptio, cum Appendice et emendat. G. IV. 433.

— — de inclinatione et interitu Reipublicae Atticae, Spartanae, et Carthaginiensis. G. IV. 597.

— — de Republica Carthaginiensium. G. IV. 503.

Emmii

Emmii (Vbbonis) de situ, amplitudine, et magnificentia Portus Carthaginis. G. IV. 661.
— — de Chio, et eius statu ac fortuna. G. IV. 547.
— — de Republica et statu Corcyraeorum. G. IV. 541.
— — de Republica Corinthiorum. G. IV. 527.
— — de Republica et legibus Cretensium. G. IV. 513.
— — de Statu Epiri. G. IV. 587.
— — Lacedaemon antiqua, cum appendice. G. IV. 465. et 633.
— — de Republica Locrensium in Italia. G. IV. 593.
— — de Lyciorum Republica in Asia. G. IV. 597.
— — de statu et Republica Massiliensium. G. IV. 589.
— — de Republica et statu Rhodiorum. G. IV. 549.
— — de Samo et eius Republica. G. IV. 545.
— — de Republica Syracusana. G. IV. 531.
— — de Republica Thebanorum. G. IV. 523.
Ernesti (Henr.) Epistola de Paenula. R. VI. 1179.
Eschenbachii (Io. Andr.) de scribis veterum Romanorum dissertatio. P. III. 851.
Euanthii et Donati de Tragoedia et Comoedia commentiunculae. G. VIII. 1682.
Eybenii (Christi. Wilh.) de ordine equestri veterum Romanorum dissertatio. S. I. 1089.

Fabretti (Raphaelis) de Aquis et Aquaeductibus veteris Romae Dissertationes tres, *cum Chartis Geographicis et figuris aeneis nitidissimis.* R. IV. 1677.
Fabri (Petri) de Re Athletica, Ludisque Veterum Gymnicis, Musicis, atque Circensibus Spicilegiorum tractatus, tribus libris comprehensi, opus tessellatum. *Cum eiusdem Paralipomenis.* G. VIII. 1758.
— — de magistratibus Romanorum commentarius. S. III. 1113.
Fabri (Tanaquilli) vitae Poetarum Graecorum: vbi de eorundem Patria, Moribus, Scriptis, etc. perspicue ac compendiose differitur: Ex Gallico idiomate in Latinum translatae. G. X. 740.
Fabricii (Ioannis Ludouici) de Ludis Scenicis Liber. G. VIII. 1714.
Fabricii (Georgii) Roma, eius situs, ambitus, gloria, magnificentia, Theatra, Circi, Balnea, etc. R. III. 393.
— — De Fabularum, Ludorum, Theatrorum, Scenarum ac Scenicorum antiqua consuetudine, libellus. G. VIII. 1694.
Faeschii (Sebastiani) de numo Pylaemenis Euergetae, Regis Paphlagoniae, Epistola, cum figuris. G. IX. 601.
Falconerii (Octauii) Inscriptiones Athleticae nuper repertae, editae et notis illustra-

lustratae, quibus accesserunt aliae ex Africanis marmoribus recens descriptae, cum figuris. G. VIII. 2290.

Falconerii (*Octauii*) de numo Apamensi, Deucalionei diluuii typum exhibente, dissertatio, cum figuris. G. X. 672.

— — de Pyramide C. Cestii Epulonis Dissertatio, cum figur. R. IV. 1461.

— — ad Carolum Datum Epistola de Latere ex aedificii veteris ruderibus eruto, quum paries ad instaurandam Panthei porticum A. 1661. dirueretur, cum figur. R. IV. 1483.

Faldae (*Io. Bapt.*) nouissima et accuratissima Romae Veteris et Nouae tabula Topographica, cum descriptione. R. IV. ibid.

de Fauentia (*Purperini*) ad Kalendarium Romanum Amiterni effossum minuscula commentaria. S. III. 865.

Fanni (*Lucii*) de antiquitatibus vrbis Romae libri V. S. I. 173.

Fazoldi (*Ioannis*) Graecorum Veterum ΙΕΡΟΛΟΓΙΑ hoc est de plurimis Graecorum Gentilium antiquitatibus, ritibusque sacris: inprimis de festis diebus, Sacerdotibus, Templis et Aris: de Ludis item ac certaminibus, dissertatio. G. VII. 521.

Feithii (*Euerardi*) Antiquitatum Homericarum libri IV. in quibus ferme omnes eorum temporum per Graeciam ritus, ceremoniae ac mores, tam in Sacris quam in Profanis, exponuntur et illustrantur. G. VI. 1711.

Ferrarius (*Franciscus Bernardinus*) de Veterum Acclamationibus, et Plausu, Libri septem. R. VI. 1.

Ferrarii (*Octauiani*) de Origine Romanorum Liber. R. I. 1.

Ferrarii (*Octauii*) de Re Vestiaria Libri VII. auctiores et emendatiores adiectis Iconibus, quibus res tota oculis subiicitur. R. VI. 605.

— — Analecta de Re Vestiaria, siue exercitationes ad Alb. Rubenii Commentarium de Re Vestiaria, et Lato Clauo, cum figuris. R. VI. 1033.

— — Dissertatio de Veterum Lucernis Sepulcralibus. R. XII. 993.

— — de Pantomimis dissertatio. S. II. 677.

— — de balneis dissertatio. P. III. 295.

— — de gladiatoribus dissertatio. P. III. 313.

Ferri (*Antonii*) apparatus statuarum in destructis Cumis inuentarum. I. IX. IV. 5.

Fontanini (*Iusti*) de antiquitatibus Hortae Coloniae Etruscorum libri duo. I. VIII III. N. 3.

Freheri (*Marquardi*) Decisionum Areopagiticarum Syluula. G. V. 2133.

— — Cecropistromachia Antiqua duelli Gladiatorii Sculptura in Sardonyche exposita, cum notis *Henrici Guntheri Thulemarii*. R. IX. 1145.

Freheri

Freheri (Marquardi) de Re Monetaria Veterum Romanorum, et hodierni apud Germanos Imperii, Libri duo, cum numismatibus. R. XI. 1396.

Freinshemii (Ioannis) Dissertatiuncula de Calidae Potu. G. IX. 493.

Fresne (Raphaelis Tricheti du) Epistola de Charondae effigie in Catanensi numo expressa, apud Petrum Seguinum in numo argenteo. G. X. 569.

Frontini (Sexti Iulii) de Aquaeductibus Vrbis Romae Commentarius, *cum notis et emendationibus Rob. Keuchenii.* R. IV. 1625.

G (*A.*) de armis Romanis libri duo. P. I. 1205.

Garuffii (Iosephi Malatestae) lucerna lapidaria Flaminia et Ariminensis. I. VII. II. 9.

Gassendi (Petri) Kalendarium Romanum compendiose expositum. R. VIII. 139.

Gaurici (Pomponii) de Sculptura, siue Statuaria liber. G. IX. 725.

Gazae (Theodori) de mensibus Atticis liber ex interpretatione *Ioannis Petrelli.* G. IX. 977.

Gentilis (Alberici) de Auctoribus et Spectatoribus Fabularum non notandis disputatio. G. VIII. 1626.

Gentilis (Scipionis) disputationum illustrium siue de iure publico P. R. liber. P. I. 1125.

Gerbelii (Nicolai) in Graeciae Mich. Sophiani descriptionem explicatio, in qua docetur, quem fructum, quamque voluptatem allatura sit haec pictura Studiosis, si diligenter eam cum Historicorum, Poetarum, Geographorumque scriptis contulerint. Eiusdem de situ, nominibus et Regionibus Graeciae, celebrium Vrbium descriptio, etc. figuris aeneis elegantissimo artificio a Iohanne Goeree delineata. G. IV. (1.)

Gorii (Ant. Franc.) descriptio monumenti siue Columbarii libertorum et seruorum Liuiae Augustae et Caesarum Romae detecti in via Appia A. 1726. tabulis XX. aere incisis illustrati. Adiectis notis V. C. *Ant. Mar. Saluini.* P. III. 1.

de Gozze (Gauges) de inscriptione columnae rostratae olim in foro Romano Dissertatio. I. IX. VIII. 15.

Grasseri (Iacobi) antiquitates Nemausenses. S. I. 1059.

Grenii (Georgii) de rusticatione Romanorum et villarum structura. S. I. 681.

Gronouii (Ioannis Friderici) de Museo Alexandrino exercitationes Academicae, habitae anno MDCLXVII. post caniculares ferias, ab filio eius exceptae: et nunc primum editae. G. VIII. 2738.

Gronouii (Iac.) Effigies Virorum ac Foeminarum illustrium, quibus in Graecis aut Latinis monumentis aliqua memoriae pars datur, et in quocunque

S 2 Orbis

Orbis Terrarum ſpatio ob hiſtoriam, vel res geſtas, vel inuenta, vel locis nomina data, ac Doctrinam meruerunt cognoſci; *Item variarum regionum miranda, quae celebrata apud antiquos, ſaxisque et aere expreſſa occurrunt, omnia ex veris ſincerisque documentis petita, et pro ſerie temporum diſpoſita;* Adiecta breui deſcriptione ſingulorum, quae aut in eorum vita, aut in horum proprietate ſpectabilia percipi et intelligi refert, vbi variis occaſionibus numi, lapides, inſcriptiones, etiam auctorum loca explicantur. Volumen I. continet *Memorabilia temporis mythici, quod Troiano bello terminatur.* Vol. II. *Memorabilia primorum verae hiſtoriae ſaeculorum.* Vol. III. *Memorabilia verae Hiſtoriae poſt Alexandrum Magnum.* G. I—III.

— — Marmorea Baſis coloſſi Tiberio Caeſari erecti ob ciuitates Aſiae reſtitutas poſt horrendos terrae tremores. Cuius coloſſi fides a *Ioanne Meurſio* oppugnata defenditur, tantum non oculis exhibetur et venuſta proponitur. Tempus, numerus et nomina ciuitatum reſtitutarum vbique falſus et varius ab recentibus Commentatoribus traditur; verus et certus ex Marmorea Baſi publico inſtrumento feliciter probatur. *Ad Sereniſſimum ac Reuerendiſſimum Principem Franciſcum Mariam Mediceum, etc.* Primus trans Alpes vulgauit, reuocauit, notis et obſeruationibus illuſtrauit *Laurentius Theodorus Gronouius*, cum figuris. G. VII. 433.

Gruchii (*Nicolai*) de Comitiis Romanorum Libri tres. R. I. 531.

— — reſponſio ad binas *Caroli Sigonii* reprehenſiones. Vnam de binis Magiſtratuum Comitiis: Alteram de Lege Curiata. R. I. 709.

— — ad poſteriorem *Caroli Sigonii* de binis Magiſtratuum Comitiis, et de lege Curiata diſputationem refutatio. R. I. 755.

Guilielmi (*Iani*) de magiſtratibus Reip. Romanae, cum in libertatae vrbs fuit. P. III. 965.

Guirani (*Gaillardi*) explicatio duorum vetuſtorum Numiſmatum Nemauſenſium ex aere. S. I. 1009.

Gutherii (*Iacobi*) de veteri Iure Pontificio Vrbis Romae Libri IV. cum figuris aeneis. R. V. 1.

— — de Iure Manium, ſeu de ritu, more, et Legibus priſci Funeris, Libri tres, cum figuris. R. XII. 1077.

— — Choartius Maior, vel de Orbitate toleranda, ad A. Robertum, Praefatio. R. XII. 1337.

Gyllii (*Petri*) de Boſporo Thracico Libri III. G. V. 3087.

— — de Topographia Conſtantinopoleos et de illius Antiquitatibus Libri IV. G. IV. 3219.

Gyraldi

Gyraldi (Lilii Gregorii) de Comoedia, eiusque apparatu omni et partibus commentarius. G. VIII. 1474.

Hagueloni (Petri) Calendarium trilingue, seu de mensibus Hebraeorum, Graecorum, et Romanorum, dialogus, ex optimis quibusque Auctoribus collectus. G. IX. 1017.
Hamekonii (Phil. Ludov.) de cura domestica Romanorum Dissertationes IV. S. I. 1237.
Hansenii (Io. Bapt.) de Iure Iurando veterum Liber. R. V. 797.
Helladii (Bisantinoi) Chrestomathia, cum interpretatione Latina et Notis *Ioannis Meursii*. G. X. 949.
Helleri (Ioannis Iacobi) Exercitatio de Deo Ignoto Atheniensium. G. VIII. 221.
Hendreich (Petri) Massilia, eius situs, administratio, respublica, leges, instituta, religio, studia, militia, etc. G. VI. 2939.
Heraclidae (Pontici) de Politiis Graecorum libellus, cum interpretatione Latina *Nicolai Cragii*. G. VI. 2819.
Holstenii (Lucae) Epistola ad Franciscum Cardinalem Barberinum de Fulcris, seu Verubus Dianae Ephesiae simulacro appositis, cum figuris. G. VII. 393.
— — de Milliario aureo, error popularis, quem omnes fere Antiquarii errant, ab eodem explosus. R. IV. 1805.
— — Commentariolus in veterem Picturam Nymphaeum referentem, vbi Typus veteris Nymphaei appositus est. R. IV. 1797.
— — Dissertatio de Pila Staffilari. R. IV. 1083.
— — epistola de marmore Patauino ad Ioannem Rhodium. S. I. 583.
Hotomannus (Franciscus) de Formulis Antiquis. R. II. 1909.
— — de Magistratibus Romanorum, eorumque Institutione. R. II. 1864.
— — de Veteri Ritu Nuptiarum, obseruatio. R. VIII. 1107.
— — de Senatu et insignibus aliquot Senatus Consultis. R. II. 1891.
— — de Sponsalibus, de Veteri Ritu Nuptiarum et Iure Matrimoniorum, item de Spuriis et Legitimatione. R. VIII. 1147.
Hygini Gromatici, Polybii Megapolinitani, de Castris Romanis, quae exstant, cum Notis et animaduersionibus *Ratbodi Hermanni Schelii*, cum figuris. R. X. 999

Iacotii (Desiderii) de Philosophorum doctrina libellus. G. X. 349.
Imperatores Romani et Constantinopolitani, a C. Iulio Caesare vsque ad Constantinum Porphyrogennetum, aere express. in vno folio. R. I. 473.
Ionstoni (Ioannis) de Annis et Mensibus. R. VIII. 199.

Ionstoni (*Ioannis*) Fastorum liber, siue Hemerologion rerum memorabilium quolibet Anni die actarum, R. VIII. 229.

Iouberti (*Laurentii*) de gymnasiis et generibus exercitiorum apud veteres liber. S. I. 333.

— — de balneis antiquorum. S. I. 373.

Iouii (*Paulli*) de romanis piscibus libellus. S. I. 837.

Kalendarium Vetus Romanum, e marmore descriptum in Aedibus Maffaeorum ad Agrippinam, in tabula marmorea superne fracta. R. VIII. 1.

— — Fragmentum, quod visitur in Aedibus Capranicorum. R. VIII. 29.

— — aliud vetus Kalendarium, quod in Libris Antiquis praefigitur fastis Ouidii. R. VIII. 89.

— — Romanum sub Imp. Constantio, Constantini Magni filio, circa annum Christi CCCLIV. compositum, et Valentino cuidam dedicatum. R. VIII. 95.

Kobierzykii (*Stanislai*) de Luxu Romanorum commentarius. R. VIII. 1251.

Labbe (*Philippi*) Descriptio Consulum ex quo primum ordinati sunt: siue integri Fasti Consulares, quos Idatianos docti Viri hactenus appellarunt: ex Codice MS. Bibliothecae Collegii Claromontani Parisiensis Societatis Iesu. R. XI. 241.

Lalamantius (*Ioannes*) de Anno Romano. R. VIII. 259.

— — Dissertationes tres, I. De Tempore et eius partibus, II. De anno Macedonum, seu Graecorum, III. de Anno Attico, rara et exquisita rerum scitu dignissimarum cognitione, ac diuersi generis Auctorum explicatione refertae. G. IX. 1041.

Lambecii (*Petri*) notae in Kalendarium vetus. R. VIII. 103.

Langius (*Wilhelmus*) de Veter. Anno Romanorum. R. VIII. 397.

Lanzonii (*Iosephi*) de coronis et vnguentis in antiquorum conuiuiis exercitatio ex Italico Latine versa ab Hieronym. Baruffaldo, qui notas addidit. S. III. 669.

— — de luctu mortuali veterum aduersaria. S. III. 781.

Latii Notae et Exacta Chorographia, siue territorii Romani, iuxta Vet. et Nov. situm parallela nominum comparatione elaborata. R. II. 1409.

Latinii (*Latini*) Obseruationes in *Carolum Sigonium* de Antiquo Iure Ciuium Romanorum. R. I. in Praefatione.

— — Obseruationes in *Nicol. Gruchium* de Comitiis Romanorum. R. I. in Praefatione.

Latinii (*Latini*) de Antiquo Iure Italiae. R. II. in Praefatione.

Laurenbergii (*Ioannis*) enarratio Graeciae antiquae, tabulis Geographicis et notis emendatae ac exornatae. G. IV. 1.

Laurentii (*Iosephi*) de Adulteris, ac Meretricibus tractatio. G. VIII. 1402.

— — de Agyrtis, Histrionibus, Acclamationibus, et Osculis inuestigatio. G. VIII. 2434.

— — de Annis, Mensibus, Diebus, Horis etc. tractatio. G. IX. 1269.

— — Opuscula de Conuiuiis, Hospitalitate, Tesseris et Strenis. G. IX. 161.

— — de Funeribus Antiquorum Tractatus: in quo ritus funebres ante Rogum, in Rogo, et post Rogum explicantur ac illustrantur. G. XI. 1164.

— — de Natalitiis, Conuiuiisque, quae in iisdem agitabantur, exercitatio. G. VIII. 1330.

— — de Praeconibus, Citharoedis, Fistulis, ac Tintinnabulis collectio. G. VIII. 1459.

— — de varietate Nauium schediasma. G. XI. 789.

— — de Prandio et Coena Veterum, ac de aliis ad eadem spectantibus Miscellanea. G. IV. 285.

— — de Professoribus, Oratoribus, Nomenclatoribus et Litteris collectio. G. X. 1161.

— — Disquisitio de Rebuspublicis, Suffragiis, Conciliis, Accusationibus, Tormentis, etc. Veterum. G. VI. 3651.

— — de Sponsalibus et Nuptiis Antiquorum libellus. G. VIII. 1330.

— — Varia Sacra Gentilium, in quibus de eorum Religione, Diis, Templis, Sacrificiis, Festis, Asylis, etc. agitur. G. VII. (133.)

— — de Re Vestiaria Syntagma. G. IX. 921.

Lazii (*Wolffgangi*) Graeciae Antiquae *variis numismatibus* illustratae Libri II. G. VI. 3419.

Leges siue *Constitutiones Imperiales* de Aquae ductibus tam Romae veteris quam nouae, Vrbis scilicet Constantinopolitanae, cum Notis. R. IV. 1671.

Leonis (*Ambrosii*) antiquitatum nec non historiarum vrbis ac agri Nolae descriptio. I. IX. IV. 7.

Liceti (*Fortunati*) de marmore Patauino dissertatio. S. I. 582.

Ligorii (*Pyrrhi*) de vehiculis antiquorum diatriba excerpta ex libris eius de familiis Romanis. P. V. 1503.

Lipenii (*Martini*) Strenarum Historia, a prima origine, per diuersas Regum, Consulum, et Imperatorum Romanorum, nec non Episcoporum aetates, ad nostra vsque tempora. R. XII. 405.

Lipsii

Lipsii (Iusti) de Amphitheatro liber, in quo forma ipsa loci expressa, et ratio spectandi, cum figuris. R. IX. 1269.

— — Eiusdem de Amphitheatris quae extra Romam Libellus, in quo *formae eorum aliquot et Typi*. R. IX. 1319.

— — Saturnalium Sermonum Libri duo, qui de Gladiatoribus, cum figuris. R. IX. 1161.

— — de Vesta et Vestalibus Syntagma, *cum figuris et Numismatibus*. R. V. 619.

Loffredi (Ferrantis) antiquitates Puteorum. I. IX. IV. 1.

a Loon (Wilhelmi) Eleutheria, siue de manumissione seruorum apud Romanos Libri IV. P. III. 355.

Maderi (Ioachimi Ioannis) de Coronis, Nuptiarum praesertim, sacris et profanis Libellus. R. VIII. 1403.

Maffeii (Scipionis) de Amphitheatro ac praecipue de Veronensi libri II. P. V. 1.

— — de amphitheatris Galliae epistola ad Ioannem Polenum, reddita latine interprete Petro Facciolo. P. V. 313.

— — de antiquis Galliae theatris epistola ad Bernardinum Zendrinum, reddita latine interprete Petro Facciolo. P. V. 365.

Magii (Hieronymi) de tintinnabulis liber cum commentario Franc. Sweertii. S. II. 1157.

— — de equuleo cum notis Goth. Iungermanni. S. II. 1201.

Maioragii (M. Antonii) de senatu Romano libellus. P. I. 675.

Manutius (Paullus) de Ciuitate Romana. R. I. 1.

— — de Comitiis Romanorum. R. I. 477.

— — de Legibus Romanis. R. II. 1022.

— — Liber de Senatu Romano. R. I. 894.

Manutius (Aldus) de Caelatura et Pictura Veterum. G. IX. 803.

— — de Tibiis Veterum. R. VI. 1209.

— — Dissertatio de Toga Romanorum. R. VI. 1185.

— — de Tunica Romanorum. R. VI. 1203.

— — de Reatina vrbe, agroque Sabinaque gente. S. I. 773.

— — de aquis in vrbem Romam olim influentibus. S. I. 785.

— — de ratione intercalandi. S. I. 793.

— — de accumbendi et comedendi ratione. S. I. 799.

— — de conuiuio tempestiuo seu intempestiuo. S. I. 801.

— — de auspiciis. S. I. 805.

— — de trabea. S. I. 811.

Manu-

Meursii (Io.) Panathenaea, siue de Mineruae illo gemino festo liber singularis, *nunc ex ipsius Auctoris chirographo auctus.* G. VII. 77.

— — Piraeeus, siue de Piraeeo, Atheniensium portu celeberrimo, et eiusdem antiquitatibus liber singularis. G. V. 1929.

— — Pisistratus, siue de eius Vita, et Tyrannide, liber singularis, *nunc ex ipsius Auctoris chirographo Auctus.* G. V. 1397.

— — de Puerperio Syntagma. G. VIII. 1417.

— — Solon, siue de eius Vita, Legibus, Dictis, atque Scriptis, liber singularis, *nunc ex ipsius Auctoris chirographo auctus.* G. V. 1993.

— — Theophrastus, siue de illius libris, qui iniuria temporis interciderunt, liber singularis. G. X. 621.

— — Lectiones Theophrasteae, in quibus eorum librorum, qui supersunt, loca aliquot emendantur. G. X. 647.

— — Theseus, siue de eius vita, rebusque praeclarissime gestis, liber singularis. G. X. 465.

Meursii F. (Ioannis) Collectanea de Tibiis. G. VIII. 2450.

Meibomii (Ioannis Henrici) de Cereuisiis Veterum, potibusque et ebriaminibus extra vinum aliis commentarius. G. IX. 537.

Meibomii (Marci) de Fabrica Triremium liber, cum figuris, R. XII. 553.

Minianae (Io. Emm.) de theatro Saguntino dialogus, nuuc primum editus. P. V. 401.

— — de circi antiquitate et eius structura dialogus nunc primum editus. P. V. 445.

Minutoli (Iulii) dissertatio de vrbis Romae origine et fundatione. S. I. 1.

— — de vrbis Romae incremento et casu. S. I. 25.

— — de vrbis Romae topographia. S. I. 41.

— — de Romanorum domibus. S. I. 71.

— — de Romanorum templis. S. I. 100.

— — de Romanorum sepulcris. S. I. 126.

— de Romanorum aedificiis iudicialibus. S. I. 147.

Modii (Francisci) de Triumphis, Ludis, et Spectaculis Veterum, libri duo. G. XI. 961,

le Moine (Stephani) de Melanophoris epistola. P. II. 585.

Molin (Laur. Io.) de clauibus veterum dissertatio. S. III. 789.

Morellii (Guilielmi) de Veterum Philosophorum origine, successione, aetate et doctrina, tabula compendiosa, cum *Hieronymi Wolfii* annotationibus. G. X. 293.

Moreftelli (Petri) Alypius, fiue de prifcorum Romanorum Feriis liber. R. VIII. 789.

— — Philomufus, fiue de triplici Anno Romanorum, Menfibus eorumrumque partibus, deque Die Ciuili, et diuerfitate Dierum, libri quinque. R. VIII. 733.

— — Pompa feralis, fiue Iufta Funebria Veterum, libri decem, R. XII. 1354.

Mufonii (Philofophi) opus de Luxu Graecorum, in quo de Helluonibus, Bibacibus, Generibus Poculorum, Vino, Coronis quibus in conuiuiis veteres vtebantur, Vnguentis, Muficis Inftrumentis, Bellariis, Saltationibus, Parafitis, Generibus Placentarum, ac Meretricibus infignibus, ab *Stephano Nigro* ex Athenaei Dipnofophifticis congeftum. G. VIII. 2466.

Nardini (Famiani) Roma vetus, libri VII. ex Italica in Latinam Linguam translati a *Iacobo Tollio*, cum figuris et Numismatibus nitidiffimis, vbi Latium, Campania, Samnium, et aliae Antiquit. ab *Alex. Donato* omiffae fupplentur. R. IV. 877.

Neocori (Ludolphi) de Mufeo Alexandrino diatribe: *nunc primum edita.* G. VIII. 2766.

Nicolai (Ioannis) de ritu antiquo hodierno Bacchanaliorum commentatio. G. VII. 173.

de Niedeek Matthaei Brouerii de populorum veterum ac recentiorum adorationibus differtatio. P II. 905.

Niderftedt (Buchardi) Melita vetus et noua, Hephaeftia Infula, Melita fubterranea, etc. G. VI. 3007.

Niphi (Auguftini) de Auguriis libri duo. R. V. 324.

Noris (F. Henrici) S. R. E. Cardinalis, Fafti Confulares Anonymi, quos ille e Codice Manufcripto Bibliothecae Caefareae depromfit et Differtatione illuftrauit. R. XI. 331.

Noris (Henrici) Epiftola Confularis, in qua Collegia LXX. Confulum ab Anno Chriftianae Epochae XXIX. Imperii Tiberii Augufti decimoquinto vsque ad Annum CCXXIX. Imperii Alexandri Seueri octauum, in vulgatis Faftis hactenus perperam defcripta corriguntur, fupplentur et illuftrantur. R. XI. (404.)

— — de duobus numis Diocletiani et Licinii differtatio duplex. S. I. 387.

— — de votis decennalibus Imperatorum ac Caefarum. S. 455.

— — Differtationes Cenophia Pifana illuftrantes. I. VIII. III. N. I.

Opelii

Opelii (*Constantini*) siue *Io. Scheferi* de Fabricia Triremium Meibomiana, Epistola perbreuis ad Amicum. R. XII. 681.

Origenis PHILOSOPHVMENΩN fragmentum: *quod ex Bibliotheca Medicea descripsit, ac notis illustrauit Iacobus Gronouius*, Graece et Latine. G. X. 285.

Ortelii (*Abrahami*) Deorum Dearumque capita, ex antiquis numismatibus collecta: Historica narratione illustrata a *Francisco Swertio*, cum figuris. G. VII. (253.)

Osiandri (*Ioannis Adami*) de Asylis Gentilium dissertatio. G. VI. 2835.

Paeti (*Lucae*) de Mensuris et Ponderibus Romanis, et Graecis, cum his quae hodie Romae sunt collatis, libri quinque. R. XI. 1608.

Pancirolli (*Guid.*) de Corporibus Artificum. R. III. 17.

— — de Magistratibus Municipalibus. R. III. (47.)

— — Notitia dignitatum vtriusque Imperii, Orientis scilicet et Occidentis, vltra Arcadii Honoriique tempora, et in eam *G. Panciroli* Commentarium, *cum figuris elegantiss.* a Io. Goeree delineatis. R. VII. 1309.

— — Descriptio Vrbis Romae. R. III. 317.

— — de Quatuordecim Regionibus Vrbis Romae, earundemque aedificiis, tam publicis quam priuatis. R. III. 321.

Panuinius (*Onuphrius*) de Antiquis Romanorum Nominibus. R. II. 1989.

— — de Ciuitate Romana. R. I. 193.

— — Imperium Romanum. R. I. 243.

— — de Ludis Circensibus libri II. quibus vniuersa fere Romanorum Veterum sacra ritusque declarantur, ac *figuris aeneis* illustrantur, cum notis *Io. Argoli*, et Additamento *Nicolai Pinelli*. R. IX. 1.

— — de Ludis Secularibus liber. R. IX. 1061.

— — Commentarius de Triumpho, cum notis *Maderi* et aliorum, *cum figuris, Numismatibus, etc.* R. XI. 1336

— — Descriptio Vrbis Romae. R. III. 203.

Patini (*Caroli*) de numismate antiquo Augusti et Platonis, Epistola cum figuris. G. IX. 1598.

— — in tres inscriptiones graecas commentarius. P. II. 1041.

— — in antiquum monumentum Marcellinae commentarius. P. II. 1089

— — in antiquum cenotaphium Marci Artorii commentarius. P. II. 1133.

Patricii (*Francisci*) res militaris Romana, ex Italica Lingua in Latinam versa a *Ludolpho Neocoro*, cum figuris. R. X. 821.

Peregrini (*Camilli*) Dissertationes de Campania felice: I. IX. II. N. 2.

Perionii (Ioachimi) de Magistratibus Graecorum et Romanorum, libri tres. G. VI. 2755.

Perrelli (Ioannis) de ratione Lunae epactarum, et mensis intercalarii Commentariolus. G. IX. 1009.

Petauii (Dionysii) Kalendarium Vetus Romanum, cum ortu occasuque stellarum. R. VIII. 125.

— — de Veteri Anno Romanorum. R. VIII. 325.

Petauii (Paulli) antiquariae supellectilis portiuncula. S. II. 997.

— — veterum numorum γνώρισμα. S. II. 1026.

Petiti (Samuelis) de Anno Attico, Eclogae Chronologicae. G. IX. 1109.

— — Eclogae Chronologicae de Anno et periodo Veterum Romanorum. R. VIII. 371.

Philo (Byzantius) de septem orbis spectaculis, Graece, cum notis et interpretatione Latina *Leonis Allatii*. G. VIII. 2624.

Philostratus de Pictura. G. IX. 807.

Phlegontis Tralliani de rebus mirabilibus liber Graece, cum interpretatione Latina *Guilielmi Xylandri*, ac recensione notisque *Ioannis Meursii*. G. VIII. 2690.

— — *Eiusdem* de Longaeuis libellus, Graece, cum interpretatione Latina *Guilielmi Xylandri*, ac recensione notisque *Ioannis Meursii*. G. VIII. 2727.

— — de Olympiis fragmentum, cum Latina interpretatione et notis *Ioannis Meursii*. G. IX. 1289.

Pierius Valerianus (Io.) de Fulminum Significationibus, cum figuris. R. V. 591.

Pighii (Stephani) Themis Dea, seu de lege diuina, vbi praeter alia reconditae antiquitatis, multa de Horis. G. IX. 1137.

— — Mythologia ΕΙΣ ΤΑΣ ΩΡΑΣ, vel in anni partes, ex Symboli antiqui cuiusdam toreumatis argentei, quod extat apud Reuer. Dominum Antonium Perrenotum, Episcopum Atrebatensem, cum figuris. G. IX. 1185.

— — Fasti Magistratuum Romanorum ab Vrbe Condita ad tempora Diui Vespasiani Augusti a *Stephano Vinando Pighio* suppletis Capitolinis Fragmentis restituti. R. XI. 174.

Pignorii (Laurentii) Magnae Deum Matris Idaeae et Attidis initia, ex vetustis monumentis eruta, cum figuris. G. VII. 505.

Pignorii

Pignorii (Laurentii) de seruis et eorum apud veteres ministeriis commentarius. P. III. 1125.

— — origines Patauinae et Antenor. I. VI. III. N. 3.

— — epistola super antiquissimam picturam, quae Romae visitur, de ritu nuptiarum. I. VI. III. N. 4.

Plutarchi Quaestiones Romanae, Gr. Lat. cum notis et Animaduersionibus *Guil. Xylandri* et *M. Z. Boxhornii*, cum figuris. R. V. 974.

Plutarchi Alexandrina Prouerbia Graeca, *ex Bibliotheca Medicea*, cum interpretatione Latina *Iacobi Gronouii*, *nondum antehac edita*, extant in praefatione. G. X. 6.

Poggius (Franciscus) de fortunae varietate vrbis Romae et de ruina eiusdem descriptio. S. I. 497.

Popmae (Titii) de operis seruorum liber. P. III. 1319.

Porcii (Leonhardi) de re Pecuniaria antiquorum, ac de eorundem Ponderibus, Mensuris, stipendiis militaribus, etc libri duo. G. IX. 1433.

Postelli (Guilielmi) tractatus de Republica, seu Magistratibus Atheniensium. G. V. 1305.

— — de Etruriae regionibus, originibus, institutis, religione ac moribus commentatio. I. VIII. I. N. 1.

Potteri (Ioannis) Archaeologia Graeca, siue Antiquitatum Graeciae Corpus absolutissimum, ex Anglico in Latinum versum: nunc iterum ab Auctore ipso recognitum, emendatum, ac fere dimidia parte auctum; cum peculiari ac proprio Indice, *cum figuris aeneis*. G. XII.

Praeuotii (Ael.) de magistratibus populi Romani commentarius. S. III. 1041.

Prisciani Caesareensis, *Rhemnii Fannii*, *Bedae* Angli, *Volusii* Metiani, *Balbi* ad Celsum. Libri de Numis, Ponderibus, Mensuris. Numeris, eorumque Notis, et de vetere computandi per digitos ratione, ab Elia Vineto Santone emendati, vt et a *Io. Friderico Gronouio*. R. XI. 1675.

Prosperi (Tironis) Aquitani Chronicon integrum, ab Adamo ad Romam captam a Genserico Wand. Rege, in duas partes tributum. Opera et studio *Philippe Labbe*. R. XI. 269.

Puteani (Ericii) de Bissexto liber, noua temporis Facula, qua Intercalandi arcana, hactenus obscura, illustrantur. R. VIII. 419.

— — Reliquiae Conuiuii prisci; tum ritus alii et Censurae, cum figur. R. XII. 133.

— — de Iure Iurando Antiquorum Schediasma, in quo de Puteali Libonis. R. V. 885.

Puteani

Puteani (Ericii) de Nundinis Romanis liber, noua Fastorum velut Facula. R. VIII. 641.
— — Olympiades, sola manu, vt vere annis mundi respondent, computatae. G. IX. 1297.
— — de Stipendio Militari Romanorum Syntagma: quo modus eius, hactenus ignoratus, constituitur. R. X. 1490.
— — pecuniae romanae ratio facillimo ad nostrum calculo reuocata. S. III. 1169.

Quenstedii (Ioannis Andreae) de Sepultura veterum tractatus: siue de antiquis ritibus sepulcralibus Graecorum, Romanorum, Iudaeorum, et Christianorum. G. XI. 1201.

Rabirius (Iunius) de Hastarum et Auctionum origine et ratione. R. III. (17.)
Rami (Petri) liber de Militia C. I. Caesaris. R. X. 1532.
Raynaudi (Theophili) Tractatus de Pileo, ceterisque capitis Tegminibus, tam Sacris quam profanis. R. VI. 1213.
de Rebatu (Francisci) delineatio Dianae Arelatensis. S. I. 593.
Reinesii (Thomae) marmoris Patauini inscripti obscuri interpretatio. S. I. 565.
Relandi (Adriani) dissertatio de diis Cabiris. P. IV. 329.
Rigaltii (Nicolai) Ismaelis Bullialdi et *Henrici Valesii* Obseruationes de populis fundis. R. II. 1925.
Robortellus (Franciscus) de Cognominibus, et Appellationibus Impp. R. VII. 1140.
— — de Gradibus Honorum, et Magistratuum Rom. R. III. (43.)
— — de Iudiciis, et omni Consuetudine causas agendi apud Romanos. R. III. (11.)
— — Laconici seu Sudationis, quae adhuc visitur in Ruina Balnerum Pisanae Vrbis, explicatio. R. XII. 381.
— — I. de Legionibus Romanorum ex Dione lib. LV. II. de Commodis, Praemiis, et Donis Militaribus. III. de Poenis Militum, et Ignominiis. R. X. 1468.
— — de Magistratibus Impp. R. III. (37.)
— — de Mensium Appellatione ex nominibus Impp. R. VIII. 305.
— — de Prouinciis Romanorum, et eorum distributione atque administratione. R. III. (1.)
Rochae (Angeli) de campanis commentarius. S. II. 1233.
Romae Antiquae Vrbis Imago accuratissima ex vetustis monumentis, ex vestigiis

giis videlicet aedificior. moenium ruinis, fide numismatum, monumentis aeneis, plumbeis, saxeis, figlinisque collecta, veter. denique auctorum fide confirmata in hac tabula redacta atque descripta a *Pyrrho Ligorio* Romano per XIV. Regiones, in quas Vrbem diuisit Imp. Caesar Augustus. *Charta Topographica*, cum descript. R. I. (1.)

Romae Vrbis tam antiquae quam nouae Descriptio Faciei variorum locorum, deformatae ab incomparabili in hac arte viro Leuino Cruylio Presb. Gandav. in XV. Tabulis aeri incisis. R. IV. *post Praefat.*

le Roy (*Iacobi*) Achates Tiberinus. P. II. 365.

Rubei (*Octauii*) monumenta Brixiana, seu ciuitatis Brixiae antiquitates. I. IV. P. II. N. 4.

Rubenii (*Alberti*) Dissertatio de Gemma Tiberiana et Augustaea, cum figuris. R. XI. 1328.

— — de Natali Die Caesaris Augusti. R. XI. 1378.

— — de Numo Augusti, cuius Epigraphe, Asia Recepta, cum figuris. R. XI. 1366.

— — de Re Vestiaria, praecipue de Lato Clauo, libri duo, cum figuris. R. VI. 913.

— — de Vrbibus Neocoris diatribe. R. XI. 1347.

Sagittarii (*Casparis*) de Ianuis Veterum, liber singularis. Accedunt ipsius auctoris Analecta, addendaque, suis locis inserta. R. VI. 417.

Salmasii (*Claudii*) de re militari Romanorum liber, opus posthumum. R. X. 1284.

— — duarum inscriptionum veterum explicatio, et ad Dosiadae aras, Simmiae Rhodii ouum, alas, securim, Theocriti fistulam notae. P. II. 608.

Salomonis (*H. F.*) de iudiciis et poenis Romanorum; itèm de officiis vitae ciuilis Romanorum commentaria. S. III. 625.

Sansonii (*Nic.*) *Abbauillaei* Italiae, cum Insulis Sicilia, Sardinia et Corsica descriptio Geographica. R. II. 1378.

— — Romani Imperii orientis ac occidentis descriptio Geographica, 2 foliis. R. I. 344.

Sarayne (*Torelli*) de ciuitatis Veronae origine et monumentis antiquis. I. IX. VII. 7.

Sardi (*Alexandri*) de Numis, in quo prisca Graecorum et Romanorum pecunia ad nostri aeui rationem redigitur. R. 1715.

Sauoti (*Ludouici*) Dissertationes de Numis Antiquis, in IV. partes diuisae. Ex Gallica in Latinam Linguam transtulit *Ludolphus Neocorus*. R. XI. 1832.

Scaligeri (*Iulii Caesaris*) de Comoedia et Tragoedia eiusque apparatu omni et partibus commentatio. G. VIII. 1494.
— — de Versibus Comicis tractatus. G. VIII. 1550.
Scaligeri (*Iosephi Iulii Caesaris F.*) de re numaria antiquorum dissertatio. Liber posthumus. *Ex Bibliotheca Academiae Lugduno-Batauae.* G. IX. 1493.
— — de Veteri Anno Romanorum. R. VIII. 307.
Schefferi (*Ioannis*) de varietate Nauium Dissertatio. G. XI. 769.
— — Agrippa Liberator, siue dissertatio de nouis Tabulis. R. VIII. 975.
— — de Antiquorum Torquibus Syntagma. R. XII. 901.
— — de militia nauali veterum libri IV. P. V. 745.
— — de re vehiculari veterum libri II. P. V. 1045.
— — in diatribam Pyrrhi Ligorii de vehiculis antiquorum notae. P. V. 1535.
Schelii (*Herm. Rath.*) de Agmine Polybiano. R. X. 1256.
— — de Agmine Vespasiani. R. X. 1262.
— — de Cohortibus Legionis Antiquae, cum figuris. R. X. 1272.
— — de Custodia Castrorum. R. X. 1180.
— — de Frumento et Veste. R. X. 1216.
— — de Itinere. R. X. 1246.
— — de Praeda. R. X. 1228.
— — Dissertatio de Sacramentis. R. X. 1166.
— — de Die Stipendii. R. X. 1214.
— — de Stipendio Ductorum. R. X. 1208.
— — de Stipendio Equestri. R. X. 1204.
— — de Stipendio Militari. R. X. 1190.
— — de Telis Legionum. R. X. 1270.
— — de Tributo et Aerario. R. X. 1222.
— — de Victu Militari. R. X. 1238.
Schoetgenii (*Christiani*) historia librariorum et bibliopolarum veteris et medii aeui, ex edit. auctiore, quae prodierat germanica lingua nunc primum latine reddita. P. III. 831.
Schoockii (*Martini*) Achaia Vetus, eius situs, antiquitas, respublica, reges, tyranni, leges, bellum etc. G. V. 2141.
Schott Homericae Apotheosis in antiquo lapide designatae noua explanatio. P. II. 293.
Schubarti (*Georgii*) Enarratio parergica metamorphoseos Ouidianae de Diluuio Deucalionis. G. X. 701.
Seine (*Petri la*) Homeri Nepenthes, seu de abolendo luctu liber. G. XI. 1329.

Senstle

Senftlebii (Andreae) de Alea Veterum liber singularis. G. VII. 1121.
Seruii (Petri) antiquarum mulierum Romanarum nomina: praenomine eas insignitas. R. II, in Praefatione.
— — de Odoribus Dissertatio Philologica. G. IX. 645.
Seruilii (Ioannis) de mirandis antiquorum operibus opibusque libri III. S. I. 1125.
Sextus Rufus de Regionibus Vrbis Romae, cum Emendationibus *Onuphrii Panuinii*. R. III. 25.
— — de veteri Anno Romano Romuli et Numae Pomp. Antitheses. R. VIII. 81.
— — Commentarius in Fastos Kalendares Romanorum. R. VIII. 33.
Siccama (Sibrandi Tetardi) de Iudicio Centumuirali, Libri duo. R. II. 1814.
Sigonius (Carolus) de Antiquo Iure Ciuium Romanorum, cum additamentis ex editione Parisiensi 1572. R. I. 39. 1022.
— — de Antiquo Iure Italiae. R. II. 1398.
— — de Antiquo Iure Prouinciarum. R. II. 1528.
— — de Atheniensium temporibus liber. G. V. 1629.
— — de Binis Comitiis, et Lege Curiata, posterior cum Nic. Gruchio disputatio. R. I. 731.
— — de Iudiciis. R. II. 1684.
— — Lacedaemoniorum tempora. G. V. 1670.
— — de Lege Curiata Magistratuum, et Imperatorum, et Iure eorum, liber ad Nicolaum Gruchium. R. I. 741.
— — de Nominibus Romanorum Liber. R. II. 1951.
— — de Republica Atheniensium libri IV. G. V. 1497.
Snellii (Willebrordi R. F.) de re Numaria, liber singularis. G. IX. 1549.
Souterii (Danielis) Palamedes, siue de tabula Lusoria, Alea et variis ludis, libri tres. G. VII. 997.
Spanhemii (Ezechielis) de Numo Smyrnaeorum, seu de Vesta et Prytanibus Graecorum diatriba, *multo auctior*, cum figuris. R. V. 659.
— — Orbis Romanus, seu ad Constitutionem Imperatoris Antonini, de qua Vlpianus Leg. XVII. Dig. de statu hominum, Exercitationes duae. R. XI. 1.
Sperlingii (Otthonis) de Crepidis Veterum Diatribe. G. IX. 961.
Sponii (Iacobi) ignotorum atque obscurorum quorundam Deorum Arae, notis illustratae, cum quorundam Eruditorum Epistolis ad eandem rem pertinentibus. G. VII. 233.

Sponii (Iacobi) de Origine Strenarum Dissertatio epistolica, Historico moralis. G. IX. 205.

— — rei antiquariae selectae quaestiones in varias dissertationes distributae; nunc primum redditae latine interprete Petro Facciolo. P. IV. 309.

— — miscellanea eruditae antiquitatis. P. IV. 633.

Stephani Byzantini Grammatici de Dodone fragmentum, quo tota veterum doctrina et fabulatio de perantiquo oraculo isto continentur, cum Exercitationibus recognitis *Iacobi Gronouii*, cum figuris. G. VII. 269.

Stephani (Henrici) Dialogus, Dicaearchi sympractor, vel de Graecorum moribus, praesertimque Atheniensium, supplementum. G. XI. (53.)

Stephani (Ioachimi) de Iurisdictione veterum Graecorum liber. G. VI. 2675.

Streinius (Richardus) de Gentibus et Familiis Romanorum. R. VII. 1070.

Suaresii (Iosephi Mariae) de foraminibus lapidum in priscis aedificiis diatriba. S. I. 313.

Taffinus (Petrus) de Veterum Romanorum Anno saeculari, eiusque potissimum per Ludos Saeculares celebritate, eorumque Chronologia. R. VIII. 467.

Tholosanus (Georgius) de Nundinis et Mercatoribus. R. VIII. 697.

Thysii (Antonii) de Republica Atheniensium discursus politicus. G. V. 1361.

— — Collatio Legum Atheniensium et Romanarum. G. V. 1373.

Tomasini (Iacobi Philippi) Manus Aeneae Cecropii Votum referentis dilucidatio, cum figuris. G. X. 657.

— — de Donariis Veterum ac Tabellis Votiuis, liber singularis, cum figuris. R. XII. 737.

— — de Tesseris Hospitalitatis, liber singularis, in quo ius hospitii vniuersum, apud veteres potissimum, expenditur. Accedunt quaedam ex Antonio Augustino et Ioanne Chifletio ad maiorem illustrationem hinc inde inserta, cum figuris. G. IX. 213.

Trelicrius (Stephanus) de Iure Iurando. R. V. 869.

Triglandii (Iacobi) I. F. I. N.) Coniectanea ad quaedam obscura fragmenti de Dodone loca. G. VII. 321.

Turnebi (Adriani) de Vino ac eius vsu et abusu libellus. G. IX. 517.

a Turre (Philippi) explicatio inscriptionis Lugdunensis de Taurobolio repertae A. C. 1704. S. III. 853.

— — dissertationes de Belleno, et aliis quibusdam Aquileiensium diis, ac de colonia Foroiuliensi. I. VI. IV. 6.

— — monumenta veteris Antii. I. VIII. IV. 7.

Turrigii

Turrigii (Franc. Mariae) Notae ad vetustissimam Vrsi Togati Ludi Pilae Vitreae inuentoris Inscriptionem. R. XII. 389.

Vauchopii (Georgii) de magistratibus veter. populi Romani tractatus. S. III. 1001.

Velseri (Antonii) ad Hieronymum Fabrum de Zeta et Zetario, siue Diaeta et Diaetario epistola. P. III. 1311.

Venerii (Ioannis Antonii) de Oraculis et Diuinationibus Antiquorum, tractatus succinctus et exquisitus. G. VII. 325.

Violae Vicetini (Petri) de veteri nouaque Romanorum temporum ratione Libellus. R. VIII. 165.

Victoris (P.) de Regionibus Vrbis Romae liber, cum Emendationibus Onuphrii Panuinii. R. III. 37.

Vindingii (Erasmi Paulli F.) Hellen, in quo singulorum antiquae Graeciae populorum incunabula, migrationes, coloniarum deductiones, et res praecipuae gestae, vrbiumque et regnorum origines, mutationes, interitus, et Principum in iis successiones, e Graecis praecipue scriptoribus, Historicis, Poetis, Geographis, Oratoribus et Grammaticis exponuntur. *Ex MS. Auctoris autographo nunc primum eduntur.* G. XI. 1.

Valaterrani (Raphaelis) de magistratibus et sacerdotibus Romanorum cum notis Petri Scriuerii. S. III. 945.

Vorstii (Adolfi) Epistola de obitu *V. C. Ioannis Meursii* ad filium eius *Ioannem*, Iuuenem praestantissimum, vt et Epitaphia in eiusdem morte per *A. Buchellium* et *Nicolaum Heinsium*. G. X. 654.

Vossius (Isaacus) de Antiquae Vrbis Romae Magnitudine, cum figuris. R. IV. 1497.

— — de Triremium et Liburnicarum constructione dissertatio, cum figuris. R. XII. 705.

Vrsati (Sertorii Eq.) de notis Romanorum Commentarius. R XI. (508.)

Vrsini (Fuluii) notae ad Kalend. Rusticum Farnesianum. R. VIII. 19.

— — de Romanorum gentibus et Familiis. R. VII. 1143.

Vsserii (Iacobi) de Macedonum et Asianorum anno solari dissertatio, cum Graecorum Astronomorum parapegmate, ad Macedonici et Iuliani anni rationes accommodato. G. IX. 1205.

Wower (Ioannis a) de Polymathia tractatio: Integri operis de studiis veterum ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΙΟΝ, cum Praefatione Iacobi Thomasii; accesserunt praeterea Auctoris Vita et Elogia in Polymathiam, item tabellae synopticae. G. X. 985.

Zamoscii (Ioannis Sarii) de Senatu Romano, libri duo. R. I. 951.

CAPVT IV.

De ſcriptoribus Generalibus antiquitatum Chriſtianarum.

Lexica antiquitatum eccleſiaſticarum. 1. *Syntagmata et Compendia de antiquitatibus eccleſiaſticis.* 2. *De Romanae et Eccleſiarum Occidentalium ritibus ſcriptores.* 3. *De ritibus Eccleſiae graecae aliarumque Orientalium.* 4. *Scriptores de nominibus, vita et moribus veterum Chriſtianorum.* 5. *De conuenientia rituum Chriſtianorum cum Iudaicis atque Ethnicis.* 6. *Scriptores miſcellanei antiquitatum Eccleſiaſticarum.* 7. *Ritus Eccleſiaſtici deſcripti ordine temporis, quo obtinere coeperunt.* 8. *Per rituum diuerſitatem communionis Eccleſiaſticae vinculum haud ſolui.* 9. *Ritus externos omnes neutiquam eſſe improbandos vel negligendos.* 10. *Delineatio theſauri antiquitatum Eccleſiaſticarum.* 11.

I.

Praeter *Centuriatores Magdeburgenſes, Caeſaremque Baronium* et alios ſcriptores hiſtoriae Eccleſiaſticae itemque eos, qui dogmatum Eccleſiaſticorum hiſtoriam tradiderunt, vti prae ceteris nouiſſime fecit *Iacobus Baſnagius* V. C. Eccleſiaſtes Roterodamenſis in opere luculento edito Gallice A. 1699. Roterodami in Folio, Antiquitates Chriſtianas varias perſequuti ſunt Alphabeti quidem ordine *Dominicus* et *Carolus Macri*, Melitenſes, fratres, in Hierolexico cuius latine Romae 1677 in folio editi, et Venetiis 1712. 4. recuſi epitomen Italica lingua Bononiae 1682. 4. vulgatam vidi. *Cangius* item in gloſſario vtroque mediae Latinitatis et Graecitatis, qui paſſim illuſtrat bene multos mores, ritus, antiquitates et conſuetudines veterum Chriſtianorum; quod factum etiam eſt a *Ioan. Caſp. Suicero* in Theſauro Eccleſiaſtico, ſiue Lexico graeco vocum Eccleſiaſticarum, ſecunda vice Amſtelod. 1728. excuſo, et *Bernardo Biſſo*, Monacho Benedictino, in Hierurgia, ſiue rei diuinae peractione Geneuae 1687. fol. 2 Voll. *Ioſua* quoque *Arndius* Praeſul Megapolitanus, primo iam capite memoratus Lexicon antiquitatum Eccleſiaſticarum vulgauit Gryphiswaldiae A. 1669. 4. Eundem laborem ſubiere *Adamus Rechenbergius* in Hierolexico reali, Lipſ. 1714. 4. 2 Voll. *Io. Andr. Schmidius*, Abbas quondam Mariaeuallenſis et Theologus in Academia Helmſtadienſi celeberrimus, qui praeter tot alia ſcripta prouehendis iuuenum ſtudiis

diis destinata, etiam vulgauit *Lexicon Antiquitatum Ecclesiasticarum minus*, Helmst. 1712. 8. quod autem ab eo in praefatione promissum fuit Lexicon ecclesiasticum maius lucem non vidit. *Adamus Eadmann Mirus* in Lexico antiquitatum Ecclesiasticarum, Germanice edito Budissae 1717. 8. *Ioannes Gothofr. Hering* in lexico compendiario ecclesiastico et haeresiologico. Sneberge 1734. 8. eiulgato. Non contemnada etiam, breuis licet, vocum Ecclesiasticarum enarratio Lexici more contexta, quae in *Ioan. Micraelii* Syntagmate historiae ecclesiasticae iam quartum recuso Lipsiae 1679. 4. occurrit p. 453—469.

II. Systema veluti quoddam veterum Ecclesiasticorum rituum exhibent libri VIII. *Constitutionum Apostolicarum* sub falso *Clementis Romani* nomine pridem editarum, illustratarumque a Turriano et Cotelerio. Tum *Cyrilli Hierosolymitani* Catecheses, cum notis perspicuis et eruditis editae a *Thoma Milles*. Oxon. 1703. fol. et *Antonio Augusto Touttaeo*, Monacho in Gallia Benedictino e congregat. S. Mauri. Parisiis 1720. fol. Ex recentibus Pontificiis primo loco memorandus *Ioan. Baptista Casalius*, cuius liber de veteribus sacris Christianorum ritibus Ecclesiae siue Orientalis siue Occidentalis prodiit Romae A 1644 4. et 1647. fol. ac Hanouerae 1684. 4. cum libro de ritibus profanis Aegyptiorum et Romanorum. Hunc excipit *Thomas Maria Mamachius* in originum et antiquitatum christianarum libris XX. quorum Tomus primus prodiit Romae 1749. 4. II. ib 1750. III. ib. 1751. 4. Ex reformatis huc spectat *Ioannes Hoornbeckius* libro I. Miscellaneorum sacrorum. Vltraiecti 1677. 4. E nostris *B. Ioan. Andr. Quenstadius* Theol. Witteb in Antiquitatibus Ecclesiasticis. Witteb. 1688. 4. Cui adde varia D. *Ioachimi Hildebrandi* scripta infra suo quaeque loco recensenda, et *Matthiae Zimmermanni*, Superintendentis quondam Misenensis, Commentarium ad dictum Tertullianeum, *fiunt non nascuntur Christiani*. Lipſ. 1662. 4. Tum *Casparis Caluoerii*, Superintendendis quondam Zellerfeldensis in editione Brunswico-Luneburgensi, Rituale Ecclesiasticum 2. Voll. Ienae 1705. quo Ecclesiae nostrae Lutheranae ritus potissimum persequitur et cum antiquis confert. Et *Ioannis Friderici* Liturgia vetus et noua. Ienae 1705. 4. Systema antiquitatum Ecclesiasticarum per programmata, quorum quadraginta septem inde ab Anno 1740 — 1750. prodiere, componere coepit Vir Clariss. *Georgius Geret*, Gymnasii Onoldini Rector. Plerosque ritus christianos originem habuisse a Iudaeis probat eruditus auctor libri Anglice editi de ieiunio, *A Discourse concerning Lent*. Lond. 1696. 8 parte secunda. Confer *Casparis Henrici Hornii* additamenta ad Schilteri institutiones iuris Canonici, p. 15.

III.

III. Latinae Eccleſiae ritus et conſuetudines potiſſimum tractant, qui de ritibus et officiis Eccleſiaſticis ſcripſere Alcuinus, Amalarius, [1] Beda, Ioannes Belethus, Bernouldus ſ. Berno Monachus Richenauienſis, [2] Guilelmus Durandus, Honorius Auguſtudonenſis, Iuo Carnotenſis, [3] Iſidorus Hiſpalenſis, [4] Micrologus, [5] Odo Cameracenſis, [6] Ordinis Romani auctor, [7] Rabanus Maurus, [8] Radulphus Tungrenſis, [9] Regino Prumienſis, Remigius Antiſſiodorenſis, Rupertus Tuitienſis, Hugo de S. Victore et Walefridus Strabo. Plerique horum vt Strabo, Iſidorus, Alcuinus, Hugo de S. Victore et Micrologus, *Melchiore Hittorpio* curante iunctim editi Coloniae. A. 1568. fol. in quos caſtigationes quaedam Latini Latinii videas licet in eius Bibl. ſacroprofana p. 129. 130. Poſt *Hittorpii* induſtriam de diuinis officiis et miniſteriis auctores varii congeſti per *G. Ferrarium.* Romae 1591. fol. E recentibus *Chriſtophorus Marcellus,* Archiepiſcopus Corcyrenſis (ſiue potius *Auguſtinus Patricius,* vide Baelii Lexicon in *Graſſis* nota D) libris III. de ritibus Eccleſiae Catholicae, ſ. de ſacris caerimoniis Romanae Eccleſiae ad Leonem X, Venetiis 1516. fol. Romae 1560. fol. Coloniae 1572. 8. Venetiis 1573. 8, *Ioan. Steph. Durantus* ſenatus Tholoſani praeſes, (neque enim *Petrus Danefius* auctor, vt perſuaſum Morlierio in libro Gallico, cui titulus *Eſſais de litterature* T. I. p. 44. ſq. quod refellitur a Baluzio p. 489. ad Cyprianum de opere et eleemoſynis, et Du Pinio T. 16. Bibliothecae Eccleſiaſticae, pag. 119. ſeq.) in libris tribus de ritibus Eccleſiae Catholicae Romae 1560. et 1591. fol. Pariſiis 1624. 8. Lugd. 1675. 4. *Bartholomaeus Gauantus* [10] in theſauro ſacrorum rituum. Venetiis 1630. 4. Antw. 1646. 4. Lugd. 1669. et 1685. 4. 2 Volum. ac nouiſſime cum additamentis *Caietani Mariae Merati.* Romae 1736. 4. Tomis 4. *Andreae Piſcas ac Caſtaldi* praxis Caerimoniarum. Venet. 1681. et Neap. 1645. fol. *Michaelis Bauldry* Manuale Caerimoniarum iuxta ritum Romanae Eccleſiae. Pariſ. 1646. 4. *Franciſci Ma-*

riae

[1] De Eccleſiaſticis officiis libris IV. recuſis T. XIV. Bibl. PP. maximae. Lugd. p. 934. ſſ.

[2] T. XVIII. Bibl. Patr. p. 56.

[3] De Eccleſiaſticis Sacramentis et officiis, ac praecipuis per annum feſtis in Bibl. Patr. Pariſ. 1624. Tomo X.

[4] De Eccleſiaſticis officiis T. X. Bibl. Patr. Pariſ. 1644.

[5] T. XVIII. Bibl. Patr. edit. Lugd. p. 469. et in Georg. Caſſandri Operibus p. 121.

[6] T. XXI. Bibl. Patr. Lugd. p. 221.

[7] T. XIII. Bibl. Patr. p. 639.

[8] Tomo VI. Opp. p. 1. et T. X. Bibl. PP. Pariſ. 1644. p. 559.

[9] T. XXVI. Bibl. Patr. p. 289. ſſ.

[10] De *Gauanto* et ceteris eius ſcriptis conf. *Philippus Picinellus in Athenaeo eruditorum Mediolanenſium p. 69.*

riae Magii, Clerici regul. Panormitani de sacris caerimoniis disquisitiones, Panormi 1666. fol. *Mr. de la Croix* parfait Ecclesiastique, aliique. Prae ceteris omnibus commendandus *Edmundus Martene* Monachus Benedictinus doctissimus, in opere de antiquis Ecclesiae ritibus, cuius prima pars duobus tomis, libris quatuor constans de baptismo, confirmatione et Eucharistia et reliquis Sacramentis prodiit Rothomagi 1700. 4. Tomus tertius libros binos de ritibus benedictionum et de politia Ecclesiastica complexus ibid 1702. Secunda vice vltra tertiam partem ab ipso auctore auctum prodiit Antw. 1736-38. Tomis IV. Idem Martene libros V. de antiquis monachorum ritibus opus bipartitum in lucem emisit Lugduni 1690. 4. et librum de antiqua Ecclesiae disciplina in diuinis celebrandis officiis per totum annum. Lugduni 1706. 4. His addenda *Claudii de Vert*, Monachi Cluniacensis, [11] explicatio historica et litteralis rituum Ecclesiae. IV. Voll. Gallice 1703. 1713. 8. Ritus Ecclesiae Romanae praesentis compendio perspicuo exhibet *Wagenseilius* in pera librorum iuuenilium, loculamento extremo. De libris Ecclesiasticis, e quibus Latinae Ecclesiae, recentioris praecipue, ritus cognoscere licet, peculiaris exstat diatriba amici nostri *Nicolai Petri Sibbern*, Witteb. 1706. 8. Adi sis etiam *Io. Andr. Schmidii* dissertat. de agendis, s. ordinationibus Ecclesiasticis. Helmst. 1718. 4. *Christophori Matthaei Pfaffii* dissertat. de liturgiis, missalibus, agendis et libris Ecclesiasticis. Tubingae 1718. 4. et *Ernesti Salom. Cypriani* commentat. germanico sermanico compositam de ordinationibus Ecclesiasticis e Script. S. et historia ecclesiae primae purioris. Coburgi 1713. 4. Apparatum agendorum Ecclesiasticorum antiquorum et recentiorum edidit *Christianus Iulius Boekelmannus* 1721. 4. sed longe plenior eiusdem Boekelmanni bibliotheca agendorum ab *Hermanno Caspare Koenigio* edita est Cellis 1726. 4.

IV. Graecae Ecclesiae ritus cognoscuntur in primis e libris Graecorum Ecclesiasticis, quos peculiari dissertatione recensuit *Leo Allatius*, cum notis a me iterum praelis subiecta T. V. Bibl. *Graecae*. Videndi praeterea *Isaacus Habertus* [12] ad pontificale Graecorum, *Iacobus Goar* ad Euchologium et in rituali

[11] Memoires de Trevoux A. 1706. August. p. 1353. et 1708. Iun. p. 1059. et August. p. 1321. seq. vbi auctoris vita, qui obiit mense maio anni 1708. 1715. p. 2251. sq. 2270. seq. vbi etiam recensetur liber Episcopi doctissimi Verteto oppositus: *du veritable Esprit de l'Eglise dans l'Usage des Ceremonies, ou refutation du Traité de Dom Claude De Vert*. Adde Ephemerides eruditor. Paris. A. 1710. p. 440. ss. et A. 1713. Decembr. p. 629. edit. Amstel.

[12] De Haberti ἀρχιερατικῶ, quod Paris. 1643. fol. lucem vidit conf. Rich. Simonis Bibl. selectam T. 2. p. 1. sq.

rituali Graecorum ex antiquis Patribus. Parif. 1647. fol. ac idem *Allatius* in libris de confenfu Orientalis Ecclefiae et occidentalis, aliisque fcriptis fuo loco recenfendis. Iidem etiam de praefentis Ecclefiae Graecae ftatu, dogmatis, moribus et confuetudinibus funt confulendi, quibus addes *Martinum Crufium* in Turco-Graecia, *Cangium* in gloffario Graeco et CPoli Chriftiana, *Georgium Fheianium* ad *Christo. Angeli* librum de ftatu, inftitutis et ritibus Ecclefiae Graecae. Franc. 1655. Lipf. 1670. 4. *Thomam Smithum*, *Paullum Ricautum* et *Petitum Cruciu* (de la Croix) in libro de ftatu praefentis Ecclefiae graecae, *Richardum Simonem* fub decurtato *Moni* nomine latentem in fupplemento ad fcrutinium religionum *Ed. Brerewoodii*, fiue in Gallice edita Hiftoria Critica dogmatum confuetudinumque, quibus vtuntur populi Orientales. Amftelodami (licet titulus Francofurtum referat) 1684. 12. *Wolfgangum Gundlingium* in notis ad Euftratii Ioannis Zialowski, Rutheni, delineationem Ecclefiae orientalis graecae. Norimb. 1681. 8. *Alexandrum Helladium* in ftatu praefenti Ecclefiae Graecae. 1714. *Ioannem Michaelem Heineccium* in libro Germanice edito, qui infcribitur: Eigentliche und wahrhaftige Abbildung der alten und neuen griechischen Kirchen, nach ihrer Historie, Glaubenslehre und Kirchengebräuchen. Lipfiae 1711. 4. *Iacobum Eisnerum* in libro, itidem Germanice euulgato: Neueste Beschreibung der griechischen Christen in der Türkey, aus glaubwürdiger Erzehlung Herrn Athanasius Dorostamus, Archimandriten des Patriarchen zu Constantinopel. Berlin 1737. 8. cuius continuatio, fupplementa et illuftrationes fiftens prodiit. ibid. 1748. 8. *Anonymum* in Breuiario ritus graeci omnium emendatiffimo. Leopoli 1747. aliosque.

V. Non omittendi etiam, qui nomina, vitam, mores ac virtutes Chriftianorum perfequuti funt, vt *Io. Baptifta Ottius* de nomine Chriftianorum. Tiguri 1710. 4. *Io. Franc. Buddeus* in exercitat. de origine, dignitate et vfu nominis Chriftiani. Ienae 1711. 4. rec. in eiusdem fyntagmate differtationum theologicarum, p. 385. ff. *Io. Fridr. Hebenftreit* de variis Chriftianorum nominibus. Ienae 1713. 4. *Chrifto. Aug. Heumannus* in Diff. de ortu nominis Chriftianorum. Goettingae 1736. 4. inferta eiusdem primitiis Goettingenfibus, p. 130. *Io. Chrifti. Burgmannus* de nomine Chriftiani, eiusque origine et ratione. Roftoch. 1739. et *Tobias Eckhardus* in commentatione de non chriftianorum de Chrifto teftimoniis, capite primo, quod agit de origine et ratione nominis Chriftiani. Vitam, mores ac virtutes Chriftianorum breuius expofuere *Paganinus Gaudentius* in libro de vita Chriftianorum ante tempora Conftantini, Florent. 1639. 4. *Ioannes Fronto* Cancellarius Parifienfis in Epiftola ad Franc. Harlaeum de moribus et vita Chriftianorum in primis

primis Ecclesiae saeculis. Paris. 1660. 4. ac inter alias eius epistolas Leodii Eburonum 1674. 12. et curante B. *Ioan. Alb. Fabricio*. Hamburgi 1720. 8. B. D. *Christianus Kortholt* [13] im öffentlichen Gottesdienst der alten und heutigen Christen, einander entgegen gestellet. Kilonii 1672. 12. et inter alia praeclara eius Viri scripta ad pietatem promouendam facientia. 1679. 8. *Eduardus Waterhusius* in dissertatione Angelice edita de pietate, caritate et politia antiquorum temporum et primorum Christianorum. Londini 1655. 8. *Claudius Fleury* siue *Florus* (cuius etiam libellus similis de moribus Iudaeorum Gallice, et Ioan. Enckhusio interprete etiam Germanica lingua Hanouerae A. 1709. 8. editus exstat) in libro Gallice edito de moribus Christianorum Parisiis et Hagae Comitum A. 1682. 12. et Germanice verso ab eodem Ioan. Enckhusio. Hanouerae 1718. 8. *Petrus Zornius* im ersten Christenthum in der Lehre und Leben, Kilonii 1711. 4. *Io. Georg. Walchius* in Compendio antiquitatum Ecclesiasticarum ex scriptoribus apologeticis eorundemque commentatoribus composito. Ienae 1733. 8. et *Sigism. Iac. Baumgarten* in primis lineis breuiarii antiquitatum Christianarum. Halae 1747. 8. Fusius paullo hoc argumentum persequuti sunt *Guilielmus Caueus* in primitiuo Christianismo Anglice saepius (ita vt iam quinta editio fuerit anni 1689.) deinde Belgice cum praef. Hermanni Witsii, ac Gallice Amst. 1711. 8. et Germanice denique plus simplici vice vulgato in 8. *Iosephus Binghami* in originibus et antiquitatibus Ecclesiasticis editis prima vice Anglice Londini 1708. ss. decem volumin. in octaua forma; deinde ibid. recusis 1726. 2 Voll. fol. tum Belgice versis Lugd. Bat. 1716. 8. denique Latine a *Io. Henr. Grischouio* Halae 1723—1729. X Tomis in 4. Binghami originum compendium *Blackmorio* et *Leyo* curantibus euulgatum est hoc indice: Ecclesiae primitiuae notitia, or a Summary of Christian Antiquities. Londini 1722. 8. 2 Voll. *Gothofredus Arnoldus* in delineatione primorum Christianorum secundum viuam ipsorum fidem sanctamque viuendi rationem Germanice Lips. 1696. et auctior 1712. fol. ac quinta vice Frfti 1731. forma quarta regali, et Belgice A. 1698. fol.

VI. Partem quandam licet minutam antiquitatum Christianarum attingunt *Ant. Caracciolus* in synopsi veterum religiosorum rituum atque legum. Ro-

X 2 ma:

[13] Eiusdem Kortholti liber de vita et moribus Christianis primaeuis per gentilium malitiam afflictis Kilonii 1683. 4. prodiit, longe locupletior deinde vulgatus 1698. 4. hoc titulo: *Paganus obtrectator*, siue de calumniis gentilium in veteres Christianos libri tres. Primae huius operis lineae lucem viderant Kilonii 1668. 4. sub titulo: *de calumniis paganorum in Christianos veteres sparsis*. Paganum Christianorum laudatorem nuper excussit *Gottl. Frid. Gudius*.

mae 1612. 4. et *Paganinus Gaudentius* supra laudatus in libro de saeculi Iustinianaei moribus, Florentiae primum edito, deinde Argentorati A. 1654. 8. recuso, in quo hoc inter alia notabile, quod multas Ethnicismi reliquias siue vt Basilii Seleuciensis verbis dicam, ἑλληνισμὸν Χριστιανισμοῦ. προσωπείῳ κρυπτόμενον adhuc tam sera aetate sub Christianis imperatoribus obtinuisse ostendit: in quam sententiam passim quaedam suis in scriptis notat *Antonius van Dale*, pluribus id haud dubie, si superfuisset, facturus in opere de personis, muneribus, ritibus, caerimoniis, ac consuetudinibus veterum Christianorum, illarumque partim ex Ethnicismo partim ex Iudaismo origine, quod promittit p. 336. libri de oraculis, editionis secundae. Conf. eius diss. de origine ac ritibus sacri taurobolii sub init. et quae de epuli feralis vsu ab Ethnicis ad Christianos translato Lipsius ad Taciti VI. Annal. c. 5. p. 558. seq. edit. Gronov. in 8. *Paullus* quidem *Aringhus* T. I. Romae subterraneae L. 1. c. 21. p. 107. libenter fatetur gentium ritus, qui religioni non repugnarent, in Ecclesia seruatos, et ad rem Christianam applicatos. Adde *Pompeii Sarnelli* epistolas Ecclesiasticas p. 154 ss. Idem faciunt Baronius et alii, quorum loca pag. 3. sqq. produxit *Mussardus* in libro Gallice edito Geneuae A. 1667. 8. et cum animaduersionibus B. *Sigismundi Hosmanni* recuso Germanice A. 1695. Lipsiae in 8. et 1703. parte 2. libri, qui inscribitur eigentliche Abbildung des nach und nach verfallenen Christenthums, de conformitate caerimoniarum hodiernae aetatis cum veteribus, in quo toto id agit vir doctus, vt plerosque ritus, consuetudines ac superstitiones Romanae ecclesiae e paganismo deriuet, perinde vt dogmata illorum e Iudaismo repetiit D. *Martinus Geierus* ὁ μακαρίτης in conformitate Iudaeopapistica, *Georgius Zeaemannus* T. 1. p. 546. der fernern Entdeckung des uncatholischen Pabstthums *Io. Henr. Stuss* de consensu theologiae Iudaicae et Pontificiae. Gothae 1732. 4. *Wilh. Christ. Iustus Chrysander* in dem Entwurf der Uebereinstimmung des Pabstthums und Judenthums. Helmstad. 1750. 4. ac ritus nonnullos *Ioan. Franc. Buddeus* in duplici dissertat. de ritibus Ecclesiae latinae Iudaicis. Witteb. 1688 et 1689. 4. ac in parergis Historico-Theolog. Halae Magd. 1703. 8. diss. 3. et 4. Ac sane multa Ecclesiae suae cum Ethnicis communia esse, haud diffitetur Florimundus Raemundus lib. 8. histor. de ortu et progressu haeresium c. 3. et agnoscit etiam Guil. du Choul in libro de religione veterum Romanorum. Adde Ludov. Viuem ad Augustini lib. VIII. de C. D. c. 27. Ioan. Iac. Chiffletium in expositione tituli sepulcralis Geminiae matris sacrorum, p. 70. et de linteis Christi sepulcralibus c. 8. et Moretum auctorem querelae ad Gassendum de impiis ritibus ac processionibus in festo corporis Christi, tum *Claudium Delleum* in tomo quarto Antiquitatum monasticarum Gallice editarum,

rum, quo Ethnicorum monachos persequitur, vt tomo tertio Iudaeorum. Paris. 1699. 12. et eos, quos enarrat Auctor interpretat. Germanicae comment. Middletonii de conformitate Papismi et Paganismi, in praef. Ex Protestantibus vero praeter auctorem Gallum vtrumque supra laudatum plures in hoc argumento deducendo versati sunt, vt *Dauid Meier* in Transenna theologica et historica de Papatu Romano per Ethnicismum impraegnato refermentatoque, Francof. 1634. 4. *Ioan. Forbesius* in instructionibus historico-theologicis passim, et qui ex eo profecit *Ioan. Valkenier* in Roma paganizante. Franeq. 1656. 4. Ioan. Owenus pag. 486. *Θεολογουμένων*, *Pet. Molineus* in responsione ad libellum prouocatorium Belliagii, p. 110. ss. *Oliuerius Ormeròd*, qui Londini A 1606. 8. Anglico idiomate edidit picturam Papistae, cui adiecit Pagano-Papismum, [14] in quo conuenientiam Papismi et Paganismi in 145 capitibus, et hoc illum deteriorem esse 17 capitibus conatur ostendere, teste Gisb. Voetio T. II. disputatt. selectar. p. 600. et 698. *Petrus Iurieu* in praeiudiciis contra Papismum, praeiudicio XII. *Franc. de la Croy* in libro Gallice edito de harmonia Romanae Ecclesiae cum Ethnicismo, Iudaismo et antiquis haeresibus, 1605. 8. et alius *Scriptor Gallus* comparationis Paganismi et Papismi, quae subiecta est vitae Iuliani Gallice editae in 12. Germanice versae sub indice: *Francisci Croii* heydnisches Pabstthum. Basel 1607 und 1613. 8. *Andr. Riuetus* in Catholico Orthodoxo passim, *Carolus Drelincourtius* in falsa specie antiquitatis, Sect. VII. p. 41. ss. et in comm. de iubilaeo ecclesiae Rom. p. 215. sq. *Ioan. Georg. Dorschaeus* P. III. sylloges vindiciar. in Exodum p. 58. *Nic. Hunnius* in apostasia Romanae Ecclesiae c. 4. *Matth. Zimmermannus* in analectis p. 41. sqq. B. *Valentinus Alberti* in supplem. ad *Siricii* ostensionem abominationum Papatus p. 505. *Conyers Middleton* in epistola Anglice sub hoc indice edita: *A Letter from Rome, shewing an exact Conformity between Popery and Paganism*, quae prima vice prodiit

[14] Miramur, *inquit Isaac. Casaubonus in Casaubonianis p.* 165. tot paganicas superstitiones hodie retineri in Ecclesia Romana. Ecce veram rei caussam. Putarunt plerique omnes veterum, quorum opera alioquin vtiliter posita in praedicatione Euangelii, indulgendum aliquid gentibus, *quoniam*, inquit Gregorius Magnus, *duris mentibus simul omnia abscindere impossibile esse non dubium est.* Est illustrissimum eius rei argumentum in historia Χριστιανώσεως Anglorum, tempore Gregorii M. opera Augustini Episcopi. Solebant pagani boues multos ad sacrificia Deorum occidere. Veretur Gregorius, ne si nihil tale fiat, in religione christiana parum proficiatur. Vtitur igitur subtili commento, vt species veteris moris aliqua retineatur. Sic Apostoli Frisiae petunt reliquias, vt statim sublatis gentium idolis haberent quod substituerent. *In eandem sententiam it Erasmus libro de modo orandi Deum, cuius verba excerpsit Christi. Gottl. Schwartz in Diss. de piis fraudibus §VII. Similiter gerunt se hodie Iesuitae apud Sinenses in ferendo Confucii cultu et aliis paganicis eorum ritibus.*

Londini 1729. 4. quinta autem vice ibid. 1741. 8. instructa praefatione apologetica aduersus obiectiones scriptoris pontificii, et additamento, quo Warburtoni, in diuina Mosis legatione Vol. II. part. I. p. 355. comparationem inter papatum et gentilismum inutilem esse statuentis, sententia examinatur. Haec Middletoni epistola germanice a C. G. S. versa prodiit 1738. 8. Vt praetercam *D. Christophorum Walpurgerum* de ethmicopontificia conformitate, Lipsiae 1617. 4. *Ioannis Tilii* parallela fine nomine auctoris edita Ambergae 1610. 8. quibus vitas et mores Pontificum Romanorum confert cum contrariis longeque melioribus dictis et factis Principum ethnicorum, aliosque nominatos interpreti epistolae Middletonianae, praef. b. 1. ff. Similiter Christianorum etiam inter Protestantes vitam collato Ethnicorum exemplo coarguit *Betkius* in christianismo ethnico, *Ridderus* in dem von Heiden beschämten Maulchrist, *Henr. Lübbert* in dem von ehrbaren Heiden verdammten lutherischen Christ. Fuerunt iam olim, qui cum Iuliano apud Cyrillum VII. p. 238. Christianismum ipsum tanquam ex Iudaismo et Ethmicismo conflatum traduxere, quibus respondit B. *Kortholtus* lib. 1. c. 2. sqq. obtrectatoris pagani, et *Ioan. Filesacus* lib. 2. electorum p. 155. sqq. qui etiam Ethnicos a Iudaeis plerasque caerimonias suas repetiisse disputat p. 169. sq. Licet vero antiquos etiam et a superstitione alienissimos veterum Christianorum ritus magnam partem a iudaicis repetitos esse non diffiteamur, vt docet Iobus Ludolphus p. 365. sq. commentar. ad historiam Aethiop. fateamur etiam in quibusdam cum Ethnicis coincidere: tamen, quod ad hos attinet, haud necesse putamus, Ethnicis eos imputari, tanquam auctoribus, non magis, quam Ethnicos omnia, quae cum nostris conueniunt, accepisse a Christianis, vel etiam, quos contemtissimos semper habuere, Iudaeis. Ita credat, qui volet, fabulas ethnicorum Poetarum ex mosaicis depromtas libris, de quibus multae exstant eruditae et ingeniosae suspiciones virorum praestantissimorum, Bocharti, Vossii, Huetii aliorumque, de quibus confer Miscellanea Lipsiensia Tomo VI. p. 212. sqq. quanquam etiam Ethnicos quaedam sacra Iudaeorum et Christianorum in mysteriis suis aemulatos esse notat Tertullianus c. 4. de praescriptione, sicuti Theophilus Raynaudus in heteroclitis spiritualibus p. 146. sq. varios affert gentilium ritus ab Ebraeis petitos et ritus ethnicos in christianismo sanctificatos. Haec ipsa autem conuenientia parum facit ad laudem vel vituperationem [15] nisi aliis argumentis constet ritus illos per se probandos vel detestabiles esse. Atque alioqui iam supra capite I. pluribus disputare me

[15] Confer Synodum Nicaenam secundam actione sexta, T. 3. edit. Binianae A. 1618. p. 648. Nicol. Comnenum p. 47. et 140. praenot. Mystagog. et p. 180. vbi ritus Iudaeis et Christianis communes persequitur.

me memini, illam qualemcunque conuenientiam caerimoniarum consuetudinumque in sacris, valde incertum argumentum esse, vt hinc statim illas ab his, quibuscum conspirare videntur, petitas esse colligamus. conf. memor. Triuult. A. 1707. p. 1302. sq. De statu paganorum sub Christianis Imperatoribus scripsit *Iacobus Gothofredus*, Geneuae 1616. 4. quo in libello collecta sunt edicta Imperatorum Christianorum aduersus ethnicos.

VII. Plures ritus ecclesiasticos egregie illustratos habes in variis scriptis Aurelianensis Episcopi, atque, vt Mericus Casaubonus p. 33. ad Optatum vocat, hominis ex mera, quantus erat, antiquitate compositi, *Gabrielis Albaspinaei:* libris praecipue duobus obseruationum ecclesiasticarum, quos post Parisiensem editionem vulgauit *Gebh. Theod. Meierus*, Helmst. 1672. 4. in epitomen redegit et notas quasdam aspersit *Ioan. Georg. Kettenbeilius.* ibid. 1657. 4. Spectant etiam huc Schediasmata sacroprofana, et cetera scripta quaedam *Aloysii Nouarini:* tum *Ludouici Cresollii* mystagogus, Parisiis 1629. in folio editus et pulcherrimarum rerum plenus: *Ioan. Ludov. de la Cerda* aduersaria sacra et notae ad Tertullianum: *Pompeii Sarnelli* epistolae ecclesiasticae, Neapoli 1718. 4. vt *Tobiae Pfanneri* obseruationes ecclesiasticas, *Ioannis Nicolai* antiquitates ecclesiasticas, et alia huius generis omittam. Longum etiam esset persequi notas, obseruationes et commentarios virorum doctorum in varios scriptores ecclesiasticos: *Nicol. Rigaltii*, v. g. *Henr. Valesii, Dionysii Petauii, Iac. Sirmondi, Ioan. Bapt. Cotelerii, Paschasii Quesnelli, Steph. Baluzii, Io. Mabillonii:* quibus insignem lucem antiquitatibus et consuetudinibus ecclesiasticis attulere, post *Georg. Cassandrum, Iac. Pamelium, Io. Morinum, Io. Bonam* et alios paucos horum similes. *Boetii Eponis* Nordahusani syntagmata antiquitatum ecclesiasticarum memorat Suffridus Petri de scriptoribus Frisiae, decade XV. 3.

VIII. Non omittendus denique libellus a *Iona Porreo* Gallice A. 1646. in 8. editus Charentone, ac deinde saepius recusus sub titulo: *Traité des anciennes Ceremonies, contenant leur naissance et accroissement, leur entrée en Eglise, et par quels degrez elles ont passez iusques à la superstition.* 8. et vltima vice sub indice: *Histoire des ceremonies et des superstitions qui se sont introduites dans l'Eglise. Amst.* 1717. 8. cum Ratramno de corpore et sanguine Christi. Etiam Belgice Amstel. 1723. 8. *Verhaal van de oude Kerkgebruiken.* In linguam latinam translatus et cum altero Mussardi libro (de quo supra § 6.) iterum germanice editus sub titulo: eigentliche Abbildung des nach und nach verfallenen Christenthums. Lips. 1703. 8. cum animaduersionibus M. *Sigismundi Hofmanni.* In hoc libello ordine chronologico recensentur ritus, qui per singula saecula in ecclesia paullatim inualuerunt. Quanquam vero neque plenus est iste liber, neque per omnia accuratus, tamen methodus ipsa et conatus

tus merentur laudem, operaeque pretium esset, hoc ordine, omnium profecto optimo et vtilissimo accuratam rituum ecclesiasticorum notitiam a viro aliquo docto exhiberi. Ritus ecclesiae Romanae post saeculum IV. receptos succincte persequitur *Ioannes Baptista Thiers* in examine critico historiae flagellantium a Boilauio scriptae p. 252. sqq. Quare in primorum saeculorum scriptoribus pauciora de ritibus memorata reperiantur, dicet Andr. Hyperius libro IV. de ratione studii theologici p. 578. seq. Ritus ecclesiae anglicanae illustrat, et cum antiquis confert praeter Ioan. Durellum *Carolus Wheatby* in libro, cuius index: a rational Illustration of the Book of common Prayer, Lond. 1728. 8.

IX. Propter varietatem rituum circa res in sacris litteris non definitas, vnionem ecclesiasticam inter eos, quibus dogmata eadem sacrosancta constant, neutiquam solui debere recte docet confessio Augustana Art. 7. atque egregie ostendunt e veteribus *Socrates Scholasticus* lib. 5. Hist. Eccles. c. 22. *Sozomenus* lib. 7. c. 19. *Hieronymus* Ep. 27. *Augustinus* Epist. 86. 118. et 119. ad Ianuarium. *Fulberius Carnotensis* Ep. 2. et *Ratramus* lib. 4. contra errores Graecorum. E recentioribus *Petrus Venerabilis* lib. IV. Ep. 17. ad Bernardum Claraeuallensem T. 22. Biblioth. Patrum Lugdun. et in Martini Marrierii Bibliotheca Cluniacensi p. 631. seq. *Philippus Melanchthon* in Epistola ad Georgium Principem Anhaltinum de ritibus non impiis in Ecclesia tolerandis lib. 1. Epistol. p. 138. et ad Philippum Hassiae Landgrauium lib. 3. pag. 4. seq. *Allatius* de consensu p. 1101. 1129. seq. contra Hottingerum p. 11. vsque ad 21. de synodo Phot. p. 529. seqq. et de purgatorio p. 638. seq. *M. Anton. de Dominis* lib. 7. de rep. Eccl. c. 12. *Io. Durellus* in libro, quo tuetur ritus ecclesiae Anglicanae, passim: *Iac. Goetten* lib. 1. obs. eccles. c. 15. *Ioach. Hildebrandus* in diss. de ritibus sacris (Helmst. 1655.) § 23. seqq. *Godfridus Wegnerus* in diss. edita Regiomonte A. 1695. *vtrum necesse sit caerimonias vbiuis in Ecclesia esse similes et easdem.* *Frid. Spanhemius* T. 2. Opp. pag. 905. seqq. et 1894. seqq. et *Io. Bona* de diuina ψαλμῳδίᾳ c. 18. Pontificum Leonis X. et Clementis VII. Bulla, qua Graecis ritu suo vti conceditur, praefixa est Isaac. Haberti ἀρχιερατικῷ ecclesiae graecae, et Allatii libro de aetate et interstitiis in collatione Ordinum apud Graecos seruandis, qui etiam p. 21. Bullam Paulli V. in eandem sententiam exhibet. Confer praeterea eundem Allatium aduersus Creyghtonum p. 155. seq. Vicissim superstitiosos ritus a Romana ecclesia sub meriti praecipue et cultus nomine obtrusos recte a nobis reiici ostendit B. D. *Samuel Benedictus Carpzouius* in Antimasenio p. 714. sqq. Quemadmodum sane, vbi in dogmatibus ipsis dissensus est, et per rituum, adiaphororum licet, introductionem erroribus ipsis et falsae doctri-

nae

nae via sternitur, prudentiae et officii ratio suadet, neque in ritibus, licet per se alioqui non valde reprehendendis quicquam admittere in eorum gratiam, qui per hoc cassibus nos suis illaqueare et incautos fallere instituerunt. Alioqui ὁμοδοξία nec sufficit ad ὁμόνοιαν, nec requiritur in omnibus. Confer *A. Dounaeum* in notis ad S. Chrysostomum T. VIII. p. 360. Praeterea *consuetudo sine veritate*, vt pulchre ait S. Cyprianus, vetustas erroris est.

X. Multiplicem studii sacrarum et ecclesiasticarum antiquitatum vsum praeter *Frider. Spanhemium* T. 2. Opp. p. 1395. sqq. elegantibus orationibus demonstrarunt *Ioan. Alph. Turretinus* Francisci Theologi Geneunsis, filius, Geneuae 1701. 4. recusa in eius dilucidationibus philosophico-theologico-dogmatico-moralibus Volum. III. p. 131. seqq. et *Ioan. Martin. Chladenius* in oratione de voluptate ex antiq. eccles. capienda. Lips. 1742. 4. quibus iungendus est D. *Conradi Mel* Antiquarius sacer, de vsu antiquitatum iudaicarum, graecarum et romanarum in explicandis obscurioribus S. Scripturae dictis Schleusingae 1707. 8. Non omnes ritus externos contemnendos aut vitandos esse, ne in fuga ipsa superstitionis superstitiosi esse videamur, multis disputat *Casp. Calvoerus* in epilogo ritualis ecclesiastici T. 2. p. 707. seq. vt Ioan. Meisnerum τὸν μακαρίτην in collegio adiaphoristico aliosque praeteream.

XI. Claudam et hoc caput delineatione Thesauri Antiquitatum Ecclesiasticarum, qualem olim praemisi Clariss. Voigtii Thysiasteriologiae, et nunc aliquot monumentis locupletaui. Simile opus moliti sunt *Gerardus a Mastricht* et *Ioan. Franc. Buddeus* cum genero *Io. Georg. Walchio*, quod non fuisse perfectum, dolendum sane est. Conspectus thesauri Buddeo-Walchiani sumtu Io. Frid. Gleditschii filii prelo subiiciendi prodiit Lips. 1726. 4.

Thesauri Antiquitatum Ecclesiasticarum
Tomus I.

1. Io. Frontonis Epistola de moribus et vita Christianorum in primis Ecclesiae saeculis, aliaeque eiusdem Epistolae Ecclesiasticam rem spectantes.
2. Paganinus Gaudentius de vita Christianorum ante tempora Constantini.
3. Claudius Florus de moribus Christianorum. Ex Gallico latine.
4. Guil. Cauei primitiuus Christianismus. Ex Anglico latine.
5. Nic. Vedelius de prudentia Ecclesiae Veteris.
6. Io. Stephani Duranti de antiquis Ecclesiae ritibus.
7. Barthol. Gauanti thesaurus sacrorum rituum.
8. Christophori Marcelli de ritibus Ecclesiae Catholicae.

9. Claudii de Vert, Cluniacensis Monachi explicatio litteralis et Historica rituum Ecclesiae, e Gallico latine.

Tomus II.

10. Edmundi Martene de antiqua Ecclesiae disciplina circa sacramenta, ritus benedictionis et Politiam Ecclesiasticam libri VI.
11. Eiusd. de antiqua Ecclesiae disciplina in diuinis celebrandis officiis.
12. Io. Antonii Dandini Alteserrae Ascetica siue Origines Monasticae et Edmundi Martene de antiqua Monachorum disciplina.

Tomus III.

13. Euchologium Graecorum cum notis Iacobi Goari.
14. Graecorum Pontificale cum notis Isaaci Haberti.

Tomus IV.

15. Lud. Cresollii Mystagogus.
16. Io. Ludouici de la Cerda Aduersaria sacra.

Tomus V.

17. Auberti Miraei libri V. de notitia Episcopatuum Orbis Christiani.
18. Commanuillii tabulae Geographicae et Chronologicae omnium Archi-Episcopatuum et Episcopatuum Orbis: e Gallico latine.
19. Catalogus Pontificum Romanorum e Papebrochii propylaeo ad Acta Sanctorum Maii.
20. Benedicti Bacchini de Ecclesiasticae Hierarchiae origine libri III.
21. Guil. Cauei de regimine Veteris Ecclesiae. Ex Anglico latine.
22. Iac. Gothofredi, Hieron. Aleandri, Iac. Gutherii, Chr. Kortholti, Iun. Sirmondi et Salmasii de regionibus et ecclesiis suburbicariis.
23. Victorini Canon Paschalis cum commentario Aegidii Bucheri.

Tomus VI.

24. Francisci Blanchini Veronensis de Calendario et Cyclo Caesaris ac de Paschali Canone S. Hippolyti Martyris, dissertationes duae.
25. Lud. Thomasinus de diebus festis, e Gallico latine.
26. Hadriani Bailleti Historia festorum mobilium et immobilium, e Gallico latine.
27. Caroli Guieti Heortologia siue de festis propriis locorum.
28. Io. Baptistae Thiers de festorum dierum imminutione.

Tomus VII.

29. Io. Ciampini Synopsis Historica de sacris aedificiis a Constantino M. constructis.

30. Io.

30. Io. Ciampini vetera monumenta, et scripta alia ad antiquitates Ecclesiasticas spectantia.
31. Iac. Ledarchii diss. Historica de sacris Basilicis SS. Martyrum Marcellini Presbyteri et Petri Exorcistae.
32. Georgii Wheleri relatio de templis primitiuorum Christianorum. Ex Anglico latine.
33. Leo Allatius de Templis Graecorum, et de Narthece Veteris Ecclesiae.
34. Pompeii Sarnelli antiqua Basilicographia. Ex Italico latine. Hadr. Valesii, Io. Launoii et MS. Lud. Antonii Muratorii de basilicis dissertationes.
35. Io. Baptistae Thiers dissertationes Ecclesiasticae de altaribus et choris Ecclesiarum. Ex Gallico latine.
36. Iac. Lobbetius de religioso templorum cultu.
37. Antonii van Dalen diss. de consecrationibus templorum, personarum ac rerum sacrarum,
38. Angelus Roccha de campanis.
39. Io. Baptistae Thiers liber de Campanis, e Gallico latine.

Tomus VIII.

In duas partes distribuendus.

40. Dauid Clarkson Eboracensis, de non statis in Ecclesia veteri liturgiis, cum Thom. Comberi refutatione. Ex Anglico latine.
41. Io. Bona de diuina Psalmodia.
42. De veteri more inter standum orandi. E. Gallico latine. Claudii Ioly de recitatione horarum Canonicar.
43. Ioach. Hildebrandi rituale orantium, sacrae antiquitates de precibus etc.
44. Iac. Thomasii diss. de ritu precandi versus orientem.
45. Wilh. Ernesti Tenzelii de ritu lectionum sacrarum.
46. Petri Allixii diss. de Trisagii Origine.
47. Thom. Smithi diatriba de hymnis Graecorum.
48. 49. Franc. Bernardini Ferrarii de Veterum Christianorum Concionibus libri III. et Ioach. Hildebrandi liber eiusdem argumenti.
50. Eiusd. Ferrarii de variis Epistolarum Ecclesiasticarum generibus et Gerhardi Rodolphi Grauiensis de litteris Canonicis, Philippi item Priorii de litteris Canonicis, tractoriis et Synodicis.
51. Iacobi Boilauii Historica disquisitio de re vestiaria hominis sacri vitam communem more ciuili traducentis.
52. Andreae Saussaei Panoplia Sacerdotalis libris XIV. Eiusd. de Clericorum tonsura et habitu libris XV. Ei. de ornatu Episcoporum libris VII.

Eiusdem de pallio Episcoporum ex libro de Mysticis Galliae scriptoribus.

53. Io. Garnerii diss. de pallio Episcoporum.

Tomus IX.

54. Iac. Vsserii de Rom. Ecclesiae Symbolo Apostolico vetere.
55. Seuerus Alexandrinus de ritibus baptismi, Syriace et latine.
56. Iosephi Vicecomitis de antiquis baptismi ritibus libri V.
57. Gerhardi van Mastricht schediasma de susceptoribus siue patrinis.
58. Lucas Holstenius de forma et ministro sacramenti confirmationis.
59. Henricus Hammondus de Confirmatione.
60. Sainctebeufius de Confirmatione, contra Dallaeum.
61. Iosephus Vicecomes de antiquis Missae ritibus.
62. Dauid Blondellus de Eucharistia Veteris Ecclesiae.
63. Henrici Rixneri de instituto veterum Christianorum circa Eucharistiam.
64. Ludouici Antonii Muratorii disquisitio de quatuor temporum ieiuniis.
65. Io. Filesaci syntagma de poenitentia, et Iac. Sirmondi historia poenitentiae. Aegidius Strauchius de priscis poenitentium ritibus.
66. Nic. Serarius et Iac. Gretserus de Ecclesiae Catholicae processionibus cum Auctario Nic. Sanderi.
67. Boileauii Historia flagellantium. Io. Baptistae Thiers examen Historiae Boileauianae. E Gallico Latine.
68. Eiusd. tractatus de superstitionibus circa sacramenta. E. Gallico latine.
69. Historica Critica consuetudinum superstitiosarum quibus in errorem abduci vulgus et eruditos admiratione suspensos teneri contigit, auctore P. Brun, S. Oratorii Presbytero. E Gallico latine.
70. Conformitas rituum hodiernorum cum veteribus. E Gallico Mussardi latine.
71. De Antiquis caerimoniis, siue quibus gradibus paulatim defecerint ad superstitionem. E Gallico latine.

Tomus X.

72. Dauid Blondellus et Henr. Hammondus de Episcopis et Presbyteris.
73. Pompeii Sarnelli Epistolae Ecclesiasticae, ex Italico latine.
74. Io. Launoii Regia in Matrimonium potestas.
75. Dominici Galesiii Ecclesiastica in matrimonium potestas.
76. Io. Launoii contentorum in Galesii Ecclesiastica in matrimonium potestate erratorum Index.

77. Ger-

77. Gerbasii Theologi Sorbonici tractatus Irenicus de Ecclesiae et Principum in matrimonium potestate.
78. Franciscus Dusseldorpius Lugdunensis de non ineundo matrimonio cum iis qui extra Ecclesiam sunt.
79. Ioach. Hildebrandus de nuptiis et Natalitiis Veterum Christianorum.
80. Marci Antonii Marsilii Columnae, Hydragiologia.
81. Iacobi Gretseri de benedictionibus et maledictionibus libri III.
82. Prosperi Stellartii de coronis et tonsuris Paganorum, Iudaeorum et Christianorum libri III.
83. Io. Baptistae Thiers Historia capillamentorum. E Gallico latine.

Tomus XI.

84. Ioach. Hildebrandi praxis Vet. Ecclesiae circa moribundos et de morientium virtutibus.
85. Io. Andreas Bosius de Clinicis f. grabatariis Veteris Ecclesiae.
86. Io. Launoius de sacramento unctionis infirmorum.
87. Iacobi Gretseri de funere Christianorum.
88. Onuphrius Panuinius de ritu sepeliendi mortuos apud veteres Christianos et de eorum coemeteriis.
89. Henrici Spondani Coemeteria sacra, siue de ritibus sepulturae apud Iudaeos, gentes, et maxime Christianos.
90. Ludouici Antonii Muratorii dissertationes duae de more intra templa humandi fidelium cadauera.
91. Casp. Sagittarii de Natalitiis et cruciatibus martyrum.
92. Antonii Gallonii de cruciatibus Martyrum.
93. Angelus Roccha de Canonisatione sanctorum.
94. Antonii Macedo de Diis tutelaribus Orbis Christiani.
95. Dissertationes Ecclesiasticae Casparis Ibannes de Segouia et Peralta pro gloria antiquorum tutelarium contra fictiones recentes, ex Hispanico latine.
96. Claudii Castellani Parisiensis Eccles. Cathedral. Canonici Vocabularium Hagiologicum siue Catalogus Sanctorum quorum nomina tractu temporis corrupta sunt, praemissus Originibus Gallicis Aegidii Menagii.
97. Simonis de Peyronet Catalogus Sanctorum.

Tomus XII.

98. Paulli Aringhi Roma subterranea.
99. Francisci Mariae Torrigii cryptae sacrae Vaticanae. Ex Italico latine.
100. Ioannis Herbinii Cryptae Kiiouienses.

101. Io. Mabillonii Epiſtola de cultu Sanctorum ignotorum cum reſponſione ad eandem, et Mabillonii Apologia.

Ex quo tempore Allatii diſſertationem, quam ſupra memoraui de libris Eccleſiaſticis Graecorum, cum notulis meis recudendam [16] dedi, incidit in manus meas Catalogus locupletiſſimus librorum recentis Graeciae, quos venales habet bibliopola Venetus Nicolaus Sarus. In illo cum praeter alia diuerſi argumenti ſcripta etiam Eccleſiaſtici libri nonnulli referantur Allatio praeteriti, exiſtimaui non ingratam rem me facturum eruditis, ſi eundem hoc loco infererem.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ
ΤΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ
ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΣΑΡΟΥ,

Τὰ ὁποῖα κρατεῖ εἰς τὸ σπῆτι τοῦ Ἀντώνιος ὁ Μπόρτολις ὁ Τυπογράφος, ὁποῦ κατοικᾷ εἰς τὴν Ἐνορίαν παρὰ τῶν Ἰταλῶν λεγομένην Σάντα Μαρία Φορμῶζα, ἰν Κάλλε Λόγγα, εἰς Βενετίαν. αψιβ΄. 1712.

Ἀνθολόγιον, ἤγȣν Ακολȣθίαι τῶν ἐπισημοτέρων ἑορτῶν τȣ͂ χρόνȣ ὅλȣ, μετὰ τῶν κοινῶν Ακολȣθιῶν

Ἀπόστολος, ἤγȣν Αἱ καθ' ἑκάστην ἀναγινωσκόμεναι Πράξεις καὶ Επιστολαὶ τῶν ἁγίων Αποστόλων. Ἕτερα Χρυσά.

Ἄμπακος, ἤγȣν Διδασκαλία Μανȣὲλ Γλυζȣνίȣ τȣ͂ Χίȣ περὶ τῆς Αριθμητικῆς, καὶ λογαριαστικῆς.

Ἄνθη εὐλαβείας, ἤγȣν Ακαδημία ἑλληνική.

Ἀκολȣθία τȣ͂ ἁγίȣ Γερασίμȣ, ἤγȣν Κανὼν περὶ τȣ͂ ἁγίȣ Γερασίμȣ τȣ͂ νέȣ ἀσκητȣ͂ τῆς Κεφαληνίας.

Ἀκολȣθία νεκρώσιμος τῶν Ἱερέων, ἤγȣν Κανὼν εἰς Ἱερεῖς τεθνηκότας καὶ Ακολȣθία.

Ἀκολȣθία εἰς τὸν μεγαλομάρτυρα Γεώργιον, τὸν ἐλευθερώσαντα τὴν Ζάκυνθον τῆς λοιμικῆς ἀσθενείας.

Ἀκολȣθία τȣ͂ Ἁγίȣ ἐνδόξȣ Βασιλέως καὶ Μεγαλομάρτυρος Ἰωάννȣ τȣ͂ Βλαβδιμήρȣ καὶ Θαυματȣργȣ͂.

Ἀλέξανδρος, ἤγȣν Ἱστορία διὰ στίχων περὶ τῆς ζωῆς τȣ͂ μεγάλȣ Αλεξάνδρȣ.

Αμαρ-

[16] Volumine quinto Bibliothecae Graecae.

Ἁμαρτωλῶν Σωτηρία, ἤγυν Βιβλίον περὶ πολιτείας πνευματικῆς.
Ανθος τῶν χαρίτων, ἤγυν Βιβλίον περὶ ἀρετῶν καὶ κακιῶν, μεταγλωττισμένον ἀπὸ τὰ Ιταλικά.
Απολλώνιος, ἤγυν Ῥημάδα περὶ τῦ Ἀπολλωνίυ Βασιλέως τῆς Τύρυ.
Αἴσωπος, ἤγυν Ἡ ζωὴ τῦ Μυθοποιῦ Αισώπυ, μετὰ τῶν Μύθων αὐτῦ, καὶ ἄλλων.

Βαρῖνος, ἤγυν τὸ μέγα Λεξικὸν τῶν Ἑλλήνων, ὁ Θησαυρὸς δηλαδὴ ἁπασῶν τῶν Φωνῶν τῆς Ἑλληνικῆς γλώττης.
Βησσαρίωνος Γραμματική, ἤγυν Γραμματικὴ ἐξηγητή.
Βοσκοπῦλα, ἤγυν Ῥημάδα τῆς Βοσκοπῦλας.
Βιέννα, ἤγυν Ἱσορία τῆς Βιέννας διὰ σίχων.
Βίος Δημητρίυ Βασιλέως μοσχοβίας Σαντομήρυ Βοϊβόντυ, καὶ ἀρχόντων τῆς λεχίας. διὰ σίχων πεζῶν.

Γραμματικὴ τῦ Λάσκαρη, ἤγυν Ἡ ἐπιτομὴ τῶν ὀκτῶ μερῶν τῦ λογῦ.
Γεωπονικὸν, ἤγυν Ἑρμηνεία πῶς νὰ πείρυν, πῶς νὰ κεντρώνυν, καὶ πῶς νὰ Φυτεύυν τὰ ἀμπέλια, καὶ εἴδησις περὶ τινῶν χρησίμων βοτάνων εἰς ἰατρείαν ἀνθρώπων καὶ ζώων.
Γαΐδαρος, ἤγυν Ῥημάδα περὶ Αλεπῦς Λύκου καὶ Γαϊδάρυ.

Δαμασκηνὸς, ἤγυν Δαμασκηνῦ τῦ Ὑποδιακόνυ καὶ Στυδίτυ Λόγοι εἰς τὰς ἐπισημοτέρας ἑορτάς.
Διαταγὴ Κλήμεντος τῦ ἑβδόμυ, ἤγυν Βῦλλα τῦ ἑβδόμου Κλήμεντος ὑπὲρ τῆς Εκκλησιασικῆς Θρησκείας τῶν Γραικῶν.
Διακονικὸν, ἤγυν Διάταξις τῶν Ἱεροδιακόνων ἐν τῇ Θείᾳ Λειτυργίᾳ.
Διδασκαλία Χρισιανική, ἤγυν Διδασκαλία διὰ τὰ μικρὰ παιδία εἰς τὰ Ἄρθρα τῆς Πίσεως.
Διήγησις διὰ σίχων τῦ δεινῦ πολέμυ τῆς κρήτης.

Εὐαγγέλιον νεωστὶ τυπωθὲν, ἤγυν Τὸ Εὐαγγέλιον τῆς Εκκλησίας, μὲ εἰκόνες ὡραιόταταις καὶ μὲ Πάσχάλια καὶ κανόνια αἰώνια.
Ἕτερα χρυσά.
Ἐγκυκλοπαιδία Φιλολογικὴ εἰς Τέσσαρας Τόμους διῃρημένη, πρὸς χρῆσιν τῶν

τῶν Φιλολόγων καὶ Φιλομαθῶν τῆς Ἑλληνικῆς Γλώττης νέωςὶ συναρμοθεῖσα.

Ὁ πρῶτος τόμος περιέχει Διαλόγους ἐκλεκτοὺς, Ἐπιςολὰς, Ἀποφθέγματα Βασιλέων, ςρατηγῶν καὶ Φιλοσόφων, μύθους, ἠθοποΐας ἐκφράσεις, χρείας, καὶ γνωμικά.

Ὁ δεύτερος περιέχει πεντήκοντα Λόγους ἐξαιρέτους διαφόρων ἁγίων Πατέρων.

Ὁ τρίτος περιέχει Λόγους ὁμοίως ἐκλεκτοὺς διαφόρων παλαιῶν λογογράφων, τῶν ἐν εὐγλωττίᾳ εὐδοκιμησάντων.

Ὁ τέταρτος περιέχει τὰ μᾶλλον ἔκκριτα τῶν ὀνομαστοτάτων Ποιητῶν, καὶ μὴν καὶ ἐκλεκτὰ Ἐπιγράμματα, καὶ ἄλλα πάμπολλα.

Ἐτυμολογικὸν, ἤγουν Τὸ μέγα Ἐτυμολογικὸν, ὅπου περιέχει τὴν ῥίζαν καὶ παραγωγὴν τῶν ἑλληνικῶν λέξεων.

Εὐαγγέλιον μὲ χαρτὶ μικρόν.

Ἕτερα χρυσᾶ.

Εὐχολόγιον, ἤγουν Διάταξις τῶν Ἱερέων ἐν ταῖς Ἱεροτελεςίαις.

Ἕτερα χρυσᾶ.

Εὐχολόγιον μισὸν, ἤγουν Διάταξις τῶν Ἱερῶν Λειτουργιῶν μετὰ τῆς ἑρμηνείας αὐτῶν.

Ἐκλόγιον ἤγουν Οἱ ὡραιότεροι βίοι τῶν Ἁγίων.

Ἐκλογαὶ ἤγουν Βιβλιάριον Περιέχον τοὺς οἴκους τῆς Παναγίας, καὶ τοῦ τιμίου Προδρόμου. τὴν μετάληψιν ἐξηγητήν. ςίλους εἰς τῶν μακαρίαν Τριάδα. καὶ εἰς τὴν ἁγίαν καὶ μεγάλην παρασκευήν.

Ἐρβὰν, ἤγουν Διάλογος τοῦ ἐν Ἁγίοις Γρηγεντίου μετά τινος Ἰουδαίου Ἐρβᾶν λεγομένου.

Εἱρμολόγιον, ἤγουν Βιβλίον περιέχον τοὺς εἱρμοὺς ἅπαντας τῶν Κανόνων τῶν ὀκτὼ ἤχων, καὶ ἄλλα τινὰ, μετὰ τῆς προσθήκης τοῦ Φυσιολόγου.

Ἐρωτόκριτος, ἤγουν Ποίημα ἐρωτικὸν, λεγόμενον Ἐρωτόκριτος.

Ἐρωφίλη, ἤγουν Ἡ Τραγωδία τῆς Ἐρωφίλης.

Ἑβδομαδευχάριον, ἤγουν Προσευχαὶ κοιναὶ εἰς κάθε ἡμέραν.

Θεοτοκάριον, ἤγουν Κανόνες καὶ ὕμνοι διάφοροι εἰς τὴν Ὑπεραγίαν Θεοτόκον.

Θηκαρᾶς, ἤγουν Ὕμνοι καὶ εὐχαὶ κατανυκτικαὶ εἰς τὴν ἁγίαν Τριάδα.

Θυσία τοῦ Ἀβραὰμ, ἤγουν Ῥημάδα εἰς τὴν Θυσίαν τοῦ Πατριάρχου Ἀβραάμ.

Ἱμπέ-

Ιμπέριος, ἤγουν Ῥημάδα τοῦ Ιμπερίου.

Κυριακοδρόμιον, ἤγουν Ὁμιλίαι εἰς τὰς Κυριακὰς ὅλου τοῦ χρόνου.
Καλοκαιρινὴ, ἤγουν Οἱ ὡραιότεροι βίοι τῶν καλοκαιρινῶν Ἁγίων.
Κατήχησις Ἱερὰ, ἤγουν Βιβλιόπουλον περιέχον βραχεῖαν εἴδησιν τῶν Ἱερῶν Μυστηρίων.
Κατάνυξις τοῦ Μπουναλῆ ἤγουν Στίχοι εἰς ἁπλῆν γλῶσσαν κατανυκτικοί.

Λειτουργίαι, ἤγουν Διάταξις τῶν Θείων καὶ Ἱερῶν Λειτουργιῶν.
Λειτουργίαι Γραικολατῖναι, ἤγουν Αἱ Θεῖαι Λειτουργίαι, καὶ εἰς γλῶσσαν Λατινικὴν μεταφρασμέναι.
Λόγοι Ψυχωφελεῖς εἰς τὸ Σωτήριον Πάθος, καὶ εἰς τὴν ἔνδοξον Ἀνάστασιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ιησοῦ Χριστοῦ, νεωστὶ συντεθέντες.

Μηναῖα, ἤγουν Τὰ δώδεκα Μηναῖα ὅλου τοῦ χρόνου.
Μηναῖα δεμένα εἰς χαρτία ἕξη.
Μαργαρίτης, ἤγουν Λόγοι εἰς ἁπλῆν Φράσιν τοῦ ἐν Ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου.
Μιχαὴλ Βοϊβόδας, ἤγουν Ῥημάδα διὰ τὰς ἀνδραγαθίας τοῦ Μιχαὴλ Μπέγι τῆς Βλαχίας.
Μπερτόλδος, ἤγουν Πανουργίαι τοῦ Μπερτόλδου.
Μῦθοι ἔτ[illegible]οι τοῦ Αἰσώπου εἰς Ἑλληνικὴν καὶ Λατινικὴν γλῶσσαν νεωστὶ τυπωθέντες μὲ τὸν βίον αὐτοῦ καὶ ἕτερα συντάγμάτια ὠφελιμώτατα.
Μῦθοι τοῦ Αἰσώπου, ἤγουν Αἴσωπος εἰς ἁπλῆν γλῶσσαν.
Μιστωρόλογον, ἤγουν Μικρὸν Ὡρολόγιον.
Ἕτερα χρυσά.

Νέος Παράδεισος, ἤγουν Βίοι διαφόρων Ἁγίων.
Νέος Θησαυρὸς, ἤγουν Βίοι διαφόρων Ἁγίων.
Νέος Κλίμακας, ἤγουν Ἡ θαυμαστὴ βίβλος τοῦ ἐν Ἁγίοις Ἰωάννου τοῦ Κλίμακος εἰς κοινὴν γλῶσσαν.
Νουθεσίαι διδακτικαὶ τοῦ πατρὸς πρὸς τὸν υἱὸν ὠφέλιμαι. διὰ στίχων πεζῶν.

Ὀκτώη-

Ὀκτώηχος.

'Ετερα δεμένα ἀλλὰ Λατῖνα.

Ὀκτώηχος μὲ Συλλειτεργικὰ, ἤγεν Τὰ Συλλειτεργικὰ καὶ ἡ Ὀκτώηχος καὶ τὸ Ψαλτήριον δεμένα ὁμῦ.

Οἶκοι ἐξηγητοὶ, ἤγεν Οἱ κδ' Οἶκοι τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκε, ἐξηγημένοι εἰς ἁπλῆν γλῶσσαν.

Παρακλητικὴ, ἤγεν Ἡ μεγάλη Ὀκτώηχος τῆς Ἐκκλησίας διὰ ταῖς ἀκολεθίαις ὅλε τῦ χρόνε.

Πεντηκοσάριον, ἤγεν Ἡ ἀκολεθία τῶν Πασχαλοεορτῶν.

Παλαιὸς Παράδεισος, ἤγεν Βίοι διαφόρων Ἁγίων.

Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη εἰς μῆκος μέγα, τυπωμένη εἰς Βενετίαν.

'Ετέρα τυπωμένη εἰς Λίψιαν εἰς τρεῖς τόμες, ὁμῦ καὶ ἡ νέα Διαθήκη.

Παιδαγωγία, ἤγεν χρήσιμος φυλλάδα διὰ τὰ μικρὰ παιδία, ὁπῦ ἀρχινίζεν τὰ πινακίδια.

Προσκυνητάριον, ἤγουν Εἴδησις τῶν Ἱερῶν τόπων, ὁπῦ εὑρίσκονται εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν Ἱερεσαλήμ.

Παίγνια τῆς Φαντασίας, ἤγουν Βιβλίον γυμνάζον τὲς νέες εἰς τὴν ἐητορικὴν τέχνην, μεταφρασμένον ἀπὸ τὸ Ἰταλικὸν ἰδίωμα.

Πασὸρ Φίδος, διὰ ςίχων πεζῶν.

Πανηγύριαι ὑψηλόταται τῦ Μπέρτολδε.

Προσκυνητάριον τῶν Ἱεροσολύμων εἰς πεζὴν γλῶσσαν διὰ ςίχων ὁμοιοκαταλήκτων.

Πορτολαῖος, ἤτοι βιβλίον περὶ ὅλονῶν τῶν λιμένων.

Ῥήγας τῆς Σκότζιας, ἤγουν Ῥημάδα τῦ Βασιλέως τῆς Σκότζιας.

Σύνοψις ἤγεν Βιβλιάριον περιέχον τὴν καθημερινὴν ἀκολεθίαν ἑκάςε εὐλαβῦς.

Συλλειτεργικὰ, ἤγεν Ἡ ἀκολεθία τῶν Ἀναγνωςῶν.

Στιχολογία, ἤγεν Βιβλιδάριον τῆς Στιχολογίας τῶν ᾠδῶν διὰ τὲς κανόνας τῦ ὄρθρε, μὲ ὀλίγα Πασχάλια.

Συνταγμάτιον, ἤγεν Βιβλίον περιέχον διαφόρους κανόνας καὶ εὐχὰς ψυχωφελεῖς μὲ Πασχάλιον αἰώνιον, σεληνοδρόμιον, καὶ μηνολόγιον.

Συναξα-

Συναξαριστὴς, ἤγουν Οἱ βίοι τῶν Ἁγίων τοῦ χρόνου ὅλου, εἰς κοινὴν γλῶσσαν, ἐυγαλμένοι ἀπὸ τὰ Μηναῖα.

Συντίπας, ἤγουν Βιβλίον μυθολογικὸν, μεταγλωττισμένον ἐκ τῆς σοφίας τῶν Περσῶν.

Σωσάννα, ἤγουν Ῥημάδα τῆς σώφρονος Σωσάννης.

Τριώδιον, ἤγουν Ἡ ἀκολουθία τῆς ἁγίας καὶ μεγάλης Τεσσαρακοστῆς.

Τυπικὸν, ἤγουν Ἡ διάταξις πάσης τῆς Ἐκκλησιαστικῆς τάξεως, καὶ πασῶν τῶν ἀκολουθιῶν.

Τετραβάγγελον μεγάλον, ἤγουν Ἡ νέα Διαθήκη εἰς τύπον χοντρόν.

Ἕτερα χρυσά.

Τετραβάγγελον μικρὸν, ἤγουν Ἡ νέα Διαθήκη εἰς τύπον ψιλόν.

Ἕτερα χρυσά.

Τετραβάγγελον εἰς ἁπλὴν γλῶσσαν, ἤγουν Ἡ νέα Διαθήκη ἑλληνικὴ καὶ κοινὴ, τυπωμένη εἰς τὴν Ἄλα τῆς Γερμανίας.

Τριαδικὴ Οκτώηχος, περιέχουσα κανόνας κδ. ὧν οἱ μὲν ὀκτὼ εἰσὶ πρὸς τὴν Παναγίαν τριάδα. οἱ δὲ λοιποὶ πρὸς τὸν Κύριον ἡμῶν Ιησοῦν Χριστόν. Ποίημα Αγαπίου Μοναχοῦ.

Ταρίφα μὲ πόσαις, ἤγουν Πολυπλασιασμὸς μὲ τρόπον εὔκολον, καὶ μὲ τῆς τὴν εἴδησιν τῶν γραμματοφόρων τῆς Ιταλίας καὶ Ἐυρώπης.

Χρονογράφος, ἤγουν Σύνοψις τῶν Ἱστοριῶν τοῦ Κόσμου.

Χριστιανῶν ὁδηγία, ἐν ᾗ εἰσὶ γεγραμμαέναι αἱ τρεῖς μεγάλαι ἀρεταὶ. συντεθεῖσα παρὰ Ἀγαπίου Μοναχοῦ.

Ψαλτήριον.

Ἕτερα δεμένα ἄλλα Λατῖνα.

Ψαλτήριον ἐξηγητὸν, ἤγουν Τὸ Ψαλτήριον εἰς γλῶσσαν ἁπλῆν ἐξηγημένον.

Ψαλτήριον μικρὸν, ἤγουν Τὸ Ψαλτήριον μὲ ἐυχαῖς κατανυκτικαῖς.

Ψαλτήριον μὲ Λεξικὸν, ἤγουν Τὸ Ψαλτήριον σὺν δυσὶ Λεξικοῖς, Γραμματικῷ δηλαδὴ, καὶ Ἱστορικῷ.

Ὡρολόγιον μέγα, ἤγουν Τὸ Ὡρολόγιον μὲ Πασχάλια [καὶ] ἄλλά τινα ἀναγκαῖα.

Ἕτερα χρυσά.

uerit numifmata antiqua et Infcriptiones, diligenterque contemplatus fit aedificia fiue rudera antiqua et inftrumentum prifcum omnis generis, quantum temporum hominumque iniuriae reliqui nobis fecerunt, aquaeductus, amphitheatra, arcus, ftatuas, columnas, obelifcos, pondera ac menfuras, toreumata fiue tabulas exfculptas, opera Mufiua, gemmas, lucernas, vafa et quicquid fupellectilis antiquae ad nos peruenit et aetatem tulit.

II. Iacobus Sponius V. C. in praefatione ad Mifcellanea eruditae Antiquitatis, notitiam antiquorum quae iam dixi monumentorum appellat Archaeographiam, eamque diftinguit in octo capita, de quibus nec alienum ab hoc loco nec iniucundum aut inutile ftudiofis erit verba doctiffimi Viri cognofcere, quum in fingulis praecipuos etiam Auctores laudet. Ita vero ille: ARCHAEOGRAPHIA eft declaratio fiue notitia Antiquorum monumentorum, quibus Veteres, fui temporis Religionem, Hiftoriam, Politicam, aliasque tum artes tum fcientias propagare, pofterisque tradere ftuduerunt. Pro variis ergo quibus imprimuntur fubiectis in totidem fcientias fubdiuidenda videtur. Iftas pro lubitu liceat vnicuique partiri atque defignare. Mihi praecipue octo ftatuendae videntur, iuxta totidem fubiecta, numos, lapides, aedificia, ftatuas, gemmas, toreumata, manufcripta, inftrumentaque omnis generis.

nihil obftat; debetur in dubiis, cum veritas aliunde nulla cernitur: debetur, cum eorum auctoritas nulla infigniori praeponderatur; debetur denique cum nihil eft, quo eorum errorem aperte coarguamus. Alioquin, fi vel dilucida ratio, vel fanctior auctoritas, multo magis fi rerum diuinarum decreta, maiorumque religio reclament; nemo eft quin manufcriptorum codicum, non modo paucorum fed plurium etiam, feu voces, feu clamores, feu quascunque confenfiones longe afpernandas refpuendasque videat, et primum eorum vnius, vel alterius errorem in caeteros manare potuiffe fateatur. Nam qui hoc negare velit, in eum eruditorum omnium confenfu conferentur illae voces quibus tu eos, qui aliquot tuorum manufcriptorum fidem eleuare audeant, afperfifti. Non enim fubeffe manufcriptis idoneum Criticum, fed praeeffe decet, moderari, iudicare, regere; nec imperitorum plurium fcribarum veterno, eruditorum hominum iudicia, rerumque fummarum amplitudinem mancipare. Hoc demum eft gnauum effe Criticum, prudentem, eruditum, elegantem. Nil Criticum effe attinet; Hypercriticum effe neceffe eft, qui vere Criticus effe velit, tam iudicio quam nomine, tam re quam officio. Qui enim nil nifi Criticus fit, mere Criticus, Κεροχιλικὸς litterularum et formularum Grammaticus anceps, faecularis litteraturae quadam notitia tumidus magis quam plenus, Theologiae fanctorumque Patrum fcientia leuiter tinctus, totus litterae, totus chartae feruus; hunc Criticorum omnis natio, et inprimis Theologorum Criticorum e choro fuo exiget, neque tali ἀκρισίᾳ venerandum Critici nomen inquinari patietur. Rerum iuxta et litterarum peritum effe oportet; qui hoc nomen quaerat, et iudicio praeterea fummo quodam, quae ipfa Critici notio eft, praecellentem. Quem horum quodpiam deficiat, hunc Manufcriptorum codicum copia magis implicabit, quam iuuabit: Quo pauciores euoluet, hoc fibi minus et aliis oberit: tam publicum quiefcendo demerebitur, quam alii laborando.

1. Prima eſt *Numiſmatographia*, ſiue cognitio numiſmatum, cuiusuis metalli, aetatis et regionis, quam hiſce vltimis ſaeculis excitarunt adornaueruntque Fuluius Vrſinus, Auguſtinus, Vicus, Erizzo, Sambucus, Occo, Strada, Golzius, St. Amant, Hemmelarius, Angeloni, Seguinus, Patinus, Spanheimius, Vaillant et Oyſelius: quamque variorum Principum cura ad perfectionem quaſi euexit.

2. *Epigrammatographia* eſt Inſcriptionum antiquarum lapidi, marmori, aerique inciſarum notitia: cui inſudarunt ex priſcis, Polemon, Ptolemaei Epiphanis aetate, cognominatus ὁ στηλοκόπας, eo quod columnas ſiue cippos, quas *ſtilas* vocabant, in ſingulis Graeciae vrbibus magno *labore* transſcripſiſſet, Athenaeo teſte. Philochorus Athenienſis qui, referente Suida, Atticas inſcriptiones collegerat: Ariſtodemus qui Thebanas: Neoptolemus Parianus qui omnis generis Epitaphia. Ex Recentioribus Apianus, Cyriacus Anconitanus, Lipſius, Boiſſardus, Panuinius, Seldenus, Lucius, Capacius, Paradinus, Gualterus, Reineſius, Guichenon, Chorerius, Vrſatus, Marullus Spalatenſis apud me manuſcriptus, Peireskius ineditus, ac tandem inſtar omnium multiſcius Gruterus.

3. *Architectonographia* eſt deſcriptio Templorum, Theatrorum, Arcuum triumphalium, Pyramidum, Balneorum, Portuum, Aquaeductuum, milliariorum, Sepulcrorumque. Eam excoluere plurimi Graeci ac Romani veteres, labantemque reſtituerunt hac aetate Serlio, Marlianus, Palladius, Boſius, Peldo, Bellorius, Bergerius, Perrotius, aliique.

4. *Iconographia* Statuas omnis generis, protomas, picturas, muſiuaque opera deſcribit. Hanc ſexcenti celebres opifices olim coluerunt. *Imaginum amore*, inquit Plinius, *flagraſſe quosdam teſtes ſunt et Atticus ille Ciceronis, edito de his volumine, et Marcus Varro benigniſſimo inuento inſertis voluminum ſuorum foecunditati, non nominibus tantum ſeptingentorum illuſtrium, ſed et aliquo modo imaginibus, non paſſus intercidere figuras, aut vetuſtatem aeui contra homines valere.* At eam noſtris ſaeculis renouarunt, Michael Angelus, Vrſinus, variique ſculptores ac caelatores Romani non ignobiles.

5. *Glyptographia*, verſatur circa gemmas caelatas veluti Iaſpides, Sardoniches, Carneolas, Amethyſtos, annulis aliisque ornamentis, et Hieroglyphicis inſeruientes. Eam ſub priori non comprehendimus, quod perampla ſit, caelatorumque ars a ſculptorum arte diuerſa ſit. *Gemmas plures*, ait idem Plinius, *quod peregrino appellant nomine Dactyliothecam, primus omnium habuit Romae priuignus Syllae Scaurus. Diuque nulla alia fuit, donec Pompeius Magnus eam quae Mithridatis Regis fuerat, inter dona in Capitolio dicaret, vt M. Varro aliique eiusdem aetatis Auctores confirmant, multum praelatam Scauri.*

Scauri. Hoc exemplo Caesar Dictator sex Dactyliothecas in aede Veneris Genitricis consecrauit. Fuit haec scientia quasi postliminio reuocata ab Vrsino, Gallaeo, le Pois, Pierio Valeriano, Gorlaeo, Chiffletio, Kirkero, Augustino Romano, Caninio, Bagarrio, Reicheltio Argentoratensi, aliisque.

6. *Toreumatographia* exponit tabulas marmoreas exsculptas, quae toreumata vocabantur, quorum auidus collector Iulius Caesar, teste Suetonio. *Primus* Phidias *artem toreuticem aperuisse atque demonstrasse merito iudicatur: Polycletus consummasse.* Plin. lib. 34. cap. 8. Toreumata quamplurima, quae *bas reliefs* appellamus, aeri incidit Petrus Sanctes Bartolus, ea inprimis quae in columna Traiana et Antoniana visuntur a I. P. Bellorio eleganter et breuiter explicata. Quae in arcu Seueri spectantur Suaresius Episcopus Vasionensis interpretatus est: aliasque ediderunt Bosius, Aringhius et Boissardus: multaque possident inediti Ligorii, Bagarrii, Equitisque a Puteo codices delineati.

7. *Bibliographia* Manuscriptis dignoscendis et perlegendis addicta est, cui tot insignes Critici operam nauarunt, Scaliger, Sirmondus, Salmasius, Casaubonus, l'Abbaeus, Busbekius, et nuper Lambecius, qui bibliothecam Caesaream descripsit, nec non Aemilius Portus Cretensis, cuius tractatum de Manuscriptorum Graecorum abbreuiationibus ipsiusmet manu exaratum possideo.

8. *Angeiographia* instrumenta omnis generis domestica, militaria, nautica, vasa, mensuras, pondera scrutatur: modo sub voce *angeion* commodioris defectu, omne instrumenti genus comprehendere liceat. Haec pertractarunt Baysius, Ferrarius, Rubenius, Schefferus, Smetius in suis Antiquitatibus Neomagensibus, et ineditus Peireskius ὁ πάνυ. *Hactenus Sponius.*

III. Notum est duos necessarios Historiae oculos a viris doctis haberi Geographiam et Chronologiam, quo nihil posse dici verius res ipsa confirmat; nullum enim cogitari potest magis obscurum vel confusum chaos, quam rerum quarumcunque narratio, vbi ratio temporum vel locorum confunditur aut ignoratur. Eodem plane modo res se habet in studio Antiquitatis, nam et hoc genus est quoddam Historiae, est enim morum rerumque quae apud veteres in vsu fuerunt enarratio, in qua vt recte verseris, Geographiae et Chronologiae cognitione est opus, quoniam alia alibi et alia aetate obtinuerunt, ne dicam hanc ipsam partem esse Antiquitatis haud ignobilem veterum temporum rationes, epochas, aerasque, regionum, vrbiumque appellationes ac regnorum limites veteres nosse. Antequam igitur ad specialia capita argumenti quod mihi proposui descendam, et scriptores de ritibus sacris aliisque aut de monumentis veteribus singillatim exponam, iuuat praemittere inprimis eos qui Geographiam veterem mediiue aevi scriptis suis illustra-

lustrarunt, deinde dicere de iis, quorum in expediendis Chronologiae rationibus occupata fuit industria.

IV. Geographiam Biblicam e veteribus primus attigit *Eusebius* libro de locis hebraicis secundum ordinem litterarum disposito; quem ab *Hieronymo* latine translatum et auctum primus graece, cum Hieronymi et sua versione edidit notisque illustrauit *Iacobus Bonfrerius* Paris. 1631 et 1659. ad calcem commentariorum suorum in Iosuam. *Petrum* quoque *Bertium* Eusebii libro lucem afferre conatum fuisse, testatur Io. Gerard. Vossius p. 261. de Script. mathematicis; et Claudius Sarrauius p. 267. Epp. Eusebiana Bertii ex Menagii dono misit ad Isaacum Vossium Gerardi Ioannis filium. *Lucas* praeterea *Holstenius* veteris Geographiae peritissimus, nouam Eusebii de locis ebraicis editionem pollicitus est libro de vita et scriptis Porphyrii p. 21. Atque optandum fuisset, vt post nouas *Marcianaci* et *Ioannis Clerici* editiones prodiisset idem Eusebii liber expolitus cura doctissimi viri *Iacobi Rhenferdi*, cuius egregia in eundem specimina obseruationum leguntur in eius operibus philologicis a Dauide Millio editis p. 776—828. Ceterum *Bonfrerii* in Eusebium notae cum illustrationibus *Clerici* additis *Augustini Calmeti* et *Ren. Iosephi Tourneminii* annotationibus insertae sunt Menochio illustrato p. 159. seqq. et Blasii Vgolini thesauro antiqq. hebraicar. Tomo V. Pulcherrimam quoque huic Eusebii libro lucem attulit V. C. *Adrianus Relandus* in sua Palaestina, de qua infra. Exstat et *Eucherii* Episcopi Lugdun. saec. V. epistola de situ Hierosolymae et Iudaeae ad Faustinum Presbyterum Iusulanum, quam edidit Philippus Labbeus T. I. Bibliothecae nouae manuscriptorum p. 665—667. A *Marcellino Comite* quatuor libellis Constantinopolin et Hierosolymam descriptam esse auctor est *Cassiodorus* in diuinis lectionibus c. 25. quod Marcellini opus intercidit. Sed tulere aetatem *Adamanni* Scoti de situ terrae sanctae et quorundam aliorum locorum libri tres, excerpti ex ore *Arculphi* Galliarum Episcopi, cum venerabilis *Bedae* eorundem compendio editi primum a Iacobo Gretsero, 1619. et deinde a *Ioanne Mabillonio* in calce T. 4. actorum sanctorum ordinis Benedicti, prologum vulgante *Labbeo* Tomo primo Bibliothecae nouae manuscriptorum pag. 667 seq. Praetereo alios recentiores terrae sanctae descriptores siue Graecos, vt *Ioannem Phocam*, [a] *Epiphanium Hagiopolitam* et *Perdiccam* de locis Palaestinae editos a *Leone Allatio* in Symmictis; siue latinos, vt auctorem itinerarii a Burdegala Hierosolymam vsque: *Marinum*

[a] *Ioannis Phocae* sacerdotis et monachi, qui A. C. 1185. loca sancta adiit descriptionem ex Allatii versione, cum itinerario *Antonini* Placentini (scripto decimi vel vndecimi saeculi) edidit *Papebrochius* ante tomum secundum Actorum Sanctorum mensis Maii.

Marinum Sanutum Torsellum ad calcem librorum de secretis fidelium crucis, editorum a Iacobo Bongarsio in Tomo secundo gestorum Dei per Francos, hoc est, scriptorum belli sacri Hierosolymitani: quo in libro quoque comparet *Iacobi de Vitriaco* historia Hierosolymitana, cuius liber tertius narrationem de statu terrae sanctae continens cum aliis pluribus terrae sanctae descriptionibus insertus est tomo tertio thesauri noui anecdotorum *Edmundi Martenii:* siue ebraeos denique *Eldad Danaeum*, qui latine exstat ad calcem chronographiae Genebrardi, et Ebraice Oxoniae in Bibliotheca Bodleiana: *Beniaminem Tudelensem* A. C. 1173. defunctum in itinerario, quod post Ariam Montanum latine vertit et illustrauit *Constantinus l'Empereur*, [3] et ineditis adhuc obseruationibus *Matth. Frider. Beckius*, Theologus Augustanus, ὁ μακαρίτης: gallice versum exstat in collectione itinerum saeculis 12. 13. 14. 15. in Asiam susceptorum, a Petro Bergeronio edita, et recusa Tomo primo operum Bergeronii, Hagae Comitum 1735. 4. recusorum, deinde accuratius in gallicum sermonem versum notisque instructum, a praecocis ingenii iuuene *Ioanne Philippo Baraterio*, prodiit Amstelod. 1734. 8. R. *Mosen Petachiam*, cuius saeculo XII. clari itinerarium edidit cum versione sua Cl. Wagenseilius in exercitationibus sex varii argumenti, exercitatione quarta: vbi p. 161. sq. alii geographici iudaeorum libri commemorantur, qui pauci admodum apud illos, et fabulis fere conspersi reperiuntur. *Abrahami* denique *Peritsol* itinera mundi, Ferrariae descripta ab auctore, An. 1525. cumque versione et notis edita a *Thomae Hyde*, Oxonii 1691. 4. Hic Abrahamus pag. 29. suam mappam mundi allegat, quae non vidit lucem. R. *Samuelis* filii *Dauidis Iemsel*, Karaitae itinerarium ebraice et latine edidit *Gustauus Peringer*, Vpsaliae, 4. atque inde Celeb. *Wolfius*, T. III. Bibl. ebr. p. 1081. seqq.

V. Inter superioris saeculi scriptores Christianos praeter *Samuelem Bochartum*, in Geographia Sacra, incomparabili opere, et *Iosephum Scaligerum*, quem librum suum de insolubilibus S. Scripturae, et Geographiam Sacram a se compositam paullo ante mortem flammis tradidisse testatur Patinus, T. I. Epist. pag. 607. 608. huic argumento singularem lucem attulerunt *Andreas Masius* et *Iacobus Bonfrerius* [4] ad Iosuam, et *Ioannes Lightfootius* in horis Ebraicis

3 Plures in *Constantini* versione errores, praecipue in nominibus propriis, notat *Eusebius Renaudotus* pag. 11. seq. Apologiae pro historia Patriarcharum Alexandrinorum gallice editae, Parisiis 1717. 12.

4 Iacobi Bonfrerii onomasticon vrbium et locorum S. Scripturae recusum est in appendice ad Menochii commentarios totius S. Scripturae, quos accuratiores edidit Ren. Ios. Tourneminus, Paris. 1719. fol.

cis ad Euangelistas aliisque scriptis: *Waltonus* in apparatu ad Biblia Polyglotta: *Bernardus Lamy* in Concordia Euangelica, paucique quidam alii. Idem conati sunt in Itinerariis Palaestinae *Henricus Buntingius*, cuius Itinerarium S. Scripturae post plures editiones recensitum et notis illustratum emendatumque et locupletatum est a Ioan Georg. Leuckfeldio, Magd. 1718. fol. Est autem *Buntingius Bernardum de Breitenbach* plerumque sequutus. Nec confundendus est Bernardus iste, cuius itinerarium prodiit Moguntiae 1486. et Spirae 1502. fol. cum Martino Baumgarten in Breitenbach equite Germano, cuius descriptio itineris in Aegyptum, Arabiam, Palaestinam et Syriam edita est. Norimbergae 1594. 4. *Christianus Adrichomius*, a P. Gautio recensitus, *Christoph. Heidmannus*, *Franc. Quaresmius*, *Olfert Dapper*, *Ionas Korte*, aliique quamplurimi, quos enumerant Acta Eruditorum, An. 1713. pag. 276. vbi de V. C. *Eduardi Wells* Geographia V. et N. T. *Ioan. Clericus* praefat. ad Sansonii Geographiam Sacram, Ephem. Paris. A. 1707. Octobr. pag. 58. Lipenius Bibl. Theol. T. II. pag. 390. 821. sq. S. V. *Baumgartenius* in praefatione T. IX. interpret. germanicae historiae vniuersalis praemissa p. 11. ff. et *Dan. Hartnaccius* in Bibliothecario p. 168. sq. qui non modo Germanica lingua Geographiam Biblicam singulari nec adeo magno libro complexus est, Norimb. 1689. 4. sed et longe perfectius atque plenius opus huius argumenti, consultis 200 amplius itinerariis multorum annorum labore collegisse se, ibidem testatur. Sed profecto arduum est, inter tot fabulosa atque incerta, ex recentioribus istis Hodoeporicis, situm verum locorum terrae sanctae, in sacris litteris memoratorum, cognoscere. Interim licebit, vtut neutiquam immunem a naeuis consulere Geographiam sacram *Nicolai Sansonii* Abbauillaei, cum praefatione Ioannis Clerici recusam, Amst. 1704. fol. et a *Blas. Vgolino* Tomo V. thes. antiquitatt. hebraicarum; et *Frider. Spanhemii* Geographiam sacram, separatim et inter opera eius editam, *Hieronymi* item *Dicelii* Germanice vulgatam, Lips. 1704. 8. et *Ioan. Iac. Schmidii* Geographum Biblicum, Germanice itidem editum, Züllichauiae 1740. 8. tum mappas Geographicas Palaestinae, a variis viris doctis adornatas, quales v. g. exstant in Waltoni apparatu, in Lightfooti operibus, atque, vt nouissime editas commemorem, in commentario *Ioannis Clerici* ad Pentateuchum; in *Augustini Calmet*, Monachi Benedictini Commentar. ad Iosuam, Paris. 1711. 4. in *Franc. Burmanni*, [s] filii, Harmonia Euangelistarum, Belgice edita, Amstelod. 1713. 4. et in *Frider. Spanhemii* T. I. Opp. paullo ante mortem eius A. 1701. Lugd. Batav. in lucem edito, in quo locupletior habetur introdu-

[s] Auctor tabulae Palaestinae, ad Harmoniam Burmannianam adiunctae, est *Maundrellus*, itineris, quod in Palaestinam suscepit, descriptione notus.

troductio eius ad Geographiam facram, patriarchalem, israeliticam et christianam. In primis euoluere iuuabit viri exquisitae eruditionis *Adriani Relandi* Palaestinam ex monumentis veteribus illustratam et tabulis accuratis instructam, quae lucem vidit, Traiecti Batauorum 1714. 4. et supplementis aucta est a *Ioanne Christoph. Harenbergio*, insertis Vol. IV. Miscellan. Lips. nouorum P. III. pag. 465-511. Vol. V. P. II. pag. 248-328. et P. III. p. 408-455. ac Vol. VI. P. II. p. 199-235. P. III. p. 406-466. et P. IV. p. 593-619. Idem vir eruditus mappam geographicam terrae sanctae delineauit ab haeredibus Homannianis A. 1744. editam, atque peculiari commentatione, relationibus cosmographicis A. 1748. p. 184. inserta, illustratam. Relando emendando ac illustrando inseruiunt quae erudite de geographia terrae sanctae disputat V. Cl. *Ioan. Georg. Waltherus* in commentat. de Aulone et de πεδίῳ μεγάλῳ proprie dicto, in primisque Palaestinae; quae exstat in eius animaduersionibus historicis et criticis p. 217. ss. Relando iungendus est *Ioannes Matthias Hasius*, qui Norimb. 1739. fol. edidit Regni Dauidici et Salomonaei descriptionem geographicam et historicam, sex mappis geographicis instructam. De tabula geographica R. *Iacob Zaddik* conf. V. C. *Ioan. Christoph. Wolfium* Bibl. Ebraeae Vol. I. pag. 612. Orbem veterem vt a Noae posteris primum frequentatum supponit, exhibet et explicat *Casparus Danckwerth* in Chronico Holsatiae lib. 1. c. 6. pag. 28. sq. Varia geographiam Biblicam, et in primis Aegypti illustrantia afferuntur a *Christiano Mullero* in satura obseruationum philologicar. Lugd. Bat. 1752. 8. Hierosolymae descriptionem praeter Lightfootum aliosque iam commemoratos fecit *Ioan. Baptista Villalpandus*, in amplis suis ad Ezechielem commentariis, Tomo tertio, Romae 1604. fol. ex quo excerpta dedit Waltonus in Apparatu, vt omittam quae e Villalpando exhibuit *Ioannes Blomius* ad calcem dissertationum de migratione in Ophir et purpura ac cocco. Hamb. 1660. 8. *Ludouici Cappelli* Ichnographia Hierosolymae, eius Historiae Apostolicae illustratae subiecta legitur. Exstat et *Christiani Adrichomi* Descriptio Hierosolymae, Colon. 1588. 8. *Christiani Gerardi Osseransii* Descriptio veteris Hierosolymae. Dauentriae 1718. 4. Historiam huius vrbis, quae et Iebus et Salem dicta est, eleganter exposuit *Hermannus Witsius* in Dodecade Dissertationum, exercitationibus tribus postremis, quae recusae sunt Tomo II. Miscellaneorum eius Sacrorum. Aeliam Capitolinam, quam pro Hierosolyma diruta excitatam ab Imperatore Adriano refert Dio Cassius, non in eodem loco, vbi antea Hierosolyma fuerat, exstructam fuisse probat *Guilielmus Beuerigius* in notis ad Synodicum magnum pag. 61. 62. 63. adde *Matthaei Zimmermanni* Analecta p. 372. et *Christiani Erdmanni Deylingii* origines et historiam Aeliae Capitolinae ex vetustis monumentis explicatam.

Lipſ. 1744. 4. De Hieroſolymae nominibus conſule ſis *Thomam Hyde* ad Abraami Peritſol itinera mundi p. 17. ſq.

VI. *Geographiae* quae vulgo vocatur *Nubienſis*, quamque ex arabico latine verſam ediderunt Maronitae, *Gabriel Sionita* et *Ioannes Heſronita*, Pariſiis 1619. 4. auctor ab Abulfeda vocatur *Sherif Elidris*, ſiue nobilis Idriſius, vt notatum Seldeno III. 26. vxoris Ebraeae. Nomen integrum *Mohamed ben Mohamed Sherif al Edriſſi*, teſte Herbeloto Bibl. Oriental. p. 786. Patria videtur fuiſſe Aegyptius: vnde errauit Leo Africanus libro de viris apud Arabes illuſtribus in Hottingeri Bibliothecario quadripartito pag. 268. Siculum Mazaratenſem eundem fuiſſe affirmans. Oblata eſt haec Geographia [6] Anno Hegirae 584. A. C. 1153. Rogerio primo ad explicandum globum, in quo deſpripta fuit terrae figura, quem ſibi ex argento puro conflari curauit Rex pondere 400 librarum (ſeu Rotalorum vt vulgo loquuntur) graecarum, quarum vnaquaeque 112. drachmas continet. Vtrum religione Chriſtianus fuerit auctor huius compendii, vt viris praeclaris qui illud latine verterunt, et Celeb. Baumgartenio viſum eſt, an vero Muhammedanus, vt ſuſpicatur Iſaacus Caſaubonus ad Epiſtolam Gregorii Nyſſeni pag. 66. ſq. non eſt plane exploratum, neque quod W. E. Tentzelio τῷ μακαρίτῃ in dialogis menſtruis vernaculis Anni 1692. pag. 875. in mentem veniſſe video, an concinnator Epitomes, quam ſolam Maronitae latine ediderunt, Chriſti ſacris addictus fuerit, auctor autem ipſe operis, [7] quod longe vberius ex Syria Pocockius, et ex Aegypto Ioannes Grauius ſecum attulit, fuerit Muhammedanus. [8] Opus ipſum, in quo nihil deſiderandum eſſe notarunt Arabes, quam quod longitudines et latitudines locorum non ſunt annotatae, multo plura autem deſiderat Sam. Bochartus in epiſtola Tomo ſecundo miſcell. obſeruat. criticar. nouar. pag. 105-116. inſerta, Arabice cum verſione et notis edere voluit Georgius Hieron. Welſchius, ſed fatis praeuentus hoc vt multa alia egregia omiſit.

Opus ab auctore inſcriptum Nozhak al Moſchtaak (pulchritudo vniuerſi) atque epitomen eius tantum ex Arabico Latine edidiſſe Maronitas, et ſine vlla ratione Geographiam Nubienſem inſcripſiſſe, notat etiam Bartholomaeus Herbelotus in Bibliotheca Orientali p. 667. 786. Arabice Mediceis typis editam refert Voſſius p. 251. de diſciplinis Mathematicis, qui Scriptorem praeclare de

[6] De hac Geographia conferri meretur S. V. *Baumgartenii* praefatio P. III. interp. germ. hiſtor. vniuerſ. praemiſſa pag. 11. et Eiusd. *notitiae* Bibliothecae cuiusd. Haleuſ. P. IV. pag. 381. ſſ.

[7] Vide Pocockii ſpecimen hiſtoriae Arabum p. 122. 128. 373.

[8] Hanc ſententiam tuetur Baumgartenius, auctorem operis maioris fuiſſe *Abu Abdallah Muhamed*, per aliquod tempus Calipham Africae, affirmans.

de Orbis descriptione, Asiae praecipue et Africae promeritum vocat, subiungens Arabiam in primis ab eo ita describi, vt nihil vsquam accuratius sit reperire: ex Europaeis autem regionibus diligentissime exponi Hispaniam, quam solam lustrasse se narret p. 148. edit. latinae. Idem Vossius pag. 250. mentionem facit *Horti Geographici*, ab Anonymo Arabice scripti, et a *Bernardino Baldo* Latine versi, sed nondum, quod sciam, editi: tum operis Geographici insignis, quod A. H. 721. A. C. 1321. composuit *Ismael Abu'l Feda*, Princeps Hamatensis in Syria, 28. tabulis, quibus illustratio addita est, compositi, cuius operis tres tantum tabulae typis sunt excusae: primam Arabiam sistentem, cum versione latina Ioannis Grauii inserendam curauit Tomo tertio geographorum minorum *Ioannes Hudsonus*; tabulam vicesimam quintam et sextam, Chorasmiae et Mawazalnahrae descriptionem complectentem edidit Ioannes Grauius ad calcem epocharum celebriorum Vlugi Beighi, recusam a *Ioan. Hudsono* volumine itidem tertio geographorum minorum. Ceterum plura eundem Grauium in affectis habuisse, in quibus fuerit Abulfeda integer, docent Acta Erudit. A. 1700. p. 518. sq. *Mosis Chorenensis* Epitome Geographiae, Armeniace et Latine, cum notis *Guil.* et *Georgii, Guil. Whistoni* filior. prodiit, Londini 1736. 4. Bene D. Abraamus Hinkelmannus ὁ μακαρίτης in praefat. ad Alcoranum, k. 2. *Quum vero ad vtramque historiam* GEOGRAPHIA *ita necessaria sit, vt sine ea historicus ne intelligi quidem possit; maxima in hoc quoque studio adiumenta et lumen in posterum Arabismo debebimus. Neque in vlla parte eruditionis ex ignorantia vocum et rerum orientalium foedius peccatum vnquam fuit, quam in hac. Hic montem* Gebel, *desertum* Barka, et his *similia audias, quum voces ipsae arabicae montem et desertum exprimant. Hic summa cum imis confusa et transposita animaduertas, quum ad vera climata et gradus omnia reuocauerint Arabes. Nemini ego fidem extorquere annitor: id certe noui, aliam esse Asiae et Africae faciem, quam in omnibus adhuc chartis Geographicis nobis depingitur. Possideo* Institutiones Astronomicas Abu Ishak Ibrahim Ibn Iahia, *quibus in fine adiectae sunt* Tabulae longitudinis et latitudinis Locorum nobilium orientis, *ex quibus errores quam plurimos detegere, cuiuis desideranti sine negotio possum. Atque vtinam integrum illud Principis Hamae* Abu'l Feda *opus Geographicum aliquando cum Europa communicaretur, cuius praeter pauca a Schickardo et aliis citata, vt et partem exiguam a* Grauio *editam, nihil adhuc vidimus. Forte nihil praeterea desideraremus. Interim monere pos possunt* Geographia Nubiensis, *et quae ad* Alferganum *Golius annotauit, quantum adhuc emendadum nobis restet. Quid est autem tantas orbis partes ignorare quam in communi patria tanquam in ignota sylua viuere? Quid est humanius, quam librorum ope nobilissimas regiones peragrari?*

VII. De antiquis Geographis Graecis non repetam, quae prolixius disputata sunt lib. 4. Bibliothecae Graecae c. 14. tantum nomina et praecipuas editiones verbo perstringam, nonnullaque memorabo ibi omissa. Peruenerunt ad nos

1. *Strabo* Amasenus, Augusto et Tiberio imperante clarus, cuius libri 16. de Geographia cum Xylandri versione et Isaaci Casauboni commentario bene editi sunt a Fed. Morello, Paris. 1620. fol. Meliorem editionem cum Casauboni et aliorum virorum doctorum obseruationibus non ad calcem libri, sed per singulas paginas verbis Strabonis statim substratis nouissime edidit V. C. Theod. Iansonius ab Almeloveen, Amstelod. 1707. fol. Versionem Strabonis Casaubono praeter rem tribuit Harduinus in numis populorum et vrbium illustratis p. 410. De Henrico Scrimgero haec Henricus Stephanus notis ad Maximum Tyrium p. 360. *Apud Strabonem vbi editio Aldina* Ἀριςέας *habet, annotauit Henricus Scrimgerus Scotus ex iisdem exemplaribus quorum ope hunc scriptorem a multis mendorum millibus purgauit, hanc lectionis varietatem* Ἀριςεῖος *pro* Ἀριςέας, *sed ita vt ex septem exemplaribus tantum duo hanc haberent.* Animaduersiones in nouem libros Geographiae Strabonis ex manuscripto codice Mediceo exhibet *Abraamus Gronouius* in variis Geographicis. Lugd. Batav. 1739. 8. editis pag. 149. Obseruationes autem in Strabonem et Dionysium Periegeten exstant in obseruatt. miscellan. in auctores vet. et recent. Vol. II. T. I. p. 1. sqq.

2. *Dionysius* Periegetes Strabonis, vt plerique sibi persuadent, aequalis, vt H. Dodwello persuasum ad Eliogabali aetatem detrudendus, cuius enarrationem habemus versibus hexametris pulchre descriptam et ab *Auieno* et *Prisciano* latina metaphrasi donatam, ab *Eustathio* autem copiosis illustratam commentariis, et ab alio *Anonymo* scholiis breuibus graecis ac paraphrasi expositam. Melior editio Eduardi Twaites, Oxonii 1697. 8. Eduardi Wells, 16 tabulis geographicis instructa, Oxonii 1704. 8. et Ioan. Hudsoni Tomo quarto Geographor. minor. Oxonii 1712. 8. qui Nicephorum Blemmidam siue Gregoram in Dionysium ait se omisisse, quod is tantum ex oratione bona ligata fecit solutam non bonam. Nicephorum presbyterum vocat Cangius in glossario graeco. Commentarium ineditum in Dionysium, qui MS, fuit apud Bochartum, laudat Menagius p. 415. ad Laertium. Exstat etiam Dionysius cum scholiis Graecis in codice bombycino scripto A. C. 1344. Florentiae in bibliotheca S. Mariae Benedictinorum, teste Montfaucono pag. 70. Palaeographiae graecae. A Ludouico Seruino Parisiensis Parlamenti aduocato latine versum Dionysium de situ orbis scribit Franc. Crucemanius in Bibl. Gall. p. 497. sed perperam Dionysio quatuor libros tribuit. Fallitur etiam Berkelius, qui ad Stephanum Byzant. in Ἰβηρία notat versum ἀγχοῦ στηλάων

μηγα-

μηγαθύμων ἔθνος Ἰβήρων non esse desumtum ex Dionysii periegesi, est enim vtique versus 282. vt iam notatum V. C. Iacobo Perizonio in inuestigatione Originum Aegyptiarum. pag. 471.

3. *Claudius Ptolemaeus* sub vtroque Antonino imperante clarus, cuius libri octo Geographiae post editionem Graeco-Latinam, Amstelod. 1618. fol. vna cum tabulis Geographicis *Agathodaemonis* vulgatam a Petro Bertio, maiore etiam studio ad codices MSS. recenseri desiderant, et a docto aliquo viro illustrari. Arabiae descriptionem a Ioanne Grauio ex MS. antiquissimo emendatam castigatius vulgauit V. C. Ioan. Hudsonus Tomo tertio Geographor. minor.

4. *Stephanus* Byzantinus Grammaticus post Arcadii et Honorii tempora scripsit Ἐθνικὰ siue Lexicon Geographicum, in quo nomina patronymica potissimum persequi instituit, sed eadem opera vniuersae Geographiae lucem affert singularem. Opus ipsum excepto fragmento Seguieriano diu est quod intercidit, sed exstat epitome, quam *Hermolaus* Grammaticus Iustiniano imperante clarus concinnauit, nisi quod in litteris κ et λ sunt lacunae. Prodiit cum notis Stephani de Pinedo, Iudaei Lusitani, Amst. 1678. fol. et cum Abr. Berkelii commentario et Iacobi Gronouii obseruationibus, Lugd. Batav. 1688. et 1694. fol. Doctissimae Lucae Holstenii notae posthumae, Lugd. Batav. 1684. fol. vna cum fragmentis Geographi antiqui Scymni Chii separatim editae sunt a Theodoro Ryckio. Eiusdem Holstenii obseruationes antea ineditae ad indicem scriptorum a Stephano Byzantio citatorum comparent in miscellaneis obseruationibus criticis nouis T. 2. p. 117-124.

5. Geographica a *Dauide Hoeschelio* Graece edita Augustae, Vindelicorum 1600. 8. Marciani Heracleotae (siue ex parte Scymni potius) et Scylacis Caryandensis, Artemidori Ephesii, Dicaearchi Mersenii et Isidori Characeni scripta complectuntur.

6. Geographi Graeci minores Graece et Latine vulgati cum notis a *Ioanne Hudsono* V. C. vna cum praemissis veterum testimoniis, et doctissimi Dodwelli dissertationibus de aetate et scriptis singulorum in primo et secundo Tomo Geographorum et Dionysii Periegetae, Oxonii 1698. 1703. 1712. 8. quatuor voluminibus.

Tomo I. Continentur:

Hannonis periplus.
Scylacis periplus.
Agatharchides de mari rubro.
Arriani periplus Ponti Euxini.

Pe-

Periplus maris Erythraei, eidem vulgo adſcriptus.
Nearchi periplus ex Arriani Indicis.
Marciani Heracleotae Periplus cum fragmentis *Menippi* et *Artemidori.*
Anonymi periplus ponti Euxini.

Tomo II.

Dicaearchi ſtatus Graeciae.
Eiusdem deſcriptio Pelii montis.
Iſidori Characeni manſiones Parthicae.
Scymni Chii periegeſis.
Eiusdem fragmenta a Luca Holſtenio collecta.
Libellus de fluuiis *Plutarcho* adſcriptus.
Agathemeri compendiariarum geographiae expoſitionum libri duo.
Strabonis Epitome.

Tomo III.

Excerpta ex *Dionyſii* Byzantii anaplo boſpori Thracici latine ſeruata a Petro Gyllio.
Anonymi deſcriptio Ponti Euxini collecta ex Scymno, Ariano et Marciano.
Excerpta ex *Georgii* Medici *Chryſococcae* Syntaxi Perſarum per Iſmaelem Bulliardum.
Ptolemaei tabula longitudinis et latitudinis vrbium inſignium. Ex MSC. codice Theonis in Bibl. Bodleiana recenſita.
Anonymi vetus orbis deſcriptio pridem vulgata a Iacobo Gothofredo, recuſa latine ex Iac. Gronouii editione.
Variae Lectiones in Anonymum Geographum Rauennatem ex MS. Vrbinate Vaticanae Bibliothecae num. 678.
Ptolemaei deſcriptio Arabiae graece et Latine per Ioannem Grauium innumeris in locis emendata.
Deſcriptio Chorasmiae, Mawaralnahrae, et inedita hactenus Arabiae, maris Perſici et Alkolzum ſiue rubri Arabice et Latine ex Abulfeda per eundem Ioannem Grauium.
Binae tabulae Geographicae, vna *Naſſir Eddini* Perſae et *Vlug Beigi* Tartari arabice cum verſione Ioan. Grauii.
Ptolemaei ἔκθεσις κανονικὴ τῶν ἀστερισμῶν Graece e MS. emendata.

Tomo IV.

Henr. Dodwelli diſſertatio de aetate et patria Dionyſii Periegetae. *Dionyſius* Graece et Latine cum commentario Euſtathii per ſingulas paginas verbis

Poetae

Poëtae ſubiecto. *Rufi Feſti Auieni* et *Priſciani* Metaphraſes Dionyſii. *Auieni* ora maritima. *Anonymi* graeci Paraphraſis in Periegeſin integrior. Excerpta e Scholiaſte inedito in Dionyſ. qui exſtat Pariſiis in Bibl. Regia. Fragmenta de vrbium et regionum nominibus in alia mutatis, ex notis Leonis Allatii ad Georgium Acropolitam p. 244. et ex iis, quae ſubiiciuntur Codino p. 404, aliaque apoſpaſmatia geographica vel inedita hactenus vel emendatius edita, graece.

7. Geographica a Leone Allatio in *συμμίκτοις* collecta editaque a Bartholdo Nihuſio, Amſt. 1653. 8. recentiora ſunt maximamque partem Palaeſtinam ſpectant et iam ſupra memorata ac Bibl. graecae lib. IV. p. 81. ſeqq. diligentius recenſita, vna cum ſyntagmate geographico, quod edere voluit *Lucas Holſtenius*, teſte Lambecio libro 1. de Bibl. Vindobonenſi p. 113. ſeq. Tantum addere liceat *Ioannis Phocae* deſcriptionem caſtrorum et vrbium ab Antiochia ad Hieroſolymam vsque latine ex Allatii verſione praemiſſam Tomo II. Actor. ſanctor. Maii, cui Papebrochius latinum ſubiunxit Itinerarium Antonini Placentini, e MS. Toracenſi cum ſuis animaduerſionibus. *Epiphanius* auctor Geographicae narrationis Syriae idem videtur qui de S. Apoſtolo Andrea et de S. Maria ſcripſiſſe memoratur ab Allatio p. 90. et 106. de Simeonûm ſcriptis. *Perdiccas* Protonotarius Epheſinus diuerſus fuiſſe videtur a Theodoro Perdicca magnae Eccleſiae CPol. a ſupplicationibus, et a Georgio Perdicca ſceuophylace Imperatorii cleri, qui ambo interfuere Pſeudoſynodo CPolitanae Palamitarum A. C. 1343.

8. *Coſmae* Indopleuſtae Topographia Chriſtiana libris XII. graece et latine edita a Bernardo de Montfaucon, Pariſ. 1706. fol. de qua abunde dictum eſt Bibl. graecae Lib. III. C. 25. ſ. Vol. II. pag. 604-617.

9. Geographica antiqua a *Iacobo Gronouio* edita Lugd. Batav. 1697. 4to complectuntur *Scylacis* Periplum maris mediterranei, Anonymi periplum Maeotidis paludis et Ponti Euxini, Agathemeri Hypotypoſin Geographiae, omnia graeco-latina, cum notis Iſ. Voſſii, Iac. Palmerii, Sam. Tennulii, et expoſitionem totius mundi a Iac. Gothofredo editam, latine, additis quemadmodum ad priora quoque editoris emendationibus. Biennio poſt idem Gronouius edidit animaduerſionem in Oxonienſem Scylacis editionem et diſſertationis Dodwellianae de Scylacis aetate examen, ſubiuncto *Ephori* fragmento ex Coſmae Topographia (lib. 2. p. 148. edit. Montfauconianae) Lugd. Bat. 1699. 4.

10. *Ioannis* Grammatici Gazaei *ἔκφρασις τοῦ κοσμικοῦ πίνακος τοῦ ἐν Γάζῃ ἢ ἐν Ἀντιοχείᾳ*, verſibus iambicis DCXXVI. Graece vulgata a Iano Rutgerſio Lugd. Bat. 1618. 4. libro 2. variar. lection. pag. 98. cum paucis

castigationibus. Nonno posteriorem eiusque imitatorem fuisse eruditi obseruant, vnde versibus paene Nonniacis descriptum illud Geographicum poema tradit Casp. Barthius p. 747. ad Guilielmum Britonem, licet Nonnus Hexametro carmine vsus sit, Ioannes Iambico.

VIII. Ex antiquis Geographis latinis supersunt *Pomponius Mela*, cuius libros III. de situ Orbis, eruditissimo Isaaci Vossii commentario et Iacobi atque Abraami Gronouiorum obseruationibus, nec non obseruationibus Iacobi Perizonii insertis miscell. obs. criticis a Car. Andr. Dukero editis Vol. 7. tom. 3. p. 417-460. Vol. 8. tom. 1. p. 97-140. et tom. 2. p. 201-238. item Petri Ioan. Nunnesii annotatis in prooemium et duo priora capita libri 1. Melae, quae exstant in iisdem obseruat. vol. 7. tomo 2. p. 157-180. illustratos habemus; *Plinius Secundus*, qui Historiae suae naturalis libris tertio, quarto, quinto Geographiam pertractat, vt epitomatorem eius *Solinum*, et quae de situ locorum disserit libro primo *Orosius*, omittam. Itinerarium quod fertur sub *Antonini* nomine, aliaque huius generis et Cosmographia quae sub *Aethici* et *Iulii Honorii* ambulat nomine, e quibus Antoninum et Aethicum Petrus Wesselingius recudi curauit Amstelod. 1735. 4. et *Auieni* ora maritima, tum *Vibius Sequester* de fluminibus, fontibus, lacubus, nemoribus, paludibus, montibus, gentibus, a Nobilissimo Viro Franc. Hesselio illustratus, ac *Geographus Rauennas* a Porcherono et Iacobo Gronouio vulgatus, de quibus singulis dictum est in Bibliotheca Latina Vol. 1. L. 2. C. 8. p. 348. seq. et Vol. 3. p. 916.

IX. Tabulas geographicas [9] primum inter Graecos adornasse fertur *Anaximander* Milesius Thaletis discipulus teste Strabone, Laertio 11. 2. Agathemere aliisque. Inter Aegyptios *Sesostris*, vt auctor est Eustathius ad Dionysium Periegetem, qui addit, Hecataeum, Democritum et Eudoxum vetustissimos Graecorum philosophos similiter breuibus in tabellis *pictas ediscere mundos* docuisse, vt Propertii [10] verbis ad sententiam Graeci scriptoris efferendam vtar. Meminit etiam tabulae geographicae aereae ab Aristagora Mileti tyranno Cleoni Lacedaemonio regi allatae Herodotus L. 5. Histor. c. 49. Nec defuere, qui Iosuae XVIII. 8. ss. tabularum geographicarum vestigium sibi visi sint reperire. Conf. Sam. Reyheri mathesin mosaicam c. 32.

Ioan.

[9] In Iudaeorum libris, vt Abrahami Peritsol. itineribus mundi מפא מונרי *mappa mundi*. Idem Peritsol. p. 76. memorat קלף המלכים *chartas nautarum*, vid. et p. 101. 108.

[10] *Propertius* IV. 3. 35.

Ioan. Bernh. Wideburgii mathesin biblicam, spec. 3. qu. 6. p. 16. et Ioan. Iac. Scheuchzeri phys. sacram, tab. CCCLXXII. Ex graecorum porro latinorumque scriptorum monumentis quam plurima de tabulis geographicis testimonia collegere *Marsilius Cagnatus* Medicus Lib. 4. variar. lection. c. 5. *Nicol. Bergierius* de publicis et militaribus Romani imperii viis lib. 3. c. 7. *Gerard. Ioan. Vossius* lib. de philologia p. 61. seq. *Matth. Berneggerus* Qu. 1. in Tacitum. *Aegid. Menagius* ad Laertii Theophrastum Lib. 5. de vitis philosophorum, sect. 51. vbi in testamento Theophrasti mentio πίνακες in porticu templi Musarum suspendendi, in quo τῆς γῆς περίοδοι. *Franc. Bianchinus* in historia vniuersali ex monumentis antiquis probata, et italico idiomate edita c. 30. p. 413. 477. ss. *Iac. Perizonius* ad Aeliani L. 3. variar. histor. c. 28. *Cangius* in glossario voce *mappa mundi.* *Ioan. Christo. Wagenseilius* in pera libror. iuuenilium T. 2. p. 27. seq. *Ioan. Dan. Maior* in scrutinio medico Cosmodixeos satanicae. Kilon. 1686. capite secundo. *Leuinus Ioannes Schlicht* in diatriba de tabulis geographicis antiquioribus, de qua Ephemerides litterariae, quibus titulus: Neuer Büchersaal, XXXIII. p. 639. ss. et qui longe accuratius diligentiusque in hoc argumento est versatus, Vir S. R. *Eberh. Dav. Hauber* in tentamine plenioris historiae tabularum geographicarum, germanice edito Vlmae 1724. 8. De tabula similiter etiam geographica accipiendum, quod de Agrippa Plinius H. N. L. 3. C. 2. *Agrippam quidem in tanta viri diligentia, praeterque in hoc opere cura, orbem quum terrarum orbi spectandum propositurus esset, errasse quis credat, et cum eo D. Augustum?* Apud Stephanum vero Byzantinum in Ἄιγες et Ἄβδηρα per πίνακας et πινακογράφους Xylander et Maussacus putant respici tabulas geographicas; sed Holstenius et Abr. Berkelius in notis ad illa loca rectius obseruant, notari tabulas, siue, indices doctorum virorum, quales a Callimacho compositos olim esse constat, et cuius generis est ex recentioribus Iani Nicii Erythraei Pinacotheca. Io. Xiphilinus p. 1111. edit Reimarianae ex Dione refert, Metium Pompusianum interfectum a Domitiano, quod pictum orbem terrarum in conclaui suo habens, imperium affectare videretur. Quod vero diabolus Matthaei 4. quum Christo Seruatori regna mundi de monte Libano ostendit, hoc fecerit demonstrata mappa geographica, vt viris doctissimis placet, mihi parum videtur esse verisimile, quum nemini altus mons ascendendus sit, vt tabulam Geographicam vel inspiciat ipse, vel alteri inspiciendam ostendat. Adeoque in montem adducto, ex eodem potius prospiciendas oculis partim, caetera mente simul cogitandas terras earumque delicias obtulit satanas, perinde vt de Seuero Xiphilinus p. 1243. ed. citatae. καὶ ἄλλοτε ἀνήχθη ἐς περιωπήν ὑπό τινος, καὶ καθορῶν ἀπ᾽

αὐτῆς πᾶσαν μὲν τὴν γῆν, πᾶσαν δὲ τὴν θάλασσαν, quae non male Matthaei loco conueniunt, nisi quod per somnium hoc Seuero accidisse narratur. Quales porro fuerint veterum πίνακες, rudiores praesertim illi, ad itinerum tantum directionem comparati, nullo clariore testimonio constat, quam relliquiis *Tabulae Peutingerianae*, a *Marco Velsero* editae et illustratae, de qua dictum est in indice ad Bibliothecam latinam voce *Tabula*: quibus nunc addo easdem subiectas orbi antiquo Georgii Hornii et Ptolemaei Geographiae editionis Graeco-Latinae Bertianae. Tabulam Theodosianam vocat Bertius, quia illam aetatem refert, a Beato Rhenano lib. 1. rerum Germanicarum p. 35. vocatur tabula prouincialis. Noua illa, quam cum Commentariis illustris et doctissimi viri *Mensonis Altingii*, Consulis Groningensis, exspectare olim iussi sumus tabulae huius editio, in lucem non prodiit. Sed hanc iacturam sarciuit Vir generosissimus *Franc. Christo. de Scheyb*, qui hanc tabulam, secundum exemplar, quod in Augusta bibliotheca Vindobonensi asseruatur, commentario doctissimo illustratam, accurate recudendam curauit Vindobonae 1753. fol. mai. Hanc tabulam, licet a nonnullis tempori Theodosii Iunior. addicatur, rectius tamen Proto aut Diocletiano adscribi, Illustris *de Iordan* contendit in opere de originibus Slauicis pag. 30. vbi is simul varia circa hanc tabulam notatu digniora adspergit. Alia veterum tabularum Geographicarum specimina praebent antiqui Codices Geographiae Ptolemaei, cuiusmodi vnam alteramque in membrana, coloribus etiam variegatam, possidet Vir Celeberrimus, Hermannus Samuel Reimarus. Atque *Agathodaemonis* quidem, Alexandrini Mechanici, qui saeculo 5. post Christum natum floruit, et cum Isidoro Pelusiota commercium exercuit litterarium tabulae Geographicae ex Ptolemaei descriptione orbem delineantis, Ptolemaeo adiunctae sunt ab eodem Bertio aliisque editoribus. Vide Vossium de Philologia c. XI. §23. et Christoph. Hendreichii Pandectas Brandenburg. p. 59. sed qui perperam tradit, Agathodaemonis tabulas editas Latine. Basil. 1552. et 1584. per Marc. Velserum cum eiusdem notis. Dicere enim voluit, exstare in Latinis Ptolemaei editionibus annorum illorum, sed in quibus nullae fuere partes Velseri, qui tabulam Peutingerianam edidit Venetiis 1591. 4. recusam inter eius opera Norimb. 1682. fol. De diaphragmatis, siue, itinerum lineis, quibus maria traiicienda vel regiones peragrandae essent, confer Dodwellum in diss. de Scylacis peripli aetate; §16. De mensuris veterum, quibus in metiendis locorum distantiis vsi sunt, videre operae pretium est, quae obseruat *Insulanus*, (Mr. Delisle) in memoriis academiae scientiarum A. 1714. p. 227. ss. Tabulam veterem orbis terrarum et terrae sanctae ex veteri codice Marini Sanuto, dicti Torselli, edidit

edidit Bongarſius Tom. 2. operis, cui titulus, geſta Dei per Francos, poſt pag. 288. Prodiit apud Wechelos Francof. 1611. fol. Ποϱτολάνος dicitur apud Graecos recentes liber, nautis portus et interualla locorum monſtrans, de quo vide Cangii Gloſſarium mediae et infimae Graecitatis. Ex porticu illa Auguſtodunenſi, in qua omnium cum nominibus locorum ſitus, ſpatia, interualla deſcripta fuiſſe teſtatur Eumenius capite 20. Panegyrici pro reſtaurandis ſcholis, reliquiae quaedam hoc ſaeculo repertae ſunt, de quo pulcherrimo antiquitatis monumento vide ſis Memorias litterarias Dombenſes, ſiue, Treuoltinas. A. 1706. p. 2097. ſeq. In Theodulfi Aurelianenſis libro 4. carmen tertium eſt in picturam, qua erat imago terrae in modum vrbis comprehenſa. In Palatio Barberinorum Palaeſtrinenſi cernitur opere antiquo Muſiuo, ſiue Moſaico deſcriptio geographica curſus Nili; vide ephemerides litterarias Pariſinas. A. 1719. Octobr. p. 467.

X. Compendium veteris geographiae tradidit Hiſpanice *Gonſalus de Salas*, Melae inſiſtens. Latine *Phil. Cluuerius* frequenter recuſus, et nouiſſime quidem cum notis et obſeruationibus *Ioan. Bunonis*, *Ioan. Frider. Heckelii*, *Ioan. Reiskii, et Guilielmi Readingii*, Londini 1711. 4. atque cura *Auguſtini Bruzenii Lamartinierii* (la Matiniere) Amſtelod. 1729. 4. In primis quoque laudem meretur compendium antiquae Geographiae in tironum vſum concinnatum a doctiſſimo viro Chriſtophoro Cellario, quod *Sam. Patricio* curante variis locis auctum et tabulis inſtructum Geographicis iam ſextum prodiit. Londini 1731. 8. Idem Cellarius nouam itidem Geographiam ſimili breuiario illuſtrauit. Gallica lingua geographiam veterem, poſt *Philippum Labbeum* illuſtrarunt *Robbius* ſ. *de la Robbe*, *A. D. Fer*, *D. F. de Merveilleux* aliique. Germanica cum ſumma laude memoratus iam *Ioannes Hubnerus*, Scholae Hamburgenſis olim magna gloria, cuius quaeſtiones geographicae et in Belgicum Gallicumque ac Moſcorum translatae idioma, et Germanice inde ab Anno 1693. vsque ad annum 1753. quadragies ad minimum recuſae omnium manibus teruntur. Neque contemnenda eſt *Andrae Goetzii* introductio in Geographiam veterem, mappis illuſtrata, Germanice. 1729. 8. Ex iis, qui latine hanc compendii operam iuuenum ſtudiis nauarunt non praetereunda *Georgii Fournier*, S. I. geographica orbis notitia per littora maris et ripas fluuiorum. Francof. 1668. 12.

XI. Notitiam pleniorem geographiae antiquae vniuerſae ſumma diligentia et accuratione elaboratam debemus eidem, quem modo laudaui, *Chriſtophoro Cellario*, Academiae Hallenſis et Germaniae totius olim ornamento

singulari. Huius notitia orbis antiqui, siue geographia plenior ab ortu rerum publicarum ad Constantinorum tempora orbis terrarum faciem declarans, et nouis tabulis geographicis, accuratioribusque et plenioribus, quam Ortelius, Cluuerius et Brietius post Agathodaemonem Alexandrinum dederant, illustrata, lucem vidit, primo volumine vulgata, Lipsiae 1701. 4. mox Cantabrigiae recusa est s. potius Amstelodami A. 1703. in quo Europa vetus describitur. Alterum volumen Asiam et Africam complectens prodiit A. 1706. 4. recusum eodem anno Amstelodami. Vtrumque volumen iterum recusum est Lipsiae 1731. et 32. cum notis *Ioan. Conr. Schwarzii.* Animaduersionibus Caput primum libri tertii illustrauit V. C. *Ioan. Georg. Waltherus* insertis animaduersionibus historicis et criticis p. 144-212. et Vol. 1. Nouor. miscellan. Lipsiensium p. 268-291. Geographiam Cellarii antiquam excipere debebat Geographia plenior media, orbis terrarum faciem per decem circiter annorum centurias post Constantinorum aetatem illustrans ac persequens, sed labori huic A. 1707. immortuus vir praeclarus, pauca eius argumenti in schedis affecta reliquit, perficere atque in lucem edere opus desideratissimum haud potuit.

XII. Parallela veteris et nouae Geographiae edidit *Philippus Brietius,* Parisiis 1648. et 49. 4. tribus voluminibus, Europam duntaxat persequutus. Similem parallelismum passim notant Ptolemaei illustratores Bertius et alii, tum plerique e scriptoribus recentioribus, quos iam nominaui, et deinceps recensiturus sum. Quam in rem commemoranda hoc loco etiam *Ioan. Baptistae Audiffreti* Geographia vetus, noua et historica, vulgata gallice, Parisiis 1689. 1691. 1694. tribus voluminibus in forma quadripartita. Sed nec illa Europam egreditur. Neque minus *Ioannis Luyts* introductio ad Geographiam nouam et veterem. Vltraiecti 1692. 4. et *Nobloti* geographia vniuersalis, historica et chronologica, vetus et noua, quae gallice excusa est Parisiis 1725. voluminibus sex in forma octopartita minore.

XIII. Lexica ad veterem Geographiam intelligendam praeter veteres *Eusebium* et *Stephanum Byzantinum* iam supra memoratos adornauerunt *Abr. Ortelius,* et qui recenti quoque Geographiae simul lucem affundunt singularem, *Philippus Ferrarius,* in Ticinensi Academia Mathematices Professor: Ferrariique locupletator *Michael Antonius Baudrandus,* Parisinus, qui Ferrarii Lexicon emendatum, illustratum et auctum edidit Parisiis 1670. recusum deinde Venetiis 1677. et Isenaci 1677. Deinceps autem illud ipsum opus, dimidia fere parte auctum, suppresso Ferrarii, praefixoque suo nomine

mine hoc indice: geographia ordine alphabetico diſpoſita, ornatum, Pariſiis 1682. fol. duobus voluminibus denuo euulgauit. Stricturas diſquiſitionum nomine inſignitas, in Baudrandi Geographiam antiquam edidit *Guil. Sanſonus*, Pariſiis 1683. 12. *Baudrandi* geographia gallice, ſed minus accurate verſa, poſt eius obitum ſub indice: Dictionaire geographique et hiſtorique de Mr. l'Abbé Baudrand, Amſtelod. 1705. 4 recuſa eſt. Nouiſſima editio eſt, quae prodiit Venetiis 1738. fol. Neque praetereundus Ortelii theſaurus, ſ. lexicon geographicum, quod prima vice prodiit Antwerpiae 1678. 4. ſub indice *Synonymorum geographicorum*, deinde eodem anno, mutato titulo, recuſus eſt, tertiaque vice 1596. fol. Poſt auctoris autem obitum denuo recuſus 1598. 1611 et 1624. 4. Hoc in libro praeclaro prorſus inſtituto, quod continuari doctorum virorum induſtria atque accurate tradi in primis e re litteraria eſſet, populorum, regionum, ſiluarum, pontium, marium, ſinuum, lacuum, paludum, fluuiorum, fontium, rel. variae pro auctorum traditionibus, ſaeculorum interuallis, gentiumque idiomatis et migrationibus appellationes ac nomina ordine litterarum exponuntur. *Lucae Holſtenii* animaduerſiones poſtumae ad Ortelii theſaurum Romae editae ſunt. 1666. 8. In Lexico hiſtorico *Caroli Stephani*, quod auxit *Nicol. Lloydius*, tum in lexicis vniuerſalibus *Ludov. Morert*, quod ex Gallico anglice a *Ieremia Collierio*, et germanice multis acceſſionibus locupletatum prodiit, et *Ioan. Iac. Hofmanni* ſimiliter quoque Geographiae veteris pariter ac recentis ratio habetur. Hofmanniano certe totus fere Baudrandus eſt inſertus, adeo vt auctor etiam de recuſo libro ſuo conqueſtus fuerit. Germanice lexica quidem geographica prodierunt duo, ſed noſtrae aetati potiſſimum accommodata; vnum paucis plura docens, quod inſcribitur, Reales Staats und Zeitungs-Lexicon cum praefatione Ioannis Hübneri, nouiſſime recuſum Lipſiae 1753. 8. mai. Alterum quod *Erdmanno Vhſenio* debetur, qui laudato Hübnero in rectura Gymnaſii martisburgenſis ſucceſſit, et cum praefatione *Chriſtophori Cellarii* excuſum primum eſt forma octaua, deinde longe locupletius in fol. Lipſ. 1710. Geographiſches Hiſtoriſches Lexicon. Recentiora itidem potiſſimum tempora reſpicit, nec immune eſt a naeuis Dictionarium magnum hiſtorico-geographicum *Franciſci Thomae Cornelii*, quod gallice lucem vidit Pariſiis 1708. tribus in folio voluminibus. Quod *Aug. Bruzenius Martinierius* compoſuit Dictionarium magnum geographico criticum, IX. in folio voluminibus gallice prodiit Amſtelod. 1726. ſſ. germanice verſum XIII. tomis Lipſiae 1743. ſſ. Quam multa in aliis etiam melioribus mappis librisque geographicis ſuperſint digna emendatione docet auctor Anglus ſcripti, cuius index, *Eſſay ſur l'etat preſent de la Geographie*, Amſtelod. 1721. 8. Nulli dubi-

dubitamus, quin haec, quae adhuc emendanda in ſtudio geographico fuerint, feliciter corrigantur, quum ſocietas coſmographica, quae Norimbergae floret, omne ſtudium omnemque operam in iis, quae in ſtudio geographico deſiderata adhuc ſint, ſupplendis ponat. Cuius quidem laboris ſpecimen praeſtantiſſimum dedit V. Cl. *Anton. Frieder. Büſching* laudatae ſocietatis membrum digniſſimum, noua, quam quatuor in forma octopartita voluminibus edere parat, geographia: cuius duo priora excuſa ſunt Hamb. 1754.

XIV. Hiſpaniam veterem deſcripſit *Ludov. Nonius*, Medicus Antwerpienſis, ſingulari libro Antwerp. 1607. 8. et in *Andr. Schotti* Hiſpania illuſtrata, in qua nonnulla loca orae maritimae ab Auieno decantatae illuſtrantur. Geographia vetus illorum tractuum lucem etiam accipit e *Luc. Andr. Reſendii* antiquitatibus Luſitaniae, e *Ioan. Vaſaei* annalibus rerum hiſpanic. memorabilium, et ex *Ioan. Marianae* rerum hiſpanicarum hiſtoria, *Arnaldi Oihenarti* notitia vtriusque Vaſconiae, Pariſ. 1638. ac *Marca hiſpanica*, ſ. *Petri de Marca*, Archiepiſcopi Pariſienſis geographica et hiſtorica deſcriptione Cataloniae, Ruſcinonis et circumiacentium populorum. Pariſ. 1688. fol. De Carteia, Hiſpaniae oppido, cuius meminit Liuius lib. 28. cap. 30. diſſerit *Ioannes Conduitt* in commentatione peculiari inſerta Philoſophicis Transactionibus Vol. 30. p. 903-922. in qua *Carteiam* eſſe hodie *Rocadillo*, locum 4. milliaribus a Gibraltaria remotum, probare contendit. Portugalliae deſcriptionem luſitana lingua dedit *Antonius Carvalho da Coſta* ſub hoc indice: Corografia Portugueza e deſcripçam Topografica. Vlyſſippone 1706. Tomis tribus in folio.

Italiam antiquam magno ſtudio a *Phil. Cluuero* declaratam habemus, quae poſt mortem eius a *Dan. Heinſio* Lugd. Batav. 1624. fol. duob. voll. edita eſt. Siciliam, Sardiniam, Corſicam antiquam ab eodem auctore illuſtratam habemus et editam Lugdun. Batav. 1619. fol. adiectam deinde Italiae antiquae. Epitomen eius operis concinnauit *Ioannes Buno*, Guelpherb. 1659. 4. Animaduerſiones quasdam et caſtigationes marginibus libri ſui adſcripſerat *Lucas Holſtenius*, quae poſt mortem eius editae ſunt Romae 1666. 8. Fuerat vero Holſtenius Cluuero Italiam luſtranti itineris ſocius, qui poſt eius fata viduae quoque et filiabus eius conſilio et ope adfuit, quum minime lauta re familiari illas Cluuerus reliquiſſet. Compoſuit quoque *Athanaſius Kircherus* Latium, i. e. nouam et parallelam Latii tum veteris tum noui deſcriptionem. Romae 1669. et Amſtelod. 1671. fol. in quod exſtant emendationes *Raphaelis Fabretti*, italice, inſertae T. 3. diſſertationum in Academia Cortonenſi recenſitarum p. 221. ſeqq. Veteris Latii profani deſcriptionem dare coepit *Petrus Marcellinus Corradinus*, duobus

duobus tomis, Romae 1704. et 1705. fol. min. absoluit post Corradini obitum *Iosephus Roccus Volpius*, sex adiectis tomis, Patauii, in forma quadripartita maiore A. 1726. ss. euulgatis, vt adeo integrum opus decem absoluatur tomis. Idem *Volpius* vetus Latium sacrum, duobus tomis, manuscriptum reliquit. Concinnauit quoque commentationem de via Tiburtina, quae legitur T. II. tentaminum Academiae Etruscae. Exstat etiam Ichnographia viae Tiburtinae Adriani Caesaris, olim a *Pyrrho Ligorio* delineata, postea a *Francisco Continio* recognita et publici iuris facta. Romae 1751. fol. Veteris Latii antiqua vestigia, vrbis moenia, pontes, templa, piscinae, balnea, villae, aliaque rudera, praecipue Tiburtina, Tusculana et Setina, aeneis tabulis (58) eleganter incisa, atque in lucem edita sunt, Romae 1754. fol. Illustrandae Italiae antiquae quam maxime inseruiunt *Ludov. Antonii Muratorii* antiquitates Italiae medii aeui, Mediolani 1739. ss. tomis IV. fol. editae. De praeclaris Mediolani aedificiis, quae Aenobarbi cladem antecesserunt, librum edidit *Petrus Gratiolius*, Mediolani 1736. fol. Antiquitates Volscorum exposuit *Antonius Riccius* singulari libro Italice, Neapoli 1713. 4. excuso. Idem in recensendis Antii antiquitatibus praestitit *Philippus de la Torre* in monumentis veteris Antii. Romae 1700. 4. De antiquitatibus Hortae Coloniae Etruscorum libris duobus commentatus est *Iustus Fontanini*. Romae 1708. 4. Volsiniorum historiam Italice composuit *Andreas Adami*. Romae 1739. 4. Viam Appiam, illud excellentissimum artis Romanae specimen, peculiari libro, italico sermone composito, descripsit *Franc. Maria Pratillus*. Neapoli 1745. fol. cui adde *Chr. Gottl. Schwarzii* Diss. de foro Appii et tribus tabernis. Alt. 1746. 4. In Originem Marsorum inquisiuit *Petrus Antonius Corsignanus* in memoriis topographico-historicis variarum coloniarum et vrbium regionis Marsorum, quar. Tomus primus italice prodiit Neapoli 1740. 4. De antiquo Tusculo, quod hodie Frascati dicitur, memorias historicas Italice edidit *Dominicus Barnabas Matthaeus*. Rom. 1712. 4. Historiam ciuitatis Viterbiensis Italice dedit *Felicianus Bussi*. Romae 1744. fol. De antiqua vrbe Cortona eiusque incolis egit *Dominicus Tartaglinus* in descriptione ciuitatis Cortonensis, Italice 1700. et *Ridulphus Venutus* T. IV tentaminum Academiae Etruscae, pag. 1. ss. Praenesten antiquam descripsit *Iosephus Maria Suarezius*, Romae 1655. 4. *Thomae Demsteri*, de Etruria regali libri 7, opus posthumum, a *Thoma Cooke*, magnae Britanniae armigero, Florentiis 1726. duob. tomis in folio editi, libro 4. siue T. II. p. 1. ss. accuratam Etruriae descriptionem sistunt. De via Cassia *Laurentii Guazzesii* Dissertatio inserta est volumini secundo memoriarum societatis Columbariae Florentinae. De origine Tyrenorum agunt peculiari dissertatione,

 ita-

italice conſcripta, quae prodiit Romae 1742. 4. *Alexius Symmachus Mazochius*; *Anton. Franc. Gorius* diſſ. praefixa T. II. Muſei Etruſci: et *Laurentius Caietanus Tabbri*, in libello: della Origine di Fiorenzi. Luccae 1753. 4. Veronam illuſtratam edidit *Scipio Maffeius*. Veronae 1732. fol. et 8. Tom. IV. *Bonauenturae Caſtilionaei* [11] Mediolanenſis, Gallorum Inſubrum antiquae ſedes, ſ. Mediolanenſis ditionis deſcriptio habetur tomo II. Miſcellaneorum collectorum a *Gaudentio Roberto*. Puteolani tractus ſitum expoſuit *Iulius Caeſar Capaccius* in libro edito Italice Romae 1652. 8. *La vera antichita di Pozzuolo*. Exſtat quoque *Benedicti de Falco* deſcriptio locorum veterum diſtrictus Neapolitani, Etruſco idiomate vulgata Neapoli 1580. 12. Antiquitates Beneuentanas expoſuit *Ioannes de Vita* in theſauro antiquitatum Beneuentanarum. Romae 1754. fol. De Stabiis exſtat Commentatio *Piothomae Milantae*. Neapoli 1750. 4. Siciliae antiquitates Italice expoſuit *Ioſephus Maria Pancrazius*, Tomis duobus in folio. Neapoli 1751. et 52. Syracuſarum antiquitates illuſtrauit *Iacobus Bonani* in Anticha Syracuſa, qui liber primum prodiit Meſſanae. 1624. deinde latine verſus *Burmanni* theſauro antiquitatt. et hiſtor. Sicil. eſt inſertus. Aleſae, Siciliae ciuitatis, antiquitates perſequitur *Selinuntes Drogoteu.*, ſiue *Torremuzza* Princeps in hiſtoria Aleſae, Italice. Panormi 1753. 4. Corſicae antiquitates illuſtrauit *Ioan. Guil. Bergerus* in Eclogario Corſico. Witteb. 1743. 4.

Galliae veteris faciem dare conatus eſt *Ioſephus Scaliger* in notis ad Iulium Caeſarem, vt obſeruata eius in lectionibus Auſonianis omittam: ſed praecipua in hoc argumento laus eſt *Adriani Valeſii*, cuius notitia Galliarum, ordine litterarum digeſta, medii praecipue aeui ſcriptoribus illuſtrandis, egregie inſeruit. Pariſ. 1675. fol. Neque minus ii huc referendi ſunt, qui Celtarum atque Gallorum Antiquitatibus illuſtrandis operam dedere: *Paulus Pezron* in antiquitatibus nationis et linguae Celtarum, alias Gallorum. *Simon Pelloutierius* in hiſtoria Celtarum et inprimis Gallorum atque Germanorum Gallice conſcripta et edita T. I. Hagae Comitum 1740. 12. ib. 1751. 4. *Ioan. Dan. Schoepflinus* in Vindiciis Celticis. Argent. 1754. 4. *Giberti* memoriae hiſtoriae Gallorum et Franciae inſeruientes. Pariſ. 1744. 12. *Martini*, Benedictini e congregat. S. Mauri, obſeruationes hiſtoricae de origine Celtarum et Gallorum; Eclairciſſemens hiſtoriques ſur les origines Celtiques et Gauloiſes avec les quatre premieres Siecles des Annales des Gaules. Pariſ. 1745. 12. *Scipio Maffeius* in antiquitatibus quibusdam Galliae ſelectis. Pariſiis 1733. 4. recuſis Veronae 1734. 4. *Philibertus Monetus* in Geographia Gal-

[11] Caſtilionaei liber legitur etiam in Tomo I. theſauri antiquitatum Italiae Graeuiani, vbi et *Iacobi Bracellii* orae liguſticae deſcriptio.

Galliae veteris et recentis; auctor Dissertationum historicarum et geographicarum de statu veteris Galliae. Auenione 1712. 12. et *Gottl. Wernsdorfius* lib. sing. de republica Galatarum. Norimb. 1744. 4. Quibus adde: Antiquitez de la Ville d'Amiens par *Moliere*. Paris. 1627. 4. Recherche des Antiquitez et Curiositez de la Ville de Lyon par *Spon*. Lugd. 1675. 8. Dominici de Colonia antiquitates vrbis Lugdunensis, historiae litterariae Lugdunensi gallice, A. 1729. in 4. Lugd. editae, praemissas: et deinde ib. 1739. seorsim in 12. recusas, et *Antonii Sambuci* librum italico sermone compositum: Memorie Istorico-Critiche intorno all'antico Stato de Cenomani e dal loro confini. Brixiae 1750. fol.

Germaniam antiquam idem *Philippus Cluuerus* dedit, et singulatim praeterea descripsit Vindeliciam et Noricum, Lugd. Bat. 1630. 1631. fol. Germaniae Cluuerianae epitomen similiter elaborauit *Io. Buno;* et in hoc quoque Cluuerii opus Holstenianae animaduersiones leguntur. *Iac. Car. Speneri* notitia Germaniae antiquae cum conspectu Germaniae mediae prodiit Halae 1717. 4. Compendium geographiae veteris Germaniae nuper patrio sermone edidit Vir Clar. *Ioan. Heinr. Steffens* in historia veterum Germaniae incolarum secundum classes suas in compendio exposita. Cellis 1752. 8. Multi partes singulares Germaniae sunt persequuti, vt Prussiam *Christophorus Hartknochius*, Silesiam *Nicol. Henelius*, Holsatiam *Casparus Danckwerth*, Carniolam *Ioan. Weikart Valuassor*, Rhetiam *Aegidius Tschudus* de prisca et vera Alpina Rhetia; *Ioannes Basilius Heroldus* tractatu de Germaniae veteris verae, quam primam vocant, locis antiquissimis, et in libello de Romanorum in Rhetia littorali stationibus, sed quem multis nominibus ineptissimum esse sentit *Marcus Velserus* pag. 407. Opp. Vterque Heroldi liber exstat T. I scriptorum Germanicor. *Simonis Schardii*. *Menso Altingius*, qui, mediae praesertim aetatis scriptoribus consultis, summa industria concinnatam exhibuit descriptionem agri Bataui et Frisii, siue notitiam Germaniae inferioris cis et vltra Rhenum, ordine alphabetico concinnatam, et illustratam tabulis geographicis, cuius pars prior lucem aspexit Amstelod. 1697. altera 1701. fol. Sed omnes et singulos, qui partes Germaniae singulares persequuti sunt, percensere nimis fortasse longum foret ac taedii plenum. Geographiam Germaniae medii aeui post specimina in hoc genere sparsim edita ab illustrissimo *Furstenbergio* in monumentis Paderbornensibus, tertium nitide recusis curante V. C. *Euchario Gottlieb Rinck*. Norimb. 1713 4. *Hermanno Conringio*, *Henrico Meibomio*, *Caspare Sagittario et Christiano Francisco Paullino*, ac post *Ioan. Nicol. Hertium* in notitia veteris

Germaniae populorum et *Wilh. Turckium* in diss. de Geographia Germaniae medii aeui, Paulli Hachembergii libro de Germaniae mediae rebus et moribus praemissa, insigniter illustrauit atque ad facilius perficiendam aliis praeiuit *Christianus Iunkerus* in introductione ad Geographiam medii aeui, Germanice edita Ienae 1712. 4. Adde *Io. Petrum Ludewig* in prolegomenis ad scriptores germanice vulgatos de rebus episcopatus Wirceburgensis. Francof. 1713. fol. Vorbereitung zu der Ostfränckischen Specialhistorie, so in einer genauen Untersuchung der alten deutschen Geographie zu Erkänntniß der öfters wiederholten Züge der deutschen Völker beruhet. *Christianum Schoettgenium* in der Geographie der Sorben und Wenden, P. 3tia der diplomatischen Nachlese der Historie von Obersachsen. Dresdae 1731. 8. *I. B. Lauenstein* in specimine geographiae medii aeui diplomaticae, h. e. descriptione dioeceseos Hildesheimiensis per antiquos suos pagos, cum mappa Geographica. Bennepoli 1745. 4. illustrem auctorem chronici Gottwicensis, *Gottfridum*, qui multum lucis geographiae mediae aeui accendit; *Ioan. Christo. de Iordan* in opere chronologico-geographico-historico de originibus Svauicis. Viennae 1745. T. II. in folio; *Albr. Georg. Schwarzium* in der kurzen Einleitung zur Geographie des Vorderdeutschlandes slavischer und mittlerer Zeiten, insonderheit der Fürstenthümer Pommern und Rügen. Gryphiswaldiae 1749. 8.; et *Ioan Dan. Schoepflinum* in Alsatia illustrata, cuius Tomus prior prodiit Colmariae 1751. fol. Hungariam antiquam delineauit *Samuel Timon* in imagine antiquae Hungariae. Viennae 1754. 4. Mappae geographicae, geographiam veteris et medii aeui illustrantes, exstant in *P. Georgisch* tentamine historiae et geographiae romano-germanicae. Germanice Halae 1731. 4. edito. De medii aeui geographia, per germanos vberius excolenda, peculiari programmate disseruit *Sim. Frid. Hahnius.* Helmst. 1717. 4. De veterum et suae aetatis Belgio duos libros vulgauit *Pontus Heuterus.* Antw. 1600. et 1616. 4. et inter opera. Louanii 1651. fol. Heluetiae veteris geographiam illustrarunt *Ioan. Baptista Plantinus* in Heluetia antiqua et noua Bernae 1656. 8. recusa in Ioan. Conr. Fueslini thesauro historiae helueticae. N. 11. et *Ludov. de Bochat* in memoriis criticis, illustrandae veteri Heluetiae inseruientibus, Gallice Lausannae tribus partibus in forma quadripartita euulgatis.

Britanniae veteris faciem exponunt *Wilhelmus Cambdenus* in descriptione Britanniae. Londini 1600. 4. 1607. fol. in anglicum sermonem translata ab *Edmundo Gibson.* Londini 1695. fol. recognita deinde auctiorque edita. Londini 1728. 2 Voll. in fol. Idem liber quam plurimis accessionibus auctus

auctus sub hoc indice latino, sed anglice prodiit: Magna Britannia antiqua et noua. Londini 1720. fol. 6 Voll. Idem *Cambdenus* in libro anglice edito sub titulo: *reliquiae Cambdenianae*. Cambdenianum opus sub examen vocauit Salmonius in lustratione Angliae, anglice edita. Londini 1731. 8. *Guil. Baxterus* in glossario antiquitatum Britannicarum: cui accessere Luidii de fluuiorum, montium, vrbium etc. in Britannia nominibus aduersaria posthuma. Londini 1719. 1731. 1733. 8. *Guil. Burtonus* et *Thomas Galeus* ad illam partem itinerarii Antonini, quae ad Britanniam pertinet. *Aylettus Sammes* in Britannia antiqua illustrata. Londini 1676. fol. *Ioannes Horsley* in Britannia Romana. Londini 1732. fol. *I. Warburton* in vallo Romano: s. historia et antiquitatibus valli Romani, Anglice. Londini 1753. 4. Chartam geographicam Britanniae, qualis fuit ante annos sexcentos, Chronico Saxonico praemisit *Edmundus Gibson*. Oxon. 1692. 4. Vnde itidem Geographiae medii aeui insignis lux, quam similiter in aliis etiam regnis Europae, Asiae, Africae expediri a viris aliquot doctis, vti Adriano Relando, Io. Georg. Eccarto, Io. Herm. Sminkenio, ac modo laudato Iunckero, tanto magis est exoptandum, quanto difficilius id esse videtur pleniusque taedii propter scriptorum, ex quibus eruenda illa est, vastitatem ac barbariem rerumque et historiae caliginem a felicissimis ingeniis vix discutiendam, quamdiu praecipue recentior geographia per singulas regiones non accuratius et quoad minutissima etiam et contemtissima loca, ex quorum nominibus saepe antiquorum illustrium locorum situs indagari potest, plenius tradita exstat.

XV. Graeciam veterem ex antiquis exposuit *Pausanias*, ex recentibus non omnem tamen *Iacobus Palmerius*, Gentemenilius, cuius descriptio antiquae Graeciae posthuma a Steph. Morino edita prodiit Lugd. Bat. 1678. 4. Exstat etiam *Ioan. Laurenbergii* enarratio Graeciae antiquae mappis Geographicis illustrata, et post obitum auctoris a *Sam. Pufendorfio*. Amstelod. 1661. forma quadripartita oblonga edita. Verum de illis tabulis geographicis Isaacus Vossius p. 155. ad lib. 2. Melae cap. 3. ita iudicat tales passim esse, vt, si omnia nomina locorum in vnum collecta casu denique et temere in chartam coniiciantur, vix tamen peruersiorem ordinem et situm sint habitura. *Michaelis Sophiani* descriptio Graeciae, vna cum explicatione *Nicolai Gerbelii* ex editione Basil. 1549. [12] fol. recusa est T. IV. thesauri antiquitt. Gronouiani, in quo etiam exstat *Ioan. Laurenbergii* enarratio Graeciae antiquae,

[12] Prima editio euulgata est. Basil. 1545. fol.

tiquae, et *Ubbonis Emmii* vetus Graecia, seorsim plus vice simplici excusa; et in re publica ciuitatum describenda potius occupata. In eiusdem thesauri Tomo vndecimo occurrit eximium et nunquam ante editum opus *Erasmi Vindingii*, quod inscribitur *Hellen*, s. de singulorum Graeciae populorum incunabulis, migrationibus et coloniarum deductione. In eodem tomo habentur quoque *Dicaearchi* Geographica quaedam cum Henrici Stephani dialogo, qui inscribitur Dicaearchi συμπεράκτωρ et de Graecorum moribus ex edit. Paris. 1589. 8. Idem thesaurus Tomo 6. exhibet marmoream basin Colossi Tiberio erecti, ob ciuitates Asiae, post terrae tremores restitutas, cum comment. *Laur. Theod. Gronouii* separatim antea edito Lugd. Bat. 1697. fol. Tomo 5. *Petri Gyllii* de Bosphoro Thracico libri tres vna cum eiusdem topographia Constantinopolitana cum quibusdam veteribus inscriptionibus: quibus duabus scriptis pro illa certe aetate eximiis et saepius recusis praeter ceteros addi, immo multis nominibus praeferri meretur *Carolus du Fresne* in Constantinopoli Christiana, Paris. 1680. fol. rec. Venet. 1729. fol. Geographiam medii aeui in regnis imperio Cpolitano subiectis praeclara luce perfudit Anselmus Bandurius in suo imperio orientali. Paris. 1711. fol. 2 Voll. et Venetiis 1729. fol. Tomo 4. thesauri antiquitatt. Graecarum exstat *Ioan. Meursii* de populis et pagis Atticae liber, cum supplemento ex chirographo auctoris, et animaduersionibus *Iac. Sponii* depromtis ex eius itinerario. Ibidem habes *Meursii* Athenas Atticas, Cecropiam s. de Athenarum arce librum, et Ceramicum geminum, Miscellaneaque (in quibus et ipsis Geographica quaedam attingit) Laconica, cum auctoris supplementis, in praefatione ad dictum tomum a Gronouio editis, qui in Tomo 5 eiusdem operis recudendum ibidem dedit Meursii librum de Piraeeo, Atheniensium portu. Atheniensium vrbis copiosa descriptio, figuris aeneis illustrata, legitur in Daltonii museo graeco. *Petri Hendreichii* Massilia, eius situs, administratio reipubl. leges, instituta, religio, studia, militia ex edit. Argentoratensi A. 1658. occurrit T. 6. thesauri Gronouiani, in quo etiam habetur *Burchardi Niderstedti* Melita vetus et noua, Hephaestiaca insula; Melita subterranea, ex edit. Helmst. 1660. fol. *Meursii* Creta, Rhodus, Cyprus prodiit Amst. 1675. 4. *Thomae Broderi Bircherodii* Dani librum ineditum de insula Archipelagi *Chio* memorant noua litteraria maris Balthici A. 1698. p. 193. Corcyram insulam descripsit Celeberrimus Ecclesiae Romanae Purpuratus *Angelus Maria Quirini* in primordiis Corcyrae. Brixiae 1738. 4.

XVI. De

XVI. De vrbis Romae descriptione dicturi capite proximo, in praesenti subiungemus scriptores, ex quibus haurienda est notitia Geographiae veteris ecclesiasticae, quatenus illa per Patriarchatus, Metropoles, Archiepiscopatus et Episcopatus distinguitur: vbi primo loco memoranda est Geographia sacra, quam cum veteribus *Notitiis Episcopatuum* Graecis Latinisque ex recondita Bibliothecarum penu collectis edidit *Carolus a S. Paullo*, Episcopus Abrincensis, Paris. 1641. fol. in quo opere, non vbiuis antea obuio, sed nouissime additis Holstenii animaduersionibus nitide recuso Amstel. 1704. fol. variae variarum aetatum τάξεις Episcopales referuntur: quanquam Guil. Beueregius, qui in notis ad synodicum magnum p. 135. ss. similem notitiam circa a. C. 891. a Basilio Ialimbanensi compositam, edidit, notat, Carolum non semper optima fide egisse, sed Pontificis romani ambitioni hinc inde litasse. Ad notitiam sedis Alexandrinae, qualem vulgauit Beueregius, operae pretium est addere obseruationes *Eusebii Renaudoti*, collect. liturgiar. oriental. T. I. p. 445. ss. Exstant quoque *Lucae Holstenii* animaduersiones posthumae ad Caroli a S. Paullo Geographiam Ecclesiasticam editae Romae A. 1666. 8 quas in editione Geographiae Amstelodamensi adiectas esse iam dictum est. In eodem argumento diligenter versatus est *Aubertus Miraeus* libr. 5. de notitia episcopatuum orbis christiani, quorum tribus prioribus veterem Geographiam ecclesiasticam et Prouinciale Romanum A. 1503. Romae cum practica Cancellariae apostolicae editum, et postea Lugduni atque aliis in locis separatim excusum, quod Miraeus ex quatuor codd. MSS. recensuit et emendauit, [13] tradit et illustrat, quarto codicem prouincialem nouum iuxta recentem ecclesiae ac regnorum in orbe Christiano statum exhibet: quinto denique Episcopatus, s. vrbes titulo episcopali illustres alphabeti serie digerit, succincteque differit de ecclesiarum maxime illustrium originibus, progressibus ac vicissitudinibus. Miraeo cuius codicem prouincialem Romanum, s. notitiam episcopatuum orbis christiani ex editione minus integra [14] Anni 1610. in tomo tertio Chroniti Chronicorum recudendum dedit Ianus Gruterus sub Ioannis Gualteri nomine latens, etiam praeferendae sunt tabulae geographicae et chronologicae omnium archiepiscopatuum et episcopatuum vniuersi orbis, gallica lingua editae et succincta methodo comprehensae ab Abbate *Commanuillio* Rothomagi 1700. 8. *Tables geographiques*

[13] Alium libellum similem prouincialem scriptum currente saec. XIVto ex MS. edidit *Ernst. Val. Loescherus* in append. Stromatei, pag. 173. ss.

[14] Emendatior pleniorque editio exstat ad calcem collect. antiquorum decretalium cum notis Antonii Augustini, Herdensis episcopi, a *Carolo Labbeo*,

phiques et chronologiques de tous les Archevechez et Evechez de l'Univers, ou l'on voit l'etat ancien et present. Praeclaram quoque operam in illustranda geographia sacra collocauit *Franciscus Orlendius* in orbe sacro et profano illustrato, voluminibus tribus Florentiae 1728, 31 et 32. in folio edito. Huic addantur *Henrici Schereri* geographia hierarchica, f. Atlantis pars secunda. Monachii 1703. 4. mai. et *Geslini* chorographia sancta. Salmurii 1629. 8. edita. Iam, vt memoratis praecipuis hisce alios nonnullos eiusdem argumenti subiungamus, non praetereundus *Eman. Schelstratenus* in append. ad T. 2. antiquitatis ecclesiasticae illustratae. Rom. 1697 fol. in qua praeter varias notitias episcopatuum, habetur quoque itinerarium *Antonini*, supra a nobis memoratum, et *Hieroclis* Synecdemus, siue comes peregrinationis ab Holstenio recensitus, et ex codice Farnesiano auctus, et in V. C. Anselmi Bandurii imperio orientali T. 1. recusus. Eidem Hierocli Carolus a S. Paullo recte tribuit dispositionem ciuilem prouinciarum imperii Constantinopolitani, quam e codice Vaticano edidit in Notitiis antiquis geographiae sacrae subiectis pag. 20. seq. est enim ille ipse Synecdemus postremis modo quatuordecim capitibus mutilus. *Nili Doxopatri* notitiam quinque thronorum patriarchalium, saeculo duodecimo conscriptam, vulgauit ante Schelstratenum *Leo Allatius* lib. primo de consensu et dissensu ecclesiae graecae cum romana c. 24. tum *Steph. le Moyne* T. 1. var. Sacror. p. 211. et 262. *Leonis Sapientis διατύπωσις*, siue Notitia episcoporum, qui episcopo Constantinopolitano parebant, exstat in iure graeco-romano *Freheri* T. 1. p. 88-102. Videatur etiam Metropoleon et Archiepiscopatuum catalogus, quem dat *Freherus* p. 244-246. *Eman. Schelstratenus* ad Concil. Antioch. diss. 4. c. 13. p. 425. seq. et *Ioseph. Binghamus* origin. eccles. Lib. 9. c. 7. versionis Latinae T. 3 p. 568. Hisce addas *Andronici Palaeologi* Imperatoris expositionem nouam, quae legitur in calce chronici ecclesiae graecae, adornati a Phil. Cyprio, et Lipsiae 1687. 8. cura Reuerendi Doctoris theologi Ioan. Olearii editi, adiungesque Notitiam sedium metropoliticarum Alexandriae ab *Eutychio* Patriarcha scriptam, medio fere saeculo decimo, quam exhibet et illustrat idem Beueregius in Notis ad Synodicon magnum p. 148. seq. *Francisci Iacobi Dignii* (de Digne) historiographiam generalem prouinciarum ecclesiasticarum ecclesiae latinae, gallice. Auenione 1716. fol. *Labbei* breuiarium geographiae episcopalis cum tribus tabulis geographicis Nicolai Sanson, quod cum indice conciliorum per partes orbis terrarum adiectum est Tomo 16. conciliorum. Et indicem Geographicum episcopatuum tomo vltimo conciliorum editionis *Harduinianae* subiectum, qui quidem subsidium est illustrandae geographiae veteri ecclesiasticae longe praeclarissimum.

Notitias

Noritias prouinciarum Galliae atque in his vnam temporibus Honorii Imper. conditam, sed ciuilem, vt iam notauit Carolus a S. Paullo p. 122. non ecclesiasticam, vulgauit *Iacobus Sirmondus* T. I. Conciliorum Galliae et *Andr. du Chesne* Tomo primo Scriptorum Francorum. Notitiam prouinciarum orientis suppeditat *Michael le Quien* in Oriente christiano Parisiis 1740. tribus tomis in folio euulgato, cuius tomus primus complectitur magnas dioeceses Ponti, Asiae et Thraciae, Patriarchatui Constantinopolitano subiectas: secundus, Illyricum Orientale ad Patriarchatum Constantinopolitanum pertinens, Patriarchatum Alexandrinum et Antiochenum, magnasque Chandaeorum et Iacobitarum dioeceses: tertius, Ecclesiam Maronitarum, Patriarchatum Hierosolymitanum, et quotquot fuerunt ritus latini tam Patriarchae, quam inferiores Praesules in quatuor Patriarchatibus et in Oriente vniuerso. Prouinciarum Africae notitiam edidit quoque laudatus *Sirmondus* Tomo primo varior. opusculorum, recusam Tomo primo Opp. p. 429. atque in tomo priore historiae persequutionis Vandalicae Victoris Vitensis, curante Theodorico Ruinarto. His adde Breuiarium *Sexti Rufi* c. 4 et quae viri docti, *Ioan. Fellus*, Episcopus Oxoniensis, ad Cyprianum, et *Ludov. Ellies du Pin*, Doctor Sorbonicus, ad Optatum, vbi etiam exstat Africa vetus christiana, eleganti et accurata tabula geographica per Insulanum, (G. de l'Isle) descripta. Non pauca ad illustrandam geographiam Africae ecclesiasticam facientia monet *Henricus Norisius*, Cardinalis, in animaduersionibus ad epistolas S. Augustini, quae leguntur in appendice ad editionem Doctoris Hipponensis Amstelodamensem T. 12. pag. 499. ff. Neque omittendae sunt notitiae Episcopatuum, a *Iacobo Goaro* graece et latine editae ad calcem Georgii Codini inter scriptores historiae Byzantinae. Paris. 1648. fol. *Renatus Choppinus* in Politia ecclesiastica. *Leunclauius* in iure graeco-romano pag. 244. sqq. *Christoph. Iustellus* ad codic. canonum ecclesiae Africanae Tomo primo Bibliothecae iuris canonici p 418. sqq. *Iac. Vsserius* libro de Asia lydiana, siue, proconsulari, et septem in eo ecclesiis metropoliticis, post auctoris obitum Londini 1687. 8. edito, et Bremae 1701. 8. recuso. Videndus etiam *Isaacus Casaubonus* ad epistolam Gregorii Nysseni, p. 135. sq. Notitiam patriarchatuum Antiocheni et Hierosolymitani Guilielmo Tyrio subiectam exhibet *Iac. Bongarsius* tomo primo Gestorum Dei per Francos pag. 1044. sqq. Huc quoque spectant *Iac. Gothofredi*, *Iac. Sirmondi* et *Claudii Salmasii* scripta amoebea de *regionibus suburbicariis;* quibus adde *Christ. Kortholti*, Iunioris, commentationem de ecclesiis suburbicariis, qua in dioecesin, quam Episcopus Rom. aetate concilii Nicaeni habuit, inquiritur. Lips. 1731. 4. probaturque, extra fines nouem prouinciarum, quae vrbis vicario parebant, Episcopum Roman. nulla metropolitae

priuilegia habuisse. Idem *Kortholtus coniecturam de dioecesi Episcopali, quam saeculo IV. habuit Pontifex Romanus*, inserendam curauit Actis Eruditorum Latinis A. 1732. p. 66. sqq. qua docetur, dioeceseos episcopalis Romanae amplitudinem ad centesimum vsque Roma lapidem tantum extensam esse. Porro huc spectant, Notitia ecclesiarum vrbis Romae saec. vndecimo, quam dat Baronius ad A. C. 1057. n. 19. ss. *Frider. Spanhemii* et *Ioan. Vorstii* Exercitationes de sedibus Episcopalibus primariis in veteri Ecclesia; *Eduardus Berewoodus* et *Guil. Caueus* in Regimine Patriarchali Ecclesiae veteris, Anglice descripto, et *Guido Pancirollus* in commentario ad Notitiam Imperii, qui post editionem Lugdunensem anni 1608. fol. recusus est T. 7. thesauri Graeuiani. De antiquo iure metropolitae Mediolanensis in Episcopum Ticinensem lectu digna est *Ludouici Antonii Muratorii* dissertatio in Tomo primo Anecdotor. Biblioth. Ambrosianae p. 221. seqq. Nec praetereundum *Benedicti Bacchini*, monachi Benedictini Casinensis, opus in tres libros distributum de Ecclesiasticae Hierarchiae origine, editum Mutinae A. 1704. 4. in quo aduersus Baronium ad A. C. 39. n. 10. sqq. Petrum de Marca, Schelstratenum aliosque negat, ecclesiarum Metropoliticarum institutionem primum factam esse secundum statum prouinciarum Romanarum, sed potius rationes synedriorum iudaicorum ipsis originem dedisse. Quemadmodum et formam regiminis ecclesiastici a iudaica synagoga petitam docent Campegius Vitringa aliique, laudati a *Christoph. Matthaeo Pfaffio* p. 91. seq. Originum iuris ecclesiastici. Qui tamen sine partium studio vetera monumenta pensitauerit, neque semper neque nusquam ecclesiasticas dioeceses cum politica prouinciarum Romanarum diuisione conspirare comperiet. Adde *Salmasium* de primatu Papae, c. 15. p. 237. Notitia ecclesiarum prouinciarumque, dependentium a Patriarcha Armenio, qui Egmiathinae residet, videatur in calce historiae criticae fidei et rituum christianorum orientalium gallice editae a *Richardo Simonio*. *S. Isidori* Episcopi de ciuitatibus metropoleis libellus ex Manuscripto emendatior editus est a Goldasto ad Eginhardum, pag. 215-217. Prouinciarum siue Metropolium et Episcopatuum Patriarchae Constantinopolitano hodie subiacentium catalogus occurrit in *Thomae Smithi*, Angli, Epistola de statu ecclesiae Graecae hodierno pag. 77. sqq. cuius Smithi exstat etiam libellus, in Belgio recusus, lectuque dignus, de septem ecclesiis Asiae, quas primoribus Apocalypseos capitibus memorat Ioannes Euangelista. Vide etiam *Ricautum* libro de statu Ecclesiae graecae, p. 94. seqq. edit. Gallicae. Hisce scriptoribus addas *Philippi Ferrarii* nouam Topographiam in Martyrologium Romanum, Venet. 1609. fol. *Augustini Lubini* Martyrologium Romanum tabulis geographicis et notis historicis illustratum. Paris. 1661. 4. *P. Geslini* chorographiam

phiam ſanctam gallice editam, la ſainte Chorographie, ou deſcription des lieux, ou reſide l'Egliſe chretienne par tout l'Univers. Salmurii 1629. 8. Epiſcopatuum orbis chriſtiani hodierni notitiam praeter *Miraeum* et *Commanuillium* ſupra laudatos, tradit *Auguſtinus Barboſa*, fol. 33. ſqq. operis de officio et poteſtate Epiſcopi; et *Io. Alb. Fabricius* ad calcem ſalutaris lucis Euangelii, vbi exſtat index geographicus Epiſcopatuum orbis chriſtiani. Quibus addenda, *Fr. Henrici Floreſii* geographia eccleſiaſtica Hiſpaniae, quae Hiſpanice ſub Titulo: Eſpanna Sagrada, edita eſt Madriti 1747. 4. ff. de qua Anno 1755. vndecim iam euulgati fuerunt tomi, et quos laudat *B. Fabricius* in ſalutari luce Euangelii pag. 378. Gallia Chriſtiana *Sammarthanorum* fratrum, quae primum Pariſ. 1656. fol. quatuor voluminibus prodiit, deinde emendatior auctiorque recuſa eſt ſtudio *Dionyſii Sammarthani*, et monachorum Benedictinorum e congregat. S. Mauri III. Volum. in folio Pariſiis A. 1715-1725. et ſcriptores citati a Fabricio loco citato pag. 398. ſq. atque *Iacobus le Long* in Bibliotheca hiſtorica galliae p. 146. ſqq. et in indice p. 1030. ſqq. Italia ſacra *Ferdinandi Vghelli*, primum edita Romae 1644-1662. nouem voluminibus in Folio: deinde cum *Nicolai Coleti* obſeruationibus, et in praeſens vsque tempus ſupplementis recuſa Venet. 1717-1721. decem Voluminibus in Folio, ac a Fabricio l. c. p. 364. ſq. adducti. Anglia ſacra *Henrici Whartoni*, Londini 1691. fol. duobus voluminibus. Brabantia ſacra *Antonii Sanderi*, Belgica chriſtiana *Arnoldi Raiſſii*. 1634. 4. *Caſpar Bruſchius* de Epiſcopatibus et monaſteriis Germaniae. Norimb. 1549. 4. *Matth. Raderi* Bauaria ſancta. Germaniam Sacram nobis promiſit erudita Benedictinorum germaniae ſocietas.

Denique praeter *Philippi Labbei* Geographiae Epiſcopalis breuiarium, Pariſ. 1661. 12. et *Hieronymi Dicelii* Geographiam ſacram et eccleſiaſticam germanice editam Lipſ. 1708. 8. commemoranda *Friederici Spanhemii* Introductio ad geographiam chriſtianam, quae iam tertia vice lucem aſpexerat Vltraiecti 1686. 8. vna cum eiusdem introductione ad geographiam ſacram, Patriarchalem et Iſraeliticam. Auctior deinde paullo ante auctoris obitum, vna cum eiusdem chronologia ſacra et hiſtoria eccleſiaſtica prelis iterum ſubiecta eſt Amſtelod. 1701. fol. et Tomum primum eius operum conſtituit. *Michaelis Antonii Baudrand* Geographia chriſtiana, cuius mentio fit in memoriis litterariis Treuoltinis A. 1706. p. 1309. lucem non vidit.

CAP. VI.

De iis, qui descriptionem veteris vrbis Romae ediderunt.

Etsi ampla et splendida, veteris tamen vix vmbram refert Roma hodierna. Iosephi Scaligeri, Petri Scriuerii et Iani Vitalis in hanc rem Epigrammata. 1. *De veteris Romae nomine.* 2. *Originibus.* 3. *Pomoerio, portis, incrementis et amplitudine Scriptores.* 4. *Obiter de aliis vrbibus amplissimis. ibid. De XIV. regionibus vrbis Romae et de viis publicis.* 5. *De septem collibus et de Capitolio.* 6. *De vrbis aedificiis publicis ac priuatis, multitudine incolarum etc.* 7. *Scriptores complures, qui veterem Romam eiusque ornamenta, rudera ac reliquias descripserunt.* 8. 9. 10. 11. 12. *Incrementa et magnitudo Romani Imperii.* 13. *Noua Roma CPolis.* 14.

I.

Tantus est eorum, qui de vrbe Roma eiusque descriptione egerunt, numerus, vt illis singulare caput impendere, eosque ita reliquis Geographis, Chorographis ac Topographis subiungere non dubitauerim. Quamquam vero hodieque accedentibus insigne spectaculum praebet tum amplitudine sua et opibus, ac splendore aulae Pontificiae purpuratorumque Patrum, tum templorum ac palatiorum magnificentia: vel ipsa tamen prisca rudera longe maiorem et praestantiorem veterem Romam fuisse testantur, vt adeo *Iosephus Scaliger* votum celebre Augustini, quo haec sibi optasse fertur, vt videret *Christum in carne*, *Paullum in ore*, *Romam in flore*, his versibus exceperint, qui occurrunt apud Henricum Lancilottum lib. 3. de vita Augustini c. 92. p. 296.

Ne egredere e sole ac tetrico, Pater alme, recessu,
Vt Iesum videas, Christus vbique tibi est.
Ne egredere, vt Paullum auscultes magna illa sonantem,
In caelo Paullus mortuus hospes erit.
Ne egredere, vt Romam spectes, stomachabere quando
Roma erit in Roma nulla reperta Tibi.

Exstat quoque eiusdem Scaligeri Scazon, quem Roma discedens composuit in hanc sententiam:

Spur-

Spurcum cadauer priscae venustatis,
Imago turpis puritatis antiquae,
Nec Roma Romae compos, sed tamen Roma,
Sed Roma, quae praestare non potes Romam,
Sed quae foueris fraude, quae foues fraudem:
Vrbs prurienti quae obsoletior scorto,
Et obsoleti more pruriens scorti:
Quae paene victa faece prostitutarum,
Te prostituta vincis, et tuum facta es
Tibi lupanar in tuo lupanari
Vale pudoris vrbs inanis et recti.
Tui pudoris nominisquè [1] *decoctrix,*
Turpis litura non merentium rerum:
Ocelle quondam, nunc lacuna fortunae,
Negotiosa mater otiosorum,
Vale nefanda, constuprata, corrupta
Incesta caelibum Quiritium, manceps
Contaminata: quippe quid tuos mirer
Putere mores; quando vita computret?

Simile *Petri Scriuerii* epigramma, quod Lucae Holstenii, Italiam petentis, albo inscripsit, editum a Lambecio lib. *6.* de Bibliothec. Vindobonensi pag. 272. seq.

Petrus Scriuerius Lucae Holstenio suo in Italiam profecturo.

Ausoniam petiture vale, suauissime Luca;
Carus eram, memini; nunc tibi Roma prior,
Et septemgeminos ardes cognoscere Colles;
Ilicet, et fumus tu mihi triste vide.
Ipse loci genius tutelaque desiit esse;
Inuenies votis cuncta minora tuis.

 Non

[1] Franciscus Iuretus ad Symmachi lib. prim. epist. 24. de Roma: *Nunc vero nominis sui decoctrix iacet, et est nihil aliud quam suae venustatis pristinae spurcum cadauer.* Confer Hildeberti Cenomanensis elegias duas in Romae ruinas, pag. 1334. et 1335. Opp. eius Parisiis 1708. fol. editorum. Varia variorum in Romam, quae collegit Ioan. Rhodius Secundus ad calcem chiliadis secundae trinorum seu ternionum sacrorum, philosophicorum et iocosorum, A. 1585. 8. et Poemata de corrupto ecclesiae statu edita a Matth. Flacio p. 406. et 417.

Non tibi Naso tener, doctique Propertius oris,
Non Calaber vates, non Maro grandis erit.
Tullius (heu!) nusquam, tot cedro digna loquutus
Nusquam Traiani qui placuere Foro.
Nusquam deliciae populi, Fora, Balnea, Circi,
Obruta sunt saxis Amphitheatra suis.
Inuenies nusquam geminata mole Colossos,
Addita nec Latio Flauia templa polo.
Quid cum porticibus Ianos, Delubraque mille
In cineres belli turbine missa querar?
Plorabis laceras aedes et Numine cassas;
Plorabis lippos dimidiosque Deos.
Non Capitolina veneratur Iupiter Arce;
Fulmina Tarpeio sunt modo lapsa Patri.
Miratus dices: Vbi nunc es maxima Roma?
Hei mihi, vix tanti nominis vmbra iaces.
Et solum superest, in Roma quaerere Romam;
Omnis et in sterili vita labore perit.
Hoc tamen hic disces, hominum genus esse caducum,
Quum videas ipsos sic cecidisse Deos.

Scribebam IV. Idus Decembr. Lugduni Batauorum
A. CIƆIƆCXVII.

In eandem sententiam iam pridem Ianus Vitalis:

Quid Romam in media quaeris nouus aduena Roma,
Et Romae in Roma nil reperies media?
Aspice murorum moles, praeruptaque saxa,
Obrutaque horrenti vasta theatra situ.
Haec sunt Roma. Viden' velut ipsa cadauera tanta
Vrbis adhuc spirent imperiosa minas?
Vicit vt haec mundum, nisa est se vincere: vicit,
A se non victum ne quid in orbe foret!
Hinc victa in Roma victrix Roma illa sepulta est,
Atque eadem victrix victaque Roma fuit.
Albula Romani restat nunc nominis index,
Qui quoque nunc rapidis fertur in aequor aquis.
Disce hinc quid possit fortuna: immota labascunt,
Et quae perpetuo sunt agitata, manent.

II. Triplex

II. Triplex vrbis aeternae (ita enim [1] eandem appellare non dubitabant) nomen fuisse proditur, vnum hoc peruulgatum ROMA, quod toties diximus, alterum, quod arcanum fuit, vnde, si credimus Angelo Politiano l. 1. Ep. 2. *Amaryllida* suam, quae amorem significat proprie, in Bucolicum carmen detorsit Poeta Ecloga 1. v. 31.

- *Postquam nos Amaryllis habet, Galatea reliquit.*

Tertium sacrificiis deditum, de quo vocabulum impositum Floralibus, quod Ἀνθοῦσαν Graece Philelphus interpretatur, latine *Florentem* vel aptius *Fioram* fortasse dixeris. Annius Viterbiensis scriptor ex meris commentis et somniis compositus arcanum illud Romae nomen notauit, siue finxit esse *Romanessum*, incerta et parum credibili coniectura. Idem colligit *Tetrapolim* etiam vocatam esse, constantem ex Roma proprie dicta, Velia, Germalia et Foro. Vide commentarium eius ad Pseudo-Xenophontem de aequiuocis p. 46. Sunt itidem, qui *Valentiam* vocatam velint, ex latina vocabuli ῥώμη interpretatione, quo nomine vna ex Aesculapii filiabus dicta fertur. Adde Interpretes ad Plinii l. 3. Histor. c. 5. et ad Solini caput 1. (al 2.) *Ianum Rutgersium* l. 1. Var. Lect. c. 20. et *Henr. Meibomium* ad Iusiurandum Hippocratis, p. 54. De ratione occultati nominis arcani Romae, deique tutelaris consulendus *Macrobius* l. 3. Saturnal. cap. 9. *Baylii* Lexicon sub voce *Soranus* nota (C.) in qua agit de eo, quod neci datus esse dicitur Soranus propter nomen illud arcanum temere vulgatum. *Philippus Camerarius* l. 2. Horar. subcisiv. c. 10. vbi perperam traditur, Romam etiam olim dictam fuisse *Cephalon*, quum Cephalon non sit nomen Romae, sed nomen scriptoris patria Gergithii laudati a Festo in *Romam*. Romam instar Deae cultam docet *Prudentius* lib. 1. contra Symmachum v. 219. seqq. Romam ante Romulum fuisse, et hunc ab illa nomen accepisse, ex veteri Lupercaliorum poeta Mariano tradunt *Iulius Philargyrius* et *Seruius* ad Virgilii Ecl. 1. v. 20.

III. *Andreae Cirini*, Messanensis, variarum lectionum de vrbe Roma eiusque conditore Romulo liber, in quo etiam de regibus Latinis, et Romuli ab Aenea maioribus differitur, in lucem editus Panormi A. 1665. fol. vna cum figuris in aes incisis, recusus in tomo secundo noui thesauri antiquitatum Ro-

[1] Vide, si placet, *Balth. Bonifacium*, Histor. Ludicrae XIII. 4. et quae collegit *Thom. Crenius* parte 10. animaduersionum. Atque passim in numis Roma vocatur, *felix*, *victrix*, *aeterna*, *inuicta*, Ῥώμη Θεά, etiam *Vrbs sacra* in veteri inscriptione. vide *Huberti Goltzii* thesaurum rei antiquariae p. 28. Dea, genitrix hominum genitrixque Deorum. *Tristan.* 1. pag. 183. seq. Orbis Romanus. v. Interpretes ad Petronii Satyr. c. 119. p. 548. edit. Burmannianae.

Romanarum, quem curauit Alb. Henr. de Sallengre. Exstat et *Iacobi Gronouii* dissertatio de origine Romuli, qua vulgares de ea opiniones impugnat, et Romulum Phoenicem esse contendit. Lugd. Batav. 1684. 8. *Octauiani Ferrarii* libellus de origine Romanorum a Troianis. Mediol. 1607. 8. qui familiam ducit in Tomo primo Thesauri antiquitatum Graeuiani. *Ioannis Stephani Granarae* diss. de antiquitate et origine Romae, Italice. Venetiis 1734. 4. *Theodori Ryckii*, Iusti filii, dissertatio, qua Aeneae in Italiam aduentum probat aduersus virum summum, *Samuelem Bochartum*, qui hoc singulari Diatriba, a *Ioanne Scheffero*, e Gallico versa, et Latine seorsim primum Hamburgi 1672. 12. edita ac deinde Bocharti operibus T. 2. p. 1062-1089. inserta, impugnauerat, legitur ad calcem commentariorum postumorum Lucae Holstenii in Stephanum Byzantinum, quos eidem Rycquio debemus. Bocharti sententiam iam occupauerat *Philippus Cluuerius* in Italia antiqua, T. 2. p. 832. Faciunt etiam cum Bocharto *Hugo Grotius* epist. 176. *Pouillius* (de Pouilly) in Diss. de incertitudine in quatuor prioribus saeculis historiae Romanae obuia; et in nouo tentamine critico de fide historiae, insertis memoriis academiae inscriptionis et elegantiorum litterarum, T 8. pag. 21-45. et 110-180. contra quem tres composuit dissertationes, *Claudius Sallierius*, insertas itidem iisdem memoriis, Tomo laudato, p. 46-110. et 180-213. Auctor dissertationis gallicae, de incertitudine in quinque prioribus saeculis historiae Romanae obuia. Vltraiecti 1738. 8. De fabula, quod Ros quidam ex tribu Israelitica Beniaminis ortus Romam condiderit vide *Photium* epist. 102. p. 147. sq. et *Ioan. Seldenum* l. 11. de Synedriis Ebraeorum. c. 3. p. 71. sq. *Iac. Hugonis* commenta prodita in libro, quem inscripsit Veram Historiam Romanam, s. originem Latii vel Italiae ac Romanae vrbis e tenebris longae vetustatis in lucem productam Romae 1685. 4. post *Eberh. Rud. Rothium* in differt. de bello Troiano, Ienae 1672. edita explodunt Halenses in Obseruationibus selectis ad rem litterariam spectantibus T. 3. Obs. 3. p. 58. seqq. quo in loco etiam de aliis Scriptoribus originum Romanarum deperditis et exstantibus agendum in se susceperunt. Adde *Anthonium Thysium* in Exercitationibus Miscellaneis, Exercit. 20. vbi de nomine et nutrice Romuli agitur, recus. fasciculo quarto Opusculorum, quae ad Historiam ac Philologiam sacram spectant. Roterod. 1694. 8. pag. 520. seqq. Pelloutierium de origine Romanorum, in Historia Acad. Reg. Scientiar. Berolinens. A. 1752. et *Ioan. Phil. Casselii* Dissertat. de fausto Romanorum omine ex sue Albana, Magd. 1749. 4.

IV. Roma quadrata primum et longe minor a Romulo designata est, quam postea in sequentibus temporibus creuit et varie amplificata fuit. Vide *Hiero-*

Hieronymum Magium l. 3. Miscellan. c. 13. *Alexand. Donatum* et *Famianum Nardinum* l. 1. de vrbe Roma, T. 3. et 4to Graeuii, et *Andreae Borrichii* librum de Romae primordio et ambitu vsque ad aeuum Caesaris Aureliani, quem Vopiscus c. 39. testatur muros vrbis sic ampliasse, vt quinquaginta prope millia eorum ambitus tenuerit: qui Plinii aetate erat passuum 13200. Prodiit Borrichii liber Hafniae 1686. 4. *Olai Borrichii* Diss. 6. de antiqua vrbis Romae facie prodierunt Hafniae 1687. 4. recusae sunt in Graeuii Thesauro Tom. 4. Addenda est Romana Antiquitas dissertationibus historico-criticis illustrata a *Iulio Minutulo*, Caelestinorum Abbate, Romae 1689. 8. vbi inter alia ostendit p. 99. sqq. quomodo pomoerium vrbis amplificatum fuerit moenibus intactis. Minutuli Diss. recusae sunt T. 1. Thesauri Sallengriani. *Pomoerium*, siue, vt Festus vocat, *Posimurium* quid sit, docet *Liuius* l. 1. c. 44. et viri docti ad Festum voce Prosimurium. De ratione illorum proferendorum videnda, quae viri docti ad Tacitum Annal. XII. 23. 24. et Vopisci Aurelianum c. 21. Portae vrbis initio *tres* fuerunt vel *quatuor*, de quibus Nardinus l. 1. c. 3. At Plinii tempore *septem* et *triginta* III. 7. H. N. Inde Iustiniano imperante *quatuordecim*, quae etiamnum hodie exstant. Vide *Onufrium* in descriptione Vrbis Romae, Tom. 3. Thes. Graev. p. 263. seqq. A *Bonauentura Ouerbequio* quidem in reliquiis veteris Romae [3] portas ita recenseri videas:

1. Porta Flumentana, hodie del Popolo.
2. Collatina, hodie Pinciana.
3. Agonensis, (Quirinalis, Salaria, Lauernalis, Salutaris) hodie Collina.
4. Viminalis, (Figulensis, Catularis, Nomentana) hodie S. Agnetis et Pii IV.
5. Querquetulana, hodie Closa.
6. Esquilina, (Metia, Praenestina, Tiburtina, Taurina) hodie S. Laurentii.
7. Labicana, (Lauernalis, Naeuia, Raudusculana) hodie Maior.
8. Caelimontana, (Asinaria, Lateranensis) hodie S. Ioannis.
9. Gabiusa, (de Metrode, vel de Metrone) hodie obstructa non patet.
10. Valeria, (Ferentina, Piacularis) hodie Latina.
11. Capena, (Appia, Camoena, Fontinalis, Madida) hodie S. Sebastiani.
12. Naualis, (Trigemina, Ostiensis) hodie S. Paulli.

13. Na-

[3] Quum plures portae olim fuerint, falli non dubito eos, qui nomina omnia portarum apud veteres memorata ad illas quatuordecim referunt. De portis CPoleos Mart. Crusius in Turco-Graecia pag. 51. seq. Cangius in CPoli Christiana etc. Regiones vrbium aliquando Portarum nomine venisse docet *Camillus Peregrinus* in diss. de veteri significatu vocis portae, recusa T. 9. Thesauri Italiae P. 2.

13. Naualis ad Fluuium Tiberim, (Vinaria) hodie portus.
14. Aurelia, (Ianiculensis, Traiana) hodie S. Pancratii.
15. Fontinalis, hodie Septimiana s. Settignana (sous-Ianus.)

De Romanae vrbis magnitudine consulendi etiam *Iustus Lipsius* l. 3. Admirandorum, siue de magnitudine Romana c. 2. *Nicol. Bergierius* l. 3. de publicis et militaribus Romani imperii viis c. 16. seqq. *Ioan. Petrus Ancherfen* in notitia Romae generali, Hafniae 1733. 4. et qui modum excedere videtur *Isaacus Vossius* in variis Obseruationibus, edit. Londin. 1686. 4. et a Graeuio T. 4. Antiq. Rom. insertus, reprehensus autem a Minutulo libro laudato p. 113. seqq. In iisdem Obseruationibus etiam de aliarum vrbium magnitudine singularia quaedam post Lipsium in admirandis doctissimus Vossius annotauit, vt de Babylone, de qua videndus etiam Ioan. Tzetzes IX. Chil. X. 561. seqq. de Thebis Aegyptiis, in quibus Scholiastes ad Iliados IX. ab Horneio editus v. 383. numerat vicos 33030, portas centum, incolas 500000. Confer Stephanum in Διόσπολις. Rudera Thebarum enarrauit Richardus Pocockius in Descriptione Orientis Vol. 1. l. 2. cap. 3. p. 91. sqq. editt. anglicanae et p. 148. vers. German. a Celeb. Christ. Ern. a Windheim compositae. De Alexandria, de qua praeclara sunt quae obseruauit illustris Cuperus ad calcem Apotheoseos Homericae. De Carthagine, de cuius amplitudine Hendreichius in Rep. Carthaginiensium p. 56. seq. De Nino, Cairo et Babylone Aegyptia, magnisque vrbibus Sinarum. Athenas quoque magnitudine sua admirandas fuisse oportuit, in qua temporibus Demetrii Phalerei quater centena millia seruorum fuisse constat. Conf. *Io. Meursii* Lect. Attic. lib. 1. c. 1. Nec minores Athenis fuerunt Syracusae, quemadmodum auctor Strabo lib. 6. vt omittam Agrigentum, cuius incolas 800000 numerat Laertius lib. 8. sect. 63. Tum Dioscuriadem, in qua trecentae gentes, teste eodem Strabone, mercaturam exercuerunt: nec minus vrbem regiam Persidis, in tota Asia celeberrimam (la Ville de Rey) in qua, secundum Geographos Persas, saeculo 9. computabantur 96. regiones, singularum regionum plateae siue vici 46. in singulis vicis domus 400. praeterea collegia 6400. balneae 16600, 15000 turres Moschearum et 13000 diuersoria. Sunt et maxime hodieque vrbes, Sinarum quidem Quinsay centies millenorum passuum ambitu patens, in qua pontes dicuntur esse 12000 familiae incolarum circiter 1000000. Tum Iapanis, Meaco et Yedo, in quarum singulis 100000 aedificiorum, quemadmodum in Mexico vltra 60000. Ne dicam denotioribus Constantinopoli, Moscouia, Londino et Lutetia, cuius postremae longitudo a Francisco Blondello obseruata est passuum 2500.

V. Ro-

V. Roma vetus diuisa fuit in regiones [4] XIV, de quibus exstant quatuor libelli veterum scriptorum, vnus *Publii Victoris*, et alter *Sexti Rufi*, qui editi sunt tum ab aliis, tum ab *Onufrio Panuinio*, vna cum Rutilii Itinerario, et Onufrii ipsius libris 3. commentariorum de vrbe, imperio et ciuitate Romanorum. Venet. 1558. Paris. 1588. 8. Pro Publio Victore perperam Petri Victoris nomen occurrit in *Topographia Romae*, Marliani, Onufrii, Boissardi et aliorum scripta complectente, et excusa Francof. 1627. fol. de quo volumine consulendi Halenses in Obseruationibus selectis ad rem litterariam spectantibus, T. 4. obs. p. 10 sqq. Iidem Victoris et Rufi libelli recusi sunt in Tomo 3. Thesauri Graeuiani, non in Tomo 5. vt in iisdem Obseruationibus pag. 13. vitiose legitur. Tertius libellus est antiqui scriptoris descriptio regionum vrbis, in *Analectis Mabillonii* pag. 364. seqq. edit. nouae. Quartus est antiqui scriptoris anonymi *Descriptio vrbis Romae*, a Pancirollo et Labbeo post notitiam dignitatum illustrium et in Graeuii thesauro, T. 3. p. 317. edita, quam e MSto Caesareo non paucis locis emendari posse docet Lambecius T. 2. p. 949. seq. Qui Tomo 4. eiusdem thesauri occurrunt *Famiani Nardini* de Roma veteri et noua libri 8. ex Italico sermone, quo illos primum Romae A. 1667. 4. cum explicatione, quam ipse adiunxit, inscriptionum quarundam veterum, et in Pyramide C. Cestii imaginum ediderat Octauius Falconerius, [5] in latinum translati a Iac. Tollio, iusti instar commentarii in dictos Victoris, Rufi et Anonymi libellos esse possunt. Nonnulla Nardini (cuius libri editio *Benedictum Mellinum*, Reginae Christinae Bibliothecarium, a Roma antiqua describenda, quod per multos annos molitus fuerat, deterruit) emendat *Graeuius* in praefat. ad iam dictum Antiquitatum Tomum ex obseruationibus *Eliae Boberelli*; vt praeteream, quae notat *Raphael Fabrettus* in dissertationibus de aquaeductibus veteris Romae. Romae 1680. 4. et T. 4. antiquitatum Roman. *Guidonis Pancirolli* liber de 24. (non 4. vt pe-

Ee 2 pe-

[4] Roma Christiana per aliquod tempus diuisa fuit in regiones duodecim, quibus totidem *Bannereti* praeficiebantur. Sabellicus Ennead. IX. lib. 9. In septem diuisa regiones est a Fabiano Pontifice, vnde totidem Diaconi, Cardinales et Subdiaconi. Vide Baronii Diss. de Martyrologio Romano, c. 1. Mabillonium in commentar. praeuio ad ordinem Romanum p. 11. et 18. *Tota Italia* ab Augusto diuisa fuit in regiones XI. de quibus agit Plinius H. N. III. 5. seq. Spatium urbis Romae ab eodem Augusto in regiones vicosque diuisum testatur Suetonius c. 30. Hodie Roma in quatuor regiones dispescitur, de quibus agitur in libro italice sub hoc indice edito: *Descrizione del nuovo Ripartimento de' Rioni di Roma fatto per ordine di nostro Signore Papa Benedetto XIV. Opera de Conte Bernardini. Romae 1745. 8.*

[5] Falconerii carmen in Romam Nardini exstat T. 5. Epistolarum Sylloges Burmannianae p. 482.

peram legitur ante Tomum 4. thesauri Graeuiani; atque inde in Bibliotheca nouorum librorum Anno 1697. p. 4.) regionibus vrbis Romae, earundemque aedificiis tam publicis quam priuatis, subiicitur eius commentario in notitiam vtriusque Imperii. Neque praetereundae *M. Fabii Calui* Rauennatis 14. figurae, siue tabellae in aes incisae, quibus totidem regiones veteris vrbis Romae delineantur, editae primum An. 1528. et dicatae Clementi VII. Pontifici, iterumque vulgatae Basil. 1556. quas si quis ordine coniungat et connectat, nihil illis exactius et melius veteris Romae splendorem exhibere affirmat *Nicolaus Bergierius* lib. 5. de publicis et militaribus populi Romani viis c. 17. qui et ipse veteris Romae faciem in illo opere insigniter illustrauit. Titulus operis Bergieriani, quod antiquitatum Romanarum thesaurum merito appellari posse ait Labbeus, rarissimeque antea obuii, est: *Histoire des grands chemins de l'Empire Romain pavez depuis la Ville de Rome jusques aux Extremitez de son Empire.* Paris. 1622. 4. Bruxellis 1729. 4. 2 Voll. Hoc latine ab Henrico Christiano Hennino versum [6] interpretisque et Ioan. Baptistae du Bos obseruationibus illustratum exstat Tomo 10. thesauri Graeuiani. De viis militaribus Romanorum praeclara sunt, quae disserit Comes *Marsilius* T. 2. Danubii illustrati p. 81. ss. *August. Calmeti* dissertatio gallica de viis magnis Lotharingiae prodiit Nanceii 1727. De viis militaribus veterum Romanorum in Germania peculiari commentatione disseruit vir Illustris *Adrianus Stegerus.* Lips. 1738. 4. *Compita Larium* Plinius H. N. III. 5. numerat CCLXV. vbi etiam memorat *milliarium s. columnam auream* in fori capite ab Augusto constitutam A. V. C. 734. in quam omnes Italiae viae desinebant: χρυσοῦν μίλιον vocat Dio l. 54. p. 737, 59. edit. Reimarianae. Milliaria tamen siue lapides non ab hac columna, vt Aringhus T. 1. p. 209. Romae subterraneae, sed a portis Vrbis numeratos clarissime demonstrat *Lucas Holstenius* peculiari Obseruatione de milliario aureo quae eius notis posthumis ad Steph. Byzantinum pag. 388. subiicitur. De milliario Constantinopolitano vide *Suidam* in μίλιον, *Lambecium* ad Codinum, *Cangium* in CPoli Christiana, et *Bandurium* ad Antiquitates CPolitanas, p. 481. seq. De Arelatensi vide Historiam Oper. eruditorum Anglice in 4. editam Londini 1701. p. 724. De columnis milia-

[6] In memoriis historicis et criticis An. 1722. mens. Ianuar. p. 45. ita de hac versione iudicatur. *C'est dommage, que l'ouvrage de Mr. Bergier ait été si mal traduit en Latin, et qu'on l'ait ainsi inséré dans le grand Recueil de Graevius.* Etiam Italice versum hoc opus memorat Niceron Tomo 6. memoriarum de viris illustribus Gallice editarum p. 398. version. german. T. 7. p. 82. Verum non Italice tantum, sed et Latine a Bauhino versum lego in Nouellis Eruditorum Bruxellensibus An. 1729. n. 2. Anglice versus prodiit An. 1711.

liaribus in Alsatia disserit *I. D. Schoepflinus* Alsatiae illustratae T. 1. p. 547. seqq. Eidem, qui laudatus est, Bergierio memoratur Roma vetus, vno folio depicta, et Carolo IX. Galliae Regi oblata A. C. 1574. a *Stephano du Perac*, Parisino, qui eodem anno vulgauit Rudera Antiquitatum obuiarum Romae, elegantibus figuris delineata. *I vestigi del l'Antichita di Roma, raccolti et ritratti in perspettiva, con ogni diligenza.*

VI. Notum est vel ex Plutarchi Quaestionibus Romanis, Romam vocari ἑπτάλοφον, siue septicollem, qua de re, praeter Interpretes ad Apocal. c. 17. v. 9. vide *Iustum Rycquium* libro de Capitolio Romano, vbi sigillatim agit de colle Capitolino et *Henricum Kippingium* lib. 2. Antiqq. Romanarum, cap. 1. Rycquii liber excusus primum est Gandaui 1617. 4. deinde Lugd. Batav. 1669. 12. et cum viri Philologi, hoc est, *Iac. Gronouii* animaduersionibus, 1696. 12. Parauerat auctor ipse etiam supplementa et alterum librum de Capitolio, quem promittit p. 255. et 421. edit. Lugd. verum vna cum auctore liber ille secundus intercidit. De Capitolio alioquin (quod a Q. Catulo refectum, confer Patinum pag. 4. ad Suetonium) consulendus Tacitus 3. Histor. c. 71. seq. et 4. c. 52. sq. De aliarum vrbium Capitoliis, quae, vt bene monet Maffeius in Museo Veronensi ob quandam cum Romano similitudinem sic dicta sunt, praeter Rycquium videndus *Cangius* in Glossario latino, *Baluzius* p. 191. ad Cypriani Epist. 55. et *Maffeius* loco citato. Ceteri sex montes sunt *Palatinus*, in quo palatium Caesarum: *Caelius* seu Querquetulanus, vbi nunc aedes Lateranensis: *Esquilinus* cum *Viminali*, nunc S. Mariae ad Ciues: *Quirinalis*, nunc monte Cauallo, ab equis duobus marmoreis, quos gigantes tenent, Phidiae opere et Praxitelis: *Auentinus*, nunc S. Sabinae: et trans Tiberim, *Ianiculus* quem vrbi Ancus addidit, et fuit in parte Romae, vbi regio quarta decima fuit, hodie Montorio. Vide Harduinum ad Plin. T. 1. p. 331. edit. in 4. Fontium vrbis Romae elegantiam ac multitudinem salubritatemque praedicat Galenus 4. in 6. Epidem. T. 5. edit. Gr. Basil. p. 497.

VII. Romae veteris aedificia primum perhumilia fuerunt siue casae potius stramine tectae, deinde scandulis vsque ad bellum Pyrrhi, vt tradit Cornelius Nepos apud Plinium l. 17. c. 16. Adde quae de casa Romuli straminea habet *Iustus Rycquius* lib. de Capitolio c. 44. Ab eo tempore ad illum splendorem, altitudinem amplitudinemque et ornamenta aedificiorum peruentum est, praecipue sub Caesaribus: de quo videas licet *Nicol. Bergierium* lib. 5. de viis c. 9. seq. et c. 4. vbi de vsu frequenti et vario marmoris, qui a Lucio

Crasso primum Romae coepit: *Lipsium* in Admirandis siue de magnitudine Romana l. 3. c. 4. sq. et c. 14. De templis, basilicis, curiis, amphitheatris, circis, et aliis vrbis ornamentis dicetur infra suis locis. De priuatorum publicorumque aedificiorum vrbis Romae euersoribus exstat liber *Petri Angeli Bargaei*. Florent. 1589. 4. De multitudine incolarum vrbis Romae agunt idem *Bergierius* l. 6. c. 31. *Lipsius* l. 1. c. 7. et l. 3. c. 3. et *Isaacus Vossius* de magnitudine Romae, cap. 6. Mirum quod legas apud Syncellum pag. 342. grassante sub Tito pestilentia vno die decies millenos amplius sublatos in Vrbe fuisse.

VIII. Porro veterem Romam descripserunt *Georg. Fabricius* in Roma, qui liber eximius recentioremque faciem et nomina cum antiquis iucunde conferens ex prima editione An. 1551. passim recusus habetur etiam in Roma illustrata, sub *Antonii Thysii* nomine edita: sed longe auctior prodiit Basil. 1587. 8 ex qua editione prelo iterum subiiciendum dedit, et Tomo 3. Thesauri sui inseruit Clar. Graeuius, in quo exstat etiam *Alexandri Donati*, Senensis, Iesuitae, Roma vetus ac recens, vtriusque aedificiis ad eruditam cognitionem expositis, quae lucem primo aspexerat Romae 1639. 4. rec. Amstel. 1695. 4 tum *Barthol. Marliani*, Patricii Mediolanensis, Topographia vrbis Romae, quae Bernae primum edita A. 1539. fol. et Francisco I. Galliarum Regi dicata; hinc saepius Romae, Venetiis, Lugduni, Basileae, Francofurti typis iterum exscripta, a laudato Graeuio exhibetur cum notis antea ineditis *Fuluii Vrsini*. Italiae Marliani antiquitates Romanas vertit *Henricus Barberosius*, Romae 1622. vt *Hieronymi Ferrutii* additiones omittam, quae exstant in editione Marliani Veneta 1588. 8. vbi quoque *Andr. Fuluii* antiquitates Romanae, versu heroico descriptae, et Romae 1513. 4. a Iacobo Mazochio primum editae. Sed et *Philippi Rossi* (Rubei) expositio veteris et nouae Romae huc spectat, vbi iconibus Romam antiquam referentibus additae explicationes eiusdem Marliani. Romae 1645. 8. Dicitur praeterea *Raph. Fabrettus*, Vrbinas, Canonicus S. Petri, vir doctissimus, nouam descriptionem veteris Romae molitus fuisse, cuius conatus morte interceptos merito dolemus. Obiit is Romae sub initia A. 1700. natus annos 75. De *Nodoti* et *Raguneti* instituto, qui simile quid in Gallia commentati sunt, vide Ephemerides Parisienses A. 1701. p. 187. et Memorias Treuoltinas eiusd. anni P. 2. p. 15. edition. in Belgio recusae. Ac Nodori quidem librum lectu iucundum euolui, qui inscribitur: *Nouveaux Memoires de Mr. Nodot, ou Observations sur les monumens de l'ancienne et de nouvelle Rome*. Amstelod. 1706. 12. cum iconibus aere descriptis. Adde *Franc. Poggii* de fortunae varietate vrbis

Romae

Romae et eius ruina; atque *Aldi Manutii* de aquis in vrbem Romam olim influentibus libellos; vtrumque, T. I. Thesauri Sallengeriani; priorem praeterea in *Godofr. Clausingii* fascic. 4. Iuris publici Romanorum recusum.

IX. Veniunt hoc loco etiam commemorandi Scriptores alii, qui Romae priscae rudera, antiqua monumenta, statuas, aedificia, aliaque similia vel graphice depicta atque in aes incisa, vel descriptione exposita ediderunt, vt *Iac. Laurus* Romanus in antiquae vrbis splendore, Romae 1612. et. 1641. forma oblonga folii, cum expositione tribus apposita linguis, Italica, Germanica et Gallica. *Aegidius Sadeler* in vestigiis siue ruderibus Romae antiquae, Tiuoli et agri Pozzuolani. Pragae 1606. 4. et Romae 1680. fol. *Franciscus Albertinus* in opusculo de mirabilibus nouae et veteris Romae. Basil. 1519. 4. *Ioachimus Oudanus* in libro edito Belgice, qui inscribitur, Roomische Moogentheid. Amstelod. 1664. 4. *Laurent. Vaccarius* in septem iconibus statuarum vrbis Romae, quae in publicis priuatisque locis visuntur. Romae 1584. vt omittam statuas Romanas delineatas a *Francisco Perricrio*, Romae 1638. fol. tum a *Nicolao van Aelst*, Bruxellensi, et *Vlysse Aldrouando*. Tabula luculenta topographica vrbem Romam graphice delineans auctore *Ioanne Baptista Falda*, vna cum quindecim tabulis locorum et aedificiorum tam veteris quam nouae Romae, descriptis a *Liuinio Cruylio* exornant tomum quartum thesauri Graeuiani. *Pyrrhi Ligorii* Neapolitani picturas nouae ac veteris Romae a *Michaele Tramezino* Venetiis editas testatur *Iosias Simlerus* in Bibliotheca, qui etiam Paradoxa eius contra antiquarios inedita commemorat. Imaginem veteris Romae, qualem Publius Victor et Sextus Rufus descripserat, circum Flaminium cum euripo, aris et Isidis leoni insidentis simulacro, tum thermas Diocletianas et Maximinianas a Ligorio descriptas, et Anno 1553. [7] 1558. editas, laudat Martinus Hanckius libro 2. de Roman. rerum Scriptoribus p. 154. Sed longe plura illius viri volumina, vt iam supra c. 3. p. 90. memorauimus, in ἀνεκδότοις habentur, non tantum familias veterum Romanorum, sed et alias antiquitates Romanas et splendorem veteris Romae mirifice illustrantia. Nam triginta circiter tomos, maximo labore ab hoc viro congestos, extare Taurini in Bibliotheca Celsissimi Sabaudiae Ducis, testatur Labbeus, et in aliis Bibliothecis Italiae hinc inde volumina quaedam Ligoriani operis reperiuntur. Quemadmodum enim Laurentius Pignorius in symbolis epistolicis epist. tertia refert, in libros quadraginta Pyrrhus iste coniecerat,

7 Delle antichita di Roma, dove si tratta de' Circi, Theatri et Amphitheatri, con le paradosse qui confutano la commune opinione sopra varii luoghi della Citta di Roma. Venet. 1553. 8.

rat, quicquid peruenit ad nos a vetere aeuo: meminitque ipſe huius laboris a ſe exantlati productique a Saturno rege Italiae ad Iuſtinianum vsque Auguſtum in libello iam citato, cui titulum fecit *antiquitates Romanas*. Ceterum in ineditis huius viri ſcriptis multa notatu digna, nec alibi obuia, ſed viciſſim non pauca dubiae fidei, et quae non ſatis caſtigatam eruditionem linguarumque notitiam prodant, obſeruat, qui ea euoluit eruditiſſimus Ezech. Spanhemius pag. 441. libri praeſtantiſſimi de vſu numiſmatum, vbi ex vaſtis illis commentariis ſpicilegia tantum, et ſelecta loca edi optat. Confer de illo Ligorio praeter Hankium iam laudatum, *Leonh. Nicodemi* additiones ad bibliothecam Neapolitanam Nic. Toppii, pag. 208. ſeq. *Ioan. Mabillonium* T. 1. muſei Italici p. 8. *Wilh. Ern. Tenzelium* in dialog. vern. menſtruis A. 1692. p. 612. ſeq. et A. 1695. p. 401. ſeq. Litterarum graecarum praecipue rudem fuiſſe notat, atque adeo eius auctoritatem flocci pendit *Philippus Bonanni* in numiſmatis ſummorum Pontificum templi Vaticani fabricam illuſtrantibus; cui plane congruit iudicium *Ioan. Schefferi* libro de re vehiculari, p. 370. et in notis ad *Ligorii* Differt. de vehiculis antiquis, ex opere eius inedito de familiis Romanorum decerptam, et Italice cum latina verſione ab eodem Scheffero ibidem editam.

X. *Benedictum* quoque *Aegium* Spoletinum vrbis Romae ruinas explicandas et illuſtrandas ſuſcepiſſe, teſtatur *Onufrius Panuinius* praef. ad lib. prim. commentar. de republ. Romana. Sed eius opus, quod ſciamus, lucem non aſpexit. At enim exſtant *Andr. Palladii* Romanae antiquitates, Etruſco idiomate editae, vna cum differt. de focis antiquorum. Venet. 1594. Romae 1599. 8. *Petri Angeli Bargaei* de priuatorum publicorumque aedificiorum vrbis Romae euerſoribus. Florent. 1589. 4. *Octauii Pancirolli* theſauri reconditi. Romae 1625. 8. Antiquitates Romanae collectae ab *Vlyſſe Aldrouando*, et *Lucio Mauro*. Venet. 1562. 8. *Io. Baptiſtae de Caualleriis* antiquarum ſtatuarum vrbis Romae libri duo. Romae 1569. 1585. *Eiusdem* illuſtrium vrbis Romae aedificiorum reliquiae, tabulis aeneis repreſentatae. ibid. 1585. forma quarta oblonga; *Franciſci Perrierii* nobilium vrbis Romae ſignorum et ſtatuarum ſegmenta. Romae 1638. fol. *Andreae Mariani* Bononienſis, ruinarum Romae epigrammata, quibus miranda vrbis agnoſcuntur, ſacra viſitantur, noua et vetera elogiis recenſentur. Bonon. 1641. 8. Admiranda Romanarum antiquitatum ac veteris ſculpturae veſtigia ἀναγλύφῳ opere elaborata ex marmoribus Farneſianis, aliisque, quae Romae adhuc exſtant, tum in arcubus et vetuſtis ruinis, hortis, villis cum notis *Ioan. Petri Bellorii*. Romae 1693. fol. et Tomo 4. theſauri antiquitatum graeuiani. His addendum

lucu-

luculentum opus et pulcherrimum Ouerbekianum, Amstelodami 1708. fol. maiori latine tribus tomis editum hoc titulo: Reliquiae antiquae vrbis Romae: opus *Bonauenturae ab Ouerbek;* deinde Gallice ibid. 1709. fol. itid. tribus tomis euulgatum; denique italice versum a *Paullo Rolli,* Londini 1739. fol. recusum. De sepulcris, templis, basilicis, curiis, circis, aquaeductibus, cloacis, balneis, arcubus, porticibus, portis, pontibus, inscriptionibus denique antiquis veteris Romae sigillatim alibi dicturi sumus, hoc loco tantum addemus notitiam binorum monumentorum clarissimorum vrbis, quae aetatem seruarunt, columnae Traianae et Antonianae. Vtramque elegantissime delineauit *Petrus Sanctus Bartoli*, notis et declarationibus illustrauit idem *Bellorius.* Romae 1670. et 1676. fol. In columnam Traianam, belli Dacici felices expeditiones celebrantem, edita etiam est Romae 1576. 1616. fol. et iterum Italice ab eodem *Bellorio* [8] *Alphonsi Ciacconi* breuis expositio; sed quae ingeniosa licet et erudita, *Vincentio Pinello* non per omnia satisfecit, vt narrat Gassendus lib. primo de vita Peirescii p. 250. edit. inter Gassendi Opera in folio. Merito autem probatur commentarius varia eruditione refertus, quo eandem columnam exposuit *Raphael Fabrettus.* Prodiit vna cum interpretatione veteris tabulae Iliacae (a Laur. Begero postea Berolini 1699. 4. separatim recusae et illustratae) et descriptione emissarii lacus Fucini. Romae 1683. fol. Exstat quoque: columna Traiani Imperatoris a *Francisco Villamoera* illustrata. Romae 1590. fol. His addere licet columnam aliam nuper inuentam in monte Citorio, quae honori Antonini Pii dedicata fuit ab M. Antonino et Vero, quamque certatim illustrarunt, *Chaussaeus* in epistolis duabus editis Neapoli A. 1704. et 1705. *Grainaillius,* S. I. in obseruationibus insertis diario eruditorum Treuultino siue Dombensi. An. 1704. *Crescimbenius* in dissertatione, quae legitur in Museo Mineruae Venetae (Galleria di Minerua) T. 5. p. 157 seq. *Franciscus Bianchinus* cap. 7. de calendario et cyclo Caesaris, praecipue vero *Ioannes Vignolius* Petilianensis in dissertatione de illa columna edita Romae A. 1705. 4. atque in epistola ad Antonium Gallandium de numo Antonini Pii, quem Fucaltianum museum seruat, tertio eius Imp. consulatu percussum, in quo columna quaedam exhibetur. Romae 1709. 4. Palatium Caesarum, quod domus Augusta dicitur Panuino, descripsit, additis iconi-

[8] *Titulus est:* In colonna Traiana, eretta dal Senato e Popolo Romano all' Imperat. Traiano nel suo foro in Roma, scolpita con l'Historie delle due Guerre Daciee e della Vittoria contro il Re Decebalo, e nuouamente intagliata in rame da *Pietro Santo Bartoli,* con l'espositione latina *d'Alfonso Ciaccone,* compendiata nella volgar lengua sotto eiascune imagine, ed accresciuta di Medaglie, Inscrittioni e Trofei de *Giovanni Petro Bellori,* Romae; folio regali oblongo.

iconibus, *Franciscus Bianchinus*, Veronensis, libro italico, de Palatio Caesarum, quem post eius mortem edidit *Iosephus Bianchinus*. Veronae 1738. fol. *Michael Mercatus* de obeliscis Romanis prodiit italice Romae 1589. 4. *Athanasii Kircheri* obeliscus Pamphylius continet expositionem obelisci ex hippodromo Antonini Caracallae translati et restituti a Pontifice Innocentio X. Romae 1650. fol.

XI. *Flauii Blondi* Foroiuliensis Romae triumphantis libri 10. Brixiae A. 1503. 8. editi atque inde plus simplici vice Basileae, Parisiis et inter eius opera itidem Basileae 1559. fol. recusi, non tam hoc loco quam supra cap. tertio commemorandi erant, vbi de Romanarum antiquitatum scriptoribus generalibus agebamus. Nam et hic libris duobus prioribus veterum Romanorum religionem, libro tertio, quarto et quinto rem publicam ac ciuilem, libro sexto et septimo militarem, libro octauo, nono et decimo alia instituta varia, ludos, triumphos similiaque persequitur. Eiusdem Blondi Romae instauratae libri tres descriptionem recentioris Romae complectuntur. Italice transtulit haec Blondi scripta *Lucius Faunus*, teste Simlero. Obiit Blondus septuagenario maior Romae 1463. non 1363. vt legitur in Eponymologico Magiro Eybeniano p. 134. vbi de viro illo plura; quibus addes Hankium l. 1. de Scriptoribus rerum romanar. p. 201. et lib. 2. p. 341. Vossium de historicis latinis p. 585. Asciani s. Zimmermanni montes pietatis p. 23. Antonium Varillasium in anecdotis Florentinis, lib. 4. Iustum Fontanini libro de scriptoribus Foroiuliensibus, s. Aquileiensibus, Bellarminum et alios, qui de scriptoribus ecclesiasticis saeculi XVIti scripsere; vt Morerium Hofmannumque in Lexicis, Koenigium in Bibliotheca, Popeblount in censuris et Hendreichium denique in pandectis Brandenburgicis omittam.

XII. *Ia. Bapt. Casalii* librum de Vrbis ac Rom. Imperii olim splendore, memorauimus supra cap. tertio. *Paulli* quoque *Aringhi* et *Ant. Bosii* Roma subterranea huc spectat, praecipue propter ea, quae differit libro secundo et sequenti. Sed de hoc opere dicendi locus erit infra, vbi de sepulcris. Neque minus commemorari hoc loco merentur *Nicolai Alemanni* Syntagma de parietinis Lateranensibus a Cardinali Barberino restitutis. Romae 1625. fol. Et *Michael Mercatus* de obeliscis Romanis. Romae 1589. 4. Breuissimo compendio veterem Romam describit libellus *Matthaei Meyr* qui inscribitur: Roma septicollis antiqua. Romae 1687. 12. *Franc. de Seyne* Parisiensis descriptio vrbis Romae. Gallice 1690. 12. edita, et Lugd. Batav. 1713. decem volumi-

luminibus in forma octopartita repetita, ac Belgice curante W. V. R. cum nitidis tabulis aeneis recusa Amstelod. 1704. fol. licet diligentius in hodierna facie illius describenda versetur, veterem tamen etiam exponit, sequutus fere Nardinum supra laudatum, consultis praeterea *Guid. Pancirolli* libro, itidem paullo ante memorato; tum *Pompeii Hugonii* tractatu italice edito, de stationibus vrbis Romae; *Fr. Mariae Torrigii* cryptis sacris Vaticanis, eadem lingua vulgatis: Abbatis *Piazzae* s. *Plateae* libro, cui titulus: Opere pie di Roma; *Floravanti Martinelli* Roma ricavata, s. recondita, et Roma subterranea *Ant. Bosii*; *Petri de Sebastiano* descriptione breui palatiorum Romae, et Abbatis *Phil. Titi* de templorum Romae tincturis, sculpturis et architectura, quorum duorum postremorum opera propemodum integra ex Italico Gallice versa operi suo inseruit. Descriptio regionum vrbis inserta est *Mabillonii* Analectis T. 4. pag 506. ss. Anonymum saeculi a Christo nato XII. scriptorem de *mirabilibus Romae* eousque ineditum vulgauit et illustrauit *Bernardus de Montfaucon* Benedictinus, tot insignibus in litteras meritis celeberrimus, in Diario Italico latine edito Paris. 1702. 4. in quo etiam de bibliothecis Romae hodie conspicuis, et alia quaedam huc spectantia deprehendes. Vetera monumenta, in quibus praecipue musiua opera, sacrarum profanarumque aedium structura, ac nonnulli ritus dissertationibus aeneisque tabulis illustrantur a V. C. *Ioanne Ciampino*, prodiere 1690. fol. Monochromata in Constantiniana Vaticani aula a summo artifice *Iulio Pippio* in fimbriis parietinarum iconum iussu Clementis VII. elaborata, nunc vetustate pene consumta, duodecim tabulis aeneis expressit *Petrus Sanctus Bartolus*, Romae. Folio.

XIII. Magnitudo et amplitudo imperii Romani in tantum aucta olim fuit, vt trecentis et amplius gentibus vna legitima illius Maiestas praeesset, sicut notat Theodorus Tarsensis lib. 6. de fato, apud Photium Cod. CCXXIII. p. 358. atque Appianus in praefat. histor. testetur, se vidisse legatos gentium longius dissitarum, qui se suaque in potestatem Romanis tradere voluerunt, neque ab eis fuerint recepti, tanquam futurae oneri et inutiles. Adde *Dionem* l. 56. p. 832, 68. Vniuersum adeo propemodum terrarum orbem complecti visum est ambitu suo. Vnde humanum genus dictum pro Romano imperio, et *οἰκουμένη* et *orbis Romanus*, et Roma *communis patria generis humani*. Vide Freinshemium ad Flori praefationem; Nicol. Antonium de iure exulum pag. 57. seq. et 236. Pignorium pag. 189. Epist. Magium lib. 4. Miscell. cap. 3. et Ezech. Spanhemii orbem Romanum pag. 235. editionis Londinens. Etiam Roma *Regum vrbs* inde dicta Iustino lib. 18. cap. 2. *donare regna consueta*, vt loquitur *Florus* lib. 3. cap. 9. n. 3. vbi iterum con-

fer Freinshemium. *Imperiosa ciuitas* Augustino l. 19. de C.D. c.7. *Roma aeterna, orbis compendium.* Vide Muretum var. lection. XVII. 12. *βασιλὶς*, *βασιλεύουσα πόλις*, v. Ezech. Spanhemium de praestantia et vsu numismat. T.2. p. 401. *μεγάλη πόλις*, V. Valesium ad Eusebium p. 284. In sigillis Imperatorum dicitur *aurea Roma, inuicta Roma.* v. Heineccium de sigillis, p. 93. Senatus Romanus *ἄνασσα βουλή*, Senatores *mundi principes*, vt legas apud Vopiscum in Probo. Confer alia Romae elogia apud *Rutilium* in itinerario, Aristidem orat. de Roma, *Iul. Caesar. Bulengerum* de imperio Romano, p. 312. sq. *Lipsium* l. 1. de magnitud. Romae. c. 2. De regnis XI. prouinciis CXIII. insulisque quintam imperii partem aequantibus, atque adeo de toto ambitu Imperii Romani consulendus *Prouinciarum libellus*, qui subiici solet Itinerario Antonini; *Notitia dignitatum vtriusque imperii*; et e recentioribus *Wolfgangi Lazii* commentar. reipubl. Romanae in exteris prouinciis bello acquisitis constitutae libri 12. Basil. 1550. fol. *Car. Sigonius* de iure antiquo Italiae et prouinciarum Francof. 1593. Hanov. 1609. fol. et Lipsiae 1715. 8. 2 Voll. ac T. 2. antiquitatt. Graeuii, atque in operibus a Philippo Argelati iunctim editis Tomo quinto. *Onufrius Panuinius* in imperio Romano. (T. 1. antiquit. Graeuii) *Bulengerus* opere laudato lib. 2. cap. 2. *Bergierus* lib. tertio de viis, cap. primo seqq. *Lipsius* de magnitud. Romae lib. 1. c. 3. Succincte etiam limites imperii Romani persequitur *Iosephus Laurentius* libro quarto Polymathiae cap. 4. Ceterum imperium hodiernum Germanicum neutiquam esse veteris Romani imperii laciniam, sed non nisi leui ex parte ac breuissimo tempore olim fuisse Romani iuris docet *Hermannus Conringius* sub initium statim praestantissimi operis, quo Francorum et Germanorum imperii fines ac fata erudite et accurate descripsit.

XIV. Nouae [9] et secundae seu alterius Romae, Regiae vrbis, et Reginae vrbium [10] nomine donata CONSTANTINOPOLIS, [11] quam vicesimo quinto anno imperii non diu post concilium Nicaenum (A. C. 325. habitum) ex

[9] *v. Socrates H. E. l. 1. c. 16. et du Fresne in CPoli christiana l. 1. p. 35.*

[10] Dicitur quoque *τὸ μέγα θαῦμα τῆς οἰκουμένης* Gregorae IV. 2. p. 50. *βασιλὶς βασιλίδων πόλεων* Nicetae XX. p. 640. *πόλις πασῶν πόλεων ὀφθαλμὸς, ἄκουσμα παγκόσμιον, θέαμα ὑπερκόσμιον, ἐκκλησιῶν γαλουχὸς, πίστεως ἀρχηγὸς, ὀρθοδοξίας ὁδηγὸς, λόγων μέλημα, καλοῦ παντὸς ἐνδιαίτημα.* Id. XVIII. pag. 624. *ὀμφαλὸς τῆς γῆς, ἢ μᾶλλον καρδία.* Nicephor. Callist. apud Lambecium VIII. p. 61.

[11] Fuit etiam collis quidam Constantinopolis nomine, de quo Suidas in *ξήραν*. *Romae secundae* nomine venerunt etiam Mediolanum vide *Io. Pauli Mazzacheti* dissert. Tomo octauo Raccolta d'Opuscoli p. 369. Aquisgranum, v. Diarium Venetiae, Giornale d'Italia Tom. 8. p. 368. sq. et Aquileia v. Acta Sanctor. T. 4. Iunii p. 245.

ex veteri Byzantio instaurauit Constantinus M. et Constantinopolin ex nomine suo appellauit dedicauitque A. C. 330. *omnium pene vrbium*, vt in Chronico Hieronymus scribit, *nuditate*. Conf. *Philostorgium* l. 2. c. 9. *Nicephor.* VII. 47. seq. *Hesychii* illustres origines CPolitanas; *Ez. Spanhemii* obseruationes ad orat. I. Iuliani p. 69. seq. *Car. du Fresne* Constantinopolin christianam lib. 1. p. 26. seq. et numos a Constantino cusos, quos exhibet *Anselmus Bandurus* ad origines CPolitanas. p. 458. Hinc eaedem illi praerogatiuae, eadem priuilegia, quae Romae tribui, et ad exemplum veteris Romae pleraque omnia institui coeperunt. Archiepiscopus et Senatus Romano aemulus, splendor aedificiorum, incolarum multitudo iuraque ciuitatis. Similiter etiam vt vetus Roma, sic Constantinopolis diuisa in 14. regiones, quas descripsit auctor vetus *Anonymus* circa Theodosii Iun. tempora clarus, quem post Onufrii, Gyllii sub extremum lib. 4. Topogr. CPol. Labbei in protreptico ad script. histor. Byz. p. 54. Pancirolli ad calcem notit. Imperii et aliorum editiones recudi curauit laudatus Carolus du Fresne p. 63. seq. praemissa praefatione, quam e MS. Vindobonensi vulgauerat Lambecius lib. 2. de bibl. Vindobon. pag. 950. Etiam perinde vt veterem Romam ἑπτάλοφον siue septem collibus insignem CPolin faciunt Ioan. Tzetzes et alii quos laudat Cangius pag 37. De magnitudine eius et frequentia coniecturam facere licet, quod Iustiniani Imper. tempore pestilentia per singulos dies absumta plusquam decies mille, vt narrat Procopius lib. 2. c. 23. de bello Persico. Sed plura de hac vrbe cognoscere cupientem lectorem ablego ad *Georgium Codinum* et *Manuelis Chrysolorae* epistolas tres de Roma noua, quam cum veteri confert, editas Graece et Latine a Petro Lambecio vna cum Georgii Codini excerptis de antiquitatibus CPolitanis, Paris. 1655. fol. *Iulium Caesarem Bulengerum* de imperio Romano, pag. 324. ss. *Petrum Gyllium* in libris 4. de topographia CPoleos eiusque antiquitatibus, quos recusos habes Tomo sexto thesauri Gronouiani; praecipue vero Constantinopolin Christianam iam semel iterumque memorati praestantissimi *Cangii*, itidem diuisam in quatuor libros, et libro primo veteris Byzantii etiam origines persequentem. Luculentum hoc opus vna cum familiis eiusdem Cangii Byzantinis prodiit, Paris. 1680. fol. cui addere deinceps etiam licet operaeque pretium est *Anselmi Bandurii* monachi doctissimi Benedictini Imperium Orientale, quod prodiit Parisiis 1712. fol. Ex his, qui Constantinopolin, qualis hodie est, descripsere adire iuuabit *Thomam Smithum* in notitia breui CPoleos, quae separatim primum Londini, deinde ad calcem notitiae septem ecclesiarum Asiae prodiit Traiecti ad Rhenum 1694. 8. et *Iosephum Grelotium* praecipue in itinerario CPolitano accurate scripto editoque Gallice Parisiis 1680. Amst. 1681. 12. *Relation nouvelle*

d'un Voyage de Constantinople, enrichie des plans, levez par l'Auteur sur les Lieux et de tout ce, qu'il y a de plus remarquable de cette ville. Huius libri lectione vehemens saepe desiderium CPolis adeundae in se excitatum testatur V. C. Adrianus Relandus lib. sec. de relig. Muhammedica p. 151.

De scriptoribus rerum Byzantinarum et CPolitanarum exstat eruditus et accuratus commentarius compositus a *Martino Hanckio* Lips. 1677. 4. quemadmodum et de Romanarum rerum scriptoribus liber duplex ib. 1669. 1675. 4to. Obiit vir praestantissimus et Vratislauiae suae decus non vulgare die 24. April. An. 1709.

CAPVT VII.

De scriptoribus qui chronologiam Technicam et Historicam tradiderunt.

Chronologia duplex, technica et historica. 1. *Historicae scriptores veteres ante Eusebium.* 2. *De Eusebii Chronico.* 3. *Chronologi post Eusebium Graeci.* 4. *Latini.* 5. *Iudaei et Arabes. ib. Recentiores praecipui.* 6. *Scriptores chronologiae technicae.* 7. *Parum vtilis quorundam in minutiis et incertis περιεργία.* 8. *Chronologorum dissidia circa annum natalem CHRISTI.* 9. *Idea Chronologica rerum praecipuarum digesta per sex annorum millenarios.* 10. *Subsidia Chronologica quaedam enumerata, ex quibus in gratiam studiosorum duo h. l. subiuncta exhibentur, Index Archontum Atheniensium et Pontificum Romanorum Alphabeticus.* 11.

I.

Chronologiae, siue Disciplinae quae temporum rationes exponit, duae omnino sunt partes praecipuae, vna quem Technicam possis appellare, quoniam non sine arte et ingenio constat, atque scientiarum Mathematicarum Astronomiae et Arithmeticae subsidio rationem mensium, annorum et Epocharum apud varias gentes ita docet expedire, vt earundem diuersitas inter se conferri atque comparari, et vniuersa quae ad doctrinam temporum pertinentia ab omnis generis scriptoribus traduntur, recte intelligi, atque ex cuiusque hypothesi siue sententia, calculi ita vt par est poni possint. Altera pars Historica est et in rebus gestis quarumcumque gentium, quarumcunque aetatum ad suum quibusque tempus referendis tota est occupata.

II. Quam-

II. Quamuis haec posterior sine prioris cognitione recte constitui nequaquam possit, tamen placet de eiusdem tanquam magis ad quorumlibet captum accommodata scriptoribus prius dicere. Atque initio mirari licet veteres diu et passim doctrinae temporum parum curiosos fuisse. Quam pauci etiam inter Historiae Graecae particularis expressa Scriptores Thucydidis exemplo annorum, quibus quaelibet res gestae sunt, vestigia consignarunt. Generale vero siue vniuersale Chronicon vix quisquam ante *Apollodorum* componere fuit aggressus, quod versibus iambicis concinnatum Regi Pergameno Attalo inscripsit. Ceterum et hoc et *Castoris* Rhodii et *Phlegontis*, ac si quae fuerunt alia aliorum Chronica inuidit nobis tempus, neque est inter scriptores antiquiores qui aetatem tulerunt quem in hoc genere laudes, nisi *Diodorum* forte *Siculum*, in cuius Bibliotheca tamen multa et antiquiora praesertim sine apposita distinctiore temporis nota narrantur. E Romanis primus *Varro* videtur de hac parte eruditionis illustranda serio cogitasse, cuius etiam est celebris illa diuisio [1] omne tempus triplici distinguens discrimine, quorum primum ab Origine humani generis ad Cataclysmum priorem propter ignorantiam appellauit ἄδηλον, secundum a Cataclysmo priore ad Olympiadem primam, quod quia in eo multa fabulosa referuntur, μυθικὸν ab eo dictum est, et tertium denique a prima Olympiade ad suam aetatem ἱςορικὸν, quia res in eo gestae veris historiis continentur. Varronis exemplo *Cornelius Nepos* aeuum omne tribus explicare chartis siue libris conatus est, sed et illius et aliorum scripta deperdita libenter omitto. Res Aegyptias incerta fide *Manetho*, Romanas ab *Ennio* vsque et *Catone* multi temporum ordine ac per Annales persequuti sunt, sed qui Chronicon deinceps vniuersale condere fuerint aggressi a rerum humanarum exordio, (licet pauca quaedam Chronologica attigerint *Clemens* Alex. in Stromatum libro 1. *Theophilus* Antiochenus libro 3. ad Autolycum, quem propterea *librum de temporibus* Lactantius I. 23. vocat) non habeo quos laudem ante *S. Hippolytum* et *Iulium Africanum* qui ambo Chronicon suum ab Orbe condito ad Alexandri Seueri tempora produxerunt, Iulius vero Africanus praecipue in opere suo de temporibus siue Chronographia quinque libris distributa tam copiose et diligenter versatus est, vt Eusebio et aliis post se viam egregie munuerit materiamque praebuerit plura commentandi. Hippolyti nihil superest hodie nisi libellus ex Latina veteri versione de diuisionibus et generationibus gentium a Canisio et Labbeo editus: [2] Africani etiam fragmenta tantum habemus ab Eusebio, Syncello et aliis seruata. Atque *Eusebii* ipsius post Africanum praecipuam iam pridem

[1] Adi Censorinum de die Natali cap. 21.

[2] Vide quae notaui lib. 5. Bibl. Graecae p. 205. 269.

dem hoc genere laudem esse, neminem fugit qui vel a limine has litteras salutauerit.

III. *Chronicon* Eusebii solet etiam vocari Παντοδαπὴ ἱϛορία *de cunctis temporibus historia*, vt titulus Operis [3] latine transfertur in Epistola Augustini 35. ex quo loco etiam constat non vbique obuios iam tum fuisse Chronici Eusebiani Codices. In libros duos diuisum fuit ab auctore, quorum priorem inscripsit χρονογραφίαν, posteriorem χρονικὸν κανόνα. Atque hanc *Epitomen* vocat Hieronymus. In priore ex Manethone, Apollodoro, Iosepho, Africano aliisque origines et successiones, resque memorabiles variarum gentium ab Orbe condito per varia capita persequutus est, in posteriore omnia serie vna ad annos suos relata digessit ab Anno [4] vocationis Abrahami h.e. ante CHRISTVM 2017. ad vicesimum vsque annum Constantini Magni, A. C. 325. Laudat praeter alios Eustathius Antiochenus in Hexaëm. sub init. cui Eusebius vocatur ἁγίων τις, vti ab Ecclesia Gallicana diu illum cultum pro Martyre notat Ianningus in Apologia pro Papebrochio praefixa Actis Sanctorum Iunii T. 1. p. 17. sq.

Graecum opus Eusebii intercidit praeter fragmenta et lacinias quas recentiores Chronologi servarunt, Syncellus inprimis, et Cedrenus, Chroniciqve Alexandrini siue Paschalis Scriptor ne de aliis iam dicam. Nam vt vere Iosephus Scaliger, *qui post Eusebium scripserunt, omne scriptum de temporibus aridum esse censuerunt, quod non huius fontibus irrigatum esset.* Ex illis Graeca vt potuit collegit ediditque et illustrauit doctissimis notis idem *Scaliger*, sed non modo Syncelli et Chronici Alex. tum temporis nondum editi apographis parum emendatis [5] vsus est, sed etiam varia ad Eusebium retulit, quae parum credi-

[3] Χρονικὰ συγγράμματα sua memorat Eusebius in Esaiae XIII. 17. χρονικὰς κανόνας X. 9. praeparat. p. 484. et l. 1. Hist. Eccles. cap. 1. Ἀρχαιολογίαν atque ἀρχαιολογικὴν ἱϛορίαν vocat Anastasius Sinaita qu. 41. et 65. *temporum Historiam* Augustinus II. 39. de doctrina Christiana. *Digestionem temporum* Hieron. 1. in Rufin. χρονογραφίαν Epiphanius sub extremum libri de ponder. et mensur. *Chronicorum Historiam* breuiarium MS. Ecclesiae Lemouicensis, Valesio laudatum. Alia veterum loca titulos Chronici Eusebiani varie referentia notauit Scaliger ante Graeca Eusebii Chroniconque Hieronymianum, Hanckius p. 87. seq. de scriptoribus rerum Byz. et Allatius ad Eustathii Hexaem. p. 13.

[4] Eusebiani Chronici Epocham initium capere ab Cal. Sept. siue autumno anni ante CHRISTVM 2017. Periodi Iul. 2697. disputat Petauius l. 9. de doctrina temporum c. 1.

[5] If. Vossius in auctario castigatt. Georgii Hornii p. 376. *Quia apographum Syncelli quod Scaligero transmissum fuit, raptim et vitiose admodum descripserat Casaubonus nescio an alius, ideo plurimi passim in hoc opere tam in annis quam in nominibus errores fuere commissi.* Multis hoc docet Goarus notis ad Syncellum 504-528.

credibile [6] eſt ab illo ſcripta fuiſſe. *Latine* vertit et Vincentio cuidam ac Gallieno inſcripſit *Hieronymus*, ita vt hinc inde ex Latinis praecipue ſcriptoribus quaedam adderet [7] alia omitteret, ac deinde Chronicon ad A. C. 378. (Valente ſextum et Valentiniano ſecundum Coſſ.) continuaret. Codices Latini Chronici Euſebiani oſcitantia librariorum mire inter ſe variant, et ſaepius nec inter ſe nec cum Hiſtoria facile poſſunt conciliari. Confer Dodwelli diſſ. 3. ad Irenaeum § 2. Henr. Valeſius pag. 10. ad Euſebii Hiſt. vetuſtiſſimos Codices laudat Acutianum, Lipſii et Ortelii. Laudat quoque vetuſtiſſimam editionem Mediolanenſem, quam nec Pontacus nec Scaliger viderit. Conſuluit tamen *Arnoldus Pontacus* Epiſcopus Vaſatenſis praeter Codices MSS. duodetriginta, editiones octo, [8] atque ex illis praeclaram ſuam concinnauit, in qua mirum ſtudium atque induſtriam non dubitauit etiam Scaliger Epiſt. 104. omnibus laudibus proſequi, atque editoris doctrinam, candorem, modeſtiam et diligentiam celebrare. Et omnium correctiſſima vocatur Io. Morino p. 277. Exerc. Bibl. Prodiit notis Pontaci et caſtigationibus illuſtrata, vna cum Proſperi Chronico Burdigalae 1604. fol. ſed raro hodie reperitur. Neque vbiuis obuia altera *Auberti Miraei*, poſteriorem tantum partem à CHRISTO exhibens, additaque habens Chronica Sigeberti et Anſelmi Gemblacenſis. Antwerp. 1608. 4. Confer B. Ittigium de Bibliothecis Patrum p. 743. Ceterum ob praeclaras acceſſiones atque doctiſſimas notas frequentiſſime in manibus eruditorum verſatur editio *Scaligeri*, [9] altera praecipue ac poſtuma Amſtelo-

[6] Vide Conringium de Medicina Hermet. pag. 21. et 30. Steph. le Moyne prolegom. ad Varia S. * 32. 2. b. Hanckium de ſcriptoribus Byz. p. 92. ſeq.

[7] Id. pag. 93. ſeq. Io. Andreas Boſius diſſ. ad periocham Ioſephi de CHRISTO, cap. 2. § 7. ſeq.

[8] Veteres Chronici Euſebio-Hieronymiani ante Pontacum editiones ſunt: Veneta 1483. 4. Pariſ. 1512. 4. apud Henr. Stephanum auum, et Baſil. 1529. fol. edente Io. Sichardo cum Chronicis Proſperi, Caſſiodori, Hermanni Contracti et Matthaei Palmerii. Hinc cum aliis Euſebii ſcriptis, et Proſperi ac Matthaei Palmerii Chronico Baſil. 1542. 1548. 1559. 1570. fol. Pariſ. 1581. fol. *Alphonſi Toſtati* commentarius in Euſebii Chronicon, Hiſpanica lingua, Salmanticae ſumtu Franciſci Ximenii Cardinalis A. 1506. fol. quinque Voluminibus.

[9] Recenſetur a Labbeo T. 1. de ſcriptor. Eccleſ. p. 302. et Tho. Ittigio lib. de Bibliothecis Patrum pag. 745. ſeq. Emendationes Salmaſii ex Codd. Palatinis IV. cum Conr. Sam. Schurzfleiſchii τὰ μακαρῖτα ad Euſebii Chr. obſeruationibus edidit frater Clariſſ. Henr. Leonhardus Schurzfleiſchius. Witeb. 1712. 4. in notitia Principalis Bibliothecae Vinarienſis, in quam editio Lugd. Bat. 1606. manu Salmaſii notata peruenit ex Bibliotheca Gudiana. Inter Codices Iſ. Voſſii cum MSS. collatos Colomeſius n. 1. memorat Chronicon Euſebianum editionis Scaligerianae quod cum MSS. commiſit Corn. Tollius. Bochelli obſeruationes Chronicas ad Euſebium MStas laudat Matthias Berneggerus ad Iuſtini XVIII. 6.

ftelodamensis An. 1658. fol. quae Alexandri Mori praefationem et Scaligeri commentarios ad latinam Hieronymi interpretationem et Graeca Eusebii emendatos et tertia parte auctiores (quam prior editio Lugd. Bat. 1606. fol.) exhibet et libros tres Isagogicorum Chronologiae Canonum eiusdem Scaligeri subiunctos habet. Chronico Eusebiano subiecta sunt Hieronymi de quo dixi supplementum et *Prosperi Tironis* ab A. C. 379. vbi desiit Hieronymus ad An. 444. Victoris Tunnunensis Chronicon ab An. 445. ad An. 565. *Ioannis* Abbatis *Biclariensis* ab A. 565. vsque ad annum Mauritii octauum A. C. 593. *Idatii* ab A. C. 379. vbi Hieronymus desinit ad 428. *Marcellini Comitis* ab A. C. 379. ad A. 534. et Veteris scriptoris siue interpretis incerti excerpta latina Chronologica ex Africano, Eusebio et aliis vulgata e Codice Bibl. Puteanae. Post haec sequuntur Graece quae Scaliger velut Eusebiana collegit ac digessit. Anonymi Ἐπιτομὴ χρόνων (Chronici Alex. et Fastorum Siculor. nomine vulgo venit) ab Adamo ad annum Heraclii vicesimum A. C. 629. ex Codice If. Casauboni. Nicephori Patriarchae χρονογραφία. Denique sequitur ἱστοριῶν συναγωγὴ et Ὀλυμπιάδων ἀναγραφή, non veteris scriptoris sed vt recte viri docti notarunt ipsius Scaligeri, qui illam ex scriptoribus editis et ineditis collegit ac digessit, non Graecis modo sed etiam Latinis, quorum loca Graece transtulit et hisce collectaneis inseruit. Reprehendit Eusebius hinc inde Africanum, ipse vicissim reprehensus est ab Aniano, Panodoro, Syncello et aliis, Diodoro etiam Tarsensi de quo Suidas, praecipue a Scaligero et aliis Chronologis recentioribus.

IV. *Aniani* et *Panodori* Monachorum Aegyptiorum centum fere Annis Eusebio iuniorum Chronographiae Syncello laudatae interciderunt, quibus Eusebium vt iam dixi hinc inde castigauerant, sed in plerisque sequuti fuerant. Castigauerant vero haud raro sine magna ratione, et quum ipsi potius essent reprehendendi, vt Scaliger ad Eusebium docuit. Intercidit quoque *Philippi Sidetae* Presbyteri Historia ab orbe condito ad suam perducta aetatem, hoc est ad quinti a Christo nato saeculi initia libris 36. sed longe pluribus ac mille propemodum tomis, singulis enim libris argumentum tomi integri magnitudine praemiserat, et librum vnumquemque 24. λόγοις, siue tomis iterum distinxerat, quod voluminosum opus auctori Historiae tripartitae XII. 3. *multam* visum est *habere confusionem nec satis prodesse legentibus*, vti magis etiam constat ex Socratis VII. Hist. c. 27. Nicephoro XIV. 29. et Photio Cod. 35. Fragmentum huius Philippi insigne de Scholae Alexandrinae successione vulgauit illustrauitque Dodwellus ad calcem dissertationum in Irenaeum Oxon. 1689. 8. Aliud fragmentum, acta disputationis de Christo, in Perside inter Chri-

Christianos Gentiles et Iudaeos habitae, cui ipse interfuit, complexum habetur MS. in Bibl. Caesarea teste Lambecio lib. 5. pag. 137. qui tamen fallitur. lib. 4. pag. 179. vbi ad hunc Philippum refert fragmentum de tinctura aeris Persici et ferri Indici. Nam verba: βαφὴ τοῦ σιδήρου πέρσαις ἐξευρημένου χαλκοῦ γραφεῖσα ἀπὸ ἀρχῆς Φιλίππου, tincturam iam ex tempore principatus Regis Philippi descriptam denotant, vt recte notauit Cotelerius T. 3. monument. p. 598.

Ioanni Malalae plures laudantur Chronographi, *Arianus*, *Brunichius*, *Buttius*, *Clement*, *Domnius*, *Eustathius*, *Eutropius*, *Eutychianus*, *Licinnius*, *Magnus* Carrensis, *Nestorianus*, *Theophilus* et *Timotheus:* Sed facile apparet ab ipso Chronographos appellari Historicos quoscunque. De illis vide si placet quae dixi volumine sexto Bibliothecae Graecae.

Atque praestat editos solum persequi, e quibus primo loco is ipse quem iam dixi *Ioannes* Antiochenus, cognomento *Malala* commemorandus, cuius Historia Chronica ab Orbe condito vsque ad obitum Iustiniani I. Imperatoris prodiit Oxonii e Codice Bodleianae 1691. 8. cum versione et notis Edmundi Chilmeadi, et Humfredi Hody diss. atque Rich. Bentleii Epistola, inserta deinde editioni Venetae Scriptorum Byzantinorum. Opus ab auctore distributum fuit in libros 18. sed primus liber cum secundi parte desideratur, itaque ab editore defectus ille ex Georgio Hamartolo suppletus. Malalam non diu post Iustinianum floruisse, Clarissimo Caueo lubens assentior.

Farraginem historico-chronologicam, quam sub nomine Chronici Alexandrini vulgauit Graece et Latine cum notis *Matthaeus Raderus*, S. I. Monachii 1624. 4. vnde Latine ex Raderi versione recusum est in Bibliotheca Patrum Tomo 12. edit. Lugdunensis pag. 867. denique sub veriore titulo *Chronici Paschalis*, noua meliore versione et eruditis notis illustratum a *Carolo du Fresne* habemus. Paris. 1688. fol. Idem Fresneus siue Cangius nonnullas offert obseruationes Ioannis Baptistae Hardtini siue Altini, qui ipse chronici huius editionem videtur molitus fuisse rei chronologicae apprime peritus. Praeterea ex MSto codice et Holstenii obseruatione duos illius operis notat fuisse auctores, vnum quidem rerum ab orbe condito ad A.C. 354. (Constantii 17.) alterum vero, qui illud vsque ad annum vicesimum Heraclii continuauit. Index Imperatorum, qui vsque ad Imperatorem Constantinum Monomachum A.C. 1042. pertingit, ab alio est, idque in ipso titulo diserte innui testatur Isaac. Casaubonus p. 243. Epistol. *Antiochenum libentius Chronicon vocarim*, inquit, Henr.

Valesius p. 39. ad Euseb. et ad Theodoritum pag. 21. seq. cum quo facit Stephan. le Moyne notis ad varia sacra p. 131. Plurima quoque eadem leguntur atque iisdem verbis in Chronico Ioannis Antiocheni Malalae. *Constantinopolitanum* appellat Vsserius pag. 75. prolegom. ad Ignatium, illamque conuenientiorem esse inscriptionem disputat etiam *Reinesius* II. 17. Var. Lect. Ceterum Raderus auctorem domo Alexandrinum fuisse collegit ex iis, quae de Ieremiae cineribus Alexandriam iussu Alexandri M. deportatis leguntur, pag. 366. et quod Georgii successor Petrus Alexandrinus nota in fronte libri apposita opus illud commendauit atque inde Chronicon Alexandrinum inscripsit Raderus: quanquam in eo potuit falli, et quod de Maximo monacho, qui Heraclio imperante, vixit, velut de chronici huius Auctore cogitat: quemadmodum et eiusdem plerasque emendationes et coniecturas sibi non probari testatus est Cotelerius Tomo tertio monumentorum ecclesiae Graecae p. 608. vnde saepius correctione indigere illud opus notauit Ioan. Gregorius cap. 36. obseruationum sacrarum: et parum accuratus interpres Raderus dicitur ab Henrico Whartono ad Vsserium de scripturis sacrisque vernaculis. p. 349. Ex hoc ipso opere petita sunt, quae *fastorum Siculorum* nomine laudant eruditi, quoniam codicem MStum in Sicilia Hieronymus Surita reperit, vnde ab Antonio Augustino perlatus est Romam: indidem fastos consulares excerpsit ededitque Sigonius et Panuinius, et graece at latine Frider. Sylburgius tomo tertio historiae Augustae. Longe plura ex codice suo, qui deinde ad Sylburgium peruenit, et ab hoc per Hoeschelium redemtus, bibliothecae Augustanae illatus est, excerpsit Isaac. Casaubonus, communicauitque cum Iosepho Scaligero, qui illa passim laudat nomine *Chronici Casauboniani*, et edidit Graece ad Chronici Eusebiani calcem, praefixo titulo *ἐπιτομῆς χρόνων*, vt paullo ante in Eusebio dicere nos meminimus. Ex Malala in illud Chronicon multa deportata esse notauit Henricus Norisius de epochis Syro-Macedonum p. 203. Multa etiam iisdem verbis leguntur in Topographia Christiana Cosmae Indopleustae, vnde *Cosmam* illum auctorem chronici suspicatus est Allatius libro de purgatorio p. 942. Vsserius vero et alii incerta coniectura *Georgio Pisidae* tribuunt, Casimirus Oudinus *Georgio Alexandrino* a quo vitam Chrysostomi scriptam habemus. Non Alexandriae tamen sed CPoli scriptum esse illud chronicon probat Henschenius exegesi praeliminari ad Tom. tert. Actorum Sanctorum mens. Martii, p. 7.

GEORGIVS Monachus, atque Theophane [10] teste Abbas, Patriarchae Constan-

[10] Theophanes, *initio Chronici*: *ὁ μὲν μακαριώτατος Ἀββᾶς Γεώργιος ὁ Σύγκελλος γεγονώς*

ſtantinopolitani A. C. 806. defuncti *Syncellus* [11] (quaſi Concellanum dicas et domeſticum) ipſe p. 3. et 6. ſi modo ipſe, auctor eſt ſe Chronico ſuo complecti velle res ab orbe condito geſtas vsque ad A. C. 800. Certe Syncellus morte praeuentus non vltra Diocletiani tempora peruenit, teſte eodem Theophane, qui continuauit, et Mich. Glyca, ac Georgio Cedreno, quod et titulus operis indicat: Γεωργίου τοῦ Μοναχοῦ χρονικὴ ἱστορία ἀρχομένη ἀπὸ Ἀδὰμ καὶ διήκουσα μέχρι τοῦ Διοκλητιανοῦ. Ioſephus Scaliger, qui opere illo manuſcripto vſus eſt, et ex illo pleraque in Euſebium ſuum, licet minus emendate quandoque, vt notat Salmaſius p. 99. epiſtol. deſcripta deriuauit, queritur illud ab antiquario, qui deſcripſit, multis partibus mutilatum eſſe, et quae ſcriptor toties promittit, ea nusquam comparere Epiſtola CLX. et CLXI. ad Marcum Velſerum, a quo alium codicem Venetiis afferendum exſpectabat. Titulus codicis: Ἐκλογὴ χρονογραφίας συνταγεῖσα ἀπὸ Γεωργίου Μοναχοῦ Συγκέλλου γεγονότος Ταρασίου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι Διοκλ. κ. τ. λ. Quanquam vero Iacobus Goarus putat integrum Georgii opus ad nos peruenisse, tamen Philippus quoque Labbeus ad Glycam ex Georgio quaedam allegantem, quae in illo haud leguntur, annotat pag. 367. *Ex iſta pericope aliisque quibusdam Lector diſcet, non eſſe integrum Georgii Syncelli Chronicon ſuisque partibus omnibus abſolutum quod e Codice MS. Bibliothecae Regiae a R. P. Iacobo Goaro, Ord. Praedicatorum, typis Regiis prodiit, ſed quaedam adhuc in eo deſiderari, ex aliis, ſi quae forte occurrant vberioribus membranis ſupplenda.* Allatius qui de Georgio Syncello multa erudite animaduertit diatriba de Georgiis, p. 323. ſeq. et Poſſeuini, Voſſii atque aliorum hallucinationem qui cum Georgio Hamartolo, de quo mox, con-

 fun-

γενὴς Ταρασίου τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, ἐλλογιμὸς ἀνὴρ καὶ πολυτελέστατος ἄλλους τε ἱστοριογράφους καὶ χρονογράφους ἀναγνούς, κ. τ. λ.

[11] *Anaſtaſius* Bibliothecarius, qui ſaeculo nono claruit, praefat. ad hiſtor. ſuam eccleſiaſticam: " Operae pretium duxi ex *Georgii* ſummatim quaedam, et *Theophanis* chro-
" nographia plura, ſed ſuccincte carpenda, quorum prior vsque ad Diocletianum, po-
" ſterior vero vsque ad Leonem, qui poſt Michaelem imperauit, patrem ſcilicet Ignatii,
" qui adhuc ſupereſt, habenas CPolitanae tenens eccleſiae, praedicti operis ſui ſtilum pro-
" traxit. Qui autem ſint iſti breuiter annotabo. Horum igitur alter electa monaſtica
" vita, mundoque contemto, Chriſti ſe leui iugo et ſuaui ſarcinae mancipauit. Praeter-
" ea contra haereticos inceſſanti agone deſudans, multis verberibus, mundi principibus
" contra eccleſiae ritum ſaeuientibus, diuerſisque poenis affectus eſt. Sic ergo ſtigmata
" Chriſti in corpore ſuo portans, tam pro fidei ſuae conſtantia, quam pro multarum vir-
" tutum inſignibus ſanctae memoriae Taraſii regiae vrbis Praeſulis Syncellus effectus eſt.
" Sed ne multa perſequar, ſufficere arbitror ad praeconium eius, quod a ſede approbatus
" ſit apoſtolica, quando ſcilicet vicarii eius vna cum CCCL patribus in Nicaea vrbe ſecundo
" conuenientes vniuerſalem Synodum celebrarunt: ſiquidem et laus eius in eodem ſepti-
" mo et ſancto concilio reperitur."

fundunt, castigauit, p. 327. et 334. memorat Codicem Mediolanensem hoc titulo: *Χρονικὸν σύντομον ἐκ διαφόρων χρονογράφων, καὶ ἐξηγητῶν συλλεγὲν καὶ συντεθὲν ἀπὸ Γεωργίου μοναχοῦ καὶ Συγκέλλου.* Sed in illo perinde vt in altero cuius meminit Reinesius Epistolis ad Nesteros pag. 17. et in quo res ab Adamo ad Imperium vsque Michaëlis cum Theodora matre cuius initium cum A. C. 841. coincidit, enarrantur, lucubrationes Georgii Hamartoli et Logothetae ac Theophanis cum Syncellianis videntur confundi. Idem Labbeus in Protreptico de Scriptoribus Byzantinis promisit Chronologiam Syncelli vulgandam ex MS. Bibl. Regiae Paris. collato cum Vaticano quem descripserat Holstenius et cum Mazarinianis addita latina versione *Io. Baptistae Hautini*, siue *Altini*, quem Nic. Rigaltii leuirum Syncelli parasse editionem ad Rigaltium Romae A. 1630. scripsit Iosephus Maria Suaresius, in Epistola quae legitur T. 4. Operum Sirmondi pag. 663. At neque illa versio neque editio Altiniana vidit lucem, sed *Goarus* Syncellum cum versione sua et notis publicauit Paris. 1652. fol. vsus Codice MS. Regiae Bibl. scripto A. C. 1021. quem Corinthi parauit Io. Abramus A. C. 1507.

Syncelli Chronicon ab A. C. 285. (Diocletiani 1.) ad 813. (Leonis Armeni 1.) continuauit THEOPHANES Isaurus, [12] cuius confessoris imaginem, vitam siue elogium a Theodoro vt videtur Studita scriptum Latine ediderunt ad 12. Martii Lipomannus, Surius, Henschenius, Graece et Latine *Franciscus Combefisius* editioni Theophanis Lupareae praemisit, quae cum versione et notis posthumis *Iacobi Goari* atque eiusdem *Combefisii* animaduersionibus prodiit Paris. 1655. fol. Eam V. C. *Io. Andreas Bosius* conferens cum MS. Codice Augustanae Bibl. deprehendit huius ope multo emendatiorem, alicubi et pleniorem, expletis quibus passim foedatus est lacunis aliquot, dare se posse, idque facturum promisit Exercitatione in periocham Iosephi de Christo p. 24. additurus Syncellum et vtriusque continuatorem Genesium vsque huc ineditum. Publicandarum Bosii in Theophanem obseruationum, quae in publica Ienensis Academiae Bibliotheca MSS. asseruantur, spem fecit Georgius Schubartus praefat. ad postumam eius introductionem ad Notitiam Rerump. a se edi-

[12] *Anastasius* Bibliothecarius Theophanem laudat his verbis: " Porro de altero quid " dicam? quum et eius conscripta vita, qualiter videlicet amplis patrimoniis venditis " crucem suam tulerit, qualiterue sequutus Christum abbatis in monasterio Agri functus " officio, virtutibus fulserit, miraculis coruscauerit, et confessor obierit, satis aperteque " per Byzantium et circum quasque regiones his, qui prope, et his, qui longe sunt cla- " met. Sed et studia eius ad nos vsque perlata quis vel quantus vir iste fuerit, sollerti- " bus manifestant. " Nota porro hunc Theophanem Abbatem et Confessorem longe diuersum esse a Theophane Byzantio, qui de rebus Iustini II. Imperat. A. C. 578. defuncti, scripsit.

editam, ſpecimenque illarum videre licet in Wilh. Ernesti Tenzelii τοῦ μακαρίτου Exercitationibus ſelectis p. 315. *Ioannis Burchardi* verſionem latinam memorat Lucas Holſtenius Epiſtola ad Lambecium T. 6. de Bibl. Vindobonenſi p. 260. *Apud Puteanos fratres magnum opus Chronologicum reperies, in quo tuam exerceas induſtriam, Theophanem ſcilicet Agri* (Monaſterii in regione Sigriana) *Abbatem cum* Io. Burchardi *hominis accurate docti verſione* [13] *edendum, quem nuper ex Barberina Bibliotheca ad ipſos miſi. Adiunxit etiam Anaſtaſium Bibliothecarium antiquum eius interpretem* (qui praef. ad Hiſt. ſuam Eccleſiaſticam plura ex Syncello et Theophane repetiiſſe ſe innuit, vti ex eodem Landulphus Sagax non pauca tranſtulit in poſtremam Hiſtoriae miſcellae partem) *ex Caſinenſi Codice Longobardico depromtum. Praefigendum erit Theophani Chronicon Georgii Syncelli a Iulio Caeſare vsque ad Maximianum, cuius itidem exemplaria duo ad Vaticanos et Palatinos Codices accurate collata ibi offendes. Alia etiam Regia Bibliotheca ſuppeditabit.* De hoc Theophane conferendus inprimis Martinus Hanekius lib. 1. de rerum Byzantinarum ſcriptoribus cap. 11. Antequam vero de hoc Chronico dicere deſinam, apponere iuuat Godfridi Henſchenii iudicium ex eiusdem exegeſi praeliminari praemiſſa Tomo tertio Actorum Sanctor. menſis Martii edito An. 1684. in qua tabulas Chronicas Theophanis, ſaltim quoad annos ſeriemque Epiſcoporum in quinque ſedibus Patriarchalibus nulla fide dignas eſſe obſeruat. *Chronographia Theophanis,* inquit, *qualem nunc habemus ex collatione quinque Codicum MSS. Regii ſcilicet, Peireziani, Barberini, Vaticani et Palatini, duabus conſtat partibus, quarum quae potior eſt, et vere aurea, omnique acceptione digniſſima, hiſtoriam exhibet per annos digeſtam: altera vix plumbea dici meretur, conſiſtitque in tabulis Chronologicis,* (Canonia *vocat Goar*) *quibus per loculos diuiſis primum annus Mundi, tum Chriſti incarnati, dein Imperatoris Romani, proxime Regis Perſarum, aut Ducis Arabum, rerum poſt Perſas in Palaeſtina potientium, denique ex ordine quinque Epiſcoporum praecipuorum ſeu Patriarcharum*, Romani, Conſtantinopolitani, Hieroſolymitani, Alexandrini et Antiocheni *ordo et anni continentur. Tabulas autem iſtas magna cum diuerſitate non tantum praefixas annis non ſuis, ſed etiam mendoſiſſime conſcriptas eſſe, et plurimis hiare loculis, ac portentoſis prorſus annorum, praeſertim Patriarchalium ſupputationibus ſcatere, cum ipſemet Goar agnoſcat fateaturque: mirum eſt, aut ipſum, aut, qui defuncti Goaris laborem edu-*

13 Ex Verſione illa locum profert Allatius p. 324. de Georgiis, ſed is male *Iacobum Bullardum* vocat. Rectius Labbeus in protreptico ad ſcriptores Byz. edendos, *Io. Iacobum Buccardum.* Pariſinus hic fuit Cardinalis Barberini Romae domeſticus, cuius laudatio funebris in Nicol. Fabricium Peireſcium et alia ſcripta quaedam referuntur in Catalogo Bibl. Barberinae p. 194.

eduxit in lucem, Combefisium potuisse sibi persuadere, ab auctore Theophane esse; qui variorum auctorum sententias et numeros sequutus sit varios, opusque proprium urgente persecutionis necessitate non recensuerit, proindeque exigere a lectore suo possit, vt, qui dormitantem Homerum patitur, Theophanem quoque lapsum erigat corrigatque: cum nimirum succedentes et ad inuicem cohaerentes numeros in sequiores transponit annos, seu etiam coniunctos annos in dissita canonia desultorie transfert: aut eidem viro nunc pauciores, mox plures diuersis canoniis assignat annos: vel cum eiusdem viri pauciores anni, plura occurrant canonia: aut cum summa quaepiam aetatis aequales loculos siue Canonia quibusdam omissis non accepit: vel denique cum numero eiusdem anni repetito confusio infertur non mediocris.

In eadem exegesi praeliminari p. 10. seqq. mendas quasdam, librariorum socordia Theophani adspersas et ab aliis non obseruatas, Henschenius eluit.

Theophanem continuarunt Leo Grammaticus, Anonymi duo, tum Georgius Monachus et Simeon Logothetes, de quibus singulis vti et de Ioanne Scylitze alibi diligentius disserui, Ioannes item Genesius adhuc ineditus, quem e Codice Bibl. Paulinae Lipsiensis vulgare instituerunt viri praestantissimi Io. Andreas Bosius, Christianus Wagnerus, Georgius Schubartus, et Godfredus Olearius.

Nicephori Patriarchae Constantinopolitani A. C. 828. defuncti Chronologiam compendiariam ab orbe condito ad suam aetatem latine iam circa A. C. 872. vertit *Anastasius Bibliothecarius*, cuius Historia ecclesiastica ex Syncello, Theophane et Nicephoro collecta, et *Ioanni* vrbis Romae Diacono inscripta, prodiit latine cum notis *Car. Annibalis Fabrotti* inter scriptores Hist. Byz. Paris. 1649. fol. Ex eiusdem Anastasii versione Chronologia Nicephori legitur in Bibliothecis Patrum, Paris. 1589. 1644. et 1654. Tomo septimo: Colon. 1618. Tomo nono, et Lugd. 1677. Tomo 14. p. 72. cum commentario *Antonii Contii* primum edito Paris. 1573. 4. quem LXX. Interpretibus [14] nimium tribuere, in expurgatorio Indice notat Io. Maria Brasichellanus. *Latine* itidem, interprete *Ioach. Camerario*, vna cum eius commentariis et diss. de Concilio Nicaeno Basil. 1561. fol. et Lips. 1573. 4. atque sine commentariis Basil. 1569. 8. ante Historiam quam vulgo vocant Miscellam.

Graece in thesauro temporum *Iosephi Scaligeri*. Lugd. Batav. 1606. et 1658. fol.

Graece et Latine, cum *Iac. Goari* notis ad calcem Georgii Syncelli Paris. 1652. fol. inter scriptores Hist. Byz. Imperatorum et Patriarcharum quorundam

[14] Confer. Rich. Simonis Bibliothecam Criticam, T. 2. p. 470.

dam postremorum nomina a scriptore iuniore adiecta esse tum in Nicephori Graecis tum in Latinis Anastasii codicibus docet Seldenus II. 4. de synedr. p. 106. seq. et Hanckius de scriptoribus Byz. p. 245. Valentiniani quoque genealogiam in Codicibus quibusdam desiderari notat Io. Pearsonius in Vindiciis Epistolarum S. Ignatii. Vicissim in aliis MSS. diuersae continuationes reperiuntur iam ad Constantinum Ducam qui A. C. 1067. obiit, iam vlterius etiam vsque ad A. C. 1180.

Georgii Monachi et Archimandritae cognomento *Hamartoli* circa A. C. 842. clari, quem cum Syncello multi male confundunt, Chronicon ab O. C. ad Michaëlem Theophili Imp. filium nondum integrum lucem vidit, etsi partes quasdam illius et fragmenta habemus a Petauio, Lambecio, Gretsero, Allatio, Radero aliisque sparsim edita. Ex hoc Chronico etiam Chronologica excerpta petita sunt quibus Malala ab initio suppletur; Confer Humfredi Hody diss. Malalae praemissam §41. et Allatium de Georgiis pag. 329. seq. qui Cedrenum, Theophanem, Glycam aliosque posteriores Chronologos ex eo profecisse atque in Excerptis ineditis Constantini Porphyrogeneti περὶ πρεσβέων nonnulla ex hac historia Georgii Monachi de legationibus ad Principes ethnicos legi p. 334. notat. Idem Allatius libro de aetate et interstitiis Ordinum apud Graecos p. 180. nonnulla ex eodem proferens, monet neutiquam contemnendum esse auctorem, *ex quo recentiores Graecorum Historici sua fere omnia neque verbis ipsis immutatis hausere, quod vt videas latinum fecimus et vna cum textu Graeco si per tempora licuerit tibi communicabimus.* Illa Allatii versio et editio non vidit lucem, nisi quod prooemium operis cum interpretatione sua diatribae de Georgiis inseruit. Duos Codices MSS. Regiae Bibl. Parisiensis laudat Cotelerius ad lib. 9. recognitionum quae sub Clementis nomine ambulant cap. 20. Vindobonensem Lambecius II. pag. 588. Mediolanensem et Scorialensem Allatius de Georgiis p. 334. Bauaricum Gretserus T. 2. de cruce, et Matthaeus Raderus in viridario sanctorum, notis ad vitam S. Ignatii, Baroccianum denique qui exstat in Bibl. Bodleiana, Humfredus Hody loco laudato.

Hippolyti Thebani qui saeculo XI. floruit, Chronicon a Christo nato ad sua tempora, similiter nondum in lucem prodiit, exceptis fragmentis, de quibus dictum est libro 5. Bibl. Graecae p. 212. sqq.

Georgii Cedreni Monachi Chronicon ab orbe condito ad A. C. 1057. cum *Ioan. Xylandri* versione et notis editum est Basileae apud Ioan. Oporinum et Episcopios fratres A. 1566. fol. atque inter scriptores Historiae Byzantinae cum eiusdem Xylandri sed passim a Fabrotto emendata interpretatione notisque, et notis posterioribus *Iacobi Goari*, quibus Xylandri etiam versio et notae

paſſim emendantur, ac gloſſario *Caroli Annibalis Fabrotti*, qui editionis huius curam habuit. Pariſ. 1647. fol. In hac editione ex codicibus MSS. lacunae ingentes tres, aliaeque ex MSS. Altempſianae et Vaticanae Biblioth. ſuppletae ſunt, nam et Ioan. Leunclauius notis ad Annales Turcicos teſtatus erat, apud ſe aliquot folia Cedreni eſſe, quae in Xylandri editione deſiderarentur. Multa etiam emendata ac ſuppleta e *Ioanne Scylitze*, Curopolate, qui Cedrenum [15] exſcripſit, ſimulque continuauit. Igitur eiusdem hiſtoria, quae deſinit in A. C. 1080. ſubiuncta eſt a Fabrotto *Graece* e bibliotheca Regia, et *Latine* ex interpolata per eundem editorem Ioan. Baptiſtae Gabii verſione. [16] In codice Vaticano Aethiopicorum Heliodori annotatum eſt, illum ſcriptorem verſibus Iambicis etiam ad Imperatorem Theodoſium ſcripſiſſe de auro conficiendo, idque Georgium Cedrenum teſtari. Γράφει δὲ διὰ ςίχων Ἰάμβων τὴν τοῦ χρυσοῦ ποίησιν πρὸς τὸν αὐτὸν Θεοδόσιον, ὡς φησὶ Γεώργιος ὁ Κεδρηνός. *Neque vero hoc licet negare*, inquit Conringius de medicina Hermetica p. 25. *etſi in edito Cedreni volumine* (etiam Pariſienſis editionis) *non reperias. Notum enim, valde mutilum illud eſſe, et miris modis deformatum, quod iam Ioſephus Scaliger eſt conqueſtus.* Vide tamen, quae Scaligeri iudicio, qui breuiarium tantum maioris operis et cadauer ad nos perueniſſe exiſtimabat, opponit Allatius de Georgiis p. 336.

Ioannis Zonarae CPolitani ex praefecto vigilum et primo a Secretis Monaſticam vitam amplexi et plurimis aliis ſcriptis clari, Annales ab orbe condito ad A. C. 1118. quo obiit Alexius Comnenus, ex Vienneſi MS. et aliis quatuor codicibus, cum *Hieron. Wolfii* notis prodiere Baſil. 1557. fol. Poſtea vir praeclariſſimus *Carolus du Freſne* Wolfianam editionem ex 4. ſcriptis Codd. Regiae Bibl. et vno Colbertino emendauit, latinam verſionem recenſuit notasque eruditas addidit Pariſ. 1686. fol. quumque Wolfius contra auctoris mentem Annales in tres partes diremiſſet, Cangius diuiſionem operis genuinam in partes duas, librosque XVIII. reſtituit, et libros capitibus diſtinxit, ſubiuncto *breui ſummario Chronologico Anonymi* ab Adamo ad Alexium Comnenum, quod Dionyſ. Petauius cum Nicephori CPol. breuiario Hiſtorico Graece et Latine vulgauerat Pariſ. 1616. 8. *Italice* quoque translati Zonarae An-

[15] Fallitur Labbeus, qui Cedrenum Ioannis Scylitzae exſcriptorem facit, confundens hunc cum Ioanne Portoueſtiario, cognomento Thraceſio, quem Cedrenus laudat inter eos, ex quibus profecit, et quorum veſtigiis inſiſtere non diffitetur ſemet, Syncellum, Theophanem, (Ioannem) Siculum, Pſellum, alios. De Syncello plura dabit Allatius in diatriba de Georgiis p. 334. ſeq.

[16] Prologus compendii hiſtorici Scylitzae auctior iis, qui ante editi fuerunt, inſertus legitur in Montefalconii catalogo biblioth. Coiſlinianae p. 202.

Annales sunt a Marco Aemilio, Florentino, Venet. 1560. 4. et Gallice à Ioanne Mileto Paris. 1583.

In eodem Anno Christi 1118. desinunt etiam ab Orbe condito deducti Annales MICHAELIS GLYCAE Siculi, quorum partem a Iulio Caesare ad Constantinum M. ex codice Andreae Schotti sub falso *Theodori Metochitae* nomine cum versione et notis edidit *Io. Meursius* Lugd. Batav. 1618. 4. Integras ex Ioh. Sambuci Codice vertit vulgauitque Latine *Io. Leunclauius*, et ad captam vsque a Turcis CPolin continuauit Basil. 1572. 8. Inde *Philippus Labbeus* pluribus Codd. MSS. vsus Claromontano, Fontisebraldensi, et variis lectionibus ex Codice Bauarico, Vallicellano atque Augustano Glycam *Graece* primus edidit, versionem *Leunclauii* recensuit, notasque suas, perinde vt Meursii quoque, et Leunclauii continuationem adiunxit. Paris. 1660. fol. Laudat hic Glycas p. 82. *Pyronem* siue *Pyrrhonem* χρονογράφον, ex eoque refert Adamum quadragesimo demum quum conditus esset die paradisum esse ingressum.

Post Glycam scripsit circa A. C. 1150. sub Manuele Comneno, quem laudat pag. 53. edit. Regiae Chronicon suum ab Orbe condito ad A. C. 1081. siue Nicephori Botaniotae imperium et Alexii Comneni initia tantum modo produxit CONSTANTINVS MANASSES. Non prosa sed versibus prosae simillimis, quos *politicos* Graeci recentiores appellant, scripsit Annales suos, siue σύνοψιν ἱστορικὴν ad Irenem Andronici Comneni vxorem, de qua Cangius in familiis Byzantinis p. 181. Vertit hunc scriptorem ex Italico Codice vulgauitque Latine *Io. Leunclauius* Basil. 1573. 8. *Graece* ex Codice Palatino descriptum *Io. Meursius* edidit subiuncta *Leunclauii* versione ad calcem voluminis et notis eiusdem suisque castigationibus Lugd. Bat. 1616. 4. Hinc inter Historiae Byz. scriptores lucem vidit Graece et Latine Paris. 1655. fol. additis praeter Meursii et Leunclauii notas variis Lect. e MSS. Codice *Allatii*, et quas *Carolus Annibal Fabrottus* collegit e duobus Regiis Codicibus, eiusdemque *Fabrotti glossario*. Andreas Schottus in litteris ad Meursium datis 28. August. A. 1615. *De Manasse scito et penes me esse MS. ex libris Petri Pantini, eodem etiam latino interprete, cum ignoraret fortasse a Leunclanio esse conuersum.*

V. Chronologi Latini veteres praeter *Hieronymum* Eusebii interpretem continuatoremque, notandi veniunt quos vna cum illo editos pag. 234. diximus *Tiro Prosper*, *Victor Tunnunensis*, *Iohannes Biclariensis*, [17] *Idatius* Lemouicensis et *Marcellinus Comes*. Neque praetereundum Chronicon *Prosperi* inte-

[17] Chronica Idatii et Iohannis Biclariensis recensuit quoque Cardinalis Aguirre T. 2. Conciliorum Hispaniae.

integrum, quale a Victore Aquitano praef. ad Canonem Paschalem, Gennadio cap. 84. de S. E. et Cassiodoro diuinar. Instit. cap. 17. describitur, editum primum a Philippo Labbeo in Bibl. noua MSS. Paris. 1657. fol. Tom. I. pag. 16. atque recusum in Tomo XI. thesauri Graeuiani, vna cum fastis Magistratuum Pighianis ab V. C. ad Vespasianum ex edit. Antw. 1615. fol. fastis consularibus integris *Idatianis* ex eiusdem Labbei [18] editione, fastis consularibus Anonymi quos e MS. Vindobonensi H. Noris [19] edidit et dissertatione illustrauit, Anonymo de praefectis vrbis et fragmento fastorum ab A. C. 205. ad 353. ex editione Aegidii Bucherii Antw. 1634. fol. et Epistola Consulari eiusdem Henrici Noris ex edit. Bononiensi A. 1683. Pars prior huius Chronici Prosperiani ab Orbe condito procedit vsque ad mortem Imp. Valentis, altera ab A. C. 379. ad 455. conuenit fere cum ea quam vulgauerat Andreas du Chesne Tom. I. scriptorum Francorum pag. 201. Paris. 1636. fol. Addidit Labbeus eumque sequutus Graeuius etiam editionem Pithoeanam Chronici Prosperi ab A. C. 379. ad 455. sed ex MSS. emendatam. Ac praeter hanc Pithoeanam An. 1588. etiam altera e MS. Augustano legitur Tom. I. lectionum antiquarum Henrici Canisii, quas raro obuias, variis obseruationibus, notis et opusculis auctas, recudi curauit Iac. Basnage. Antwerpiae (Amstelod.) 1725. fol. Voll. 4. Ab A. C. 455. incipit Chronicon *Marii Auenticensis* et ad Tiberium Constantinum progreditur, quod cum appendice veteris scriptoris vulgauit idem Andreas du Chesne. *Flauio Lucio Dextro* suppositum Chronicon Historiae omnimodae omitto, licet commentariis operosis atque vt ipse vocat apodicticis Francisci Biuarii illustratum et Lugd. 1627. fol. editum. Neutiquam enim illud opus esse quod Lucius Dexter ad Hieronymum scripsit, neque continuationem compositam esse a *Mario Maximo*, Episcopo Caesaraugustano, sed potius vtrumque tenebrionis sinistri ἄτοπον κύημα et omnimodae fabulae nugarumque canorarum pandocheum, Hieronymique de la Higuera vel similis nugiuenduli Hispani officinam sapere, pridem obseruarunt viri doctissimi. Omitto etiam Chronicon, quod *Dacio*, Mediolanensi Episcopo, A. C. 551. defuncto, nonnulli tribuunt, quoniam nec editum est, et quicquid contra pugnet Eustachius a S. Vbaldo in [20] diss. de Hymno: *Te DEum Laudamus*, longe iunioris est scriptoris, et res tantum Mediolanensis Ecclesiae ab octauo saeculo ad A. C. 1067. narrat. Vide Mabillonii Analecta Tom. I. p. 3. seq. et Lud. Antonium Muratorium V. C. Tom. I. anecdoton Bibl. Ambrosianae pag. 236. Acta Sanctor. Tom. I. Ianuar. 14. pag. 967. seq. Tillemontium me-

[18] Tom. I. Bibl. nouae MSS. p. I.
[19] Ad calcem diss. de Anno et Epochis Syro-Macedonum, Lips. 1696. 4.
[20] Vid. Acta Erud. Tom. 3. supplementi p. 163.

memor. Hist. Eccles. Tom. 13. etc. *De M. Aurelii Cassiodori Senatoris* Chronico ad Theodoricum Regem ab Adamo vsque ad A. C. 519. siue consulatum Eutharici Cillicae et Iustini, nec non de Chronico *Iornandis* dixi in Bibliotheca Latina. De Chronicis *Q. Iulii Hilarionis*, (quod exstat Tom. 6. Bibl. Patrum edit. Lugd. p. 373.) *Isidori* Hisp. *Bedae* Venerab. *Freculfi* Lexouiensis, *Adonis* Viennensis, *Reginonis* Prumiensis, *Hermanni* Contracti, *Mariani* Scoti, *Lamberti* Schafnaburgensis, *Sigeberti* Gemblacensis, per *Anselmum* Abbatem continuato, *Hugonis* Virdunensis, *Florentii Brauonii*, *Orderici Vitalis*, *Othonis*, Frisingensis Episcopi, *Godfridi* Viterbiensis, *Helinandi*, *Conradi a Lichtenau*, *Alberti Stadensis*, *Martini*, *Poloni*, aliorumque plurium consules Vossium de Hist. Latinis, et de scriptoribus Ecclesiasticis scriptores, Georg. Calixtum appendice diss. de Creatione, Io. Andream Bosium Introductione ad Hist. vniuersalis scriptores ac Thom. Ittigii τȣ μακαρίτȣ apparatum ad Histor. Ecclesiasticam.

Iudaei Chronologi pauci exstant, vt 1) *Seder Olam Rabba* siue Chronicon maius ab orbe condito ad tempora Imperatoris Hadriani, quod a Iudaeis R. Iose ben Chelpetha tribuitur. 2) *Seder Olam Zutha*, siue Chronicon minus, scriptum circa A. C. 1124. ab exordio mundi ad Annum Christi 522. progrediens, quos ambos libros post Gilbertum Genebrardum vertit, et cum interpretatione sua Latina et notis eruditis, ac praeclaris de Historiae sacrae fide dissertationibus edidit Iohannes Meyer, Amstelod. 1699. 4. Hic multis disputat contra Io. Morinum, qui in Exercitationibus Biblicis pag. 226. seq. contenderat vtrumque Chronicon hoc scriptum saeculo XII. atque adeo diuersum esse a Seder Olam quod in Talmude Codice Nidah, cap. 5. et 30. allegatur. [21] 3) *Schalscheleth Hakkabala* siue Catena traditionis R. Gedaliae. [22] 4) *Sepher Iuchasin*, [23] liber familiarum auctore R. Abrahamo Zacuth, ab humani generis initio ad A. C. 1502. cum additamentis R. Samuelis Schullam. 5) *Zemach Dauid* [24] Germen Dauidis auctore R. Dauid Ganz ab Orbe condito ad A. C. 1592. cuius libri magnam partem (vtinam accuratius) vertit et cum notis suis Latine edidit Guil. Henricus Vorstius Lugd. Bat. 1644. 4.

Ex illis qui *Arabice* scripserunt, celeberrimi sunt Eutychius et Abulpharaius, ambo Christiani, ambo lectu haud indigni. *Eutychium*, Guil. Tyrius [25] appellat *Seith filium Patricii*: ab aliis *Aphthisium* etiam nuncupari notat Sel-

 denus

[21] Conf. Wolfii Bibliothec. Hebraeam, Vol. 1. pag. 492. Vol. 3. p. 367. et Vol. 4. pag. 1092.
[22] Wolfius Bibl. Hebr. Vol. 1. p. 280. et Vol. 3. p. 169.
[23] Wolfius lib. cit. Vol. 1. p. 104. sq. et Vol. 3. p. 66.
[24] Wolfius l. c. Vol. 1. p. 293. et 398. et Vol. 3. p. 181. ss.
[25] Vide Gesta DEI per Francos Tom. 1. p. 626.

denus lib. 5. cap. 2. de iure naturae et Gentium. Hic ex priscis Orientis monumentis a rerum initiis ad A. C. 940. Historiam siue Annales, plerumque Ecclesiasticos, summa quod eiusdem Seldeni iudicium est, diligentia contexuit. Fuit Patriarcha Alexandrinus ab A. C. 933. [26] ad 950. quo diem obiit supremum. Haeresi Iacobitarum siue Eutychianorum et Nestorianorum pariter infestus, vtramque oppugnat, et Melchitam se profitetur T. 2. pag. 16. 23. 79. 147. seq. Chronologicae eius rationes probantur inprimis Ioanni Pearsonio in diss. posteriore de annis priorum Romae Episcoporum, licet non tantum illis tribuat in Vindiciis Ignatianis. Locum quendam insignem Annalium Eutychii cum Latina versione et commentario suo edidit Io. Seldenus Lond. 1642. 4. sub titulo Originum Alexandrinarum. Quae inde Seldeno opposuit Abraham Ecchellensis in Eutychio suo vindicato Rom. 1661. 4. ad ea respondet Seldenus in praefatione ad rerum Anglicarum scriptores veteres. Ceterum totum Eutychii opus Arabice et Latine cum vtilissimis ad rem Chronologicam indicibus vulgauit Eduardus Pokokius Oxon. 1658. 4. a Seldeno potissimum, vt hoc laboris in se susciperet impulsus, neque enim ipse Seldenus (A. 1654. iam septuagesimo aetatis anno defunctus) integrum Eutychium vel vertit vel in lucem edidit, quo nomine Eliam du Pin Tom. 8. Bibl. Eccles. p. 4. hoc tradentem recte reprehendunt acta Eruditorum A. 1698. pag. 162.

Gregorii Abulpharali [27] siue *Barhebraei*, professione medici, patre Aaron medico, secta Iacobitae, quem Primatem Orientis vocat Assemannus Bibliothecae Orientalis T. 2. pag. 244. Compendium Dynastarum, ab orbe condito ad A. C. 1276. quod Auctor Syriace primum scripsit, deinde paullo ante obitum Arabice vertit, (v. Assemannum B. Or. T. 2. pag. 264.) Arabice et Latine ab eodem Pocockio in lucem editum est Oxoniae 1663. 4. qui specimen Historiae Arabum ex eodem Abulpharaio cum luculentis suis commentariis ediderat, ib. 1650. Chronici Syriaci ab eodem Abulpharaio compositi particulam Syriace et Latine Bibl. Or. Tomo secundo p. 314. seqq inseruit laudatus Assemannus. De hoc scriptore, tanto minus prolixe hoc in loco agendum mihi esse video, quod pag. 33. ipse negat se accuratum studium in temporum mo-

[26] Confer Eutychii Annales p. 472. 527. 531. seq. et Eusebium Renaudotum in historia Patriarcharum Alexandrinorum Iacobitarum p. 346. seq.

[27] De Abulpharaio agit idem Renaudotus Tomo 2. liturgiar. orientalium p. 469-472. et Assemannus Bibl. Or. Tom. 2. p. 244-463. vbi vita et scripta eius copiose enarrantur, simulque p. 309. ss. demonstratur, diuersum ab eo esse Abulpharagium Abdallam Ebnattibo, monachum Nestorianum, defunctum A. C. 1043. qui Arabice in vtriusque Testamenti libros commentatus est, et Aristotelem eadem lingua illustrauit.

notatione posuisse. *At quum instituti nostri non sit exacte definire annos (Philosophorum) verum ex illis nonnulla recensere, quae quod laudabile fuit in moribus eorum exprimant, atque animum oblectare — — nihil nostra intererit utrum tempora quibus facta fuit eorum mentio, sint ea quibus reuera floruerint nec ne.* Ait tamen sequutum se esse Chronologos Eusebium et Andronicum, iisque consentientem Iacobum Rohensem, qui tribus linguis Hebraea, Graeca et Syra excelluit.

His adde Chronologicam Historiam *Hazi Kalifae Mustafae*, Muhamedani, ab exordio Mundi ad vsque A. C. 622. quam ex Turcico, Persico et Arabico Italice edidit Io. Rainaldus Carolus: Cronologia Istorica scritta in lingua Turca, Persiana et Araba da Hazi Kalife Mustafa, e tradotta nell' idioma Italiano da Giovanni Rinaldi Carli, Nobile Iustinopolitano et Dragomano della Sereniss. Rep. di Venezia. An. 1696. 4. Vide Museum Mineruae Venetae T. 1. p. 359.

Venit etiam hoc loco memorandum alterum, sed christiani scriptoris *Chronicon Orientale*, quod ex Arabico Codice Segueriano primum versum et Latine editum est ab *Abrahamo Ecchellensi*, Parisiis 1651. fol. inter scriptores historiae Byzantinae; deinde denuo versum, atque annotationibus illustratum a *Iosepho Simonio Assemanno* prodiit Romae 1729. fol. Cuius quidem Chronici auctorem esse Petrum Abushiaker Ebnarraheb Abilaram idem Assemannus ostendit. De auctore ita scribit Ecchellensis: *Nostrum exemplar Anonymum est, at eius autorem fuisse quendam nomine filium Monachi, ex prima parte Chronici GEORGII HOMAIDI (Elmacini) plane colligitur. Quoties enim quod passim facit hunc laudat, non solum sententia semper eadem est, sed numerata quoque verba. Eum autem fuisse Aegyptium Cophtitam, indicant stilus, numeri, ac Patriarcharum Gentis vitae, quorum pro Dioscoriana* [28] *secta labores ac certamina celebrat.* In aetatibus Patriarcharum rationes LXX. Interpretum [29] probat, addit tamen computum Hebraeorum secundum versionem sacrorum librorum Arabicam Abibahri Almontasseri. Quae de Imperatoribus Romanis traduntur et pauca sunt et in Heraclio hoc est tempore Hegirae Muhamedicae desinunt. Historia Calipharum Moslaminorum et Calipharum Aegypti et Babylonis, Patriarcharumque Alexandriae perducitur vsque ad A. C. 1258. Hegirae 657. Martyrum 955. Annos Hegirae lunares reducit ad annos solares. Huic Chronico Orientali Historiam suam de rebus et dogmatibus Arabum ex

[28] Vide Chronicon Orientale pag. 118. seq. et p. 59. vbi Melchitarum et Iacobitarum quoque mentio. Melchitae hoc est Regii et Imperiales dicti qui contra Dioscorum cum Imperatore senserunt. De Iacobitis iterum p. 120. sqq. Melchitarum meminit etiam f. 123.

[29] Confer Abrahami Ecchellensis Hist. Arabum p. 397.

ex monumentis Arabicis excerptam subiunxit, in qua allegat inter alia libros Chronicorum Gregorii Barhebraei, Historiam gentium Ismaëlis Sciahinsciah et Chronicon Hamzae Asplahanensis Persae et p. 201. notat ex Arabum mente incidere Hegiram in A. C. 631. Diocletiani s. Martyrum 339. Actiacum 652. ab Alexandri M. victoria 934. a Nabuchodonosoris regni initio 1369. a Mosis obitu 2348. a natali Abraami 2893. a diluuio 3974. et a casu Adami 6216.

Georgius Elmacinus, itidem Christianus, medio saeculo tertiodecimo clarus scripsit Historiam siue Chronicon ab Orbe condito vsque ad A. C. 1118. cuius priorem partem vsque ad Muhamedem in Bibl. Seguieriana MS. euoluit Ecchellensis, vt testatur ad Chronicon Or. et in Eutychio suo vindicato: In Cantabrigiensi Bibl. eandem partem litteris descriptam Syriacis legit, qui subinde ex ea nonnihil profert in historia Orientali Hottingerus: posterior sub titulo Historiae Saracenicae prodiit ex Thomae Erpenii versione Latine Lugd. Bat. 1625. 4. cum Roderici Ximenes Archi-Episcopi Toletani Historia Arabum: et Arabice ac Latine cum eadem versione Erpeniana, curante Iacobo Golio, ibidem atque eodem anno in fol. Laudat subinde Chronologum et Chronica Christianorum, sed sine nomine.

Extat et *Chronicon Samaritanum*, siue Arabica versio Chronici veteris Samaritani ab excessu Mosis ad tempora Antoninorum, quam Samariticis scriptam litteris ad Iosephum Scaligerum a Samaritanis missam ex eius legato MS possidet Bibliotheca publica Leidensis Academiae, ex quo apographum in Bibl. Mazariniana legit Ecchellensis, qui id laudat in Historia Arabum pag. 145. Descripsit etiam Hottingerus et ex eo loca a se Latine versa hinc inde allegat in Enneade diss. in Historia Orientali et aliis scriptis, atque Epitomen eius libri Latine subiecit Exercitationibus Anti-Morianis, librum integrum etiam publicare pollicitus, quod tamen morte praeuentus facere haud potuit: Descripsit etiam Iacobus Golius cuius apographum manu eius passim emendatum seruare se testatur V. C. Hadrianus Relandus, qui ex illo nonnulla affert parte 2. diss. Miscell. 1: Computum Samaritanum cum notis suis vulgauit Scaliger VII. de emendat. temporum pag. 657. seq. Et Chronologiae Samaritanae Synopsin ex *Abulphetacho Danefaeo* excerptam ab viro doctissimo Eduardo Bernhardo Lipsienses inseruere Actis Eruditorum Anno 1691. pag. 167.

VI. Ex Chronicis historicis recentibus quum exstent infiniti, paucos tantum commemorare iuuat Annalium quidem Veteris Testamenti scriptores *Iacobum Salianum*, *Augustinum Torniellum*, *Henricum Spondanum*, atque his neu-

neutiquam inferiores accuratiſſimum *Iacobum Vſſerium*, (cuius Annales V. et N.T. nouiſſime Geneuae 1722. recuſi ſunt) *Hugonem Robinſonum*, *Iacobum Capellum* et Chronici Catholici auctorem pereruditum *Eduardum Simſonium*. Annales temporum noui Teſtam. vsque ad A. C. 1198. edidit *Caeſar Baronius*, quum notationis temporum minorem quam rerum curam habuiſſent Centuriarum Magdeburgenſium auctores: Baronium continuarunt breuius quidem *Henricus Spondanus* ad An. 1640. fuſius et vberius *Abrahamus Bzouius* vsque ad A. 1572. nouem Vol. atque *Odoricus Rainaldus* octo Vol. vsque ad A. 1534. quibus poſt mortem Auctoris acceſſit nonum Volumen vsque ad An. 1565. Caſtigauit Baronium et ſuppleuit praeter alios *Antonius Pagi* in Critica Baroniana 4 Vol. Geneu. 1705. fol. et *Samuel. Baſnagius* in Annalibus Politico-Eccleſiaſticis vsque ad A. C 602. Roterod. 1706. fol. 3. Volum. De quibus ſingulis diligenter et copioſe diſſeruerunt Theologi celebratiſſimi Thomas Ittigius in Exercitatione praemiſſa ſelectis Hiſtoriae Eccleſiaſticae Saeculi 1. capitibus. Io. Fridericus Mayerus in libro de fide Baronii ipſis Pontificiis ambigua Amſtelod. 1697. 8. et S. V. Iac. Sigism. Baumgarten in relationibus de bibliotheca quadam Halenſi (Nachrichten von einer hallischen Bibliothek) P. 9. Vol. 2. pag 214-268. vbi ſimul pag. 248. Laderchii continuatio annalium Raynaldi recenſetur. De *Edmundi Maclet* Hiſtoria V. et N. Teſt. vide Acta Eruditorum A. 1713. pag 371. et 374.

Ioh. Marshami, Angli Equitis aurati, Canon Chronicus Aegyptiacus, Ebraicus, Graecus, non minus ob minime vulgarem eruditionem quam paradoxas quas propugnat opiniones notiſſimus prodiit Londini 1672 fol hinc Lipſiae V. C. Ottone Menckenio curante 1676. 4 et in Belgio 1698. 4. Inter alia etiam illuſtrat praeclarum et antiquiſſimum monumentum Graecum Chronologicum Epochas marmoreas *Arundelianas*, quas Oxonium hodieque ſeruat, et cum Io. Seldeni, Thom. Lydiati et ſuo commentario edidit Humfredus Prideaux. Oxon. 1676. fol. Ad easdem conferendus Iac. Palmerius Exercitatt. ad optimos auctores Graecos pag. 681. ſeq. Franciſcus Bianchinus in antiqua Hiſtoria ex monumentis priſcis illuſtrata cap. 25. pag 320. ſeq. Henricus Maſcampius in inſtitutionibus Chronologicis parte 1. Rich. Bentleius diſſ. de Epiſtolis Phalaridis Anglice edita p. 205. ſeq. Marshami Chronologiam nouiſſime ad examen vocauit V. C. Iacobus Perizonius in Originibus Aegyptiacis Lugd. Bat. 1711. 8.

Paulus Pezronius in Antiquitate temporum defenſa ac reſtituta veſtigiis inſiſtit Iſaaci Voſſii, aduerſariumque nactus eſt virum doctiſſimum Michaëlem le Quien. *Io. Harduini* S. I. Chronologiam ad examen reuocauit V. C. Alphonſus des Vignoles in Epiſtola ſubiuncta Vindiciis veterum ſcriptorum

scriptis a doctissimo Viro Maturino Vez. de la Crose, Roterdam. 1708. 12. Idem *Vignolius* Gallica lingua edidit chronologiam historiae sacrae sub hoc indice: Chronologie de l'histoire sainte et des histoires etrangeres, qui la concernent, depuis la Sortie d'Egypte jusqu' à la Captivité de Babylon. Berolini 1738. 4. *Isaaci Newtoni* chronologia veterum regnorum emendata, inserta est Opusc. eius T. 3. p. 33-268.

Ex Chronicis vniuersalibus primus *Sethus Caluisius* operae pretium fecisse videtur, cuius opus Chronologicum vsque ad A. C. 1685. continuatum (auctor enim A. 1615. Lipsiae defunctus vltra initia saeculi decimi septimi haud processit) prodiit Francof. 1685. fol. *Gilbertus Genebrardus* qui ante Caluisium scripsit multa tradidit incerta fide, neque accurata satis, quod de plurimis aliis affirmare licet, ideo praetermittendis quoque: non tamen praetereundus *Vbbo Emmius* cuius opus chronologicum cum Canone Chronico prodiit Groningae 1619. fol. nec *Philippus Labbeus* S. I. cuius Chronologia postuma Historica siue Annales ab orbe condito vsque ad A. C. 1666. quo auctor obiit, viderunt lucem Philippo Brietio curante Paris. 1670. fol. tribus Voluminibus; quorum primum desinit in Anno Christi 751. secundum in Anno 1200. tertium in Anno 1666. In primis hic laudandus *Dionysii Petauii* S. I. Liber decimus tertius doctrinae temporum siue Chronologia ab orbe condito vsque ad A. C. 533. Paris. 1627. et Amstelod. 1703. fol. Hanc simili accuratione facilique methodo ad nostra tempora produci e re studiosorum esset, quos interim contentos esse oportet vel Caluisio, vel Chronico *Io. Baptistae Riccioli* ab orbe condito ad A. C. 1668. vel *M. Zuerii Boxhornii* Chronologia quam ad A. C. 1676. continuauit Daniel Hartnaccius. Aut certe B. *Christophori Heluici* theatro Historico-Chronologico, quod A. 1609 primum editum, ab aliis deinde continuatum est, vti *Schraderianis* quoque tabulis, saepius ob communem apud nostros vsum recusis, accidit. Omne aeuum duabus tabulis explicatum accurato Viri eruditissimi et cum incredibili elegantiorum literarum iactura Lugd. Bat. 1715. 6 April. extincti *Iacobi Perizonii* studio recensitis, aere descripsit Petrus van der Aa. Lugd. Bat. 1714. Tabulis octo *Henricus Mascampius*, Duisburgensis Professor Amstelod. et Lips. 1717. fol. Tabulis quinquaginta sex Anglice *Ioannes Blair*. Londini 1754. fol. Chronologicas antiquitates itidem anglico sermone edidit *Ioannes Iacksonus*. Londini 1752. 4. tribus voluminibus hoc indice ornatas. Chronological Antiquities, or the Antiquities and Chronology of the most ancient Kingdoms, from the Creation of the World for the space of five thousand Years. Neque praetereunda videtur *Henrici Winderi* critica et chronologica historia ortus, progressus, lapsus atque restaurationis doctrinae, earum inprimis rerum, quae ad religionem

nem spectant, Anglico sermone, Londini 1745. duobus voluminibus in 4. edita, in qua multa, ad chronologiam pertinentia, scil. de tempore, quo humanum genus per orbem terrarum dispersum est, de chronologia septuaginta interpretum, de Synchronismo Leonidae et Xerxis, (quo Winderus vtitur ad nexum profanae historiae cum sacra determinandum;) de chronologia graeca ab excidio Troiae et reditu Heraclidarum in regnum Leonidae, de historia et chronologia regni Assyriaci, Babylonici et Persici, erudite discutiuntur. Hisce iungantur *Augustini Calmeti* breuis chronologia, seu rationarium temporum ecclesiasticae ac ciuilis historiae a M. C. vsque ad Annum 1734. quae prodiit Argent. 1734. 8. vsque ad Ann. 1737. 8. excusa est Venet. 1737. *Beni. Marshalli* tabulae chronologicae a creatione mundi vsque ad Christi natiuitatem. Oxonii 1713. fol. *Io Christoph. Harenbergii* tabula chronologica ab orbe condito ad Christi natalem deducta, quae inserta est Nouis Actis Eruditor. Lips. A. 1740. pag. 566-569. *Io. Dauid. Koeleri* chronologia historiae vniuersalis ab orbe condito ad nostra vsque tempora, tabulis distinctis XXVII. descripta. Norimb. 1736. fol. *Nicolai Lengleti du Fresnoy* tabulae chronologicae historiae vniuersalis sacrae et profanae vsque ad Annum 1743. Gallice conscriptae. Parisiis 2 Voll. 8. et in germanicum sermonem conuersae cum praefatione Sigism. Iac. Baumgartenii. Halae 1752. itid. 2 Voll. 8. *Ioann. Georg. Hagelgansii* chronica mundi vniuersalis, siue chronologia discussa: Germanice. Francof. et Lips. P. P. 2. 1751. et 1752. fol.

VII. In technica Chronologiae parte haud dubium est quin omnes qui ante ipsum scripserunt longe post se reliquerit, omnibusque post futuris facem insignem plane praeluxerit *Iosephus Scaliger* libris 7. de emendatione temporum, cuius operis a paucis hodie lecti pauciores etiam praestantiam intelligere, vere ait Huetius p. 276. Alnetanarum quaestionum. Melior editio Plantiniana est Lugd. Bat. 1598. fol. recusa apud Geneuenses An. 1629. atque tum aliis emendationibus et accessionibus priore A. 1583. praestat, tum vel ideo praeferenda, quod fragmenta veterum, Berosi, Abydeni et aliorum a Scaligero selecta et obseruationibus illustrata exhibet. His addendi eiusdem Scaligeri Isagogicorum Canonum libri tres, ex editione locupletata ab auctore et emendata quae post illius mortem prodiit ad calcem Chronici Eusebiani cum praefat. Alexandri Mori Amst. 1658. fol. Multa post Scaligerum praeclare obseruauit acerbus nimis eius insectator *Dionysius Petauius* S. I. in immortali de doctrina temporum opere (quod post editionem Parisiensem An. 1627. fol. recusum est Amstelodami 1703.) et in 8 libris dissertationum ad Vranologium Paris. 1630. atque deinde Amstelodami fol. Ex eadem socie-

tate laudandi veniunt *Philippus Labbeus*, cuius parua et magna methodus discendi chronologiam et historiam prodiit Paris. 1664. 12. Chronologia technica autem Paris. 1670. post auctoris mortem lucem vidit cum subiuncta, quam paullo ante laudauimus, chronologia historica, tribus voluminibus in folio. Nec minus *Ioh. Baptista Ricciolus* in Chronologia reformata Bononiae 1669. fol. et *Aegidius Bucherius*, cuius de doctrina temporum commentarius Canones praecipue veteres Paschales luce haud contemnenda perfundit Antw. 1634. fol.

Nostra aetate acutissimum et elaboratissimum opus Chronologicum vidimus ab Hibernorum doctissimo *Henrico Dodwello*, de veteribus Graecorum Romanorumque Cyclis Oxon. 1701. 4. Idem vir praeclarus multa etiam alia ad temporum rationes dilucidandas erudite commentatus est, scriptoresque antiquos varios luculentis notationibus Chronologicis et annorum quos persequuntur consignatione illustrauit. De periodo Iuliana et Anton. Pagi Graeco-Romana disserit *Sam. Basnagius* Annal. polit. eccles. Tom. 2. pag. 556. *Ludou. Boiuinii* Diss. de periodo Iuliana legitur in histor. acad. inscriptionum, T. 1. pag. 221-230. edit. Amstelod. et T. 1. pag. 204-212. vers. Germ. Petri Cinerii Diss. de vsu et abusu periodi Iulianae exstat in Dissertatt. eius litterariis Flor. 1742. 8. p. 107-119. De variis epochis et anni forma veterum orientalium dissertationem historico-chronologicam composuit *Ludouicus du Four du Longuerue*, quae primum locum occupat inter Dissertationes eius, quas e manuscripto erutas luci publicae exposuit Celeberrimus et de re sacra ac litteraria insigniter meritus Hildesiensium ecclesiarum Superintendens, Io. Dietericus Wincklerus. Lipsiae 1750. 4.

B. *Matthiae Wasmuthi* [30] opus astro-chronologicum auspiciis Reginae Christinae An. 1692. edi coeptum in herba statim suppressum est, neque vltra specimen eius atque introductionem quicquam vidit lucem, neque eruditis satisfecisset credo vir suis magis hypothesibus addictus, quam veterum diligenti tractatione et expensione comparatus ad res quas illi tradunt ad eorum mentem, certo tempori assignandas. Elementa chronologiae technicae compendio tradita tirones quam rectissime haurient ex *B. Aegidii Strauchii* nostri breuiario Chronologico, saepius subiecto praelis in Germania et apud Anglos quoque Londini 1699. 8. in quo licet breui libello multa solide et perspicue traduntur. A perspicuitate se commendat etiam *Io. Henrici Alstedii* Thesaurus Chronologicus et *Frid. Spanhemii* Chronologia sacra magno studio scripta et Tomo primo Operum viri illius eruditi edita. Sed *Dionysii Petauii* rationarium temporum toties in Gallia, Germania, et cum docta praefatione

V. C.

[30] Conf. Ioan. Henr. a Seelen, p. 400. delic. epistolicarum.

V. C. Iac. Perizonii in Belgio, ac Venetiis 1733. 2 Voll. 8. recuſum, vel eo nomine omnibus compendiis Chronologicis praeferri meretur, quod parti technicae plene et perſpicue traditae praemittit partem priorem, egregium Hiſtoriae vniuerſalis compendium, perſpicue et diligenti cura compoſitum, quod in ora libri ad fontes ſemper lectorem remittit. Non poteſt ſibi temperare Petauius quo minus Scaligero, cui tam multa debet, etiam in hoc inſultet vbique, quod in viro tam immoderatae bilis minus mirum, nam vt Alexander Morus praef. ad Euſebii Chron. *Memini*, inquit, *cum viueret atque ad ipſum inuiſendi cauſa itaremus, ne nominari quidem Scaligerum ferre poterat, quin excandeſceret, ac ſtomachum in contumelioſas voces et homine partibus addicto quam erudito magis dignas erumperet. Nec alius in libris apparet, quos tamen ſedatius compoſitos oportuit* — — *Non tamen ita partium ſtudio ducimur, vt Doctrinae temporum conditorem laude fraudatum ſua velimus: abeſſet modo ſuccus loliginis et aerugo. Nam quae tandem ars inchoata ſimul et perfecta eſt? Quin eum inter principes Chronologos non illibenter putamus, et verſatile hominis ingenium, eruditionem ſane multiiugam, et bene latinum ac rotundum eloquii genus complectimur, nec arbitramur ei parem tum fuiſſe, poſtquam a Sirmundo diſceſſeris, illius ordinis virum, eumque adeo magis interdum quam Scaligerum ſequimur. Sed an ideo maioris quam Scaligerum facimus: Quaſi vero Gigantis inuectus humeris pumilio quia longius proſpicit, ipſo Gigante maior exiſtimandus ſit.* Hiſce recenſitis iungi merentur Euſtachii Manfredi elementa chronologiae, quae poſt mortem eius Italice euulgata ſunt Bononiae 1745. 4. Nec ſicco prorſus pede praetereundi videntur ii, qui varia chronologiae capita difficiliora peculiaribus ſcriptis diſcuſſerunt. *Leonhardus Offerhauſius* ſpicilegiorum hiſtorico-chronologicorum libr. 3. quibus chronologia ſacra, origigines et fata regnorum per orientem, vt et Graecorum migrationes exhibentur. Groningae 1739. 4. *Iacob. Kochius* variis libellis germanico ſermone editis, ſcil. Pharos, das iſt, unverhoft aufblickendes Licht in den dicken Finſterniſſen der älteſten ägyptiſchen Hiſtorie zur ſichern Beſtätigung, und klaren Erörterung vieler moſaiſchbibliſchen Erzehlungen. Lemgo 1741. 4. In den kurzen und ſichern Anfangsgründen zu einer richtigen Chronologie, ſowohl nach einer Uebereinſtimmung der heiligen und Profanſchreiber überhaupt, als auch nach einer kürzer und begreiflicher, als ſonſt vorgetragenen danielitiſchen Zeitrechnung auf den Meßiam inſonderheit. Lemgo 1742. 4. Läuterung der wichtigſten Geſchichts-Ordnung, das iſt, eine philoſophiſchchronologiſche Abhandlung von nöthiger Verbindung der Vernunft und Sittenlehre mit der Geſchichtsſtellung und Zeitrechnung. Eben daſ. 1748. 4. *Ferdinandus Wilhelm. Beer*, in den Abhandlungen zur Erläuterung der alten Geſchichte: Cuius pars prima prodiit

diit Lipſiae 1752. 8. ſecunda et tertia ibid. 1756. 8. *Ioan. Georg. Walther* in der Abhandlung von dem Zeitraume zwiſchen dem Ausgange der Iſraeliten aus Aegypten und dem Baue des ſalomoniſchen Tempels: in ſcriptis illuſtrandae hiſtoriae vniuerſali inſeruientibus Parte 2. pag. 313-488. *Ioannes Sam. Semler* in der hiſtoriſchen und critiſchen Erläuterung des ſogenannten Canons des Ptolemäus: ibid. P. 3. p. 103-292. Ioannes Kennedy in libro anglice edito: A new Method of ſtaiting and explaning the Scripture Chronology upon Moſaic Aſtronomical Principles, Mediums and Data, as laid down in the Pentateuch. Londini 1751. 8.

VIII. Socrates apud Xenophontem [31] ſapienter monuit Geometriam eatenus addiſcendam eſſe, quatenus certos praeberet vſus in vita, ſubtilitatibus autem minutis et difficilibus intellectu animum pertinacius non eſſe applicandum, neque enim quid ea res fructus haberet videre ſe dicebat, licet illarum minime rudis eſſet: *ἔφη δὲ ταῦτα ἱκανὰ εἶναι ἀνθρώπου βίον κατατρίβειν, καὶ ἄλλων πολλῶν τε καὶ ὠφελίμων μαθημάτων ἀποκωλύειν, poſſe vero eas omnem hominis vitam abſumere, ac ab aliis multis vtilibusque diſciplinis auocare.* Similiter in Chronologicis diligenter euitandus hic ſcopulus, ne in ſubtilioribus et incertis tempus et operam diutius ludamus, ſed certis et exploratis inhaerentes, in aliis ſimus veriſimilitudine contenti, neque omnia ad puluiſculum excutiendo in minutiis ſudemus et angamur, ac poſt longos et inſanos aeſtus tamen cogamur denique fateri incertiores nos eſſe quam dudum. Laudandus ſane praeclarorum ingeniorum conatus, caliginem quae occurrit in veteribus monumentis improbo ſtudio diſpellendi, et difficilia explanandi: verum debet eſſe modus in rebus, et quando conſtat multos maximos viros non alio fructu rem aliquam tentaſſe, quam vt in diuerſa alii ab aliis abeundo lectores magis etiam ambiguos relinquerent, praeſtat ex tot ſententiis vnam amplecti, quae vel veriſimilitudine argumentorum, vel auctoritate ſcriptorum ſe prae caeteris probet nobis, quam ſine ſpe melioris ſucceſſus longo et parum profuturo labori ſe de integro immergere, vtilioribusque ſtudiis ſubducere. Laudandum etiam ſtudium in viris doctiſſimis qui rationes Coeli, et Eclipſium ſupputationes ad lucem Chronologiae inferendam attulere. Sed quo intricatius id omne eſt ob tenuem nec diſtinctam ſatis de illis apud antiquos ſcriptores memoriam et faciles in computandis iisdem errores, tabularumque accuratarum et ab omni labe immunium defectum, eo maior adhibenda eſt cautio ne demonſtrationum Aſtronomicarum praetextu in falſas hypo-

[31] Xenophon IV. de dictis et factis Socratis p. 814. Laudat illum locum etiam Euſebius XIV. 11. praeparat. Euangelicae.

hypotheses, quibus postea plura falsa superstruuntur, incidamus. Et quanquam non contemnendum est Tatiani monitum libro aduersus gentes docentis, παρ᾽ οἷς ἀσυνάρτητος ἐστιν ἡ τῶν χρόνων ἀναγραφή, παρὰ τούτοις οὐδὲ τὰ τῆς ἱστορίας ἀληθεύειν δύνατον, *vbi temporum rationes non cohaerent, ibi ne historiarum quidem narratio vera esse potest;* cauebimus tamen ob difficultates quascunque chronologicas, quas expedire forte statim non possumus, illico vocare in dubium vel negare rem bonis scriptoribus testatam: sequemurque potius iudicium Plutarchi, qui Solonem cum Croeso Rege versatum noluit inficiari, licet temporum rationibus hoc quidam repugnare existimarent. *Ego vero,* inquit in vita Solonis pag. 93. *historiam adeo illustrem et tam multis consignatam testibus, et quod maius est, tum Solonis moribus consentaneam, illiusque, magnitudine animi dignam et sapientia, non possum in animum inducere, vt repudiem ob chronicos quosdam quos vocant Canones,* οὓς μύριοι διορθοῦντες ἄχρι σήμερον εἰς οὐδὲν αὐτοῖς ὁμολογούμενον δύνανται καταστῆναι τὰς ἀντιλογίας, *quos sexcenti corrigentes nihil hactenus constituere certi, in quo consentiant inter se de pugnantibus, valuere.* Sulpicius Severus lib. I. *Inter se parum consentiunt qui rationem temporum inuestigatam ediderunt, quod cum vel DEI nutu vel vitio vetustatis eueniat, calumnia carere oportebit.*

IX. Dionysius Petauius quidem lib. 2. Epist 11. ad Arnoldum Cathium ingenue fatetur sententiam suam, qua tempus nati Christi ad Annum ab orbe condito quartum et octogesimum supra nongentesimum ac termillesimum retulit, neutiquam demonstratione firma niti, sed tantummodo ex verisimili suspicione probatam a se positamque fuisse. *Etenim sua cuique putandorum ratio est, a nobis ista certis de causis est constituta, quas in Tomo 2. Operis de doctrina temporum vberrime tradidimus. Neque vero id* ἀποδείξει *mera, sed maiori ex parte coniectura nititur. Quare qui aliter existimat, non magnum flagitium fecerit. Sit ille modo sibi constans, et Chronologiae suae rationes ita ex parte moderetur, ne cum anterioribus posteriora, vel vtraque cum historia et obseruatione dissideant.* Quantopere vero hac in parte inter se dissideant Chronologi, [32] cognosce, quaeso, nobiscum ex hac tabella, in qua, omissa leui differentia vnius anni, qua alii a natiuitate, alii a conceptione [33] Seruatoris computum suum inierunt, varias sententias de Anno Christi nati recensitas habes, paullo plures quam vel Ricciolus lib 7. chronolog. reformatae p. 292. vel Michael Neander in Erotematibus Hebraeae linguae pag. 213. seq. atque Renatus Iosephus

[32] Caussas huius miri dissensus non paucas notauit *Frider. Spanhemius* T. 2. dubiorum Euangelicorum p. 9. ss.

[33] *Muratorius* T. V. Scriptorum Italiae p. 137.

phus Turnemine S. I. in tabula prima Chronologica, Carolus Ioſephus Imbonatus in aduentu Meſſiae a Iudaeorum blaſphemiis vindicato ad calcem Bibliothecae Latino-Ebraicae pag. 30. ſeq. vel Allatius ad Euſtathii Hexaemeron pag. 250. ſeq. vel Vrbanus Cheuraeus Tom. I. Hiſtoriae mundi cap. I. atque ex eo Lud. Morerius in Lexico vocabulo *Monde*, vel Frider. Spanhemius in Chronologia ſacra p. 159. ſeq. aut Aegidius Strauchius in breuiario Chronologico pag. 360. vel Ioan. Guil. Ianus in hiſtoria aerae chriſtianae. Witteb. 1715. 4. Ioan. Conr. Dietericus in vita Auguſti Imperator. p. 300. Ioan. Sebaſtianus Mitternacht in Diſſert. gemina de natiuitatis Dominicae anno, anni quadrante, menſe ac die. Lipſ. 1659. 12. et Eclogae Euangelicae Mayero-Neumeiſterianae Tom. I. pag. 107. aliique, quos viderimus, retulerunt.

Auctor libri Seder Olam Zuta, qui ait templum vaſtatum A. O. C. 3558. *ſenſit Chriſtum natum eſſe* Anno Mundi	3488
R. Lipmann, (notante Vorſtio ad R. Dauid Ganz p. 271.)	3616
Iſaac Abarbanel	3630
R. Abraham ben Dior	3660
Chronicon Ebraeorum ſiue liber Iuchaſin R. Abrahami Zacuth	3670
R. Iaſon Noſen	3734
R. Nahaſſôn lib. de cyclo paſchali, apud Genebrardum	3740
R. Gerſon, R. ben Leui et R. Abraham	3754
Iudaei in Seder Olam	3758
R. Abraham ben Dauid in libello hakabalah ſiue traditionis aiens templum vaſtatum A. O. C. 3229.	3759
Hieronym. a Sancta Fide, Paullus a S. Maria, Lyranus, R. Dauid Ganz, R. Abraham ben Chaia, Franciſcus Georgius Venetus, Auguſtinus Steuchus, Iulius Bartoloccius, Petrus Galatinus et alii ex computo vulgato Iudaeorum	3760 vel 3762
Leo Hebraeus dialogo III. de amore	3760
Iacobus Chriſtmannus	3761
Arias Montanus	3766
R. Leui in caput duodecim. Danielis	3780
Aliqui Talmudici apud Genebrardum	3784
S. Iulianus ex Ebraica editione S. Bibliorum	3834
Andreas Helwigius	3836
Bened. Arias Montanus	3849
Vincentius Bellouicenſis in ſpec. hiſt.	3854

Aſtro-

Aſtronomi ſecundum hebraicos codices apud Abulfedam fol. 47. de vita Mohammedis 3861
Clemens Schubertus, Luſatius, Eccleſiaſtes Spirenſis, cuius libri quatuor de ſcrupulis Chronologorum prodiere Argentorati 1575. fol. 3864
Iacobus Gordonus, S. I. ſi Ricciolo fides, . . . 3880
Rabanus Maurus libro decimo de vniuerſo c.14. T. 1. opp. p. 161. ſeq. 3888
Gemellus Careri in itinere ſuo gallica lingua edito . 3904
Thomas Maluenda 3916
Matthaeus Beroaldus, Dauid Pareus, Philippus Mornaeus cap. 29. de V. R. C. 3917
Ioannes Benedictus, et Henr. Chriſtoph. Delbrück in hiſtoria eccleſiaſtica a condito mundo vſque ad A. C. 1730. Germanice. Lemg 1735. 8. 3926
Ioan. Iuſtus von Einem in diatriba Ioan. Iacob. Rambachio An. 1731. dedicata [34] 3927
Ioan. Lightfoot, Hugo Brughtonus . . . 3928
S. Hieronymus in quaeſtionibus hebraicis . . 3941
Antonius Capellus, Ioannes Cario, Chriſtophorus Roſſinus, praeſes ſenatus Burdegalenſis, in commentariis omnium a creato orbe hiſtoriarum. Pariſ. 1571. 4. p. 354. 3944
Robertus Baillius, Thomas Vincentius Monelia in Diſſertat. de annis I. C. ſeruatoris. Romae 1741. 4. Io. Laur. Bertus in Diſſertat. de vero Chriſti natali, quae eſt tertia Tomi primi Diſſertationum eius hiſtoricarum. Florent. 1753. 4. editarum 3945
Ioſephus Scaliger, Sethus Caluiſius, Vbbo Emmius, Chriſtophorus Heluicus, in theatro hiſtorico, Ioannes Buno in tabulis mnemonicis Hiſtoriae vniuerſalis. Luneb. 1662. 4. p. 73. et in ſynopſi chronologico-hiſtorica. 1669. 4. pag. 12. Chriſtoph. Heidmannus in epitome hiſtorica de Imperatoribus. Helmſt. 1623. 4. pag. 36. Timannus Geſſelius in Hiſtoria Eccleſiaſtica. Traiecti 1661. 4. p. 22. Ioannes Widichini in lumine chronographico. Holmiae 1666. fol. Caſpar Kloſe, Wernigerodanus, in ſpecimine chronologico hiſtorico. Sedini 1607. 4. Ioan. Henr. Alſtedius pag. 120. Chronologiae. Petrus Laurenbergius, Ioan. El. Terſeri in ſacra Chronologia a condito mundo ad natum Chriſtum, edita Vpſal. 1657. 8. pag. 30. Nicol. Mullerius, Ioan. Micraelius, Ioan. Hübnerus, Chriſt. Schotanus, Georg. Hornius, Caſpar Danckwert in ſpecimine Chronologiae. Sleſuici 1671. 4. Io. Georg. Eſſich 3947
Rei-

[34] Hanc obſeruationibus quibusdam chronologicis notauit Ioan. Georg. Liebknecht in Diſſ. de aera natiuitatis Chriſti genuina. Giſſae 1735.

Reinoldus Franckenberg in fundamentis verae Chronologiae Scaligeranae. Witteb. 1644. 4. et in differt. chronolog. Witteb. 1652. 4. p. 49. Ioan. Behmius in chronologica manuductione et deductione. Frfti 1618. fol. Daniel Spigel in Diff. de natali Christi Henricus Kipping in Historiae vniuersalis lib. 20. p. 84. Bremae 1665. 4. 3948

David Origanus, Ioan. Argolus, Frid. Hildebrandus, Ismael Bulliardus, Aegidius Strauchius, Ioan. Ionstonus, Magnus Celsius in Computo Ecclesiastico, Michael Watsonus in historia antediluuiana. Kil. 1665. 4. Ioan. Iustus Winkelmannus in Caesareologia. Lipf. 1670. 12. pag. 3. Ioan. Sleidanus de IV. Monarchiis, Christoph. Pezelius in mellificio historico. Frfti 1628. 4. Ioan. Lampadius 3949

Petrus Lambecius, Frider. Spanhemius, Hieronymus Vecchiettus, Antonius Pagi, Samuel Basnage, Henr. Kippingius, Henricus Samerius, Dionysius Exiguus, Theobaldus Meuschius in systemate chronologico V. T. Spirae Nemetum 1612. 4. pag. 101. Ioan. Conr. Dietericus in vita Augusti Imperator. Gissae 1666. 4. p. 300. Iosephus Scaliger apud Ricciolum Chronolog. reformatae p. 291. Andreas Holus, Brugensis, in historia vniuersa sacra et profana, Duaci 1629. fol. Ioan. Sebast. Stedler in introd. in Chronolog. vniuersam. Norimb. 1728. 8. 3950

Cornelius a Lapide et Gabriel Philippus de la Hire in Ephemeridibus Regiae scientiar. academiae 3951

Hieronymus, Beda, Hermannus Contractus, Chronicon monasterii Mellicensis apud Hieronymum Pez, T. I. Scriptor. Austriacor. p. 166. 3952

Cornelius Cornelii, Vincentius Bellouacensis . . . 3954

Ioan. Georg. Herwartus, et Iacobus du Bois in Historia V. T. Belgice edita. Lugd. Bat. 1650. 4. p. 325. 3955

Horatius Tursellinus 3956

Philo de temporibus 3957

Philippus Lansbergius, Henr. Wolfius Tigurinus . . . 3958

Alphonsus Samero, Ioan. Picus Mirandulanus, Valerius Anselmannus Ryd in catalogo annorum et Principum (edito Bernae 1540. fol.) et Alexander Scultetus 3959

Ioan. Lucidus Samotheus in Chronico, siue de emendatione temporum. Venetiis 1575. 4. pag. 113. Abrahamus Scultetus, Petrus Bogdanus, M. Guazzus, Ioan. Boulaesius, quibus Dolionum et Auicennam Ricciolus adiungit; Philippus item Lansbergius in Chronologia sacra, Middelburgi 1625. 4. p. 180. Christianus Adrichonius, Ioan. Nicol. Doglioni

in

in compendio hiſtorico vniuerſali edito Italice. Venetiis 1601. 4. Antonius Macinettus lib. 4. ſermonum c. ſexto . . 3960

F. Matthias Cherneux in ſpeculo chronographico Eccleſiae catholicae. Leod. 1666. fol. Auguſtinianus, Antonius Beuter, Ioan. Tilius . 3961

Abbas Vrſpergenſis, Sixtus Senenſis, Pantaleon Candidus in Chronologia edita Argent. 1597. 8. p. 38. Dauid Chytraeus, in ſerie temporum. p. 235. Helmſt. 1578. 4. Cunmannus Flinsbachius, Martinus Lutherus, Philip. Melanchthon, Auguſtinus Ferentilli in diſcorſo vniuerſale ab O.C. ad A.C. 1569. Venet. 1570. 4. Paullus Conſtantinus Phrygio p. 260. Chronici. Baſil. 1534. fol. Paullus Eberus in Calendario hiſtorico, Hieronymus Wolfius notis ad Iſocratem fol. 746. Ioannes Garcaeus pag. 170. meteorologiae. Witteb. 1568. 8. Paullus Cruſius, libro de epochis, ſeu aeris temporum, quem Ioan. Thomas Freigius edidit Baſil. 1578. 8. 3962

Ioan. Funccius in chronologia edita Baſil. 1554. 4. p. 264. Alfonſus Toſtatus, Ioan. Buxtorfius, Iacob. Hainlinus, Ioan. Azorius, Ioan. Heuelius p. 88. prodromi Aſtronom. . . . 3963

Chriſtianus Seuerinus Longomontanus in Aſtronomia Danica, Petrus Galliſardus, Conr. Peucerus 3964

Ioan. Thomas Freigius in ſynopſi hiſtoriae, Baſileae 1602. 8. p. 61. 3965

Gerhardus Mercator, Petrus Opmeer, Ioan. Tarcagnota in hiſtoria mundi Italice edita Venetiis 1585. 4. ad A. 1513. et a Mambrino Roſeo de Fabriano continuata ad 1582. Venetiis 1610. 4. Voll. 5. 3966

Henr. Buntingius, Hieronymus Bardius, Florentinus, in ſummario chronologico edito Venetiis 1581. 4. Italice. Andreas Soelmatter, Ioan. Adam. Oſiander, Philippus Glaſerus in ſynopſi hiſtoriae vniuerſalis, Gorlic. 1615. 4. p. 98. Michael Noſtradamus . . . 3967

Gualtperus Bullingerus, Elkſtormius, . . 3969

Aug. Quir. Riuinus, Abraham Bucholcerus, pag. 120. indicis chronologici. Francof. 1616 8. Elias Reusnerus in Iſagoge hiſtorica pag. 54. et in appendice Ienae 1609. 4 Henricus Pantaleon in chronographia edita Baſil. 1550. 4. Cornelius Ianſenius, Vrbanus Cheuraeus, Marcus Zuerius Boxhornius, Matthaeus Dreſſerus, Henricus Gutberlethus in chronologia pag. 205. Chriſtianus Matthiae in theatro hiſtorico, Amſtelod. 1656. 4. pag. 458. 3970

Leonhardus Krentzheim, Iac. Zückwolfius, Heilbronnenſis eccleſiae miniſter, in chronographia ſacra vtriusque teſtamenti, chronodiſtichis concinnata editaque Francof. 1594. 4. . . . 3971

Theophilus libris ad Autolycum, si Imbonato credimus, et Ioannes Buno pag. 22. Ideae historicae 3974
Andreas Toppius in fundamentis Chronolog. ex Scriptura S. deductis $3975\frac{1}{2}$
Theodorus Bibliander 3979
Petrus Galatinus 3982
Dionysius Petauius, Ioannes Clericus, Vlricus Hubertus in Institutionibus historiae ciuilis 3983
Robertus Bellarminus, Iacobus Perizonius in tabulis chronologicis, I. H. S. in nucleo Historiae vniuersalis. Herbornae 1718. 8. 3984
Ioannes Cluuerius, si eidem Imbonato fides, (nam Cheuraeus et Strauchius notant, eum Christi natiuitatem referre ad Annum Mundi 3970.) sed in Epitome Historiarum perspicue refert ad An. 4006. 3985
Carolus Bouillus, Ben. Arias Montanus in apparatu Biblior. Regior. 3989
Christian Fende in Verbesserung des Zeitregisters Thomae Beuerleys. Francof. 1725. 4. . . . . . . $3991\frac{1}{2}$
Ioan. Keplerus in tabulis Rudolphinis . . . 3993
Ioan. Funccius in posteriore edit. Chronici . . . 3996
Iodocus Coccius 3998
Leonhardus Offerhaus in vita Saluatoris priuata et publica cap. 2. Matthias Flachsland in Oedipo chronologico edito Germanice Francof. 1672. 12. Petrus Baeng in chronologia sacra. Wiburgi 1694. 4. Carolus Iosephus Imbonatus in Chronotaxi sacrae scripturae . . . 3999
Henricus Haruillaeus, Iac. Capellus, Iacobus Tirinus, Abraham. Calouius, Franc. Suaresius, Guil. Hoelius, Hieronym. de Bocchiis, Florentinus Minorita in monopanto harmonico. Bonon. 1554. fol. M. Antonius Capellus, Natalis Alexander, Ignatius Hyacinthus Amatus de Grauefon in Diss. de mysteriis et annis Christi (Rom. 1711. 4.) Henr. Mascampius in Institutionibus historicis, Ioan. Franc. Buddeus, Ioach. Langius, Ioan. Iac. Rambachius in histor. eccles. V. T. Ioan. Gottl. Carpzouius in Introd. in libr. historic. V. T. P. 1. p. 34. Augustinus Calmet T. 2. Lexici Biblici pag. 754. Vsserius, Lampius, Bossuetus, Wieglebius, 4000
Iac. Gordonus in Chronologia edita Augustoriti Pictonum 1617. fol. 2 Voll. excunte 4001
Hieronymus Freyerus in Introd. in histor. vniu. . . . 4002
Ioan. Wichmannshausen, Rostochiensis, in Chronologia sacra 4003
Iac. Vsserius, Benedictus Marshall, Ed. Simson, Laur. Eichstadius, Wilh. Whistonus 4004

Ioan.

Ioan. Harduinus, Ioan. Cluuerus in computo chronologico edito Regiomonti 1642. 4. 4005
Thomas Lydiat 4007
Antonius Pagi, Arthur Bedford in animaduersionibus in Newtoni chronologiam, Anglice, p. 149. . . . 4009
Lucas Lossius in libello consolatorio . . . 4012
Stephanus Socierus in collectione Dissertationum complectentium chronologiae sciagraphiam et quinque dissertatt. aduersus chronol. Newtoni, Gallice. Paris. 1726. 4. 4020
Ioan. Gualterus, Caesar Baronius, Benedictus Pererius, Conradus Pawellus ab Adenstadt in consilio Chronologico, Erasmus Reinholdus 4022
Martin. Lutherus in chronol. Henricus Philippi, S. I. Io. Guil. Langius libro secundo de annis Christi p. 365. 4040
Ioan. Iac. Hofmannus, Petrus Megerlinus, Ioan. Iac. Schererus in synchronismo synoptico 4049
Fr. Britius in epitome annal. V. T. pag. 784. arabice et latine edita. Rom. 1655. 4. Xantes Pagninus, Augustinus Torniellus, Christoph. Besoldus 4051
Iac. Salianus, Henr. Spondanus, Ioan. de Bussieres . 4052
Gabriel Bucellinus, Claudius Busierius, S. I. Auctor tabulae, chronologica capita per lusum et iocum tironum memoriae instillantis (v. Memor. Triuultinas 1718. m. Aug. p. 326.) et Philipp. Brietius in annal. mundi, s. chronologia vniuersali recusa Viennae Austr. 1727. fol. . 4053
Philippus Labbeus, Henricus Samericus 4054
Horatius Scoglius 4055
R. Moses (Maimonides, si fides Imbonato, Suikero et Cheuraeo, sed intelligendus R. Moses Gerundensis, ben Nachmann) Iosephus Blancanus 4058
Philippus Melanchthon in Epist. ad Vitum Theodorum pag. 190. ed. Ioan. Sauberti 4059
Ioan. Bapt. Ricciolus 4062
Ioannes Georg. Siegerbeck in chronologiae verioris specimine, Helmstad. 1735. 4. 4066
Ioan. de Roa, Dauila 4072
Michael Moestlinus in chronologicis thesibus et tabulis a Sam. Hafenreffero editis. Tub. 1646. 4. et Ioan. Valent. Andreae in synopsi chronologiae e Moestlino. Luneb. 1642. 12. 4075
Sebastianus Barradius 4085
Arnoldus Pontacus 4088

Gilbertus Genebrardus 4090
Franc. Ribera 4095
Ludou. Cappellus in chronologia ſacra p. 250. Pariſ. 1655. 4. 4103
Abulfeda in vita Mohammedis p. 47. ſec. hebraicos codices 4110
Ioan. Brentius 4121
Nicol. Vignier in bibliotheca hiſtorica . . 4128
Chriſtianus Rauius in Chronologia Biblica . . 4140
Matthias Waſmuth in Annalibus caeli et temporum reſtitutis. Kil. 1684. fol. et Laurentius Codomannus in Annal. S. Script. Witteb. 1581. 4. 4141
Flav. Ioſephus, ſi Imbonato fides, ... 4163
Nathanael Philadelphus in chronotaxi heptaperiodica, edita 1695. 4. 4173
Ricciolus ſecundum hebraicam et vulgatam editionem . 4184
Marianus Scotus 4193
Auctor examinis Chronologiae, (quem confutauit Parte 2. Rationarii Petauius) 4200
Ioan. Iac. Hainlinus in claui ſacror. temporum . . 4214
Guſtav. Chriſtoph. Hoſmannus Chronolog. ſacrae. Hamb. 1734. 4. editae pag. 60. 4249
Ado apud Imbonatum 4270
Odiato ſiue Eduuicon Aſtrologus apud Imbonatum . . . 4320
Conradus Mel in Epitome hiſtor. eccleſ. Germanice edita . 4500
Gottfr. Kohlreiſius in Chronol. ſacra publici iuris facta Hamb. 1725. 8. 4509
Iulianus Toletanus libro tertio contra Iudaeos . . . 4525
Caſpar. Goldwurm in Chronica Biblica, Germanice. Frfti 1558. 4530
Magnus Aurelius Caſſiodorus . . . 4697
Origenes in Matthaeum 4830
Ado, Viennenſis Archi-Epiſcopus . . . 4832
Renatus Ioſephus Turnemine in Memoriis Litterariis Treuoltinis An. 1706. p. 811. 4890
Metrodorus 5000
S. Epiphanius in ſecunda Nicaena Synodo 5001
Philo Iudaeus apud Suikerum 5096
Arabes aliqui apud Genebrardum 5185
Paullus Oroſius, ſi fides Allatio p. 252. ad Euſtathium Antioch. 5190
Sigebertus, Iſidorus Hiſpan. in Chronico et Philo Iudaeus, ſi Ricciolo credimus 5196
Philippus Bergomas, Alphonſus Pandulphus . . 5198
Alcuinus, de diuinis officiis p. 1009. Antonius Mancinellus lib. 6. cap. 6. ſermonum,

monum, Conradus a Lichtenau, Abbas Vrſpergenſis, Euſebius Caeſareenſis, Oroſius, Beda, Martyrologium Romanum, Caeſar Baronius ſecundum LXX. Interpretes, Guilielmus Eiſengreinius in libris chronologicar. rerum vrbis Spirae, editis Dilingae 1564. 8. . . . 5199

Vincentius Lirinenſis, S. Iulianus Archi-Epiſcopus Toletanus, Pomponius Gauricus et Sanſonius 5200

Paullus Foroſempronienſis, Io. Nauclerus . . . 5201

Iſidorus lib. 5. Originum c. 49. . . . 5220

Rabanus Maurus 5296

Iulianus Toletanus lib. 3. contra Iudaeos . . 5325

Albumaſar, Aſtronomus Arabs . . . 5328

Iſidorus Peluſiota, Lucas Tudenſis . . . 5336

Philaſtrius haereſi CXI. 5341

Petrus de Alliaco et quidam Talmudiſtae . . . 5344

Auguſtinus apud Genebrardum et Chaldaei notante Ricciolo . 5351

Iſidorus Hiſpalenſis notante Strauchio . . 5410

Victor Giſellinus Sulpitium Seuerum corrigens . . 5419

Sulpitius Seuerus 5469

Theophilus ad Autolycum notante Luſignano An. 5476. ſed Allatio 5491. et Maximus Monachus 5491

Antiochena Eccleſia, Elmacinus, Panodorus apud Syncellum p. 313. et Aera Graecorum Eccleſiaſtica notante Beueregio p. 134. Inſtitutt. Chronol. 5493

Q. Iulius Hilarion (qui ait ad paſſionem Chriſti effluxiſſe 5530.) 5497

Noe, Patriarcha Iacobitarum, in breuiario Chronolog. apud Aſſemannum T. 2. B. O. p. 470. 5498

Aethiopes, teſte Iobo Ludolfo p. 385. commentar. in Hiſtoriam Aethiopicam, Alexandrina Eccleſia, Theophanes, Glycas, Georgius Monachus, Chronicon Orientale, Pſeudo-Nicodemi Euangelium, Amphilochius in vita S. Baſilii p. 164. (licet in latino excuſum 6600. pro ἐφ) Euſebius ad calcem Chronici Paſchalis, pag. 421. Suidas in Ἀδάμ, Meletius apud Ioan. Damaſcenum T. 1. pag. 650. Philippus Solitarius in Dioptra lib. 3. cap. 8. Nicephorus CPolit. 5500

Georgius Syncellus 5501

Nicetas, notante Allatio, ... 5503

Nicephorus Calliſtus 5505

Cedrenus, Perſae et Nicetas apud Ricciolum, atque Anonymus ad calcem Chronici Paſchalis p. 425. 5506

Chro-

Chronicon Alexandrinum, et Theophilus ad Autolycum ex edit. Wolfii p. 408. 5507
Graeci hodie communiter, CPolitana Ecclesia, Ducas Michaelis Nepos, (V. Bullialdum in Notis) Rutheni, s. Moscouitae, Bulgari, Illyrii, Georgiani, Albani, Aethiopes quidam, teste Iobo Ludolfo . . 5508
Epiphanius Cyprius 5509
Theophilus Antiochenus apud Ricciolum 5515
Nicephorus alter apud eundem 5520
Eustathius Antiochenus in Hexaemeron . . . 5531
Fasti Siculi apud Imbonatum 5535
Flauius Iosephus probe expensus iudice Ricciolo p. 290. Chronol. . 5555
Ciacconius 5580
Isaacus Vossius . . . . [35] 5598
Clemens Alexandrinus 5624
Ricciolus secundum LXX. Interpretes . . . 5634
Nicephorus CPol. apud Ricciolum, e quo Imbonatus . . 5700
Lactantius 5800
Philastrius 5801
Paullus Pezron 5868
Secundum Antiochenos (vt additis 33. vitae Christi annis plenus esset ad mortem Christi sextus Millenarius annorum,) Hesychius homil. de natiuitate Christi, cuius fragmentum in prolegomenis Edm. Chilmeadi ad Malelae Chronicon *****. 2. b. apud Cangium p. 424. ad Chronicon Paschale. 5967
Tabulae Alphonsinae in codice Riccioli [36] . . . 5984
Eusebius alter apud Imbonatum 5990
Cyprianus, Suidas in Φαλεγ, Hesychius fragmento de Christi natali, affirmans, omnes ἀκριβεῖς συγγραφεῖς in hac sententia conspirare 6000
Iulianus Archiepiscopus Toletanus . . . 6011
Onufrius Panuinius , ... 6310
Ioan. Mullerius, Regiomontanus, et Alphonsus Rex in tabulis Mulleri [37] 6484

Etiam in ipsa [38] *aera Christiana*, qua vulgo vtimur, et quam a Dionysio Exiguo

[35] Ricciolus, Cheuraeus, Suikerus et Imbonatus male 5590.
[36] Apud Maluendam 6984.
[37] Iidem male 6984.
[38] Vocabulum Aerae ab Arabico *erach*, h. e. *computauit a certo tempore*, vnde, tarich i. e. *notatio temporis, quo aliquid factum est*. Vide Thomam Hyde in limine notarum ad Abrahami Peritsol itinerarium. pag. 2. Aeram ab epocha diuersam esse docet Cel. Ioan. Georg. Waltherus, in Dissertatione epistolica de aera templi, Lips. 1741. vbi pag. 6.

Exiguo A. C. 525. primum vsurpatam *Dionysianam* [39] solemus appellare, secundum quam hodie computamus A. C. 1757. in ipsa inquam aera illa cum vero Anno Christi conferenda mirus est Chronologorum dissensus, aliis Christum pluribus annis ante, aliis post illam aeram natum esse sciscentibus, vt ex proxima tabella apparebit, quam ex Frid. Spanhemii Chronologia sacra, Tom. 1. Opp. pag. 206. mutuati sumus. Iam modo notandum prius existimo, quod Petauiо et Sam. Basnagio Tom. 1. Annalium Politico-Ecclesiast. pag 183. animaduersum est, aeram qua vtimur vulgarem ab ipsa Dionysii sententia integro anno distare, supponereque Christum natum Anno Iuliano 46. COSS. Caio Caesare et Aemilio Paulo: cum Dionysius natalem Christi ad annum Iulianum 45. retulerit, Cosso Cornelio Lentulo et L. Calpurnio Pisone COSS.

Anno Vrbis Condit.	*An. Iuliani.*	*Ante Aeram Dionys.*	CHRISTVM NATVM censent.	
720.	12.	34.	Petrus Damiani florens saec. XI. Ep. XXI. ad Alberium; Nempe ex hypothesi, Christum *passum* A. V. C. 7.3. die 8. April. feria 6. Luna XV. quod quadret in Ann. Christ. XXXIII. Et inde incipiendos annos *Domini* scil. a *passione*. Sequutus est *Anton. Dulciatus*, Eremita Florent. *de Festis mobilib.* P. 1.	Sic Christus passus esset, XIII. annis *ante* mortem *Augusti*, minimum XXXI. annis, antequam sub *Tiberio* affixus cruci.

Flo- Ba-

pag. 6. in eo ponit discrimen, quod aera sit omnium inde ab re memorabili annorum continuatio seriesque, vt certa sit aptaque temporum descriptio; epocha vero initium huius seriei siue primus annus, quo tota series ducitur.

[39] Aera Dionysiana, loco aerae Diocletianeae commendata circa A. C. 532. initium sumit ab Anno Iuliano XLVI. ab aera secundum Euangelium differt Annos XXII, illaque est minor. v. Pagium ad A. C. 1098. n. 13. Vsus eius fuit in Hispania et Anglia saec. VII Id. ad A. C. 686. n. 10. in Gallia saec. VIII. Id. ad A. C. 716. n. 14.

tate laudandi veniunt *Philippus Labbeus*, cuius parua et magna methodus discendi chronologiam et historiam prodiit Paris. 1664. 12. Chronologia technica autem Paris. 1670. post auctoris mortem lucem vidit cum subiuncta, quam paullo ante laudauimus, chronologia historica, tribus voluminibus in folio. Nec minus *Ioh. Baptista Ricciolus* in Chronologia reformata Bononiae 1669. fol. et *Aegidius Bucherius*, cuius de doctrina temporum commentarius Canones praecipue veteres Paschales luce haud contemnenda perfundit Antw. 1634. fol.

Nostra aetate acutissimum et elaboratissimum opus Chronologicum vidimus ab Hibernorum doctissimo *Henrico Dodwello*, de veteribus Graecorum Romanorumque Cyclis Oxon. 1701. 4. Idem vir praeclarus multa etiam alia ad temporum rationes dilucidandas erudite commentatus est, scriptoresque antiquos varios luculentis notationibus Chronologicis et annorum quos persequuntur consignatione illustrauit. De periodo Iuliana et Anton. Pagi Graeco-Romana disserit *Sam. Basnagius* Annal. polit. eccles. Tom. 2. pag. 556. *Ludou. Boiuinii* Diss. de periodo Iuliana legitur in histor. acad. inscriptionum, T. 1. pag. 221-230. edit. Amstelod. et T. 1. pag. 204-212. vers. Germ. Petri Cinerii Diss. de vsu et abusu periodi Iulianae exstat in Dissertatt. eius litterariis Flor. 1742. 8. p. 107-119. De variis epochis et anni forma veterum orientalium dissertationem historico-chronologicam composuit *Ludouicus du Four du Longuerue*, quae primum locum occupat inter Dissertationes eius, quas e manuscripto erutas luci publicae exposuit Celeberrimus et de re sacra ac litteraria insigniter meritus Hildesiensium ecclesiarum Superintendens, Io. Dietericus Wincklerus. Lipsiae 1750. 4.

B. *Matthiae Wasmuthi* [30] opus astro-chronologicum auspiciis Reginae Christinae An. 1692. edi coeptum in herba statim suppressum est, neque vltra specimen eius atque introductionem quicquam vidit lucem, neque eruditis satisfecisset credo vir suis magis hypothesibus addictus, quam veterum diligenti tractatione et expensione comparatus ad res quas illi tradunt ad eorum mentem, certo tempori assignandas. Elementa chronologiae technicae compendio tradita tirones quam rectissime haurient ex *B. Aegidii Strauchii* nostri breuiario Chronologico, saepius subiecto praelis in Germania et apud Anglos quoque Londini 1699. 8. in quo licet breui libello multa solide et perspicue traduntur. A perspicuitate se commendat etiam *Io. Henrici Alstedii* Thesaurus Chronologicus et *Frid. Spanhemii* Chronologia sacra magno studio scripta et Tomo primo Operum viri illius eruditi edita. Sed *Dionysii Petauii* rationarium temporum toties in Gallia, Germania, et cum docta praefatione

V. C.

[30] Conf. Ioan. Henr. a Seelen, p. 400. delic. epistolicarum.

V. C. Iac. Perizonii in Belgio, ac Venetiis 1733. 2 Voll. 8. recusum, vel eo nomine omnibus compendiis Chronologicis praeferri meretur, quod parti technicae plene et perspicue traditae praemittit partem priorem, egregium Historiae vniuersalis compendium, perspicue et diligenti cura compositum, quod in ora libri ad fontes semper lectorem remittit. Non potest sibi temperare Petauius quo minus Scaligero, cui tam multa debet, etiam in hoc insultet vbique, quod in viro tam immoderatae bilis minus mirum, nam vt Alexander Morus praef. ad Eusebii Chron. *Memini*, inquit, *cum viueret atque ad ipsum inuisendi causa itaremus, ne nominari quidem Scaligerum ferre poterat, quin excandesceret, ac stomachum in contumeliosas voces et homine partibus addicto quam erudito magis dignas erumperet. Nec alius in libris apparet, quos tamen sedatius compositos oportuit* — — *Non tamen ita partium studio ducimur, vt Doctrinae temporum conditorem laude fraudatum sua velimus: abesset modo succus loliginis et aerugo. Nam quae tandem ars incboata simul et perfecta est? Quin eum inter principes Chronologos non illibenter putamus, et versatile hominis ingenium, eruditionem sane multiiugam, et bene latinum ac rotundum eloquii genus complectimur, nec arbitramur ei parem tum fuisse, postquam a Sirmundo discesseris, illius ordinis virum, eumque adeo magis interdum quam Scaligerum sequimur. Sed an ideo maioris quam Scaligerum facimus: Quasi vero Gigantis inuectus humeris pumilio quia longius prospicit, ipso Gigante maior existimandus sit.* Hisce recensitis iungi merentur Eustachii Manfredi elementa chronologiae, quae post mortem eius Italice euulgata sunt Bononiae 1745. 4. Nec sicco prorsus pede praetereundi videntur ii, qui varia chronologiae capita difficiliora peculiaribus scriptis discusserunt. *Leonhardus Offerhausius* spicilegiorum historico-chronologicorum libr. 3. quibus chronologia sacra, origigines et fata regnorum per orientem, vt et Graecorum migrationes exhibentur. Groningae 1739. 4. *Iacob. Kochius* variis libellis germanico sermone editis, scil. Pharos, das ist, unverhoft aufblickendes Licht in den dicken Finsternissen der ältesten ägyptischen Historie zur sichern Bestätigung, und klaren Erörterung vieler mosaisch-biblischen Erzehlungen. Lemgo 1741. 4. In den kurzen und sichern Anfangsgründen zu einer richtigen Chronologie, sowohl nach einer Uebereinstimmung der heiligen und Profanschreiber überhaupt, als auch nach einer kürzer und begreiflicher, als sonst vorgetragenen danielitischen Zeitrechnung auf den Meßiam insonderheit. Lemgo 1742. 4. Läuterung der wichtigsten Geschichts-Ordnung, das ist, eine philosophisch-chronologische Abhandlung von nöthiger Verbindung der Vernunft und Sittenlehre mit der Geschichtsstellung und Zeitrechnung. Eben das. 1748. 4. *Ferdinandus Wilhelm. Beer*, in den Abhandlungen zur Erläuterung der alten Geschichte: Cuius pars prima pro-

 diit

diit Lipsiae 1752. 8. secunda et tertia ibid. 1756. 8. *Ioan. Georg. Walther* in der Abhandlung von dem Zeitraume zwischen dem Ausgange der Israeliten aus Aegypten und dem Baue des salomonischen Tempels: in scriptis illustrandae historiae vniuersali inseruientibus Parte 2. pag. 313-488. *Ioannes Sam. Semler* in der historischen und critischen Erläuterung des sogenannten Canons des Ptolemäus: ibid. P. 3. p. 103-292. Ioannes Kennedy in libro anglice edito: A new Method of staiting and explaning the Scripture Chronology upon Mosaic Astronomical Principles, Mediums and Data, as laid down in the Pentateuch. Londini 1751. 8.

VIII. Socrates apud Xenophontem [31] sapienter monuit Geometriam eatenus addiscendam esse, quatenus certos praeberet vsus in vita, subtilitatibus autem minutis et difficilibus intellectu animum pertinacius non esse applicandum, neque enim quid ea res fructus haberet videre se dicebat, licet illarum minime rudis esset: *ἔφη δὲ ταῦτα ἱκανὰ εἶναι ἀνθρώπου βίον κατατρίβειν, καὶ ἄλλων πολλῶν τε καὶ ὠφελίμων μαθημάτων ἀποκωλύειν, posse vero eas omnem hominis vitam absumere, ac ab aliis multis vtilibusque disciplinis auocare.* Similiter in Chronologicis diligenter euitandus hic scopulus, ne in subtilioribus et incertis tempus et operam diutius ludamus, sed certis et exploratis inhaerentes, in aliis simus verisimilitudine contenti, neque omnia ad puluisculum excutiendo in minutiis sudemus et angamur, ac post longos et insanos aestus tamen cogamur denique fateri incertiores nos esse quam dudum. Laudandus sane praeclarorum ingeniorum conatus, caliginem quae occurrit in veteribus monumentis improbo studio dispellendi, et difficilia explanandi: verum debet esse modus in rebus, et quando constat multos maximos viros non alio fructu rem aliquam tentasse, quam vt in diuersa alii ab aliis abeundo lectores magis etiam ambiguos relinquerent, praestat ex tot sententiis vnam amplecti, quae vel verisimilitudine argumentorum, vel auctoritate scriptorum se prae caeteris probet nobis, quam sine spe melioris successus longo et parum profuturo labori se de integro immergere, vtilioribusque studiis subducere. Laudandum etiam studium in viris doctissimis qui rationes Coeli, et Eclipsium supputationes ad lucem Chronologiae inferendam attulere. Sed quo intricatius id omne est ob tenuem nec distinctam satis de illis apud antiquos scriptores memoriam et faciles in computandis iisdem errores, tabularumque accuratarum et ab omni labe immunium defectum, eo maior adhibenda est cautio ne demonstrationum Astronomicarum praetextu in falsas hypo-

[31] Xenophon IV. de dictis et factis Socratis p. 814. Laudat illum locum etiam Eusebius XIV. 11. praeparat. Euangelicae.

hypotheses, quibus postea plura falsa superstruuntur, incidamus. Et quanquam non contemnendum est Tatiani monitum libro aduersus gentes docentis, *παρ' οἷς ἀσυνάρτητος ἐστιν ἡ τῶν χρόνων ἀναγραφὴ, παρὰ τούτοις οὐδὲ τὰ τῆς ἱστορίας ἀληθεύειν δύνατον*, *vbi temporum rationes non cohaerent, ibi ne historiarum quidem narratio vera esse potest;* cauebimus tamen ob difficultates quascunque chronologicas, quas expedire forte statim non possumus, illico vocare in dubium vel negare rem bonis scriptoribus testatam:- sequemurque potius iudicium Plutarchi, qui Solonem cum Croeso Rege versatum noluit inficiari, licet temporum rationibus hoc quidam repugnare existimarent. *Ego vero,* inquit in vita Solonis pag. 93. *historiam adeo illustrem et tam multis consignatam testibus, et quod maius est, tum Solonis moribus consentaneam, illiusque, magnitudine animi dignam et sapientia, non possum in animum inducere, vt repudiem ob chronicos quosdam quos vocant Canones, οὓς μύριοι διορθοῦντες ἄχρι σήμερον εἰς οὐδὲν αὐτοῖς ὁμολογούμενον δύνανται καταστῆσαι τὰς ἀντιλογίας, quos sexcenti corrigentes nihil hactenus constituere certi, in quo consentiant inter se de pugnantibus, valuere.* Sulpicius Severus lib. 1. *Inter se parum consentiunt qui rationem temporum inuestigatam ediderunt, quod cum vel DEI nutu vel vitio vetustatis eueniat, calumnia carere oportebit.*

IX. Dionysius Petauius quidem lib. 2. Epist 11. ad Arnoldum Cathium ingenue fatetur sententiam suam, qua tempus nati Christi ad Annum ab orbe condito quartum et octogesimum supra nongentesimum ac termillesimum retulit, neutiquam demonstratione firma niti, sed tantummodo ex verisimili suspicione probatam a se positamque fuisse. *Etenim sua cuique putandorum ratio est, a nobis ista certis de causis est constituta, quas in Tomo 2. Operis de doctrina temporum vberrime tradidimus. Neque vero id ἀποδείξει mera, sed maiori ex parte coniectura nititur. Quare qui aliter existimat, non magnum flagitium fecerit. Sit ille modo sibi constans, et Chronologiae suae rationes ita ex parte moderetur, ne cum anterioribus posteriora, vel vtraque cum historia et obseruatione dissideant.* Quantopere vero hac in parte inter se dissideant Chronologi, [32] cognosce, quaeso, nobiscum ex hac tabella, in qua, omissa leui differentia vnius anni, qua alii a natiuitate, alii a conceptione [33] Seruatoris computum suum inierunt, varias sententias de Anno Christi nati recensitas habes, paullo plures quam vel Ricciolus lib 7. chronolog. reformatae p. 292. vel Michael Neander in Erotematibus Hebraeae linguae pag. 213. seq. atque Renatus Iosephus

[32] Caussas huius miri dissensus non paucas notauit *Frider. Spanhemius* T. 2. dubiorum Euangelicorum p. 9. ff.

[33] *Muratorius* T. V. Scriptorum Italiae p. 137.

phus Turnemine S. I. in tabula prima Chronologica, Carolus Iosephus Imbonatus in aduentu Messiae a Iudaeorum blasphemiis vindicato ad calcem Bibliothecae Latino-Ebraicae pag. 30. seq. vel Allatius ad Eustathii Hexaemeron pag. 250. seq. vel Vrbanus Cheuraeus Tom. I. Historiae mundi cap. I. atque ex eo Lud. Morerius in Lexico vocabulo *Monde*, vel Frider. Spanhemius in Chronologia sacra p. 159. seq. aut Aegidius Strauchius in breuiario Chronologico pag. 360. vel Ioan. Guil. Ianus in historia aerae christianae. Witteb. 1715. 4. Ioan. Conr. Dietericus in vita Augusti Imperator. p. 300. Ioan. Sebastianus Mitternacht in Differt. gemina de natiuitatis Dominicae anno, anni quadrante, mense ac die. Lipf. 1659. 12. et Eclogae Euangelicae Mayero-Neumeisterianae Tom. I. pag. 107. aliique, quos viderimus, retulerunt.

Auctor libri Seder Olam Zuta, qui ait templum vastatum A. O. C. 3558. *censet Christum natum esse* Anno Mundi	3488
R. Lipmann, (notante Vorstio ad R. Dauid Ganz p. 271.)	3616
Isaac Abarbanel	3630
R. Abraham ben Dior	3660
Chronicon Ebraeorum siue liber Iuchasin R. Abrahami Zacuth	3670
R. Iason Nosen	3734
R. Nahasson lib. de cyclo paschali, apud Genebrardum	3740
R. Gerson, R. ben Leui et R. Abraham	3754
Iudaei in Seder Olam	3758
R. Abraham ben Dauid in libello hakabalah siue traditionis aiens templum vastatum A. O. C. 3229.	3759
Hieronym. a Sancta Fide, Paullus a S. Maria, Lyranus, R. Dauid Ganz, R. Abraham ben Chaia, Franciscus Georgius Venetus, Augustinus Steuchus, Iulius Bartoloccius, Petrus Galatinus et alii ex computo vulgato Iudaeorum	3760 vel 3762
Leo Hebraeus dialogo III. de amore	3760
Iacobus Christmannus	3761
Arias Montanus	3766
R. Leui in caput duodecim. Danielis	3780
Aliqui Talmudici apud Genebrardum	3784
S. Iulianus ex Ebraica editione S. Bibliorum	3834
Andreas Helwigius	3836
Bened. Arias Montanus	3849
Vincentius Bellouicensis in spec. hist.	3854

Astro-

Aſtronomi ſecundum hebraicos codices apud Abulfedam fol. 47. de vita Mohammedis 3861
Clemens Schubertus, Luſatius, Eccleſiaſtes Spirenſis, cuius libri quatuor de ſcrupulis Chronologorum prodiere Argentorati 1575. fol. 3864
Iacobus Gordonus, S. I. ſi Ricciolo fides, . . . 3880
Rabanus Maurus libro decimo de vniuerſo c. 14. T. 1. opp. p. 161. ſeq. 3888
Gemellus Careri in itinere ſuo gallica lingua edito . 3904
Thomas Maluenda 3916
Matthaeus Beroaldus, Dauid Pareus, Philippus Mornaeus cap. 29. de V. R. C. 3917
Ioannes Benedictus, et Henr. Chriſtoph. Delbrück in hiſtoria eccleſiaſtica a condito mundo vsque ad A. C. 1730. Germanice. Lemg 1735. 8. 3926
Ioan. Iuſtus von Einem in diatriba Ioan. Iacob. Rambachio An. 1731. dedicata [34] 3927
Ioan. Lightfoot, Hugo Brughtonus . . . 3928
S. Hieronymus in quaeſtionibus hebraicis . . 3941
Antonius Capellus, Ioannes Cario, Chriſtophorus Roſſinus, praeſes ſenatus Burdegalenſis, in commentariis omnium a creato orbe hiſtoriarum. Pariſ. 1571. 4. p. 354. 3944
Robertus Baillius, Thomas Vincentius Monelia in Diſſertat. de annis I. C. ſeruatoris. Romae 1741. 4. Io. Laur. Bertus in Diſſertat. de vero Chriſti natali, quae eſt tertia Tomi primi Diſſertationum eius hiſtoricarum. Florent. 1753. 4. editarum 3945
Ioſephus Scaliger, Sethus Caluiſius, Vbbo Emmius, Chriſtophorus Heluicus, in theatro hiſtorico, Ioannes Buno in tabulis mnemonicis Hiſtoriae vniuerſalis. Luneb. 1662. 4. p. 73. et in ſynopſi chronologico-hiſtorica. 1669. 4. pag. 12. Chriſtoph. Heidmannus in epitome hiſtorica de Imperatoribus. Helmſt. 1623. 4. pag. 36. Timannus Geſſelius in Hiſtoria Eccleſiaſtica. Traiecti 1661. 4. p. 22. Ioannes Widichini in lumine chronographico. Holmiae 1666. fol. Caſpar Kloſe, Wernigerodanus, in ſpecimine chronologico hiſtorico. Sedini 1607. 4. Ioan. Henr. Altſtedius pag. 120. Chronologiae. Petrus Laurenbergius. Ioan. El. Terſeri in ſacra Chronologia a condito mundo ad natum Chriſtum, edita Vpſal. 1657. 8. pag. 30. Nicol. Mullerius, Ioan. Micraelius, Ioan. Hübnerus, Chriſt. Schotanus, Georg. Hornius, Caſpar Danckwert in ſpecimine Chronologiae. Sleſuici 1671. 4. Io. Georg. Eſſich . . 3947

Rei-

[34] Hanc obſeruationibus quibusdam chronologicis notauit Ioan. Georg. Liebknecht in Diſſ. de aera natiuitatis Chriſti genuina. Giſſae 1735.

Reinoldus Franckenberg in fundamentis verae Chronologiae Scaligeranae. Witteb. 1644. 4. et in differt. chronolog. Witteb. 1652. 4. p. 49. Ioan. Behmius in chronologica manuductione et deductione. Frfti 1618. fol. Daniel Spigel in Diff. de natali Christi Henricus Kipping in Historiae vniuersalis lib. 20. p. 84. Bremae 1665. 4. 3948

Dauid Origanus, Ioan. Argolus, Frid. Hildebrandus, Ismael Bulliardus, Aegidius Strauchius, Ioan. Ionstonus, Magnus Celsius in Computo Ecclesiastico, Michael Watsonus in historia antediluuiana. Kil. 1665. 4. Ioan. Iustus Winkelmannus in Caesareologia. Lipf. 1670. 12. pag. 3. Ioan. Sleidanus de IV. Monarchiis, Christoph. Pezelius in mellificio historico. Frfti 1628. 4. Ioan. Lampadius 3949

Petrus Lambecius, Frider. Spanhemius, Hieronymus Vecchiettus, Antonius Pagi, Samuel Basnage, Henr. Kippingius, Henricus Samerius, Dionysius Exiguus, Theobaldus Meuschius in systemate chronologico V. T. Spirae Nemetum 1612. 4. pag. 101. Ioan. Conr. Dietericus in vita Augusti Imperator. Giffae 1666. 4. p. 300. Iosephus Scaliger apud Ricciolum Chronolog. reformatae p. 291. Andreas Holus, Brugensis, in historia vniuersa sacra et profana, Duaci 1629. fol. Ioan. Sebast. Stedler in introd. in Chronolog. vniuersam. Norimb. 1728. 8. 3950

Cornelius a Lapide et Gabriel Philippus de la Hire in Ephemeridibus Regiae scientiar. academiae 3951

Hieronymus, Beda, Hermannus Contractus, Chronicon monasterii Mellicensis apud Hieronymum Pez, T. 1. Scriptor. Austriacor. p. 166. 3952

Cornelius Cornelii, Vincentius Bellouacensis . . . 3954

Ioan. Georg. Herwartus, et Iacobus du Bois in Historia V. T. Belgice edita. Lugd. Bat. 1650. 4. p. 325. 3955

Horatius Tursellinus 3956

Philo de temporibus 3957

Philippus Lansbergius, Henr. Wolfius Tigurinus . . . 3958

Alphonsus Samero, Ioan. Picus Mirandulanus, Valerius Anselmannus Ryd in catalogo annorum et Principum (edito Bernae 1540. fol.) et Alexander Scultetus 3959

Ioan. Lucidus Samotheus in Chronico, siue de emendatione temporum. Venetiis 1575. 4. pag. 113. Abrahamus Scultetus, Petrus Bogdanus, M. Guazzus, Ioan. Boulaesius, quibus Dolionum et Auicennam Ricciolus adiungit; Philippus item Lansbergius in Chronologia sacra, Middelburgi 1625. 4. p. 180. Christianus Adrichonius, Ioan. Nicol. Doglioni

in

in compendio historico vniuersali edito Italice. Venetiis 1601. 4. Antonius Macinettus lib. 4. sermonum c. sexto . . 3960

F. Matthias Cherneux in speculo chronographico Ecclesiae catholicae. Leod. 1666. fol. Augustinianus, Antonius Beuter, Ioan. Tilius 3961

Abbas Vrspergensis, Sixtus Senensis, Pantaleon Candidus in Chronologia edita Argent. 1597. 8. p. 38. Dauid Chytraeus, in serie temporum. p. 235. Helmst. 1578. 4. Cunmannus Flinsbachius, Martinus Lutherus, Philip. Melanchthon, Augustinus Ferentilli in discorso vniuersale ab O. C. ad A. C. 1569. Venet. 1570. 4. Paullus Constantinus Phrygio p. 260. Chronici. Basil. 1534. fol. Paullus Eberus in Calendario historico, Hieronymus Wolfius notis ad Isocratem fol. 746. Ioannes Garcaeus pag. 170. meteorologiae. Witteb. 1568. 8. Paullus Crusius, libro de epochis, seu aeris temporum, quem Ioan. Thomas Freigius edidit Basil. 1578. 8. 3962

Ioan. Funccius in chronologia edita Basil. 1554. 4. p. 264. Alfonsus Tostatus, Ioan. Buxtorfius, Iacob. Hainlinus, Ioan. Azorius, Ioan. Heuelius p. 88. prodromi Astronom. 3963

Christianus Seuerinus Longomontanus in Astronomia Danica, Petrus Gallisardus, Conr. Peucerus 3964

Ioan. Thomas Freigius in synopsi historiae, Basileae 1602. 8. p. 61. 3965

Gerhardus Mercator, Petrus Opmeer, Ioan. Tarcagnota in historia mundi Italice edita Venetiis 1585. 4. ad A. 1513. et a Mambrino Roseo de Fabriano continuata ad 1582. Venetiis 1610. 4. Voll. 5. 3966

Henr Buntingius, Hieronymus Bardius, Florentinus, in summario chronologico edito Venetiis 1581. 4. Italice. Andreas Soelmatter, Ioan. Adam. Osiander, Philippus Glaserus in synopsi historiae vniuersalis, Gorlic. 1615. 4. p. 98. Michael Nostradamus . . . 3967

Gualtperus Bullingerus, Elkstormius, . . 3969

Aug. Quir. Riuinus, Abraham Bucholcerus, pag. 120. indicis chronologici. Francof. 1616 8. Elias Reusnerus in Isagoge historica pag. 54. et in appendice Ienae 1609. 4 Henricus Pantaleon in chronographia edita Basil. 1550. 4. Cornelius Iansenius, Vrbanus Cheuraeus, Marcus Zuerius Boxhornius, Matthaeus Dresserus, Henricus Gutberlethus in chronologia pag. 205. Christianus Matthiae in theatro historico, Amstelod. 1656. 4. pag. 458. 3970

Leonhardus Krentzheim, Iac. Zückwolfius, Heilbronnensis ecclesiae minister, in chronographia sacra vtriusque testamenti, chronodistichis concinnata editaque Francof. 1594. 4. . . . 3971

Theophilus libris ad Autolycum, si Imbonato credimus, et Ioannes Buno pag. 22. Ideae historicae 3974
Andreas Toppius in fundamentis Chronolog. ex Scriptura S. deductis 3975½
Theodorus Bibliander 3979
Petrus Galatinus 3982
Dionysius Petauius, Ioannes Clericus, Vlricus Hubertus in Institutionibus historiae ciuilis 3983
Robertus Bellarminus, Iacobus Perizonius in tabulis chronologicis, I. H. S. in nucleo Historiae vniuersalis. Herbornae 1718. 8. 3984
Ioannes Cluuerius, si eidem Imbonato fides, (nam Cheuraeus et Strauchius notant, eum Christi natiuitatem referre ad Annum Mundi 3970.) sed in Epitome Historiarum perspicue refert ad An. 4006. 3985
Carolus Bouillus, Ben. Arias Montanus in apparatu Biblior. Regior. 3989
Christian Fende in Verbesserung des Zeitregisters Thomae Beuerleys. Francof. 1725. 4. . . . . 3991½
Ioan. Keplerus in tabulis Rudolphinis . . . 3993
Ioan. Funccius in posteriore edit. Chronici . . . 3996
Iodocus Coccius 3998
Leonhardus Offerhaus in vita Saluatoris priuata et publica cap. 2. Matthias Flachsland in Oedipo chronologico edito Germanice Francof. 1672. 12. Petrus Baeng in chronologia sacra. Wiburgi 1694. 4. Carolus Iosephus Imbonatus in Chronotaxi sacrae scripturae . . . 3999
Henricus Haruillaeus, Iac. Capellus, Iacobus Tirinus, Abraham. Calouius, Franc. Suaresius, Guil. Hoelius, Hieronym. de Bocchiis, Florentinus Minorita in monopanto harmonico. Bonon. 1554. fol. M. Antonius Capellus, Natalis Alexander, Ignatius Hyacinthus Amatus de Grauelon in Diss. de mysteriis et annis Christi (Rom. 1711. 4.) Henr. Mascampius in Institutionibus historicis, Ioan. Franc. Buddeus, Ioach. Langius, Ioan. Iac. Rambachius in histor. eccles. V. T. Ioan. Gottl. Carpzouius in Introd. in libr. historic. V. T. P. 1. p. 34. Augustinus Calmet T. 2. Lexici Biblici pag. 754. Vsserius, Lampius, Bossuetus, Wieglebius, 4000
Iac. Gordonus in Chronologia edita Augustoriti Pictonum 1617. fol. 2 Voll. exeunte 4001
Hieronymus Freyerus in Introd. in histor. vniu. . . 4002
Ioan. Wichmannshausen, Rostochiensis, in Chronologia sacra 4003
Iac. Vsserius, Benedictus Marshall, Ed. Simson, Laur. Eichstadius, Wilh. Whistonus 4004

Ioan.

Ioan. Harduinus, Ioan. Cluuerus in computo chronologico edito Regiomonti 1642. 4. 4005
Thomas Lydiat 4007
Antonius Pagi, Arthur Bedford in animaduerſionibus in Newtoni chronologiam, Anglice, p. 149. 4009
Lucas Loſſius in libello conſolatorio . . . 4012
Stephanus Societus in collectione Diſſertationum complectentium chronologiae ſciagraphiam et quinque diſſertatt. aduerſus chronol. Newtoni, Gallice. Pariſ. 1726. 4. 4020
Ioan. Gualterus, Caeſar Baronius, Benedictus Pererius, Conradus Pawellus ab Adenſtadt in conſilio Chronologico, Eraſmus Reinholdus 4022
Martin. Lutherus in chronol. Henricus Philippi, S. I. Io. Guil. Langius libro ſecundo de annis Chriſti p. 365. 4040
Ioan. Iac. Hofmannus, Petrus Megerlinus, Ioan. Iac. Schererus in ſynchroniſmo ſynoptico 4049
Fr. Britius in epitome annal. V. T. pag. 784. arabice et latine edita. Rom. 1655. 4. Xantes Pagninus, Auguſtinus Torniellus, Chriſtoph. Beſoldus 4051
Iac. Salianus, Henr. Spondanus, Ioan. de Buſſieres . 4052
Gabriel Bucellinus, Claudius Buſierius, S. I. Auctor tabulae, chronologica capita per luſum et iocum tironum memoriae inſtillantis (v. Memor. Triuultinas 1718. m. Aug. p. 326.) et Philipp. Brietius in annal. mundi, ſ. chronologia vniuerſali recuſa Viennae Auſtr. 1727. fol. . 4053
Philippus Labbeus, Henricus Samericus 4054
Horatius Scoglius 4055
R. Moſes (Maimonides, ſi fides Imbonato, Suikero et Cheuraeo, ſed intelligendus R. Moſes Gerundenſis, ben Nachmann) Ioſephus Blancanus 4058
Philippus Melanchthon in Epiſt. ad Vitum Theodorum pag. 190. ed. Ioan. Sauberti 4059
Ioan. Bapt. Ricciolus 4062
Ioannes Georg. Siegerbeck in chronologiae verioris ſpecimine, Helmſtad. 1735. 4. 4066
Ioan. de Roa, Dauila 4072
Michael Moeſtlinus in chronologicis theſibus et tabulis a Sam. Hafenreffero editis. Tub. 1646. 4. et Ioan. Valent. Andreae in ſynopſi chronologiae e Moeſtlino. Luneb. 1642. 12. 4075
Sebaſtianus Barradius 4085
Arnoldus Pontacus 4088

Gilbertus Genebrardus 4090
Franc. Ribera 4095
Ludou. Cappellus in chronologia sacra p. 250. Paris. 1655. 4. 4103
Abulfeda in vita Mohammedis p. 47. sec. hebraicos codices 4110
Ioan. Brenrius 4121
Nicol. Vignier in bibliotheca historica . . 4128
Christianus Rauius in Chronologia Biblica . . . 4140
Matthias Wasmuth in Annalibus caeli et temporum restitutis. Kil. 1684. fol. et Laurentius Codomannus in Annal. S. Script. Witteb. 1581. 4. 4141
Flav. Iosephus, si Imbonato fides, ... 4163
Nathanael Philadelphus in chronotaxi heptaperiodica, edita 1695. 4. 4173
Ricciolus secundum hebraicam et vulgatam editionem . 4184
Marianus Scotus 4193
Auctor examinis Chronologiae, (quem confutauit Parte 2. Rationarii Petauius) 4200
Ioan. Iac. Hainlinus in claui sacror. temporum . . 4214
Gustav. Christoph. Hofmannus Chronolog. sacrae. Hamb. 1734. 4. editae pag. 60. 4249
Ado apud Imbonatum 4270
Odiato siue Eduuicon Astrologus apud Imbonatum . . . 4320
Conradus Mel in Epitome histor. ecclef. Germanice edita . 4500
Gottfr. Kohlreifius in Chronol. sacra publici iuris facta Hamb. 1725. 8. 4509
Iulianus Toletanus libro tertio contra Iudaeos . . . 4525
Caspar. Goldwurm in Chronica Biblica, Germanice. Frfti 1558. 4530
Magnus Aurelius Cassiodorus 4697
Origenes in Matthaeum 4830
Ado, Viennensis Archi-Episcopus . . . 4832
Renatus Iosephus Turnemine in Memoriis Litterariis Treuoltinis An. 1706. p. 811. 4890
Metrodorus 5000
S. Epiphanius in secunda Nicaena Synodo . . . 5001
Philo Iudaeus apud Suikerum 5096
Arabes aliqui apud Genebrardum 5185
Paullus Orosius, si fides Allatio p. 252. ad Eusthathium Antioch. 5190
Sigebertus, Isidorus Hispan. in Chronico et Philo Iudaeus, si Ricciolo credimus 5196
Philippus Bergomas, Alphonsus Pandulphus . . 5198
Alcuinus, de diuinis officiis p. 1009. Antonius Mancinellus lib. 6. cap. 6. sermonum,

monum, Conradus a Lichtenau, Abbas Vrſpergenſis, Euſebius Caeſareenſis, Oroſius, Beda, Martyrologium Romanum, Caeſar Baronius ſecundum LXX. Interpretes, Guilielmus Eiſengreinius in libris chronologicar. rerum vrbis Spirae, editis Dilingae 1564. 8. . . . 5199

Vincentius Lirinenſis, S. Iulianus Archi-Epiſcopus Toletanus, Pomponius Gauricus et Sanſonius 5200

Paullus Foroſempronienſis, Io. Nauclerus . . . 5201

Iſidorus lib. 5. Originum c. 49. . . . 5220

Rabanus Maurus 5296

Iulianus Toletanus lib. 3. contra Iudaeos . . . 5325

Albumaſar, Aſtronomus Arabs 5328

Iſidorus Peluſiota, Lucas Tudenſis . . . 5336

Philaſtrius haereſi CXI. 5341

Petrus de Alliaco et quidam Talmudiſtae . . . 5344

Auguſtinus apud Genebrardum et Chaldaei notante Ricciolo . 5351

Iſidorus Hiſpalenſis notante Strauchio . . . 5410

Victor Giſellinus Sulpitium Seuerum corrigens . . . 5419

Sulpitius Seuerus 5469

Theophilus ad Autolycum notante Luſignano An. 5476. ſed Allatio 5491. et Maximus Monachus 5491

Antiochena Eccleſia, Elmacinus, Panodorus apud Syncellum p. 313. et Aera Graecorum Eccleſiaſtica notante Beueregio p. 134. Inſtitutt. Chronol. 5493

Q. Iulius Hilarion (qui ait ad paſſionem Chriſti effluxiſſe 5530.) 5497

Noe, Patriarcha Iacobitarum, in breuiario Chronolog. apud Aſſemannum T. 2. B. O. p. 470. 5498

Aethiopes, teſte Iobo Ludolfo p. 385. commentar. in Hiſtoriam Aethiopicam, Alexandrina Eccleſia, Theophanes, Glycas, Georgius Monachus, Chronicon Orientale, Pſeudo-Nicodemi Euangelium, Amphilochius in vita S. Baſilii p. 164. (licet in latino excuſum 6600. pro ἐφ) Euſebius ad calcem Chronici Paſchalis, pag. 421. Suidas in Ἀδὰμ, Meletius apud Ioan. Damaſcenum T. 1. pag. 650. Philippus Solitarius in Dioptra lib. 3. cap. 8. Nicephorus CPolit. 5500

Georgius Syncellus 5501

Nicetas, notante Allatio, ... 5503

Nicephorus Calliſtus 5505

Cedrenus, Perſae et Nicetas apud Ricciolum, atque Anonymus ad calcem Chronici Paſchalis p. 425. 5506

Chro-

Chronicon Alexandrinum, et Theophilus ad Autolycum ex edit. Wolfii p. 408. 5507
Graeci hodie communiter, CPolitana Ecclesia, Ducas Michaelis Nepos, (V. Bullialdum in Notis) Rutheni, s. Moscouitae, Bulgari, Illyrii, Georgiani, Albani, Aethiopes quidam, teste Iobo Ludolfo . . 5508
Epiphanius Cyprius 5509
Theophilus Antiochenus apud Ricciolum . . . 5515
Nicephorus alter apud eundem 5520
Eustathius Antiochenus in Hexaemeron . . 5531
Fasti Siculi apud Imbonatum 5535
Flauius Iosephus probe expensus iudice Ricciolo p. 290. Chronol. . 5555
Ciacconius 5580
Isaacus Vossius . . . . [35] 5598
Clemens Alexandrinus 5624
Ricciolus secundum LXX. Interpretes . . . 5634
Nicephorus CPol. apud Ricciolum, e quo Imbonatus . . 5700
Lactantius 5800
Philastrius 5801
Paullus Pezron 5868
Secundum Antiochenos (vt additis 33. vitae Christi annis plenus esset ad mortem Christi sextus Millenarius annorum,) Hesychius homil. de natiuitate Christi, cuius fragmentum in prolegomenis Edm. Chilmeadi ad Malelae Chronicon *****. 2. b. apud Cangium p. 424. ad Chronicon Paschale. 5967
Tabulae Alphonsinae in codice Riccioli [36] 5984
Eusebius alter apud Imbonatum 5990
Cyprianus, Suidas in *Φαλεγ*, Hesychius fragmento de Christi natali, affirmans, omnes *ἀκριβεῖς συγγραφεῖς* in hac sententia conspirare 6000
Iulianus Archiepiscopus Toletanus 6011
Onufrius Panuinius 6310
Ioan. Mullerius, Regiomontanus, et Alphonsus Rex in tabulis Mulleri [37] 6484

Etiam in ipsa [38] *aera Christiana*, qua vulgo vtimur, et quam a Dionysio Exiguo

[35] Ricciolus, Cheuraeus, Suikerus et Imbonatus male 5590.
[36] Apud Maluendam 6984.
[37] Iidem male 6984.
[38] Vocabulum Aerae ab Arabico *erach*, h. e. *computauit a certo tempore*, vnde, tarich i. e. *notatio temporis, quo aliquid factum est*. Vide Thomam Hyde in limine notarum ad Abrahami Peritsol itinerarium. pag. 2. Aeram ab epocha diuersam esse docet Cel. Ioan. Georg. Waltherus, in Dissertatione epistolica de aera templi, Lips. 1741. vbi pag. 6.

Exiguo A. C. 525. primum vsurpatam *Dionysianam* [39] solemus appellare, secundum quam hodie computamus A. C. 1757. in ipsa inquam aera illa cum vero Anno Christi conferenda mirus est Chronologorum dissensus, aliis Christum pluribus annis ante, aliis post illam aeram natum esse sciscentibus, vt ex proxima tabella apparebit, quam ex Frid. Spanhemii Chronologia sacra, Tom. 1. Opp. pag. 206. mutuati sumus. Iam modo notandum prius existimo, quod Petauio et Sam. Basnagio Tom. 1. Annalium Politico-Ecclesiast. pag 183. animaduersum est, aeram qua vtimur vulgarem ab ipsa Dionysii sententia integro anno distare, supponereque Christum natum Anno Iuliano 46. COSS. Caio Caesare et Aemilio Paulo: cum Dionysius natalem Christi ad annum Iulianum 45. retulerit, Cosso Cornelio Lentulo et L. Calpurnio Pisone COSS.

Anno Vrbis Condit.	*An. Iuliani.*	*Ante Aeram Dionys.*	CHRISTVM NATVM censent.	
720.	12.	34.	Petrus Damiani florens saec. XI. Ep. XXI. ad Alberium; Nempe ex hypothesi, Christum *passum* A. V. C. 7 3. die 8. April. feria 6. Luna XV. quod quadret in Ann. Christ. XXXIII. Et inde incipiendos annos *Domini* scil. a *passione*. Sequutus est *Anton. Dulciatus.*, Eremita Florent. *de Festis mobilib.* P. 1. Flo-	Sic Christus passus esset, XIII. annis *ante* mortem *Augusti*, minimum XXXI. annis, antequam sub *Tiberio* affixus cruci. Ba-

pag. 6. in eo ponit discrimen, quod aera sit omnium inde ab re memorabili annorum continuatio seriesque, vt certa sit aptaque temporum descriptio; epocha vero initium huius seriei siue primus annus, quo tota series ducitur.

[39] Aera Dionysiana, loco aerae Diocletianeae commendata circa A. C. 532. initium sumit ab Anno Iuliano XLVI. ab aera secundum Euangelium differt Annos XXII, illaque est minor. v. Pagium ad A. C. 1098. n. 13. Vsus eius fuit in Hispania et Anglia saec. VII Id. ad A. C. 686. n. 10. in Gallia saec. VIII. Id. ad A. C. 716. n. 14.

Anno Urbis Condit.	*An. Iuliani.*	*Ante Aeram Dionys.*	CHRISTVM NATVM censent.	
Vernoe tempore Anni 747.	39.	23.	Florentius Vigorniensis. Nicolaus Mann in the Differtations of the true Years of the birth and of the Death of Christ. Lond. 1733. 8. quae latine redditae prodierunt Londini 1742. 8.	
748.	40.	6. 25 Dec.	Ioannes Keplerus, M. Antonius Capellus, Henschenius, Ant. Pagius in *Critica*, Franc. Pagius in *breuiario Romanorum Pontificum*. Henr. Dodwellus *Dissert.* 1. in Irenaeum. Adr. Naudeus in *histor. vniuers.* Wirceb. 1748. 4. Emm. Schelstratenus Diss. 1. *Antiqq. eccles.* c. 2. Art. 4. Franc. Blanchinius in Chronolog. consulari praemissa Vol. 2. Anastasii Bibliothecarii edit. postremae Vaticanae. Cornel. Dieter. Koch in diss. de Anno natali Iesu Christi ex annis regiminis Quintilii Vari ceterorumque Syriae praesidum demonstrato. Helmst. 1722. Andr. Zer-	*Baronius* falso, hoc Anno Caium Caesar. praefectum Syriae et Orienti. *Pagius,*

Anno Vrbis Condit.	*An. Iuliani.*	*Ante Aeram Dyonyſ.*	CHRISTVM NATVM cenſent.	
			Zergol, S. I. in theorematibus chronologicis de anno ortus et mortis D. N. Ieſu Chriſti. Viennae Auſtriae 1625. Auctor diſſ. editae Romae 1718. de anno, menſe et die mortis Ieſu Chriſti. Tertullianus, Lactantius et Auguſtinus, Chriſtum mortuum ſtatuentes duobus Geminis Coſſ. A. V. C. 780. v Benedictinor notas ad Auguſt. XVIII. vlt de C. D. Adde Papebrochium Propylaeo ad Acta Sanctor. Maii p. 4. ſeq. et ante T. 1. Actor Sanctor. April. p. 5. ſq. Laelio Balbo et Antiſtio Vetere *Coſſ. Per. Iul.* 4708. *Olymp.* CXCIII. Anno III. *Aug.* XXXVIII. Chriſtum *conceptum* hoc anno Vrb. Cond. DCCXLVIII. Mart. 25. Iohannem *conceptum* anno praecedente 24 *Octobr. Zachariae* enim familiam iniiſſe vices ſuas, ἐφημερίαν, משמרת חסוכה, 17. Oct. A. V. C.	*Pagius*, poſt *Noriſium*, hoc anno *Quintil. Varum* ſucceſſiſſe in Syriae Praefectura *Sentio Saturnino*. Probant ex duobus *Vari* Numiſmat. ſignatis Aera Antioch. Auguſtana XXV. quae cum hoc anno concurrat. Contra *Ioſephus*, et Hiſtorici. Fuit annus Syro-Maced. 307.

An-

Anno Vrbis Condit.	An. Iuliani.	Ante Aeram Dionyſ.	CHRISTVM NATVM cenſent.	
			C. DCCXLVII. Ita Keplerus.	
749.	41.	5.	Io. Chryſoſtomus, qui ſuppoſuit Io. Baptiſtam conceptum 24. *Sept.* Thiſri X. A. V. C. DCCXLVIII. *Olymp.* CXCIII. Hinc Chriſtum conceptum 25. *Martii*, anno ſq. natum 25. *Dec.* Haec ſententia Liberio Rom. placuit, dein Damaſo, Ambroſio, poſtea *Conſtantinopolitanis.* Et prout quisque ſuppoſuit *diem*, quo *Angelus* Zachariae apparuit, *Luc.* I. alii *Septembri*, alii *Octobri* menſe, alii, *Iunio, Iulio, Augusto* (ſcil. pro varia Computatione *Ephemer.* Sacerdotalium) ita hinc coniectarunt diuerſimode diem *Concept.* hinc *Natiuitatis* Chriſti. Sic Ioh. Deckerus S. I. Laurentius Suslyga Polon. Dion. Petauius, Ignat. Hyacinthus Amat. de Graueſon, Thomas Vincentius Monelia in Diſſ. de annis I. C. ſeruatoris, Romae 1741. 4to. Io.	Anno Syro Macedon. 308. Chriſtum natum *ante annum V. C.* 750. quo mortuus ſit Herodes, adeoque minimum Anno V.C. 749. nuper quoque *Rigordius* Gallus, *Diſſert.* ad Nummum Herodis Antipae; 1689. Et *Dom. Paulus Pezron*, Doctor Pariſinus, in Hiſt. Euangelica, An. 1695. Io. Gottl. Heineccius diſſ. de genuina natiuitatis Chriſti aere numis et inſcriptionibus antiquis illuſtrata. Halae 1708. 4. Corn. Diet. Koch diſſ. de anno natali Chriſti per numum et fata Antipae Herodumque caeterorum demonſtrato. Helmſt. 1721. 4. I. G. Meier in obſeruationibus chronologicis circa computum aerae Chriſtianae. Helmſtaed. 1732. 4.

Mors

Anno Vrbis Condit.	*An. Iuliani.*	*Ante Aeram Dionyſ.*	CHRISTVM NATVM cenſent.	
			Io. Laurentius Bertus in Diſſ. de vero Chriſti natali Differt. hiſtoricar. Florent. 1753. 4. editarum. Tom. 1. Diſſ. 3. etc. Auguſto XII. et Corn. Sulla *Coſſ. Per Iul.* 4709. *Olymp.* CXCIII. anno 4. *Auguſti* XXXIX. Ita Dodwellus Diſſ. 1. in Iren. pag. 83. *Vel natus initio Anni* V. C. DCCXLIX.	
750.	42.	4.	Sulpitius Seuerus Hiſtor. L. II. Sal. van Till, cuius diſſertationi vide quae opponit Sam. Basnage in Annalibus et Ioan. Marckius in Diſſ. de natali tempore Seruatoris Lugd. Bat. 1716. Bernard. Lamius in apratu Chronologico; et quotquot Chriſtum natum putant, ſaltem aliquot menſib. ante mortem Herodis.	Mors Herodis (ſecundum Ioſephum) accidit hoc anno, V. C. 750. *Nouembri* menſe. Sic quoque nuperi ſcriptores, Rigordius, Pagius, Noriſius, Dodwellus, Paulus Pezron, etc. A. Syro-Macedon. 309.
			Caluiſio Sabino, et Paſſieno Rufo *Coſſ. Per. Iul.* 4710. *Olymp.* CXCIV. A. 1. *Auguſti* vulgo. XL.	
751.	43.	3.	Alexandrini *veteres*, Irenaeus, Tertullianus, Clemens Alex. (de cuius	Fuit

Anno Vrbis Condit.	An. Iuliani.	Ante Aeram Dionyſ.	CHRISTVM NATVM cenſent.	
			ius ſententia, et Euſebii illa, prolixe Frid. Spanhemius Pater *Dub. Euangelicis* P. 11. D. 1.) Maximus, Monachus, G. Syncellus, Cedrenus etc In *recentioribus*, Baronius, Scaliger, Pererius, Torniellus, Caluiſius, Emmius, Heluicus, Gerhard. I Voſſius, Antonius Bynaeus de Natali Chriſti, Langius, Marianus Scotus, Salianus, Sigebertus.	**Anno Seleucid. 310.**
752.	44.	2.	C. Lentulo, et Val. Meſſalino *Coſſ. Per. Iul* 4711. *Olymp.* CXCIV. anno 2. *Auguſti* vulgo XLI. Quidam numerantes a morte Iulii, XLII. et ſic Pagius.	
			Epiphanius *Haereſ.* LI. et Haer. LXXVIII. Hieronymus, Oroſius, Beda, Freculphus, Sigonius, Onuphrius, Temporarius etc. Euſebius quoque in *Chron.* teſte Pontaco. Nicephorus, Caſſiodorus in Chronico; et ſic Henricus Valeſius, ac ſi qui alii. Richardus Mon-	Fuit annus Seleucidar. 311. *Caius Caeſar*, Agrippa et Iulia genitus, miſſus hoc A. in Orientem, cum Extraordinario ſeu Proconſ. Imperio, ad bellum Armeniacum. Ex Velleio, et Numismat. Sed mortuo Herode, venit Hieroſol. Archelao regn. *Sentius Satur-*

Anno Vrbis Condit.	*An. Iuliani.*	*Ante Aeram Dionys.*	CHRISTVM NATVM censent.	
			Montacutius, Capellus vterque, Dauid Blondellus, Carolus le Cointe apparatu ad Annales Historico-eccles. Francorum, Sigonius, Pererius, Maldonatus, Isaac. Newtonus Opusc. Tom. 3. p. 368. edit. Geneuens. Sed Epiphanius, natum Christum anno ineunte, VIII. Idus *Ian. Tybi* Aegyptior. d. XI. *Thebet.* XIII. Augusto XIII. et Plautio Syluano *Coss. Olymp.* CXCIV. anno 3. *Per. Iul.* 4712. *Augusti* XLII. XV. annis ante mortem August. *Cyclo* Solis VIII. etc.	*Saturninus* Praeses adhuc Syriae, quo tempore Census sub Augusto actus, *Tertull.* contra Marc. L. IV. Sed *Quirinus* tum in Oriente agens, confecto in Cilicia bello, potuit Saturnino adiungi, ad *Censum* eum tum hominum, tum facultatum, peragendum, *Luc.* 11, 1. Praeses et Syriae hoc anno *Q. Varus*, successor datus Sentio Saturnino, ante mortem Herodis, *Ioseph.* L. XVII. Antiq. C. VIII.
753.	45.	1.	Panodorus, Monachus Aegyptius, Antiocheni, Chronicon Alex. *Nat.* Christum hoc anno 25. *Dec.* Sic Petrus de Alliaco, Sixtus Sen. Mart. Lutherus, Ioh. Lucidus, Alph. Salmero, Henr. Haruillaeus, Phil. Labbeus etc. Et haec sententia Vulg. secundum Dionys. Exiguum. Corn. Lentulo, et Calp. Pisone *Coss. Per. Iul.* 4713. *Olymp.*	Hoc anno mortuus creditur *Herodes*, ex Epiphanio; inter Eclips. Lunae, quae fuit *Ian.* 9. et Pascha quod *April.* 6. Archelai ann. 1. Christi nati 2. quo reuersus ex Aegypto. Vt vitium sit in Iosepho, qui *triennio* ante mortuum Herodis. Fuit annus Seleucidar. 312.

A.

Anno Urbis Condit.	*An. Iuliani.*	*Ante Aeram Dionys.*	CHRISTVM NATVM censent.	
			Olymp. CXCIV. anno 4. *Augusti* XLIII. Tribun. Potest. XXIII. *Cyclo* Sol. IX. *Lunae* 1. ante Aeram Vulgarem (quae primum annum Christi coniicit in sequentes *Kal. Ian.*) anno vno.	
754.	46.	1.	Quidam, inter quas locum occupant, Petrus Allix in diatriba de anno et mense Natali I. C. Londini 1709. 8. Henricus Philippi, S. I. in Introductione Chronologica, pag. 63. Colon. 1621. 4. Antonius Pagi, qui certo demonstratum hoc contendit ad A. C. 280. N. 6. *Natiuitatem Christi* coniiciunt in hunc annum, 25 *Dec.* et sic Fasti Consul. in Caesariana Biblioth. qui tum notant *Lunam* XV. manifesto errore. Caio Caes. (Augusti filio) et Aemilio Paulo *Coss. Per. Iul.* 4714. *Olymp.* CXCV. anno 1. Augusti XLIV. Cyclo *Sol.* X. *Lunae* 2. etc.	A. Seleucidar. 313. Hoc anno *Augustus* LXIII. aetatis impleuit, quem vocat κλιμακτῆρα, *Epist.* ad *Caium* Caes. et inchoauit LXIV. Vide *Gell.* L. XV. C. VII.
755.	47.	2.	P. Vincio, et P. Alfenio Varo *Coss. Per. Iul.* 4715.	In hunc annum *Lucii Caesar.* obitus contigit: et

Anno Vrbis Condit.	*An. Iuliani.*	*Ante Aeram Dionysi.*	CHRISTVM NATVM censent.	
			4715. *Olymp.* CXCV. anno 2. *Augusti* XLV. etc. Ita Paullus de Middelburgo, et qui hunc sequuti.	et *Tiberii* ex Rhodo Insula reditus Romam, secund. *Lydiatum*, *Pagi*, etc. anno demum sequente, secund. *Petav.*
756.	48.	3.	Thomas Lydiatus *Recension.* C. XVI. et in Serie Magistratuum, censet hoc anno *natum* esse Christum XXV. *Pachon* ex Clem. Alex. qui dies inciderit hoc anno in *Maii* 20. Hinc Christum circumcisum Maii 27. ipso die Pentecostis. Eundem annum, sequutus Aeram V.C. Fabianam, censet fuisse DCCLI. Aelio Lamia, et Seruilio Gemino *Coss. Per. Iul.* 4716. *Olymp.* CXCV. a. 3. Augusti XLVI.	Aliquot annis, ante hunc ipsum, *natum* esse Christum, vel inde colligitur, quod *Caius* Aug. filius, mortuo iam Herode in Orientem profectus sit; paulo post Consulatum absens initurus A. V. C. 754. Vide sis Iosephum, *Antiq.* L. XVII. C. XI.
761.	53.	8.	Aera historica Graecorum Beuereg. l. 2. Institutt. Chronologicor. cap. 11. p. 134. Arthur Bedford Animaduerss. in Newtoni Chronologiam p. 150.	

X. Ex hoc tanto virorum doctorum dissensu, qui in temporum rationibus excutiendis aetatem contriuerunt, ne de Sinensium opinione iam dicam, qui annum natiuitatis Christi a tempore orbis conditi vltra octingenties

octogies quater mille et octingentis annis remouent, merito colligit aliquis cum Iacobo Gaffarello cap. 2. curiositatum inauditarum, neque dies neque annos, qui a rerum creatarum initio ad Christum natum vsque effluxerunt, citra peculiarem reuelationem diuinam certo definiri posse: quamquam Benedictus Pererius in V. Genes. sollicite monet in verbis Ecclesiastici c. 1. v. 2. *dies saeculi quis enumerabit?* de diebus esse sermonem, non de annis, horum enim numerum sciri, illorum ignorari. Non tamen ideo incerta sunt omnia, sed de pluribus iisque maximi momenti rebus sic satis constat, vt Synchronismi obseruari et systema aliquod historicum componi possit, quo res praecipuae digerantur iusto tempore, ne anticipare necesse sit quae post contigerunt, aut quae ante gesta sunt postponere. Vt vero breue specimen aliquod Ideae Chronologicohistoricae tironibus exhibeam, quod memoria facile teneant, placet non cum Varrone tempus omne diuidere in ἄδηλον μυθικὸν, et ἱστορικόν, sed huic Varronianae diuisioni potius praeferre antiquam et Iudaeorum testimonio celebratissimam domus Eliae traditionem 40 qua omne aeuum diuiditur in sex annorum millenarios hoc modo: *duo millia inane* siue ante Legem Mosis: *duo millia Lex*, *duo millia Messias.* Sic ponemus Christum natum esse circa annum Mundi 4000, Legem Mosis vero esse latam post Annum Mundi 2400.

In *PRIMO MILLENARIO* et *SECVNDO* nihil occurrit notatu dignum et certum, nisi quod sacra Geneseos nobis offert Historia. Anni generationum Patriarchalium ante Diluuium ita se habent ex Genes. V.

Adam

40 De illa domus Eliae traditione dixi vberius in Codice Pseudepigrapho veteris testamenti pag. 1079. sq. In praesenti tantum adnotabo, quod ad numerum sex dierum quibus conditus a DEO Mundus est, sex etiam aetatibus omne tempus distinguit S. Augustinus libro et capite vltimo de Ciuitate DEI. *Ipse etiam numerus aetatum veluti dierum si secundum eos articulos temporis computentur, qui in Scripturis sanctis videntur expressi, iste sabbatismus euidentius apparebit, quoniam septimus inuenitur, vt prima aetas tanquam dies primus sit ab Adam vsque ad Diluuium. Secunda inde vsque ad Abraham. Hinc iam vsque ad Dauid vna, altera inde vsque ad transmigrationem in Babyloniam, tertia inde vsque ad Christi carnalem natiuitatem. Fiunt itaque omnes quinque. Sexta nunc agitur. Post hanc tanquam die septimo requiescet DEVS, quum eundem septimum diem quod nos erimus in se ipso DEVS faciet requiescere.*

		Hebr.	Samarit.[41] ap. Scalig	Samaritan. apudSync.	LXX.	Iofeph.	If. Voff.
Adam	genuit anno aetatis fuae	130	130	130	230	230	230
Seth		105	105	105	205	205	205
Enos		90	90	90	190	190	190
Cainam		70	70	70	170	170	170
Mahelaleel		65	75	65	165	(165)	165
Iared		162	62	62	162	162	162
Henoch		65	65	60	165	165	165
Mathufalah		187	77	67	167	187	187
Lamech		182	53	53	188	182	182
annus Noae quo diluuium accidit.		600	600	600	600	600	600
Summa		1656	1327	1302	2242	2153	2256

Poft Diluuium, haec feries generationum exhibetur Genef. XI.

		Hebr.	Samarit. ap. Scalig.	Samaritan. apudSync.	LXX.	Iofeph.	If. Voff.
Diluuium fuit		1656	1327	1302	2242	2153	2256
Semus genuit poft diluu.		2	— —	2	2	12	12
Arphacfad	anno aetatis fuae	35	135	135	135	135	135
Cainan		—	—	—	130	—	130
Sala		30	130	130	130	130	130
Eberus		34	134	134	134	134	134
Phaleg		30	130	130	130	130	130
Regu		32	132	132	132	130	130
Serug		30	130	130	130	132	132
Nahor		29	79	79	179	120	129
Thara		70	70	70	70	70	70
Inde ad natum Abrahamum		60	60	60	60	60	60
Summa		2008	2327	2304	3474	3206	3448

MILLE-

[41] Ab anno nati Abrahami numeros fuos fupputare incipit Chronicon Eufebianum; contra

Mm 2

MILLENARIO TERTIO ex sacris litteris obseruanda

Vocatio Abrahami anno aetatis 70. vt Hebraeorum habet traditio Petauio etiam probata, vel vt Eusebius computat, quem plerique alii sequuntur	75
Isaacus natus anno Abrahami 100. Genes. XVII.	
Ioacobus et Esau — Isaaci 60. Genes. XXV. 26.	
A vocatione Abrahami vsque ad Exodum Israelitarum ex Aegypto siue *annum octogesimum* Mosis Genes. XV. 13. Exod. XII. 40. Actor. VII. 6. Exod. VII. 7.	430
Ab Exodo Israelis et data tertio mense post Lege Exod. XX. 1. vsque ad conditum templum Salomoneum 1 Reg. VI. 1.	479
His adde annos ab orbe condito ad natum Abrahamum	2008
	2992

Anni illi 479. vt distinctius intelligantur, en tibi breuem [42] tabellam:

Ab egressu Hebraeorum ex Aegypto ad mortem siue annum 120. Mosis	40. Exod. VII. 7. Deut. XXXIII. 7.
Inde ad mortem Iosuae	25.
Inde ad coeptam seruitutem sub Cusane	34.
Inde ad restitutam per Othnielem Libertatem	8. Iudic. III. 8.
Inde ad coeptam seruitutem sub Eglone	40. Iud. III. 11.
Inde ad redditam per Ehudum Libertatem	18. Iud. III. 14.
Inde ad coeptam seruitutem sub Midianitis	80. Iud. III. 30.
Inde ad restitutam per Gedeonem Libertatem	7. Iudic. VII. 1.
Inde ad mortem Gedeonis	40. Iud. VIII. 28.
Inde ad mortem Abimelechi	3. Iud. IX. 22.
Inde ad mortem Tholae	23. Iud. X. 2.

Inde

contra *Paullum Pezronium*, et cuius hic insistit vestigiis *Isaacum Vossium* sequuntur, qui LXX. Interpretum calculum praeferunt. Vide quae pro Hebraeorum codicum computatione afferunt *Ioannes Marcianaeus* et *Matthaeus Petitdierus* Diss. in S. Script. XXVIII. XXX. XXXII.

[42] Io. Marsham Canon. Chron. p. 305. sq. Petrus Brinch examine Chronologiae Iosephi p. 16.

Inde ad mortem Iairi et coeptam seruitutem sub Ammonitis et Philistinis . .	22.	Iud. X. 2. 7. 8.
Inde ad finem seruitutis sub Philistinis et recuperatam vindice Samuele Libertatem . .	40.	Iud. XIII. 1.
Inde ad initium Regni Saulis .	16.	1 Sam. VII. 13.
Inde ad mortem Saulis . .	40.	Actor. XIII. 21.
Inde ad mortem Dauidis . .	40.	1 Reg. II. 11.
Inde ad fundationem Templi Salomonis . .	3.	1 Reg. VI. 1.
Summa	479.	

Praeter haec quae e sacris litteris constant, pauca certa ex aliis monumentis licet eruere. Nam quae de dispersione gentium et de originibus ac successionibus Imperiorum antiquissimorum Assyriaci, Aegyptii aliorumque feruntur, et a Viris doctissimis disputata vberrime et excussa sunt, paucissima ita distincte et explorata ratione cognoscuntur, vt certis temporum articulis signare et constituere illa queamus.

Antiquissima *aera* de qua dignioribus fide testibus constat est *Troiana* siue captae Troiae quam anno 408. ante Olympiades communiter definiunt, ante vrbem Romam conditam 437. Troianam aeram annis circiter quadraginta praecessisse traditur celebris illa expeditio *Argonautarum*. Cetera omnia caligini temporis ἀδήλȣ et μυθικȣ̃ non dubitauit adscribere Varro Romanorum doctissimus.

MILLENARIVS QVARTVS ex sacris literis haec cognoscenda praebet: Post *Saulum* qui 19. et *Dauidem* qui 40. annos regnauit, numerantur ab anno quarto *Salomonis* quo templum condi coeptum est vsque ad obitum

Regis Salomonis	3 Reg. VI. 1. XI. 43.	2 Chron. IX. 30.	anni 37
1. Roboam	3 Reg. XIV. 21.	2 Chron. XII. 13.	17
2. Abiam	3 Reg. XV. 1.	2 Chron. XIII. 2.	3
3. Assa	3 Reg. XV. 10.	2 Chron. XVI. 13.	41
4. Iosaphat	3 Reg. XXII. 42.	2 Chron. XX. 31.	25
5. Ioram	4 Reg. VIII. 17.	2 Chron. XXI. 5.	8
6. Ochozias	4 Reg. VIII. 26.	2 Chron. XXII. 2.	1
7. Athalia	4 Reg. XI. 3.	2 Chron. XXII. 12.	6

 8. Ioas

8. Ioas	4 Reg. XII. 1.	2 Chron. XXVI. 1. anni	40
9. Amasias	4 Reg. XIV. 2.	2 Chron. XXV. 1.	29
10. Azarias s. Ozias	4 Reg. XV. 2.	2 Chron. XXVI. 3.	52
11. Ioatham	4 Reg. XV. 16.	2 Chron. XXVII. 1.	16
12. Achaz	4 Reg. XVI. 2.	2 Chron. XXVIII. 1.	16
13. Ezechias	4 Reg. XVIII. 2.	2 Chron. XXIX. 1.	29
14. Manasses	4 Reg. XXI. 1.	2 Chron. XXXIII. 1.	55
15. Amon	4 Reg. XXI. 19.	2 Chron. XXXIII. 21.	2
16. Iosias	4 Reg. XXII. 1.	2 Chron. XXXIV. 1.	31
17. Ioachas	4 Reg. XXIII. 32.	2 Chr. XXXVI. 2. menses	3
18. Ioakim	4 Reg. XXIII. 37.	2 Chron. XXXVI. 5.	11
19. Iechonias	4 Reg. XXIV. 8.	2 Chr. XXXVI. 9. menses	3
20. Sedechias	4 Reg. XXIV. 18.	2 Chron. XXXVI. 11.	11

Summa annorum 430. menses 6.

Hi *Reges Iudae* vsque ad captam a Nabuchodonosore Hierosolymam Anno ante Christum natum circiter 588. Reges vero *Israelis* [43] siue decem tribuum a Ieroboamo vsque ad captam a Salmanasare Samariam anno Ezekiae Regis Iudae Sexto, ante Christum natum 721. ita computantur:

1. Ieroboam I.	3 Reg. XIV. 20.	regnauit annos 22
2. Nadab	3 Reg. XV. 25.	2
3. Baasa	3 Reg. XV. 33.	24
4. Ela	3 Reg. XVI. 8.	2
5. Zamri	3 Reg. XVI. 15.	Dies 7
6. Amri	3 Reg. XVI. 23.	12
7. Achab	3 Reg. XVI. 29.	22
8. Ochozias	3 Reg. XXII. 52.	2
9. Ioram	4 Reg. III. 1.	12
10. Iehu	4 Reg. X. 36.	28
11. Ioachaz	4 Reg. XIII. 1.	17
12. Ioas	4 Reg. XIII. 10.	16
13. Ieroboam II.	4 Reg. XIV. 23.	41

Ieroboam III. cognomento Iesoz, vt obseruat Ioan. Boiuinius Tom. 5. Memoriarum Academiae Inscriptionum Parisiensis p. 446. ss. qui etiam de regno Ioasi et Amasiae videndus p. 465. ss.

14. Za-

[43] Synchronismum vtrorumque vide apud Melchiorem Leydeckerum de Republica Hebraeorum T. 2. p. 231. Ricciolum pag. 272. et 274. seq. Chronologiae Reformatae, Matth. Petitdierium Diss. in S. Scripturam, p. 323. seq.

14. Zacharias	4 Reg. XV. 8.	regnauit menses 6
15. Sellum	4 Reg. XV. 13.	mensem 1
16. Manahem	4 Reg. XV. 17.	annos 10
17. Phaceia	4 Reg. XV. 23.	2
18. Phacee	4 Reg. XV. 27.	20
19. Hosea	4 Reg. XVII. 1.	9

Summa anni 241. menses 7. dies 7.

Post annos septuaginta *captiuitatis* quae soluta est Anno ante natum Christum 536. per edictum Cyri Persarum Regis de templo reaedificando, Iudaei non amplius paruerunt Chaldaeis, sed sub Regibus Persarum quadam libertatis vmbra vsi sunt vsque ad Alexandrum M. qui euerso Persarum imperio Iudaeos etiam sibi subiecit, atque si Iosepho [44] fides, Hierosolymam quoque intrauit, ac salutauit ibi Pontificem Maximum Iadduam, occupauitque Samariam [45] quum Andromachum praefectum ciues interfecissent. Post Alexandrum Hierosolyma iterum capta a Ptolemaeo Lagi, et Iudaeorum populus modo Ptolemaeis modo Antiochis paruit, donec sub Antiocho Epiphane Syriae rege iugum ob grauissimas persequutiones intolerabile excutere coepit Matathias Pontifex Max. anno ante natum Christum 166. Inde successio *Maccabaeorum*; ita concipienda:

Matathias	ante Christum, 166.	Euseb. 1851
Iudas Maccabaeus Matathiae F.	165.	num. 1852
Ionathan Apphus, Iudae frater	157.	1860
Simon frater alter Iudae	143.	1874
Iohannes Hyrcanus, frater tertius	135.	1882
Aristobulus Hyrcani F. primus *Rex* salutatus	104.	1913
Alexander Iannaeus Aristobuli F.	103.	1914
Alexandri vxor Salome, Regina	77.	1940
Hyrcanus Alexandri F.	67.	1950
Aristobulus Hyrcani frater, sub quo capta a Pompeio Hierosolyma et Romanis subiecta, A. ante Christum nat.	63.	1954

Hyr-

[44] Iosephus libro 9. c. vlt. Antiquitatt. Mentio etiam in Ioma f. 69. 1. in Vaiikra Rabba sect. 13. vt Cosinam Indopleustem XII. p. 344. et alios iuniores Christianos praeteream. In dubium tamen illam narrationem vocat Antonius van Dale libro de Aristea pag. 75. seq.

[45] Syncellus p. 261.

Hyrcanus iterum	ante natum Christ. 63.	Euseb.	1954
Antigonus Aristobuli F.	40.	num.	1977
securi percussus ab M. Antonino triumuiro	37.		1980

Sequitur *Herodiadarum* successio:

Herodes Magnus, Antipatri Ascalonitae, qui sub Hyrcano administrationem rerum habuerat, Filius, rex Iudaeae a Senatu Rom dictus anno ante Christum natum 39

Archelaus Herodis F. ab Augusto Rex constitutus anno Christi 1

Herodes Agrippa, Herodis M. ex Aristobulo filio Nepos, ὁ σκωληκόβρωτος, a Caligula et a Claudio rex esse iussus, totius Tetrarchiae Philippi patrui et tetrarchiae Lysaniae 37

Agrippa iunior regnauit annos 56, ab A. C. 44

Hierosolyma capta *a Tito* die octaua mensis Gorpiaei, siue Augusto mense, anno secundo Flauii Vespasiani, 70

Templum exustum anno vrbis sanctae conditae 2177. die decima Loi, siue Iulio mense, die eadem qua ante annos 316. templum prius vastauerat Nabuchodonosor Babyloniorum Rex, anno ab vrbe Hierosolyma condita 1461. Vide Iosephum VII. 26. et 42. de bello Iudaico, qui a rege Dauide ad primum excidium computat annos 464. et tres menses; ad excidium posterius annos 1179.

Aeram Chaldaicam incipere aiunt Anno 1993. ante captam ab Alexandro Babylonem, testemque huius rei laudant [46] Callisthenem. Sed nescio an id firmiter colligere liceat ex hoc loco Simplicii ad l. 2. de caelo p. 123. ὑπ' Ἀριστοτέλους οὖν πειθομένους ἕπεσθαι δεῖ μᾶλλον τοῖς ὑστέροις ὡς μᾶλλον σώζουσι τὰ φαινόμενα, ἐκείνων μήτε τελείως σωζόντων, μήτε τοσαῦτα φαινόμενα εἰδότων, διὰ τὸ μήπω τὰς ὑπὸ Καλλισθένους ἐκ Βαβυλῶνος πεμφθείσας παρατηρήσεις ἀφικέσθαι εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὃ Ἀριστοτέλους τοῦτο ἐπισκώψαντος αὐτῷ, ἅστινας διηγεῖται ὁ Πορφύριος χιλίων ἐτῶν εἶναι καὶ ἐννεακοσίων τριῶν, μέχρι τῶν χρόνων Ἀλεξάνδρου σωζομένας, μὴ δὲ δυναμένων δεῖξαι δι' ὑποθέσεων τὰ πιστευόμενα. Horum enim verborum sensus est, circa obseruationes Astronomicas fidem potius habendam esse Astrologis minus vetustis, quam antiquissimis illis, qui non tam diligenter phaenomena anno-

[46] G. Ioan. Vossius Isagoge Chronologica p. 54. *Antiquitatem regni Babylonici etiam ex Simplicio scimus, qui commentario in Aristotelis libb. de caelo refert, quomodo quum Alexander M. Babylona cepisset; Aristoteles ex consobrino et discipulo suo Callisthene, qui Alexandrum comitabatur, quaesierit per litteras, quamdiu durasset imperium Babylonium: illum autem Aristoteli rescripsisse, ex sententia sapientum Chaldaeorum vrbem eam occupatam esse anno aerae Chaldaicae 1993.*

annotarunt, aut obseruationes eorum scripto seruatas habuerunt, demonstrationibusue potuerunt iis quae afferunt fidem facere, inprimis antequam Callisthenes Babylone in Graeciam misisset obseruationes annorum 1993. quas ad aetatem vsque Alexandri seruatas reperit.

Vt praecipuas tamen quasdam temporum notationes hoc loco adiungam:

Ab initio Nini ad Sardanapalum ab Arbace deuictum, sunt anni, vt notat e Ctesia Diodorus Siculus,	1360	ante Christum ab An. 2236 ad 876
Ab Arbace ad Astyagem vltimum *Medorum* Regem, anni.	322	883 — 561
Aera Iphiti siue Olympiadum		776
Aera Vrbis Romae conditae Catoniana		755 [47]
— — . — . — Varroniana		753
Aera Nabonassari Babyloniorum Regis qui a Medis defecit		747
Aera Nabopalassari, qui pater Nabuchodonosoris fuit		625
A Cyro primo Rege *Persarum* ad [48] mortem Darii Codomanni quem vicit Alex. Magnus	231	ab An. 561 — 330
Regnum Macedonum a Philippo Aridaeo ad Perseum victum a Paullo Aemilio	271	324 — 153
Regnum Aegyptium a Ptolemaeo Lagi ad Cleopatram	293	321 — 28
Regnum Parthorum ab Arsace ad Artabanum IV. victum ab Artaxare	476	ab A. 250 ante, ad 226 post N. C.
Regnum Syriae, ab Seleuco I. Nicanore ad Antiochum Pii F. a Pompeio M. Syria priuatum	249	ab A. ante N. C. 312 — 63

Aera Seleucidarum, Aera contractuum, Aera Dilkarnaim, Anni Graecorum secundum quos computant scriptores Maccabaicorum, incip. ab An. ante C. N. 312

Aera Iuliana siue Antiochena prior, initium Iulii Caesaris dictaturae, 45

Aera Hispanica ab anno Iuliano VIII. 38

Aera Antiochena posterior, eadem quae aera pugnae Actiacae, qua Augustus Antonium deuicit, atque Aera Alexandrina a capta ab Augusto Alexandria 30

MIL-

[47] Alias sententias vide in Actis Eruditor. 1718. p. 397.

[48] Darius cum Alexandro iam conflicturus apud Curtium IV. 14. 20. *Forsitan ita Dii fata ordinauerunt, vt Persarum imperium quod secundo cursu per ducentos triginta annos ad summum fastigium euexerant, magno motu concuterent magis quam adfligerent.*

MILLENARIVS QVINTVS praeter Romani Imperii et tot sub eo gentium fata, inprimis considerandam offert Christi vitam et Euangelii praedicationem ab Apostolis propagatam per totum terrarum orbem, Christianaeque Religionis incrementa, et Ecclesiae dilatationem, quae inter tot grauissimas persequutiones annos circiter trecentos sub Imperatoribus Romanis Ethnicis mirum in modum creuit: donec primus *Constantinus* Magnus ab A. C. 312. non dubitauit Christianismum publice profiteri, nomineque Christi labara sua et insignia ac numos consecrare. Obiit Nicomediae A. C. 337.

Reip. Iudaicae excidium . . . . A. C. 70
Aera agonis primi Capitolini, a Domitiano celebrati . 86
Persarum regnum ab Artaxare restauratum 226
Aera Diocletiani, Aegyptiaca, Martyrum Gratiae . 284
Aera Constantini M. Imperatoris in Britannia salutati . . 306
Aera siue periodus quindecennalis *Indictionum* ab [49] octauo Cal. Octobr. 312
Concilium I. Oecumenicum *Nicaenum* in quo desinit Chronicon Eusebii 325
Constantinopolis a Constantino M. instaurata et dedicata . . . 330
Imperium diuisum inter Constantinum fil. Constantium et Constantem . 337
Inter Valentinianum et Valentem 364
Inter Valentinianum iuniorem et Gratianum . . 365
Constantini M. diuisio Imperii in Orientale et Occidentale, qua Theodosius Magnus filiis Arcadio *Orientem* et CPolin . . . 384
Romam Honorio et *Occidentem* tribuit . . . 393
Francorum regnum in Gallia coepit . . . 418
Sub idem tempus pleraeque Occidentalis Imperii prouinciae et regna a Vandalis, Hunnis, Gothis aliisque barbaris populis inuadi coepta.
Imperium Occidentale extinctum, deiecto Romulo Augustulo . 476
Per Odoacrum Tunilingorum Regem
Saeculo sexto Longobardi infestarunt Pannoniam, Dalmatiam, Illyricum ac denique Italiam
Exarchi Rauennae fuerunt per annos 383. ab A. C. 369. ad 752
Aera Arabum siue Hegirae, Muhamedicae . . . 622
Aera Persica siue Iezdagirdis vltimi Persarum Regis siue inchoati Saracenorum in Persia Imperii . . . 632
Saracenorum regnum in Hispania coepit . . . 714
Regnum Longobardicum in Italia a Carolo M. extinctum 774
Im-

[49] Graeci Imperatores deinde auspicati sunt Indictiones numerare a Calendis Septembribus, Pontifices a Calendis Ianuarii. Vide Bandurium ad Antiquitates CPol. p. 473. seq. et Combefisium ad Amphilochium p. 262.

Imperium Occidentale ab eodem Carolo M. inſtauratum. A. C. 801
Chriſtiana religio per Germaniam et ſeptentrionales regiones propagata ſaeculo nono.

MILLENARIVS SEXTVS, cuius et ipſi particula ſumus, quo propiora nobis tempora complectitur, eo breuius illo defungi poterimus, nihil quicquam eius hoc loco annotaturi quam *Imperii Orientalis* excidium A. C. 1453. et iucundiſſimam quae in ſaeculi XVI. initia incidit Epocham reſtauratae lucis Euangelii atque bonarum literarum.

XI. Quum Chronologia vniuerſalis compactum quoddam ex innumeris obſeruationibus et particularibus Hiſtoriis corpus ſit, vtilem huic perficiendo operam praeſtant ii, qui in celebriorum regnorum vel Rerumpub. rebus ſingillatim digerendis deſudant. Nullam autem lucidiorem facem praeferre cognitioni illarum poſſunt, quam ſi Regum, Principum, Archontum, Conſulum, Magiſtratuum, Patriarcharum, Epiſcoporum aetatem et tempora recte digerere ſtudeant. Sic Atticae v. g. Hiſtoriae inſignem plane lucem affert ſeries Chronologica Archontum,[50] ad quorum tempora Graeci ſcriptores (ita vt ad annos Conſulum Romanorum Latini) referre omnia ſolent, a Io. Meurſio libro de Archontibus, et *Eduardo Corſino* in faſtis atticis, quorum T. I. Florent. 1744. 4. II, ib. 1747. III, ib. 1751. 4. prodiit, illuſtrata, exhibitaque ab Humfredo Prideaux ad Marmora Oxon. Tom. 2. pag. 82. et Henrico Dodwello opere praeſtantiſſimo de Cyclis pag. 713. ſeq. Sed non minus vtilem operam praeſtitit idem Dodwellus quando pag. 737. eosdem Archontes ordine Alphabetico cum adpoſita temporis nota deſcriptos exhibet, vt quando in veterum monumentis aliquid hoc vel illo Archonte contigiſſe legitur, ope huius indicis ſtatim de tempore, quo Archon ille praefuit, conſtet. Illum indicem, quum in veteri Attica Hiſtoria vtiliſſimus ſit, Dodwelli vero opus in paucorum apud nos manibus verſetur, hoc loco integrum, additis Corſini emendationibus, adiungere voluimus.

Regum Atticorum a Cecrope, *Archontumque* ſeries *Alphabetico* ordine diſpoſita, cum *annis*, quibus honorem quisque iniuit, *Periodi*, ante *annuos* Archontas, *Iulianae*; poſtea vero ipſarum *Olympiadum*.

Nn 2 *Periodi*

[50] Athenienſium exemplo aliae etiam vrbes, et Reſpublicae Archontibus vſi ſunt, et ſub eorum poteſtate ac nomine monetam ſignarunt, non modo Athenienſium coloniae, ſed etiam quibus placuit Athenienſium leges ſequi, ſicut de vrbibus in Bithynia ab Hadriano inſtauratis, aut conditis obſeruat Anſelmus Bandurius T. I. Numiſmatum Imperatorum p. 9.

Periodi Iulianae *numerus prior* y*Chronici* Marmorei Arundeliani, *Corſ.* Corſini faſti Attici, *poſterior* Dodwelli.

A.

Abion, (Corſ. Bion) $80\frac{3}{4}$.
Acaſtus, 3646. M. Oxon. 3365. Dodwello.
Aceſtorides, $69\frac{1}{2}$. I. P. $76\frac{3}{4}$. Dodwello. $\frac{68}{89}\frac{4}{1}$. $76\frac{2}{3}$. Corſ.
Adimantus, $75\frac{3}{4}$.
Adrianus Imper. 222. 4.
Aegeus, 3406. M. Ox. 3432. Dodwello.
Aeſimedes, 9. 1. (2. Corſ.) Iul. P. 3971.
Agameſtor, 3985. M. Ox. 3961. Dodw.
Agathocles, 183. 2. 105. 4.
Agyrrhus, ante Andocidem, incert.
Alcaeus, 1. qui a Dodwello *Athenaeus* putatur, quum in marmore poſtremae ſolum exſtent de nomine ſyllabae *αιος πρότερος*, ex Corſini mente rebus praefuit publicis $\frac{60}{81}\frac{4}{1}$.
Alcaeus, 11. 89. 3. Corſ. $89\frac{2}{3}$.
Alcibrades, incert. Pollux.
Alciſthenes, 102. 1.
Alcmaeon, 3958. M. Ox. 3959. Dodwello.
Alexias, 93. 4. Corſ. $93\frac{3}{4}$.
Aminias, 89. 2. 87. 4.
Amphictyon, 3191. 3217. Dodwello.
Anarchia, Olympiad. 94. 1. 215. 3. Corſ. $\frac{93}{94}\frac{4}{1}$.
Anaxicrates, 125. 2. 118. 2.
Anchiſes, $73\frac{1}{2}$ Corſ. $\frac{72}{73}\frac{4}{1}$.
Aniceтus, 112. 1.
Anticles, 113. 3. 4.
Antidotus, $82\frac{2}{3}$. Corſ. $82\frac{1}{2}$.
Antigenes, 93. 2. Corſ. $93\frac{1}{2}$.
Antilochides, $86\frac{2}{3}$. Corſ. $86\frac{1}{2}$.
Antipater, 97. 4. 206. 1. Corſ. $97\frac{3}{4}$.
Antiphates, 120. 4.
Antiphon, 90. 3. Corſ. $90\frac{2}{3}$.
Antitheus, 160. 1. Meurſ. Rectius 158. 3. vid.
Aphepſion, $74\frac{3}{4}$. Corſ. $77\frac{3}{4}$.
Aphidas, 3556. Marm. Ox. 3578. Dodwello.
Apollodorus, 87. 3. (Corſ. $87\frac{2}{3}$.) 107. 3. 114. 4. 115. 2.
Apollonius, incertus. Vnus e Sophiſtis *Philoſtrati*.
Apſander, 19. 1. (Corſ. 19. 2.) Iul. Per. 4011.
Apſephion, 74. 3. $77\frac{3}{4}$.
Apſeudes, 86. 4 Corſ. $86\frac{3}{4}$.
Archeſtratides, $\frac{50}{51}\frac{4}{1}$. Corſ. $50\frac{3}{4}$.
Archias, 90. 2. (Corſ. $90\frac{1}{2}$.) 108. 3.
Archidas, 108. 3.
Archidemides, Olympiad. $79\frac{1}{2}$. Corſ. $\frac{78}{79}\frac{4}{1}$.
Archimedes, 29. 1. male Pauſanias pro $79\frac{1}{2}$. Vid. *Meurſius* Arch. Attic. l. 11. c. 15. Sed rectius forte iam adductus Archidemides.
Archippus, 3679. M. Oxon. (3701. Dodw.) 114. 4. 115. 1. 3.
Arcus, Grut. Inſcript. pag. 105. 9. incert. ſub Auguſto aliquo.
Arimneſtus, qui et Ariſtomneſtus 91. 1. Corſ. $\frac{90}{91}\frac{4}{1}$.
Ariphron, 2837. M. Oxon. 3869. Dodwello.
Ariſtaechmus, incert. Grut. Inſcriptt. p. 405. 1. ſub Romanis.

Ari-

Ariſtaeus, Ariſtot. Meteor. l. 1. cap. 6. forte 101. 4.

Ariſtides, $\frac{72}{73}$ $\frac{4}{1}$. Corſ. $72\frac{3}{4}$.

Ariſtion, 89. 4. Corſ. $89\frac{3}{4}$.

Ariſtocles, 43. 4. Corſ. $43\frac{3}{4}$.

Ariſtocrates, 95. 2. Corſ. $95\frac{1}{2}$.

Ariſtodemus, 107. 1.

Ariſtomenes, $52\frac{3}{4}$. Corſ. $52\frac{2}{3}$.

Ariſtomneſtus, 91. 1. Corſ. $\frac{90}{91}$ $\frac{4}{1}$.

Ariſton, $81\frac{3}{4}$. (Corſ. $81\frac{2}{3}$.) 89. 4.

Ariſtophanes, 112. 2.

Ariſtophon, 112. 3.

Ariſtophylus, qui et Aſtyphilus 90. 1. Corſ. $\frac{89}{90}$ $\frac{4}{1}$.

Archenides poſt Zenonem Citieum incert. Laert.

Aſteus, 101. 4.

Aſtyphilus, qui et Ariſtophylus, 90. 1. Corſ $\frac{89}{90}$ $\frac{4}{1}$.

Athenaeus,[51] 61. 1.

Attalus, Cl. incert. Grut. p. 79. 6. 317. 3. ſub *Romanis.*

Aurelius Ancharenus, circa temp. *Seueri.* Inſcr. *Sponii* miſc. p. 369.

Autoſthenes, 28. 1. Corſ. $28\frac{4}{1}$.

B.

Baſſus Palleneus, Corſ. circa Olymp. 227.

Bentidius Sota, circa temp. Seueri. Inſcr. *Spon.* miſc. p. 369.

Bion, $80\frac{3}{4}$. $86\frac{2}{3}$. Dodwello $80\frac{2}{3}$. Corſ.

C.

Caerimus, 118. 1. male.

Caius Iulius Caſius Stirienſis, incert. *Spon.* in Popul. Attic. Art. 4.

Calamio, poſt Olymp. 104. 1. ſub quo victi Athenienſes ad ἐννέα ὁδοὺς ſub duce Timotheo. Incert. e Schol. MS. in Aeſchinem.

Calleas, male Callias IV. $100\frac{3}{4}$.

Calliades, $\frac{74}{75}$. $\frac{4}{1}$.

Callias male, $\frac{74}{75}$. $\frac{4}{1}$. $81\frac{1}{2}$. Corſ. $\frac{80}{81}$. $\frac{4}{1}$. Πρότερος. Mar. Ox. (Ergo priori anno Calliades) II. 92. 1. Corſ. II. $\frac{91}{92}$. $\frac{4}{1}$. III. 93. 3. Corſ. III. $93\frac{2}{3}$. IV. 100. 4. Corſ. IV. $100\frac{3}{4}$.

Callidemides, 105. 1.

Callimachus, $83\frac{3}{4}$. 107. 4. Corſ. $83\frac{2}{3}$

Callimedes, 105. 1.

Calliſtratus, 106. 2.

Cebris, incert. ante Philochorum. Heſych. Ἀγόραιος.

Cecrops, I. 3132. M. Oxon. 3158. Dodwello.

Cecrops, II. 3341. M. Oxon. 3367. Dodwello.

Cephiſodorus, 103. 3. 104. 2.

Cephiſodotus, 105. 3.

Cephiſon, 112. 1.

Cephiſophon, 112. 4.

Chabrias, 91. 2. Corſ. $91\frac{1}{2}$.

Chaerephanes, $82\frac{1}{2}$. Corſ. $\frac{81}{82}$. $\frac{4}{1}$.

Chaerondas, 110. 3.

Chaeronidas, 110. 3.

Chares, $772\frac{1}{2}$. Corſ. $\frac{76}{77}$. $\frac{4}{1}$. $86\frac{3}{4}$. Corſ. $86\frac{2}{3}$.

Chariander, Olymp. 101. 1.

Chariclides, 104. 2.

[51] Coniectura ſola ita vocatur a Dodwello, quum poſtrema ſolum et ambiguae nominis partes αῖος πρότερος in marmore ſuperſint. A Lydiato et Prideauxio vero *Alcaeus* vocatur, et iuxta Corſinum praefuit Reip. Olymp. $\frac{60}{61}$ $\frac{4}{1}$.

Charinus, 118. 1.

Charondas, 110. 3.

Charops, 3960. M. Ox. 3961. Dodwello. 3962. Corſ.

Chion, 103. 4.

Chremes, 113. 2. 3.

Claudius Attalus, v. Attalus.

Clearchus, qui et Cleocritus 91. 4. Corſ. $91\frac{3}{4}$.

Cleocritus, qui et Leocritus vocatur, 91. 4. $91\frac{3}{4}$. Corſ.

Clidicus, 3980. M. Oxon. 3981. Dodwello.

Clisthenes, $67\frac{3}{4}$.

Codrus, 3603. M. Oxon. 3624. Dodwello.

Comias, $\frac{54}{55}$ $\frac{4}{1}$.

Conon, $79\frac{3}{4}$. $79\frac{2}{3}$. Corſ. 208. 4.

Coroebus, 118. 3.

Corybus, 118. 3.

Cranaus, 3182. M. Oxon. 3208. Dodwello.

Creon, Per. Iul. 4031. Olymp. 24, 1. 2.

Critias prior, 44. 1. $46\frac{4}{1}$.

Cteſicles, 111. 3.

Cteſicles antiquior, Lyſ. *inc.*

D.

Damaſias πρότερος, 35. 1. 2. Dionyſ. Hal. $35\frac{1}{2}$. Corſ.

— — II. $49\frac{2}{3}$. ſed $48\frac{4}{1}$. Schol. Pindari Argumento *Pyth.* qui et $48\frac{3}{4}$.

Damaſis, $48\frac{4}{1}$. Schol. Pind. Arg. Pyth.

Demetrius Phalereus, 117. 4.

Democles, 125. 3.

Democlides, 116. 1.

Demogenes, 115. 4.

Demonicus, Demoſthen. pro corona. Non, vt videtur, Eponymus.

Demophilus, 99. 4. $99\frac{3}{4}$.

Demophon, 3507. M. Oxon. 3533. Dodwello.

Demoſthenes, 116. 1.

Demoſtratus, 96. 4. $96\frac{3}{4}$. Corſ. 97. 3. $97\frac{2}{3}$. Corſ. 211. 1.

Demoſtratus Marathonius, incert. Spon. in Pop. Atticis Artic. 42.

Demotion, $77\frac{3}{4}$. $77\frac{2}{3}$. Corſ.

Dexitheus, 98. 4. $98\frac{3}{4}$. Corſ.

Dimylus, Laert. male 93. 4.

Dinophilus, 207. 1.

Diocles, 92. 4. $92\frac{3}{4}$. Corſ. 114. 3.

Diognetus, 3793. M. Oxon. (3822. Dodw.) $72\frac{1}{2}$. $\frac{71}{72}$ $\frac{4}{1}$. Corſ. 129. 1. Incert. Reineſ. Claſſ. I. 206. Sed *Smyrnaeus* forte, non *Athenienſes*.

Dionyſius, poſt Lyciſcum. Inſert. Grut. p. 319. 2. ſub *Romanis*.

Dionyſodorus, 208. 1.

Diophantus, 96. 2. $96\frac{1}{2}$ Corſ.

Diotimus, 88. 1. $\frac{87}{88}$ $\frac{4}{1}$. Corſ. 106. 3.

Diotrephes, 99. 1. $\frac{98}{99}$ $\frac{4}{1}$. Corſ.

Diphilus, $84\frac{3}{4}$. $84\frac{2}{3}$. Corſ. 121. 4.

Draco, 39. 1. $\frac{38}{39}$ $\frac{4}{1}$. Corſ.

Dromoclides, $76\frac{2}{3}$. $76\frac{1}{2}$. Corſ.

Dropides, $\frac{46}{47}$ $\frac{4}{1}$. $46\frac{3}{4}$ Corſ.

Dropilus, 33. 4. $34\frac{3}{1}$. Corſ.

Dyſcinetus, 102. 3.

E.

Elpines, 106. 1.

Elpinices, 106. 1.

Epaenetus, quem ex Faſtis eiecit Corſinus, Meurſio autem Olymp. 36. 1. 94. 4. Sed poſterior hic rectius *Exaeneti*

neti annus est. Olympiad. 36. 1. 94. 4.

Epaminon, 87. 4. 87$\frac{3}{4}$. Corſ. pro ἐπ' Ἀμεινίᾳ. Nec enim nomen *Aminon*.

Epaminondas, 87. 4. 87$\frac{3}{4}$. Corſ. Doric. non Atticum. Pro ἐπ' Ἀμεινίᾳ.

Epiginus, 85$\frac{2}{3}$.

Erechtheus, 3291. Marm. Ox. 3317. Dodwello.

Erichthonius, 3201. Marm. Ox. 3227. Dodwello.

Eryxias, 21. 3. 21$\frac{3}{4}$. Corſ. Iul. Per. 4021.

Erxiclides, 58$\frac{1}{2}$. $\frac{57}{58}$ $\frac{4}{1}$. Corſ.

Euaenetus, 111. 2.

Euander, 99. 3. 99$\frac{2}{3}$ Corſ.

Eubulides, 96. 3. 96$\frac{2}{3}$. Corſ.

Eubulus, 108. 4.

Eucatus, qui etiam Eutemus $\frac{92}{93}$ $\frac{4}{1}$. Corſ.

Euchariſtus, 105. 2.

Euclees, 88. 2. 88$\frac{1}{2}$. Corſ. Ariſtoteli, Olympiod. Alex. Aphrodiſaeo, et Schol. MS. in Aeſchin. περὶ Παραπρεσβ.

Euclides, 88. 2. 88$\frac{1}{2}$. Corſ. 94. 2. 94$\frac{1}{2}$ Corſ.

Eucrates, 47$\frac{1}{2}$. $\frac{46}{47}$ $\frac{4}{1}$. Corſ.

Euctemon, 93. 1. $\frac{92}{93}$ $\frac{4}{1}$. Corſ. 120. 2.

Eudemus, 106. 4.

Eudorus, 108. 4.

Euippus, $\frac{79}{80}$ $\frac{4}{1}$. 79$\frac{3}{4}$. Corſ.

Euphemus, 90. 4. 90$\frac{3}{4}$. Corſ.

Euthippus, $\frac{79}{80}$ $\frac{4}{1}$. 79$\frac{3}{4}$ Corſ.

Euthycles, *Demoſthen.* pro Coron. Sed non Eponymus. Incert.

Euthycrates, 113. 1. ſi Auctorem habuerit cur illum ita appellaret *Scaliger*.

Euthycritus, 113. 1. An ille? *Reineſ.* Claſſ. v. 36. Sic putat ipſe.

Euthydemus, 65$\frac{1}{2}$. $\frac{55}{56}$ $\frac{4}{1}$. Corſ. 82$\frac{3}{4}$. 82$\frac{2}{3}$. Corſ. 87. 2. 87$\frac{1}{2}$ Corſ. 88. 3. 88$\frac{2}{3}$. Corſ. 106. 4. ſi Auctor fuerit Scaliger.

Eutymenes, $\frac{85}{86}$ $\frac{4}{1}$. 85$\frac{3}{4}$. Corſ.

Euxenippus, 118. 4.

Exaenetus, qui etiam Xenaetetus, 94. 4. 94$\frac{3}{4}$. Corſ. 94. 4.

G.

Gallienus Imp. 260. 1.

Glaucides, 85$\frac{2}{3}$. 85$\frac{1}{2}$. Corſ.

Glaucippus, 92. 3. 92$\frac{2}{3}$. Corſ.

Gorgias, 125. 1.

H.

Hadrianus Imp. 222. 4.

Hegemachus, 120. 1.

Hegemon, 113. 2.

Hegeſias, 114. 1.

Hegeſtratus, 55$\frac{1}{2}$.

Heniochides, 41. 2. 41$\frac{1}{2}$. Corſ.

Heraclides, 61$\frac{1}{4}$. ſi habuit Auctorem *Scaliger*.

Cl. Heraclides Melitenſis, incert. Spon. in Pop. Attic. Art. 106.

Heraclitus, 162. 1.

Hercules, qui in Vatic. Dionyſ. Halicarn. Codice, et in Diod. Siculo apud Valeſium *Thericles* appellatur, rectius vero *Heraclides*, 61$\frac{1}{4}$.

P. Herenius Dexippus, 260.

Herodes, 180. 1.

Heropythes, Demoſthen. pro Coron. Non Eponymus.

Hieromnemon, 117. 3.

Hip-

Hipparchus, $71\frac{1}{2}$. $\frac{70}{71}$ $\frac{4}{1}$. Corſ.
Hippoclides, $53\frac{3}{4}$. $53\frac{2}{3}$. Corſ.
Hippodamus, 101. 2.
Hippomenes, 14. 1. 14. 2. Corſ. Iul. Per. 3991.
Hybrilides, $72\frac{2}{3}$. $72\frac{1}{2}$. Corſ.

I.

Iaſon, Olympiad. 163. 4.
Iſagoras, in Marm. Oxon. Lyſagoras, $68\frac{1}{2}$. $\frac{67}{68}$ $\frac{4}{1}$. Corſ.
Iſarchus, 89. 1. $\frac{88}{89}$ $\frac{4}{1}$. Corſ.
Ithycles, 95. 3. $95\frac{2}{3}$. Corſ.

L.

Laches, 95. 1. $\frac{94}{95}$ $\frac{4}{1}$. Corſ.
Lacratides, $73\frac{2}{3}$. $73\frac{1}{2}$. Corſ.
Leocrates, 16. 3. 16. 4. Corſ. Iul. Per. 4001.
Leocritus, (rectius Cleocritus) 91. 4. $91\frac{3}{4}$. Corſ.
Leoſtratus, 27. 2, $27\frac{1}{2}$. Corſ. $74\frac{1}{2}$. $\frac{73}{74}$ $\frac{4}{1}$. Corſ. 119. 2.
Leucius, ſ. Lucius, incert. Murator. T. II. p. 629.
Lyciſcus. 109. 1. incert. *Grut.* p. 319. 2. ante Dionyſium. Sub *Romanis.*
Lycoſtratus, 102. 4.
Lyſagoras, (rectius forte Iſagoras) $68\frac{1}{2}$. $\frac{67}{68}$ $\frac{4}{1}$. Corſ.
Lyſanias, $78\frac{3}{4}$. $78\frac{2}{3}$. Corſ. $84\frac{2}{3}$. $84\frac{1}{2}$. Corſ.
Lyſiades, 95. 4. $95\frac{3}{4}$. Corſ.
Lyſias, 20. 3. $24\frac{2}{3}$. Corſ.
Lyſicrates, $\frac{81}{82}$ $\frac{4}{1}$. $81\frac{3}{4}$. Corſ.
Lyſimachides, $\frac{83}{84}$ $\frac{4}{1}$. $83\frac{3}{4}$. Corſ. 110. 2.
Lyſimachus, $86\frac{1}{2}$. $\frac{85}{86}$ $\frac{4}{1}$. Corſ.
Lyſiſtratus, $78\frac{2}{3}$. $78\frac{1}{2}$. Corſ. 102. 4.
Lyſitheus, $\frac{78}{79}$ $\frac{4}{1}$. $78\frac{3}{4}$. Corſ.

M.

Macrinus, 223. 4.
Medon, 3624. Marm. Oxon. 3645. Dodwello.
Megacles, 3765. M. Ox. 3792. Dodwello; 45. 1. Period. Iul. 4102. Ol. $42\frac{4}{1}$. Corſ.
Melanthus, 3566. Marm. Oxon. 3587. Dodwello.
Menander, (rectius, Euander) 99. 3. $99\frac{2}{3}$. Corſ.
Meneſtheus, 3484. M. Oxon. 3510. Dodwello.
Menon. $\frac{76}{77}$ $\frac{4}{1}$. $76\frac{3}{4}$. Corſ.
Metrodorus, incert. Spon. in Popul. Attic. Art. 101. et ex Corſini coniectura, Olymp. 199.
Micion, aut Micio, qui etiam Mycon, 94. 3. $94\frac{2}{3}$. Corſ.
Miltiades, 29. 1. $\frac{28}{29}$ $\frac{4}{1}$. Corſ. 30. 2. $30\frac{1}{2}$. Corſ. $64\frac{1}{2}$. $\frac{63}{64}$ $\frac{4}{1}$. $73\frac{2}{3}$. Corſ.
Miltiades, 29. 1. 30. 2. $64\frac{1}{2}$.
Mneſidemus, 120. 3.
Mneſiphilus, incert. Demoſthen. pro Coron. Non Eponymus.
Mneſitheus, qui *Diodoro* Mneſithides, $\frac{80}{81}$ $\frac{4}{1}$ $80\frac{3}{4}$. Corſ.
Mneſithides, incert. *Demoſthen.* pro Coron. Non Eponymus.
Molon, 104. 3.
Morychides, qui etiam Myrichides, $85\frac{1}{2}$. $\frac{84}{85}$ $\frac{4}{1}$. Corſ.
Myrus, $70\frac{1}{2}$. $\frac{69}{70}$ $\frac{4}{1}$. Corſ.
Myſtichides, 98. 3. $98\frac{2}{3}$. Corſ.

Nau-

N.

Naufias, incert. *Reinef.* Cl. 1. 135. et *Selden.* de Synedr. L. 2. cap. 3. § 3. pag. 56

Naulicles, incert. *Demofth.* pro Coron. Non Eponym.

Naufigenes, 103. 1.

Naufimachus, $86\frac{1}{2}$. $\frac{85}{86}\frac{4}{1}$. Corf.

Naufinicus, 100. 3. $100\frac{2}{3}$. Corf.

Neaechmus, 115. 1.

Neocles, incert. *Demofth.* pro Coron. Non Eponymus.

Niceratus, 112. 1.

Niceres, 112. 1.

Nicias, 121. 1. 106. 1. Item Nicias antiquior. *incert.* Plutarch. Nic.

Nicios Athmoneus, 187. 4. Corf.

Nicocles, 119. 3.

Nicocrates, 111. 4.

Nicodemus, $74\frac{2}{3}$. 104. 4.

Nicodorus, 116. 3.

Nicomachus, 109. 4.

Nicon, Olympiad. 100. 2. $100\frac{1}{2}$. Corf.

Nicophemus, 104. 4.

Nicoftratus, 111. 4. 121. 2.

Nicoteles, 97. 2. $97\frac{1}{2}$. Corf.

O.

Olympiodorus, 121. 3.

Oxyntes, 3542. Marmor. Oxon. 3566. Dodwello.

P.

Palleneus, incert. Spon. in Itinerar. T. 3. p 45.

Pandion I. 3251. Marm. Oxon. 3277. Dodwello.

Pandion II. 3381. M. Ox. 3407. not. Dodwello.

Pedieus, $\frac{82}{83}\frac{4}{1}$. $82\frac{3}{4}$. Corf.

Phaedon, $\frac{73}{74}\frac{4}{1}$. $76\frac{1}{2}$. $\frac{75}{76}\frac{4}{1}$. Corf. $\frac{77}{78}\frac{4}{1}$. $77\frac{3}{4}$ Corf.

Phaedrias, incert. Infcript. *Spon.* Mifcell p. 343. et *Wheeler.* p. 54. poft *Hadrianum.*

Phaenippus I. qui etiam Philippus, 48. 1. $\frac{47}{48}\frac{4}{1}$. Corf. II. $72\frac{3}{4}$. $72\frac{2}{3}$. Corf.

Phanippus, $72\frac{3}{4}$ $72\frac{2}{3}$. Corf.

Phanoftratus, 99. 2. $99\frac{1}{2}$. Corf.

Pherecles, 3818. Marm. Oxon. 3850. Dodwello. 119. 1.

Philinus, 250 1.

Philippus, $48\frac{1}{2}$. $\frac{47}{48}\frac{4}{1}$. Corf. 121. 4. 122. 2. $71\frac{1}{2}$. Corf.

Philifcus, $82\frac{1}{2}$. $\frac{82}{83}\frac{4}{1}$. Corf.

Philocles, $79\frac{2}{3}$. $80\frac{1}{2}$. Corf. 97. 1. $\frac{96}{97}\frac{4}{1}$. Corf. 114 3.

Philocrates, $73\frac{3}{4}$.

Philombrotus, $46\frac{2}{3}$. $46\frac{1}{2}$. Corf.

Philotimus, incert. Spon. in Pop. Attic. Art. 104.

Phocion, 115. 3.

Phorbas, 3735. M. Oxon. 3761. Dodwello.

Phormio, 96. 1. $\frac{95}{96}\frac{4}{1}$. Corf.

Phrafícles, $80\frac{1}{2}$. $\frac{79}{80}\frac{4}{1}$. Corf.

Phrafiíclides, $80\frac{1}{2}$. $\frac{79}{80}\frac{4}{1}$. 102. 2.

Phrynichus, 110. 4.

Pifander, 91. 3. $91\frac{2}{3}$. Corf.

Pififtratus, 27. 4. Et alius iunior Pififtratus Pififtratida. Incert. Thucyd. L. 6.

Polemon, 117. 1.

Polycles, 114. 3. Forte non Archon Eponymus.

Polyzelus, 103. 2.
Praxibulus, 116. 2.
Praxiergus, $77\frac{2}{3}$. $77\frac{1}{2}$. Corſ.
Praxiteles, $84\frac{1}{2}$. $\frac{83}{84}$ $\frac{4}{1}$. Corſ.
Prexurgus, $77\frac{2}{3}$. ſi Auctorem habuerit *Scal.* Aliis Praxiergus, $77\frac{1}{2}$. Corſ.
Procles, incert. *Clem. Alexandrin.* in Protreptico.
Protus, ſec. opin. Corſini, 244. 1.
Prulades forte inc. *Grut.* p. 464. 7.
Pyrgion, qui etiam Pyrrhion, 98. 1. $\frac{97}{98}$ $\frac{4}{1}$. Corſ.
Pytharatus, 127. 2.
Pytheas, 100. 1. $\frac{99}{100}$ $\frac{4}{1}$. Corſ.
Pythocritus, $71\frac{2}{3}$.
Pythodemus, 111. 1.
Pythodorus, 87. 1. $\frac{86}{87}$ $\frac{4}{1}$. Corſ. 94. 1. $\frac{93}{94}$ $\frac{4}{1}$. Corſ. 111. 1.
Pythodotus, 109. 2.

S.

Scamandrius, incert. *Andocid.* Περὶ Μυϛηρίων.
Scythodorus, 88. 3. Rectius fortaſſe; corruptius vero Corſino videtur cum Palmerio nomen Pythodori. $\frac{86}{87}$ $\frac{4}{1}$. Corſ.
Simon, qui etiam Simonides, 33. 3. 117. 2. $47\frac{2}{3}$.
Socratides, 101. 3.
Solon, $46\frac{3}{4}$. $46\frac{2}{3}$. Corſ.
Soſicles, 113. 4.
Soſigenes, 109. 3.
Soſiſtratus, $81\frac{2}{3}$. $81\frac{1}{2}$. Corſ.
Stratocles, 88. 4. $88\frac{3}{4}$ Corſ.
Syniades, rectius Lyſiades, 95. 4. $95\frac{3}{4}$. Corſ.

T.

Theagenides, Olymp. $78\frac{1}{2}$. $\frac{77}{78}$ $\frac{4}{1}$. Corſ.
Theellus, 107. 2.
Thellus, 107. 2.
Themiſtocles, $\frac{75}{76}$ $\frac{4}{1}$. $71\frac{3}{4}$. Corſ. 108. 2.
Themiſtocles Berſaeus, 199. 2. Corſ.
Theodamus, male 106. 4.
Theodorus, $85\frac{3}{4}$. $85\frac{2}{3}$. Corſ.
Theodotus, 98. 2. $98\frac{1}{2}$. Corſ.
Theomneſtus, 108. 1.
Theon, incert. *Grut.* p. 317. 2.
Theophilus, 108. 1.
Theophraſtus, 110. 1. 116. 4.
Theopompus, 92. 2. $91\frac{1}{2}$. Corſ.
Theopompus, Thalani Paeanienſ. incert. *Spon.* in Populis Atticis, Art. 146.
Thericles, qui etiam Hercules, rectius Heraclides, $61\frac{1}{4}$.
Therſippus, 3694. M. Oxon. 3720. Dodwello.
Theſeus, 3454. Marm. Oxon. 3480. Dodwello.
Theſpieus, 3868. Marm. Oxon. 3889. Dodwello.
Theſſalus, 107. 2.
Thraſyllus, 210. 1.
Thumedus, 108. 1.
Thymoetes, 3557. M. Oxon. 3579. Dodwello.
Tiberius Iulius Macer. $227\frac{2}{3}$. Corſ.
Tiberius Claudius Soſpides, incert. *Spon.* in Popul. Attic. Art. 43.
Timarchides, $83\frac{2}{3}$. $83\frac{1}{2}$. Corſ.
Timocles, $\frac{84}{85}$ $\frac{4}{1}$. $84\frac{3}{4}$. Corſ.
Timocrates, 104. 1.
Timoſthenes, $75\frac{2}{3}$.
Tiſander, incert. *Marcellin.* vit. Thucydidis, ante Hippoclidem, Ol. $53\frac{3}{4}$.
Tlepolemus, $79\frac{2}{3}$. $79\frac{1}{2}$. Corſ.

Tleſias,

Huic indici Dodwelliano, addetur a me

Breuis Sciagraphia Hiſtoriae Veteris Athenienſ.

Aera Attica A. 807. ante Olympiades. Confer Marſham. p. 491. Canonis Chronici.

Ogyges regnauit Annos 32.

Ab Ogygis vsque diluuio ad Cecropem Annor. 190. interregnum.

A Cecrope 1. (qui primus *Rex*) vsque ad Codrum (qui vitam ſuam pro patria effudit) *Reges* 17. per annos fere quingentos. Vid. Scal. Can. Iſagog. p. 165. Petav. 2. rationar. p. 110. et 2. doctrin. temp. p. 492. Sigonius de temporibus Athenienſ. T. 5. Gronov. pag. 1633. ſeq. Vindingii Hellen. T. 11. Gronov. p. 181. ſeq. Meurſii regnum Atticum ſiue libri 3. de Regibus Athenienſium T. 4. Theſaur. Gronov. Dodwell. de Cyclis p. 696. ſqq. et 683. ſqq. et Io. Potteri Antiquitates Atticae T. 12. Gronov. p. 10.

Archontes perpetui a Medonte Codri filio ad Alcmaeonem ordine tertium decimum, *Archontes* perpetui per annos 316. Vide Scal. Can. Iſagog. p. 166. Petav. 2. rationar. p. 111. Meurſii Regnum Atticum, Dodwell. de Cyclis p. 698. et 687. ſqq.

Archontes decennales a Charope ad Eryxiam, ordine ſeptimum vsque Olymp. XXIII. 1. ante Chriſtum 686. per annos 68. Vide Scalig. Canon. Iſagog. p. 166. Petav. 2. rationar. p. 111. Dodwell. de Cyclis p. 691. ſqq.

Archontes Annui ab Olymp. XXIII. 2. ante Chriſtum 685. Nouem quidem ſimul erant Archontes Athenis, ſed vnus tantum ex his ἐπώνυμος, alter βασιλεὺς, tertius πολέμαρχος, reliqui ſex θεσμοθέται. Vide Potteri Antiq.

tiq. Atticas p. 63. seq. Ioh. Meursium de Archontibus, et Clariss. Montfauconi Palaeographiam Graecam p. 150.

Olymp. LIV. 4. Pisistrati tyrannis [52] eiusque filiorum. Obiit Pisistratus Olymp. LXIII. 2.

LXVI. 4. Hipparchus interfectus ab Harmodio et Aristogitone. Hippias pulsus LXVII. 3.

LXXII. 1. Pugna Marathonia Imp. Miltiade aduersus incursus Medorum sub Dario Hystaspide.

LXXV. 1. Pugna Salaminia victus Xerxes Imp. Themistocle.

2. Pugna ad Plateas victi Persae ducibus Pausania et Aristide ad Mycalen ducibus Leotychida et Xanthippo.

4. Imperium Graeciae acceperunt Athenae sub Aristide, tenuerunt per annos 65. ad Ol. XCII. 1.

LXXVII. 2. Persarum classis profligata duce Cimone.

LXXX. 3. Thebani caesi duce Myronide.

LXXXVII. 1. Belli Peloponnesiaci cum Lacedaemoniis initium, quod durauit per annos 27. ad Ol. XCIII. 3.

LXXXIX. 4. Pestilentia quam e Thucydide describit Lucretius.

XCII. 1. Quadringenti Remp. inuadentes, qui iterum eiecti sunt anno post. Plutarch. Alcibiade f. 205.

XCIV. 1. Athenae a Lacedaemoniis captae, duce Lysandro.

Triginta Tyranni. Decemuiri.

XCIV. 4. Libertas recuperata auctore Thrasybulo.

XCVI. 2. Imperium Graeciae Lacedaemoniis iterum extortum Duce Conone.

CV. Bellum Sociale.

CX. 3. Pugna infelix ad Chaeroneam, in qua victi a Philippo Athenienses libertatem perdidere.

CXIV. 2. Subactae Athenae ab Antipatro, Lamiaco bello.

CXVIII. 2. Recepta a Demetrio Phalereo species libertatis. Diodor. Sic. XX. T. 2. p. 782. Demetrius Antigoni F. cogens Phalereum Athenis cedere. Plutarch. Demetrio p. 892. 893. victus ab Atheniensibus spernitur p. 903. Athenas iterum capit, Lachare in fugam coniecto p. 905.

Olymp.

[52] Confer Io. Meursii Pisistratum, et Anonymi diss. Chronologicam et Criticam ad Herodoti lib. I. cap. 59. seq. insertam Memoriis Literariis Treuoltinis Anno 1709. Octobr. pag. 1786. seq.

Olymp. CXLII. 4. Vexatae a Philippo Demetrii II. Filio. Defensae Athenae a Romanis.

CLXXIII. 3. Interceptas a Mithridate, recuperat Sylla. Videndus Meursius in fortuna Attica, capite praecipue X. Tomo quinto Gronov.

Quemadmodum Atheniensibus Archontes, ita Romanis Consules tempora designabant, vnde perquam commodam vtilemque operam Historiae Romanae studiosis praestitit Clarissimus Vir et alia multiplici spectatae industriae laude insignis *Theodorus Iansonius ab Almelooveen*, cuius libri duo [53] fastorum Romanorum Consularium exstant, prior iuxta seriem annorum, posterior secundum ordinem Alphabeticum digestus, Amstelod. 1705. 8. Secundis curis, quibus hoc opus expolire auctor doctissimus instituerat, intercessit Viri fatum, quod eum anno 1712. abstulit Harderouici, et simul tot alios egregios eius conatus oppressit. Quod ipse Almelouecnius, quo minus perficeret, fato fuit impeditus, id praestitit *Ioan. Ludov. Vblius*, qui hosce fastorum libros multo auctiores recudi curauit: additis fastis consularibus Graecis ex Cod. Msct. bibl. Medic. fastis consularibus latinis ex Mscto cod. bibl. Oxoniensis, quae colleg. corpor. Christi est; Henr. Brenckmanni epistola de coss. quorum in pandectis fit mentio, nec non castigationibus in errata typographor. inscript. et subscript. libri prim. cod. Iustinianaei. Amstelod. 1740. 8. Successiones Regum principumque in plerisque regnis per omnem aetatem, recensitis ordine temporum singulis, quo inuicem successerunt, populorum rectoribus, persequi conatus est *Gerhardus Iohannes a Bentinck*, puer tum, vt titulus libri habet, duodecennis in *Mundo gubernato*, Dauent. 1696. 4. Neque contemnendus est labor, licet non vsque quaque accuratus. Qui si ex fide dignis monumentis emendetur suppleaturque, cum cura annotatis annis Christi vel ante Christum, et iusto deinde ornetur indice, nihil facile extet vtilius ad lucidissimam facem omni historiae praeferendam. In Historia Ecclesiastica similiter non obscurum est quantam lucem ordinandis temporibus afferat diligentior notatio successionis Episcoporum, illorum praecipue qui in praecipuis illis quinque sedibus Romana, CPolitana, Hierosolymitana, Antiochena et Alexandrina praefuerunt: et quanquam non exigua caligine, vt omnis vetus historia, in multis etiam haec Chronologiae pars obsita videtur, tamen merito in vsum verti debent quae dispellendis illis tenebris recens virorum eruditissimorum industria et ingenium praeclare obseruauit. Ac praecipue operae pretium est videre quae de *CPolitanorum* Episcoporum successione annotata sunt a Dan. Papebrochio in T. 1. Act. Sanctor. Iunii, atque inprimis ab

[53] Alios fastorum Consularium Rom. scriptores refero infra Cap. 14. § 10.

ab Anselmo Bandurio in Imperio Orientali, et in thesauro eccles. antiquitatis, et sacrae ac profanae eruditionis. Venetiis 1749-1751. Voll. 3. Vol. 3. sect. 13. vt Freheri ius Graeco Rom. p. 296. seq. et Chronologiam operi praemissam, Labbeum in protreptico Hist. Byzantinae, et Henr. Hilarium ad Philippi Cyprii Chronicon Ecclesiae Graecae, nec non conspectum Historiae CPolitanae quem dedi libro quinto Bibliothecae Graecae capite quinto, omittam: De *Hierosolymitanis* ab eodem Papebrochio in Tom. 3. Maii, et T. 7. p. 696. sq. et Vol. 1. thes. eccles. antiq. p. 265. ss. De *Alexandrinis* ab Abrahamo Ecchellensi in Chron. Orientali (ad vsque A. 1250.) Paris. 1651. fol. Ed. Pocockio indice ad Eutychii Annales, Athanasio Kirchero in prodromo Copto et post Lexicon Copticum pag. 518. seq. Iohanne Mich. Wansleben ad calcem libri de Ecclesia Alexandrina Paris. 1677. 12. Olfer. Dappero in descriptione Africae, praecipue vero in Actis Sanctorum a Io. Bapt. Sollerio S. I. T. 5. Iunii: et nouissime ab V. C. Eusebio Renaudoto in Historia Patriarcharum Alexandrinorum, Paris. 1713. 4. et Vol. 3. Thesauri eccles. antiquitatis. p. 1-134. De *Antiochenis* antiquioribus, quemadmodum de aliarum quoque sedium Patriarchalium Antistitibus consulendus Carolus a S. Paullo in Geographia sacra, Eutychius in Annalibus, Nicephorus CPol. in Chronographia etc. De Antiochenis episcopis a saec. 1-13. consulatur thes. eccles. antiquit. Vol. 3. sect. vndecima. Chronologia Episcoporum *Romanorum*, antiquiorum praesertim perturbatior est, vt vnicuique apparebit qui vel recentium scripta vel veteres Catalogos conferre inter se voluerit. Decem Catalogos veteres et vndecimum Honorii Augustodunensis, [54] Antonius Pagi praemisit Tomo 1. Criticae Baronii. Etiam Catalogos binos cum variis obseruationibus Papebrochius Tomo 1. Act. Sanctorum Aprilis praefixit, praeter quatuor illos quos edidit in Conatu Chronico Historico, propylaeo Actor. Maii. Librum Pontificalem cum Catalogis antiquis (in Cuspiniani fastis, et ab Aegidio Bucherio p. 269. ad Victorini Canonem Paschal.) comparatum ad MSS. codices et cum aliis veterum testimoniis collatum exhibet Emanuel Schelstratenus, T. 1. Antiquitatis illustratae. Exstat et Catalogus Pontificum Rom. in Nicephori CPol. Chronographia, quem latine vertit Anastasius Bibliothecarius: et in Orderici Vitalis Historia Ecclesiastica lib. 2. pag. 436. E recentioribus praeter Pagium, Schelstratenum et Papebrochium videndi Io. Pearsonius in operibus postumis; Henr. Dodwellus in differt. de successione Episcoporum Romae, et I. L. Bernas Dissertatt. historic. Vol. 2. Diss. I. De successione antiquissima Episcoporum Romanor. inde a Petro vsque ad Victorem libellum edidit Ioan. Philipp. Baraterius. Vltrai. 1740. 4. Ceterum quum in pertexenda accurate

et

[54] Exstat et Tomo 20. Bibl. Patrum edit. Lugd. p. 1026.

et ad temporum rationes exigenda Pontificum Rom. ſerie integra ad noſtram vsque aetatem, nemo diligentius verſatus ſit Papebrochio, placet ex eius propylaeo Maii mutuari Indicem Pontificum Chronologicum, litterarum ordine digeſtum, et locis quibusdam, ipſius ex obſeruatione emendatum, et ad noſtra vsque tempora continuatum, quem ſtudioſis Hiſt. Eccleſiaſticae non iniucundum fore confido.

Catalogus Pontificum Romanorum.

A, notat antipapam, Numerus primus ordinem inter Pontifices. a, ſignificat abdicatum vel ſe abdicantem.

79	Adeodatus	ab Anno	672. Mart. 14.	ad	677. Maii 18.
97	Adrianus I.		772. Febr. 9.		795. Dec. 25.
108	— — II.		867. Dec. 14.		872. Nov. 25.
111	— — III.		884. Mart. 1.		885. Iul. 8.
171	— — IV.		1154. Dec. 4.		1159. Sept. 1.
188	— — V.		1276. Iul. 16.		1276. Aug. 18.
222	— — VI.		1522. Febr. 16.		1523. Sept. 14.
59	Agapetus I.		535. April. 29.		536. April. 17.
132	— — II.		946. Iunii 2.		956. Ianuar. 11.
81	Agatho		679. Maii 29.		681. Dec. 2.
7	Alexander I.		108. Nov. 5.		117. Maii 3.
158	— — II.		1061. [55] Sept. 30.		1073. April. 20.
172	— — III.		1159. Sept. 7.		1181. Aug. 25.
183	— — IV.		1254. Dec. 25.		1261. Maii 25.
208	— — V.		1409. Iun. 26.		1410. Maii 3.
218	— — VI.		1492. Aug. 11.		1503. Aug. 18.
241	— — VII.		1655. April. 7.		1667. Maii 20.
245	— — VIII.		1689. Octobr. 6.		1691. Ian. 31.
5	Anacletus		84. Maii 9.		92. Iul. 13.
A.	Anacletus		1130. Febr. 17.		1138. Febr. 7.
41	Anaſtaſius I.		398. Dec. 5.		401. Dec. 14.
52	— — II.		496. Sept. 15.		498. Sept. 8.
123	— — III.		912. Octob. 4.		914. Nov. 25.
170	— — IV.		1153. Iul. 9.		1154. Dec. 2.

11 Ani-

[55] *Petrus Damianus* Opuſc. 4. pag. 26. E. Conſtat tres plus minus menſes interim decurriſſe, ex quo S. memor. Papa Nicolaus occubuit, vsque ad Calendas Octobris, quo iſte ſucceſſit.

11	Anicetus ab Anno	150. Ian. 19. ad	154. April. 17.
al. 12	idem	153. Iul 16.	162. April. 17.
20	Anteros	235. Nov. 22.	236. Ian. 3.
64	Benedictus I.	575. Iun. 16.	579. Aug. 12.
83	— — II.	685. Maii 14.	686. Mart. 25.
106	— — III.	855. Sept. 1.	858. Mart. 10.
119	— — IV.	900. Martii 2.	904. Sept. 16.
135	— — V.	964 Maii 19.	964. Iun.
137	— — VI.	972. Sept. 22.	974. Maii 14.
139	— — VII.	975. April. 25.	984. Iul. 10.
148	— — VIII.	1012. Iul. 20.	1024. Iul. 10.
150	— — IX.	1033. Dec. 9.	1048. Iul. 17.
A	— — X.	1058. April. 5.	1059. Ian. 24.
196	— — XI.	1303. Oct. 22.	1304. Iul. 6.
199	— — XII.	1334. Dec. 20.	1342. Apr. 25.
A.	Benedictus XIII.	1394. Sept. 28.	1423. Maii 23.
249	Benedictus XIII.	1724. Maii 24.	1730. Febr. 21.
251	Benedictus XIV.	1740. Aug. 17.	
44	Bonifacius I.	418. Dec 29.	423. Sept. 4.
57	— — II.	530. Sept. 29.	532. Octob. 24.
68	— — III.	607. Ian. 29.	607. Octob. 20.
69	— — IV.	608. Aug. 25.	615. Maii 8.
71	— — V.	620. Apr. 27.	626. Mart. 11.
114	— — VI.	896. Apr. 11.	896. Apr. 25.
141	— — VII.	985. Ian. - -	985. Dec. - -
195	— — VIII.	1294. Dec. 24.	1303. Octob. 11.
205	— — IX.	1389. Nov. 2.	1404. Octob. 1.
45	Caelestinus I.	423. Sept. 16.	431. Aug. 1.
167	— — II.	1143. Sept. 26.	1144. Mart. 9.
177	— — III.	1191. Apr. 12.	1198. Ian 8.
181	— — IV.	1241. Octob. 27.	1241. Nov. 22.
194	— — V.	1294. Iul. 5.	se pontificatu abdicauit 1294. Dec. 12.
29	Caius	283. Dec. 16.	296. Apr. 22.
17	Calixtus I.	210. Dec. 26.	226. Sept. 28.
164	— — II.	1119. Febr. 14.	1124. Dec. 12.
A.	Callixtus	1167. Aug. - -	1179. Aug. 29.
213	— — III.	1455. April. 8.	1458. Aug. 6.

121 Chri-

121	Chriſtophorus	ab Anno 904. Nov. 25.	ad 905. Iun. - -
3	Clemens I.	67. Octobr. 11.	76. Dec. 22.
al. 4.	idem	73. Dec. 5.	87. Nov. 16.
152	— — II.	1046. Dec. 25.	1047. Octobr. 9.
A.	Clemens	1080. Iul. 25.	1101. — — —
176	— — III.	1187. Dec. 19.	1191. April. 5.
185	— — IV.	1265. Febr. 6.	1268. Nov. 19.
197	— — V.	1305. Iun. 5.	1314. April. 20.
200	— — VI.	1342. Maii 7.	1352. Dec. 6.
A.	Clemens	1378. Sept. 20.	1394. Sept. 16.
A.	Clemens	1424. Maii 14.	1449. Iul. 23.
223	— — VII.	1525. Nov. 19.	1534. Sept. 25.
235	— — VIII.	1592. Ian. 30.	1605. Mart. 3.
242	— — IX.	1667. Iun. 20.	1669. Dec. 9.
243	— — X.	1670. April. 29.	1676. Iul. 22.
247	— — XI.	1700. Nov. 23.	1721. Mart. 19.
250	— — XII.	1730. Iul. 11.	1740. Febr. 6.
3	Cletus	67. Sept. 27.	73. Dec. 3.
al. 4.	idem	77. Febr. 16.	84. April. 26.
Id.	Anacletus	86. Nov. 16.	96. Sept. 26.
85	Conon Thrax	686.	687.
90	Conſtantinus	708. Mart. 4.	715. Mart. 18.
A.	Conſtantinus	767. Iun. 28.	768. Iul. 29.
22	Cornelius	251. April. 27.	252. Auguſt. 5.
Cyriacus Pontiani ſucceſſor fabuloſus.			
39	Damaſus I.	366. Oct. 1.	384. Dec. 10.
153	— — II.	1048. Iul. 17.	1048. Auguſt. 8.
70	Deusdedit	616. Ian. 4.	619. Ian. 26.
26	Dionyſius	259. Iul. 24.	269. Dec. 26.
79	Deodatus II.	672. Mart. 14.	677. Maii 18.
80	Donus I.	677. Octobr. 4.	679. Mart. 13.
138	— — II.	974. April. 26.	975. Octobr.
11	Eleutherius	171. Iun. 3.	185. Sept. 6.
6	Euariſtus	95. Iul. 26.	108. Octobr. 26.
77	Eugenius I.	654. Sept. 7.	657. Maii 31.
101	— — II.	824. Iun. 5.	827. Auguſt. 27.
169	— — III.	1145. Febr. 14.	1153. Iul. 8.
211	— — IV.	1431. Mart. 6.	1447. Febr. 18.

32	Eusebius ab Anno	310. April 16.	ad	310. Sept. 26.
28	Eutychianus	275. Ian. 6.		283. Dec. 8.
21	Fabianus	236. Dec. 11.		250. Ian. 2.
27	Felix I.	270. Ian. 1.		274. Dec. 24.
38	— II.	355. - - -		358. Iul. 29.
50	— III.	483. Febr. 13.		492. Ian. 30.
56	— IV.	526. Iul. 12.		530 Sept. 25.
	A. Felix	1436. Dec. 17.		1447. April. 7.
113	Formosus	891. Sept. 19.		896. April. 4.
51	Gelasius I.	492. Febr. 2.		496. Sept. 8.
167	— — II.	1118. Ian. 31.		1119. Ian. 29.
66	Gregorius I.	590. Sept. 3.		604. Mart. 12.
91	— — II.	715. Apr. 28.		731. Ian. 17.
92	— — III.	731. Febr. 22.		741. Nov. 10.
103	— — IV.	828. Ian. 5.		844. Ian. 11.
143	— — V.	996. Maii 17.		999. Febr. 18.
151	— — VI.	1045. April. 28.		1046. Dec. 17.
	A. Gregorius	1118 Mart. 15.		1121. April. 27.
159	— — VII.	1073. Iun. 30.		1085. Maii 25.
175	— — VIII.	1187. Oct. 21.		1187. Dec. 17.
180	— — IX.	1227. Mart. 9.		1241. August. 21.
186	— — X.	1271. Oct. 27.		1276. Ian. 10.
203	— — XI.	1370. Dec. 30.		1378. Mart. 27.
207	— — XII.	1406. Nov 30.		1415. Iul. 4.
230	— — XIII.	1572. Maii 13.		1585. April. 10.
233	— — XIV.	1590. Dec. 5.		1591. Oct 15.
238	— — XV.	1621. Febr. 9.		1623. Iul. 7.
	Hadrianus. Vide Adrianus.			
48	Hilarius	461. Nov. 12.		467. Febr. 21.
72	Honorius I.	626. Sept. 28.		638. Sept. 13.
	A. Honorius	1061. Oct. 28.		1065. - - -
165	— — II.	1124. Dec. 16.		1130. Febr. 14.
179	— — III.	1216. Iul. 18.		1227. Mart. 18.
192	— — IV.	1285. April. 2.		1287. April 3.
54	Hormisdas	514. Iul. 20.		523. Aug. 4.
10	Hyginus	138. Ian. 13.		150. Ian. 11.
42	Innocentius I.	402. Ian. 1.		416. Dec. 21.
166	— — II.	1130. Febr. 17.		1145. Sept. 24.

A. In-

A.	Innocentius ab Anno	1178. August.	ad	1178. a. Sept.
178	Innocentius III.	1198. Ian. 8.		1216. Iul. 16.
182	— — IV.	1243. Iun. 24.		1254. Dec. 7.
187	— — V.	1276. Ian. 21.		1276. Iul. 22.
201	— — VI.	1352. Dec. 18.		1362. Sept. 12.
206	— — VII.	1404. Oct. 17.		1406. Nov. 6.
217	— — VIII.	1484. Aug. 29.		1492. Iul. 25.
234	— — IX.	1591. Oct. 30.		1591. Dec. 30.
240	— — X.	1644. Sept. 15.		1655. Ian. 7.
244	— — XI.	1676. Sept. 21.		1689. August. 12.
246	— — XII.	1691. Iul. 12.		1700. Sept. 27.
248	— — XIII.	1721. Maii 8.		1724. Mart. 7.
55	Iohannes I.	523. Sept. 3.		526. Maii 18.
58	— — II.	532. Dec. 19.		535. April. 21.
63	— — III.	561. Aug. 21.		574. Aug. 12.
74	— — IV.	640. Dec. 3.		642. Sept. 20.
84	— — V.	686. Iun. 10.		687. Iun. 20.
87	— — VI.	702. Oct. 7.		704. Dec. 21.
88	— — VII.	705. Febr. 8.		707. Sept. 24.
109	— — VIII.	872. Dec. 14.		882. Dec. 15.
118	— — IX.	898. Febr. 5.		900. Febr. 19.
125	— — X.	915. Iun. 18.		929. Iun. 20.
128	— — XI.	932. April. 1.		935. Febr. 16.
133	— — XII.	956. Ian. 13.		964. Maii 14.
136	— — XIII.	965. Oct. 1.		972. Sept. 6.
140	— — XIV.	984. Oct. 19.		985. Iun. - -
Io.[56]	F. Roberti	985. Dec. - -		986. Apr. - -
142	Ioh. XV. al. XVI.	986. April. 25.		996. Apr. 30.
A.	- - XVI. - - XVII.	997. Maii - -		998. Mart. - -
145	- - XVII. - - XVIII.	1003. Iun. 6.		1003. Oct. 31.
146	- - XVIII. - - XIX.	1004. Mart. 19.		1009. Iul. 18.
149	- - XIX. - - XX.	1024. Iul. 19.		1033. Nov. 8.
189	Iohannes XXI.	1276. Sept. 16.		1277. Maii 16.
198	— — XXII.	1316. Aug. 7.		1334. Dec. 4.
203	— — XXIII.	1410. Maii 17.		1415. Maii 31.
36	Iulius I.	337. Febr. 6.		352. April. 12.
220	— II.	1503. Oct. 31.		1513. Febr. 12.

[56] Electus, sed consecratione Episcopali non inauguratus.

225	Iulius III.	ab Anno	1550. Febr. 8.	ad	1555. Mart. 23.
124	Lando		914. Dec. 4.		915. Iun. 14.
	Laurentius, Antipapa[57]		498.		509.
47	Leo I.		440. Sept. 8.		461. Oct. 30.
82	— II.		682. Oct. 19.		684. Maii 23.
98	— III.		795. Dec. 27.		816. Iun. 11.
105	— IV.		847. Apr. 12.		855. Iul. 17.
120	— V.		904. Sept. 23.		904. Nov. 18.
126	— VI.		929. Iul. 5.		930. Febr. 9.
129	— VII.		935. Nov. 15.		939. Maii 24.
134	— VIII.		963. Dec. 6.		964. Febr. - -
154	— IX.		1049. Febr. 12.		1054. April. 19.
221	— X.		1513. Mart. 11.		1521. Dec. 1.
236	— XI.		1605. April. 2.		1605. April. 27.
37	Liberius		352. Maii 24.		366. Sept. 23.
2	Linus		65. Iul. 7.		67. Sept. 23.
23	Lucius I.		252. Oct. 10.		255. Mart. 4.
168	— II.		1144. Mart. 10.		1145. Febr. 13.
173	— III.		1181. Aug. 29.		1185. Nov. 25.
30	Marcellinus		296. Iun. 30.		304. Octob. 24.
31	Marcellus I.		308 Maii 18.		310. Ian. 18.
256	— — II.		1555. April. 9.		1555. April. 30.
35	Marcus		336. Ian. 18.		336. Oct. 7.
110	Marinus I.	vide Martinus II.			
131	Marinus II.	vide Martinus III.			
76	Martinus I.		649. Iun. 14.		654. Aug. 6.
110	— — II.		882. Dec 23.		884. Febr. 23.
131	— — III.		942. Nov. 13.		946. Maii 26.
191	— — IV.		1281. Febr. 22.		1285. Mart. 28.
410	— — V.		1417. Nov. 11.		1431. Febr. 20.
33	Melchiades		310. Octob. 8.		314. Ian. 10.
107	Nicolaus I.		858. Mart. 25.		867. Nov. 12.
152	— — II.		1059. Ian. 31.		1061. Iun. 24.
190	— — III.		1277. Nov. 25.		1280. August. 23.
	A. Nicolaus		1328. Maii - -		1330. August. 25.
193	— — IV.		1288. Febr. 22.		1292. April. 14.
212	— — V.		1447. Mart. 6.		1455. Mart. 25.

Octa-

[57] Vide Theophanem p. 123. Theodorum Lectorem lib. 2. Hist. p. 560.

Octauianus, Antipapa aduersus Alexandrum III. *Cinnamus lib. V. Hist.* p. 258.

100	Paschalis I. ab Anno	817. Ianuar. 25.	ad	824. Maii 11.
162	— — II.	1099. Aug. 14.		1118. Ian. 18.
	A. Paschalis	1164. April. - -		1167. Aug. - -
95	Paullus I.	757. Maii 22.		767. Iun. 21.
215	— II.	1464. Aug. 31.		1471. Iul. 26.
224	— III.	1534. Octob. 13.		1548. Nov. 10.
229	— IV.	1555. Maii 23.		1559. Aug. 18.
237	— V.	1605. Maii 16.		1621. Ian. 28.
62	Pelagius I.	556. April. 13.		561. Mart. 2.
65	— — II.	579. Nov. 26.		590. Febr. 4.
1	Petrus	50. Ian. 18.		65. Iun. 29.
11	Pius I.	150. Ian. 19.		153. Iul. 11.
al. 12.	idem	154. Maii 6.		161. Iul. 11.
214	Pius II.	1458. Aug. 19.		1464. Aug. 14.
219	— III.	1503. Sept. 22.		1503. Oct. 18.
228	— IV.	1559. Dec. 26.		1565. Dec. 28.
229	— V.	1566. Ian. 7.		1572. Maii 1.
19	Pontianus	231. Iun. 26.		235. Sept. 28.
116	Romanus	897. Sept. 11.		898. Ian. 2.
67	Sabinianus	604. Aug. 30.		606. Febr. 7.
86	Sergius I.	688. Nov. 22.		702. Aug. 14.
104	— II.	844. Ian. 27.		847. Ian. 27.
122	— III.	905. Iun. 9.		912. Dec. 6.
147	— IV.	1009. Octobr. 2.		1012. Iul. 13.
73	Seuerinus.	640. Maii 1.		640. Iul. 4.
60	Siluerius	536. Iun. 6.		537. Nov. 16.
34	Siluester I.	314. Ian. 31.		335. Dec. 31.
144	— — II.	999. April. 2.		1003. Maii 12.
	A. Siluester	1044. Dec. 30.		1045. Mart. 8.
49	Simplicius	467. Mart. 5.		483. Febr. 10.
40	Siricius	385. Ian. 5.		398. Nov. 26.
89	Sisinnius	707. Dec. 25.		708. Ian. 13.
8	Sixtus I.	117. Maii 31.		127. April. 3.
25	— II.	257. Aug. 23.		258. Aug. 6.
46	— III.	432. Aug. 7.		440. Iul. 24.
246	— IV.	1471. Aug. 19.		1484. Aug. 12.
231	— V.	1585. April. 24.		1590. Aug. 27.

13 Soter	ab Anno 162. April. 26.	ad	172. April. 22.
24 Stephanus I.	255. April. 15.		257. Aug. 2.
Electus Stephanus	752. Mart. 6.		752. Mart. 10.
94 Stephanus II.	752. Mart. 19.		757. April. 16.
96 — — III.	768. Aug. 7.		772. Febr. 3.
99 — — IV.	816. Iun. 22.		817. Ian. 22.
112 — — V.	885. Iul. 25.		891. Aug. 7.
115 — — VI.	896. Maii 2.		897. Aug. - -
127 — — VII.	929 Febr. 1.		931. Mart. 12.
130 — — VIII.	939. Iun. 9.		942. Octobr. 23.
156 — — IX.	1057. Aug. 3.		1058. Mart. 29.
53 Symmachus	498 Sept. 13.		514. Iul. 16.
9 Telesphorus	127. Iun. 2.		138. Ian. 5.
75 Theodorus I.	642. Nov. 3.		649. April. 20.
117 — — II.	898. Febr. 12.		898. Mart. 3.
102 Valentinus	827. Sept. 1.		827. Octobr. 10.
Electus Vicedominus	1276. Sept. 5.		1276. Sept. 6.
15 Victor I.	186 Sept. 11.		196. April. 20.
155 — II.	1055. April. 13.		1057. Iul. 28.
160 — III.	1087. Maii 1.		1087. Sept. 15.
A. Victor	1138. Mart. 16.		1138. Maii 19.
A. Victor	1159. Octobr. 4.		1164. - -
61 Vigilius	537. Nov. 22.		557. Maii 17.
78 Vitalianus	657. Iul. 30.		671. Dec. 31.
18 Vrbanus I.	222. Octobr. 20.		231. Maii 24.
161 — — II.	1088. Mart. 12.		1099. Iul. 29.
174 — — III.	1185. Nov. 26.		1187. Octobr. 20.
184 — — IV.	1261. Aug. 29.		1264. Octobr. 2.
202 — — V.	1362. Octobr. 31.		1370. Dec. 19.
204 — — VI.	1378. April. 8.		1389. Octobr. 15.
232 — — VII.	1590. Sept. 25.		1590. Sept. 27.
239 — — VIII.	1623. Aug. 6.		1644. Iul. 29.
A. Vrsinus post Damasum electum Tillemontius T. 8. memor. p. 387. ff.			
93 Zacharias	741. Nov. 19.		752. Mart. 3.
16 Zephyrinus	198. Iun. 11.		217. Dec. 20.
43 Zosimus	417. Ian. 6.		418. Dec. 17.

CAP.

CAPVT VIII.

Scriptores de Diis, Geniis, Sanctis &c.

Antiquitatum diuisio in sacras, politicas, militares, litterarias et priuati vsus atque domesticas. 1. *In sacris iterum varia consideranda, ac primo dicendum de religiosi cultus obiecto, siue Diis quibus sacra facta.* 2. *Gentes nullae Atheae.* 3. *DEI cognitio vsquequaque testata. Theologiae Naturalis atque Ethnicae scriptores.* 4. *De origine Idololatriae: et quomodo tot Gentibus placuerit multos colere Deos, quum ratio vnum esse DEVM suadet?* 5. *Pro numine culta quaecunque vel prodesse vel nocere possent, vt astra atque aliae res naturales, vel homines eorumque affectiones, vel genii ac daemones.* 6. *Dii et Deae, boni et mali. Solitarii et cum aliis culti Dii, σύνθρονοι et Cabiri.* 7. *Varia nomina et cognomina iisdem tributa Diis, ex varia occasione.* 8. *Vnius summi DEI cultus. Veri DEI nomina et attributa. Cabbalistarum Sephiroth et Kelisoth. Scriptores Theologiae Iudaicae.* 9. *SS. Trinitatis agnitae vestigia apud Iudaeos et Ethnicos.* 10. *Scriptores de Deastris Syrorum et aliarum Gentium Orientalium.* 11. *De Persarum et aliarum gentium Heliolatria.* 12. *De Selenolatria, cultu stellarum, elementorum etc. apud varios populos.* 13. *De Idololatria Aegyptiorum ac Graecorum, et vtra absurdior?* 14. *De Diis Romanorum.* 15. *Gallorum et Germanorum veterum, aliorumque populorum.* 16. *Scriptores de Diis gentium generales.* 17. *Numinum in imaginibus praesentia atque ex iis emigratio et euocatio.* 18. *Idolorum ornamenta, vestes, nimbi, circumgestatio, ablutio, proiectio, verberatio, execratio.* 19. *Deorum variae classes ac veluti gradus.* 20. *Dii tutelares certarum regionum, vrbiumque. Vesta, Fortuna etc.* 21. *Dii artium rerumque variarum praesides* 22. *Antonii Macedo Dii tutelares Orbis Christiani.* 23. *Patronatus et Praefecturae super certa vitae genera et beneficia, vel malis certis auerruncandis in Ecclesia Romana Sanctis assignatae.* 24. *Apotheosis et Consecratio.* 25. *Canonizatio, siue hominum post mortem inter sanctos relatio.* 26. *Scriptores sel. cti de Angelis eorumque ordinibus.* 27. *De Geniis, Laribus, Lemuribus.* 28. *De cultu Angelorum, Sanctorum, Eucharistiae, Crucis, Imaginum et reliquiarum apud Christianos.* 29.

I.

Antiquitatum genus omne et prisci moris licet quam latissime pateat, tamen ad perpauca capita commode reducitur: quicquid enim agunt homines, quos-

quoscunque ritus et mores obſeruant, vel publice ſuſceptos obeunt, vel priuatim et domi. Publici rurſus vel conſiſtunt in colendo ac piando Numine, vel in rebus ad Reip. adminiſtrationem decusque facientibus verſantur, vel ad rem militarem inſtituendam pertinent. Singularem quoque partem ſibi vindicat litterarum vſus artiumque et ſcientiarum exercitatio atque incrementum, Athenaea, Scholae, libri, officinae, aedificia, mercaturae, nummi, opificia. Ad priuatam denique rem ſpectant ritus puerperii, nuptiarum, veſtium victusque et inſtrumenti domeſtici omne genus, ac denique quibus fabula humanae vitae clauditur exequiae funeris et poſita extinctis monumenta.

II. Singula ex his perſequuturo et ſcriptores cuiusque argumenti de quibus notitia ad me peruenit deinceps traditùro, faciendum a ſacris initium eſt: video autem omnia quae afferri de religioſis antiquitatibus poterunt, comprehendi poſſe quam optime his quatuor capitibus, vt primo referam ſcriptores de religioſi cultus obiecto, ſiue iis quibus ſacra facta ſunt, et maiores humanis honores attributi, nec non de perſonis ſacris atque ſacerdotibus: deinde de locis ſacris, templis, lucis, altaribus: tum de ſacris temporibus ſiue feſtis diebus, ac denique de cultu ipſo religioſo ſiue variis generibus ſacrorum, ſacrificiorum, precum, diuinationum, Myſteriorum, proceſſionum religioſarum, et modis venerandi Numinis atque ἐθελοθρησκείας et ſuperſtitionibus quibuscunque; quae omnia compendio complexus eſt *Thomas Broughtonus* in Lexico hiſtorico omnium religionum, quod germanice verſum Dresdae 1756. forma octopartita maiori prodiit.

III. Antequam de Numinis cultu dicere incipimus, certum atque exploratum eſſe arbitramur, nullam gentem vel olim fuiſſe vel hodie vsquam eſſe tam barbaram et immanem, ſiue vt Senecae [1] verbis vtamur, ita *extra leges moresque proiectam*, vt non aliquod Numen crediderit, colendumue cogitet: vnde Plutarchus aduerſus Colotem Epicureum pag. 1125. *Si terras obeas, inuenire poſſis vrbes muris, litteris, regibus, domibus, opibus, numiſmate carentes, gymnaſiorum et theatrorum neſcias*, ἀνίερȣ δὲ πόλεως καὶ ἀθέȣ, μὴ χρωμένης εὐχαῖς, μηδὲ ὅρκοις μηδὲ μαντείαις μηδὲ θυσίαις ἐπ' ἀγαθοῖς, μηδὲ ἀποτροπαῖς κακῶν ȣ̓δεὶς ἐςιν ȣ̓ δὲ ἔςαι γεγονὼς θεατής. Ἀλλὰ πόλις ἂν μοι δοκεῖ μᾶλλον ἐδάφȣς χωρὶς, ἢ πολιτεία τὸ περὶ θεῶν δόξης ἀναιρε-

[1] Seneca Ep: 117. Artemidorus lib. 1. cap. 9. ȣ̓δὲν ἔθνος ἀνθρώπων ἄθεον, ἀβασίλευτον, ἄλλοι δὲ ἄλλως τιμῶσι θεȣ̀ς. Confer Aelian. II. 13. Var. Hiſt. Maximum Tyrium diſſ. 1. Sextum Empiricum lib. 1. contra Phyſicos cap. 61. E recentioribus Iſaacum Barrow Tom. 2. ſerm. 8. et Bibliotheque Vniuerſelle T. 3. p. 313. ſſ.

ἐιθείσης παντάπασι, σύστασιν λαβȣ̃σα τηρῆσαι. *Vrbem vero templis diisque carentem, quae precibus, iureiurando, oraculo non vtatur, non bonorum causa sacrificet, non mala sacris auertere nitatur, nemo vnquam vidit. Sed facilius vrbem condi sine solo posse puto, quam opinione de Diis penitus sublata Ciuitatem eoire aut constare.* Quod vero apud Ciceronem I. de natura Deor. c. 23. Academicus Cotta, *equidem*, inquit, *arbitror multas esse gentes sic immanitate efferatas, vt apud eas nulla suspicio Deorum sit*, frustra obiicitur quum nullam nominet, et Cicero ipse tum in hoc ipso libro c. 16. tum lib. I. c. 13. Tusc. quaest. et lib. I. de legibus c. 8. affirmet adeo alte insidere omnium cordibus sensum Diuinitatis, vt falsum multi Deum colere maluerint quam nullum. Quae porro de Gentibus Atheis apud veteres leguntur, vt de *Thoibus* apud Porphyrium lib. 2. de abstinentia ab animatis pag. 132. ex Theophrasto (Simplicius p. 222. ad Epictetum vocat *Acrothoitas*) ac de *Nasamonibus* apud Dionysium periegesi vers. 210. ad impios gentium illarum mores referendum, vt de *Gigantibus* Macrobius l. I. Saturnal. c. 20. *Gigantes quid aliud fuisse credendum est quam hominum quandam impiam Gentem Deos negantem, et ideo existimatam Deos pellere de caelesti sede voluisse?* Nam vt Cicero in Catone Maiore c. 2. *quid est aliud Gigantum more bellare cum Diis, nisi naturae repugnare?* Confer Philostratum in vita Apollonii lib. V. c. 16. pag. 200. Tales fuere Phlegyes οἱ Διὸς ȣ̓κ ἀλέγοντες *Iouem non curantes* Homer. hymno in Apollinem v. 279. qui in scholiis ad Iliad. N. 302. ἄθεοι, apud Eustathium p. 904. ἀσεβεῖς ἄνδρες καὶ λῃστρικοί appellantur. De genere quodam *Aethiopum* [2] Strabo lib. XVII. pag 822. quod ἄθεοι νομίζονται, ȣ̃ς γε καὶ τὸν ἥλιον φασὶν ἐχθαίρειν καὶ κακῶς λέγειν, ἐπειδὰν προσίδωσιν ἀνίσχοντα, ὡς καίοντα καὶ πολεμȣ̃ντα αὐτοῖς, καταφεύγειν τε εἰς τὰ ἕλη. Hi fuere *Atlantes* de quibus Mela lib. I. c. 8. *solem execrantur et dum oritur et dum occidit, vt ipsis agrisque pestiferum.* Eadem Herodotus IV. 184. Plinius V. 8. Solinus c. 31. Atque haec causa quare pro Atheis haberentur, non quod nullum Numen coluerunt. Quemadmodum Iudaeos *gentem contumelia Numinum insignem* vocat Plinius XIII. 4. et Christiani gentibus olim habiti in Atheorum numero. [3] De *Callaicis* siue Lusitanis apud eundem Stra-

[2] De iisdem Nic. Damascenus apud Stobaeum serm. 42. Ἀφάραντες (leg. Ἄτλαντες) Λίβυες ὀνόματα ȣ̓κ ἔχȣσι, ἡλίῳ δ' ἀνίσχοντι λοιδορȣ̃νται ὡς πολλὰ κακὰ φύοντι. Hos respexisse Iobum III. 8. in verbis: *exsecrentur illam* (noctem) *qui maledicunt diei*, verisimiliter coniicit V. C. Io. Henricus Maius, filius, libro II. obseruationum sacrarum pag. I. & 152.

[3] Vide *Elmenhorstium* ad lib. I. Arnobii pag. 12. et *D. Chr. Kortholtum* Obtrectator. pagan. l. 2. c. 10. p. 405. ss.

Strabonem libr. III. pag. 164. *ἔνιοι δὲ τοὺς Καλλαϊκοὺς ἀθέους φασίν*, nimirum quia *δυσεπίμικτοι ὄντες ἀποβεβλήκασι τὸ κοινωνικὸν καὶ τὸ φιλάνθρωπον, quod commerciis carentes humanitatem exuisse videbantur*, vt idem Strabo pag. 155. loquitur, qui alioqui pag. 154. testatur Lusitanos fuisse *θυτικοὺς frequentes in sacrificiis*, de quo confer Lud. Nonium in Hispania pag. 143. *Gallos* ab omni religione alienos arguit Cicero pro M. Fontejo c. 9. seq. quam tamen *nationem omnem admodum fuisse deditam religionibus* testis Caesar VI. de bello Gallico c. 16. vt omittamus alia argumenta, quibus Ciceronem ex ipso Cicerone refellit *Vossius* l. 1. de idololatria c. 35. Eadem fide Quinctilianus l. 3. c. 2. p. 221. edit. Burmannianae *gentes sine legibus* commemorat, et tamen mox inducit natos in illis fungi legationibus, accusare et defendere. De Barbaris *Arabibus* S. Nilus narratione 3. *θεὸν οὐκ εἰδότες οὐ νοητὸν οὐ χειρότευκτον*. Mox tamen de illis addit p. 28. *ἄστρῳ δὲ τῷ πρωϊνῷ προσκυνοῦντες καὶ θύοντες ἀνατέλλοντι*.

Non magis fidem merentur quae vel in Beniaminis Tudelensis itinerario pag. 58. seq. leges de Dogziinis, nullius religionis populo decem milliaribus a Tsidone: vel quae in Abrahami Peritsol itineribus Mundi pag. 183. et de iis, quos Cafros [4] (a כפר negauit) velut qui Deum negent aut ignorent, vulgo appellant, quaeque et apud alios recentiores scriptores nonnulla iactantur de variarum Africae, Americae [5] et Insulanarum quarundam gentium Atheismo. Nam quicunque illas ita adierunt, vt linguae et morum nationis cuiusque sufficientem notitiam sibi compararent, longe aliud de illis testantur, docentque parum tribuendum esse illorum relationi, qui vel ex ignoratione et praeiudicio falsum tradiderunt, vel plane de industria veluti atheos populos traduxerunt eum tantum in finem, vt crudelitati qua gentes illas miseras Hispani exciderunt, color aliquis quaereretur. Mirumque adeo est viro acuto *Petro Baelio* Continuatione cogitationum de cometis; Respons. ad quaestr. Prouincial. T. 4. c. 11. 12. et in Dictionario historico voce *Leri*, nota A. tam facile potuisse persuaderi, vt argumentum a consensu gentium in colendo Numine petitum floccipenderet ob tam incertas lubricasque relationes, quae merito suspectae illi debebant videri, quum plures earum

[4] Vide *Petri Kolben descriptionem capitis bonae spei*, Germanice editam Norimb. 1719. fol. p. 351. 407. Idem scriptor accuratus ac diligens de Hottentorum religione praeclare p. 404. 406. seq. disserit. Sicut de religione Huronum et aliorum populorum agrestium et ferorum Americae, *Iosephus Frider. Lafitau* S. I. Tomo primo operis vulgati gallice *Moeurs des sauvages Ameriquains comparées aux moeurs des premieres Tems*, Paris. 1724. 4. cap. quarto.

[5] Vt Cenisiorum in Africa septentrionali, de quibus Iournal literaire T. 2. p. 183. seq.

earum iam certis testimoniis falsi compertas non posset ignorare. Cui rei explicandae ne longius inhaeream, rogo Lectorem, vt praeter *Cudworthum* et *Martinum Fotherby* libro primo Atheomastigis consulat *Io. Lud. Fabricii* Theologi Palatini Apologeticum pro genere humano contra Atheismi calumniam, Heidelbergae primum 1682. 4. et deinde inter eius opera [6] editum Tiguri 1698. 4. p. 119. sq. *Eduardi Stillingfleet* novas Origines sacras postumas Anglice editas Cantabrigiae 1701. fol. pag. 73. seq. et V. C. *Maturini Veisserii la Crose* Dialogos Gallice vulgatos varii, historici, literarii, sacri et critici argumenti A. 1711. 12. p. 254. sq. Nonnulla etiam huc spectantia notarunt B. *Iosua Stegmannus* in Photinianismo diss. 3. p. 24. *Valent. Ern. Loescherus* in praenotionibus theologicis, p. 4. ss. *Stephanus Nye* in Epistola subiecta libro edito Anglice, *A Discourse concerning natural and revealed Religion*, p. 228. ss. *Iac. Bernardus* in nouellis Reip. literariae A. 1705. T. 1. p. 133. et 311. seq. et A. 1707. T. 1. p. 413. seq. Memoriae litterariae Treuoltinae A. 1717. p. 36. sqq. Andreas Adamus Hochstetterus in Exercitatione de religione naturali, Tubingae edita; Io. Frid. Coruinus, Pastor Hornburgensis in Ducatu Halberstadiensi, in corpore Doctrinae, Historiae haeresium Godfridi Arnoldi opposita lib. 2. c. 18. seq. Petrus Lescaloperius ad Ciceronem de natura Deorum p. 87. 88. et 713. 714. *Georgius Bullus* in sermonibus a Roberto Nelson editis Anglice T. 1. p. 74. seq. *Ianus Hoyerus* Diss. tribus de religione Groenlandorum naturali, Hauniae 1756. 4. in quibus ostendit, Groenlandos Deum admittere, eundemque nomine *Tongarsuck* compellare.

IV. Credamus igitur Apostolo testanti τὸ γνωστὸν τοῦ θεοῦ siue DEI notitiam Gentibus etiam manifestam et a DEO ipso per opera sua manifestatam Rom. I. 19. seq. a DEO inquam non cessante testatum se facere omnibus benefica manu sua Actor. XIV. 17. vt ab iis veluti palpando inueniatur. XVII. 27. Credamus sensibus ipsis Naturae quae est in omnibus hominibus vsquequaque terrarum viuentibus, atque in hoc conspirantibus vt ex contemplatione huius vniuersi eius Auctorem, Auctorisque bonitatem, potentiam et sapientiam intelligere possint: Credamus omnibus regnorum et rerump. conditoribus, qui sine religione et cura Numinis coalescere non posse ciuitates probe perspexerunt, neque adeo possent metu religioso vti ad Respublicas continendas, nisi sensum eius a natura homini iam innatum nossent. Credamus denique animae nostrae testimonio et consensui tot scriptorum omnis aeui, quarumcunque nationum, qui licet a Iudaeorum sacris vel Christi nomine alieni tamen omnes vno ore certum faciunt et indubitatum relin-

[6] A. E. 1683. p. 176.

quunt, Theologiae Naturalis vestigia alte impressa fuisse esseque in ipsorum cordibus. Hoc Oriens et Occidens, et alio sole calentes terrae, hoc Americae non minus quam Asiae et Africae populi si ad eos adeas, vel si dignas fide relationes et itinerum commentarios de illis consulas, demonstrant. Hoc recentia hoc prisca loquuntur monumenta de Graecis et Romanis non modo, sed perinde et de Chaldaeis, Aegyptiis, Persis, Thracibus, Indis, Sinensibus et nationibus quantumuis remotis ac barbaris quibuscunque. Huius rei insignia testimonia collecta videre licet in illustris Huetii Concordia rationis et fidei, in Augustini Steuchi Eugubini libris de perenni Philosophia, in Rad. Cudworthi opere eruditissimo, Anglica edito lingua Lond. 1678. fol. quod Systema verum intellectuale Vniuersi inscripsit: in Io. Micraelii Ethnophronio, Stetin. 1647. 4. et in Tobiae Pfanneri systemate Theologiae gentilis purioris, Basil 1679. 4. vt Theologiae Naturalis scriptores Raymundum de Sabunde, Raymundum Breganium, Theoph. Raynaudum (T. 5. Opp.) Danielem Clasenium, Steph. Klotzium aliosque larga manu adductos in Syllabo scriptorum de V. R C. c. 19 p. 454. ss. iam omittamus. Similiter Legis quoque diuinae et iuris naturalis sensus in gentibus perspicue animaduertitur, vti ex Ethnicorum scriptis demonstratum est a Grotio, Sam. Pufendorfio horumque eruditis interpretibus.

V. De origine idololatriae, quam a Serucho [7] veterum plurimi, repetunt; *Thomas Hyde* autem de relig. veterum Persar. p. 58. a temporibus Salae et Eberi; et *Henricus Winderus* in historia ortus et progressus doctrinae, earum inprimis rerum, quae ad religionem spectant, Vol. 1. p. 159. haud longe post diluuium ortam, ast caute demum introductam fuisse putat, videndi Interpretes ad librum Sapientiae cap. XIV. atque opus erud tum *Gerh. Ioh Vossii*, nec minus *Edoardi*, Baronis *Herbert de Cherbury* liber de religione Gentilium errorumque apud eos causis, ab Is. Vossio Amst. 1663. 4. primum in lucem editus, et ibidem 1700. 8. recusus. Abbas *Banierius* in explicatione historica fabularum, quae tertia vice multo auctior prodiit Parisiis 1734. 2 Voll. [8] lib. 1. c. 1-3. *Pluchius* histor. caeli lib 1. *Spiridion Poupartus* in Epistola ad P. Tourneminum de prima idololatria, quae exstat in

[7] Confer si lubet Codicem Pseudepigraphum Vet. Test. p. 337.

[8] Prima huius libri editio prodiit Parisiis 1711. 2 Voll. 12. quae editio recusa est Hagae Comit. 1713. secunda editio euulgata itidem est Paris. 1715. 3 Voll. Germanicam versionem ad tertiam editionem accommodatam componit Vir Doctissimus *Ioan. Adolph. Schlegel*: cuius Vol. I. prodiit Lips. 1754. 8. II. ib. 1756.

in Memoriis Treuultinis 1712. p. 1615. sqq. *Elias Amatus* in epistolis italice editis Genuae 1715. 4. *Augustinus Calmetus* in pec. Dissertatione inserta T. V. Commentarii in S. Cod p. 130. seqq. ed. Paris. 1726. fol. *Sam. Wesley* in Diss. de idololatria, quae legitur inter eius Diss. in libr. Iobi, pag. 302. Londini 1736 fol. *Arthur Youngius* in libro Anglico, An historical Dissertation on idolatrous Corruptions in Religion. Voll. II. Londini 1734. 8. Auctor epistolarum de mythologia (Letters concerning Mythology.) Londini 1748. 8. epist. 17ma. Quum vero vnum Deum summum, non multos Deos summos esse perspicuis argumentis ratio doceat, et Vniuersitatis rerum structura et harmonia ad communes fines tendens testetur, mirari aliquis possit, vnde illa caligo magnae partis generis humani, ac tot populorum plures Deos colentium? Sed inprimis notandum, quod latius patuerit semper pateatque summi Numinis [9] cultus, quod omnes agnoscunt τὴν πρωτίστην ἀρχὴν, vt inquit Proclus lib. IV. in Timaeum p. 286. πᾶσαι θρησκεῖαι καὶ αἱρέσεις συγχωροῦσιν εἶναι, καὶ θεὸν πάντες ἄνθρωποι καλοῦσι βοηθόν. Θεοὺς δὲ εἶναι μετ' αὐτὴν, καὶ πρόνοιαν ἀπ' αὐτῶν ἐν τῷ παντὶ, ἐν πάσαι πιστεύουσιν. Augustinus lib. 20. contra Faustum Manichaeum c. 19. *Discat Faustus, vel potius illi, qui eius litteris delectantur, Monarchiae* [10] *opinionem nos ex gentibus non habere, sed gentes non vsque adeo ad falsos deos esse delapsas, vt opinionem amitterent vnius veri Dei, ex quo est omnis qualiscunque natura* Deinde certum esse puto plerosque omnes πολυθείας veneratores, (indoctum vulgus excipio hominum quid faciant et quid colant parum cogitantium) non aequali gradu et dignitate Deos quoslibet habuisse, sed vt Maximi Tyrii verbis diss. I. vtar, ἕνα ἴδοις ἂν ἐν πάσῃ γῇ ὁμόφωνον νόμον καὶ λόγον, ὅτι ΘΕΟΣ ΕΙΣ πάντων βασιλεὺς καὶ πατὴρ, καὶ ΘΕΟΙ ΠΟΛΛΟΙ, Θεοῦ παῖδες, συνάρχοντες Θεῷ. *In hoc leges vbique terrarum atque opiniones conuenire videbis, DEVM esse VNVM,* [11] *Regem omnium et Patrem. MVLTOS additos esse DEOS alios qui supremi illius filii sint, et quasi in Imperio collegae.* Ταῦτα δὲ ὁ Ἕλλην λέγει, καὶ ὁ βάρβαρος λέγει, καὶ ὁ ἠπειρώτης, καὶ ὁ θαλάττιος, καὶ ὁ σοφὸς, καὶ ὁ ἄσοφος. *In eo Graecus cum Barbaro, mediterraneus cum insulano, sapiens consentit cum stulto.* Cum Maximo Tyrio consentit *Clemens Alexandrinus* Strom. lib. 5. pag. 729. et

[9] Lactantii, Minutii Felicis et Tertulliani testimonia exstant apud Baltusium in libro Gallico *Jugement des SS. Peres sur la Morale de la Philosophie payenne*, pag. 11. sqq.

[10] Monarchiam Augustinus vocat cultum vnius summi Numinis contra ethnicorum πολυθείαν et duo Manichaeorum principia. Confer Philonis Iudaei librum περὶ μοναρχίας.

[11] Vide *Nicol. Cusanum* de pace fidei c. 6. p. 685. Opp.

et 30. edit. Oxonienſis 1715. fol. cuius haec ſunt verba: Τῶν ἀνθρώπων πάντες ἕλληνές τε καὶ βάρβαροι, γένος δ' οὐδὲν οὐδαμοῦ τῶν γεωργούντων, οὔτε νομάδων, ἀλλ' οὔτε τῶν πολιτικῶν δύναται ζῆν, μὴ προκατειλημένον τῇ τοῦ κρείττονος πίστει· διὸ πᾶν μὲν ἔθνος ἑῴων, πᾶν δὲ ἑσπερίων ἀντόμενον, ἢ βόρειόν τε καὶ τὰ πρὸς τῷ νότῳ πάντα, μίαν ἔχει καὶ τὴν αὐτὴν πρόληψιν περὶ τοῦ καταστησαμένου τὴν ἡγεμονίαν. εἴγε καὶ τὰ καθολικώτατα τῶν ἐνεργημάτων αὐτοῦ διαπεφοίτηκεν ἐπ' ἴσης πάντα. πολὺ δὲ πλέον οἱ παρ' ἕλλησι πολυπράγμονες οἱ φιλόσοφοι, ἐκ τῆς βαρβάρου ὁρμώμενοι φιλοσοφίας, ἀοράτῳ καὶ μόνῳ, καὶ δυνατωτάτῳ καὶ τεχνικωτάτῳ, καὶ τῶν καλλίστων αἰτιωτάτῳ τὴν πρόνοιαν ἔδοσαν. *Hominum genus vniuerſum in Graecos Barbarosque diuiditur: quorum e numero, nulla prorſus vſquam aut agricolarum aut paſtorum, ac ne eorum quidem, qui in ciuitate degunt, natio eſt, quae vitam, absque eo, quod eius mentem Naturae ſuperioris fides occuparit, ducere tuerique poſſit. Itaque populi omnes, ſiue orientem colant, ſiue littora occidentis vltima teneant, ſiue ad ſeptentrionem, ſiue ad meridiem habitent, vnam et eandem eius, a quo inſtitutum hoc imperium eſt, anticipationem habent: quum loca pariter et aequaliter omnia, generales quaeque vis illius effectricis actiones complexae ſint. Sed tamen curioſi illi e Graecis Philoſophi, Barbarorum permoti philoſophia, multo magis illi, qui nec oculis cernitur, et ſolus idem ac praepotens et ſapientiſſimus artifex eſt, ſummusque rerum pulcherrimarum auctor, prouidentiam tribuerunt.* Similem in modum *Clemens Romanus* homilia X. 14. p. 688. ἑνὸς, inquit, ὄντος τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ αὐτοὶ κατὰ τὸν τῶν ὑποκειμένων ἐξουσιῶν λόγον Θεοί εἰσιν, ὑποκείμενοι μὲν ἐκείνῳ, ἰδιοικοῦντες δὲ ἡμᾶς. *Quum vnus ſit magnus Deus, inſtar Caeſaris, et ipſi ad ſimilitudinem minorum poteſtatum Dii ſint, ei quidem ſubiecti, noſtri tamen gubernatores.* Hanc ipſam ſententiam plurimis quorum notitia ad nos peruenit gentilium philoſophis fuiſſe vberius atque erudite oſtendit *Radulphus Cudworthus* capite quarto veri ſyſtematis intellectualis vniuerſi. Plures igitur inferiores Deos veluti prouidentiae Diuinae et gubernationis Mundi adminiſtros et Angelos ſub vno DEO ſummo Demiurgo venerandos ſibi duxerunt, inque horum cultu ferme fuere frequentiores, ſiue quod ſupremum illum nulla cogitatione attingendum nulla ſatis digna proſequendum veneratione, adeoque omni cultu externo ſuperiorem [12] eſſe ſolo mentis receſſu intimo venerandum et admirandum exiſtimarent:

[12] Thomas Gale ad Iamblichum de Myſteriis Aegyptior. p. 199. *Conſtat ex libro IV. Cyrilli contra Iulian. Porphyrium exiſtimaſſe, ſolos Deos mundanos colendos eſſe, non autem ſupremum illum. Fuit et haec plurimorum ex Schola Platonica opinio.* Confer eundem

rent: siue quod inferioribus Diis commissam crederent a summo illo mundi administrationem, cultumque omnem qui his tribueretur in supremum illum Regem omnium et parentem existimarent redundare. Ac quum DEI ipsius inuisibilis formam ignorarent, et vellent tamen habere aliquid in quo cogitatio subsisteret et sensus ipse haerere posset, multa eius symbola et imagines siue in rebus naturalibus quaesiuerunt, siue ipsi commenti sunt, in quibus potentiam Numinis colerent, idem saepe sub multis nominibus et formis atque imaginibus, Deumque vt ita dicam μυριώνυμον et μυριόμορφον venerati. Confer *Michaëlis Mourgues* S. I. Professoris Tolosani Systema Theologicum Pythagoreismi et aliarum sectarum apud Ethnicos, Tolosae 1712. 8. Gallice editum: De origine vero alterius generis Idololatriae ex ambitione vel superstitione nati, qua defuncti homines diuinis affecti honoribus sunt, *Augustinum Calmet* Benedictinum Monachum in diss. adiuncta commentariis in Sapientiae librum, itidem Gallice vulgatis, atque alios interpretes ad libri Sapientiae cap. XIV. et *Iohannem Faës* τὸν μακαρίτην notis ad Gyraldum de sepultura Veterum T. I. Opp. Gyraldi pag. 698. seq. S. R. *Christi. Aug. Crusius* Diss. prima de superstitione, quae tertia est de dissimilitudine inter religionem et superstitionem idololatriae originem ab hisce duabus caussis repetit; a corrupta derelictaque religione patriarchali, et mutilato nec recte intellecto verbo diuino caelitus reuelato.

VI. Non mirum itaque est adeo, quod dum in inferioribus haeret mortalium cogitatio, tam multos tamque passim diuersos, sibi Deos colendos deligere potuerunt: quicquid enim vel prodesse vel obesse sibi insigniter posse intelligebant, hoc religioso cultu prosequendum sibi duxerunt, idque tanto magis et impensius, quo efficacius illorum sensu tangebantur, vel quo praesentiorem cuiusque ad iuuandum vel vicissim ad nocendum vim esse fuerunt

dem Galeum p. 266. vbi inter alia affert haec Luctatii ad IV. Thebaidos: *Infiniti autem Philosophorum, Magorum Persae item confirmant, revera esse praeter hos Deos cognitos qui coluntur in templis, alium principem et maxime Deum caeterorum numinum ordinatorem.* Theodoritus in Coloss. II. 18. docet canonem decimum octauum concilii Laodiceni oppositum iis esse, qui angelos colebant ex ταπεινοφροσύνη professi, ὡς ἀόρατος ὁ τῶν ὅλων Θεὸς ἀνέφικτός τε καὶ ἀκατάληπτος, καὶ προσήκει διὰ τῶν ἀγγέλων τὴν θείαν εὐμένειαν πραγματεύεσθαι. Confer Iac. Rhenferdi Diss. de statuis et aris Dei et hominum internuntiis. Opp. philolog. p. 696. sqq. Plura in hanc sententiam Stillingfleetus in Originibus sacris nouis postumis p. 74. 75. 76. *for this was a principle among many nations, that the supreme God was to be Worship'd only by acts of the Mind and that external Worship was only for lesser Deities.* Description de l'Isle Formosa par G. Psalmanaazaar pag. 34. *Ils enseignent à ne reconnoitre qu'un seul Dieu, que les Peuples croient si grand et si redoutable, qu'ils n' osent lui faire aucun sacrifice: mais ils ont établi le Soleil pour l'objet de leur culte etc.*

fuerunt persuasi. Hinc frequentissima Spirituum, Daemonum, Geniorum adoratio, de qua Vossius libro I. de Idololatria, tum veneratio Mundi ipsius et Naturae, de qua idem lib. VII: atque Persas in igne nihil aliud quam animam mundi coluisse coniicit *Benedictus Aueranius* Diss. 72. ad Anthologiam, T. I. Opp. p. 184. sq. nec minus Solis, Lunae et stellarum, elementorum item vt telluris, fontium, fluuiorum, ignis aliarumque rerum naturalium, de qua idem Vossius lib II. et III. Consimiliter religiosus cultus ipsis tributus hominibus, non tantum qui vel egregii aliquid reperissent, vel magnis rebus gestis admirationem sui late circumtulissent; sed etiam quos amor [13] vel adulatio vel fraus vel metus religiose venerandos suasit obtulitque. Hinc Mythologias plerasque Poetarum veterum de Diis ad historicum sensum reuocant, et de Principum rebus interpretantur Viri Clarissimi *Io. Clericus* ad Hesiodi Theogoniam, et in dissertationibus de Hercule, Venere, Adonide etc. quas Gallice scriptas Bibliothecae vniuersali inseruit: *Paullus Pezron* in Antiquitatibus Celtarum itidem Gallice editis, *Renatus Iosephus Turnemine* S. I. in dissertationibus variis quae sparsim intextae leguntur Memoriis literariis Treuoltinis, et *Banierius* in explicatione Historica fabularum; et nouissime auctor libri, germanico sermone euulgati: **Erläuterte Geschichte der Götter und Helden, welche in den Schriften der Alten nach den fabelhaften Götterlehren berühmt worden sind.** Francof. et Lips. 1753. 4. Ex deprauata a gentibus populi Iudaici historia fabulas earum de diis repetunt Bochartus, Huetius, Croesius, Huetius, Dickinsonus, Mirus et nouissime *Lauaurius* in historia fabularum gentilium de diis cum historia sacra collata, gallice edita tom. duob. Parisiis 1730. et rec. Amstelod. 1731. 8. atque in Germanorum sermonem conuersa studio Ioan. Dan. Heyden. Lips. 1745. 8. Neque infrequens cultus religiosus faeminarum, vt apud Gallos et Germanos de quo Sponius p. 105. 106. Miscellaneor. et Nicolaus Chorierius in Viennensium Antiquitatibus. De cultu Heroum adeundus Vossius VII. 8. seq. Astrorum cultum fuisse idololatriam omnium antiquissimam et a Chaldaeis atque Aegyptiis originem duxisse disputat *Spiridion Poupart* in Epistola ad Turneminum paullo ante citata. Etiam animantes brutas ob hanc causam cultas passim constat, quod vel vtilia et praeclara quaedam homines [14] docuerunt, vel ad vitam singulares praebeant vsus, vel singulari aliqua polleant virtute benefica, noxiaue. Quo de argumento plura nossemus forte, si exstaret *Labeonis* liber *de Diis animalibus* quem laudat Seruius in

[13] Vide interpretes ad libr. Sapientiae XIV. 15. et *Mongalti* diss. de fano Tulliae a patre excitato *Tomo secundo memor. acad. Inscriptt.* p. 473. ss.

[14] Confer Baconem de Verulamio lib. V. cap. 2. de augmentis scientiarum.

in 3 Aeneidos. Quanquam ex eodem Seruio constat appellari animales quod de animis fiant. Plurima quoque et pererudita sunt quae de iisdem docet Vossius lib. 3. et 4. Idem de cultu plantis et rebus inanimatis exhibito videndus lib. 5. et 6. et de virtutibus ac vitiis, valetudine, morbis aliisque affectionibus rerum hominumque religiose cultis libro 8. et de imaginibus atque symbolis Deorum libro 9. Quanquam si recte rem putemus, animalia quoque, plantas et alias res contemtiores naturales, rerumque affectiones et ipsas pro symbolis potius diuinitatis cultas, quam ipsamet pro Diis habitas a gentibus, (certe a cordatioribus inter illas hominibus) existimauerim, quod de Aegyptiis certe dubitare nos haud sinit Plutarchus libro de Iside et Osiride. Id quod e recentioribus erudite ostendit *Frider. Sam. Zicklerus* in comm. de Aegyptiis, bestiarum cultoribus. Ienae 1756. 8. Ceterum, de cultu animalium apud veteres confer. *Valentini Alberti* Diss. de cultu idololatrico bestiarum. Lips. 1669. De piscium cultu *Frider. Lebrecht Goetze*. Lips. 1723. De cultu serpentum *Georgius Philippus Olearius*. Lips. 1713. *Ioan. Christ. Kochius*. ibid. 1717. pluresque alii, quos magna copia sistit *Ioan. Ern. Imman. Walchius* Diss. de Deo Melitensium § 13. pag. 42. De origine cultus serpentum disputarunt *Vriel Freudenbergerus* et *Gabriel Hürnerus* Tempe Heluet. T. 1. sect. 1. p. 72. sqq. et sect. 3. p. 419. sqq. De lapidum cultu *Gisbertus Cuperus* ad verba Lactantii c. 11. de mortibus persequutorum: *Deorum montium cultrix*; et *Io. Gottl. Bidermannus* in otiis litterariis P. 1. p. 314. sqq. De montium cultu *I. G. Graeuius* ad Suetonii Vespasian. p. 821. *Ioan. Clericus* ad 1 Reg. XX. 23. *Ioan. Iac. Bosius* de Carmelo monte et Deo. Lips. 1740. Ceterum varios gentium errores, multiplicesque ineptias parum religiosas circa Deos, eorum cultum, et tributos hominibus rebusque vilioribus diuinos honores persequitur *Iohannes Sartorius*, Professor Gedanensis, in schediasmate de Hypocrisi Gentilium circa Deorum cultum. Lipsiae 1713. 4. Videnda etiam *Ioannis Filesaci* diatriba de Idololatria Magica, in eius variis opusculis excusis Paris. 1614. 8. *Wilh. Kingius* in libro Anglico sermone composito: *Discourse concerning the inventions of men in the Worship of God*; cuius septima editio prodiit Londini 1728. 12. *Matth. Brouerius de Niedeck* in Diss. de populorum veterum ac recentiorum adorationibus. Amst. 1713. 8. De supplicationibus veterum Romanorum differunt *Barn. Brissonius* lib. secundo de formulis sollemnibus P. R. et *Iac. Pontanus* IX. 1. Philocaliae p. 123. De more Deos colendi laceratione et incisione corporum ac vulneratione *Ioan. Clericus* ad 1 Reg. XVIII. 28. De diis haeredibus ex testamento apud Romanos pecul. Diss. egit *Franciscus Car. Conradi*. Lips. 1725.

VII. Sexum in Diuinis [15] commenti sunt plerique vel hominum similitudine ac modulo Numina formantes metientesque, vt Epicuri schola, quam confutat L. Cotta apud Ciceronem lib. 1. de Natura Deorum c. 27. 32. et 34. vel potius vt duo illa quibus omnia constant vim actiuam quidem et effectricem Deorum, passiuam vero facultatem et materialem caussam Dearum nomine significarent, et quum Numina sua confunderent cum natura rerum, statuerunt Deos ἀῤῥενοθήλεις, mares simul feminasque, hoc est qui soli ad rerum generationem conferrent hoc, quod in hominibus et ceteris animantibus mas et femina. Dilucidius hoc pateret si ad nos peruenisset liber Hipparchi Stagiritae, quem Aristotelis discipulum Suidas testatur scripsisse librum τί τὸ ἄῤῥεν καὶ θῆλυ παρὰ θεοῖς, καὶ τίς ὁ γάμος; *de eo quid mas et femina sit - - inter Deos, et quae eorum nuptiae?* Expendenda interim quae de ἱερῷ γάμῳ disputant Pythagorici et Orphici. Et quod iisdem Pythagoricis vnarius numerus virtute est ἀῤῥενόθηλυς, actu ἀριθμῶ πατήρ, binarius μήτηρ, et ex his ortus numerus tertius ἀῤῥενόθηλυς: Pseudo Hermeti quidem DEus ἀῤῥενόθηλυς vocatur et ex Platonicis ipsi Synesio quantumuis Christiano. Iulio Firmico *pater omnium et mater*. Confer *Vossium* Theol. Gentil. VII. 6. *Dauidem Millium* Diss. selectar. IX. 35. seqq. p. 290. sqq. *Benedicti Aueranii* Diss. 25. in Virgilium, T. 2. Opp. pag. 163. sq. Similiter Dii Aegyptiorum de quibus Plutarchus, VIII. 1. sympos. Chaldaeorum item et Phoenicum, quemadmodum notat Io. Croius in specimine coniecturarum ad loca quaedam Irenaei, Origenis etc. Confer Casaubonum p. 73. ad Baron. Ioannem Rualdum animaduersione 42. ad Plutarchum p. 132. et Theoph. Raynaudum T. 11. Opp. p. 173. Apud Horapollinem l. 1. c. 12. Dii ἀῤῥενόθηλεις praecipue Vulcanus et Minerua: adde Ioan. Corn. Pauw notas p. 295. et Hoeschelii p. 203. Bacchus καὶ ἄῤῥην τε καὶ θῆλυς ὁ θεὸς ὥς φασιν, inquit Aristides Orat. in Bacchum T. 1. p. 52. de quo plura Tristanus T. 2. pag. 261. seq. et de aliis Graecorum Romanorumque Diis Viri praestantissimi Gisbertus Cuperus in ἀποθεώσει Homeri p. 2. 7. seq. et Io. Carolous Schottus in noua explicatione eiusdem ἀποθεώσεως, Gallice edita Amstelod. 1714. 4. p. 92. seq. vt Aeones Valentinianorum ἀῤῥενοθήλεις taceam, de quibus praeter Croium libro laudato, Petauius ad Epiphanium pag. 67. et D. Hooperus Episcopus Bathoniensis et Wellensis in coniecturis de Valentinianorum haeresi quam ex Aegyptiorum Theologia illustrat, Lond. 1711. 4. His praeter Interpretes Irenaei et Tertulliani addes vbi lubebit et examinabis tradita a Soutuerainio in libro Gallico, le Platonisme devoilé p. 70. 84. seq. 93. etc. Mundus

[15] De Cabbalistis et Christianis, Spiritui sancto femineum sexum tribuentibus dixi in Codice Apocrypho Noui Test. p. 361. seq.

dus ἀῤῥενόθηλυς Iarchae Philoſopho Indo apud Philoſtratum lib. 3. cap. 11. de qua ſententia conferendus Voſſius VII. 6. de idololatria. Nota vetus formula *ſiue DEus ſiue Dea es*, de qua Briſſonius p. 54. libri de formulis et Tiraquellus libro de retractu pag. 81. b. ſeq. Dii Patres et Deae matres. Idem Briſſon. p. 44. Dii πατρῷοι et μητρῷοι Valeſ. p. 18. ad Harpocrationem. Θεοὶ et Θεαὶ ſiue vt Homerus et Orpheus apud Proclum vocat, Θέαιναι. Δαίμονες et Δαιμονίδες, Τιτᾶνες et Τιτανίδες, Anculi et Anculae, Diis in Sole maſculis reſpondentes Deae σελήνιαι. Vide Proclum in Timaeum lib. 1. pag. 15.. lib. 2. p. 67. ſeq. lib. 5. pag. 291. 294. *Saturno* reſpondent Rhea, Mater Deum, Idaea Mater, Latia etc. *Ioui* Iuno, Diana, Pallas, Ἀθήνη ſiue Minerua, *Vulcano* Maia et Proſerpina, *Marti* Venus, Mola, et Nerie: *Caelo* Terra et Ceres, Iſis *Oſiridi*, Thetys *Oceano*, Salacia *Neptuno*, *Quirino* Hora, Iurite *Quiritio*, *Satyris Panibus Faunis* Nymphae: Heroibus Ἡρωΐδες ſiue Ἡρῶϊναι, vt notatum Ezech. Spanhemio p. 253. ſeq. ad Callimachum. Virilibus *Geniis* muliebres ſiue Iunones, de quibus Sponius pag. 83. Miſcell. vt innumera alia Dearum nomina omittam. Vide et Gellium XIII. 22. et Alexandrum Morum in notis ad nouum Foedus ad Actor. XVII. 18. Obſerues etiam in veteribus inſcriptionibus non tantum monumenta poſita *Diis Manibus*, ſed etiam *Maniabus*, perinde vti *Moerabus*, (μοίραις) vt notauit Claudius Dausqueius p. 107. operis eruditi de Orthographia. Etiam in numis non modo Liber Bacchus eſt ſed et Libera, nec modo Venus Dea ſed Deus quoque, Venusque maſcula et barbata,. v. *Selden*. de diis Syris Syntagm. II. c. 2. et 4. et *Boxhorn*. T. 5. Theſ. antiqq. Rom. Graev. p. 936. 957. Sic Luna Dea et Deus Lunus de quo Caſaubonus et Salmaſius ad Spartiani Caracallam cap. 7. Hugo Grotius ad Eſaiae LXV. 11. Iſaacus Iaquelotus diſſ. de exiſtentia DEI p. 4. et quae dixi in Menologio ſiue libello de Menſibus cap. 2. Ceterum caue, ne cum Caſaubono, Cupero, aliisque putes, ὁ μὴν, quod ſaepe menſis diuinis honoribus cultus eſt, Deum Lunum ſtatim ſignificare. v. *Iablonſkium* in comm. de Remphah p. 89. Nota quoque Fortuna barbata virilis aliaque muliebris in Sponii Miſcellaneis eruditae antiquitatis pag. 104. Philoni, lib. de Abrahamo pag. 285. Virtus ἄρρεν φύσει, quia in agendo conſiſtit, λογισμὸς θῆλυ, quoniam in percipiendis, quas diiudicat, verſatur ideis.

Sententia horum qui ſexum in Diuinis vel Deum ἀῤῥενόθηλυν ſtatuunt, valde affinis eſt illorum opinioni, qui vel duo putant eſſe contraria omnium rerum principia coaeterna, bonum et malum, vel DEum eſſe exiſtimant non modo cauſſam et demiurgum ſed quoque materiam vniuerſi. Vterque error dici non poteſt quam longe lateque inualuerit iam olim, et hodie paſſim ſerpat.

Posteriorem hunc maxime nostra aetate incrustauit Spinosa, a quo Cabbalistas nonnullos non alienos esse docuit Henricus Morus in fundamentis Cabbalae T. 1. Opp. Philosoph. pag. 523. et Io. Georgii Wachteri liber, qui inscribitur Spinosismus in Iudaismo. Amstelod. 1699. 8. D. Ioh. Franciscus Buddeus in Philosophia Hebraeorum p. 325. seq. et *Iac. Basnagius* in Historia Iudaica Gallice edita lib. 4. cap. 7. T. 3. p. 86. sq. Eodemque tendere dogmata Philosophorum, vnitatem et immutabilitatem omnium rerum statuentium vel motum negantium, vt Zenonis Eleatae, Xenophanis, Melissi, Sorani, Stilponis, Plotini, Iamblichi, Procli, Aristotelis, Abaelardi, Scotistarum, Caesalpini, passim disputat in Lexico suo Historico Petrus Baelius, qui Iaponenses quoque Spinosismo suffragari contendit: quemadmodum in Hallensium obseruationibus selectis T. 1. p. 346. Spinosistis accensentur etiam ii Philosophi, qui vt Stoici DEum statuerunt esse mundi animam. A Iacobo Bochmio similiter loca Epistolae ad Romanos [16] XI. 36. et 1 Cor. VIII. 6. ita intelligi, vt DEus materia vniuersi constituatur, qui omnia ex se per emanationem produxerit, quin imo hoc ipsum esse totius Boehmianismi et enthusiasmi atque fanaticismi inter Ethnicos, Christianos et Muhamedanos fundamentum, omnia ex DEO materialiter promanare, atque in illum iterum reuoluenda, idemque sensisse olim Chaldaeos, Aegyptios, Sabios; Orphicos et plurimos e Graecis, nec minus Indos, Gallorumque Druidas et alios bene multos, atque hanc ipsam fuisse originem idololatriae, vt in rebus naturalibus DEum se recte colere plerique opinarentur, fuse atque erudite docet D. Abrahamus Hinckelmannus ὁ μακαρίτης in detectione fundamenti Boehmiani, vulgata Germanice Hamb. 1693. 4. Obseruandum tamen est, non omnes qui dogmata nonnulla quae Spinosismo suffragari videntur, amplexi fortasse sunt, illico etiam totam Spinosae ἀθεότητα probauisse, aut atheis ideo adscribendos esse, quum DEum caussam efficientem et moderatorem vniuersi, ab vniuerso ita vt animam a corpore distinctum, scelerumque vindicem ac virtutis remuneratorem agnouerint: aliis etiam praeter rem dogmata illa impingi, vt Hippocrati, vel vt Plutarcho, qui tamen aduersus Stoicos p. 1075. diserte docet diuinae perfectioni esse aduersum, vt in communi ἐκπυρώσει vniuersi in Iouis essentiam omnia redeant atque in ea consumantur. Confer quae de Plotino notaui lib. 4. Bibl. Graecae c. 26. p. 150. Nam impudentiam Io. Tolandi [17] omitto, qui in originibus Iudaicis Mosen ipsum Spinosistis accensere non dubitauit. Altera

[16] Non caussam materialem, sed efficientem tantum, notatam ab Apostolo, recte monuit S. Basilius libro de Spiritu S. cap. 4.

[17] Tolandum confutandum in se suscepere plures viri doctissimi vt *Io. Franciscus Buddeus*

Altera fententia de duobus principiis diftinctis coaeternis bono vno, altero malo non minus late ferpfit olim, viresque agit hodie, propter duas cauffas potiffimum, quia plerique fibi perfuaferunt ex nihilo fieri nihil poffe, et DEum optimum, malorum quae obferuantur in vita, cauffam effe non poffe. Sed nihil poffe fieri ex nihilo, nemo demonftrare hactenus potuit, licet rationi aperte aduerfetur credere quod a nihilo aliquid factum fuerit. At enim ab omnipotente cauffa potuit aliquid condi ex nihilo reale, vti cogitatio noftra quando vult ex nihilo veluti condit ideas. Malum nullum datur cuius cauffa DEus fit, fed quam primum fub DEO aliquid ponitur, iam non eft DEus h. e. caret fumma illa perfectione quae priuationi nulli boni per naturam obnoxia eft, aut libertatem fortita nulli fubiacet poffibilitati vt ita dicam libertate illa abutendi. Pofito numero pari ponitur quoque impar, pofitaque luce creata ponuntur etiam tenebrae, licet tenebras non condiderit DEus, non magis quam coecitatem. [18] Illa porro vt potentia ita fapientia ac bonitate fe teftatus conditor perfectiffimus eft, vt pro confilio fuo et finibus quos fibi propofuit quam optima fecerit et pulcherrima, quam pulchritudinem magis etiam miraremur, fi poffemus vniuerfi rationes et leges totamque omnis acui durationem et confequutiones mente complecti, qui in minuta faepe particula haerentes paffim coecutimus, et pro malis habemus quae in fe mala non funt, faciuntque ad maius bonum maioremque pulchritudinem. Sed quemadmodum quotidie videmus ridicula ferri iudicia de confiliis Principum ab iis, qui ex priuatis commodis illa metiendo intimas eorum rationes ignorant, fic longe abfurdius [19] reprehenditur ab nobis homuncionibus prouidentiae diuinae

 fapien-

deus in Hiftoria Ecclefiaftica Vet. Teft. in programmate de Origine Gentis Hebraeae et in praefatione ad Io. Laur. Mosheimii librum Tolandi Nazareno oppofitum. Hamb. 1721. 8. *Salomo Deylingius* Obferuatt. facr. parte 2. fub init. *Io. Gottlieb Carpzouius* programmate inaugurali vulgato Lipfiae 1713. *Iac. Fayus* in defenfione Religionis, Vltraiect. 1709. 8. *Elias Benoift* in Mifcellaneis obferuationibus aduerfus Tolandum, Gallice editis, Delphis 1712. 8. *Morinus* in Epiftola ad Huetium in Tilladeti collectione, T. 1. diff. 5. p. 369. feq. adde T. 2. p. 231. et Memorias litterarias Treuoltinas A. 1709. Septembr.

[18] Doctrina vera de diabolo malisque fpiritibus parum cognita fuit ante Chriftum, vnde Lactantius VI. 6. ait, mirum non effe, quod Ethnici omnes, *quid effet bonum, quid malum ignorauerint, qui nec Deum, nec aduerfarium Dei fcierint.* Hinc Arnobius lib. 2. p. 53. edit. Lugd. 1651. 4. de daemonibus crudeliter facuis: *et ante Chriftum incogniti et ab folo fciente detecti.* Et Celfus Chriftianorum doctrinam de diabolo et fatana non dubitat grauis erroris arguere, *σφάλλονται δὲ ἀσεβέστατα ἄττα.* v. Origenem contra Celfum lib. 6. p. 303. Arnobii loco male abutitur Thomas Woolfton Diff. 2. de miraculis p. 41. cui vitia totidem funt fatanae, ib. p. 43. et 46.

[19] Confer Nazianzenum Orat. 16. p. 260. feq.

ſapientia et iuſtitia, qui infiniteſimam eius partem et ea quae ante pedes noſtros ſunt haud capimus.

BONI DEI Nomina ſiue ſymbola ſunt:

1. apud Perſas *Orimazes.*
2. apud Aegyptios *Oſiris.*
3. apud Graecos et Romanos *Iupiter Diiouis.* Democrito *Beneficium.*
4. apud Philoſophos *DEus, Lux, ignis, vita.* Vide Simplicium in 3. Phyſicorum Ariſtotelis p. 98.
5. apud Manichaeos et alios haereticos [20] Duitas, *Pater IEſu Chriſti, DEus Noui Teſt.*
6. apud Cabbaliſtas diuinae *Sephiroth.*
7. apud Formoſanos *Tamagiſanba etc.*
8. in Malembae regno *Zampoango.*

MALI PRINCIPII nomina ſiue ſymbola:

1. apud Perſas *Arimanius.* Confer Plutarchum de Iſide p. 369. ſeq. *Ahermam* Herbelot p. 71. et 100. Bibl. Oriental.
2. apud Aegyptios *Typhon.*
3. apud Graecos et Romanos, *Pluto, Cacodaemon, Vaeiouis, Dis, ἀποτρόπαιος ᾅδης, DEus auerruncus.* Democrito *Poena.* Plinius l. 2. c. 7.
4. apud Philoſophos, *Materia, tenebrae, nox, mors, nihil.* [21]
5. apud haereticos, *Creator, Demiurgus, Deus Vet. Teſt.* ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου.
6. apud Cabbaliſtas, *Keliſoth, Sammaël.*
7. apud Formoſanos *Sariaſing*, apud Chinenſes *Iooſié*, Sclauorum *niger DEus, Scernęboch. etc.*
8. in regno Malembae, *Benembae.* v. Acta Eruditor. 1726. p. 330.

Quam multi dogma hoc de duobus principiis Deo bono vno, altero malo, vel quod idem ferme eſt, de Hyle ſiue materia mali principio, Deo coaeterna, probauerint olim, probentque hodie, conſulendi *Iacob. Thomaſius ὁ μακα-*

[20] Prudentius in Hamartigenia v. 37. haereticos qui duos contrarios Deos inducebant vocat *Duitas*, quas recentiores quidam minus commode *Dualiſtas*. Hi fuere Simoniani, Marcionitae, Valentiniani, Manichaei, Paulliciani etc. Vide Thomam Ittigium de haereſiarchis; Petrum Kingium, ICtum, in hiſtoria Symboli Apoſtolici, a quo Kingio, vt hoc in transcurſu notemus, diuerſus eſt Guilielmus Kingius, primum Epiſcopus Derenſis, poſt Archiepiſcopus Dublinenſis, cuius exſtat liber inſignis, *de origine mali*, poſt editionem Londinenſ. 1702. excuſus Bremae 1704. 8.

[21] De Magorum doctrina lumen et tenebras pro duobus principiis venditantium vide Pocockii ſpecimen hiſtoriae Arabum.

μακαρίτης in schediasmate Historico Lipſ. 1665. 4. p. 23. ſeqq. et libro de Stoica Mundi exuſtione Lipſ. 1676. 4. p. 29 ſqq. 77. 162. ſeq. *Balthaſar Beckerus* Libro 1. mundi faſcinati, *Petrus Baelius* in Lexico ſuo et aliis ſcriptis paſſim, atque inprimis *Io. Chriſt. Wolfius* in Manichaeiſmo ante Manichaeos, et inter Chriſtianos rediuiuo Hamb. 1707. 8. et *Iſaacus Beauſobrius* in hiſtoria critica Manichaeorum et Manichaeiſmi. Amſtelod. 1734. 4. Ab illis diſiungendi eſſent Perſae veteres, ſi quod Thomas Hydeus in Hiſtoria religionis veterum Perſarum p. 161. ſibi perſuaſit, alterum mali principium poſuiſſent creatum: Sed nihil tale ex Plutarcho et aliis veteribus colligas. [22]) Eorum autem qui noſtra aetate, qua controuerſia difficillima de origine mali a plurimis eruditiſſimis hominibus in omnes partes agitata eſt, vnitatem DEI bonitatemque et prouidentiam inſigniter vindicarunt, iuuat vel vnum laudare illuſtrem Leibnitium, eiusque Theodiceam ſiue ſpecimen de bonitate DEI, libertate hominis et origine mali, editum Gallice Amſtelod. 1710. 8. et vltima vice Gallice recuſum. ibid. 1734. 8.

Frequens et hic humanae mentis error, Deos malos et Cacodaemones inprimis putare colendos ne noceant, cuius rei multa exempla reperire licet apud Voſſium lib. 1. de Idololatria c. 8. Theophilum Raynaudum T. 8. Opp. p. 530. ſq. et in *Alexandri Roſſaei* variis religionibus ſiue religioſis cultibus orbis terrarum, quem librum ex Anglica lingua Germanice vertit Albert. Reimarus Lubecenſis, Amſt. 1668 8. et Gallice Thomas le Grue Amſt. 1666. 4. atque in *Abrahami Rogeri* ianua aperta Ethniciſmi, doctisque *Chriſtophori Arnoldi* ad illum librum ex Belgico Germanice translatum animaduerſionibus, Norimb. 1663. 8. et denique in ſplendido opere de caerimoniis et ritibus omnium populorum. Amſtelod. 1723 fol. Non tamen huc facit inſcriptio vetus apud Gruterum p. CXXX. 4. quae a Clariſſ. Struuio p. 83. Antiquit. Rom. allegatur, nam pro KAL. AELIONIN. DL IR. quod de *Diis iratis* vir doctus explicauit, legendum eſt L. AELIO CAESARE, vt in noua Gruteriani operis editione ex Reineſio recte eſt annotatum.

Porro colebantur vel Dii ſinguli, vel plures iunctim, qui eam ob cauſſam dicti *σύνθρονοι, πάρεδροι, σύνεδροι, σύνναοι, σύμβωμοι* quod thronos, cultum, templa, aras communes ac conſociatas habebant, de quibus conferendus Stephanus le Moyne notis ad Varia ſacra p. 382. Salmaſius ad aram Herodis Attici, Giſbertus Cuperus in obſeruationibus IV. 3. et libro de Harpocrate p. 149. 152. *Georgius d'Arnaud* in comment. de diis Paredris Hagae Com. 1732. 8. et rec. in Io. Poleni Supplementorum vtriusque theſauri antiquitatis T. 2.

22. Conf. Iac. Bruckerum, virum in hiſtoria philoſophica hodie principem, Hiſt. Crit. phil. T. 1. p. 183. vbi, qua ratione haec controuerſia componi poſſit, docte oſtendit.

T. 2. p. 733. *Ioa. Frider. Grunerus* in commentatione de Honore et Virtute Diis assessoribus, inserta Actis Soc. Lat. Ienensis Vol. 2. p. 92. ss. *Cabiros,*[23] quoque Deos socios interpretatur V. C. Hadrianus Relandus diss. 1. Miscell. V. Traiecti 1706. 8. atque ita dictos obseruat Dioscorus Castorem ac Pollucem, nec non inferos Deos Cererem, Proserpinam, Plutonem ac Mercurium. Confer si placet Joannis Antonii Astorii JCti Veneti dissertationem de Diis Cabiris, vulgatam Venetiis 1703. 8. auctius recusam in Poleni supplementis T. 2. p. 873. & Tobiae Guthberleti diatribam de Mysteriis Deorum Cabirorum, Franequer. 1703. 8. ac in Poleni supplem. T. 2. p. 825. adde I. F. Vaillandi Diss. de Diis Cabiris. Etiam huc referendi videntur Dii adhaerentes, de quibus vide Gregor. Redi in Collectione Diss. acad. Cortonensis T. 2. p. 107. sqq. Franc. Carol. Conradum in Disquis. de Diis adhaerentibus. Helmst. 1740. & Anton. Franc. Gorium in Sylloge Inscriptionum Donii Classe 1. N. 129. Hinc & imagines *pantheae* et numi *panthei* in quibus coniuncta Symbola pluribus Diis communia, de quibus Struuius p. 82. Antiq. Rom. Claudius Nicasius in diss. de numo Pantheo Hadriani Lugd. 1689. 4. Petrus Seguinus numism. pag. 3. Iac. Wildius pag. 208. 209. aliique. De templis festisque Pantheis infra erit dicendi locus. Dii *Penates*, appellabantur quos quisque priuatim coleret, ac Patronos sibi et tutelares adsciuisset.

VIII. Tralatitium et illud, multiplicia Diis *nomina* attributa et appellationes datas variis de caussis, siue a loco vbi colerentur, siue ab ope et auxilio quod ab illis exspectarent homines, siue ab alia occasione, in quibus cognominibus Deorum annotandis industriam praecipue probarunt *Iulianus Aurelius*[24] Lessigniensis libris tribus de cognominibus Deorum gentilium, qui Antw. 1541. et cum Phornuto Basil. 1543. 8. et auctiores Louanii 1569. 8. separatim, et deinde Franequerae 1696. 8. lucem viderunt: recusi autem sunt in Ioan. God. Clausingii Iure Publico Romanor. T. 4. pag. 1. sqq. Lemgov. 1737. 8. tum *Lilius Gyraldus* vir doctissimus in syntagmatibus de Diis, quorum Index in editione praesertim Leidensi A. 1696. fol. a V. C. Ioanne Iensio subiectus amplam illorum copiam ordine Alphabetico spectandum suppeditat, quae tamen ex veteribus Inscriptionibus et numorum antiquorum supellectile multum etiam-
num

[23] Thomas Hyde de relig. vett. Persar. p. 360. *At a* כביר *Cabir in Phoenicum Theologia longe aliud sunt κάβειροι, scilicet cancri seu cancrelli ab antiquis culti. Sic Hesychius: κάβειροι, καρκῖνοι. Πάνυ δὲ τιμῶνται οὗτοι ἐν Λήμνῳ ὡς θεοί· λέγονται δὲ Ἡφαίστου παῖδες.*

[24] De hoc Aurelio conf. Burmanni Tomum secundum Sylloges Epistolarum p. 231.

num augeri poteſt, haec enim ambo genera priſcorum monumentorum aetate Gyraldi et Iuliani Aurelii nondum ſatis diligenter a viris doctis fuere luſtrata. Adde *Chriſt. Schoetgenii* Lexicon antiquitatum, Lipſ. 1717. 8. et *Beniam. Hederichii* Lexicon Mythologicum, Lipſ. 1724. 8. Specimen cognominum eiusmodi dedit etiam *Xyſtus Betulcius* ad Lactantii L. 1. C. 22. vbi nomina Ioui a Graecis & Latinis ſcriptoribus tributa magno numero exhibentur.

Imagines Deorum quales finxere antiqui, paſſim in iisdem numis conſpiciuntur, et a viris doctis qui numos ediderunt illuſtrantur, quibus addi poſſunt praeter Gyraldum iam laudatum *Vincentii Chartarii* Rhegienſis Imagines Deorum, Italice primum vulgatae, Venet. 1571. atque Latine verſae ab Antonio Verderio et ſub Panthei antiquorum titulo editae Lugd. 1581. 4. recuſaeque Rotemburgi ad Tubarim 1683. 4. et hinc inde a Paullo Hachenbergio, vt habet titulus, illuſtratae, (licet in libro ipſo nihil reperiam quod ad Hachenbergium referre poſſim) Francof. 1687. 4. et Moguntiae 1699. 4. Praeſtantiſſima vero Chartariani operis editio eſt quae Italice cum *Laurentii Pignorii* auctario et diſſertatione de Diis vtriusque Indiae Orientalis et Occidentalis et animaduerſionibus, Caeſarisque Malfatti allegoriis prodiit Patauii 1615. recuſa ibid. 1626. 4. Venet. 1647. 4. *Abrahami Ortelii* Deorum Dearumque capita ex numiſmatibus, cum notis Phil. Galei Antwerp. 1573. 4. et Franciſci Swertii 1602. 4. Amſtelod. 1680. et Bruxellis 1683. 4. recuſa, exhibentur Tomo VII. Theſauri Antiquit. Graecar. *Michael* quoque *Angelus Cauſſaeus* in prima parte Muſei Romani, in Actis Eruditorum T. 2. Supplementi p. 33. recenſiti, exhibet et illuſtrat varias Deorum Dearumque imagines Rom. 1691. fol. recuſ. ibid. 1747. fol. et Tom. V. Theſaur. Antiqu. Romanarum. Idem Cauſſaeus nonnullas Deorum imagines exhibet in gemmis antiquis delineatis Rom. 1700. 4. confer Act. Erud. eius anni p. 481. Praeterimus imagines Deorum obuias apud alios gemmarum veterum collectores, illuſtratoresue *Ioh. Chifletium, Leonard. Auguſtinum, Hub. Golzium, Abrahamum Gorlaeum, Ioh. Petrum Bellorium, Iac. Gronouium*, Iacobum de Wilde, Dominicum Roſſi et Paullum Alexandrum Maffeum, tum in Theſauro Palatino et Brandenburgico praeſtantiſſimi *Laur. Begeri* et apud antiquarios paſſim. Etiam prioribus Tomis, (primo maxime) Theſauri antiquitatum Graecarum, inter imagines a Cl. Gronouio collectas, Dii quidam, licet perpauci, comparent, quo ipſo nomine reprehenditur a Begero in colloquio quorundam de tribus primis Theſauri antiquitatum Graecarum voluminibus, quod ſub *Dulodori* nomine anno 1702. in lucem editum Berolini eſt in fol. Frequentiſſimae vt iam dixi ſunt imagines Deorum in numis, de quo-

rum scriptoribus alio in loco dicetur. Nunc sufficiat, praeter *Ortelium* modo laudatum nominasse *Antonii Augustini* Episcopi Tarraconensis dialogos XI. de numis, Hispanice scriptos vulgatosque Tarracone 1587. 4. et a *Dionysio Octaviano Sada* Italice, Rom. 1650. fol. ab *Andrea Schotto* latine translatos et editos, quibus idem Schottus dialogum XII, in quo de prisca religione et Diis gentium agit, subiunxit Antw. 1617. 4. *Balth. Bebelii* dissertationes IV. de Theologia gentili ex numis illustrata, Witeb. 1658. laudat Struuius in Syntagmate Antiquitatum Rom. pag. 59. Haud praetereundum hic est praestantissimum Spenceii opus, anglico sermone hoc indice Londini 1747. fol. euulgatum: *Polymetis, or Enquiry concerning the Agreement between the Works of the Roman Poets, and the Remains of the antient Artists.* Quo in libro imagines Deorum tam superorum quam inferorum in aere eleganter incisae exhibentur, simulque varia Deorum cognomina recensentur. Cui addantur: *Capita Deorum et illustrium hominum pacis bellique artibus clarissimorum, nec non Hieroglyphica, Abraxea et Amuleta quaedam in gemmis affabre incisa, quae collegit* Ioan. Martinus ab Ebermayer: *enarrauit, obseruationibusque historicis illustrauit* Erhard. Reusch, Franc. et Lipf. 1721. fol. Ceterum illud notari meretur, Deorum simulacris hastas additas esse, ob religionem, quoniam, vt ait Iustinus L. 43. c. 3. ab origine rerum pro diis immortalibus veteres hastas coluere.

Genealogias Deorum praeter Hesiodum, cuius Theogonia exstat, scripsere olim Abaris, Andron, Antiphon, Dromocrides, Epimenides, Hecataeus, Musaeus, Orpheus et Pherecydes Atheniensis, vt dixi libro 2. Bibl. Graecae cap. 8. § 15. vbi de Hesiodo: Vide etiam, si placet, Cangii praefationem ad familias Byzantinas et Iac. Frid. Reimanni Historiam litterariam de fatis studii Genealogici apud Hebraeos, Graecos et Latinos, Quedlimb. 1702. 8. E recentioribus conferendi praeter interpretes Hesiodi et *Burcardi Pyladae* Brixiani Poema elegiacum libris V. de Deorum genealogiis, Hesiodo in editionibus quibusdam antiquis adiungi solitum, *Ioan. Boccatius* in Genealogia Deorum, Venetiis 1472. et 1511. fol. *Eilhardus Lubinus* in face poetica siue Genealogia et rebus Gestis Deorum gentilium, virorum, Regum et Caesarum Romanorum tabulis illustrata, Rostoch. 1598. 8. Thomas Galeus ad *Apollodori* Bibliothecam siue libros de Diis de quibus in eadem Bibliotheca Graeca lib. 3. c. 27. His conferendi scriptores de Valentinianorum Aeonibus, Irenaeus, Tertullianus aliique.

IX. Vt ad summum illum verum ac singularem Deum et nunquam sine intimo venerationis et amoris sensu cogitandum revertamur, hunc omnis auctorem boni, omnium rerum conditorem adoratione et sacrificiis primi

statim

ſtatim homines coluerunt, illumque eius cultum tradiderunt poſteris, ſuffragante cuiusque ratione ac ſenſu, et opificis magnitudinem, potentiam, ſapientiam et bonitatem ex operibus eius colligente. Huius cultus per omnes gentes et aetates veſtigia expreſſa ſemper videre licuit, ſed quum apud ceteros populos mirum in modum obſcuratus et ſuperſtitioſis atque idololatricis religionibus contaminatus eſſet, purior & integrior apud Abrahami permanſit poſteros, cui Deus ſingulari modo ſe aperiens, atque progeniem eius per Moſen ac Prophetas ſubinde edocens de voluntate ſua et naſcituri ex illa ſtirpe, quem protoplaſtis iam promiſerat, Meſſiae ſpem fidemque certam faciens, veram colendi ſui rationem commonſtrauit et foedus cum illo icit. Primum igitur hoc verae et antiquiſſimae religionis fundamentum, vnum Deum veneratione et cultu proſequi, cuius vnius plura in ſacris litteris ſunt *nomina*, attributa quaedam et virtutes eius denotantia, de quibus Irenaeus lib. 2. c. ult. Origines VI. contra Celſum p. 296. Epiphan. haereſi 40. Hieronymus Epiſt. 136. ad Marcellam T. 2. edit. Marcianaei pag. 270. 275. vbi exhibetur etiam Euagrii ſiue Athanaſii ſcholion Graecum eiusdem argumenti ex Codice Colbertino, quale vulgauerat Croius in ſpecimine coniecturarum ad quaedam loca Irenaei p. 50. et Cotelerius T. 3. monument. Eccleſ. Graecae p. 116. His addendi Theodoritus V. 3. haeret. fab. Photius Epiſt. 162. 163. et Iſidorus Hiſp. VII. 1. Originum. E recentioribus Buxtorfius diſſ. V. Theologico Philolog. quae eſt de nominibus DEI Hebraicis, Angelus Caninius c. 2. de locis Ebraicis N. T. Chriſtoph. Cartwrigthus in mellificio Hebraico V. 2. Io. Druſius libro de nomine Elohim, Simon Epiſcopius in Inſtitutionibus Theolog. p. 281. Nic. Fullerus IV. 13. 14. Miſcellan. Petrus Galatinus libro 2. de Arcanis Catholicae veritatis, Theodorus Hackſpanius in ſylloge p. 159. ſq. Hottingerus faſciculi diſſ. IV. quae eſt de nominibus DEI apud Orientales. Henricus Kippingius libro de Cruce p. 236. ſeq. Io. Leusdenius Philologo Ebraeo p. 283. ſeq. Leo Marius digreſſione de nominibus diuinis, quae commentario eius in Exodum ſubiicitur, Petauius dogm. Theol. de Deo VIII. 9. Io. Reuchlinus de verbo mirifico II. 14. ſeq. ac libro 3. de Cabbala, et B. D. Auguſtus Varenius libello de nominibus diuinis.

Singulare nomen *tetragrammaton*, quod *αὐτοουσίωσιν* DEI, *οὐσίαν ὑπερούσιον* et *eſſentiam* vt Iac. Altingii verbo vtar *eſſentiantem* denotat, prae reuerentia *ἀνεκφώνητον* multis viſum eſt, [25] aliis quomodo efferendum ſit in diuerſa

[25] Vide C. V. Andreae Chriſtophori Zelleri Commentarium ad Maimonidem de vacca rufa p. 193. vbi Ioſephi, Clementis Alex. Nazianzeni et Theodoriti loca. Et de veſtigiis

diuersa abeuntibus. *Iehovah* recte pronunciari contendunt Nic. Fullerus, Tho. Gatakerus et Io. Leusdenius, quorum dissertationes vna cum contrariis Io. Drusii, Sixtini Amamae, Lud. Capelli, Io. Buxtorfii et Iac. Altingii in quibus diuersa sententia propugnatur, iunctim excudi curauit V. Cl. Hadrianus Relandus Traiecti 1707. 8. De eodem argumento exstant B. Mich. Waltheri patris spicilegium controuersiarum de nominibus DEI Iehovah et Elohim, Ien. 1660. 4. Io. Ben. Carpzouii filii de tetragrammato Exercitatio, in disputationibus eius Academicis p. 285. seq. qui Drusii sententiam propugnat: Christiani Reineccii diatribae tres Lips. 1696. vulgatae, Io. Turneri dissertatio Anglice edita, cuius argumentum refertur in Actis Erud. A. 1685. p. 201. seq. ex quo apparet eum nomen quod ἀνεκφώνητον statuere Iudaei, putare esse non aliud quam *Ehich.* Vide etiam Rev. D. Io. Dieckmanni scripta Germanice iunctim edita p. 265. 273. seq. et Memorias litterarias Trevoltinas A. 1711. p. 2067—2074.

De nominibus et cognominibus DEI LXXII. Cabbalisticis decemplici modo dispositis adeoque ad numerum 720. ascendentibus videndus Galatinus capite vltimo libri secundi: Io. Reuchlinus libro de Kabbala tertio, illustrissimi Baronis Christiani Knorrii a Rosenroth Kabbala denudata Tom. 2. siue liber Zohar restitutus pag. 179. seq. Io. Saubertus in palaestra diss. p. 66. et Kircherus T. 2. Oedipi Aegyptiaci parte 1. p. 229. seq. Apud Arabes nomina diuina XCIX. celebrari notant Ludouicus Marraccius ad Alcoran. f. 414. Olfert Dapperus in Asia p. 553. aliique. De illis videndus etiam Kircherus libro laudato p. 369. seq. Atque vt ex Lambecii lib. 1. de Bibl. Vindobonensi p. 187. cognoscimus, Petrus a Valle diuina nomina seu attributa vno plus mille ex Arabico et Persico Latine edere voluit. Nomina et attributa Dei CXIX, Angelorum XVIII, Diaboli XXIX. ex Persarum traditione refert Tho. Hyde c. XI. p. 177. seq. de religione Vett. Persarum. De nominibus sexaginta diuinis apud Aethiopes vide Iobi Ludolfi commentarium ad Hist. Aethiopicam p. 350. Quinquaginta nomina Dei a Leonardo Lessio et totidem Diuinorum operum erotemata a Ioan. Eusebio Nierenbergio exposita, vtraque compendio tradita a Ioanne Dubsky, S. I. Prag. 1684. 12.

De ratione decem Sephiroth siue Ordinum in scala Cabbalistica videndus Henricus Morus in operibus Philosophicis T. I. p. 429. seq. Zohar restitutus parte 2. p. 51. sqq. Abrahamus Hinckelmannus ὁ μακαρίτης in detectione fundamenti Bohemiani p. 20. seq. Io. Stephanus Rittangelius ad librum Ietzirah, D. Io. Franciscus Buddeus in Philosophia Hebraeorum p. 277.

.. stigiis nominis Iehovah apud Ethnicos confer Steph. le Moyne dissertationem ad locum Ieremiae XXIII. 6. p. 50. seqq.

p. 277. sqq. Io. Saubertus in palaestra dissertationum p. 53. seq. Detlev. Cluuerus in Historicis Obseruationibus Germanice vulgatis Hamburgi A. 1706. pag. 161. seq. et pag. 173. vbi decem Sephiroth conferri videas cum septem metallis et sale, sulphure ac mercurio. Caesar Aeuolus Neapolitanus de attributis DEI siue Sephiroth Venet. 1589. 4. atque Kircherus T. 2. Oedipi part. 1. p. 214. seq. qui decem illa Sephiroth 1) confert decem nominibus DEI p. 290. sq. 381. 2) decem ordinibus spirituum creatorum: tum 3) cœlo empyreo, crystallino, primo mobili ac septem planetis: 4) decem hominis membris praecipuis vide p. 356. ac 5) decem praeceptis diuinis. Alii in illis Sephiroth deprehendere sibi visi sunt DEum Patrem, Filium et Spiritum S. septemque Angelos principes, siue, vt Marco Valentiniano apud Irenaeum p. 72. edit. Massueti, septem virtutes siue δυνάμεις. Videndus *Ioan. Christoph. Steebius* in caelo sephirotico Ebraeorum, Mogunt. 1679. fol. et idem Kircherus p. 316. sq. disserens de quinquaginta portis intelligentiae, et de triginta duabus semitis sapientiae p. 311. sq. de quibus ipsis multa Rittangelius et Iudaei ad librum Ietzirah Abrahamo Patriarchae falso adscriptum. Addatur *Hermannus Witsius* in Iudaeo Christianizante p. 323. Vir eruditissimus Campegius Vitringa lib. 1. Obseruationum sacrarum diss. 2. p. 134. seq. contendit per nouem Sephiroth innui attributa Messiae Regis Ecclesiae, diuinasque perfectiones et virtutes quae in persona et regno ipsius demonstrantur et illustrantur. Eandem sententiam fouet *Christianus Schoettgenius* Hor. Ebraic. et Talmud. T. II. p. 51. et in libro Germanico sermone composito: Jesus der wahre Meßias, aus der alten und reinen jüdischen Theologie dargethan und erläutert. p. 84. 87. et p. 485. sqq. Postremum ex illis decem, Malcuth siue regnum, ex aliorum etiam plerorumque sententia Ecclesiam denotat. Hisce diuinis Sephiroth apud Cabbalistas opponuntur *Keliphot* ordinesque spirituum impurorum, et Daemones principesque LXX. gentium idololatricarum, qui vocantur Keliphot i. e. cortices, velut extra nucleum diuinae beatitatis et caelestis constituti. Vide Io. Andreae Eisenmengeri detectum Iudaismum T. 1. p. 35 55. 817. seq. et 841.

Theologiam Iudaicam scripsit *Iosephus de Voisin*, Senator Burdegalensis, qua colligit ex Hebraeorum scriptis testimonia veritati Religionis Christianae suffragantia. Paris. 1648. 4. Idem facit in notis ad *Raymundum Martini* quemadmodum et Raymundus ipse in pugione fidei Paris. 1651. fol. et Lips. 1687. fol. in qua editione accesserunt Hermanni ex Iudaei circa A. C. 1116. clari opusculum de conuersione sua, antea ineditum, atque B. D. *Io. Benedicti Carpzouii* filii introductio in Theologiam Iudaicam, et erudita de Raymundo et Voisinio prolegomena. Ex hoc Raymundo multi obseruarunt

non pauca repetiſſe *Petrum Galatinum* libris VIII. de arcanis Catholicae veritatis, qui cum libris tribus Io. Reuchlini de Cabbala prodierunt Francof. 1672. fol. poſt editiones Baſileenſem 1550. et 1561. in qua editione occurrunt etiam tres libri Reuchlini de verbo mirifico, et Francof. 1603. Voiſinio iungendi ſunt *Ioan. Iac. Cramerus* in Theologia Iſraelis ex ſcriptis Iudaeorum Frfti 1704. 4. et *Iac. Basnagius* libro quarto hiſtoriae Iudaicae, gallica lingua editae. Veterum Iudaeorum de Meſſia doctrinam exponit laudatus *Schoettgenius*, tum in Tomo ſecundo Horarum Ebraicarum et Talmudicarum, tum libro germanice euulgato: Jeſus der wahre Meßias. Lipſ. 1748. 8. *Antonii Hulſii* Theologicae Iudaicae tantum vidi primam partem, de Meſſia Rabbinorum detorſiones et commenta perſequentem confutantemque, Bredae 1653. 4. Ceterum ſententiam Iudaeorum recentium de praecipuis ſacris dogmatis petere licet ex *Io. Henr. Hottingeri* Compendio Theologiae Iudaicae, quod Enneadi diſſertationum, Tiguri 1662. 4. ſubiecit, cuiusque capite primo diſſerit de variis inter Iudaeos ſectis, Sadducaeis, Karaeis, Pharisaeis, Samaritanis, Gaulonitis, Eſſaeis: tum ex libro *Ioannis a Lent* [26] cui titulus

[26] Eiusdem Ioannis a Lent Schediaſma Hiſtoricum *de pſeudo Meſſiis* prodiit Herborn. 1684. et 1699. 4. in quo p. 93. maius opus de hoc argumento meditari ſe teſtatur. De eodem conferendus Moſes Maimonides in Epiſtola illuſtrata a Chriſtophoro Graeſio in Politico Orientali. Alteub. 1678. (v. Io. Chr. Wolfium Bibl. Ebr. Vol. I. p. 861.) Exiudaeus Chriſt. Gerſon. lib. 2. Talm. Iud. c. 9. p. 430 ſqq. Iac. Altingius in Schiloh, IV. 11. Io. Chriſt. Eiſenmengerus Iudaiſmi detecti P. 2. C. 13. Richardus Kidderus in demonſtratione Meſſiae, Anglice edita parte 3. cap. 10. Iacobus Baſnage in Hiſtoria Iudaeorum, Dauid. Chriſtiani Diſſ. 3. de Meſſia p. 113. ſqq. Ioan. Müllerus Iudaiſmi detecti p. 508. 509. Ioan. Hoornbeck III. 1. de conuincendis Iudaeis. Frider. Ragſtad de Weile, Exiudaeus, in theatro lucido p. 40. ſq. Aug. Calmet in Lexico voce Impoſteurs. Frider. Adolph. Lampe T. II. Comm. in Ioannem p. 129. Io. Henr. Hottingerus Hiſt. Eccl. T. III. p. 251. et Io. Chriſtophorus Mullerus im Greuel der falſchen Meßien, cuius lucubratio inſerta eſt Pantheo Anabaptiſtico et Enthuſiaſtico, vulgato A. 1702. fol. Singulare eſt quod Coſmas Indopleuſtes lib. VIII. p. 301. ſcripſit *Hiskiam* Regem vana perſuaſione exiſtimaſſe ſe eſſe Meſſiam illum a Dauide in Pſalmis praedictum. Cui addendum illud R. Hillelis quod ex Gemara Sanhedrin. c. 2. afferunt viri docti: *Non eſt amplius Meſſias Iſraeli, quia abunde potiti illo ſunt tempore Hiskiae.* Etiam *Muhamedem* initio habitum a Iudaeis pro Meſſia ſcribit Conſtantinus Porphyrogenetus de adminiſtrando imperio p. 38. Ceterum commentum recentium Rabbinorum *de Meſſia duplici*, vno glorioſo filio Dauidis, altero paupere et contemto filio Ephraim e ſtirpe Ioſephi explodunt, atque antiquis Hebraeis ignotum fuiſſe et inauditum probant Carpzouius in diſſ. p. 243. ſeq. Chriſtophorus Cellarius in ſpecimine anti-Iudaico de gemino Meſſia, Leucopetrae 1668. Io. Wulferus in theriaca Iudaica p. 369. Steph. le Moyne ad locum Ieremiae XXIII. 6. p. 139. ſeq. Carolus Daubuſius libro pro teſtimonio Ioſephi de Chriſto p. 134. ſeq. et Iuſtus Martinus Glaeſenerus de gemino Iudaeorum Meſſia Hildeſ. et Lipſ. 1737. 4.

titulus אמונה של יהודים אחרונים seu *de moderna Theologica Iudaica* Herborn. 1694. 8. cui iungendae Maimonidis constitutiones de fundamentis Legis et Abarbanelis liber de capite fidei cum notis Guil. Vorstii, Amstelod. 1638. 4. Carpzouii iam laudati Exercitatio de articulis fidei Iudaicae in eius Disputationibus Academicis p. 466. seq. R. *Dauidis Vidal*, Hispani aureolum Dauidis in eosdem XIII. articulos cum obseruatt. Io. Henr. Wolfii. Gerae 1726. 4. D. *Ioh. Henrici Maii* Theologi Giessensis synopsis Theologiae Iudaicae veteris et nouae illiusque veritas et huius falsitas demonstrata. Giessae 1698. 4. et *Wolfg. Henr. Fridcr. Pertschii* Conspectus Theologiae Iudaicae e R. Iosephi Albo ספר עקרים, s. libello de articulis fundamentalibus. Ienae 1720. 4.

X. Vestigia dogmatis de SS. Trinitate apud Iudaeos pariter et Ethnicos multos, perinde vt apud Muhamedanos plerique visi sibi sunt deprehendere, cuius rei testimonia non pauca collecta videre est in illustris Huetii Alnetanis quaestionibus siue Concordia rationis et fidei lib. 2. cap. 3. Philippi Mornaei de veritate relig. Christianae c. 6. Eugubini libro 1. et 2. de perenni Philosophia, Liuii Galantis comparatione Theologiae Christianae cum Platonica lib. 3. pag. 90. seq. et lib. 4. p. 113. sq. 127. seq. *Henr. Iac. van Bashuysen* Diss. duplici paradoxa de Iside, Seruestae 1719. a Petro Bungo de mysteriis numerorum p. 186. seq. Mutio Pansa de osculo Ethnicae et Christianae Philosophiae c. 36. p. 187. seq. et c. 2. p. 289. sq. et Radulpho Cudwortho in intellectuali systemate vniuersi Anglice edito Lond. 1670. fol. lib. 1. c. 4. De Iudaeis sigillatim videndus Raymundus Martini, Galatinus, Rittangelius libro de λόγῳ et altero de veritate relig. Christianae et in notis ad librum Ietzira, Hermanni Witsii Iudaeus Christianizans circa principia fidei et SS. Trinitatem: Petrus Allixius in iudicio Ecclesiae veteris Iudaicae aduersus Vnitarios, Anglice edito Lond. 1699. et Germanice Berolini 1707. 4. ac *Iustus Mart. Glaesenerus* in Diss. de Trinitate in scriptis Rabbinorum mere Platonica. Helmst. 1742. De Muhamedanis adscribam tanto lubentius locum viri eruditi Andreae Mulleri Greifenhagii in notis ad Excerpta Azizi Nesephaei, Tatari, quod et liber haud vbique obuius est, et de Iudaeis quoque Ethnicisque plura compendio exhibet:

Quod Mohammedani aeque ac Iudaei, vti et paganorum nonnulli, TRIA IN DEO statuant: certum est. Et ista quidem TRIA tum coniunctim, tum separatim suis ex omni parte insigniuntur nominibus.

Coniunctim appellata sunt:

(I.) *Inter Paganos quidem,*

1. Τρεῖς ὑποστάσεις, *a Platonicis.*

2. *Tres*

2. *Tres Reges, a Porphyrio.*

(II) *Inter Iudaeos vero*

1. ג׳מרות *tres menjurae. V. Kircher. Obelisc. pag.* 404.

2. ג׳פנים *tres personae. V. Suid. v. ἅγιος.*

3. ג׳ספירות *tres numerationes,* [27] *ex interpretatione Reuchlini, Schickardi etc. vel etiam tres sphaerae, vel potius τρεῖς αὐγαὶ ex mente Rittangelii.*

4 ג׳הויות *tres essentiae. R. Eliezer Häkler.*

5. *tria lumina, ap. Cabbalistas. V. Grot. de ver. Rel. Chr. p.* 123.

6. *τριττὴ φαντασία. V. Philon. l. de Sacrific.*

7. *τρεῖς δυνάμεις, id. ibid. Hebr.* גבורות *potentiae. Zohar.*

8. ג׳אלהים *tres Dii, Resit chocma.*

(III.) *Inter Mohammedanos*

1. *tria Attributa.*

2. *tres ordines vel Dignitates, Azizus p.* 32. *Quomodo vero TRIA illa, quae diximus, a Paganis et Iudaeis separatim dicantur, in dissertatione de promouenda etiam extraneorum salute deduci possit. Iam de solis Mohammedanis loquar.*

1. *Multa eorum esse.*

2. *Illorumque Catalogum Alcor. c. LVII. exhiberi.*

3. *et nonaginta nouem nominibus diuinis quae pulcherrima nomina vocant, contineri, vti ap. Hebraeos* בשם׳ ע״ב *sexies duodecim nominib. de quib. Reuchl. Cabbal. L. III.*

4. *Palmaria esse tria.*

5. *Eaque tria vnum esse, perinde vt Cabbalistae dicunt: Tres illos splendores esse vnum idemque solium. V. Reuchl. col.* 736. *vnam eandemque coronam col.* 747.

6. *Sic vero dici: Essentiam, Vitam, faciem.*

7. *Et hanc caussam esse, quare DEus in Alcorano pluraliter de se loquatur. Richard. c.* 1. *Quod si B. Paulus, vt rectissime, ἐκ τῶν οἰκείων δογμάτων τοὺς Ἀθηναίους ἐχειρώσατο, h. e. ex domesticis dogmatibus Athenienses (Act. XVII,* 23.) *conuicit, vti Isidorus Pelusiota Ep. IV.* 69. *loquitur, quidni commode Iudaei atque Mohammedani ad S. Trinitatis agnitionem ex talibus ipsorummet principiis manuduci possint? Et quanquam huiusmodi placita ex rationis potius lumine quam traditione accepisse videntur, iuuabit tamen ostendere illis, quod quidam ipsorum, etiam quum Orthodoxi a suis haberentur, loqutionibus nostris vsi sint. Quodque vocabulum Personarum haudquaquam multiplicitatem aut plura-*

[27] Hinc nomen DEI scriptum per *tria iodhin.* Vide Io. Christophori Wolfii Bibliothecam Hebraicam Vol. I. p. 199.

pluralitatem essentiae diuinae importet. Hoc facilius ad fontes dogmatis de S. Trin. (quod vtique primo omnium fieri oportet) traherentur. Nec omnino reiiciendum, quod durioribus quibusdam vocabulis vsi sint. Nam et Christiani SS. Trinitatem varie appellauerunt. Non dicam de iis appellationibus quae damnatae sunt, vt quod Sabellius tres Nomenclaturas, Valla tres Qualitates dixit, sed de iis, quas, qui in hoc articulo nobiscum recte sentiunt, vsurpauerunt.

Quas enim tres personas Deitatis vocamus,

1. à Graecis τρεῖς ὑποστάσεις dictae sunt. Primo quidem non sine ingenti certamine cum Latinis, tandem vero indifferenter.

2. ab Armeniis tres animae.

3. ab Aegyptiis tres spiritus.

4. ab Aethiopibus tres essentiae, s. personae, s. naturae. V. Iob. Ludolfi Lex. Aeth. ad Radicem Halaua.

5. ab Arabibus tres Margaritae, vel, ex Persica Lingua splendores. Quum tamen Aethiopes duas, quae in Christo sunt, naturas margaritas dicant.

6. à Syris Radices s. principia, sic enim exponitur à Gieubari vox Arabica, quae à Syris tradita est.

7. tria Attributa, Paul. Episc. Sidon.

8. tria Idiomata, Gennadius T. IV. Bibl. PP. P. I. p. 949. pr.
De quo v. Posseuinus Appar. ad Biblioth.

8. tria Indiuidua, Id.

9. tres formae, Id.

10. tres naturae, Elucidarius iussu Henrici, Ducis Brunsuicensis, scriptus, cuius verba: Wir sullen glouben daz an Gote dri Naturen sint, und daz die dri genant sin ein ware Gotheit. *Extat MSt. in Bibliothec. ELECTORALI.*

Hactenus Andreas Mullerus. Negari interim nequit, plura horum quae ex scriptis a Christiana religione alienis ad confirmandum dogma de SS. Trinitate afferuntur, si proprius inspicias, non parum esse ab illo remota et longe aliorsum spectare, vt de Trinitate Platonica et Aristotelica recte notauit Bessario Cardinalis lib. 2. contra calumniatorem Platonis c. 4. et lib. 3. cap. 15. quatuorque proximis Vide etiam de Platonica Io. Baptistam Crispum de Philosophis caute legendis p. 37. et quae disserit Franciscus Baltusius S. I. in Apologia pro Patribus Platonismi accusatis, edita Gallice, libro IV, cap. 12. seqq.

XI. De falsis Diis et idolis variarum gentium in Scriptura S. memoratis, nemo eruditius scripsit *Ioan. Seldeno*, Anglo, cuius notissima lectuque dignissi-

ma ſunt ſyntagma duo de Diis Syris, [28] quo nomine et Aegyptiorum ſimul et Arabum ac Perſarum, Hebraeorumque, nec pauca Afrorum et Europaeorum idola a Syris vtcunque accepta intelliguntur, lucem primum aſpexere Londini 1617. 8. deinde ab auctore recognita inſcriptaque Dan. Heinſio prodierunt apud Batauos typis Elzeuirianis 1628. 8. tum in Germania cum additamentis *Andreae Beyeri*, Eccleſiaſtae Freybergenſis. Lipſiae 1672. 8. denique in Belgio. Amſtelod. 1680. 8. Conferenda & *Antonii van Dale* diſſertatio de origine ac progreſſu idololatriae ac ſuperſtitionum praecipue apud Iudaeos vna cum aliis eiusdem infra commemorandis vulgata. Amſtelod. 1696. 4. *Alexandri Roſſaei* templum iudaicoethnicum poſt anglicas, gallicasque & germanicas editiones ſupra pag. 319. commemoratas cum copioſis *Dauidis Nerreteri* additamentis germanice tribus voluminibus in forma octopartita editum Norimbergae 1701. 1703. et 1707. et *Abrahami Rogeri* ianua aperta ad arcana Gentiliſmi vna cum *Chriſtophori Arnoldi* additamentis itidem germanice vulgata, in quibus libris non veterum tantum, ſed etiam recentium, maxime gentium orientalium, idololatria ac ſuperſtitiones exponuntur. Prae caeteris eminet liber Gallice vulgatus Pariſiis 1710. 12. quatuor voluminibus: *l'Hiſtoire des Religions de tous les Royaumes du monde, revüe, corrigée, augmentée et miſe dans un meilleur Ordre par le Sieur* Jouet, Chanoine de Laon, Prieur de Plainchatel. Ceterum nec iniucundum lectoribus noſtris fore iudicamus, ſi eos, qui de ſingularum gentium Diis et generatim et ſigillatim commentati ſunt, ſcriptores recenſeamus. De *Syrorum* igitur Diis argumentum pertractarunt *Stephanus Fourmont* in libro gallico: Reflexions critiques ſur les Hiſtoires des anciens Peuples. T. 1. L. 2. c. 11. p. 294. ſqq. & Iac. Sponius in miſcellaneis eruditae antiquitatis p. 59. ſqq. Sigillatim de *Rimmon* Aug. Calmet Lex. Biblic. T. 3. p. 798. de *Gad* et *Meni* Dauid Millius diſſertat. ſelect. p. 229. ſqq. Ioan. Georg. Koch & Guſtauus Georg. Zeltnerus diſſertationibus de hoc argumento. Ienae 1687. et Altorfii 1715. euulgatis, ac I. G. Lakemacherus obſerv. philolog. T. IV. p. 19. De *Adar* ſiue *Achad* Dau. Millius diſſert. ſel. p. 265. ſqq. Campei. Vitringa comm. in Ieſaiam cap. 66. v. 17. et Ionas Conr. Schrammius diſſertatione. Helmſtad. 1734. edita. De *Baal*

[28] *Iniquiſſimam imputationem plagii in Petri Fabri Semeſtria commiſſi Seldenus refellit praefatione edit. ſecundae, teſtatus, ne viſum quidem, quum ſyntagmata ſua componeret, Fabri librum*; ſed poſtea, *inquit*, inſpecto Fabro, licet plura ſane de numine vno et altero Syrorum, ſed tumultuoſe ſatis cum Graecorum ſacris, in primis quatuor capitibus reperiamus, ea tamen ita tradi, atque a noſtris ita diſcrepare &c. *Ioannis Clerici obſeruationes quaedam in Seldeni librum exſtant T. 7. Bibl. ſelectae pag. 80. ſeqq. Editio melior ab auctore ipſo ex eius autographo auctior exhibetur in Tomo primo operum eius Londini 1726. folio tribus voluminibus a Dauide Wilkinſio iunctim editorum.*

Baal Peor, *Cemoscho* et reliquis Moabitarum Diis Calmeti dissertatio inserta commentario eius in Scr. S. T. I. P. II. p. 173. et P. II. p. 277. sqq. interpretationis germanicae. Nominatim de *Baal Peor* Banierius mythol. explicatae Vol. II. Lib. II. c. 6. sect. 3. et Ioan. Christi. Becmanni dissertatio. Frfti ad Viadr. 1661. De *Cemoscho* Banierius l. c. sect. 4. et Alberti Schumacheri dissertatio. Bremae 1730. 4. De *Miphlezeth* Ioan. Georg. Christo. Feuerlini dissertationes duae. Witteb. 1700 et 1701. et Dau. Millius dissert. sel. p. 287. sqq. De *Nisroch* Conr. Ikenii dissertatio. Bremae 1747. De *Belo* Ioan. Franc. Buddeus Hist. eccl. V. T. P. II. p. 704. sqq. et Jurieus Histor. crit. dogmat. et cultuum. P. IV. c. 2. p. 595. De *Molocho* Calmetus T. I. comm. in Scr. S. P. II. p. 11. sqq. Interpr. germ. parte 2. p. 185. Banierius l. c. c. 6. sect. 2. et dissertationes Dauid. Lundii. Aboae 1698. 9. Daniel. Dietzschii. Misnae 1675. Martini Frider. Crameri. Witteb. 1720. et Olaui Celsii. Vpsaliae 1717. 8. De *Dagone* Calmetus dissertat. commentario in Script. S. insertarum T. II. p. 321. sqq. et interpret. germ. P. 4. p. 40. sqq. Jurieus lib. citati P. IV. p. 642. Banierius lib. cit. Vol. 2. lib. 2. cap. 6. sectione 2. Matth. Hillerus Sytagm. sacr. p. 195. Athanasius Kircherus Oedip. Aegypriac. T. I. p. 338. sqq. Aug. Esmarchii disquisitio de Dagone, quae prima est inter eiusdem quatuor disquisitiones. Hamb. 1713. 4. editas, et dissertationes Theophili Roeseri. Ienae 1664. 4. ac Henr. Ahlers. Bremae 1671. 4. quibus addatur Iac. Schudtius pag. 39. compendii historiae iudaicae, vbi plures de Dagone scriptores excitati sunt. De *Alsima*, Hemathaeorum idolo, Christoph. Schultze. Witteb. 1722. De *Nibchas*, idolo Auaeorum, Conradus Ikenius. Bremae 1726. 4. De Arabum *Dusari* Hesychius voce Δους, et Banierius lib. cit. Vol. 2. lib. 3. c. 4. de Oboda eorum idem Banierius ibidem, et Valesius ad Eusebium pag. 285. de reliquis Arabum Diis Fourmontus lib. citati T. I. lib. 2. sect. 4. pag. 283. sqq. De Diis *Phoenicum* generatim egerunt Aug. Calmetus in dissertatione de numinibus Phoenicum, quae legitur T. VI. commentar. eiusdem in Scr. S. p. 741. Robertus Millar in historia propagati christianismi, anglice, Londini 1731. 8. edita, Vol. I. c. 2. p. 171-207. Banierius Mythol. explicatae Vol. 2. lib. 2. Stephanus Fourmontus libri laudati T. I. lib. 2. sect. 4. p. 288. sqq. Henric. Morinus de Diis Pataecis T. II. Memoriar. Acad. Inscriptionum p. 49. sqq. edit. Amstelaed. et Iac. Elsnerus de eodem argumento in Historia Acad. Scientiar. Berolinensis Anni 1746. p. 379. sqq. Nominatim de *Astarte* et *Astaroth* Petrus Faber lib. 3. Semestrium. Salmasius ad Solinum p. 574. Ioan. Conr. Dietericus antiquit. Biblic. pag. 552. Jurieus lib. saepius laudati pag. 666. Aug. Pfeifferus Dub. Vexator. Scripturae S. centur. II. p. 339. et Eberh. Mullerus peculiari dissertatione Lipsiae 1685. edita. De

Baalim Iurieus l. c. parte 4. tract. 3. c. 4. p. 599. sqq. et Pfeifferus l. c. p. 336. De *Adonide* Anton. Banierius memor. Acad. Inscriptionum T. 4. p. 136. sqq. De *Meleathoro* et *Isoro* (qui male Θηταυρὸς dicitur a Codino in originibus Cpolitanis) Eusebius Praeparat. euangelicae l. 10. et pag. 465. orat. de laudibus Constantini.

XII. De *Mithrae* siue solis cultu apud Persas multa *Thomas Hyde* cap. 4. de religione veterum Persarum. *Adrianus Relandus* Differt. miscell. P. 2. p. 198. *Philippus a Turre* in monumentis veteris Antii pag. 194. vbi tabula solis Mithrae. *Iac. Sponius* in miscellaneis eruditae antiquitatis. *Anton. Banierius* Mythol. explicatae Vol. II. P. I. lib. 3. c. 2. *Eustachius Guillemeau* in Expositione statuae Dei Mithrae. (Memoire sur un Basrelief du Dieu Mithras) in memoriis Treuoltinis A. 1724. mense Febr. pag. 297. et auctor libri gallici saepius laudati: *Explication de divers monumens* pag. 231. sqq. Ac solem quidem non a Persis tantum cultum esse tanquam Deum, sed sub nominibus et symbolis variis et multiplicibus adoratum a toto Oriente et aliis nationibus, praeclare ostendunt viri docti ad Macrobium lib. 1. Saturnal. c. 17. sqq. *Ioan. Braunius* lib. 4. selector. sacrorum, *Vossius* lib. 2. de idololatria, *Gisbert. Cuperus* in suo Harpocrate, *Iac. Sponius* in Miscellaneis p. 87. seq. et libro Gallico, *Recherche des Antiquitez*, *Ioan. Bona* de diuina Psalmodia p. 437. sqq. *Ioan. Henr. Vrsinus* analect. Sacr. Vol. 2. lib. 3. p. 153 sqq. *Ioan. Franc. Grandis* in diss. de variis Dei nominibus Soli attributis, *Hieronymus Aleander* iunior in expositione tabulae Heliacae, Romae 1616. 4. et T. V. thesauri Graeuiani, qui inter alia Herculem quoque et Mercurium, Bacchumque atque Apollinem notat vnum idemque Numen Solis referre, ita quidem vt Apollo aestatem, Bacchus autumnum, Hercules hiemem, Mercurius ver praestet, et Herculis duodecim labores nihil aliud denotent, quam Solis transitum per totidem signa caelestia. *Henricus Lubbertus* in Ἡλιολατρεία siue de solis cultu. 1672. 12. et *Christian. Nettelblad* in dissertatione de hoc argumento. Gryphisw. 1734. 12. De *Marna* Palaestinorum, qui et ipse solem significabat, praeter alias videndi Norisius diss. V. de Syromacedonum Epochis et Abraham Sellerus in Antiquitatibus Palmyrenis cap. 3. De *equis Solis* Ezechiel Spanhemius ad Callimachum p. 434. Barthius ad Statium T. 3. p. 435. Petrus Iurieus Histor. dogmat. P. IV. p. 723 et 797. vbi de Persis differit, equos albos soli consecrantibus. Iesias Iessen de equis et quadrigis solis. Hafn. 1704. et Christian. Wilh. Bose de Iosia quadrigas solis remouente. Lips. 1741. De *Colosso* a Rhodiis Soli dicato Turnebus VIII. 24. Aduersariorum. Allatius ad Philonem Byz. et Cangius ad Zonaram p. 67. De aliis Colossis ad Rhodii exemplum conditis Paullus Voetius ad Herodianum pag. 186. seq.

De

De antiquissimo *Astrorum* cultu Epistola Spiridionis Poupartii inserta memoriis litterariis Treuoltinis A. 1712. Septemb. p. 1615. Ioan. Iac. Scheuchzer Phys. sacr. tab. 327 et 328. et Ioan. Eric. Ostermannus de Astrolatria. Witteb. 1663. 4. De *Selenolatria* legantur Abrahamus Calouius in dissertatione, recusa T. I. Thesauri disputationum theologicophilol. Amst. 1701. fol. pag. 808. seqq. Ioan. Frischmuthus de Melechet caeli. Ienae 1663. et Ioan. Isaac. Pihlmannus de luna regina caeli. Aboae 1703. 8. De consuetudine gentilium *manibus extensis precandi*, et *oscula ad sidera proiiciendi* ad Iobi XXI. 26. 27. disserit Ioan. Rud. Kieslingius Miscell. Lips. Nou. Vol. IX. pag. 595. sqq.

XIII. Vt *Sol* aliis nominibus est Apollo, Baal, Bacchus, Belus, Chemoch, Chiun, Hercules, Iupiter, Marnas, Mercurius, Milchon, Mithras, Moloch, Nergal, Nisroch, Osiris, Φάνης, Phoebus, Rimmon, Serapis, etc. Sic *Luna* Αἰδώ, Alilath, Astarte, Bubastis, Ceres, Cybele, Diana, Eilithya, Hecate, Τρίμορφος, Isis, Iuno, Lucina, Dea Mana, Mater Deum, Proserpina, Rhamnusia, Vrania, vt de aliis nominibus taceamus: Neque pro Dea solum sed etiam pro Deo habitam supra pag. 315. notauimus, notumque illud de Carrenis apud Spartianum in Caracalla cap. 7. quod crediderint eum, *qui lunam femineo nomine putaret nuncupandam, addictum mulieribus semper inseruire, at vero qui marem Deum esse crederet, eum dominari vxori.* Etiam ΘΕΟΥ ΠΑΝΟΣ nomine in veteri numo Lunam designari notauit in dissertat. de numo Pantheo Hadriani Clarissimus Nicasius. Sic a multis peculiariter culta *Venus*, de cuius variis cognominibus consulendus Carolus Patinus ad monumentum vetus Marcellinae. Omittimus de Marte, Saturno, Ioue, Mercurio aliisque stellis dicere, de quibus consuli potest Balthasar. Scheidii astronomia biblica. Argentorati 1660. 4. nec minus de *terra*, quae et ipsa culta sub nomine magnae matris Deum, Idaeae matris, Deae Phrygiae, Cereris etc. de quo viri docti ad Lucretium II. 598. seq. et Florum I. 19. 2. Sirmondus ad Theodulfum Aurelianensem p. 298. Henricus Forelius de Terra, gentium Dea. Vpsal. 1705. 8. vti de *aeris* cultu Vossius I. 84. de idololatria, de *aquae* idem ibid. II. 74. seq. et Gotthardus Braem de ὑδρολατρεία veterum. Hafniae 1695. 4. de religiosa veneratione *fluminum* Christophorus Arnoldus ad diras Valerii Catonis in fluuium Battarum. De fluuiorum fontiumque cultu et marinis ac littoralibus Diis praeter Vossium lib. 2. de idololatria cap. 79, 80. 81. et 82. vide etiam notas virorum doctorum ad Plinii lib. 7. epist. 8. Iustum Fontanini de Horta Hetruscorum colonia lib. 1. cap. 8. vbi etiam de eo, quod in fluuiis sacris natare vel nauigare homines prohibeantur; et Ioan. Gottl. Bosseckii dissertationes duas de cultu fluminum. Lipsiae 1740. Vetus inscriptio apud Laurentium Begerum pag. 79.

 spicilegii:

ſpicilegii: *Fonti Diuino Aram L. Poſtumius Satulius ex voto D. D. D.* Nilo fluuio ſacrificatum eſſe praeter alios memorat Sozomenus VII. 20. De *Nymphis* fontium cuſtodibus videatur Lambecius III. de Biblioth. Vindob p. 5. Fabrettus pag. 99. ſqq. de aquaeductibus. De *Nereo* et *Nereidibus* Mich. Frider. Lochneri diſſertatio de Nereo et Rhododaphne. Norimb. 1716. De *Piſcium* cultu Frider. Lebrecht Goetzii diſſertatio de ἰχθυολατρείᾳ Lipſ. 1723. Fluuios in veteribus monumentis et numis videas exprimi iacentes, nudos, myrica aut arundine coronatos, atque (ſi maiora flumina et in mare [29] ſe exonerantia denotentur) cana multumque demiſſa barba. Vide Dionem Chryſoſtomum diſſ. IV. p. 73. Hugonem Grotium ad imagines aſtrorum Arateas p. 66. Caſparem Barthium ad Claudianum p. 53. De *ventorum* cultu confer Io. Gottl. Bidermannum Otior. litter. parte prima pag. 299. ſqq. qui quoque ibid. pag. 314. de *lapidum* cultu diſſerit. De quo argumento etiam conſulantur Theodor. Haſaeus in diſſertat. de lapide fundamenti, cui olim area foederis impoſita fuit. Ioan. Clericus in Geneſ. XXVIII. 18. Fortunatus Scacchus ſacrorum Elaeochriſmatum Myrothecio II. c. 24. Ioan. Phil. Caſſelius in diſſertat. περὶ τῶν λίθων κεχραζομένων. Magdeburgi. Ioan. Conr. Stephanus Hoellingius in diſſert. de baetyliis [30] veterum, ſiue lapidibus vnctione Numini conſecratis. Groningae 1715 et recuſa Lipſiae 1724. ac Bremae 1729. et Steph. le Moyne ad varia ſacra p. 569. De cippis ſanctis apud veteres Hebraeos memoriam Diuinorum beneficiorum conſecrantibus Petri Zornii diſſertatio poſthuma legitur T. V. Miſc. Lipſ. Nouor. T. V. pag. 596. De cultu *ignis* conferantur Briſſonius, Hydeus et Henricus Lord de religione Perſarum, tum Kircherus T. I. Oedipi p. 251. ſq. Buxtorfius exercitat. philolog. p. 262. ſq. Freinſhemius ad Curtium, et Balthaſar Bonifacius XVI. 15. hiſtoriae ludicrae, Arpinus Thiling, Hamburgenſis, in diſſertatione Schurzfleiſchio τῷ μακαρίτῃ Praeſide habita Vitebergae 1705. de cultu ignis apud omnes gentes vſitato. Ioan. Gottl. Bohnius de igne gentilium ſacro in Iſraelitarum ſacra iniurio. Viteb. 1708. Ioan. Rogbergius de ſacris ignium apud gentiles. Aboae 1690. 8. Ioan. Iarkius p. 540. ad Eliam Schedium de Diis Germanorum, et H. C. L. Stockhauſen de cultu et vſu luminum antiquo. Trai. ad Rhenum 1726. 4.

XIV. Inter omnes Idololatricas gentes nulla videtur eſſe abſurdioribus vſa quam Aegyptiorum [31] quos eo nomine Herodotus lib. 2. c. 65. Strabo libro

[29] *Confer Menagium in Menagianis T. 2. pag. 194.*

[30] *Huſce baetylos fuiſſe lapides, ſeſe ipſos mouentes, communem fuiſſe eius temporis opinionem intelligitur ex narratione Damaſcii apud Photium Biblioth. p. 1047.*

[31] *Thomas Pinedo de Aegyptiorum ſuperſtitione multiplici diſſerens ad Stephanum Byzantinum*

libro 17. Diodorus Siculus aliique plurimi etiam inter ethnicos albis dentibus riserunt, vt notant viri docti ad illa Iuuenalis XV. 1 seqq.

Quis nescit, Volusi Bithynice, qualia demens
Aegyptus portenta colat? crocodilon adorat, etc.

Attamen si quis Plutarchi librum de Iside et Osiride euoluat, vel Philostratum consulat lib. VI. de vita Apollonii cap. 19. et Clementina X. 17. p. 689. videbit, vehementer falli eos, qui Aegyptios omnes arguant illius supinae stultitiae, vt numina sibi in hortis nasci crediderint, alliumque et cepas et abiectissima quaeque ex animalibus pro veris Diis coluerint. Quin potius Aegyptiorum sacra cum Graecorum conferens religione,[32] Graecosque variis imaginibus arte factis, ligneis, lapideis, eboreis vsos easdemque veneratione prosequentes obseruans, quas tamen imagines nec hi ipsas totidem Deos esse sed Deorum symbola, atque vt Celsus apud Origenem lib. VII. p. 376. vocat *anathemata*, sibi imaginabantur, considerandum proponit Plutarchus; vtri ex ambobus aptiora sibi proposuerint colenda symbola diuinitatis, vtrum Graeci, qui inanimes et saepe absurdas sibi fecerunt imagines, an vero Aegyptii qui in viuis ac spirantibus animalibus vel plantis tanquam *ἐναργεστέροις ἐσόπτροις, clarioribus speculis*, vt p. 382. loquitur viuis totidem Dei operibus certam partem potentiae bonitatisque diuinae contemplandam et veneratione prosequendam sibi proposuerunt.[33] De Diis Aegyptiorum Graecorumque multa Diodorus Siculus libris prioribus Bibliothecae et Phurnutus libro de Diis: Latinique Macrobius, Hyginus, Fulgentius, Albricus: et qui christianae religionis apologiam aduersus Ethnicos scripsere e Graecis quidem Clemens Alexandrinus in protreptico, et Eusebius in praeparatione euangelica: e Latinis Tertullianus, Arnobius, Cyprianus, Lactantius; Minutius Felix, Iulius Firmicus, Commodianus et in libris de ciuitate Dei Augustinus. E recentioribus nominatim de Diis *Aegyptiorum* copiose atque diligenter disserit Vir Celeberrimus Paullus Ernestus Iablonski in Pantheo Aegyptiorum, siue de Diis eorum commentario: cuius P. I. excusa est Francof. ad Viadrum 1750. 8. P. II et III. ibid. 1752. 8. Cui iungantur An-

tinum p. 37. non satis aestimari potest, *inquit*, quantum christianae religioni debeatur, quae tot religionum monstra sustulit. *Idem p. 59. ait, christianam religionem fuisse adeo robustam, vt omnia religionum monstra sustulerit.*

[32] *Apollonius apud Philostratum VI. 19. p. 257. bene monet, et Graecos et Aegyptios recte facturos, si nullum Diis ponerent simulacrum, sed eorum maiestatem mente efformandam relinquerent cultoribus.*

[33] *Sic Persa Artabanus apud Plutarchum in Themistocle T. I. Opp. pag. 125. edit. Francof. 1599. ait, adorari a se Regem εἰκόνα Θεοῦ τοῦ τὰ πάντα σώζοντος.*

Antonius Banierius Mythol. explicatae Vol. II. P. I. L. I. c. I-6. et in epistolis de primis Aegyptiorum Diis siue Regibus, Gallice, Parisiis 1733. 8. Innocentius Ansaldus in dissertat. de veteri Aegyptiorum idololatria et moribus, quae inserta est T. 23 collectionis Opusculor. scientificor. et philologicorum p. 135-226. Dissertatio de Religione Aegyptiorum, quae legitur in libro Gallico: Explication de divers monumens singuliers, qui ont Rapport à la Religion. Paris. 1739. 4. p. 144-230. Stephanus Fourmont lib. ante cit. L. 2. sect. 4. c. II. p. 294. seqq. et Ioan. Dauid Michaelis in dissertat. de Iehouah ab Aegyptiis culto et pro Demiurgo habito, quae comparet T. I. Commentarior. Societatis Reg. Scientiar. Gotting. p. 267-291. Sigillatim commentati sunt de *Apide* Ioan. Henric. Knoblauch in dissertat. de Apide boue atque idolo Aegyptiorum. Vitemb. 1694. et Iac. Triglandus in oratione de Iosepho Patriarcha in sacri bouis hieroglyphico ab Aegyptiis adorato: ad calcem dissertationum eius Delphis 1728. 4. iunctim editarum. De *Busiride* Iacobus Perizonius in disquisit: de hoc argum. Lugd. Bat. 1700. Hermannus Bordewisch in diss. de immolatis ab Aegyptio Busiride peregrinis aduenis. Vitemb. 1720. De *Cnepho* vel *Cnuphi*, Agathodaemone, Iablonski Vol. VI. Misc. Lips. Nouor. p. 619. seqq. De *Harpocrate* Gisbertus Cuperus in Harpocrate, siue Explicatione imagunculae argenteae perantiquae, quae in Harpocratis figuram formata repraesentat solem: cuius editio secunda eademque auctior prodiit Trai. ad Rhenum 1687. 4. et Fridericus Boernerus in antiquitatibus Medicinae Aegyptiacis. Vitemb. 1756. 4. § 24-28. De *εἰκλώνι Aegyptio*, siue de *Ictonis*, Dei Aegyptiorum, nomine et numine Ioan. Gottlob Guilielm. Dunckelius Vol. X. Misc. Lips. Nouor. pag. 7. seqq. De *Iside* Henric Iac. van Bashuysen in dissert. de Iside magna Deorum matre. Seruestae 1719. Franc. Isellinus in dissert. de Dea Iside, inserta Tomo 39. collectionis opuscul. scientificorum et philologicorum pag 297-350. Ioannes Oliua in exercitationibus in marmor Isiaeum nuper effossum. Romae 1719. 8. Ioannes Baptista Passerius Vol. III. thesauri gemmar. antiquarum astriferarum dissertatione tertia. Museum Romanum Sect. I. Tab. 2. et Tab. 3. atque Boernerus libelli citati § 15-23. De *Osiride* Calliachius in dissertatione de Osiride quae legitur Vol. IV. Supplem Poleni ad thesaur. ant. R. et Graec. pag. 305. Eberh. Rud. Rothius in dissertat. de Osiride, Iside, Horo ac Typhone Diis olim Aegyptiorum. Ienae 1671. 4. Adam. Tribbechouius in dissertat. de Osiride. Kilon. 1671. 4. et Boernerus l. c. § 8-14. de *Neitha* Iablonskius Misc. Lips. Nouor. Vol. VI. pag. 447. seqq. de *Remphan* Ioan. Henr. Maius in dissert. de Kiun et Remphan, quae exstat in eiusdem selectis Exercitationibus philolog et exegeticis, T. I. pag. 763. seqq. I. G. Schwabius in

in dissert. de Moloch et Remphan. Witteb. 1664. Gottl. Iahn disputatt. duabus de Chiûn. Witteb. 1705. Ioan. Christoph. Harenberg in disquisit. de idolo Chiun et Remphan. 1723. 4. P. E. Iablonski de Remphah Aegyptiorum Deo ab Israelitis in Aegypto culto. Francof. 1731. 8. Christ. Gottlob Frider. Wolf in dissert. de Chiun et Remphan. Lips. 1741. 4. et Nicol. Guil. Schröder in dissert. de tabernaculo Molochi et stella Remphan. Marb. 1745. de *Serapide* Baumgartenius nota (304) ad partem primam histor. mundi vniuersal. pag. 428. Ioan. Lehmannus in dissert. de Serapide, Aegyptiorum Deo maximo. Witteb. 1666. recusa in Thomae Crenii Museo philologico et historico, pag. 401. seqq. Ioan. Dan. Maior in Serapide radiato, medico Aegyptiorum Deo. Kiliae 1685. Anselmus Bandurius T. I. Numismat. p. 24. Museum Roman. Sect. I. Tab. 1. p. 1. et Tab. 63. p. 47. et Sect. II. Tab. 2. p. 50. Thesaurus gemmar. antiq. astrifer. Vol. 1. Tab. 17. et 22. De Diis *Graecorum* [34] e recentioribus consulantur Natalis Comes in Mythologia saepius typis exscripta. Leonhardus Gautrichius libello de Diis et religione Ethnicorum, scripto ab auctore Gallice, atque inde nescio quo interprete Anglice A. 1671. in lucem emisso Londini, et post gallicas editiones Parisienses septendecim (quarum vltima praestantior 1726. 12. lucem vidit) ac Latinam editionem Leodiensem A. 1678. denique Gallice, Latine et Belgice edito a Francisco Halma Belgicae versionis auctore. Vltraiecti 1690. 12. Iosias Oliuetus in commentario de Theologia Graecanica, qui e Gallico sermone in latinum conuersus insertus est Ciceronis operibus eiusdem Olìueti cura editis Paris. 1740. 4. T. III. pag. 631. seqq. et Christ. Brunings compend. antiquitat graecar. cap. 17.

XV. De Diis Romanorum post *Gyraldum*, *Rosinum*, *Kippingium*, anno 1712. nitide apud Belgas recusum, aliosque agit V. Cl. *Burcardus Gotthilf Struuius* c. 1. Syntagmatis sui Antiquitatum Romanarum, persequens initio Deos maiorum gentium; qui sunt XII. *Consentes* [35] a consensu vel consilio sic dicti, et ex Ennii versibus notissimi.

Iuno,

[34] *De antiqua Atheniensium religione libros duos Anonymi eruditi, quos A. 1620. a Patricio Iunio Westmonasterii acceptos edere instituerat Ioachimus Morsius manuscriptos habuit Fabricius ὁ πάνυ, quos nunc possidet gener tanto Socero dignissimus, Herm. Sam. Reimarus. Praefixus est hisce libris titulus typis exscriptus Lubecae 1624. 4. Liber prior est de summo religionis studio apud Athenienses, et de Diis hominibusque diuinitate donatis, de heroibus, daemonibus et de Diis peregrinis ac ignotis, capitibus XXV. Liber posterior agit de iis, qui sacra administrarunt et de sacris ac festis, capitibus XXII.*

[35] Consentes, quasi considentes vel consentientes, vel potius consentes a consere, quod est συμβουλεύειν. Confer Vossii Etymolog. in *Consentia*. Ita Steph. Lemonius p. 383. ad

Iuno, *Vesta*, *Minerua*, *Ceres*, *Diana*, *Venus*, *Mars*,
Mercurius, *Iouis*, *Neptunus*, *Vulcanus*, *Apollo*.

De quibus vide etiam Varronem lib 1. de re rustica cap. 1. et quae notant viri docti ad Arnobium lib. 1. p. 123. ad Lactantium lib. 1. cap. 5. et ad Augustinum de C. D. lib. IV. c. 23. Meminit etiam Irenaeus lib. II. cap. 12. Sigillatim egerunt de *IVNONE* Anton. Thysius Exercitat. Miscellan. Lugd. Batav. 1639 4. editarum, et recusarum in fasciculo Opusculor. historicophilolog. Roterod. 1694. excuso, Exercit. 23. Iacob. Sponius Miscellan. eruditae antiquitatis, sectione 3. Franc. Iunius de pictura veterum parte 2. pag. 169. de *Iunone Argina* Claud. Salmasius Exercit. Plinian. pag. 24. *Assyria Regina* Reinesius pag. 214. *Caelesti*, Idem ibid. pag. 56. et Valesius Musei Cortonensis pag. 32. *Caprotina* Arnobius aduersus gentes lib. 3. p. 118. et Macrobius Saturnal. lib. 1. c. 2. *Curite* Gisb. Cuperus Obseruat. lib. 2. obs. 2. et Marcus Zuerius Boxhornius ad Plutarchi Quaest. Roman. 86. pag. 1050. *Februali* Ioan. Lomeierus de lustrationibus c. 4. p. 24. *Feronia* Reinesius Inscript. p. 58. *Iugà & Iugatina*, *Pronuba*, *Cinxia* Barnab. Brissonius de ritu nuptiarum T. VIII. thesauri Graeuiani p. 1028. et Ioan. Godofr. Vngerus Anal. sacr. p. 24. *Lucifera* Reines. Inscr. pag. 105. *Lucina* Id. ibid pag. 57. Ios. Laurentius de sponsal. c. 1. Ioan Meursius de puerperio cap. 1. et Petrus Bellorius Numism. Ephesin. Tab. III. De *Monetae* cognomine Iunoni dato Dav. Hofmannus in differt. de Dea moneta. Helmstad. 1717. Petrus Seguinus Numism. select. p. 7. et Iac. de Wilde gemm. antiq. pag. 28. de Iunone *Patulcia* Reinesius Inscr. p. 59. *Regina* Idem ibid pag. 49. 51. 55. 58. 225. 241. *Sospita* Begerus Tomo 2. thesauri Brandenb. pag. 552 568. 580. *Stygia* Reinesius Inscr. pag. 61. De VESTA et VESTALIBVS Iustus Lipsius T. III. Opp. pag. 537. et in Graeuii thesauro T. V. pag. 619. Ezech. Spanhemius de Vesta et Prytanibus in Graeuii thesauro T. V. pag. 659. Petrus Zornius Opusc. sacr. T. 1. p. 420. Prosper Stellartius lib. 1. de coronis c. 6. Nadalius in historia Vestalium T. V. Memor. Acad. Inscription pag 211. seqq. et separatim Parisiis 1725. 12. Thomas Hyde de religione Persarum pag. 142. seqq. vbi etiam pag. 145. icon templi Vestae et Vestalium ministrantium. Paullus Pedrusius T. V. tab. 23. N. 6. in numo Herenniae Etruscillae. Moscardus Musei pag. 379. Io. Frider. Eisenhart de Vestalibus et iure

ad var. sacr. qui tamen monet, istos consentes Romanorum et παρέδρους Graecorum fluxisse ex iis, quae de Angelis Deo apparentibus in V. T. memorantur vid. Dan. IV. 14. et Iudaeorum scripta. Huc eidem Lemonio videtur alludi in N. T. cum Fideles dicuntur in eodem throno cum Christo sessuri Apoc. III. 21. Tertull. dixit *Synodum* atque *senatorium ordinem* Deorum. Vide Rigaltium ad paginam 15. Tertulliani.

iure Veſtali P. R. Helmſtad. 1752. 4. Adam. Laur. Nicolai de Veſta barbara et orientali. Giſſae 1671. 4. *Iuramentum* per *Veſtam* occurrit apud Ariſtophanem in Pluto v. 395. vbi vide Spanhemium. Veſtae *templa* in numis exſtant apud Guil. Choulium de relig Romanor. pag. 214 ſeqq. vbi etiam de Veſtalibus. De *CYBELE*, qua terra ipſa ſignificabatur, Pluchius lib. cit. p. 191. Banierius Vol. I. p. 216. ſqq. Laur. Pignorius in magnae Deum matris Idaeae et Attidis initiis. Amſtelod. 1669. 4. rec. in Gronouii theſauro T. VII. p. 505. Herm. von der Hardt de Rhea Cybele magna Deum matre. Helmſt. 1720 4. Banierius memor. Acad. Inſcript. T. III. p. 361. ſqq. edit. Amſtelod. Vettorius in libello italice edito: *Del culto ſuperſtizioſo di Cybele detta dagli Antichi la gran madre.* Romae 1753. 4. Nathan. Frider. Kautz de magna Deorum matre. Lipſ. 1738. 4. Henr. Aug. Zeibichius de matre Deum Sipylene. Vitemb. 1747. adde Reineſium Theſ. Inſcr. p. 64. 73. 208 et 209. vbi pag. 187. Deae matres. De magna Deum natre *Idaea* vide Gruterum p. 308. 7 De MINERVA ſiue PALLADE Felix Euelius in ſyntagmate de Minerua, ſapientiae olim praeſide. Louanii 1730. 8. Muſeum Romanum ſect. II. pag. 5. 6. 7. Ioan. Frider. Heckelius pec. diſputatione Rudolſtopoli 1688. 4 edita, et Carol. Henr. Zeibichius in comment. de Minerua ad Chriſti imaginem efficta, Witteb. 1755. 4. De Minerua *Fatidica* Reineſius p. 165. *Magarſi* p. 166. *Paciſera* pag. 215. *Palladia* pag. 172. *Sancta* p. 165. Κόρη καὶ Ἀθηνᾶ p. 169. De Minerua *Medicinae Praeſide* Gruterus pag. 1067. Chriſtoph. Cellarius diſſertat. acad. p. 234. Anton. Franc. Gorius ad Muſei Florentini Tomum ſecund. p. 118. Ioan. Harduinus Oper. ſelector. pag. 121. ſeq. Ioan. Henr. Meibomius comm. in iusiurand. Hippocratis pag. 62. Ioan. Henr Schulzius Hiſtor. Medic. pag. 74. Ezech. Spanhemius Epiſtola 4 ad Morellum pag. 218. De Minerua *Muſica* Iacob. Sponius Miſc. erud. antiquitatis pag. 9. ſeq. et Edm. Frigelius de ſtat. Rom. c. 24. De Minerua *Victrice* Ioan. Gerh. Pagendarm diſſertationibus duabus Witemb. 1703 et 1704. editis. De CERERE Hieron. Aleander antiq. tabul. marmor. explicat. T. V. Theſauri A. R. Graeuii p. 747. ſeq. Claudius Gros de Boze memor. Acad. Inſcription. T. VI. pag. 430 - 453. edit. Amſtelod. Michael Angelus Cauſſeus de la Chauſſe de Deor. ſimulacris, Tomo quinto theſauri Graeuiani p. 772. Ioan. Clericus Bibl. vniuerſal. T. VI. pag. 55. ſqq. Auctor libri Explication hiſtorique de divers monumens pag. 353. ſqq. De Cerere *Cornigera* Ezech. Spanhemius de vſu et praeſtantia numiſmatum T. 1. p. 394. *Legifera* D. A. Kellerhauſen diſputatio, Ienae 1700. et Reineſius p. 63. *Mammoſa* Gisbert. Cuperus de apotheoſi Homeri p. 253. Praeterea haec illius cognomina occurrunt: ἡ μεγάλη Θεὰ Θεσμόφορος, Gruterus pag.

309. 1. *Amblacynthia* Reinesius p. 227. *Diuina* id. p. 63. *Mater maxima frugifera* id p. 61. *Pistia* id p. 217. De cistis mysticis, in quibus sacra quaedam Cereris a mulieribus gestabantur, differit Ioannes Lamius T. I. dissertationum Academ. Etruscae, parte 1. p. 63. et Alexander Xauerius Panelius de cistophoris. Lugd. 1734. 4. De DIANA Abrah. Ortelius cap. Deor. lib. 1. c. vltimo. Guil. Choulius de Religione veter. Romanor. p. 70. De Diana *Arelatensi* Franc. de Rebatu T. I. thesauri Salengeriani p. 585. *Ephesia* Claudius Menetrius in expositione symbol. Dianae Ephesiae statuae, rec. Tomo VII. Thesauri Gronouiani p. 357. adde singulares disputationes de hoc argumento Sixti Aspachii. Hafniae 1694. Israelis Nesselii. Aboae 1708. Ioan. Christ. Polckii. Lipf. 1718. Ioan. Nic. Sehüslini. Witteb. 1687. et rec. T 2. thesauri Theologicophilologici Amstelod. 1702. pag 491 ac Ioannis Poleni italice conscriptam Romaeque euulgatam. De Diana Ἀυτιζώνῳ Iul. Car. Schlaegerus peculiari dissertatione, Hamburgi 1735. 4. edita. De Diana *Maris* Ioan. Casp. Schottus nou. explicat p. 61. sq De Diana *Amarynthia* Reinesius pag. 216. *Caelesti* id. p. 104 et 234. *Inuicta* et *Victrice* id. p. 233. *Lucifera* id. p. 105. et Museum Roman. Sect. 1 Tab. 39. p 26. *Pharetrata* Reines. p. 105. *Pistia* id. p. 216. *Racsiana* id. p. 217. *Sospita* id. p. 240. *Victrice sancta* id. p. 232. De VENERE Laurent. Begerus Thesaur. Brandenburg. P I. p. 170. et in Meliagride pag. 5. Ioan. Seldenus de Diis Syris Syntagm. II. c. 2 4 et 7. et Iac. de Wilde antiq. gemm. illustr. p. 48 et 49. Differentiam semper fuisse apud Veteres inter Venerem popularem et caelestem siue Vraniam ostendunt Petrus Jurieus in historia dogmatum et cultuum P. IV. c. 7. p. 692. et Carol. Patinus comment. in antiquum Marcellinae documentum, p. 407. Non nisi vnam exstitisse probare contendit Michael Fourmontus Memor. Acad. Inscription. T. X. p. 20. sqq. edit. Amstelod. De Venere *Armata* differit Petrus Burmannus ad Quinctiliani I. O. p. 143. De *Epitragia* auctor libri saepius laudati, *Explication de divers Monumens*, pag. 309. sqq. De Veneris *Leucopigae* statua Ioan. Frider. Christius Noct. Academic. spec. 2. p. 102. sqq. De *Murcia*, thalami amica, Gorius ad Mus. Corronense pag. 18. De *Pelagia* Museum Roman. sect. 1. tab. 41. p. 27 et Reinesius p. 127. vbi quoque de Venere *Erycina* et *Cnidia*. De *Verticordia* Mus. Rom. ib. tab. 40. p. 27. De *Victrice*. M. R. ib. tab. 42. p. 28. De Venere *caelesti* Reines. p. 242. Ἐυπλοίᾳ p. 203. *Peregrina*, *Sancta* Μορφῶ p. 128. *Physica* p. 42. *Placida* p. 227. De MARTE Laur. Begerus contemplat. gemmar. dactyl. Gorlaei p 35. Gaillardus Guiranus in explicatione duor. vetustor. numismatum Nemausensium T. I. thesauri Sallengeriani p. 1040. Abrah. Ortelius capit. deorum et dearum N. 15. Iac. de Wilde antiquar. gemmar. illustrat. p. 95. sq. De Marte

Gradiuo

Gradiuo Tobias Gutberlethus de Saliis Martis sacerdotibus, T. V. thesauri Graeuiani pag. 717. De *Hyperboreo* vide the History of the Works of the Learned 1709. p. 600. De Marte *Litterarum propagatore* commentationem edidit Carol. Guil. Schumacher. Ienae 1757. 4. De MERCVRIO Hieron. Aleander Tab. Heliac. T.V. thesauri Graeuiani p. 739. Bonius et Bozius, Histor. Acad. Inscription. T. VI. p. 402. sqq. edit. Amstelod. Causseus Simulacr. Deorum tabula 48: Ioan. Nicolai de Mercurio et Hermis. Francof. et Lipsi. 1687. 12. Michael Fourmontus Memor. Acad. Inscription. T. X. p. 1. sqq. edit. Amstelodam. vbi in eo versatur, vt ostendat, nullum vnquam Mercurium exstitisse. Costardus in dissertatione Anglice conscripta de originibus et significatione vocis Hermes. Oxonii 1752. Paullus Maria Paciaudi in commentatione Italice scripta: *Dissertazione sopra vna Statuetta di Mercurio del Gabinetto del March. dell' Ospital. Neapoli* 1747. 4. Sponius Miscell. erud. antiq. N. 40. sqq. De variis Mercurii epithetis agit Ezech. Spanhemius ad Aristophanis Plurum v. IIII. p. 267. ed. Kusteri. De Mercurio Κεραιυλῳ Anton. Francisc. Gorius Vol. II. Thesauri gemm. antiquar. astriferarum. Mercurius cum sacco, caduceo et cornucopiae conspicitur apud Bandurium T. 1. Numismat. p. 38. Mercurius et Fortuna Sect. 1. Musei Romani tab. 49. p. 32. Mercurius et Minerua ibid. tab. 48. p. 52. De IOVE Spanhemius ad Callimachi hymnum in Iouem. G. Choul de religione veter. Romanor. p. 45 sqq De Ioue *Ammone* Dausqueius ad Silium p. 101. Museum Rom. sect. 1. tab. 4. p. 4. Marmora Taurinensia parte 2. pag 14. sqq. Venutus in Museo Cortonensi pag 29. Ezech. Spanhemius de vsu et praestantia Numismatum dissertat. 7. pag. 388. et Aeg. Strauchius pec. dissertatione Wittebergae 1669. edita. De Ioue *Anxure* Gorius parte 1. Mus. Etrusci tab. 72. pag. 77. et Marmora Taurinensia parte 1. pag. 5. sqq De Ioue Αρείῳ Bandurius T. 1. Numismat. pag. 59. De *Casio* Ioannes Boiuinus de Villeneuve T. 3. Memor. Acad. Inscription p. 392. De Ioue *Capitolino* Iustus Rycquius de Capitolio c 19. ac Iac Oiselius et Iac. Gronouius notis ad Minucium Felicem pag. 219. De *Dolicheno* Tarsis culto Maffeius Mus. Veron. pag. 78. De *Elicio* Heur. Christoph. Bytzouii dissertatio. Havniae 1716. 4. De *Feretrio* Iul. Caesar Bulengerus de Triumphis cap. 37. Iac. Dalechampius not. ad Plinii H N. lib. 2 cap. 53. Ioan. Freinshemius not ad Florum lib. 1. cap. 10. Onuphr. Panuinius de Triumphis cap. 8. Anton. Pighius annal. vrb. Romae pag. 128. De *Herceo* Hadr. Stegerus in praefatione praemissa breui Antiquit. Rom. descriptioni, editae Lipsiae 1739. 8. De Ικετησίῳ siue *Milichio* Bened. Auerranus dissertatione 22 ad Euripidem, opp. T. 1. p. 459. Museum Roman. sect. 2. tab. 1. pag. 49. Valerius in Museo Cortonensi

nensi pag. 31. et Ioan. Frid. Leisnerus pec. commentatione Lipsiae 1738. 4. edita. De *Madbacho* et *Selamene* Gisbertus Cuperus et Pet. Dan. Huetius in epistolis mutuis, quae insertae sunt collectioni dissertationum Tilladeti. Hagae Comit. 1714. 8. euulgatae, Tomo 2. p. 97 sqq. De Ioue πολιούχῳ Nicol. Schwebelii dissertatio. 1740. De προπύλῳ Petri Kuntzii dissertatio Ienae 1739. edita. De Ioue *Summano* liber gallice conscriptus, *l'Explication de divers Monumens*, etc, p. 332. sqq et Museum Cortonense tab. 4. pag. 9. De Ioue *Sereno* Carol. Frider. Walchius Vol. 2. Actor. societat. Latinae Ienensis pag. 203. sqq. De Ioue *Statore* Guido Pancirollus in descript. vrbis Romae, T. 3. thesauri Graeuiani pag. 339. De Ioue Σωτῆρι Ezech. Spanhemius ad Aristophanis Plutum v. 878 et 1176. De Ioue *Tonante* Ioan. Anton. Astorius Venetiis 1693. fol. et Tomo 2. thesauri Sallengeriani pag. 769. Anton. Franc. Gorius ad calcem Vol. 2. thesauri gemmar. antiquar. astriferarum. Eduard. Holthenus in Bibliotheca nouor. libror. A. 1699. pag. 344. et ad calcem dissertat. Petri Burmanni de vectigalibus P. R. p. 216. idem Burmannus ibid p. 223. sqq. et Tilladetus T. 2. Histor. Acad. Inscription. pag. 13. edit. Amstelod. De Ioue *Vicelino* Gottl. Erdm. Zeibichius Vol. 4. Misc. Lips. nou. pag. 313. sqq. De Ioue *Vrio* Anonymus in notis ad Marmor Bosporanum, adiectis Ioannis Taylorii comment. de debitore inope secund. ius atticum in partes secando pag. 23. seqq. De NEPTVNO Laur. Begerus de bello et excidio Troiano pag. 8 et 26. Ioan. Frider. Guhlingius dissert. de barba Deorum § 4 et 14. Ioan. Nicolai de substrat. vestium pag. 91. Ioan. Schefferus de militia nauali cap. 2 sq. Ezech. Spanhemius de vsu et praestantia numismatum dissertat. 7. T. 1. pag. 390. Iac. de Wilde antiq. gemmar. illustrat. pag. 36. sqq. De Neptuno *Asphalio* Anton. Gellandus T. 1. Histor. Acad. Inscription. p. 185. ed. Amstel. De Neptuno *Reduce* Carol. Beniam. Acoluthus pec. commentatione Ienae 1755. euulgata. De VVLCANO Causeus simulacr. Deor. cap. 19. Abrah. Ortelius capit. Deorum et Dearum tab. 13. Iac. de Wilde antiq. gemm. illustrat. p. 120. et Adam. Dan. Richter in dissert. de Vulcano in Lemno rege, sub cuius auspiciis artes ferrariae in ista insula regnare coeperint. Annabergae 1751. 4. De APOLLINE Anton. Thysius Exercitationum miscellanearum decima octaua. Abrah. Ortelius capit. Deorum lib. 1. tab. 6. Iac. de Wilde antiq. gemmar. illustrat. pag. 7. Bulengerus de orac. et vatic. c. 6 et 9. Hieronymus Aleander tab. heliac. explicat. T. V. thesauri Graeuiani pag. 711. De cognomine *Granni* Burc. Gotth Struuius synt. antiq. Rom. p. 92. et Christi. Gottl. Schwarzius diss. de Aesculapio et Hygea pag. 17. De cognomine *Beleni* Philippus a Turre in dissert. de Beleno veterum Aquileiensium Deo, pag. 255. eius monumentorum

rum veteris Antii. De Apolline ἐπιδημίῳ Henric. Aug. Zeibich. Witteb. 1754. De reliquis Apollinis cognominibus agit Siluester Lurſenius in diatriba de Apolline et rarioribus eius cognominibus, libro eius de templo et bibliotheca Apollinis Palatini adiecta. Hinc ſuccedunt VIII. Dii, quos *Selectos* vocabant ac *Populares: Ianus*, de quo Ioan. Henr. Koeberus diſſertationibus quinque. Geræ 1668. editis. Hieron. Dicelius Programmate de Iano, Lipſiae 1701. euulgato. Martin. Hublerus oratione de Iano eiusque templo Romae olim et alibi terrarum famoſiſſimo. Altd. 1702. Brand. Henr. Gebhardi diſſert. de Iano. Gryphisw. 1703. Claudius Groſeus de Boſe diſſertatione de Iano veterum et numis nonnullis eum reſpicientibus. Gallice. Pariſiis 1705. 8. et latine reddita in Chriſt. Woltereckii Electis rei numariae pag. 1. ſqq. Ouzelius ad Minuc. Felicis cap. 21. Plutarchus et Boxhornius in quaeſt. Rom. T.V. theſauri Graeuiani. p. 933, 966, 1010. Ortelius cap. Deorum lib. 2. init. Martinus Lipenius de Strenis c. 4. Chriſti. Gottlieb Schwarzius pag. 4. diſſert. de Diis clauigeris. *Saturnus*, de quo Macrobius Saturnal. lib. 7. ſq. Albericus de imaginibus Deorum c. 1. Ouzelius l. c. Iac. Sponius Miſc. erud. antiquitatis S. 3. N. 98. *Genius*, de quo qui egere recenſebuntur ad § XXVII. *Sol*, de quo qui commentati ſunt laudauimus ſupra paragrapho XII. *Orcus*, de quo Feſtus et Lampridius apud Boxhornium Quaeſt. Rom. X. Boccatius in Genealogia Deorum de Erebo. Stephan. Fourmontus Hiſtor. Acad. Inſcription. Tom. II p. 6. ſqq. *Liber* ſiue *Bacchus*, de quo Laurent. Begerus in diſſertatione de Cranae inſula pag. 26. Anton. van Dale diſſert. IX. ad antiquit. et marmora ſpectant. pag. 84. ſeq. Ioan. Henr. Eggelingius diſſert. de myſterio Cereris et Bacchi, T. VII. theſauri Gronouiani, p. 57. Iac. Sponius Miſc. erudit. antiquitatis p. 25. Theod. Haſaeus T. 15. hiſtor. critic. reipubl. litter. p. 230. ſqq. Ioan. Baptiſta Recanatus nelli Supplementi al Giornale de' Letterati d' Italia. T. II p. 1. ſqq. Franc. Seuinus T. III. hiſtor. Acad. Inſcription. p. 52. ſqq. edit. Amſtelodam. Chriſti. Gottl. Schwarzius Miſc politior. humanitatis c. 3. p 63. ſqq et c. 4. p. 95. ſqq. Matthaeus Aegyptius in Explic. S. C. de Bacchanalibus. Ioan. Nicolai de ritu Bacchantium. c. 1. - 8 De Baccho *Morycho* Anton. Francisc. Gorius in Muſeo Cortonenſi, et Frider Gotth. Freytagius T. I. Actor. Acad. Elector. Moguntinae Scient. vtilium, quae Erfordiae eſt, p. 445. De Baccho *Pſila* Auctor libri gallici ſaepius laudati Explication de divers Monumens, qui ont Rapport à la Religion des Anciens, p. 55. ſqq. De Baccho *Sabazio* Alexander-Xau. Panelius in commentat. de Ciſtophoris. De *nocte Dionyſiaca* Theſaur. gemmar. aſtrifer. Vol. III. Bacchi triumphus in Sardonyche explicatur in A. E. 1728. p. 6. Bacchus centauris vectus exhibetur in Muſeo Romano, ſect. 1.

sect. 1. tab. 44. p. 30. muliebri facie, ibid. sect. 2. tab. 4. p. 52. floribus coronatus ibid. tab. 5. p. 53. *Tellus*, de qua videantur scriptores supra ad Vestam et Cererem laudati. *Luna*, de qua Spartianus vit. Caracallae c. 7. et Iac. Sponius Misc. erud. antiquitatis pag 90. Alii XX selectos Deos numerant, XII nempe mares, et VIII feminas; ita *Ioan. Textor* in officina, sed accenset plures e Consentibus. Inter Deos *minorum gentium*, siue, minutos ac minusculários occurrunt *Indigetes*, siue homines post fata inter Deos agentes, qui et Heroes, [36] Semones siue Semihomines, de quibus conferantur Philostratus in Heroicis; Paganus in tres Inscriptiones graecas Smyrna allatas, et in commentario in cenotaphium M. Artorii, circa finem. Inter Heroas celeberrimi fuerunt, *Hercules*, de quo Albricus de Deorum imaginibus c. 22. Aleander in tabul. Heliac. T. V. thesauri Graeuiani, pag. 715. 721. 729. 738. Boxhornius ibid. p. 917. 990. 1022. Laur. Bergerus in Hercule Ethnicorum ex variis antiquitatum reliquiis delineato. Coloniae Marchicae 17 5. fol. Idem Tomo I. thesauri Brandenburgici p. 30. seq. 208. 303. 317. et T. III. p. 47. Mich. Angel. Causseus de la Chausse de simulacris Deorum c. 30. Ioan. Nic. Funccius de veter. Romanor. per filium Dei iurandi consuetudine, T. 3. symbol. litter. Bremens. p. 639. sqq. De *Germanorum* et *Gallorum* Hercule Keyslerus antiq. Septentrion. p. 38 et 190. sqq et Ioan. Frickius de Druidis, pag 94. editionis repetitae cura Alb. Frickii. Vlmae 1744. 4. De Hercule *Augusto* Oliuerius in notis ad Marmora Pisaurensia p. 14. De Hercule *Inuicto* Ian. Brouckhusius not. ad Tibullum pag. 74 et 400. De *Magusano* Boxhornius Quaest. Rom. 1. De *Musagete* Ludou. Franc. de Fontenu Memor. Acad. Inscription. T. X. p. 77. sqq. edit. Amstelod. Edmund. Frigelius de statuis p. 24. Iac. Phil. Tomasinus de donariis p. 169. De ὀφιοκτόνῳ, ὀφιομάχῳ, et ἐφιούχῳ Petrus Dan. Huetius demonstr. Euang. Prop. IV. pag. 153. edit. Paris. 1679. fol. Petrus Grariolus pag. 130 dissertationis de praeclaris Mediolani aedificiis. Ian. Gruterus pag. 44. Inscr. I. Ioan. Ern. Immanuel Walchius in dissertatione de Deo Melitensium pag. 46. vbi plura Herculis cognomina recensentur. De *Prodicio*, siue *Xenophontio*; Theodor. Hasaeus T. 14. histor. critic. reipubl. litter. pag. 233. sqq. De Hercule *Sancto* Dan. Heinsius ad Ouidii Fastorum lib. VI. 213. et Ioan. Passeratius not. in Propertii lib. 4. eleg. 10, 71. De *Saxano* Ioan. Henr. Hagenbuchius in antiquitatibus Cliuensibus, siue Inscriptionibus Berdengalensibus, Susati 1731. 8. editis, inuestigatione prima. De *Saxano, Tiburtino, Tricoso*, Ioan. Georg. Graeuius in praefatione ad T. V. thesauri antiq. Romanarum. De *Somniali*, qui

[36] *Heroas, hominumque in Deorum numerum relatorum cultum ante legem latam in vsu non fuisse censet H. Winderus Vol. I. Historiae criticae et chronologicae, p. 216.*

qui incubantibus in eius templis fomnia mittere credebatur, Claud. Salmafius exercit. Plinian. p. 248. Iac. Sponius mifcell. eruditae antiquitatis p. 100. et de aris ignotorum Deorum, T. VII. thefauri Gronouiani p. 268. De Hercule Σωτῆρι Iul. Car. Schlaegerus comment. de Diis hominibusque feruatoribus pag. 35. Ioan. Chrifti. Mefferfchmid in comment. de hoc argumento. Lipfiae 1755. 4. edita. De *Tarfenfi* Caft. Innoc. Anfaldus in epiftola ad Albert. Mazzolenum, Brixiae 1749. 4. euulgata. De *columnis Herculis* confulatur Chr. Gottl. Schwarzii differtatio Altdorfii 1749. habita. *Caftor et Pollux*, de quibus Ezechiel Spanhemius de vfu et praeftantia numifmatum T. 1. pag. 475. Ioan. Seldenus de Diis Syrorum S. 1. c. 16. Vindingius in Hellene T. XI. thefauri Gronouiani. Relandus et Gutberlethus de Diis Cabiris. Begerus Thefaur. Brandenburg. T. I. p. 707. et T. II. p. 572. A. Nebriffenfis Tomo VI. Biblioth. critic. pag. 1174. Dilherrus T. I. Difp. academic. p. 238. P. Kunzius de vexillo nauis Alexandrinae pag. 4, 13. fqq. Iul. Car. Schlaegerus de Diis feruatoribus p. 38. Chrifti. Weifius differt. fecunda de Diis vialibus p. 17. fqq. *Aefculapius*, de quo Bandurius T. 1. Numifmatum pag. 97. Begerus thefauri Brandenburg. T. 1. pag. 67. feq. 159 402. 417. 442. 492. Ioan. Bapt. Cafalius de veteribus ritibus 1. 7. Caufeus tabula 17. Iuftus Godofredus Gunzius de Δαιδουχίαις fiue facibus in facris Aefculapii. Lipfiae 1737. 4. Ioannes Harduinus in numis vrbium illuftratis pag. 347 et 390. Carol. Frider. Hundertmarck de principibus Diis artis medicae tutelaribus apud Graecos et Romanos. Lipf. 1735. 4. Ioannes Chrifti. Mefferfchmid de Aefculapio Σωτῆρι. Lipf. 1752. 4. Mufeum Romanum Sect. 1. tabula IX. pag. 8. vbi quoque tab. X. p. 9. de Hygea. Ioan. Chryfoftomus Scarfus in epiftola de variis antiquis monumentis. Venetiis 1739. 4. p. 91 - 96. Chrifti. Gottl. Schwarzius de Aefculapio et Hygea Diis φιλανθρώποις. Altorfii 1725. 4. Sponius Mifc. eruditae antiquitatis, fectione 4. Idem in libro gallico, Recherche des Antiquitez, differt. 23. p. 326. feqq. de collegio Aefculapii et Hygeae differit. Marmora Taurinenfia P. I. p. 217. fqq. Porro occurrunt *Nouenfiles*, fiue ex peregrinis Diis de nouo recepti: vt vero inter Deos Romae reciperetur aliquis, Senatus auctoritas et poftea Imperatorum confenfus requirebatur; qua de re confuli poffunt Petrus Faber Semeftr. lib. 3. cap. 1. et Gerhard. Ioan. Voffius in Etymologico, T. I. Oper. pag. 346. Denique occurrunt *Diui*, fiue a Romanis ipfis e Romanis in Deorum numerum relati. Roma ipfa inter Deos culta eft, vt praeter alios notat Michael Angelus Caufeus in Mufeo Romano, in quo de Diis plura, Tomo quinto antiquitatum Graeuii pag. 769. [37] Omittimus *Deos Rufticanos*, vt Panem, Faunos, Satiros,

Xx Silenos,

[37] *Idem honor aliis quoque vrbibus et integris nationibus exhibitus eft. Vide Io. Gottl. Lakemacheri antiquitates Graecor. facras p. 110, et, qui ibidem laudati funt, fcriptores.*

Silenos, de quibus conferantur Aleander Tabul. Heliac. Tomo quinto thesauri Graeuiani pag. 746. Begerus T. I. thesauri Brandenburgici pag. 16. 18. seqq. 155. et T. III. pag. 257. 259. 745. Casaubonus de Satira, Tomo secundo Musei Creniani. C. G. Schwarzius Miscellan. politior. humanitatis cap. 4. § 5. seqq. De Faunis veterum Germanorum consule Keyslerum antiquitat. septentrional. p. 178. sq. et Ekhartum T. I. Rerum Franc. Orientalis p. 410. Omittimus quoque *Nymphas*, de quibus egerunt Lucas Holstenius comment. in veterem picturam Nymphaeum referentem, Tomo IV. thesauri Graeuiani pag. 1800. Raphael Fabrettus de aquaeductibus pag. 99 seqq. Iacob. Gronouius ad Pomponii Melae 2. 1. 30. vbi per *hominem sibi illaudabilem* Fabrettum intelligit. Georg. Fabricius Descript. vrbis Romae pag. 119. Praeterimus quoque *Tritones*, de quibus Marmora Taurinensia Parte prima pag. 160. seqq. *Agricolarum* duodecim Dii celebrantur a Varrone L. I. c. I. de re rustica: *Iupiter* et *Tellus*, *Sol* et *Luna*, *Ceres* et *Liber* Bacchus, *Robigus* ac *Flora*, [38] *Minerua* et *Venus*, *Lympha* ac *Bonus Euentus*. [39] De Diis *vialibus* apud Romanos et alios gentes cultis eruditus Everardi Ottonis liber lucem vidit Halae Magdeburgicae 1714. 8. rec. insertusque libro eiusdem Ottonis de tutela viarum publicarum. Trai. ad Rhen. 1731. 8. Ottoni adde Christiani Weisii Diss. duas de Numinibus vialibus. Lipsiae 1724 et 25. et G. S. Bayeri Diss. de Diis vialibus Graecorum. Regiom. 1718. Deorum adiuncti fuerunt *Nemesis*, de qua Ioan. Georg. Graeuius Lection. Hesiod. p. 28. Laur. Begerus Thes. Brand. T. I. p. 61. sqq. Iac. Perizonius not. ad Aeliani Var. Histor. L. 13. c. 2. p. 852. ed. Gronouii. Ioan Alberti obss. Sacr. pag. 286. Ioan Mich Dilherrus Disp. T. I. p. 242. Chr. Gottl. Schwarzius Misc. polit. humanit. pag. 60. et Ioan. Conr. Schwarzius noua et accurat. explicat. Nemeseon quarundam a Montefalconio collectarum. *Bellona*, de qua Laurent. Begerus contemplat. gemmar. dactyl. Gorlaei p 24. Iac. de Wilde in antiq. gemmis illustratis p. 86. vt reliquos Deorum adiunctos omittamus. Deorum *ministri* fuere Mercurius, et Silenus, aliique, quos praeterimus. Notum praeterea est, a Romanis cultas, praeter Deos superos, non modo Virtutes, et res praeclaras, *Pacem*, de qua Ioan. Henr. a Seelen Miscell. p. 303. seqq. *Fortunam*, de qua Vaesius ad Museum Cortonense p. 57. Io. Frid. Fischerus de ara pacis. Lipsiae 1748. Petrus Zornius de Templo Fortunae. Georg. Phil. Olearius de Fortuna Pop. Rom. Lips. 1713. De Fortuna *Milichia* ad Plutarchi

[38] *De* Flora *conf.* Merlinum *in Memoriis Treuultinis A. 1735. p. 2205. sqq.*

[39] *De* bono euentu *vide* Ioan. Monetae *pec. commentat. Gedani 1727. 4.* editam. Philib. Bernard. Moreau de Mautour *in memor. Acad. Inscript. T. 4. p. 78. seqq. edit. Amstelod.* et Moscardi *Museum p. 377.*

Plutarchi quaestiones Rom. agit laudatus a Seelen. Lub. 1748. De fortuna *Primigenia* Ioan. Gottl. Bidermannus Otior. litter. P. 1. p. 123. seqq. De fortuna *Reduce* Carol. Frid. Walchius. Ienae 1751. De fortunis duabus *Antiatibus*, siue Nemesi duplici, quarum vna bonorum remuneratrix, altera malorum vindex et Adrastea, Ioan. Georg. Graeuius ad Suetonii Caligulam p. 806. et Fabrettus p 614. Fortunae varia cognomina recenset Pet Burmannus ad Ouidii Fastor. L. 6. v. 569. *Honorem*, de quo Memoriae Treuultinae 1708. p. 214. Carol. Siluester in collectione Opusculor. T. V. p. 368. seqq. *Famam*, *Pietatem*, de qua vide Begerum Thesaur. Palatin. p. 96. *Fidem*, de qua I. E. Iablonski specimine spicilegii animaduersion. de cultu virtutum sacro apud gentes profanas, quo de Fide Dea, eiusque sacris in primis differitur. Francof. ad Viadr. 1752. 8. *Spem*, *Salutem*, de qua Guil. Musgraue Diss de Dea Salute. Oxonii 1716. Georg. Guil. Goldnerus Diss de Romanorum Dea Salutis, salutisque augurio. Gerae 1738. et Christi. Weidlingius Progr. de Dea Salutis. Leucopetrae 1714. *Victoriam*, vide Ioan. Henr. Schulzii Dissertat. de Dea Victoria. Halae 1741. *Concordiam*, de qua Io. Godofr. Geislerus pec. Diss. Lips. 1750. *Occasionem*, de qua conf. Marmora Taurinensia P. II. p. 4. *Bonam mentem*, de qua Ioan. Christi. Wensdorfius. Helmstadii 1755. *Sapientiam*, de qua conf. Mus. Rom. S. 1. p. 48. *Iustitiam*, de qua Stephan. Pighius in Gronouii Thes. Antiq. Graecar. T. IX. p. 1137. Dan. Priezacus Miscellan. L. 1. p. 1. seqq. Christoph. Wollius de Themide, diua Iustitiae praeside e sacra Christi ciuitate proscribenda. Lipsiae 1737. Resque naturales, *Elementa*, *animalia*, *plantas*, *fluuios*, *stellas* etc. Sed *inferos* quoque et *vitia et pestes ac morbos mortemque* ne scilicet nocerent; *paupertatem* item, *pauorem*, *obliuionem*, *senectutem*. Vid. *Plin.* lib. II. c. 7. et ex recentioribus Vossium L. IX. de Idolatr. c. 37. et 39. *Guilelmum Choul* de religione veterum Romanorum, editum Gallice, Italice et Latine: *Francisci Pomey* Pantheon Mythicum, saepius in Belgio ex Sam. Pitisci recensione atque in Germania etiam recusum, et Gallice versum a Tenantio. Parisiis 1715. 12. *Alexandrum ab Alexandro* L. 1. c. 13. et ibi *Tiraquellum: Adr. Iunium* L. III. Animadv. c. 1. et *Martinum Lipenium* in strenarum historia T. 12. Graev. p. 411. seq. Dii mali Deaeque, vt obseruat *Nic. Bergierius* L. II. de viis Imperii Romani c. 33. extra moenia fere a Romanis culti. De Deo *Termino* eiusque cultu apud Romanos dissertatio inserta legitur Memoriis literariis Treuoltinis A. 1706. Augusto mense p. 1380. seq. cui adde Adami Grenzii, et Bernh. Frid. Ludolph. Lauhnii Dissertatt. de hoc argumento, quarum illa Dresdae 1752. haec Lipsiae 1753. 4. prodiit. Venutum ad Museum Cortonense pag. 61. et Claudii Bozei Dissertationem de Deo Termino eiusque cultu apud Romanos; in memoriis

Academiae Inscription. pag. 63. seqq. De Diis *Etruscorum* copiose differit Antonius Franciscus Gorius Parte secunda Musei Etrusci. De Sabinorum Deo *Sanco* siue *Sancto* confer Dausqueium ad Silium Italicum p. 353. seq. De *cognominibus* Deorum scripsit praeter Iulium Aurelium ante laudatum, Petrus Iacobus Montefalchius, Perusiae 1525. 4. De *lingua* Deorum Ioan. Godofr. Lackemacherus obseruatt. philolog. P. III. p. 250.

XVI. De Diis Germanis et veteri Germanorum, Gallorum, Britannorum religione syngrammata quatuor composuit *Elias Schedius* A. 1641. Warsoviae vicesimo sexto aetatis anno extinctus, qui perdoctus scriptor dicitur a Seldeno I. de Synedriis p. 417. Syngrammata illa post auctoris obitum in lucem edidit Pater eius Georgius Schedius, Rector Scholae Gustroviensis, Amst. 1648. 8. recusa cum notis *Ioan. Iarkii* Stadensis Halae 1727. 8. praemissa praefatione Fabricii, et addita Diss. Io. Georg. Keysleri de cultu Solis, Freii et Othini. De Germanorum Diis praeter ea quae viri docti ad Caesarem de Bello Gallico VI. 17. et 21. et Tacitum de Germanorum moribus cap. 9. et 43. et Helmondus in Chronico Slavorum lib. 1. c. 82. atque in notis ad eum Henricus Bangertus p. 125. seqq. Paullus Hachenbergius in Germania Antiqua, Diss. 8. cui tamen nescio an aliquis facile assentietur, quod Lib. 1. c. 29. disputat eos sub Solis, Lunae et Ignis siue Vulcani nominibus SS. Trinitatem veneratos fuisse. Burcard. Gotth. Struuius in Syntagmate Historiae Germanicae Diss. 2. Anton. Banierius mytholog. explicatae Vol. II. P. II. Lib. 2. c. 254. Multa etiam Philippus Cluuerus in Germania Antiqua. Solent etiam de idololatria et religione Germanorum quaedam annotare Chronicorum, Annalium, Historiarum et memorabilium scriptores qui partes Germaniae persequuti sunt, vt Io. Auentinus in Annalibus Boiorum, Albertus Crantzius in Saxonia et Metropoli, Georgius Fabricius et Dav. Chytraeus in Saxonia, Io. Pomarius in Chronico Saxonum Germanice vulgato, Petrus Albinus in Chronico Misnensi, Caspar Sagittarius in antiquitatibus Gentilismi regnique Thuringici, quod a *Thoro* siue Ioue Germanorum et septentrionalium populorum nomen tulisse contendit: Fridericus Lucas in memorabilibus Silesiae, parte 2. Io. Stumpfius in Chronico Heluetiae, Valuasor in der Ehre des Herzogthums Crain T. 1. p. 55. seq. T. VII. p. 373. seq. Ern. Ioach. de Westphalen praefat. T. IV. monumentorum ineditorum rerum Germanicar. p. 200 - 241. Samuel Grosser in den lausitzischen Merkwürdigkeiten. Caspar Caluoer im alten heydnischen Niedersachsen. Ioan. Mich. Heineccius in Antiquitatibus Goslariensibus. Io. Georg. Eccardus in Comment. de Rebus Franciae Orientalis. Ioan. Bernhard. Wegelinus in Thesauro rerum Sueuicarum. Diss. 12. 13. 14. Hinc commemorandi *Trogillus Arnkiel*

in

in Cimbrischen Heidenthum Hamb. 1703. 4. *D. Hector Godfrid Masius* Schediasmate de Diis Obotritorum siue Mecl enburgensium, Radegasto praecipue, cum notis Andreae Borrichii, Hafniae 1688. 8. atque inter Masii Dissertatt. iunctim editas Hamburgi 1719. 4. p. 1040. seqq. *C. Arnold* von alten Sächsischen Wochengöttern und andern Götzen, und deren Gottesdienst: bey Ressens Gottesdienst der Welt. Heidelb. 1644. 8. *Ioan. Alexander Doederlein* in Antiquitatibus gentilismi Nordgauiensis. Ratisbon. 1734. 4. *Ioan. Georg. Keyslerus* in Antiquitatibus selectis Septentrionalibus et Celticis. Hanouerae 1720. 8. *Augustus Aldenbrück* Dissert. Historicomythologica de religione antiquorum Vbiorum. Colon. 1747. 4. auctius recusa ibid. 1750. *Godofr. Schützius* in Exercitationum ad Germaniam sacram gentilem facientium sylloge. Lipsiae 1748. 8. *Thomas Bartholinus* in Antiquitatibus Danicis, L. 2. c. 5. seq. *Ioan. Kirchmayer* de Germanorum veterum idololatria. Witteb. 1663. *Ioannes Bertels* Abbas Epternacensis in descriptione Deorum sacrificiorumque gentilium, Colon. 1606. 4. quem de Deastris in Treuirensi Electoratu et Luzenburgensi Ducatu maxime cultis nonnulla annotasse monet Michaël Herzius in Bibliotheca Germanica. De *Irmensula* Saxonica Henric. Meibomius T. 3. rerum German. de qua etiam videndus illustriss. Furstenbergius in monumentis Paderbornensibus p. 102 seq. Ernestus Casimirus Wasserbach in diss. edita Lemgouiae 1698. 8. Christianus Schloepkenius in Chronico Bardeuicensi et Beniam. Bielerus in Enarratione succincta de Hermensaula Saxonica. Torgav. 1749. De *Iodutta* praeter Crantzium in Saxonia V. 36. et in Metropoli VI. 7. Crusiumque et Spangenbergium, Henricus Vagedes in Operibus Academicis pag. 288. seq. vbi disquirit de origine loquendi formulae apud Westphalos et Rinthelenses frequentatae ich will dich schlagen du solst Iodut ruffen. Gerh. van Mastricht in Dissert. inserta Biblioth. Bremensi T. 7. p. 510. sqq. et Theod. Hasaeus in Paralipomenis, ibid. p 906 seqq. De *Ostera* Saxonum, Bedae *Eoster*, aliis *Astera*, inde Ostern, Ostermonath apud Eginhardum, Luneburg Mushard. Bremae 1700. Henricus Besselius ad Eginhard. c. 7. p 32. Caspar Sagittarius Antiquitatt. Magdeburg. § 35. De *Thoro* principe Veterum septentrionalium Idolo, *Ioachimi Wieland* dissertationes, Hafniae 1709 4. De *Crodone* Iacobus Tollius in Epistolis itinerariis, p. 31 seqq. Io. Mich. Heineccius c. 2. Dissert. de antiquissimo regionis Goslariam ambientis statu, et Crodone Hartzburgico, adiecta Antiquitatibus Goslariensibus. De *Büstero* siue *Püstero* [40] idem Tollius p. 34. Io. Christoph. Olearius syntagm. 1. rerum

 Thu-

[40] *Nunquam* Püsterum *a Germanis cultum esse, eundemque potius esse figmentis annumerandum affirmat* God. Schützius *ad Keysleri Itinera nouissima. P. II. p. 1334.*

Thuring. p. 321. seq. Wilh. Ernestus Tentzelius in dialogis menstruis vernaculis A. 1689. p. 718. Beniamin Scharf in descriptione iuniperi p. 104. seq. Immanuel Weber singulari Dissertatione. Gissae 1716. 4 et Ioan. Traugott Schulze P. III. Commentar. Societatis Artium Liberal. Lipsiens. p. 43. sqq. *Tibilcni* Noricorum Dei meminit Tertull. c. 23. Apologetici. De *Stufione* Christianus Guilelmus Vollandus in diss. de sacris Mulhusinis. Witeb. 1704. De *Flinsio* Laurentius Peccensteinius in Theatro Saxonico part. 3. p. 79. atque Ieremias Weberus in paradiso Academiae Lips. p. 17. De *Lollo* Franconiae Deastro Ioan. Henr. Boerisius T. 3. Misc. Lips. p. 307. seqq. vbi etiam icon. Dan. Guilielm. Triller ibid. T. 9. p. 175. seqq. Io. Gottl. Guiliem. Dunckelius symbol. litterar. collectione altera p. 238 - 309. vbi in eo est, vt euincat, Lollum fuisse eundem ac Harpocratem. De *Apolline Granno Mogouno* Ioan. Georg. ab Eckhart. Wirceburgi 1727. 4. De *Iside* Sueuis olim sacra Ioan. Gottlob Boehme. Lips. 1748. De Deo Celtarum *Endouellico*, cuius in inscriptionibus Gruteri p. LXXXVII. et LXXXVIII. mentio, exercitationem *Thomae Reinesii* editam Altenb. A. 1636. 4. recudi curauit Graeuius in syntagmate variar. Diss. Vltrai. 1701. 4. *Lud. Alphitandri* Disc. de Deo Endouellico citat Io. Conr. Dietericus p. 228. antiquitatt. N. T. atque ex eo refert, Germanorum Teufel deduci a Tubale, Numine Celtiberorum. De Dea *Nehelennia*, Nympha *Neha*, Numine veterum Zelandorum et Walachrorum, exstat erudita Dissertatio Cellae 1717. 4. in lucem edita a Ioan. Georg. Keyslero; recusa deinde in Eius antiquitatt. selectis Septentrionalibus et Celticis. Hanov. 1720. 8. quo in libro p. 259 sqq. De Diis aquatilibus veterum Septentrionalium et Celtarum differit. Adde Marci Zuerii Boxhornii Bedieding e van de Afgodinne Nehalennia; Eiusdem Antwort op de Vragen van de Afgodinne Nehalennia. Et Nic. Hieron. Gundlingii Sendschreiben an Herrn N. N. die in Seland ehemals bekannte Göttin Nehalennia betreffend. P. XXV. Gundlingianor. N. 3. De Dea *Hertha* Ioan. Petrus Ancherfenius in Valle Herthae Deae. Hafn. 1747. 4. Iac. Elsnerus in Historia Academ. Regiae Scientiar. Berolin. 1747. p. 446. et 1748. p. 441. et Sam. Walther in der historischen Nachricht von der alten deutschen Mordreneck. p. 21. seqq. De Idolis *Slauorum* egit Io. Petrus Ludewigius Diss. tribus. Witteb. 1691. recusis in eius opusculis iunctim editis T. II. L. I. et cum Abrah. Frencelii libro de Diis Soratorum aliorumque Slauorum Tomo secundo Scriptorum Lusaticorum Christiani Godofr. Hofmanni. Lips. 1719. fol. De praecipuo Slauorum Deo *Suantevitzio* aliisque Franc. Alb. Aepinus in schediasmate de Meclenburgensium a Gentilismo ad Christianismum conuersione. Rostochii 1708. Albertus Georgius a Schwartz in Historia Diplomatica ciuitatum Pomeraniae ditionis Suecicae Germanice edita Gryphisw. 1755. 8. p. 628.

p. 628. seq. De eodem *Zuantewitzio* et *Zernebog* Fellerus Trimestri XII. p. 644. De Bohemorum *Perone*, *Radigasto Witislao* et *Silva* Ioan. Georg. Stredowski in Sacra Morauiae Historia. Solisbaci 1710. 4. De Deo Pomeranorum *Rügeuit* idem Schwartzius lib. cit. p. 599. et de Diis *Poreuit* et *Porenutz* id. ibid. p. 600. De Prussorum Diis, *Percuno* [41], *Picollo*, *Potrimpo*, *Curchone*, *Perdoyto*, *Wurschkaito*, *Isschwambrato*, *Barstruko* et *Marcopeto* aliisque consuli poterit Christophorus Hartknochius in veteri et noua Prussia part. 1. c. 9. Cum Percuno illo nescio an commune aliquid habeat *Kernunnos* a quo nomen mensis Germanorum Hornung repetit illustris Leibnitius [42], qui significauit mihi in aedis Parisinae Cathedralis fundamentis effossa esse nouissime monumenta quaedam antiqua Celtica, in quibus est lapis [43], cui insculpta imago Dei cornuti et inscripta vox KERNVNNOS. De Tauri cultu apud veteres populos septentriomales singularem librum composuit *Thomas Broderus Bircherodius* quem *Taurum Cimbricum* inscripsit, vt didici ex nouis literariis maris Baltici A. 1698. p. 143. vbi ineditus ille memoratur, quem nec dum typis exscriptum comperi. Quod vero Schedius p. 220. scribit *Celtas priscos coluisse vnum Deum* Thaut, *et tres personas SS. Trinitatis*, Hesum *Deum Patrem*, Belenum *Deum filium*, *et* Tharamim *Deum Spiritum S. in vno Thaut siue Deo veneratos esse*, merum commentum est, vt ostendit Iac. Thomasius *ὁ μακαρίτης* programmate siue dissertatione LII. Ceterum de *Beleno* qui Apollo apud Gallos, videndus etiam Iac. Nicolaus Loensis lib. V. Miscellan. Epiphyllidum c. 15. Scaliger lect. Ausonian. lib. 1. c. 10. Steph. le Moyne notis ad Varia sacra p. 622. Ioan. Georg. Frickius comm. de Druidis p. 90. et Philippus a Turre in monumentis veteris Antii, vbi et de aliis quibusdam Diis disserit. De *Odino* siue *Wodano*, *Fria* et aliis Diis Deabusque populorum septentrionalium, praeter eundem Schedium aliosque videndus Io. Schefferus in Vpsalia antiqua, cap. 5 seq. Io. Eubergius libro Suecice edito de memorabilibus Vpsaliae c. 12 et Olaus Rudbeckius in sua Atlantica: qui de Heliolatria etiam Septentrionalium disserit T. 2. cap. 5 et de Selenolatria c. 8. et Olauus Dalinus in Historia Suecica. c. 5 et 6. De *Marte Hyperboreo* vide Fabiani Toerneri Dissertationem. Vpsal. 1707. 8. De *Woodano*, lucorum Deo, Gundlingiana P. XXXVI. p. 85. Ceterum conferatur de *Diis Celtarum* Simonis Pelloutierii Historiae Celtarum Tomus secundus. Hagae Comitum 1751.

[41] *Percuni sub nomine fulmen cultum a Lithuanis notat* Vossius III. 8. de idololatria; *adde* G. Outhouium de iudiciis Iehouae, p. 333. seq.

[42] *Vide Eiusdem Collectanea Etymologica p. 80. et Epistol. a Kortholto edit. Vol. I. p. 417. 419. 422. Ceterum Baudeloto Kernunnos iste est Pan. Daniel Iesuita legit Ceporinnnos.*

[43] Vide memorias literarias Treuoltinas A. 1712. Ianuar. p. 44. 54. et A. 1717. p. 625 sq.

1751. 12. De Diis *Samogitarum* ceterorumque *Sarmatarum* Ioan. Lasicii, Poloni, commentatio excusa est Basileae 1615. 4. De Diis *Gallorum* agit Iacobus Martinus, Benedictinus, in libro erudito de Religione Gallorum (La Religion des Gaulois) Parisiis 1727. 4. 2 Voll. et Antonius Banierius mythol. explicatae Vol. II. P. II. L. I. quibus add. Petrus Pithoeus L. I. aduersar. c. 3. De *Moritasgo* Deo Gallorum veterum Thomas Reinesius pag. 683. Epistolarum ad Hofmannum, et in Classe prima inscriptionum veterum, vbi perinde vt p. 632. Epistolarum, plurium aliorum priscorum Deastrorum memoria occurrit, quemadmodum in Gruteri Fabrettique inscriptionibus, et in Iacobi Sponii Miscellaneis eruditae Antiquitatis, sect. 3. et in eiusdem Aris obscurorum Deorum. Lugd. 1677. et Tomo septimo thesauri Gronouiani. *Dianam* maxime cultam a Celtis siue Gallis testatur Plutarchus de virtutibus mulierum, Opp. T. II. p. 257. De *Diana Arelatensi* agit Franc. de Rebatu T. 1. thesauri Sallengr. De *Nemauso*, *Vrnia*, *Auicanto*, *Velisna*, *Cuslano* Scipiò Maffeius antiq. Galliae p. 25. De Dea *Epona* Harduinus T. 2. Concilior. p. 1046. De *Eso* Gallorum Bibliotheque Françoise T. 14. p. 2 sq. De Diis *Belgarum* differit Guilielm. Musgraue in Belgio Britannico capite vndecimo.

XVII. De Diis Gentium vniuerse iterum iterumque in primis laudandi duumuiri praestantissimi Gyraldus et Vossius. Ac *Lilii Gyraldi* quidem syntagmata XVII. Historiae Deorum separatim primum Basileae 1548. fol. tum inter Gyraldi Opera ibid. 1581. fol. recusa, ac denique in editione eorundem locupletiore et luculenta quae V. C. Ioanne Iensio curante lucem vidit, Lugd. Bat. 1696. fol. prodierunt. Spectant huc etiam eiusdem Gyraldi syntagmata de Hercule et Musis. *Gerh. Io. Vossii* immortale de Idololatria opus Grotio in Epistolis Remonstrantium p. 767. Voëtio T. 1. select. p. 711. Morhofio lib. 1. polyhist. c. 21. ex merito celebratum, librisque nouem diuisum, subiuncto Maimonidis libro de idololatria cum Dionysii Vossii Fil. versione et notis prodiit primum integrum Amstelod. 1668. fol. Nam in editione Amst. 1642. 4. primi tantum quatuor libri et minus locupletes habentur. Sed totum recuderunt forma quarta Francofurtenses. Nouissime inter Opera Vossii iterum vidit lucem Tomo V. Amstelod. 1701. fol. His duobus vberioribus Operibus haec minora opera et compendia subiicere liceat *Melchioris Barlaei* de Diis gentium libros tres. Antwerp. 1562. 8. *Wilhelmi Kingii* historicam narrationem gentilium deorum atque heroum, cuius quarta editio prodiit Londini 1726. *Andreae Tookii* Pantheon, quod vndecima vice recusum est Londini 1729. 8. *Francisci Pomey* S. I. Pantheon Mythicum seu Fabulosam Deorum Graecorum maxime et Romanorum Historiam,

riam, Lugd. 1659. 8. Venet. 1683. 12. atque eadem forma duodecima saepius apud Belgas recusam et iconibus aeneis exornatam, nouissimeque praelis Francofurtensibus iterum in forma octopartita impressam: *Henrici Schaenii* Kiloniensis Mythologiam Deorum ac Heroum (itidem apud Graecos et Romanos) praecipue ex emendata et aucta editione Frid. Redtelii, Stetin. 1700. 12. *Henrici Spoorii* fauissas antiquitatis Romanae et Graecae. Vltrai. 1709. 4. rec. mutato titulo, sub hoc indice. Deorum et heroum, virorum et mulierum illustrium imagines antiquae illustratae. Amstelod. 1715. 8. *Beniamini Bineti* Commentat. historic. de Diis et daemonibus Gentilium, Delphis 1696. 12. *Iosephi Iuuencii*, S. I. Appendicem de Diis et daemonibus poeticis. Paris. 1726. 8. Dupuii (Dupuy) Mythologiam, s. Historiam Deorum, semideorum heroumque gentilium celeberrimorum. Parisiis 1731. 8. *Petri Gautruchii* historiam mythologicam deorum et heroum antiquorum. Paris. 1678. 12. Amstelod. 1723. 12. et nouissime auctiorem. Paris. 1725. 8. (*Hardionii*) nouam historiam poeticam. Paris. 1751. 12. Lexicon compendiarium historiae fabulosae deorum gentilium. Londini 1731. 8. et kurzgefaßtes mythologisches Wörterbuch. Berlin 1752. 8.

XVIII. Circa signa et imagines Deorum notandum, quod non fuerit tantus sapientiorum inter gentes stupor, [44] vt imagines ipsas sibi persuaserint esse Numina, neque pro meris habuerint illas Deorum symbolis, sed cultu prosequendas esse rati sunt, quod a Diis putarent illas animari inhabitarique. Id quod patet vel ex Clementinis homilia X. cap. 21. seq. et erudite aduersus Bellarminum et Gregorium de Valentia ostendit Ioan. Raynoldus lib. 2. de idololatria Rom. Ecclesiae c. 3. § 51. seq. p. 438-495. Irata vero Numina ex imaginibus perinde vt ex templis [45] μεταβῆναι et emigrare existimabant, illasque veluti inanimes et cassas relinquere, quae nihil deinde amplius venerantes iuuarent. Atque non defuerunt professi eam sagacitatem, vt sensu quodam praesentiae Diuinae imagines Diis animatas ab ἀψύχοις, et ἀμοίροις τῆς Θείας ἐπιπνοίας mortuisque et Numine vacuis imaginibus valerent distinguere, qua de re operae pretium est videre, quae ex Damascio in vita Isidori narrant Photius et Suidas in διαγνώμων atque Ἡραΐσκος. Huc spectat et euocatio-

[44] Arnobius L. VI. p. 197. Vtinam liceret introspicere sensus vestros recessusque ipsos mentis, quibus varias voluitis atque initis obscurissimas cogitationes, reperiemus et vos ipsos eadem sentire quae nos, neque alias gerere super Numinum figuratione sententias.

[45] Iosephus VII. 31. de bello Iud. p. 961. testatur in templo Hierosol. ante excidium auditam vocem, μεταβαίνωμεν ἐντεῦθεν. Confer quae viri docti ad Ieremiae XII. 7. et Matth. XXIII. 38.

cationis carmen apud Liuium lib. V. c. 21. et Macrobium III. Saturnal. 9. Confer, quos laudat Io. Iarkius p. 574. ad Eliam Schedium de Diis Germanorum, et quae viri docti ad Plinium XXVIII. 2. et *Franciscum Iunium* de pictura Veterum p. 70. edit. nouae. *Io. Guil. Bergerum* Differt. duabus de euocatione Deorum ex oppidis obsessis. Vitemb. 1711 et 14. *Andr. Cirinum* de veteri Roma c. 4. Thes. Sallengriani T. 2. p. 54. seq. *Barnab. Brissonium* L. 1. de formulis et sollemnibus P. R. verbis c. 107. ibidemque V. C. Io. Aug. Bacchium, qui ex Liv. I. 55. ostendit, Romanos ex suis quoque aedibus locisque Deos euocasse, quorum templa exaugurare vellent, locumque istum religione liberare; et *P. C. Ansaldi* librum singularem de Diis multarum gentium Romam euocatis. Brixiae 1743. 8. Vrbe capta Dii excessisse crediti, vide Diodor. Siculum XIII. Sacra e veteribus curiis in nouas euocata, et ex aliquibus illa per religionem euocari non potuisse scribit Festus in *Nouae curiae*.

XIX. *Imagines* Deorum pictae non minus quam sculptae apud veteres celebrantur, de quibus copiose idem Iunius in Catalogo artificum: ad cultum tamen quoniam sensus magis feriunt aptiores ferme visae sunt sculptae, et humana vt plurimum forma; quae vt plurimum minio erant fucatae. v. Ciceron. ad Diuers. L. IX. Ep. 16. Virgil. Ecl. X. 27. Plin. XXXIII. 7. et XXXV. 12. Pausaniam in Achaicis c. 27. p. 593. et in Arcadicis c. 39. p. 681. Tibullum II. 1. 55. ibique Brouckhusium, Plutarchum edit. Lipf. 1696. fol. Eundem Quaest. Rom. Q. 97. et Arnobium adv. gentes p. 196. Confer *Edmundum Figrelium* de statuis illustrium Romanorum cap. 2. et *Alexandrum ab Alexandro* IV. 12. De imaginibus veterum atriensibus praelimin. et cubiculariis agit pec. Differtat. *I. H. Schlemius*. Ienae 1664. Pretium signis additum non modo ab antiquitate, vel dignitate operis, Numen ab arte datum[46] servantis, et a materia vt auro vel ebore, atque ab artifice vt Phidia, Myrone, Praxitele, sed etiam a *vestibus* quibus induci consueuerunt, de quibus confer Wowerium ad Petronium p. 477. edit. Burmannianae, Cangii glossarium Graecum in *ποδέα*, et Ianum Brockhusium ad Tibullum p. 398. De vestitoribus simulacrorum et baiulis, *ἱεροστολισταῖς* et *ἱεροφόροις*, *ξοάνων θεραπευταῖς* Valesius ad Sozomeni lib. V. cap. 3. Ac *vela oppansa* imaginibus et statuis, die autem festo vt conspici illae possent remota iterum fuisse notauit Lipsius lib. 1. elector. c. 29. Capitibus imaginum a quarto iam saeculo radiatos impositos orbiculos lunulas vel corollas radiatas nimbosque multis docet *Ioannes Nicolai ὁ μακαρίτης* in diff. de *nimbis* antiquorum quae Imaginibus Deorum,[47] Imperatorum *ἀποθεωθέντων* olim et nunc Sanctorum capiti-

[46] Silius Italicus lib. XIV. 664.

[47] Vide et Gisb. Cuperi Obseruationes I. 2. c. 16. Florentis Christiani notas ad Aristo-

pitibus appingi consueuere, Ien. 1699. 12. Io. Daniel Maior in Serapide radiato, Barthius LIV. 17. Aduersar. Begerus T. 2. thesauri Brandenb. p. 528. T. 3. p. 444. Nicasius de numo Pantheo Hadriani p. 29. seq. Sponius Miscell. p. 285. Iunius de pictura Veterum p. 24. *Solerius*, siue, *Theophilus Raynaudus* de pileo, sect. 18. *Kircherus* Obelisc. Pamphil. p. 282. *Ioan. Behmius* de nimbis sanctorum. Regiom. 1716. *Huetius* ad Anthologiam p. 38. vbi notat, opercula simulacris imposita, vt protegerentur ab imbribus et auium contumeliis, vel ad maiorem operis dignitatem. Ceterum si qui depinguntur capitibus radiatis, id argumento est, eam picturam post eorum obitum factam esse. Nam viuentes personae illustres, sicubi depingebantur, ad caput *tabulae quadratae similitudinem*, quod viuentis insigne est, praeferebant, non coronam; vt ex Ioannis Diaconi Lib. IV. de vita Gregorii M. c. 84. obseruat Ioan. Mabillonius p. 231. itineris Italici. *Lumina* coram imaginibus de die *accensa*, vt praeter alios docet B. Ioannes Faes libro de cereis baptismalibus p. 130. seq. Sollemni etiam pompa *circumgestatae* Deorum imagines vel *in thensis circumductae*, de quo Io. Scheferus de re vehiculari veterum II. 24. et illustris vir Gisbertus Cuperus in Harpocrate p. 130. 165. seq. Cangii glossarium Graecum in πορτόμορφος. Meursius in Graecia feriata p. 4. etc. Io. Taffinus de anno saeculari T. 8. thesauri Graev. p. 549. 551. 553. *Lustratae* etiam subinde imagines et purgatae *ablutaeque* sollemni ritu, confer Matthiae Zimmermanni Analecta p. 64. seq. sed inprimis Ez. Spanhemii commentarium eruditissimum ad Calimachi hymnum V. qui est in Palladis lauacrum. Non dubitarunt etiam *miracula* quaedam imaginibus Deorum Dearumue Pagani adfingere, vt apud Plutarchum Camillo p. 132. memorari videas ἱδρῶτας ἀγαλμάτων πολλάκις ἐκχυθέντας, στεναγμοὺς ἀποστροφάς τε καὶ καταμυήσεις ξοάνων; *sudores simulacrorum haud raro effusos, gemitus, auersiones et gestus simulacrorum annuentium.* Confer, quae de Veneris imagine miraculosa Athenaeus XV. p. 676. et de imagine fortunae muliebris loquuta Dionysius Halic. lib. 8. p. 526. de aliis imaginibus medendi vi praeditis, et diuinatoriam vim impertiendi Lucianus in Deorum Concilio T. 2. p. 714. De imagine sanguinem sudante Cicero 1. de diuinat. Alia simulacrorum sudantium exempla collegit Freinshemius ad Flori II. 8. 2. Sed illud quidem a naturali caussa proficisci potuit, vt ex Theophrasti V. 10. hist. plantar. et IV. 4. de plantarum caussis notauit Spanhemius libro laudato p. 527. Idem monet Plutarchus in Coriolano, f. 232. vbi non audet fidem tribuere iis qui loquutas etiam imagines affirmarunt, cuiusmodi plura exempla collegit Chri-

stophanis aues vers. 1114. Alex. Wilthemium ad diptychon Leodiense, p. 20. et Florentis Christiani notas ad Aristophanis aues, pag. 1114.

Christianus Flemingius in dissertationibus tribus de loquela sudore et motu imaginum, Lipsiae 1705. Denique si precibus suis surdos sensissent Deos, vel insigni calamitate afflicti essent, ea erat quorundam vaesania vt imagines et templa lapidarent, statuas abiicerent vel flagellarent, omniue contaminarent contumelia. Vide Iosuam Barnesium ad Anacreontem p. 38. Sam. Pitiscum ad Suetonium T. 1. p. 767. Petrum Morestellum de pompa ferali, L. 11. c. 4. T. XII. Thesauri Antiq. Rom. Graeuii p. 1354. et Boxhornium Quaest. Rom. Quaest. 3. *De Sigillariis*, siue icunculis argillaceis, quae vel Diti sacrari vel hominibus dari consueuere agunt *Spiridion* in Dissertatione inserta memoriis Treuoltinis A. 1719. p. 709. et *Ioan. Gottfr. Hoerius* duab. Diss. Vitemb. 1727.

XX. Ex Graecorum sententia alii Dii sunt Νοητοὶ s. intelligibiles atque supramundani (ὑπερκόσμιοι) a quibus res inuisibiles Spiritus et animas dependere putabant: et alii ἐγκόσμιοι a quibus corpora et res visibiles. Vide Sallustium de Diis c. 6. et quae ex Iamblicho et Proclo ibi Holstenius. Illos Iulianus apud Cyrillum lib. 2. p. 65. ἀφανεῖς appellat, vbi ait ἐμφανεῖς θεοὺς solem, lunam, astra et coelum esse εἰκόνας τῶν ἀφανῶν καὶ μὴ φαινομένων. Deorum ἐγκοσμίων alios iterum dicebant esse coelestes, de quibus viri docti ad Aelian. V. 12. Var. Hist. alios aethereos, igneos alios et aereos, alios aqueos siue θαλασσίους, alios terrestres, alios denique inferos s. subtartareos (ὑποταρταρίους.) Inter χθονίους s. terrestres alios volebant esse κλιματάρχας et ἐπιχωρίους siue integrorum climatum, regionum, prouinciarum praesides, alios tutelares singularum Ciuitatum ἰδιοπόλους ac municipes, πατρῴους et πολιούχους, alios denique ἐφεστίους et κατοικιδίους siue Penates atque Lares domesticos. Ita *Olympiodorus* commentar. inedito in Alcibiadem Platonis. Videas etiam memorari Deos laeuos sinistrarum regionum praesides; et apud Seruium in XII. *Aeneid.* v. 118. Deos ἀζώνους siue communes, qui generatim ab omnibus colendi sunt; neque certam Zonam vel tractum cui praesint, habeant sibi assignatum. Nymphae quae lucis praesunt ἀλσηίτιδες, quae arboribus ἁμαδρυάδες. Quae fontibus Ναΐδες et ὑδριάδες, atque hae iterum vel κρηνῖδες vel ἐπιποταμίδες, quae pascuis et gregi ἐπιμηλίδες, quae montibus denique ὀρεστιάδες, vt notat Scholiastes Homeri ad Iliad. v. 8. Vide et eundem ad Iliad. ι. 564. vbi de precibus ad Deos οὐρανίους, θαλασσίους et καταχθονίους. De Diis montium, valliumque praesidibus Io. Doughteius Analectis sacris, Chr. Guil. Franc. Walchius de Ebraeorum Deo montano, Ienae 1746. 4. et alii interpretes ad 1 Reg. XX. 23. De *Carmelo* monte et Deo Io. Iac. Bosius. Lips. 1740. 4. De Diis *mensalibus* Io. Gottl. Bidermannus Otiorum P. 1. p. 285. De *Aesculano* fodinar. metallicar. Deo, Idem ibid. p. 258.

De

De Deo *molarum* Anton. Franc. Gorius Vol. sec. memoriar. siue Actorum societatis Columbariae Florentinae.

XXI. Hoc propemodum omnibus gentibus commune fuit, vt singulis locis ac ciuitatibus patrios suos et indigetes, ἐγχωρίως atque vt Seruius appellat topicos haberent Deos, illis peculiariter colendos et eorum tutelares. Vide Ioan. Georg. Neuscheleri Diss. de Diis tutelaribus veterum gentium. Lugd. Batav. 1719. 4. Iac. Heinr. a Balthasar de eod. argumento. Gryphisw. 1745. 4. et quos laudat Ioan. Iarkius ad Eliam Schedium de Diis Germanorum p. 574. Membra quoque humana singulis sacra Diis, Ioui caput, Iunoni supercilia, Cupidini oculi, Pudori os, Sagacitati nasus, Neptuno pectus, Veneri renes, inguen et vbera, Priapo pudenda, Plutoni tergum, Iudicio et memoriae auris, Marti, Genio et Verecundiae frons, Mineruae digiti, genua et brachia Misericordiae, pedes et lingua Mercurio, dextera Fidei, vide Sertorii Vrsati monumenta Patauina p. 265. 266. et Caroli Frider. Pezoldi Diss. de membris humanis Diis gentilium consecratis. Lipsiae 1710. Arma quoque Diis singulis propria, vide Iacob. Pontanum VIII. 17. philocaliae fol. 301. Vetus Epigramma:

Dodoni tibi Iupiter sacrata est,
Iunoni Samos, et Mycaena Diti,
Vndae Taenaros aequorisque Regi:
Pallas Cecropias tuetur arces,
Delphos Pythius orbis vmbilicum,
Creten Delia, Cynthiosque colles,
Faunus Maenalon Arcadumque siluas.
Est tutela Rhodos beata Solis,
Gades Herculis, humidumque Tibur,
*Cyllene celeri Deo * niuosa:* * Mercurio.
*Tardo ** gratior aestuosa Lemnos,* ** Vulcano.
Ennaeae Cererem nurus frequentant,
*Raptam *** Cyzicos ostreosa Diuam,* *** Proserpinam.
Formosam Venerem Cnidos, Paphosque.

Plura exempla dabunt Ouidius III. fastor. vers. 81 sq. Tertullianus Apologetici cap. 24. Origenes V. contra Celsum pag. 257. Clemens protreptico pag. 25. et passim: Lactantius lib. 1. cap. 15. Prudentius in Symmachum lib. 2. v. 489 sqq. Sidonius carmine IX. v. 165 sqq. atque e recentioribus praeter Gyraldum Tiraquellus ad Alexandrum ab Alex. VI. 4. genialium dierum, Petrus Crinitus de honesta disciplina IX. 3. Io. Textor in officina scholastica p. 60 - 70. Ouzelius ad Minuc. Felic. c. 6. et Schaeuius in Mythologia p. 26 sq.

Etiam Iudaeis exprobrat Propheta Ierem. XXVIII. 2. *secundum numerum ciuitatum tuarum sunt tibi Dii, Iuda.* Quibusdam vero populis vt Atticis et Romanis cordi fuit non modo suos sibi peculiares Patrios et παλαιοτέρους atque vt Minucius Felix cap. 25. appellat vernaculos Deos cultu afficere, de quibus consule Ioan, Ern. Imman. Walchium de veterum Diis patriis. Ienae 1751. sed et νεωτέρους et ξένους siue ξενικούς, ac peregrinarum gentium et quas subiugarant placare Numina, et illis sacra facere, festaque Theoxenia, et templa Panthea, arasque consecrare Diis etiam [48] ignotis vt Athenis, et nuncupare vota, ac preces offerre. Seruius ad I. Georg. *Post specialem inuocationem transit ad generalitatem, ne quod Numen praetereat. More Pontificum per quos ritu veteri in omnibus sacris post speciales Deos quos ad ipsum sacrum quod fiebat necesse erat inuocari, generaliter omnia Numina inuocabant.* Hesychius: Θεοὶ ξενικοὶ παρὰ Ἀθηναίοις τιμῶνται, οὓς καταλέγει Ἀπολλοφάνης ἐν Κρησί. Confer Valesium p. 209. ad Eusebium et quae de festo Theoxeniorum Casaubonus ad Athenaeum IX. 3. vnde Himerius apud Photium p. 579. Athenis τὸ μέγιστον τῆς εὐσεβείας τὸ κεφάλαιον tribuit, de quo vide et Suidam in Τιμασίων ex Philostrati VI. 3. Quid quod Seneca Epist. 90. et Proclus apud Marinum in eius vita c. 19. volebat Philosophum esse οὐ μιᾶς τινος πόλεως, οὐδὲ τῶν παρ' ἐνίοις πατρίων θεραπευτὴν, κοινῇ δὲ τοῦ ὅλου κόσμου ἱεροφάντην, non vnius cuiusdam ciuitatis nec municipalium sacrorum cultorem, sed ingentis omnium Deorum templi hierophantam. De *Angelis Ethnarchis* vide interpretes eruditos ad Deut. XXXII. 8. et Daniel. X. 13. Cyrillum IV. contra Iulian. p. 115 seq. Cotelerium ad recognitiones Clementis lib. 2. cap. 42. et de Angelis Ecclesiarum Praesidibus Nazianzenum Orat. XXXII. p. 516. 528. et interpretes ad Apocalypſ. caput secundum tertiumque. De fortuna Vrbium quae saepissime in numis conspicitur tum temone et globo vel cornu copiae et de Vestae cultu publico in Prytaneis, consulenda Ezechielis Spanhemii diatriba de Vesta ac Prytanibus Graecorum, quae cum Iusti Lipsii libro de Vesta ac Vestalibus tomo quinto thesauri Graeuiani inserta, ibique primum edita est. Inter statuas Cpolitanas in Originibus Cpol. Combefisianis p. 13. memoratur πόλεως ἡ τύχη. Vide et p. 16. 27. Templum genii apud Dionem lib. 47. p. 492. et lib. 50. p. 609.

XXII. Fuit et hoc inter Gentes passim receptum, vt quemadmodum locis ita et rebus atque casibus officiisque et negotiis vitae humanae atque artificiis

[48] Confer Meursium de Piraeeo, c. 10. Seldenum III. 14. 3. de Synedr. Reinesium in limine inscriptionum, Io. Andreae Bosii diss. de ara ignoti Dei, Io. Iac. Helleri de Deo ignoto Atheniensium T. 7. thesauri Gronov. Petrum Berthaldum de ara c. 10. et quae viri docti ad Actor. XVII. 23. Laertii Epimenidem, Philostratum VI. 3. Minutium Felicem c 6. &c.

ciis certa praeficerent numina, certasque eisdem tribuerent tutelas, ac pro felici in his successu iis supplicarent. Cuius rei exempla plurima qui volet reperiet apud Tertullianum lib. 2. contra nationes c. 11. et Apologetici c. 24. Clementem Alex. in protreptico, Cyprianum de Idolorum vanitate, Arnobium, lib. 2. contra gentes p. 89. lib. 3. p. 113 seq. et lib. 4. p. 130 seq. editionis a Salmasio emendatae Lugd. Bat. 1651. 4. Lactantium lib. 1. cap. 20. et Augustinum lib. IV. de C. D. capitibus plerisque et VI. 9. E recentioribus de Diis certarum aetatum, negotiorum &c. vide Andream Beyerum ad Selden. de Diis Syris p. 163 seq. p. 169 seqq.

XXIII. Quis vero non miretur, vel indignetur, hos quoque qui Christianos se, et solos Ecclesiam esse gloriantur, tam aperte vtroque hoc in genere inuisa Deo et improbata antiquis Christianis Ethnicismi vestigia legere, vt *Antonius Macedo* Lusitanus non dubitauerit A. 1687. fol. Vlysipone vulgare ingens volumen, quod inscripsit, *de Diis tutelaribus orbis Christiani*, in quibus celebratur

Maria *totius orbis* patrona.
Michael Archangelus antonomastice *Ecclesiae* patronus. Iudaeorum olim, hodie Gallorum. vide Gaulominium II. 7. ad vitam Mosis p. 183. ed. Fabric.
Sancti Angeli *Regnorum* custodes.
Petrus & Paullus *Romae*, item Maria, et tempore contagionis S. Sebastianus.
Constantinopoleos Maria, Michael Archangelus, Petrus et Paullus, et belli praesertim tempore Georgius Martyr.
Neapoleos a Petro Christianismum edoctae, Maria [49] et septem alii Patroni antiquiores et iuniores, inprimis S. Ianuarius. Thomas quoque Aquinas. vide Thomam Chioccarellum in Catalogo Antistitum Neapolitanorum. p. 168 seqq.
Florentiae Maria, S. Io. Baptista et S. Miniates.
Senae Maria, S. Ansanus, Crescentius, Sacinus et Victor.
Vrbis Pisanae Maria, Raynerius Pisanus, Iacobus maior Apostolus, XL Martyres, 10000 Martyres, et praeter hos Sixtus, Iustina, Torpes, Martyres.

Rauen-

[49] La Biblioth. volante Ioannis Cinelli T. 8. p. 40. memoratur *Francisci Porcelli*, Dominicani, breve Discorso, nel qual si narrano i motivi della Citta di Napoli, in reintegrare alla sua padronanza la Vergine *S. Patrizia* Imperatrice di Constantinopoli. Addit Cinellus: il sottrarsi dalla protezzione de' Santi, fu sempre cagione di qualche gran flagello. Anche un' altra Citta, che non volse S. Bernardo de gli Vberti per Protettore, fu severamente da Dio punita, ed in suo Consiglio ove si proponera d' elegger *Giesu Cristo* per Re, mandatone il partito, yi furono di 90 voti contrarii, se ad un Classico Autore credersi Dee. Cosi quell' Ossequio che non volse dare a Dio, bisogno per necessita dar lo agliIlomini.

Rauennae Apollinaris, Vitalis et Vrficinus.
Cremonae Homobonus, Himerius, Petrus, Marcellinus, hisque additi postremis temporibus Franciscus Xauerius et Petrus Martyr.
Genuae a Barnaba Christianam fidem edoctae, Georgius Martyr, Io. Baptista, Laurentius Leuita, Bernardus Abbas.
Bononiae, praeter Petrum et Mariam, Petronius, item fecundarii, Proculus, Florianus, S. Ambrosius, Dominicus, Franciscus, Ignatius Loiola, Xauerius.
Mediolanensis Dioecesis, Barnabas.
Vrbis Mediolan. Ambrosius, item Geruasius, Protasius, Celsus, Nazarius, Felix et Nabor: tum pestilentiae contagiosae tempore S. Sebastianus, regnantibus vero Longobardis Io. Baptista.
Mantuae Aloysius Gonzaga.
Venetiarum Marcus Euangelista, item Petrus et Iacobus Apostoli, Theodorus, Nicolaus, Georgius, Magnus Episcopus, & Laurentius Iustinianus.
Patauii Daniel Martyr, Antonius, Iustina & Prosdocymus.
Sabaudiae et Pedemontii Mauritius Martyr.
Augustae Taurinorum Io. Baptista, cum Salutore, Aduentore, Octauio et Secundo.
Siciliae Maria, & belli tempore S. Georgius. (*olim Ceres ac Proserpina. Diodorus Sic. T. 2. p. 750.*)
Panormi Maria, Augustinus, Benedictus, Dominicus, Franciscus, Ignatius aliique multi p. 203 seq. ab Antonio Macedone nominati.
Messanae Maria, item Placidus, et Albertus Carmelita.
Sardiniae Maria.
Calaris vrbs habet Saturninum, Caecilium Calaritanum et Luciferum.
Sasaris s. Turritana Dioecesis Gauinum, Portum et Ianuarium.
Hispaniae Patrona Maria et Iacobus maior.
Lusitaniae, Maria, Iacobus, Georgius, et pestilentiae tempore Sebastianus.
Eborae Vrbis Mancius.
Conimbricae Iacobus Apostolus.
Aliarum Lusitaniae vrbium Patronos idem Macedo enumerat p. 254 sq.
Olyssiponensis vrbis S. Vincentius.
Indiae Orientalis Thomas Apostolus, item Iacobus, Maria et Xauerius.
Aethiopiae Maria, Antonius.
Arragoniae Maria et Georgius.
Cataloniae itidem Maria et Georgius.
Valentiae praeter Mariam et Georgium, Vincentius Ferrerius.

Nauar-

Nauarrae Firminus et Xauerius.
Austriae Colomannus, S. Leopoldus et Maria.
Galliae Maria, Michael Archangelus, Ioannes Baptista, Petrus, Paullus, Stephanus Protomartyr, Dionysius Areopagita, Martinus.
Burgundiae Maria, Andreas Apostolus, Benignus, Bernhardus Abbas, Claudius Archiepiscopus Vesontinus.
Vesontinae vrbis Ferreolus, Ferrucius.
Bohemiae Vitus, Wenceslaus Dux, Adalbertus Episcopus, Ludmilla, Procopius Abbas, Sigismundus Rex, Norbertus Praemonstratensis et Iosephus Mariae sponsus.
Hungariae Maria, Martinus, et alii p. 361 sq. ab Antonio Macedone nominati.
Viennae in Austria Leopoldus.
Isenaci et *Bambergae* S. Georgius.
Saalfeldae S. Ioannes Baptista.
Gothae Gothehardus Hildesiensis Episcopus.
Quedlinburgi S. Seruatius.
Fuldae S. Bonifacius.
Bauariae Maria Oetingana.
Moguntiae Martinus et Bonifacius.
Coloniae Maria, Petrus, Vrsula cum 11000 virginibus, tres Reges Magi, Gereon cum sociis, Cassius et Florentius, Victor et Gregorius cum sociis, Seuerinus et Cunibertus.
Augustae Treuirorum Petrus, Matthias, Thyrsus cum sociis, Palmatius cum sociis et alii Martyres, item S. Helena recens creata Patrona primaria.
Saxoniae Vitus et Petrus Apostolus.
Goslariae Simon Iudas et S. Mauritius.
Paderbornensium S. Liborius.
Thuringiae Bonifacius.
Ienae et *Ordrufi* S. Michael Archangelus.
Silesiae S. Hedwig.
Morauiae caput Olumucium habet Cyrillum et Methodium.
Belgii Patrona est Maria.
Flandriae Petrus.
Brabantiae itidem Maria.
Frisiae Maria et Iacobus.
Geldriae Galenus et Valenus.
Artesiae Vedastus et Maria.
Machliniae Rumoldus & Maria.

Brugarum Maria et Donatianus.
Bruxellensis vrbis Maria et Gudula.
Louanii Maria.
Gandauii Bauo et Libuinus.
Leodii et *Tungrensis Dioecesis* Lambertus Episc. & Hubertus.
Traiecti ad Mosam Seruatius.
Angliae Maria, Petrus, et in re militari Georgius.
Scotiae Andreas.
Hiberniae Andreas, Columba Abbas, Brigitta, et S. Patricius.
Poloniae, Adalbertus cum sociis, Florianus, Stanislaus, Casimirus Princeps, Wenceslaus, Hedwig Elisabetha Landgrauii coniux, Hyacinthus Dominicanus et Stanislaus Kostka Iesuita.
Lithuaniae S. Casimirus, Nicolaus, Georgius, Ladislaus, Iosaphat Episcopus Polocensis, et Maria.
Prussiae Andreas, Adalbertus, Bruno, et Bonifacius Camaldulensis.
Daniae Anscharius et Canutus Rex.
Slesuicensis Ducatus Georgius I.
Sueciae Anscharius, [50] Io. Baptista, Laurentius, Brigitta vidua, Ericus Rex.
Finlandiae Henricus Episcopus.
Moscouiae Maria, cum Nicolao Myrae Episcopo.
Liuoniae Maria.
Russiae Andreas cum Nicolao Episcopo.
Norwegiae Olaus Rex et Anscharius.

Vide etiam Allatium de Synodo Phot. p. 587. 599. et Rich. Simonem lib. 2. Epist. select. 19. vbi disserit de libro Hispanice edito, cui titulus: *Dissertationes Ecclesiasticas por el honor de los antiquos tutelares contra las ficiones modernas, por Don* Gaspar Ibannes de Segouia y Peralta, *Cavalero de la Orden de Alcantara, Marquez de Agropoli y Sennor de la villa de Corpa*, en Saragossa A. 1671. folio minore. Nomina vrbium pro martyrum nominibus venditata vide apud Petrum Wesselingium c. 24. Probabilium.

XXIV. Hisce patronatibus locorum accedunt praefecturae Sanctis in Ecclesia Romana adscriptae super certis vitae generibus et negotiis, vel etiam malis certis auerruncandis. Quamplurima eiuscemodi collegit singulari studio Theophilus Raynaudus S. I. T. VIII. Operum, in *titulis cultus Sanctorum specialibus* p. 531. 545 seq. neque improbat sanctos colendos per sortem deligi.

[50] Confer officia propria SS. Patronum Sueciae, Antw. 1631. et quae ex illis Io. Frid. Mayerus *T. 2. musei ministri Ecclesiae p. 521 seq.*

ligi p. 484 b. Hinc magno numero ab eo recensentur [51] Sancti coniugati et qui in coniugio vixerunt, Viduae, Virgines, p. 559. 574 sq. Sanctorum liberi, fratres &c. 559. 560. 578. gemini, tergemini, caesones. 560. 578. exorati a parentibus voto concepto 560. 578. Infantes, pueri, senes, obstetrices, nutrices p. 561. 578 sq. pumili, muti, surdi, coeci (de quibus etiam videndus Raderus et Raynaudus in coecitate oculata) 561. 579. monoculi, strabones, ophthalmici. 561. 578. *capite dolentes 561. eunuchi 579. Hydropici, phthisici, Hectici 562. paralytici, epileptici, strumosi 563. 579. *stomacho laborantes, pleuritici, 562. iliaci, colici, calculosi. 562. dysenterici, fistulosi, asthmatici 562. exscreantes sanguinem, arthritici. 562. podagrici, peste contacti, 562. 579. *leprosi, energumeni. 562. 579. * et 580. novitii et varii status Ecclesiastici et monachalis 562 sqq. Pontifices LXXIV. 563. 581 sq. primi alicubi praecones Evangelii. 563. 583. Agricolae, villici, 566. 583. Vinitores, Olitores, pastores. 567. subulci, bubulci, curator anserum S. Tryphon 567. carbonarii, cloacarum purgator 567. sutores [52], sartores, ephippiarius, vietor doliarius 567. sectores lapidarii, sculptores aurifices, argentarii, fusores 567. caelatores 567. lanii, coqui, fosores campanarum, fullones 567. lanarii, pictores 584 sq. caupones, molitores, pistores, venatores 567. fabri lignarii, ferrarii, murarii 567. 583 seq. venatores, piscatores, nautae, remiges, carrucarii 567. muliones, lignatores, textores, restio, propolae, mercatores, tingendi artifices, armifactores 567. nuncii s. tabellarii sancti p. 568. oeconomi, symphoniaci, Musici, 568. bibliopolae, librorum compactores, famuli et ancillae 568. Cancellarii Academiarum 569. Doctores, Theologi 569. Ludimagistri 569. Poetae 569. paedagogi, Scholastici, Philosophi 569. Medici (de quibus etiam Tyraquellus et Abraham Bzouius [53]) 569. 586. Pharmacopolae, chirurgi 569. ICti Sancti, (de quibus videndus etiam Io. Robertus S. I. in elogiis quinquaginta Iurisperitorum Sanctorum. Leodii 1632. 12.) 589. 585. Patroni caussarum 569. 587. Notarii 588. 569. Architecti 579. Commentarienses 569. Milites 570. Reges, Principes, Comites, Nobiles, etc. 570. 571. 572. 588 sq. Principum ministri, consiliarii etc. 572 seqq. 590. Confessarii Principum 572. Apparitores, tribuni capitales, carnifices, Carcerarii, 573. 591. adulteri, meretrices, nothi 573. latrones, Comoedi, Magi, Apostatae, 574. 591 seqq. Sancti in certis morbis implorandi p. 512 seqq. in

[51] In Heteroclitis spiritualibus p. 592. ss. edit. primae. Lugd. 1564. 4.

[52] Confer vitam S. Aniani ad instantiam sutorum Syracusanorum Italice editam a Francisco Intorcetta S. I. Messanae 1648.

[53] Adde T. XII. Biblioth. Graecae p. 738 et 739.

in certis generibus periculorum pag. 523 feqq. morbi a fanctis nomen trahentes pag. 531.

Quatuordecim opitulatores [54] generales fiue Apotropaei Diui in quocunque genere calamitatis implorandi funt S. Blafius, Dionyfius, Erafmus, Pantaleo, Vitus, Georgius (alii Gregorium appellant) Cyriacus, Chriftophorus, Achatius, Euftachius, Aegidius, S. Barbara, Catharina, et Margareta, de quibus Martinus Crufius in Corona Anni T. 2. p. 280 feq. B. Iac. Thomafius in differtationibus fiue programmatibus p. 314. ubi figillatim fufius differit de legenda S. Catharinae, et Rev. D. Georg. Henr. Goezius in diatriba de XIV. opitulatoribus Lubec. 1708. 4. qui etiam A. 1711. edidit exercitationem de cultu Sanctorum peftem depellentium, [55] vbi ex Auguftini Wichmanni Canonici Norbertini Monafterii Tungerloenfis Diario Ecclefiaftico de Sanctis contra peftem tutelaribus nominantur fub menfe *Ianuario* Genouefa, nobiliffima illa virgo Gallica: Sub *Februario* Antonius Abbas et Ofwaldus, Epifcopus in Anglia Wigornienfis: Sub *Martio* Gregorius Papa, Gertrudis virgo, Guntramnus Rex Franciae: Sub *Aprili* Liduina, virgo Hollandica, Theodorus Archimandrita, Catharina Senenfis: Sub *Maio* Macarius Antiochenus, Gela, virgo Hiberna, Bernardinus Senenfis, Maximinus Epifcopus Treuirenfis: Sub *Iunio* Rofilia, virgo Sicula, Benno Epifcopus Mifnicus, et Martialis, Epifcopus Lemouicenfis: Sub *Iulio* Gallus, Aruernorum Epifcopus, Edilburga, virgo Anglica, Fredegandus Presbyter, Chriftophorus Martyr: Sub *Augufto* Ofwaldus, Rex Angliae, Albertus ordinis Carmelitarum, Laurentius Archidiac. Romanus, Bernardus Claraeuallenfis, Bernardus Senenfis, Auctor Oliuetanorum, Auguftinus Hipponenfis, Sebbus, Saxonum orientalium Rex in Anglia: Sub *Septembri* Remaclus ex Epifcopo Monachus Stabuletenfis, Hadrianus Martyr, Nicolaus Tolentinus, Guido Anderlacenfis, Cyprianus Carthaginienfis, et Euftachius, cum vxore Theopiftide, filiisque Agapio et Theopifto: Sub *Octobri* Remigius Epifcopus Rhemenfis, et Therefia virgo: Sub *Nouembri* Carolus Borromaeus, Willibrordus Epifcopus Traiectenfis, Gregorius Epifcopus Neocaefareenfis, Zachaeus Abbas, Thomas Monachus Antiochenus, Nicon Monachus Armenus: Sub *Decembri*

[54] Vnde Pagi nomen, Vierzehn Heiligen. v. Unschuldige Nachrichten. 1728. p. 232.

[55] De quinque tutelaribus contra peftem patronis S. *Antonio, Rocho, Sebaftiano, Adriano et Chriftophoro* Auguftinus Wichmans, Canonicus Norbertinus, in apotheca fpirituali pharmacorum contra luem contagiofam aliosque morbos. Antwerpiae 1626. 4. c. XII. feq. p. 90. feqq. Quibus quinque longe alios idem fubiungit capitt. XIX - XLVII. et LVIII - LXII. De S. *Xauerio*, Patrono contra peftem allecto a ciuitate Brugenfi exftat fcriptum Philippi Francifci Taifne, S. I. Brugis 1666. 8.

cembri Eligius Episcopus Nouiodunensis, Nicetius Episcopus Treuirensis, Eucharius Petri Apostoli discipulus, Dauid Rex Israelis, Syluester Papa, et Iobus e terra Husi. Praeterea notat ad Mariam et Christi sudarium tempore pestilentiae recurri, vel profectionem institui ad S. Sebastianum aut Rochum. *Haeret hic error*, inquit Philippus Melanchthon in Apologia Augustanae Confessionis articulo IX. de inuocatione Sanctorum, *apud doctos, quod singulis Sanctis certae procurationes* [56] *commissae sunt, vt Anna diuitias largiatur, Sebastianus arceat pestilentiam, Valentinus medeatur morbo comitiali.* Sic Stapinus *podagra laborantibus* succurrere creditur, *calculo* [57] S. Liborius, *hernia* Symphorianus, *febri* S. Petronilla, *paralysi* Wolfgangus, *aduersus mortes subitaneas* S. Marcus, *aduersus ignem sacrum* siue *erysipelas* Antonius, contra *venenum* S. Ioannes Euangelista et Benedictus: *contra dolores capitis* S. Anastasius, *oculorum morbis medetur* S. Otilia, *dentium doloribus* [58] S. Apollonia, *anginae* S. Blasius, *doloribus mammarum* S. Agatha, *dorsi* S. Laurentius, *in tormentis iuuat* S. Lupus, *in partu* S. Margareta: *pro impetrando prospero puerperio filii* S. Felicitas: *in Melancholia* S. Maturius, *contra tussim, grauedinem et verrucas* S. Quirinus, *contra Colicos dolores* S. Erasmus, *contra psoram et vlcera* S. Rochus, *furiosis et obsessis opem fert* S. Ioannes Baptista et S. Romanus: *in tempestatibus et procellis* inuocatur S. Theodorus. *Pro pluuia impetranda* S. Eutychius, et S. Niebla, quam Niobes imaginem esse comperit et confringendam curauit Ioannes Maria Suaresius. v. A. E. L. 1723. p. 214. *pro furibus manifestandis* S. Geruasius et Vincentius, *contra morbum Gallicum* S. Iobus: *contra incendia et fulgura* S. Florianus, *in bello* S. Georgius, *contra grandines* S. Ioannes Euangelista, *nauigantibus patronus datus est* Petrus Gonsalez, Ord. Praedic. Tudae in Gallaecia A. 1211. vulgo dictus *Sant-Elmus.*

Theologis Patronus datus est S. Ioannes Euangelista, S. Thomas et S. Augustinus, *ICtis* S. Iuo, *Medicis et Pharmacopolis* S. Cosmus et Damianus [59], *Philosophis Oratoribus* et *Poetis* S. Catharina, *Studiosis* et *Scholaribus* S. Gregorius: *Mercatoribus* S. Frumentius et Guido. *Musicis* S. Leo Romanus et S. Caecilia, *pictoribus* S. Lucas, *Aurifabris et fusoribus* S. Eligius et Ianuarius, *Statuariis* S. Claudius, Nicostratus, Symphorianus, Castorius et Simplicianus. *Fabris ferrariis* S. Leonhardus, Dumstanus, et Longinus, *Sutoribus* S. Cri-

 spinus,

56 Confer Theophili Raynaudi Heteroclita spiritualia p. 427.
57 Acta Sanctorum T. V. Iulii 23. p. 401. 434. 439 sq.
58 Mémoires de Trevoux 1713. p. 2193.
59 De quibus conf. erud. Fried. Boerneri, Med. Doct. et Prof. Wittebergensis, commentat. de Cosmo et Damiano artis medicae Diis olim et adhuc hinc illinceque tutelaribus. Helmst. 1741. 4.

ſpinus, Homobonus, Zachaeus et Deusdedit, *Pannificibus* S. Michael et Meningus et Seuerus. *Sartoribus* S. Gutmanus, *figulis* S. Goarus, *fabris lignariis* S. Wolfgangus, Iacobus Baeticus, S. Ioſephus, *Equitibus* S. Georgius, *Equiſonibus* S. Eulogius: *iis qui rotas conficiunt* S. Ioſephus, *qui ſeras et clauſtra* S. Leonhardus, *baiulis* S. Chriſtophorus, *Vitriariis* S. Clarus, *Venatoribus* S. Euſtachius, *Viticolis et vinitoribus* S. Vrbanus, *Coriariis*, *bibliopegis*, *ephippiariis* S. Bartholomaeus: *textoribus* S. Onuphrius, *Hortulanis* S. Adelradus, *Militibus* S. Adrianus, *Carbonariis* S. Alexander, *Paſtoribus* S. Wendelinus, Cutbertus, et Simeon Stylita, *Nautis* ſiue *nauigantibus* S. Nicolaus, Chriſtophorus et qui recens acceſſit Petrus Gonſalez. *Subulcis* S. Antonius, Eberhardus, Harmogaſtes et Vlmarus, *Ruſticis* S. Albanus, Fortunatus et Iſidorus, Lambertus, Leontius: *Viduis* S. Gertrudis, *Coniugibus faeminis* S. Anna, *ſponſis* S. Dorothea, *Ancillis* S. Dula et Agathoclea, *Seruis* S. Eunus, Vitalis et Iuſtus. *Stultis* S. Maturinus, quia Italis *Matto* ſtultum ſignificat. v. Carpenteriana p. 245. *Impudici* inuocant eandem S. Dorotheam: *Meretrices* S. Mariam Magdalenam, Aframque, *Captiui* S. Leonhardum.

Igni putatur praeſidere S. Agatha, *Aquis* S. Nicolaus et Chriſtophorus: *Terrae eiusque frugibus* S. Iuſtus: *Aeri et tempeſtatibus* S. Valerianus et Theodorus: *Auerruncandis muribus gliribusque* inuocatur S. Gertrudis et Nicaſius, *muſtelis et martibus* S. Lupus, *erucis* S. Magnus. *Canibus* praeeſſe creditur S. Rupertus et Vitus, *ouibus* S. Wendelinus, *Equis* S. Eulogius, *Bubus* S. Pelagius, *Porcis* S. Antonius, *Anſeribus* S. Gallus, *Vino* S. Vrbanus et Medardus. *Pontibus* praeeſt S. Nepomucenus.

Conſulenda etiam *Gisberti Voetii* diſſertatio de Patronatibus, tutelis et praefecturis Sanctorum T. III. Diſp. Select. pag. 415. ſeq. *Hottingerus* P. II. Hodegi Germanice editi p. 235. ſeq. et *Martini Chemnitii* Examen Concilii Trid. P. II. p. 133. et quae aduerſus ridiculos et impios hoſce abuſus iam A. 1516. diſputauit D. Lutherus ὁ μακαρίτης in ſcriptis Halae iunctum editis A. 1700. fol. p. 12. ſeq. Vide et Bullingerum de origine erroris: Neuber ſtalten Agenten T. 2. p. 908. ſeq. et Io. Laſicium de Diis Samogitarum p. 52. Cregutum in reuelatore Arcanorum p. 227. Cur ſanctorum V. T. memoria nullo publico cultu feſtiuo in Eccleſia celebretur, oſtendit Theophilus Raynaudus Heteroclit. ſpiritual. p. 464. ſeq.

XXV. Ritus [60] ἀποθεώσεως ſiue conſecrationis, qua κτίσται et conditores Vrbium (v. Ezech. Spanhemium p. 331. ſeq. ad Iuliani Caeſares) aliique

[60] Ἀποθανατίζεσθαι vocant Graeci, et θεωθῆναι. Vid. Ezech. Spanhemii notas ad Callimachum p. 240. et Iac. Gronouium ad Arrian. p. 8. Minus erat ἐναγίζειν ſiue deferre

τιμὰς

que illuſtres homines defuncti inter Deos referebantur et publica conſecrabantur religione, Auguſti maxime et Auguſtae, ſed et ſorores, nutrices, filiae amaſii et amaſiae, breuiter perſtringit *Dio Caſſius* Lib. LVI. in Conſecratione Auguſti p. 843. diligentius ex eodem Dione *Io. Xiphilinus* in Seuero, vbi de conſecratione Pertinacis p. 1244. diligentiſſime *Herodianus* L. IV. c. 2. Confer e recentioribus *Io. Kirchmannum* de funer. Roman. L. IV. c. 13. ſeq. *Onuphrium* Panuinium in faſtis ad A. V. 964. vbi Catalogus Conſecratorum: *Iac. Gutherium* de iure Manium et de veteri iure Pontificio: *Voſſium* L. I. de Idolol. c. 12. *Iul. Caeſ. Bulengerum* de Imper. Rom. L. 1. c. 6. 7 et 10. *Claudium Nicaſium* in diſſ. ad numum Pantheum Adriani Imperatoris Lugd. 1689. 4. vbi potiſſimum de adulatione populorum viuos ac ſuperſtites etiamnum Imperatores et alios potentes Diis adſcribentium viuorumque imagines (vide Nazianzeni inuectiuam 1. in Iulianum p. 83.) adorantium: D. *Io. Burth. Menkenii* Conſecrationem Auguſtorum cuius aquila Auguſtarumque cuius pauo ſymbolum quaeque ad Placidum, Valentinianumque obtinuit ex numis illuſtratam Lipſ. 1694. 4. recuſ. in Decade Diſſertationum Eius academicar. edita ab Ottone Frider. Menkenio Lipſ. 1734. 8. pag. 1. ſeq. *Chriſtian. Cnorr* de Antiq. Roman. Numiſmatibus conſecrationem illuſtrantibus. Lipſ. 1660. *Camilli Syluestris* Epiſtolam ad Thomam Mariam Minorellium de conſecratione Imperatorum Romanorum et Auguſtarum aliarumque faeminarum Caeſareae familiae, et num carpentum cum mulabus in numis (quod ille negat) ſemper ſit conſecrationis nota; inſertam T. 3. ſupplementi ad Diarium eruditorum Italice editum a Ioan. Gabr. Hertz. Venetiis 1726. 12. *Ioan. Daniel. Schoepflinum* de apotheoſi ſiue conſecratione Imperatorum Romanorum et Imperatricum. Argentor. 1730. 4. et in commentatt. Eius hiſtoricis et criticis. Baſileae 1742. 4. *Franc. Mariam Bonadam* de Auguſtorum funere et apotheoſi, ad calcem carminum ex antiquis carminibus illuſtratorum. Adde Theſaurum gemmar. antiquar. aſtriferarum. Vol. III. Diſſ. quinta. Vide etiam quae de *ἀποθεώσει* Romuli *Liuius* L. 1. et *Dionyſius Halicarn.* l. 2. atque e recentioribus *Philippus Bonarata* in Diario eruditorum, Italice, T. 28. p. 9. ſeq. memorat, et quae de conſecratione Proconſulum magnorumque Ducum in Prouinciis tempore liberae Reip. *Mongaldus* in ſingulari diſſ. qua illum politicum primum, mox religioſum cultum ad Imperatores Romanos translatum obſeruat, in memoriis litterariis Treuoltinis A. 1709. Auguſto menſe p. 1409 ſeq. Con-

τιμαὶς ἡρωϊκάς: quod tributum propinquis Imperatorum, adde Triſtanum II. p. 333. maius θύειν ὡς θεῷ. Ceterum vt bene notatum a Tertulliano, *Deus non erat, quem homo conſultus* (Senatus Romanus vel Imperator) *noluiſſet, et nolendo damnaſſet.* Adde Petrum Fabrum L. III. Semeſtrium p. 1. ſeq.

Confer easdem memorias A. 1706. p. 1611. Similis consecratio adscriptiorum Diuorum apud alias etiam gentes Aegyptios, Persas, Graecos, vsu venit, vt docent interpretes ad librum Sapientiae c. XIV. 15. conf. Rev. *Io. Faes* Notas ad Gyraldum p. 698. sqq. *G. Pictorium* de apotheosi tam exterarum gentium quam Roman. Basil. 1558. et post *Marcelli Seueroli* Equitis Romani opus fatis auctoris interceptum, *Paullum Alex. Maffeium* parte 3. gemmarum veterum illustratarum p. 208. seq. Neque sub Christianis Imperatoribus morem hunc penitus intermissum obseruat Claudius Bartholomaeus Morisotus Centur. 1. Ep. 37. Immodicae adulationi totum hoc suis temporibus adscribit *Pausanias* in Arcadicis p. 601. *Nostra*, inquit, *aetate, qua gliscens fraus et audacia omnes prope terrae partes vrbesque occupauit, nulli iam homines in Deorum numerum veniunt, nisi forte per inanes titulos, et immodicae adulationis licentiam.* Haec sane tanta iam incrementa ceperat apud Romanos, vt spirantibus etiamnum Imperatoribus templa statuerentur et Augustea, flaminesque ac sodales consecrarentur. Vide H. Noris Cenotaphia Pisana diss. 1. c. 4. Catalogum Imperatorum et Augustarum consecratarum e vett. monumentis et numis dat quoque Onufrius de ciuitate Rom. c. 28. T. 1. Graev. p. 224. Busti rogique quadrati et superius in pyramidis formam desinentis qualem in consecrationibus vsitatum fuisse refert Herodianus, descriptionem ex veteri numo exhibet Nicasius pag. 33. Confer iconem eleganter ad veterum descriptiones factam quam exhibet I. B. Renoultus Historia Variationis Ecclesiae Gallicanae p. 54. Hine mos castri doloris sub quo Principum cadauera solent populo ostendi, Italis *Catafalchi*. In aliis numis exprimitur per rogum in columna. Vide A. Morell. p. 198. speciminis numarii. De infelici apotheoseos viuorum exitu pec. commentat. egit Ioan. Ludov. Rudorf. Lips. 1747. 4.

XXVI. Geminam plane consecrationi Gentilium esse canonisationem, quam vocant, Sanctorum in Ecclesia Romana, declarat *Io. Langbaenius* ad Longinum p. 124. edit. Iac. Tollii, *Hobbesius* Hist. Eccl. vers. 1481. seq. et Mussardus scriptor Gallus Collationis caerimoniarum veterum et recentium c. 7. Hoc autem longe magis etiam patebit, si vtriusque effectus et caussae, et caerimoniae diligenter inter se conferantur. Prima Canonisatio sollemnis sub Ioanne XV. Pontif. accidit Anno 993. qua in concilio Romano [61] post praelectum de eius vita et miraculis libellum *aethereos inter proceres sanctumque senatum* relatus est S. Vdalricus, Augustanus Episcopus, A. C. 873. defunctus, sollicitante Landulfo, Augustano Episcopo. Vide Dan. Papebrochii Diss. de Sollemnium Canonisationum initiis ac progressibus, insertam Propylaeo

[61] De quo vide Bullarium magnum Laertii Cherubini T. 1. p. 44. Labbeum T. IX. p. 741. et Harduinum T. VI. p. 727.

laeo ad Acta Sanctorum Maii p. 171. seq. et Tom. 1. Iunii p. 95. Io. Mabillonii praefat. ad Tom. IV. Actor. Sanctorum Ordinis Benedictini § VI. Antonii Pagi Criticam Baronianam ad A. C. 993. N. 1. seq. I. C. Lunigium T. 2. spicilegii Ecclesiastici p. 1. vbi Ioannis XVI. bulla Canonisationis. Ludov. Eliam du Pin T. VIII. Script. Eccles. pag. 65. Rev. D. Io. Franciscum Buddeum in Oratione de origine ἀποθεώσεως siue Canonisationis in Ecclesia Romana, inserta eius miscellan. Theolog. p. 463. seq. Altera Canonisatione sanctis adscriptus est *Simeon Treuirensis* A. C. 1035 defunctus. Alii *S. Suidibertum*[62] primum fuisse affirmant, quem sanctis adscripserit Leo III. quam sententiam amplectitur Bellarminus lib. 1. de sanctorum beatitate c. 8. (T. 2. Controuers.) ex Ludgero, cuius verba euolui possunt apud Surium aut Bollandum ad 1. Mart. et Baronium ad A. C. 804. num. 3. Sed et Suiberti illius, et *S. Kiliani* sociorumque, nec minus *S. Trudperti* a Zacharia Papa eiusque successore Stephano II. factas vt aiunt canonisationes, fabulis viri docti adscribunt. Inter antiquissima, fide digna exempla, post Vdalricum et Simeonem sunt *S. Godehardus* defunctus A. C. 1038. de quo Acta Sanctor. Maii T. 1. p. 521. *S. Eneco* defunctus A. C. 1057 de quo T. 1. Iunii p. 119. *S. Nicolaus Peregrinus* A. C. 1094. defunctus, de quo id. p. 248. De *S. Petro* Episcopo *Anagnino* A. C. 1110. vide propylaeum ad Acta Maii p. 207. et Laurentii Cherubini bullarium magnum T. 1. p. 57. Ab eo tempore inter sanctos adscitorum nomina quae ordine Alphabeti recensentur in Ioan. Baptistae Riccioli chronologia reformata T. 3. p. 155. seq. haec fere sunt:

An. 1134. *Hugo*, Episcopus Gratianopolitanus. Vide Cherubinum l. c. p. 60. et Pag. ad A. C. 993. N. 4.

An. 1139. *Sturmius* Abbas Fuldensis. Pag. ibid.

An. 1152. *Henricus II.* Sanctus, Imperator Rom. Surius, 14. Iulii, p. 204. Acta Sanctorum T. 3. Iulii p. 716. Pag. ad A. C. 1152. n. 6. Cherubinus T. 1. p. 61. Gretserus de Diuis Bambergensibus, p. 63.

An. 1161. *Eduardus*, Rex Angliae. Cherubinus l. c. p. 67. (Surius, 5. Ianuar. p. 78. refert ad A. C. 1163.) Confer Alexandri III. Papae Epistol. tertiam T. 6. P. 2. Concilior. Harduini p. 1380. et in appendice tertia Epist. 17. ib. p. 1553.

An. 1164. *Helena* Suecica, Baronius append. ad h. a. Ioan. Vastorius p. 72. vit. aquilonar. sed adde Erici Benzelii notas p. 56. 57.

An. 1165. *Carolus M.* a Paschali III. praesente Friderico I. Imperatore Vide Henric. de Bünau in vita dicti Imperatoris. Pag. ad A. C. 1166. n. 22 sq.

An.

[62] De quo vide Cointium T. 7. Annal. p. 31 sq. et Morinum de sacramento poenitentiae X. 20.

An. 1168. vel potius 1171. *Canutus* Iunior. Pag. ad A. C. 1164. N. 12 sqq.

An. 1173. *Thomas*, Archiepiscopus Cantuariensis. Surius, 29. Decemb. p. 363. Cherubinus T. 1. p. 68. Adde Alexandri III. Epistolam XLIII. sq. T VI. P. 2. Concil. Harduini p. 1413. seq.

An. 1174. Bernhardus, Abbas Claraeuallensis, primus e Monachorum Cistercienfium ordine sanctis adscriptus. Cherubinus T. 1. p. 67. Mabillonius T. 2. Opp. Bernhardi p. 1358 sqq. Alexandri Papae Epistolar. appendix 3. epist. 18. T. 6. Concil Harduini P. 2. p. 1554.

An. 1189. *Otto*, Episcopus Bambergensis. Surius, 2. Iul. p. 74. Gretserus l. c. p. 373. Baronius Tom. XII. Annal. ad h. a. Pagius ad h. a. N. 9. Clementis III. Papae Epistola 7. T. VI. P. 2. Concil. Harduini p. 1899. Acta Sanctorum T. 1. Iulii p. 367 sqq. 452 sqq.

An. 1192. *Vbaldus*, Episcopus Eugubinus. Surius, 16. Maii, p. 227. Cherubinus l. c. p. 77. Baronius ad A. C. 1192. N. 1. Caelestini III. Papae Epistola T. VI. 2. Harduini p. 1912 sq.

An. eod. Bernwardus, Episcopus Hildesheimensis. Surius, 20. Nov. p. 466. Pagi ad A. C. 1194. N. 4.

An. 1193. *Ioannes Gualbertus*, Abbas et conditor Congregationis Vallis Vmbrosae. Cherubinus l. c. p. 77. Acta Sanctorum T. 3. Iulii 12. pag. 338.

An. eod. Geraldus, Abbas et Fundator syluae maioris. Edmund. Martene T. 1. Anecdotor. p. 666.

An. 1195. *Rudesindus* Episcopus Duniensis. Pag. ad A. C. 977. N. 4.

An. 1198. *Homobonus* Cremonensis. Cherubinus l. c. p. 81. Innocentii III. lib. 1. Epist. 530. Baronius ad Martyrolog. Rom. Nov. 13. Bzouius ad A. 1199. N. 3.

An. 1201. *Kunigundis*, Imperatoris Henrici S. Coniux. Surius, 3. Mart. p. 46. Acta Sanctor. T. 1. Mart. p. 281. seq. Chronicon Henrici Steronis T. IV. Canisii p. 178. Pag. ad A. C. 1040. Pictetus Saec. XI. p. 303. Lunig T. 2. spicileg. Ecclesiast. p. 28. vbi Innocentis III. bulla Canonisationis.

An. 1205. *Clara* virgo. Baronius ad Martyrol. 12. Augusti.

An. 1217. *Guilelmus* Bituricensis Archiepiscopus: vide Honorii III. Papae bullam apud Bulaeum T. 1. Histor. Acad. Paris. p. 91.

An. 1220. *Vugo* Lincolniensis Episcopus. Pag. ad A. C. 1194. N. 3. Martene 1. Anecdotor. p. 887. sqq.

An. eod. Robertus Abbas Molismensis. Martene 1. Anecdotor. p. 904 sq.

An. 1221. *Laurentius*, Dublinensis; Cherubinus T. 1. p. 96. Baronius ad Martyrolog. Rom. 14. Nov.

An. 1226. *Guilielmus* Eboracensis. Pag. ad A. C. 1152. N. 10. sq.

An.

An. 1128. *Franciscus* fundator Franciscani Ordinis. Surius, 4. Octobr. p. 64. Cherubinus l. c. p. 98 sq. Albertus Stadensis p. 208. Chron.

An. 1232. *Antonius* de Padua. Cherubinus l. c. p. 100. H. Stero in Chronic. T. IV. Canisii p. 185.

An. 1233. *S. Virgilius* Canonizatus a Gregorio IX. Canisius T. IV. p. 185.

An. 1234. *Dominicus*, conditor Dominicani ordinis. Surius, 5. Aug. p. 83. Cherubinus l. c. p. 103. Gregorii IX. Epistola VII. apud Labbeum T. XI. Concilior. p. 329.

An. 1235. *Elisabetha*, Andreae Regis Hungariae filia et Ludouici Landgrauii Thuringiae coniux. Cherubinus l. c. p. 104. Baronius ad Martyrolog. 19. Nov. Canisius T. IV. p. 113. Struuii Acta litter. T. 2. sub initium.

An. 1247. *Eadmundus*, Archiepiscopus Cantuariensis. Cherubinus l. c. p. 130. Bulaei histor. Academ. Paris. T. 3. p. 204 seq. Baronius ad Martyrolog. 16. Nov.

An. 1253. *Petrus*, Episcopus Veronensis. Cherubinus l. c. p. 120. Baluz. T. 7. Misc. 391.

An. eod. Stanislaus Cracouiensis. Cherubinus l. c. p. 125.

An. 1255. *Clara* Assisiensis. Cherub. l. c. p. 133.

An. 1260. *Richardus*, Episcopus Cisterciensis. Idem l. c. p. 149.

An. 1267. *Hedewigis*, Princeps Polonica. Id. l. c. p. 166.

An. 1297. *Ludouicus IX.* Rex Galliae. Id. l. c. p. 201. Iacob. Echardus T. I. de scriptoribus Ord. Praed. p. 499. Bulaeus histor. Acad. Paris. p. 529 sq. Principem hunc sollemnibus caerimoniis inter sanctos adscriptum ait Menagius in Menagianis T. 2. p. 169. adde T. 4. p. 153.

An. 1313. *Petrus de Morono* siue *Murrha* (v. Continuator Alberti Stadensis p. 60.) alio nomine inter Papas Caelestinus. Cherubinus p. 214.

An. 1317. *Ludouicus*, Archiepiscopus Tolosanus. Id. l. c. p. 216.

An. 1323. *Thomas* de Aquino. Id. l. c. p. 226. Chronicon Slauicum p. 207. in Erpoldi Lindenbrogii scriptoribus Septentrionalibus.

An. 1340. *Thomas* Herfordiensis. Id. l. c. p. 223.

An. 1347. *Iuo*, Trecorensis Presbyter. Id. l. c. p. 278.

An. 1391. *Brigitta* Suecica. Id. l. c. p. 297. Petrus Amelius in ordine Romano apud Mabillonium T. 2. musei Italici p. 535. Ericus Benzelius ad vitem aquilonarem Ioannis Vastouii p. 68. 70. Chronicon Slauicum p. 210. in Lindenbrogii Scriptoribus Septentrionalibus.

An. 1416. *Nicolaus* Lincopensis, *Birnulfus* Scarensis Episcopi et Ingris Monialis. Harduinus T. VIII. p. 540. vbi bulla Canonizationis. Benzelius l. c. p. 62 et 64. et Hardtius T. 4. Concilii Constantiensis p. 707 seqq.

An. 1438. *Vincentius* Ferrerius Valentinus, Ord. Praed. Id. l. c. p. 382.

An. 1447. *Nicolaus* de Tolentino. Id. l. c. p. 370.

An. 1452. *Bernhardus* Senensis. Id. l. c. p. 375.

An. 1480. *Franciscus* de Paula. Surius, 2. April. p. 25. etsi Cherubinus l. c. p. 606. ad annum 1519 refert. Adde Bzouium ad A. 1507. p. 89. vbi Bulla Canonizationis a Leone X. data Kal. Maii A. 1519.

An. 1481. *Berardus*, *Petrus*, *Otto*, *Accursius* et *Adiutus*, ordinis minorum. Surius, 16. Ianuar. p. 264.

An. 1482. *Bonauentura*, Cherubinus l. c. p. 437. Waddingus Annal. ord. Minor. ad A. C. 1482. Acta Sanctor. T. 3. Iul. 14. p. 820 et 830. Bzouius ad A. C. 1482. N. 7. T. 18. p. 228.

An. 1485. *Leopoldus*, Archidux Austriae. Id. l. c. p. 463. Hieronym. Pez T. 1. scriptor. Austriac. p. 577 seqq. Baronius ad Martyrol. Rom. Nov. 15. Bzouius ad A. C. 1485. n. 14. T. 18. p. 274.

An. 1514. *Notkerus*, Monachus Sangallensis. Acta Canonisationis apud Canisium T. IV. p. 796 sqq.

An. 1516. *Elisabethae*, Reginae Lusitaniae, beatificatio. Bzouius T. 19. p. 300 sqq.

An. eod. Philippi Benitii, ordin. Seruitar. beatificatio. Id. p. 307.

An. 1519. *Franciscus a Padua*, fundator ordin. minimor. Vide Bullam Canonisationis apud Bzouium ad A. C. 1507. n. 13. p. 86 sqq. et Surium ad 2. Aprilis.

An. 1523. *Benno*, Episcopus Misnensis. Id. l. c. p. 633. Baluzius T. 3. Misc. p. 425 sq. Acta Sanctor. T. 3. Iunii p. 198 sq.

An. eod. Antoninus, Archiepiscopus Florentinus. Cherubin. l. c. p. 636. Baluz. l. c.

An. 1527. *Petrus de Luxenburgo*; de quo multa T. 1. Actor. Sanctor. Iulii 2.

An. 1588. *Didaeus*, *Diego di Alcala di Henares*, ex ordine S. Francisci de obseruantia, Surius 12. Nov. 309. Cherubinus l. c. Tom. 2. p. 635. Cinelli Bibliotheca Volante XVI. p. 68. 70. Luis de Bauia T. 3. p. 338. histor. pontifical y catolica.

An. 1594. *Hyacinthus*. Luis de Bauia T. 4. p. 329 sqq.

An. 1601. *Raymundus* de Pennaforti. Cherubinus l. c. T. 3. p. 111. Surius, 7. Ian. p. 110. Luis de Bauia T. 4. p. 329 sqq.

An. 1608. *Francisca*, Congregationis Montis Olineti. Cherubinus l. c. p. 231.

p. 231. Acta Sanctor. T. 2. Martii 9. p. 206. Bonanni numismata Pontificum T. 2. p. 522.

An. 1610. *Carolus Borromaeus* [63], Archiepiscopus Mediolanensis. Id. l. c. p. 253.

An. 1619. *Franciscus Xauerius.* Id. l. c. p. 370 et Tom. IV. p. 15. Marc. de Guadalaxara T. V. p. 480 sqq. histor. pontifical y catolical.

An. 1621. *Theresia*, fundatrix ordinis discalceatarum Carmelitarum. Cherubin. l. c. Tom. 3. p. 414.

An. 1622. *Petrus de Alcantara*, Ordinis Minorum strictioris obseruantiae discalceatorum. Id. l. c. p. 419.

An. 1623. *Philippus Nerius*, Auctor Congregationis Clericorum Saecularium Oratorii. Id. l. c. Tom. 4. p. 5.

An. eod. Ignatius Loiola, Conditor Societatis Iesu. Id. l. c. p. 11. Bonanni numismata Pontificum T. 2. p. 548 sqq.

An. eod. Isidorus Madritensis Agricola. Cherubin. l. c.

An. 1624. *Iacobus de Marchia*, Ordinis Fratrum Minorum S. Francisci de Obseruantia beatificatus. Id. l. c. p. 59.

An. 1625. *Andreas Corsinus de Auellino*, Theatinensis Monachus. Cherubinus l. c. p. 87. Franciscus Baronius et Manfredis de Panormitana maiestate. III. 1. p. 260. Tomo 13. thesauri Siciliae.

An. eod. Franciscus Borgias, tertius Soc. Iesu Generalis, beatificatus. Cherubinus T. 4. p. 93.

An. eod. Felix de Cantalicio, Capucinus, beatificatus. Id. p. 94 et 145.

An. eod. Elisabetha, Regina Lusitaniae. Acta Sanctor. T. 2. Iulii p. 201 sqq.

An. 1629. *Caietanus Thienaeus*, Fundator Clericorum Regularium Theatinorum beatificatus. Cherubinus l. c. p. 162. Franciscus Baronius p. 262.

An. 1630. *Ioannes de Deo*, fundator ordinis huius nominis, beatificatus. Cherubinus T. 4. p. 167.

An. 1634. processus formatus pro beatificatione et canonizatione Reginarum sororum, *Theresiae* viduae, et *Sanciae* virginis, filiarum Sancii, Regis Legionis et Galiciae, (defunctarum A. 1230 et 1250.) Acta Sanctor. 17 Iun. T. 3. p. 505. 513 seqq.

An. 1638. *Ferdinandus III.* Rex Castillae et Leonis, canonizatus.

[63] Gilbertus Burnetus itinere in Italiam p. 286. ait *canonisationem Caroli Borromaei Mediolanensibus constitisse summa maiore quam* 100080 *coronatorum*, *et haec caussa est*, inquit, *quod ciues non adeo vrgent Friderici Borromaei* ἀποθέωσιν, *licet omnes sint persuasi, eum non minus quam Carolum hoc ob miracula mereri.*

An. 1658. *Thomas a Villanoua*, Ordinis Eremitarum S. Augustini. Id. l. c. Tom. V. p. 274.

An. 1665. *Franciscus de Sales*, Episcopus Geneuensis. Theatr. Europ. T. X. p. 85. et Diar. Europ. contin. XI. p. 517.

An. 1668. *Maria Magdalena de Pazzis*, Florentina, de qua confer Cherubinum T. 4. p. 116 sq et Acta eius Canonisationis, Romae 1669. fol. *Rosa de Lima*, Peuuian. et *Ludouicus Beltrandus*, seu *Beleramus*. Diar. Europ. contin. XVIII. p. 296. Breweri Hist. An. 1661. ad 1672. p. 22.

An. 1671. *Ferdinandus Catholicus* Rex Hispaniae, *Caietanus* Ord. Theatinorum Generalis, et *Philippus Benitius*, Seruitarum Praepositus. Diar. Europ. contin. XXIII. p. 54. Brewer. l. c. p. 28.

An. 1679. *Torrebio*, Archiepiscopus Limensis. Theatr. Europ. T. XII. p. 114. & Diar. Europ. contin. 40. p. 117.

An. 1690. 16 Octobr. *Laurentius Iustiniani*, Patriarcha Venetus, defunctus A. 1455. *Ioannes de Capistrano* Ord. Minorum, defunctus A. 1456. *Ioannes Gonsalez de S. Facondo* Hispanus; [64] Monachus Augustinianus, defunctus A. 1471. *Ioannes di Dio*, Lusitanus, auctor Ordinis Monastici Fate ben Fratelli, defunctus A. 1555. et *Paschalis Baylon* ex fratribus Minoris obseruantiae, defunctus A. 1592, Unsch. Nachr. p. 252.

An. 1701. mense Iunio agitatum de canonisatione *Andreae de Auellino*, *Catharinae* Bononiensis, et Cardinalis atque Episcopi Neapolitani *Andreae Durale*.

An. 1705. a Clemente XI. confirmatus cultus Reginarum de Loruano, siue *Theresiae* reginae Legionis et Galiciae, eiusque sororis *Sanciae*, Ordin. Cisterc. vide Acta Sanctor. T. 6. Iunii p. 206.

An. 1710. confirmatus cultus *Luciae de Narnia*, v. T. I. Opp. Clementis XI. p. 1196. sqq. *Iosephi a Cupertino*. ib. p. 1198. *Ioannis de Prado*. ib. p. 1199. *Caestari Odrouantii*. ib. p. 1200. *Peregrini Latiosi*. ib. p. 1215.

An. 1712. die Festo SS. Trin. 22. Maii Sanctis adscripti sollemniter *Pius V*. Pontifex Max. primus inter Pontifices post Gregorium M. ab annis amplius mille sanctus. *Felix de Cantalicio*, Capucinus, *Andreas de Auellino* Monachus Theatinus (iam A. 1625. beatificatus siue beatis adscriptus) et *Catharina* Bononiensis. v. Clementis XI. Opera T. I. p. 63 sq. et bullarium ibid. p. 250. 267. 1201. Richard. Steele in libro Anglice edito Lond. 1714. 8. sub titulo: The Romish Ecclesiastical History of late Years; et Iustini Chiapponi acta Canonizationis Sanctorum Pii V. Andreae Auellini, Felicis a Cantalicio, et Catharinae

[64] De eius vita conf. Nic. Robinus. Paris. 1692. 12.

tharinae de Bononia. Romae 1720. fol. cum actis beatificationis Ioan. Franc. Regis, S. I.

An. 1716. Maii 24. beatificatus *Ioan. Fran. Regis*, S. I. v. Clementis XI. bullam T. 1. Opp. p. 451. 1199. 1207.

An. 1726. Aug. 7. *Hyacintha Morescotti.* v. Unsch. Nachr. 1727. p. 301.

An. eod. Dec. 10. *Turibius Magrobesius*, Archiepiscopus Limensis; *Iacobus de Marchia*, Franciscan. *Agnes de Montepolitiano; Petrus Laziasi*, Ordin. Seruitar. *Ioannes della Croce*, Ordin. Carmelitar. *Franc. Solanus*, Franciscan. *Aloysius Gonzaga* et *Stanislaus Costka*, vterque e S. I.

An. 1729. *Vincentius de Paola*, fundator Ord. S. Lazari, et *Petrus Forrierus* beatificati.

Eod. anno Octobr. 9. *Ioannes Nepomucens* Canonizatus.

An. 1735. mense Iulio *Anna a S. Borromeo* beatificata.

Eod. anno. *Iosephus a Caprotino*, Ord. minor. Canonizatus.

An. 1736. *Iosephus Anchietti*, S. I. beatificatus.

An. 1737. *Vincentius de Paolis; Ioan. Franc. Regis; Iuliana Falconieri;* et *Catharina Fieschi* canonisati.

An. 1741. *Alexander Saoli*, Ordin. Minoritar.

An. 1745. *Camillus de Bellis*, et *Iosephus de Leonessa.*

An. 1746. *Fidelis Sigmaringa*, *Petrus Regalatus.*

Ritus canonisationis, quae vox ante saeculum XII. vix audita, [65] petendi sunt ex Actis Canonisationum, qualia sunt Acta Canonisationis Thomae a Villanoua, edita ab Andrea Aznar, Rom. 1658. 4. Sanctorum Petri de Alcantara et Mariae Magdalenae de Pazzis, quae Clementi IX. dicata a *Dominico Capello* lucem adspexere Romae 1669. 4. vbi inter alia p. 320. videmus expensas in hanc canonisationem factas 64000. [66] scutatorum: Relatione dell' apparato

[65] Vocabulum *Canonisandi* primum legitur in bulla Alexandri III. qui Papa fuit ab A. 1159. ad 1181. affirmaturque *negotium arduum hoc et sublime non solere nisi in sollemnibus Conciliis de more concedi.*

[66] Guido Patinus T. 1. Epist. p. 603. *Enfin nôtre S. Pere le Pape a promis aux Religieuses de la Visitation, de canoniser leur fondateur le bien heureux François de Sales, Evêque de Genève, mais il leur en coûtera de bonnes nipes; Iupiter iste Capitolinus longe callidior est ac astutior Numa Pompilio, cui tamen post multa saecula successit nec intestatus: tous biens sont communs, il n'y a plus que le moyen de les avoir, quelle vilainie dans la Chretienté, les Turcs, n'ont-ils pas dequoy se moquer de nous? tant dépenser d'argent pour une bagatelle politique, telles sommes bien employées serviroient à conquerir un Royaume sur les Infidèles, Exclamet Melicerta perisse frontem de rebus. Mais le masque en est levé, il n'y a plus de vergogne au monde, l'impudence est permise, ce sont les impudens qui gouvernent le monde,*

parato fatto in S. Pietro, et delle ceremonie per la Canonisatione de cinque santi, in Roma 1690. Ordo Canonisationis Sanctorum A. 1494. legitur in Collectione Conciliorum Labbei, T. 13. p. 1470. Harduini T. 9. p. 1584. Vt vero dignus aliquis consortio Sanctorum habeatur, sollemnis praecedit inquisitio et formalis scilicet de fide, moribus, vita, fama & miraculis. Confer Baluzium de Papis Auenionensibus Tom. 2. pag 7. & 366. Consulendus insuper *F. Lucas Castellinus*, Ord. Praed. Episc. Catacensis, in tractatu de certitudine gloriae sanctorum. Romae 1628. 4. de inquisitione miraculorum in Canonisatione SS. Martyrum. Romae 1629. 4. de dilatione Canonisationis Sanctorum. Neapoli 1630. 4. *Bollandus*, *Henschenius* et *Papebrochius*, qui in Actis Sanctorum etiam passim agunt de eorundem canonisatione: Caerimoniale Romanum l. 1. sect. VI. *Angelus Roccha* de Canonisatione Sanctorum Rom. 1610. 4. recusus T. 1. thesauri antiquitatum sacr. Romae 1745. fol. p. 101-150. *Carolus Felix de Matta* de Canonisatione Sanctorum. Romae 1678. fol. *Iusti Fontanini*, Archiepisc. Ancyrani, Codex Constitutionum, quas summi Pontifices ediderunt in sollemni Canonisatione Sanctorum a Ioanne XV. A.C. 993. ad Benedictum XIII. A. 1729. Romae 1730. fol. *Prosperi de Lambertinis*, tum Eccles. R. Purpurati, deinde Pontificis M. *Benedicti XIV.* nomine ornati libri IV. de seruorum Dei beatificatione et beatorum canonisatione. Bononiae 1734 sqq. folio. Voll. IV. recusi deinde Tomis duobus prioribus Operum Benedicti XIV. voluminibus duodecim quarto maiori excusorum cura Emanuelis de Auezedo. Romae 1748. Eiusdem Benedicti XIV. epistola ad Iosephum, Episcopum Augustanum, super canonisatione Crescentiae, monialis Kaufburensis. Coloniae 1747. 4. *Christiani Ern. a Windheim* obseruationes ad Benedicti XIV. epistolam ad Episcopum Augustanum. Helmstadii 1747. 4. *Agnelli Honorati* dissertatio de ritu canonizationis sanctorum, italice cum duabus aliis eiusd. auctoris dissertationibus edita Lucceae 1737. 4. vt *Felicem Contelorium*, *Troi-*

monde, et cela n'est point d'aujourdhui, quelcun l'a dit dans Herodote. Singulare est, quod Blasius Ortizius in itinerario Hadriani VI. apud Baluzium T. 3. Miscellan. p. 428. refert; Hadrianum *sumtus, quasi alienos a sanctimonia et puritate canonisationis, fieri voluisse.* Gregorius IX. in bulla Canonisationis S. Antonii de Padua haec habet: *Vt aliquis sanctus habeatur apud homines in Ecclesia militante duo sunt necessaria, virtus morum et veritas signorum: merita videlicet et miracula, sic vt haec et illa sibi inuicem contestentur, quum nec merita sine miraculis, nec miracula sine meritis plene sufficiant ad persuadendum inter homines testimonium sanctitatis.* Ceterum certam infallibilitatem Ecclesiae Romanae et Pontificum non solum circa fidem et mores verum etiam in Canonisatione Sanctorum, integro volumine sexcentarum fere paginarum Traiecti ad Mosam 1714. excuso affirmare ausus est Matthaeus Dolmans, Ordin. Praedic. disputans contra Mensonem Heydenryck, Ecclesiasten Mosatraiectinum.

Troilum Maluezzium aliosque Cangio glossar. latin. in *Canonisatio*, Lipenio T. I. Biblioth. Theol. p. 219. et Rev. Io. Franc. Buddeo p. 637. syntagm. diss. Theol. laudatos, Simonem Maiolum dier. canicular. fol. 582 sq. et Fortunatum Scacchum libris VII. de beatificatione et Canonisatione omittamus. Breviter etiam ritus Canonisationis exponit Wagenseilius Tomo postremo Perae librorum iuuenilium pag. 1109. sq. et in libro Germanice edito de educatione Principis iuuenis p. 182 sq. Videnda etiam Collectio Epistolarum historicopoliticarum, quae Germanice prodiit sub titulo des neubestellten Agentens, T. 2. p. 900 sqq. Etiam in colloquiis menstruis Tentzelianis A. 1691. p. 215. ritus ex nouissimo usu strictim recensentur. Ceterum *Ioannes Bullandus* T. I. April. 9. p. 829. *Non semper*, inquit, *ita augusto ac splendido ritu, atque nunc fit, sancta illa caerimonia canonisationis peragi consueuit. Adhibitus primum hic ritus, vt viri eruditissimi annotarunt*, quum S. Hugo, *Gratianopolitanus Episcopus, ab Innocentio II. Sanctis adscriptus est: ac deinde quum* S. Bernhardus, *Abbas Claraeuallis ab Alexandro III. Antea vt catalogo insererentur, qui pie vixerant, facultas ab Apostolica sede petebatur supra canonizandi corpus aram erigendi, in eaque sacrum Missae sacrificium offerendi: quo facto omnis peracta erat Canonisatio. Nam quae in Sylloge Suriana ad Kalendas Martii narratur* S. Swiberti *perquam sollemnis Canonisatio, solide a nobis ibi confutata, et explosa fictitia sub* S. Ludgeri *Episcopi nomine* Epistola.

Inferior quidam minusque sollemnis gradus et Canonisatione minor vocatur *Beatificatio*, quum ad sepulcrum honos anniuersarius alicui habetur vt beato, vel accensis ille luminaribus aut appensis anathematis vel alia eiuscemodi ratione colitur. Vide Acta Sanctorum T. I. Iunii p. 361. F. Hadriani Bailleti dissertationem Vitis Sanctorum Gallice editis praemissam p. 197 sq. et Ludouici XIV. Regis Galliae Epistolam ad Innocentium XII. pro beatificatione Ioannae Valesiae, in libro *Voyage litteraire de deux religieux Benedictins.* Parisiis 1717. 4. p. 35. Soletque plerumque beatificatio praemitti, donec sedes Romana interiecto 50. vel plurium pauciorumue annorum spatio definit de canonisatione. Sic Maria Magdalena de Pazzis Florentina, quae An. 1607. diem obiit, beatificata est ab Vrbano VIII. An. 1626. sed canonisata a Clemente IX. An. 1669. Vide Acta Sanctor. T. 6. Mai. p. 315. 326. Singulare est, quod peculiares etiam Monachorum ordines genus eiusmodi canonisationis sibi arrogent. Vide si placet quae de Octauia Melchiorrica a Dominicanis ob legatam [67] ipsis 7000 thalerorum summam singularibus caerimoniis consecrata Petrus Baelius in resp. ad quaestiones hominis prouincialis T. I. p. 430 sq. Bbb Pon-

[67] Spectat huc Carthusiani dictum ad Philippum Cominetum lib. 7. memor. c. 8. *nous appellons en ce païs ici Saints tous ceux qui nous font du bien.*

Pontificem in canonisationis decreto non posse errare disputant Dominicus Grauina Neapolitanus in Catholicis praescriptionibus aduersus haereses quaest. V. in Io. Thomae de Rocaberti Bibliotheca maxima Pontificia, siue collectione voluminosa (21. enim tomi sunt scriptorum potestatem Pontificis defendentium Rom. 1699. fol.) Tomo VIII. Augustinus Triumphus de potestate Ecclesiastica p. 98. Castro Palao T. 1. p. 338. aliique Ecclesiae Romanae socii. Sed non ausi sunt hoc sibi sumere ipsi Pontifices, qui ante actum Canonisationis olim vsi sunt sollemni protestationis formula, quam ex Christophori Marcelli lib. 1. de Eccles. Rom. ritibus (qui opus suum Leoni X. inscripsit et Romae A. 1516. edidit) pluribus locis Epistolarum suarum, vt p. 26. et 557. edit. Lond. repetit Io. Launoius, obseruat etiam plenariae Synodi assensu simul, non solius Pontificis auctoritate opus fuisse, vt Sanctis aliquis accenseretur. Formula protestationis haec est: *Antequam ad pronunciationem veniamus, protestamur publice apud vos praesentes, quod per hunc actum Canonisationis non intendimus aliquid facere quod sit contra fidem, aut Catholicam Ecclesiam, siue honorem Dei.* Vide etiam, quae idem Launoius p. 79 sq. de Canonisatione Ludouici Alamandi, praesidis Basileensis Concilii, a quo depositus fuit Eugenius IV. et quae aduersus fidem consecrationum in Rom Ecclesia disputant B. Lutherus scripto contra nouum Idolum Misnense (Bennonem [68] Episcopum) T. 2. Altenburg. p. 780 sq. Hospinianus de festis Christianor. cap. 6. Balthasar Lydius notis ad dispp. Taboriticas p. 150 sqq. et I. Dallaeus de obiecto cultus religiosi lib. III. c. 21. Olim non Romani tantum, sed et alii Episcopi poterant, Sanctorum consortio defunctos vindicare; vide *Ferdin. Mendozae* notas ad Concil. Illiberitan. T. 1. Labbei p. 1318. *Altesserram* in vindiciis Ecclesiasticae iurisdictionis lib. 2. c. 11. et lib. 10. c. 10. Alexander III. primus omnium sanxit, non licere nisi auctoritate Ecclesiae R. defunctum hominem Sanctorum albo adscribere, vt notat *Iustus Fontaninus* c. 13 sqq. de S. Petro Vrseolo, vbi exempla plura eorum ante illud tempus sanctis ab Episcopis vel Synodali celebritate accensitorum, Papa R. inconsulto. Adde *Franc. Pagi* vitas Pontificum T. 2. p. 260. Quare ad solum Pontificem spectet, quod Alexander III. Pontificibus reseruauit, sanctis aliquem adscribere, Alexander VI. quinque rationibus conatur ostendere apud Bzouium ad A. C. 1496. N. 20. T. 18. p. 467. Ceterum *octo praerogatiuae* sunt, quibus gaudent consecrati: vt sancti appellentur, vt dedicentur iis altaria et templa, officium singulare et ordo sollemnis consecretur, quibus eorum memoria colitur in Ecclesia, anathemata et dona sacra offerantur, dicentur festi dies, imago eorum pingatur cum nimbo, reliquiae sanctae et in honore habeantur.

In

[68] Confer Vitam Bennonis scriptam a Martino Heidenreich, editamque Dresdae 1694 8.

In Orientali Ecclesia Graeca paullo rarius obtinet hic Consecrationis ritus, Patriarchae et plenae Synodi auctoritate et millenorum testium de canonizandi miraculis testantium fide constans. Caussam raritatis exponit illustris Paullus Ricautus in Historia status praesentis Ecclesiae Graecae cap. VI. pag. 164 sqq. *La règle de la Canonisation des Saints s'est conservée dans le Siége Patriarchal de Constantinople. Il est vray, que le Ménologue est si plein, que l'on a été forcé, de mettre deux ou trois Saints en un jour: mais avec cela, a fin que les bonnes ames, qui sont si rares en ce monde, et qui reçoivent de Dieu leur récompense en l'autre vie, ne perdent point ce que les hommes sont capables, d'accorder à leur pieté. Les Grecs canonisent encore à présent, ceux qui ont été célebres, par leurs miracles, et par la sainteté de leurs moeurs. Il faut toutefois, avant que d'en venir là, que mille témoins, qui auront vû ces actions, où qui les auront apprises, de personnes irréprochables, en donnent des assurances solemnelles: il faut encore, que le Patriarche et les Evêques en ayent informé très-exactement dans un plein Synode. Alors la personne, dont on recherche la vie, est reçuë dans le Calendrier; on marque un jour pour sa Fete: et tous les ans, on célèbre sa mémoire: on dit une Messe en son honneur: on y ajoute quelques Hymnes à sa loüange: on lit une rélation de ses miracles et de ses bonnes oeuvres: on insère enfin sa vie, dans le Synaxarion, ou livre des Saints. Mais maintenant que les Canonisations ne le sont pas sans de grands frais, elles sont moins en usage. Et les Grecs étant d'ordinaire pauvres ou méchans, il s'en trouve peu, qui soient assez gens de bien, pour mériter un si grand honneur, ou qui ayent des Parens assez pieux et assez riches, pour les faire mettre dans la Liste des Saints et des Martyrs.*

XXVII. *Angelorum* nomine pro bonis spiritibus vsi sunt, ne de Iudaeis ac Chalcidio p. 225 sq. (Christiano scriptore) dicam Alex. Aphrodiseus in Topica p. 186. Aristides T. I. p. 19. Labeo apud Augustin. IX. 19. de Civ. Dei, Ammonius in Porphyrii Isagog. Porphyrius, Iamblichus de Mysteriis Aegyptior. Simplicius, Marcianus Capella, et praecipue Hierocles qui p. 37. *ἀγγελικὸν Θεῶν γένος* memorat, atque inter Deum *δεμιουργόν* et hominem tria ait intercedere Deos immortales, Heroas et daemonas terrenos. Confer Dan. Heinsium ed Maximum Tyrium p. 112. Notat idem Hierocles p. 41. Heroas (qui *ἡμίθεοι* Hesiodo) ab aliis dici *δαίμονας ἀγαθὲς ὡς δαήμονας καὶ ἐπιςήμονας τῶν θείων νόμων.* Ab aliis *ἀγγέλες ὡς ἐκφαίνοντας καὶ διαγγέλλοντας ἡμῖν τὲς πρὸς εὐζωΐαν κανόνας.* Alios vero cum Platone inter Deum et hominem ponere angelos, daemones et heroes. Confer Origenem 3. contra Celsum p. 133. Aliis hos omnes uno eodemque nomine venire angelorum vel heroum vel daemonum. At per daemones terrenos Hierocles non intelligit malos spiritus siue *τὰς ἐναντίας δυνάμεις*, quas vocat Plato X. de le-

 gib.

gib. p. 608. ſed vero animos hominum ſapientia praeſtantium, quos *ἰσοδαίμονας* et *ἰσαγγέλους* appellat p. 46. quemadmodum aliis *ἀγαθοὶ δαίμονες* dicti Diogenes et Crates Philoſophi, de quibus Menag. ad Laertium p. 252. 262. atque de eiusmodi viro ſapiente Arrianus III. 22. Epictetear. diſſ. *ἀλλ' εἰδέναι δεῖ ὅτι ἄγγελος ἀπὸ τοῦ Διὸς ἀπέσταλται πρὸς τοὺς ἀνθρώπους περὶ ἀγαθῶν καὶ κακῶν* Neque Socratis Deus ſiue Daemon alius intelligendus quam prouidus eius animus ac perſpicax, vti Xenocrati apud Ariſtotelem 2. Topic. *δαίμων ἑκάστου ἡ ψυχὴ*, vnde ille *εὐδαίμονα* appellabat, cui bona mens contigiſſet: et Euripides Socratis amicus apud Theonem p 60. progymnaſm. *τὸν νοῦν ἡμῶν ἑκάστου* dixit eſſe *θεόν*. Angeli in Oraculis Zoroaſtri tributis v. 295. vocantur *ἁγνοὶ Δαίμονες*. *Ἡ Φύσις πείθει εἶναι τοὺς δαίμονας ἁγνούς.* Meminit Angelorum etiam Pſeudo Orpheus [69] apud Clementem Alexand. V. Strom. p. 608.

Σῷ δὲ θρόνῳ πυρόεντι παρεστᾶσιν πολύμοχθοι
Ἄγγελοι οἷσι μέμηλε βροτοῖς ὡς πάντα τελεῖται.

Hoſtanes apud Cyprianum de Idolor. vanitate p. 14. *Magorum praecipuus Hoſtanes et formam veri Dei negat conſpici poſſe, et Angelos veros ſedi eius dicit aſſiſtere.* In ſacris litteris Angelorum nomen abſolute ponitur nunquam pro malis Daemonibus, vti viciſſim Daemonum nunquam pro bono Angelo, vt notauit Theodorus Hackſpanius in ſylloge diſputatt. Theolog. et Philolog. pag. 244. E contrario apud Ethnicos ſcriptores Daemonum vocabulum saepius pro bonis ſpiritibus ponitur, ac pro Deo ipſo, vide Pollucem Onomaſtici lib. 1. c. 1. atque negari nequit multa eorum, quae de Daemonibus bonis illi tradiderunt, cum doctrina Iudaeorum et Chriſtianorum de Angelis ſatis bene conſpirare. Confer Hugonem Grotium ad Matthaei I. 20. Eugubinum de perenni Philoſophia libro VIII. Huetii Alnetan. quaeſt. lib. 2. cap. 4. et Ioan. Nicol. Frobeſium in myſterio de daemonibus, ſiue geniis atque intelligentiis philoſophico, ſtrictim et fideliter reuelato. Helmſtadii 1748. 4. Veteres Chriſtiani ſingulis vitiis ſingulos daemonas vti virtutibus angelos tribuerunt. Vide Cotelerium ad Patres Apoſtolicos T. 1. p. 85. et Potterum ad Clementem Alexandrinum p. 174.

Ordinum Angelicorum nomina in ſacris litteris obuia ex officiis Imperii Perſici, ſub quo Hebraei aliquando vixerunt, deſumta eſſe notat Hugo Grotius ad Rom. VIII. 38. Iudaei decem gradus ſiue ordines colligunt, Chriſtiani plerique poſt Pſeudo Dionyſium Areopagitam [70] nouem, incerta vtrique

[69] In Orphei hymnis Mercurius dicitur *ἄγγελος ὀνειράτων*, vt apud Platon. 4. de Leg. Nemeſis *Δίκης ἄγγελος*.

[70] Trahunt huc nonnulli vocabulum *ἅγιος* nouies repetitum in quibusdam Codd. Apocalypſeos

que coniectura. De Iudaeis vide Maimonidem de fundamentis Legis p. 18 ſq. et ibi notas Guil Vorſtii: Immanuelem Aboab in Nomologia edita Hiſpanice p. 157. Menaſſeh ben Iſrael problem. 22. de creatione, Gilb. Gaulminum lib. 2. not. ad lib. de Vita Moyſis c. 4. Buxtorfium Lex. Talmudic. p. 2339. Hackſpanium de Angelorum Daemonumque nominibus in Sylloge p. 234. 242. 252. D. Martin. Geierum in conformitate Iudaeo-Papiſtica, loco de Angelis c. 2. D. Sebaſt. Schmidium in ſenario Angelico, ſiue diatribis de Cherubim, Seraphim, principatibus, thronis &c. Brunſuic. 1696. 12. Franciſcum Gomarum T. 1. Opp. p. 551 ſq. Iacobum Capellum notis ad Hebr. I. vlt. Kircherum Tom. 2. Oedipi Aegyptiaci part. 1. p. 214. 255. et Petauium lib. 2. de Angelis cap. 1. §. vlt. De Chriſtianorum veterum ſententia praeter eundem Petauium, et Pſeudo-Dionyſii de Hierarchia coeleſti interpretes, conſulendus Io. Morinus de ſacris Eccleſiae Ordinationibus p. 491 ſq. qui inter alia oſtendit multos Dionyſio poſteriores ab eius ſententia circa deſcriptionem Angelicae Hierarchiae diſcedere, vt illum vel non legerint vel certe neglexerint: Io. Dallæus de ſcriptis Dionyſio et Ignatio tributis l. 1. c. 3. Suicerus in ἄγγελος, Cotelerius ad Conſtitut. Apoſtol. VIII. 12. et T. 3. monument. Eccleſiae Graecae p. 558. ſq. Euſebius Renaudotus T. 1. liturg. oriental. p. 299. et Michael le Quien ad Io. Damaſceni lib. 2. de Fide Orthodoxa c. 3. T. 1. p. 157. 158. Videndi etiam e veteribus Cyrillus Hieroſol. V. Catecheſi Myſtagog. c. 5. Io. Philoponus lib. 1. c. 10. de creatione, Iſidorus Hiſp. VII. 5. Orig. et de ordine Creaturarum c. 2. Rabanus Maurus de laudibus S. Crucis lib. 1. figura 3. Mich. Glycas lib. 1. Annalium f. 76 ſq. Philippus in Dioptra III. 2. p. 113. et Michael Syncellus laudatione in SS. Dei Archangelos Angelosque T. 1. Auctarii noui Combefiſiani p. 1526 ſq. De nouem ordinum Angelorum templo Cpoli, et de nouem ordinum Angelorum feſto quod Graeci celebrant VIII. Nouembris, adi Cangii Cpolin Chriſtianam lib. 4. p. 188. De nouem ordinibus malorum Angelorum ex Rob. Fluddi ſententia vide Gaſſendum T. 3. Opp. pag. 223. et Fluddum ipſum in Hiſtoria Macrocoſmi pag. 108 &c. Atque gradus quidem inter malos perinde ac bonos ſpiritus etiam Ethnici agnouerunt, γίγνονται ὡς ἐν ἀνθρώποις καὶ δαίμοσιν ἀρετῆς διαφοραὶ καὶ κακίας, inquit Plutarchus de Iſide & Oſir. atque lib. de defectu Oraculor. Praeclare Thomas Galeus notis ad Iamblichum de Myſteriis Aegyptiorum p. 208. obſeruat a S. Paullo Apoſtolo Epheſ. VI. per ἀρχὰς,

calypſeos IV. 8. ad quem locum confer Vallam. Repetitur etiam vocabulum ἅγιος nouies in hymno, qui exſtat in Poemandro Hermetis p. 8. edit. Franciſci Patricii. Decimum ordinem lapſorum, et propter nouem ordines Angelorum Alleluiah nouem hebdomadibus ab Eccleſia Latina intermitti ſcribit Humbertus contra Graecos ad calcem Baronii T. XI. p. 783.

ἐξουσίας, κοσμοκράτορας, nomina a Philoſophis venditata poteſtates aduerſarias intelligi. *Videant igitur*, inquit, *ne quid errent*, *qui eadem vocabula ad poteſtates coeleſtes transferunt. Paullus haec non tam ponere*, *quam ex haereticorum ſermonibus accepta oblique inducere videtur.* De Iamblichi, Procli, Hermiae, Damaſcii et aliorum Platonicorum recentiorum Hierarchia atque Ordinibus Angelorum multa erudite idem Galeus p. 206 ſq. Videndi quoque Eugubinus VIII. 10. ad 18. Theophilus Raynaudus T. 5. Opp. p. 72 ſq. Stillingfleetus reſponſione ad Creſſium Anglice edita p. 129. 130. Kircherus T. 2. Oedipi parte 1. p. 407 ſq. 423. 426. et Radulphus Cudworthus in Syſtemate intelligibili Vniuerſi, edito Anglice p. 553 ſq. In Chaldaica Theologia, notante ad vitam Moyſis lib. 2. c. 4. Gaulmino, tres quoque in Diuinis triades, prima πατὴρ, δύναμις, νοῦς, ſecunda οἱ νοεροὶ θεοὶ, οἱ ὑπερόχιοι, οἱ ἀρχικοί. Tertia οἱ ἀρχαγγελικοὶ, οἱ ἄζωνοι, οἱ ζωναῖοι. In Muhamedis Alcorano XXXVII. 1 ſq. Deus iurat per tres ordines Angelorum, ordinantes, agitantes, et legentes Alcoranum. Confer Suratam LXXIX. 1 ſq. De *ſeptem Angelis principibus* (ſeptem *Archangeli* vocantur in Theologumenis Arithmeticae p. 44.) praeter interpretes Apocalypſeos videndi Martinus Roa in ſingularibus S. Scripturae T. 2. p. 444 ſq. Hugo Grotius ad Matthaei XVIII. 10. Petauius de Angelis p. 128 ſq. Chriſtophorus Sandius in problemate paradoxo de Spiritu S. p. 10 ſq. et contra Sandium B. D. Schomerus noſter p. 92 ſq. & Wittichius pag. 156 ſq. Praeterea Theologi Argentoratenſes celebratiſſimi Dorſcheus in pentadecade p. 516 & Seb. Schmidius in Myſterio Gratiae Diuinae p. 550 ſq. 564 ſq. quibus addendus D. Abraham. Hinckelmannus ὁ μακαρίτης in Detectione fundamenti Bohmiani p. 18 ſq. diſputans contra Fluddum c. 7. macrocoſmi et Iac. Boehmium von der Gnadenwahl §. 24. et Thom. Galeus notis eruditiſſimis ad Iamblichum de Myſteriis Aegypt. p. 206. qui Ethnicis non minus quam Iudaeis probatum de Archangelis dogma fuiſſe oſtendit: quanquam in ſacris literis vnius tantum Archangeli occurrit mentio, unde totum illud quod de ordine vel ſeptenario vel vt Euſebii vocabulo ex orat. de laudibus Conſtantini p. 605. vtar, de [71] θιάσοις ἀρχαγγέλων fertur, commentis adſcribere non dubitauit Rev. D. Gerhardus Meierus, Hamburgenſium Gymnaſii Profeſſor, deinde Bremenſis Eccleſiae Superintendens celeberrimus in paradoxo de Archangelis Enthymemate, Hamburg. 1695. 4.

Septem Angelis bonis principibus totidem *malos* ac *ſeductores* vitiorumque ac ſcelerum praeſides oppoſitos eſſe ſtatuerunt veteres quidam e Iudaeis et Chri-

[71] Minus bene vir doctiſſ. Valeſius vertit: *Angelorum et Archangelorum innumerabiles ordines*, nam in Graeco eſt; *innumerabilis Angelorum multitudo*, *concilia Archangelorum et ſanctorum chori ſpirituum.*

Chriſtianis, vt conſtat e teſtamento Ruben c. 2. et teſtimoniis priſcorum Ecclefiae doctorum, quae adduxit Cotelerius ad Hermae Paſtorem lib. 2. mandat. 2. et Potterus ad Clementem Alexandrinum p. 174. De cultu Angelorum apud Iudaeos adiri poſſunt Bartoloccius T. 1. Bibliothecae Rabbinicae pag. 292 ſq. Io. Saubertus in palaeſtra diſſ. p. 31 ſq. et Ioan. Tob. Maior in diſſertatione de natura et cultu angelorum facta collatione Paganorum, Iudaeorum, Mahumedanorum et Chriſtianorum. Ienae 1653. 4. Auguſtinus Calmet in diſſ. ad librum Tobiae de Aſmodi, negat Iudaeos ante captiuitatem Babylonicam quicquam de Angelorum cultu vel Daemonum nominibus cogitaſſe.

XXVIII. Singulis hominibus ſtatim a tempore quo in lucem eduntur adeſſe bonum genium ſiue Angelum, nec minus malum, multi olim ſenſerunt e veteribus Chriſtianis, vt docent Cotelerius ad Hermae paſtoris lib. 2. mandat. 6. c. 2. et Huetius in Origenianis lib. 2. quaeſt. 5. Videndus et Petauius dogm. Theol. de Angelis lib. 2. c. 7. p. 131 ſq. Io. Riuius de familiari cuiusque genio, ſeu de praeſidio Angelico, et Io. Clodius de ſpiritu familiari: atque Iudaeorum eandem fuiſſe ſententiam diſputant eruditi interpretes ad Matth. XVIII. 10. et Actor. XII. 15. De Muhamedanis quoque notat Thomas Smithus Epiſt. 1. de moribus Turcarum p. 39. eos inter orandum caput ad alterutrum humerum motitare, angelos cuſtodes quos humeris aſſidere credunt, oratione ita ſalutantes. Eadem de geniis tutelaribus ſententia iampridem Ethnicis quoque perſuaſa fuit, vt copioſe declarat idem Huetius Alnetan. quaeſt. lib. 2. cap. 4. §. 3. vbi multa de Diis praeſtitibus, geniisque cuſtodibus ac tutelaribus et *μυςαγωγοῖς τοῦ βίȣ*, vt vocantur Menandro apud Ammianum Marcellin. XXI. 14. vbi conferatur Lindebrogius: tum Menagius ad Laertii lib. VII. ſect 151. Eugubinus VIII. 23 ſq. et 31. 40. de perenni Philoſophia Tobias Pfannerus in Theologia Gentili p. 180 ſq. et Marſilius Ficinus in Epiſtola ad Philippum Callimachum T. 1. Opp. pag. 894. vbi Platonicorum ſententiam exponit. Maribus appoſitos Romani genios appellabant, feminis Iunones, de quo Lipſius ad Senecae Epiſtolam 110. Harduinus ad Plinii T. 1. p. 143. Peculiariter culti Genii Principum, per quos etiam iuratum, vt notarunt docti ad Curtium VI. 11. 18. Chriſtoph. Cellarius ad Minucium Felicem p. 112. Cangius ad Zonaram p. 28. et ad Cinnamum p. 483. et Chriſti. Gottlieb Schwarz ad Plinij Panegyricum p. 228. Confer Henrici Dodwelli praelectionem ſecundam Cambdenianam ad Hadrianum Spartiani, quae eſt de fortuna Imperii et genio tutelari Principis, Oxon. 1692. 8. nec minus Bernardi Ludouici Mollenbecii de genio Principis diſſertationem, recuſam in ſyntagmate ſecundo diſſertationum Philologicarum in Belgio iunctim editarum A. 1700. 8. Etiam Locis et vrbibus tributi genii.

Vide

Vide Lindenbrogium ad Ammiani XX. 5. et quae Clariss. Rubeus in memoriis Brixianis Italicè editis p. 184. vbi de Genio Romae, Antiochiae, Brixiaeque, et p. 215. de Genio paganico. Adde Gisbert. Cuperum lib. 3. obseruatt. pag. 335 et Harpocrat. p. 242. ac Ezech. Spanhemium de vsu et praestantia numismatum diss. 3. p. 187. Genios coloniarum summa religione cultos esse; aras, templa, peculiaria sacrificia habuisse, innumerae testantur inscriptiones. Vide Oliuerium ad marmora Pisana p. 9. De Genio siue τύχῃ populi Romani adeundus Laur. Begerus in thesauro Brandenburgico T. 2. p. 550 et Clarissimi Philippi Olearii diss. de fortuna Romana, Lips. 1713. Habemus etiam in antiquis numis Genios excercitus et Genium Senatus, Geniumque publicum. De Genio domestico agunt Anton. Franc. Gorius et Ioan. Baptista Passeratius Parte tertia Musei Etrusci, ac Iustus Godofr. Rabenerus amoenitatum historicophilologicar. p. 132 sqq. De τύχῃ Cpoleos vide Chronicon Paschale p. 284. 285 et Codini Origines Cpolitanas num. 68 et 50. Templum quod genio cuiusque vrbis consecrabatur, dictum fuisse Τυχεῖον, obseruat Valesius ad Eusebium de Martyribus Palaestinae p. 341 et Sozomeni V. 4. De Angelis ἐθνάρχαις et Geniis Gentium tutelaribus iam pagina superiore dicere nos meminimus: interim praeter iam laudatos a nobis, consuli poterunt quae de Geniis, Ethnicorumque circa eorum naturam, officia et cultum opinionibus, superstitionibusque notarunt *Gyraldus* Syntagm. XV. de Diis, *Georg. Wonna* in dissertationibus de Geniis, quae primum in lucem editae sunt, Ienae 1663 recusaeque postea in Syntagmate secundo Dissertationum Philologicarum, paullo ante a nobis memorato. *Henricus Lindenbrogius* ad Censorinum de die Natali; *Casp. Barthius* ad Rutili versum 327 et Adversar. Lib. LII. c. 12. *Io. Taffinus* de ludis saecularibus cap. 13. Tomo VIII. Thesauri Antiquit. Roman. p. 132 sq. *Iustus Lipsius* Lib. 1. Physiol. Stoic. c. 19. *Matthias Zimmermannus* in Analectis Miscellaneis p. 540 sqq. et in florilegio p. 374 sq. quibus addatur *Andreas Tiraquellus* ad Alexandrum ab Alexandro Lib. VI. Genial. dierum c. 4. *Martinus Roa* in libro de die natali sacro et profano T. 1. singularium S. Scripturae. *Ioan. Franciscus Madrisius* in Miscellaneis variorum opusculorum, (Miscellanea di varie Operette) Venetiis 1743. 12. Tomo VII. p. 365 sqq. et *Horatius Maccari* Diss. acad. Cortonensis T. VI. p. 94 et 157. Animalibus etiam et plantis praesidere certos Angelos, persuaserunt sibi quidam interpretes Apocalyps. IX. 11. et Christiani veteres, quorum testimonia collegit Cotelerius ad Hermae Pastoris lib. 1. visionem 4.

De Lemuribus, Laribus familiaribus et Laruis, Diisque Manibus videndus Danetus in Dictionario Antiquitatum et Iulianus Floridus ad Apuleium de Deo Socratis p. 688 sq. De Diis manibus Iac. Sponius in libro Gallico, *Recher-*

Recherches curieuses d'Antiquité pag. 231 seqq. et Ioannes Francisc. Simonius Memor. Acad. Inscriptionum T. II. p. 32 seqq. edit. Amstelod. De Laribus domesticis et vialibus Sponius Miscell. p. 113 seqq. cui addenda quae de Diis vialibus Nic. Bergierius de publicis Rom. viis lib. IV. 43. T. X. thesauri Graev. p. 522. Et Laris effigies in Boxhornii quaest. 6. Romana T. V. eiusdem thesauri p. 924. Cultus etiam intra conseptum cuiusque Herceus Iupiter, quem Deum penetralem appellabant, vt testatur Festus in Herceus. Praeter penates domesticos religiose etiam habebantur publici, qui pinguntur bini pila in manibus habentes apud Begerum T. 2. thesauri Brandenb. p. 543. 588. et T. 5. thesauri Graev. p. 321. Confer quae de Laribus vrbanis et hostiliis siue hostes arcentibus Andreas Dacerius ad Festum in *hostiliis*: et de discrimine inter penates publicos et priuatos Celeberrim. I. A. Ernesti in claui Ciceroniana voce *Penates*.

XXIX. Religiosa veneratione a multis hodie Christianis, in Romana praecipue Ecclesia afficiuntur atque etiam adorantur et inuocantur 1) Angeli, 2) Sancti atque 3) imagines SS. Trinitatis, Crucifixi, Angelorum et Sanctorum: tribuitur etiam cultus religiosus 4) S. Eucharistiae, & 5) Sanctorum reliquiis: in quibus omnibus quicquid etiam ingeniosi et eruditi viri dealbandis erroribus illis post Bellarminum de Sanctorum beatitudine lib. 1. c. 11. sqq. argutentur, tamen si quis praecipue praxim communem ac publicam passim obtinentem respiciat, certum est vti grauissime et euidentissime peccari contra praeceptum de colendo vno vero Deo, ita quam longissime recedi a vestigiis et moribus primorum Christianorum, qui templum vel aram Angelo aut Sancto consecrare, vel preces non dicam ad imaginem sensu destitutam, sed ad Angelum vel Sanctum, a quo ne audiri quidem se persuasi esse poterant, facere profecto horruissent. Qua de re ne longior sim, prae ceteris videndi *Iac. Owenus* in Historia imaginum, edita Anglice Lond. 1709. 12. *Io. Dallaeus* et *Frid. Spanhemius* libris de Imaginibus, *Adrianus a Cattenburgh* libro IV. spicilegii c. 30. p. 697 sqq. idem Dallaeus libris V. de cultus religiosi obiecto aduers. Latinorum traditionem, Genev. 1664. 4. *Daniel Chamier* T. II. Panstrat. Cathol. Lib. XIX. XX. XXI. *Petrus Molinaeus* in Nouitate Papatus contra Cardinalem Petronium lib. VII. *Vossius* in Thesibus Theologicis diff. VII. sq. *Io. Forbesius* in Instructionibus Historico-Theologicis lib. VII. *Phil. Mornaeus* lib. III. de Eucharistia c. 12 sqq. vbi de inuocat. sanctor. et lib. II. c. 2 sqq. vbi de imaginibus. *Io. Valkenier* in Roma Paganizante s. Idololatriae Pontificiae examine histor. theologico. *Iac. Basnage* in Hist. Eccl. Gallice edita lib. XVIII. XIX. XX. XXI. XXII. et XXIII. *Eduardus Stillingfleet* et *Io. Tenisson* in libris Anglice editis de Idololatria Ecclesiae Romanae. E

Theologis nostratibus Confessionis Augustanae subscriptoribus *Mich. Sirictus* in ostensione abominationum Papatus, circa religiosum creaturarum cultum; *Ioan. Conr. Danhauerus* hodomoriae Papaeae T. I. phantasmate sexto; *Sam. Bened. Carpzonius* in Antimasenio p. 697 sq. *Io. Andr. Quenstadius* in Antiquitatibus Ecclesiasticis c. 6. itemque alii.

CAPUT IX.

De Templis, Altaribus, locisque sacris et Asylis Iudaeorum, Ethnicorum et Christianorum.

De Templis ante exitum Israelitarum ex Aegypto. 1. *De Tabernaculo Mosaico.* 2. *De templo Hierosolymitano Salomonis et secundo Zorobabelis (quod instaurauit et muniuit, ornauitque Herodes) Scriptores Iudaei* 3. *et Christiani* 4. 5. 6. *Quo nomine dedicatum Salomonis templum, et templa duo ad Hierosolymitani exemplum condita a Samaritanis et Onia Pontifice.* 7. *De ara, arca foederis, columnis et aliis ad templum pertinentibus.* 8. *De synagogis et proseuchis Iudaeorum.* 9. *Gentes quae religiosum putarunt nullis templis, aris et simulacris nullis Numen colere.* 10. *Luci sacri.* 11. *Montes siue excelsa.* 12. *De templis gentilium.* 13. 14. 15. 16. *Templorum ornamenta.* 17. *Vrbes neocorae.* 18. Ναΐδια *ad exemplum maiorum templorum confecta et venum exposita.* 19. *De aris gentilium.* 20. *De templis veterum Christianorum eorumque altaribus, ambonibus, vasis et ornamentis.* 21. 22. 23. *Templorum dedicatio et consecratio.* 24. *Religiosa templorum veneratio et immunitas vt pro asylis essent.* 25.

I.

Quum in Aegypto versaretur Iacobi familia, domos sacras et templa habuisse, atque in his vnum quoddam praecipuum, cuius mentio fiat 2 Sam. VII. 6. non dubitat Edmundus Dickinson in Physica veteri ac vera c. XIX. num. 24. Quamquam Petrus Iurieus in Historia Critica dogmatum rituumque Iudaicorum negat mentionem templi in sacris litteris fieri ante aedem Palaestinam Dagonis a Samsone euersam Iudic. XVI. 23-30. indeque colligit nullum templum ante Israelitarum ex Aegypto exitum fuisse Aegyptiis, nedum Hebraeis. Lucianus quidem lib. de Dea Syria sub init. primos

primos Aegyptios templa Diis consecrasse, et coetus sacros instituisse scribit, a quibus hoc Assyrii acceperint. Et Herodotus II. 4. eosdem Aegyptios testatur βωμούς τε καὶ ἀγάλματα καὶ νηοὺς θεοῖσι ἀπονεῖμαι πρώτους. Hinc tabernaculi et templi Salomonei structuram ab Aegyptiis arcessunt Io. Marshamus in Canone Chronico, et Ioan. Spencerus lib. 3. de legibus Hebr. diss. de Antiquitat. templorum et diss. 1. c. 3. de tabernaculi origine merito taxatus a S. V. Io. Gottlob Carpzouio in annotationibus in Goodwinum p. 333. Neque tabernaculum neque templum Salomonis ad Aegyptiorum formam exstructum fuisse, ostendit in Aegyptiacis suis III. 10. Hermannus Witsius, Natalis Alexander aetate quinta V.T. diss. 1. et idem Carpzouius l. c. p. 250. Talmudici in Auoda Sara quinque notant fana celebriora, vnum antiquissimum Beli Babylone, alterum Nebo in Cursi, tertium Tirathae in Mapheg, quartum Zeriphae in Ascalone et quintum Nisrae in Arabia. Vide Ottonis Lexicon p. 192. De locis, quae fideles ante legem caerimonialem precibus destinarunt, singulari dissertatione egit Franciscus Wokenius. Rostochii 1720.

II. De Tabernaculo Mosaico [1] agit *Iosephus* lib. 3. Antiquit. Iud. c. 17 sq. ibique *Eduardus Bernardus* in notis: *Augustinus* in extremo libri Quaestionum in Exodum, et alii Interpretes ad Exod. XXV. seq. *Beda* quoque in libro de Tabernaculo. Ac Petrus Cellensis in mystica et morali Tabernaculi explicatione p. 385. Opp. et T. 23. Bibl. Patrum; edit. Lugd. pag. 789 seq. E recentioribus Iudaeis quidem R. *Immanuel Chai.* Venetiis 1716. 4. *Philippus Aquinas*, Exiudaeus, in Dissertatione de Tabernaculo et campo Israelitarum, Gallice conscripta, et edita Parisiis 1623. 4. [2] *Iacobus Iudà Ari* siue *Leo* qui Middelburgi primum, deinde Amstelodami, tum in Anglia versatus est, libro de Tabernaculo, Hispanice primum, deinde Belgice edito 1647. 4. E Christianis vero *Benedictus Arias Montanus* libro V. Antiquitatum sacrarum, insertarum Tomo VII. Criticorum sacrorum Anglorum: D. *Aug. Pfeifferus* ὁ μακαρίτης in Dubiis Vexatis Scripturae: D. *Conradus Mel* libro erudito, Germanice edito Francof. 1712. 4. de tabernaculo: *Hermannus Witsius* in Miscellaneis Tomo I. *Ioannes Leusdenius* in Philologo Ebraeo mixto Dissertatt. 38. *Nehemias Grew* lib. IV. Cosmologiae sacrae Anglice vulgatae c. 8. §. 56 sqq. *Ioannes Lundius* in jüdischen Heiligthümern, *Melch. Leydeckerus*

Ccc 2

[1] Priuatum Mosis tabernaculum siue Oratorium notari Exodi XXXIII. 11. censet Nic. Serarius in Iosuam T. I. p. 110 seq.

[2] Eadem dissertatio deinde recognita et aliquot momentis aucta excusa est Gallice Parisiis 1624. 4. sub hoc indice: *Explications litterales, allegoriques et morales du Tabernacle.* v. Wolfii Bibl. Hebr. Vol. III. p. 931.

deckerus de Republ. Hebraeor. *Bernhardus ab Hermckhuyſen* P. I. libri, Belgice editi, ſub titulo: *Wet der Schaduwen.* Lugd. Batav. 1699. 4. *Hermannus Witſius* Miſcellan. ſacr. T. 1. p. 393. *Ludov. Chriſtian. Miege* Diſſ. 2. de fatis tabernaculi Dauidici, rec. T. 1. Theſauri noui Diſſertationum p. 1044. *Bernhardus Conradi* de generali tabernaculi Moſaici ſtructura et figura. Offenbaci ad Moenum 1712. 4. *Salomo van Till* commentario de tabernaculo Moſis. Amſtelod. 1714. 4. rec. in Vgolini Theſauro Antiquitati. Sacrar. T. VIII. N. 1. *Antonius Drieſſen* in Moſis tabernaculo in typo et antitypo delineato, ad calcem diatribes de principiis et legibus Theologiae emblematicae, typicae et propheticae. Vltraiecti 1717. 4. *Bernhardus Lamius* libris VII. de tabernaculo foederis, de S. ciuitate Hieroſolyma, et de templo eius. Pariſiis 1720. fol. *Ioannes d'Outrein* de tabernaculo Moſis, Belgice, 1715. 8. *Conradus Mel* in libro de tabernaculo, Germanice, Lipſ. 1711. 4. et Franc. ad Moen. 1720. 8. *Ioan. Henr. Hottingerus* in notis ad Goodwinum p. 316. *Io. Gottl. Carpzonius* in annotat. ad eundem librum p. 248 ſeqq. *Wilhelmus Goeree* Hiſtoriae Moſaicae, P. IV. p. 2 ſeqq. *Guſtauus Peringerus* in Hiſtoria tabernaculi Moſaici, Vpſal. 1668. 8. *Albert. Schultens* de myſteriis tabernaculi Moſaici. Franeq. 1729. 4. *Ioannes Weſſelius* de tabernaculi Leuitici myſteriis. Lugd. Batav. 1722. 4. *Ioan. Gottfr. Tympius* in Tabernaculo e monumentis Moſaicis deſcripto. Ienae 1731. 4. *Henric. Benzelius* de templo Moſaico, in ſyntagmate Diſſertationum. P. II. p. 97 ſeqq. *Dauid Millius* in Miſcellaneis Sacris. Amſtelodami 1754. 4. De tegminibus tabernaculi videndus *I. H. Hottingerus* Nepos. Marp. 1709. et *Theodor. Haſaeus* Sylloge Diſſ. philolog. Bremae 1731. p. 596 ſeqq. De velis tabernaculi et templi *Ioan. Chriſtian. Wichmanshauſen.* Witteb. 1718. De velo tabernaculi interiori eiusque myſterio *Io. Chr. Kirchmeierus.* Marpurgi 1736. De lignis Sittim ad tabernaculum eiusque apparatum adhibitis *Io. Henr. Vrſinus* in Arboreto Biblico p. 313 et 317. *Chriſtoph. Sonntagius* pec. Diſſ. Altorfii 1710. *Theodorus Haſaeus* Syllog. laudat. p. 170 ſſ. *Matth. Hillerus* in Hierophytico. P. I. p. 426 ſeq. *Sebaldus Rauius* in commentat. de iis, quae ex Arabia in vſum tabernaculi fuerunt petita. Vltrai. 1733. recuſa cum *Io. Matthiae Schröckhii* praefat. de veris rationibus ſtudii linguar. orientalium. Lipſiae 1755. c. 1. vbi cap. 2. De tegumentis tabernaculi תחשים erudite diſſeritur: et capite 3tio adſtruitur, commercia Iudaeorum cum Arabibus, ſupellectili ſacrae nonnulla ſuppeditaſſe. Omittimus alios Scriptores, a Lipenio T. II. Biblioth. Theol. p. 814. nominatos, quoniam maior illorum pars ad inſtitutum noſtrum minus facit.

III. De Templo Hieroſolymitano, praeter *Interpretes ad L. III. Regum* c. VI. 2 Paralip. III. et ad Ezech. XL. ſq. et *Ioſephum* Lib. VIII. Antiqu. Iud. c. 3. viden-

videndus e Iudaeis *Maimonides* Latine versus a *Lud. Compiegne de Veiel*, Paris. 1678. 4. et in Fasciculo VI. Opusculorum, editorum a Thoma Creenio in 8. *Talmudici* in Tract. Middoth, siue de mensuris templi, quem Latine vertit et notis illustrauit Lugd. Batav. 1630. 4. Constantinus l'Empereur, recusum in Opere Mishnico T. V. edit. Surenhusianae p. 322 sqq. *Iac. Iuda Leo* siue *Leonitius*, vt ipse se appellat in editione Amstelod. 1650. 4. (qui a Iac. Iuda Arieh perperam distinguitur in Act. Erud. A. 1697. p. 450. Arieh enim, vt notum est, Leonem significat) in libris IV. de Templo Hierosolymitano ex Hebraico Latine [3] versis, et vulgatis a *Io. Sauberto* Helmst. 1665. 4. quorum Gallica versio prodiit Amstelod. 1643. 4. sub hoc titulo: *Portrait du Temple de Salomon.* Germanica vero auctore Ioan. Iac. Raioto. Hanouerae 1665. 8. De qua vide Ioan. Sauberti Bericht über die deutsche Dolmetschung des Tractats Iac. Iehudae Leonis von dem Tempel Salomons. Helmst. 1665. 8. adde Wolfium B. H. Vol. III. p. 460 seq. *Abraham Dauid Arie* in commentario de templo, quem ex illius *Schilte Haggibborim* excerptum, latine reddidit Tomoque IX. Thesauri Antiqq. Sacrar. inseruit *Blasius Vgolinus.* *Lipmann Levi Haler* Pragensis in Expositione sancti templi Ezechielis. *Moses Ben Gerson Chapetz* in libro initiationis templi Venet. 1696. 4. quem recensitum vide in Actis Erud. loco laudato. In primis de templo Salomonis legi meretur Ioan. Christoph. Harenbergeri commentatio inserta Vol. IV. Bibliothecae Bremensis et Verdensis.

IV. Inter Christianos praeter *Bedam*, *Richardum de S. Victore*, *Cosmam Indopleusten* lib. V. Cosmographiae Christianae p. 197 sqq. et alios quosdam vetustiores, argumentum hoc leuiore manu attingentes, de templi Hierosolymitani fabrica et structura, quamplurimi ex recentioribus solliciti fuerunt; etsi res non leuibus difficultatibus obnoxia esse videtur, tam quod primum templum spectat, a Salomone exstructum, quam alterum a Zorobabele aedificatum, et restauratum [4] ab Herode, vt testatur Iosephus XV. 14. siue vt Egesippus lib. 1. c. 35. loquitur, muro et porticibus ornatum. Hinc vir non contemnendi iudicii Hugo Grotius ad lib. III. Reg. C. VI. scripsit, templi se mensuram atque formam libenter aliis inquirendam relinquere. Triplicem descriptionem templi ex mente Iosephi, Talmudistarum et Villalpandi edidit *Lud. Capellus*, cuius labor insertus est Apparatui Biblico Briani Waltoni, et ante Biblia Polyglotta Londinensia et seorsim Tiguri Ao. 1673. excuso. Singula-

[3] Vide Clariss. Wolfii Bibliothecam Hebraicam Vol. I. p. 593 seq.

[4] Vide Grotium ad Matth. XXIV. 1. et Ioan. II. 20. Apud Syncellum p. 314. Ἡρώδης τὸν Ἱεροσολύμων ναὸν διπλοῦν ἀνῳκοδόμησεν, longe ampliorem instaurauit.

gularem prae caeteris operam per XVI. annos [5] Templi fabricae illuſtrandae impendit *Io. Bapt. Villalpandus*, cuius et *Hieronymi a Prado* vaſti commentarii in Ezechielem prodiere Rom. 1605. fol. cum tabulis aeneis, 3. voll. quorum ſecundi pars ſecunda tota Templo impenditur. Quam non omnibus tamen eius cogitata ſe probauerint, patet e:: hoc iudicio Ludouici Compiegne de Veil, Ex-Iudaei, quod in praefatione ad ſupra laudatum Maimonidis tractatum extat his verbis: "*Villalpandus vir bonarum artium laude praeſtans, ſcri-"bit, XVI. annos totos in templi artificio percipiendo deſcribendoque ſe poſuiſſe, "atque id temporis tam aſſiduo ſe labore fatigaſſe, tantaque animi contentione, tot "denique vigiliis, vt vita ſaepe in extremum duceretur diſcrimen. Et a viro illo, qui, "vt ipſe dicit, neque ſumtibus, neque tempori, nec labori nec incommodis peper-"cit vllis, tandem exiit Hieroſolymitani templi forma, non ad hiſtoriae fidem de-"ſcripta, ſed ad exemplar ſumtuoſi aedificii. Immo vero vir ille totus eſt in eo, "vt ſuam hanc templi Salomonici deſcriptionem ad Vitruuii praeceptionem confor-"met, idemque demonſtret, Graecis Latinisque nulla alia re, quam huius auguſtae "fabricae notatione atque animaduerſione partam eſſe aedificandi artem. Maimoni-"des autem Templi expreſſit imaginem eam, quae tanto minus habet artificii, quanto "eſt veriſimilior.*" Ante Villalpandum idem ſaxum haud infeliciter voluerat *Bened. Arias Montanus* libro V. Antiq. Iud. ſupra iam laudato. Extant etiam *Franciſci Riberae* Ieſuitae Hiſpani de templo Hieroſolymitano et iis, quae ad templum pertinent libri V. cum eius Commentar. in Apocalypſin excuſi Salmanticae 1591. Lugd. 1592. Antwerp. 1593 et 1603. Duaci 1613. 8. Sed hoc toties recuſum opus, iudice Sauberto praefat. ad Leonis libros de Templo Latine a ſe verſos,

- - - - turpiter atrum
Deſinit in piſcem mulier formoſa ſuperne.

Etſi enim allegoricis ineptiis et longe petitis ad Romanam Eccleſiam accommodationibus eſt refertus, totusque nuce caſſa inanior eſt, nihilominus in titulo Auctor iactat, quod ad S. Scripturae intelligentiam ita neceſſarius ſit, vt vix in ea paginam legas, in qua non tibi vſui ſit ille. Martini Stephani, Calahorritani, S. I. epitome locupletiſſimi apparatus et pulcherrimae fabricae Templi Salomonis. Compluti 1615. 8. Hiſpanice prodiit. Magis conſideratione digna eſt *Ioan. Lightfootii* deſcriptio templi Hieroſolomitani, praeſertim quale erat tempore Seruatoris noſtri, excuſa primum ſeparatim, et deinde in Tomo Operum priore. Roterodami 1686. fol. Breuem ſynopſin eius ſententiae dat Io. Clericus T. 1. Biblioth. vniuerſal. Gallice editae p. 393 ſqq.

V. A

[5] Triginta annos deſcribendo templo et vrbi Hieroſolymae impendiſſe Villalpandum ſcribit Hadrianus Relandus pag. 19. orat. de galli cantu Hieroſolymis audito.

V. A Villalpando etiam dissentit in suis ad Ezechielem commentariis *Io. Cocceius* T.III. Opp. aegre ferente *Wilhelmo Goeree* in libro Belgico: *De algemene' Bouw-Kund*, et in opere de Antiquitatibus Iudaicis quod c. I. laudauimus. Hic enim Villalpandi sententiam tuetur, impugnatam vicissim a *Io. Henr. Cocceio* Io. fil. in libro Belgico: *Nader Ondersoek van het rechte Verstand van den Tempel, die de Prophet Ezechiel gesien en beschreeven heft* etc. t'Amsterd. 1692. 4. *Ioan. Meiero* in Dissertationibus quinque de templo Ezechielis, quibus propheticae visiones Ezechielis in vltimis eius capitibus XL-XLVIII. contentae, nondum impletae sed olim implendae demonstratur. Hardero-uici 1707. 4. quas impugnauit Ioannes Christianus Klemmius in Diss. de propheticis visionibus Ezechielis. Tubingae 1733. et *Emone Luc. Vriemont* in thesibus controuersis antiquitatum Israeliticarum P. I. p. 153. *Campegius Vitringa* in obseruatt. sacr. L. 4. c. 1. 2. et fusius in tractu Belgice edito, qui inscribitur *Aenleidinge to het rechte Verstand van den Tempel; die de Prophet Ezechiel gesien en beschreeven heft* etc. Franeq. 1687. et 1695. 2 Voll. 8. Non omittendus praeterea *Samuelis Lee* liber de Templo et Sacerdotio Anglice editus Londini 1665. fol. *Matthias Hasenrefferus* de Templo Ezechielis, Tubing. 1613. fol. *Mailletus* Presbyter et Canonicus Tricassinus de forma Templi et palatii Salomonis, Augustae Tricassinorum 1695. fol. Gallice. *Bernh. Lamius*, in libris VII. de tabernaculo, etc. §. 11. citatis. *Io. Seldenus* lib. III. de Iur. Nat. et Gent. cap. 6. D. *Aug. Pfeifferus* in Dubiis vexatis Scripturae, qui plures Scriptores laudat *Olfert Dapper* in descript. Palaestinae, *Casp. Calvoer* Tomo 2. ritualis Ecclesiastici; vbi et alia de antiquitatibus templorum collectanea. D. *Dorsheus* diss. de templi personalis [6] solutione et excitatione ad Ioan. II. 20. *Lud. Cappellus* in Delineatione templi ab Herode exstructi, ex Iosepho ad calcem historiae Apostolicae, tum seorsim variis in locis, tum in Tomo IX. Critic. Angl. excusa; *Laur. Dauid Bollhagen* de templo Iudaeorum tertio, Gryphisw. 1707. *Io. Lundius* in vberiore descriptione Tabernaculi Sancti, templique vtriusque Hierosolymitani, Germanice edita Slesvic. 1696. 8. et vna cum reliquis eiusd. scriptis antiquitates Iudaicis illustrantibus Hamb. 1701

[6] De Herodis templo locum Ioannis accipiendum contendit Sam. Basnage T. I. Annal. p. 68. 272. b. et 255. quod instaurari coeptum anno Iuliano XXIX. Quanquam enim intra nouem annos et dimidium, ex Iosepho XV. 14. constat, aedificii ipsum corpus fuisse absolutum, tamen ab illo tempore vsque ad hunc quo Iudaei ad Christum loquuti sunt annum XLVI. (Iulianum LXXV.) semper aliquid in illo exornari contigit, quo sensu Plinius XXXVI. 14. de templo Dianae Ephesiae: *ducentis et viginti annis factum a tota Asia.* Confer Vsserium ad A. Period. Iul. 4697. Scaligerum de emendat. temporum p. 534 sqq. Herm. Witsium Dodecadis p. 569 sqq.

1701 et 1738. fol. *Casp. Heunischius* in Claue Apocalyptica et Ezechielica, Rotenburg. ad Tubarim 1684. 4. *Casparus Hermannus Sandhagen*, ὁ μακαρίτης, in Oratione de Templo et in Descriptione Templi Harmoniae Euangelicae subiecta: *Henricus Horchius* in structura Templi demonstrata ex Ezech. cap. XL. seq. et ichnographice delineata. Herborn. 1709. 4. *Leonhardus Christophorus Sturmius* in Sciagraphia Templi Hierosolymitani ex ipsis sacrarum litterarum fontibus, praesertim ex visione Ezechielis vltima, architectonice quidem, ita tamen concinnata, vt eam Architecturae ignari quoque intelligere possint, vna cum animaduersionibus in Villalpandum, et figuris in aes incisis Lips. 1694. 4.

VI. *Ioannes* quoque *Braunius*, vir doctus, cuius libri duo de vestibus sacris Ebraeorum extant, tres praeterea partes iusti operis de Sacerdotio Dei molitus fuerat, quarum vna de Tabernaculo, Templo, et vasis sacris, altera de Sacrificiis, ac tertia de Sacerdotibus ageret: verum illae lucem non adspexerunt. Ceterum praeter iam commemoratos in describendo templo Hierosolymitano versati sunt *Eduardus Pocockius* in Commentario ad Ioelem p. 180. vbi exhibet delineationem templi petitam e Manuscripto, quam ab ipso profectam esse Maimonide existimat. *Conradus Mel* in libro Germanice sub hoc indice euulgato: Salems Tempel, oder Beschreibung des herrlichen Tempels Salomonis, wie auch des von Zorobabel wieder aufgerichteten, und von Herode verbesserten Hauses Gottes zu Jerusalem. Franc. ad Moen. 1724. 4. *Ioan. Iac. Scheuchzerus* in Physica Sacra ad 1 Reg. V. et VI. p. 123 sqq. *Augustinus Calmet* ante commentarium in Ezechielem, T. VI. p. 365 sq. *Isaacus Newtonus* in Chronologia edita Anglice Londini 1728. 4. (Semlers) descriptio templi edita Halae 1718. 4. Germanice: der Tempel Salomonis nach allen seinen Vorhöfen, Mauren, Thoren, Hallen, heiligen Gefässen ꝛc. nebst beygefügten Kupferstücken in einem eigentlichen Modell und materiellen Fürstellung. *Ioan. Bernhardus Wideburgius* in Mathesi Biblica, Specimine IV. p. 7. *Ioach. Langius* in Mysterio Christi et Christianismi p. 92 sqq. *Ioan. Diedericus Waltherus* in Discursu philologico de adyto sancto ac vestibulo templi Hierosolymitani. Regiomonti 1697. et singularibus disputationibus *Michael Christian. Ludouici*. Ienae 1658. *Nicol. Moellerus*. ibid. 1693. *Dan. Lundius*. Vpsal. 1704. 8. et *Io. Arnd. Bellmann*. ib. 1707. 8. De templo Herodis ad Haggaei II. 10. et Ioseph. Ant. Iud. XV. extrem. disputat Vir Summe Reuerendus *Io. Aug. Ernesti* prolusione. Lips. 1752. 4. euulgata qua id se effecturum esse sperat, primo vt nemo dubitare possit, Herodem templum totum a fundamentis aedificasse, destructo per partes vetere: deinde, vt appareat, ex consuetudine loquendi historica, omninoque populari, templum illud nihilominus secundum et fuisse, et recte appella-

appellatum esse. *Tectum Sabbathi* cuius 2 Reg. XVI. 18. mentio, V. C. Iacobus Rhenferdus in coniectura Franeq. 1707. de hoc loco edita putat fuisse pastophorium, e quo signum ineuntis elapsique Sabbathi datum fuit ab vno Sacerdotum, in intimo templi atrio.

VII. Quo nomine dedicatum fuerit templum Salomonis, singulari libro disquirit *Franciscus le Roy* in Templo Sapientiae s. Dissert. Mystagogica edita Insulis 1665. fol. in qua illud speciali nomine *supremae Dei Sapientiae* consecratum fuisse contendit, vti *Ludov. ab Alcasar* suspicatus est, illud dedicatum fuisse *Deo Victori*. Quinque res in templo primo, quas in secundo defecisse aiunt Iudaei, sunt arca foederis, Vrim et Thummim, sacer ignis שכינה et רוח הקדש. De *Schechinah* siue gloria praesentiae Dei templum vel sanctum sanctorum replente vide erudita *Ioan. Andreae Danzii* Programmata, recusa in Ioan. Georg. Meuschenii Nouo Testamento ex Talmude et antiquitatibus Hebraicis illustrato, pag. 701 sqq. *Godofr. Ilingstii* Disputat. de apparitionibus Schechinae symbolicis illustrioribus. Bremae 1709. *Ioan. Henr. Maii* Disp. de Schechinah. Giessae 1723. *Ioan. Gottl. Carpzouii* epistolam de Schechinah, quae legitur in Eius apparatu historicocritico antiquitatum sacri codicis et gentis Hebraeae. p. 765 sq. Adde *Henr. Hulsii* commentarium de praerogatiuis Israelis. Lugd. Batav. 1713. 4. Diss. secunda. De gloria templi secundi conferendae sunt exercitationes ad Haggaei II. 7. seq. *Augusti Varenii*. Rostoch. 1646. *Ioan. Hilperti*. Helmstad. 1653. *Ioan. Adami Scherzeri*. Lips. 1665. *Henr. Wideburgii*. Helmstad. 1668. *Ioan. Frischmuthi*. Ienae 1669. *Ier. Weberi*. Lipsiae 1686. *Ioan. Frider. Miegii*. Heidelb. 1653. recus. T. I. thesauri Ikeniani Disputatt. in V. T. p. 1071 sqq. *Ioan. Christoph. Wichmanshausen*. Witteb. 1715. *Casp. Gottfr. Mundini*. Ienae 1719. *Henrici Benzelii* in Syntagmate Dissertat. II. p. 126. Adde *Henrici Ioan. Elebrechti* librum de gloria templi secundi. Hamburgi 1713. 8. et *Salomonem Deylingium* obseruat. sacr. P. III. p. 139 sqq. Hodierna templi Hierosolymitani facies externa describitur a *Ioan. Francisco Gemello Carreri* in itinerario ex Italico Gallice verso. (Parisiis 1719. 12.) T. I. p. 142. Idem auctor p. 143. narrat, Christianos illud ingressos a Turcis vel interfici vel ad Muhamedanismum amplectendum cogi. Quod non fas esset in templum interius ingredi alienigenae patet etiam ex Act. XXI. 28 sq. vbi videsis Grotium. Templa ad Hierosolymitani exemplum aedificata 1) a Pontifice Onia secundum Prophetiam Es. XIX. 19. conditum in Aegypto in praefectura Heliopolitana. Ioseph. lib. I. c. I. de bello Iud. et lib. 7. c. 30. tum lib. 13. Antiq. c. 6. Confer *Antonium van Dale* lib. de Aristea p. 167 sq. *Humphred. Prideaux* Histor. Iudaeorum T. IV. p. 349. *Campeg. Vitringam* Comm. in Iesaiam T. I. p. 582. *Petrum Iuricum*

 Histor.

Histor. dogmat. et cultuum p. 228. *Ioan. Fridericum Mayerum* Dissertat. de templo Iudaeorum tertio. Gryphisw. 1707. 4, et *Ioan. Philippi Casselii* Dissert. sub praesidio Theodori Hasaei. Bremae 1730. habitam, et recusam Fasciculo nouo dissertation. rariorum. Helmstad. 1743. 4. p. 1 sq. adde scriptores Petro Zornio in notis ad Hecataei Abderitae Eclogas p. 14. commemoratos. 2) a Samaritanis prope Sicima et Garizim. Vide Iosephum lib. 2. de bello Iud. c. 2. et Antiq. lib. II. c. 8. Videnda etiam *Augustini Calmet* dissertatio quarta, adiuncta commentariis in libros Regum, quae est de Templis. Paris. 1711. 4. *L. G. Weibe* de religione et templo Samaritanorum in monte Garizim. Havn. 1735. *Hermanni ab Hardt* historia templi Sichemitici Sanballati, Babylonico paris ad Sachariae V. Helmst. 1727. 8. et *Andr. Conr. Werneri* Diss. de Samaritanis eorumque templo in monte Garizim. Ienae 1723.

VIII. De Ara templi secundi exteriore singulari diatriba egit *Ioan. Iac. Cramerus* Tigurinus, Lugd. Bat. 1697. 4. a quo in non paucis dissentire videas virum in hoc litterarum genere inprimis versatum *Theod. Dassouium*, cuius Altare exterius templi Hierosolymitani ad mentem Ebraeorum veterum delineatum anno proxime insequuto 1698. lucem adspexit Witteb. in 4. Nec non *Ioan. Philippum Heinium*, cuius noua arae Mosaicae exterioris delineatio prodiit in fasciculo primo nouae rariorum scriptorum collectionis. Halae 1716. 8. p. 42 sqq. Praeter hosce viros idem argumentum persequuti sunt *Isaacus Pihlmann* in succincta delineatione altaris exterioris templi II. Aboae 1700. 8. (*Daniel. Rittersdorf*) in Decimis Borussiacis P. XV. Vol. II. p. 388 sqq. *Dauid Millius* de altari mediatore. Dissertat. selectar. p. 327. edit. secundae. De cornibus altaris exterioris differit idem *Millius* ibid. p. 341. *Ioan. Iac. Quandtius* singulari dissertat. Regiomonti 1714. habita, et rec. Tomo primo thesauri Ikeniani. pag. 309 seqq. et *Ioan. Rud. Grunerus* symbol. litter. Bremens. T. II. p. 73 sqq. De expurgatione altaris *Ioan. Andr. Cleffelius*. Witteb. 1718. De filo rubro altaris Hierosolymit. *Hadr. Relandus*. Vltrai. 1714. Praecipue vero obseruandum est, ad altare non ascensum fuisse per gradus, vt plerique pingere solent, sed per accliues tramites, qui Ezech. XLIII. c. 7. vocantur מעלות, vt adeo Propheta ille, cum Exod. XX. 26. vbi gradus diserte prohibentur, facile concilietur. De ara suffitus siue interiore eiusque mysterio prodierunt *Ioannis ab Hamm* Exercitationes philologicosacrae. Herbornae 1715. 8. Adde *B. S. Cremerum* in Poecile Antiq. Sacr. T. I. p. 297. *Dauid. Gertmanni* Diss. septem de altari suffitus. Witteb. 1699. 4. et *Christianum Ludouicum Schlichterum* Symbol. litter. Bremens. T. II. p. 401 sqq. De thuribulo vide Sal. Deylingium Obs. Sacr. P. II. p. 429. *Ioan. Georg. Michaelis* Mus. Brem. T. II. p. 31 sqq. et Dissertationes *Ioan. Wesselii*. Lugd. Bat. 1712.

Ioan.

Ioan. Iusti Sonnenschmidii. Witteb. 1713 et *G. F. Rogalii.* Regiom. 1724. Conclaue occultorum donorum, et conclaue vasorum in templo memoratur in Misna Shekalim T. 2. edit. Surenhusianae p. 194. tredecim cistulae, p. 197. tredecim mensae p. 196. et tredecim siue quatuordecim loca adorationis. Id. p. 195. Locus arcae absconditae. Ib. Portae tredecim earumque nomina. p. 195. sq. Velum, p. 204. De columnis aeneis templi Salomonis Iachim et Boas duabus Exercitationibus egit *Aug. Vägetius* Witteb. 1695. quibus adde *Meinh. Plesken* disputat. sub praesidio Io. Christo. Wichmanshausen habitam de columnis aeneis in porticu templi a Salomone positis. Witteb. 1719. et dissertationes *Ioan. Georg. Michaelis.* Franc. ad Viadr. 1733. *Io. Frid. Kilchbergeri.* Berolini 1733. *Daniel. Rittersdorfii* comment. in Decimis Borussiac. P. XVIII. Vol. II. p. 659 sq. et *Ern. Frid. Neubauerum* de columnis Ecclesiae Sect. I. p. 25 sq. De materia columnarum et vasorum templi Hierosolymitani disserit *Ioan. Georg. Altmannus* Tempe Heluet. T. I. p. 391 sq. De ingenti balneo Salomonis aeneo operae pretium est consulere obseruata viri doctiss. *Ed. Bernardi*, ad calcem eximii operis de ponderibus et mensuris veterum, Oxon. 1688. 8. *Leon. Christoph. Sturmii* librum de mari aeneo, Norimb. 1710. 8. *Conradi Mel* mantissam ad antiquarium sacrum. p. 1 sqq. *Ioan. Philipp. Heinium* de aenei maris diametro; in Fasc. secundo nouae collectionis variorum scriptorum. *Salom. Deylingium* obseruat. sacr. P. I. p. 112. ed. secundae. *Daniel Rittersdorfium* Decim. Borussiac. P. V. Vol. I. p. 380 sq. *Ioan. Pythium* in delineatione apologetica maris aenei fusilis, quam fecit Leidae 1654. 4. *Io. Iac. Scheuchzerum* Phys. sacr. ad 1 Reg. VII. 23. et Dissertationes Alberti Friderici Freyeri. Ienae 1715. Henrici Klausingii ac Paulli Henr. Nicolai. Witteb. 1717. Andr. Froelund. Hafniae 1717. Fr. Ad. Lampii. Vltrai. 1723. Gregorii Steenmanni. Aboae 1724. Suenonis Laurelii. Norcopiae 1727. De labro aeneo, quod in atrii tabernaculo collocatum erat, agunt *Godofr. Thymus* exercitatione edita Cygneae 1674. et *Hermannus Gideon Clemens* in dissertat. de labro aeneo, cuius secunda editio prodiit Groningae 1732. 8.. Atrium gentium nullum in templo Hierosolymitano exstitisse euincere studuit *Car. Henr. Zeibichius* in Symbolis litterar. Bremensibus T. II. p. 73 sq. Idem *Zeibichius* porticum Salomonis describit Miscell. Lips. nov. Vol. III. p. 576 sq. De arca foederis notae sunt Virorum praestantiss. *Buxtorfii*, *Frischmuthi*, *Carpzouii* ac *Ioan. Palmrootii* Dissertationes, quibus addendus *Io. Iacobi Leonitii* siue *Leonis* Iudaei liber de arca foederis et de Cherubinis, Amst. 1653. 4. *Iusti Soldani* Entdeckung, Cassel. 1650. 4. *Ioannes Owenus* in Epistolam ad Hebraeos T. I. p. 269 sq. qui de Cherubinis etiam disserit p. 298 sq. de quibus praeterea Exercitatio *Mich. Liebetantzii* et *Herm. Witsii* disputata Lib. II. Aegyptiaco-

rum cap. 13. et Misc. sacr. lib. II. diss. I. p. 433 sqq. videri possunt, vbi impugnat, quae de illis scripserat *Io. Spencerus* lib. III. de Legibus Ebr. cap. 5. Contra Gaffarellum et Moncaeium de iisdem Cherubinis disserit Io. Reiskius duabus diss. A. 1675 et 1677. et Natalis. Alex. diss. V. aetate quinta V. T. adde *Cherubini a S. Iosepho* apparatum biblicum p. 553 sqq. *Alberti Wilh. Melchioris* oration. de Cherubinis gloriae eorumque mysterio. Hanov. 1722. 4. *Olai Celsii* et *Iac. Henr. Lochneri* diss. de Cherubinis. Vpsal. 1716 et Bremae 1720. 4. *Ioach. Langii* Progr. de Cherubinis Mosaicis tanquam emblemate fidelium Christi membrorum. Halae 1731. 4. De iis, quae in arca foederis fuerunt, vide *Andr. Sennerti* dissertat. Witteb. 1680. 4. De operculo arcae propitiatorio consulantur dissertation. I. C. Wichmannshausen, Witteb. 1720. 4. Io. Henr. Maii, Giessae 1695. 4. rec. in eiusd. exercitat. philolog. et exegeticis T. I. p. 411 sqq. Conr. Ikenii. Bremae 1725. 4. adde *Erici Fahlenii* historiam propitiatorii, Pernauiae 1705. 4. De lapide fundamenti, cui arca foederis fuit imposita agit *Theodorus Hasaeus* singul. comment. Erford. 1718. 4. De tabulis foederis prioribus et posterioribus I. C. Wichmannshausen et I. F. Michaelis duabus dissertationibus. Witteb. 1719. De vasculo Mannae Carol. Ludov. Hoheisel duab. differt. Ienae 1715. De virga Aaronis florida vide Dissertationes Christi. Kortholti, Kilonii 1674. Christi. Stocken. ibid. 1678. Ioan. Henr. Maii. Gissae 1680. Georg. Othonis. Marp. 1692. Dan. Lundii. Vpsal. 1707. Gothofr. Iüngstii. Hanov. 1708. De columna nubis et ignis, Israelitas iter facientes praecedente, conferantur dissertationes, Valentini Friderici. Lips. 1689. Christiani Sahmii. Gedani 1702. Isaaci Pihlmanni. Aboae 1704. Ioan. Casp. Kraussii. Witteb. 1707. quibus iungatur *Christiani Mundenii* commentatio de columna nubis et ignis. Goslariae 1712. 8. *Ioan. Godofredi Tympii* diss. de Tabernaculo Dei et sacrorum sede in deserto. Ienae 1731. et diss. duae de descensu nubis gloriae in Sanctuarium ante consecrationem Aaronis facto, aduersus Talmudistas et veteres Hebraeorum commentatores. ibid. 1731 et 33. *Campeg. Vitringa* obseruat. sacr. L. V. p. 168. et *Petrus Zornius* Opusc. Sacr. T. I. p. 384. *Hermanni Hardtii* sententiam, per columnam nubis et ignis *ignem sacrum in ara exstantem*, tanquam publicum et visibilem cultus diuini characterem, gratiaeque apud Deum et opis atque salutis a Deo exspectandae symbolum, intelligentis, Ephemerid. philologic. p. 116 sqq. defendit Ioan. Tolandus in Tetradymo. Londini 1720. 8. Oppugnarunt ac confutarunt Bibliotheca Litteraria a Iosepho Wassio, Anglice edita, Londini 1723. 4. Num. V. p. 1 sqq. Bibliotheca historico-theol. Bremensis T. V. p. 377. *Ioan. Iac. Cramerus* in Theologia Israelis II. p. 61 sq. *Ioan. Marckius* Exercit. Bibl. VIII. *Henricus Pontanus* in orat. inaugurali.

augurali. Vltraiecti 1700. *Sal. Deylingius* in exercitatione de Angelo Domini Israelitarum per vastas solitudines ductore, Obseruat. miscellan. p. 748 sqq. et Auctor anonym. in Hodego confutato. Anglice. Londini 1720. 8. Nubem super arca foederis iudaicum commentum videri singulari dissertatione Lips. 1752. euincere studuit Christianus Guilielmus Thalemannus; cuius argumenta sub examen vocauit Ioannes Fridericus Stiebritzius in diss. de arca foederis ordinaria columnae nubis et ignis sede. Halae 1753. De candelabro aureo *Fortunatus Scacchus* Myrothec. 2. c. 45. *Ioan. Doutreinius* in tabernaculo Mosis c. 12. p. 389. *Hadr. Relandus* singulari epistola, de candelabro in arcu Titiano obuio, quae inserta est laudato Doutreinii libro p. 431. *Wilhelmus Goeree* Histor. Mosaic. P. IV. p. 83 sqq. *Bernh. Lamius* de Tabernaculo et Templo lib. III. p. 381. *Ioan. God. Lakemacherus* Obs. Philolog. P. II. p. 174. *Ioan. Gottlob Carpzouius* in annotationibus ad Goodwinum p. 281 sqq. *Christi. Ludov. Schlichterus* in libello de lychnucho sacro eiusque mysterio. Halae 1740. 4. *Petrus Zornius* in annotationibus ad Hecataei Abderitae Eclogas p. 120 sqq. et singular. dissertationibus Georgius Stellmannus. Bremae 1700. Iosias Henr. Opitius. Ienae 1708. Georg. Michael Doederlin. Vitemb. 1711. Olauus Celsius. Vpsal. 1714. De mensa et panibus facierum exponunt *Doutreinius* lib. cit. c. 13. p. 439 sqq. *Carpzouius* l. c. p. 277 sqq. *Sal. Deylingius* obs. sacr. P. II. p. 119. *Scacchus* lib. cit. pag. 481. *Scheuchzerus* Phys. sacr. ad Exodi XXV. *Bernh. Lamius* lib. cit. pag. 370 sqq. *Christi. Ludov. Schlichterus* duobus libellis, altero, de panibus facierum eorumque mysterio. Halae 1737. 4. altero, de mensa facierum eiusque mysterio. ibid. 1738. 4. et singularibus disputationibus Theodorus Dassouius. Witteb. 1692. Iacobus Rhenferdus. Franequerae 1703. Ioannes Palmroot. Vpsal. 1703. I. E. Rau de libamine oblato in mensa sacra. Herbornae 1703. Eorum, quae ad templum Hierosolymitanum spectant partem non contemnendam illustratam videre licet in Rev. *Dassouii* Dissertatione Kilonii anno 1701. edita, qua imagines hebraearum rerum, quae nostra aetate circumferuntur, emendantur. De templi custodia nocturna, eruditus *Paulli Friderici Opitii* commentarius Historicophilologicus lucem vidit Kilonii 1710. 4. in quo etiam de quinque portis Montis templi, et de στρατηγοῖς ἱεροῦ diligentius disputatur. De cultu Templi quotidiano tractatum talmudicum latine vertit notisque illustrauit *Conr. Ikenius.* Bremae 1736. 4. De magrepha, miro vase templi secundi differit *Emon. Luc. Vriemont* obseruat. miscellan. Leouardiae 1740. 4. edit. p. 177 sqq. De vite aurea templi Hierosolymitani vide dissertationes Dan. Frid. Iani. Lipsiae 1706. et Georgii Sigism. Greenii. ibid. 1730. De spoliis templi Hierosolymitani in arcu Titi

sed sub umbra foliorum et ramorum fas esse. ' De quo D. Ioan. Bened. Carpzov. diss. pag. 135. 149. Videndi interim de lucorum cultu interpretes S. Scripturae ad Gen. XIII. 18. XV. 9. XVIII. 1. XXI. 33. Deut. XII. 4. XVI. 21. Iud. II. 13. III. 7. VI. 25. 1 Sam. IX. 12. 3 Reg. III. 2 sq. XII. 31. 4 Reg. XVIII. 4. XXII. 44. 2 Chron. XXXIV. 3. Ies. II. 13. Ier. II. 20. VII. 70. Ezech. XVI. 13. et XXVII. 6. *Io. Rud. Kieslingii* diss. de superstitioso Israelitarum sub quercubus cultu. Lips. 1748. *Antonius van Dale* c. 2. de Orig. et progressu Idololatriae, vbi post Spencerum, Seldenum, aliosque obseruat, *Astaroth* in Prophetis memoratos esse lucos et *Asterim* idola sub lucis culta. Τὰ Ἄζαρα apud Strabonem. Conferantur Adr. Relandi diss. Misc. parte 2. p. 263. Mishna Surenhusii T. 4. f. 376. 377 sq. et de lucorum arborumque religioso cultu *Ioan. Conr. Dieterici* Antiquit. Biblic. 264 sq. et 275. *Bernh. Mulleri* Differt. de Baalim et Astaroth Lips. 1655. *Athan. Kircherus* Tom. 1. Oedip. Aegypt. p. 311 sqq. ' *Pinto Ramirez* in spicilegio sacro tractat. 1. c. 6. *Bened. Curtius Symphorianus* Libro IV. de Hortis (quod opus in 30. libros diuisum, lucem adspexit Lugd. 1660. fol.) *Carolus Stengelius* in Historia hortorum. Aug. Vindel. 1650. 12. *Petr. Faber* Lib. III. Semestr. c. 1. *Laur. Begerus* in spicilegio Antiquitatis p. 52. vbi lucos non tantum Diis magnis consecratos sed et manibus atque Heroibus. *Simon Bouffac* in noctibus theologicis Paris. 1698. 8. differt. quarta, quae est de arborum superstitione, p. 87 sqq. vbi etiam perstringit ritum Cal. Maii die Apostolor. Philippi et Iacobi incisas arbores frondescentes circumferendi. Adde quae de quercu Abrahami Petauius ad Epiphan. p. 37. Neque in agris tantum sed et in aedibus et vrbe fuisse lucos obseruat, V. C. *Ludov. Antonius Muratorius* ad haec Paullini, natal. XI. Felicis v. 183. *Venus et nemus illis sunt Deus. Potterus* Archaeolog. Graec. f. 209. *Cerda* ad III. Aeneid. 91. *Phil. Rubenius* Lib. II. Elector. cap. 34. *Ioan. Wolweraus* de Vmbra c. 9. *Andr. Christ. Eschenbachii* Viri doctissimi Exercitatio de consecratis gentilium lucis, edita primo Ienae 1686. 4. recusaque in Syntagmate II. Dissertationum Philologicarum in Belgio iunctim vulgatarum anno 1700. 8. et inter Eschenbachii dissertationes p. 133 - 214. Norimb. 1705. 8. *Ezech. Spanhemius* p. 156. ad Callimachum, *Gotfridi Petritzii* dissertatio de lucis s. nemoribus sacris Lips. 1670. *Georg. Frid. Magni* Differt. de Lucis gentilium. Wittenb. 1674. *Dieterici Dresleri* dissertatio de lucis religioni gentilium destinatis. Lips. 1720. *Coelestini Conr. Neufeldt* commentatio de idololatria gentium siluestri et lucis religiosis. Regiomont. 1720. *Ioan. Phil. Casselii* exercitatio de locis in vsum sacrum destinatis graecis τὰ τεμένη dictis. Magdeb. 1731. *Ioannis Checozzi* comment. de cultu idololatrico lucorum, in collectione differtat. Acad. Cortonensis. Vol. 1. p. 2. p. 93 sq. et

Vol.

Vol. IV. pag. 149 sqq. et *Iustus Rycquius* de Capitolio cap. 40. vbi de lucis Romuli. De Druidarum lucis et querceris sacris ex Caesare et aliis res notissima. Consulendi praeterea *Phil. Cluuerius* L. 1. Germaniae antiquae c. 34. p. 234 sq. *Pirkheimerus* de lucis vet. Germanorum. Witteb. 1570. 4. *Hect. Gottfr. Masius* in Antiquitatibus Meklenburgicis. *Casp. Danckwerthus* descriptione Holsatiae p. 198. et *Godofr. Schützius* de superstitiosa Germanorum gentilium reuerentia lucis consecratis exhibita. Hamb. 1741. 4. Denique non praetereundum quod notat Strabo IX. p. 402. a Poetis etiam templa arboribus omnino destituta ἄλση vocari. De quercu Ioui sacra vide *Ioan. Henr. Schminckii* diss. de quercu Iouis, maxime in Hassia. Marpurgi 1744. adde *Ioan. Iarckium* p. 514. ad Eliam Schedium de Diis Germanorum. De quercu Romoue, gentilibus olim Prussis sacra singulari dissertatione egit Martinus Ieschke. Regiom. 1674. adde Acta Borussica. T. 1. p. 518 sqq. Erleutertes Preussen, T. 3. p. 285 sqq. et Bibl. Lubecens. T. XII. p. 605. De quercu regia in Anglia, in qua Carolus II. profugus delituit, vide libellum sub hoc titulo euulgatum: *Boscobel, ou abregé de ce, qui s'est passé* &c. ex Anglico Gallice Rothomagi 1676. 12. et Anglice quartum recusum addito claustro regali reserato. Londini 1676. adde Iournal des Savans 1676. p. 227. edit. in 4. Philosophical Transactions. N. 310. Beniamin Motte Abridgment T. II. 2. p. 136 sq.

XII. Frequenter etiam in sacris litteris mentio fit excelsorum siue montium et collium sacrorum, tanquam ararum quarundam natalium, in quibus sacra, vt vero Deo ab Abrahamo, Gideone et aliis, ita idolis et astris passim facta apud gentes, constat. De iis, praeter *Lampium* T. 1. in Ioannem IV. 20. p. 736. aliosque Interpretes S. Scripturae, consulendus *Eschenbachius* Dissert. laudata §. 5. *Franciscus Wokenius* de excelsis Israelitarum sacris. Witteb. 1727. *Surenhusii* Mishna P. V. p. 58 sq. *Frieder. Gotth. Freytagii* diss. de Sacris gentium in montibus. Lips. 1719. *Gotthilf Traugott Zachariae* diss. de more veterum in locis editis colendi Deum. Halae 1754. et *Ioan. Gottl. Bidermannus* de montibus Musarum domiciliis; Parte prima Otior. Litterar. p. 248 sqq. Nam *Martini Schookii* Exercitatio de Excelsis, quae inter eius varias Dissertationes extat Vltrai. 1664. 4. et *Gisb. Voetii* eodem titulo inscriptae dissertationes, Tomo IV. Selectar. p. 325. longe aliud argumentum persequuntur; siquidem agunt de choreis, luxu in conuiuiis, vestibus, ornatu capillorum et faciei, quae tanquam excelsa mundi praesente saeculo multi Christianorum colunt. De veterum Germanorum et aliarum gentium Septentrionalium excelsis consulantur *I. G. Keyslerus* Antiquitatum septentrionalium et celticar. p. 43 sq. p. 49. 60 sq. et *I. G. Eckhardus* Rer. Franc. Orient. T. 1.

Theologis nostratibus Confessionis Augustanae subscriptoribus *Mich. Siricius* in ostensione abominationum Papatus, circa religiosum creaturarum cultum; *Ioan. Conr. Danhauerus* hodomoriae Papaeae T. I. phantasmate sexto; *Sam. Bened. Carpzouius* in Antimasenio p. 697 sq. *Io. Andr. Quenstadius* in Antiquitatibus Ecclesiasticis c. 6. itemque alii.

CAPUT IX.

De Templis, Altaribus, locisque sacris et Asylis Iudaeorum, Ethnicorum et Christianorum.

De Templis ante exitum Israelitarum ex Aegypto. 1. *De Tabernaculo Mosaico.* 2. *De templo Hierosolymitano Salomonis et secundo Zorobabelis (quod instaurauit et muniuit, ornauitque Herodes) Scriptores Iudaei* 3. *et Christiani* 4. 5. 6. *Quo nomine dedicatum Salomonis templum, et templa duo ad Hierosolymitani exemplum condita a Samaritanis et Onia Pontifice.* 7. *De ara, arca foederis, columnis et aliis ad templum pertinentibus.* 8. *De synagogis et proseuchis Iudaeorum.* 9. *Gentes quae religiosum putarunt nullis templis, aris et simulacris nullis Numen colere.* 10. *Luci sacri.* 11. *Montes siue excelsa.* 12. *De templis gentilium.* 13. 14. 15. 16. *Templorum ornamenta.* 17. *Vrbes neocorae.* 18. Ναΐδια *ad exemplum maiorum templorum confecta et venum exposita.* 19. *De aris gentilium.* 20. *De templis veterum Christianorum eorumque altaribus, ambonibus, vasis et ornamentis.* 21. 22. 23. *Templorum dedicatio et consecratio.* 24. *Religiosa templorum veneratio et immunitas vt pro asylis essent.* 25.

I.

Quum in Aegypto versaretur Iacobi familia, domos sacras et templa habuisse, atque in his vnum quoddam praecipuum, cuius mentio fiat 2 Sam. VII. 6. non dubitat Edmundus Dickinson in Physica veteri ac vera c. XIX. num. 24. Quamquam Petrus Iurieus in Historia Critica dogmatum rituumque Iudaicorum negat mentionem templi in sacris litteris fieri ante aedem Palaestinam Dagonis a Samsone euersam Iudic. XVI. 23-30. indeque colligit nullum templum ante Israelitarum ex Aegypto exitum fuisse Aegyptiis, nedum Hebraeis. Lucianus quidem lib. de Dea Syria sub init. primos

primos Aegyptios templa Diis consecrasse, et coetus sacros instituisse scribit, a quibus hoc Assyrii acceperint. Et Herodotus II. 4. eosdem Aegyptios testatur βωμούς τε καὶ ἀγάλματα καὶ νηοὺς θεοῖσι ἀπονεῖμαι πρώτους. Hinc tabernaculi et templi Salomonei structuram ab Aegyptiis arcessunt Io. Marshamus in Canone Chronico, et Ioan. Spencerus lib. 3. de legibus Hebr. diss. de Antiquitat. templorum et diss. 1. c. 3. de tabernaculi origine merito taxatus a S. V. Io. Gottlob Carpzouio in annotationibus in Goodwinum p. 333. Neque tabernaculum neque templum Salomonis ad Aegyptiorum formam exstructum fuisse, ostendit in Aegyptiacis suis III. 10. Hermannus Witsius, Natalis Alexander aetate quinta V.T. diss. 1. et idem Carpzouius l. c. p. 250. Talmudici in Auoda Sara quinque notant fana celebriora, vnum antiquissimum Beli Babylone, alterum Nebo in Cursi, tertium Tirathae in Mapheg, quartum Zeriphae in Ascalone et quintum Nisrae in Arabia. Vide Ottonis Lexicon p. 192. De locis, quae fideles ante legem caerimonialem precibus destinarunt, singulari dissertatione egit Franciscus Wokenius. Rostochii 1720.

II. De Tabernaculo Mosaico [1] agit *Iosephus* lib. 3. Antiquit. Iud. c. 17 sq. ibique *Eduardus Bernardus* in notis: *Augustinus* in extremo libri Quaestionum in Exodum, et alii Interpretes ad Exod. XXV. seq. *Beda* quoque in libro de Tabernaculo. Ac Petrus Cellensis in mystica et morali Tabernaculi explicatione p. 385. Opp et T. 23. Bibl. Patrum, edit. Lugd. pag. 789 seq. E recentioribus Iudaeis quidem R. *Immanuel Chai.* Venetiis 1716. 4. *Philippus Aquinas*, Exiudaeus, in Dissertatione de Tabernaculo et campo Israelitarum, Gallice conscripta, et edita Parisiis 1623. 4. [2] *Iacobus Iudà Ari* siue *Leo* qui Middelburgi primum, deinde Amstelodami, tum in Anglia versatus est, libro de Tabernaculo, Hispanice primum, deinde Belgice edito 1647. 4. E Christianis vero *Benedictus Arias Montanus* libro V. Antiquitatum sacrarum, insertarum Tomo VII. Criticorum sacrorum Anglorum: D. *Aug. Pfeifferus* ὁ μακαρίτης in Dubiis Vexatis Scripturae: D. *Conradus Mel* libro erudito, Germanice edito Francof. 1712. 4. de tabernaculo: *Hermannus Witsius* in Miscellaneis Tomo I. *Ioannes Leusdenius* in Philologo Ebraeo mixto Dissertatt. 38. *Nehemias Grew* lib. IV. Cosmologiae sacrae Anglice vulgatae c. 8. §. 56 sqq. *Ioannes Lundius* in jüdischen Heiligthümern, *Melch. Ley-*

 deckerus

[1] Priuatum Mosis tabernaculum siue Oratorium notari Exodi XXXIII. 11. censet Nic. Serarius in Iosuam T. I. p. 110 seq.

[2] Eadem dissertatio deinde recognita et aliquot momentis aucta excusa est Gallice Parisiis 1624. 4. sub hoc indice: *Explications litterales, allegoriques et morales du Tabernacle.* v. Wolfii Bibl. Hebr. Vol. III. p. 931.

deckerus de Republ. Hebraeor. *Bernhardus ab Hermckhuyfen* P. I. libri, Belgice editi, fub titulo: *Wet der Schaduwen*. Lugd. Batav. 1699. 4. *Hermannus Witfius* Mifcellan. facr. T. 1. p. 393. *Ludov. Chriftian. Miege* Diff. 2. de fatis tabernaculi Dauidici, rec. T. 1. Thefauri noui Differtationum p. 1044. *Bernhardus Conradi* de generali tabernaculi Mofaici ftructura et figura. Offenbaci ad Moenum 1712. 4. *Salomo van Till* commentario de tabernaculo Mofis. Amftelod. 1714. 4. rec. in Vgolini Thefauro Antiquitatt. Sacrar. T. VIII. N. 1. *Antonius Drieffen* in Mofis tabernaculo in typo et antitypo delineato, ad calcem diatribes de principiis et legibus Theologiae emblematicae, typicae et propheticae. Vltraiecti 1717. 4. *Bernhardus Lamius* libris VII. de tabernaculo foederis, de S. ciuitate Hierofolyma, et de templo eius. Parifiis 1720. fol. *Ioannes d'Outrein* de tabernaculo Mofis, Belgice, 1715. 8. *Conradus Mel* in libro de tabernaculo, Germanice, Lipf. 1711. 4. et Franc. ad Moen. 1720. 8. *Ioan. Henr. Hottingerus* in notis ad Goodwinum p. 316. *Io. Gottl. Carpzonius* in annotat. ad eundem librum p. 248 feqq. *Wilhelmus Goeree* Hiftoriae Mofaicae, P. IV. p. 2 feqq. *Guftauus Peringerus* in Hiftoria tabernaculi Mofaici, Vpfal. 1668. 8. *Albert. Schultens* de myfteriis tabernaculi Mofaici. Franeq. 1729. 4. *Ioannes Weffelius* de tabernaculi Leuitici myfteriis. Lugd. Batav. 1722. 4. *Ioan. Gottfr. Tympius* in Tabernaculo e monumentis Mofaicis defcripto. Ienae 1731. 4. *Henric. Benzelius* de templo Mofaico, in fyntagmate Differtationum. P. II. p. 97 feqq. *Dauid Millius* in Mifcellaneis Sacris. Amftelodami 1754. 4. De tegminibus tabernaculi videndus *I. H. Hottingerus* Nepos. Marp. 1709. et *Theodor. Hafaeus* Sylloge Diff. philolog. Bremae 1731. p. 596 feqq. De velis tabernaculi et templi *Ioan. Chriftian. Wichmanshaufen*, Witteb. 1718. De velo tabernaculi interiori eiusque myfterio *Io. Chr. Kirchmeierus*. Marpurgi 1736. De lignis Sittim ad tabernaculum eiusque apparatum adhibitis *Io. Henr. Vrfinus* in Arboreto Biblico p. 313 et 317. *Chriftoph. Sonntagius* pec. Diff. Altorfii 1710. *Theodorus Hafaeus* Syllog. laudat. p. 170 ff. *Matth. Hillerus* in Hierophytico. P. I. p. 426 feq. *Sebaldus Rauius* in commentat. de iis, quae ex Arabia in vfum tabernaculi fuerunt petita. Vltrai. 1733. recufa cum *Io. Matthiae Schröckhii* praefat. de veris rationibus ftudii linguar. orientalium. Lipfiae 1755. c. 1. vbi cap. 2. De tegumentis tabernaculi תחשים erudite differitur; et capite 3tio adftruitur, commercia Iudaeorum cum Arabibus, fupellectili facrae nonnulla fuppeditaffe. Omittimus alios Scriptores, a Lipenio T. II. Biblioth. Theol. p. 814. nominatos, quoniam maior illorum pars ad inftitutum noftrum minus facit.

III. De Templo Hierofolymitano, praeter *Interpretes ad L. III. Regum* c. VI. 2 Paralip. III. et ad Ezech. XL. fq. et *Iofephum* Lib. VIII. Antiqu. Iud. c. 3. viden-

videndus e Iudaeis *Maimonides* Latine versus a *Lud. Compiegne de Veitl*, Paris. 1678. 4. et in Fasciculo VI. Opusculorum, editorum a Thoma Creenio in 8. *Talmudici* in Tract. Middoth, siue de mensuris templi, quem Latine vertit et notis illustrauit Lugd. Batav. 1630. 4. Constantinus l'Empereur, recusum in Opere Mishnico T. V. edit. Surenhusianae p. 322 sqq. *Iac. Iuda Leo* siue *Leonitius*, vt ipse se appellat in editione Amstelod. 1650. 4. (qui a Iac. Iuda Arieh perperam distinguitur in Act. Erud. A. 1697. p. 450. Arieh enim, vt notum est, Leonem significat) in libris IV. de Templo Hierosolymitano ex Hebraico Latine [3] versis, et vulgatis a *Io. Sauberto* Helmst. 1665. 4. quorum Gallica versio prodiit Amstelod. 1643. 4. sub hoc titulo: *Portrait du Temple de Salomon.* Germanica vero auctore Ioan. Iac. Raioto. Hanouerae 1665. 8. De qua vide Ioan. Sauberti Bericht über die deutsche Dolmetschung des Tractats Iac. Iehudae Leonis von dem Tempel Salomons. Helmst. 1665. 8. adde Wolfium B. H. Vol. III. p. 460 seq. *Abraham Dauid Arie* in commentario de templo, quem ex illius *Schilte Haggibborim* excerptum, latine reddidit Tomoque IX. Thesauri Antiqq. Sacrar. inseruit *Blasius Vgolinus. Lipmann Levi Haler* Pragensis in Expositione sancti templi Ezechielis. *Moses Ben Gerson Chapetz* in libro initiationis templi Venet. 1696. 4. quem recensitum vide in Actis Erud. loco laudato. In primis de templo Salomonis legi meretur Ioan. Christoph. Harenbergeri commentatio inserta Vol. IV. Bibliothecae Bremensis. et Verdensis.

IV. Inter Christianos praeter *Bedam*, *Richardum de S. Victore*, *Cosmam Indopleusten* lib. V. Cosmographiae Christianae p. 197 sqq. et alios quosdam vetustiores, argumentum hoc leuiore manu attingentes, de templi Hierosolymitani fabrica et structura, quamplurimi ex recentioribus solliciti fuerunt; etsi res non leuibus difficultatibus obnoxia esse videtur, tam quod primum templum spectat, a Salomone exstructum, quam alterum a Zorobabele aedificatum, et restauratum [4] ab Herode, vt testatur Iosephus XV. 14. siue vt Egesippus lib. I. c. 35. loquitur, muro et porticibus ornatum. Hinc vir non contemnendi iudicii Hugo Grotius ad lib. III. Reg. C. VI. scripsit, templi se mensuram atque formam libenter aliis inquirendam relinquere. Triplicem descriptionem templi ex mente Iosephi, Talmudistarum et Villalpandi edidit *Lud. Capellus*, cuius labor insertus est Apparatui Biblico Briani Waltoni, et ante Biblia Polyglotta Londinensia et seorsim Tiguri Ao. 1673. excuso. Singula-

[3] Vide Clariss. Wolfii Bibliothecam Hebraicam Vol. I. p. 593 seq.

[4] Vide Grotium ad Matth. XXIV. 1. et Ioan. II. 20. Apud Syncellum p. 314. Ἡρώδης τὸν Ἱεροσολύμων ναὸν διπλοῦν ἀνῳκοδόμησεν, longe ampliorem instaurauit.

gularem prae caeteris operam per XVI. annos [5] Templi fabricae illustrandae impendit *Io. Bapt. Villalpandus*, cuius et *Hieronymi a Prado* vasti commentarii in Ezechielem prodiere Rom. 1605. fol. cum tabulis aeneis, 3. voll. quorum secundi pars secunda tota Templo impenditur. Quam non omnibus tamen eius cogitata se probauerint, patet e:: hoc iudicio Ludouici Compiegne de Veil, Ex-Iudaei, quod in praefatione ad supra laudatum Maimonidis tractatum extat his verbis: "*Villalpandus vir bonarum artium laude praestans, scri-"bit, XVI. annos totos in templi artificio percipiendo describendoque se posuisse, "atque id temporis tam assiduo se labore fatigasse, tantaque animi contentione, tot "denique vigiliis, vt vita saepe in extremum duceretur discrimen. Et a viro illo, qui, "vt ipse dicit, neque sumtibus, neque tempori, nec labori nec incommodis peper-"cit vllis, tandem exiit Hierosolymitani templi forma, non ad historiae fidem de-"scripta, sed ad exemplar sumtuosi aedificii. Immo vero vir ille totus est in eo, "vt suam hanc templi Salomonici descriptionem ad Vitruuii praeceptionem confor-"met, idemque demonstret, Graecis Latinisque nulla alia re, quam huius augustae "fabricae notatione atque animaduersione partam esse aedificandi artem. Maimoni-"des autem Templi expressit imaginem eam, quae tanto minus habet artificii, quanto "est verisimilior.*" Ante Villalpandum idem saxum haud infeliciter voluerat *Bened. Arias Montanus* libro V. Antiq. Iud. supra iam laudato. Extant etiam *Francisci Riberae* Iesuitae Hispani de templo Hierosolymitano et iis, quae ad templum pertinent libri V. cum eius Commentar. in Apocalypsin excusi Salmanticae 1591. Lugd. 1592. Antwerp. 1593 et 1603. Duaci 1613. 8. Sed hoc toties recusum opus, iudice Sauberto praefat. ad Leonis libros de Templo Latine a se versos,

- - - - turpiter atrum
Desinit in piscem mulier formosa superne.

Etsi enim allegoricis ineptiis et longe petitis ad Romanam Ecclesiam accommodationibus est refertus, totusque nuce cassa inanior est, nihilominus in titulo Auctor iactat, quod ad S. Scripturae intelligentiam ita necessarius sit, vt vix in ea paginam legas, in qua non tibi vsui sit ille. *Martini Stephani*, Calahorritani, S. I. epitome locupletissimi apparatus et pulcherrimae fabricae Templi Salomonis. Compluti 1615. 8. Hispanice prodiit. Magis consideratione digna est *Ioan. Lightfootii* descriptio templi Hierosolomitani, praesertim quale erat tempore Seruatoris nostri, excusa primum separatim, et deinde in Tomo Operum priore. Roterodami 1686. fol. Breuem synopsin eius sententiae dat Io. Clericus T. 1. Biblioth. vniuersal. Gallice editae p. 393 sqq.

V. A

[5] Triginta annos describendo templo et vrbi Hierosolymae impendisse Villalpandum scribit Hadrianus Relandus pag. 19. orat. de galli cantu Hierosolymis audito.

V. A Villalpando etiam diſſentit in ſuis ad Ezechielem commentariis *Io. Coccetus* T. III. Opp. aegre ferente *Wilhelmo Goeree* in libro Belgico: *De algemene' Bouw-Kund*, et in opere de Antiquitatibus Iudaicis quod c. I. laudauimus. Hic enim Villalpandi ſententiam tuetur, impugnatam viciſſim a *Io. Henr. Cocceio* Io. fil. in libro Belgico: *Nader Onderſoek van het rechte Verſtand van den Tempel, die de Prophet Ezechiel geſien en beſchreeven heſt* etc. t'Amſterd. 1692. 4. *Ioan. Meiero* in Diſſertationibus quinque de templo Ezechielis, quibus propheticae viſiones Ezechielis in vltimis eius capitibus XL-XLVIII. contentae, nondum impletae ſed olim implendae demonſtratur. Harderouici 1707. 4. quas impugnauit Ioannes Chriſtianus Klemmius in Diſſ. de propheticis viſionibus Ezechielis. Tubingae 1733. et *Emone Luc. Vriemont* in theſibus controuerſis antiquitatum Iſraeliticarum P. I. p. 153. *Campegius Vitringa* in obſeruatt. ſacr. L. 4. c. I. 2. et fuſius in tractu Belgice edito, qui inſcribitur *Aenleidinge to het rechte Verſtand van den Tempel; die de Prophet Ezechiel geſien en beſchreeven heſt* etc. Franeq. 1687. et 1695. 2 Voll. 8. Non omittendus praeterea *Samuelis Lee* liber de Templo et Sacerdotio Anglice editûs Londini 1665. fol. *Matthias Haſenrefferus* de Templo Ezechielis, Tubing. 1613. fol. *Mailletus* Presbyter, et Canonicus Tricaſſinus de forma Templi et palatii Salomonis, Auguſtae Tricaſſinorum 1695. fol. Gallice. *Bernh. Lamius*, in libris VII. de tabernaculo, etc. §. 11. citatis. *Io. Seldenus* lib. III. de Iur. Nat. et Gent. cap. 6. D. *Aug. Pfeifferus* in Dubiis vexatis Scripturae, qui plures Scriptores laudat *Olfert Dapper* in deſcript. Palaeſtinae, *Caſp. Calvoer* Tomo 2. ritualis Eccleſiaſtici; vbi et alia de antiquitatibus templorum collectanea. D. *Dorsheus* diſſ. de templi perſonalis [6] ſolutione et excitatione ad Ioan. II. 20. *Lud. Cappellus* in Delineatione templi ab Herode exſtructi, ex Ioſepho ad calcem hiſtoriae Apoſtolicae, tum ſeorſim variis in locis, tum in Tomo IX. Critic. Angl. excuſa; *Laur. Dauid Bollhagen* de templo Iudaeorum tertio, Gryphisw. 1707. *Io. Lundius* in vberiore deſcriptione Tabernaculi Sancti, templique vtriusque Hieroſolymitani, Germanice edita Slesvic. 1696. 8. et vna cum reliquis eiusd. ſcriptis antiquitates Iudaicis illuſtrantibus Hamb. 1701

[6] De Herodis templo locum Ioannis accipiendum contendit Sam. Baſnage T. I. Annal. p. 68. 272. b. et 255. quod inſtaurari coeptum anno Iuliano XXIX. Quanquam enim intra nouem annos et dimidium, ex Ioſepho XV. 14. conſtat, aedificii ipſum corpus fuiſſe abſolutum, tamen ab illo tempore vsque ad hunc quo Iudaei ad Chriſtum loquuti ſunt annum XLVI. (Iulianum LXXV.) ſemper aliquid in illo exornari contigit, quo ſenſu Plinius XXXVI. 14. de templo Dianae Epheſiae: *ducentis et viginti annis factum a tota Aſia.* Confer Vſſerium ad A. Period. Iul. 4697. Scaligerum de emendat. temporum p. 534 ſqq. Herm. Witſium Dodecadis p. 569 ſqq.

1701 et 1738. fol. *Casp. Heunischius* in Claue Apocalyptica et Ezechielica, Rotenburg. ad Tubarim 1684. 4. *Casparus Hermannus Sandhagen*, ὁ μακαρίτης, in Oratione de Templo et in Descriptione Templi Harmoniae Euangelicae subiecta: *Henricus Horchius* in structura Templi demonstrata ex Ezech. cap. XL. seq. et ichnographice delineata. Herborn. 1709. 4. *Leonhardus Christophorus Sturmius* in Sciagraphia Templi Hierosolymitani ex ipsis sacrarum litterarum fontibus, praesertim ex visione Ezechielis vltima, architectonice quidem, ita tamen concinnata, vt eam Architecturae ignari quoque intelligere possint, vna cum animaduersionibus in Villalpandum, et figuris in aes incisis Lips. 1694. 4.

VI. *Ioannes* quoque *Braunius*, vir doctus, cuius libri duo de vestibus sacris Ebraeorum extant, tres praeterea partes iusti operis de Sacerdotio Dei molitus fuerat, quarum vna de Tabernaculo, Templo, et vasis sacris, altera de Sacrificiis, ac tertia de Sacerdotibus ageret: verum illae lucem non adspexerunt. Ceterum praeter iam commemoratos in describendo templo Hierosolymitano versati sunt *Eduardus Pocockius* in Commentario ad Ioelem p. 180. vbi exhibet delineationem templi petitam e Manuscripto, quam ab ipso profectam esse Maimonide existimat. *Conradus Mel* in libro Germanice sub hoc indice euulgato: Salems Tempel, oder Beschreibung des herrlichen Tempels Salomonis, wie auch des von Zorobabel wieder aufgerichteten, und von Herode verbesserten Hauses Gottes zu Jerusalem. Franc. ad Moen. 1724. 4. *Ioan. Iac. Scheuchzerus* in Physica Sacra ad 1 Reg. V. et VI. p. 123 sqq. *Augustinus Calmet* ante commentarium in Ezechielem, T. VI. p. 365 sq. *Isaacus Newtonus* in Chronologia edita Anglice Londini 1728. 4. (Semlers) descriptio templi edita Halae 1718. 4. Germanice: der Tempel Salomonis nach allen seinen Vorhöfen, Mauren, Thoren, Hallen, heiligen Gefässen rc. nebst beygefügten Kupferstücken in einem eigentlichen Modell und materiellen Fürstellung. *Ioan. Bernhardus Wideburgius* in Mathesi Biblica, Specimine IV. p. 7. *Ioach. Langius* in Mysterio Christi et Christianismi p. 92 sqq. *Ioan. Diedericus Waltherus* in Discursu philologico de adyto sancto ac vestibulo templi Hierosolymitani. Regiomonti 1697. et singularibus disputationibus *Michael Christian. Ludouici*. Ienae 1658. *Nicol. Moellerus*. ibid. 1693. *Dan. Lundius*. Vpsal. 1704. 8. et *Io Arnd. Bellmann*. ib. 1707. 8. De templo Herodis ad Haggaei II. 10. et Ioseph. Ant. Iud. XV. extrem. disputat Vir Summe Reuerendus *Io. Aug. Ernesti* prolusione. Lips. 1752. 4. euulgata qua id se effecturum esse sperat, primo vt nemo dubitare possit, Herodem templum totum a fundamentis aedificasse, destructo per partes vetere: deinde, vt appareat, ex consuetudine loquendi historica, omnino que populari, templum illud nihilominus secundum et fuisse, et recte

appella-

appellatum eſſe. *Tectum Sabbathi* cuius 2 Reg. XVI. 18. mentio, V. C. Iacobus Rhenferdus in coniectura Franeq. 1707. de hoc loco edita putat fuiſſe paſtophorium, e quo ſignum ineuntis elapſique Sabbathi datum fuit ab vno Sacerdotum, in intimo templi atrio.

VII. Quo nomine dedicatum fuerit templum Salomonis, ſingulari libro diſquirit *Franciſcus le Roy* in Templo Sapientiae ſ. Diſſert. Myſtagogica edita Inſulis 1665. fol. in qua illud ſpeciali nomine *ſupremae Dei Sapientiae* conſecratum fuiſſe contendit, vti *Ludov. ab Alcaſar* ſuſpicatus eſt, illud dedicatum fuiſſe *Deo Victori.* Quinque res in templo primo, quas in ſecundo defeciſſe aiunt Iudaei, ſunt arca foederis, Vrim et Thummim, ſacer ignis שכינה et רוח הקדש. De *Schechinah* ſiue gloria praeſentiae Dei templum vel ſanctum ſanctorum replente vide erudita *Ioan. Andreae Danzii* Programmata, recuſa in Ioan. Georg. Meuſchenii Nouo Teſtamento ex Talmude et antiquitatibus Hebraicis illuſtrato, pag. 701 ſqq. *Godofr. Illingſtii* Diſputat. de apparitionibus Schechinae ſymbolicis illuſtrioribus. Bremae 1709. *Ioan. Henr. Maii* Diſp. de Schechinah. Gieſſae 1723. *Ioan. Gottl. Carpzouii* epiſtolam de Schechinah, quae legitur in Eius apparatu hiſtoricocritico antiquitatum ſacri codicis et gentis Hebraeae. p. 765 ſq. Adde *Henr. Hulſii* commentarium de praerogatiuis Iſraelis. Lugd. Batav. 1713. 4. Diſſ. ſecunda. De gloria templi ſecundi conferendae ſunt exercitationes ad Haggaei II. 7. ſeq. *Auguſti Varenii.* Roſtoch. 1646. *Ioan. Hilperti.* Helmſtad. 1653. *Ioan. Adami Scherzeri.* Lipſ. 1665. *Henr. Wideburgii.* Helmſtad. 1668. *Ioan. Friſchmuthi.* Ienae 1669. *Ier. Weberi.* Lipſiae 1686. *Ioan. Frider. Miegii.* Heidelb. 1653. recuſ. T. I. theſauri Ikeniani Diſputatt. in V. T. p. 1071 ſqq. *Ioan. Chriſtoph. Wichmanshauſen.* Witteb. 1715. *Caſp. Gottfr. Mundini.* Ienae 1719. *Henrici Benzelii* in Syntagmate Diſſertat. II. p. 126. Adde *Henrici Ioan. Elebrechti* librum de gloria templi ſecundi. Hamburgi 1713. 8. et *Salomonem Deylingium* obſeruat. ſacr. P. III. p. 139 ſqq. Hodierna templi Hieroſolymitani facies externa deſcribitur a *Ioan. Franciſco Gemello Carreri* in itinerario ex Italico Gallice verſo. (Pariſiis 1719. 12.) T. I. p. 142. Idem auctor p. 143. narrat, Chriſtianos illud ingreſſos a Turcis vel interfici vel ad Muhamedaniſmum amplectendum cogi. Quod non fas eſſet in templum interius ingredi alienigenae patet etiam ex Act. XXI. 28 ſq. vbi videſis Grotium. Templa ad Hieroſolymitani exemplum aedificata 1) a Pontifice Onia ſecundum Propheтiam Eſ. XIX. 19. conditum in Aegypto in praefectura Heliopolitana. Ioſeph. lib. 1. c. 1. de bello Iud. et lib. 7. c. 30. tum lib. 13. Antiq. c. 6. Confer *Antonium van Dale* lib. de Ariſtea p. 167 ſq. *Humphred. Prideaux* Hiſtor. Iudaeorum T. IV. p. 349. *Campeg. Vitringam* Comm. in Ieſaiam T. I. p. 582. *Petrum Iuricum*

Ddd Hiſtor.

Histor. dogmat. et cultuum p. 228. *Ioan. Fridericum Mayerum* Differtat. de templo Iudaeorum tertio. Gryphisw. 1707. 4, et *Ioan. Philippi Casselii* Differt. sub praesidio Theodori Hasaei, Bremae 1730. habitam, et recusam Fasciculo nouo dissertation. rariorum. Helmstad. 1743. 4. p. 1 sq. adde scriptores Petro Zornio in notis ad Hecataei Abderitae Eclogas p. 14. commemoratos. 2) a Samaritanis prope Sicima et Garizim. Vide Iosephum lib. 2. de bello Iud. c. 2. et Antiq. lib. II. c. 8. Videnda etiam *Augustini Calmet* dissertatio quarta, adiuncta commentariis in libros Regum, quae est de Templis. Paris. 1711. 4. *L. G. Weibe* de religione et templo Samaritanorum in monte Garizim. Havn. 1735. *Hermanni ab Hardt* historia templi Sichemitici Sanballati, Babylonico paris ad Sachariae V. Helmst. 1727. 8. et *Andr. Conr. Werneri* Diss. de Samaritanis eorumque templo in monte Garizim. Ienae 1723.

VIII. De Ara templi secundi exteriore singulari diatriba egit *Ioan. Iac. Cramerus* Tigurinus, Lugd. Bat. 1697. 4. a quo in non paucis dissentire videas virum in hoc litterarum genere inprimis versatum *Theod. Dassouium*, cuius Altare exterius templi Hierosolymitani ad mentem Ebraeorum veterum delineatum anno proxime insequuto 1698. lucem adspexit Witteb. in 4. Nec non *Ioan. Philippum Heinium*, cuius noua arae Mosaicae exterioris delineatio prodiit in fasciculo primo nouae rariorum scriptorum collectionis. Halae 1716. 8. p. 42 sqq. Praeter hosce viros idem argumentum persequuti sunt *Isaacus Pihlmann* in succincta delineatione altaris exterioris templi II. Aboae 1700. 8. (*Daniel. Rittersdorf*) in Decimis Borussiacis P. XV. Vol. II. p. 388 sqq. *David Millius* de altari mediatore. Differtat. selectar. p. 327. edit. secundae. De cornibus altaris exterioris differit idem *Millius* ibid. p. 341. *Ioan. Iac. Quandtius* singulari differtat. Regiomonti 1714. habita, et rec. Tomo primo thesauri Ikeniani. pag. 309 seqq. et *Ioan. Rud. Grunerus* symbol. litter. Bremens. T. II. p. 73 sqq. De expurgatione altaris *Ioan. Andr. Cleffelius*. Witteb. 1718. De filo rubro altaris Hierosolymit. *Hadr. Relandus*. Vltrai. 1714. Praecipue vero obseruandum est, ad altare non ascensum fuisse per gradus, vt plerique pingere solent, sed per accliues tramites, qui Ezech. XLIII. c. 7. vocantur מעלות, vt adeo Propheta ille, cum Exod. XX. 26. vbi gradus diserte prohibentur, facile concilietur. De ara suffitus siue interiore eiusque mysterio prodierunt *Ioannis ab Hamm* Exercitationes philologicosacrae. Herbornae 1715. 8. Adde *B. S. Cremerum* in Poecile Antiq. Sacr. T. I. p. 297. *Dauid. Gertmanni* Diss. septem de altari suffitus. Witteb. 1699. 4. et *Christianum Ludouicum Schlichterum* Symbol. litter. Bremens. T. II. p. 401 sqq. De thuribulo vide Sal. Deylingium Obs. Sacr. P. II. p. 429. *Ioan. Georg. Michaelis* Mus. Brem. T. II. p. 31 sqq. et Differtationes *Ioan. Wesselii*. Lugd. Bat. 1712.

Ioan.

Ioan. Iusti Sonnenschmidii. Witteb. 1713 et *G. F. Rogalii.* Regiom. 1724. Conclaue occultorum donorum, et conclaue vasorum in templo memoratur in Misna Shekalim T. 2. edit. Surenhusianae p. 194. tredecim cistulae, p. 197. tredecim mensae p. 196. et tredecim siue quatuordecim loca adorationis. Id. p. 195. Locus arcae absconditae. Ib. Portae tredecim earumque nomina. p. 195. sq. Velum, p. 204. De columnis aeneis templi Salomonis Iachim et Boas duabus Exercitationibus egit *Aug. Vägetius* Witteb. 1695. quibus adde *Meinh. Plesken* disputat. sub praesidio Io. Christo. Wichmanshausen habitam de columnis aeneis in porticu templi a Salomone positis. Witteb. 1719. et dissertationes *Ioan. Georg. Michaelis.* Franc. ad Viadr. 1733. *Io. Frid. Kilchbergeri.* Berolini 1733. *Daniel. Rittersdorfii* comment. in Decimis Borussiac. P. XVIII. Vol. II. p. 659 sq. et *Ern. Frid. Neubauerum* de columnis Ecclesiae Sect. I. p. 25 sq. De materia columnarum et vasorum templi Hierosolymitani differit *Ioan. Georg. Altmannus* Tempe Heluet. T. I. p. 391 sq. De ingenti balneo Salomonis aeneo operae pretium est consulere obseruata viri doctiss. *Ed. Bernardi*, ad calcem eximii operis de ponderibus et mensuris veterum, Oxon. 1688. 8. *Leon. Christoph. Sturmii* librum de mari aeneo, Norimb. 1710. 8. *Conradi Mel* mantissam ad antiquarium sacrum. p. 1 sqq. *Ioan. Philipp. Heinium* de aenei maris diametro; in Fasc. secundo nouae collectionis variorum scriptorum. *Salom. Deylingium* obseruat. sacr. P. I. p. 112. ed. secundae. *Daniel Rittersdorfium* Decim. Borussiac. P. V. Vol. I. p. 380 sq. *Ioan. Pythium* in delineatione apologetica maris aenei fusilis, quam fecit Leidae 1654. 4. *Io. Iac. Scheuchzerum* Phys. sacr. ad 1 Reg. VII. 23. et Dissertationes Alberti Friderici Freyeri. Ienae 1715. Henrici Klausingii ac Paulli Henr. Nicolai. Witteb. 1717. Andr. Froelund. Hafniae 1717. Fr. Ad. Lampii. Vltrai. 1723. Gregorii Steenmanni. Aboae 1724. Suenonis Laurelii. Norcopiae 1727. De labro aeneo, quod in atrii tabernaculo collocatum erat, agunt *Godofr. Thymus* exercitatione edita Cygneae 1674. et *Hermannus Gideon Clemens* in dissertat. de labro aeneo, cuius secunda editio prodiit Groningae 1732. 8. Atrium gentium nullum in templo Hierosolymitano exstitisse euincere studuit *Car. Henr. Zeibichius* in Symbolis litterar. Bremensibus T. II. p. 73 sq. Idem *Zeibichius* porticum Salomonis describit Miscell. Lips. nov. Vol. III. p. 576 sq. De arca foederis notae sunt Virorum praestantiss. *Buxtorfii*, *Frischmuthi*, *Carpzouii* ac *Ioan. Palmrootii* Dissertationes, quibus addendus *Io. Iacobi Leonitii* siue *Leonis* Iudaei liber de arca foederis et de Cherubinis, Amst. 1653. 4. *Iusti Soldani* Entdeckung, Cassel. 1650. 4. *Ioannes Owenus* in Epistolam ad Hebraeos T. 1. p. 269 sq. qui de Cherubinis etiam differit p. 298 sq. de quibus praeterea Exercitatio *Mich. Liebetantzii* et *Herm. Witsii* disputata Lib. II. Aegyptiaco-

rum cap. 13. et Misc. sacr. lib. II. diss. I. p. 433 sqq. videri possunt, vbi impugnat, quae de illis scripserat *Io. Spencerus* lib. III. de Legibus Ebr. cap. 5. Contra Gaffarellum et Moncaeium de iisdem Cherubinis differit Io. Reiskius duabus diss. A. 1675 et 1677. et Natalis. Alex. diss. V. aetate quinta V. T. adde *Cherubini a S. Iosepho* apparatum biblicum p. 553 sqq. *Alberti Wilh. Melchioris* oration. de Cherubinis gloriae eorumque mysterio. Hanov. 1722. 4. *Olai Celsii* et *Iac. Henr. Lochneri* diss. de Cherubinis. Vpsal. 1716 et Bremae 1720. 4. *Ioach. Langii* Progr. de Cherubinis Mosaicis tanquam emblemate fidelium Christi membrorum. Halae 1731. 4. De iis, quae in arca foederis fuerunt, vide *Andr. Sennerti* dissertat. Witteb. 1680. 4. De operculo arcae propitiatorio consulantur dissertation. I. C. Wichmannshausen, Witteb. 1720. 4. Io. Henr. Maii, Giessae 1695. 4. rec. in eiusd. exercitat. philolog. et exegeticis T. I. p. 411 sqq. Conr. Ikenii. Bremae 1725. 4. adde *Erici Fahlenii* historiam propitiatorii, Pernauiae 1705. 4. De lapide fundamenti, cui arca foederis fuit imposita agit *Theodorus Hasaeus* singul. comment. Erford. 1718. 4. De tabulis foederis prioribus et posterioribus I. C. Wichmannshausen et I. F. Michaelis duabus dissertationibus. Witteb. 1719. De vasculo Mannae Carol. Ludov. Hoheisel duab. differt. Ienae 1715. De virga Aaronis florida vide Dissertationes Christi. Kortholti, Kilonii 1674. Christi. Stocken. ibid. 1678. Ioan. Henr. Maii. Gissae 1680. Georg. Othonis. Marp. 1692. Dan. Lundii. Vpsal. 1707. Gothofr. Iüngstii. Hanov. 1708. De columna nubis et ignis, Israelitas iter facientes praecedente, conferantur dissertationes, Valentini Friderici. Lipf. 1689. Christiani Sahmii. Gedani 1702. Isaaci Pihlmanni. Aboae 1704. Ioan. Casp. Krausii. Witteb. 1707. quibus iungatur *Christiani Mundenii* commentatio de columna nubis et ignis. Goslariae 1712. 8. *Ioan. Godofredi Tympii* diss. de Tabernaculo Dei et sacrorum sede in deserto. Ienae 1731. et diss. duae de descensu nubis gloriae in Sanctuarium ante consecrationem Aaronis facto, aduersus Talmudistas et veteres Hebraeorum commentatores. ibid. 1731 et 33. *Campeg. Vitringa* obseruat. sacr. L. V. p. 168. et *Petrus Zornius* Opusc. Sacr. T. 1. p. 384. *Hermanni Hardtii* sententiam, per columnam nubis et ignis *ignem sacrum in ara exstantem*, tanquam publicum et visibilem cultus diuini characterem, gratiaeque apud Deum et opis atque salutis a Deo exspectandae symbolum, intelligentis, Ephemerid. philologic. p. 116 sqq. defendit Ioan. Tolandus in Tetradymo. Londini 1720. 8. Oppugnarunt ac confutarunt Bibliotheca Litteraria a Iosepho Wassio, Anglice edita, Londini 1723. 4. Num. V. p. 1 sqq. Bibliotheca historico-theol. Bremensis T. V. p. 377. *Ioan. Iac. Cramerus* in Theologia Israelis II. p. 61 sq. *Ioan. Marckius* Exercit. Bibl. VIII. *Henricus Pontanus* in orat. inaugurali.

augurali. Vltraiecti 1700. *Sal. Deylingius* in exercitatione de Angelo Domini Israelitarum per vastas solitudines ductore, Obseruat. miscellan. p. 748 sqq. et Auctor anonym. in Hodego confutato. Anglice. Londini 1720. 8. Nubem super arca foederis iudaicum commentum videri singulari dissertatione Lipf. 1752. euincere studuit Christianus Guilielmus Thalemannus; cuius argumenta sub examen vocauit Ioannes Fridericus Stiebritzius in diss. de arca foederis ordinaria columnae nubis et ignis sede. Halae 1753. De candelabro aureo *Fortunatus Scacchus* Myrothec. 2. c. 45. *Ioan. Doutreinius* in tabernaculo Mosis c. 12. p. 389. *Hadr. Relandus* singulari epistola, de candelabro in arcu Titiano obuio, quae inserta est laudato Doutreinii libro p. 431. *Wilhelmus Goeree* Histor. Mosaic. P. IV. p. 83 sqq. *Bernh. Lamius* de Tabernaculo et Templo lib. III. p. 381. *Ioan. God. Lakemacherus* Obs. Philolog. P. II. p. 174. *Ioan. Gottlob Carpzouius* in annotationibus ad Goodwinum p. 281 sqq. *Christi. Ludov. Schlichterus* in libello de lychnucho sacro eiusque mysterio. Halae 1740. 4. *Petrus Zornius* in annotationibus ad Hecataei Abderitae Eclogas p. 120 sqq. et singular. dissertationibus Georgius Stellmannus. Bremae 1700. Iosias Henr. Opitius. Ienae 1708. Georg. Michael Doederlin. Vitemb. 1711. Olauus Celsius. Vpsal. 1714. De mensa et panibus facierum exponunt *Doutreinius* lib. cit. c. 13. p. 439 sqq. *Carpzouius* l. c. p. 277 sqq. *Sal. Deylingius* obs. sacr. P. II. p. 119. *Scacchus* lib. cit. pag. 481. *Scheuchzerus* Phys. sacr. ad Exodi XXV. *Bernh. Lamius* lib. cit. pag. 370 sqq. *Christi. Ludov. Schlichterus* duobus libellis, altero, de panibus facierum eorumque mysterio. Halae 1737. 4. altero, de mensa facierum eiusque mysterio. ibid. 1738. 4. et singularibus disputationibus Theodorus Dassouius. Witteb. 1692. Iacobus Rhenferdus. Franequerae 1703. Ioannes Palmroot. Vpsal. 1703. I. E. Rau de libamine oblato in mensa sacra. Herbornae 1703. Eorum, quae ad templum Hierosolymitanum spectant partem non contemnendam illustratam videre licet in Rev. *Dassouii* Dissertatione Kilonii anno 1701. edita, qua imagines hebraearum rerum, quae nostra aetate circumferuntur, emendantur. De templi custodia nocturna, eruditus *Paulli Friderici Opitii* commentarius Historicophilologicus lucem vidit Kilonii 1710. 4. in quo etiam de quinque portis Montis templi, et de στρατηγοῖς ἱεροῦ diligentius disputatur. De cultu Templi quotidiano tractatum talmudicum latine vertit notisque illustrauit *Conr. Ikenius.* Bremae 1736. 4. De magrepha, miro vase templi secundi differit *Emon. Luc. Vriemont* obseruat. miscellan. Leouardiae 1740. 4. edit. p. 177 sqq. De vite aurea templi Hierosolymitani vide dissertationes Dm. Frid. Iani. Lipsiae 1706. et Georgii Sigism. Greenii. ibid. 1730. De spoliis templi Hierosolymitani in arcu Titi

triumphali Romae conſpicuis elegans libellus *Hadr. Relandi* prodiit Vltrai. 1716. 8. De reuerentia templis et ſynagogis tributa *Buxtorfius* Lexico Talmudico p. 2093 ſq.

IX. Praeter templum Hieroſolymitanum, ad quod vndique Iudaei ter quotannis confluxerunt, et Hieroſolymis et aliis in locis, oppidis et vicis habuerunt ſuas proſeuchas et Synagogas. Quemadmodum in ſola Tiberiada tredecim fuiſſe Synagogas conſtat ex Gemara Berachot c. 1. p. 79. edit. Clariſſimi Georg. Elieſ. Edzardi. Verum de Synagogis rectius dicemus infra, vbi de Scholis Iudaeorum ſermo erit. In praeſenti ſufficiat laudaſſe viros doctiſſimos qui de Synagogis et proſeuchis Iudaeorum fuſius commentati ſunt, Campegium Vitringam, Io. Rhenferdum, et in Exercitationibus Franciſcum Burmannum, Ioan. Seldenum in praeclaro de Synedriis opere, nec non *Samuelem Mareſium* Diſſert. ſelect. pag. 702 ſqq. adde diſſertationes Chriſt. Bornitii. Witteb. 1650. Balth. Stolbergii. ibid. 1681. Wilh. Ern. Tentzelii. ibid. 1682. Dauid. Clodii. Giſſae e. a. Videndus etiam Valeſius p. 28. ad Euſeb. et interpretes, Hammondus praecipue ad Actor. XVI. 13. vbi verba *οὗ ἐνομίζετο προσευχὴ εἶναι* Herm. Witſius in meletematis Leidenſibus interpretatur: *vbi recepto more fiebat oratio.* Certum tamen eſt *Proſeuchas* dictas oratoria in quibus orabant Iudaei, vt a viris doctis demonſtratum ex Iuuenalis III. 295. vbi Scholiaſtes: *Proſeucha locus Iudaeorum vbi orant.* Et Chryſoſtomus ad illum Actorum locum: *οὐ γὰρ δὴ ἔνθα συναγωγὴ ἦν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἔξω ηὔχοντο ὥσπερ τόπον τινὰ ἀφορίζοντες.* Memorat quoque Proſeuchas Iudaeorum diſerte Philo, cuius teſtimonium iam adduxit Turnebus lib. 1. Aduerſar. c. 19. vti Politianus c. 30. Miſcellaneor. obſeruauit hunc locum Cleomedis lib. 2. c. 1. p. 90. *ἀπὸ μέσης τῆς προσευχῆς καὶ τῶν ἐπ' αὐτῆς προσαιτούντων Ἰουδαϊκά τινα καὶ παρακεχαραγμένα.* Robertus quoque Gellus vir doctus in obſeruationibus ſacris poſthumis Anglice editis ſub titulo *Gells remaines* ſiue Gellii reliquiae, Lond. 1676. fol. p. 541 ſq. de oratorio eiusmodi explicandum eſſe docet Lucam VI. 12. *καὶ ἦν διανυκτερεύων ἐν τῇ προσευχῇ Θεοῦ.* Confer quae de Maſſalianorum proſeuchis Epiphanius T. 1. p. 1067 ſq. et ex recentioribus ſi lubet adde Barthium II. 21. Aduerſar. Caſauboniana a Celeberrimo Io. Chriſtophoro Wolfio edita p. 118. et Colomeſii Obſeruationes ſacras p. 130. Porro in loco Actorum verba *οὗ ἐνομίζετο εἶναι*, vertenda ſunt: *vbi erat*, vel *eſſe conſueuit*, vt notauit in praeclaris ad Nouum Foedus Obſeruationibus ſuis Lambertus Bos. De proſeuchis Samaritanorum ſingulari exercitatione egit laudatus Tentzelius, edita Witteb. 1682. 4. De ſynagogis et proſeuchis Iudaeorum littoralibus, Exercitatio erudita M. *Chriſtiani Deutſch* Regiomontani, lucem vidit Lipſiae 1713. cui iungatur *Petri Zornii* com-

commentatio de scholis publicis ab antiquis Iudaeis prope a lacuum amniumque crepidinibus et ripis exstructis. Ploenae 1716.

X. Inter gentes quaedam religiosum putarunt, nulla plane templa, nec aras, nec statuas habere, sed mentem puram, (adde Prudent. 2. Symm. 249 sqq.) et totum hunc mundum existimare vnice dignum Deo templum. Ita de Persis tradit *Herodotus* Lib. I. Historiar. c. 131. *Aeschylus* in Persis v. 365 et 811. *Dinon* apud Clem. Alexandrinum; *Strabo*, *Cicero* in Verrem & 2. de Legibus p. 112. vbi conferendus *Turnebus*. Etiam Germanos veteres *Tacitus* auctor est c. 9. religioni duxisse sibi, parietibus cohibere Deos, itaque lucis vsos esse: quam ob rem et templum pro luco posuit Tacitus, cui Hertham Deam, postquam circumuecta sollemni ritu secreta religione fuisset abluta, redditam scribit c. 40. Idem Tanfanae templum memorat Annal. l. 1. c. 51. Et *Celsus* apud Originem L. VII. p. 384. affirmat, nec Scythas, nec in Afris Nomades, nec Seres, nec alias gentes quam plurimas, templis, aris, statuisue vsas; quo in loco, pro Seribus, vetus Latina Personae translatio habet Syros, de quo videas licet *Seldenum* L. III. de Synedr. Ebr. p. 106. Scythas nulli Deo praeterquam Marti simulacra, aras ac delubra facienda existimasse auctor est Herodotus IV. 59. qui c. 62. quale fuerit illud e sarmentorum fasciibus compositum templum, acinaci Martis simulacro sacrum describit.

XI. Lucorum porro usus [7] pro templis et vetustissimus fuit et latissime olim patuit, nec nostro tempore plane exoleuit. Obtinet enim hodieque non tantum inter gentes quasdam Indicas, sed et inter Christianos quosdam Europae Septentrionales, Ethnicismi vestigia adhuc apud se retinentes, vt docuit me *Simon Diedericus Gerkens*, ὁ μακαρίτης Pastor Ecclesiae Naruensis in Liuonia, A. 1706. denatus, qui abusui illi iustum de Lucorum Ethnicorum superstitione commentarium opponere constituerat. In variis etiam Conciliis vt Nannetensi can. 20. Turonensi 2. c. 22. Antissiodorensi can. 3. Arelatensi 2. can. 23. tum legibus Longobard. lib. 2. tit. 72. In Capitulis Caroli & Ludouici Impp. lib. 1. c. 64 l. 7. c. 236 etc. vetitum arbores, fontes, vel saxa venerari. Vide et Lindebrogium p. 1357. ad Codicem Legum antiquarum. Arbores enim iuxta Deorum delubra collocatae quoque fuerunt. v. Matthias Zimmermannus p. 283. florilegii. Iudicia ad altas arbores exerceri solita: vide *Ioan. Andr. Schmidium* ad numum bracteatum Henrici II. p. 14 et 30. *Ioan. Georg. Leuckfeldum* antiquit. Praemonstratens. de monasterio gratia Dei §. XVIII. sq. p. 51 sq. et *Sim. Frid. Hahnium* Histor. Imperii T. 2. p. 207 sq. Maimonidis dictum: *in umbra trunci arboris sub quo idolum est sedere non licere,* *sed*

[7] Vide Lucian. de sacrificiis T. I. p. 367.

sed sub umbra foliorum et ramorum fas esse. De quo D. Ioan. Bened. Carpzov. diss. pag. 135. 149. Videndi interim de lucorum cultu interpretes S. Scripturae ad Gen. XIII. 18. XV. 9. XVIII. 1. XXI. 33. Deut. XII. 4. XVI. 21. Iud. II. 13. III. 7. VI. 25. 1 Sam. IX. 12. 3 Reg. III. 2 sq. XII. 31. 4 Reg. XVIII. 4. XXII. 44. 2 Chron. XXXIV. 3. Ies. II. 13. Ier. II. 20. VII. 70. Ezech. XVI. 13. et XXVII. 6. *Io. Rud. Kieslingii* diss. de superstitioso Israelitarum sub quercubus cultu. Lips. 1748. *Antonius van Dale* c. 2. de Orig. et progressu Idololatriae, vbi post Spencerum, Seldenum, aliosque obseruat, *Astaroth* in Prophetis memoratos esse lucos et *Asterim* idola sub lucis culta. Τὰ Ἀζαρὰ apud Strabonem. Conferantur Adr. Relandi diss. Misc. parte 2. p. 263. Mishna Surenhusii T. 4. f. 376. 377 sq. et de lucorum arborumque religioso cultu *Ioan. Cour. Dieterici* Antiquit. Biblic. 264 sq. et 275. *Bernh. Mulleri* Differt. de Baalim et Astaroth Lips. 1655. *Athan. Kircherus* Tom. 1. Oedip. Aegypt. p. 311 sqq. *Pinto Ramirez* in spicilegio sacro tractat. 1. c. 6. *Bened. Curtius Symphorianus* Libro IV. de Hortis (quod opus in 30. libros diuisum, lucem adspexit Lugd. 1660. fol.) *Carolus Stengelius* in Historia hortorum. Aug. Vindel. 1650. 12. *Petr. Faber* Lib. III. Semestr. c. 1. *Laur. Begerus* in spicilegio Antiquitatis p. 52. vbi lucos non tantum Diis magnis consecratos sed et manibus atque Heroibus. *Simon Boussac* in noctibus theologicis Paris. 1698. 8. differt. quarta, quae est de arborum superstitione, p. 87 sqq. vbi etiam perstringit ritum Cal. Maii die Apostolor. Philippi et Iacobi incisas arbores frondescentes circumferendi. Adde quae de quercu Abrahami Petauius ad Epiphan. p. 37. Neque in agris tantum sed et in aedibus et vrbe fuisse lucos obseruat, V. C. *Ludov. Antonius Muratorius* ad haec Paullini, natal. XI. Felicis v. 183. *Venus et nemus illis sunt Deus.* *Potterus* Archaeolog. Graec. f. 209. *Cerda* ad III. Aeneid. 91. *Phil. Rubenius* Lib. II. Elector. cap. 34. *Ioan. Wolueramus* de Vmbra c. 9. *Andr. Christ. Eschenbachii* Viri doctissimi Exercitatio de consecratis gentilium lucis, edita primo Ienae 1686. 4. recusaque in Syntagmate II. Dissertationum Philologicarum in Belgio iunctim vulgatarum anno 1700. 8. et inter Eschenbachii dissertationes p. 133 - 214. Norimb. 1705. 8. *Ezech. Spanhemius* p. 156. ad Callimachum, *Gotfridi Petritzii* dissertatio de lucis s. nemoribus sacris Lips. 1670. *Georg. Frid. Magni* Differt. de Lucis gentilium. Wittenb. 1674. *Dieterici Dresleri* dissertatio de lucis religioni gentilium destinatis. Lips. 1720. *Coelestini Conr. Neufeldt* commentatio de idololatria gentium siluestri et lucis religiosis. Regiomont. 1720. *Ioan. Phil. Casselii* exercitatio de locis in vsum sacrum destinatis graecis τὰ τεμένη dictis. Magdeb. 1731. *Ioannis Checozzi* comment. de cultu idololatrico lucorum, in collectione differtat. Acad. Cortonensis. Vol. 1. p. 2. p. 93 sq. et

Vol.

Vol. IV. pag. 149 sqq. et *Iustus Rycquius* de Capitolio cap. 40. vbi de lucis Romuli. De Druidarum lucis et querceetis sacris ex Caesare et aliis res notissima. Consulendi praeterea *Phil. Cluuerius* L. 1. Germaniae antiquae c. 34. p. 234 sq. *Pirkheimerus* de lucis vet. Germanorum. Witteb. 1570. 4. *Hect. Gottfr. Masius* in Antiquitatibus Meklenburgicis. *Casp. Danckwerthus* descriptione Holsatiae p. 198. et *Godofr. Schützius* de superstitiosa Germanorum gentilium reuerentia lucis consecratis exhibita. Hamb. 1741. 4. Denique non praetereundum quod notat Strabo IX. p. 402. a Poetis etiam templa arboribus omnino destituta ἄλση vocari. De quercu Ioui sacra vide *Ioan. Henr. Schminckii* diss. de quercu Iouis, maxime in Hassia. Marpurgi 1744. adde *Ioan. Iarckium* p. 514. ad Eliam Schedium de Diis Germanorum. De quercu Romoue, gentilibus olim Prussis sacra singulari dissertatione egit Martinus Ieschke. Regiom. 1674. adde Acta Borussica. T. 1. p. 518 sqq. Erleutertes Preussen, T. 3. p. 285 sqq. et Bibl. Lubecens. T. XII. p. 605. De quercu regia in Anglia, in qua Carolus II. profugus delituit, vide libellum sub hoc titulo euulgatum: *Boscobel, ou abregé de ce, qui s'est passé* &c. ex Anglico Gallice Rothomagi 1676. 12. et Anglice quartum recusum addito claustro regali reserato. Londini 1676. adde Iournal des Savans 1676. p. 227. edit. in 4. Philosophical Transactions. N. 310. Beniamin Motte Abridgment T. II. 2. p. 136 sq.

XII. Frequenter etiam in sacris litteris mentio fit excelsorum siue montium et collium sacrorum, tanquam ararum quarundam natalium, in quibus sacra, vt vero Deo ab Abrahamo, Gideone et aliis, ita idolis et astris passim facta apud gentes, constat. De iis, praeter *Lampium* T. 1. in Ioannem IV. 20. p. 736. aliosque Interpretes S. Scripturae, consulendus *Eschenbachius* Dissert. laudata §. 5. *Franciscus Wokenius* de excelsis Israelitarum sacris. Witteb. 1727. *Surenhusii* Mishna P. V. p. 58 sq. *Frieder. Gotth. Freytagii* diss. de Sacris gentium in montibus. Lips. 1719. *Gotthilf Traugott Zachariae* diss. de more veterum in locis editis colendi Deum. Halae 1754. et *Ioan. Gottl. Bidermannus* de montibus Musarum domiciliis; Parte prima Otior. Litterar. p. 248 sqq. Nam *Martini Schookii* Exercitatio de Excelsis, quae inter eius varias Dissertationes extat Vltrai. 1664. 4. et *Gisb. Voetii* eodem titulo inscriptae dissertationes, Tomo IV. Selectar. p. 325. longe aliud argumentum persequuntur; siquidem agunt de choreis, luxu in conuiuiis, vestibus, ornatu capillorum et faciei, quae tanquam excelsa mundi praesente saeculo multi Christianorum colunt. De veterum Germanorum et aliarum gentium Septentrionalium excelsis consulantur *I. G. Keyslerus* Antiquitatum septentrionalium et celticar. p. 43 sq. p. 49. 60 sq. et *I. G. Eckhardus* Rer. Franc. Orient. T. 1.

p. 414. De Persarum sollemni sacrificio in excelso monte agit *Appianus* fol. 215. Mithridatic.

XIII. Primis Aegyptiis atque inde Assyriis hoc tributum, quod templa Diis consecrassent, iam supra §. 1. ex Herodoto notauimus. Inter Graecos Deucalion primus condidit vrbes, et templa instituit, si credimus *Apollonio Rhodio* Lib. III. ἀργοναυτικῶν, vt omittamus quae tradit Hyginus fab. CCXXV. In Latio templorum primus conditor Ianus vel Faunus, a quo postremo etiam fana dicta volunt nonnulli, de quo videas licet Festum, et in Etymologico *Vossium*. Delubra Solis et Serapeum apud Aegyptios rotunda fuere, vt docet *Kircherus* Tom. II. Oedipi Aegypt. P. II. p. 319. Sic et Persarum templa Ignis (illos enim interiecto tempore templis neutiquam caruisse, certis testimoniis constat) cuiusmodi Πυρεῖον rotundi imaginem exhibet *Thomas Hyde* in praeclaro opere de veteri Religione Persarum pag. 354. Inde et Vestae templum apud Romanos rotundum fuit, de quo *Lipsius* Lib. de Vesta et Vestalibus c. 3. sq. De Pantheo Aegyptiorum Thebis et Heliopoli adeundus idem *Kircherus* Tom. I. Oedipi, p. 12. *Pocockius* itin. sui p. 92. et *Daniel la Roque* itineris in Syriam, Paris. 1689. 12. Gallice editi T. I. p. 133. sqq. vbi templum Heliopolitanum pulcherrimum describitur; aliud minus rotundum autem p. 152. sqq. adde numos Philippi ibid. p. 175. et 177. Vbique autem templa ab Aegyptiis magna extructa molibus, altis sublata fastigiis, atriis, columnariis amplissimis et spirantibus signorum ornata figmentis fuisse, auctor est *Ammianus Marcellinus* Lib. XXII. c. 15. & 16. vbi etiam de Serapeo [a] celebri, & Museo Alexandrino s. templo Musarum, & gradili Genii templo. Nihil vero admirabilius delubro illo, quod e solido saxo, per 2000. homines triennii spatio elaboratum et per 70. dierum iter translatum narrat *Herodotus* Lib. II. c. 175. vbi et alia miranda Aegyptiorum templa commemorantur. Solitos esse Aegyptios aliasque gentes, iis potissimum in locis, vbi Reges siue Dii ipsorum sepulti erant, templa condere, docuerunt viri docti ad *Minucium Felicem* et librum IV. *Arnobii*, et *Io. Doughteius* in Analectis ad V. T. p. 475. vnde speciosum templum Genii apud eundem Ammianum Lib. XXII. c. 11. per contemtum a Georgio quodam appellatur sepulchrum.

Ichnographiam templi vetustissimi Deucalionei habes in *Notis ad marmora Oxoniensia* P. II. p. 120. Alias delineationes templorum veterum Graecorum Romanorumque videbis, vbi lubebit, apud *Olaum Rudbeckium* T. 1. Atlantic. p. 247 sq. *Iac. Sponium* in Itinerario Tom. II. p. 28 et 36. et ex eo apud

[a] *Serapeum* est templum Serapidis, vt *Idoleum* Idoli 1 Cor. VIII. 9. τυχαῖον vel τύχιον Fortunae, Cang. ad Zonaram p. 52. Vide plura huiusmodi collecta l. 2. Bibl. Graecae cap. 1. §. 7.

apud Potterum lib. 1. Antiqu. Attic. c. 8. et Perizonium p. 248. ad Aeliani Varias Hist. vbi imagines templi Minervae s. Parthenonis quadrati gradilis, cum peristyliis, et templi Thesei similem fere figuram referentis. Adde Montfauconium Tomo secundo Antiquitatis explicatae, et T. 2. supplem. p. 18 sqq. Templa vetusta apud Graecos et Romanos pleraque quadrata fuisse notatum *Ryckio*, c. XII. de Capitolio, apud quem, praeter eiusdem Capitolii delineationem, etiam Ichnographia templi Concordiae a Romanis cultae extat. p. 493 Templum Veneris apud Clariss. Montfauconium p. 224. Diar. Italic. Templa Iani aliaque passim conspiciuntur in veteribus numis. Templum Semeles in veteri gemma apud Begerum in spicilegio Antiquitatis p. 48. Templa Gallorum veterum octogona apud Montfauconium T. 2. supplementi p. 216. sqq. De templo Cappadociae Comano ad Ciceron. pro lege manilia egit Tobias Eckardus singul. dissertatione. Quedlinburgi 1721. 4. Templum Iouis Ammonis in nemore semper virente, Garamantum in Africa describit Lucanus IX. 511. sqq. Templa populorum Americanorum Lafitau T. 1. p. 166. sqq. Templum in rupe Cannarensi Beniamin Motte T. II. 2. p. 101. sq. Templorum quorundam veterum effigies aere descriptas habes in Io. Baptistae de Grossis decachordo Catanensi T. X. thesauri Siciliae.

XIV. Consecrata sunt templa vel singulis Diis tantum, vel pluribus simul, vt Panthea, qualia habuerunt Aegyptii, Graeci et Romani. Romae tria Panthea fuisse feruntur, vnum Iouis vltoris, alterum Mineruae Medicae, tertium itidem Iouis, a M. Agrippa restauratum, de quibus vide, post alios, *Guil. Fleetwoodi* notas ad veteres inscriptiones, statim ab initio, *Lipsium* Lib. III. de Magnit. Rom. c. 6. Praeter sacella innumera et aediculas, Romae fuere templa CCCCXXIIII. vt ex veteri Notitia Imperii obseruat *Henr. Kippingius*, quem celebriora illorum persequentem vide p. 149 sq. Antiquitat. Romanarum. In Graecorum Vrbibus passim item templa fuerunt quamplurima, vnde *Stratonicus Citharoedus* in ciuitate quadam multis instructa templis, sed ab incolis fere deserta, medio stans foro, non, *audite cives*, sed, *audite templa*, exclamauit, teste Eustathio ad Iliad. ρ'. pag. 1145. Vt apud Aegyptios veteres ἀξόανοι erunt ναοὶ, ita apud antiquissimos Graecos quoque templa sine simulacris fuisse obseruat Potterus lib. 2. cap. 2. Archaeol. Graec. f. 201. Cecrops primus simulacris deorum templa ornasse fertur; vide Bruningsii compend. antiquitatum graecar. p. 202. edit. 1734. Augustis defunctis templa statuta esse obseruat Oliuerius ad marmora Pisaurensia p. 20 sqq. Proconsulibus etiam templa sunt decreta, licet Augustus nisi communi suo Romaeque nomine templa decerni prohibuerit. Vide, quae viri docti commentantur ad Suetonii August. c. 52. Ciuitatibus quoque coloniis municipiis,

 prouin-

prouinciis dedicata esse ostendit Sertorius Vrsatus in monumentis Patauinis p. 239. sq.

XV. *Templa* et *Fana* [9] proprie vocata sunt, quae consecrata erant et inaugurata, inde deminutiuum *famula*, et apud Festum *hanula*. [10] *Aedes*, nondum inauguratae: *Aediculae* minora templa tecta: *Sacella* sine tecto. Sunt et *Sacraria* et *Delubra* quae nonnulli dicta volunt de Templis, in quibus plura Numina simul colantur. Sed de his, praeter *Rosinum* et *Dempsterum* lib. 4. vide sis *Nic. Bergierium* l. V. de Viis c. 8. *Cl. Schurtzfleischii* Dissert. LIII. quae est de Antiquitatibus templorum. *Gutherium* de Iure Pontif. T. V. Thes. A. R. Graeuii p. 116. Bellum de part. Templ. augur. ibid. p. 546. & Pitisci Lexicon Antiq. Rom. in aedes, templum, & Pantheon. Graecis vocatur ἱερὸν, νεὼς s. ναὸς, et τέμενος. Apud Graecos pariter et Romanos, perinde vt apud Iudaeos atque Christianos, templorum praecipuorum fere partes tres erant: scilicet apud Graecos ναὸς templum tres istas habebat partes, σηκὸν, [11] loco medio, vbi Deorum simulacra erant collocata, πρόδομον, domum anteriorem, vestibulum, et aedem posteriorem, quam ἐπιστόδομον vocat Pollux L. I. c. 1. segm. 2. Romanorum templorum hae erant partes: cella sanctior, pars interior, et exterior, praeter porticus & propylaea. Interior et sacratior pars tantum ad sacra facienda patebat: exteriores partes ad varia negotia et commercia, non raro etiam ad conuiuia adhibebantur. In Herculis fanum nec canibus nec muscis ingressum fuisse sed illos arceri solitos diuinitus, scribit Solinus c. 2. Confer Baelii Lexicon in Hercules, nota I, et Rev. *Vrbani Godfridi Siberi* diatribam de cane e templis exterminando, Lips. 1711. 4. Ad quaedam templa et Sacra non fas erat quoslibet accedere, sed arcebantur et exesse iubebantur vel viri, vt e templo Bacchi ad Bryseam in terra Laconica, teste Pausania p. 261. e sacrario Cereris, et a Sacris Thesmophoriis, vide *Ezech. Spanhem.* pag. 654. ad Callimach. vbi notat errorem *Salmasii*, qui p. 529. ad Solinum scripserat, solos viros admissos esse ad Eleusinia. A bonae Deae sacris etiam omnes mares eiectos fuisse, testantur *Plutarchus* et *Seneca* Epist. 97. Vicissim in Martis sacris, de quibus Pausanias in Laconicis p. 267. nullus locus foeminis, et in Ephesiis sacris, Dianae honori dicatis, mulieres omnes ingenuae (seruis enim et virginibus locus) arcebantur, teste *Achille Tatio* lib. VII. ἐρωτικῶν.

[9] Etiam a veteribus Germanis templum *Fan* dictum esse obseruat Eckhardus T. I. Rer. Franc. p. 410.

[10] Fana a templis diuersa fuisse ex Liuio lib. X. c. 40. patet; licet hoc vocabulum ab auctoribus pro quouis aedificio, cultui numini destinato, vsurpetur. vide Walchium ad Cellarii Comp. A. R. p. 166.

[11] Dorimachus dux Aetolorum spoliato oraculo Dodonaeo ἐνέπρησε τὸ ἱερὸν πλὴν τοῦ σηκοῦ praeter cellam sanctiorem. Excerpt. Peiresc. e Diodoro Sic. p. 278.

xxv. *Festus* quoque videndus in verbo *Exesto*, vbi refert lictorem in quibusdam Sacris clamitare solitum: *hostis, vinctus, mulier, virgo exesto.* A maiore ara Herculis Romae ad portam trigeminam in regione Circi maximi, sacrisque in ea factis faeminae in totum remotae teste *Plutarcho* in quaest. Rom. et *Aurelio Victore* de origine gentis Rom. c. VI. adde c. VIII. vbi de familia Potitiorum extincta quod servos et mulieres ad sacrorum Herculis ministrationem admisissent. In Vestae templo pernoctare masculo nefas, vt obseruauit *Lipsius* c. 3. de Vesta et Vestalibus. In Tennae templum non fas erat introire fidicini, vt refert *Heraclides* in Politia Tenediorum. A Thesmophoriis remoti serui et ancillae, vt testatur *Aristophanes* in Θεσμοφοριαζούσαις. Idem de Iunonis sacris apud Coos refert Athenaeus XIV. p. 639. Ab Eumenidum quoque Sacris et pompa seruos excesse iussos, auctor *Philo* in libro quo confirmat omnem virum probum liberum esse. Sic in piaminibus saecularibus nullus servis locus, teste Zosimo, et a Matutae s. Leucotheae sacris serui et seruae arcebantur, vt refert *Plutarchus.* Hisce gentium sacris (de quibus vide etiam Saubertum de sacrificiis p. 240. et 242. et quae viri docti ad Minucium c. 24.) quemadmodum Iudaicis quoque a quorum sollemnibus itidem faeminae et serui arcebantur, (confer Talmudicos in Chagiga T. 2. edit. Surenhus. pag. 413. et Ottonis Lexicon pag. 190. Rev. D. Ioh. Dieemanni scripta Germanice iunctim edita et singulari referta eruditione pag. 487. sq.) videtur opponere Apostolus, ad Galat. III. 28. affirmans quod apud Christum nulla sit eiusmodi differentia, et mares ac faeminae, serui atque ingenui aeque admittantur. Vt tanto magis admirandum sit, Pontificios adhuc fouere eiuscemodi superstitionem, vt v. g. Massiliae negent faeminis licere ingredi in sacellum Mariae Virginis, professi oculis priuandas esse, quaecunque id ausae fuerint. Cui similem plane superstitionem Ethnicam notauit *Ezech. Spanhemius* pag. 605. ad Callimachum. Similiter Romae in Sancto Sanctorum Ioannis Lateranensis, et in Sacello, quod vocatur Hortus Paradisi, in templo S. Praxedis nefas habetur, faeminam vnquam reperiri.

Aedificia siue templa sub diuo hypaethraque constituta sunt Ioni, Fulguri, Coelo, Soli, Lunae. Vide *Vitruuium* lib. 1. de Architectura, c. 2. vbi et de aliis templorum pro Deorum diuersitate, differentiis. Termino quoque et Deo Fidio non nisi sub diuo sacrificatum esse, ex *Seruio* et aliis patet. De incubatione in fanis Deorum, Medicinae caussa, Hermannus Conringius dissertationem edidit Helmstadii Anno 1659. Idem argumentum persequutus est Carolus Fridericus Hundertmark in Dissertatione de artis medicae per aegrotor. apud veteres in vias publicas et templa expositionem incrementis. Lipsiae 1739. 4.

XVI. Plura de templis Ethnicorum dabunt *Iul. Caes. Bulengerus*, capite postremo libri tertii de templis recusi Tomo VII. Thesauri Antiqu. Graec. Gronov. *Ioan. Kool* in Diss. sub praesidio Iac. Perizonii habita de templis antiquorum. Lugd. Batav. 1695. *Philippus Venutus* in Dissertatione de templis veterum, quae legitur in Dissertationibus Academiae Cortonensis, Vol. II. p. 211. sqq. *Lilius Gyraldus* syntagm. 17. de Diis. *Ioan. Guil. Stuckius* libro de sacrificiis p. 61. sq. et *Ioan. Saubertus* c. 14. de Sacrificiis. De templis Romae, praeter *Alex. Donatum*, *Famianum Nardinum* aliosque in descriptione vrbis, agunt *Iac. Gutherius* Lib. III. de iure Pontificio, *Io. Bapt. Bellus* Iesuita Lib. de templi auguralis partibus Tolosae 1637. 8. et Tomo V. Thesauri Antiqu. Rom. *Burchard. Gothelf Struuius* Antiqu. Rom. c. XI. *Iustus Rycquius* Lib. de Capitolio, *Ioseph. Castalio* Romanus de Templo pacis Rom. 1614. 4. et T. IV. Thesauri Graeuiani. *Ioan. Francisc. Simon* in Historia Acad. Inscript. T. I. p. 245. sqq. edit. Amstelaedam. *Ichnographias* templorum Romanorum exhibent *Claud. Rudbeckius* Atlantic. T. I. p. 247. *Iac. Sponius* Itinerar. T. II. p. 28 et 36. et *Bernhardus de Montfaucon* Diar. Italic. p. 224. De templo Romuli semper clauso, aliisque templis vel semper clausis, vel raro aut semper apertis, *Alex. ab Alexandro* Lib. I. c. 14. T. I. pag. 117. De templis in vrbem non admissis Vulcani, Bellonae, Martis, Veneris, Erycinae, et Verticordiae, aliisque etiam apud Graecos, idem Lib. II. cap. 4. Neque vero cum templo Martis confundendum Βατίλειον s. Sacrarium Martis, vt vocant veteres Scriptores, de quo consulendus *Iac. Perizonius* de Morte Iudae aduersus Iac. Gronovium p. 83. De Iani templo pacis tempore clauso, quum bellum gereretur, aperto, agunt praeter *Alexandrum ab Alex.* Lib. I. c. 14. et ibi *Tiraquellum*, *Lipsius* Lib. I. Elector. cap. 70. pag. 590. sq. *Berneggerus* aliique ad Suetonii Augustum c. 22. et *Philippus Venutus* Dissert. Acad. Cortonens. T. IV. p. 93. sqq. Sub Augusto Imper. ter clausum esse, ex *Suetonio* certum est, cui addes *Ouidium* Lib. 1. Fast. v. 282. 284. sq. 701. sq. Vtrum vero nati Christi tempore, vt affirmat *Orosius* Lib. VII. c. 2. sq. dubium videtur viris doctiss. licet Orosium defendat *B. Dorscheus* in notis ad Orationem: *Pax in terris*, p. 22. sq. Sed errasse contendunt, praeter *Baronium*, *Keplerum*, aliosque *David Blondellus*, apud Limborchium in epist. ad Borremansium subiecta huius vesperis Gorinchemensibus p. 167. sq. obseruans, bellum cruentissimum eo anno gestum in Germania ducibus Druso et Tiberio: *Io. Rualdus* Animadv. in Plutarchum p. 80. *H. Noris* Cenotaph. Pisan. diss. 2. c. 10. et denique *Io. Masson*, in libro singulari, Orosii sententiae Roterd. 1700. 8. opposito. De Templis, fanis, sacellis ad vias publicas extra vrbem Romam extructis, videndus *Nic. Bergierius* de Viis Romanis Lib. II. c. 33. Templa Ethnica Romae, Sanctis hodie

hodie dedicata, enumerat *Georg. Fabricius* in Roma c. 9. et auctor Gallus de conformitate Caerimoniarum veterum cum ritibus nostrae aetatis cap. 8.

XVII. Ornamentis quoque variis templa instructa constat. De Tutulis in fastigio templi Isiaci agit *Kircherus* Tom. III. Oedipi p. 61. Laquearia inaurata in templis Romanorum, de quibus *Lipsius* Lib. III. de Magnit. Rom. c. 5. *Io. Meursius* c. 12. de Luxu Romanorum, *Rycquius* de Capitolio p. 200. sqq. Variae picturae in templis, de quibus idem p. 363. Fores aeneae id. p. 213. Vellera niuea et festae frondes; vide Cerdam et alios ad Aeneid. IV. v. 459. Mezeriacum ad Ouid. II. p. 208. De puluinaribus Deorum confer *Montfauconium* T. 2. supplem. Antiq. L. V. c. 1. p. 98. sqq. *Io. Dauid. Ellrodi* Diss. de hoc argumento. Altd. 1726. et *Christi. Erdm. Schumanni* comment. de lectisterniis Romanorum in S. Codice frustra quaesitis. Lips. 1739.

XVIII. Ignotis Diis etiam aras et fortasse templa exstructa esse apud gentes quasdam, obseruant *Interpretes* ad Act. XVII. 23. ad Laertii (inprimis *Menagius* pag. 63. b) Epimenidem, et Octavium Minutii Felicis. Quibus adde *Drusium* Lib. III. Observ. sacr. c. 75. *Ioan. Seldenum* Libr. III. de Synedr. Ebr. c. 14. 3. *Io. Andr. Bostum* in erudita Differt. de Ara ignoti Dei, Ienae edita. *Reinesium* in limine Syntagmatis Inscriptionum veterum. *Pet. Berthaldum* de Ara c. X. Tom. VI. Antiqu. Rom. *Io. Meursium* de Pireaeo c. 10. *Io. Iac. Helleri* Exercit. de Deo ignoto Atheniensium insertam T. VII. Antiqv. Graec. *Gul. Cauеum* in vita Paulli Apostoli, sect. III. n. 7. (in cuius editione Anglicana arae istius effigies ex Oecumenii descriptione exhibetur, omissa in edit. German.) *Io. Saubertum* de sacrificiis c. 3. p. 49 sq. *Tob. Pfannerum* in Theologia gentili c. XI. 14. p. 310. *Tob. Eckhardum* in testimoniis non Christianorum de Christo c. 2. §. 20. p. 73. edit. recognitae. *Iac. Sponium* in Dissertatione de aris ignotorum & obscurorum Deorum, inserta T. 7. Antiquit. Gronov. p. 239. *Augustin. Calmetum* in limine commentarii super Acta Apostolorum. Abbatem *Anselmium* in Historia Acad. Inscription. T. IV. p. 560, et, vt eos, qui singularibus Dissertationes hoc argumentum persequuti sunt I. L. Moshemium, Christoph. Wollium, Petrum Caspar. Gudme, aliosque, quos Michael Lilienthalius in Archiv. Bibl. N. T. ad Act. XVII. 23. recensuit, omittamus. *Nouellas reipubl. literar.* anno 1687. T. I. p. 75. quo in loco inter alia de fide et auctoritate epistolae Cabasilae, qua affirmat, Athenienses ad Euangelium conuersos, totum templum Deo ignoto consecrasse, vbi ara Oecumenio ad Actorum locum descripta excitata fuerit, hodieque adhuc ibi reperienda, quod in Itinerario suo negat *Sponius*. Caussam ponendae eiusmodi apud Athenienses arae, periculum belli Persici vel pestilentiam memorat

Isidorus

Histor. dogmat. et cultuum p. 228. *Ioan. Fridericum Mayerum* Differtat. de templo Iudaeorum tertio. Gryphisw. 1707. 4, et *Ioan. Philippi Casselii* Differt. sub praesidio Theodori Hasaei, Bremae 1730. habitam, et recusam Fasciculo nouo differtation. rariorum. Helmstad. 1743. 4. p. 1 sq. adde scriptores Petro Zornio in notis ad Hecataei Abderitae Eclogas p. 14. commemoratos. 2) a Samaritanis prope Sicima et Garizim. Vide Iosephum lib. 2. de bello Iud. c. 2. et Antiq. lib. II. c. 8. Videnda etiam *Augustini Calmet* differtatio quarta, adiuncta commentariis in libros Regum, quae est de Templis. Paris. 1711. 4. *L. G. Weibe* de religione et templo Samaritanorum in monte Garizim. Havn. 1735. *Hermanni ab Hardt* historia templi Sichemitici Sanballati, Babylonico paris ad Sachariae V. Helmst. 1727. 8. et *Andr. Conr. Werneri* Diss. de Samaritanis eorumque templo in monte Garizim. Ienae 1723.

VIII. De Ara templi secundi exteriore singulari diatriba egit *Ioan. Iac. Cramerus* Tigurinus, Lugd. Bat. 1697. 4. a quo in non paucis dissentire videas virum in hoc litterarum genere inprimis versatum *Theod. Dassouium*, cuius Altare exterius templi Hierosolymitani ad mentem Ebraeorum veterum delineatum anno proxime insequuto 1698. lucem adspexit Witteb. in 4. Nec non *Ioan. Philippum Heinium*, cuius noua arae Mosaicae exterioris delineatio prodiit in fasciculo primo nouae rariorum scriptorum collectionis. Halae 1716. 8. p. 42 sqq. Praeter hosce viros idem argumentum persequuti sunt *Isaacus Pihlmann* in succincta delineatione altaris exterioris templi II. Aboae 1700. 8. (*Daniel. Rittersdorf*) in Decimis Borussiacis P. XV. Vol. II. p. 388 sqq. *David Millius* de altari mediatore. Differtat. selectar. p. 327. edit. secundae. De cornibus altaris exterioris differit idem *Millius* ibid. p. 341. *Ioan. Iac. Quandtius* singulari differtat. Regiomonti 1714. habita, et rec. Tomo primo thesauri Ikeniani. pag. 309 seqq. et *Ioan. Rud. Grunerus* symbol. litter. Bremens. T. II. p. 73 sqq. De expurgatione altaris *Ioan. Andr. Clesselius*. Witteb. 1718. De filo rubro altaris Hierosolymit. *Hadr. Relandus*. Vltrai. 1714. Praecipue vero obseruandum est, ad altare non ascensum fuisse per gradus, vt plerique pingere solent, sed per acclives tramites, qui Ezech. XLIII. c. 7. vocantur מעלות, vt adeo Propheta ille, cum Exod. XX. 26. vbi gradus diserte prohibentur, facile concilietur. De ara suffitus siue interiore eiusque mysterio prodierunt *Ioannis ab Hamm* Exercitationes philologicosacrae. Herbornae 1715. 8. Adde *B. S. Cremerum* in Poecile Antiq. Sacr. T. I. p. 297. *David. Gertmanni* Diss. septem de altari suffitus. Witteb. 1699. 4. et *Christianum Ludouicum Schlichterum* Symbol. litter. Bremens. T. II. p. 401 sqq. De thuribulo vide Sal. Deylingium Obs. Sacr. P. II. p. 429. *Ioan. Georg. Michaelis* Mus. Brem. T. II. p. 31 sqq. et Differtationes *Ioan. Wesselii*. Lugd. Bat. 1712.

Ioan.

Ioan. Iusti Sonnenschmidii. Witteb. 1713 et *G. F. Rogalii.* Regiom. 1724. Conclaue occultorum donorum, et conclaue vasorum in templo memoratur in Misna Shekalim T. 2. edit. Surenhusianae p. 194. tredecim cistulae, p. 197. tredecim mensae p. 196. et tredecim siue quatuordecim loca adorationis. Id. p. 195. Locus arcae absconditae. Ib. Portae tredecim earumque nomina. p. 195. sq. Velum, p. 204. De columnis aeneis templi Salomonis Iachim et Boas duabus Exercitationibus egit *Aug. Vāgetius* Witteb. 1695. quibus adde *Meinh. Plesken* disputat. sub praesidio Io. Christo. Wichmanshausen habitam de columnis aeneis in porticu templi a Salomone positis. Witteb. 1719. et dissertationes *Ioan. Georg. Michaelis.* Franc. ad Viadr. 1733. *Io. Frid. Kilchbergeri.* Berolini 1733. *Daniel. Rittersdorfii* comment. in Decimis Borussiac. P. XVIII. Vol. II. p. 659 sq. et *Ern. Frid. Neubauerum* de columnis Ecclesiae Sect. I. p. 25 sq. De materia columnarum et vasorum templi Hierosolymitani differit *Ioan. Georg. Altmannus* Tempe Heluet. T. I. p. 391 sq. De ingenti balneo Salomonis aeneo operae pretium est consulere obseruata viri doctiss. *Ed. Bernardi*, ad calcem eximii operis de ponderibus et mensuris veterum, Oxon. 1688. 8. *Leon. Christoph. Sturmii* librum de mari aeneo, Norimb. 1710. 8. *Conradi Mel* mantissam ad antiquarium sacrum. p. 1 sqq. *Ioan. Philipp. Heinium* de aenei maris diametro; in Fasc. secundo nouae collectionis variorum scriptorum. *Salom. Deylingium* obseruat. sacr. P. I. p. 112. ed. secundae. *Daniel Rittersdorfium* Decim. Borussiac. P. V. Vol. I. p. 380 sq. *Ioan. Pythium* in delineatione apologetica maris aenei fusilis, quam fecit Leidae 1654. 4. *Io. Iac. Scheuchzerum* Phys. sacr. ad 1 Reg. VII. 23. et Dissertationes Alberti Friderici Freyeri. Ienae 1715. Henrici Klausingii ac Paulli Henr. Nicolai. Witteb. 1717. Andr. Froelund. Hafniae 1717. Fr. Ad. Lampii. Vltrai. 1723. Gregorii Steenmanni. Aboae 1724. Suenonis Laurelii. Norcopiae 1727. De labro aeneo, quod in atrii tabernaculo collocatum erat, agunt *Godofr. Thymus* exercitatione edita Cygneae 1674. et *Hermannus Gideon Clemens* in dissertat. de labro aeneo, cuius secunda editio prodiit Groningae 1732. 8. Atrium gentium nullum in templo Hierosolymitano exstitisse euincere studuit *Car. Henr. Zeibichius* in Symbolis litterar. Bremensibus T. II. p. 73 sq. Idem *Zeibichius* porticum Salomonis describit Miscell. Lips. nov. Vol. III. p. 576 sq. De arca foederis notae sunt Virorum praestantiss. *Buxtorfii*, *Frischmuthi*, *Carpzouii* ac *Ioan. Palmrootii* Dissertationes, quibus addendus *Io. Iacobi Leonitii* siue *Leonis* Iudaei liber de arca foederis et de Cherubinis, Amst. 1653. 4. *Iusti Soldani* Entdeckung, Cassel. 1650. 4. *Ioannes Owenus* in Epistolam ad Hebraeos T. I. p. 269 sq. qui de Cherubinis etiam differit p. 298 sq. de quibus praeterea Exercitatio *Mich. Liebetantzii* et *Herm. Witsii* disputata Lib. II. Aegyptiaco-

rum cap. 13. et Misc. facr. lib. II. diss. I. p. 433 sqq. videri possunt, vbi impugnat, quae de illis scripserat *Io. Spencerus* lib. III. de Legibus Ebr. cap. 5. Contra Gaffarellum et Moncaeium de iisdem Cherubinis differit Io. Reiskius duabus diss. A. 1675 et 1677. et Natalis. Alex. diss. V. aetate quinta V. T. adde *Cherubini a S. Iosepho* apparatum biblicum p. 553 sqq. *Alberti Wilh. Melchioris* oration. de Cherubinis gloriae eorumque mysterio. Hanov. 1722. 4. *Olai Celsii* et *Iac. Henr. Lochneri* diss. de Cherubinis. Vpsal. 1716 et Bremae 1720. 4. *Ioach. Langii* Progr. de Cherubinis Mosaicis tanquam emblemate fidelium Christi membrorum. Halae 1731. 4. De iis, quae in arca foederis fuerunt, vide *Andr. Sennerti* dissertat. Witteb. 1680. 4. De operculo arcae propitiatorio consulantur dissertation. I. C. Wichmannshausen, Witteb. 1720. 4. Io. Henr. Maii, Giessae 1695. 4. rec. in eiusd. exercitat. philolog. et exegeticis T. I. p. 411 sqq. Conr. Ikenii. Bremae 1725. 4. adde *Erici Fahlenii* historiam propitiatorii, Pernauiae 1705. 4. De lapide fundamenti, cui arca foederis fuit imposita agit *Theodorus Hasaeus* singul. comment. Erford. 1718. 4. De tabulis foederis prioribus et posterioribus I. C. Wichmannshausen et I. F. Michaelis duabus dissertationibus. Witteb. 1719. De vasculo Mannae Carol. Ludov. Hoheisel duab. dissert. Ienae 1715. De virga Aaronis florida vide Dissertationes Christi. Kortholti, Kilonii 1674. Christi. Stocken. ibid. 1678. Ioan. Henr. Maii. Gissae 1680. Georg. Othonis. Marp. 1692. Dan. Lundii. Vpsal. 1707. Gothofr. Iüngstii. Hanov. 1708. De columna nubis et ignis, Israelitas iter facientes praecedente, conferantur dissertationes, Valentini Friderici. Lips. 1689. Christiani Sahmii. Gedani 1702. Isaaci Pihlmanni. Aboae 1704. Ioan. Casp. Krausii. Witteb. 1707. quibus iungatur *Christiani Mundenii* commentatio de columna nubis et ignis. Goslariae 1712. 8. *Ioan. Godofredi Tympii* diss. de Tabernaculo Dei et sacrorum sede in deserto. Ienae 1731. et diss. duae de descensu nubis gloriae in Sanctuarium ante consecrationem Aaronis facto, aduersus Talmudistas et veteres Hebraeorum commentatores. ibid. 1731 et 33. *Campeg. Vitringa* obseruat. sacr. L. V. p. 168. et *Petrus Zornius* Opusc. Sacr. T. I. p. 384. *Hermanni Hardtii* sententiam, per columnam nubis et ignis *ignem sacrum in ara exstantem*, tanquam publicum et visibilem cultus diuini characterem, gratiaeque apud Deum et opis atque salutis a Deo exspectandae symbolum, intelligentis, Ephemerid. philologic. p. 116 sqq. defendit Ioan. Tolandus in Tetradymo. Londini 1720. 8. Oppugnarunt ac confutarunt Bibliotheca Litteraria a Iosepho Wassio, Anglice edita, Londini 1723. 4. Num. V. p. 1 sqq. Bibliotheca historico-theol. Bremensis T. V. p. 377. *Ioan. Iac. Cramerus* in Theologia Israelis II. p. 61 sq. *Ioan. Marckius* Exercit. Bibl. VIII. *Henricus Pontanus* in orat. inaugurali.

augurali. Vltraiecti 1700. *Sal. Deylingius* in exercitatione de Angelo Domini Israelitarum per vastas solitudines ductore, Obseruat. miscellan. p. 748 sqq. et Auctor anonym. in Hodego confutato. Anglice. Londini 1720. 8. Nubem super arca foederis iudaicum commentum videri singulari dissertatione Lipf. 1752. euincere studuit Christianus Guilielmus Thalemannus; cuius argumenta sub examen vocauit Ioannes Fridericus Stiebritzius in diss. de arca foederis ordinaria columnae nubis et ignis sede. Halae 1753. De candelabro aureo *Fortunatus Scacchus* Myrothec. 2. c. 45. *Ioan. Doutreinius* in tabernaculo Mosis c. 12. p. 389. *Hadr. Relandus* singulari epistola, de candelabro in arcu Titiano obuio, quae inserta est laudato Doutreinii libro p. 431. *Wilhelmus Goeree* Histor. Mosaic. P. IV. p. 83 sqq. *Bernh. Lamius* de Tabernaculo et Templo lib. III. p. 381. *Ioan. God. Lakemacherus* Obs. Philolog. P. II. p. 174. *Ioan. Gottlob Carpzouius* in annotationibus ad Goodwinum p. 281 sqq. *Christi. Ludov. Schlichterus* in libello de lychnucho sacro eiusque mysterio. Halae 1740. 4. *Petrus Zornius* in annotationibus ad Hecataei Abderitae Eclogas p. 120 sqq. et singular. dissertationibus Georgius Stellmannus. Bremae 1700. Iosias Henr. Opitius. Ienae 1708. Georg. Michael Doederlin. Vitemb. 1711. Olauus Celsius. Vpsal. 1714. De mensa et panibus facierum exponunt *Doutreinius* lib. cit. c. 13. p. 439 sqq. *Carpzouius* l. c. p. 277 sqq. *Sal. Deylingius* obs. sacr. P. II. p. 119. *Scacchus* lib. cit. pag. 481. *Scheuchzerus* Phys. sacr. ad Exodi XXV. *Bernh. Lamius* lib. cit. pag. 370 sqq. *Christi. Ludov. Schlichterus* duobus libellis, altero, de panibus facierum eorumque mysterio. Halae 1737. 4. altero, de mensa facierum eiusque mysterio. ibid. 1738. 4. et singularibus disputationibus Theodorus Dassouius. Witteb. 1692. Iacobus Rhenferdus. Franequerae 1703. Ioannes Palmroot. Vpsal. 1703. I. E. Rau de libamine oblato in mensa sacra. Herbornae 1703. Eorum, quae ad templum Hierosolymitanum spectant partem non contemnendam illustratam videre licet in Rev. *Dassouii* Dissertatione Kilonii anno 1701. edita, qua imagines hebraearum rerum, quae nostra aetate circumferuntur, emendantur. De templi custodia nocturna, eruditus *Paulli Friderici Opitii* commentarius Historicophilologicus lucem vidit Kilonii 1710. 4. in quo etiam de quinque portis Montis templi, et de στρατηγοῖς ἱεροῦ diligentius disputatur. De cultu Templi quotidiano tractatum talmudicum latine vertit notisque illustrauit *Conr. Ikenius.* Bremae 1736. 4. De magrepha, miro vase templi secundi differit *Emon. Luc. Vriemont* obseruat. miscellan. Leouardiae 1740. 4. edit. p. 177 sqq. De vite aurea templi Hierosolymitani vide dissertationes Dan. Frid. Iani. Lipsiae 1706. et Georgii Sigism. Greenii. ibid. 1730. De spoliis templi Hierosolymitani in arcu Titi

triumphali Romae conspicuis elegans libellus *Hadr. Relandi* prodiit Vltrai. 1716. 8. De reuerentia templis et synagogis tributa *Buxtorfius* Lexico Talmudico p. 2093 sq.

IX. Praeter templum Hierosolymitanum, ad quod vndique Iudaei ter quotannis confluxerunt, et Hierosolymis et aliis in locis, oppidis et vicis habuerunt suas proseuchas et Synagogas. Quemadmodum in sola Tiberiade tredecim fuisse Synagogas constat ex Gemara Berachot c. 1. p. 79. edit. Clarissimi Georg. Elies. Edzardi. Verum de Synagogis rectius dicemus infra, vbi de Scholis Iudaeorum sermo erit. In praesenti sufficiat laudasse viros doctissimos qui de Synagogis et proseuchis Iudaeorum fusius commentati sunt, Campegium Vitringam, Io. Rhenferdum, et in Exercitationibus Franciscum Burmannum, Ioan. Seldenum in praeclaro de Synedriis opere, nec non *Samuelem Maresium* Differt. select. pag. 702 sqq. adde dissertationes Christ. Bornitii. Witteb. 1650. Balth. Stolbergii. ibid. 1681. Wilh. Ern. Tentzelii. ibid. 1682. Dauid. Clodii. Gissae e. a. Videndus etiam Valesius p. 28. ad Euseb. et interpretes, Hammondus praecipue ad Actor. XVI. 13. vbi verba *οὗ ἐνομίζετο προσευχὴ εἶναι* Herm. Witsius in meletematis Leidensibus interpretatur: *vbi recepto more fiebat oratio.* Certum tamen est *Proseuchas* dictas oratoria in quibus orabant Iudaei, vt a viris doctis demonstratum ex Iuuenalis III. 295. vbi Scholiastes: *Proseucha locus Iudaeorum vbi orant.* Et Chrysostomus ad illum Actorum locum: *οὐ γὰρ δὴ ἔνθα συναγωγὴ ἦν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἔξω ηὔχοντο ὥσπερ τόπον τινὰ ἀφορίζοντες.* Memorat quoque Proseuchas Iudaeorum diserte Philo, cuius testimonium iam adduxit Turnebus lib. 1. Aduersar. c. 19. vti Politianus c. 30. Miscellaneor. obseruauit hunc locum Cleomedis lib. 2. c. 1. p. 90. *ἀπὸ μέσης τῆς προσευχῆς καὶ τῶν ἐπ' αὐτῆς προσαιτούντων Ἰουδαϊκά τινα καὶ παρακεχαραγμένα.* Robertus quoque Gellus vir doctus in obseruationibus sacris posthumis Anglice editis sub titulo *Gells remaines* siue Gellii reliquiae, Lond. 1676. fol. p. 541 sq. de oratorio eiusmodi explicandum esse docet Lucam VI. 12. *καὶ ἦν διανυκτερεύων ἐν τῇ προσευχῇ Θεοῦ.* Confer quae de Massalianorum proseuchis Epiphanius T. 1. p. 1067 sq. et ex recentioribus si lubet adde Barthium II. 21. Aduersar. Casauboniana a Celeberrimo Io. Christophoro Wolfio edita p. 118. et Colomesii Obseruationes sacras p. 130. Porro in loco Actorum verba *οὗ ἐνομίζετο εἶναι*, vertenda sunt: *vbi erat*, vel *esse consueuit*, vt notauit in praeclaris ad Nouum Foedus Obseruationibus suis Lambertus Bos. De proseuchis Samaritanorum singulari exercitatione egit laudatus Tentzelius, edita Witteb. 1682. 4. De synagogis et proseuchis Iudaeorum littoralibus, Exercitatio erudita M. *Christiani Deutsch* Regiomontani, lucem vidit Lipsiae 1713. cui iungatur *Petri Zornii*

com-

commentatio de scholis publicis ab antiquis Iudaeis prope a lacuum amniumque crepidinibus et ripis exstructis. Ploenae 1716.

X. Inter gentes quaedam religiosum putarunt, nulla plane templa, nec aras, nec statuas habere, sed mentem puram, (adde Prudent. 2. Symm. 249 sqq.) et totum hunc mundum existimare vnice dignum Deo templum. Ita de Persis tradit *Herodotus* Lib. I. Historiar. c. 131. *Aeschylus* in Persis v. 365 et 811. *Dinon* apud Clem. Alexandrinum; *Strabo*, *Cicero* in Verrem & 2. de Legibus p. 112. vbi conferendus *Turnebus*. Etiam Germanos veteres *Tacitus* auctor est c. 9. religioni duxisse sibi, parietibus cohibere Deos, itaque lucis vsos esse: quam ob rem et templum pro luco posuit Tacitus, cui Hertham Deam, postquam circumuecta sollemni ritu secreta religione fuisset abluta, redditam scribit c. 40. Idem Tanfanae templum memorat Annal. l. 1. c. 51. Et *Celsus* apud Originem L. VII. p. 384. affirmat, nec Scythas, nec in Afris Nomades, nec Seres, nec alias gentes quam plurimas, templis, aris, statuisue vsas; quo in loco, pro Seribus, vetus Latina Personae translatio habet Syros, de quo videas licet *Seldenum* L. III. de Synedr. Ebr. p. 106. Scythas nulli Deo praeterquam Marti simulacra, aras ac delubra facienda existimasse auctor est Herodotus IV. 59. qui c. 62. quale fuerit illud e sarmentorum fascibus compositum templum, acinaci Martis simulacro sacrum describit.

XI. Lucorum porro usus [7] pro templis et vetustissimus fuit et latissime olim patuit, nec nostro tempore plane exoleuit. Obtinet enim hodieque non tantum inter gentes quasdam Indicas, sed et inter Christianos quosdam Europae Septentrionales, Ethnicismi vestigia adhuc apud se retinentes, vt docuit me *Simon Diedericus Gerkens*, ὁ μακαρίτης Pastor Ecclesiae Naruensis in Liuonia, A. 1706. denatus, qui abusui illi iustum de Lucorum Ethnicorum superstitione commentarium opponere constituerat. In variis etiam Conciliis vt Nannetensi can. 20. Turonensi 2. c. 22. Antissiodorensi can. 3. Arelatensi 2. can. 23. tum legibus Longobard. lib. 1. tit. 72. In Capitulis Caroli & Ludouici Impp. lib. 1. c. 64 l. 7. c. 236 etc. vetitum arbores, fontes, vel saxa venerari. Vide et Lindebrogium p. 1357. ad Codicem Legum antiquarum. Arbores enim iuxta Deorum delubra collocatae quoque fuerunt. v. Matthias Zimmermannus p. 283. florilegii. Iudicia ad altas arbores exerceri solita. vide *Ioan. Andr. Schmidium* ad numum bracteatum Henrici II. p. 14 et 30. *Ioan. Georg. Leuckfeldum* antiquit. Praemonstratens. de monasterio gratia Dei §. XVIII. sq. p. 51 sq. et *Sim. Frid. Hahnium* Histor. Imperii T. 2. p. 207 sq. Maimonidis dictum: ***in umbra trunci arboris sub quo idolum est sedere non licere, sed***

[7] Vide Lucian. de sacrificiis T. I. p. 367.

Vol. IV. pag. 149 sqq. et *Iustus Rycquius* de Capitolio cap. 40. vbi de lucis Romuli. De Druidarum lucis et quercetis sacris ex Caesare et aliis res notissima. Consulendi praeterea *Phil. Cluuerius* L. 1. Germaniae antiquae c. 34. p. 234 sq. *Pirkheimerus* de lucis vet. Germanorum. Witteb. 1570. 4. *Hect. Gottfr. Masius* in Antiquitatibus Meklenburgicis. *Casp. Danckwerthus* descriptione Holsatiae p. 198. et *Godofr. Schützius* de superstitiosa Germanorum gentilium reuerentia lucis consecratis exhibita. Hamb. 1741. 4. Denique non praetereundum quod notat Strabo IX. p. 402. a Poetis etiam templa arboribus omnino destituta ἄλση vocari. De quercu Ioui sacra vide *Ioan. Henr. Schminckii* diss. de quercu Iouis, maxime in Hassia. Marpurgi 1744. adde *Ioan. Iarckium* p. 514. ad Eliam Schedium de Diis Germanorum. De quercu Romoue, gentilibus olim Prussis sacra singulari dissertatione egit Martinus Ieschke. Regiom. 1674. adde Acta Borussica. T. 1. p. 518 sqq. Erleutertes Preussen, T. 3. p. 285 sqq. et Bibl. Lubecens. T. XII. p. 605. De quercu regia in Anglia, in qua Carolus II. profugus delituit, vide libellum sub hoc titulo euulgatum: *Boscobel, ou abregé de ce, qui s'est passé* &c. ex Anglico Gallice Rothomagi 1676. 12. et Anglice quartum recusum addito claustro regali reserato. Londini 1676. adde Iournal des Savans 1676. p. 227. edit. in 4. Philosophical Transactions. N. 310. Beniamin Motte Abridgment T. II. 2. p. 136 sq.

XII. Frequenter etiam in sacris litteris mentio fit excelsorum siue montium et collium sacrorum, tanquam ararum quarundam natalium, in quibus sacra, vt vero Deo ab Abrahamo, Gideone et aliis, ita idolis et astris passim facta apud gentes, constat. De iis, praeter *Lampium* T. 1. in Ioannem IV. 20. p. 736. aliosque Interpretes S. Scripturae, consulendus *Eschenbachius* Dissert. laudata §. 5. *Franciscus Wokenius* de excelsis Israelitarum sacris. Witteb. 1727. *Surenhusii* Mishna P. V. p. 58 sq. *Frieder. Gotth. Freytagii* diss. de Sacris gentium in montibus. Lips. 1719. *Gotthilf Traugott Zachariae* diss. de more veterum in locis editis colendi Deum. Halae 1754. et *Ioan. Gottl. Bidermannus* de montibus Musarum domiciliis; Parte prima Otior. Litterar. p. 248 sqq. Nam *Martini Schookii* Exercitatio de Excelsis, quae inter eius varias Dissertationes extat Vltrai. 1664. 4. et *Gisb. Voetii* eodem titulo inscriptae dissertationes, Tomo IV. Selectar. p. 325. longe aliud argumentum persequuntur; siquidem agunt de choreis, luxu in conuiuiis, vestibus, ornatu capillorum et faciei, quae tanquam excelsa mundi praesente saeculo multi Christianorum colunt. De veterum Germanorum et aliarum gentium Septentrionalium excelsis consulantur *I. G. Keyslerus* Antiquitatum septentrionalium et celticar. p. 43 sq. p. 49. 60 sq. et *I. G. Eckhardus* Rer. Franc. Orient. T. 1.

p. 414. De Persarum sollemni sacrificio in excelso monte agit *Appianus* fol. 215. Mithridatic.

XIII. Primis Aegyptiis atque inde Assyriis hoc tributum, quod templa Diis consecrassent, iam supra §. 1. ex Herodoto notauimus. Inter Graecos Deucalion primus condidit vrbes, et templa instituit, si credimus *Apollonio Rhodio* Lib. III. ἀργοναυτικῶν, vt omittamus quae tradit Hyginus fab. CCXXV. In Latio templorum primus conditor Ianus vel Faunus, a quo postremo etiam fana dicta volunt nonnulli, de quo videas licet Festum, et in Etymologico *Vossium*. Delubra Solis et Serapeum apud Aegyptios rotunda fuere, vt docet *Kircherus* Tom. II. Oedipi Aegypt. P. II. p. 329. Sic et Persarum templa Ignis (illos enim interiecto tempore templis neutiquam caruisse, certis testimoniis constat) cuiusmodi Πυρείου rotundi imaginem exhibet *Thomas Hyde* in praeclaro opere de veteri Religione Persarum pag. 354. Inde et Vestae templum apud Romanos rotundum fuit, de quo *Lipsius* Lib. de Vesta et Vestalibus c. 3. sq. De Pantheo Aegyptiorum Thebis et Heliopoli adeundus idem *Kircherus* Tom. I. Oedipi, p. 12. *Pocockius* itin. sui p. 92. et *Daniel la Roque* itineris in Syriam, Paris. 1689. 12. Gallice editi T. I. p. 133. sqq. vbi templum Heliopolitanum pulcherrimum describitur; aliud minus rotundum autem p. 152. sqq. adde numos Philippi ibid. p. 175. et 177. Vbique autem templa ab Aegyptiis magna extructa molibus, altis sublata fastigiis, atriis, columnariis amplissimis et spirantibus signorum ornata figmentis fuisse, auctor est *Ammianus Marcellinus* Lib. XXII. c. 15. & 16. vbi etiam de Serapeo [a] celebri, & Museo Alexandrino s. templo Musarum, & gradili Genii templo. Nihil vero admirabilius delubro illo, quod e solido saxo, per 2000. homines triennii spatio elaboratum et per 70. dierum iter translatum narrat *Herodotus* Lib. II. c. 175. vbi et alia miranda Aegyptiorum templa commemorantur. Solitos esse Aegyptios aliasque gentes, iis potissimum in locis, vbi Reges siue Dii ipsorum sepulti erant, templa condere, docuerunt viri docti ad *Minucium Felicem* et librum IV. *Arnobii*, et *Io. Doughteius* in Analectis ad V. T. p. 475. vnde speciosum templum Genii apud eundem Ammianum Lib. XXII. c. 11. per contemtum a Georgio quodam appellatur sepulchrum.

Ichnographiam templi vetustissimi Deucalionei habes in *Notis ad marmora Oxoniensia* P. II. p. 120. Alias delineationes templorum veterum Graecorum Romanorumque videbis, vbi lubebit, apud *Olaum Rudbeckium* T. 1. Atlantic. p. 247 sq. *Iac. Sponium* in Itinerario Tom. II. p. 28 et 36. et ex eo apud

[a] *Serapeum* est templum Serapidis, vt *Idoleum* Idoli 1 Cor. VIII. 9. τυχαῖον vel τύχιον Fortunae, Cang. ad Zonaram p. 52. Vide plura huiusmodi collecta l. 2. Bibl. Graecae cap. 1. §. 7.

apud Potterum lib. 1. Antiqu. Attic. c. 8. et Perizonium p. 248. ad Aeliani Varias Hist. vbi imagines templi Minervae f. Parthenonis quadrati gradilis, cum peristyliis, et templi Thesei similem fere figuram referentis. Adde Montfauconium Tomo secundo Antiquitatis explicatae, et T. 2. supplem. p. 18 sqq. Templa vetusta apud Graecos et Romanos pleraque quadrata fuisse notatum *Ryckio*, c. XII. de Capitolio, apud quem, praeter eiusdem Capitolii delineationem, etiam Ichnographia templi Concordiae a Romanis cultae extat. p. 493 Templum Veneris apud Clariss. Montfauconium p. 224. Diar. Italic. Templa Iani aliaque passim conspiciuntur in veteribus numis. Templum Semeles in veter gemma apud Begerum in spicilegio Antiquitatis p. 48. Templa Gallorum veterum octogona apud Montfauconium T. 2. supplementi p. 216. sqq. De templo Cappadociae Comano ad Ciceron. pro lege manilia egit Tobias Eckardu singul. dissertatione. Quedlinburgi 1721. 4. Templum Iouis Ammonis in nemore semper virente, Garamantum in Africa describit Lucanus IX. 511. sqq. Templa populorum Americanorum Lafitau T. 1. p. 166. sqq. Templum in rupe Cannarensi Beniamin Motte T. II. 2. p. 101. sq. Templorum quorundam veterum effigies aere descriptas habes in Io. Baptistae de Grossis decachordo Catanensi T. X. thesauri Siciliae.

XIV. Consecrata sunt templa vel singulis Diis tantum, vel pluribus simul, vt Panthea, qualia habuerunt Aegyptii, Graeci et Romani. Romae tria Panthea fuisse feruntur, vnum Iouis vltoris, alterum Mineruae Medicae, tertium itidem Iouis, a M. Agrippa restauratum, de quibus vide, post alios, *Guil. Fleetwoodi* notas ad veteres inscriptiones, statim ab initio, *Lipsium* Lib. III. de Magnit. Rom. c. 6. Praeter sacella innumera et aediculas, Romae fuere templa CCCCXXIIII. vt ex veteri Noritia Imperii obseruat *Henr. Kippingius*, quem celebriora illorum persequentem vide p. 149 sq. Antiquitat. Romanarum. In Graecorum Vrbibus passim item templa fuerunt quamplurima, vnde *Stratonicus Citharoedus* in ciuitate quadam multis instructa templis, sed ab incolis fere deserta, medio stans foro, non, *audite cives*, sed, *audite templa*, exclamauit, teste Eustathio ad Iliad. ρ'. pag. 1145. Vt apud Aegyptios veteres *ἀξόανοι* erunt *ναοὶ*, ita apud antiquissimos Graecos quoque templa sine simulacris fuisse obseruat Potterus lib. 2. cap. 2. Archaeol. Graec., f. 201. Cecrops primus simulacris deorum templa ornasse fertur; vide Bruningsii compend. antiquitatum graecar. p. 202. edit. 1734. Augustis defunctis templa statuta esse obseruat Oliuerius ad marmora Pisaurensia p. 20 sqq. Proconsulibus etiam templa sunt decreta, licet Augustus nisi communi suo Romaeque nomine templa decerni prohibuerit. Vide, quae viri docti commentantur ad Suetonii August. c. 52. Ciuitatibus quoque coloniis municipiis,

prouinciis dedicata esse ostendit Sertorius Vrsatus in monumentis Patauinis p. 239. sq.

XV. *Templa* et *Fana* [9] proprie vocata sunt, quae consecrata erant et inaugurata, inde deminutiuum *famula*, et apud Festum *hanula*. [10] *Aedes*, nondum inauguratae: *Aediculae* minora templa tecta: *Sacella* sine tecto. Sunt et *Sacraria* et *Delubra* quae nonnulli dicta volunt de Templis, in quibus plura Numina simul colantur. [11] Sed de his, praeter *Rosinum* et *Dempsterum* lib. 4. vide sis *Nic. Bergierium* l. V. de Viis c. 8. *Cl. Schurtzfleischii* Dissert. LIII. quae est de Antiquitatibus templorum. *Gutherium* de Iure Pontif. T. V. Thes. A. R. Graeuii p. 116. Bellum de part. Templ. augur. ibid. p. 546. & Pitisci Lexicon Antiq. Rom. in aedes, templum, & Pantheon. Graecis vocatur ἱερὸν, νεὼς s. ναὸς, et τέμενος. Apud Graecos pariter et Romanos, perinde vt apud Iudaeos atque Christianos, templorum praecipuorum fere partes tres erant: scilicet apud Graecos ναὸς templum tres istas habebat partes, σηκὸν, [11] loco medio, vbi Deorum simulacra erant collocata, πρόδομον, domum anteriorem, vestibulum, et aedem posteriorem, quam ἐπιστόδομον vocat Pollux L. I. c. 1. segm. 2. Romanorum templorum hae erant partes: cella sanctior, pars interior, et exterior, praeter porticus & propylaea. Interior et sacratior pars tantum ad sacra facienda patebat: exteriores partes ad varia negotia et commercia, non raro etiam ad conuiuia adhibebantur. In Herculis fanum nec canibus nec muscis ingressum fuisse sed illos arceri solitos diuinitus, scribit Solinus c. 2. Confer Baelii Lexicon in Hercules, nota I, et Rev. *Vrbani Godfridi Siberi* diatribam de cane e templis exterminando, Lips. 1711. 4. Ad quaedam templa et Sacra non fas erat quoslibet accedere, sed arcebantur et exesse iubebantur vel viri, vt e templo Bacchi ad Bryseam in terra Laconica, teste Pausania p. 261. e sacrario Cereris, et a Sacris Thesmophoriis, vide *Ezech. Spanhem.* pag. 654. ad Callimach. vbi notat errorem *Salmasii*, qui p. 529. ad Solinum scripserat, solos viros admissos esse ad Eleusinia. A bonae Deae sacris etiam omnes mares eiectos fuisse, testantur *Plutarchus* et *Seneca* Epist. 97. Vicissim in Martis sacris, de quibus Pausanias in Laconicis p. 267. nullus locus faeminis, et in Ephesiis sacris, Dianae honori dicatis, mulieres omnes ingenuae (seruis enim et virginibus locus) arcebantur, teste *Achille Tatio* lib. VII. ἐρωτικῶν.

[9] Etiam a veteribus Germanis templum *Fan* dictum esse obseruat Eckhardus T. I. Rer. Franc. p. 410.

[10] Fana a templis diuersa fuisse ex Liuio lib. X. c. 40. patet; licet hoc vocabulum ab auctoribus pro quouis aedificio, cultui numini destinato, vsurpetur. vide Walchium ad Cellarii Comp. A. R. p. 166.

[11] Dorimachus dux Aetolorum spoliato oraculo Dodonaeo ἐσύλησε τὸ ἱερὸν πλὴν τοῦ σηκοῦ praeter cellam sanctiorem. Excerpt. Peiresc. e Diodoro Sic. p. 278.

xxv. *Festus* quoque videndus in verbo *Exesto*, vbi refert lictorem in quibusdam Sacris clamitare solitum: *hostis, vinctus, mulier, virgo exesto.* A maiore ara Herculis Romae ad portam trigeminam in regione Circi maximi, sacrisque in ea factis faeminae in totum remotae teste *Plutarcho* in quaest. Rom. et *Aurelio Victore* de origine gentis Rom. c. VI. adde c. VIII. vbi de familia Potitiorum extincta quod seruos et mulieres ad sacrorum Herculis ministrationem admisissent. In Vestae templo pernoctare masculo nefas, vt obseruauit *Lipsius* c. 3. de Vesta et Vestalibus. In Tennae templum non fas erat introire fidicini, vt refert *Heraclides* in Politia Tenediorum. A Thesmophoriis remoti serui et ancillae, vt testatur *Aristophanes* in Θεσμοφοριαζούσαις. Idem de Iunonis sacris apud Coos refert Athenaeus XIV. p. 639. Ab Eumenidum quoque Sacris et pompa seruos exesse iussos, auctor *Philo* in libro quo confirmat omnem virum probum liberum esse. Sic in piaminibus saecularibus nullus seruis locus, teste Zosimo, et a Matutae f. Leucotheae sacris serui et seruae arcebantur, vt refert *Plutarchus*. Hisce gentium sacris (de quibus vide etiam Saubertum de sacrificiis p. 240. et 242. et quae viri docti ad Minucium c. 24.) quemadmodum Iudaicis quoque a quorum sollemnibus itidem faeminae et serui arcebantur, (confer Talmudicos in Chagiga T. 2. edit. Surenhus. pag. 413. et Ottonis Lexicon pag. 190. Rev. D. Ioh. Dieemanni scripta Germanice iunctim edita et singulari referta eruditione pag. 487. sq.) videtur opponere Apostolus, ad Galat. III. 28. affirmans quod apud Christum nulla sit eiusmodi differentia, et mares ac faeminae, serui atque ingenui aeque admittantur. Vt tanto magis admirandum sit, Pontificios adhuc fouere eiuscemodi superstitionem, vt v. g. Massiliae negent faeminis licere ingredi in sacellum Mariae Virginis, professi oculis priuandas esse, quaecunque id ausae fuerint. Cui similem plane superstitionem Ethnicam notauit *Ezech. Spanhemius* pag. 605. ad Callimachum. Similiter Romae in Sancto Sanctorum Ioannis Lateranensis, et in Sacello, quod vocatur Hortus Paradisi, in templo S. Praxedis nefas habetur, faeminam vnquam reperiri.

Aedificia siue templa sub diuo hypaethraque constituta sunt Ioui, Fulguri, Coelo, Soli, Lunae. Vide *Vitruuium* lib. 1. de Architectura, c. 2. vbi et de aliis templorum pro Deorum diuersitate, differentiis. Termino quoque et Deo Fidio non nisi sub diuo sacrificatum esse, ex *Seruio* et aliis patet. De incubatione in fanis Deorum, Medicinae caussa, Hermannus Conringius dissertationem edidit Helmstadii Anno 1659. Idem argumentum persequutus est Carolus Fridericus Hundertmark in Dissertatione de artis medicae per aegrotor. apud veteres in vias publicas et templa expositionem incrementis. Lipsiae 1739. 4.

XVI. Plura de templis Ethnicorum dabunt *Iul. Caes. Bulengerus*, capite postremo libri tertii de templis recusi Tomo VII. Thesauri Antiqu. Graec. Gronov. *Ioan. Kool* in Diss. sub praesidio Iac. Perizonii habita de templis antiquorum. Lugd. Batav. 1695. *Philippus Venutus* in Dissertatione de templis veterum, quae legitur in Dissertationibus Academiae Cortonensis, Vol. II. p. 211. sqq. *Lilius Gyraldus* syntagm. 17. de Diis. *Ioan. Guil. Stuckius* libro de sacrificiis p. 61. sq. et *Ioan. Saubertus* c. 14. de Sacrificiis. De templis Romae, praeter *Alex. Donatum*, *Famianum Nardinum* aliosque in descriptione vrbis, agunt *Iac. Gutherius* Lib. III. de iure Pontificio, *Io. Bapt. Bellus* Iesuita Lib. de templi auguralis partibus Tolosae 1637. 8. et Tomo V. Thesauri Antiqu. Rom. *Burchard. Gotthelf Struuius* Antiqu. Rom. c. XI. *Iustus Rycquius* Lib. de Capitolio, *Ioseph. Castalio* Romanus de Templo pacis Rom. 1614. 4. et T. IV. Thesauri Graeuiani. *Ioan. Francisc. Simon* in Historia Acad. Inscript. T. I. p. 245. sqq. edit. Amstelaedam. *Ichnographias* templorum Romanorum exhibent *Claud. Rudbeckius* Atlantic. T. I. p. 247. *Iac. Sponius* Itinerar. T. II. p. 28 et 36. et *Bernhardus de Montfaucon* Diar. Italic. p. 224. De templo Romuli semper clauso, aliisque templis vel semper clausis, vel raro aut semper apertis, *Alex. ab Alexandro* Lib. 1. c. 14. T. I. pag. 117. De templis in vrbem non admissis Vulcani, Bellonae, Martis, Veneris, Erycinae et Verticordiae, aliisque etiam apud Graecos, idem Lib. II. cap. 4. Neque vero cum templo Martis confundendum Βατίλειον s. Sacrarium Martis, vt vocant veteres Scriptores, de quo consulendus *Iac. Perizonius* de Morte Iudae aduersus Iac. Gronovium p. 83. De Iani templo pacis tempore clauso, quum bellum gereretur, aperto, agunt praeter *Alexandrum ab Alex.* Lib. 1. c. 14. et ibi *Tiraquellum*, *Lipsius* Lib. 1. Elector. cap. 70. pag. 590. sq. *Berneggerus* aliique ad Suetonii Augustum c. 22. et *Philippus Venutus* Dissert. Acad. Cortonens. T. IV. p. 93. sqq. Sub Augusto Imper. ter clausum esse, ex *Suetonio* certum est, cui addes *Ouidium* Lib. 1. Fast. v. 282. 284. sq. 701. sq. Vtrum vero nati Christi tempore, vt affirmat *Orosius* Lib. VII. c. 2. sq. dubium videtur viris doctiss. licet Orosium defendat *B. Dorscheus* in notis ad Orationem: *Pax in terris*, p. 22. sq. Sed errasse contendunt, praeter *Baronium*, *Keplerum*, aliosque *Dauid Blondellus*, apud Limborchium in epist. ad Borremansium subiecta huius vesperis Gorinchemensibus p. 167. sq. obseruans, bellum cruentissimum eo anno gestum in Germania ducibus Druso et Tiberio: *Io. Rualdus* Animadv. in Plutarchum p. 80. *H. Noris* Cenotaph. Pisan. diss. 2. c. 10. et denique *Io. Masson*, in libro singulari, Orosii sententiae Roterd. 1700. 8. opposito. De Templis, fanis, sacellis ad vias publicas extra vrbem Romam extructis, videndus *Nic. Bergierius* de Viis Romanis Lib. II. c. 33. Templa Ethnica Romae, Sanctis hodie

hodie dedicata, enumerat *Georg. Fabricius* in Roma c. 9. et auctor Gallus de conformitate Caerimoniarum veterum cum ritibus nostrae aetatis cap. 8.

XVII. Ornamentis quoque variis templa instructa constat. De Tutulis in fastigio templi Isiaci agit *Kircherus* Tom. III. Oedipi p. 61. Laquearia inaurata in templis Romanorum, de quibus *Lipsius* Lib. III. de Magnit. Rom. c. 5. *Io. Meursius* c. 12. de Luxu Romanorum, *Rycquius* de Capitolio p. 200. sqq. Variae picturae in templis, de quibus idem p. 363. Fores aeneae id. p. 213. Vellera niuea et festae frondes; vide Cerdam et alios ad Aeneid. IV. v. 459. Mezeriacum ad Ouid. II. p. 208. De puluinaribus Deorum confer *Montfauconium* T. 2. supplem. Antiq. L. V. c. 1. p. 98. sqq. *Io. Dauid. Ellrodi* Diss. de hoc argumento. Altd. 1726. et *Christi. Erdm. Schumanni* comment. de lectisterniis Romanorum in S. Codice frustra quaesitis. Lips. 1739.

XVIII. Ignotis Diis etiam aras et fortasse templa exstructa esse apud gentes quasdam, obseruant *Interpretes* ad Act. XVII. 23. ad Laertii (inprimis *Menagius* pag. 63. b) Epimenidem, et Octauium Minutii Felicis. Quibus adde *Drusium* Lib. III. Obseru. sacr. c. 75. *Ioan. Seldenum* Libr. III. de Synedr. Ebr. c. 14. 3. *Io. Andr. Bosium* in erudita Differt. de Ara ignoti Dei, Ienae edita. *Reinesium* in limine Syntagmatis Inscriptionum veterum. *Pet. Berthaldum* de Ara c. X. Tom. VI. Antiqu. Rom. *Io. Meursium* de Pireaeo c. 10. *Io. Iac. Helleri* Exercit. de Deo ignoto Atheniensium insertam T. VII. Antiqv. Graec. *Guil. Caueum* in vita Paulli Apostoli, sect. III. n. 7. (in cuius editione Anglicana arae istius effigies ex Oecumenii descriptione exhibetur, omissa in edit. German.) *Io. Saubertum* de sacrificiis c. 3. p. 49 sq. *Tob. Pfannerum* in Theologia gentili c. XI. 14. p. 310. *Tob. Eckhardum* in testimoniis non Christianorum de Christo c. 2. §. 20. p. 73. edit. recognitae. *Iac. Sponium* in Dissertatione de aris ignotorum & obscurorum Deorum, inserta T. 7. Antiquit. Gronov. p. 239. *Augustin. Calmetum* in limine commentarii super Acta Apostolorum. Abbatem *Anselmium* in Historia Acad. Inscription. T. IV. p. 560, et, vt eos, qui singularibus Dissertationes hoc argumentum persequuti sunt I. L. Moshemium, Christoph. Wollium, Petrum Caspar. Gudme, aliosque, quos Michael Lilienthalius in Archiv. Bibl. N. T. ad Act. XVII. 23. recensuit, omittamus. *Nouellas reipubl. literar.* anno 1687. T. I. p. 75. quo in loco inter alia de fide et auctoritate epistolae Cabasilae, qua affirmat, Athenienses ad Euangelium conuersos, totum templum Deo ignoto consecrasse, vbi ara Oecumenio ad Actorum locum descripta excitata fuerit, hodieque adhuc ibi reperienda, quod in Itinerario suo negat *Sponius.* Caussam ponendae eiusmodi apud Athenienses arae, periculum belli Persici vel pestilentiam memorat

Isidorus

Isidorus Pelusiota Lib. IV. Epist. 69. *Ramiresium* vero, qui c. 16. Pentecontarchi, aram Clementiae putat fuisse eam, quam ignoti Dei vocat Paullus, iure reprehendit *Vossius* Lib. VIII. de Idololatria c. 14. Fefellerat Ramiresium, quod apud Statium lib. XII. Thebaidos de Cleamentia Dea ab Atheniensibus culta legisset:

Nulla autem effigies, nulli commissa metallo
Forma Deae, mentes habitare & pectora gaudet.

De Celtiberis anonymum Deum de nocte colentibus, *Strabo* Lib. III. meminit p. 113. De anonymo Deo Aethiopum idem L. XVII. p. 565. Vsitatum porro fuit, nomina Deorum, qui colerentur, templis arisque inscribere, de quo more, praeter alios, *Salmasius* ad Solinum, et ad Aras Dosiadae atque Herodis Attici.

XVIII. In numis frequens appellatio vrbium Νεωκόρων, quo nomine gaudebant [12] quae Numinis alicuius templi curam habebant, ut Ephesii Dianae et Magnetes Leucophrynae Neocori dicebantur. Deinde quum Imperatores in Deorum numerum relati sunt, vrbes vt in illorum honorem templa erigerent petierunt, sicut videre est apud Tacitum, [13] ex quibus ciues sui Neocori fierent. Ad id SCto opus fuit, quod eximii apud populos honoris erat. Successu deinde temporis concessa est ciuitatibus Neocoria, quae pro salute Imperatoris sacra publica facerent, templa exstruerent, et ibi certamina vel iam Diis dicata, vt Ἄκτια, Πύθια et alia, vel noua de Imperatorum nominibus, qualia Αὐγούστεια, Κομμόδεια et alia ederent, vnde eadem vrbs secundam imo et tertiam obtinuit Neocoriam, scilicet Augustorum. Vide praeter *Ioannem Vaillant* loco laudato, vbi vrbes Neocoras magno numero recenset, et Interpretes ad Actor. XIX. 35. *Albertum Rubenium* diatriba de vrbibus Neocoris, ad calcem libri postumi de re vestiaria veterum, Antwerp. 1665. 4. & in thesauro Graeviano Tom. XI. p. 1347. *Octauium Falconerium* diss. de numo Apameensium, *Seldenum* ad marmora Oxon. p. 68. sq. 97. sq. & 100. *Sam. Petitum* Variarum lectionum c. 29. in Criticis Anglicanis (in Variis Lect. Petiti Paris. 1633. 4. editis lib. IV. c. 9.) *Ismaelem Bullialdum* ad Ducam p. 225. sq. *Cangium* in glossario Graeco, *Antonium van Dale* dissertatione IV. Antiquitatum marmorumque veterum illustratorum, *Gisb. Cuperi* Epistolas ad Anton. van Dalen, p. 478, 484, 499. Epistolar. Cuperi editarum Amstelod. 1743. 4. *Andr. Morellum* in specimine rei numariae p. 37. sq. *Ioan. Harduinum* in numis vrbium illustratis

[12] Io. Vaillant in Numismatis Graecis Imperatorum pag. 216. seq. Seguinus in numism. p. 122. vbi mentio *Μιλησίων νεωκόρων*. in numo Balbini.

[13] Tacit. lib. I. Annal. C. 78.

ſtratis p. 2. *Montfauconium* T. II. ſupplementi Antiquitatis explicatae p. 27. ſqq. et p. 45. 46. *Anſelmum Bandurium* T. I. Numiſmat. Imperator. p. 32. et 132. *Salom. Deylingium* P. III obſeruat. ſacrar. obſ. 39. p. 384. *Ioan. Mich. Dilherrum* T. I. Diſput. Philolog. p. 233. *Ioan. Albert. Sylingium* Diſſ. de νεωκόροις. Roſtoch. 1702. *Vaillantium* laudatum in Diſſ. de titulo Neocori in numiſmatis graecis quae ſub Imperatoribus R cuſa fuere, quae legitur T. IV. Memoriar. Acad. Inſcription. p. 198. ſqq. ed. Amſtelod. et *Carolum Valoiſium Marium* in diſſ. de Neocoris, inſerta T. I. Hiſtoriae Acad. Inſcriptionum p. 71. ſqq. edit. Amſtelod.

XIX. Actorum capite XIX. 24. mentio fit fabri argentarii, qui magnam rem fecit et opes ſibi comparauit, confectis et venditis aediculis portatilibus argenteis, in quibus ὡς κιβωρίοις μικροῖς, vt ait Chryſoſtomus, ſimulacrum extabat Dianae ad exemplum veri templi et ſimulacri Epheſini, quales aediculas Strabo ναΐσκυς vocat, lib. XIV. p. 637. Polybius ναΐδια, de quibus, praeter *Interpretes* ad locum Actorum, videndus *Salmaſius* ad Solinum p. 1141. edit. Pariſ. qui ex Ariſtotele obſeruauit mentionem ναοποιῶν, quos Scholiaſtes Anonymus Graecus in Rhetorica, Pariſiis editus p. 26. b. ait eſſe οἵτινες ποιοῦσι ναοὺς ἤτοι ὡς εἰκονοςάσια μικρὰ ξύλινα, καὶ πωλοῦσι αὐτά. Diodorus Siculus lib. XX. pag. 756. de Carthagінienſibus: ἔπεμψαν δὲ (Herculi Tyrio) καὶ τοὺς ἐκ τῶν ἱερῶν χρυσοῦς ναοὺς τοῖς ἀφιδρύμασι πρὸς τὴν ἱκεσίαν. Plura dabunt *Graevius* ad Florum lib. IV. c. 2. p. 650. *Io. Phil. Thomaſinus* de libellis votiuis c. 2. pag. 26. *Io. Spencerus* lib. III. de Leg. Hebr. pag. 41. ſq. *Gisb. Cuperus* in Harpocrate p. 131. *Io. Michaelis* ad Gaffarelli curioſ. inauditas p. 355. *Io. Braunius* lib. IV. Select. Sacror. p. 497. ſq. *Ioan. Faes ὁ μακαρίτης* pag. 19 ſqq. Mantiſſae ad Io. Doughtei de Calicibus Euchariſticis, *Tobias Gutberlethus* libro de Saliis pag. 93. *C. G. Wiliſchius* Diſſ. duabus de Naidiis veterum. Lipſiae 1716 et 1717. *Ioan. Andr. Schmidius* in Diſſ. de templis Demetrii argenteis. Ienae 1685. et *Ioan. Henr. Lederlinus* in Diſſ. de templis argenteis Dianae Epheſinae. Argent. 1714. rec. Tempe Heluet. T. IV. ſect. II. pag. 346. ſqq. De templo ipſo Dianae per totum orbem celeberrimae, et a tota Aſia, Lydiana potiſſimum, cultae, praeter Interpretes ad Act. XIX. 27. videndus *Seldenus* ad Marmora Oxonienſia p. 57. 69. 73. edit. Humfredi Prideaux. *Petrus Faber* lib. III. Semeſtr. p. 51. ſq. *Thom. Smithus* in Notitia VII. Eccleſiarum Aſiae p. 156. ſq. *Leo Allatius* ad Philonem Byzantinum de VII. Orbis ſpectaculis. *Andreas Morellius* ſpecimine rei numariae veteris p. 39. *Iſrael Neſſelius* et *Io. Nicolaus Schulinus* in diſſertationibus de Diana Epheſia, hic Witteb. 1687. ille Aboae 1708. *Petrus Petitus* lib. de Amazonibus c. 30. *Ez. Spanhemius* de Veſta et Prytanibus Graecorum T. V.

Antiqu. Rom. pag. 698. et ad Callimachum p. 900. sq. *Octav. Falconerius* in Diss. de numo Apameensium, et *Ioan. Polenus* Diss. Acad. Corton. T. 1. P. 2. p. 1 sqq. Templum illud magnitudine praecipue aedificii ac multitudine donariorum [14] ceteris omnibus per vniuersam Asiam praestabat, ceterum elegantia et artificiosa structura templum Smyrnaeum Dianae Leucophrynes longe superius fuisse testatur Strabo lib. XIV. p. 646. qui p. 634. narrat Xerxem excepto Ephesio cetera Graeciae templa omnia exussisse: et pag. 640. refert priore templo Ephesio quod Chersiphon aedificauerat per Herostrati malitiam Olymp. CVI. 1. die VI. Hecatombaeonis, incenso, alterum praestantius exstructum fuisse a Dinocrate siue Chirocrate, vide et Aristidem T. 2. pag. 308. et Vitruuium X. 7. qui ex marmore fuisse auctor est. Aliquoties deinde corruptum restauratumque fuit, donec Gallieni temporibus vastatum a Scythis nunquam deinde iterum e ruderibus resurrexit. Idoli Ephesini cum Maria Lauretana collationem instituit Matthias Berneggerus in idolo Lauretano cap. vlt.

Anathematum in templis passim mentio apud Herodotum, Pausaniam, Strabonem, Silium XIII. 86. sq. Athenaeum VI. p. 231. 232. et alios. Polemonem περὶ τῶν ἀναθημάτων τῶν ἐν τῇ ἀκροπόλει idem Strabo IX. p. 396. et περὶ τῶν ἐν Λακεδαίμονι ἀναθημάτων laudat Athenaeus XIII. p. 574. Confer quae de donariis illis *Potterus* p. 244. sq. Archaeol. *Rycquius* de Capitolio c. 21. sq. et 32. *Bulengerus* l. 3. c. vlt. de templis T. 1. Var. Opusc. p. 98. f. *Paullus Voëtius* ad Herodianum p. 166. *Ioan. Franciscus Madrisius* de ritu donaria in templis suspendendi, in Collectione Opusculor. scientificor. et philologicor. T. 3. p. 273. seqq. *Petrus Kunzius* in historia ἀναθημάτων. Ienae 1729. *Ioan. Nixon* in Marmore Estoniano seu dissertatione de sella marmorea votiua Estoniae in agro Northamptoniensi conseruata. Londini 1744. 4: Donariis illis additae et cum illis suspensae tabellae votiuae, quarum passim mentio apud Horatium, Tibullum, Ouidium aliosque. Vide *Andreae Riueti* Opera T. 3. p. 632. Sed vnum adscribemus locum peripli ponti Euxini et Maeotidis paludis p. 11. edit. Oxon. ubi de insula Achillis eiusque templo. Καὶ γὰρ καὶ ἄλλα πολλὰ ἀναθήματα ἀνάκειντα ἐν τῷ ναῷ, φιάλαι καὶ δακτύλιοι καὶ λίθοι τῶν πολυτελῶν καὶ πολυτελεστέρων. Ταῦτα ξύμπαντα χαριστήρια τῷ Ἀχιλλεῖ καὶ ἀνάκειντα καὶ ἐπιγεγραμμένα τὰ μὲν ῥωμαϊκῶς, τὰ δὲ ἑλληνικῶς πεποιημένα ἐν ἄλλῳ καὶ ἄλλῳ μέτρῳ, ἔπαινοι τοῦ Ἀχιλλέως. Varias tabellas votiuas explicatas videre licet a Philippo Bonanni in

[14] Etiam magnam pecuniae vim undique in illud templum depositam testatur Dio Chrysostomus diss. XXXI. p. 327. Iamque tum Seruii Tulli temporibus inclytum fuisse, quod communiter a ciuitatibus Asiae factum fama ferebat, auctor Liuius lib. I. c. 45.

in classe secunda Musei Kircheriani p. 61. sqq. et Montefalconio T. 2. supplementi antiquitatum p. 110. seqq. Ceterum videndus inprimis *Iac. Philippus Thomasinus* de votis, donariis, anathematis, tabellis votiuis, Vtini 1639, 4to. Patav. 1654. 4. et T. 12. Antiqu. Rom. *Iustus Fontaninus* ad discum votiuum veterum Christianorum Perusiae repertum. Rom. 1727. 4. *Augustinus Nadalius* de votis et donariis veterum: operum eius miscellaneorum Gallice Paris. 1738. 8. euulgatorum p. 168 sqq. De sistris siue donariis Θεοῖς σωτῆρσι oblatis singulari commentatione egit *Ioan. Christ. Leuschnerus.* Hirschbergae 1751. 4to. De clypeis votiuis *Iac. Sponius* Misc. curios. antiquitatis. p. 1. sq. *Gullielmus Massieu* mem. Acad. Inscript. T. 2. pag. 227. sqq. edit. Amstelod. Auctor Anonymus in Historia Acad. Inscript. T. 5. p. 240. sqq. *Ioan. Frider. Rexrath* in diss. de clypeis in loco sacro suspensis Lipsiae 1737. De vota puerorum coma et iuuenum barba apud veteres pec. epistola commentatus est *Iustus Frideric. Günzius.* Lipsiae 1737. De more diis simulacra membrorum consecrandi *Io. Iac. Frey.* Altorfii 1746. De membris humanis diis gentium consecratis *Carol. Frider. Pezold.* Lipsiae 1710.

XX. Diis superis *altaria*, Diis terrestribus *arae*, Diis inferis *foci* ponebantur, vt tradit *Varro* apud Seruium in Eclogam 5. Virgilii. Adde Ryckium de Capitolio p. 478. et Potterum f. 204. Archaeologiae Graecae. Habent et Graeci quae distinguant vocabula βωμοὺς, θυσιαστήρια, [15] ἐσχάρας. Plura de aris veterum Ethnicorum constarent nobis si superesset Ammonius Lampriensis περὶ βωμῶν καὶ θυσιῶν, Harpocrationi, Athenaeo et Scholiastae Hermogenis laudatus: interim videndi praeter *Petr. Berthaldi* librum supra laudatum *Io. Saubertus* de sacrificiis c. 15. *Salmasius* ad aram Herodis et Dosiadae, *Struuius* in syntagm. Antiquit. Roman. p. 528. seq. et singulares dissertationes Stephani Andr. Mizleri. Vitemb. 1696. et Ioan. Henr. Maii. Giessae 1732. Ara foramen habens vocata *puteal*, poni solita in locis fulmine tactis: quale fuit *Puteal Libonis*, de quo confer *Lud. Christi. Crellium* in Puteali Libonis ex antiquitate eruto. Viteb. 1729. 4. *Henr. Theodori Pagenstecheri* orationem ad calcem libr. 4. Pomponii ad Sabinum, cura eius editorum Lemgouiae 1733. 4. et *Franc. Carol. Conradum* Parerg. lib. 3. pag. 323 seqq. Templum s. septum, iisdem locis circumdatum, *bidental*, quod notatum eidem *Salmasio* est p. 1141. sq. ad Solin. De ara ex cespite virenti, arae corona etc. vide Tom. 8. *Thesauri Graeviani* p. 357. Aras quasdam insignes Graecorum Romanorumque exhibet Montfauconius T. 2. supplementi p. 48. sqq. Variae veterum altarium

[15] Θυωροὶ mensa in qua suffimenta Deorum seruabantur. Vide Ezech. Spanhem. p. 228. ad Callimachum, et Lakemacherum antiquit. graec. sacr. p. 239. sq. qui eod. libro p. 230. discrimen inter βωμοὺς et ἐσχάρας ostendit.

rium icones occurrunt in antiquis numis et veteribus monumentis. Antiquissimas etiam gentes potius probasse rudes aras et impolitas, satis constat, ex *Pausania*, *Arriani* Periplo et aliis, vt praetereamus, quae de baetylis s. rudibus lapidibus, apud gentes vetustissimas altarium loco habitis, obseruarunt viri docti ad Genes. XXVIII. 18. et Levit. XXVI. 1. Altaria vetustissima cornibus instructa fuisse obseruat Potterus lib. 2. c. 2. Archaeolog. p. 204. seqq. adde interpretes ad Exod. XXVII. 2. Altare πτέρινον apud Strabonem IX. pag. 420. *e pennis* Gesnerus transtulit, verum non ibi de altaribus sermo sed de templis, quorum vnum Apollini Delphico e suo melle alis suis aedificasse apes creditae sunt, vt e Pausania Casaubonus annotauit. De aris *votiuis* eum in finem conditis, vt gratum pro beneficio accepto, aut auerruncato malo animum diis declararent gentiles, vide Ioan. Oliuam ad marmor. Isiacum p. 24. De ara *Consi* subterranea disputauit Fabianus Toernerus. Vpsal. 1721. 8vo. De aris in *curiis* et pro *tribunali* apud Romanos positis Thomas Wagnerus. Lipsiae 1732. De aris pro *salute Imperatorum* in itu et reditu exstructis Georg. Ludov. Boehmerus. Gottingae 1740. De aris sepulcralibus praeter *Berthaldum* de ara, c. 22. supra pag. 358. nota 48. laudatum, exposuere *Iac. Gutherius* de iure manium l. 2. c. 19. *Lilius Gregor. Gyraldus* de variis ritibus sepulcr. c. 3. Opp. T. 1. p. 345. *Ioan. Meursius* de funeribus, cap. 31. *Ioannes Kirchmannus* de funeribus l. 3. c. 2. *Bern. Montfauconus* pag. 202. Itineris Italici. et *Ioan. Baptista Passeratius* differt. secunda, Parti tertiae Musei Etrusci adiecta. In *Godfridi Vogtii* τοῦ μακαρίτου Thysiasteriologia siue libro postumo de altaribus veterum Christianorum, quem Hamb. 1709. 8vo edidi, caput vltimum est de aris Gentilium.

XXI. Christiani primi nullas aras, nulla templa habuere, vt constat ex *Arnobii* lib. 6. ad cuius locum conferendae notae *Desid. Heraldi* p. 229. seq. *Elmenhorstii* p. 173. Adde *Wowerανum* ad Minutium Felicem c. 10. *Petavium* lib. 15. de Incarnat. p. 580. sqq. *Mornaeum* libr. 2. de Eucharistia c. 1. *Blondellum* de Episcopis et Presbyteris p. 216. sq. 249. sq. 254. sq. *Dallaeum* de Pseudepigraphis Apost. pag 163. Vide et *Origenem* VIII. contra Celsum p. 389. *Isid. Pelusiotam* lib. 2. Epist. 146. Vnde fabulis adscribenda sunt, quae de templis magnificis Christianis, Apostolorum aetate conditis, leguntur apud *Abdiam Babylonium* aliosque [16] eiusmodi scriptores suppositios. Pluribus in locis vel antelucanos coetus celebrarunt in domibus priuatis, aut in sepulcris, aut ad coemeteria conuenerunt orandi caussa primi Christiani. Vide Interpretes ad *Plinii* Epistolas ad Traianum, *Kortholtum*, *Ritterhusium*, *Vossium*, quibus

[16] Vt de quibus Biuarius ad pseudo Dextri Chron. A. 34. p. 58. seq. Florentinius ad Martyrolog. Hieronymianum p. 697. seq. 726. seq.

quibus nouiſſime acceſſit *Iuſtus Henningus Boehmerus* in diſſertationibus iuris Eccleſiaſtici et antiqui ad Plinium Secundum et Tertullianum Lipſ. 1711. 8vo, quarum ſecunda eſt de antelucanis coetibus Chriſtianorum. Addes his *Beueregium* ad Can. IX. Laodicen. p. 194. *Boſii* et *Aringhi* Romam ſubterraneam. *Caſpar. Sagittarium* libro de martyrum natalitiis in primitiua eccleſia p. 23. *Campegium Vitringam* de ſynagoga veteri lib. 1. part. 3. c. 1. p. 432. *Philippum Iacobum Hartmannum* comment. de rebus geſtis Chriſtianorum ſub apoſtolis c. 15. p. 372. *Dav. Blondellum* de Epiſcopis p. 243 ſqq. qui p. 247. obſeruat, loca quaecunque et oratoria, in quibus vel ſemel Fideles conuenerant, Eccleſiarum [17] nomine deinde veniſſe. Idem p. 248 ſeq. et 354. agit de aliis nominibus ſacrarum aedium qualia ſunt *Baſilicae*, *Dei domus*, *Capella* (de quo recentiore nomine vide Menagii Origg. Gall. in *chapelle*) tum Κυριακὴ, et Κυριακὸν unde Germanorum Kirche, de quo praeter *Cangium* et *Suicerum*, *Beueregius* ad Can. XV. Ancyran. p. 177 ſq. *Ioan. Bona* lib. 1. rer. liturgic. cap. 19. quemadmodum de *titulis*, quo nomine et loca Chriſtianis ſynaxibus deſtinata, et pauperibus et profugis fidelibus ad hoſpitium patentia venerunt, conſulendus *Iacobus Laderchius* in diſſ. Hiſtorica de ſacris baſilicis SS. Martyrum Marcellini presb. et Petri exorciſtae, Rom. 1705. 4. part. 2. p. 202 ſq. et *Ioan. Mabillonius*, p. 16. comment. ad ordinem Romanum T. II. Muſei Italici. De *cellis* ſacris veterum Chriſtianorum *Henrici Broemelii* diſſ. prodiit Longoſaliſſae 1710, 4to.

Quanquam vero *templi* nomine, vtpote idoleis frequentius tributo, libenter abſtinuere vetuſtiores Chriſtiani, vt docet Grotius ad Actor. VII. 48. haud tamen affirmandum eſt, nullas plane ſacras aedes, nulla θυσιαστήρια per tria prima ſaecula Chriſtianis fuiſſe; nam locum publicum a Chriſtianis, Alexandro Seuero concedente, occupatum et ad ſacra deſtinatum, teſtatur *Lampridius* in eius vita c. 49. vt praetereamus alia ſacrarum aedium per illam aetatem veſtigia, collecta a *Ioſepho Meade* in libro, quem Henric. Ludov. Bentheim ex Anglico Germanice vertit, et cum praefat. de origine et veneratione templi iudaici et chriſtiani, Hanouerae 1706, 4to edidit. Gründlicher Beweis, daß Kirchen oder gewiſſe Oerter zum chriſtlichen Gottesdienſt verordnet, und von der Apoſtel Zeit her geweſen ſeyn. *Ioſepho Bingham* libro VIII. orig. eccleſiaſtic. ſiue Vol. 3. p. 112. verſ. latinae. *Em. Schelſtrateno* ad Concil. Antioch p. 181 ſqq. Tillemontio T. 3. Hiſt. Imperator. de perſequutione Maximini artic. 6. *Guil. Beueregio* in Codice Canonum vindicato p. 296 ſqq. et a *Ioan. Ciampino*, qui

[17] Eccleſiam pro templo dixere veteres vt *προσευχὴν*, *συναγωγὴν*. Vide Caſauboniana pag. 118. Conuentus ipſi dicebantur *ἑταιρίαι*, de quibus pec. diſſertat. egit I. G. Haentzſchelius Lipſiae 1729.

qui certa ab incertis non satis diligenter distinguens, templa Christianorum 800. circiter obseruauit, extructa ab A. C. 33. ad A. 275. Vide eius vetera monumenta c. 18. eique adde Alex. Donatum libro 4. de vrbe Roma T. 3. Antiquit. Rom. pag. 798 seq. *Georgii Wheleri* liber eximius extat, Anglice editus, qui inscribitur: Relatio de templis primitiuorum Christianorum Londini 1689, 12mo. Quanquam in hoc nihil fere reperias de templis per tria prima saecula conditis, quum vniuersum Auctoris institutum, vti B. Bebelii quoque Saec. IV. T. 2. p. 831 sqq. maxime versetur in exponendis templis, quae Saeculo IV. et postea a Christianis in Oriente condita sunt, et quorum rudera adhuc supersunt. Recensetur Wheleri liber ille, in nostris officinis librariis rarius obuius T. 17. Bibliothecae Vniuersal. p. 468. cui iungenda eiusdem *Ioan. Ciampini* Synopsis historica de sacris aedificiis, a Constantino M. constructis, edita Romae 1693, fol. et breuiter enarrata in Actis Erud. A. 94. p. 321. Vide etiam, quae de templis a Constantino M. et Helena conditis refert Tillemontius T. 7. memor. p. 10 sqq. Sane quarto saeculo statim tantus templorum Christianorum numerus fuit, vt in sola vrbe Roma 40. basilicas suo iam tempore computauerit *Optatus Mileuit.* lib. 2. p. 34. aduersus Donatistas; qui lib. 1. p. 17. perinde vt Eusebius in Psalmum LXXI. 15. p. 414. praedicat earundem plurima ex auro et argento ornamenta, de quibus, vti etiam diurno cereorum vsu confer Ludouici Antonii Muratorii diss. XVI. ad Paullinum T. 1. Anecdoton Bibl. Ambrosianae p. 178 sq. Stanislai Hosii Opera T. 1. p. 343 sq. Ἐυχητήρια in Nouella Iustiniani CXXXI. 10. distincta fuere ab ecclesiis scholisque, vt apud Iudaeos *Proseuchae* a synagogis et templo.

XXII. Pleraque templa veterum Christianorum oblonga fuisse constat, ita vt nauem [18] Ecclesiae referrent, cuius rei mentio in *Constit. Apostol.* lib. 2. c. 57. Constat etiam, aedificata fuisse versus Orientem, de quo *Sirmondus* ad Sidonii II. 10. Epist. et *Cotelerius* ad Constitutiones Apostolicas II. 57. quo in loco obseruat, feminas separatim locum habuisse, ita, vt a viris non conspicerentur. De forma templorum nauem referente, (licet interiecto tempore ad crucis etiam figuram quandoque exstructa constet, qualis est Lipsiae aedes S. Nicolai) videndus praeterea *Hieron. Alexander* iunior, in Explicatione gemmae annularis, cui nauis Ecclesiae symbolum insculptum fuit Rom. 1626, 8vo et Stephanus Chamillard S. I. in dissertationibus Gallice editis in numismata et gemmas antiquas in Obseruationibus per iter Italicum factis (Paris. 1711, 4to) obser-

[18] De mystico respectu veterum christianorum in condendis templis vide Baronium ad A. C. 314. et Rosweidum ad Paullinum pag. 862. sq. De sententia Hebraeorum, templum Salomonis ad exemplar vniuersi conditum affirmantium confer quae disputata sunt B. G. l. 4. c. 14. Vol. 3. p. 456.

obſeruatione ſecunda, vbi ichnographia ſex generum. Templorum apud veteres Chriſtianos partes tres fuerunt, praeter propylaeum ſ. proaulium quod etiam πρόθυρον dicitur, et ἀψίς. Prima pars, quae ingredientibus patet, vocatur νάρθηξ ſiue πρόναος: altera corpus ipſum Eccleſiae gremiumque ναὸς et χορός: pars tertia βῆμα. In Propylaeo ſtabant lugentes flentesque poenitentiae candidati, qui Chriſtianos fideles templum intrantes obſecrabant, vt pro ſua reconciliatione apud Deum et Eccleſiam intercederent. In Narthece collocatum erat βαπτιστήριον, praeterea in extrema eius parte, qua exitus patet, ſtabant catechumeni; paullo inferius leproſi, energumeni: Prope ianuas, quibus in corpus Eccleſiae intratur, conſiſtebant audientes et competentes, ſiue baptiſmi candidati, quibus non integrum erat in Eccleſiam ingredi, mares ad dextram, ad ſiniſtram feminae. In corpore ipſo templi ſtatim ad ianuas erat locus ſubſtratorum ſ. ἐξομολογουμένων, qui in terram proſtrati precibus Eccleſiae, lectioni et praedicationi verbi intererant, ſed quum Euchariſtia adminiſtranda eſſet, a Diaconis ſurgere et Eccleſia excedere iubebantur. Per totum chorum erat locus fidelium, qui ad Sacram Synaxin admittebantur, viris ſeparatim ad ſiniſtram, mulieribus ad dextram ſtantibus. Vide Thom. Milles ad Cyrillum Hieroſol. p. 10. Aringhum Romae ſubterraneae Tom. I. p. 204. edit. Pariſ. Poſt oblationem factam laici (etiam ipſe Imperator in quibusdam Eccleſiis) extra clericorum ſeptum conſiſtebant. Confer Benedictinor. notas ad Ambroſium T. 2. p. 375 ſeq. Edmundum Martene de antiquis Eccleſiae ritibus p. 335 ſeq. Virginum ſeparatus a feminis locus et a virginibus pacis oſculum petere ſolitae matronae. id. p. 311. In medio conſtitutus erat ἀμβὼν ſ. ambo ſacer. In loco ſuperiore verſus βῆμα erant Cantores, Lectoresque loco ſummo: prope fores ſanctas ſiue cancellos, per quos aditus patebat in Sacrarium, poſitus erat Thronus ſ. ſedes Imperatoris aut Principis. In Sacrario denique, quod intrare Laico nefas, menſa ſancta ſ. altare poſitum fuit: poſt altare thronus Epiſcopi in medio, et ex vtraque parte ſedes Presbyterorum; vnde etiam Presbyterium dicebatur. Vide Petri Moretti librum de ritu dandi Presbyterium Papae, Cardinalibus et clericis nonnullarum eccleſiarum vrbis. Romae 1741, 4to. Ab altera parte Sacrarii erat πρόθεσις ſ. oblationarium, in quo panis et vinum ad S. Euchariſtiam aſſeruabantur: ab altera parte διακονικὸν, ſiue σκευοφυλάκιον, ſiue μητατώριον, vide Valeſium ad Theodori Lectoris lib. 2. p. 164. in quo vaſa ſacra et veſtes reconditae erant, latinis *ſecretarium*, qui locus in quibusdam templis tam amplus fuit, vt Synodi et Concilia in illo haberi potuerint. Confer A. Pagi ad A. 643. 3. et Cangium in gloſſario, adde Iac. Gothofredum et Valeſium ad Philoſtorgii VII. 3. Ichnographiam eiusmodi templi, ad priſcum ritum deli-

delineati, descriptis partium singularum nominibus, exhibet *Beueregius* ad Synodicum magnum p. 71. e Beueregio *Ludolfus* p. 371. Hist. Aethiop. et *Frid. Spanhemius* in Hist. Eccles. p. 862. T. 1. Opp. in fol. ac *Ioan. Fabricius* Theologus Helmstadiensis in Orat. de templis veterum Christianorum Anno 1704, 4. Curaui et ipse delineationem templi eiuscemodi cum singularum partium explicatione inseri Thysiasteriologiae B. Godfridi Voigtii pag. 236. Alias Ichnographias templorum Christianorum videsis apud eundem Ludolfum loco laudato, et p. 735. vbi describit templum vetus Aethiopum, in viuam rupem incisum; nec minus apud *Leonem Allatium* in libro de templis recentiorum Graecorum ad Ioan. Morinum, et de Narthece veteris Ecclesiae ad Casp. de Simeonibus Colon. Agr. 1645. 8. Apud *Iosephum Binghamum* in Originibus siue Antiquitatibus Ecclesiasticis, ante laudatis, libro octauo, qui totus est de templis Veterum Christianorum Apud Speelmannum item T. 1. Concil. Britann. p. 11. vbi effigies antiquissimi Christianorum Britannorum templi, quemadmodum Viennensis in Gallia, apud Edmundum Martene, l. 1. de antiquis Ecclesiae ritibus p. 358. Ab eodem Allatio templorum Christianorum recentium, orientalium imprimis, formae, ad quinque genera reducuntur. Ait enim, templa sacra esse alia τρουλλωτὰ siue κυμβαλικὰ ac rotunda, alia κυλινδρωτὰ (θολωτὰ) atque καμαρωτὰ, in modum fornicis oblongi, alia σαυρωτὰ crucis figuram referentia, alia δρομικὰ s. quadrata, qualia pleraque recentium Graecorum: alia denique ex his mixta. Conf. *Th. Smithum* de statu Ecclesiae Graecae p. 51. sq. qui etiam de templis Constantinopoleos agit, de quibus vti praesertim de splendido Sophiae templo copiose Carolus du Fresne Commentario ad Paulli Silentiarii ἔκφρασιν, Paris. 1670. fol. et in Constantinopoli Christiana libro 3 et 4. Prospectum interiorem templi S. Sophiae ex codice antiquo Barberiano dat Possinus ad Pachymerem. Tom. 2. p. 533. Templa Romae LXVI. breuiter describit Ioan. Ciampinus pag. 154 sqq. libri de vicecancellario Eccles. Rom. 1697, 4to. De Basilica S. Petri in Vaticano per Constantinum M. aedificata, commentarius Conradi Ianningi cum Petri Manlii et Maphei Vegii scriptis eiusd. argumenti exstat in actis sanctorum, mense Iunio, T. 8 p 35. sqq. De ecclesia Rom. Lateranensi egit Ioannes Diaconus editus a Mabillonio T. 2. Musei Italici p. 560 sqq. Veterem Ambonis iconem cum gradibus suis exhibet idem du Fresne p. 69. lib. 3. Videndus etiam *Anselmus Bandurius* in Imperio Orientali, de templis Constantinopolitanis fuse differens, T. 2. e Garetio. Atque prae caeteris *Pompeius Sarnelli*, libro Italice edito qui inscribitur *antica Basilicografia*, formam et partes templorum veterum Christianorum curiosius persequens. Neap. 1686. 4. De templis et oratoriis Romanis vide *Mabillonium* ad ordinem Rom. p. 20 seq.

T. 2.

T. 2. Musei Italici; eundem ibidem pag. 11 sqq. de distinctione ecclesiarum patriarchalium sub Pontifice, titularium siue parochialium, diaconiarum, oratoriorum siue coemeteriorum.

XXIII. Sub Constantino M. Theodosio aliisque Imperatoribus Christianis occlusa primum [19] templa Ethnica, deinde vna cum reliquiis idolorum etiam vsque quaque euersa sunt, vt ex querelis Gentilium, Imperatorum Christianorum legibus ac Conciliorum decretis, Eusebii, Sozomeni VII. 15. Socratis V. 16. Theodoriti V. 37. S. Prosperi de promissionibus pag. 102. Augustini aliorumque locupletissimis testimoniis satis constat. Vide *Iac. Gothofredum* ad Codicem Theodosianum lib. 16. tit. 10. leg. 25. *Instellum* ad Canonem African. 58 et 84. *Beueregium* ad Can. 62. pag. 707. et *Ioan. Guil. Hoffmanni* ruinam superstitionis paganae variis obseruationibus ex historia ecclesiae saec. 4 et 5. illustratam. Witteb. 1738, 4 Fasti Idatiani ad A. C. 339. *Manilio et Theodoro COSS. templa gentilium demolita sunt. Iouiano et Gaudentio Comitibus.* Spectat huc inscriptio vetus Corcyrensis templi, qua Iouinianus Imperator traditur Ethnicorum aras et templa euertisse: ἑλλήνων τεμένη καὶ βωμοὺς ἐξαλαπάξας apud Sponium in Itinerario pag. 98. edit. Germanicae. Primus post Honorii Imp. Legem de templis non euertendis latam A. C. 399. Cod. Theodos. T. 6. p. 287. et de euertendis publicorum operum ornamentis p. 280. et post legem Constantis A. C. 342. de non euertendis templis extra muros Vrbis Romae p. 261. Gregorius M. de non euertendis sed consecrandis et expiandis aqua benedicta ac per Martyrum reliquias Gentilium templis decretum condidit, lib. 9. Ep. 71. quanquam in Synodo Epaonensi A. C. 517. habita, canone 33. iubentur etiam euerti et dirui templa haereticorum. Conf. *Sarrauii* Epist. p. 193. editionis primae in 8. Ecclesiae Cathedrales (Dominicae, Dom-Kirchen) [20] dictae a Cathedra Episcopi, vti Collegiatae, et Germanis

[19] Vide Theodoritum lib. 5. Hist. Eccles. c. 21. Cod. Theodos. Tom. 6. p. 263. seq. Libanii Orationem pro Templis, a Iac. Gothofredo editam Genev. 1634. 4. Chronicon Paschale, p. 303.

[20] Kirchen, Kercken, domus, *κυριακαί*, id enim verius etymon, quod testimonio Walafridi Strabonis c. 7. de rebus ecclesiasticis confirmant Valesius ad Eusebium pag. 287. et Seldenus lib. 1. de synedrio, quam illa ingeniosa licet Ioan. Georg. Eccardi a veteri germanico *baruc* vel *charuga*, fanum, aut Ioan. Dieciuanni ab antiquo *riiba*, regnum, aut Ioan. Conr. Schwarzii a *circo* T. 3. monumentor. p. 89. sq. vel Henrici Muhlii denique ab Hebraico קרא conuocauit deriuatio. D. Diecmanni diatriba de hoc argumento lucem vidit Stadae 1719. 4. D. Muhlii Kiliae 1719. 4. Eccardi commentatio inserta est Bibl. Brem. cl. 2. fasc. 2. p. 291. A. 1718 auctior comparet in notis ad legem Ripuariorum p. 213 seq. Confer quoque Bibl. Brem. class. 3. fasc. 3. p. 525 sqq. et 571 sqq. ac Diecmanni notas ad Rhabani Mauri Glossarium p. 93 sqq.

manis Münster, ab adiacentibus Collegiis et Monasteriis. In nimium splendorem et superbam magnificentiam templorum suae aetatis, inuehitur *Isidorus Pelusiota* lib. 2. ep. 246. et lib. 1. ep. 37. vbi reprehendit Episcopum, qui ex opibus, per Simoniam et exactiones conquisitis, templum magnificum extruxerat. De pretiosis vasis in Ecclesia confer notas ad Ambrosium T. 2. edit. Benedictinor. p. 103. De anathematis et ornamentis B. Bebelium Antiquitat. Eccles. Sect. 4. T. 2. p. 843 seq. De porticibus templorum, et quod in illis merces exponere non deceat, *Ioan. Baptista Thiers* dissert. sur les proches des Eglises, où l'on fait voir les usages auxquels ils sont destinez. Aureliae 1679, 12mo. Confer Eliam du Pin T. 19. p. 275. De variis ornamentis templorum Christianorum multa etiam collegit *Bellarminus* lib. 3. de cultu sanctor, c. 6. et *Theophilus Raynaudus* in heteroclitis spiritualibus p. 184 sqq. Quantum hodiernorum templorum et maxime ararum vsus habitusque a ratione et simplicitate veteris Ecclesiae recesserit, erudite per plurima capita demonstrat *Io. Baptista Thiers* in dissertationibus Ecclesiasticis editis Gallice de altaribus et choris Ecclesiarum Paris. 1688, 8. de quo libro vide sis Bibliothecam Vniuersalem Tom. 13. p. 454 sq. Mirabilia templi Salomonei et Iustinianei persequitur Balth. Bonifacius XV. 12. Hist. ludicrae. De donariis et anathematis templorum, quatenus Reip. caussa vel belli redimendi nudare illa liceat, vide Allatium ad Georgium Acropolitam pag. 205 seq. vbi Melch. Imhoferi Epistola de illo argumento. Quatenus nefas sit sacra hostium vastare, amici nostri Conradi Dan. Frickii dissertatio prodiit Lipsiae 1689.

XXIV. In templis Ethnicorum neque exspuere neque emungi fas erat, vt testatur *Arrianus* Epictet. Diss. lib. 4. c. 11. confer *Ios. Laurentium* lib. 2. Polymath. c. 9. Apostolium et alios paroemiographos prouerbio *Thamyris insanit*, et quae de reuerentia templis ob singularem Numinis praesentiam praestita, notat *Io. Gregorius* Anglus c. 31. Obseruationum. De Turcis Moschcas suas reuerenter habentibus praeter alios agit *Thom. Smithus* Epist. 1. de moribus Turcarum pag. 37. Idem de Ethnicis recentibus Pagodas s. Idolea sua non minore religione prosequentibus, ex Itinerariorum lectione obseruare licet. De veterum Christianorum religione circa aedes sacras agit *Guil. Caueus* in Primitiuo Christianismo p. 156 sqq. et 285 sq. edit. Angl. De Iudaeis veteribus conferendi Interpretes ad Exod. XXX. 19. et XL. 33. et quae de templo non nisi ab excalceatis frequentato obseruat Steph. Morinus diss. IV. pag. 160 sq. ac Io. Chr. Wichmanshausen in diss. de calceo in Hebraeor. sacris deponendo. Vitemb. 1721, 4. Confer etiam Iosephi Medi diatribam de sanctitate relatiua T. 10. fasciculorum Crenianorum. Non praetereundus hic *Iac. Lobbetii* liber de religioso templorum cultu, editus Leodii 1641, 4to. adde *Theophilum*

Ray-

Raynaudum pag. 281-322. heteroclit. spirit. *Ludov. Cresollum* antholog. sacr. p. 134 sqq. et mystagog. p. 581 sq. 584 sq. 587 sq. Auctorem libri gallice editi Paris. 1706, 12mo. *Des eglises et des temples des chretiens. Christi. Kortholtum* diss. de sacris publicis debita cum reuerentia praesentisque Numinis metu colendis. Kil. 1693. *Ioan. Fabricium* de reuerentia erga sacra. Helmstad. 1706. et *Paullum Gyöngiosum* a Pettyen de reuerentia templor. eccles. N. T. Franc. ad Viadr. 1731, 4to. De blasphemiis Iudaeorum quibus templa nostra prosequuntur videsis *Ioan. Wülferi* theriacam Iudaicam p. 122 sqq. et *Ioannis Andreae Eisenmengeri* Professoris olim Heidelbergensis detectum Iudaismum editum Germanice parte 1. c. 11.

XXV. Idem *Caueus* p. 150 sqq. agit de Encaeniis s. de ritibus templa consecrandi, de quibus videndus praeterea *Dav. Blondelli* liber de Episcopis et Presbyteris p. 265. 287. *Centuriae Magdeb.* Cent. IV. c. 6. *Bellarminus* lib. 3. de cultu sanctorum c. 5. *Iac. Oweni* historia consecrationis templorum et altarium, Anglice, Londini 1706, 4. *Franciscus Turrianus* lib. secundo pro epistolis Pontificum c. 19 et 20. *Benedicti Picteti* dissertationes de templis eorumque dedicatione, Gallice, Geneuae 1716, 12mo. *P. Galluzzi* liber italice editus Romae 1722, 4. *Il rito di consacrare le chiese colla sua antichita, significato, convenienza, prerogative. Vrbani Godofredi Siberi* schediasma de templorum condendorum ac dedicandorum ritibus. Lipsiae 1716, 4. *Danielis Lundii* dissertatio de encaeniis templorum. Vpsal. 1706, 8. et *Matthiae Hageri* dissertatio de dedicationibus templorum. Havniae 1719, 4. Contra abusus hodiernorum, quae annuis vicibus celebrari in pagis solent, encaeniorum disputat *Kleinknecht* in libro suppresso nomine germanice edito Vlmae 1731, 8. Unvorgreifliche Gedanken von den Kirchweyhen. Officium Graecorum in dedicatione templi, extat in Euchologio Iac. Goari p. 829 seq. Officium in apertione templi ab haereticis vel gentibus profanati p. 618. Officium in σαυροπηγίῳ siue sollemni crucis collocatione in loco templi ab Episcopo facienda p. 609. Officium in fundamento templi ponendo pag. 606 sq. In Oriente templa sacro oleo consecrata constat etiam ex Abupharaio p. 15. Dedicatio basilicae S. Petri Romae legitur apud Bzouium ad A. C. 1506, n. 12. De exauguratione templorum confer *Rupertum* p. 128. ad Florinum. De exspoliatione, direptione vel vastatione templorum *Tobiam Eckhardum* in libro, qui inscribitur, Deus sacrilegii vindex. Quedlinb. 1710, 8vo. Ritus ethnicos in templorum inaugurationibus receptos prosequutus est *Ioan. Bapt. Bellus* libro supra laudato de Templi auguralis partibus: vide et *Ioseph. Laurentium* lib. 3. Polymathiae Synopsi 2. *Antonium van Dale* in diss. de consecrationibus templorum, personarum ac rerum sacrarum, quae subiicitur editioni secundae libri

de Oraculis, et *Alexandr. ab Alexandro* gen. dier. lib. 6. cap. 14. De Encaeniis et consecratione Tabernaculi templique Iudaici videndi interpretes ad Exod. XXIV, 6. sq. Levit. VIII, 10. sq. Hebr. IX, 18 sq. et ad 3 Reg. VIII. addantur *Io. Weberi* et *Ioannis Frider. Schereri* dissertat. de encaeniis, habitae Lipsiae 1683. et Argentor. 1754. De Festo Encaeniorum ad templum posterius post Antiochi profanationes repurgatum a Iuda Maccabaeo pertinentium dicemus infra cap. X. §7. Dedicationes templorum epulo celebratas docet e Romanis Plinius lib. 4. Epist. 1. e Christianis Sidonius Apollinaris lib. 4. Epist. 15. vbi vide Sauaronem p. 264. et Theophilus Raynaudus in christiano Christi et ecclesiae per baptismum filio c. 7. p. 334 sqq.

XXVI. Variam supellectilem templorum Christianorum explicat et recenset *Iul. Caesar Bulengerus*, libro de Donariis Pontificum Tom. I. Variorum Opusculorum Lugd. 1621, fol. Idem libro tertio de templis s. de forma templorum supra laudato, maxime sollicitus et de Christianorum templorum variis nominibus, partibus et antiquitatibus illustrandis, excepto capite postremo, eoque longiore, quod agit de templis Ethnicorum. Videnda et *Pompeii Sarnelli* antiqua Basilicographia, Italice edita Neapoli 1686, 4to (de quo libro confer Ephemerides Eruditorum Parmenses Anno 1687, p. 24 seq.) *Leonis Allatii* epistola de templis Graecorum ad Ioan. Morinum, edita a Rich. Simone inter epistolas Ioan. Morini, et ad calcem notarum suarum ad Gabr. Philadelphiensem p. 274. *Petri Molinaei* Dissertatio de Altaribus et sacrificiis veterum Christianorum, subiecta Gregorii Nysseni epistolae de euntibus Hierosolymam Hanov. 1607, 8vo. Edmundus Martene 1. de antiquis Ecclesiae ritibus pag. 300 sq. *P. Orlandi* de veteri disciplina expiandi altaria Florent. 1709, 4. Theologi Argentoratensis *D. Balthasaris Bebelii* Exercitatio de aris et mensis Eucharisticis veterum, Argentor. 1666. Doctorum Helmstadiensium *Ioan. Fabricii* de aris veterum Christianorum, Helmst. 1698. *Ioan. Andreae Schmidi* de Aris portatilibus, Ienae 1695. *Iac. Hildebrandus* libro de sacris publicis Ecclesiae primitiuae, Helmst. 1652, et 1699, 4 pag. 10 sq. qui p. 17. inter alia reddit rationem, quare in fastigiis plerorumque Christianorum templorum posita fuerint vel crux, vel gallus vel stella. B. *Gotfr. Voigtii* nostri Thysiasteriologia [21] siue liber postumus de aris veterum Christianorum, Hamb. 1709, 8. *Sam. Theodori Schoenlandi* historische Nachricht von Altären, Lipsiae 1716, 8. De situ altarium versus orientem exstat *Ioan. Frid. Treiberi* dissertatio Ienae 1668. De fundatione altarium et redituum, ex quibus sacerdotes in iis Missam celebrantes aluntur, item infeudatione et residentia altaris egit *Ern. Mart. Chladenius* comment. de altaragio eiusque infeudatione. Vit. 1746, 4.

Ritus

[21] Rich. Montacutii Thysiasteriologia lucem, quod sciam, non adspexit.

Ritus dedicandi Altaris exponit *Nicolaus Cabasilas* libro quinto de Vita in Christo. *Iacobus Owenus* in libro paullo ante laudato. Willamus, Episcopus Lincolniensis, negat altaria competere templis christianorum, quod destituantur sacrificiorum vsu. Vide Brehmium p. 762. histor. Reform. eccles. Anglic. De more lauandorum et expiandorum Altarium *Franciscus Orlendus*, Ord. Praedicator. in libro de duplici lauacro in Coena Domini fidelibus exhibito, 1710, 4. et *Ioan. Christophorus Batellus* et *Iosephus Maria Suaresius* in dissertationibus de ablutione altarium, iunctim editis Rom. 1702. Nec omittendae tres dissertationes *Io. Baptistae Thiers* Anno 1688. editae, sur les principaux Autels des Eglises. sur les jubez et sur la clôture du Choeur, de quibus Elias du Pin T. 18. pag 277 sq. B. D. *Augusti Pfeifferi* Superintendentis Lubecensis memoria [22] consecrati altaris Lubecensis in templo S. Mariae. *Laurentii Terpagri* diss. de sepulchro altaris Hafn. 1704. siue de reliquiis sacris in altaribus condi solitis, de quibus vide etiam Hugonem Menardum ad Sacramentarium Gregorii M. p. 202 sq. *Rudolphi Hospiniani* libri 5. de origine, progressu, vsu et abusu templorum, vna cum responsionibus ad ea, quae de templis Bellarminus lib. 3. de cultu Sanctorum, et Baronius ad A. C. 87. et alibi per Annales suos disputauit Tiguri 1603. fol. *Henrici Linckeri* ICti tractatus de iuribus templorum Francof. 1698, 4. *Christiani Wilauogelii* diss. de iuribus altarium. Ienae 1716. *Gottlieb Sleuogti* liber germanice editus de iure altarium et ceterorum ad templa pertinentium germanice. Ienae 1726, 8. et auct. ibid. 1732, 8vo. *Georg. Chladni*, Hungari, Inuentarium Templorum. Dresd. 1689, 12mo, in quo libello etiam varia collectanea habentur, de Donariis et anathematibus sacris, de dedicationibus et encaeniis annuis (vulgo Kirmse, quasi Kirchmessen, licet propter frequentes in illis rusticorum compotationes dictum posset videri a κυϋρμι, quae vox apud Dioscoridem aliosque cereuisiam significat) et de priuilegiis templorum, ac sigillatim de eo, quod ad templa et aras confugientibus asylum praebuerint, quam in rem Ethnicorum quoque vsu probatam, vide Strabonem l. 14. pag. 641. *Corn. Nepotem* in Pausania, *Suidam* in voce δημοσιεύειν et ὕπατοι, e recentioribus *Sam. Petitum* p. 10 sq. ad LL. Atticas, *Lindenbrogium* ad Terentium pag. 613. *Seldenum* in not. ad Marmora Oxoniens. pag. 25 sq. *Marshamum* in Canone Chronico p. 354 sq. *Rycquium* de Capitolio c. 40. vbi de asylo Romuli. *Petr. Berthaldum* de Ara c. 14. *Ioan. Adamum Osiandrum* in Diss. de asylis gentium, inserta Tomo 6. Thesauri Antiquit. Graecar. *Ioseph. Laurentium* lib. 4. Polymathiae Synopsi 4. *Gustauum Carlholm* de Asylis, Vpsal. 1682, 8vo. et dissertationes *Georgii Goetzii*. Ienae 1660. *Thomae Liebneri*,

[22] Einweihung des neuen Altars zu Lübeck zu St. Marien, nebst einigen Anmerkungen von lutherischen Altären. Lübeck 1698, 4.

neri, Lipſ. 1673. *Andr. Groenwalli* de abolitione aſylorum. Vpſal. 1726, 8vo. adde *Ioan. Franc. Simonis* commentationem in hiſtoria Academ. Inſcription. T. 2. p. 52. ſqq. edit. Amſtelod. et *Henr. Benzelii* diſſ. de aſylis, recuſam in Syntagmate Eius Diſſertationum acad. T. 1. p. 437 ſqq. De Iudaeorum aſylis conſulendi praeter interpretes ad Num. XXXV. Ioſ. XX. et lib. 3. Regum, cap. I, 50. ac *Wilh. Zepperum* lib. 4. explanationis Legum Moſaicarum forenſium c. 14. *Iac. Cramerus* Theol. Iſraelis lib. 3. c. 3. p. 396. *Ioannes van den Honert* tractatu de aſylis, adiecto eius commentar. in Pſalm. 84. p. 444 *Sebaſt. Bernh. Cremerus* in antiquitatibus moſaico typicis T. 1. p. 476. *Ioan. Seldenus* lib. 3. de Synedriis c. 8. *I. G. Carpzouius* ad Goodwinum p. 336. ſqq. *Franciſc. Wokenius* Bibl. Witteberg. T. 1. pag. 377. *Ioan. Conr. Keslerus* in oratione de homicidarum maxime inuoluntariorum poenis. Bremae 1700. *Henr. Hulſius* diſſ. de aſylis V. T. ad calcem commentarii eius in Iſraelis priſci praerogatiuas. *Ioan. Adam. Oſiander* in diſſ. de aſylis Hebraeorum. Tubingae 1672. *Ioan. Chriſto. Wichmanshauſen* in diſſ de praeſidiis Leuitarum vrbibus. Witteb. 1715. *Ioan. Conradus Ikenius* in diſſ. de homicida inuoluntario, exulante in vrbe refugii vsque ad mortem Pontific. M. Bremae 1731. *Franc. Vlr. Ries* in diſſ. de aſylis. Marb. 1753. De Chriſtianorum aſylis conferendi ſunt *Iacobus Gothofredus* ad Codicem Theodoſianum libro 9. tit. 45. de his qui ad Eccleſias confugiunt, quod edictum integrius exſtat ad calcem Actor. Concilii Epheſini T. 1. Binii p. 472. *Lindenbrogius* pag. 1393. ad Codicem Legum antiquarum. *Georg. Rittershuſii* tractatus de Aſylis, inſertus Tom. 8. Criticor. Anglor. *Sirmondus* ad Ennodii lib 1. epiſt. 7. *Franc. Suarez* de locis ſacris c. 8. ſqq. *Alcuinus* epiſtola ad Candidum et Nathanaelem apud Baluzium F. 1. capitular. p. 1444. ſeq. *Ioſephus Nerius* II. 25. Analectorum, p. 795 ſqq. T. 4. Miſcellan. Gaudentii Roberti, vbi et alia de templis, et c. 26. de altaribus. *Godofr. Voigtius* in libro de Altaribus Chriſtianorum Veterum. c. 17. *Matth. Zimmermanni* Analecta p. 581 ſq. *Antonii Borremanſii* Veſperae Gorinchemenſes c. 6. *Guil. Caueus* in Primitiuo Chriſtianiſmo p. 145. *Paganinus Gaudentius* pag. 15. lib. de ſaeculi Iuſtinianei moribus, vbi memorat opuſculum ſuum de Aſylis, et de more confugiendi ad Eccleſiam, de quo habetur etiam lex Honorii et Theodoſii iunioris, edita a *Iacobo Sirmondo* in Appendice Codicis Theodoſ. p. 36. vt quinquaginta paſſibus extra fores templorum tuti ſint, quicunque ad illa perfugerint. Vide et Socratem VII, 33. et VI, 5. vbi de lege quam Eutropio [23] ſuadente tulere Arcadius et Honorius, ne quis ad templa confugeret. Ioan. Da-

[23] Theodora Iuſtiniani, ab altaribus et templis homines auellere non dubitans, perſtringitur a Procopio pluribus anecdotorum locis. Eutropius legem promulgans, vt ad eccle-

Damasceni parallela Tom. 2. pag. 669. Hildebertum lib. 2. epist. 7. *Prosperum Farinacium* de immunitate ecclesiarum et confugientibus ad eas. Lugd. 1642. fol. *Francisci Gastonis*, Patricii Catanensis, canonicam dissertationem de spatio asyli ecclesiastici in caussa immunitatis. Panormi 1699, fol. Bullam Gregorii XIV. datam Anno 1591, 17 Iun. *Stephani a Puteo* librum de iure asyli qua sacri qua profani. Tridenti 1717, 4. et *Iusti Henningi Boehmeri* diss. de sanctitate Ecclesiarum. Halae Magd. 1722. Contra abusum eiusmodi asylorum in reis nocentibus malitiosis ac poena dignis, disputat *Andr. Masius* in Commentario praestantissimo ad Iosuae librum c. 20. (frustra obnitente ad eum locum *Iac. Tirino*) *Nic. Antonius* lib. 2. de Iure Exulum c. 34. sq. *Ioan. Georg. Reinhardus* de iure Principum circa sacra pag. 218 sqq. *Christoph. Ioan. Conr. Engelbrecht* de iniusta asylorum immunitatisque ecclesiarum ad crimina dolosa extensione. Helmst. 1720. De iure asyli confugientibus ad statuas Imperatorum concesso, *Christophorus Cellarius* ad Plinii lib. 10. epist. 16. Ὅρους παῤῥησίας vocat Theodorus Lector lib. 2. Hist. pag. 562. De asylo Romuli vid. *Rycquius* c. 40. libri de capitolio. De vrbium incrementis per asyli ius *Andr. Cirinus* cap. 30. de vrbe Roma Tom. 2. thesauri Sallengriani pag. 334 sq.

CAPVT X.

Scriptores de Festis Iudaeorum, Ethnicorum, et Christianorum.

De festis et anno Iudaeorum. 1. 2. *De cultu septimae diei, Via Sabbati etc.* 3. *De Sabbato Deuteroproto.* 4. *De neomeniis.* 5. *De festo Paschatos.* 6. *Mos captiuum et supplicio destinatum in illo dimittendi. ibid. De festo Pentecostes, Tabernaculorum, aliisque.* 7. *De anno Iubilaeo Iudaeorum, Romanorum et Christianorum.* 8. *De festis et anno Graecorum.* 9. 10. 11. *De festis Romanorum.* 12. *De anno Romanorum; Calendariis item Ecclesiasticis et medii aeui.* 13. *De Christianorum Sabbato et die Dominica.* 14. *De eorum diebus festis aliis.* 15. 16. *Festa Muhamedanorum.* 17. *Dies nefasti, Aegyptiaci.* 18.

I. Praeter

ecclesiam confugientes etiam ab altaribus abstrahere fas esset, mox ipse incassum ad altare confugiens arreptus et supplicio datus est. Vide excerpta Peiresciana p. 849. Socratem V, 2. Nicol. Alemannum in Notis ad Procop. p. 94.

I.

Praeter Sabbatum, Neomenia, annum Sabbaticum, & Iubilaeum, tria Iudaeis festa praecipua Lev. XXIII. Num. XXVIII. sq. et Deut. XVI. praecepta sunt, Pascha, Pentecoste, et Scenopegia siue festum tabernaculorum: quibus festum tubarum s. noui anni, ex Num. XXIX, 31. et Expiationis festum ex Num. XXIX, 7. sq. Leu. XXIII, 24. ad latus ponunt Theodoritus aliique, apud Cotelerium Tom. 2. Monument. Eccles. graec. pag. 687 sq. Recentiora sunt Festum Purim, Encaenia et Xylophoria. De singulis hisce, praeter Interpretes S Scripturae, Iosephum ab Eduardo Bernhardo illustratum lib. 3. Antiquit. Iudaic. cap. 10. Iosephum veterem christianum scriptorem cap. 126. hypomnestici, Tractatum Talmudicum חגיגה de festiuitate, siue de tribus festis sollemnibus, cum versione et Bartenorae commentario vulgatum a Clariss. Viro Christiano Ludouici, Lipsiae 1696, 1712, 4. et Maimonidem in libro זמנים *de festis*, consulendi sunt *Isaacus Cardoso* itidem Iudaeus in libro vulgato Hispanice Amst. 1679, 4. sub titulo *las excellencias de los Hebreos*, pag. 199-212. quo opere erudita pro populo Iudaico Apologia [1] continetur: *Iosephus Scaliger* VII. de emendatione temporum pag. 648 sq. *Car. Sigonius* lib. 3.

[1] Nullum vidi qui post Flauium Iosephum Cardoso doctius et operosius Iudaeorum laudes perorasset, licet sint Iudaei in laudibus suis haud infrequentes. Diuisum autem totum opus Iacobo de Pinto dedicatum in partes duas, quarum priore describit decem populi Iudaici praerogatiuas siue vt ipse vocat excellentias: posteriore totidem quas appellat calumnias ab illis remouet. *Praerogatiuae* sunt 1) quod Iudaei sunt populus a DEO electus. p. 1. 2) gens vna nec cum aliis permixta gentibus. p. 23. 3) separata ab aliis Nationibus terrarum. p. 35. 4) tribus naturalibus dotibus conspicua pag. 51. misericordia p. 53. caritate p. 57. honestate ac verecundia p. 69. 5) Circumcisio. p. 87. 6) Sabbatum. p 101. 7) Lex data a DEO p. 123. classis prima praeceptorum de DEO p. 155. secunda de sanctuario, templo et sacerdotio p. 167. tertia de immunditie cauenda vel expianda p. 181. quarta de ciborum discrimine p. 185. quinta de coniugibus et matrimonio p. 189. sexta de festis p. 199. septima de misericordia et eleemosynis pag. 213. octaua de iustitia et regimine p. 225. nona praeceptorum de iure ciuili p. 247. et decima de criminali p. 253. Praecepta affirmatiua CCXLVIII. ex numero ossium humani corporis p. 259. negatiua CCCLXV. secundum numerum dierum anni. p. 263. 8) Prophetiae. 9) Terra sancta. et 10) Testimonium de Vnitate DEI.

Calumniarum quas vocat amolirique annititur prima, falsae adorationes. pag. 333. 2) foetor, p. 339. 3) quod sint veluti cauda Gentium et sanguinis profluuium patiantur. p. 345. 4) ter quotidie imprecentur gentibus. p. 349. 5) quod Gentes velint ad Iudaismum allicere. p. 357. 6) quod infideles ac perfidi sint erga suos Principes et Magistratus p. 367. 7) quod immisericordes ac crudeles sint. p. 377. 8) quod corruptores sint librorum sacrorum. p. 390. 9) quod imagines euertant et sacrilegia committant. p. 399. 10) quod occidant infantes Christianorum, vt sanguine illorum in ritibus suis vtantur. p. 406-431.

lib. 3. de Rep. Ebr. *Io. Ionstonus* in Schediasmate de festis Ebraeorum et Graecorum, Vratisl. 1660, 12. *August. Pfeifferus* in dissert. de festis Ebraeorum, Witteb. 1666, et quos laudat in critica sacra pag. 151. Praeterea *Theodorus Thummius* in Tractatu Historico-Theolog. de festis Iudaeorum et Christianorum Tubingae 1624, 4. *Matth. Dresserus* de festis Christianorum, Iudaeorum et Ethnicorum Lipf. 1593, 8. *Frid. Spanhemius* parte 1. Chronol. c. 15. T. 1. Opp. p. 70 sq. qui etiam de translatione festorum in alios dies disserit p. 79 sq. vbi de annis Sabbaticis et Iubilaeis c. 16. p. 82 sq. *Adrianus Cocquius* in Obseruationibus et Exercitatt. ad V. T. de rebus naturalibus, Diis Syris et Hebraeorum festis. Vlissing. 1671, 4. *Rodolphus Hospinianus* de Festis Ebraeorum, Ethnicorum et Christianorum Genev. 1669, fol. et alibi saepius, *Io. Meyerus* Prof. Harderuic. in libro de origine et caussis festorum sollemniumque dierum, quos olim Iudaei in terra Canaan, hodieque in exilio agitare consueuerunt, Amstel. 1693, 8. et cum insignibus auctariis ac R. Abrahami Leuitae libro de ieiuniis. ibidem 1724. 4 quo in libro inter alia impugnat *Maimonidem* et *Ioan. Spencerum*, [a] quorum ille in Doctore dubitantium, hic in opere de Legibus Ebr. lib. 3. Dissert. 1. c. 8. festa gentium festis Iudaeorum dedisse originem contendit. *Melch. Leydeckerus* de republ. Hebraeor. lib. 9. cap. 3-9. *Anton. Cregutius* in Reuelatore arcanorum, pag. 759 sqq. *Robertus Robertson le Cans* in libro belgice edito Franequerae 1693, 8. et quartum recuso ibidem 1722. *Korte Inleidinge der Festen Israels.* Adde dissertationes de festis Iudaeorum Ioannis Palmrootii, Vpsal. 8. et Magni Celsii. ibid. 1672, 4. Ioan. Ern. Gerhardi diss. quatuor de festis orientalium cum primis Hebraeorum. Vitemb. 1640. Caroli Schulteni, Professor. Lundensis in Scania, differt. de festis Hebraeorum. ibid. 1723, 4. Ioan. Rodolphi de temporibus sacris Hebraeorum. Bernae 1724. Ioan. Christi. Kirchmeieri de festis Iudaeorum anniuersariis, eorumque in fatis ecclesiae N. T. antitypo, quae est secunda manipuli differtation. theologic. selectar. Marp. 1724, 4. recusa in sylloge exercitationum. ibid. 1735, 4 pag. 25. Singularis quoque locus de Iudaeorum festis exstat apud Plutarchum IV, 5. sympofior. Fuerunt in tribus festis Iudaeorum alii dies minus festi, alii maxime festi; de hisce agit *Petrus Zornius* in diss. de ימים טובים, siue diebus magnis Hebraeorum, quae inserta est Miscell. Lipsiens. Nouis Vol. 5. pag. 31 seqq. in qua simul differitur de sabbato magno, i. e. eo, quod proximum erat ante sabbatum. De festis Patriarcharum ante Mosen praeter diem sabbati et pauca et incerta sunt, quae notat Bolducius lib. primo

[a] Spencerum sequitur D. *Io. Sam. Stryckius* in diss. de incommodis festorum, Halae Sax. 1702.

primo de Ecclesia ante legem. Vide Cherubinum a S. Iosepho T. 2. apparatus biblici, p. 393 sq.

II. Lucem praeterea huic argumento de festis Iudaeorum affundunt, qui Calendaria eius gentis ediderunt et illustrarunt: vt praeter *Seb. Münsterum* Basil. 1527, 4. *Cunaeum* supra laudatum, *Ioseph. Scaliger* in Canonibus Isagogicis p. 41 sq. et de Emend. Temporum pag. 316 sq. *Gilb. Genebrardus* ante Commentarium suum in Psalmos, *Augustinus Torniellus* lib. 1. Annal. V. T. p. 354 sq. *Iulius Bartoloccius* Tom. 2. Biblioth. Rabb. *Ioan. Seldenus* de Anno ciuili Iudaeorum, aliique, quos laudat eodem in libro c. 8. et in praefatione et lib. 3. de Synedriis c. 13. p. 134. *Frid. Spanhemius* Chronolog. sacr. P. I. c. 11. sq. *Carol. Schultensus*, cuius Calendarium Iudaicum Hebraice et Latine editum est 1711, 4. *Hermannus Zoestius* cuius Calendarium Hebraicum comparet inter Eius tria opuscula theologica ab Hector. Gottfr. Masio edita. Havn. 1701, 8. p. 107 sqq. *Ioan. Salpius*, qui Calendarium Hebraicum edidit Vitemb. 1697, 4. Addantur *Augustin. Calmetus* T. 2. Dictionarii S. Scripturae, p. 435 edit. Venetae 1726, fol. et pag. 64 sqq. ante commentar. in Genesin. *Ioan. Baptista Roeschelius* de forma anni Patriarcharum. Witteb. 1692. *Henr. Klausingius* de eodem argumento. ibidem 1716. *Car. Dan. Clauerus* de forma anni Hebraeorum mosaicoprophetica. ibidem eod. *Aegid. Strauch* de computo Thalmudicorabbinico, et de anno Hebraeorum ecclesiastico. Witteb. 1655. *Iac. Cappelli* epocharum illustrium thematismi cum explicatione selector. aliquot Scripturae locorum, Sedani 1605, 4. recusi Fasciculo octauo Opuscul. historicophilologicorum. *Ioan. Andr. Mich. Nagel* de calendario veter. Hebraeor. Altorfii 1746, 4. *Ioan. Christo. Fischer* de anno Hebraeorum. Witteb. 1710. 4. *Gustav Sommelius* de anno Hebraeorum ecclesiastico atque ciuili. Lundae 1748, 4. *Emo Luc. Vriemot* de vero anni initio apud Hebraeos. Franecq. 1735. rec. in Eius obseruationibus miscellaneis. Leouard. 1740, 4. pag. 280. sqq. *Christoph. Langhansen* de mense veter. Hebraeor. lunari. Ienae 1713, 4. *Dan. Lundius* de mensibus Hebraeorum. Aboae 1694. *Gottfr. Felseisen* de ciuili Iudaeorum die. Lipsf. 1702, 4. Ex Iudaeis, et quidem recentioribus, de Calendario Hebraeorum differunt *David Nieto* in מטה דן, p. 82 ff. et *Immanuel Aboab* in Nomologia pag. 90 ff. Vide etiam si placet quae notaui in Menologio meo, vbi de Hebraeorum, et aliorum centum circiter populorum mensibus. *Nicolai Molleri* Iudaeorum Annus [3] lunaesolaris, Turc-Arabum annus mere lunaris prodiit

[3] Veteres Hebraeos, vti antiquissimos Graecos, etiam anno lunari vsos, et quo Solis periodo responderet, mensem subinde intercalasse, docet etiam S. Basilius homil. VI. in Hexaëmeron. Confer Frontonis Ducaei notas ad paginam 80. T. 1. Adde Carpzouii notas

prodiit Groning. 1650, fol. Calendarii siue anni curam tum apud Hebraeos tum apud alias gentes plerasque commissam fuisse sacerdotibus, probat *Ioan. Andreas Danzius* in praefat. ad Maimonidis descriptionem initiationis nouilunii, cum Henningi Bernhardi Witteri versione editam Ienae 1703, 4.

III. Contra *Marshamum*, qui cum *Dione Cassio* l. 37. p. 123. periodum VII. dierum ab Aegyptiis deriuat, p. 198. Canonis Chron. Vide *Herm. Witsii* Aegyptiaca l. 3. c. 9. et *Ioan. Meyerum* de temporibus sacris et festis diebus Hebraeorum, pag. 174 ss. Fatetur tamen idem Marshamus, sacrum Sabbati cultum Hebraeis peculiarem fuisse, quod docet etiam *Ioan. Spencerus* lib. 1. c. 4. de Leg. Ebr. negans, Sabbatum celebratum ab Ethnicis, nisi inclinante iam Republica Iudaica, et Iudaeis iam per orbem diffusis: Conf. *If. Casaubonum* ad Suetonii Tiberium, c. 32. et *Ioannem Wallis* tractat. de Sabbato T. 3. Opp. p. 342 sq. 381. 423. 425. qui negat constare quod Iudaei ante exitum ex Aegypto vel vlla gens alia ante tempora Christi annos suos per hebdomadas distribuerit. Septima quidem mensis cuiusque dies quibusdam gentibus sacra fuit, et septimi numeri religio passim in Ethnicorum libris obseruatur, vt praeter Marshamum p. 195 sq. docent *Clemens Alexandrinus* Opp. T. 1. p. 613. et T. 2. p 713. ed. Oxoniens. *Caelius Rhodiginus* XIII, 21. *Seldenus* lib. 3. de Iure Nat. et Gent. c. 15. *Lud. Capellus*, Tract. de Sabbato p. 265. Opp. postum. *Io. Iac. Syrbius* diss. de Sabbato gentili, Ienae 1700 edita, deinde saepius recusa, et inserta quoque Tempe Heluetic. T. 2. p. 527 ss. *Claudius Sallierius* dissert. de festo septimi diei, gallice, in memoriis Academiae Inscriptionum, Tom. 5. p. 58 ss. *Ioan. Christoph. Wolfius* ad Theophilum Antiochenum p. 134. *Henr. Ernstius* lib. de studiis diebus festis non conuenientibus p. 100 sq. *Theophilus Spizelius* de Israelitis Americanis p. 101 seq. *Ezech. Spanhemius* p. 465. ad Callimachum, *Ioan. Georg. Graevius* ad Lucian. Tom. 2. p. 895. et *Ioan. Meursius* pag. 98 sq. Graeciae feriatae. Non a Mosis temporibus, sed ab ipsa creatione repetendam Sabbati religionem accurate euincunt *Cherubinus a S. Iosepho* apparat. biblici T. 2. p. 220 sqq. *Ioan. Christians Hebenstreit* in diss. de sabbato ante legem mosaicam existente. Lipsiae 1748, 4. et *Ioan. Aug. Ernesti* Vindiciar. arbitrii diuini in religione constituenda parte secunda p. 44 sqq.

De religiosa sabbati obseruatione apud Iudaeos, de qua perpauca Iosephus, adeundus *codex Talmudicus* de Sabbatho, latine versus a B. *Seb. Schmidio* T. 2. edit. Surenhusianae. Memini me etiam MS. euoluere Gemaram Codicis Talmudici de Sabbato, latine translatam a *Balthasare Scheidio*, Professore Argentoratensi. Consulendi praeterea interpretes ad Matth. XII. Marci II, 23 sq. III,

 2 sq.

notas ad Goodwinum pag. 356. et Gussetii comm. ling. hebr. voc. אדר et אביב, vbi docet, hanc intercalationem absque traditione, ex sola lege fuisse suscipiendam.

2 sq. Luc. XIII, 15. XIV, 3. Io. V, 10. VII, 22. IX, 14. *Mosis Maimonidis* Tr. Schabbat, in Iad Chasaka, lib. 3, c. 1. *Christoph. Carthwrightus* Mellific. Ebr. lib. 5. c. 7. *Io. Drusius* de tribus sectis Iudaeorum p. 94 et 105 edit. in 8vo. *Wilhelmus Wotton* in collectione dictorum S. Scripturae, librorum Apocryphorum et Iosephi de Sabbato, quam cum variis obseruationibus praemisit tractatui talmudico de sabbato, edito Hebraice et Anglice. Londini 1718, 8. *Cotelerius* ad recognitiones Clementis IX, 28 et laudatus *Danzius* in diss. de curatione Christi Sabbatica. *Ioan. Outreinii* Viri Clariss. dissertatio 13. de clangore Euangelii, quae est de clangore Sabbati p. 327 seq. *I. C. Wagenseilius* ad tela ignea satanae, p. 558 sq. *Melchior Leydeckerus* de republica Hebraeorum lib. 9. p. 532. *Bernh. Sebastian. Cremerus* antiquitat typicom osaic. T. 2. p. 394 sqq. *Ioan. Christian. Kirchmeierus* disput. de sabbatis Iudaeorum eorumque in fatis ecclesiae N. T. antitypo; quae legitur in sylloge exercit. acad. p. 1 ss. *Ioan. Georg. Abicht* de lege sabbati. Witteb. 1731, 4. *Georgii Witzleben* Bericht von der Juden Sabbath am Sonnabend, und der Christen am Sonntage. Havniae 1665, 8. et *Adami Georgii Christophori Matthaei* Beschreibung des jüdischen Sabbaths. Norimbergae 1751, 4. De operibus sabbatum depellentibus ex mente Hebraeorum exstat dissertatio *Viti Henrici Hasenmülleri*, Ienae 1708.

Via Sabbati a Talmudicis in tractatu Erubin. T. 2. edit. Surenhusianae p. 101, 106. etc. definitur mille passibus siue bis mille vlnis. Arator:

Moenia nota petunt, quo per sua sabbata, mille
Passibus ire licet — — —

Confer Suidam in σαββάτου ὁδὸν, ac praeter *Grotium* aliosque interpretes ad Actor. I, 12. *Ioan. Frischmuthi*, *Mich. Waltheri* et *Nic. Kurineri* Dissertationes de via Sabbati, quibus iungendus *Seldenus* lib. 3. de Iure N. et G. cap. 9. *Buxtorfius* in Synagog. Iud. c. 16. *Wagenseilius* in lib. de Norimberga pag. 126 sq vbi etiam de oneribus Sabbato non exportandis. *Carpzouius* ad Schickardum de iure regio pag. 305. *Wideburgius* Math. Biblic. specim. 7. p. 73. *Christi. Schoettgenius* Hor. hebr. T. 1. p. 406. et *I. G. Carpzouius* ad Goodwinum p. 389. An libros sacros Sabbato eripere incendio liceat? vide quae Iudaei disputant apud *Ioan. Lightfootum* in Opp. postumis pag. 10. De Abenesrae Epistola, qua probat vesperam Sabbati non subsequentem sed antecedentem celebrandam esse, vide sis doctissimi Ioan. Christophori Wolfii Bibliothecam Hebraicam Vol. 1. p. 78. qui etiam de Sabbatione, fluuio illo fabuloso Iudaeorum videndus ib. p. 141. 283. et in Notitia Karaeorum p. 141. De quo fluuio Iudaeorumque de eodem figmentis consulendi sunt praeter eos, quos Wolfius in notitia Karaeorum loco citato adduxit, *Ioan. Frider. Breithauptus* ad Iosephum Gorionidem p. 546. et *Frid. Albrechtus Augusti* tractatu germa-

germanico: Geheimnisse der Jüden von dem Wunderfluß Sambathion, Erfurti 1748, 8.

Notatu dignum est, quod Iudaeis dum in serio ac vero DEI cultu negligentiores erant, saepius cladem accelerauerit, quod Sabbato vel alio die festo hostibus resistere religioni sibi duxerunt, vt ex libris *Maccabaeorum* et *Iosepho* apparet. Quanquam Iosua vrbem Iericho cepit die Sabbati, Iof. VI, 15. et Iudaei deinceps, eodem Iosepho teste, potius existimarunt nefas esse, die Sabbati (vel etiam per annum Sabbaticum siue ἀεργὸν ἔτος, vide Iosephum lib. 1. de bello Iudaico c. 2. p. 711.) hostem inuadere et adoriri, quam irruentem pro corpore suo defendendo propellere atque occidere. Et diebus festis plerumque seditiones concitasse affirmat Iosephus lib. 1. cap. 4. de bello Iud. pag. 714. Ceterum Sabbato plus simplici vice captam esse constat Hierosolymam, et diserte fatetur non Iosephus modo p. 719. f. et 474. a. sed et Dio Cassius, lib. 36. p. 36. templum a Pompeio, qui primus Iudaeos Romanis subiecit, Olymp. CLXXIX, 2. Romae DCXCI. ante Christum LXIII. non fuisse expugnandum, si Iudaei illud ex aequo omnibus diebus defendissent. De captis festo die Syracusis vide *Ezech. Spanhemium* p. 201. ad Orat. 1. Iuliani. De Betsura ob famem ex otiantibus per annum Sabbaticum agris dedita 1 Maccab. VI, 49.

IV. De Sabbato δευτεροπρώτῳ, praeter *Erasmum Schmidium* et alios *Interpretes* ad Luc. VI, 1. Caesarium quaest 35. Suidam in Σάββατον, Isidorum Pelus. III. epist. 110. Epiphanium T. 1. pag. 453. consulendus *Iosephus Scaliger* lib. 6. de emendat. temporum pag. 557. et in Canon. Isagog. lib. 3. p. 225. cum quo faciunt *Pagius* ad A. C. 30. n. 3. *Bernhardus Lamius* Concord. Euangel. c. 39. *Sam. Basnage* in Annal. *Is. Casaubonus* p. 271 sq. ad Baronium, *Iosephus de Voisin* Tractat. de Sabbato deuteroproto, *Gerh. Outhouius* in Bibliotheca Bremensi, Classe 6. pag. 426 sqq. *Ioan. Frischmuthus et Henr. Müllerus* singularibus dissertationibus, recusis in Gottfriedi Menthenii Thesauro theologicophilolog. P. 2. p. 312 et 319. Scaligeri et qui eum sequuntur, sententiam impugnauit *Otto Verbrugge* dissertationibus duabus de hoc argumento Groning. 1718 editis. Conferes praeterea *Petauium* ad Epiphanium T. 1 p. 61 sq. *Sam. Petitum* c. 19. Var. Lect. *Seb. Schmidium* τὸν μακαρίτην in fasciculo diss. p. 494 sq. cui post impugnatas alias vndecim sententias, Sabbatum δευτερόπρωτον est posterius inter duo Sabbata quae ab initio anni Ecclesiastici mense Nisan, Pascha proxime antecedebant. *Ioan. Harduinum* Operum select. pag. 628 et 402 qui pro Sabbato deuteroproto habet primum mensis Adar secundi in Sabbato embolimaeo, quae sententia probatur etiam Salomoni van Till in diss. de vero et iusto tempore sabbati δευτεροπρώτου, edita Anno 1708. *Io. Rhen-*

ferdus Franequerae lumen nuper eheu extinctum diss. 3, 3. de locis Hebraicis N. T. Anno 1706. vulgata primum Sabbatum mensis Tisri siue in anno ciuili putat fuisse πρωτόπρωτον, primum vero in anno sacro siue mensis Nisan δευτερόπρωτον, quod probatur etiam Clarissimo Viro Hadr. Relando et Stephano le Moyne in prolegomenis ad Varia sacra. *Henr. Dodwellus* vero dissert. 9. de vet. cyclis Graecorum et Romanorum per Sabbatum δευτερόπρωτον cum *Maldonato, Grotio* et *Ed. Bernhardo* p. 225. ad Iosephum intelligit festum Pentecostes, [4] ita vt festum Paschatos fuerit πρωτόπρωτον, et Tabernaculorum τριτόπρωτον. Sed forte huic et reliquis quas attuli sententiis praeferenda est *Andreae Masii* opinio, qui δευτερόπρωτον Sabbatum putat fuisse diem septimum festi Azymorum, vel octauum tabernaculorum, qui cum primo πρωτοπρώτῳ pari cultu celebrabatur, quum dies intermedii essent profesti.

V. De Neomeniis apud Iudaeos pariter et gentes celebratis differit *Io. Spencerus* libro 3. de Leg Ebr. diss. 4. cui adde *Marinum* in vita Procli c. 19. *Interpretes* ad Coloss. II, 16. Nazianzenum Orat. 2. in Iulianum pag. 129. et *S. Chrysostomi* Homiliam, qua Christianis hunc morem dissuadet. De Hebraeis speciatim quibus vespera Nouilunii dies expiationis paruus dicitur, *Maimonidis* tractatum, quem cum Witteri versione Ienae editum paulo ante §. 2. memorauimus. *Abarbanelis* dissertationem de principio anni et consecratione nouilunii, ad calcem interpretationis libri Cosri, a Buxtorfio compositae, p. 431. *Ioan. Outreinii* dissertationem duodecimam de clangore Euangelii, p. 271 seq. *Ioan. Gottlob Carpzouium* ad Goodwinum, p. 424 seqq. *Ioan. Meyerum* de temporibus sacris et festis diebus Hebraeorum p. 238 sqq. *Cherubinum de S. Ioseph* T. 2. apparatus biblici p. 245 sqq. et p. 259 seqq. et Gundlingiana Parte 36. p. 47 sqq.

VI. De ritibus Iudaicis festi Paschatos, praeter eos, qui de festis et de sacrificiis, et de ritibus Iudaicis vniuersim scripsere, et praeter interpretes ad Exod. XII. et ad Talmudicum Tractat פסחים videndus ex Iudaeis R. *Moses Maimonides* in קרבן פסח, lib. 9. c. 1. Iadchasaka, quem tractatum aeque ac librum de sacrificiis latine vertit Ludov. Compiegne de Veil, Londini 1683. 4. qui recusus est in Crenii Opuscul. Philolog. Fasc. 7. p. 837. e Christianis B. *Seb. Schmidius*, Theol. Argentorat. libro de Paschate, *Ioan. Lightfootus* de ministerio Templi c. 11 seq. *Iosephus Scaliger* lib. 6. de emendat. templorum, *Fagius* ad Targum Deut. VIII. *Buxtorfius* Exerc. Philologico Theol VI. Io. Owenus in Epistolam ad Hebraeos, T. 1. p. 262 seq. Io. Saubertus in diss. de festo Paschatos a Christo Seruatore celebrato, in palaestra dissertationum pag. 70 seq. *Iulius Bartoloccius* in Bibliotheca magna Rabbinica. P. 2. p. 389 sqq. et p. 735 sqq.

Ioan.

[4] Hoc refellit Sam. Basnage in Annalibus ad A. C. 32. §. 23.

Ioan. Biermannus in Mose et Christo, pag. 391 sqq. *Petrus Iuricus* in historia dogmatum et cultuum, Part. 2. p. 325 sqq. *Ioan. Spencerus* de legibus Hebraeorum ritualibus, p. 294 sqq. edit. Tubing. *Ioan. Gottlob Carpzouius* ad Goodwinum, p. 394 sqq. *Nicol. Serrarius* T. 1. in Iosuam p. 443 sqq. vbi copiose et erudite de azymis agit. Idem p. 518 sqq. de modo, quo Pascha hodie a Iudaeis celebratur, disputat, *Wilhelmus Goeroe* in historia Mosaica, Belgice, P. 1. c. 6. p. 203 sqq. *Bernh. Sebastian. Cremerus* in Antiquitatibus mosaicotypicis, T. 2. pag. 417 sqq. *Ioan. Behmius* in notis ad Paulli Burgensis diatribam de Paschate, Regiomonte 1610, 4. *Natalis Alexander* Histor. Eccles. T. 1. pag. 277 sqq. edit. Paris. 1714, fol. *Ioan. Iac. Eyselöhr* de paschate Hebraeorum. Witteb. 1678, 4. *Ioan. Andr. Danzius* in Programmate de Paschate Iudaeorum abrogato, et in eius locum surrogato festo Resurrectionis Dominicae, Ianae 1713, 4. quod recudendum curauit Io. Georg. Meuschenius in N. T. ex Talmude illustrato, p. 897 sqq. *Ioan. Hauighorstus* de Paschate ipsiusque praecipuis ritibus a Iudaeis obseruatis. Bremae 1714, 4. Discrimen Paschatis Aegyptiaci et generationum ostendit *Chr. Frid. Tresenreuter* singul. disputat. Altorfii 1739, 4. Idem alia dissertatione ibid. 1743 habita euincere studiit, pascha in deserto nunquam fuisse intermissum. Recentium potissimum Iudaeorum caerimonias persequuntur, *liber rituum paschalium* Hebr. Lat. et Germanice editus Regiomonte in 4to, a *Ioan. Stephan. Rittangelio*, et Latine atque Hebraice subiectus eiusdem Rittangelii Libro de Veritate Religionis Christianae, a V. Cl. Ioan. van der Wayen, Leonis Mutinensis narratio Historica de Paschate, Italice litteris Hebraicis, Venet. 1609, fol. et liber eiusdem argumenti Lipsiae Germanica lingua editus 8. ab ex Iudaeo *Frid. Alberto Christiani*, cuius etiam exstat alius libellus: Beschreibung der jüdischen Fastnachten. Lipsiae 1677, 8. De immundorum Paschate, mense secundo, Seldenus II, 1. de synedriis. De agno paschali egerunt *Ioan. Georg. Dorscheus* ad calcem Mysariae missae. Argent 1644, 4. *Ioannes Frischmuthus* in dissert. de Iudaico eoque inter duas vesperas mactando agno paschali. Ienae 1660, 4. *Aug. Varenius* de agno paschali Hebraeorum. Rostoch. 1652. *Georg. Moebius* de agno paschali. Lipsiae 1655. et in Dissertationibus iunctim, Lipsiae 1694, 4. editis pag. 866 *Zach. Frosterus* de eod. argum. Aboae 1698, 8. *Dauid Lundius* de eod. argum. Vpsal. 1705. *Henr. Wilh. Snabelius* de agno paschali, illustri Seruatoris I. C. pro nobis mactati typo. Bremae 1702, 4. *Georg. Lud. Goldnerus* de agno paschali inter duas vesperas mactando, in Misc. Lipsiens. T. 2 p. 658 ss. De accubitu Iudaeorum ad agnum paschalem confer *Theod. Dassouii* dissertationem. Witteb. 1698. De plenilunio paschali eiusque mysterio differit *Henr. Scharbau* obseruatt. sacr. Part. 2. pag. 317 sqq. De cantione sollemni, in prima paschatos nocte, apud Hebraeos

recepta exstat dissertatio *Car. Heinr. Zeibichii.* Witteb. 1740. De tempore, quo Christus pascha celebrauerit, non eadem est eruditorum sententia. Potiores recenset Vir Celeberrimus *Ioan. Christoph. Wolfius ὁ μακαρίτης* Cur. phil. in N. T. Vol. 1. p. 366. In quatuor classes distributae enarrantur a *Gottlobo Friderico Gudio* in demonstratione hermenevtica, quod Christus in coena sua σωματίῳ agnum paschalem non comederit, edita primum Lipsiae 1733, 4. deinde ibid. 1740. recusa, et ab obiectionibus V. C. Conradi Ikenii vindicata. Scilicet defendit idem *Ikenius* Bremae 1735. dissertationem priorem de tempore celebratae a Seruatore vltimae coenae paschalis, qua is euincere studet, illam integro die ante plerorumque Iudaeorum paschales epulas actam esse: Hanc 1739. excepit dissertationis de hoc argumento posterioris pars prima et secunda, qua difficultates contra sententiam priori dissertatione adstructam moueri solitae diluuntur. Quibus in dissertationibus quum Gudii quoque sententiam sub examen vocasset Ikenius, huic respondit Gudius in iterata demonstrationis suae hermeneuticae editione. Quae autem ille monuit, iis opposuit tertiam disputationem de hoc argumento Ikenius habitam Brem. 1742. Eam sententiam, qua statuitur, Christum vno eodemque tempore cum omnibus Iudaeis agnum paschalem comedisse defendit calculoque suo approbauit Celeberrimus *Sigism. Iac. Baumgarten* in dissertatione de vltima coena Christi paschali. Halae 1743. et *Io. Frieder. Frischius* in libro germanice Lipsiae 1758, 8vo, euulgato: **Biblische Abhandlung vom Osterlamme überhaupt, und dem letzten Osterlammstage Christi, als dessen Todestage insbesondere.** Adde *I. C. Harenbergii* dissertationem de eodem argumento, quae legitur in Thesauro nouo disputationum theologicophilologicarum, T. 2. p. 538 sqq.

De Romanorum more circa festum Paschatis Iudaeis captiuum reddendi et libertati restituendi res nota ex Euangelica historia. Confer interpretes ad Io. XVIII, 39. et Matth. XXVII, 15. *Iac. Lydium* florum sparsione ad historiam passionis I. C. p. 142 sqq. *Ioan. Lonicerum* in Diebus Genialibus Dec. II. dissert. VII. qua agitur de consuetudine rei apud Iudaeos in festo dimittendi. *Corn. Adami* Obseruatt. philolog. pag. 185 sqq. *Ioan. Schmidii* dissertationem Lipsiae Anno 1685. editam de eodem ritu quem a Graecis accepisse Romani videntur, siquidem in Panathenaeis etiam captiuos ab eis dimitti solitos ex Vlpiano ad Demosthenis de Corona orationem obseruat Meursius in Panathenaeis c. 26. Confer Samuelem Petitum ad Leges Atticas p. 38 seq et 50. atque Meursium in Graecia feriata p. 164. vbi idem in Thesmophoriis obtinuisse notat. Teste Liuio V, 13. *Lectisternii tempore vinctis dempta in eos dies vincula: religioni deinde fuisse, quibus eam opem dii tulissent, vinciri.* Hoc postea imitati sunt Imperatores Christiani: πολλάκις, inquit Epiphanius Tom. 2.

p. 281

p. 281. *φιλανθρωπία βασιλικὴ ἐν ταῖς ἑορταῖς πολλοῖς καταδίκοις ἄφεσιν καὶ ἀπολύτρωσιν χαρίζεται.* Confer quae obſeruat Iacobus Godofredus in commentario ad Codicem Theodoſianum Tom. 3. pag. 272. Petauius ad Epiphanium p. 365. D. Gotfr. Nicolaus Ittigius in diſſ. de veterum indulgentia Paſchali cum hodierno iure aggratiandi collato. Ritum hunc Iudaeis familiarem fuiſſe, neque a lectiſterniis Romanorum nec a Graecis repetendum euicit *Ioan. Conr. Hottingerus* in diſſ. de ritu dimittendi reum in feſto paſchatis Iudaeorum, Tiguri 1719, et in Theſauro nouo diſputationum Theologicophilologicar. T. 2. pag. 352 ſqq. atque Tempe Heluet. T. 4. p. 264 ſqq. Eandem ſententiam defendit S. V. Carpzouius in notis ad Goodwinum pag. 409. De indulgentiae Iudaeorum paſchalis tempore modoque exſtat diſſertatio *Io. Georg. Liebknechti*, Giſſae 1731. Idem Godofredus pluribus etiam agit de iuſtitio ſiue feriis iudiciariis apud Chriſtianos circa dies feſtos, tempore Quadrageſimae, Aduentus etc. obſeruari ſolitis. De more reos non damnandi nec litigandi tempore Quadrageſimae, videbis etiam vbi lubebit Aegidii Menagii antiquitates Iuris Ciuilis cap. 26.

VII. Iudaeorum יום חמש' *Pentecoſte* ſiue quinquageſima a Paſchatis ſecunda dies Actor II, 1. et XX, 16. Ἀσαρθάν, Ioſeph. Antiquit. lib. 3. c. 10, 1. 6. vbi confer Bernhardum de reliquis feſti huius nominibus differentem, pag. 178. edit. Hauercampianae. Dicitur etiam *feſtum meſſis*[5] Exod. XXIII, 16. triticeae nimirum, a quo primitiae tritici offerebantur Leuit. XXIII, 15. (vide *Fulleri* Miſcellan. Sacra 3. c. 11.) vt primitiae hordei a ſecunda die Paſchatos, *Ioſeph. III*, 10. Antiquit. Iud. Idem eſt feſtum *Schebuoth* ſiue Septimanarum Exod. XXXIV, 22. Numer. XXVIII, 26. Deut. XVI, 10. quoniam nimirum poſt ſeptem hebdomadum a Paſchate complementum Pentecoſte ſequitur. Confer Ed. Bernhardi notas ad Ioſephum p. 224. Totum illud interuallum etiam Iudaeis dictum *numerus manipuli*, notante *Ioſepho Scaligero* lib. 6. de emendat. temporum. Ceterum Pentecoſtes feſtum in memoriam datae in monte Sinai Legis inſtitutum haud eſſe, probat D. *Georgius Moebius ὁ μακαρίτης* diſſ. Theol. p. 921 ſq. et *Franciſcus Gomarius* de vſu ac fine feſti Pentecoſtes, Opp. p. 226 ſqq. neque vltra vnum diem eius ſollemnitatem duraſſe demonſtratur a B. D. *Wolfgango Franzio* de interpretatione S. Scripturae, Oraculo CXXI. p. 753. vbi vtriusque Iudaicae et Chriſtianae Pentecoſtes rationes inter ſe confert. Idem facit *Ioan. Andr. Danzius* Progr. de Promulgatione Euangelii haud obſcuriore legali; et in Programmatibus quinque de feſto Iudaico Septimanarum

[5] Talia Graecorum Θεσμοφόρια, Θαλύσια et ὡραῖα. Vide Meurſium Graeciae feriatae pag. 142. 283. Ezech. Spanhemium p. 678. ad Callimachum, et Fabrottum pag. 25. ad Cod. Theodoſ. XVI. 10. de paganis.

rum abrogato et surrogato in eius locum festo pentecostali Christianorum, quae recusa leguntur in Io. Georg. Meuschenii N. T. ex Talmude illustrato, pag. 737—786. Adde *I. C. Reichardti* diss. de pentecoste Iudaeorum Christianorum et Gentilium, Ienae 1699. S. R. *I. D. Winckleri* orationem de iis, quae circa festum Pentecostes memorabilia sunt, Lipsiae 1734, 4. recusam in Disquisitionibus eius philologicis, pag. 211 sqq. et *Bened. Gottl. Clauswitzii* Progr. de analogia Pentecostes V. et N. T. Halae 1741. De Iudaica porro consules interpretes ad laudata S. Scripturae loca et Codicem Talmudicum *Iom Tobb*, T. 2. edit. Surenhusianae, *Io. Henr. Ottonis* Lexicon pag. 203 sq. *Bernh. Sebastianum Cremerum* in Antiquitatibus Mosaicotypicis T. 2. p. 480 sqq. *Ioan. Meyerum* de Temporibus et diebus festis Hebraeorum c. 13. p. 287 sqq. *Melchior. Leydeckerum* de Republ. Hebraeorum lib. 9. c. 5. p. 553 sqq. *Cherubinum a S. Ioseph* T. 2. Apparatus Biblici, pag. 352 sqq. De tempore messis Hebraeorum vide *Hermanni Conringii* Commentar. recusum T. 5. fasciculorum Thomae Crenii pag. 301 sqq. et *Dan. Gerdesii* dissertationem de eodem argumento, cui modesta ad Ioannis Meyeri animaduersiones responsio addita est, Vltraiecti 1720, 4. De manipulo hordeaceo, cuius oblatione messem suam auspicabantur Iudaei, vide dissertationes Sam. Strimesii, Franc. ad Viadr. 1706. Petri Zornii, Sedini 1730. et H. I. van Bashuysen, Seruestae 1734. De duobus panibus pentecostalibus binis dissertationibus egit *Conradus Ikenius*, Bremae 1729 et 1730.

De festo *tabernaculorum* siue *scenopegiae*, cui celebrando scriptus est Psalmus XCV, vt notatum Grotio ad Hebr. III, 7. et quod κατ' ἐξοχὴν Iudaeis חג dicitur ob laetitiam et tripudia, adeundi praeter eundem Ottonem p. 196 sq. interpretes ad Leuit. XXIII, 39 sq. et Tractatus Talmudicus *Succah*, T. 2. operis Mishnici edit. Surenhusianae pag 259 sq. quod totum fere volumen est de festis. Idem tractatus talmudis Babylonici *Succah* cum versione et annotationibus *Friderici Bernhardi Dachs*, et commentario postumo *Ioan. Iac. Crameri* separatim excusus est Traiecti ad Rhen. 1726, 4. adiuncta eiusdem Dachsii dissertatione ad Zachar. XIV, 16. vbi celebrantium festum tabernaculorum meminit Propheta. Hisce adde ex Iudaeis *R. Chaiim* libro qui inscribitur: ישע אלהים et *R. Ioseph ben Abraham* in משעות אל. E Christianis, *Cherubinum a S. Ioseph* T. 2. Apparatus Biblici p. 290 sqq. *Bernh. Seb. Cremerum* in Antiquitatibus Mosaicotypicis T. 2. p. 523 sqq. *Melchior. Leydeckerum* de Republ. Hebraeorum lib. 9. c. 7. *Ioan. Meyerum* de Temporibus et diebus festis Hebraeorum, P. 2. c. 16. pag. 317 sqq. *I. G. Carpzouium* ad Goodwinum p. 414 sqq. *Campegium Vitringam*, Iuniorem, in Dissertationibus tribus de festo tabernaculorum, recusis in Eius Dissertationibus sacris, pag. 158 sqq. *Ioan. Wil-*

helm.

helm. de Neue in Expositione mystica in festum tabernaculorum. Berolini 1714. 4. *Paullum Frider. Opitium* in dissertat. de amico Israelitarum in festo Tabernaculorum consortio. Kilon. 1717. De caerimonia palmarum binae exstant dissertationes *Gabrielis Groddeckii*, Professoris olim Gedanensis doctissimi, acerba morte exstincti epidemica lue Anno 1710 die 12 Septembris, editae in Academia Lipsiensi Anno 1694. Idem argumentum persequutus est *Olaus Celsius* in diss. de palmis Tabernaculorum, Vpsal. 1722. Ritum palmarum siue *Lulabh* a Gentilibus repetitam esse censet *Ioan. Gothofr. Lakemacherus* in diatriba de ritibus quibusdam Bacchicis a Graecis ad Iudaeos recentiores deriuatis, et ab his Tabernaculorum festo vsurpatis ad loc. Plutarchi lib. 4. sympos. T 2. pag. 671, recusa in Obseruationibus eius philologicis P 1. pag. 17 sqq Lakemacheri argumenta sub examen vocauit I. C. Harenbergius Biblioth. Lubec. Vol. 3. pag. 434 sqq. ostendens, ritum hunc haud quaquam a gentibus esse repetendum, sed eius potius originem ad victoriam contra Antiochum Epiphanem spectare. Idem Lakemacherus Obseruat. philol. P. 3. Obs. 1. agit de salicum ramis tabernaculorum festo iuxta altare holocaustorum statutis. Ritum effusionis aquarum exposuerunt *Ioan. Henr. Hirzelius* erudita dissertatione, sub praesidio Ioan. Marckii Lugd. Bat. 1704. habita, *Ioan. Henr. Maiius* fil. in dissert. de haustu aquarum e fontibus salutis ad Ies. XII, 3. Gissae 1710, 4. *Hieron. Wig. Biel* in dissertat. de sacrificio aquae in Scenarum festo vino misceri solito. Witteb. 1716. Ritum hunc a Iudaeis Rabbanitis demum sub templo secundo introductum esse ostendit singulari dissertatione Symbol. Litter. Bremae euulgat. T. 1. pag. 160 sqq. inserta *Conr. Ikenius*. De festo laetitiae legis disserit *Ioan. Christ. Genselius* in Obseruationibus sacris, Observ. VII. vbi ostendit, non esse illud antiquius Esdra, eiusque exponit ritus. Numus Regis Agrippae in quo festa Iudaica tabernaculorum et messis, tabernaculo et spicarum manipulo designata, videre licet, exhibetur et illustratur ab Ezech. Spanhemio diss. 5. de praestantia et vsu numismatum p. 443. edit. Amstelodamensis.

De festo *Tubarum* siue *Noui anni*, adibit, cui volupe erit, Interpretes ad Leuitici XXIII, 24. Numeror. X, 5. et Psalm. LXXXI, 3. et ad Tractatum Talmudicum *Rosch haschanah*, quem versione et notis illustrauit V. C. *Henricus Houtingius* Amstelod. 1695, 4. et Tom. 2. edit. Surenhusianae pag. 300. *Ioan. Outrein* dissertatione 11. de clangore Euangelii p. 205 sq. *Ioan. Stephani Rittangelii* hochfeierliche Solennitäten, Gebete und Collecten anstatt der Opfer, nebst andern Ceremonien, so von der jüdischen Kirchen am ersten Neu-Jahrstage Vormittag in ihren Synagogen hochfeierlich gebetet und abgehandelt werden müssen. Regiomonte 1652, 4. *Bernh. Sebast. Cremeri* Antiquitates typicomosaicas T. 2. p. 498 sqq. *Melchior. Leydeckerum* de Republ. Hebraeorum lib. 9. c. 2. *Ioan. Meye-*

Meyerum de Temporibus et diebus festis P. 2. c. 14. p. 300. *Io. Gottl. Carpzouium* ad Goodwinum p. 423. *Dan. Gerdesii* disputationem de festo clangoris eiusque mysterio, Duisb. 1730. et in Exercitatt. Eius Academ. Amstel. 1738, 4to editis, pag. 235 seqq. *Ioan. Georg. Michaelis* disput. de clangore noui anni. Halae 1738, 4. *Iovn. Henr. Maii* disput. de auspiciis anni ciuilis Hebraeorum eiusque sollemnitatibus. Gissae 1707. *Ioan. Palmroth* de ritibus Hebraeorum celebrandi nouum annum. Vpsal. 1703, 8. *Petrum Zornium* de noui anni auspiciis, quae Iudaei gentium ritu in honorem Gad et Meni, h. e. Solis et Lunae celebrarunt, Opusc. Sacr. Tom. 2, pag. 609 sqq. *Adami Rudolphi Georgii Christoph. Matthaei* Beschreibung des jüdischen Neu Jahrfestes nach ihrer Lehre und gewöhnlichen Gebräuchen. Norimbergae 1755, 4. De sollemni Iudaeorum nouum annum gratulandi formula, *in annum bonum scribaris*, commentatus est *Rudolph. Frider. de Wickmannshausen*. Torgauiae 1742, 4. De iudicio quod a Deo exerceri primo noui anni die fingunt Iudaei vide *G. E. Edzardi* annotationes ad Tr. Talmud. Auoda Sara c. 1. p. 204. et *Ioan. Andr. Eisenmengeri* Iudaismum detectum p. 950 sqq.

De *festo* magno *expiationis* consulere iuuabit Interpretes ad Leuit. XVI. et Numer. XIX. 7. seq. et ad tractatum Talmudicum *Ioma*, quem versione et notis a se illustratum edidit *Robertus Scheringamus* Lond. 1648, 4. recusum in Tomo secundo Misnae Surenhusianae, et separatim Franequerae 1696 et 1700, 8vo, cui editor V. C. *Iacobus Rhenferdus* adnexuit praeclaram dissertationem, qua expiationem Pontificis maximi Iudaici confert cum antitypo siue expiatione totius generis humani facta per Christum Seruatorem nostrum. Quibus adde *Mosis Maimonidae* Tractatus duos, alterum de ratione faciendi rem diuinam die sollemni expiationum, alterum de sollemnitate expiationum, quorum vterque latine redditus legitur in Thom. Crenii Fascic. septimo Opusculor. ad philologiam et historiam sacram spectantium pag. 651 seqq. et pag. 819 seqq. *Iosuae ben Israel Benbeniste* commentarium in Seder Avodath Iom Kippur. Constantinopoli 12 sine addito anno. R. *Chiiae* additamenta ad Codicem de die expiationum, quae ex hebraico latine reddita, notisque perpetuis illustrata edidit Blasius Vgolinus. Venetiis 1744, 8vo. *Bernh. Sebast. Cremerum* in Tetrade Excercitationum typicopropheticarum pag. 79 sqq. et in Antiquitatibus Mosaicotypicis, pag. 507 sqq. *Melchiorem Leydeckerum* de Republ. Hebraeorum lib. 9. c 6. et lib. 11. c. 4. *Cherubinum de S. Iosepho* T. 2. Appar. Biblici p. 275 sqq. 288 sqq. *Ioan. Meyerum* de Temporibus sacris et festis diebus Hebraeorum P. 2. c. 15. p. 309 sqq. *Io. Gottl. Carpzouium* ad Goodwinum p. 433 sqq. *Andr. Adamum Hochstetterum* in libro de festo expiationis, Tubingae 1707, 4to. *Bernh. Waltheri Marpergeri* comment. de decimo quinto mensis Abh Hebraeorum

bracorum

braeorum diei expiationis comparato, Dresdae 1730, 8. *Eiusdem* das große Sühn- und Sünd-Opfer des großen Versöhntages, als ein deutliches Vorbild des Leidens, Sterbens und Auferstehens Christi, aus der heiligen Schrift und den jüdischen Alterthümern. Norimb. 1733, 8. *Nicol. Mollerum* de ritibus festi expiationis, Ienae 1689. *I. H. Ottonis* Lexicon p. 182 seq. De summo Hebraeorum sacerdote ante diem expiationis adiurato, ne ex mente Sadducaeorum adoleret suffitum eleganter disserit *Leonh. Hoffmannus* Programmate inaugurali, Ienae 1734, 4to, et *Car. Henr. Zeibichius* in Misc. Lips. Nov. Vol. 4 pag. 442 seqq. De ingressu Pontificis M. in sanctum sanctorum vide dissertationes *Theod. Dassouii*, Witteb. 1692. *Dan. Lundii.* Vpsal. 1704. *Ioan. Iac. Scifferheldi*, Witteb. 1713. *Ioan. Iusti Sonnenschmidii*, ibid. 1712. *Ioan. Christi. Kirchmeierl*, Marp. 1725. *Hermanni Venemae*, Franequerae 1730. *Georg. Guil. Oiuerkampfii*, Gryphisw. 1741. Adde *Ioan. Andr. Danzii* dissert. de functione P. M. in adyto anniuersaria, quae recusa est in Ioan. Georg. Meuschenii N. T. ex Talmude illustrato, p. 912 sqq. et *Salom. Deylingii* obs. sacr. Parte 2. pag. 177 sqq. De vestibus, quibus indutus fuit P. M. sanctum sanctorum ingrediens, egerunt praeter Deylingium loco iam citato *Ioan. Oldermannus* de vestibus byssinis P. M. in expiationis festo, Helmstad. 1717. *Ioan. Marckius* in Dissertationibus philologicotheologicis, Lugd. Bat. 1717, 4 p. 146 sqq. *Albertus Vogetius* in Diss. de vestimentis Pontificis M. sanctum sanctorum ingredientis, Groh. 1729. in qua in eo est, vt euincat, Pontificem M. sanctum sanctorum ingredientem praeter lintea vestimenta ceteris etiam indutum fuisse vestibus. De duobus hircis, emissario altero altero mactando, confer *Bernh. von Sanden* dissertationem, Regiom. 1699. De hirco *ἀποπομπαίῳ* siue *emissario*, [6] populi peccata in desertum baiulante, videndi *Theophil. Amelius* in der Erörterung der dunkelsten Schriftstellen alten Testaments, T. 2. p. 686 sqq. vbi variae virorum doctorum de origine atque significatu vocis Azazel sententiae recensentur. *Ioan. Spencerus* [7] de legib. Hebraeor. ritualibus pag. 1040 sqq. *Salomo Deylingius* obs. Sacr. P. 1. p. 75 sqq. *Ioan. Phil. Heynius* in noua collectione varior. scriptorum, Fasc. 2. pag. 40 sqq. *Henr. Hulsius* in singul. dissertat. adiuncta eius commentario de prisci Israelis praerogatiuis. *Ioan. van der Wayen* in variis sacris pag. 139 sqq. *Henr. Curtius.*

[6] Ἔριον κόκκινον fasciam coccineam siue lanei staminis textum rubro tinctum, capiti illius hirci impositum fuisse tradunt Iudaei, et vestigium traditionis illius extat in Barnabae Epistola et apud Tertullianum contra Iudaeos c. 14. Confer Steph. le Moyne ad Varia sacra pag. 674 seq. et Epist. de Melanophoris pag. 280. ad calcem Harpocratis Cuperiani, Gaulminum ad lib. de Vita Mosis p. 379 seq Bochartum 1. Hieroz. p. 656. et Gatakeri Aduersaria p. 401 seq. edit. Lond.

[7] Qui Spenceri sententiam sub examen vocarunt, eos plenis calathis attulit S. V. M. C. Pfaffius in Prolegom. ad Spencer. p. 12.

tius in Exercitat. de hirci emissarii mysterio, quae exstat in Museo Bremensi T. 2. p. 688 sqq. *Bern. Petrus Karlius* in noua de hirco ἀπομπαίῳ coniectura, quae legitur in Bibliotheca Bremensi Class. 6. pag. 225 sqq. *Ioan. Marckius* in Sylloge dissertat. philolog. theol. p. 172 sqq. *Steph. le Moine* in Notis ad Varia Sacra, p. 638 sqq. Hisce adde singulares de hoc argumento dissertationes *Sebastiani Schmidii*, Argent. 1676. et in Fasc. disputat. N. 4. *Ioan. Frischmuthi* II. Ienae 1664. et 68. recusas in Thesauro Dissertat. Theol. Phil. T. 2. pag. 914 sqq. *Gustaui Peringeri*, Vpsal. 1683. *Ioan. Ioach. Schröderi*, Marb. 1725. *Philippi Nicolai Wolfii*, Gissae 1754. De hirci emissarii ductore exstat disputatio Ioan. Iusti Sonnenschmidii, Ienae 1719. Mysterium diei expiationum pecul. dissertatione exposuit *Ioan. Guillelm. Krafft*, Marb. 1749. Sollemnem expiationum diem sub templo secundo celebratum fuisse contra Petrum Molinaeum euicit Ioannes Georg. Michaelis, Halae 1751.

De festo *Purim* siue *fortium*, cuius mentio fit in libro Esther c. IX. et Iosepho lib. 11. c. 6. Antiquitatum, quod Μαρδοχαϊκὴ ἡμέρα dicitur 2 Macc. XV, 37. et idem est cum festo *Amah*, cuius meminit Euagrius (laudatus Gennadio scriptor) in altercatione Simonis Iudaei cum Theophilo Christiano p. 11. T. 5. Thesauri Anecdotorum Edmundi Martene: *Scimus Aman maledictum a patribus nostris pro merito suo esse suspensum, qui genus nostrum petierat in perditionem, in cuius morte peracta reuoluto anno gratulamur, sollemnia votorum festa celebramus, quod a patribus traditum accepimus.* De hoc igitur festo videndus tractatus Talmudicus *Megillah*, quem illustrare pridem promisit praeclarus *Wagenseilius*, sed reliquit hoc praestantissimo Surenhusio, in cuius opere Mishnico Tom. 2. p. 387 sq. cum versione et notis legitur. Addi etiam poterunt *Iul. Bartoloccius* T. 1. Bibl. Rabb. p. 400 sq. *Cherubinus de S. Iosepho* T. 2. Appar. Biblic. p. 309 sqq. *Guil. Schickardi* Oratio de festo Purim, siue Bacchanalibus Iudaeorum post edit. 1634, 12. inserta Criticis Anglis Tomo 8. *Ottonis* Lexicon p. 267 sq. *Guil. Saldenus* in dissertatione de libri Esther diuinitate lib. 3. Otiorum diuinorum Exercitatione V. *Io. Wulferus* ad Codicem Talmudicum Shekalim pag. 11 sq. *Balthasar. Ludov. Eskuche* duabus dissertationibus, altera sub praesidio I. C. Kirchmeieri Marburgi, altera Rintelii 1734 habita. *Frid. Alb. Christiani* Exiudaei סעודה פורים, oder kurze Beschreibung von den jüdischen Fasnachten. Lipsiae 1677, 8. De Carmine Iudaico in festum Purim disserit Io. Henr. Maius in Catalogo MStor. Vffenbachianorum p. 135 sqq. Idem p. 178 sqq. hebraice et latine exhibet tractatum, quem pseudotalmudicum vocat de diebus festis Purim. R. Iuda Leui iubilus Iudaicus, *Mi Camocha* dictus, in festum Purim Hebraice, Latine, Germanice et Hispanice vulgatus est a M. G. Amstelod. 1700, 4to. Gothofredus Kohlreifius Chronol. sacr.

facr. p. 364. festum hoc confert cum Persarum Μαγοφονία, de qua Herodotus III, 79. Ctesias apud Photium et Agathias lib. 2.

De ritibus communibus circa tria festa praecipua Paschatos, Pentecostes et Tabernaculorum agit Tractatus Talmudicus חגיגה quem ante Surenhusium Tom. 2. p. 413. cum versione et notis Lipsiae edidit *Christianus Ludouici* Anno 1696, 4. Philo libro de septenario decem festa memorat explicatque. Πρώτη, inquit, ἑορτὴ ἡμέρα πᾶσα. Δευτέρα σάββατον. Τρίτη δ' ἡ μετά τινα σελήνην νέαν νεομηνία. Τετάρτη δὲ τῶν διαβατηρίων, ἣ καλεῖται πάσχα. Πέμπτη δ' ἡ τῶν ἀσταχύων ἀπαρχὴ, τὸ ἱερὸν δράγμα. Ἕκτη δ' ἄζυμα, μεθ' ἣν τῆς τῶν ἑβδομάδων ὄντως ἑβδόμη. Ὀγδόη δ' ἱερομηνία. Ἐννάτη δὲ νηστεία. Δεκάτη δ' ἡ τῶν σκηνῶν.

De Maccabaico Encaeniorum [a] siue repurgati templi festo, quo per octo dies lucernae accenduntur, incidente in 25 mensis Caslev circa Decembris initia, videndi interpretes ad 1 Maccab. IV, 59 et Io. X, 22. *Iosephus* XII, 11. Tractatus Talmudicus חנוכה, Moses Maimonides in הלכות מגילה וחנוכה. *Seldenus* III, 13 seq. de Synedriis, *Herm. Witsius* in Dodecade Exercitationum p. 568 sq. *Ottonis* Lex. p. 205 sq. *Bartoloccius* T. 1. Bibl. Rabbin p. 400 sq. vbi illustrat scriptum quod Iudaei in festo illo instauralium legunt, cui titulus *Megillat Antiochus* siue volumen de Antiocho, quod latine recudendum dedi in Codice Pseudepigrapho Veteris Testamenti. *Cherubinus a S. Iosepho* T. 2. apparatus biblici pag. 3.5 sqq. *Ioan. Benedict. Carpzouius* in Progr. quod insertum est Boerneri pietati acad. Lipsiensis. pag. 302 sqq. *Daniel Lundius* de Encaeniis, Vpsal. 1706, 8. *Ioan. Oidermannus* de festo Encaeniorum Iudaico, origine festi natiuitatis Christi, Helmstad. 1715, 4. *Diet. Siegfridus Claessen* de Encaeniis Iudaeorum, Christi praesentia condecoratis, Francof. 1722. *Ioannes Frider. Scherer* de Encaeniis. Argentor. 1754. Encaenia quidem in memoriam reaedificati post captiuitatem Babylonicam templi a Iudaeis celebrata esse affirmat et de illis locum Ioannis explicat, sed minus recte ni fallor, Ioannes Chrysostomus homil. LX. in Iohannem: μεγάλη τις ἦν αὕτη ἡ ἑορτὴ καὶ δημοτε-

De

[a] Nicolaus Abramus ad Nonnum p. 46. *Quatuor videntur fuisse encaenia siue dedicationis festa, quorum vnum ad vrbis post Babyloniorum bella instauratae, cetera tria ad belli et altaris dedicationem pertinebant. Primum fuit, quando a Salomone templum a fundamentis erectum est, tertio mense, qui Septembri nostro respondet. 3 Reg. VIII, 8. Alterum quando destructum a Babyloniis, post captiuitatem denuo a Zorobabele fuit excitatum die tertio mensis Adar, Esdrae VI, 15. et III, 7. Iosephus XI, 4. Tertium quando altare profanatum a gentibus, nouumque a Maccabaeis erectum fuit, 25 mensis Caslev. 1 Maccab. IV, 59.*

λῆς. Τὴν γὰρ ἡμέραν καθ' ἣν ὁ ναὸς οἰκοδομήθη, ἐπανελθόντων αὐτῶν ἀπὸ τῆς μακρᾶς αἰχμαλωσίας τῆς ἐν τῇ περσίδι, ταύτην ἦγον μετὰ πολλῆς σπουδῆς.

De festo decimo tertio Adar in memoriam victoriae de Nicanoro reportatae celebrato vide *Megillath Taanith* cum notis Ioannis Meyeri, pag. 85 sqq. *Iosephum* XII, 10, 3. *Iosephum Gorionidem* libro 3. c. 21. et *Seldenum* de Synedriis loco citato. De festo die 15to mensis Abh celebrato confer *Cherubinum a S. Iosepho* T. 2. apparatus biblici pag. 394 sqq. De aliorum minorum Festorum, quemadmodum et de Neomeniarum ritibus tangunt pleraque Tractatus itidem Talmudici ראש השנה & מועד קטן: Fit etiam mentio festi cuiusdam in extremo libri *Iudith* editionis latinae, quod in memoriam liberationis per viduam mulierem illam factae apud Iudaeos obtinuerit: Sed quum neque apud Iudaeos veteres illud festum memoretur (Pseudo-Philonem Annii eiusque interpretem R. Azariam non moror) vel hoc ipso nomine etiam liber Iudith suspectus esse visus est hominibus eruditis. Vide et quae Seldenus III, 13. de Synedriis p. 133 sq. *Francisci Riberae* opus de Diebus festis Hebraeorum Manuscriptum extare in Bibliotheca Vaticana, testatur Carolus Iosephus Imbonatus, in Bibliotheca Latino-Ebraica p. 47. De festorum translatione Iudaica disserunt *Cherubinus a S. Iosepho* T. 2. apparatus biblici p. 398 sqq. et *Ioannes Georgius Brand* peculiari disputatione, Marburgi 1685, 4.

VIII. De Iudaeorum anno sabbatico siue septimo videndi interpretes ad Leuit. XXV, 2. sqq. *Maimonides* de iure anni septimi quem illustratum dedit V. C. *Ioan. Henricus Maius* fil. addita dissertatione, de iure anni septimi. Francof. 1708, 4. Tractatus Talmudicus *Schebiith*, P. 1. Mischnae Surenhusianae pag. 155 sqq. *Adrianus Houtingius* in notis ad Tr. Talmud Rosch Hasschanah P. 1. Mischnae Surenhusianae pag. 308 sqq. *Ioannes Biermannus* in Mose et Christo, pag. 702 sqq. *Melchior Leydeckerus* de republica Hebraeorum lib. 5. c. 11. *Bernhard. Seb. Cremerus* in antiquitatibus Mosaicotypicis T. 2. p. 543 et 556. *Ioannes Outrein* dissertatione 15. de clangore Euangelii, quae est de clangore anni Sabbatici et Iubilaei, pag. 346 sqq. et in commentatione de sabbato sancto et anno Iubilaeo, quae adiecta est libro belgice edito, Tabernakel Gods onder de Menschen, Amstelod. 1701, 8. *Ioan. Meyerus* de temporibus et festis diebus Hebraeorum, P. 2. c. 17. p. 328 sqq. *Ioan. Gottl. Carpzouius* ad Goodwinum, pag. 442 sqq. *Herm. Conringius* in commentariolo de initio anni sabbatici et tempore messis Hebraeorum, recuso in Thomae Crenii fascic. secundo Opusculor. ad Histor. et Philolog. sacr. spectantium, pag. 301 sqq. et in Opp. Conringii, Brunswigae 1730. iunctim in folio editis, Tom. 6. pag. 265 sqq. *Daniel Lundius* in disput. de anno Hebraeorum septimo, Vpsal. 1710, 8. et Auctor Anonymus in dissertatione, inserta Bibliothecae Germa-

nicae

nicae (*Bibliotheque Germanique*) T. 30. p. 83 sqq. vbi de rationibus illius legis agitur. De sollemni legis praelectione quouis septimo anno repetita vide *Io. Henr. Hottingeri* Dissertationem, Marb. 1717, 4to. *Campegium Vitringam* de synagoga vetere lib. 1. Parte 2. c. 4. pag. 308. et *Eduard. Bernhardum* ad Iosephum p. 321.

De anno Iubilaeo [9] siue quinquagesimo, qui seruos libertati et agros auitis dominis restituebat, neque confundendus est cum anno vndequinquagesimo sabbatico, quo debita remittebantur (vnde *Schemitta* dici consueuit) vide interpretes ad Leuit. XXV, 8 seq. *Ed. Bernhardum* ad Iosephum III, 12. Antiquitatum p. 231. *Maimonidem* de anno Iubilaeo cum notis *Matthaei Beke* editum Lugd. Bat. 1708, 4. *Scaligerum* in Canonibus Isagog. p. 295. *Hottingeri* Analecta diss. 3. *Io. Iacobi Crameri* Theologiam Israëlis p. 152 seq. *Iosephum de Voisin* libro de Iubilaeo secundum Hebraeorum et Christianorum doctrinam Paris. 1655, 8. *Grosium de Broze* in tractatu historico de Iubilaeo Iudaeorum, Gallice, Parisiis 1702, 8. *Arnoldum Pontacum* ad chronicon Eusebii p. 246, 249, 277 sqq. 550. *Cherubinum a S. Iosepho* Tom. 2. apparatus biblici pag. 367 sqq. *Bernh. Lamium* de tabernaculo et templo pag. 1283. *Melchior. Leydeckerum* de republica Hebraeorum lib. 5. cap. 12 — 14. *Ioan. Meyerum* de temporibus sacris et festis diebus Hebraeorum P. 2. c. 18. p. 341 sqq. *Bernh. Sebast. Cremerum* in antiquitatibus Mosaicotypicis T. 2. p. 556. *Ioan. Gottlob Carpzouium* ad Goodwinum pag. 447 sqq. *Henricum Culens* in collatione Iubilaei veteris Hebraeorum et noui Christianorum. Antwerp. 1617, 8. Adde singulares virorum doctorum de anno iubilaeo Hebraeorum dissertationes: *Paulli Sleuogtii*, Ienae 1650. et in Disput. academ. p. 912 sqq. *Aug. Varenii*, Rostoch. 1650. et ad calcem commentarii in Exodum. *Ioan. Ern. Gerhardi*, Ienae 1658. *Christiani Kortholti*, ib. eod. *Balthas. Scheidii*, Argent. 1667. *Ioan. Adami Osiandri*, Tub. e. a. *Gustaui Peringeri*. Vpsal. 1685. *Dauid. Lundii*, Aboae 1693. *Corn. Hasaei*, Bremae 1700. *Ioan. Christiani Buckii*, Witteb. e. a. *Ioannis Marckii*, Lugd. Batav. 1714. et in eius sylloge Differtat. in V. T. p. 302. *Ioannis Engelhardi Steuberi*, Rintelii 1721. *Ant. Iul. von der Hardt*, Helmst. 1728. *Ioan. Gottlob*

[9] De etymo vocis Iubilaei vide Ioan. Dieςmannum pag. 41. specim. glossarii Rabani. Ioannem Wandalinum in disputat. de vocis Eberinae יובל quae anno Israelitarum Iobelaeo nomen dedit, genuina etymologia et natiua significatione. Havniae 1652. Ioan. Adam. Quasium in disp. de vera vocis יובל etymologia et significatione. Lips. 1731. et Anton Iul. von der Hardt in diss. de Iubilaeo Mosis. Helmst. 1728. Ad exemplum Hebraeorum potius anno quinquagesimo quam centesimo celebrandum esse Iobelaeum, vt aetas humana illud possit attingere, suadet Christoph. Aug. Heumannus in epistola iubilaea ad Ioan. Christoph. Colerum. Lips. 1730. 4.

Gottlob Carpzouii, Lipſ. 1730. *Iacobi Ode*, Trai. ad. Rhen. 1736. et rec. 1745. *Ioan. Bernh. Hahnii*, Regiom. 1744. *Alberti Menonis Verpoortenii*, in Faſcic. Diſſertat. Coburgi 1739, 8. euulgato p. 584 ſqq. *Andr. Werneri* comm. de feſto die, quem Iudaei Iubilaeum appellant, in ſupplemento ad Bibliothec. theolog. ſelectam, P. 7. p. 552 ſqq.

De Romanorum ſaecularibus ludis ſacrisque Apollini ac Dianae in primis dicatis, vide carmen *Sibyllinum* quod ſeruarunt *Zoſimus* libro ſecundo, *Phlegonque* Trallianus libro de longaeuis cap. 4. et venuſtis verſibus latinis expreſſit *Angelus Politianus* cap. 58. Miſcell. Conſulere etiam licebit quae viri docti ad *Catulli* poëmation XXXV. [10] quod *carmen ſaeculare ad Dianam* inſcribitur, et ad *Horatii* carmen ſaeculare quod libro Epodon ſubiicitur: et ad eiusdem libri primi Odam XXI. et libri quarti Odam VI. *Feſtum* in *ſaeculares ludi*, *Valerium Maximum* libro 2. cap. 4. *Cenſorinum* libro de die natali cap. 17. *S. Auguſtinum* lib. 3. de Civ. Dei cap. 18. et *Metellum* Tegerenſeenſem [11] ſaeculi 11. a Chriſto nato Monachum et poëtam pro illa aetate non abſurdum Oda 1 et 2. ad Quirinum, atque e recentioribus *Ioſephum Scaligerum* lib. 2. de emendatione temporum, *Onufrium Panuinium* libro de ſaecularibus ludis, ad calcem faſtorum, Venet. 1558. et Heidelb. 1588. fol. quem Gaudentius Robertus Tomo 1. Miſcell. et Graeuius Tomo XI. theſauri ſuis inſeruit: *Petrum Taffinum* Audomaropolitanum S. I. libro erudito de anno ſaeculari et ludis ſaecularibus Romanorum, Tornaci Flandrorum A. 1641, 4. in memoriam Societatis Ieſuiticae quae ſaeculum iam exegerat edito, et Tomo 8. theſauri Graeuiani recuſo: *Ezechielem Spanhemium* diſſ. 9. de vſu numiſmatum p. 852 ſq. editionis Amſtelodamenſis, *Ioannem Ciampinum* in ſacra hiſtorica diſquiſitione de duobus emblematibus in cimelio Cardinalis Carpinei, de quo libro vide ſis Acta Eruditorum Tomo 2. ſupplementi pag. 94. 97. *Iuſti Rycquii* ſyntagma de anno ſaeculari, iubilaeo et annis ſollemnibus diuerſarum nationum, Antwerp. 1625, 8. *Io. Adolphi Turretini* Academicas quaeſtiones de ludis ſaecularibus, Genev. 1701, 4. *Florentii de Bruin* librum Belgice editum, Eeuwſpelen der oude Romeynen, Amſt. 1703, 8. et auctorem diſſertationis de duobus nummis Gratiani, in quorum altero legitur GLORIA NOVI SAECVLI. Pariſ. 1701. Memoires pour l'Hiſtoire des Sciences Tom. 1. pag. 74 ſq. edit. Amſtelod. et illuſtris Leibnitzii atque alterius Anonymi diſſertationes ad eosdem numos in Chriſtophori Woltereckii electis rei numariae pag. 308, 327. Hamb.

[10] Petrus Taffinus carmen id ſaeculare eſſe negat, cap. 16. de ludis ſaecularibus, ſed nullo id facit argumento certo et euidente. *Terentinos* ludos a ſaecularibus haud differre, idem probat pag. 490.

[11] Extat Tomo 1. Antiquarum Lect. Henrici Caniſii.

Hamb. 1709, 4. *S. Bouffaci* Noctium theologic. differt. decimam, quae agit de anno faeculari, et vndecimam, quae agit de anno biffextili. *Ioan. Matthiae Gefneri* commentationem de annis ludisque faecularibus veterum Romanorum, Vinariae 1717. *Eiusdem* differt. de opinatis faecularium ludorum notis in numis Romanarum Gentium, Gottingae 1745. *Chriftoph. Frider. Ayrmannum* de ludis Romanorum faecularibus, Vitemb. 1717. *Chriftianum Gottlieb Schwarzium* de ludis faecularibus fub Philippis Auguftis, Altd. 1723. *Ioan. Andream Michaelem Nagelium* de ludis faecularibus veterum Romanorum in Gemara Babylonica commemoratis, Altd. 1743.

In Ecclefia Chriftiana primus [12] vt multis perfuafum Anno 1300, annum Gratiae faecularem celebrandum indixit *Bonifacius VIII.* poftea ad quinquagefimum annum follemnitatem illam reduxit et Iudaici exemplo Iubilaeum vocavit *Clemens VI.* Inde ad triginta tres annos *Vrbanus VI.* et *Bonifacius IX.* donique ad annos quinque et viginti *Paullus II.* et *Sixtus VI.* Confer Bzouii et Raynaldi Annales ad annos Iubilaeorum, et Bullas in iubilaeis illis editas, quae leguntur in Bullario magno Laurentii Cherubini; (licet bullam Clementis VI. qua *prorfus mandat angelis paradifi vt animam illius, quem in via ad Iubilaeum contingat obire, a purgatorio penitus abfolutam in paradifi gloriam introducant,* pro fuppofititia habeant Baluzius ad vitas Paparum Auenionenfium Tom. 1. pag. 915 fq. et Io. Schilterus in Obferuat. IV. ad Chronicon Argentoratenfe Iacobi de Koenigshouen) numos in Iubilaeis iisdem cufos obuios habes in Claudii Molineti et Philippi Bonanni S. I. numifmatis Pontificum. De ritibus iubilaei Romani praeter fcriptores plurimos Lipenio in Bibl. Theol. memoratos confer fi placet *Io. Erneftum Schmidelium* de iubilaeo Romano Anni 1650. Amft. 1654, 12. *Iufti Rycquii* fyntagma de anno faeculari Iubilaeo ad Vrbanum VIII. Antwerpiae 1625, 8. *Hieronymum Gratianum* in libro italice edito, del Iubileo del' anno fanto. Romae 1599, 4. *Iulium Lauorium* de Iubilaeo et indulgentiis. Romae 1625, 4. *Franc. Mariam Phoebeum* de origine et progreffu anni iubilaei. Romae 1674, 4. *Io. Petri Ludouici*, Profefforis olim Halenfis, opufcula Germanice iunctim edita p. 127 feq. et quos laudat p. 185. Anonymum libro Gallice edito de iubilaeo Romano. Lond. 1700, 8. Hift. des Ouvrages des Sav. A. 1700, pag. 494. *Wagenfeilium* in libro Germanice edito de educatione iuuenis Principis p. 179 fq. *Frid. Simon. Loefleri,* Paftoris Heydani in agro Lipfienfii, relationem hiftoricam vulgatam itidem Germanice,

[12] Tamen in Chronico Alberici ad A. C. 1208. dicitur, *quod annus ifte quinquagefimus fiue iubilaeus et remiffionis in curia Romana fit celebratus.* Etiam in bulla Bonifacii VIII. legas, antiquorum relatione compertum, huiusmodi iubilaeum antea obtinuiffe.

Lipsiae 1700, 12. et auctius recusam, ibid. 1725, 8. Historischer Bericht vom römischen Jubel-Jahre, et alium editum Gothae eodem anno der Juden, Römer und Christen Jubelfreude. *Georgii Polacchii* illustrationes et commentaria ad bullam Vrbani VIII. pro sancto Iubilaeo. Venetiis 1625, 4. *Io. Faßium* de Iubilaeis Romanor. Pontificum, Helmstadii 1676, 4. et *eiusdem* Anatomen bullae Iubilaeae Innocentii XII. ibid. 1702, 4. ac Clementis XI. ibid. 1705, 4. *Paulli Iacobi Marpergeri* historische Nachricht, was es mit dem A. 1725 zu feyernden römischen Jubiläo für eine Bewandniß habe. Lipsiae 1725, 4. *Thomae Mariae Alfani* Istoria degli anni santi. Neapoli 1725 et 1749, 8. (*Philippi Frider. Hahnii*) historischtheologische Abhandlung von den Jubelfesten in den evangelischlutherischen und römischpäbstlichen Kirchen, 1749, 8. *Ernesti Augusti Bertlingii* Unterricht vom päbstlichen Jubel-Jahre und vom Ablaß. Helmstadii 1749, 4. Eiusdem Versuch einiger Anmerkungen über die päbstliche Jubelbulle Benedict XIV. P. 1. Helmstadii 1750. P. 2. ibid. 1751, 4. Lettres historiques et dogmatiques sur les Iubilés et les Indulgences, par *Charles Chais.* Hagae Comitum 1751, 8. *Dominici Manni* Istoria degli anni santi dal loro principio fino al presente del 1750. Florentiae 1751, 4. Adde *Petri Francii* Orationem XXXII, et Dissertationes de anno Iubilaeo *Daniel. Guil. Molleri.* Altd. 1700. *Godfridi Wegneri*, et *Bernhardi von Sanden.* Regiom. e. a. *Ioan. Wilhelmi de Lith*, praeside Paullo Antonio, Halae eod. a. recus. in eiusdem Antonii syntagmate dissertat. theolog. Halae 1736, 4to. pag. 677 sqq. *Ioachimi Samuelis Weickhmanni* Progr. de Iubilaeo Wittebergensium vero, Iubilaeo, quod Romae 1749 apertum fuit, opposito. Witteb. 1750. Iunge hisce scripta de Iubilaeo Romano in Actis historicoecclesiasticis Vinariensibus Vol. 15. p. 691 sqq. recensita. Videri etiam possunt *Ioan. Hornbeckius* in examine bullae Vrbani VIII. de festis; *Caroli Drelincurtii* faux visage de l'Antiquité pag. 63. *Petrus Molineus* in nouitate papismi pag 582 sq. *Hottingerus* in Wegweiser parte 3. cap. 2. pag. 382 seq. et diss. 3. Analect. atque ex Theologis nostratibus *Theodorus Thummius* de iubilaeo antichristiano et indulgentiis pontificiis. Tubingae 1625, 4. *Iac. Heilbrunnerus* in uncatholischen Pabstthum Artic. 3. cap. 3. p. 129 seq. *Io Affelmannus* syntagmate dissert. Theol. parte 2. p. 5 sq. *Io. Conradus Dannhauerus* Hodomoria Papaea phantasmate 2. pag. 742, 757, 799, 893 seq. *Io. Gerhardus* Confess. Cathol. lib. 2. parte 3. artic. 16. cap. 5. pag. 126 sq. aliique vbi contra indulgentiarum abusus disserunt. Calendaria Iubilaea, recensionem indulgentiarum per singulos dies anni complectentia, exhibet *Elias Ebingerus* in Historia Ecclesiastica Saeculi 15. p. 408 seq.

Non dubitant etiam Protestantes memoriam saecularem rerum memorabilium et singularium beneficiorum Dei pie obire, vti constat Iubilaeum Euan-

Euangelicum a Lutheranis nostris passim celebratum 1) Anno 1617 et 1717. in memoriam coeptae a B. Luthero Reformationis: de priore vide praeter Acta variis in locis tum separatim excusa Thom. Lansii mantissam Orationum pag. 496 seq. et V. C. Christiani Iunckeri vitam B. Lutheri numismatibus illustratam pag. 368 sq. de posteriori euolue *Ernesti Salom. Cypriani* Hilaria Euangelica. Gothae 1719, fol. Tum 2) Anno 1630 et 1730 in memoriam exhibitae Imperatori Carolo V. Augustanae confessionis: de priore idem Iunckerus p. 438. et Ioan. Erh. Kappius in der Beschreibung des ersten großen evangelischen A. C. Jubelfestes, Lipsiae 1730, 8. de posteriore Relationes innoxiae Anno 1730, p. 1261 sqq. et Coleri Supplementa ad Bibliothecam theologic. selectam. Porro 3) in memoriam religiosae pacis Passauiensis Anno 1655, de quo Iubilaeo praeter Iunckerum pag. 484. confer Io. Benedicti Carpzouii Patris fasciculum myrrhae pag 445 sq. Rev. D Fechtii prolegomena ad commentarium B. Varenii in Esaiam num. 3. et Kappium im freudigen Andenken des den 25sten September 1655 gefeyerten ersten Religionsfriedens, Lipsiae 1754, 8. edit. et Anno 1755, de quo vide Acta historicoecclesiastica Vinariensia Volumine 19. deinde 4) Anno 1676 in memoriam formulae concordiae. Idem Iunckerus p. 484 Denique 5) 1748 in memoriam pacis Monasterii atque Osnabrugae 1648 compositae, de quo Iubilaeo confer eadem Acta historico ecclesiastica Vol. 12 et 13. Omittimus Iubilaea a singularibus populis celebrata vt Anno 1693 a Suecis iussu Regis Caroli IX, in memoriam receptorum in Concilio Vpsaliensi Anno 1593. Euangelicorum sacrorum. Confer *Dan. Guilelmi Molleri* diss. de Iubilaeo Lutheranorum, Altdorfii 1700, et Iubilaeum Anno 1736 a Danis et Noruegicis iussu Regis Christiani VI, in memoriam receptorum Anno 1536 eorundem Euangelicorum sacrorum. Vide saepius laudata Acta historicoecclesiastica Vinariensia, Vol. 1. pag. 952. et Vol. 2. pag. 316. Sic et Academias vertente ab illorum fundatione saeculari [13] spatio Iubilaea celebrare meminimus, vt hoc saeculo Wittebergensem Anno 1702. Giessensem Anno 1707. Lipsiensem Anno 1709. Vltraiectinam Anno 1736. Regiomontanam Anno 1744. Duisburgensem Anno 1755. Gryphiswaldensem Anno 1756. Ienensem Anno 1758. Nec minus *Gymnasia* vt Hamburgense nostrum, cuius Anno 1713 celebrati Iubilaei Acta edidi Volumine quarto memoriarum Hamburgensium, atque Gedanense Anno 1758, et *Scholas*, vt Hallensem Saxonum Anno 1655, cuius acta a D. Godfrido Oleario Superintendente edita prodierunt Rudolphstadii 1666, 4. Sed et *Typographos* Anno 1640 ante ducentos, et Anno 1740 ante trecentos annos inuentae ty-

 po-

[13] Vel etiam dimidii saeculi, vt Academia Leidensis Anno 1725 ab anno quum condita esset centesimo et quinquagesimo.

nianae, *Iac. du Portum* p. 260 ad Theophrasti characteres, *Mezeriacum* T. 1. p. 343 ad Ouidium, et *Ism. Bullialdum* pag. 250 sq. ad Theonem Smyrnaeum. Mysteria Cereris historice explicant *Io. Clericus* Tom. 6. Bibliothecae vniuersal. p. 61 sq. *Nic. Callixchius* de sacris Eleusinis et eorum mysteriis, T. 4. Thesauri antiquitatum Roman. et Graecarum Io. Poleni, pag. 317 sqq. *Ioan. Guil. Bergerus* de mysteriis Cereris et Bacchi, pag. 834. Stromatei Academici. *Io. Aug. Bacchius* in Dissertatione pro mysteriis Eleusiniis. Lipf. 1745. Physice eadem mysteria explicat *Eschenbachius* in Epigene suo, siue, commentario de Poesi Orphica pag. 11 seq. De Cerycibus mysticis, munus sacrum in Eleusiniis sustinentibus, commentatus est *Henricus Augustus Zeibichius* duabus dissertationibus. Wittebergae 1752. De cistis mysticis, in quibus quaedam Cereris arcana a mulieribus gestabantur, confer *Ioan. Lamium* in collectione Dissertationum Academiae Etruscae, T. 1, P. 1 pag. 63. De hymno in honorem Cereris decantari solito confer *Friderici Strunzii* dissertat. de hoc argumento, Witeb. 1722. editam. Num Eleusinia ex Aegypto Athenas traducta fuerint, disquirit *Herm. Witsius* pag. 186. Aegyptiacor. Quomodo Athenis translata sint Romam, disputat *Schurzfleischius* in Opp. hist. polit. p. 863 sq. Celebrata, praeter Atticos, fuisse Eleusinia a Celeensibus, Phliasiis, Pheneatis, Lacedaemoniis, Parrhasiis, Cretensibus, et Romanis ipsis auctore Hadriano Imperatore, probatum it Meursius cap. vltimo. De Panathenaeis praeter Meursium et alios paullo ante nominatos, agunt idem *Marshamus* in Canone chron. *Io. Seldenus* ad Marmora Oxoniensia pag. 74. *Thom. Lydias* ad eadem Marmora pag. 166. De Bacchanaliis antiquis et hodiernis liber *Io Nicolai* [14] seorsim editus Anno 1679 et recusus in Tom. 7. Antiquit Graecarum. Marmora Taurinensia P. 1. pag. 29 sqq. *Christoph. Neander* in historia Bacchanaliorum, recusa in Claussingii Iure publico Rom. T. 4 pag. 192 sqq. *Matthaeus Aegyptius* in Explicatione SCti de Bacchanalibus, siue, aeneae vetustae tabulae Musei Caesarei Vindobonensis. Neapoli 1729, fol. *Iacobus Herrnschmidius*, Oettingensis, in Dissertatione de Bacchanaliis. Norimb. 1626, 12. *Suantes Gustauus Dietzius* in dissertat. de eod. argumento. Lipf. 1691. et *Christi. Frider. Kranewitter* duabus dissertationibus de Bacchanalibus gentilium. Witteb. 1710, 4. Addatur *Paulli Mariae Paciaudi* commentarius de σκιαδιοφορήματι, siue de vmbellae gestatione, Romae 1752, 4. in quo quum de tempore Bacchanalia celebrandi, tum de ritibus in eorum celebratione obseruatis copiose disputatur. De cistophoris, quod fuit tum numorum, in quibus Orgiorum sollemnia expressa sunt, tum hominum

[14] Nicolai liber hic est Professoris Tubingensis, non Ioannis Nicolai, Ordin. Praedicatorum Monachi, cui tribuitur in Iacobi Quetif et Iacobi Echard Bibliotheca scriptorum Dominicanorum, T. 2. p. 650.

hominum genus, ciſtam myſticam portantium, eruditam diſſertationem edidit *Alexander Xauerius Panelius*, Lugduni 1734, 4. Non adeo ſcelerata fuiſſe veterum Bacchanalia, quam vulgo creditum eſt, contendit *Iulius Rondellus* in Diſſert. de Choenice Pythagorae, Gallice edita Amſt. 1690, 12. De Mithrae Sacris *Athanaſius Kircherus* in Obeliſco Pamphilio, et in Tom. 1. Oedipi Aegyptiaci, *Thom. Stanleius* in Hiſtoria Philoſophiae Orientalis pag. 110 edit. Lat. *Th. Gatakerus* pag. 238 ſq. Aduerſ. *Caſaubonus* et *Salmaſius* ad Hiſtoriam Auguſtam, *Thomas Hyde* de veteri religione Perſarum pag. 108 ſq. et praeter alios *Philippus a Turre* in monumentis veteris Antii, editis Romae 1700, 4to. De Theogamia in honorem nuptiarum Plutonis et Proſerpinae, Bandurius T. 1. Numiſmat. p. 115. De variis Myſteriis ſacriſque Aegyptiorum Oſiridis, tum Bacchi Orgiis et Trietericis, Perſarum Mithriacis, Graecorum Eleuſiniis et Theſmophoriis, Thracum ſ. Samothracum Orphicis plura nos et diſtinctiora doceret, ſi tuliſſet aetatem, Iceſii liber de Myſteriis, quem laudat *Clemens Alexandrinus* in Protreptico. Videnda interim quae praeter eundem Clementem p. 9 ſq. prodit *Arnobius* lib. 6. contra Gentes p. 169 ſq. et lib. 7. pag. 225, 229 ſq. Singulare opus de Arcanis rei Hieraticae et Teleſticae moliri ſe ſignificauit Rev. D. *Valentinus Erneſtus Loeſcherus* Superintendens olim Dresdenſis in Nouis antiquis Relationibus Anni 1701, p. 179 ſq. Sed grauioribus et magis arduis negotiis haec et alia quae in affectis habuit multa praeclara coactus eſt omittere. De variis luſtrationibus Gentilium, quibus tum in Myſteriis tum alibi vſos eſſe conſtat, prae ceteris laudandus eſt eruditus liber *Ioan. Lomeieri* Zutphanienſis, editus primum Anno 1682, 4to, atque iterum, auctore iam defuncto auctior, ſub titulo Epimenidis, Zutphaniae 1700, 4. Vide etiamſis *Petrum Taffinum* Ieſuitam de anno ſaeculari Romanorum cap. 6. *Ioan. Saubertum* de ſacrificiis cap. 11. *Iac. Perizonium* ad Aeliani Variarum lib. 8. cap. 5. *Iſaacum Caſaubonum* ad Theophraſti characteres, pag. 302. *Ieremiam Hoffmannum* de luſtrandi purgandique veterum gentilium ritibus circa aquam obſeruatis. Witteb. 1660. *Ioannem Vlric. Haffnerum* de aqua luſtrali veterum gentilium. Ienae 1687. *Chriſt. Clementinum* de luſtratione hominum per ignem, Havniae 1692. *Magn. Dan. Omeiſium* de expiationibus apud veteres gentiles vſitatis. Altd. 1700. et *Ioan. Godofred. Leſchnertum* diſſ. duabus de luſtrationibus veterum gentilium praecidaneis. Witteb. 1709.

XI. Die feſto vetitum fuit Athenis cuiquam iniuriam facere quoquo modo, aut quicquam decernere, niſi quod ad feſtum pertineret: neque cuiquam manus iniicere licebat, quamuis reo, Eleuſiniis et Dionyſiis durantibus: vide *Sam. Petitum* de Legibus Atticis p. 17 ſeq. et p. 36 ſq. et p. 49. Idem tamen p. 45 obſeruat feſta non videri otio transacta eſſe ab omnibus, quanquam

rum abrogato et surrogato in eius locum festo pentecostali Christianorum, quae recusa leguntur in Io. Georg. Meuschenii N. T. ex Talmude illustrato, pag. 737—786. Adde *I. C. Reichardti* diss. de pentecoste Iudaeorum Christianorum et Gentilium; Ienae 1699. S. R. *I. D. Winckleri* orationem de iis, quae circa festum Pentecostes memorabilia sunt, Lipsiae 1734, 4. recusam in Disquisitionibus eius philologicis, pag. 211 sqq. et *Bened. Gottl. Clauswitzii* Progr. de analogia Pentecostes V. et N. T. Halae 1741. De Iudaica porro consules interpretes ad laudata S. Scripturae loca et Codicem Talmudicum *Iom Tobb*, T. 2. edit. Surenhusianae, *Io. Henr. Ottonis* Lexicon pag. 203 sq. *Bernh. Sebastianum Cremerum* in Antiquitatibus Mosaicotypicis T. 2, p. 480 sqq. *Ioan. Meyerum* de Temporibus et diebus festis Hebraeorum c. 13. p. 287 sqq. *Melchior. Leydeckerum* de Republ. Hebraeorum lib. 9. c. 5. p. 553 sqq. *Cherubinum a S. Iosepho* T. 2. Apparatus Biblici, pag. 352 sqq. De tempore messis Hebraeorum vide *Hermanni Conringii* Commentar. recusum T. 5. fasciculorum Thomae Crenii pag. 301 sqq. et *Dan. Gerdesii* dissertationem de eodem argumento, cui modesta ad Ioannis Meyeri animaduersiones responsio addita est, Vltraiecti 1720, 4. De manipulo hordeaceo, cuius oblatione messem suam auspicabantur Iudaei, vide dissertationes Sam. Strimesii, Franc. ad Viadr. 1706. Petri Zornii, Sedini 1730. et H. I. van Bashuysen, Seruestae 1734. De duobus panibus pentecostalibus binis dissertationibus egit *Conradus Ikenius*, Bremae 1729 et 1730.

De festo *tabernaculorum* siue *scenopegiae*, cui celebrando scriptus est Psalmus XCV, vt notatum Grotio ad Hebr. III, 7. et quod κατ' ἐξοχὴν Iudaeis חג dicitur ob laetitiam et tripudia, adeundi praeter eundem Ottonem p. 196 sq. interpretes ad Leuit. XXIII, 39 sq. et Tractatus Talmudicus *Succah*, T. 2. operis Mishnici edit. Surenhusianae pag 259 sq. quod totum fere volumen est de festis. Idem tractatus talmudis Babylonici *Succah* cum versione et annotationibus *Friderici Bernhardi Dachs*, et commentario postumo *Ioan. Iac. Crameri* separatim excusus est Traiecti ad Rhen. 1726, 4. adiuncta eiusdem Dachsii dissertatione ad Zachar. XIV, 16. vbi celebrantium festum tabernaculorum meminit Propheta. Hisce adde ex Iudaeis *R. Chaiim* libro qui inscribitur: ישע אלהים et *R. Ioseph ben Abraham* in משעות אל. E Christianis, *Cherubinum a S. Iosepho* T. 2. Apparatus Biblici p. 290 sqq. *Bernh. Seb. Cremerum* in Antiquitatibus Mosaicotypicis T. 2. p. 523 sqq. *Melchior. Leydeckerum* de Republ. Hebraeorum lib. 9. c. 7. *Ioan. Meyerum* de Temporibus et diebus festis Hebraeorum, P. 2. c. 16. pag. 317 sqq. *I. G. Carpzouium* ad Goodwinum p. 414 sqq. *Campegium Vitringam*, Iuniorem, in Dissertationibus tribus de festo tabernaculorum, recusis in Eius Dissertationibus sacris, pag. 158 sqq. *Ioan. Wilhelm.*

helm. de Neue in Expositione mystica in festum tabernaculorum. Berolini 1714. 4. *Paullum Frider. Opitium* in dissertat. de amico Israelitarum in festo Tabernaculorum consortio. Kilon. 1717. De caerimonia palmarum binae exstant dissertationes *Gabrielis Groddeckii*, Professoris olim Gedanensis doctissimi, acerba morte exstincti epidemica lue Anno 1710 die 12 Septembris, editae in Academia Lipsiensi Anno 1694. Idem argumentum persequutus est *Olaus Celsius* in diss. de palmis Tabernaculorum, Vpsal. 1722. Ritum palmarum siue *Lulabh* a Gentilibus repetitam esse censet *Ioan. Gothofr. Lakemacherus* in diatriba de ritibus quibusdam Bacchicis a Graecis ad Iudaeos recentiores deriuatis, et ab his Tabernaculorum festo vsurpatis ad loc. Plutarchi lib. 4. sympos. T 2. pag. 671, recusa in Obseruationibus eius philologicis P 1. pag. 17 sqq Lakemacheri argumenta sub examen vocauit I. C. Harenbergius Biblioth. Lubec. Vol. 3. pag. 434 sqq. ostendens, ritum hunc haud quaquam a gentibus esse repetendum; sed eius potius originem ad victoriam contra Antiochum Epiphanem spectare. Idem Lakemacherus Obseruat. philol. P. 3. Obs 1. agit de salicum ramis tabernaculorum festo iuxta altare holocaustorum statutis. Ritum effusionis aquarum exposuerunt *Ioan. Henr. Hirzelius* erudita dissertatione, sub praesidio Ioan. Marckii Lugd. Bat. 1704. habita, *Ioan. Henr. Maiius* fil. in dissert. de haustu aquarum e fontibus salutis ad Ies. XII, 3. Gissae 1710, 4. *Hieron. Wig. Biel* in dissertat. de sacrificio aquae in Scenarum festo vino misceri solito. Witteb. 1716. Ritum hunc a Iudaeis Rabbanitis demum sub templo secundo introductum esse ostendit singulari dissertatione Symbol. Litter. Bremae euulgat. T. 1. pag. 160 sqq. inserta *Conr. Ikenius*. De festo laetitiae legis disserit *Ioan. Christi. Genselius* in Obseruationibus sacris, Observ. VII. vbi ostendit, non esse illud antiquius Esdra, eiusque exponit ritus. Numus Regis Agrippae in quo festa Iudaica tabernaculorum et messis, tabernaculo et spicarum manipulo designata, videre licet, exhibetur et illustratur ab Ezech. Spanhemio diss. 5. de praestantia et vsu numismatum p. 443. edit. Amstelodamensis.

De festo *Tubarum* siue *Noui anni*, adibit, cui volupe erit, Interpretes ad Leuitici XXIII, 24. Numeror. X, 5. et Psalm. LXXXI, 3. et ad Tractatum Talmudicum *Rosch haschanah*, quem versione et notis illustrauit V. C. *Henricus Houtingius* Amstelod. 1695, 4. et Tom. 2. edit. Surenhusianae pag. 300. *Ioan. Outrein* dissertatione 11. de clangore Euangelii p. 205 sq. *Ioan. Stephani Rittangelii* hochfeierliche Solennitäten, Gebete und Collecten anstatt der Opfer, nebst andern Ceremonien, so von der jüdischen Kirchen am ersten Neu-Jahrstage Vormittag in ihren Synagogen hochfeierlich gebetet und abgehandelt werden müssen. Regiomonte 1652, 4. *Bernh. Sebast. Cremeri* Antiquitates typicomosaicas T. 2. p. 498 sqq. *Melchior. Leydeckerum* de Republ. Hebraeorum lib. 9. c. 2. *Ioan.*

Meyerum de Temporibus et diebus festis P. 2. c. 14. p. 300. *Io. Gottl. Carpzouium* ad Goodwinum p. 423. *Dan. Gerdesii* disputationem de festo clangoris eiusque mysterio, Duisb. 1730. et in Exercitatt. Eius Academ. Amstel. 1738, 4to editis, pag. 235 seqq. *Ioan. Georg. Michaelis* disput. de clangore noui anni. Halae 1738, 4. *Iovn. Henr. Maii* disput. de auspiciis anni ciuilis Hebraeorum eiusque sollemnitatibus. Gissae 1707. *Ioan. Palmroth* de ritibus Hebraeorum celebrandi nouum annum. Vpsal. 1703, 8. *Petrum Zornium* de noui anni auspiciis, quae Iudaei gentium ritu in honorem Gad et Meni, h. e. Solis et Lunae celebrarunt, Opusc. Sacr. Tom. 2, pag. 609 sqq. *Adami Rudolphi Georgii Christoph. Matthaei* Beschreibung des jüdischen Neu Jahrfestes nach ihrer Lehre und gewöhnlichen Gebräuchen. Norimbergae 1755, 4. De sollemni Iudaeorum nouum annum gratulandi formula, *in annum bonum scribaris*, commentatus est *Rudolph. Frider. de Wichmannshausen*. Torgauiae 1742, 4. De iudicio quod a Deo exerceri primo noui anni die fingunt Iudaei vide *G. E. Edzardi* annotationes ad Tr. Talmud. Auoda Sara c. 1. p. 204. et *Ioan. Andr. Eisenmengeri* Iudaismum detectum p. 950 sqq.

De *festo* magno *expiationis* consulere iuuabit Interpretes ad Leuit. XVI. et Numer. XIX. 7. seq. et ad tractatum Talmudicum *Ioma*, quem versione et notis a se illustratum edidit *Robertus Scheringamus* Lond. 1648, 4. recusum in Tomo secundo Misnae Surenhusianae, et separatim Franequerae 1696 et 1700, 8vo, cui editor V. C. *Iacobus Rhenferdus* adnexuit praeclaram dissertationem, qua expiationem Pontificis maximi Iudaici confert cum antitypo siue expiatione totius generis humani facta per Christum Seruatorem nostrum. Quibus adde *Mosis Maimonidae* Tractatus duos, alterum de ratione faciendi rem diuinam die sollemni expiationum, alterum de sollemnitate expiationum, quorum vterque latine redditus legitur in Thom. Crenii Fascic. septimo Opusculor. ad philologiam et historiam sacram spectantium pag. 651 seqq. et pag. 819 seqq. *Iosuae ben Israel Benbeniste* commentarium in Seder Avodath Iom Kippur. Constantinopoli 12 fine addito anno. R. *Chiiae* additamenta ad Codicem de die expiationum, quae ex hebraico latine reddita, notisque perpetuis illustrata edidit Blasius Vgolinus. Venetiis 1744, 8vo. *Bernh. Sebast. Cremerum* in Tetrade Exercitationum typicopropheticarum pag. 79 sqq. et in Antiquitatibus Mosaicotypicis, pag. 507 sqq. *Melchiorem Leydeckerum* de Republ. Hebraeorum lib. 9. c 6. et lib. 11. c. 4. *Cherubinum de S. Iosepho* T. 2. Appar. Biblici p. 275 sqq. 288 sqq. *Ioan. Meyerum* de Temporibus sacris et festis diebus Hebraeorum P. 2. c. 15. p. 309 sqq. *Io. Gottl. Carpzouium* ad Goodwinum p. 433 sqq. *Andr. Adamum Hochstetterum* in libro de festo expiationis, Tubingae 1707, 4to. *Bernh. Waltheri Marpergeri* comment. de decimo quinto mensis Abh Hebraeorum

braeorum diei expiationis comparato, Dresdae 1730, 8. *Eiusdem* das große Sühn- und Sünd-Opfer des großen Versöhntages, als ein deutliches Vorbild des Leidens, Sterbens und Auferstehens Christi, aus der heiligen Schrift und den jüdischen Alterthümern. Norimb. 1733, 8. *Nicol. Mollerum* de ritibus festi expiationis, Ienae 1689. *I. H. Ottonis* Lexicon p. 182 seq. De summo Hebraeorum sacerdote ante diem expiationis adiurato, ne ex mente Sadducaeorum adoleret suffitum eleganter disserit *Leonh. Hoffmannus* Programmate inaugurali, Ienae 1734, 4to, et *Car. Henr. Zeibichius* in Misc. Lips. Nov. Vol. 4 pag. 442 seqq. De ingressu Pontificis M. in sanctum sanctorum vide dissertationes *Theod. Dassouii,* Witteb. 1692. *Dan. Lundii.* Vpsal. 1704. *Ioan. Iac. Scifferheldi,* Witteb. 1713. *Ioan. Iusti Sonnenschmidii,* ibid. 1712. *Ioan. Christi. Kirchmeieri,* Marp. 1725. *Hermanni Venemae,* Franequerae 1730. *Georg. Guil. Oüerkampfii,* Gryphisw. 1741. Adde *Ioan. Andr. Danzii* differt. de functione P. M. in adyto anniuersaria, quae recusa est in Ioan. Georg. Menschenii N. T. ex Talmude illustrato, p. 912 sqq. et *Salom. Deylingii* obs. sacr. Parte 2. pag. 177 sqq. De vestibus, quibus indutus fuit P. M. sanctum sanctorum ingrediens, egerunt praeter Deylingium loco iam citato *Ioan. Oldermannus* de vestibus byssinis P. M. in expiationis festo, Helmstad. 1717. *Ioan. Marckius* in Dissertationibus philologicotheologicis, Lugd. Bat. 1717, 4 p. 146 sqq. *Albertus Vogetius* in Diss. de vestimentis Pontificis M. sanctum sanctorum ingredientis, Groh. 1729. in qua in eo est, vt euincat, Pontificem M. sanctum sanctorum ingredientem praeter lintea vestimenta ceteris etiam indutum fuisse vestibus. De duobus hircis, emissario altero altero mactando, confer *Bernh. von Sanden* dissertationem, Regiom. 1699. De hirco *ἀποπομπαίῳ* siue *emissario,* [6] populi peccata in desertum baiulante, videndi *Theophil. Amelius* in der Erörterung der dunkelsten Schriftstellen alten Testaments, P. 2. p. 686 sqq. vbi variae virorum doctorum de origine atque significatu vocis Azazel sententiae recensentur. *Ioan. Spencerus* [7] de legib. Hebraeor. ritualibus pag. 1040 sqq. *Salomo Deylingius* obs. Sacr. P. 1. p. 75 sqq. *Ioan Phil. Heynius* in noua collectione varior. scriptorum, Fasc. 2. pag. 40 sqq. *Henr. Hulsius* in singul. dissertat. adiuncta eius commentario de prisci Israelis praerogatiuis. *Ioan. van der Wayen* in variis sacris pag. 139 sqq. *Henr. Curtius.*

[6] *Ἔριον κόκκινον* fasciam coccineam siue lanei staminis textum rubro tinctum, capiti illius hirci impositum fuisse tradunt Iudaei, et vestigium traditionis illius extat in Barnabae Epistola et apud Tertullianum contra Iudaeos c. 14. Confer Steph le Moyne ad Varia sacra pag. 674 seq. et Epist. de Melanophoris pag. 280. ad calcem Harpocratis Cuperiani, Gaulminum ad lib. de Vita Mosis p. 379 seq Bochartum 1. Hieroz. p. 656. et Gatakeri Aduersaria p. 401 seq. edit. Lond.

[7] Qui Spenceri sententiam sub examen vocarunt, eos plenis calathis attulit S. V. M. C. Pfaffius in Prolegom. ad Spencer. p. 12.

tius in Exercitat. de hirci emiſſarii myſterio, quae exſtat in Muſeo Bremenſi T. 2. p. 688 ſqq. *Bern. Petrus Kariius* in noua de hirco ἀποπομπαίῳ coniectura, quae legitur in Bibliotheca Bremenſi Claſſ. 6. pag. 225 ſqq. *Ioan. Marckius* in Sylloge diſſertat. philolog. theol. p. 172 ſqq. *Steph. le Moine* in Notis ad Varia Sacra, p. 638 ſqq. Hiſce adde ſingulares de hoc argumento diſſertationes *Sebaſtiani Schmidii*, Argent. 1676. et in Faſc. diſputat. N. 4. *Ioan. Friſchmuthi* II. Ienae 1664. et 68. recuſas in Theſauro Diſſertat. Theol. Phil. T. 2. pag. 914 ſqq. *Guſtaui Peringeri*, Vpſal. 1683. *Ioan. Ioach. Schröderi*, Marb. 1725. *Philippi Nicolai Wolfii*, Giſſae 1754. De hirci emiſſarii ductore exſtat diſputatio Ioan. Iuſti Sonnenſchmidii, Ienae 1719. Myſterium diei expiationum pecul. diſſertatione expoſuit *Ioan. Guillelm. Krafft*, Marb. 1749. Sollemnem expiationum diem ſub templo ſecundo celebratum fuiſſe contra Petrum Molinaeum euicit Ioannes Georg. Michaelis, Halae 1751.

De feſto *Purim* ſiue *ſortium*, cuius mentio fit in libro Eſther c. IX. et Ioſepho lib. 11. c. 6. Antiquitatum, quod Μαρδοχαϊκὴ ἡμέρα dicitur 2 Macc. XV, 37. et idem eſt cum feſto *Aman*, cuius meminit Euagrius (laudatus Gennadio ſcriptor) in altercatione Simonis Iudaei cum Theophilo Chriſtiano p. 11. T. 5. Theſauri Anecdotorum Edmundi Martene: *Scimus Aman maledictum a patribus noſtris pro merito ſuo eſſe ſuſpenſum, qui genus noſtrum petierat in perditionem, in cuius morte peracta reuoluto anno gratulamur, ſollemnia votorum feſta celebramus, quod a patribus traditum accepimus.* De hoc igitur feſto videndus tractatus Talmudicus *Megillah*, quem illuſtrare pridem promiſit praeclarus *Wagenſeilius*, ſed reliquit hoc praeſtantiſſimo Surenhuſio, in cuius opere Mishnico Tom. 2. p. 387 ſq. cum verſione et notis legitur. Addi etiam poterunt *Iul. Bartoloccius* T. 1. Bibl. Rabb. p. 400 ſq. *Cherubinus de S. Ioſepho* T. 2. Appar. Biblic. p. 309 ſqq. *Guil. Schickardi* Oratio de feſto Purim, ſiue Bacchanalibus Iudaeorum poſt edit. 1634, 12. inſerta Criticis Anglis Tomo 8. *Ottonis* Lexicon p. 267 ſq. *Guil. Saldenus* in diſſertatione de libri Eſther diuinitate lib. 3. Otiorum diuinorum Exercitatione V. *Io. Wulferus* ad Codicem Talmudicum Shekalim pag. 11 ſq. *Balthaſar. Ludov. Eskuche* duabus diſſertationibus, altera ſub praeſidio I. C. Kirchmeieri Marburgi, altera Rintelii 1734 habita. *Frid. Alb. Chriſtiani* Exiudaei סעודה פורים, oder kurze Beſchreibung von den jüdiſchen Faſtnachten. Lipſiae 1677, 8. De Carmine Iudaico in feſtum Purim differit Io. Henr. Maius in Catalogo MStor. Vffenbachianorum p. 135 ſqq. Idem p. 178 ſqq. hebraice et latine exhibet tractatum, quem pſeudotalmudicum vocat de diebus feſtis Purim. R. Iuda Leui iubilus Iudaicus, *Mi Camocha* dictus, in feſtum Purim Hebraice, Latine, Germanice et Hiſpanice vulgatus eſt a M. G. Amſtelod. 1700, 4to. Gothofredus Kohlreifius Chronol. ſacr.

facr. p. 364. festum hoc confert cum Persarum Μαγοφονία, de qua Herodotus III, 79. Ctesias apud Photium et Agathias lib. 2.

De ritibus communibus circa tria festa praecipua Paschatos, Pentecostes et Tabernaculorum agit Tractatus Talmudicus חגיגה quem ante Surenhusium Tom. 2. p. 413. cum versione et notis Lipsiae edidit *Christianus Ludouici* Anno 1696, 4. Philo libro de septenario decem festa memorat explicatque. Πρώτη, inquit, ἑορτὴ ἡμέρα πᾶσα. Δευτέρα σάββατον. Τρίτη δ' ἡ μετά τινα σελήνην νέαν νεομηνία. Τετάρτη δὲ τῶν διαβατηρίων, ἣ καλεῖται πάσχα. Πέμπτη δ' ἡ τῶν ἀσαχύων ἀπαρχὴ, τὸ ἱερὸν δράγμα. Ἕκτη δ' ἄζυμα, μεθ' ἣν τῆς τῶν ἑβδομάδων ὄντως ἑβδόμη. Ὀγδόη δ' ἱερομηνία. Ἐννάτη δὲ νηστεία. Δεκάτη δ' ἡ τῶν σκηνῶν.

De Maccabaico Encaeniorum [s] siue repurgati templi festo, quo per octo dies lucernae accenduntur, incidente in 25 mensis Caslev circa Decembris initia, videndi interpretes ad 1 Maccab. IV, 59 et Io. X, 22. *Iosephus* XII, 11. Tractatus Talmudicus חנוכה, Moses Maimonides in הלכות מגילה וחנוכה. *Seldenus* III, 13 seq. de Synedriis, *Herm. Witsius* in Dodecade Exercitationum p. 568 sq. *Ottonis* Lex. p. 205 sq. *Bartoloccius* T. 1. Bibl. Rabbin p. 400 sq. vbi illustrat scriptum quod Iudaei in festo illo instauralium legunt, cui titulus *Megillat Antiochus* siue volumen de Antiocho, quod latine recudendum dedi in Codice Pseudepigrapho Veteris Testamenti. *Cherubinus a S. Iosepho* T. 2. apparatus biblici pag. 3-5 sqq. *Ioan. Benedict. Carpzouius* in Progr. quod insertum est Boerneri pietati acad. Lipsiensis. pag. 302 sqq. *Daniel Lundius* de Encaeniis, Vpsal. 1706, 8. *Ioan. Oldermannus* de festo Encaeniorum Iudaico, origine festi natiuitatis Christi, Helmstad. 1715, 4. *Diet. Siegfridus Claessen* de Encaeniis Iudaeorum, Christi praesentia condecoratis, Francof. 1722. *Ioannes Frider. Scherer* de Encaeniis. Argentor. 1754. Encaenia quidem in memoriam reaedificati post captiuitatem Babylonicam templi a Iudaeis celebrata esse affirmat et de illis locum Ioannis explicat, sed minus recte ni fallor, Ioannes Chrysostomus homil. LX. in Iohannem: μεγάλη τις ἦν αὕτη ἡ ἑορτὴ καὶ δημοτε-

De

[s] Nicolaus Abramus ad Nonnum p. 46. *Quatuor videntur fuisse encaenia siue dedicationis festa, quorum vnum ad vrbis post Babyloniorum bella instauratae, cetera tria ad belli et altaris dedicationem pertinebant. Primum fuit, quando a Salomone templum a fundamentis erectum est, tertio mense, qui Septembri nostro respondet. 3 Reg. VIII, 8. Alterum quando destructum a Babyloniis, post captiuitatem denuo a Zorobabele fuit excitatum die tertio mensis Adar, Esdrae VI, 15. et III, 7. Iosephus XI, 4. Tertium quando altare profanatum a gentibus, nouumque a Maccabaeis erectum fuit, 25 mensis Caslev. 1 Maccab. IV, 59.*

λῆς. Τὴν γὰρ ἡμέραν καθ' ἣν ὁ ναὸς οἰκοδομήθη, ἐπανελθόντων αὐτῶν ἀπὸ τῆς μακρᾶς αἰχμαλωσίας τῆς ἐν τῇ περσίδι, ταύτην ἦγον μετὰ πολλῆς σπουδῆς.

De festo decimo tertio Adar in memoriam victoriae de Nicanore reportatae celebrato vide *Megillath Taanith* cum notis Ioannis Meyeri, pag. 85 sqq. *Iosephum* XII, 10, 3. *Iosephum Gorionidem* libro 3. c. 21. et *Seldenum* de Synedriis loco citato. De festo die 15to mensis Abh celebrato confer *Cherubinum a S. Iosepho* T. 2. apparatus biblici pag. 394 sqq. De aliorum minorum Festorum, quemadmodum et de Neomeniarum ritibus tangunt pleraque Tractatus itidem Talmudici ראש השנה & מועד קטון: Fit etiam mentio festi cuiusdam in extremo libri *Iudith* editionis latinae, quod in memoriam liberationis per viduam mulierem illam factae apud Iudaeos obtinuerit: Sed quum neque apud Iudaeos veteres illud festum memoretur (Pseudo-Philonem Annii eiusque interpretem R. Azariam non moror) vel hoc ipso nomine etiam liber Iudith suspectus esse visus est hominibus eruditis. Vide et quae Seldenus III, 13. de Synedriis p. 133 sq. *Francisci Riberae* opus de Diebus festis Hebraeorum Manuscriptum extare in Bibliotheca Vaticana, testatur Carolus Iosephus Imbonatus, in Bibliotheca Latino-Ebraica p. 47. De festorum translatione Iudaica disserunt *Cherubinus a S. Iosepho* T. 2. apparatus biblici p. 398 sqq. et *Ioannes Georgius Brand* peculiari disputatione, Marburgi 1685, 4.

VIII. De Iudaeorum anno sabbatico siue septimo videndi interpretes ad Leuit. XXV, 2. sqq. *Maimonides* de iure anni septimi quem illustratum dedit V. C. *Ioan. Henricus Maius* fil. addita dissertatione, de iure anni septimi. Francof. 1708, 4. Tractatus Talmudicus *Schebiith*, P. 1. Mischnae Surenhusianae pag. 155 sqq. *Adrianus Houtingius* in notis ad Tr. Talmud Rosch Haschanah P. 1. Mischnae Surenhusianae pag. 308 sqq. *Ioannes Biermannus* in Mose et Christo, pag. 702 sqq. *Melchior Leydeckerus* de republica Hebraeorum lib. 5. c. 11. *Bernhard. Seb. Cremerus* in antiquitatibus Mosaicotypicis T. 2. p. 543 et 556. *Ioannes Outrein* dissertatione 15. de clangore Euangelii, quae est de clangore anni Sabbatici et Iubilaei, pag. 346 sqq. et in commentatione de sabbato sancto et anno Iubilaeo, quae adiecta est libro belgice edito, Tabernakel Gods onder de Menschen, Amstelod. 1701, 8. *Ioan. Meyerus* de temporibus et festis diebus Hebraeorum, P. 2. c. 17. p. 328 sqq. *Ioan. Gottl. Carpzouius* ad Goodwinum, pag. 442 sqq. *Herm. Conringius* in commentariolo de initio anni sabbatici et tempore messis Hebraeorum, recuso in Thomae Crenii fascic. secundo Opusculor. ad Histor. et Philolog. sacr. spectantium, pag. 301 sqq. et in Opp. Conringii, Brunswigae 1730. iunctim in folio editis, Tom. 6. pag. 265 sqq. *Daniel Lundius* in disput. de anno Hebraeorum septimo, Vpsal. 1710, 8. et Auctor Anonymus in dissertatione, inserta Bibliothecae Germanicae

nicae (*Bibliotheque Germanique*) T. 30. p. 83 ſqq. vbi de rationibus illius legis agitur. De ſollemni legis praelectione quouis ſeptimo anno repetita vide *Io. Henr. Hottingeri* Diſſertationem, Marb. 1717, 4to. *Campegium Vitringam* de ſynagoga vetere lib. 1. Parte 2. c. 4. pag. 308. et *Eduard. Bernhardum* ad Ioſephum p. 321.

De anno Iubilaeo [9] ſiue quinquageſimo, qui ſeruos libertati et agros auitis dominis reſtituebat, neque confundendus eſt cum anno vndequinquageſimo ſabbatico, quo debita remittebantur (vnde *Scheinitta* dici conſueuit) vide interpretes ad Leuit. XXV, 8 ſeq. *El. Bernhardum* ad Ioſephum III, 12. Antiquitatum p. 231. *Maimonidem* de anno Iubilaeo cum notis *Matthaei Beke* editum Lugd. Bat. 1708, 4. *Scaligerum* in Canonibus Iſagog. p. 295. *Hottingeri* Analecta diſſ. 3. *Io. Iacobi Crameri* Theologiam Iſraëlis p. 152 ſeq. *Ioſephum de Voiſin* libro de Iubilaeo ſecundum Hebraeorum et Chriſtianorum doctrinam Pariſ. 1655, 8. *Groſium de Broze* in tractatu hiſtorico de Iubilaeo Iudaeorum Gallice, Pariſiis 1702, 8. *Arnoldum Pontacum* ad chronicon Euſebii p. 246, 249, 277 ſqq. 550. *Cherubinum a S. Ioſepho* Tom. 2. apparatus biblici pag. 367 ſqq. *Bernh. Lamium* de tabernaculo et templo pag. 1283. *Melchior. Leydeckerum* de republica Hebraeorum lib. 5. cap. 12 — 14. *Ioan. Meyerum* de temporibus ſacris et feſtis diebus Hebraeorum P. 2. c. 18. p. 341 ſqq. *Bernh. Sebaſt. Cremerum* in antiquitatibus Moſaicotypicis T. 2. p 556. *Ioan. Gottlob Carpzouium* ad Goodwinum pag. 447 ſqq. *Henricum Culens* in collatione Iubilaei veteris Hebraeorum et noui Chriſtianorum. Antwerp. 1617, 8. Adde ſingulares virorum doctorum de anno iubilaeo Hebraeorum diſſertationes: *Paulli Sleuogtii*, Ienae 1650. et in Diſput. academ. p. 912 ſqq. *Aug. Varenii*, Roſtoch. 1650. et ad calcem commentarii in Exodum. *Ioan. Ern. Gerhardi*, Ienae 1658. *Chriſtiani Kortholti*, ib. eod. *Balthaſ. Scheidii*, Argent. 1667. *Ioan. Adami Oſiandri*, Tub. e. a. *Guſtaui Peringeri*, Vpſal. 1685. *Dauid. Lundii*, Aboae 1693. *Corn. Haſaei*, Bremae 1700. *Ioan. Chriſtiani Buckii*, Witteb. e. a. *Ioannis Marckii*, Lugd. Batav. 1714. et in eius ſylloge Differtat. in V. T. p. 302. *Ioannis Engelhardi Steuberi*, Rintelii 1721. *Ant. Iul. von der Hardt*, Helmſt. 1728. *Ioan. Gottlob*

[9] De etymo vocis Iubilaei vide Ioan. Diecmannum pag. 41. specim. gloſſarii Rabani. Ioannem Wandalinum in diſputat. de vocis Eberinae יובל quae anno Iſraelitarum Iobelaeo nomen dedit, genuina etymologia et natiua ſignificatione. Havniae 1652. Ioan. Adam. Quaſium in diſp. de vera vocis יובל etymologia et ſignificatione. Lipſ. 1731, et Anton Iul. von der Hardt in diſſ. de Iubilaeo Moſis. Helmſt. 1728. Ad exemplum Hebraeorum potius anno quinquageſimo quam centeſimo celebrandum eſſe Iobelaeum, vt aetas humana illud poſſit attingere, ſuadet Chriſtoph. Aug. Heumannus in epiſtola iubilaea ad Ioan. Chriſtoph. Colerum. Lipſ. 1730, 4.

Gottlob Carpzouii, Lipſ. 1730. *Iacobi Ode*, Trai. ad. Rhen. 1736. et rec. 1745. *Ioan. Bernh. Hahnii*, Regiom. 1744. *Alberti Menonis Verpoortenii*, in Faſcic. Diſſertat. Coburgi 1739, 8. euulgato p. 584 ſqq. *Andr. Werneri* comm. de feſto die, quem Iudaei Iubilaeum appellant, in ſupplemento ad Bibliothec. theolog. ſelectam, P. 7. p. 552 ſqq.

De Romanorum ſaecularibus ludis ſacrisque Apollini ac Dianae in primis dicatis, vide carmen *Sibyllinum* quod ſeruarunt *Zoſimus* libro ſecundo, *Phlegonque* Trallianus libro de longaeuis cap. 4. et venuſtis verſibus Latinis expreſſit *Angelus Politianus* cap. 58. Miſcell. Conſulere etiam licebit quae viri docti ad *Catulli* poëmation XXXV. [10] quod *carmen ſaeculare ad Dianam* inſcribitur, et ad *Horatii* carmen ſaeculare quod libro Epodon ſubiicitur: et ad eiusdem libri primi Odam XXI. et libri quarti Odam VI. *Feſtum* in *ſaeculares ludi*, *Valerium Maximum* libro 2. cap. 4. *Cenſorinum* libro de die natali cap. 17. *S. Auguſtinum* lib. 3. de Civ. Dei cap. 18. et *Metellum* Tegerenſeenſem [11] ſaeculi 11. a Chriſto nato Monachum et poëtam pro illa aetate non abſurdum Oda 1 et 2. ad Quirinum, atque e recentioribus *Ioſephum Scaligerum* lib. 2. de emendatione temporum, *Onufrium Panuinium* libro de ſaecularibus ludis, ad calcem faſtorum, Venet. 1558. et Heidelb. 1588. fol. quem Gaudentius Robertus Tomo 1. Miſcell. et Graeuius Tomo XI. theſauri fuit inſeruit: *Petrum Taffinum* Audomaropolitanum S. I. libro erudito de anno ſaeculari et ludis ſaecularibus Romanorum, Tornaci Flandrorum A. 1641, 4. in memoriam Societatis Ieſuiticae quae ſaeculum iam exegerat edito, et Tomo 8. theſauri Graeuiani recuſo: *Ezechielem Spanhemium* diſſ. 9. de vſu numiſmatum p. 852 ſq. editionis Amſtelodamenſis, *Ioannem Ciampinum* in ſacra hiſtorica diſquiſitione de duobus emblematibus in cimelio Cardinalis Carpinei, de quo libro vide ſis Acta Eruditorum Tomo 2. ſupplementi pag. 94. 97. *Iuſti Rycquii* ſyntagma de anno ſaeculari, iubilaeo et annis ſollemnibus diuerſarum nationum, Antwerp. 1625, 8. *Io. Adolphi Turretini* Academicas quaeſtiones de ludis ſaecularibus, Genev. 1701, 4. *Florentii de Bruin* librum Belgice editum, Eeuwſpelen der oude Romeynen, Amſt. 1703, 8. et auctorem diſſertationis de duobus nummis Gratiani, in quorum altero legitur GLORIA NOVI SAECVLI. Pariſ. 1701. Memoires pour l'Hiſtoire des Sciences Tom. 1. pag. 74 ſq. edit. Amſtelod. et illuſtris Leibnitzii atque alterius Anonymi diſſertationes ad eosdem numos in Chriſtophori Woltereckii electis rei numariae pag. 308, 327. Hamb.

[10] Petrus Taffinus carmen id ſaeculare eſſe negat, cap. 16. de ludis ſaecularibus, ſed nullo id facit argumento certo et euidente. *Terentinos* ludos a ſaecularibus haud differre, idem probat pag. 490.

[11] Extat Tomo 1. Antiquarum Lect. Henrici Caniſii.

Hamb. 1709, 4. *S. Boussaci* Noctium theologic. dissert. decimam, quae agit de anno saeculari, et vndecimam, quae agit de anno bissextili. *Ioan. Matthiae Gesneri* commentationem de annis ludisque saecularibus veterum Romanorum, Vinariae 1717. *Eiusdem* dissert. de opinatis saecularium ludorum notis in numis Romanarum Gentium, Gottingae 1745. *Christoph. Frider. Ayrmannum* de ludis Romanorum saecularibus, Vitemb. 1717. *Christianum Gottlieb Schwarzium* de ludis saecularibus sub Philippis Augustis, Altd. 1723. *Ioan. Andream Michaelem Nagelium* de ludis saecularibus veterum Romanorum in Gemara Babylonica commemoratis, Altd. 1743.

In Ecclesia Christiana primus [12] vt multis persuasum Anno 1300, annum Gratiae saecularem celebrandum indixit *Bonifacius VIII.* postea ad quinquagesimum annum sollemnitatem illam reduxit et Iudaici exemplo Iubilaeum vocavit *Clemens VI.* Inde ad triginta tres annos *Vrbanus VI.* et *Bonifacius IX.* denique ad annos quinque et viginti *Paullus II.* et *Sixtus VI.* Confer Bzouii et Raynaldi Annales ad annos Iubilaeorum, et Bullas in iubilaeis illis editas, quae leguntur in Bullario magno Laurentii Cherubini; (licet bullam Clementis VI. qua *prorsus mandat angelis paradisi vt animam illius, quem in via ad Iubilaeum contingat obire, a purgatorio penitus absolutam in paradisi gloriam introducant*, pro supposititia habeant Baluzius ad vitas Paparum Auenionensium Tom. 1. pag. 915 sq. et Io. Schilterus in Obseruat. IV. ad Chronicon Argentoratense Iacobi de Koenigshouen) numos in Iubilaeis iisdem cusos obuios habes in Claudii Molineti et Philippi Bonanni S. I. numismatis Pontificum. De ritibus iubilaei Romani praeter scriptores plurimos Lipenio in Bibl. Theol. memoratos confer si placet *Io. Ernestum Schmidelium* de iubilaeo Romano Anni 1650. Amst. 1654, 12. *Iusti Rycquii* syntagma de anno saeculari Iubilaeo ad Vrbanum VIII. Antwerpiae 1625, 8. *Hieronymum Gratianum* in libro italice edito, del Iubileo del' anno santo. Romae 1599, 4. *Iulium Lauorium* de Iubilaeo et indulgentiis, Romae 1625, 4. *Franc. Mariam Phoebeum* de origine et progressu anni iubilaei. Romae 1674, 4. *Io. Petri Ludouici*, Professoris olim Halensis, opuscula Germanice iunctim edita p. 127 seq. et quos laudat p. 185. Anonymum libro Gallice edito de iubilaeo Romano. Lond. 1700, 8. Hist. des Ouvrages des Sav. A. 1700, pag. 494. *Wagenseilium* in libro Germanice edito de educatione iuuenis Principis p. 179 sq. *Frid. Simon. Loesleri*, Pastoris Heydani in agro Lipsiensi, relationem historicam vulgatam itidem Germanice, Lipsiae

[12] Tamen in Chronico Alberici ad A. C. 1208. dicitur, *quod annus iste quinquagesimus siue iubilaeus et remissionis in curia Romana sit celebratus.* Etiam in bulla Bonifacii VIII. legas, antiquorum relatione compertum, huiusmodi iubilaeum antea obtinuisse.

Lipsiae 1700, 12. et auctius recusam, ibid. 1725, 8. Historischer Bericht vom römischen Jubel-Jahre, et alium editum Gothae eodem anno der Juden, Römer und Christen Jubelfreude. *Georgii Polacchii* illustrationes et commentaria ad bullam Vrbani VIII. pro sancto Iubilaeo. Venetiis 1625, 4. *Io. Fabium* de Iubilaeis Romanor. Pontificum, Helmstadii 1676, 4. et *eiusdem* Anatomen bullae Iubilaeae Innocentii XII. ibid. 1701, 4. ac Clementis XI. ibid. 1705, 4. *Paulli Iacobi Marpergeri* historische Nachricht, was es mit dem A. 1725 zu feyernden römischen Jubiläo für eine Bewandniß habe. Lipsiae 1725, 4. *Thomae Mariae Alfani* Istoria degli anni santi. Neapoli 1725 et 1749, 8. (*Philippi Frider. Hahnii*) historischtheologische Abhandlung von den Jubelfesten in den evangelischlutherischen und römischpäbstlichen Kirchen, 1749, 8. *Ernesti Augusti Bertlingii* Unterricht vom päbstlichen Jubel-Jahre und vom Ablaß. Helmstadii 1749, 4. Eiusdem Versuch einiger Anmerkungen über die päbstliche Jubelbulle Benedict XIV. P. 1. Helmstadii 1750. P. 2. ibid. 1751, 4. Lettres historiques et dogmatiques sur les Iubilés et les Indulgences, par *Charles Chais.* Hagae Comitum 1751, 8. *Dominici Manni* Istoria degli anni santi dal loro principio fino al presente del 1750. Florentiae 1751, 4. Adde *Petri Francii* Orationem XXXII, et Dissertationes de anno Iubilaeo *Daniel. Guil. Molleri.* Altd. 1700. *Godfridi Wegneri,* et *Bernhardi von Sanden.* Regiom. e. a. *Ioan. Wilhelmi de Lith,* praeside Paullo Antonio, Halae eod. a. recus. in eiusdem Antonii syntagmate dissertat. theolog. Halae 1736, 4to. pag. 677 sqq. *Ioachimi Samuelis Weickhmanni* Progr. de Iubilaeo Wittebergensium vero, Iubilaeo, quod Romae 1749 apertum fuit, opposito. Witteb. 1750. Iunge hisce scripta de Iubilaeo Romano in Actis historicoecclesiasticis Vinariensibus Vol. 15. p. 691 sqq. recensita. Videri etiam possunt *Ioan. Hornbeckius* in examine bullae Vrbani VIII. de festis; *Caroli Drelincurtii* faux visage de l'Antiquité pag. 63. *Petrus Molinaeus* in nouitate papismi pag 582 sq. *Hottingerus* in Wegweiser parte 3. cap. 2. pag. 382 seq. et diss. 3. Analect. atque ex Theologis nostratibus *Theodorus Thummius* de iubilaeo antichristiano et indulgentiis pontificiis. Tubingae 1625, 4. *Iac. Heilbrunnerus* in uncatholischen Pabstthum Artic. 3. cap. 3. p. 129 seq. *Io Affelmannus* syntagmate differt. Theol. parte 2. p. 5 sq. *Io. Conradus Dannhauerus* Hodomoria Papaea phantasmate 2. pag. 742, 757, 799, 893 seq. *Io. Gerhardus* Confess. Cathol. lib. 2. parte 3. artic. 16. cap. 5. pag. 126 sq. aliique vbi contra indulgentiarum abusus disserunt. Calendaria Iubilaea, recensionem indulgentiarum per singulos dies anni complectentia, exhibet *Elias Ehingerus* in Historia Ecclesiastica Saeculi 15, p. 408 seq.

Non dubitant etiam Protestantes memoriam saecularem rerum memorabilium et singularium beneficiorum Dei pie obire, vti constat Iubilaeum

Euan-

Euangelicum a Lutheranis nostris passim celebratum 1) Anno 1617 et 1717. in memoriam coeptae a B. Luthero Reformationis: de priore vide praeter Acta variis in locis tum separatim excusa Thom. Lansii mantissam Orationum pag. 496 seq. et V. C. Christiani Junckeri vitam B. Lutheri numismatibus illustratam pag. 368 sq. de posteriori euolue *Ernesti Salom. Cypriani* Hilaria Euangelica. Gothae 1719, fol. Tum 2) Anno 1630 et 1730 in memoriam exhibitae Imperatori Carolo V. Augustanae confessionis: de priore idem Iunckerus p. 438. et Ioan. Erh. Kappius in der Beschreibung des ersten großen evangelischen A. C. Jubelfestes, Lipsiae 1730, 8. de posteriore Relationes innoxiae Anno 1730, p. 1261 sqq. et Coleri Supplementa ad Bibliothecam theologic. selectam. Porro 3) in memoriam religiosae pacis Passauiensis Anno 1655, de quo Iubilaeo praeter Iunckerum pag. 484. confer Io. Benedicti Carpzouii Patris fasciculum myrrhae pag 445 sq. Rev. D Fechtii prolegomena ad commentarium B. Varenii in Esaiam num. 3. et Kappium im freudigen Andenken des den 25sten September 1655 gefeyerten ersten Religionsfriedens, Lipsiae 1754, 8. edit. et Anno 1755, de quo vide Acta historicoecclesiastica Vinariensia Volumine 19. deinde 4) Anno 1676 in memoriam formulae concordiae. Idem Iunckerus p. 484 Denique 5) 1748 in memoriam pacis Monasterii atque Osnabrugae 1648 compositae, de quo Iubilaeo confer eadem Acta historico ecclesiastica Vol. 12 et 13. Omittimus Iubilaea a singularibus populis celebrata vt Anno 1693 a Suecis iussu Regis Caroli IX, in memoriam receptorum in Concilio Vpsaliensi Anno 1593. Euangelicorum sacrorum. Confer *Dan. Guilelmi Molleri* diss. de Iobilaeo Lutheranorum, Altdorfii 1700, et Iubilaeum Anno 1736 a Danis et Noruegicis iussu Regis Christiani VI, in memoriam receptorum Anno 1536 eorundem Euangelicorum sacrorum. Vide saepius laudata Acta historicoecclesiastica Vinariensia. Vol. 1. pag. 952. et Vol. 2. pag. 386. Sic et Academias vertente ab illorum fundatione saeculari [13] spatio Iubilaea celebrare meminimus, vt hoc saeculo Wittebergensem Anno 1702. Giessensem Anno 1707. Lipsiensem Anno 1709. Vltraiectinam Anno 1736. Regiomontanam Anno 1744. Duisburgensem Anno 1755. Gryphiswaldensem Anno 1756. Ienensem Anno 1758. Nec minus *Gymnasia* vt Hamburgense nostrum, cuius Anno 1713 celebrati Iubilaei Acta edidi Volumine quarto memoriarum Hamburgensium, atque Gedanense Anno 1758, et *Scholas*, vt Hallensem Saxonum Anno 1655, cuius acta a D. Godfrido Oleario Superintendente edita prodierunt Rudolphstadii 1666, 4. Sed et *Typographos* Anno 1640 ante ducentos, et Anno 1740 ante trecentos annos inuentae ty-

 po-

[13] Vel etiam dimidii saeculi, vt Academia Leidensis Anno 1725 ab anno quum condita esset centesimo et quinquagesimo.

pographiae Iubilaeum obiiſſe conſtat, ſuntque de Iubilaeo Anno 1640 in manibus Acta *Iubilaei Typographorum* vulgata illo anno Lipſiae in 4to, et B. Doctoris Io. Schmidii Concio in memoriam eiusdem habita Argentorati, typisque exſcripta. Videndus et Clariſſ. Wilh. Erneſti Tentzelii libellus Germanice editus, qui inſcribitur: Diſcours von Erfindung der Buchdruckerey Kunſt, bey Gelegenheit des fünften Jubel-Jahrs. Gothae 1700, 12. De Iubilaeo Anno 1740. celebrato vide Acta hiſtoricoeccleſiaſtica Vinarienſia Vol. 4. p. 472 et 998. ac Vol. 5. pag. 126 ſqq. 612 ſqq. 781 ſqq. et 1092 ſqq.

De Reformatarum Eccleſiarum Iubilaeis vide praeter laudatos a Lipenio Tomo 2. Bibl. Theol. pag. 136. Carolum Drelincurtium in libro Gallico cui titulus: *du Jubilé des Egliſes Reformées avec l'examen du Jubilé de l'Egliſe Romaine.*

IX. De Feſtis Graecorum Ethnicorum nonnulla Pollux lib. 1. cap. 1. titul. 33. diligentiſſimam vero tractationem inſtituit *Io. Meurſius* in libris 6. Graeciae feriatae Lugd. Bat. 1619, 4. quibus alphabetico ordine Feſta Graecorum, Atticorum maxime perſequitur. Idem nonnulla huius argumenti etiam attigit, ſed ſparſim, in Atticis lectionibus et aliis ſcriptis, vti ſingulari libro egit de *Eleuſiniis* ſiue maiore et minore Cereris Eleuſinae Sacro ac Feſto; et alio libro de *Panathenaeis* maioribus quinquennalibus et minoribus annuis, in Mineruae honorem celebratis. Ambo libri eodem anno Lugd. Bat. et eadem forma prodierunt, cumque Meurſii Graecia feriata, additis ex Chirographo Auctoris obſeruationibus nonnullis, recuſi ſunt in Tomo 7. theſauri Antiquit. Graec. Gronouiani. De *Dionyſiis* quoque ſingularem Meurſius librum promiſit, ſed qui nunquam in lucem editus eſt, vnde tanto auidius Illuſtris Viri Ezechielis Spanhemii librum de eodem feſto, cuius iam pridem ſpem fecit, exſpectabamus. Sed et illius operis cum ſummi viri morte ſpes decollauit. De Phiditiis, Syſſitiisque Lacedaemoniorum agit idem *Meurſius* in Miſcellaneis Laconicis lib. 1. cap. 9 ſq. cum quo confer, quae de Phiditiis Cyrenenſium notat *Iſ. Caſaubonus* ad Athenaei lib. 11. c. 9. De Phiditiis ſiue Ἀνδρείοις Creteuſium Euſtathius ad Iliad. V. p. 689. edit. Baſil. idem Meurſius in Creta, lib. 3. cap. 10. atque Cragius de Rep. Lacedaem. I, 9. et de Philoteſiis veterum *Io. Fronto* Academiae Pariſ. Cancellarius in Epiſtolis ſelectis, Leodii Eburonum 1674, 12. editis, epiſtola 1, vbi cum his confert Agapas veterum Chriſtianorum, de quibus infra. De Graecorum epulis publicis confer interim Suidam in πανδαισία et ὡς καλὸν ὦ πόσειδον. Andreae Chriſtiani Eſchenbachii diſſ. 6. de ſympoſiis Sapientum quae inſertae ſunt Eius diſſertationibus Academicis pag. 279 ſq. *Ioan. Guil. Bergeri* Programma de conuiuiis Sapientum, pag. 345. Stromatei Academici, et *Laur. Arrhenii* diſſertat. de ſympoſio Graecorum. Vpſaliae 1725, 8. De ſacris Graecorum Romanorumque epulis ſollem-

sollemnibus per varia festa celebratis vide Stuckium I, 33. Antiquitatum Conuiualium. De epimeniis siue festo et sacrificio epulari nouilunii vide *Edmundum Chishull* pag. 103 et 104. ad Inscriptionem Sigeam. De Charistiis Romanorum Ouidius 2, Fastor. et Valerius Max. 2, I. 8. Ceterum vt argumentum nostrum persequamur, *Petri Castellani* Gerhardimontensis ἑορτολόγιον s. de Festis Graecorum liber prodiit Antwerp. 1617, 8. *Io. Fasoldi* Barutho-Franci Graecorum veterum Ἱερολογία siue 12. Decades festorum, expositae Ienae 1676, 12mo. Vterque libellus vna cum *Io. Ionstono* de Festis Graecorum iam supra nobis memorato, iterum excusus est in eodem tomo 7. Antiquit. Graecar. a Cl. *Gronouio* collectarum. *Ioan. Ludouici Ruelii* Religio gentium circa festa. Cellis 1663, 12. De hoc ipso argumento nonnulla quoque habent *Ioan. Gothofredus Lakemacherus* antiquit. Graecor. sacr. Parte 4, c. 2. *Ioan. Vlr. Steinhoferus* Graeciae sacrae, P. 2, c. I. *Christian. Brunings* compend. antiquitat. graecar. cap. 26, et *Ioan. Philippus Pfeifferus* in antiquitatibus Graecis pag. 98 sqq. sed is, perinde vt Fasoldus ex Meursio periit pleraque omnia. Meursii Obseruationibus succinctius digestis non contemnenda quaedam adiecit *Io. Potterus* in Archaeologiis Atticis 2, 19 sq. Tom. 12, thesauri Gronov.

De festis quibusdam Atticis praeclara itidem nonnulla notarunt *Sam. Petitus* in eximio suo ad Leges Atticas commentario, non longe ab initio, *Aegidius Menagius* in Dissert. Gallice edita super Terentii Heautontimorumenon, vbi de triplicibus Dionysiis, Lenaeis, Dionysii κατ' ἄστυ et Anthesteriis de quibus accuratissime egit Ezechiel Spanhemius ad Aristophanis ranas; vt veluti notiora praetereamus, quae de festis Graecorum obseruauit *Lilius Gyraldus*, Syntagmate 17, de Diis. De festo Attico *Steniis* adeundus etiam V. C. *Ludolphus Kusterus* ad Aristophanis Thesmophoriazusas v. 481. De Pyanepsiorum festo, quasi κυάμων ἑορτὴν (Bohnen Fest) dicas, oblatione omnis generis fructuum in honorem Apollinis celebrato, Baudelotus de Dairual in dissertatione edita Gallice Paris. 1712, 4. *Fête d' Athenes representé sur une Cornaline antique du Cabinet du Roi.* De sacris Carneis in honorem Apollinis Carnei a quibusdam Graeciae populis celebratis singulari commentatione egit *Ioan. Bened. Carpzouius.* Helmst. 1754, 4.

Philippus Iacobus Maussacus quoque collectionem de festis et Legibus Atticis promisit pag. 26. ad Harpocrationem, verum illud opus nunquam lucem adspexit.

X. De Eleusiniis Mysteriis maioribus ac minoribus, et Festo Cereris Eleusiniae, praeter *Meursium, Pfeifferum, Potterumque*, et alios iam laudatos adire non poenitebit *Iosephum Scaligerum* pag. 39. ad Eusebium, *Marshamum* in Canone chronico, *Dionys. Petauium* ad Themistium p. 411 seq. edit. Harduinianae,

nianae, *Iac. du Portum* p. 260 ad Theophrasti characteres, *Mezeriacum* T. 1, p. 343 ad Ouidium, et *Ism. Bullialdum* pag. 250 sq. ad Theonem Smyrnaeum. Mysteria Cereris historice explicant *Io. Clericus* Tom. 6. Bibliothecae vniuersal. p. 61 sq. *Nic. Calliachius* de sacris Eleusinis et eorum mysteriis, T. 4. Thesauri antiquitatum Roman. et Graecarum Io. Poleni, pag. 317 sqq. *Ioan. Guil. Bergerus* de mysteriis Cereris et Bacchi, pag. 834. Stromatei Academici. *Io. Aug. Bacchius* in Dissertatione pro mysteriis Eleusiniis. Lipf. 1745. Physice eadem mysteria explicat *Eschenbachius* in Epigene suo, siue, commentario de Poesi Orphica pag. 11 seq. De Cerycibus mysticis, munus sacrum in Eleusiniis sustinentibus, commentatus est *Henricus Augustus Zeibichius* duabus dissertationibus. Wittebergae 1752. De cistis mysticis, in quibus quaedam Cereris arcana a mulieribus gestabantur, confer *Ioan. Lamium* in collectione Dissertationum Academiae Etruscae, T. 1, P. 1 pag. 63. De hymno in honorem Cereris decantari solito confer *Friderici Strunzii* dissertat. de hoc argumento, Witeb. 1722. editam. Num Eleusinia ex Aegypto Athenas traducta fuerint, disquirit *Herm. Witsius* pag. 186. Aegyptiacor. Quomodo Athenis translata sint Romam, disputat *Schurzfleischius* in Opp. hist. polit. p. 863 sq. Celebrata, praeter Atticos, fuisse Eleusinia a Celeensibus, Phliasiis, Pheneatis, Lacedaemoniis, Parrhasiis, Cretensibus, et Romanis ipsis auctore Hadriano Imperatore, probatum it Meursius cap. vltimo. De Panathenaeis praeter Meursium et alios paullo ante nominatos, agunt idem *Marshamus* in Canone chron. *Io. Seldenus* ad Marmora Oxoniensia pag. 74. *Thom. Lydias* ad eadem Marmora pag. 166. De Bacchanaliis antiquis et hodiernis liber *Io Nicolai* [14] seorsim editus Anno 1679 et recusus in Tom. 7. Antiquit Graecarum. Marmora Taurinensia P. 1. pag. 29 sqq. *Christoph. Neander* in historia Bacchanaliorum, recusa in Claussingii Iure publico Rom. T. 4 pag. 192 sqq. *Matthaeus Aegyptius* in Explicatione SCti de Bacchanalibus, siue, aeneae vetustae tabulae Musei Caesarei Vindobonensis. Neapoli 1729, fol. *Iacobus Herrnschmidius*, Oettingensis, in Dissertatione de Bacchanaliis. Norimb. 1626, 12. *Suantes Gustauus Dietzius* in dissertat. de eod. argumento. Lipf. 1691. et *Christi. Frider. Kranewitter* duabus dissertationibus de Bacchanalibus gentilium. Witteb. 1710, 4. Addatur *Paulli Mariae Paciaudi* commentarius de σκιαδιοφορήματι, siue de vmbellae gestatione, Romae 1752, 4. in quo quum de tempore Bacchanalia celebrandi, tum de ritibus in eorum celebratione obseruatis copiose disputatur. De cistophoris, quod fuit tum numorum, in quibus Orgiorum sollemnia expressa sunt, tum hominum

[14] Nicolai liber hic est Professoris Tubingensis, non Ioannis Nicolai, Ordin. Praedicatorum Monachi, cui tribuitur in Iacobi Quetif et Iacobi Echard Bibliotheca scriptorum Dominicanorum, T. 2. p. 650.

hominum genus, ciſtam myſticam portantium, eruditam diſſertationem edidit *Alexander Xauerius Panelius*, Lugduni 1734, 4. Non adeo ſcelerata fuiſſe veterum Bacchanalia, quam vulgo creditum eſt, contendit *Iulius Rondellus* in Diſſert. de Choenice Pythagorae, Gallice edita Amſt. 1690, 12. De Mithrae Sacris *Athanaſius Kircherus* in Obeliſco Pamphilio, et in Tom. 1. Oedipi Aegyptiaci, *Thom. Stanleius* in Hiſtoria Philoſophiae Orientalis pag. 110 edit. Lat. *Th. Gatakerus* pag. 238 ſq. Aduerſ. *Caſaubonus* et *Salmaſius* ad Hiſtoriam Auguſtam, *Thomas Hyde* de veteri religione Perſarum pag. 108 ſq. et praeter alios *Philippus a Turre* in monumentis veteris Antii, editis Romae 1700, 4to. De Theogamia in honorem nuptiarum Plutonis et Proſerpinae, Bandurius T. 1. Numiſmat. p. 115. De variis Myſteriis ſacriſque Aegyptiorum Oſiridis, tum Bacchi Orgiis et Trietericis, Perſarum Mithriacis, Graecorum Eleuſiniis et Theſmophoriis, Thracum ſ. Samothracum Orphicis plura nos et diſtinctiora doceret, ſi tuliſſet aetatem, Iceſii liber de Myſteriis, quem laudat *Clemens Alexandrinus* in Protreptico. Videnda interim quae praeter eundem Clementem p. 9 ſq. prodit *Arnobius* lib. 6. contra Gentes p. 169 ſq. et lib. 7. pag. 225, 229 ſq. Singulare opus de Arcanis rei Hieraticae et Teleſticae moliri ſe ſignificauit Rev. D. *Valentinus Erneſtus Loeſcherus* Superintendens olim Dresdenſis in Noua antiquis Relationibus Anni 1701, p. 179 ſq. Sed grauioribus et magis arduis negotiis haec et alia quae in affectis habuit multa praeclara coactus eſt omittere. De variis luſtrationibus Gentilium, quibus tum in Myſteriis tum alibi vſos eſſe conſtat, prae ceteris laudandus eſt eruditus liber *Ioan. Lomeieri* Zutphanienſis, editus primum Anno 1682, 4to, atque iterum, auctore iam defuncto auctior, ſub titulo Epimenidis, Zutphaniae 1700, 4. Vide etiamſis *Petrum Taſſinum* Ieſuitam de anno ſaeculari Romanorum cap. 6. *Ioan. Saubertum* de ſacrificiis cap. 11. *Iac. Perizonium* ad Aeliani Variarum lib. 8. cap. 5. *Iſaacum Caſaubonum* ad Theophraſti characteres, pag. 302. *Ieremiam Hoffmannum* de luſtrandi purgandique veterum gentilium ritibus circa aquam obſeruatis. Witteb. 1660. *Ioannem Vlric. Haffnerum* de aqua luſtrali veterum gentilium. Ienae 1687. *Chriſt. Clementinum* de luſtratione hominum per ignem, Havniae 1692. *Magn. Dan. Omeiſium* de expiationibus apud veteres gentiles vſitatis. Altd. 1700. et *Ioan. Godofred. Leſchnertum* diſſ. duabus de luſtrationibus veterum gentilium praecidaneis. Witteb. 1709.

XI. Die feſto vetitum fuit Athenis cuiquam iniuriam facere quoquo modo, aut quicquam decernere, niſi quod ad feſtum pertineret: neque cuiquam manus iniicere licebat, quamuis reo, Eleuſiniis et Dionyſiis durantibus: vide *Sam. Petitum* de Legibus Atticis p. 17 ſeq. et p. 36 ſq. et p. 49. Idem tamen p. 45 obſeruat feſta non videri otio transacta eſſe ab omnibus, quanquam

Romanos constat per ferias a famulis operibus cessasse. Conf. *Ciceronem* lib. 2. cap 12. de legibus pag. 98 et 117 edit. Adriani Turnebi, *Seruium* in Georgic. lib. 1. v. 268. *Macrobium* Saturnal. lib. 1. cap. 16. *Tibullum* lib. 2. eleg. 1. et quae obseruat *Henr. Ernestius*, libro de studiis festis diebus non competentibus pag. 74 sq. Thargeliis durantibus nec pignus, nec quicquam quod alterius esset, capere licebat, vt notat *Meursius* pag. 148. Graeciae feriatae. De sobrietate per dies festos ab Ethnicis obseruata vide quae idem Ernstius pag. 35. Durantibus Olympiis per totam Graeciam a bello cessatum docet *Plutarchus* in Lycurgo, ad quem locum addas notas Clariss. *Dacerii*. Extat et *Ioan. Ludouici Ruellii* libellus de Religione gentium circa festa, editus Cellis 1663, 12.

De anno, mensibus et Calendario Atticorum, aliorumque Graecorum, conferendi quos laudaui in Menologio siue libello, iam supra memorato, de centum circiter populorum mensibus, excuso Hamburgi 1712, 8.

XII. De festis siue, vt lib. 22. vocat Ammianus, *caerimoniosis* diebus Romanorum consulendus *Ouidius* inprimis in libris Fastorum, quorum sex postremos vel non additos ab illo Poeta, vel intercidisse dolendum est. Ouidium illustrarunt tum alii, tum *Carolus Neapolis* in anaptyxi ad fastos Ouidianos, Antwerp. 1639, fol. E recentioribus hoc argumentum illustrant, praeter *Rosinum* et *Dempsterum* libro 6. Antiquitatum Roman. *Burchardum*que *Gothelf Struuium* cap. 8 et 9. et *Gyraldum* syntagmate XVII, de Diis, *Petrus Morestellus* in Alypio s. libro de priscorum Romanorum feriis Lugd. 1605, 4. *Sibrandus Tetardus Siccama* in praecidaneis ad Fastos Calendares Romanorum, Campis 1599, 4to. ambo recusi in Tomo 8. thesauri Graeuiani, vbi et alia huc facientia reperiuntur. Adde *Rudolphum Hospinianum* de festis Iudaeorum et Ethnicorum: cuius libri editio tertia excusa est Geneuae 1675, folio. Et *Ioan. Baptistae Couturii* dissertationem de festis Romanorum, quae legitur in memoriis Academiae Inscription. Parisiensis Tom. 1, p. 76 sqq. *Palladii* Methonensis Sophistae liber περὶ τῶν παρὰ Ῥωμαίοις ἑορτῶν; Suidae memoratus intercidit. De *Brumalibus* confer *Stuckium* antiquitat. conuiual. lib. 1. cap. 34. De *Floralibus* eorumque ludis vide *Ouidium* Fastorum lib. 5. v. 183 sqq. *Lactantium* lib. 1. c. 10. § 6 et 7, et Auctorem *des Reflexions sur les deux plus anciennes medailles d'or Romaines*, in Ephemeridibus eruditis (Iournal des Savans) Anni 1721 pag. 564 sqq. De *Lupercalibus* XV. Cal. Martii celebratis euolue *Ouidium* Fastor. lib. 2. v. 267 sqq. *Alexandr. ab Alexandro* dier. genial. lib. 4. c. 12. et *Michaelis Rosalli* dissertationem, Groningae 1712, 4. De *Matronalibus* Calendis Martii celebratis lege *Ouidium* Fastorum lib. 3. v. 299 sqq et *Pitiscum* ad Suetonii Vespasianum, c. 19. De *Saturnalibus* medio Decembri peractis legantur *Ezechiel Spanhemius* p. 322 sq. et pag. 328. *Dio Cassius* pag. 907. *Ioan. Franc. Simon* in Historia

Historia Academiae inscription. Parisiensis, Tom. 2. pag. 78 sqq. et *Georgii Gottlieb Boerneri* dissertatio de Saturnalibus, Lips. 1751. De *Vinalibus* et *Vindemialibus* confer *Venutum*, Mus. Cortonens. pag. 14 sqq. et *Ioan. Christi. Hoieri*, *Ioan. Casp. Hoieri* et *Christi. Wilh. Schneideri* orationes tres de antiquitatibus sacris atque feriis vindemialibus, Ienae 1757, 4.

XIII. De Anno et Calendariis veterum Romanorum quemadmodum Christianorum quoque scriptores complures laudaui in eodem Menologio meo et in Bibliotheca latina IV, 6. Prae caeteris commendandus *Franciscus Blondellus* in Historia Calendarii Romani, Gallice scripta, editaque Paris. 1682, 12. qui Romuli Calendarium exhibet pag. 41. Numae Pompilii pag. 47. Calendarium Iulianum p 65. Calendarium Ecclesiasticum vetus p. 139. Gregorianum denique p. 259. Ex ista Blondelli historia Calendarii Romani excerpta ampla inseruit *Ioannes Wasse* Bibliothecae litterariae, Londini 1724, 4. editae. Vulgauit etiam *Henricus Leonhardus Schurzfleischius* librum de Anno Romanorum, Wittebergae 1703, 4. in quo Herwartianum quoque Calendarium exhibet cum Petri Lambecii et Aegidii Bucherii notis, quibus suas obseruationes adiunxit. Haud quaquam praetereundos nobis hoc loco eos esse iudicamus, qui edendis atque illustrandis Calendariis Ecclesiasticis et medii aeui operam impenderunt. Quare digni sunt, qui commemorentur *Fridericus Althanus* e comitibus *Saluaroli*, qui dissertationem euulgauit de Calendariis in genere, et speciatim de Calendario Ecclesiastico: cui annexa sunt complura peruetusta Hagiologia nunc primum edita, Venetiis 1755, 8. *Alexius Symmachus Mazochius*, cuius commentarius in vetus marmoreum S. Neapolitanae Ecclesiae Kalendarium prodiit Neapoli 1747, 4. *Ludouicus Sabbatinus d'Anfora* qui italico sermone edidit notisque adiectis illustrauit Vetustum Calendarium Neapolitanum, nuper repertum. Neapoli 1744, 4. *Franciscus Pagius*, qui nouum Calendarium Ecclesiasticum Romanum subiecit Tomo tertio vitarum Pontificum, Antwerp. 1718, 4. *Iosephus Simonius Assemannus*, Bibliothecae Vaticanae Custos, qui in edendis illustrandisque Calendariis ecclesiae vniuersae, gentiumque, quae Christo nomen dedere, Graecorum, Syrorum, Armeniorum, Aegyptiorum, Aethiopum et Latinorum cum laude versatur: cuius libri Tomus primus, Calendaria ecclesiae Blauicae, siue, Graeco-Moschae continens, euulgatus est Romae. 1750, 4to maiori. Calendaria duo peruetusta, nunc primum edita ex manuscriptis codicibus, alterum bibliothecae Ambrosianae, alterum apud Camillum Sitonium, inseruit Muratorius T. 2. P. 2. Scriptorum rerum Italicarum, p. 1021. Volumine tertio Thesauri Antiquitatum ecclesiasticarum, cuius supra p. 294. mentionem fecimus, eiusdemque sectione 4. duo quoque exhibentur Calendaria vetusta. Hisce addantur ii, qui Calendaria medii aeui ediderunt, *Christianus*

nus Gottlob Haltausius, cuius Calendarium medii aeui, praecipue Germanicum, prodiit Lipsiae 1729, 8. et *Ioan. Iac. Rabe*, qui Calendarium festorum dierumque mobilium atque immobilium perpetuum, Onoldi 1735, 4to edidit. Quibus iungas DE REBEQVE *Remarques sur le calcul Ecclesiastique des fetes mobiles, qui est en usage depuis la Reformation du Calendrier*, in memoriis Treuultinis Ann. 1724, p. 523.

XIV. Inter festa Christianorum, hoc est, Deo dicatos dies, (vide S. Bouffaci noctes Theolog. diss. 7. pag. 131 sqq.) primo loco memorari debet *Dies Dominicus* ἡ τοῦ κυρίου ἀναστάσιμος, ἡ κυριακή, Constit. Apostolic. II, 59. qui Sabbato Iudaico successit, auctoritate Apostolica, resurrectionem Christi victoriosam Psal. CX, 4. effusionemque Spiritus S. in Apostolos singulis hebdomadis celebrante. Vide Interpretes ad Actor. XX, 7. 1 Corinth. XVI, 2. Hebr. IV, 7. Apocal. I, 10. *Cotelerium* ad Epist. Barnabae Tomo 1. Patrum Apostolicorum p. 47 sq. *Ferdin. Mendozam* ad concilium Illiberitanum T. 1. Labbei, p. 1164 sq. *Dionysium de Rives*, Auenionensem Capucinum, in triplici tractatu, de verbo *creo*, de mutatione Sabbati in Dominicam, et de primatu Petri, Lugduni 1663, 4. *Cherubinum a S. Iosepho* apparatus Biblici T. 2. p. 233 sqq. p. 242 sqq. B. *Kortholti* paganum obtrectatorem p. 307 sq. *Brissonium* ad legem Codicis Theodosiani de Spectaculis p. 24 sq. *Valesium* ad Euseb. p. 279. *Herm. Conringii* programmata sacra pag. 113 sq. *Io. Mich. Heineccii* descriptionem Ecclesiae Graecae, Germanice editam, parte 3. p. 152 sq. *Ioan. Guil. Ianum* p. 16 seq. ad Eusebii Alexandrini sermonem insignem ac lectu dignum de die Dominico celebrando, quem primus e codice Bodleiano et Vaticano edidit et versione ac notis illustrauit, Lipsiae 1720, 4. *Andream Riuetum* in appendice ad explicationem Decalogi, Opp. T. 1. p. 1338. *Franciscum Gomarum* in inuestigatione sententiae et originis Sabbati, cap. 6. Opp. p. 273. *Iosephum Binghamum* Originum, siue, antiquitatum ecclesiastic. XIII, 9. Vol. 9. p. 13. *Christoph. Matth. Pfaffium* de originibus iuris ecclesiastici p. 79 et 153. *Ruardum Andalam* de sabbato V. T. et die dominica N. T. in Bibliothec. Brem. T. 8. p. 541 et Io. Georg. Abichtii dissertat. de sabbato Christiano ex historia N. T. Witteb. 1731. Recte hoc ab Apostolis factum esse et fieri potuisse aduersus Iudaeos tuentur *Wagenseilius* in telis igneis Satanae pag. 558 sq. *Io. Pearsonius* ad Symbolum Apostolicum p. 469 sq. editionis Latinae, *Ludov. Capellus* in tractatu de Sabbato p. 281 seq. operum postumorum, quibus addes *Hugonem Menardum* notis ad Barnabae Epistolam p. 202 seq. S. *Athanasius* [15] quidem non dubita-

uit

[15] Athanas. Tom. 1. p. 1060. Idem tamen hoc p. 1066 explicat sic, vt Christum resurrectione sua diem Dominicum consecrasse dicat, quod nemo negauerit. Atque ita forte

etiam

ait affirmare Christum ipsum loco Sabbati diem Solis sollemni cultui dedicasse. Idem legas in *Talmude* tractatu *Auoda Sara* cap. 1. quod testimonium non contemnendum videtur *Io. Hoornbeckio* p. 176 de obseruando praecepto decalogi de Sabbato. Neutiquam tamen hoc certo probari posse existimem, et sufficit nobis quod hoc in honorem Christi factum sit auctoribus Apostolis. Confer *Ioan. Moebii* diss. a quibusnam dies dominicus consecratus sit cultui diuino, Lipsiae 1688. *Octauus dies* aliis dictus est, vt *Ignatio* Epist. ad Magnes. cap. 9. *Iustino* Martyri p. 260 dialogi cum Tryphone, et forsan *Irenaeo* libro deperdito de Ogdoade. Aliis *primus*, quia reuera primus dies est a quo Sabbatum septimus: et *μίαν σαββάτων* pro *πρώτη* dici, Luc. XXIV, 1. et Ioan. XX, 1. doctissimi interpretes annotarunt. Confer *Vossii* Harmoniam Euangel. p. 359, 363. *Diem Solis* quoque vocant idem *Iustinus* in Apologia I. pro Christianis p. 132 edit. Grabii. *Tertullianus* cap. 16. Apologetici, itemque alii, quod id notius esse ethnicis, ad quos scribebant, ducerent: neque enim aegre ferebant Christiani hoc nomen licet ab Ethnicis [16] repetitum, qui vt *Ambrosius* serm. 61. *in ea die Saluator veluti Sol oriens discussis infernorum tenebris luce resurrectionis emicuit.* Κυριακὴν ἡμέραν siue *diem Dominicum* pro die Paschatos accipiunt nonnulli Apocal. I, 10. vt *Paullus Colomesius* in obseruationibus sacris p. 100. certum tamen est hoc nomen pro die Solis frequentatum esse non primum a Constantino M. sed ab antiquissimis Christianis vt Ignatio Epist. ad Magnes. cap. 9. Confer *Suicerum* in Κυριακή. Resurrectionis diem pro quolibet die Dominico dixit *Amalarius* editus a Mabillonio Tom. 2. Analect. p. 101 et 138. confer *Meursii, Suiceri* et *Cangii* glossaria in voce ἀναστάσιμος ἡμέρα. Idem *Suicerus* T. 2. p 290 sq. agit de more non Ebionaeorum modo sed et aliorum Christianorum antiquissimorum qui *Sabbatum* et diem Solis pariter feriabantur. De quo confer Constitutiones Apostol. VIII, 33. *Hug. Grotium* explicatione Decalogi p. 57 sq. ad Actor. XV, 21. *Stephan. Curcellaeum* dissert. de esu sanguinis, p. 958 sq. Opp. *Timanni Gasselii* Historiam Ecclesiastic. p. 230 seq. *Laur. Zaccagnii* prolegomena ad monumenta vetera p. 78 seq. et *Iusti Henningi Boehmeri* diss. 1. ad Plinii Epistolam de Christianis. Idem hodieque feruntur

facere

etiam accipiendus *Eusebius*, a Christo translatum Sabbatum scribens in Ps. XCI. Apud Tertullianum vero IV, 12. contra Marcionem, legas Christum sabbati diem benedictione Patris a primordio sanctum benefactione sua fecisse sanctiorem.

[16] De Planetaria dierum denominatione, quam haeresibus adscribit Philastrius haeresi CXII. videnda Io. Moebii dissertatio, Lips. 1687. De Syluestro Pontifice in eius vita, et in breuiario Romano 30 Decemb. leges eum *Sabbati* et *diei dominicae* nomine retento, reliquos hebdomadae dies *feriarum* nomine distinctos appellari voluisse. *Pro Veneris* die Ignatius ad Trallianos dixit *parasceuen*, Iustinus Martyr τὴν πρὸ τῆς Κρονικῆς, Irenaeus *pridie ante Sabbatum.*

facere Aethiopes. Vide D. *Phil. Nicolai* Tomo 2. operum pag. 21 et *Iobi Ludolphi* comment. ad historiam Aethiopicam pag. 239. Auctor eruditus libri, Londini 1639. hoc titulo editi: *Dies dominicus, siue succincta narratio ex S. scripturarum et venerandae antiquitatis Patrum testimoniis concinnata, et duobus libris distincta*, lib. 1. c. 1. p. 4 et c. 3. p. 13. c. 3. p. 13. contendit, Sabbatis etiam in sacros coetus conuenisse Christianos, vti die dominica, qua frequentiorem occasionem Deum celebrandi, et Euangelium praedicandi haberent; ceterum longe abfuisse, vt eadem sollemnitate et deuotione sabbatum, qua diem dominicam celebrauerint. Interiecto tempore variis conciliis Sabbatum cum die Dominico pari religione obire et cum Iudaeis atque gentibus festa agere prohibitum fuit. Vide quae viri docti ad Canonem 37 et 39 Laodicen. *Bellarminum* lib. 3. de cultu Sanctorum cap. 10. et *Philippum Iacobum Hartmannum* siue *Sclerandrum* in libro de gestis Christianorum sub Apostolis p. 303 sq. et quae de haeresi Sabbatianorum *Cotelerius* ad Constitutiones Apostol. l. 5. c. 15. Christianos solitos esse, *stato die ante lucem conuenire*, narrat Plinius lib. 10. ep. 97. vbi per *statum diem* maxima eruditorum virorum pars intelligendam diem dominicam siue diem solis esse censet. Vide *I. A. Bartels diss.* de stato die veterum Christianorum. Witteb. 1727. et *Frid. Andreae Hallbaueri* pristinam Christianae rei faciem a Plinio repraesentatam. Ienae 1738. Sed dissentit ab hisce viris *Iustus Henningius Boehmerus* in dissertat. de stato die Christianorum, quae primum obtinet locum in Dissertationibus Iuris Ecclesiastici antiqui, in qua totus in eo est, vt ostendat, Plinium per *statum diem* non intellexisse diem dominicam, sed sabbatum siue septimum hebdomadis diem, quo sacris operabantur Iudaei. Boehmeri argumenta examinauit atque refellit *Ioan. Laurentius a Mosheim* in Institutionibus historiae Christianae maioribus, saec. 1. pag. 379 et 380. vbi idem ille Vir Eruditissimus nil impedire putat, ne verba Plinii latiori sensu capiantur, vt scilicet Plinius generatim tantum Christianos stato die conuenisse tradat. De Sabbato Mariano Ecclesiae Romanae consulas Io. Henr. Hottingeri primitias Heidelbergenses p. 350 seq. et hodegum Germanice editum p. 2. p. 202 sq. Ritus Christianorum veterum die Solis obseruati v. g. quod conuenirent ad faciendas preces et ad conciones siue adhortationes audiendas, et ad sacram Synaxim celebrandam: quod illa die non adorarent de geniculis (excepto festo Pentecostes, de quo Rich. Simon p. 261 ad Gabrielem Philadelphiensem) non ieiunarent, et similia, apud *Brissonium* libro laudato, *Henricum Ernstium* de studiis diebus festis non competentibus, Sorae 1656, 4. *Suicerum* in vocibus Σάββατον, νηστεία, γονυκλισία, et alios qui de moribus et ritibus primorum Christianorum scripserunt, *Guil. Caueum, Claudium Fleury* siue *Florum* et *Godfridum Arnoldum* videri possunt. De pietate diem domi-

dominicam celebrandi a vespera Sabbati vsque ad alteram vesperam, vide *Continuation des Memoires de Litterature et d'Histoire* T. 1. pag. 1 sqq. De legibus quibusdam Sabbati religione hominum animos soluentibus vide Traité de la Police T. 1. p. 332 sq. Qui Sabbatum Iudaico more celebrandum contendebant, *Sabbatici* etiam appellabantur, vti Iudaei ipsi *Sabbatarii* [17] dicuntur poetae Martiali IV, 4. *Petrobrusiani* vero et post eos plurimi alii vt *Brownistae* recentiori aetate, praeter diem Dominicum omnia festa reiiciebant, contra quos disputant *Henricus Morus* p. 441. operum Theologicorum et *Rich. Montacutius* Apparatu ad Origines Ecclesiasticas p. 376 sq. et Tomo 1. originum Ecclesiasticarum p. 131. Loco diei Solis notum est Muhamedanos, celebrare *diem Veneris* siue [18] in memoriam Mahomedis, illo die a Mécca profugi hoc faciant, siue id acceperint ab antiquiore ritu Saracenorum, de quo Seldenus II, 4. de Diis Syris p. 289. Constantinus M. vero diem Veneris etiam festum haberi et negotia forensia ac ciuilia illo intermitti voluit, quod eodem passus esset optimus Seruator. Vide Eusebium IV, 18. de vita Constantini, Sozomenum p 412. et e recentioribus Tillemontium T. 4. Historiae Imperatorum, Gallice editae p. 593, 595. *Czeremissos* siue *Scheremissos*, vicinos Siberiae populos, diem Veneris sanctiorem habere notauit *Philippus Ioannes de Strahlenberg* pag. 419. Europae et Asiae septentrionalis. Dies Mercurii, quae feria quarta dicebatur, conuentibus quoque, stationibus et ieiuniis celebrata est. Vide *Ioan. Martini Chladenii* dissertationem de stationibus Veterum Christianorum. Lipsiae 1744. § 18. Ex variis relationibus etiam constat Ethnicos qui habitant circa Ormum et Goam *diem Lunae* quot hebdomadis festum agere, quemadmodum *dies Martis* colitur circa Guineam, et *dies Iouis* ab iis populis qui Magno Mogoli parent, vt adeo per totam hebdomadem nullus supersit dies praeter *diem Mercurii*, qui non ab aliqua gente hebdomadatim festus habeatur, quanquam et ille quandoque celebratur a Iapanensibus, quum enim hi nullum singulis hebdomadis festum diem agant, sed singulorum mensium diem 15 et 28tum celebrent, hosce mensium dies in diem Mercurii saepius incidere perspicuum est. Confer *Mottanum Vayerum* Tomo 12. operum p. 32. edit. in 12. Incolas qui insulam Formosam habitant, neque vllum hebdomadarium neque vllum alium festum diem celebrare notatum Mandelsloio in relatione de suo itinere et eidem Vayero pag. 360. Sed in Georgii Psalmanazaris descriptione

[17] In Beniaminis itinerario mentio Iudaeorum Cypriorum, qui diem Solis hebdomadatim egerunt festum. Confer Iac. Rhenferdum de fictis Iudaeorum haeresibus § 35.

[18] Confer Hottingeri primitias Heidelbergenses pag. 371 sq. Pearsonium ad Symbol. Apostol. p 472. Thom. Smithum de moribus Turcarum pag. 28 sq. et Pocockii specimen historiae Arabum p. 317 sq.

descriptione Insulae Formosae, incertum qua fide, multa de festis Formosanorum traduntur. Vt vero ad Christianos redeamus, de nominibus et ratione dominicarum dierum atque hebdomadum apud Graecos per totum annum videnda Leonis Allatii dissertatio, eius libro de consensu Ecclesiae Or. et Occidentalis subiecta: Heineccius in descriptione Ecclesiae Graecae parte 3. p. 182. sq. Suicerus et Cangii glossarium in Κυριακή. Idem Latinae Ecclesiae nomina persequitur et cum Graecis confert in glossario latino, voce *Dominica*. Graeci ferias hebdomadis a subsequente Dominica, Latini a proxime praecedente appellare consueuerunt. Confer Beueregium ad Synodicum p. 35 b. et 157.

XV. De aliis Christianorum festis eorumque origine ritibus etc. varia scripta extant *Rudolphi Hospiniani* Tiguri Anno 1593 et nouissime Genev. 1674, fol. *Matthaei Dresseri*, Lipsiae 1593, 8vo. et qui Chronicon festorum scripsit *Riuandi*, ἑορτογραφία *Georgii Hessi*, *Ioachimi* praeterea *Hildebrandi* enchiridion de priscae et primitiuae ecclesiae sacris publicis, templis et diebus festis Helmst. 1652, in 4to, tum singularis de festis liber qui non minus quam alter a nobis iam memoratus lucem iterum adspexit ibidem 1701, 4. *Ioan. Andreae Schmidii* historia festorum et Dominicarum, quae prima vice prodiit, Helmstadii 1721, 8vo. deinde auctior ibid. 1726, 8. Non praetereundus etiam B. *Bebelius* Antiquitatt. Ecclesiast. Saec. IV, Tom. 2, p. 846 sqq. *Theodori Thummii* tractatus historico-theologicus iam supra laudatus de festis Iudaeorum et Christianorum: *Christianus Wilduogelius* in Chronoscapia Legali de iure festorum, Ienae 1699, 4. *Caspar Calvoer* Tomo 2. Ritualis Ecclesiastici. *Iosephus Binghamus* lib. vicesimo originum ecclesiasticarum, et *Caspar Finckius* de diebus festis et feriatis, qui in ecclesiis augustanae confessionis celebrantur, Gissae 1612, 8. Adde *Ioan. Frid. Mayeri* historiam praecipuorum N. T. festorum, Gryphisw. 1706. *Petri Eluii* dissertationem de festis christianis, Vpsaliae 1708, 8. et *Godofr. Wegneri* dissertat. de festis mobilibus, Regiomonte 1700. Ex Pontificiis consulendi sunt *Baronius* ad A. C. 58. Num. 92. *Franciscus Suarez* in opere de virtute et statu religionis, libro secundo, qui totus est de diebus festis, et acerbus Hospiniani ac Dresseri insectator *Iacobus Gretserus* Iesuita libris 2. de festis Christianorum, eiusque auctario de festo Corporis Christi Ingolstad. 1612, 4. et lib. 1. de cruce pag. 56 sq. vbi festa Crucis persequitur. *Andreae* vero *Wilckii* liber de festis Christianorum, et *Io. Weitzii* heortologium complectitur varia veterum recentiumque Poetarum carmina praecipuorum festorum argumentis respondentia, notisque ab editore illustrata, quemadmodum in D. *Io. Conr. Dannhaueri* hagiologio festali habentur conciones a Theologo illo praestantissimo habitae in diebus festis et nonnulla etiam circa originem festorum hinc inde monentes. Ceterum singulari cura in hoc argumento illustrando versatus est *Adria-*

nus

nus Bailletus qui Parisiis 21 Ian. Anno 1706 obiit, et praeter vitas sanctorum N. T. 12 Voluminibus vitas sanctorum V. T. vno volumine, Topographiamque et Chronologiam sanctorum, etiam historiam festorum fixorum Gallica lingua edidit et duobus voluminibus historiam festorum mobilium Dominicarum et feriarum est persequutus Paris. 1703, 8vo. et in fol. et ante Bailletum *Lud. Thomasinus* presbyter Oratorii die 24 Dec. Anno 1695 Parisiis defunctus in tractatu Gallice edito de festis Paris. 1683, 8. *Carolus Guietus* Iesuita Gallus in Heortologia s. libro de festis propriis locorum, Paris. 1657 fol ap. Cramoisium. De Festis Latinae Ecclesiae videndus etiam *Isidorus* Hispalensis libro sexto originum cap. 18. *Edmundus Martene* in libro de antiqua ecclesiae disciplina in diuinis celebrandis officiis, Lugduni 1706, 4. et *Cangius* glossario in vocabulo *Festum.* De festis Christo et Mariae virgini sacris librum edidit italico sermone *Prosper Lambertinus*, Ecclesiae Rom. tum Purpuratus, dein Pontifex, hoc indice ornatum: *Annotazioni sopra le Feste di nostro Signore e della beatissima vergine secondo l'ordine del Calendario Romano.* Roueredae 1741, 4. Is liber deinde cum altero illo de missae sacrificio ex italico in latinum sermonem a Michaele Angelo de Giacomellis versus, Patauiique 1745, fol. sub hoc indice euulgatus est: Prosperi Cardinal. Lambertini, postea Benedicti XIV, P.M. commentarii duo, de Domini nostri Iesu Christi, matrisque eius festis, et de missae sacrificio retractati atque aucti. Inter statuta Bonifacii apud Dacherium T. 9. spicilegii vltimum est, vt *Presbyteri diebus Dominicis populo festa celebranda annuntient, Natalis Domini, Circumcisionis Domini, Epiphaniae, Purificationis Mariae, Paschatis Domini, Ascensionis Domini, Natalis Ioannis Baptistae, Passionis Petri et Paulli, Assumtionis S. Mariae, Natiuitatis S. Mariae et Passionis Andreae.* Ex quo indiculo Dacherius obseruat, quam pauca festa tunc celebrare mos fuerit Christianis. Similia vide in conciliis Anno 1287, 1332, 1362, 1420 et Anno 1549 apud Lunigium in continuatione partis primae spicilegii ecclesiastici p. 779 sq. De *Octauis* festorum singulari libello Venetiis 1739, 8vo, euulgato agit *Ioannes Baptista Pittonus.* De religione veterum Christianorum in celebrandis festis consule *Ludouicum Cresollium* Antholog. sac. p. 147 sqq.

Festorum multitudinem atque, vt Erasmus [19] iam conquestus est, in immensum accrescentem turbam in Ecclesia Romana tanquam scholam otii ac turpitudinis exagitat *Henr. Morus* p. 554. operum theologicorum, et *Lutherus* T. I. Altenburgens. pag. 428, b. 500, a. Confer *Georg. Wicelium* in via regia apud *Eduardum Brownium* Tomo 2. fasciculi rerum expetendarum et fugiendarum p. 729. et grauamen 37. in eodem opere pag. 363, Tom. I. *Ben. Pictetum* T. 2. Theol. Christianae p. 169. edit. Genev. Anno 1708. Gisb. Voetium T. 3.

[19] Vide Epistolas post Clementem Romanum a Colomesio editas p. 294.

T. 3. selectar. disputationum pag. 1284 sqq. Muhamedanorum Iudaeorumque in illam Festorum multitudinem inuectiuas vide sis ap. *Hottingerum* in historia Ecclesiastica Saec. XVI, parte 2, p. 134 sq. Duodecim [20] Festa Mariae solius celebrat Romana ecclesia, de quibus inter Pontificios agit *Io. Iacobus Komarec* in Mariali theoretico et practico, Italica lingua Romae Anno 1690, 4. edito, sed videnda etiam quae circa illa festa monuerunt ex protestantibus *Andreas Riuetus* in apologia pro Maria lib. 2. c. 16. T. 3. operum: *Hottingerus* in Wegweiser Tom. 2. p. 193 sq. *Frid. Vlr. Calixtus* in historia immaculatae conceptionis Mariae pag. 265 sq. ad finem vsque libri; *Ioan. Rainoldus* in colloquio cum Hardto pag. 771 sq. *Ioan. Andr. Schmidius* Prolusionum marianarum octaua, quae est de Mariae festis Ecclesiae vel Graecae vel Romanae propriis; et *Io. Frider. Mayerus* in Ecloga euangelica in festum Visitationis Mariae, P. 2. Eclog. Euang. Mayero-Neumeisterianarum p. 240 sqq. De incommodis plurium festorum nonnulla suae de Sabbato exercitationi praemisit *Io. Sam. Stryckius* Halae Saxonum 1703, 4. Ex ipsis etiam Romanae Ecclesiae asseclis consulere iuuabit praeter iam laudatum Wicelium, *Nicolaum de Clemangis* saeculi XV. scriptorem, de nouis celebritatibus non instituendis, p. 143 sq. Operum, *Io. Baptistae Thiers* die 28 Febr. Anno 1703 denati librum de festorum dierum imminutione Lugd. 1668, 12, quem valde commendat Colomesius pag. 131. Obseruationum sacrarum, et Elias du Pin T. 18. p. 274. atque *Ossati* Cardinalis epistolam ad Regem Henricum IV, datam 18 Ian. 1599. [21] Hisce igitur incommodis ipsorumque Pontificiorum de immensa festorum dierum multitudine querelis permotus Benedictus XIV, imminuendae illorum multitudinis, quod iam diu ceperat, consilium tandem Anno 1748 exsequutus est, data Romanae ecclesiae addictis licentia, vt *minoribus festis diebus missae tantum sacrificio interessent, ceterum negotiis familiaribus seruilibusque suis operibus, sine vllo prorsus conscientiae scrupulo, incumbere integrum cuique esset.* [22] Iacobus

[20] Franciscus Suarez libro de festis c. 8. festa Mariae octo commemorat, nempe praeter sex illa, quae ab vniuersa E. R. celebrantur, festum *Praesentationis*, de quo Surius ad 21 Nov. et *dedicationis S. Mariae maioris ad Niues* Romae, 5 Aug. Durandus VII, 7. tantum quatuor, *annuntiationem, assumtionem, natiuitatem, et purificationem:* deinde addit, a quibusdam etiam festum *Conceptionis* celebrari, *quod ipse* tamen haud probat, quum in peccato concepta fuerit.

[21] Vrbani VIII. constitutio Anno 1642. facta de festis sanctorum non multiplicandis legitur T. 4. Brillarii p. 231. Concilium Tarraconense A. C. 1242, T. 4. Thesauri anecdotorum Edm. Martene p. 286. haec decreuit: *Quum otium et desidia fomentum pariant vitiorum, festiuitatum multitudinem duximus separandam, quum in illis eo, quod non laborant, pauperes aggrauentur, et otiosi et desidiosi ad illicita prouocentur.*

[22] Magnos, vt haud difficile est ad coniectandum, motus excitauit Pontificis consilium, scripta-

Iacobus Koelmann omnes praeter dominicum dies festos abolendos esse disputat libro de festis diebus in Reformatis ecclesiis celebrari solitis. Traiecti ad Rhenum 1693, 4. Missarum multitudinem imminuit Concilium Lateranense sub Benedicto XIII. A. C. 1725. Tit. 13. cap. 8.

XVI. Festa Dominica s. sollemniora Ecclesiae Graecae haec memorantur a *Leone Allatio* pag. 13. de libris Ecclesiasticis Graecorum: Annunciatio B. Virginis, Christi nativitas, Baptismus Christi, transfiguratio in monte Tabor, Resurrectio Lazari, festum Palmarum, Lignum Crucis, Resurrectio Christi, Ascensio Christi, et Spiritus Sancti in Apostolos effusio. Huic denique Allatius adiungit, Deiparae assumtionem, additque eam, licet non semper locum inter festa apud Graecos [23] habuerit, modo tamen certum sibi vindicare, nec fine.

scriptaque varia, quibus festorum dierum multitudo partim defensa partim oppugnata est, peperit, quae in vnum volumen coacta prodiere italice sub hoc indice: *Raccolta di Scritture concernenti la Diminuzione delle Feste di precetto, Luccae 1748, 4.* Litterae breuiores a Benedicto XIV, ad Archiepiscopos et Episcopos Siciliae citra Pharum, Messanensem item et Panormitanum Archiepiscopos, et ad Archiepiscopos atque Episcopos Etruriae datae, quibus illis imminuendae festorum dierum turbae licentia conceditur, insertae sunt Actis historicoecclesiastic. Vinariensibus, Vol. 15, p. 907 sqq.

[23] Etiam apud Latinos tardius celebratum hoc festum 15 Augusti, licet inter Augustini sermones de sanctis, duodeuigesimus legatur in assumtionem Mariae. Sed tribuendus est Ambrosio Autperro, cuius temporibus circa A. C. 770. de assumtione B. Virginis agi coepit. Confer Mabillonium T. 2, Saecul. 3. Benedictin. p. 270. Natalem Alexandrinum H. E. saec. secundo pag. 278 sq. edit. in folio, Dan. Papebrochium in Epistola ad Ioan. Mich. Heinecciuin inserta huius operi de sigillis pag. 165. Baluzium pag. 565. ad Gratianum; et Io. Launoium in iudicio de controuersia super exscribendo Parisiensis Ecclesiae Martyrologio (contra Nicolai Billialdi Vindicias Parthenicas) Paris. 1671, 8. Vide et quae Claudius Iolius Canonicus Paris. in dissertatione de verbis Vsuardi 15 Aug. et in Epistola pro Vsuardo Apologetica Paris. 1669, 1670. contra Iac. Goudini Doctoris Sorbonici et Canonici Paris. assumtionem B. Virginis vindicatam, item Iacobus Boileau in obseruationibus ad eiusdem Goudini librum. Consule etiam Florentinium ad Martyrolog. Hieronymianum p. 263 sq. et quae B. Antonius Reiserus in Launoio confessore pag. 763 sq. contra ea quae Lambecius in itinere Cellensi et Tom. 8. Bibl. Vindobon. p. 132 sq. In Calendario siue Lectionario veteri, quod Ioan. Fronto edidit, et in aliis antiquioribus monumentis memoratur celebratio *pacifationis* siue *dormitionis* S. Mariae, quae Graecis *κοίμησις*. Vide Ioan. Frontonis dissertationes ecclesiasticas a me (*Fabricio*) iunctim editas p. 221 seq. et Suicerum in *κοίμησις*. Neque assumtionis vocabulum initio aliter acceptum, quam pro dormitione, Walafridus Strabo in assumtionem B. Virginis T. 15. Bibl. Patrum, edit. Lugdun. p. 219.

Virgo Dei genitrix de corpore ducta pudico
In requiem Domini transiit ecce sui.

Euangelium festo assumtionis explicandum est Lucae X, 38 sqq. vide Guiberti Abbatis opera pag. 298. Sepulcrum B. Virginis ostenditur Hierosolymis. Vide Eugenii Rogeri, Fratris

ſine piaculo negligi. De feſtis diebus *Apoſtolorum* adeundus *Io. Dallaeus* de pſeudepigraphis Apoſtolicis lib. 1. cap. 11. pag. 139 et cap. 14. pag. 169 ſeq. Alia recentiorum Graecorum feſta vide apud *Thomam Smithium*, in Epiſtola de ſtatu Eccleſiae hodiernae Graecorum pag. 16 ſq. *Paullum Ricautum*, in libro Anglice primum, tum Gallice edito de ſtatu Eccleſiae Graecae cap. 6. et Rev. *Ioan. Mich. Heineccii* delineationem Eccleſiae Graecae parte 3 c. 3 *Suicerum* in theſauro et *Cangium* in gloſſario mediae Graecitatis. Sed et Typicum Irenes Auguſtae, in Analectis Graecis Benedictinorum p. 248 ſeq. vbi varia feſta memorantur, ne de Lectionario, Euchologio et aliis libris Graecorum Liturgicis dicamus. Ἑορτολόγιον Sebaſti Trapezuntii Kymenitae, typis exſcriptum Buccareſti in Walachia 1701, 4. De feſtis Graecorum adeundus quoque *Balſamon* apud Leunclauium in iure graecoromano T. 1. p. 160 ſqq. De feſtis Coptorum Seldenus III, 15. de Synedriis. De feſtis Chriſtianorum orientalium eleganter libro de notis chronologicis anni mortis et natiuitatis Domini noſtri Ieſu Chriſti diſſertationem inſeruit Mar. Lupus. Dies feſtos Euangelicorum recenſet Hieronymus Guilielmus Schmidt in deſcriptione dierum dominicorum atque feſtorum anni euangelici, Germanice Norimbergae 1730. 8. edita.

Dies *Sanctorum* memoriae conſecratos in Graecorum *Menologiis* et Latinorum *Martyrologiis* conſignatos videre licet, de quibus nolo iam copioſius diſſerere poſt ea quae de Menologiis ad *Allatium* de libris Eccleſiaſticis Graecorum dixi, et quae in Schediaſmate de libris Eccleſiaſticis Latinorum et Actis Sanctorum annotauit *Nicolaus Petrus Sibbern*, Glückſtadienſis Holſatus. Witebergae 1706, 8. atque Kalendarium Syriacum impreſſum Romae Anno 1622. De martyrum veneratione conſule *Caſp. Sagittarii* librum de martyrum natalitiis in primitiua eccleſia, Ienae 1678. et auctiorem, ibid. 1696. *Ioachimi Ioannis Maderi* commentationem de ſancto Laurentio martyre eiusque monaſterio prope Scheningam. Helmſtadii 1656, 4. *Ioachimum Hildebrandum* de natalitiis veterum ſacris et profanis, p. 79 ſqq. *Ioan. Fellum* in notis ad Cypriani Epiſtolam XII, pag 27. edit. Oxonienſis. *Ioan. Henrici Stuſii* commentationes duas de natalitiis eccleſiaſticis, Gothae 1737 et 1738. et *Ioan. Paulli Schwabii* diſſertationem de inſigni veneratione, quae obtinuit erga martyres in primitiua eccleſia Altorfii 1748.

Feſtum *Circumciſionis* auctor blaſphemi libri תולדות ישו. p. 22. inepte fingit inſtitutum eſſe a Petro Apoſtolo, longe enim ſerius *Octaua Natiuitatis* celebrari coepit, quibus deinde poſt aliquot ſaecula acceſſit alter ille *Circumciſionis* titulus. Vide *Bellarminum* lib. 3. cap. 15. de beatitud. et cultu ſanctorum.

Fratris Ordinis Minorum, deſcriptionem terrae ſanctae, Gallice editam Pariſiis 1664, 4to, pag. 156.

rum. *Edmund. Martene* de Ecclesiae disciplina in diuinis officiis, p. 96. sqq. *Baronium* ad Martyrolog Romanum Calendis Ianuar. *Casaubonum* Exerc. 2. ad Baron. cap. 9. et *Montacutium* 1 Orig. Ecclesiast. p. 126 seq. 136. *Faustini* Homilia contra varias superstitiones Calendis Ianuariis vsitatas (vnde ἑορτὴν Σατανικὴν vocat Chrysostomus homilia 1. de Lazaro, T. 5. edit. Ducaei p. 18.) edita est a *Bollando* Tom. 1. Act. Sanctorum Ianuarii pag. 2. adde *Chrysostomi* orationem in Calendas, quae incipit καθάπερ χορὸς T. 1. edit. Montfauconianae p. 679. *Asterii* homiliam quartam, *Canonem Trullanum* LXII. *Sirmondum* ad sermonem *Augustini* de Calendis Ianuariis T. 1. Opp. Sirmondi p. 335. *Ioan. Sauaronis* ad eundem sermonem notas memoratas du Pinio T. 17. Bibl. Eccl. p. 59. *Petrum Possinum* ad *S. Nili* Epistolam 81. vbi etiam de veterum Christianorum per illam diem deuotione. Vide et Cangii glossarium in *ceruulus* et *Kalendae*, *Hugonem Menardum* ad Poenitentiale Romanum T. 14. Bibl Patr. p. 931. et ad concordiam regularum cap 50. § 4. atque *Aloysii Nouarini* schediasmata sacra libro 5. cap 16. Kalendas Ianuarii prohibentur colere Christiani can. 2 Concilii Turonensis A. C. 567. Agyrtarum Calendis Ianuariis, Natalibus Christi et die Candelarum ianuas oberrantium stipemque petentium meminit Io. Tzetzes Chil. XIII. hist. 475. De *festo Fatuorum* siue innocentium puerorum Calendis vel V. Ianuarii abolito in Gallia, et restituta sollemnitate Circumcisionis Domini vide *Ioan. Busaeum* ad Perri Blesensis Epistol. 126. et in appendice. (T. 24. Bibl. Patrum p. 1371, 1373 sq.) *Honoratum de S. Maria*, Carmelitam, in Tomo secundo obseruationum Gallice editarum de regulis et vsu Critices, Paris. 1717, 4. lib. 3. dissert. 3. vbi etiam de festo subdiaconorum. Querelam ad Gassendum p. 73. *Antonii Pagi* Criticam Baronianam ad A. C. 1187. num. 17 sqq. et *Francisci Pagi* breuiarium de vitis Pontificum, T. 4. pag. 570 seq. De Hippodromis per Calendas Ianuarias institutis vide praeter *Nilum* Epistola laudata, *Sidonium* carmine 23. v. 307 seq. De strenis et donis quae initio anni quemadmodum aliis quoque diebus festis mitti ad amicos consueuerunt videndus *Zaccagnius* ad Epistolam *Nysseni*, in collectione veterum scriptorum p. 354, 379. *Ausonius* Tollii p. 645. *Symmachus* X. Epist. 35 et 27. *Petauius* ad Iuliani Misopogonem p. 306 seq. edit. Paris. *Iac. Godofredus* ad Codicem Theodosianum Tom 2. p. 439 sq. vbi de strenis [24] imperatori oblatis, *Io. Tristanus* Tom. 2. Hist. Imperatorum pag. 643. *Casp. Ziegleri* Kalendae Ianuariae

[24] Ex Symmachi libro 10. Epist. 35. Metellus Tegerseensis in Quirinali Oda apud Canisium Tomo 3. Antiquit. Lectionum edit. nouae parte 2 p. 121.
Strenas nobilitas Caesaribus pils, Rex dignis procerum dabat
Vibi quas Latiae turn iuuens dedit Rex Titus Tatius prior
Factas accipiens paupere munere Verbenas studio patrum.

nuariae ad L. vnd. C. de oblatione votorum lib. 12. Witemb. 1657, 4. *Ioan. Strauchii* Kalendae Ian. ad eand. legem. Brunſw. 1667, 4. *Iulius Caeſar Bulengerus* lib. 2. c. 27. de Imperat. Rom. *Caſaubonus* ad Athenaei III, 18. vbi de nominibus ἐπινομὶς et ἐναρχισμὸς. *Philip. Horſtii* Schediaſma de ſtrenis votisque Ianuariis, Ien. 1632, 4. *Chriſtiani Frid. Franckenſteinii* diſſ. de nouo anno Lipſ. 1673, 4. atque *Martini* inprimis *Lipenii* ſtrenarum ciuilium et Eccleſiaſticarum Hiſtoria Lipſ. 1670, 1677, 4. et Tom. 12. theſauri Graeviani: *Iacobi Iunck* Xeniothecion, Colon. 1683, 4. *Hieron. Boſſius* Ticinenſis de ſtrena, Mediolan. 1624, 8. et in Sallengrii nouo Theſauro Antiq. Rom. T. 2. pag. 1393. *Theodori Marcilii* Hiſtoria ſtrenarum, orationibus aduerſariis et carmine explicata Pariſ. 1599, 8vo, quibus adde ſuccinctam ſtrenarum Hiſtoriam traditam Gallice a *Renato Ioſepho Turnemine* S. I. in memoriis litterariis Treuoltinis Anni 1705, pag. 102. edit. Amſtelod. *Ioan. Baptiſtae Vrſati* Epiſtolam ad Guil. Antonium Scotum inſertam Diario eruditorum Italiae T. 35. p. 79 ſqq. *Staniſlai Santinelli* diſſertationem de ſtrenis, ib. p. 90 ſq. Strenarum varia genera perſequitur *Iacob. Sponius* in Epiſtola inſerta Tomo 9. Theſauri Gronouiani, p. 205. et in libro Gallico, *Recherches curieuſes d'Antiquité*, p. 485 ſqq. Stipis, quam populus ſtrenae loco dabat Imperatoribus, mentio paſſim fit a Suetonio et Dione, et in veteribus Inſcriptionibus apud Gruterum p. 106. Numus Antonianus noui anni auſpicia exhibens ex Bibliotheca Cardinalis Camilli editus illuſtratusque a Bellorio, Romae 1676, 8. prodiit. Lucernam ſepulcralem, in qua Victoria tenet clypeum votiuum cum his verbis: *anno nouo fauſtum felix*, exhibent Acta Eruditor. 1692. p. 226. Paullus Alexander Maffeus parti primae veterum gemmarum p. 113 ſqq. ſubiunxit expoſitionem cryſtalli veteris cum hac inſcriptione: *annum nouum fauſtum perennem felicem Imperatori. Andreae du Cheſne* Ianuariae Kalendae, ſeu de ſollemnitate noui anni tam ethnica quam chriſtiana, prodierunt, 1602, 12. De eo, quod iuſtum eſt circa vota noui anni conſule Philippi Richardi Schroederi diſſertationem, Regiomonte 1721. Primus anni dies μεγάλη νουμηνία et πάγκοινος ἑορτὴ Romanis quoque feſtus et aliis gentibus. Confer *Ouidium* 1. faſtorum 167 ſeq. 176, 185. Tibullum III, 1. *Valeſium* ad *Ammiani* XXIII, 1. *Libanii* ἔκφρασιν Καλανδῶν Tom. 1, Operum p. 178. *Procopium* lib. 1. c. 10. de aedificiis domus Iuſtiniani, vbi is refert, *Calendis, Ianuariis* Senatum in curiam conuenientem ἐνιαυτοῦ ἑορτὴν ἄγειν. De Iudaeorum Roſch haſchanah diximus ſupra p. 435. de quibus a noui anni primo die ad feſtum expiationis ſe praeparantibus conſules *Io. Morinum* l. 9. de Sacramento poenitentiae cap. 34. Chinenſes tempore anni vertentis non ferunt domi ſuae peregrinum, ne fortunam anni futurii auferat. Vide Lettres edifiantes T. 13. p. 318.

De

De *Epiphaniis* siue *Theophaniis* die 5 vel 6 Ianuarii (vide Vsserium de anno solari p. 20. et S. Nili narrationem 4. p. 60. edit. Possini) quibus memoria [25] Natiuitatis Christi, et baptismi (vnde etiam dictus dies *τῶν Φώτων*, confer Beueregium pag. 213 seq. ad Synodicum) et mutatae in vinum aquae ac denique Magorum recoli consueuit, videndus *Cotelerius* ad lib. 5. Constitutionum Apostolicar. c. 13. *Valesius* ad Ammiani Marcellini XXI, 2. *S. Sedati* Episcopi homilia in Epiphania T. 11. Bibl. Patrum Lugd pag. 1093. *Edmund Martene* de antiqua Ecclesiae disciplina in Diuinis officiis pag. 107 sqq. *Isaacus Casaubonus* ad Baronium exercitat. 2. cap. 11. *Ioan. Matthaeus Caryophilus* notis ad Casaubonum in Ioannis Andreae Eudaemonis defensione Baronii lib. 2. c. 3. p. 130. et *Eudaemon* ipse lib. 2. c. 13. p. 190 sqq. *Hugo Menardus* ad Sacramentarium Gregorii M. p. 35. *Tillemontius* Tom. 1. memor. Hist. Eccles. p. 13. 24. 29. *Suicerus* in Thesauro et in Obseruationibus sacris p. 43 sq. et in glossario utroque *Cangius*, *Florentinius* ad Martyrologium Hieronymianum p. 229 sq. *Bollandus* T. 1. Actor. Sanctor. Ianuarii Tom. 1. p. 8. 323 et 664. *Brissonius* ad legem Codicis Theodosiani de spectaculis p. 41 sq. *Montacutius* Tom. 1. Originum Eccles. p. 237 seq. *Petauius* ad Epiphan. pag. 359. et de incarnatione pag. 114 seq edit. Paris. *Henrici Blumenbachii* Antiquitates Epiphaniorum, Lipsiae 1737. et *Simplicius Verinus* siue *Salmasius* contra Grotium pag. 136 sq. vbi aduersus Petauium obseruat non Epiphaniis ieiunatum, sed per *νήστιμον ἡμέραν* apud Theophilum Alexandrinum intelligi vigilias Theophania praecedentes. Extant et *Io. Kindleri* diss. de Epiphaniis Witteb. 1684. et *Io. Paulli Hebenstreitii* de Epiphania et Epiphaniis apud Gentiles et Christianos. Ienae 1693. De festo magorum consule *Frider. Spanhemium* T. 2. dubior. Euangel. p. 290. Potest praeterea consuli licet fabulis scatens hinc inde *Henrici Crombachii* Historia et Encomium trium Regum, non paruo volumine in folio editum Colon. 1651. adde *Ioannis de Lions* librum gallico sermone editum: *Traités singuliers et nouveaux contre le paganisme du Roy boit.* Parisiis 1670, 12. De imagine trium Regum, quam aiunt iter facientibus et aduersus varios morbos proficuam vide Relationes innoxias Anni 1723, pag. 497. De festo conuersionis Paulli 8 Cal. Februarii Innocentius III, lib. 1. Ep. 44. et Acta Sanctorum T. 5. Iunii 29. p. 467. De

[25] Epiphania pro Natali Christi ponuntur ab Ammiano XXI, 2. vbi vide Valesium. Vicissim Epiphania a Natalibus Christi distinguuntur in Menandri Historici Byzantini excerptis Hoeschelianis p. 120. *ἀτὰρ ὁ Πέτρος ἔμεινεν αὐτοῦ ἐπιδημήσων τῇ* ΓΕΝΕΘΛΙΑΙ *ἑορτῇ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ; ἤδη γὰρ προσπέλαζε τῆς ἡμέρας τὸ σέβας. Ἔτι δὲ καὶ τῇ Θεοῦ* ἘΠΙΦΑΝΕΙΑΙ. *τὰ νόμιμα ἁγιστεύσας, μετὰ ταῦτα ἐπέβη τῶν* Περσῶν. Alioqui vocabulum *ἐπιφάνια* et *Θεοφάνια* apud Scriptores externos praesentiam et manifestationem Numinis alicuius denotat. Vide Ezech. Spanhemium diss. 5. de praestantia numismatum p. 388 sq. edit. Amstelodamensis.

De Festo *Purificationis* Mariae, siue vt Graeci appellant ὑπαπαντῆς, quod Anno Iustinani imp. XV. A. C. 542. institutum tradunt *Theophanes*, *Georgius Hamartolus*, *Paullus Diaconus* XVI, 21. Histor. misc. *Nicephorus* XVII, 28. Hist. *Sigebertus* ad A. C. 542: aliique; licet ad Apostolorum aetatem eius originem referre velit *Iosephus Nerius* lib. 2. cap. vltimo Analector. Ad Gelasium Papam *Honoratus de S. Maria* T. 2. de regulis et vsu Criticae lib. 3. dissertat. 5. vide *Casaubonum* p. 170. Exerc. *Seldenum* III. de Synedriis Hebraeorum p. 130. *Rich. Montacutium* 1. Origg. Eccles. p. 157. *Tillemontium* T. 1. memoriar. pag. 449. edit. Paris. et Tom. 8. p. 786. *Edm. Martene* p. 115 seqq. de disciplina ecclesiae in diuinis officiis. *Hug. Menardum* ad sacramentarium Gregorii M. pag. 40 sq. *Baronium* ad Martyrolog. Romanum et *Bollandum* in Actis Sanctor. ad 2 Februar. Tom. 1. p. 268 sq. *Angelum Roccham* in opusculo de praesentationis Mariae in templo Historia et festiuitate Rom. 1597. *Ioan. Moebium* diss. de Hypapante Lips. 1691. *Florentinium* ad Martyrologium Hieronymianum p. 225 sq. *Suicerum* in Thesauro, *Cangium* in glossario. *Binghamum* Origin. Ecclesiastic. lib. 20. c. 8. § 5. et *Aegidii Menagii* origines Gallicas in *Chandeleur*, quomodo Gallis dictum illud festum, vt Germanis Lichtmesse, de quo H. C. L. *Stochausen* de cultu ac vsu luminum antiquo Trai. ad Rhen. 1726, 12. cap. 1. pag. 10 sqq. et D. *Ioan. Bened. Carpzouius* ὁ μακαρίτης in homiliis vernaculis quibus problemata quaterna ex singulis per annum Euangeliis proponit resoluitque Tom. 1. pag. 286 sq. Homilias quae sub Methodii, Cyrilli Hierosolymitani, Nazianzeni, Nysseni, Ambrosii, Chrysostomi et Fulgentii nominibus in festum ἀπαντήσεως feruntur, recentiorum auctorum esse contendunt viri docti, licet pro Methodii Homilia pugnet Allatius diatriba de Methodiis p. 341 sq. Vide quae Wilh. Ernestus Tenzelius diss. de ritu lectionum sacrarum § 6. et Tillemontius memor. T. 8. p. 786 et T. 9. p. 613.

De *Quadragesimae*[26] sollemnitate, qua nuptiae, natalitia, commemorationes martyrum non fiebant, contra obtinebant Xerophagiae et ieiunia, videndus *Aloysius Nouarinus* Adagiorum sacrorum T. 2. excursu 11. p. 33 sq. *Ioan. Filesacus* de Quadragesima Christianorum, inter eius varia opuscula diatriba secunda, Parisiis 1614, in 8. edita. *Binghamus* Origin. ecclesiastic. libro 21. c. 1. *Christianus Wilduogel* de eo quod iustum est circa tempus Quadragesimale, (in eius

[26] Quadragesima dicta a XL. diebus quibus Christus ieiunauit, vnde et alia ieiunia passim quadragesimae nomine veniunt, de quibus infra capite XI. *Carniprinium* siue *priuicarnium* vocatur Dominica Quinquagesimae siue Estomihi. Vide Macrorum Hierolexicon et Cangii glossar. Ceterum Menagius in Originibus Italicis Gallicisque in *Carnouale* istud nomen cum Ferrario putat dictum non quasi *carouale*, sed potius quasi *carnasciale*, Carnalia scilicet festa, rt Saturnalia, Liberalia.

eius Chronofcopia legali) *Io. Ioachimi Homborgii* de Quadragefima Chriftianorum veterum et ritibus in ea quondam vfitatis differtatio Hiftorico-Theologica, Helmft. 1677; 4. *Georgii van Daffel* de iure temporis quadragefimalis, Argentorat. 1617, 4. Primum Ieiuniorum Sabbatum Graecis dicitur πρωϊοσάββατον, vt notat Cangius in ea voce, vti Dominica in albis κυριακὴ δευτερόπρωτος, de quo idem notis ad Zonaram pag. 61, 62. *Septuagefimae, Sexagefimae* et *Quinquagefimae* non inuenio mentionem ante B. Gregorium, inquit Bellarminus, quem de his, fi placet, vide III, 14. de beatitudine et cultu fanctorum.

De Bacchanaliis fiue furialibus (pudet dicere) Chriftianorum in Romana praecipue Ecclefia, [27] quem morem a Bacchanaliis Gentilium alii, alii vt *Schickardus* a Iudaico Purim deriuant, exftat praeter *Io. Nicolai* et *Herrenfchmidii* diatribas fupra laudatas, *Ioan. Cafpari Zeumeri* differtatio, Ienae 1699. et altera Rev. D. *Chriftophori Sonntagii*, quae infcribitur faltus ab extremo in extremum geminus fub vigiliam Carnis priuii declinandus, Altdorfii 1709. Illam Paganiae fpeciem pluribus deteftatur S. Bouffacus in noctibus theologicis differt. 5. de ieiuniis male aufpicatis. Hieronymus autem Cardanus de libris propriis pag. 49. ita de Bacchanaliis: *Poft opus aggreffus fum Mediolani vacationibus quadragenariae, feu Bacchanalium potius, Anni MDLXI. Ita enim non obfcurum eft noftra aetate celebrari ante quadragenariam vacationes, in quibus ludunt, conuiuantur, perfonati ac laruati incedunt, denique nullum luxus et lafciuiae genus omittunt. Sybaritae et Lydi Perfaeque vincuntur. Nec tantum bonis operibus ac piis quadragenaria promerentur, quantum peccant iis Lupercalibus.* Si qui funt e noftris, qui ieiunia omnia reiiciunt, Bacchanalia huiusmodi viuunt, eos a Stanislao Hofio T. I. Opp. pag. 362. iure meritoque reprehendi non dubitamus. Baptifta Mantuanus libro fecundo faftorum, quum Lupercalia ethnica perftrinxiffet, fubiungit:

Ifta fuperftitio, leuis haec infania noftros
Tranfiit in mores.

De Dominica *Lactare*, [28] rituque idolum mortis illa die eiiciendi, iucundam lectu diatribam edidit M. *Paullus Chriftianus Hilfcherus* Lipfiae 1690, 4. qui

[27] Non dubium eft, quin Viris bene fanae mentis etiam in Ecclefia Romana valde improbentur Bacchanalia. Vide librum Parifiis 1723, 12. editum: *Inftruction chrétienne fur la maniere, dont on fe doit conduire dans le tems, qui précede le Carême, et fur les ordres du Carneval.*

[28] A verbis Iefaiae LXVI, 10. *Laetare Ierufalem*, in introitu Miffae decantari folitis. Dicitur etiam *Dominica panum*, quia legitur Euangelium de panibus, quibus tot millia hominum pauit Chriftus; vel *Dominica Rofarum* a rofa per Pontificem confecrari folita. Sic *Dominica Quadragefimae*, fcilicet diei ante feftum Pafchatos, quae etiam *Innocauit* appellatur,

qui morem illum a Polonis, memoriam idololatriae A. C. 965. reiectae recolentibus deriuat. Est quoque in manibus *Io. Casparis Zeumeri* de Dominica Laetare dissertatio, Ienae 1701. vbi etiam de *aurea rosa* quam ista die consecrare consueuit Romanus Pontifex, de qua praeter *Iacobum l'Enfantium* Histor. concil. Pisani T. 1. p. 325 sq. ex nostratibus videndi Rev. *Adamus Rechenbergius* in Exercitatione quam admodum iuuenis vulgauit, Lipsiae 1666. *Erdm. Neumeisterus* Eclog. euangel. T. 1. p. 629 sq. et *Frideric. Raskius* in commentat. de Rosa aurea omnique aeuo sacra. 1728, 4. Ex ipsis Romanae sectatoribus *Theophilus Raynaudus* Tomo 10. Opp. et *Iacobus Gretserus* libro 2. de benedictionibus cap. 40. *Cangius* in Glossario, et Mabillonius Tom. 2. musei Italici p. 135 et 176.

In annuntiationem B. Virginis 25 Martii, quod S. Bernhardo radix omnium festorum dicitur, tres homiliae sub *Gregorii Thaumaturgi* nomine editae a Gerhardo Vossio Tungrensi sunt, quas *Proclo* Constantinopol. *Chrysostomo* vel aliis iunioribus Doctoribus tribuunt eruditi. Illas, aliasque veterum Homilias in hoc festum Latine exhibet *Franciscus Combefisius* in Bibliotheca Concionatoria Tomo 6, p. 313 – 436. Vt vero in transcursu hoc notemus, totum illud volumen, vti sextum et septimum quoque atque octauum Homiliis veterum Ecclesiae Doctorum in sanctos et dies festos Combefisius impendit, quemadmodum prioribus quinque exhibet homilias in dies Dominicos per totum annum. Prodiit Bibliotheca Concionatoria Combefisii Parisiis 1662. fol. octo Volum. post Bibliothecam Homiliarum et sermonum priscorum Ecclesiae Patrum, quae collectoribus *Laurentio Cum Deo* Italo et *Gerardo Mesano*, Dominicano Germano, Lugduni ex Iuntarum officina, 1588. fol. quatuor Volumi-

pellatur, ita dicitur, quia Ecclesia hac die dominica ad primaria Sacra introitum fecisse dicitur ex 1 Paralipom. XXI, 26. *Inuocauit Dominum et exaudiuit eum*, et intuitu verborum, quibus Christus in Euangelio illius diei Matth. IV, 10 inquit: *Dominum Deum tuum adorabis, et ei soli seruies.* *Dominica Reminiscere*, ab introitu ex Ps. XXIV, 6. *Reminiscere miserationum tuarum, Domine, et misericordiarum tuarum, quae a saeculo sunt.* Sub quibus quasi verbis mulier Cananaea intelligenda sit Christum alloquuta. Conf. Euangel. Matth. XV, 22. et XXV. *Dominica Oculi*, ab introitu ex Ps. XXV, 15. *Oculi mei semper ad Dominum: quoniam ipse euellet de laqueo pedes meos;* et intuitu verbor. Euangelii Luc. XI, 20. *Dominica Iudica* ab introitu ex Ps. XLIII, 1. *Iudica me Deus, et discerne caussam meam de gente non sancta*, et intuitu verborum Euangelii Ioan. VIII, 46. *Dominica Palmarum* a substratis Christo, Hierosolymam ingredienti, *palmarum* frondibus. Vulgus diem Palmarum dixit olim *capitilauium*, quia tunc moris erat lauare capita infantum, qui vngendi essent. Vide Raban. Maurum X, 15. de vniuerso. T. 1. p. 162. Plura de Dominicis deprehendes apud Cangium in Glossario Latino voce Dominica, et Graeco voce Κυριακή, et apud Allatium de Dominicis Graecorum ad calcem libri de consensu vtriusque Ecclesiae.

luminibus prodierat. Ceterum vt ad institutum redeamus, eadem die 25 Martii, qua annunciationem Mariae siue ἀσπασμὸν Angelicum, conceptionemque Saluatoris recoluere Christiani veteres, etiam Mundum creari coeptum sibi persuaserunt, de quo videndus Iacobus Goarus in limine notarum ad Chronologiam Georgii Syncelli. Alii eundem diem 25 Martii assignarunt passionis et mortis Christi, et diem 27 Martii resurrectionis. Adi Papebrochium in Actis Sanctor. T. 3. Martii 25. p. 540 seq. et Martii 27. p. 687.

De *Hebdomade magna* siue salutiferae Passionis exstat B. D. *Io. Frid. Mayeri* dissertatio Hamb. 1695, 4. Eodem anno prodierunt *Ioannis Faes* Pastoris primarii Stadensis, A. 1712. denati, libri tres de hebdomade magna, [29] excusi Bremae in 8vo, vt omittamus Exercitationem *Godofredi Ludouici* de eodem argumento, Lipsiae 1692. Accurate illud tractare etiam instituerat *Isaacus Casaubonus* in dissertatione de quadragesima Ecclesiae, quam Exercitationibus Baronianis ad Annum Christi 57. inserturum se promisit Exerc. XVI. p. 590. sed fato interceptus non potuit. Confer et *Beueregium* ad Canonem Trullanum 89. *S. Boussacum* in noctibus Theologicis diss. 8. pag. 145 seqq. et *Ioan. Michael. Fischeri* dissertationem de sollemnibus vet. Ecclesiae antepaschalibus. Lipsiae 1704.

De *die* [30] *Palmarum* siue *Dominica Palmarum Beueregius* p. 210. ad Synodicum, Euchologium *Goari* p. 745. *Hugo Menardus* ad Sacramentarium Gregorii M. p. 56. *Io. Frid. Mayerus* in Dissertatione de Dominica Palmarum. Gryphisw. 1706. De *Asino Palmarum* Acta Eruditorum, Germanice vulgata T. 2. p. 666 seq. De *die cinerum* siue *capite ieiunii* vide *Io. Dallaeum* III, 12. de ieiuniis et Quadragesima p. 541. Dauentriae 1654, 8. Rev. *Ioan. Andreae Schmidii* Historiam et originem Adami Halberstadiensis in die cinerum ex Ecclesia eiecti, Helmstad. 1702, et *Ioan. Gabrielis Mittwoch* exercitationem de capite ieiunii vulgo die Aſcher-Mittwoch, Lipsiae 1693. (Eschen Mittwoche apud Hottingerum Tom. 9. Hist. Eccles. p. 13.) De *die Viridium* Exercitatio *Ioan. Caspari Zeumeri* prodiit Ienae 1700. De die *magnae parasceues* (Kaar-Freytag, a vocabulo Kaar, quod satisfactionem denotat) *Christianus Claius* diatribam vulgauit

 Lipsiae

[29] Ibidem pag. 447. memorat Faesius, bullam Coenae Dominicae, qua haeretici sollemniter a Papa excommunicantur, promulgatam primum esse a Martino V. Anno 1420. (*Sed ab Vrbano V. A. 1364. commemoratur T. 1. Bullarii p. 282. a Paullo V. T. 3. p. 248.*) Hanc igitur Bullam quotannis die Viridium recitat Cardinalium aliquis Pontifice in excommunicandorum symbolum candelam nigram ardentem exstinguente et in coetum adstantium proiiciente. Ritum vide in Conciliis Harduini T. 9. pag. 1488. Bullam ipsam in Wagenseilii pera librorum iuuenilium Vol. 6. sectione vltima p. 1121.

[30] In Oriente celebrari coepit circa A. C. 498. Vide Assemanni Bibl. Oriental. T. 1. p. 23 sq.

Lipsiae 1697. et *Christ. Wilh. Iustus Chrysander* Germanice edidit 1755, 8. obseruationes antiquarias de die Parasceues. Euolui etiam potest laudati D. *Io. Frid. Meyeri* dissertatio de desiderio quo flagrarunt nonnulli die illa mortem obeundi, Gryphisw. 1702. cuius voti compotes factorum exempla vide sis in Nouis litterariis maris Baltici Anno 1705. p. 218. et in Danielis Griebneri *τοῦ μακαρίτου* Homilia habita in funere C. V. Io. Kuhnii Mathematum in Academia Lipsiensi Professoris. Alioqui diem Veneris quemlibet, parasceuem dictum constat, et notauit *Brissonius* ad legem Codicis Theodos. de spectaculis p. 22 seq. De *magno Sabbato* et *παννυχίδι* siue *vigiliis Paschatos* videndus Lactantius VII, 19. idem Brissonius p. 47. *Cotelerius* ad V, 19. Constitutionum Apostol. *Beueregius* ad Can. LXVI. Apostol. *Valesius* ad Eusebium p. 35 seq. *Caspar Sagittarius* cap. 3. de natalitiis Martyrum § 10. vbi et de aliis sacris vigiliis quae fere cum ieiuniis coniunctas fuisse obseruant *Ferrarius* lib. 1. de ritu sacrarum Concionum c. 28. et *Simplicius Verinus* siue Salmasius p. 136. libri contra Grotium. De vigiliis Paschalibus veterum Christianorum quoque diatribam Anno 1687. Lipsiae emisit *Georgius Henricus Goezius* tum admodum iuuenis, postea Praesul dignissimus Lubecensis et *Michael Ehrenfried Krause*, Lipsiae 1715. Per *τοῦ βαπτίσματος ἑσπέραν* apud Cyrillum Hierosol. Catechesi Mystagogica 1. vigilias Paschatos intelligi ostendit Tho. Milles in notis pag. 277. In vigilias Paschales habes Augustini sermones 219–223. pag. 670 sqq. T. 5. edit. Benedictin. et Amstelodamensis. Diebus tribus ante Pascha *οὔτε ἀσπάσασθαί τινα οὔτε ἱερηναῖα προσειπεῖν ἔξεστι*. Procopius c. 9. Anecdot. vbi vide notas Allemanni.

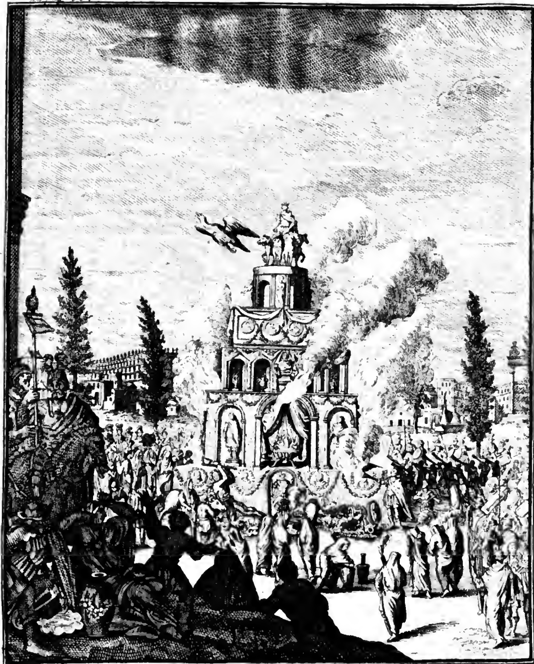
De hodiernis ritibus quadragesimalibus Ecclesiae Romanae praecipue per hebdomadam sanctam frequentari solitis, atque ex parte parum honorificis Christo vel Christianae religioni, minimeque ad aedificationem Christianorum comparatis, legendus liber in lucem editus Gorlitzii Anno 1710, 8. auctore M. N. H. qui inscribitur: Sinceri Catholici aufrichtige Vorstellung und Abbildung der Passions- und Fasten-Andacht in der Römisch-Catholischen Kirche. *Gisbertus Voetius* T. 3. dissertat. selectar. p. 1383 sqq. et *Gordonus*, qui, missis Pontificiorum sacris, Reformatis sese addixit, in libro anglico sermone Londini 1719, 8. euulgato: *Account of the superstitious Ceremonies of the Church of Rome in the holy Week.* Caspar Barthius Soliloqu. p. 845.

Longa superstitio de Relligione theatrum
Fecit — — — — — —.

De festo resurrectionis Christi et *ἀναστασίμῳ* [31] Christianorum *Paschate* con-

[31] *Σταυρώσιμον* Pascha, designat festum Passionis. Confer Suiceri Obseruationes sacras p. 62

ad pag. 368

consulendus Bellarminus III, 12. de beatitudine et cultu sanctorum, *Herm. Conringius* in programmatibus sacris p. 126 seq. et *Io. Ioachimi Homborgii* libellus de Paschate veterum Christianorum Helmst. 1683, 4. *Henrici Nicolai* Paschalia, Dantisci 1647, 4. *Io. Geo. Schnellii* [32] Dissertationes duae de Paschate veterum ἀναςασίμῳ Lips. 1717 et 1718. *Sig. Iac. Baumgartenii* commentario de veterum temporibus memoriae Christi vitae restituti sacris; Halae 1736. et *Christianus Wildvogel* de eo quod iustum est circa festum Paschatos (in Chronoscopia Legali de festis.) De canonibus veterum Paschalibus consulas *S. Hippolyti* canonem; Appendicem *S. Cypriani* in editione Oxoniensi; *Aegidium Bucherium* ad canonem Victorii; et *Petauium* in Vranologio. De controuersia cum Quartadecimanis aliisque super tempore paschatos celebrandi confer Auctores a S. V. Io. Georg. Walchio H. E. N. T. p. 707. excitatos. De tempore manducati a Christo agni paschalis supra pag. 432. dictum est. De epistolis et homiliis paschalibus praesulum Alexandrinorum, qui tempus paschatos celebrandi ex praescripto Concilii Nicaeni aliis intimare ecclesiis debebant, vide quae notata sunt Tom. 8. Bibl. graecae p. 566. et Thomam Ittigium in historia concilii Nicaeni § 58. p. 60. De *igne Paschali Nic. Serrarius* ad Bonifacii Epist. 142. B. *Io. Reiskius* in der Untersuchung des heidnischen Nodfyrs p. 61 sq. Francof. 1696, 8. qui libello illi scriptum *Ioannis Timei* pastoris prope Hanoueram Lindensis de igne Paschali subiunxit. *Michael Schreiber* de igne paschali, quo sepulcrum Dominicum caelitus quotannis illustrari creditur. Regiom. 1705. *Ion. Conr. Schrammius* de eod. argumento. Helmstadii 1728. *Alb. Meno Verpoorten* Dissertatt. p. 434. et *Ioan. Laur. Moshemius* Differt. ad Historiam Ecclesiasticam pertinentium. Vol. 2. p. 211 sqq. De *cereis paschalibus* [33] Io. Faës ὁ μακαρίτης libro de cereis baptismalibus p. 166 sq. Cangii glossar. in *cereus*. *Matthias Hagerup* in dissertat.

p. 62 sq. Fallitur tamen P. Gabriel Daniel qui in nouo quod vocat Systemate de Paschate Anni 1695. contendit Ecclesias Asiaticas tempore Victoris Episcopi Romani Pascha non ἀναςάσιμον sed ςαυρώσιμον decima quarta luna celebrasse, ἀναςάσιμον vero sexta decima. Vide Tillemontii memorias Hist. Eccl. T. 3. ad vitam Victoris nota 1. De etymo germanici vocabuli **Ostern** disserit Andreas Rizius Bibl. Bremens. T. 8. p. 449 sqq. idque ab Ostera, Dea Saxonum, a qua Aprilis, **Oster-Monat**, dicitur, deriuat. Adde S. V. Baumgartenii commentat. in quatuor symbola theothisca. Halae 1752. pag. 23.

[32] Idem auctor Historiam paschatos christiani promisit; vide Bibliothec. German. T. 14. p. 148. quae autem lucem non vidit.

[33] De cereorum vsu in Floralibus et Saturnalibus vide Suaresium coroll. de agnis Dei pag. 52 seq. vbi quoque de eo, quod in sacris Iudaeorum non cerae vsus, sed olei ad lucernas, fuit, et plura de luminibus; idem pag. 63 seq. disserit de κηροφόροις et κανδηλάπταις; pag. 68 seq. de cereis munusculis apud Christianos et alio eorum vsu; pag. 79 seq. de eorum benedictione; et pag. 87 sqq. de vi et efficacia cereis paschalibus tributa. Alia de lucernis, et sacris praesertim dabit Fortunatus Scacchus in Eleochrysmatibus I, 6. seqq.

differtat. de facro luminum vfu. Havniae 1718, 4. et *Honoratus de S. Maria* T. 3. Reflexionum fuper regul. critices, differtatione fecunda, vbi fimul de aliis caerimoniis pafchalibus, nimirum de agnis Dei, benedictione fontium et benedictione παναγίας, fiue panis triangularis, atque baptifmo catechumenorum differit. Praeterimus quae de tripudio Solis Pafchali fabulati funt nonnulli, de quo *Hieronymi Chriftophori Lauterbachii* fchediafma prodiit Helmftadii 1706. et *Caroli Friderici Lutheri* differtatio. Kilonii 1703. De *rifu pafchali* quem in Romana Ecclefia impie et inepte captarunt nonnulli captantque, adi *Io. Oecolampadii* Epiftolam Apologeticam ad Wolfg. Fabricium Capitonem, Bafil. 1518, 4. *Burch. Gotlelf Struuii* Bibliothecam antiquam T. I. p. 403 fq. nec non programma XXI. *Iacobi Thomafii* τοῦ μακαρίτου, D. *Gotfr. Wegneri* differtationem de rifu Pafchali oratorem facrum eiusque auditorem minime decente, Regiomont. 1705. *Ionae Conr. Schrammii* Progr. de rifu pafchali. Helmftadii 1725. et *Ioannis Petri Schmidii* commentationem de rifu pafchali. Roftochii 1747. Vide etiam M. G. Aemiliani iter Italicum quod fub titulo *Hiftoire des tromperies des Preftres et des Moines* faepius recufum eft Tom. 2. p. 142 fq. et p. 147 fq. vbi de ouis pafchalibus, quae mihi in memoriam reuocant Concionem Pafchalem quam in itinere fuo apud Traporenfes audiuiffe fe teftatur Dellonius. Suggeftu nempe confcenfo et facto fignaculo crucis egregius ille Myftagogus, *Vous favez*, inquit, *Meffieurs, que le fermon du jour de Paques fe fait pour trois raifons: la premiere, pour fouhaiter les bonnes fêtes aux auditeurs: la feconde pour leur demander les oeufs de Paques, et la derniere pour les faire rire. Pour fatisfaire au premier point, je vous fouhaite de bons jours à tous; pour le fecond, fi vous m'envoyez des oeufs, je les prendrai: et pour le dernier, je vous dirai, que je rencontrai hier le gros Gregoire, a qui je demandai, dis-moi, voleur, féras tu toujours le perfonnage de Pilate à la paffion?* Hic fermo Pafchalis integer; poft quem peroratum fcilicet, putidus γελωτοποιὸς de facro ambone defcendit magna cachinatione infequuta plerorumque auditorum, cordatorum vero non minore, vt fas eft credere, indignatione. De *ouis pafchalibus* praeter laudatum Aemilianum conferri poffunt *Ioan. Chriftoph. Harenbergius* Biblioth. Bremenf. T. 6. p. 1026 fqq. *Ioan. Friderici Mickelii* Oologia pafchalis. Darmftadii 1732, 4. *Heineccii* delineatio Ecclefiae Graecae P. 3. pag. 234. et *Tobiae Krafckii* atque *Ioan. Frid. Gottlob Erdmanni* commentationes de hoc argumento, Regiom. 1705. et Lipfiae 1736.

Hebdomadem non ante Pafcha modo, fed etiam *poft Pafcha* feriatam et fanctam ex Conftantini M. lege, de qua Theophanes p. 13. apud veteres Chriftianos fuiffe notant viri docti ad Canonem 66. Trullianum, *Sirmondus* ad fermonem XVIII. Auguftini, T. I. Operum Sirmondi p. 338. *Cotelerius* Tom. 3. monu-

monument. Ecclesiae Graecae p. 585. *Henricus Norisius* contra Francisci Macedo somnia p. 8 et 9. *Binghamus* Orig. ecclesiastic. lib. 20. cap. 5. § 1. et lib. 21. cap. 1. § 29. Vide etiam canonem secundum synodi secundae Matisconensis Anno 585. Quae festum paschatos excipiebat *Dominica in albis*, scil. depositis, (*Quasimodogeniti*, 1 Pet. II, 2.) dicebatur, quoniam albis vestibus, manumissionis insigni vt docet Tertullianus, induti erant recens baptizati, et cantatus hymnus:

Ad caenam agni procidi
Et stolis albis candidi
Post transitum maris rubri
Canamus Christo Principi.

De more ipso candidae vestis, quam per illos septem dies hebdomadis magnae post Pascha neophyti siue recens baptizati gestabant, vide *Theophilum Raynaudum* in Christiano Christi et Ecclesiae per baptismum filio cap. 7. *Iosephum Vicecomitem* libro 5. de ritibus baptismi c. 13 seq. *Gottfriedi Wegneri* dissertationem de alba veste baptizatorum, Regiom. 1700. et quae de Dominica in albis siue clausa Paschae *Andreas Wilkius* Pleiade 1. Oratione 7. p. 161 sq.

De festo lanceae et clauorum Christi feria sexta post Dominicam Quasimodogeniti ad instantiam Caroli IV. Imperatoris instituto a Pontifice Innocentio VI. A. C. 1353. vide dissertationem *Ioan. Heinrici a Seelen*, Flensburgi 1715. 4. et auctiorem in eius Miscellaneis Lubecae 1734, 8. pag. 339 sqq. *Iacobum Gretserum* in syntagmate de sanctis reliquiis et regalibus monumentis praesertim quadruplici lancea Dominica, Mauritiana, Constantiniana et Carolina. Ingolstadii 1618, 4. cap. 4 et 7. Innocentii VI. bullam post Gretserum edidit laudatus a Seelen, et Nicolaus Staphorst T. 2. Histor. Eccles. Hamb. pag. 626. vbi etiam pag. 628. precationes et collectae in eo festo frequentatae. Breue Pontificis habes in Ioan. Christiani Lünigii Continuat. prima spicilegii ecclesiastici p. 78. De ipsa lancea confer *Enochi Swantenii* dissert. de lancea militari, qua Christi latus perfossum, Rostochii 1686. et *Ioan. Dav. Koeleri* dissertationem de Imperiali sacra lancea non inter reliquias imperii sed clinodia referenda. Altorfii 1731, 4. De lancea et spongia repertis sub Heraclio Imperatore vide Chronicon Paschale pag. 385. De lancea reperta Antiochiae Chronicon Barense ad A. C. 1098. T. 5. scriptorum Italiae Muratorii p. 155.

Kalendis Maii a quibusdam olim celebrata memoria *initii praedicationis Domini Nostri Iesu Christi.* Vide *Cotelerium* ad recognitiones Clementis lib. 1. c. 6. et *Florentinium* ad Martyrologium Hieronymianum p. 478 sq.

De *festo Adscensionis* siue ἀναλήψεως Domini in coelum mentio in Constitut. Apostol. lib. 5. cap. 19. Vide et *Augustinum* Epistola 118. ad Ianuarium,

rium, qui originem huius festi ab Apostolica institutione vel generali Ecclesiae in magno concilio consensu repetens tamen ait: *apud vetustiores festi Adscensionis non fit peculiaris mentio.* *Nicetam* Choniatem lib. 10. p. 319. edit. in 4to, et regulam Crodogangi cap. 64. Ex recentioribus *Tillemontium* Tom. 1. memor. Ecclesiast. p. 93 sq. *Heineccium* l. c. p. 171 seq. *Binghamum* Orig. Eccl. l. 20. c. 6. § 5. et *Christiani Gerbers* Kirchenceremonien, p. 152 seq. De *Rogationibus* ante Adscensionis festum a Mamerto Episcopo Viennensi institutis adeundus *Io. Sauaro* ad Sidonii Apollinaris lib. 5. Epistolam 14. et *Edmund. Martene* T. 5. thesauri anecdotorum pag. 48. Pro *rogationibus* nonnulli hebdomadam crucium vocant, vt notauit Cangius in glossario, voce *crux*, p. 1276. De Rogationibus Pontificiorum a Mamerto Viennensi Episcopo institutis consulas *Io. Adolphi Hartmanni* dissertationem de Ambarualibus Pontificiorum, von der Kreuz- oder Betwoche. Marpurgi 1740. editam. Quadragesimae Adscensionis mentio fit in Liberati Breuiario c. 10. p. 51.

Pentecosten Christianam iam ab Apostolis celebratam colligunt nonnulli ex Actor. XX, 16. vt Ferdinandus Mendoza ad Concilium Illiberitanum T. 1. Labbei pag. 1261. sed ibi de Iudaica potius agi videtur, perinde vt Actor. II, 1. vt recte monet Caueus p. 192. primitiui Christianismi, et S. V. I. G. Walchius Histor. Eccles. N. T. pag. 403. Meminere tamen festi Pentecostes Christiani, scriptores vetustissimi Irenaeus apud Iustinum quaest. 115. ad Orthodoxos, Tertullianus, Origenes atque alii, ne de Constitutionibus Clementis dicamus quas vide V, 20. atque ibi Cotelerium, vbi obseruabis etiam hebdomadam integram a Pentecoste festam habitam antiquis Christianis. *Septem sacrati dies Pentecostes.* Orderic. Vital. 13. p. 904. De Vigiliis siue Sabbato sancto Pentecostes, quo sicut in Sabbato sancto Paschatos baptismus sollemniter conferri consueuit, vide *Iosephum Vicecomitem* lib. 1. de ritibus baptismi cap. 22. De Pentecoste porro ipsa praeter Thomasinum, Bailletum, Hospinianum, Hildebrandum, Wilduegelium, Schmidium, et alios qui de festis scripserunt et quos supra quum de Iudaica ageremus laudauimus, adiri possunt *Henrici Nicolai* Pentecostalia, Dantisci 1648, 4. *Theophilus Raynaudus* S. I. de prima Missa ab Apostolis loco oblationis e panibus primitiarum celebrata, et de praerogatiuis Christianae Pentecostes, Lugduni 1653, 8. et Tom. 6. Opp. *Ioan. Elias Reichardt* de pentecoste veterum, Ienae 1693. *Ioan. Christianus Hebenstreit* de eodem argumento, Lipsiae 1715. *Michael Hoynouius* de pentecoste, Regiom. 1693. *Progr. Pentecostale Academiae Helmstadiensis*, 1710. *Henr. Iac. van Bashuysen* meditationes pentecostales, Seruestae 1722, 4. *Henr. Scharbau* Obs. sacr. c. 3. quo de desiderio Paulli pentecosten Hierosolymis celebrandi differitur, et S. V. Ioan.

Ioan. Dieter. Wincklerus in Oratione de iis, quae circa festum Pentecostes memorabilia sunt, Lipsiae 1734. edita, et deinde saepius recusa. Is qui Pentecosten iusto tempore non celebrauit, *quasi nouam haeresin induxisse* notatur in Canone 43. Eliberino, atque in Concil. Toletano A. C. 656. negatur *eundem Sancti Spiritus dono posse impleri.* Quos canones B. D. Io. Frid. Mayerus in breui Historia praecipuorum festorum Noui Test. Gryphiswaldiae 1706. edita pag. 8. notat promulgatos aduersus eos, qui Pascha cum Iudaeis celebrantes festum Spiritus S. deinde volebant cum Ecclesia obire, vnde euenit scilicet, vt pauciores quam quinquaginta dies a Paschate cogerentur numerare. Totum etiam illud quinquaginta dierum a Paschate spatium Pentecostes nomine venit; de quo *Beueregius* ad Canonem 37. Apostolicum et in Codice Canonum vindicato pag. 361 sq. et 298. *Scaliger* de emendat. temporum pag. 260. 344. *Canglus* in glossario, *Auctor* Programmatis Helmstadiensis paullo ante citati, et *Binghamus* orig. eccles. lib. 20. cap. 6. §1. Illo toto tempore nec ieiunabant nec de geniculis adorabant Christiani, vt praeter alios obseruatum viris doctis ad *Tertullianum* de Corona militis cap. 3. et *Abrahamo Sculteto* lib. 1. Exerc. Euangel. c. 57. De betulis Pentecostalibus quibus templa illo festo exornari solent, Clariss. *Andreae Ludouici Koenigsmanni* dissertatio lucem vidit Kiloniae 1707, 4. qua etiam confert veterum religionem arboribus et lucis habitam, et Maiumas, de quibus diligentissime egit *Andreas Riuinus* in diatriba de Maiumis, Maicampis et Roncaliis, quam in syntagmate variarum dissertationum recudi curauit Io. Georgius Graeuius, Vltraiecti 1701, 4. Vide etiam *Pompeium Sarnellum* Epistola ecclesiastica vicesima. Κυριακὴν τῶν ἁγίων olim in veteri Ecclesia celebrari obtinuit proxima post Pentecosten Dominica. Vide Memor. Litterarias magnae Britanniae T. 12. p. 488 seq.

SS. Trinitatis festum quum a paucis primum Ecclesiis celebraretur, ab Anno 1405. (quum Pontifex esset Benedictus XIII. Antipontifex) auctore Petro Alliaco ob omnibus celebrari coepisse scribit Io. Launoius in Historia Academiae Nauarreae Tom. 2. p. 473. Confer *Aegidium Gonzalez Dauila* in Historia Henrici III. Castellae Regis cap. 80. *Bellarminum* III, 15. de beatitudine et cultu sanctorum, et *Baelii* Lexicon voce *Ailli.* Antiquiora testimonia de illo festo vide apud Hugonem Menardum ad librum Sacramentorum Gregorii M. p. 162. 163. Nescio qua fide Vignolius Maruillius personatus scriptor Tom. 1. miscellaneorum Historico-litterariorum pag. 61. *Il y avoit*, inquit, *anciennement un statut dans l'ordre de Cisteaux, qui ordonnoit aux Abez de precher tous les Dimanches de l'année, excepte celui de Trinité, propter difficultatem materiae.* Cur nullum festum peculiariter Deo Patri sacratum ab Ecclesia sit, singulari dissertatione Gryphiswaldiae Anno 1702. edita disquirit saepe nobis iam laudatus

D. *Ioan. Frid. Mayerus.* Conf. *Theophili Raynaudi* heteroclita spiritualia p. 2—20. Non tres dies, sicut aliis maioribus festis, tribui huic festo miratur Caluoerius, cui adde Christiani Gerberi Caerimonias ecclesiasticas p. 153 seq.

De *festo Corporis Christi* (Fron-leichnam) [34] quod in Romana Ecclesia celebratur singulari religione, postquam A. C. 1264. ab Vrbano IV. Pontifice institutum est monente S. Iuliana, et deinde ab Anno 1318. passim celebratum est post Clementis V. breuia, quale exstat in Relationibus innoxiis Anni 1705. p. 321. datum Anno 1312. vide *Laurentii Cherubini* bullarium, T. 1. p. 146 sqq. *Harduini* Concilia T. 7. pag. 547 seqq. *S. Antoninum* T. 3. Histor. p. 171. *Bulaei* historiam academiae Parisiensis. T. 3. pag. 370 sq. *Bartholomai Fisen*, S. I. librum editum Leodii 1629, 8. qui inscribitur: Origo prima festi corporis Christi ex viso S. Virgini Iulianae diuinitus oblata Anno 1212. *Acta Sanctorum* Tom. 1. Aprilis 5. p. 903 seq. 459 seq. et de officio pro festo Corporis Christi quod a Thoma Aquinate compositum est (inter eius Opuscula septimum et quinquagesimum) Propylaeum ad Acta Sanctorum Maii in *Danielis Papebrochii* Conatu Historico Chronico parte 2. p. 51 seq. *Iacobum Gretserum* in Auctario ad libros de festis Christianorum, Ingolstad. 1612, 4. *Iacobum Quetif* et *Iacobum Echard* T. 1. de scriptoribus Ord. Praedicator. pag. 340. *Petrum Thyraeum* de festo corporis Christi, Moguntiae 1585, 4. *Nicol. Serrarium* lib. 2. cap 9. de sacris processionibus. *Stanislai Hosii* Opera T. 1. pag. 10 sq. et *Odoricum Raynaldum* atque inprimis *Abrahamum Bzouium* in Annalibus ad A. C. 1264. vbi *Ioannis Blaeri* commentarius, et ad Annum 1429. n. 95. et *Theophilum Raynaudum* T. 15 Operum pag. 84. vbi etiam de festo Corporis Christi in altera vita: quibus addendus e Reformatis, praeter Hospinianum aliosque qui de festis scripserunt, *Io. Zwingeri* liber de festo Corporis Christi, post primam Anni 1682. editionem vulgatus secunda vice Basileae 1685, 4to, et *Ioannes Dallaeus* de cultus religiosi obiecto p. 287. et e nostris *Nicolaus Gallus* vom

[34] Alii vt Matthaeus Dresserus scribunt wahre Leichnam. Plerique autem Frohnleichnam quod idem esse volunt ac sanctum corpus. Fron enim sanctum significare, contendit Samuel Fridericus Lauterbach in vita Valerii Herbergeri p. 17 sq. sed verius est Fron significare Dominum. Vide Ioan. Georg. Eccardi Catechesin Theotiscam pag. 173 seq. Christoph. Aug. Heumanni Poecilen. I. p. 651. et Io. Georg. Wachteri Glossarium germanicum p. 496. Leichnam vero non denotat cadauer, sed corpus carnosum vti etiam *licham* Arabice sonat *carnes*, quod cum Germanico illo vocabulo confert B. Hinckelmannus praefat. erudita ad Alcoranum. Eo sensu etiam adhibetur in hymno vernaculo quem in Ecclesia canimus: HErr, dein heiliger Leichnam, der von deiner Mutter Maria kam, und dein heiliges Blut, laß uns kommen doch zu gut. Atque in illo altero nobilis Domini de Windsbeck, quod affert in commentario de lingua Germanica quam praeclare de illa promeritus Iustus Georgius Schottelius p. 1022. So mag die Ende werden gut, und wird zu Lohne dir beschehrt, Gottes Leichnam und sein theures Blut.

vom Frohnleichnams-Tage, Francof. 1561, 4. *Iacob. Heerbrandus* vom Frohnleichnams-Fest. 1684, 8. *Balthasar Bebelius* de eodem argumento. Argentor. 1685, 12. *Ioan. Georg. Menschen* de eodem. Rintelii 1706, 12. *Ioan. Christo. Hehnschrödt* historischer Bericht vom Frohnleichnams-Feste. 1729, 4. *Iacobi Heilbrunneri* uncatholisches Pabstthum, T. 1. p. 161 sqq. *Balthasaris Mentzeri* Antipistorius, pag. 462 sq. *Ioan. Conr. Dannhaueri* Dissertatio de festo corporis Christi, parte 2. pag. 1125 sqq. dissertationum eius iunctim editar. Lips. 1707, 4to. et *Paulli Pomiani Peseronii* dissertatio de eod. argumento. Regiom. 1705. Ex ipsis Romanae sociis Ecclesiae *Mureti* Aduocati Parisiensis querela ad Gassendum de parum Christianis Prouincialium suorum ritibus, minimeque sacris eorundem moribus, occasione ludicrorum quae Aquis Sextiis in sollemnitate Corporis Christi ridicule celebrantur. Anno 1645, 8. De festo stultorum agit idem p. 73 seq. et de festo Lazari p. 67. De cantionibus profanis in festo Natiuitatis Christi, p. 71 seq.

De festo Natiuitatis [35] *Ioannis Baptistae* videndus *Baronius* ad A. C. 432. et ad Martyrolog. atque Acta Sanctorum ad 24 Iunii Tomo 4. *Sirmondus* ad Homilias Augustini. Tom. 1. Operum Sirmondi p. 338. *Petrus Cellensis* VIII, 7. Epist. *Casaubonus* Exerc. I. ad Baronium cap. 25, *Christianus Wasewitzius* Pastor Magdeburgensis in turture Ioanneo siue libro de vita et gestis Ioannis Baptistae, Magdeb. 1659, 4. p. 124 sq. et *Paullus Maria Paciaudus* in antiquitatibus christianis de cultu S. Ioannis Baptistae, Romae 1755, 4. dissertatione tertia et quarta. De triplici Missa hoc in festo peragi solita *Hugo Menardus* ad Sacramentarium Gregorii M. p. 166. Quia Ioannes lucerna ardens et lucens Christo dicitur, Io. V, 35. hinc ignem Ioanneum hoc festo accendere ex veteri superstitione [36] quibusdam in locis consueuerunt, de quo exstat eruditus liber *Ioannis Reiskii* Germanice editus, Francof. 1696, 8. Historische Untersuchung des beym alten Deutschen gebräuchlichen heidnischen Nodfyrs, ingleichen des Oster- und Johannes-Feuers, et *Io. Casparis Zeumeri* dissertatio, Ienae 1699, 4. De vigiliis Ioannis Baptistae differit Tillemontius T. 1. memor. H. E. p. 509. edit. Parisiensis.

De festo *Visitationis Mariae* quod ab Vrbano VI. institutum Anno 1389. et a Bonifacio IX. Anno 1390. ac in Concilio Basileensi sessione 43. A.C. 1441.

Ooo 2 con-

[35] Graeci etiam memoriam Conceptionis Ioannis recolunt die 23 Septembris. Vide Menologia et Wasewitzium libro laudato p. 86 sq. et quae de festis Ioannis Baptistae in Ecclesia occidentali et orientali celebrari solitis Daniel Papebrochius differit T. 4. Actor. Sanctor. Iunii 24. p. 698 sqq.

[36] Vide Casauboniana p. 110 sq. et Lindenbrogium p. 1445. ad codicem legum antiquarum. Similiter ignes mensibus Maio et Nouembri a Druidibus accensi in honorem Beleni siue solis. Vide Tolandum T. 1. Opp. posthumor. p. 67. 70 et 73.

confirmatum non diffitetur Bellarminus III, 16. de cultu Sanctorum, et Baronius ad Martyrologium Romanum 2 Iulii, vide Bzouii Annales ad iam dictos annos, Riuetum Apologia pro Maria II, 13. et Wasewitzium in turture Ioanneo p. 92 seq. officium pro illo festo adornatum a Raymundo de Vineis, Ord. Praedic. qui A. C. 1380. obiit, in vsu esse desiit. Vide Iacob. Echardum de Scriptoribus Ord. Praedicat. T. 1. p. 681.

Festum *Transfigurationis Christi* celebrant Graeci 6 Augusti. Vide Baronium ad Martyrologium Romanum 6 Augusti. Idem festum coli iussit Calixtus III. ob insignem aduersus Turcos illa die Anno 1456. reportatam victoriam. Officium compositum est a Iacobo Gil siue Aegidio, Hispano, Ord. Praedicator. monacho. Vide Iac. Echardum de Scriptoribus Ord. Praedicat. T. 1. pag. 831.

De festo *natiuitatis Mariae*, quod octauo Septembris in Ecclesia Romana celebratur, vide *Tillemontium* T. I. Memoriar. p. 486 sq. et *Carolum le Cointe* T. 7. Annalium ecclesiastic. Francor. p. 27. De festo *Iosephi*, quod A. C. 1414. octauis Natiuitatis Mariae celebrari coeptum est confer *Baluzium* T. 7. Miscellaneor. p. 347 sq vbi legitur epistola Alemanni Cardinalis. Exstat quoque epistola Ioannis Gersonis T. 4. Operum p. 731 et 732. homilia Iosephina, p. 736. et carmen heroicum, p. 743.

Festum, quod Aegyptii a Christo adhuc alieni in honorem Idoli Micail celebrauerant, ab Alexandro Patriarcha Alexandrino (circa A. C. 340) abolitum esse, instituto in eius locum festo Michaelis Archangeli, narrat *Eutychius* Tom 1. Annal. p. 435. Confer *Stephani le Moyne* notas ad Varia sacra p. 326 seq. et *Hottingeri* Historiam Ecclesiasticam Saec. 16. parte 2. p. 140 seq. *Seldenum* III. de Synedr. p. 201 seq. Sed Eutychii locus adscribendus est, qui ita se habet ex versione praestantissimi Pocockii: *Porro fuit Alexandriae Templum magnum quod exstruxit Cleopatra Regina nomini Saturni dedicatum, in quo Idolum aereum magnum erat quod Micail appellatum est, cui Alexandriae et Aegypti incolae die mensis Heturi, qui Tishrin posterior est, festum magnum celebrant, multas eidem hostias immolantes. Quum ergo Alexandriae Patriarcha factus esset Alexander, ibique obtinuerit fides Christiana, voluit ille confringi Idolum et tolli sacrificia, quumque obsisterent ipsi Alexandrini, ille astutia ipsos aggressus, Idolum (inquit) istud nulli omnino rei vtile est, quod si festum illud Michaeli Angelo celebraueritis, eique hostias istas constitueritis, ipse pro vobis apud Deum intercedet, maiorisque vobis boni caussa, quam Idolum istud futurus est: Annuentibus ergo illis, ex Idolo confracto Crucem confecit; templum vero, Michaelis Ecclesiam appellauit; (estque illa Ecclesia quae Caesarea vocata est; et igne periit quum Occidentales Alexandriam ingressi eam vastarunt) consecrataque sunt festum et victimae Michaeli* Angelo;

Angelo; vnde et adhuc Cophtitae in Aegypto et Alexandria eo die festum Michaeli Angelo celebrant, et victimas quamplurimas caedunt. Templi illius exusti meminit Eutychius T. 2 p. 435. Incredibilis autem haec narratio videtur Tillemontio l. 6. memor. Histor. ecclesiasticae p. 216. sicut etiam altera illa de apparitione angeli Michaelis in spelunca montis Gargani in Apulia A. C. 493. tempore Gelasii Papae, de qua conferatur *Christianus Gerberus* de caerimoniis ecclesiasticis. pag. 157. Ceterum *Bzouium* falli qui festum Michaelis iam ab Apostolo Paullo A. C. 60. institutum tradit, probat V. C. *Io. Burchardus Maius* in dissertatione siue programmate quod de hoc festo Prorectoris nomine Kiloniae Anno 1698. ab eo promulgatum est, in quo et plura alia de eodem annotauit. Antiquissimam *dedicationis sancti Michaelis Archangeli* inter festa mentionem exstare in Capitulari Ludouici Pii (lib. 2. cap. 3.) singulari Programmate Helmstadii 1726. euulgato monuit *Erhardus Reuschius.* Vide etiam *Iac. Thomasii τοῦ μακαρίτου* programma XLIII. *Hermanni Conringii* programmata sacra pag 142. *Seb. Schmidium* Theologum Argentorat. in senario Angelico siue diatribis de Angelis p. 7 sq. *Christianum Wilduogelium* in diss. de eo quod iustum est circa Angelos. Ienae 1692, 4. sectione secunda, *Caroli Stengelii* Iesuitae librum de Michaelis Archangeli principatu, apparitionibus, templis, cultu et miraculis, *Baronium* ad Martyrologium 8 Maii vbi de apparitione Michaelis Archangeli et 29 Septembris, et *Francisci Dominici Haeberlini* selecta quaedam de S. Michaele Archangelo, festis et cultu in primis in monte Gargano atque in monte Tumba, illucque factis peregrinationibus. Helmstadii 1758, 4.

De *festo omnium sanctorum* [37] quod A. C. 610. Bonifacium IV. in Italia et Anno 835. Ludouicum Imp. et Gregorium IV. per Germaniam et Galliam celebrandum statuisse referunt, vide *Albericum* monachum trium fontium ad A. C. 835. p. 173. *Alcuini* homiliam pag. 1205. Operum, *le Cointe* T. 7. annalium p. 26 seq. *Casp. Barthium* ad Guil. Britonem p 50. et *Baronium* ad Martyrolog. 1 Nouembris et *Thomae Ittigii* dissertationem insertam Miscellaneis Lipsiensibus T. 1 pag 300 sqq. S. Bernhardi homiliae V. in festum omnium sanctorum leguntur T. 1. pag. 1029. Operum eius editionis nouae Parisiens. 1719. fol. Ceterum hoc festum olim vel ipsa Trinitatis Dominica, vel sequenti celebratum esse ostendit *Binghamus* Orig. ecclesiastic. lib. 22. cap. 7. sect. 14. De *festo omnium animarum* siue commemoratione omnium fidelium defunctorum, quam saeculo 11. Odilo Cluniacensis Abbas fecit institui, eundem Baronium ad Nov. 2. et Acta Sanctorum 1 Ianuar. in Odilonis vita, Matthiae item

 Zim-

[37] Quasi dicas *pandicularem* diem et *communicarium.* Confer Stephani le Moyne notas ad Varia sacra p. 964. et Marinum in vita Procli c. 36.

Zimmermanni florilegium Philologico-Historicum pag. 93 seq. et *Pagium* ad A. C. 1120. atque Iac. Philipp. Bergomensem ad A. C. 983. vbi de Odilo siue Odilone Cluniacensi.

De festo *immaculatae conceptionis Mariae*, quod VIII. Decembris celebratur, confer *Hyacinthum Gimmam* in Historia litteraria Italiae, quae italico sermone prodiit Neapoli 1723, 4. T. 2. c. 35. *Tillemontium* T. 1. memoriarum historiae ecclesiasticae. p. 486. *Bulaeum* T. 2. historiae acad. Parisiensis p. 135 sqq. *Du Pinium* Bibliothecae auctorum ecclesiasticorum T. 17. p. 35. *Io. Ant. Velesquez* S. I. rationes Regi Catholico exhibitae circa breue Alexandri VII. de celebratione festi immaculatae conceptionis. Madriti 1662 fol. *Matthaei de Arragonia* sermo recitatus in concilio Basileensi, ex quo festum illud confirmatum, sollemniter institutum est, manuscriptus exstat in bibliotheca Quedlinburgensi, teste Eckardo p. 31. Codicum manuscriptorum Quedlinburgensium. Decretum concilii Basileensis exhibet idem Eckardus ibid. p. 86. Clementis XI. bulla, Anno 1708. edita, vt festum hoc de praecepto in posterum vbique celebretur, exstat Opp. eius T. 1. p. 183. De S. Bernardi epistola ad canonicos Lugdunenses consule *Dominici de Colonia* historiam litterariam Lugdunensem pag. 233 seqq. et Iter litterarium duorum Monachorum e familia S. Benedicti T. 1. p. 146. De ordine equestri ad defendendam immaculatam conceptionem B. Mariae Virginis quem Carolus Albertus Bauariae Nouemuir condidit, confer Epitomen Coburgensem commentariorum de rebus in orbe terrarum gestis Anni 1729. pag. 135 seq. et p. 236 seq. atque Relationes innoxias Anni 1729 p. 674 sqq.

De *Dominicis Aduentus*[38] Cangius in vtroque glossario, vocibus *Aduentus* et παρουσία. *Allatius* de Hebdomadis Graecorum, *Menardus* ad sacramentarium Gregorii M. pag. 215 sqq. *Edmund. Martene* p. 65 sqq. de antiqua ecclesiae disciplina in diuinis officiis, et D. *Io. Frider. Mayeri* τοῦ μακαρίτου Ecloga siue dissertatio de Dominicis Aduentus, Gryphiswald. 1701. et in Eclogis Euangelicis Mayero-Neumeisterianis. Hamb. 1733, 8vo. tomo priore sub initium. Is apud veteres quosdam sex Dominicas Aduentus celebratas fuisse ex missis Ambrosianis annotat, ab aliis quinque ex veteri Homiliario apud *Mabillonium* Tom. 4. Analect. pag. 632. (fol. 18. edit. nouae.) Dicuntur autem Dominicae Aduentus, quod festum Aduentus Christi in carnem siue Natiuitatis antecedunt. At Dominica quarta numerabatur olim quae hodie prima, ac vicissim quarta illis erat prima hoc est proxima ante Genethlia Christi. Hodie sensim esse oportet Dominicam primam, secundam, tertiam et quartam Aduentus dici inter illas quatuor quae festum Aduentus Domini praecedunt. Vel ad

38 De aduentu siue ἐπιδημία Deorum celebrata apud gentes, et de aduentu Imperatorum, cuius passim memoria occurrit in nummis, vide Harduinum de nummis vrbium p. 397.

ad quatuor Aduentus genera respicitur, ad passionem, ad iudicium, ad officium Mediatoris obeundum et aduentum in carnem. Siue vt *Innocentius III.* libro de miseria hominis: *Quatuor leguntur Aduentus Christi ad homines, duo videlicet visibiles et duo inuisibiles. Primus aduentus visibilis fuit in humilitate ad redimendum mundum; alter erit in maiestate ad iudicandum. Primus aduentus inuisibilis fit in mente iusti per gratiam. Vnde in Euangelio* [39] ad eum veniemus et mansionem apud eum faciemus. *Secundus aduentus inuisibilis est in obitu cuiusuis fidelis, vnde Ioannes in Apocalypsi,* [40] Veni Domine Iesu. *Vnde legitur quod in die obitus sui obuiam venerit ei Christus. Hos quatuor Aduentus repraesentat Ecclesia in quatuor Dominicis de aduentu, non solum numero dierum, sed etiam ratione Officiorum.* Officia illa vide in Ordine Romano, aliisque libris Liturgicis Latinae, et Graecae Ecclesiae. De ieiunio tempore Aduentus, *Theoph. Raynaudus* T. 11. Operum pag. 479. vbi contra Filesacium. In canone nono concilii primi Matisconensis Anno 581. constitutum est: *vt a feria S. Martini vsque ad natale Domini secunda, quarta et sexta sabbati ieiunetur, et sacrificia quadragesimali debeant ordine celebrari.* De Hebdomada praeparationis ante festum Natiuitatis, idem Raynaudus Tom. 7. p. 454 sq. De festo SS. Patriarcharum et Prophetarum, quod Graeci peragunt ante Christi Natalitia, *Cangii* glossarium in προπάτορες.

Festum *Natiuitatis Christi* ab antiquissimo tempore celebratum in Ecclesia fuisse certum est, licet de die non aeque inter omnes constiterit, atque quarto adhuc saeculo plurimi fuerint quibus alius quam XXV. Decembris placeret, vt ostendit B. D. *Thomas Ittigius* in appendice ad librum de haeresiarchis aeui Apostolici diss. 3. pag. 386 seq. Ex communi tamen inde Ecclesiae Graecae Latinaeque vsu obtinuit, vt illo die natus Christus crederetur, de quo vide *Cotelerium* ad lib. V. Constitutionum Apostol. c. 12. *Petauium* XII, 7. de doctrina temporum, *Gretserum* lib. 1. de festis c. 29. *Seldenum* III. de Synedriis p. 207. et singulari libro edito Anglice, qui inscribitur: Θεάνθρωπος; *God made man, or, of the Birthday of our Saviour*, Londini 1661, 8. et tomo 3. Operum, parte 2. pag. 1405 sqq. Londini 1726, fol. *Florentinium* ad Martyrologium Romanum pag. 195 seq. Vide et *Antonium Bynaeum* libro de Natali Christi p. 406 sq. *Antonium Pagi* in Critica Baroniana ad A. C. 67. num. 25. *Montacutium* Apparatu ad Origines Eccles. p. 383 seq. *Tillemontium* Tom. 1. memoriarum H. E. p. 444 sq. edit. Parisinae. *Petrum Coustantium* Tom. 1. Epistolar. Pontificum, appendice pag. 83 sq. *Ricciolum* Chronologiae Reformatae p. 300. *Ioan. Richardsonum* praelectione secunda ecclesiastica, inter Anglice editas Londini 1726, 8. *Fridericum Spanhemium* T. 2. dubiorum Euangelicor. p. 205 sqq. *Ioan.*

[39] Ioan. XIV, 23. [40] Apocal. XXII, 20.

Ioan. Nicaeni epistolam de die natali, editam cum notis et versione a Franc. Combefisio. *Ioannis Butleri* χρισολογιάν, or, account of the certain Year, month, day and minute of the Birth of Iesus Christ. Lond. 1671. 8vo. Varias variorum de die Natali sententias refert Clemens Alex. 1. Strom. pag. 340. ex quo et Epiphanio haeresi 51. constat nullum propemodum esse mensem, cui non ab aliquibus dies Natalis assignatus fuerit. Adde *Gottlieb Wernsdorfii* Progr. quo potiores sententiae de die natali I. C. recensentur. Wittebergae 1728. Academ. Helmstad. Progr. de natali Christi die 1738. *Sigism. Iac. Baumgartenii* commentat. de sollemnium Christo nato sacrorum originibus, Halae 1739. et Progr. acad. Halensis de mense dieque, memoriae nati Christi antiquitus consecrato. 1740. Eclogas Euangelicas Mayero-Neumeisterianas. T. 1. p. 108 seq. 124, 158. Vnde *Scaliger* VI. de emendat. temporum pag. 545. conclusit *diem veram Natalis Christi ignorari*, et B. D. *Ioan. Frid. Mayerus* Gryphisw. 1701. diatribam edidit de eo *quod quilibet anni mensis gloriam nati Servatoris ambitiose sibi asserat*, quod clarius etiam patebit ex hac tabella:

Natum Christum esse putant:

Ianuario,

6 *Ianuarii* Iacobus Apostolus si credimus Ioanni Nicaeno in Combefisii auctario nouo T. 2. pag. 297. memoranti Ἰακώβου σύγγραμμα περιέχον Ἰανουαρίου ς´ τοῦ τελεῖν τὴν γέννησιν καὶ τὸ βάπτισμα. Sic Aegyptii apud Cassian. X, 2. et multi e veteribus Christianis. Epiphan. haeresi 51. Hierosolymitani teste Cosma Indopleuste in Cosmographia Christiana p. 194. 195. Confer Clariss. Montfauconi prolegomena pag. XV. et Isaac. Newtonum ad Danielem. Glossa Ordinaria in Esther III. *Tebeth apud Latinos est Ianuarius, in quo Dominus est incarnatus, a Magis adoratus.* Atque si Iacobum Edessenum [41] audimus, non modo Armeniis idem persuasum, sed etiam Ecclesiarum Orientalium, et quae ad Septentrionem vergunt, haec fuit sententia, vsque ad tempora Arcadii Imperatoris et Ioannis Chrysostomi.

10 *Ianuarii* Basilidis sectatores apud Clementem Alex. 1. Strom. p. 340.

Februario,

medio Februario vel extremo Augusti. Wagenseilius in Sota p. 942 seq.

Martio,

Bochartus II, 44. Hierozoic.

Aprili,

Thomas Lydiatus, et Petrus Allix in diatriba de anno et mense natali Iesu Christi. Londini 1710, 8.

Aprili,

41 Assemannus T. 2. Bibliothecae Orientalis p. 164.

Aprili,

die 19 *vel* 20. nonnulli apud Clementem Alex. 1. Strom. p. 340.

Maio,

die 20 *Maii* quidam περιεργότερον hoc inquirentes apud Clementem l. c. Ita quoque Ioannes Vignolius Bibliothecae Germanicae T. 2. p. 29 ſqq.

Alogi teſte Epiphanio haereſi 51, XI. Kal. Iunias.

Iunio,

XI. Kal. Iulias Alogi quidam apud eundem Epiphanium.

Iulio,

Auguſto,

ſub finem menſis. Wagenſeilius in Sota, loco laudato.

Septembri,

R. S. Auctor ſcripti, *Chriſt's bird miſtimd*, quod inſertum eſt libro angliſce ſcripto, the Phenix, or a revival of ſcarce and valuable Pieces, Lond. 1707, 8. p. 114 ſeq.

Ioſephus Medus in Crenii faſcic. T. 10. p. 254 ſeq.

Io. Harduinus in Antirrhetico.

Eraſmus Schmidius ad Ioan. III, 30.

Die 15 *Septembris*, D. Aug. Quirinus Riuinus libro de vera aetate Seruatoris noſtri, eique aſſentiens Chriſtianus Gerberus libro de caerimoniis eccleſiaſticis, pag. 132 et 149. Io. Lightfootus ad Lucae II, 7.

Octobri,

ſub init. Matthaeus Beroaldus, Ioſephus Scaliger, Iſ. Caſaubonus, Sethus Caluiſius, Matthaeus Waſmuthus.

Nouembri,

6 *Id. Nov.* veteres quidam teſte Epiphanio.

18 *Nov.* Clemens Alex. 1. Strom. p. 340. (confer Petauium pag. 214. ad Epiphan.) Salomo van Till de anno, menſe et die Natalis Chriſti p. 31.

Decembri,

25 *Dec.* ex communi Graecae et Latinae Eccleſiae traditione. Conſt. Apoſt. V, 12. et auctor Operis imperfecti homil. 49. in Matth. XXIV, 22. per menſem nonum intelligentes Decembrem. Coteler. 1. Apoſtol. p. 312 ſeq. Pſeudo Euodius apud Euthymium ad Io. III. et Nicephorum II, 3. Hiſt. Chryſoſtomus Tom. 5. p. 417 ſeq. Theophylactus, Ambroſius, Auguſtinus, Sulpitius Seuerus, Hieron. Fulgentius, et alii infiniti. Hippolytus Thebanus in Chronico cuius fragmentum dedi poſt V. C. Emanuel. Schelſtratenum: ἐπὶ Αὐγούςου βασιλέως γεγένηται ὁ χριςὸς ἐν σπηλαίῳ μηνὸς Δεκεμβρίου κέ. Keplerus, Philippus a Turre in monumentis veteris

Antii, p. 229. Franciscus Pagi in vitis Pontificum T. 1. p. 89 sqq. Franciscus Blanchinus de canone Paschali S. Hippolyti p. 113.

Pulchre obseruarunt Viri docti e Romanis die 8 Kal. Ianuarii siue 25 Decembris celebratum diem natalem Solis inuicti [42] initium nempe periodi annuae et brumam: eamque sollemnitatem a Christianis opportune translatam ad Natalem Solis Iustitiae. Vide *Petauium* ad Iulianum f. 87. *Philippi a Turre* monumenta veteris Antii cap. 6. p. 219 sqq. *Harduinum* in antirrhetico, p. 65. *Graeuium* ad Lactantium de mortibus persequutorum. *Gottl. Sam. Treueri* Progr. de natali inuicti olim ad d. 25 Februarii celebrato. Helmstad. 1733. et *Frid. Ern. Wernsdorfii* commentationem de originibus sollemnium natalis Christi ex festiuitate natalis inuicti. Witteberg. 1757. De Septentrionalium Iueltag [43] qui in idem tempus incidit, et videtur dictus a voce *giul* siue *hiul* quod redire sonat (a conuersione Solis) copiose disserit V. C. *Ianus Bircherodius* in decade prima palaestrae Antiquariae, Hafniae 1688, 8. vbi p. 228 sqq. festum hoc successisse putat Iudaico festo Tabernaculorum, cum quo confert etiam festum Natalis Christi B. D. *Ioan. Benedictus Carpzouius* in programmate edito Lipsiae 1698. *Ioan. Oldermannus* in dissert. de festo Encaeniorum Iudaico, origine festi natiuitatis Christi, Helmstadii 1715. et *Sigism. Ferdin. Weismüller* in dissertat. de festo natiuitatis Christi in locum festi Tabernaculorum surrogato. Altorfii 1731. De Septentrionalium *Iueltag* adeundus quoque *Samuel Walther* in libro germanice conscripto: Historische Nachricht von der alten Deutschen Mordremech, als einem Ursprunge vielerley Aberglaubens unter den Christen zur Zeit des heiligen Christfestes. Magdeb. 1740, 8. qui voce *Iul* denotari putat sacras comessationes, indeque factum esse, vt mensibus, Ianuario et Februario, nomen illud sit inditum. Addantur *Christophori Pylii* memorabilia Pomeraniae circa Natalitia Domini, Sedini 1722, 4. et *Henricii Gottlieb Franci* dissertatio de voto Germanorum quorundam gue hyl. Lipsiae 1727. De ritibus in Natalibus Christi vide praeter *Christianum Wilduogelium* in Chronoscopia legali, *Aloysium Nouarinum* lib. 5. schediasmatum sacroprofanorum cap. 1. *Brissonium* ad Legem Theodos. de spectaculis p. 93 sq. *Io. Kindlerum* in

[42] Vide Assemannum l. c.

[43] Vide etiam Georgium Hickesium T. 2. thesauri librorum septentrionalium p. 211 sq. Georgii Stiernhielmii Anticluuerium p. 151 sq. Othonis Sperlingii dissertat. de nomine et festo Iuel septentrionalium populorum. Hafniae 1711, 8. Arnkielii cimbrisches Heidenthum, p. 212. Laurentium Terpagrunum in schediasmate de sacris veterum Danorum vigiliis. Hafniae 1705 et Olaum Wormium in fastis Danicis p. 13. minus verosimiliter a Iulio Caesare repetentem, qui debellatis Britannis etiam septentrionem sollicitauerit. Festum Natiuitatis Christi sollemni ritu celebrari a Muhamedanis die 3 mensis VII. testatur Ioan. Chardinus, quem vide sis Tomo 10. itineris Persici Gallice descripti p. 25. 26.

in disputatione de Natalitiis Christi, recusa in syntagmate primo dissertationum Philologicarum Roterd. 1699, 8. editarum, *Dav. Henricii Koepkenii ἱερούμενα* ferias natalitiorum in Messiae memoriam illustrantia, Rostoch. 1705. et *Edm. Martene* de Ecclesiae disciplina in diuinis officiis. p. 81 sqq. De voce Weihnachten Helmstadii dissertationem edidit *Gottlieb Sam. Treuer*. Nomina varia quibus veteres Natiuitatem Christi designarunt, persequitur *Suicerus* capite 2. Obseruationum sacrarum. Veterum Ecclesiae Doctorum Homilias Graecas Latinasque in festum Natiuitatis Christi, collegit ediditque vir doctissimus *Christianus Daumius ὁ μακαρίτης*, Cygneae 1670, 8vo. plures etiam sed Latine tantum in *Combefisii* Bibliotheca Concionatoria leguntur. De vigiliis [44] natiuitatis Christi vide *Edm. Martene* de Ecclesiae disciplina, p. 701 sqq. De festo Candelarum *Christian. Gerberum* p. 134 sq. de caerimoniis Ecclesiasticis. Errores pictorum circa Natiuitatem Christi, eleganti diatriba redarguit iam supra laudatus nobis Rev. *Paullus Christianus Hilscherus*. Lips. 1689, 4. Superstitiones ineptas fabulasque circa festum Natalitiorum et in vigiliis eius frequentatas *Io. Praetorius* in libro vernaculo cui titulus Weihnacht-Fratzen. Lips. 1663. Illis merito annumerat etiam laruatos personatosque qui a quibusdam nunc peraguntur ludos, de quibus videri possunt *Io. Gabr. Drechselii* de laruis natalitiis libellus, eiusque Anno 1677. edita Apologia; *Scribanii Arcularii*, et *Georgii Grabow* scripta, et *Caroli Frid. Pezoldi* diss. de S. Christi laruis et munusculis. Lips. 1699. *Erdmanni Vhseni* Criticus eruditus parte 3. quaest. 19. atque e Theologis nostratibus, ne alios in praesenti memoremus, *Theodorus Thummius* de festis Christianor. p. 189. *Ioan. Conradus Dannhauerus* Tom. 5. Lactis Catechetici p. 649. *Sam. Schelwigius* in Cynosura Conscientiae quaest. 5. *Ioan. Melchior Kraft* in libro germanice edito: der bey den Christen entheiligte Name Christi, Hamburgi 1721, 8. et *Paullus Christianus Hilscher* in libro itidem germanice euulgato: der Weihnachts Aberglaube nach seiner Art, Ursprung, Betrug und Abschaffung. Dresdae 1722, 8. Ducis Megapolitani Gustaui Adolphi edictum Anno 1682. contra illos abusus promulgatum insertum legitur in Relationibus innoxiis Anni 1717. p. 567. De gladio et pileo, quos festo Natiuitatis Christi Pontifex consecrat et dono mittit Principibus vide *Theophil. Raynaudum* dissertat. extrema tomi decimi Operum. Aere eosdem descriptos habes in Relationibus nouantiquis A.C. 1726. p. 702. adde p 835.

[44] De aliis peruigiliis Christianorum Ethnicorumque vide Rainoldum Deline, S. I. in notis ad Acta Martyrum Cosmae et Damiani pag. 29 sqq. Ioan. Andr. Crusium libro de Nocte et nocturnis officiis. Bremae 1660, 12. Ferdinand. Mendozam ad Concilium Illiberitanum, p. 1223. T. 1. Labbei, vbi etiam de eo, quod prohibitum feminis in coemeteriis peruigilare.

Festi tamen ipsius sollemnia et piam celebrationem minime reprehendendam, nec temere abrogandam esse ostendit *Henricus Hammondus* in libro anglice edito: *A Defense ost the Treatises concerning superstition, willworship and Christmass Festival*, Tom. 2. Opp. pag. 213 sqq. De festo S. Stephani confer *Samuelis Basnagii* Annales ad A. C. 37. num. 18. et Bibl. Patrum T. 24. p. 1372.

XVII. Turcarum festa breuiter recensita vide si lubet apud Thomam Smithum epistola de moribus ac institutis Turcarum p. 46 sq. quibus adde quae de ipsorum *Ramazam* siue tempore ieiuniorum et duplici *Bariam* Paullus Ricautus lib. 2. Historiae Imperii Ottomannici cap. 23. 24. De Persarum festis, Dauid Nerreterus in Moschea Muhamedica pag. 346 sq. et Ioan. Chardinus in Itinere Persico Tom. II. p. 279 sq. VII. 433. IX. 173 sq. X. 22 sqq. vt alios in praesenti omittamus.

XVIII. Feriae inter alia ideo quoque dictae videntur, quod illis diebus feriarentur iudicia, et iustitium esset: ob eandem caussam etiam nefasti iidem dicebantur, vt docet Ouidius I. Fastorum v. 47 sq. vbi etiam de diebus intercisis, qui mane nefasti, post sacrificia peracta fasti erant.

Ille nefastus erat, per quem tria verba silentur,
Fastus erat, per quem lege licebat agi.

Confer quae de diebus nefastis Alexander ab Alexandro lib. 4. genialium dierum c. 20. et ad eum Tiraquellus, Henricus Noris ad Cenotaphia Pisana diss. 3. c. 3. Iac. Gutherius de iure pontificio veteri l. 1. c. 23. et l. 3. c. 16. T. V. Graev. Burchardus item Gothelf Struuius in Antiquitatum Romanarum syntagmate, et Rev. D. Io. Schmidius in diss. de fatalitate temporum, Lipsiae edita. Nec dies solum sed etiam annos certos pro infelicibus habebant, vt bis sextos, quemadmodum ex Augustini Epist. 119. ad Ianuar. obseruat Valesius ad Ammiani XXVI, 1. Alii contra dies fortunati et auspicatissimi, vt Graecis sexta Thargelionis, de qua Aelianus II, 25. Var. Hist. Dies infausti siue *ἀποφράδες* dicti etiam sunt *Aegyptiaci*, vt ex eodem Augustino in Epist. ad Galatas et Beda notant Graeuius praef. ad T. 8. thesauri antiquitatum Rom. et Olaus Wormius p. 55 sqq. De feriis iudiciariis apud Athenienses tempore Mysteriorum, vide Meursii Eleusinia cap. 31. et pag. 165. Graeciae feriatae, vbi agit de Thesmophoriis. De feriis iudiciariis tempore messis ac vindemiae, consulendus Elmenhorstius in notis ad Minutium Felicem p. 5. Etiam extra ordinem interdum ad placandos Deos iustitium indictum, vel propter periculum ingens, vel magnum luctum vel famem ingruentem, ex Liuio et aliis constat. Conf. Xiphilinum p. 215. edit. Wechelianae.

CAPVT

CAPVT XI.

De Sacrificiis, precibus, Concionibus aliisque sacris, disciplinis et caerimoniis Iudaeorum, Ethnicorum et Christianorum.

Scriptores de Sacrificiis Iudaeorum. 1. 2. *Ἀνθρωποθυσία Iudaeis prohibita, aliis frequentata Gentibus.* 3. *De obiecta Iudaeis recentibus effusione sanguinis infantum Christianorum.* 4. *Mos victima sanciendi foedus.* 5. *Sacrificia Ethnicorum.* 6. 7. *Diversis Diis diversa sacra, diversa animalia, diversae plantae consecratae.* 8. *De animalibus, plantis, gemmis etc. biblicis et de typis scriptores.* 9. *De sacrificiis Christianorum sive precibus.* 10. *De precibus Iudaeorum et Muhamedanorum.* 11. *Ethnicorum.* 12. *De benedictionibus et diris Iudaeorum, Ethnicorum et Christianorum.* 13. *De hymnis Iudaeorum, Ethnicorum et Christianorum.* 14. *De Musica et Musicis instrumentis.* 15. 16. 17. *De Concionibus Iudaeorum,* 18. *et Christianorum.* 19. 20. 21. *De coetibus sacris, tempore et more convocandi, campanis etc.* 22. *De acclamationibus et plausu.* 23. *De Sacramentis V. T. circumcisione et Paschate.* 24. *De Sacramentis Novi Test. Baptismo,* 25. *et Eucharistia.* 26. *De poenitentia Ethnicorum, Hebraeorum et Christianorum publica,* 27. *et quatuor reliquis quas Ecclesiae quaedam Sacramentis adscribunt.* 28. *De processionibus sacris,* 29. *peregrinationibus religiosis,* 30. *ieiuniis,* 31. *flagellationibus et aliis disciplinis voluntariis.* 32. *Sacrorum rituum ac caerimoniarum miscella quaedam.* 33.

I.

De Sacrificiis Hebraeorum praeter Interpretes Pentateuchi et sigillatim Leuitici, tum *Eduardum Bernhardum* ad librum 3. *Iosephi* cap. 9 et sq. (qui p. 211. merito dolet Iosephi eiusdem opus de Legibus Hebraeis intercidisse) consulendus *Robertus Sheringhamus* ad tractatum Ioma Lond. 1648, 4to. et Tomo 2. Mishnae a Guil. Surenhusio illustratae, Amst. 1699, fol. et cum *Iac. Rhenferdi* V. C. diss. qua sacrificium expiationis cum Christi sacrificio pro humani generis peccati peracto confert, Franekerae 1696, 8. Tum plurimi codices Mishnici alii in primo, secundo, sexto ac praecipue quinto ordine, quos recensere supersedemus. Quibus addes Maimonidis praef. ad Tomum

quintum Mishnae et tractatum de Sacrificiis, Latine editum per Lud. de Compiegne de Veil, Londin. 1683, 4. et recusum in fasciculo sexto Thomae Crenii, Roterd. 1696, in 8. pag. 282 sq. E Christianis *Guilelmus Outramus* libris duobus erudite de sacrificiis egit, quorum altero explicantur omnia Iudaeorum, et nonnulla externarum gentium sacrificia, altero Sacrificium Christi. Lond. 1677, 4. Amst. 1678, 8. *Cherubinus* item *a S. Iosepho* Tom. 2. apparatus Biblici pag. 1 – 169. *Melchior Leydeckerus* de republ. Hebraeorum lib. 11. cap. 2. *Ioan. Pastritius* de sacrificiis. Romae 1700, 4. et S. V. *Ioan. Gottlob Carpzouius* in mantissa de sacrificiis, pag. 699–725. annotatt. ad Goodwini Mosen et Aharonem. Vero Deo primum Sacrificia cruenta, idolis primum fruges et longo demum tempore post animalia oblata obseruat *Io. Owenus* in Theologumenis p. 183 sq. Confer *Eusebium* lib. 1. demonstrat. Euangel. cap. vltimo, et quae de Ethnicis Sacrificiis incruentis tradit *Porphyrius* in opere Tetrabiblo, quo ab animatorum nece atque esu abstinendum esse suadet. De sacrificiis Patriarcharum consuli merentur *Ioan. Frischmuthi* dissertatio de Sacrificiis cumprimis iis quae sancti viri haud longe ab initio rerum leguntur obtulisse, edita Ienae 1653, 4. *Ioannes Owenus* Anglus in Epistolam ad Hebraeos T. 1. p. 307 seq. Exercitatione XXIV. *David Gsellius* Heluetus in veteris Test. sacrificiis dilucida ratione expositis. Duisburgi ad Rhenum 1712, 8. *Henrici Horchii* de igne sacro victimas absumente Oratio, Herbornae vulgata Anno 1691, 4to. vna cum Hermeneutica eius sacra. *Ioan. Henr. Hottingeri*, nepotis, dissertationes de origine sacrificiorum Patriarchalium, Marp. 1706. recusae in Museo Heluetico, Partic. 2, p. 281 ff. et Partic. 3, p. 341 ff. *Franc. Fabricii* dissertatio de origine sacrificiorum. Lugd. Batav. 1714. et de sacrificio Caini et Abelis. 1713. *Ioan. Wesselii* dissertationes de origine sacrificiorum vera et genuina, Leidae 1723. et *Henr. Iac. Pagendarmii* diatribe de sacrificio primo diuino Numini oblato. Guelpherbyti 1745. *Beatus Werdmyllerus*, Theologus Heluetus, quanquam affirmat, originem sacrificiorum a mandato Diuino esse repetendam, neque infitias it, Christum eiusque sacrificium iisdem esse praefiguratum, tamen negat, sacrificiorum cruentorum originem et vsum vltra proxima post Cataclysmum tempora referri posse. Vide eiusdem amicam disputationem de origine sacrificiorum cruentorum sub V. T. quae inserta legitur Tom. 6. Tempe Heluetic. p. 173 sqq. Werdmylleri argumenta sub examen vocarunt Vir S. R. *Ioan. Christ. Burgmannus* in diss. num sacrificia cruenta ante diluuium fuerint ignorata, Rostoch. 1744. et V. Cl. *Ioan. Gottlieb Bosseck* in Diss. de sacrificiis Caini et Habelis מקץ ימים oblatis. Lips. 1751. pag. 17 sq. Ipsa nempe sacrificia Christum eiusque sacrificium praefigurabant, vt ab Apostolo in Epistola ad Hebraeos demonstratum est, et agnoscitur a R. Obadia comm.

in

in Pentateuchum, qui sacrificiorum ritus ad Messiam praefigurandum adhibitos docet, (vide Wolfii Bibl. Hebr. T. 3. p. 867.) nec tantum a Mose concessa sunt Iudaeis, ideo vt per illa a Sacrificiis idololatricis abducerentur, quemadmodum praeter alios *Gregorius Magnus* lib. 10. Epist. 71. et *Chrysostomus* homilia de Christo pastore et ove T. 3. edit. Montfauc. pag. 812. D. sed vt idem Chrysostomus ibid. p. 813. B. agnoscit, τίθησι διὰ πάντων εἰκόνα χριστοῦ, καὶ σκιαγραφεῖ τὰ μέλλοντα, adeoque pridem ante Mosem a Deo probata, propter mactandum olim Messiam, et in lege Mosaica diligenter et magno consilio praecepta. Vide quae aduersus Iudaeos et aduersus *Io. Spencerum* de legibus Hebraeorum, *Io. Marshamum* in canone chronico et aduersus scriptores Socinianos copiose disputantur ab eodem *Outramo*, ab *Hermanno Witsio* in Aegyptiacis, et in Miscellaneis T. 1. p. 456 ss. a *Io. Cloppenburgio* in Schola sacrificiorum patriarchali, a *Natali Alexandro* in Hist. Eccles. Veteris Test. aetate IV. diss. 3. artic. 2. atque ex nostratibus a *Wolfgango Franzio* τοῦ μακαρίτῃ in schola sacrificiorum, a *Io. Lundio* in den jüdischen Heiligthümern, a *Sal. Deylingio* Obss. sacr. P. II, N. 4. a *Sam. Puffendorfio* in iure feciali et diuino p. 119. ab D. *Henr. Muhlio* in Apodixi prophetica p. 161 sq. aliisque qui rationes typorum Vet. Test. ex instituto exposuerunt, atque infra sect. 9. a nobis referuntur.

II. Sacrificia vel publica erant vt holocaustum vel hostia pro peccato: vel priuata, haec nempe quatuor: holocaustum, hostia pro peccato, hostia pro reatu s. delicto et pacificum siue Eucharisticum sacrificium. His accedunt agnus paschalis, primogenita et decimae. Vide Maimonidem Tom. 8. fascic. Crenii pag. 283 et T. V. Mishnae Surenhusianae p. 1,62. *Holocautomata* siue *holocausta* non diuidebantur in frusta, sed tota comburebantur Deo, eaque sola ante legem in vsu fuisse contendit *Io. Seldenus* libro 3. de Iure naturae et gentium cap. 8. Conf. *Stephan. Curcellaeum* pag. 949. Operum; et *Ioan. Gothofredi Lakemacheri* munia offerentium et sacerdotum in sacrificio holocausto ex Abarbanele designata, Helmstad. 1730. de holocaustis autem apud Gentes, speciatim Romanos, *Camillum Siluestrum* Commentario Italice edito ad Iuuenalem X, 354. p. 559 seq. Liba ac ferta ex oleo et similia, quae agitabantur et in altum sublata [1] offerebantur Deo, maximam partem cedebant Sacerdotibus. Similiter ex Σωτηρίοις et Eucharisticis, quae Holocaustis fere semper coniuncta, pars Deo oblata, vt de animantibus vna cum anima sanguis praecipue et adeps, pars sacerdotibus veniebat in cibum, pars maior ab iis qui sacrificium obtulerant, vel in templo vel domi comedebantur. Vide *Frid. Adolphi Lampii* disser-

[1] Hinc vocabula תנופה agitatio et תרומה in altum sublatio, de quibus multa Talmudici. Vide et Io. Clericum ad Exod. XXIX, 24 et 27.

differtat. de sacrificiis Eucharisticis. Bremae 1729. Confer *Radulph. Cudworthum* libro erudito Anglice edito de vera ratione coenae dominicae, Lond. 1642, 4. et 1676, fol. vbi et idem apud Gentes plerasque obtinuisse docet. Holocautomatis masculae animantes, pacificis cedebant femellae, si credimus Talmudicis in Schekalim Tom. 2. Surenhusii p. 190, 200. Libamina addita sacrificiis et sigilla siue notae vide ibid. p. 193. et *I. E. Rau* de libamine oblato in mensa sacra. Herbornae 1703. Sacrificia quotidiniana etiam extra Hierosolymam celebrata sunt, verum sollemnia Paschatos, Pentecostes, tabernaculorum et expiationis, tantum in Siloh vel Hierosolymis, qua de re adeundus *Henr. Dodwellus* in libro itidem Anglice edito de vno sacerdotio et vno altari p. 46 seq. et *Ioan. Frider. Loseanus* dissertationibus duabus de sacrificiis quotidianis. Lipsiae 1717. In deserto per Annos 40. Deo secundum ritum Mosaicum oblata sacrificia non fuisse vide notantem *Campegium Vitringam* libro 2. obseru. sacrarum p. 254. De differentia inter sacrificium pro peccato et reatu siue delicto (Schuld Opfer und Sünd-Opfer) vide praeter Interpretes Levit. VIII, 1. seq. et VI, 25. Sirach. VII, 34. *Samuelem Petitum* cap. 22. Variarum Lectionum, *Outramum* lib. 1. de sacrificiis c. 13. et *Andream Christophorum Zellerum* ad Maimonidem de vacca rufa pag. 244. *Ioan. Christoph. Wichmannshausen* et *Ioan. Henr. Erdmannum* in dissertationibus tribus de אשם sacrificio piaculari pro noxa offerendo. Witteb. 1716. *Henric. Venemam* Differtat. sacr. lib. 2. c. 6. § 18. p. 322. et *Bernh. Sebasti. Cremerum* in Poecile Antiquitat. sacrar. T. 2. p. 75. De sacrificio auis vngue sectae interpretes Leuitici I, 14 seq. et V, 7 seq. Rev. *Theodorus Dassouius* in diss. de aue vngue secta et in sacrificia oblata, Viteb. 1697. *Ioach. Kühnius* pentade 2. Quaestionum Philologicarum, vulgatarum Argentorati. p. 5. *Ioan. Henr. Hottingerus* in differtat. de sacrificiis auium, Marpurgi 1706. et in differtat. de duabus auibus leprosi. ibid. eod. atque *Ioan. Georg. Michaelis* de duabus auibus purgationi leprosi destinatis. Halae 1737. De thymiate eiusque adolendi ritu et de thuribulo, in quo suffitum sacerdos faciebat, praeter *Ioan. Clericum* et alios ad Exodi XXX. confer *Ioan. Braunium* II, 5 sq. Selectorum Sacrorum, et dissertationes *Danielis Weymari*, Ienae 1678. *Ioan. Conradi Kesleri*. Bremae 1700. *Georg. Friderici Rogalli*. Regiomonti 1724. *Ioan. Georg. Michaelis*, Francof. ad Viadr. 1735. et recusam in Eiusdem obseruationibus sacris p. 71 sqq. *Conr. Ikenii*. Bremae 1742. atque *Christiani Ludov. Schlichteri*. Halae 1754. De salis vsu in sacrificiis videatur *Henrici Pontani* Oratio de sale sacrificiorum. Traiecti 1703, 4. *Ioan. Henric. Maius* Exercitationum Philologic. et Exegeticar. Tom. 1. p. 573. *Hermannus von der Hardt* Ephemerid. philolog. Discursu XI. p. 197 sqq. edit. in 8vo. *Francisci Wokenii* dissertatio de salitura oblationum Deo in V. T. factarum, Lipsiae 1727. et in Eius-

Eiusdem Meletematibus antiquariis. Wittebergae 1730, 4. pag. 57 sqq. *Ioan. Petri Hallervordt* disputat. de foedere salis. Lips. 1701. *Dauid. Millium* de vsu salis in sacris Israelitarum eiusque mysterio, Traiect. ad Rhen. 1734. et *I. G. Carpzouium* ad Goodwinum, p. 716 sqq. qui etiam ibidem p. 723. de melle, et cur illud altari non fuerit inferendum disserit. De vaccae rufae sacrificio praeter interpretes ad Num. XIX. et Hebr. IX, 13. Epistol. Barnabae c. 8. et Maimonidis librum et iam laudatum Zelleri commentarium Amstelodami 1711, 8. conferantur *Ioan. Bened. Carpzouii* dissertationes duae. Lipsiae 1668 et 1670, 4. *Daniel Lundius* de vacca rufa. Vpsaliae 1706, 8. *Antonius Driessen* Exercitationum Academicarum, Groningae 1719. editarum, exercitatione IV. *Ioannes Outreinus* T. 4. Commentarii in Epistolam ad Hebraeos, p. 667 sqq. *B. S. Cremerus* T. 2. Antiquitatum Mosaicotypicarum, p. 357 sqq. et *Ioan. Conr. Kesleri* dissertationes 2. de sacerdote vaccam rufam comburente. Bremae 1702. Addantur *Theodori Dassouii* disputatio de lustratione Hebraeorum, Wittebergae 1692. recusa T. 1. Thesauri noui Disputationum, pag. 823 sqq. *Salomo Deylingius* Obseruationum sacr. Part. 2. pag. 208. et P. 3. pag. 70. *Ioan. Marckius* Fascicul. dissertation. philologico-exegeticar. pag. 114 sqq. *Conradi Ikenii* disputatio de aspersionibus Hebraeorum. Bremae 1725. *Paulli Hülsii* de aspersione per hyssopum. Groningae 1708. *Imman. Ern. Habnii* de expiatione per hyssopum facta. Witteb. 1735. *Ioan. Christoph. Wichmannshausen* de aspergillo Hebraeorum sacro. Witteberg. 1719. *Ioan. Schmidii* de cinerum in sacris vsu, Lipsiae 1722. et *Ioan. Iac. Quandtii* de cinere in sacris Hebraeorum. Regiomonti 1722. De lepra et purgatione leprosorum praeter tractatum Talmudicum נגעים legantur *Henrici Hulsii* commentatio de purgatione leprae, adiecta Eiusdem commentario de praerogatiuis prisci Israelis, pag. 859. *Ioan. Clerici* dissertatio Commentario Eiusdem in libros Historicos V. T. adiuncta. *August. Calmetus* T. 1. dissertationum Biblicarum, pag. 74. interpretat. latinae; et P. 2. p. 143. interpretat. germanicae. *Bernh. Sebast. Cremerus* T. 2. Antiquitatt. Mosaicotypicarum, p. 273 sqq. *Iac. Altingius* Opp. T. 5. pag. 300. *Thomas Bartholinus* de morbis Biblicis. c. 8. *Ioan. de Mey* Physica sacra. p. 147. *Ioan. Iac. Scheuchzerus* Physic. sacr. P. 2. p. 456 sqq. *Georg. Wolfg. Wedelius* Exercit. medicophilologicarum, centuria II. pag. 93 sqq. *Ionathan Harle* in libro, anglico sermone edito, *An historical Essay on the State of Physick in the old and new Testament*, p. 17. *Ruardus Andala* de expiatione leprosi, in Exeg. illustr. loc. Scr. *Iacob. Rhenferdus* de lepra cutis Hebraeorum, in Io. Georgii Meuschenii N. T. ex Talmude illustrato. p. 1057 sqq. *Ioan. Christian. Kirchmeieri* sylloge exercitation. academicarum, pag. 78 sqq. *Ienkini Thomasii* dissertationes varii argumenti. pag. 460 sqq. *Philippi Ouselii* dissertatio de lepra cutis Hebraeorum.

Franeq. 1709. *Mich. Chr. Rumeieri* de lepra Mosaica. Gryphisw. 1723. et *Nicolai Nonnii* de leprae aedium mysterio. Bremae 1744. De ratione typica sacrificiorum expiatoriorum disserit *Bernhardus Waltherus Marpergerus* duplici libello Germanice edito: Das große Sühn- und Sünd-Opfer des großen Versöhntages, als ein deutliches Vorbild des Leidens, Sterbens und Auferstehens Christi. Norimbergae 1733, 8. Das letzte Sünd-Opfer im Gesetze, als ein vollständiges Vorbild des gekreuzigten Jesu. Dresdae 1735, 8. De caussis, quare pisces immolari non iusserit Deus, commentati sunt *Cornelius a Lapide* in Leuitic. I, 2. pag. 614 sqq. *Ioan. Buxtorfius*, Pronepos, Catalect. Theologicophilolog. p. 233. et *Albertus Vogetius* in Oratione de natalibus ad aram Iehouae non factis Medioburgi 1723, 4. In Museo Bremensi T. 1. pag. 376. quaeritur, cur de corde et cerebro in sacrificiis offerendo nihil praeceptum fuerit? cui respondit *Frider. Conrad. Albertus de Trauen* in dissertat. de corde et cerebro victimarum, Bremae 1731. cui iunge *Ioan. Georgii Michaelis* dissertationes duas de victimarum corde et cerebro, Francof. ad Viadr. 1730, 4. recusas in Eiusdem Obseruationibus sacris pag. 1 sqq. in quibus euincere studet, in holocaustis et sacrificiis auium cor ac cerebrum simul esse oblata, ast in sacrificiis pro peccato et pro reatu, atque in Pacificis ea ab altari fuisse excepta. De renibus animalium, praecipua sacrificiorum parte prodiit dissertatio *Io. Daniel. Crameri*. Serueftae 1714. De ablegminibus sacrificiorum Deo in altari offerri solitis disputationem habuit *Conr. Ikenius*, Bremae 1743. De impositione manuum apud Iudaeos in sacrificiis adhibita exstat dissertatio *Dan. Goetzii*. Witteb. 1713. defensa.

III. De ἀνθρωποθυσίᾳ Abrahamo a Deo iniuncta vide interpretes ad Geneseos XXII. Deus tamen prompta voluntate Abrahami contentus, filium ab eo mactari vetuit, hoedum permisit. Hinc in Lege Mosaica nunquam homines immolari sed primogenitos etiam pretio redimi iussit, aliisque sacrificiis expiari. Immolationes contra hominum Molocho siue Saturno factas, seuere prohibuit. At inter gentes nihil crebrius fuit immolatione hominum, quod ratio illis dictaret, sanguinem mutorum animantium non esse posse aequiualens pretium Deo. Confer *Eusebii* Orationem de laudibus Constantini p. 646 sq. et pag. 659. vbi ait, Hadriani Imperat. temporibus cessasse morem illum inhumanum. *Hugonem Grotium* libro de satisfactione Christi contra Socinum pag. 132 et *Io. Lomeierum* de gentium lustrationibus c. 22. De ἀνθρωποθυσίᾳ veterum Phoenicum et Carthaginiensium (de quibus vide sis Diodorum Sic. libro 20. Tom. 2. pag. 756 et 798. *Suidam* in Σαρδώνιος) pluribus agit idem *Grotius* ad Deuteron. XIIX, 10. et *Hendreichius* in Carthagine p. 180–191. De aliarum gentium more simili videndus *Herodotus* IV, 62. vbi de Scythis captiuo-

captiuorum centesimum quemque Marti immolantibus, et cap. 103. vbi de Tauris Iphigeniam colentibus immolatione naufragorum et Graecorum ad se delatorum. *Porphyrius* libro 2. de abstinendo ab animantibus: *Eusebius* Orat. de laudibus Constantini pag. 646. et *Constantinus* Oratione ad Sanctorum coetum cap. 16. pag. 589. *Io. Seldenus* de Diis Syris, passim. *Elias Schedius* de Diis Germanorum, c. 31. p. 557 sqq. et p. 595 sqq. *Ioan. Meursius* in Cypro lib. 1. cap. 8 et 21. atque in Laconic. l. 2. c. 14. *Ioan. Michaelis* ad Gaffarelli curiositates inauditas p. 95 sq. *Io. Braunius* in selectis sacris, *Hermannus Witsius* L. 3. IV, 8. Aegyptiacorum cap. 7. contra Marshamum: *Petrus Daniel Huetius* in Alnetanis quaestionibus pag. 178. *Io. Clericus* in indice ad Stanleii Philosophiam orientalem voce *infans*: *Io. Freinshemius* ad Flori III, 4. n. 2. et Curtii IV, 3. 23. Viri docti ad *Caesarem* VI, 16. de Bello Gall. *Iustinum* XIX, 1. 10 seq. *Phil. Camerarius* Centur. 1. Hor. subcesiv. c. 59. *Io. Wierus* de praestigiis Daem. lib. 1. cap. 6. *Franciscus Fernandus de Cordoua* Didascal. mult. cap. 18. pag. 186. *Phil. Cluuerus* Germaniae antiquae p. 250 sq. *Stephanus Ioannes Stephanius* ad Saxonem Grammaticum pag. 92 sq. Molocho infantes non tantum lustratione per ignem, vt sensit Maimonides, sed plena combustione consecratos esse ostendunt *Hadr. Relandus* parte 2. diss. Misc. p. 114 seq. *Io. Marckius* exercitatione textuali ad Leuit. XVIII, 11. *Braunius* aliique. Prae ceteris de barbaro hoc homines immolandi more apud varias gentes recepto egerunt *Iacobus Geusius* in opere duos in tomos diuiso quod inscribitur Victimae Humanae, Groning. 1675, 12. *Io. Ionsenii* siue *Ionsii* tractatio de ἀνθρωποθυσίᾳ gentilium, Hamb. 1654, 4. *Christoph. Cellarius* et alii ad Minucium Felicem cap. 30. *Io. Potterus* pag. 230. Archaeol. Gr. *Io. Ioach. Mullerus* in historia et moralitate ἀνθρωποθυσίας. Lipsiae 1682. *Christi. Henr. Bartholinus* in dissert. de ritu sacrificandi homines apud ethnicos. Hafniae 1704. *Ioan. Guil. Ianus* dissertationibus duabus de ἀνθρωποθυσίας origine. Witteb. 1704, 4. *Io. Baptista Thiaudierius de Boissy* de victimis humanis, Tomo primo Historiae Acad. Inscription. p. 55 sqq. edit. Amstelodamensis. *Dauid Martinius* de religione Gallorum, lib. 1. *Paullus Daniel Longolius* in Originibus ἀνθρωποθυσίας a vulgari crudelitatis crimine vindicatis, duabus dissertationibus Lipsiae 1729 et 1734. editis: quas quidem origines inde repetendas quum affirmaret Vir doctissimus, quod Diis gratum esse putauerint homines, si scelerati, e medio tollerentur, neque enim innocentes castosque Diis mactatos fuisse; factum est, vt eius sententiam sub examen vocaret *Ernestus Florens Riuinus* in dissertat. de τεκνοθυσίᾳ Iudaeorum a crudelitatis crimine non vindicanda. Lipsiae 1735. Praeter duas illas dissertationes idem argumentum XXXV. Programmatibus amplius persequutus est idem *Longolius* Curiae Regnitiorum 1736–1743. fol.

euulgatis. *Sinnelius Langius* in differtat. de ἀνθρωποθυσίας origine. Hafniae 1737, 4. *Ioan. Guil. Bergerus* Progr. de Anthropothysia gentium profanarum, quod recusum est in Eiusdem Stromateo Academico p. 102 sqq. et *Petrus Petitus* libro secundo de ἀνθρωποφάγοις cap. 9 et 10. qui ostendit morem homines mactandi Diisque sacrificandi per omnes fere gentes introductum, et Diabolum carnis humanae esitandae auctorem nefariis hominibus fuisse. Apud Aegyptios Amosis, apud Carthaginienses Gelon anthropothysias sustulit. Vide *Scaligerum* ad Euseb. pag. 23. Ac quidem Carthaginienses victos Gelo coegit inter conditiones pacis et hanc recipere, ὅτι παύσονται τὰ τέκνα τῷ Κρόνῳ καταθύοντες, quod non amplius vellent liberos suos Saturno immolare. Plutarch. de sera Numinis vindicta pag. 552. Apud Romanos A. V. C. 657, Senatus consultum factum ne homo immolaretur, quod antea late obtinuerat, tum a Tiberio hoc facere prohibiti sunt Druides teste *Plinio* XXX, 1, et ab Imperatore Hadriano humanas hostias sublatas tradit Pallas apud *Porphyrium* περὶ ἀποχῆς ἐμψύχων, *Eusebius* pag. 154, 156, 164. praeparat. et pag. 659. Orat. de laudibus Constantini Imp. Idem *Eusebius* et alii post Christi in carnem aduentum, immolatos vsquam homines negant: quod tamen non vniuerse accipiendum, vt ostendit *Antonius van Daalen* in libro de oraculis. Confer *Conrad. Sam. Schurzfleischium* diss. de institutis Druidum §6. Sane in ipsa Germania nostra, in qua hunc morem olim obtinuisse ostendit V. C. *Godofredus Schutzius* erudito libello, de cruentis Germanorum gentilium victimis humanis, Lipsiae 1743, 4. euulgato, Gregorii II. adhuc temporibus paganos a Christianis mancipia emere solitos, vt horum cruore Numina placarent foedoque ritu illis sacrificarent, constat ex Epistola Gregorii II. ad Bonifacium, quae est 122. et ex vita S. Wulfromii. Praeterimus quae de pueris suo tempore solitis Lucifero immolari ab Arabibus narrat, S. Nilus narratione 3. pag. 28. edit. Possini, et quae de recentibus variarum gentium ἀνθρωποθυσίαις ex Itinerariis Olferti Dapperi, aliorumque peti possunt nullo negotio: nisi quod omnem fidem superat, in Insula Formosa quotannis immolari 18000. corda infantum puellorum, vt refert Psalmanasaarus in descriptione illius insulae pag. 38, 41, 44. De hominibus piacularibus (qui καθάρματα et περιψήματα graecis dicti sunt) vide *Christoph. Georgii Mayeri* differtat. Lipsiae 1686. editam, recusam in Menthenii Thesauro Theologicophilolog. T. 2. p. 312 sqq. *Georg. Dav. Ziegra* differtat. de eod. argumento. Witteb. 1693. recusam in eiusd. Menthenii thesauro, Tomo eod. pag. 510. *Phil. Olearii* differt. de καθάρμασι gentilium, Lipsiae 1707. euulgatam. *Benedicti Aueranii* differtat. 17. ad Euripidem, T. 1. Opp. pag. 439 sqq. qua agitur, de more hostias humanas immolandi mortuorum vmbris, et gladiatorum caede defunctis parentandi. *Iulii Caroli Schlaegeri* differtat.

differtat. de Atheniensibus ciuitatem suam sanguine humano lustrantibus. Helmstad. 1739. editam. De ἀνθρωποθυσίᾳ Pilati consule Interpretes ad Luc. XIII, et *Aug. Theodor. Hoffkuntzii* dissertationem de hoc argumento, Lipſ. 1721. euulgatam. De more se deuouendi pro salute alterius *Theod. Crügeri* differtat. Witteb. 1724. De deuotionibus veterum in bellis conferatur *Io. Petri Milleri* dissertatio de hoc argumento Lipsiae 1730. editam.

IV. Spectat etiam ad hanc ἀνθρωποθυσίαν, quod Iudaeis obiicitur a Iac. Geusio tum in libro de victimis humanis, tum in dialogo cui titulus *Annas et Caiphas fugitiui ex orco*, aliisque, illos Christianorum infantum sanguine ad sacra sua abuti, quod falsissimum esse et calumniam meram, contendit Isaacus Vua in vindice sanguinis contra Geusium (quo de libro [a] vide Acta Erudit. Anni 1682. pag. 206.) et Clar. Wagenseilius parte 2. Perae librorum iuuenilium loculamenti secundi pag. 135 sq. qui fontes huius imputationis indicat pagina 152 sq. Tum in epistola de infundibulo suo p. 73 sq. vbi promittit et delineat singulare opus de hoc argumento, quod inscribit *iudicium sanguinis* ex Exodi XXII, 2. De eodem argumento postea breuem libellum Germanica lingua configuravit, ediditque. Disputat etiam inter alia Wagenseilius aduersus eruditum virum Wilh. Ernest. Tentzelium, qui in vernaculis dialogis menstruis anni 1693 et 1694. multa in contrariam partem disseruit. Idem Wagenseilius dissertatione de re monetali Romanorum obseruat hebraicum vocabulum *Dam*, et sanguinem notare et pecuniam Iudaeis, nec quicquam hos auidius expetere quam illud *Dam*, h. e. pecuniam Christianorum. Confer Meursii Exercitationes criticas, parte 2. cap. 2. Veram tamen hanc originem esse criminationis in Iudaeos iactatae; merito negat Reu. *Io. Wulferus* in theriaca Iudaica pag. 79. qui ipse de hoc argumento legendus. Quemadmodum et *Io. Andreas Eisenmengerus* in detecto Iudaismo parte 2. cap. 3. et *Io. Iac. Schudtius* in memorabilibus Iudaicis parte prima, p. 467. Neque vero Iudaeos a sanguine et carnibus Christianorum vorandis iam olim abhorruisse, patet vel ex Dionis Cassii Traiano, sub extremum. Quandoque tamen iniuriam illis factam a Christianis quoque, neutiquam abnuerimus.

V. De more mactandi boues in foederibus, et iurisiurandi sanciti a transeuntibus inter medias partes τομίων sacrificii, ad illustranda loca Gen. XV, 17. et Ier. XXXIV, 18. praeter Grotium aliosque interpretes vide Senecam lib. 3. de ira c. 17. Lucian. in Toxari Tom. 2. pag. 64 seq. Suidam in βοῦς ὁ Μολαττῶν et ἐπὶ βύρσης, Philostratum l. VI. de vita Apollonii c. 21. fol. 264. edit. nouae, Cyrillum Alexandrin. p. 389 sq. contra Iulianum, editionis Span-

 he-

[a] Subiungitur ille Rev. Viri Io. Wulferi Theriacae Iudaicae ad examen reuocatae. Norimb. 1681, 4.

hemianae, vbi profertur locus ex Sophoclis Antigone v. 271. Dictyn Cretensem l. 1. de bello Troiano, cap. 15. vbi porcum marem mactatum esse commemorat. E recentioribus *Thom. Gatakerum* cap. 42. aduersarior. *Fortunatum Scacchum* III. Myrothec. c. 60 sq. p. 1115 sq. *Bochartum* parte 1. Hierozoici lib. 2. c. 33. *Io. Conrad. Dietericum* antiquitat. Biblicar. V. T. p. 633. *Ioach. Kuhnium* pentade 2. quaest. 2. Memorias Brixienses *Octaui Rossii* siue *Rubei*, Italice vulgatas pag. 4. editionis Anni 1693, 4. et Zornio excitatos Bibliothec. Antiquario exeget. pag. 1065. quibus addantur *Georgii Schubarti* dissertatio de moribus gentium circa foedera. Ienae 1689, 4. *Ioan. Daniel. Iacobi* dissertat. duae de foederibus veterum per dissectionem animalium factis. Lipsiae 1710 et 1711. *Ioan. Vpmarckii* dissert. de ritu foederum. Vpsal. 1708, 8. et *Ioan. Ern. Gerhardi* dissertatio de ritibus foederum gentis hebraeae. Wittebergae 1650. Hinc Hebraei dicunt foedus diuidere, pro sancire foedus כרות הברית, vt Latini foedus icere, ferire, percutere, de quibus phrasibus confer Brissonium de formulis sollemnibus P. R. lib. 4. pag. 335. Coniunctionis per viscera sacrificati hominis, quae deinde comederunt, mentio apud Diodorum Siculum pag. 265. excerptor. Peirescii, et Dionem Cass. LXXI. pag. 803. siue edit. recentiss. p. 1180. De aliis ritibus contractuum per traditionem calcei, et chirothecae Buxtorfius p. 1443. Lexici Talmudici. De ritu Arabum Herodotus III, 8. De porco in foederibus Romanorum disserit Fuluius Vrsinus de famil. Roman. pag. 289. Gutherius de I. P. IV. 18. Io. Phil. Cassel in commentat. de porco in vexillis et foederibus apud vet. Romanos. Magdeb. 1748, 4.

VI. De Sacrificiis Gentium lustratoriis atque expiatoriis ἱλαςικοῖς, ἁγνιςικοῖς, καθαρκτικοῖς, quae Latinis *placamina, februa, piamina:* praeclare disserit *Hugo Grotius* c. 10. libri de satisfactione Christi aduersus Socinum, *Ioannes Lomeier* de lustrationibus gentium c. 23. *Magnus Daniel Omeisius* de expiationibus apud veteres gentiles vsitatis. Altorfii 1700. *Henningus Forelius* in dissert. de sacrificiis gentilium expiatoriis. Vpsal. 1703, 8. *Frider. Guil. Iahn* in dissertat. de sacrificiis gentilium ἱλαςικοῖς ex veterum Hebraeorum disciplina deductis. Witteb. 1731. De aliis Ethnicorum sacrificiis consulendi praecipue *Guil. Stuckius* in descriptione sacrorum sacrificiorumque gentilium Tiguri 1598 et 1679, fol. et inter opera iunctim recusa Lugd. Batav. 1695 fol. *Lilius* quoque *Gyraldus* Syntagmate XVII. siue vltimo historiae Deorum, Tomo 1. operum: *Ioan. Saubertus* in conlectaneis de sacrificiis veterum quae prodierunt Ienae 1659, 8vo. et curante Clariss. Crenio recusa sunt Lugduni Batav. 1698, 8. *Io. Eric. Ostermannus* de sacrificiis gentilium. Wittebergae 1647. et *Angelus Maria Riccius* in dissertatione de sacrificiis, quae legitur Vol. 2. Eius-

dem

dem differtat. Homericar. pag. 167 fq. De Graecorum facrificiis confulas *Ioan. Potterum* II, 4. Archaeolog. Gr. *Io. Gothofr. Lakemacherum* Antiq. Graec. facr. P. 3. cap. 1. *Ioan. Vlr. Steinhoferum* Graec. facr. P. 1. cap. 2 – 6. et *Chriftianum Brunings* Compend. antiq. Graec. c. 21. De facrificiis Romanorum fingulatim egere *Paullus Merula* in operibus poftumis Lugd. Batav. 1684, 4. editis. *Guilelmus Choulius* in opere Gallico fupra laudato de Romanorum religione, *Struuius* Syntagmatis capite 8. *Kippingius* libro 1. Antiquit. Romanor. cap. 11. et *Ioan. Arndius Belmannus* in diff. de ritu facrificandi Romanorum. Vpfal. 1703, 4to. vbi c. 3. conuenientia cum facrificiis Hebraeorum oftenditur. De facris Tauroboliis, crioboliis et fimilibus copiofe differuit *Antonius van Daale* in diff. 1. earum, quas Antiquitatibus illuftrandis edidit Amftel. 1702, 4. et auctor Anonymus fcripti Gallici: (Claud. Gros de Boze) *explication d'une infcription antique trouvée depuis peu à Lyon, où font decrites les particularitez de facrifices que les anciens appelloient tauroboles*, Paris 1705, 8. et in Memor. Acad. Infcription. T. 4. pag. 111. fqq. edit. Amftelod. Vide et *Reinefii* Epiftolas ad Rupertum pag. 620. et Commentar. ad Infcriptiones Veteres p. 76, 211, 212. *Seldenum* III, 14. 8. feq. de Synedriis Hebraeor. *Gutherium* IV, 19. de iure pontificio, T. 5. Graev. *Sponium* in Mifcellaneis eruditae antiquitatis p. 98 feq. *Fleetwodum* ad Infcriptiones felectas p. 16 fq. *Petrum Zornium* in Bibliotheca Antiquario-exegetica. p. 1081 fqq. *Philippi a Turre* explicationem infcriptionis Taurobolii Lugdunenfis, in Sallengrii Thef. nouo antiquit. Rom. T. 3. pag. 853. *Ioan. Harduini* explicationem Taurobolii et Criobolii, infertam Memoriis Treuultinis A. 1726. pag. 1859. *Michaelis de la Roche* new Memoirs of Litterature, T. 4. pag. 340 fqq. *Raphael Fabrettum* p. 665. Infcript. *Anton. Riccautellam* et *Ioan. Paullum Ricolnum* ad Marmor. Taurinienfium partem 1. p. 13 fqq. Raccolta d'Opufcoli fcientifici, T. 3. pag. 445 fqq. et *Nathan. Friderici Kautzii* differtat. de Taurobolio. Lipfiae 1738. editam. Nihil aliud fignificat Taurobolii vocabulum proprie, quam bouicidium, vt notauit Salmafius pag. 8. Solin. ac fimiliter Criobolium, Aegobolium etc. facrificium ac caedem arietis et caprae: taurobolio autem vel criobolio aut aegobolio renati dicebantur qui facrificio et fanguine tauri, vel arietis vel caprae luftrati erant. Taurobolatae petrae mentio in veteri infcriptione apud Gutherium II, 5. de iure Veteri Pontificio, Tom. 5. Antiquitatum Graeuii. De Suouetaurilibus, fiue facrificio ex fue, oue et tauro, luftrali cenforum facro, (v. Ezech. Spanhemium Tom. 2. numifmat. pag. 101.) vide fis *Philippum Rubenium* lib. 1. electorum c. 11. *Sam. Pitifci* Lexicon Antiquitatum Romanar. in *folitaurilia*. *Henr. Norifium* in differtat. de votis decennalibus Imperatorum pag. 76. *Ciacconium* ad columnam Traiani. N. 78 et 188. *Fabrettum* pag. 141 feq. et 154 fqq. vbi maiora ea fuiffe et minora

nora obseruat. *Iacobum Gutherium* lib. 4. de iure veteri pontificio cap. 18. quo toto quarto libro erudite et diligenter ritus romanos circa sacrificia et sacra varii generis explicat. (Tomo 5. Graeuii.) *Montfauconum* T. 2. supplementi antiquitatis illustratae p. 73 sq. *Gull. Choulium* pag. 301. relig. Romanor. *Io. Clerici* Bibliothec. selectam T. 17. p. 168 sqq. vbi de Taurobolio Idaeae matris differit. *Laurentium Begerum* T. 3. Thes. Brandenb. p 413. et *Ioan. Phil. Casselii* dissertationem de sue in sacrificiis gentilium. Magdeb. 1743, 4to. pag. 29 sqq. De sacrificiis et sodalibus Arualibus consule *Andr. Cirini* librum de vrbe Roma c. 55. *Sponii* Misc. erud. antiquitatis sect. 1. artic. 2. *Ioan. Paulli Reinhardi* dissertationem de hoc argumento. Erlangae 1744. et eundem *Casselium* dissert. laudatae p. 22 sqq.

VII. Varia de variarum gentium sacris et sacrificiis, eorumque generibus ac ritibus congessit *Alexander ab Alexandro* IV, 17. *Tiraquelli* notis illustratus. *Benedictus Aueranius* differt. 41–45, ad Virgilium, T. 2. Opp. et *Henr. Aug. Zeibichius* ad locum Herodoti II, 47. Miscellan. Lips. nov. Vol. 7. p. 479. Genus etiam sacrificiorum fuit Hecatombe, quo vel centum victimae simul mactabantur, vel a centum simul hominibus offerebantur, quanquam non semper ἀκριβῶς centum erat victimarum, vide Bourdelotium p. 61. ad Heliodorum: et praeter illustrem illum Homeri locum Iliad. B. v. 305–321. consule *Pfeifferum* Antiq. graec. lib. 1. c. 20. *Meursium* Laconic. II, 14. et Graec. fetiar. l. 3. *Potteri* Archaeol. Graec. II, 4. *Lakemacherum* antiquit. graec. sacr. P. 3. c. 1. § 11. p. 346. et *Pitisci* Lexicon voce *Hecatombe*, vbi plures scriptores recensentur. De vasis et instrumentis, quorum ad sacrificia et in sacris vsus erat, agit idem *Iacobus Gutherius* lib. cit. capite vltimo, *Michael Angelus Causseus de la Chausse* de insignibus Pontificis Maximi, Flaminis Dialis, et instrumento sacrificantium, in eodem Tomo 5. Graeuiano: et cum accessionibus recusus Romae 1747, fol. Plura etiam eiusmodi vasa et instrumenta sacrorum exposita videre licet a *Philippo Bonanni* in Musei Kircheriani classe prima, Romae 1709, fol. a *Bernhardo Montfaucono* T. 2. Antiquitatis explicatae, et T. 2. supplementi lib. 3. p. 56 sqq. et T. 4. p. 72. ac *Nicolao Cheualierio* in libro gallice composito: *Remarques sur la piece antique de bronze, trouvée aux environs de Rome.* Amstelodami 1694, 8. De vere sacro vide *Ern. Sal. Cypriani* Programmata Coburgensia, p. 131 sqq. *Ioan. Heinrici a Seelen* Miscellanea. p. 264 sqq. *Ioan. Nicol. Funcii* Dissertationes Academicas, Lemgouiae 1746, 8. pag. 375 sqq. et Memorias Academiae Inscriptionum. T. 2, pag. 130 sqq. De simpulo siue simpuuio fictili, quo vinum libabatur, vide Philippum Rubenium II, 8. electorum. Sacrificium in quo reliquiae epularum igne consumebantur, vocatum est *Proteruia*, de qua vide *Festum* et *Io. Bapt. Donium* de paenula pag. 323 seq. ex *Macrobii* lib. 2. cap. 2. Saturnal. refe-

referentem iocum Catonis, qui Albidium quendam, qui ſua bona comediſſet, et nouiſſime domum, quae ei reliqua erat, incendio perdidiſſet, feſtiue dixit, proteruiam feciſſe. De igne diuinitus immiſſo ſacrificiis Abelis, Noachi, Abrahami, Moſis, Salomonis etc. conſulendus *Io. Buxtorfius* in Exercitationibus ad Hiſtoriam arcae foederis, ignis ſacri et caeleſtis, Vrim et Thummim, Mannae, petrae in deſerto, et ſerpentis aenei Baſil. 1659, 4to. Exercitatione ſecunda. *Nicolai Koeppenii* diſſertatio de igne caeleſti. Gryphiswaldiae. *Hil. Chriſtoph. Kaarbol* ſchediaſma de igne ſacro templi ſecundi, Hafniae 1707. et *Alberti Schumacheri* diſputat. de ἐμπυρισμῷ ſacrificii Abelis. Bremae 1718. De ſimili igne iactato apud Gentes, vt apud Herodotum lib. 1. c. 59. Pindarum Olympionic. Oda 7. Solinum c. 5. (al. 11.) vbi de Sicilia, et cap. 30. (al. 43.) vbi de Aethiopia: Ammianum Marcellin. XXIII, 6. pag. 374 ſeq. *Huetius* in Alnetanis quaeſtionibus pag. 216. *Cerda* ad Virgilii Eclogam VIII, 105. *Kircherus* Tom. 1. Oedipi pag. 233. *Iobus Ludolfus* commentario ad Hiſt. Aethiopicam pag. 302. *Petri Baelii* dictionarium hiſtorico-criticum in voce *Egnatia*, et *Ioan. Gottlieb Bohnii* diſſertat. duae de igne gentilium ſacro in Iſraelitarum ſacra iniurio. Witteb. 1718. De diis, quibus nulla ſacrificia, nullas hoſtias caedere fas erat, agit ex veteribus *Porphyrius* in libris de abſtinendo a nece animalium, e recentioribus *Alexander ab Alexandro* lib. 2. genialium dier. cap. 22. vbi iterum adde ſis *Tiraquellum*. In Palilibus quoque, qui dies vrbi Romae natalis erat, et in Terminalibus victimam nullam immolatam eſſe conſtat, licet contrarium, vt poetica fide, ſcripſerit Ouidius. Vide *Iuonem Villiomarum* (ſiue *Ioſephum Scaligerum*) in locos controuerſos Roberti Titii pag. 20. In ara Apollinis nullum animal ſacrificabant Delii, tantum preces offerebant teſte *Macrobio* lib. 3. Saturnal. cap. 6. adde *Ezech. Spanhemium* in notis ad Callimach. p. 83. Caeleſtes Deos κνίσσῃ odore ac ſuffitu, terreſtres cibis ac comeſſationibus gaudere creditos, idem notat diſſ. 4. de vſu numiſmatum p. 299. edit. Amſtelodamenſis. De ſacris Romanorum gentilitiis conſuli poſſunt *Ern. Mart. Chladenius* cap. 4. libri de gentilitate veterum Romanorum, et *Iuſtiniani Thoellden* commentatio de hoc argumento, Lipſiae 1742. edita. De priuatis ſacris confer *Chr. Gottl. Schwarzii* diſſertat. de ſacrorum deteſtatione. Altorfii 1726. et auctior. 1729. De haereditate ſacrorum *Car. Chriſti. Woogii* diſputationem. Lipſiae 1738. De lectiſterniis *Ezechielem Spanhemium* de vſu numiſmatum T. 2. p. 193 *Philipp. a Turre* monument. veter. Antii p. 318. *Alſtorphium* de lectis veterum p. 168. *Iac. Phil. Tomaſinum* de donariis cap. 4. Tom. 12. theſauri Graeuiani p. 2149 *Philippum Ludov. Hannekenium* de cura domeſtica Romanor. Tom. 1. theſ. Sallengriani p. 1272. *Ioſ. Laurentium* de prandio et coena veterum, c. 21. et *Chriſti. Erdmanni Schmanni* commentationem de lectiſterniis Romanorum

in S. Codice fruſtra quaeſitis. Lipſiae 1739. De ſacrificiis Germanorum gentilium auerruncandi incubi cauſſa factis vide *Godofr. Schützii* Exercit. ad Germaniam ſacram gentil. facientium vltimam. De ſacrificiis gentium Americanarum Bibliothecam Francicam (Bibliotheque Françoiſe) T. 4. pag. 116 ſq. et Lafitauum T. 1. p. 179 ſqq.

VIII. In diuerſis ſacris, diuerſis Diis, diuerſa quoque ſuffimigia, diuerſae victimae, coronae, caerimoniae, ligna diuerſa comburendis ſacrificiis, diuerſae aquae etc. adhibebantur, de quibus Kircherus Tom. 1. Oedipi p. 232 ſq. et Tom. 2. part. 2. p. 538 ſq. Ex animalibus quaenam quibus Diis ſacrificata fuerint (nam laribus thure tantum et vino litabant, vt praeter alios notat Cerda ad Virgilii Eclogas pag. 5.) vt gratas hoſtias [3] victimasque praeberent, perſequitur praeter eundem Kircherum T. 1. p. 238 ſq. *Ioannes Textor* in officina pag. 57 ſeq. *Alexander ab Alexandro* III, 12. *Antonius Clarus Siluius* ad leges regias et XII. tabularum p. 99 ad 103. *Saubertus* cap. 22 ſeq. de ſacrificiis, *Ioan. Potterus* p. 124 ſq. ad Lycophronem. Aues Diis ſacras refert idem Textor p. 281 ſeq. et Animalia inauſpicata p. 279. Quibus animalibus ſinguli Dii vel Deae vehentes ducantur, idem p. 70. et Beda T. 1. Opp. pag. 369. licet hac in parte non ſemper Mythologi ſibi nec Poetae conſtent. De animalibus quae Diis deuota, ἄφετα et vaga ſine cuſtode dimittebantur, praeter *Petrum Victorium* XXVIII, 24. Var. Lect. et *Caſaubonum* ad Athenaeum, *Iac. Gutherius* III, 13. de veteri iur: Pontificio T. V. Graev. Morti et furiis ſacra animalia vide apud Voſſium lib. 9. de Idololat. cap. 39. Conſtat autem animalia Diis ſacrificata fuiſſe, vel quod illis inuiſa iudicarentur vt Cereri porca, Hecatae canis: vel quoniam illis putarentur Dii laetari et delectari, vt coruo et cygno Apollo vel ob qualemcunque inter Deos et victimas conuenientiam ac ſimilitudinem. Sic inferis Diis et Manibus offerebantur hoſtiae ἄγονοι ſiue ſteriles, pronae et nigrae ſiue furuae: Confer Zoſimum II, 3. § 5 et 6. Stephanium p. 54. ad Saxonem Grammaticum et Gutherium IV, 8. vbi de ſacris Inferorum: ſuperis contra et bonis Diis albae, foecundae, ἔνορχοι et τετραχηλισμένοι ſiue obtorto verſus caelum collo. Rheae ſiue Cybelae, Deorum matri proprio ſanguine litabant ſacerdotes. Rhodii quadrigas Soli conſecratas quotannis, Illyrii quaternos equos nouo quoque anno in Neptuni gratiam iaciebant in mare. Vide *Feſtum* in Hippius, et de Mithridate quadrigas alborum equorum in altum demergente Appianum Mithridatic. f. 218.

Plantas Diis ſacratas herbaſque et arbores perſequitur Poeta Graecus Anonymus (*Rufus Epheſius* ni fallor, licet Pamphilium Alex. maluerit Lambecius

[3] Hoſtia dicta de minoribus animalibus, vt ouibus et volucribus, victima de magnis, vt tauris.

cius II. p. 593. et VI. p. 90.) editus ad calcem Dioſcoridis, editionis Aldinae 1522, 4to. et cum verſione ac notis eruditis D. *Ioan. Rendtorfii* Hamburgenſis redditus a me libro tertio Bibliothecae Graecae cap. 26. additis Graecis ſcholiis ſiue argumentis, quae leguntur etiam inter notha Dioſcoridis pag. 476 ſq. edit. Saraceni, et auctiora exſtant in Codice antiquiſſimo Dioſcoridis, quem ſeruat Bibliotheca Caeſarea Vindobonenſis. Graeco illi Poetae addes *Phaedrum* lib. 3. fabula 17. *Plinium* lib. 12. cap. 1. *Nicol. Mutonum* praefatione ad Serapionem medicum a ſe translatum, *Ioan. Textorem* pag. 141 ſeq. officinae, *Iac. Pontanum* ad Ouidium, *Gerh. Ioan. Voſſium* lib. 5. Phyſiol. Chriſtianae cap. 48 ſeq. et *Io. Meurſium* filium in arboreto ſacro, Lugd. Bat. 1642, 8. in quo non agit de Plantis quarum in ſacris literis fit mentio, ſed tribus libris recenſet Herbas, Frutices et Arbores quae apud Paganos variis Diis ſacratae erant. Videndus etiam *Benedictus Curtius* Symphorianus opere de hortis. *Ioan. Gerh. Wagnerus* in ſpecimine Arboreti ſacri perfectioris, ſiſtente Laurum ex omni antiquitate erutam, Helmſtadii 1732, 8. et *Michael Gottlieb Agnethler* in diſſertatione de Lauro. Halae 1751. De cultu religioſo arborum Iouis, praeſertim in Haſſia, ſingularem diſſertationem edidit *Ioan. Herm. Schminckius*. Neque omittendum quod *Kircherus* T. 3. Oedipi pag. 65. obſeruat numeros Diis ſacratos vnarium ſummo Deo, binarium Palladi, ternarium Mineruae, quaternarium Apollini, quinarium Iſidi, ſenarium Oſiridi, ſeptenarium Mercurio, octonarium Ammoni etc. De quo plura *Ioan. Meurſius* in denario Pythagorico Lugd. Batav. 1631, 4to. et Tom. 10. Gronov. Hinc quot foliis herba vel flos gauderet, ei Deo fuiſſe conſecratum. Pronum quoque eſt colligere, veteres ad ignem ſacrificiorum adhibuiſſe ligna, ex iis potiſſimum arboribus, quae Diis, quibus rem diuinam faciebant, erant dicatae, qua de re agunt Stuckius lib. 2. de Sacrificiis et Taffinus c. 13. de ludis ſaecularibus Tom. 8. Antiquitatt. Roman. p. 537 ſq.

IX. Lubet hac occaſione laudare praecipuos quosdam ſcriptores qui de animalibus et plantis, quarum in ſacra Scriptura mentio fit, diligentius egerunt. Et de animalibus quidem primo loco memorandum eruditiſſimi *Sam. Bocharti* hierozoicon, ſingulari plane eruditione refertum, quod prima vice lucem adſpexit Londini 1664, fol. recuſum emendatius Francofurt. 1675, fol. et denique inter eius opera Vltraiecti 1692. curante Io. Leusdenio, duobus in fol. Voluminibus, et An. 1712. Huius operis duplex exſtat epitome, vna *Stephani M. Veſcei* ſiue *Veczei* Vngari, Franequ. 1690, 4. altera *Ioan. Henr. Maii* Theologi Gieſſenſis, in qua non raro Bochartus reprehenditur, et interdum vt videtur non praeter rationem. Francof. 1686, 8. Ante Bochartum hiſtoriam animalium ſacram, ſed alio inſtituto et apparatu alio compoſuit *Wolf-*

 gangus

gangus Franzius, Theol. Witteb. quae 1617. Witeb. 8. vulgata, et postea saepius in Germania et Belgio recusa est, hinc continuata, et eruditis locupletissimisque accessionibus aucta a Rev. D. Io. Cypriano, Professore tum Physices; deinde Theologo Lipsiensi edi coepit Dresdae 1697, 2 Vol. 8vo, et absoluta denique prodiit Anno 1712, 4. duobus Volumin. *Ioannes* quoque *Busthamantius*, Complutensis Medicus, de animalibus S. Scripturae reptilibus vere dictis Tomos 2. edidit Compluti 1595, 4. et Lugdun. 1620, 8. Exstat praeterea *Godfr. Mulleri* Θηρολογία Biblica, de quadrupedibus terrestribus SS. eorumque attributis et vsu mystico. Witteb. 1676, 8. *Hermanni Henr. Frey*, Past. in Eccles. Schwinfurtensi, therio-ornitho-ichthyo-biblion Germanica lingua vulgatum Lips. 1595 et 1605, 4. *Io. Henr. Vrsini* animalium Biblicorum nomenclator, atque de animalibus mundis et immundis, libro 4. miscellan. sacrorum, editorum Norimb. 1666, 8. Vide etiam *Ioan. Conr. Dietericum* antiquit. Biblic. veteris Testamenti pag. 416 sq. et *Eduardi Simsoni* Angli hieroglyphica animalium, quae in sacra Scriptura reperiuntur, Edinburg. 1622. *Ioannis* item *de Mey* commentaria Physica in Pentateuchum et N. T. Medioburgi 1661, 4. 2 Vol. *Salom. van Till* Zoologiam, siue, commentarium postumum de animalibus quadrupedibus in S. S. commemoratis. Dordraci 1714, 4. *Olai Rudbeckii*, filii, Ichthyologiae biblicae partes duas de sclauis siue piscibus volantibus, et Borith, siue purpura, Vpsaliae 1721, 4. et *Theodori Hasaei* disquisitionem de Leuiathane Iobi et ceto Ionae, Bremae 1723, 8.

De arboribus, herbis et plantis in sacra Scriptura commemoratis prae ceteris diligenter egit laudatus *Ioan. Henr. Vrsinus*, cuius arboretum Biblicum, primum editum est Noribergae 1663, 8. Postea Anno 1665. Arboreti biblici continuatio siue Phytologia sacra, Herbarius sacer, et Hortus aromaticus, in quo de omni genere Aromatum sacris in literis memoratorum agitur. Vtrumque opus recusum est ibid. 1699, 8. Nec praetereundus *Leuini Lemnii* libellus, in quo similitudines ac parabolas, quae in sacra Scriptura ex herbis atque arboribus desumuntur, explicauit, Francof. 1591 et 1596, 12. cui addi possunt *Thomae Brown* obseruationes de plantis in sacra Scriptura memoratis, *Wilhelmi Sarcerii* herbarium spirituale, Germanice editum, siue de plantis et herbis quarum in Scriptura mentio fit, Francof. 1573. Iungantur *Adriani Cocquii* Phytologia sacra. Vlissingae 1664, 4. *Guilielmi Westmacott* Θεολεβοτονολογία, siue, historia vegetabiiium sacra. Anglice. Londini 1694, 8. *Matthaei Hilleri* Hierophyticon, siue, commentar. in loca S. S. quae plantarum faciunt mentionem, Vltraiecti 1725, 4. *Olaui Celsii* Hierobotanicon, siue, de plantis sacrae scripturae dissertationes, Vpsaliae 1750, 8vo. quod opus reliquis huius generis facile palmam praeripit. *Edmundi Castelli* oratio de Botanologica S.S. parte ex scriptoribus Orientalibus clarius enarranda, Londini 1667, 4. *Ioannis Heim-*

Heimreichii disquisit. de vegetabilibus in Talmude memoratis in Actis Francorum eruditis et curiosis, collectione III, V et VII. De melonibus Aegyptiis, ab Israelitis desideratis, commentationem laudatus *Celsius* edidit. Lugd. Batav. 1725, 8. De herba Borith legantur dissertationes *Ioan. Mich. Langii*, Altdorfii 1705. et *Christiani Benedict. Michaelis*. Halae 1728. De palma eiusdem *Celsii* exercitationes, Vpsal. 1711 et 1720, 8vo. De Dudaim Rubenis *Olai Rudbeckii* commentatio. Vpsaliae 1733. De myrto dissertatio *Ioan. Rodolphi Crameri*. Tiguri 1731. De cedro *Christoph. Iacobi Trew* historia cedrorum Libani T. I. Nouor. Actor. Acad. Curiosor. pag. 409. et seorsim Norimbergae 1757, 4to. Ceterum Bochartum quoque in animo habuisse Hierobotanicon condere, ex eius Hierozoici parte 2. p. 847. obseruat Ericus Benzelius in Actis litterariis Sueciae An. 1721. p. 157. *hunc*, inquit, *si ingredi licuisset paradisum, vidisset arbores, flores atque fructus paucis in nostro orbe visos degustatosque. Certe Lemnios et Vrsinos suorum hortorum poenituisset.* Blasius quoque Caryophilus hoc institutum sibi fuisse, insignibus quibusdam speciminibus demonstrauit P. I. Dissertation. miscellanearum, Romae 1718, 4. euulgatarum.

De gemmis, quarum praecipue Exod. XX. et Apoc. XIX, 19 sq. mentio fit, praeter Ludouicum de Dieu et alios interpretes videndus S. *Epiphanii* liber περὶ τῶν δώδεκα λίθων, siue de gemmis in veste Aharonis editus separatim cum versione *Iolae Hieronis* Tarentini, et auctior ex antiqua versione latina studio *Franc. Fogginii*, Romae 1745, 4. atque inter Epiphanii opera a *Petauio* illustrata Tom. 2. pag. 225. tum in *Matthaei Hilleri* egregii viri libro de duodecim gemmis in pectorali summi Pontificis Tubing. 1698, 4. et in syntagmatis eius Hermeneuticis ibid. 1711, 4to. qui obseruationes suas et *Salmasii* ex Plinianis eius Exercitationibus ad Solinum et Homonynis Hyles iatricae addidit. Tum *Anastasius Sinaita* quaestione 40, quam edidit *Conradus Gesnerus* in collectione scriptorum qui de rebus fossilibus egerunt, Tiguri 1566, 8vo. atque ex alio Codice Manuscpt. cum Francisci Turriani versione Petauius Tom. 2. Opp. Epiphanii p. 233. Hisce iungendus *Eduardus Bernhardus*, cuius accurata de gemmis S. Scripturae tractatio inserta notis ad librum III, 7. 6. Antiquitatum Flauii Iosephi pag. 180 seq. *Ioan. Braunius* libro 2. eruditi de vestitu Sacerdotum Hebraeorum operis, cap. 8. seq. qui p. 631. meminit libri quod de hoc argumento molitus fuerat vir summus *Samuel Bochartus*, sed qui vna cum ipso intercidit. Conferantur amplius *Hugo Broughtonus* in Concentu S. Scripturae pag. 15 seq. *Franciscus Rueus* de gemmis aliquot, quarum mentio fit in Apocalypsi, Francof. 1596, 12. et alibi, vna cum Leuino Lemnio de plantis Biblicis, subiuncta *Paschasii Balduini*, Canonici Phalempinensis, Epistola eiusdem argumenti. *Hyacinthi Gimmae* historia lapidum, mineralium et gemma-

rum, de quibus in S. S. mentio, Italice, Neapoli 1730, 4. *Andreas Baccius* de duodecim gemmis S. Scripturae: *Bernh. Lamius* lib. 3. cap. 4. p. 425 sqq. introductionis in S. Scripturam: *Ioan. Guil. Baierus* fil. Professor Altdorfinus in dissertatione de sapphiro S. Scripturae, Altdorf. 1705. qui lazuli lapidem illo denotari contendit, atque Ienensium Aesculapius celebratissimus *Georgius Wolfgangus Wedelius* in Exercitationibus Medico-Philologicis Centur. 1. Decad. X. diss. 1. de Iaspide S. Scripturae, quem disputat esse adamantem. Vrim et Thummim quidem (per quod gemmas * ipsas Aharonitici pectoralis, D. Ioan. Brentius, Simon Patricius Episcopus olim Eliensis commentario in Exodum, aliique plurimi cum Eduardo Bernhardo ad Iosephum pag. 176. edit. Hauercampianae intelligunt,) *Ioan. Spencerus* in diss. de Vrim et Thummim Cantabrig. 1669, 8. et de legibus Hebraeor. III, 7. *Thomas Hobbesius* Histor. Eccles. X, 275 sq. et *Ioan. Marshamus* putant fuisse Teraphim aliquod siue imaginem, de collo suspensam, qualem imaginem veritatis ab Aegyptio Iudice gestatam testantur *Diodorus Siculus* lib. 1. p. 68. et *Aelianus* XIV, 34. Var. Hist. Spencerum oppugnant *Herm. Witsius* lib. 1. cap. 8. et lib. 2. c. 10 sq. Aegyptiacorum et lib. 3. c. 11. *Philippus Riboudealdus* libro de Vrim et Thummim Genev. 1685, 12. D. *Ioan. Benedictus Carpzouius* ad Schickardi ius regium Hebraeorum pag. 44 seq. *Ioan. Henr. Maius* T. 1. selectar. Exercitat. Diss. 12. p. 431 sqq. *Salomo Deylingius* observ. sacr. parte 2. obs. 32. §7. *Ioan. Marckius* exercit. exget. 22. p. 325 sqq. *Frider. Adolph. Lampe* in oratione inaugurali de Vrim et Thummim: Bremae 1727, 4. *Cherubinus a S. Iosepho* T. 2. apparatus biblici p. 433 sqq. *Petrus Iuriens* histor. dogmatum et cultuum parte 3. c. 2. p. 454 sqq. *Gottlieb Wernsdorfius* in dissertat. de reuelationibus earundemque varietate, T. 1. Dissertat. eius iunctim editarum pag. 751 sqq. *Bernh. Hermkhuysen* in libro belgico, *Lex Vmbrarum*, pag. 398 sqq. et *Petrus Zornius* biblioth. antiquarioexeget. pag. 712 sqq. Vide etiam sis de Vrim et Thummim Suidam in Ἐφούδ, Exercitationem *Ioan. Buxtorfii* supra p. 497. laudatam. *Frid. Viccii*, Witteb. 1669. *Ioan. Christophori Wichmannshausen*, ibid. 1701. *Io. Iacobi Gantesuillerii* dilucidationem Mysterii Vrim et Thummim, Hanov. 1675. laudati *Wedelii* Centur. 2. decur. 3. Exercitationem 7. pag. 65 seq. *Ioan. Clericum* ad Exodi XXVIII, 30. et Num. XXVII, 21. cui illud videtur fuisse torques margaritarum et carbunculorum, aut eiusmodi gemmarum, quo quum ornatus esset

* Caspar Neumannus, Vratislauiae suae olim decus, in biga difficultatum sacrarum de gemmis Vrim et Thummim dictis et de cibo Samariae obsessae, Vratislauiae 1707, 4. ex ipso nomine hoc ingeniose colligit, dici enim gemmas *Vrim* quod splendeant et luceant, *Thummim* vero, quod earum superficies sit plana et aequalis. Rationem typicam huius Vrim et Thummim ad Christum, exponit Ioan. Coccejus Epistola 214.

esset sacerdos, Deus per eundem, diuinitus afflatum, oracula ediderit. *Ioan. Benedicti Carpzouii*, Nepotis, christianam de Vrim et Thummim coniecturam. Lipsiae 1732, 8 *Beati Werdmulleri* coniecturam de Vrim et Thummim, quae legitur T. 6. Tempe heluetic. p. 281. eo redeuntem; *constitisse illud duabus tabulis, quae vt* Ectypus *duabus tabulis foederis, vt* Archetypo, *exacte responderint, quem Ectypum Deus sub pectorali seruari voluerit, quo sic Pontifex in pectore suo eum semper coram Domino gestaret. Ioan. Ioach. Schroederi* dissertationem de Vrim et Tymmim in Pontificiis Hebraeor. pectorali positis. Marburgi 1744. in qua perhibetur, quod per Vrim et Tymmim significentur lapides pretiosi fulgentes, exornando P. M. inseruientes: negatur vero, vnquam eidem factum per istos lapides diuinum esse responsum. *Io. Frid. Stiebritzii* dissertat. qua variae de Vrim et Thummim ponderantur sententiae, veraque ad ductum Exodi XXVIII. 30. sistitur. Halae 1753. Est autem haec Stiebritzii sententiae summa: *Vrim et Thummim designare non nisi reuelationes diuinas, quae soli menti Pontificis inderentur, quando Deum in re dubia, sicuti reliquis vestibus pontificalibus, ita in primis pectorali indutus, consuleret.* Iunge hisce alios quam plurimos memoratos Rev. D. *Io. Georgio Pertschio*, praefat. ad *Georgii Guilelmi Dieterici* duodenarium sacrum de Vrim et Thummim, Numburg. 1714, 4to. S. V. *Chr. Matth. Pfaffio* in praefatione Tubingensi Operis Spenceriani editioni praemissa, et *Ioan. Christoph. Wolfio* ad Lundii Antiquit. Hebraeor. sacras p. 488. not. o.)

In iisdem Amplissimi *Wedelii* Exercitationibus plura sacrarum litterarum loca ex Medicorum et Physicorum, Mathematicorumque obseruationibus illustrantur, quod institutum pridem fuit *Francisci Vallesii* Couarruuiani Medici, libro de sacra Philosophia, siue de iis quae scripta sunt Physice in libris sacris, Lugd. 1588. 1595, 8vo. *Valentini Henrici Vogleri* Professoris Helmstadiensis meritissimi, libro de rebus naturalibus ac Medicis quarum in S. Scripturis fit mentio, Helmst. 1682, 4to. et in Physiologia Historiae passionis Iesu Christi, ibid. 1673, 4to. *Ioan. Maii* (de Mey) in Physiologia sacra siue commentariis p. 500. laudatis editisque latine Middelburgi Anno 1661, 4to. et Belgice recusis inter eius Opera Lugd. Bat. 1706, fol. *Samuelis Reyheri* ICti et Mathematici Kiloniensis praeclarissimi Anno 1714. denati, in Mathesi Mosaica, siue locis Mathematice explicatis, cum appendice aliorum S. Scripturae locorum Mathematicorum Kil. 1679, 4. cuius operis longe vberiorem editionem iampridem parauit, et priorem eius tomum paullo ante obitum absoluit Anno 1714, fol. *Hieronymi Dicelii* Professoris Lipsiensis in spicilegiis ex disciplinis Mathematicis, loca quaedam Biblica illustrantibus, Lipsiae 1702, 8vo. *Guilelmi Ader* in diss. de aegrotis Euangelicis, T. 9. Criticor. sacrorum Anglor. et *Thom. Bar-*

tholini

tholini in libris plus simplici vice excusis, de morbis Biblicis, de latere Christi aperto, de paralyticis Noui Test. et de cruce, quo postremo de vino myrrhato, de corona spinea et sudore Christi sanguineo disserit. *Conradi Iohreni* in dissertationibus de morbis Biblicis et de Christo Medico, Francof. ad Viadr. 1704. *Christiani Warlitzii* Medici Anhaltini in variis diss. quae memorantur in Nouis litterariis Hamb. A. 1705. pag. 163. Sunt etiam in manibus nonnullae huius generis Exercitationes editae Kiloniae a viro docto *Io. Daniele Maiore*, vt de Myrrha Christo a Magis oblata, de locustis cibo Ioannis Baptistae, de Ieiunio Christi quadragesimali, de Christo Medico ortuque diuino Medicinae, de Lunaticis, de paralyticis, et de sale fatuo: voluitque plures libros huiusmodi Exercitationum publicare, quorum hic liber primus praescribitur, quemadmodum illa de Cosmodixi Satanica ad Matth. IV, 8. separatim lucem vidit Kilon. 1686. de quo argumento praeter interpretes videnda *Bocharti* commentario de Iesu Christi in montem templique pinnaculum transportatione, scripta ad N. Heraultum Tom. 1. Opp. p. 493 seq. Nouissime in interpretandis illustrandisue S. S. locis ex scientiis, physica, mathematica, medica, cum laude versati sunt *Ioan. Iac. Scheuchzerus* in opere egregio, cui *Physices sacrae* nomen dedit, quod ab 1731 – 1735. Augustae Vindelicorum quinque in folio voluminibus prodiit, quorum duo figuras in aere incisas exhibent. *Richardus Mead* in medica S. siue, de morbis insignioribus, qui in Bibliis memorantur, Londini primum edita, et deinde 1749, 8. absque loci mentione recusa. *Ioan. Bernh. Wiedeburgius* in mathesi Biblica septem speciminibus comprehensa. Ienae 1730, 4. *Ioannes Iacobus Schmidt* in Physico Biblico. Lipsiae 1731. Mathematico Biblico. Zullichauiae 1736. Medico Biblico. ib. 1743. lingua germanica in forma octopartita editis. *Ioan. Iac. Baierus* in Animaduersionibus physicomedicis in quaedam N. T. loca. Altd. 1731, 4. et S. V. *Christi. Bened. Michaelis* in Philologematibus medicis. Halae 1758.

Rationem typicam sacrificiorum et aliarum rerum Veteris Test. ad Christum praeter scriptores Commentariorum in Leuiticum et epistolam ad Hebraeos exposuerunt singularibus libris inter nostrates quidem Theologos Lutheranos *Frid. Balduinus* in Aduentu Christi typico et passione typica: *Ioannes Botsaccus* in promtuario allegoriarum, *Mich. Baumanus* in Analectis typicis sacris: *Lucas Bacmeisterus* in explicatione typorum V. T. *Ioach. Langius* in mysterio Christi ac Christianismi in fasciis typicis antiquitatum biblicar. V. T. Halae 1717, 4to. Tum Germanice *Valerius Herbergerus* in magnalibus Dei, *Dan. Fesselius* in Christo Mystico, *Io. Ieremias Reichhelm* in Iesu typico, *Ioach. Emdenius* in Iesulo typico et passione Christi typica, 3 Vol. *Io. Iac. Rambachius* in Christo in Mose, *Io. David. Michaelis* in delineatione theologiae typicae,

ger-

germanice edita Gottingae 1753,8. aliique, Martino Lipenio et Christ. Matth. Pfaffio in dissertat. de recta theolog. typicae conformatione pag. 4. not. (n) laudati.

E Reformatis praeter *Ioan. Cocceium* et qui eum sequuntur in suis ad S. Scripturae V. T. libros Commentariis, *Ieremias Taylor* in Christo reuelato, qui liber Anglice et Latine saepius editus est: *Ioannes Biermannus* in Mose et Christo, Belgice et Germanice: *Samuel Marther* cuius explicatio typorum Vet. Test. iam secunda vice A. 1705. Anglice prodiit: *Iacobus Gerardus de Bergeries* in Mose reuelato, Genev. 1670, 8. Gallice: *Henricus Groenewegen* in Hieroglyphicis sacris, Belgice editis Hagae 1693, 4. *Radulphus Robinsonus* in libro Anglice edito: *Christ all in all, or Similitudes by which Iesus Christ is described in holy Scriptures.* Londini 1660, 4. *Antonius Driessen* in diatribe de principiis et legibus theologiae emblematicae, allegoricae, typicae et propheticae. Traiecti ad Rhen. 1717, 4. *Bernh. Seb. Cremerus* in Prodromo typico. Amstel. 1721, 4. Tetrade propheticotypicarum exercitationum ex V. T. ibid. 1723, 4. et Oedipo euangelico sacrarum antiquitatum ex Mose, Prophetis et Psalmis. ibid. 1745, 4. *Campegius Vitringa* in libro postumo de theologia symbolica. Traiecti ad Rhen. 1726, 8vo. *Ioannes van den Honert* in institutionibus theologiae typicae, emblematicae et propheticae, Lugduni Batav. 1730, 4. aliique a Celeberrimo Pfaffio in dissertatione supra laudata pag. 5. not. (o) excitati: quibus iungatur *Iac. Triglandii* de origine et caussis rituum Mosaicorum oratio inauguralis Lugd. Batav. 1702, 4to. et quae aduersus Spencerum, Iudaeos ac Socinianos typorum relationem haud agnoscentes, a viris doctis disputantur. De vsu et abusu circa considerationem typorum V. T. vide *Guil. Saldeni* otia diuina lib. 2. cap. 3. et *Ioan. Claudium* Tomo secundo Oper. postumor.

E Romanae Ecclesiae scriptoribus figuras V. T. ad Christum referunt *Ludouicus Granatensis* T. 1. Opp. p. 351 seq. *Petrus Daniel Huetius* in demonstratione Euangelica, propositione IX. cap. 170. p. 1145 seq. *Theophilus Raynaudus* S. I. Tomo 1. Opp. pag. 339 seq. *Hieron. Laurettus*, Benedictinus, in silua allegoriarum Scripturae, Parif. 1583, fol. et *Didacus Baëça* S. I. commentariis allegoricis et moralibus de Christo figurato in Vet. Test. 3 Vol. Lugd. 1633. 1635. 1637, fol. Vtrum impii etiam aliquando typum et figuram Christi gesserint, disquirit *Io. Eusebius Nierembergius* de origine S. Scripturae lib. 7. c. 17.

In explicandis typis fatorum Ecclesiae et Antichristi copiosiores et iusto forsitan ingeniosiores sunt nonnulli qui Cocceium ducem sequuntur. Non desunt etiam qui Caini et aliorum peccata inter typos referant cum Augustino XXII, 24. 42. 79. 83. contra Faustum Manichaeum. Vide Petri Iuriei[5] Historiam

[5] Iuriei κυρίας δόξας quasdam refellunt Rev. D. Jo. Franciscus Buddeus in Exercitatione Theologica de peccatis typicis, Ienae 1706, 4to. et Lud. Borghesius in Historia critica de Melchisedecho, cap. 5.

riam Criticam dogmatum rituumque Iudaicorum pag. 67 sq. et Henrici Hulsii figuras temporum siue schema triplex Prophetiae ad calcem libri de vallibus prophetarum pag. 465 sq.

X. Christianis[6] nobis sacrificii loco sunt preces, de quibus prae ceteris, quod ad antiquitates et ritus earundem attinet, diligenter egere *Iosephus Binghamus* libro 13. Origin. ecclesiasticarum, et B. D. *Ioach. Hildebrandus* tribus libris de precibus veterum Christianorum, ex quibus primus Anno 1655. editus est in 4. et A. 1702. recusus Helmstadii sub titulo *sacrarum antiquitatum de precibus veterum Christianorum libellus*, in quo veterum oratoria, siue loca, in quibus orarent, et stata orandi tempora percensentur, vbi inter alia differitur etiam de Horis canonicis, de precibus ad pulsum campanae, de haeresi Euchitarum, s. Massalianorum. Liber secundus inscribitur *rituale orantium* s. compendium veterum orandi rituum, itidem Helmst. 1656 et 1702, 4. Tertius liber doctrinam veterum de precibus et de inuocatione sanctorum, et precibus pro defunctis, persequitur. Ceterum in illo rituali orantium agit c. 1. statim *de ritu precandi versus orientem*[7] licet pie orantibus ἐν παντὶ τόπῳ ὑπάρχειν τὴν ἀνατολὴν notet Iustinus quaest. CXVIII. ad Orthodoxos, de quo ritu exstat singularis B. *Iacobi Thomasii* disputatio Lipsiae 1670. edita, et *Andreae Goedingii* de ritu veterum precandi anatolico. Vpsaliae 1693, 8. quibus adde *Cosmam* Indicopleustem V. pag. 202. *Menardum* ad Gregorii M. Sacramentar. pag. 69 sq. *Lucam Tudensem* II, 23. contra Albingenses, vbi Saracenos ad meridiem[8] orare scribit Tom. 25. Bibl. PP. pag. 240. C. Idem II, 12. p. 226. disputat Christum in cruce faciem direxisse versus occidentem. *Ioan. C. Loescherum* fasciculo 2: Obs. select. 6. qui Braminas Iudaeorum obseruat versus Septentrionem respicientes orare. *Io. Bonam* de diuina Psalmodia pag. 439. operum: *Melchioris Zeidleri*, Theologi Regiomontani, dissertationem, ex qua nonnulla profert *Philippus Iacobus Hartmannus*, in libro de gestis Christianorum sub Apostolis p. 417. *Iacobum Billium* ad epistol. 66. Nazianzeni. *Seldenum* lib. 3. de Synedriis c. 16. *Cotelerium*[9] Tomo 1. Patrum Apostolicorum p. 264. ad Constitut. Apostol. II, 57. et ad Chrysostomum in Danielem p. 223. *Petauium* pag. 317 seq. dogmatum theologicorum de opificio sex dierum, *Io. Dallaeum* de Pseudepigraphis Apostolicis p. 154. *Steph. le Moyne* ad Ier. XXVIII, 6. p. 43.

[6] Etiam apud Hebraeos additas fuisse sacrificiis preces contra Ionam Schlichtingium probat Petrus Zornius T. 1. Opusc. sacror. p. 320.

[7] Sic Christiani suspendendi versus orientem suspendi praeoptabant. Vide Moschi pratum cap. 12.

[8] Hebraei contra ad occasum orarunt. Vide Allatium p. 107 et 125. de consensu vtriusque ecclesiae. Ethnici vero Graeci et Romani ad orientem. Vide Vitruuium IV, 5 et 8.

[9] Idem Cotelerius pag. 261. etiam templorum prospectum ad Orientem fuisse notat, vt precantes ad Paradisum, in oriente plantatum, omissam patriam, conuersos vultus haberent.

6. pag. 43 sq. *Casparum Caluoer*, ritualis Ecclesiastici Tomo 2. pag. 546 seq. *Henricum Mullerum* semicenturia secunda, quaestione 21. *Frider. Spanhemium* T. 2. Opp. pag. 918 sqq. *Ioan. Hornbeckium* Miscellan. sacror. pag. 606. Angli Anonymum libellum sub hoc indice editum: *Alkibla, a Disquisition upon Worshipping towards the East: with a free and impartial Examination of the reasons assigned for it by the ancient Fathers: London* 1728. Quem libellum quum sub examen vocaret *Ioannes Andrews* in libello etiam Anglice edito: *The Kebla, or a Defence of Eastward adoration*, Londini 1728. auctor anonymus alteram libelli sui partem edidit 1729. cui vindicias contra Ioannem Andrews adiunxit, ad quas respondit Andrewsius edita secunda libelli sui parte 1731. Ab Apostolis ipsis hunc morem repetit *Iustinus*, quaestione 118. ad orthodoxos, et *Germanus* Patriarcha Constantinopol. in theoria Ecclesiastica et Mystagogica § 8. *De eleuatione manuum inter precandum*, de qua idem Hildebrandus agit cap. 9. videatur *Io. Philoponus* ad Hexaemeron pag. 43. *Philippus Bonarota* pag. 112. obseruation. ad fragmenta quaedam vasorum antiquorum, et singularis dissertatio de hoc argumento ab Rev. D. *Adamo Rechenbergio* Lipsiae Anno 1688. edita et recusa in eiusdem exercitationibus in N. T. p. 145 sqq. *De apertione capitis in sacris*, Caluoerus Tomo secundo ritualis ecclesiastici pag. 555 seq. *Godofred. Buchnerus* in dissertatione de ritu caput retegendi antiquis receptissimo, Witteb. 1688. et *Christoph. Henric. Zeibichius* in dissertat. de moralitate ritus caput aperiendi in sacris, Witteb. 1704. De ritu *capitis in sacris operiendi* apud Iudaeos et varias gentes exposuerunt *Ioan. Guil. Bergerus* erudita dissertatione, Wittebergae 1703. edita; *Henric. Rudigerus Mallincrott* in commentatione Lipsiae 1735. euulgata; et *Ioan. Godofred. Lakemacherus* Obseruationum philologicarum parte 3. pag. 209 sqq. De inclinatione corporis vel apertione capitis ad appellatum nomen Iesu Frideric. Spanhemius Tom. 2. Opp. pag. 916 seq. De Oratoriorum ecclesiae cum Synagogis conuenientia, adi *Campegium Vitringam* lib. 1. Synagogae parte 3. cap. 1 sq.

Quod *certis precum formulis* vsi veteres fuerint Christiani, illaeque rite adhibeantur, contra Anabaptistas, aliosque ostendit *Hartmannus* p. 412. libri laudati, *Ieremias Taylor*, in Apologia publicae et statae formulae precum atque Liturgiae, Anglice edita: *Ioan. Durellus* in historia rituum Ecclesiae Anglicanae cap. 10. pag. 78. *Frid. Spanhemius* fil. Tom. 2. Opp. pag. 929 seq. et 1283 seq. *Mericus Casaubonus* in defensione orationis Dominiciae itidem Anglice edita. B. *Matthias Zimmermannus* in analectis pag. 496 seq. Rev. *Heur. Lud. Benthemius* de statu Ecclesiae Anglicanae pag. 369 seq. et D. *Ioan. Franciscus Buddeus* in Theologia Morali p. 458. Videri etiam possunt et cum his contendi atque examinari quae de non statis in veteri Ecclesia liturgiis disputat singulari libro

Anglice atque inde gallice vulgato *Dav. Clarkson*, qui recensetur Tom. 16. Bibliothecae vniuersalis pag. 138 seq. confutatus a *Combero* de quo mox infra mentio a nobis fiet. Certas precum formulas aeuo apostolico vsitatas fuisse negat quoque V. C. *Ioannus Georgius Walchius* H. E. N. T. pag. 718. not. * Formulas precum in Ecclesia publico vsu receptarum exhibent libri Liturgici, Euchologia, Breuiaria etc. De *Collectis* Ecclesiasticis Claudius Espencaeus pag. 1024 sq. Operum. De generibus precum quas memorat Paullus Apostolus 1 Timoth. II, 1. vide praeter interpretes, *Origenem* libro de oratione p. 46 sq. *Ioan. Marckium* Exercitatione textuali XLII. *Rich. Simonem* supplemento ad Leonem Mutinensem p. 57. *Ioan. Lomeierum* lib. 1. genialium dierum et *Iacobum Gutherium* lib. 4. de iure veteri Pontificio c. 14 seq. Tomo 5. thesauri Graeuiani. Preces a veteribus Christianis factas etiam pro Principibus Magistratibusque Ethnicis et haereticis, probat *Ioan. Filesacus* lib. 2. Electorum p. 399 seq. Ante preces ad puritatem animorum commendandam lauari mos fuit, de quo meminit Chrysostomus Homilia sexta in Epistolam ad Ephesios et sexta in posterior. ad Timotheum. De vsu orationis Dominicae apud veteres Christianos eruditam dissertationem edidit *Io. Georg. Walchius.* Ienae 1729. De formula *Dominus Vobiscum* vide *Ioan. Frider. Mayeri* dissertationem Gryphisw. 1700. De formula *sursum corda, Bartholom. Botsacci* dissertationes duas. Hafniae 1696 et 1698. et *Adami Rechenbergii* vnam. Lips. 1704. De reliquis precum formulis *Ioan. Andr. Schmidii* dissertationem Helmstadii 1699. editam, et recus. 1726. et *Franc. Fabricii* dissertationes duas. Lugduni Batav. 1732. De *Doxologia* veterum Christianorum *Adami Rechenbergii* dissertationem Lipsiae. 1684. *Ioan. Balthas. Bernholdi* de doxologia ecclesiastica, Gloria Patri. Altd. 1727. et *Ioan. Henr. a Seelen* Miscellan. T. 1. p. 244.

De stationibus veterum Christianorum et genuflexione inter orandum agit *Ioan. Hornbeckius* pag. 606 seq. Miscellaneorum sacrorum, *Heribertus Rosweidus* ad Vitas Patrum p. 792 sq. *Theoph. Raynaudus* in Christiano sacro acathisto, T. 6. Opp. D. *Ioachimus Hildebrandus* in rituali orantium c. 6 sq. *Onufrius* libro de stationibus Vrbis Romae, ad calcem libri de vitis Pontificum. *Franciscus Panigarola*, Episcopus Chrysopolitanus, in libro de stationum veteri instituto a Xisto V. P. M. reuocato. Romae 1687. 4. *Frider. Spanhemius* T. 2. Opp. p. 926 sqq. *Ioan. Ern. Chladenius* in commentario de stationibus veterum Christianorum, ad illustrandum maxime Tertullianum comparato, Lips. 1744. 4to et *du Guetus* auctor libri eruditi Gallice editi *de l'Ancienne Coutume de prier debout*, qui recensetur in Actis erudit. Anni 1701. p. 131 sq. Ex iisdem disces veteres Christianos orantes genua non flexisse die Dominico, nec a Paschate vsque ad Pentecosten. Confer Pseudo-Cyrilli Theoriam Eccles. et Mystago-

ſtagogicam pag. 327 ſq. edit. Thom. Milles, et diſſertationem de indebita in precibus feſtiuo, Dominico paſchalique tempore genuflexione, euulgatam Rothomagi 1681, 8. Adde *Aug. Nathan. Hübneri* diſſertat. de genuflexione. Halae 1711, 4. De proſtratione in terram inter precandum, vide laudata Hoornbeckii Miſcellanea p. 611 ſq. De ſubſultu precantium in Eccleſia primitiua, Rev. D. *Chriſtoph. Sonntagii* diſſertatio prodiit Altdorfii Anno 1708. ad locum Clementis Alex. VII. Strom. p. 722. Plura de geſtibus precantium collegit B. *Balthaſar. Bebelius* Antiquitat. Eccleſ. Saec. 4. Tomo 2. p. 731, 866 ſeq. *Gisb. Voetius* Tom 5. ſelectarum diſſertationum p. 550 ſeq. *Conradus Rittershuſius* lib. 5. ſacrarum Lectionum c. 10 ſq. *Deſiderius Heraldus* Pariſienſis libro 2 digreſſion. 2. et ſeq. ad Tertullianum, B. *Quenſtadius* antiquitatum eccleſiaſticarum cap. 4. ſectione 4. *Godfredus* denique *Arnoldus* in primitiuo Chriſtianiſmo, Germanice edito, libro ſecundo, et *Hermannus Witſius* ad Orationem Dominicam Exercitatione 4. quae eſt de geſtibus Orantium, et *Ioan. Caſp. Suicerus* obſeruation. ſacrar. cap. 6. De precibus pro defunctis confer *Ioan. Damaſceni* ſermonem, *Benedictinos* monachos ad Ambroſium, T. 2. pag. 1193 ſq. *Petauium* ad Epiphanium p. 367 ſqq. *Natalem Alexandrum* Hiſtor. Eccleſiaſt. ſaec. 4. diſſ. 45. propoſ. 2. *Allatium* aduerſus Hottingerum p. 109 ſq. 131 ſqq. et de purgatorio pag. 42 ſqq. 913 ſqq. *Ioan. Fechtium* de miſſa p. 110 et 115 ſqq. et diſſertationes de hoc argumento *Ioan. Tobiae Maioris*. Ienae 1649. *Ioan. Andr. Quenſtedii*. Witteb. 1683. et *Martini Geieri*, Lipſiae 1688. De precibus nocturnis, orantiumque vigiliis diſſerunt *Ioan. Bona* de Diuina Pſalmodia c. 4. p. 423 ſqq. et *Iac. Andreas Cruſini* in libro de nocte et nocturnis officiis tam ſacris quam profanis. Bremae 1660, 12. c. 10. pag. 10 ſeq. cap. 22. pag. 417 ſqq. et c. 23. p. 434 ſqq.

XI. Agemus h. l. tribus verbis etiam de precibus Iudaeorum veterum, Ethnicorumque. Battologias vtriſque conſuetas damnat atque reprehendit Salomon Eccleſiaſtae V. 1. et Seruator noſter Matth. VI, 6. ad quem locum praeter Interpretes et Suicerum in βαττολογεῖν conferendi *Balthaſar Stolbergius* in diſſertatione de Battologia precum gentibus profanis vſitata. Witteb. 1679. *Ioan. Schalterus* in diſſertatione de eodem argumento, recuſa in Ikenii theſauro p. 183. *Ioannes* item *Rhodius*, *Ioan. Wowerius*, et *Ioan. Dav. Michaelis* in diſſertationibus de eodem argumento. Hafniae 1721 et 1739. et Gottingae 1753. *Frid. Chriſti. Neubour* Bibl. Brem. T. 2. p. 612 ſqq. et *Ioannes Georgius Schelhornius* T. 7. eiusd. Biblioth. pag. 63 ſqq. Conſulendi etiam *Salmaſius* de foenore trapezitico p. 796. *Samuelis Basnage* Annales ad A. C. 31. num. 35. *Salomo Deylingius* in eruditis obſeruationibus ſacris parte 3. p. 208 ſeq. Neque vero huic vitio tantum obnoxii Ethnici, vt putat *Grotius* ad dictum Matthaei

locum, sed Iudaei quoque, vt patet ex formulis precum apud *Seldenum* lib. 3. de Synedriis cap. 12. *Hottingerum* in fasciculo dissertationum p. 316. *Wagenseilium* von hebräisch deutscher Red- und Schreib-Art p. 94 sq. et *Georgium Leopoldum Ponatum* de vetusta orantium Iudaeorum battologia. Helmst. 1709, 8. De Iudaeorum precibus consules tractatum Berachot, Tom. 1. edit. Surenhusii statim sub init. et *Io. Saubertum* de ritu precandi veterum Hebraeorum Helmst. 1663. et in palaestra diss. p. 89 seq. *Campegium Vitringam* lib. 3. de Synagoga c. 13–19. *Io. Drusium*, libro de 3. sectis Iudaeorum p. 99. sq. *Lightfootum* T. 1. operum p. 720. *Quenstadium* p. 205 sq. Antiquitatum Biblicarum. *Franciscum Burmannum* parte 2. exercitat. Biblicar. p. 45 sq. *Iacob. Rhenferdum* de decem otiosis Synagogae p. 41 sqq. et dissertationes de hoc argumento *Dav. Clodii*. Gissae 1674. *Nic. Polemanni*. Witteb. 1665. et *Io. Ioach. Schroederi*. Marpurgi 1717. De ritibus precantium in ecclesia Patriarchali dissertationem euulgauit *Franc. Wokenius*. Lipsiae 1726. De Hebraeorum precibus littoralibus legitur commentatio *Petri Zornii*, Miscellaneor. Lipsiens. nouor. Vol. 3. pag. 193 sqq. De ritibus et formulis precum Pharisaei et Publicani *Ioan. Godofred. Lakemacherus* dissertationem edidit Helmstadii 1730. Formulae precum complures in libris Iudaeorum ritualibus et apud Buxtorfium c. 10. Synagogae Iud. videantur, in Dieterici Schwabe, ex Iudaei Paderborniensis, jüdischem Deck-Mantel parte 2. Paderb. 1615, 4. Recentiorum Iudaeorum formulas precum habes in libro *Machsor*. Exstat quoque ordo precum totius anni tum Iudaeis in Lithuania, Bohemia, Morauia, tum Iudaeis Hispaniensibus obseruandus. Ceterum formulas precum publicarum feminis Iudaeis sollemnium ex Hebraeo latine versas sub titulo: Gebethbuch der heutigen Jüdinnen, edidit Philippus Helfrich Willemer, praemissa praefatione Ioan. Iac. Rambachii de formularum illarum vsu. Suidnicii 1734, 8.

De officiis Iudaeorum anteculanis diatribam edidit *Hermannus van der Hardt*, Professor Helmstadiensis. 1706, 8.

De certis per diem horis precationi destinatis apud Iudaeos et inde apud veteres Christianos, tertia, sexta et nona, adeundi interpretes ad Daniel. c. VI, v. 10. Actor. III, 1. *Samuel Petitus* lib. 1. cap. 15. Var. Lectionum, *Valesius* ad Eusebium p. 35. *Montfauconus* ad Philonem de vita contemplativa, Gallice a se versum pag. 231 sq. *Georg. Cassandri* opera p. 181 sq. *Io. Fellus* ad epistolam Clementis Romani pag. 85. edit. Oxoniensis. *Ioan. Owenus* in Theologumenis p. 420. Atque a Iudaeis arcessendam horarum Canonicarum originem, res videtur simillima vero, licet traditionem illam adeo firmam esse negent *Martinus Geierus* ad Ps. CXIX, 164. et *Ioan. Pearsonius* praelectionibus ad Acta Apostolorum p. 39 sq. Confer de illarum horarum ritu praeter laudatos a Lipenio

in

in Bibl. Theologica, *Clementem Alex.* VII. Strom. pag. 722. *Origenem* lib. de Oratione p. 38 sq. *Cyprianum* de oratione, et ibi Goulartium, atque Io. Fellum p. 154. *Petri Damiani* opuscula. 10. *Samuelem Basnage* in Annalibus ad A. C. 34. Tom. 1. p. 436 seq. *Hermannum Witsium* Exerc. 5. ad Orationem Dominicam, quae est de statis precum horis: D. *Adami Reckenbergii* dissertationem de horis canonicis, habitam Lipsiae Anno 1677. et recusam in eius Exercitationibus ad Nov. Test. et Hist. Ecclesiasticam, Lips. 1707, 8. pag. 827 sq. *Ioan. Franciscum Buddeum* in Theol. morali p. 442 sq. *Adami Tribechouii* Exercitatt. ad Baronium pag. 72 sq. *Gisbertum Voetium* Tomo 3. disp. selectarum p. 1056. *Andreae Riueti* Catholicum Orthodox. quaest. 35. T. 3. Opp. *Wolfgangum Gundlingium* ad Eustratii Ioannidis delineationem ecclesiae Graecae p. 15. Graecorum Horologium de libris Ecclesiasticis et Horologopulum, de quo Allatius: *Christoph. Angelum* de Ecclesiae Graecae ritibus p. 38. *Cotelerium* ad Chrysostomum in Danielem p. 223. et ad Constitutiones Apostol. VIII, 34. vbi videndus etiam *Franciscus Turrianus*: *Alardum Gazaeum* ad Cassiani III, 4. de institutis Coenobiorum, *Guil. Durandum* in rationario lib. 5. cap. 1. Horas breuiarii Romani; *Baronium* ad A. C. 34. n. 163 et 251. et ad A. 51. n. 69. *Bellarminum* de bonis Operibus lib. 1. cap. 11. *Ioannem Bonam* de diuina Psalmodia c. 4 sq. *Hug. Menardum* ad Sacramentarium Gregorii Magni p. 273 seq. vbi Bedae Horologium: *Nic. Rayaeum* diss. praeliminari ad Tomum secundum Actorum Sanctorum Iunii p. 66. *Macrorum* Hierolexicon in *cursus* et *Horae*, Anonymi Benedictini de horis Canonicis tractatum excusum Venetiis 1567, 8. *Ioan. Steph. Durantum* de ritibus Ecclesiae catholicae lib. 3. *Oliuerium Bonartium* de horis canonicis, Duaci 1634, 8vo. et cum libris tribus de missae sacrificio. Antwerp. 1653, 4. *Iodoc. Coccium* VIII, 9. thesauri catholici. *Martinum Becanum* Opp. p. 501 sqq. *Franciscum Macchiettam* de Diuino officio. Venetiis 1739, 4to. Neque adeo improbantur horae precum canonicae a sanis Protestantibus quatenus sunt statae et ordinariae, sed quatenus mercenariae et meritoriae, ac prout opere illo operato multi superstitiose defunguntur. Confer B. *Martinum Geierum* ad Danielis VI, 10. Solent et Turcae quinquies per diem statis temporibus orare, vt praeter alios notat *Ioan. Hoornbeckius* in summa controuersiarum religionis p. 151.

De Iudaeorum Phylacteriis, siue ligaturis et nodulis memorialibus praeceptorum Diuinorum, vt illa etiam hoc loco attingamus, vide praeter *Grotium*, *Rich. Simonem* aliosque interpretes ad Matth. XXIII, 2. *Georgii Eliezeris Edzardi* notas ad Codicem Talmudicum Berachot c. 1. p. 209 sq. *Wagenseilium* ad Sota p. 397, 416. *Guil. Surenhusii* Mishnam T. 1. p. 9 sq. et T. 5. pag. 75 sq. *Sam. Petitum* c. 20. Variarum Lect. *Aloysii Nouarini* schediasmata sacroprofana lib.

lib. 5. cap. 26, 27, 28. *Wilhelmum Wottonum* in libro anglice edito: *Miscellaneous Discourses relating to the Traditions and Usages of the Scribes and Pharisees in our blessed Saviour Iesus Christ's time.* Londini 1718, 8. *Ioannem Spencerum* in dissertatione de natura et origine phylacteriorum, inserta nouae libri eiusdem de legibus Hebraeorum ritualibus editioni p. 1201 sqq. et quos laudat Celeberrimus Io. Christo. Wolfius in Curis philologico-criticis ad Matth. XXIII, 5. quibus adde dissertationes singulares de hoc argumento *Eberh. Rud. Rothii.* Ienae 1674. binas *Mich. Beckii.* ibid. 1674 et 1675. *Ioan. Andr. Danzii,* ibidem 1682. *Gustaui Peringeri.* Vpsal. 1690. *I. C. Goropii*, Lipsiae 1708. et *Nicolai Liungby.* Hafniae 1705. Ceterum phylacteria omni mandato diuino destituta, et tempore demum Maccabaeorum orta esse censet *Anton. Iul. van der Hardt* in Programmate de praecipuis in antiquitate iudaica momentis, et ordine disciplinarum eo pertinentium. Helmstadii 1744. De ritibus *Mesusae*, siue scheda membranacea postibus affigenda, in qua verba *audi Israel, Iehouah Deus noster Iehouah vnus est:* consule *Theodori Dassouii* dissertationem Witteb. 1674. euulgatam.

De eo quod Iudaei inter precandum se ad templum Hierosolymitanum 2 Paralip. VI, 38. et in hoc ad Sanctuarium adeoque versus occidentem conuerterent (quod diserte prohibuit Mahommedes, teste Abulpharaio) praeter interpretes ad iam dictum locum Danielis et ad Ezech. VIII, 15. videndus *Ioan. Seldenus* lib. 3. de Synedriis p. 427. et *Theophilus Amelius* T. 2. ad loca V.T. p. 775 sqq. Extat et *Ioan. Ebrenfridi Pfeifferi* (Augusti filii) dissertatiuncula de dignitate occidentalis plagae in re sacra Hebraeorum. Witteb. 1697. De Therapeutis vero quos Philo versus orientem orasse testatur, et quos inde Christianos fuisse colligit Clariss. Montfauconus in notis ad Gallicam libri Philonis versionem pag. 198 sq. et in Epistolis Gallice editis Paris. 1712, 12. de Therapeutis Philonis p. 231 sq. vide quae obseruat vir doctus in responsione ad Montfauconum p. 117 seq. 375 seq. Certe Iosephus quoque II, 12. de bello Iudaico auctor est Essaeos πατρίους τινὰς εἰς ἥλιον εὐχὰς φθέγγεσθαι ὥσπερ ἱκετεύοντας ἀνατεῖλαι.

De precibus Mohammedanorum, quas quinquies quotidie faciunt, videndi sunt *Abulfeda* pag. 38 seq. vitae Mahomedis, *Ioan. Franc. Gemellus Carrerius* itinerarii T. 1. p. 233 seq. *Hottingerus* Tomo septimo Hist. Eccles. siue parte 3. saec. 16. pag. 470–519. *Albertus Bobouius* siue *Bobovsky*, Polonus, inter Turcas dictus *Ali-Beigh*, in liturgia Turcica (post itinerarium R. Peritzol ab Clariss. Hydeo cum notis edita) sub initium. *Ioan. Seldenus* ad origines Eutychii Alexandrinas. *Chardinus* Tom. 7. itinerarii pag. 245–329. et *Hadrianus Relandus* pag. 86 sq. edit. secundae de religione Mohammedica, vbi etiam exhibentur icones,

icones, quibus precantium gestus exponuntur. Idem pag. 127. docet falsum esse, quod inter precandum australem plagam respiciant. *Henningii Henningi,* Husani Muhamedanus precans, Slesvici 1666. 8vo editus complectitur libellum precationum ex MS. Arabico Gottorpiensi vulgatum, cum editoris versione et notis. Formula sollemnis quam Sacerdos erectis ad coelum manibus et facie versa ad populum orat tacitus in coetibus sacris, haec est: *O Deus! accepta a nobis preces nostras, recitationes nostras, ieiunia nostra, stationes nostras, inclinationes nostras, prostrationes nostras, sessiones nostras, glorificationes nostras, laudationes nostras, orationes nostras et exclamationes nostras, supplicationes nostras et eleemosynas nostras, neque reiicias eas in facies nostras. Rectifica et corrige opera nostra, et remitte nobis peccata nostra o Domine noster, et Imperatori nostro et Proregibus* (Consiliariis) *nostris et gubernatoribus* (iudicibus) *nostris et praedicatoribus* (Doctoribus) *nostris, Antistitibus* (Parochis) *nostris, Doctis nostris et probis piisque nostris, Parentibus nostris, Magistris nostris, Benefactoribus nostris et iis quibus aliquid debemus, et iis qui se nostris bonis precibus commendarunt, et fidelibus vtriusque sexus, siue sint viui siue mortui: per misericordiam Tuam o misericordissime misericordium. Absit o Domine, Domine potentiarum, ab eo quod Tibi attribuunt* (imputant) *et pax sit super Missos* (Prophetas) *et laus Deo, Domino Creaturarum.* De Persis non omittendum quod notat Ioannes Chardinus descriptione Persiae Tom. 4. p. 102. *Ils croyent que les priers de tous les hommes sont bonnes et efficaces, et les acceptent et même ils recherchent dans leurs maladies et en d'autres besoins la devotion des gens de differente Religion, chose que j'ai vu pratiquer mille fois.* Eadem fuit sententia Nauarchi cum quo Ionas Propheta vehebatur. Vide Ionae I, 5. 6. De Battologia Muhamedanorum Hottingerus, praefat. ad Tomum 7. Historiae Ecclesiasticae.

XII. De singulari sapientum apud omnes moratas Gentes circa preces studio, vt Brachmanum apud Indos, Magorum apud Persas, Theologorum apud Graecos agit Proclus lib. 2. ad Timaeum Platonis p. 64. praeclare ostendens precum scopum esse coniunctionem cum Deo. Idem p. 65 sq. varia eorundem genera commemorat. Precum formulas a Diis ipsis monstratas siue (vt Iuuenalis VI. 391.) dictatas, [10] longe putabant esse valentiores aliis quibuscunque, vt obseruat Thomas Galeus p. 198 seq. ad Iamblichum de mysteriis Aegyptiorum. Huc facit Proclus apud Marianum pag. 73. orans τὸν ἀρχαιότερον τρόπον, et mox exauditus. Quamplurimas eiusmodi conceptas ac sollemnes precum formulas collegit Barnabas Brissonius lib. 1. formularum. Magorum conceptas precationes memorat Ammianus Marcellinus XXIII. 6. Hisce

[10] O πλεῖστοι των ὕμνων ὑφ' ἀυτῶν τῶν Θεῶν ἐδόθησαν. Iulianus. fol. 302. Disceret vnde preces, vatem nisi Musa dedisset. *Horatius lib. 2. Ep. 1. v. 133.*

Hiſce adde *Saubertum* c. 10 et 13. de Sacrificiis, et *Iac. Gutherium* IV, 14 ſeq. de iure veteri Pontificio. *Matthaeum Broucrium de Niedek* libro de populorum veterum ac recentium adorationibus, quo etiam varii ritus precantium illuſtrantur, Amſtelod. 1713, 8 *Io. Sartorium* de Hypocriſi Gentilium circa Deorum cultum cap. 7. ſq. *Ioan. Andr. Boſium* de adoratione veterum. Lipſiae 1646. *Ioan. Schlemmium* de adoratione religioſa et ciuili gentilium. Ienae 1664, 4. *Ioan. A. Bellmannum* in differt. de ſalutationibus deorum gentilium. Vpſal. 1706, 8. *Petrum Schyllbergium* in differtat. de inuocatione Numinis apud gentiles. Vpſal. 1724, 8. et *Nicol. Lagerloef* in differt. de ritibus precandi veterum. Londini Gothorum 1740. 4. Hinc *Sacerdos* vel *Monitor* praeibat preces, ac de ſcripto quidem, ne quid verborum praeteriretur aut praepoſterum diceretur, rurſusque alius *cuſtos* erat qui attenderet, alius qui fauere linguis iuberet, tibicen alius qui interim caneret, ne quid aliud exaudiretur. Vide *Plinium* XXVIII, 2. vbi multa religioſi huius ritus perſequitur, et ex recentioribus *Alexandrum Alexandrinum* II, 14. et IV, 17. genialium dierum. Recte tamen Plinius alter in Panegyrico affirmat, Deos non tam accuratis adorantium precibus (h. e. conceptis precum formulis) quam innocentia et ſanctitate laetari, gratioremque exiſtimari, qui delubris eorum puram caſtamque mentem, quam qui meditatum carmen attulerit. Confer *Plutarchum* in Numa pag. 22. edit. Aldinae. *Porphyrium* apud *Auguſtinum* lib. 19. de ciuitate Dei cap 23. Solitae etiam in precibus quandoque addi minae, de quo ridiculo et impio more, confer *Kircherum* Tom. 2. Oedipi, parte 2. pag. 453. et *Io. Clericum* in indice ad Stanleii hiſtoriam philoſophicam, voce *Hebraei*. Etiam quando preces exauditae non eſſent, vel magna ingruiſſet calamitas, lapidata ſunt templa, abiectae imagines, [11] lares proiecti. Vide Barneſium ad Anacreontem pag. 38. Pitiſcum ad Suetonium Tom. 1. p. 767. et Baelii reſp. ad quaeſtiones Prouinciales Tom. 1. p. 428 ſeq. Aduerſus Baelium, qui negauit [12] ethnicos exiſtimaſſe virtutem a Diis expetendam eſſe, et tantum ſpem, [13] ſalutem, opes, victoriam, externa bona eſſe petenda, ſufficit haec precatio Simplicii philoſophi ſub extremum commentarii in Epictetum: *ἱκετεύω σοὶ Δέσποτα, ὁ πατὴρ καὶ ἡγεμὼν τοῦ ἐν ἡμῖν λόγου* etc. *Supplico tibi, Domine, Pater et Dux orationis noſtrae, vt noſtrae nobilitatis recordemur, qua Tu nos ornaſti, et vt nobis praeſto ſis qui per nos mouemur, vt et a corporis contagio brutorumque affe-*

[11] De diris in Deos vide Mabillonii iter Italicum pag. 79. S. Gregorius Nazianzenus inuection. 1. in Iulianum p. 98. *Λινδίοις εὐσεβὲς καταρᾶσθαι τῷ Βουθοίνᾳ, καὶ τοῦτο εἶναι θεοῦ τιμήν, τὰς εἰς αὐτὸν λοιδορίας.*

[12] Continuation des penſées ſur la Comete p. 246.

[13] Ioan. Walker ad Ciceron. III, 24. de natura Deorum.

affectuum repurgemur, eosque superemus et regamus, et sicut decet pro instrumentis iis vtamur. Deinde vt adiumento nobis sis ad accuratam rationis nostrae correctionem, et coniunctionem cum iis quae vere sunt, per lucem veritatis. Et tertio loco seruatorem supplex oro, ab oculis animorum nostrorum caliginem prorsus abstergat, vt, quod apud Homerum est Nouimus bene quis Deus aut mortalis habendus. Adde Marc. Antoninum IX, 40. et ad eum Gatakeri notas. Aliis multis ac disertis praestantissimorum scriptorum testimoniis idem probatum videbis a *Ioan. Iac. Lenfantio* in Bibliotheca Germania Gallice edita T. 1. pag. 189 sqq. et a *Ioan. Laur. Moshemio* ibid. T. 3. p. 131 sqq. *Gottlieb Stollio* in dissert. de virtute precibus impetranda ex ethnicorum quorundam sententia aduersus Cottam, Arnaldum et Baelium. Ienae 1710, 4. et *Ioan. Christ. Claussio* in dissertat. de precibus ex natura cognitis, Lips. 1712. Orationis mentalis apud veteres ethnicos commendationem notauit *Fortunatus Licetus* ad gemmas annulares p. 181. De supplicationibus, precibus et diris apud Graecos consulendus *Potterus* lib. 2. Archaeol. Gr. capite 5. De precibus ad et post mensam, *Guil. Stuckius* II. 36. p. 246 seq. Antiquitatt. Conuiual. et III, 24. p. 388 seq. et *Iac. Gretserus* de benedictionibus lib. 1. cap. 13. De supplicationibus publicis Romanorum *Iac. Gutherius* lib. 1. de iure Pontificio c. vlt. T. V. Graev. *Carol. Sigonius* de antiquo iure prouinc. lib. 2. cap. 7. *Petrus Taffinus* de anno saecul. c. 15. et *Sam. Pitiscus* ad Sueton. p. 47. De more Matronarum Rom. crinibus passis verrendi aras et templa, *Sigonius* ad Liuii III, 7. et XXVI, 9. atque *Heinsius* et *Drakenborchius* ad Silii Italici VI, 560. De χειραρσίᾳ orantium siue sublatis inter precandum manibus, ritu communi generis humani, vide *Io. Priceum, Claudium Espenceum* aliosque interpretes ad 1 Timoth. II, 8. *Barthium* III, 2. Aduersar. *Hoornbeckii* Miscellanea pag. 297 sq. *Conr. Sam. Schurtzfleischii* dissertat. de chirotonia, Witteb. 1686. et inter eiusdem dissertationes historicopoliticas Tom. 2. N. 9. et D. *Adami Rechenbergii* Exercitationes ad Nouum Test. et Hist. Ecclesiasticam p. 545 sq. qui p. 561 sq. agit de more manus et digitos inter orandum complicandi, cuius mentio etiam apud Plutarchum in Lucullo p. 505. De Lectisternio *Liuius* V, 13. atque idem *Gutherius* III, 9. *Ioan. Tristanus* in Historia Imperatorum ex numis illustrata T. 2. p. 403 seq. *Ezech. Spanhemius* de vsu et praestantia numismatum, T. 2. p. 193. *Ioan. Dav. Ellrod* de puluinaribus sacris veterum Romanorum, Altorfii 1726, 4. et *Christ. Erdm. Schumann* de lectisterniis Romanorum in S. codice frustra quaesitis, Lipsiae 1739. De precibus ethnicorum pro defunctis *Henric. Morinus* in historia acad. Inscriptionum T. 2. pag. 119 sq. Ceterum ipsum illud de precibus Romanorum argumentum eleganter persequutus est V. C. *Ioan. Ern.*

Imman. Walchius in annotationibus ad Cellarii compendium antiquitat. Romanar. p. 153 sqq. vbi simul varia precum genera recenset.

XIII. Precibus additi Hymni, quibus Deus celebratur. Hymnorum sacrorum exempla egregia apud Hebraeos praebet diuinus liber Psalmorum. De quo Rabbini in Baua Bathra cap. 1. *Dauid scripsit librum Psalmorum* (quem accepit) *per manus decem senum. Per manus primi hominis, per manus Melchisedechi, per manus Abrahami, per manus Mosis, per manus Hemanis, per manus Iedithuni, per manus Asaphi et per manus trium filiorum Corah.* Praeterea notus est locus, ex Mechilta in XV. Exodi et Targum siue Chaldaeo Paraphraste in Canticum canticorum, de IX. hymnis in sacra Scriptura V. T. praeter librum Psalmorum memoratis. *Primam,* inquit, *cantilenam canebant Israelitae in Aegypto, quod Esaias XXX, 29. abscondite significauit : secundam canebant iidem transmisso mari rubro Exod. XXV. Tertiam ad Puteum Num. XXI. Quartam condidit Moses, paullo ante suum excessum Deuteron. XXX. Quintam Iosua X, 12. Sextam cantabant Debora et Barack Iudic. c. V. Septimam Dauid, quum eum ab omnibus hostibus, atque etiam Saule liberasset Dominus, 2 Sam. XXII. Octauam Salomo, dedicata aede sacra, Psal. CXXVII. Nonam vniuersus cantorum ordo, quum eum Iosaphat recens instituisset 2. Paralip. XX. Decimam cantabunt Beati in altera vita, eritque haec qualis illa Isaiae XLII, 10. vel illa Ef. XCVIII, 20. Discite, redemit Dominus seruum suum Iacob.* Hisce adde ex libris Apocryphis hymnum Iudith, trium puerorum etc. Psalmos XVIII. Salomoni tributos atque Graece et Latine editos ad calcem Aduersariorum sacrorum Ioan. Ludouici de la Cerda, et in Codice Pseudepigrapho Vet. Testamenti. De recentium Iudaeorum Hymnis Io. Christophorus Wolfius in Bibl. Hebraea Vol. 1. p. 181, 208 seq. 325 etc.

Formulas hymnorum Ethnicorum seruatas habemus sat multas sub nominibus *Orphei, Homeri,* et quas *Callimachus* ac *Proclus* composuerunt : vt praetereamus fragmenta hymnorum *Oleni*, *Pamphoi* aliorumque apud Pausaniam, Stobaeum et Laertium. Οἱ πλεῖστοι τῶν ὕμνων, inquit Iulianus Imperator in fragmento prolixo Epistolae p. 302. ὑφ' αὐτῶν τῶν θεῶν ἱκετευθέντων ἐδόθησαν. Et Pausanias recentiores hymnos elegantiores esse confessus, antiquioribus quo simpliciores fuerunt eo plus inesse ait auctoritatis et religionis. De hymnorum variis generibus nominibusque videndus *Proclus* in χρηστομαθείᾳ siue Photii ex illo electis Cod. 239. Bibliothecae, et ad calcem Syntaxeos Apollonii: *Ezech. Spanhemius* in limine notarum ad Callimachum, vbi etiam de eo quod ad tibiam cantarentur, et inter sacra, libationesque et choreas: praeterea de Hymnodis eorumque agonibus. *Ioan. Baptista Sochaeus* (Souchay) memor. acad Inscript. Tomo 18. p. 1 sqq. *Ioan. Matth. Gesnerus* de hymnis veterum maxime Graecorum, Gottingae 1742. et *Siegfried Caeso Aeminga* de hymnis festiuis

festiuis antiquitate claris. Gryphisw. 1749. De acclamatione, qua Apollo inuocabatur, et hymno: Io Paean, vide *Brouerium* c 2. de adoratione; *Dikinsonium* Delph. Phoenic. c. 6. *Barthium* Aduersar. lib. 3. cap. 1. et *Spanhemium* in Iuliani Orat. 1. pag. 233. qui etiam Marti ante pugnam Paeana cantatum fuisse obseruat. De hymno in honorem Cereris decantari solito, qui Ἴουλος ἄισμα dicebatur, conferatur *Frider. Strunzii* dissertatio. Witteb. 1721. De hymno, ὄυπιγγος ἄισμα, qui Dianae proprius erat, *Paulli Iacob. Eccardi* dissertatio, ibidem eod. De vlulatu in sacris Mineruae *Strunzii* laudati dissertatio. Witteb. 1719. De Ματρῴαις, hymnis in Cererem, *Harduinus* pag. 446. de nummis vrbium. De indigamentis siue indicitamentis, τελεταῖς, initiis, assamentis videndus Iosephus Scaliger ad Hymnos Orphei et Vossius in Etymologico.

De Christianorum hymnis mentionem facit *Plinius* in epistola celebri ad Traianum lib. 10, 97. Antiquissimum exemplum hymni eiusmodi est ille quem habemus *Clementis Alexandrini* ad calcem Paedagogi, de quo dixi lib. 5. Bibliothecae Graecae p. 104 et 195. vbi et habes hymnos a *Thom. Smitho* editos in Diatriba de hymnis Graecorum, quae exstat Tom. 1. miscellaneorum Londin. 1686, 1710, 8vo, et quae de hymnis in Christi honorem compositis *Caius* Presbyter apud Eusebium libro V. cap. 28. Ode Polyonymos, cuius meminit *Lucianus*, siue quisquis auctor in Philopatride, nihil aliud est quam doxologia, de qua vide *Suicerum* in ἁγιασμὸς et τρισάγιον. *Cangium* in glossario vtroque. *Menardum* ad Sacramentarium Gregorii M. pag. 10 seq. *Ioan. Guil. Ianum* pag. 42 et 50. ad sermonem Eusebii Alexand. de die dominica. *Petrum Allixium* in dissert. de τρισαγίου origine, quam nomine suo primis tantum litteris indicato edidit Rothomagi 1674, 8. *Tillemontium* T. 14. p. 713 sqq. *Sigism. Iac. Baumgarten* in historia Trisagii. Halae 1744. De Antiphona ab Ignatio post visionem angelicam Ecclesiae Antiochenae tradita vide *Valesium* ad Socratis VI, 8. p. 78. *Theophilum Raynaudum* Tom. 7. operum p. 457 seq. *Ioan. Bonam* de diuina psalmodia cap. 16. § 10. pag. 513 seq. *Suicerum* in ἀντίφωνος, *Pagium* ad A. C. 400 n. 14. 15. De Litaniis *Alciatus* IX, 11. parergon. *Nic. Serrarii* λιτανευτικῶν libri duo, inter eius opuscula T. 3. excusi, *Gisbertus Voetius* Part. 3. disput. select. p. 1049 sq. *Georgius Gregorius Francisci*, in diss. de litaniis edita Lipsiae 1693. *Ioseph. Binghamus* Origin. ecclesiastic. lib. 14. c. 1. sect. 10 sqq. et *Christian. Albertus Ermelius* in libro Germanice edito: Erbauliche Litaney betrachtung. Lubenae 1727, 4. Varias Litaniarum veterum formulas videre licet in veteribus Officiis, Sacramentariis et Liturgiis, e quibus nonnullas vulgarunt *Galdastus* T. 2. rerum Alemannicarum p. 136. *Menardus* ad Sacramentarium Gregorii M p. 156. 284, 345 sq. *Edmundus Martene* de antiqua Ecclesia disciplina in diuinis officiis p. 541 et 629. et lib. 1. de ritibus antiquis

tiquis Ecclesiae, parte 1. p. 175, 363, 551. et parte 2. p. 134, 144, 161, 178, 211. *Ioan. Morinus* de Ecclesiae ordinationibus p. 300. et in appendice operis de sacramento Poenitentiae pag. 165 sq. *Iodocus Metzlerus* in hymnis Patrum monasterii S. Galli T. 27. Bibl. Patrum Lugdun. pag. 510, 512 et 513. *Alcuinus* in officiis per ferias pag. 193, 280 et 782. Operum, aliique Clariss. Nicolao Petro Sibbern lib. de libris Ecclesiasticis Latinorum laudati, apud quem p. 73. pro *Gassendus* legendum Cassander p. 117. Operum. De formula κύριε ἐλέησον, quae exstat etiam apud Arrianum in Epicteteis lib. 2. c. 7. vide *Io. Steph. Durantum* lib. 2. de ritibus Ecclesiae Catholicae cap. 13. De hymno *Te Deum Laudamus*, qui ad S. Ambrosium et Augustinum vulgo refertur, et in Epistola Abbonis Floriacensis tribuitur S. Hilario, vt in praef. ad Hilarium notant Benedictini: adeundus *Matthaeus Lorroquanus* lib. 2. Aduersariorum sacrorum c. 31. *Hugo Menardus* ad Gregorii M. sacramentarium p. 399. *Ioan. Filesacus* lib. 2. electorum p. 213. *Bona* de diuina psalmodia c. 16. § 12. p. 518. *Wilh. Ernestus Tenzelius* in diss. de hoc hymno, habita Wittebergae 1686. et recusa in parte 1. dissert. selectarum. Adde eundem in dialogis menstruis Anni 1692. pag. 869. *Eustathium a Sancto Vbaldo* in disquisit. de hymni Te Deum laudamus auctoribus. (Vid. Tom. 3. supplem. Act. Erud. p. 163 et 52. et A. 1691. p. 129.) et *Placcii τοῦ μακαρίτου* theatrum Anonymorum p. 403 sq. Scriptores de Δοξολογίᾳ veterum Christianorum, quam perinde vt Symbolum ex formula confessionis baptizandorum natam esse contendit Ioan. Gregorius, Anglus, in obseruationibus sacris, laudati iam sunt a nobis pag. 508. Hymnos et preces Latinae Ecclesiae veteris collegit *Georg. Cassander*, quae vna cum eiusdem in hymnos notis, tum seorsim Colon. 1556. tum inter eius opera Paris. 1616. fol. excusa leguntur. Videndi praeterea inprimis *Io. Bona* Cardinalis in opere erudito de diuina Psalmodia excuso tum separatim, tum inter Bonae opera Antwerp. 1694, fol. *Ioan. Hoornbeckius* lib. 1. miscell. Sacror. cap. 11. *Ioan. Filesacus* lib. 2. electorum p. 195 seq. *Radulphus*, Decanus Tungrensis, de canonum obseruatione proposit. XII et XIII. T. 26. Bibl. Patrum p. 229 sqq. *Walafridus Strabo* lib. de rebus ecclesiasticis, c. 25. T. 15. Bibl. Patr. p. 194 seq. *Benedictus Pictetus* in dissertatione Gallice edita de hymnis et canticis, quorum vsus fuit in ecclesia vetere christiana. Geneuae 1706, 12mo. *Thomae Comberi*, Angli, historia de primitiuo et generali vsu Liturgiarum in Ecclesia Christiana contra Dauid Clarksonium, qui liber recensetur in actis Eruditor. Anni 1691. p. 123. et a Ioanne Clerico Biblioth. vniuersal. T. 17. p. 138 seq. *Ieremiae Taylorii* Apologie for authorized and sed forms of Liturgie. *Matthaei Zimmermanni* analecta, pag. 466 seq. *Philippus Iacobus Hartmannus* de gestis Christianorum sub Apostolis p. 412 sqq. *Frideric. Spanhemius* Tomo secundo

Operum p. 1283 sqq. *Ioan. Durellus* in Apologia rituum ecclesiae anglicanae. *Mericus Casaubonus* in apologia orationis Dominicae. *Guilielmi Surenhusii* dissertatio de oratione Dominica Hebraica. *Georgii Wallini* dissertatio praeside Laurentio Molino [habita de certis precandi formulis earumque in ecclesiis vsu legitimo. Vpsaliae 1710, 8. *Ioan. Georgii Walchii* dissert. de hymnis ecclesiae apostolicae. Ienae 1737. *Balthasar Bebelius* T. 2. Saec. 4. Antiq. Eccles. p. 463 sq. 746 sq. ad 762. *Io. Henr. Vrsinus* VI, 18. Analect. sacr. *Nicolaus le Nourry* in apparatu ad Bibliothecam Patrum pag. 413. *Conr. Samuelis Schurzfleischii* de hymnis veteris Ecclesiae, Witteb. 1685. *Iosephus Maria Carus* in disquisitione antiquis libris missarum Romanae Ecclesiae praemissa, qui et responsionalia et antiphonaria Ecclesiae Romanae edidit. *Ioan. Mabillonius* de cursu Gallicano: vt omittam Graecorum troparia, triodium, octoechum, κεκραγάρια etc. De quibus vti et de Melodiis Ecclesiae Graecae, de quibus *Leonis Allatii* liber intercidit, vide quae notaui ad eiusdem Allatii de libris Ecclesiasticis Graecorum. Psalmi ἰδιωτικοὶ in Ecclesia cani prohibentur Canone Laodiceno 59. Confer Historiam Concilii Constantiensis Tom. 3. p. 386 seq. Valesium ad Sozom. VIII, 8. Benedictinorum praef. ad S. Hilarium § 20 sq. vbi de hymnis Arrianorum, et quos illis Catholici opposuerunt: *Ernesti Salom. Cypriani* diss. de propagatione haeresium per cantilenas, recusam Londini 1720, 8. et *Ioan. Andreae Schmidii* saepe nobis laudati, de propagatione religionis per carmina, Helmstadii 1710. Contra Petro-Brusianos autem, cantionum sacrarum vsum reiicientes disputat Petrus Cluniacensis Tom. 22. Bibliothecae Patrum edit. Lugd. p. 1079 sq. Vide sis etiam de illarum vsu Augustinum lib. 1. Confess. cap. 33. et M. Antonium de Dominis VIII, 11. 33. De Psalmorum, Hymnorum atque Odarum sacrarum discrimine confer *Ioan. Zachar. Hilligeri* dissertationem. Witteb. 1720. De hymnis martyrum in primitiua ecclesia *Io. Georgii Ostii* dissertationem, Ienae 1700. Hymnodia SS. Patrum, quae in Romana ecclesia per annum decantari solet, commentariis explicata prodiit Venetiis 1646, fol. *Iodoci Clichtouei* elucidarium ecclesiasticum in veteres hymnos, cantica, antiphonas, responsoria et benedictiones euulgatum est Parisiis 1548. 8. Miscellanea hymnorum edidit I. B. Bonifacius Dantisci 1699, 4. De prudentia in cantionibus ecclesiasticis adhibenda consule *Georgii Wallini* dissertationem sub praesidio Gottl. Wernsdorfii habitam Witteb. 1723 recusam Vol. 1. dissertationum Wernsdorfii iunctim editarum Witteb. 1736. p. 471 sqq. De recentiorum cantionum Germanicarum, quarum in nostris Ecclesiis vsus est, auctoribus videnda quae singulari studio collegerunt exposueruntque Rev. Viri D. *Georgius Goetzius*, Superintendens Ienensis, in den Lieder-Betrachtungen; D. *Ioan. Benedict. Carpzouius*, Lipsiensis Theologus, in den Lieder-Predigten,

ten, D. *Georg. Henricus Goezius*, Antistes Lubecensis, in der Lieder-Predigt, Lieder-Betrachtung rc. *Ioannes* praecipue *Christophorus Olearius*, Ecclesiastes et Bibliothecarius Arnstadiensis, in Bibliotheca hymnopoeorum siue Lieder-Bibliothec, et evangelischen Lieder Schatz, et ad Homilias Hymnodicas Martini Crusii, atque in Hymnologia passionali: et Ratisbonensis Ecclesiae praesul *Georgius Serpilius* in der Lieder-Concordanz, cum praefatione D. *Ioan. Frider. Mayeri*, 1696, 4. in den zufälligen Gedanken zu *I. C. Olearii* Lieder-Bibliothec, Fortsetzung derselbigen, et in Prüfung des hohensteinischen Gesang-Buchs rc. *Gottfriedus Ludouici* Rector meritissimus Schleusing. de hymnis et hymnopoeis Hennebergicis, cum *Io. Auenarii* ad eum Epistola. Idem *Auenarius* in der Hennebergischen Liederhistorie. *Ioan. Martinus Schamelius* in partibus tribus vindiciarum cantionum ecclesiae Euangelicae, Lipsiae 1712, 8 seq. et in dem Lieder-Commentario, Lips. 1724 et 1725. *Thomas Schmidius* in den merkwürdigen Geschichten, so sich über das lutherische Gesangbuch zugetragen haben, Altenburgi 1707, 8. *Georgii Sculteti* Hymnopoeia Silesiorum, Vitemb. 1711, 8. *Ioan. Caspar Wetzelius* in hymnopoegraphia, siue Lebensbeschreibung der berühmtesten Lieder-Dichter, cuius quatuor prodiere partes Hernstadii 1721 sqq. *Christianus Marbachius* in der evangelischen Singeschule. Breslauiae et Lipsiae 1726, 8. *Io. Iac. Gottschaldt* in den Liederremarquen, quarum partes sex euulgatae sunt Lipsiae 1737. sqq. 8.

XIV. De Benedictionis more apud Iudaeos adeundi Interpretes ad Num. VI, 22 sq. et Deut. XI, 29. *Hackspanius* in notis philologicis ad Leuit. XXIV, 16. *Wagenseilius* ad Sota pag. 672 sq. et 1131 sq *Ioan. Lundius* in den jüdischen Heiligthümern, pag. 653 sqq. *Melchior Leydeckerus* de republica Hebraeorum lib. 11. cap. 5. *Campeg. Vitringa* lib. 3. synagogae cap. 21. Et dissertationes *Ioan Gerhardi*, Ienae 1620. *Ioan. Henr. Haeneri*, Ienae 1671. recus. Tom. 2. Thesauri theologicophilologici Mentheniani, pag. 936 sqq. *Franc. Woergeri*, Helmstad. 1686. *Sebastiani Schmidii*, Argentor. 1687. *Ioan. Henr. Maii*, Gissae 1697. *Dan. Lundii*, Vpsal. 1709, 8. *Adolphi Groot*, Lipsiae 1721. *Franc. Fabricii*, Lugd. Batav. 1727. *Ioan. Conr. Hottingeri* recusa in Thesauro nouo disputationum Theologicophilologicarum, Tom. 1. pag. 393. *Ioan. Frey*, Ienae 1739. De benedictione, qualis hodie obtinet, vide *Sebastian. Iacob. Iungendres* in specimine de theologia mythica, Norimb. 1728, 4. pag. 89 sq. De Iudaeorum traditione excoecari fabulantium eum, qui benedicentis sacerdotis manum intueatur, vide *Ioan. Gothofred. Lakemacherum* parte 8. obseruationum philologic. p. 232 sqq. Alioquin ברכות siue benedictiones Iudaeis appellantur preces quaecunque, vnde et liber Talmudicus, qui ita inscribitur, tractat de precibus.

De ritibus et formulis benedictionum apud Christianos fuse commentati sunt *Gabriel Alessandri* de candelarum aliarumque rerum sensu carentium benedictionibus, quae ecclesiastico more fieri consueuerunt. Mediolani 1588. *Iodocus Coccius* Tom. 2. thesauri catholici, c. 8 sqq. pag. 528 sqq. *Iac. Gretserus* S. I. libris duobus de benedictionibus, quibus et tertium de maledictionibus adiunxit. Ingolstad. 1615, 4. et S. B. in libro gallice edito, qui inscribitur: *Tradition de l'Eglise sur les Benedictions.* Tolosae 1679, 8. Videndus etiam *Bellarminus* III, 7. de cultu sanctorum, *Andreas Saussaeus* parte 2. panopliae Sacerdotalis lib. 2. qui est de munere Sacerdotali benedicendi. *Nouarinus* schediasm. sacr. lib. 5. cap. 11 sq. *Io. Seldenus* ad Eutychium pag. 37 seq. *Nic. Rayaeus* diss. praeliminar. ad Tomum 2. Actorum Sanct. Iunii pag. 63 seq. vbi digitos a Graecis benedicentibus aliter componi quam a Latinis obseruat, et disserit de more cereum bisulcum vel trisulcum manu inter benedicendum gestandi, quod *δικηρίῳ* et *τρικηρίῳ σφραγίζειν* Graeci appellant, de quo Cangius in *κηρός* p. 646. quemadmodum de more per tres digitos benedicendi ad SS. Trinitatis mysterium significandum videndae Obseruationes selectae Hallenses Tom. 4. Obs. 4. et de more benedicendi digitis in Crucis formam compositis, atque ita vt primas litteras verborum Ἰησοῦς Χριςὸς νικᾷ referant; vide notas ad Ioannis Curopalatae paginam 809. Benedictionum formulae quaedam veteres occurrunt apud Goldastum T. 2. rerum Alemannicarum pag. 138 sq. Vt Benedictionale Gregorii Magni, ab Hugone Menardo Paris. 1642. et Lambecio II. de Bibl. Vindob. pag. 300–317. editum omittamus. De benedictione magna et parua confer Cotelerium ad Constitution. Apostolic. III, 10. Benedictionum formulae veteres leguntur apud Goldastum T. 2. rerum Alemannicarum p. 138 sq. Ioan. Bonam lib. 2. c. 16. rerum liturgic. et Ioan. Wolfium T. 2. rerum memorabilium pag. 117. De *crucis* frequenti apud veteres in se signando *vsu* vide D. *Martinum Eisengrein* von den Zeichen des heiligen Kreuzes, daß es ein recht christlicher, uralter, apostolischer und in Gottes Wort gegründeter Gebrauch, auch nütz und gut sey. Ingolstadii 1572, 4. *Ioan. Bonam* de diuina Psalmodia, c. 16. §. 5. pag. 502 seq. *Bellarminum* II, 29. de beatitudine sanctorum. *Stanislaum Hosium* Operum pag. 13. *Isaacum* Armeniae Catholicum Inuectiua prima in Armenios pag. 354 sq. et 368. Tomi secundi auctarii noui Combefisii. *Cangium* in Glossario, voce, *signum Christi.* *Conrad. Rittershusium* ad Corippum, p. 91 sq. *Iosephum Binghamum* Origin. ecclesiastic. XI, 9. *Guil. Lindanum* IV, 97. p. 465 sqq. Panopliae Euangelicae. *Ioan. Phil. Pfeifferum* in diatriba inserta diario theologico, unschuldige Nachrichten, A. 1723, pag. 880. sqq. *Christi. Wilduogelium* in dissertatione de venerabili signo crucis, Ienae 1690. Adde Casauboniana pag. 109 et 306. vbi plures scriptores laudantur. De *agnis*

Dei, siue numis ex cera alba, feria V. infra octauam paschae septennio quouis conficiendis benedictisque et imaginem agni Dei referentibus, qui Dominica in Albis a Pontifice distribuuntur, vide *Vincentii Bonardi* librum italice editum sub hoc titulo: *Dell' origine, antichita e virtu dell' agnus Dei di cera benedetta.* Romae 1584, 4. 1621, 8. 1700, 8. *Iacob. Sirmondum* ad Ennodium, pag. 73. *Cangii* Glossarium Latinum, T. 1. p. 73. *Latini Latinii* Epistolarum T. 2. 138 sqq. *Theophilum Raynaudum* in libro Gratianopoli 1642, 8. edito, qui inscribitur: *Christianus Christi et matris Ecclesiae per baptismum filius, cerei agni a Christi vicario consecrati symbolica imagine expressus*, qui exstat Operum eius Tomo decimo, c. 8, et c. 13. *Ioan. Molanum* de sacris picturis cap. 65. et oratione 1. quae est de agnis Dei. *Iac. Gretserum* lib. 2. de benedictionibus cap. 34 sqq. et in mysta Salmuriensi, cap. 60. *Andream Victorellium* ad Ciacconii vitas Pontificum in Vrbano V. *Iosephum* Vicecomitem lib. 5. de antiquis baptismi ritibus cap. 51. *Onuphrium Panuinium* de baptismate paschali, origine et ritu consecrandi agnos Dei, Romae 1560, 4. et 1630, 8. *Antonium Baldassari* de agnis Dei, Venetiis 1714, 8. *Antonium de S. Maria* meditationum sup. regul. critiques (Reflexions sur les Regles de la Critique) T. 3. diss. 2. *Mabillonii* Museum Italicum T. 2. p. 376 et 377. vbi Vrbani V. versus de materia et virtutibus agnorum Dei exhibentur. Sixti V. Breue exstat Tom. 17. Diarii eruditorum Italiae pag. 435. Hisce adde ex iis, qui e Pontificiorum castris discessere, *Gisbertum Voetium* T. 3. dissertat. selectar. pag. 934 sqq. *Franc. Hottomanni* brutum fulmen pag. 65. *Christiani Wasewitzii* turturem Ioanneum, pag. 351. *Casp. Caluoerium* P. 2. ritual. ecclesiastici p. 357 et 711. et *Eliam Ebingerum* in Histor. Ecclesiast. saeculi 15. pag. 533. Quantae vires in Ecclesia Romana benedictis illis rebus adscribantur ostendit *Franc. Gomarus* Operum T. 2. p. 154. et *Augustinus Castanus* de maxime supernaturali agni Dei virtute, Venetiis 1669, 4. De eo, quod iustum est circa agnos Dei singularem dissertationem Ioan. Iac. Laemmermannus euulgauit Helmstadii 1724.

Dirarum exempla in sacris scriptoribus exstant Deut. XXVIII, 15. sqq. Ps. LXIX, 23 sqq. CIX, 7. sqq. Iobi II. et Ieremiae XX. Dirae in monte Ebal a Leuitis imprecandae leguntur Deut. XXVII, 13. sqq. Iosuae VIII, 34. De sacerdotum diris *Io. Clericus* ad Num. XXII, 6. vbi de Balako Bileami diras in populum Israeliticum poscente. *Petrus Daniel Huetius* Alnetan. quaestion. p. 227 seq. et *Ioan. Petrus Millerus* in dissertatione de deuotionibus veterum in bellis, Lips. 1730. De ritu diris deuouendi suspectam adulterii, propinata illa aqua amara ποτῶ ἐλέγχου, vide interpretes ad Num. V, 18. *Eduardum Bernhardum* ad Iosephi III, 11. Antiquit. *Seldenum* Vxor. Hebr. III, 13 seq. *Wagenseilium* ad Sotam et *Andreae Acoluthi* commentarium de aquis amaris Lips.

Lipſ. 1682, 4. Exſtat et *Martini Iacobi Owmanni*, Anglo Cimbri, diſſ. de diris ſanguinum in lapidatum deriuatis, et *Ioachimi Feſtingii*, Aboenſis, diſſertatio praeſide Dauide Lundio, Aboae 1688. habita de Anathematiſmis Hebraeorum. Formula dirarum, in excommunicatum apud Iudaeos vſitata, legitur in *Ioan. Frid. Mayeri* muſeo miniſtri eccleſiae, Vol. 2. p. 490. et in Relationibus innoxiis A. 1720. p. 425. De imprecationibus parentum in liberos videatur *Fragieri* diſſertatio, quae exſtat T. 3. Hiſtoriae Academiae Inſcriptionum, p. 31 ſqq. De diris et imprecationibus in manifeſte impios non reprehendendis epiſtola *Samuel. Pomarii* ad Chriſtianum Kortholt, auctorem ſcripti, Warnung wider den Kirchenfluch, inſerta eſt Vol. 4. Bibl. Lubecenſ. p. 565 ſqq.

De diris Iudaeorum recentis aetatis et maledictis in Chriſtianos, multa Eiſenmengerus in detecto Iudaiſmo, et iam olim S. Hieronymus ad V, 18 Eſaiae: *Ter*, inquit, *per ſingulos dies in omnibus Synagogis ſub nomine Nazaraeorum anathematizant Iudaei nomen Chriſtianum.* Sic ab Ethnicis procuratoribus Romanis Chriſtiani iubebantur *maledicere Chriſto*, vt conſtat ex Plinii X, 97. Epiſt. Ex Latinis Poetis, ſi quis formulas dirarum cognoſcere velit, adeat *Valerii Catonis* diras a Chriſtoph. Arnoldo illuſtratas, et *Ovidii* Ibin, quo poëmate pleno maledictis inimicum ſuum vltus eſt, ad exemplum Callimachi, cuius Ibis intercidit, et *Ciceronis* lib. 1. Tuſculanar. Diſputationum, c. 44. vbi dirae ex Ennii Thyeſte recenſentur. Gretſeri librum de maledictionibus paullo ante memorauimus, vbi inter alia de anathematis in haereticos. Formula eius horrenda legitur apud *Boxhornium* in hiſtoria belgica, pag. 111 ſqq. Vide etiam *Eraſmum* ad adagium, *ſi quid mali in Pyrrhamo.* *Lambinum* in Horatii III. Oden 27. *Paſſeratium* et *Broukhuſium* ad Propertii III, 6. 20. *Hoſtibus eueniat lenta puella meis.* *Briſſonium* lib. 1. de formulis populi Romani. *Philippum Camerarium* Horarum ſubceſiuarum Cent. I. c. 35. *Balthaſ. Bonifacium* Hiſtoriae ludicrae IX, 22. *Ioan. Chokierium* facis hiſtoricae centur. 2. c. 24. et *Antonium van Dalen* lib. de Oraculis p. 673 ſq. edit. in 4. et libro de Ariſtea p. 193 ſeq. vbi etiam de ritu deuotionis, praeeunte execrationis carmen Sacerdote, qui non modo apud Graecos et Romanos ſed alias Gentes obtinuit, atque non tantum ad ſingulos homines ſed et integras Vrbes ac Regiones fuit applicatus, vt vel ex Balaci et Bileami hiſtoria patet. Numeror. XXII, 16. De diris in Deos ad vota non reſpondentes diximus ſupra § 12. De diris in eos, qui libris aliquid addunt vel detrahunt, vide Biblioth. Graec. lib. 5. cap. 1. pag. 75 ſeqq. *Michael. Lilienthalium* Selector. litterar. p. 1. *G. H. Pippingium* de imprecationibus libris adſcriptis, Lipſ. 1721. Dirae Teiorum in hoſtes, ad tibiam recitatae, (Plinius 28, 2.) illuſtratae ſunt ab *Edmundo Chishull* pag. 97 ſqq. antiquit. Aſiaticarum. Diras in diplomatibus et decretis publicis vide apud *Mabillo-*

 nium

nium II, 8. et 9. de re diplomatica. De diris et execrationibus, quibus piae fundationes sunt munitae, exstat Epistola T. Isaei. 4.

XV. Quoniam in Sacris, Musicae tam vocalis quam instrumentalis vsus pridem inualuit, etiam de hoc aliquid dicendum. Historiam Musicae Gallica lingua succincte et erudite exposuit *Bonnetus*, Parisiis 1715, 12. cuius historiae supplementum cum historia saltationum editum est Parisiis 1723, 12. Adde *Bourdeloti* historiam Musices, gallica lingua editam Hagae Comitum et Francofurti ad Moenum 1743. quatuor voluminibus in forma octopartita. *Ioan. Angeli Bontempi* historiam Musices, Italice editam 1695, fol. *N. Haymii* historiam Musices, Anglice duobus voluminibus in forma quadripartita euulgatam Londini 1728 et *Io. Christ. Harenbergii* commentationem de re musica vetustissima, quae exstat Vol. 9. Miscellan. Lips. Nov. p. 218 sqq. De Musica Hebraeorum veterum, *Iac. Gaffarelli* librum memorat Leo Allatius p. 40. apum vrbanarum: sed ille nunquam quod sciam lucem aspexit. Itaque de hoc argumento praeter *Thomam Pagetium* in limine expositionis Psalmorum, et alios diuini huius Hymnarii, librorumque Samuelis, Regum et Chronicon interpretes et Antiquitatum Iudaicarum scriptores generales, *Mariumque Mersennum* in Genesin p. 1699 sq. *Kircherum* lib. 2. Musurgiae p 47 seq. *Ioan. Lightfootum* in descriptione Ministerii Templi cap. 7. sect. 2. de Cantoribus et Musica Templi T. 1. Opp. et *Henricum Horchium* de igne sacro et Musica sacro igni victimas absumente accinente, Herborn. 1691, 4. Videndus inprimis *Salomon van Till*, in libro Belgice edito Dordraci 1692, 4. et Germanice Lips. 1706, 4. **Dicht- Sing- und Spiel-Kunst, so der alten als besonderst der neuen Hebräer**, de quo opere adi Acta Eruditorum A. 1693. pag. 69 sq. *Arthurus Bedford* in libro anglice edito: *the Temple Musick, or an essay concerning the Method of singing the Psalms of David in the Temple before the Babylonish Captivity*. Londini 1712, 8. *Ioan. Henr. Bocrisius* in obseruatione de Musica, praeexercitamento Hebraeorum, quo ad sapientiam diuiniorem se praeparabant, quae legitur T. 4. Miscellaneor. Lipsiens. obs. 75. p. 56 sqq. *Henr. Scharbau* de ministerio Musices sacrae, Parte 2. obseruat. sacrar. pag. 219 sqq. Auctor libri de excellentia Musicae antiquae Hebraicae et instrumentis musicis, Monachii 1718, 8. *Dan. Lundii* dissertatio de Musica Hebraeorum antiqua, Vpsal. 1707, 8. *Imm. Beniam. Kempii* commentatio de sacris musices praefectis apud veteres Hebraeos, Dresdae 1737, 4 De instrumentis Musicis Hebraeorum vide *Thomam Gatakerum* aduersar. sacr. lib. 1. c. 10. *Franc. Hare* in Prolegomenis ad Psalmorum librum in versiculos metrice diuisum. *Bartoloccium* Bibl. Rabbin. T. 2. p. 125. *Augustin. Calmetum* T. 1. Dissertationum Biblicarum versionis Latinae p. 410 sqq. *Bernhardum Lamium* de templo pag. 1216 sqq. *Christiani Weidlingii* dissertationem

nem de instrumentis Musicis Hebraeorum, Lipsiae 1686. et *Michael. Henr. Reinhardi* differtat. de ὀργανοφυλακίῳ musico codicis Hebraei, Witteberg. 1699. Vsi sunt Hebraei instrumentis vel *tactilibus*, qualis fuit psalterium citharaque Dauidica, de qua exstat singularis dissertatio *Ioan. Gabr. Drechsleri*, Lipf. 1670. quam Georg. Serpilius Vitis scriptorum sacrorum Germanice editis parte 9. p. 34 sq. integram inseruit: vel *inflatilibus* vt buccina, tubis et tibiis, de quarum forma et vsu praecipue in inauguratione Regum apud Hebraeos vide Scacchum III. Myrothec. cap. 55 sq. p. 1091 sq. Vitringam lib. 1. Synagogae cap. 10. Buxtorfii Lexicon Rabbin. p. 2504 seq. et Augustini Calmet dissertationem laudatam de Musica et instrumentis Musicis Hebraeorum. De buccina singularem quoque exercitationem Lipsiae edidit *Christianus de Zoega*, A. 1692. Vel denique *pulsatilibus*, vt tympanis, de quibus B. D. *Aug. Pfeifferi* dubia vexata S. Scripturae ad Pf. IV, 1. et *Wagenseilius* p. 964. ad Sota. In titulis Psalmorum, vbi nomen aliquod cum למנצח construitur, illo instrumentum Musicum denotari, ne quidem Psalmo 22, 45 et 56 exceptis, (quos B. Sontagius ab hac regula eximendos putat) docet *Theodorus Hasaeus* Bibl. Bremens. fasc. 1. p. 66 sq. אילת השחר, Pf. 22. tibiam, ibid. p. 34. יונת אלם רחקים Pf. 56. ignotum instrumentum significari ibid. p. 68. haud dubitans. Vocabulo ששנים, Psalmo XLV. obuio, cymbala denotari putat *Frider. Adolph. Lampius* Dodecade exercitationum in Psalmum LXV. pag. 24. Ceterum veteris musicae rationem veram non minus quam poeseos Hebraicae Iudaeis ipsis iam ignotam esse tam verum est, quam et dolendum. Conf. *Thomam Gatakerum* loco supra citato, *Ioan. Wulferum* ad tractatum Talmudicum Shekalim, pag. 123. et *Paullum Christian. Hilscherum* ad Psalm. CLI. pag. 29 sqq. vbi Psalterium et χόρον Dauidis tibias vtri insertas fuisse putat. Musicam Hebraeorum veterum nec accuratam valde nec arte aut suauitate commendabilem fuisse censent Ioannes Matthesonius, et Ioan. Clericus T. 9. Bibl. vniuersalis: longe aliud autem visum est Augustino Calmet dissertatione ante laudata. De tubis et cornu arietino differit *Cherubinus a S. Iosepho* T. 2. apparatus Biblici pag. 263 seq. De tubis argenteis earumque vsu in sacris Hebraeorum fuse *Conr. Ikenius* in dissertatione de tubis Hebraeorum argenteis, Bremae 1745. et *Ioannes d'Outrein* in dissertationibus de clangore Euangelii, 1714. 8. p. 79 sq. 213 sq. qui etiam de *Magrepha* differit p. 155 seq. post *Io. Braunium* quem vide in selectis sacris lib. 2. c. 9. p. 291 sq. et *Kircherum* Musurgiae lib. 2. p. 52 et 54. Adde *Petr. Zornium* T. 1. Opusc. sacr. p 160.

XVI. De *Musica* veterum Aegyptiorum, Graecorum, Romanorumque haud memini quenquam plenum et absolutum aliquod opus edidisse, quanquam ad argumentum hoc faciunt Athanasius Kircherus lib. 7. Musurgiae Rom. 1650. et

et Amst. 1662, fol. *Ioan. Baptista Donus* in libro de praestantia Musicae veteris, qui cum onomastico selectorum vocabulorum ad Musicam pertinentium digesto in titulos XVI, prodiit Florentiae 1647, 4. nuper vero recusus adiectusque est eiusdem *Donii* Lyrae Barberinae, siue Amphichordio, in quo libro vetus citharodia, lyraeque praesertim ac citharae forma, vsus, partes, species, appellationes illustrantur, quod opus nunc primum editum est cura Antonii Francisci Gorii, Florentiae 1736, fol. *Guil. Alardi* libellus de Musica Graecorum, Schleusing. 1636, 12. et quae sparsim ad Musicos veteres Graecos, Amstelodami 1652, 4. editos, Marcus Meibomius et Ioannes Wallisius: *Vincentius Galilaeus* de noua et antiqua Musica, *Guil. Stuckius* Antiqu. conuiual. III, 20. *Ericii Puteani* Musathena et Iter Nonianum: *Ioan. Andreae Angelini Bontempi* Perusini Historia Musica, de qua Acta Eruditor. 1696. p. 241. *Michaelis Praetorii* syntagma musicum ex veteribus et recentioribus in 4 Tomos distributum, Guelpherbyti 1614, 4. *Georgii Vallerii* dissertatio de antiqua et medii aeui musica, Vpsaliae 1706, 8. et Dissertatio viri e Societate Iesu de Musica Graecorum et Latinorum, quae legitur in Bibliotheca Gallica A. 1726. mense Maio pag. 111 sqq. De Nicasii inedita dissertatione de Musica veterum et Ouvrardi Historia Musicae veteris ac recentis inedita vide Nouellas Reip. litterariae A. 1703. Octobr. pag. 370 sq. De Musica in sacris adhibita et in sacrificiis, Matthaeus Brouerius de Niedeck c. 26. libri de Veterum adorationibus.

XVII. De instrumentis Musicis veterum adeundus Ezech. Spanhemius ad Callimachum p. 466 sq. Otto Sperlingius in dissertatione ad numum Furiae Sabinae Tranquillinae, Amstelod. 1687, 8. Montefalconius Tom. 3. Supplem. lib. 8. p. 185 sqq. Sponius Miscellan. eruditae antiquitatis sect. 1. artic. 6. et dissertatione octaua selectar. dissertationum rei antiquariae. Philippus Bonanni in libro Italice edito: *Gabinetto armonico pieno d'Istromenti sonori indicati e spiegati*, Rom. 1722, 4. ac Franciscus Blanchinus in dissertatione de tribus generibus instrumentorum Musicae veterum organicae, Romae 1742, 4. in quo libello triplex genus instrumentorum Musicae veteris, inflatile, pulsatile, tensile accurate eruditeque describitur. Aliquam multa eorum et varias *lyrae* figuras exhibent et explicant Marius Mersennus libris postremis harmonicorum Paris. 1648, fol. et Blanchinus atque Montefalconius libris citatis. De lyrae plectro vide V. C. Iac. Perizonium ad Aeliani III, 32. De *sistris* exstat Anonymi Epistola ad Io. Clericum Tom. 16. Bibl. selectae pag. 167. Hieron. Bossii libellus Mediolani 1612, 12. recusus T. 2. thesauri Sallengeriani, et Benedicti Bacchini de sistris eorumque figuris, Traiecti 1696, 4. et in thesauro Graeuiano T. 6. ex Latina Iacobi Tollii versione, qui ex Italico transtulit. Adde quae praeter Stephanum pag. 86 sq. ad Saxonem Grammat. Angelus Causeus Tomo quinto eiusdem thesauri

thesauri Roman. p. 318. Bonannus Musei Kircheriani pag. 179. et Scriptores a Petro Zornio T. 1. Opusculor. sacror. p. 157. excitati. De *tubis* earum vsu in bello Matth. Zimmermannus pag. 518 sq. Analectorum. Dougthaeus Analector. sacror. excursu 57. Lipsius de militia Rom. II, 12. IV, 10. V, 9. vbi simul de differentia tubarum, buccinarum, cornuum, lituorum; de qua etiam disserit Ikenius dissert. de tubis argenteis Hebraeorum, pag. 92 sq. De vsu tubarum et lituorum in *sacris* idem Lipsius IV, 10. et Saubertus de Sacrificiis pag. 341. in *oraculis*, Dale de Oraculis p. 195, 459. in *conuiuiis* Lipsius l. c. in *athleticis*, Lydius Agonistic. cap. 23. in *funeribus* Gutherius de iure manium lib. 1. c. 22. et Meursius de funeribus c. 18. De *cornuum* vsu praecipue in sacris, multa erudite congessit Trogillus Arnkiel, Antistes Apenradensis, in libro Germanice edito de cornu aureo quod prope Tunderam Holsatiae vrbem Anno 1639 repertum fuit, Kiloniae 1683, 4. et Adamus Henricus Lackmannus, in schediasmate Germanico: Unvorgreifliche Gedanken bey Gelegenheit des 1734, unweit Tundern im Herzogthume Schleswig, abermals ausgegrabenen Hornes. Hamburgi 1736, 4. Adde Wormium in responsione ad F. Licetum, quae accessit Thomae Bartholini schediasmati de armillis veterum, Amstelod. 1676, 12. De *cymbalis* veterum, crepitaculis, scabillorumque crepitu vide Menagii Origines Gall. in *castagnettes* et *cascaveaux*: Rhodium ad Scribonium Largum p. 98. Pignorium de seruis p. 166. Bonanni p. 124 sqq. 129, 130, 131. Martinum de Roa parte 2. singular. Scripturae pag. 600, 605 sq. Scaligerum, Weitziumque ad Copam, et libros tres Friderici Adolphi Lampii vulgatos in Belgio Anno 1703, 12. cuius etiam videndae Exercitationes ad Psalmum XLV. Bremae 1715, 4. in quibus insignes quaedam de Veterum musica instrumentisque musicis obseruationes. Eiusdem dissertatio de cymbalis veterum sub Matthiae Boot praesidio prodierat Bremae 1700, 4. Adde Petrum Zornium Opusc. Sacr. T. 1. p. 148 sqq. et Richardi Ellisii commentarium de cymbalis, quem se ait ante inspectos Clarissimi Lampii libros composuisse, ediditque ad calcem Fortuitorum, siue obseruationum philologicarum ad loca N. T. Roterodami 1727, 8. Corybantium cymbala conspiciuntur in numo apud Seguinum p. 186. et apud Gronouium pag. 201. ad Minucium. De *cymbalis* et *crotalis* conferantur viri docti ad Ciceronis Orat. in Pisonem cap. 9. De *scabillo* Alb. Rubenius de re vestiaria II, 16. De *tintinnabulis* consulantur Bonanni p. 178. musei Kircheriani, Fabrettus pag. 429. Inscript. veter. Ioan. Baptista Pacichellus in lucubratione de tintinnabulo Nolano: et Hieronymus Magius de tintinnabulis, notis Franc. Sweertii illustratus. Amstelod. 1664, 12. De *tympanis* veterum confer Petrum Zornium T. 1. Opusc. sacr. pag. 113 sqq. Sponium Miscell. eruditae antiquitatis p. 23. Chr. Gottlieb Schwarzium Miscel-

lan.

Ian. politior. humanitatis pag. 86 et 114 sqq. Ioan. Iarckium ad Eliam Schedium pag. 598. Bonanni pag. 111 sqq. 163, 164. et Wagenseilium ad Sotam pag. 964. Indi loco tubarum vsi sunt flagellis quibus aerem verberabant, ac tympanis vt refert Suidas in σάλπιγξ, qui sambucas ab Ibyco inuentas docet in σαμβύκαι. Locus Eustathii ad Iliad. Σ. v. 1138. de sex *tibiarum* generibus illustratur a Gisberto Cupero in Harpocrate p. 141 seq. De tibiis paribus et imparibus dextris et sinistris consulendi viri docti ad Terentium ac Phaedrum, et Dacerius ad Festum in *impares*. Plura de tibiis veterum Aldus Manutius in quaesitis per epistolas, Venetiis 1570. et in Lampade Gruteri Tom. 4 p. 251 seq. et Tom. 6. Thes. Graeuiani: Casp. Bartholinus de tibiis veterum et earum antiquo vsu libris 3. Romae 1677, 8. et Amst. 1679, 12. Ioan. Meursii filii collectanea de tibiis veterum, Sorae 1641, 8. et Tom. 8. Antiquit. Graecarum Iac. Gronouii: Benedictus Auerranus dissertatione 59 – 63. in Anthologiam T. 1. Opp. p. 148 sqq. Fortunatus Licetus pag. 261 sqq. gemmarum annularium, et Baudelot de Dairval in historia Ptolemaei Auletae, edita Gallice Parisiis 1698, 12. De tibiarum vsu in praeliis apud Lacedaemonios agit Bened. Auerranius dissert. 57. ad Thucydidem. De earum vsu in funere Io Iarkius p. 681. ad Eliam Schedium; et Ioan. Zach. Hilligerus in diss. de tibicinibus in funere adhibitis. Witteb. 1717. De fistula et eius a tibia discrimine vide Laurentium Tom. 8. thesauri Graeuiani pag. 1466. et Bulengerum de theatro lib. 2. cap. 23. De *organis* [14] musicis hydraulicis, (aliis ὑδραυλις vel hydraulum [15]) et pneumaticis videndi Ioan. Gregorius, Anglus, in dissert. de more canendi symbolum Nicaenum, p. 49. Sigebertus Hauercampus in dissert. de Numis Contorniatis pag. 70 seq. 127 seq. et 150 ac 155. Pedrusius Tom. 5. p. 72 seq. Ioan. Tristanus T. 1. p. 218 seq. Ioseph. Binghamus Origin. Eccles. lib. 8. c. 7. § 14. Isaacus Vossius de viribus Rhythmi p. 99 seq. ex Vitruuio et Herone. Alexander Adimari in commentario ad Pindarum Italica metaphrasi donatum p. 551. Augustus Buchnerus ad Venantii Fortunati carmen de resurrectione p. 26. Suicerus in thesauro, et Cangius in Glossario Latino. Gottfr. Ephraim

[14] Organorum mentio fit in Historia Miscella XXIII, 12. et apud Suetonium in vita Neronis c. 41. adde Rabanum Maurum XVIII, 4. de vniuerso, Tom. I. pag. 230 Iuliani Epigramma lib. I. Anthol. c. 86. Tertullianum c. 8. de baptismo. Claudianum de Mallii consulatu v. 315. Casaubonum et Salmasium ad Lampridii Heliogabalum c. 32. et Gorallum ad Seueri Aetnam v. 292 seq. A Vitaliano Pontifice, qui ab A. C. 657–671. sedit, inuenta esse organa notat Leander Albertus in Latio. Albericus monachus trium fontium ad A. C. 840. de Ludouico Pio Imp. *Gregorium presbyterum, qui se promittebat more Graecorum facturum organum, summo susceperat gaudio.* In Galliam missa primum organa a Constantino Imp. A. C. 757. obseruat le Cointe T. V. p. 559.

[15] Plinius H. N. IX, 8. *Delphinus mulcetur symphoniae cantu, et praecipue hydrauli sono.*

Ephraim Müller im Sendschreiben an einen hohen Gönner von Orgeln, ihrem Ursprunge und Gebrauche in der alten und neuen Kirche Gottes, Dresd. 1748, 8. et Christi. Wilh. Iustus Chrysander in schediasmate Germanico: Historische Nachricht von Kirchenorgeln. Rintelii 1755. 8. De vsu instrumentorum Musicorum et Organorum in Ecclesia Christiana, *Henrici Dodwelli* liber prodiit Londini 1700. 8. Anglice, *a treatise concerning the lawfulnesi of Instrumental Music in holy offices; to which is prefixed a preface in vindication of Mr.* Newtes *sermon, concerning the lawfulness and use of Organs in the Christian Church, from the exceptions of* Anonymus *letter to a friend in the Country, concerning, the use of Instrumental Music in the worship of God*, secunda editio locupletior. Exstat et *Georgii Motzens* Augustani vertheidigte Kirchen-Musik, wider Christian Gerbers cap. 81. der unerkannten Sünden der Welt. A. 1703, 8. His adde D. Balthasaris Meisneri τοῦ μακαρίτου Collegium adiaphoristicum, diss. 11. § 72 sq. Ioan. Filesaci electa lib. 2. pag. 213 sq. et *Henrici Munck*, Naruensis, diss. de vsu organorum in templis. Aboae 1697. 8. De Musica recentium Graecorum singulari epistola ad Angelicum Aprosium Ventimilium fuse disseruisse se testatur Allatius de consensu pag. 1045. De *campanis* idem Cangius in *campana, cloca, glogga, signum, squilla*, tum in κώδωνες, ξύλον, σημαντήριον, κροῦσμα, Adrianus Iunius lib. 3. Animaduers. cap. 11. Hieron. Magius libello de tintinnabulis, Francisci Swertii notis nonnullis illustrato, et IV, 14. Miscell. (vbi etiam de superstitione daemonas campanarum pulsu fugare se posse sperantium) Angelus Rocha de campanis, Rom. 1620. Pompeius Sarnelli in antiqua Basilicographia c. 50. Iodocus Coeius T. 2. thesauri catholici lib. 3. c. 6. p. 267 sqq. Francisc. Bernardinus Ferrarius lib. 1. de ritu sacrarum concionum p. 7 seq. (quo in loco alias praeterea enumerat rationes ad sacra celebranda accessuros conuocandi) Paullus Vergerius. Arnoldus Stockflet de campanarum vsu. Altorfii 1665, 12. Ioan. Christian. Reimannus in dissert. de campanis. Isnaci 1679, 4. Nicol. Eggers in dissert. de origine et nomine campanarum. Ienae 1684. Haraldus Wallerius in diss. de campanis et praecipuis earum vsibus. Holmiae 1694, 8. Paullus Christian. Hilscherus in dissert. de campanis templorum. Ireneus Montanus in libello germanico: Historische Nachricht von Glocken, Chemnitii 1726, 8. Chr. Wilh. Iustus Chrysander in schediasmate itidem germanico, historische Nachricht von Kirchenglocken. Rintelii 1755, 8. et qui prae ceteris diligenter in hoc argumento versatus est *Ioan. Baptista Thiers* tractatu Gallico de campanis Paris. 1702 et 1719, 12. Vide etiam B. D. Mayeri Museum ministri Ecclesiae parte 2. pag. 700 sq. et Marium Mersennum [16] de in-

[16] Mersenni Harmonicorum libri prodiere Paris. 1636 et 1648, fol. Campanae inscriptio in

instrumentis Harmonicis p. 145 sq. qui recentius inuentum campanas plures ad harmonicum concentum edendum coniungendi (Glockenspiel Germani vocant) exponit p. 160. adde Bonannium p. 143. De superstitiosis campanarum pulsibus ad arcenda fulmina, Casparis Hombergi libellus prodiit Francof. 1577, 8. cui iungatur Ioan. Georg. Medelii diss. Witteb. 1703. qui physice illam rem discussit. Ceterum morem campanas pulsandi tempore tonitruum dissuadet Loberanus du Fesc, S. I. in dissert. de Tonitru. Vide Diarium eruditorum (Iournal des Savans) 1728. p. 374. Benedictio et Baptismus campanarum de quo infra dicetur, Saec. 10. in vsu esse coepit, licet iam Carolus M. vetuerit clocas baptizari. Campanarum loco quae a saeculo 7. in Occidente frequentissimae, Graeci adhibent σημαντήριον χαλκοῦν,[17] quo pulsant, siue lignum aliquod oblongum duarum decempedarum magnitudine. Vide Goarum ad Euchológ. p. 560. et ad Cedreni paginam 637. Allatium de templis Graecorum p. 128. Cangii glossar. Graec. et Erdmannum Rudolphum Fischerum in diatriba de Θεοδρέμοις c. 3. vbi quoque de aliis rationibus Christianos ad sacros coetus conuocandi, olim vsitatis: adde Tournefortii iter gallice editum T. 1. p. 49. vbi σημαντήριον Calogerorum ex arbore dependens. Simile est σημαντήριον Iudaeorum (Schulklopfer) de quo Wulferus in theriaca p. 127. Ceterum plures de veterum Musica laudati sunt III, 10. Bibl. gr. De antiquitate et vsu campanarum apud gentiles disserit Paciaudus in epistola ad Capecium, quae legitur in libello italice edito Neapoli 1751, 4. *Dissertatione di Giuseppe di Capua Capece intorno alle due Campane della Chiesa Parrochiale di S. Giovanni de Nobili Vomini di Capua.* Campanae maximae Sinensium, in vrbe Peking pondus est centum ac viginti librarum millia; Erfurtensis, quae per Europam maxima habetur, tantum 25400. Vide Athanasii Kircheri Chinam illustratam pag. 300. et Cornelii Hazart Kirchengeschichte T. 1. p. 445 sq. Vtraque harum maiorem habet Moscouia, librarum scilicet 340000. vide Talanders itinera H. p. 89. Persae ad Pyrea conuocantur in India quidem pulsu paruae campanae, sed inter Muhammedanos signum ab iis, vti et Armenis et Christianis, datur pulsu asseris magni. Nam Muhammedani non permittunt campanarum vsum in ecclesiis, vtpote quae sunt Christianorum institutum. vid. Thom. Hyde de rel. Persar. p. 343 seq. Diagrammatum Musicorum (vulgo *tabulatur*) inuentor Stratonicus Citharoedus. Vide Casaubonum VIII, 12. ad Athenaeum. Diagram-

in gloss. ad extrauagant. comm. de officio custod. Antonii Weckens Dresden, pag. 217, 218, 267 sq.

Laudo Deum verum, plebem voco, congrego clerum,
Defunctos ploro, pestem fugo, festa decoro.

Aliae eiusmodi inscriptiones leguntur in Io. Geo. Bertrami Lüneb. Kirchenhistorie, p. 722 sqq.

[17] Balsamon in iure Graecorum. T. 1, p. 477. qui campanam p. 478. deriuat a campo.

grammata musica, quae apud Iudaeos in Hispania, Germania et Italia in vsu sunt, exhibentur a Petro Guarino in tomo secundo Grammaticae hebraicae et chaldaicae, Parisiis 1730, 4. euulgatae. De notis Musicis veterum Graecorum Ioannes Seldenus ad Epochas marmoreas p. 171 seq. Mersennus in Genesin p. 1527, 1694. M. Meibomius ad Alypium, Gaudentium, Aristidem etc. atque in praef. ad Antiquos Musicos. De notis Musicis Graecae et Latinae Ecclesiae vide quae Bibl. Graec. III, 10. § 10. De notis *vt, re, mi, fa, sol, la,* a Guidone Aretino repertis Sigebertus ad A. C. 1028. Gerh. Io. Vossius de IV. art. popular. p. 39, 40. Is. Vossius de viribus rythmi pag. 91. Acta Eruditor. A. 1695. pag. 223. vbi distichon:

Corde Deum et fidibus gemituque alto benedicam
*Vt re mi fa*ciat *sol*uere *la*bra sibi.

Abraham Bucholcerus in Indice Chronolog.

Cur adhibes tristi numeros cantumque labori?
*Vt re*leuet *mi*serum *fa*tum *sol*itosque *la*bores.

XVIII. De *Concionibus* Christianorum veterum pauca quaedam dicturis attingendae etiam conciones Iudaeorum, quarum insignis mentio exstat in libro *Philonis* Iudaei de septenario, vbi testatur per singula oppida Iudaeorum fuisse quaedam διδασκαλεῖα in quibus sabbathis Iudaei conuenirent, deinde superiorem locum ascenderet vir grauis, qui praesentes instrueret, et ad virtutem adhortaretur. Vide etiam *Campegii Vitringae* Synagogam lib. 1. parte 2. c. 2. vbi iam a temporibus Mosis illum morem repeti obseruat, et lib. 3. c. 12. et eiusdem archisynagogum cap. 11 seq. et *Iacobi Altingii* Heptadem VII. diss. 2. Tom. 5. Opp. p. 198. vbi illustrat ritum Concionum post reditum Iudaeorum e Babylonia Nehem. VIII. De Iudaeorum lectionibus sacris *Sam. Basnage* ad A. C. 30. n. 63. *Cherubinus a S. Iosepho* T. 1. apparatus Biblici p. 69. *Grotius* et alii ad Luc. IV, 16. 20. Tabulam festorum et lectionum sacrarum exhibet R. *Ori ben Simeon*, in Calendario Palaestinorum, quod Iacob. Christmannus latine vertit, p. 107 sqq. De Mosis et ceterorum sacrorum librorum lectione in Synagogis per sabbata ἐκ γενεῶν ἀρχαίων fieri solita, vide Interpretes ad Actor. XV, 21. et *Ioan. Marckii* exercitationes textuales ad N. T. exercitatione XVI. Haphtararum explicationem dedit *Ioan. Reinhardus* in singulari dissertatione Witteb. 1674, 4. Ceterum Elias in Thisbi, voce מפטר notat, Prophetarum lectionem demum coepisse temporibus Antiochi Epiphanis, quum lectio legis seuere esset prohibita. Vide Ludov. de Dieu ad Actor. XIII, 15. et Petri Zornii historiam Bibliorum ex Hebraeorum diebus festis et ieiuniis illustratam, pag. 96. nota 33. De recentium Iudaeorum Draschoth siue concionibus *Buxtorfius* in synagoga Iudaica p. 331. *Ioan. Henr. Maius* p. 325, catalogi MSS.

Vffenbachianorum, *Chr. Schoettgenius* T. 1. Horar. hebraic. p. 99 sqq et *Wagenseilius* p. 245 seq. telorum igneorum Satanae, vbi et exempla quaedam earundem tibi occurrent. Breuem historiam concionum apud veteres Hebraeos et inde apud Christianos texit *Christoph. Matth. Pfaffius* capite primo diatribae de recta Theologiae homileticae conformatione. Tubingae 1731, 4. Apud Muhamedanos quoque post sollemnes preces diebus Mercurii et Veneris sequitur *Waatz*, siue Concio, quam habet Concionator illis dictus *Waitz*, seu *Nasi hatg ii*, id est Monitor, suasor, Consilii dator. Vide Thomae Hydei notas ad Liturgiam Muhamedanorum, itineri Abrahami Peritsol subiectam, p 7.

XIX. Primorum Christianorum coetus et conciones a posteriorum temporum vsu quodammodo diuersas fuisse, constat ex 1 Cor. XIV. ad quod praeter interpretes confer *Altingium* loco laudato p. 201, 202. Non minimam partem cultus vt apud Iudaeos ita apud Christianos quoque constituebat lectio sacrarum litterarum, de qua vide laudati Vitringae Synagogam lib. 3. c. 7-11. *Ioan. Bonam* II, 6 seq. rerum liturgicarum, et de diuina psalmodia c. 16 § 14. p. 519 sqq. *Radulphum*, Decanum Tungrensem, de canonum obseruantia T. 26. Bibl. Patrum p. 297 sqq. *Heineccium* parte 3. p 182 seq delineationis ecclesiae graecae. *W. E. Tentzelii* diss. de ritu lectionum sacrarum, *Ioan. Andream Schmidium* diss. de lectionariis vtriusque Ecclesiae, et *Thom Milles* ad Cyrillum Hierosol. pag. 4 et 15. *Allatium* p. 49 et 52. de libris Eccles. Graecorum. Propheticam lectionem interdum Epistolis et Euangeliis praemissam notat *Menardus* p. 368. ad Gregorii Sacramentar. Sacrum Officium lingua vulgo nota celebratum a primis Christianis et per plura deinceps saecula, quemadmodum etiam sacras litteras lectas in vulgaribus linguis, docent *Edmundus Martene* lib. 1. de antiquis Ecclesiae ritibus p. 274 sq. *Phil. Mornaeus* lib. 2. de Eucharistia cap. 6 et 7. et *Iacobus Vsserius* in Historia dogmatica de Scripturis et Sacris vernaculis, post auctoris mortem edita Lond. 1689, 4. cum luculentis *Henrici Warthoni* accessionibus. Neque recentis aetatis abusus excusare possunt, quae vt Vsseriano operi detrahat affert Rich. Simon Tom. 1. Bibl. selectae Gallice editae cap. 18. Lectiones ecclesiasticae diligenter notantur in veteri Calendario Romano, quod Ioan Fronto cum notis edidit Parisiis 1652, 8 et cum eius epistolis et dissertationibus ecclesiasticis recudendum dedi Hamb. 1720, 8 Illud in codice MS. S Genouefae inscribitur: *Incipit capitulare Euangeliorum de anni circulo.* Lectiones quasdam in illo codice, atque adeo a Frontone omissas Baluzius ad Capitularia, T 2. p. 1156-1160. edidit ex codice Colbertino Regiisque. Romae et Constantinopoli olim Euangelium Graece et Latine recitatum est propter praesentes, qui vtramque linguam intelligerent. vide Edm. Martene 1. de ritibus ecclesiae p. 277 et 372. et iter litterar. Benedictinor. T 2. parte 2.

parte 2. p. 139. Passionem Christi lectam tantum secundum Matthaeum, Resurrectionem secundum Matthaeum primum, deinde etiam secundum Marcum, Lucam, Ioannem obseruat Augustinus serm. 232. cap. 1. 234. c. 1. 239. c. 1. et 243. c. 1, T. 5. edit. Benedictinorum. De vsu pericoparum Euangelicarum et Epistolicarum, quas Ecclesia diebus Dominicis, festisque meditandas Christianis proponit, eiusque origine et antiquitate erudite disputat Rev. D. *Ioan. Dieckmannus* praefatione ad B. D. Henrici Mulleri et Ioachimi Lutkemanni Homilias in Euangelia et Epistolas iunctim vulgatas Germanice A. 1705. Praefatio illa recusa est in laudati Dieckmanni opusculis Germanice iunctim Stadae, 1709, 4. excusis, parte 2. p. 128 seq. *Iustus Wesselus Rumpaeus* commentatione ad libros N. T. in genere, p. 177 sqq. coll. p. 141. *Ioan. Georg. Pritius* Introduct. in lectionem N. T. c. 31. pag 410 sqq. edit. Hofmannianae. *Casp. Caluoerius* Ritual. ecclesiast. P. 1. pag. 691. *Casp. Loescherus* in dissertatione de pericopis Euangelicis et Epistolicis Sondershusae edita 1668. et recusa Witteb. 1725. *Ioan Henr. Thamerus* in schediasmate de origine et dignitate pericoparum, quae Euangelia et Epistolae vulgo vocantur, Ienae 1716, 4. et in Epistola ad amicum, Altenb. 1718. euulgata, quae adiuncta deinde est Ioan. Martini Schamelii vindiciis euangelicis. Lipsiae 1724, 8. *Ioan. Bened. Carpzov* Nepos in differt. de non temere abrogandis pericopis Euangeliorum et Epistolarum, Helmstadii 1755. euulgata, auctiusque recusa. Lips. 1758. *Gottfriedus Büchnerus* in schediasmate Germanico sermone edito: **Ob das immerwährende Predigen über die evangelische und epistolische Texte in der evangelisch-lutherischen Kirche abzuschaffen, und was dagegen einzuführen sey?** Ienae 1756, 4. Incommode saepe diuulsas esse lectiones Epistolicas, contra scopum sacri scriptoris in medio sermone vel incipientes vel desinentes probat Caspar Herm, Sandhagen in praefat. ad Seb. Schmidii breuem interpretationem Ecclesiastae Salomonis et Epistolarum Apostolicarum Germanice editam Luneb. 1688, 12. De homiliario Paulli Diaconi, quod deinde emendauit Alcuinus, vide Mabillonii Analecta p. 18. Ioan. Henr. a Seelen selector. litterar. p. 252 sqq. et Ioan. Dauid Koelerum in differtat. de bibliotheca Caroli M. Altorfii 1727. § 6. De alio veterrimo Homiliario idem Mabillonius libro de liturgia Gallicana. Libros Biblicos vniuersos per anni circulum in Ecclesiastico officio ex veteri vsu non perlegi, queritur Claudius Espencaeus lib. 1. digressionum in epist. 1. ad Timotheum c. 11. p. 153 sq Operum. Iacobus Dornkrellius ab Eberherz in schediasmate germanice edito: **des göttlichen Wortes Kirchenmangel, oder gründlicher Beweis, daß und wie die Formal-Ablesung heiliger Schrift in unsern Kirchen wieder einzuführen sey.** Ploenae 1688, 4 Adamus Borellus in scripto, cui titulus *ad legem et testimonium*, de quo confer Relationes innoxias

Xxx 3 A. 1701.

A. 1701. pag. 189. et Spenerus in consiliis theologicis Germanicis Parte 3. pag. 746 sqq.

XX. De veterum Christianorum concionibus diligentissime egit *Bernardinus Ferrarius* tribus libris, qui post editionem Mediolanensem A. 1621. et Lugdunensem Anni 1664. Paris. 1664. recusi sunt Vltraiecti 1692, 8. curante Io. Georgio Graeuio, cuius editio recusa est Venetiis 1731, 8. Copiosa ex eodem libro excerpta occurrunt in Zimmermanni Analectis pag. 477 sqq. Egregia itidem *Ioachimi Hildebrandi* exercitatio de veterum Concionibus prodiit Helmst. 1661, 4. De eodem argumento agit etiam *Ioan. Hoornbeckius* libro 1. Miscellaneorum sacrorum cap. 9. *Philippus Natolus* in sacris ritibus a celebrante in sacris functionibus et a concionatoribus in sermocinando peragendis. Panormi 1641, 8. *Frideric. Borromaeus* libr. 3. de concionante Episcopo, Mediolani 1632, fol. et libr. 5. de sacris sui temporis oratoribus. ib. eod. *Petrus Roquius* in pastore euangelico, gallice edito, Basileae 1723, 4. parte prima, vbi historia et censura concionum iudaicarum et christianarum. Binghamus Orig. ecclesiast. lib. 14. c. 4. Mich. Gottl. Hanschius in der Abbildung der Predigten im ersten Christenthum. Francof. 1725, 8. Imaginem veteris suggesti siue ambonis exhibet Carolus du Fresne in Constantinopoli Christiana lib. 3. pag. 69. vbi de ambonis gradibus: habet enim nomen a Graeco ἀναβαίνειν, non ab ambiendo, vide Valesium ad Sozom. IX, 2. quanquam plerumque pro gradibus altaris (non in ambone) sedentes concionari solitos veteres obseruat idem Valesius ad Socratis VI, 5. et Sirmondus ad Sidonium p. 252. vbi et de eo quod stans plerumque auscultauerit populus, licet in infirmiorum gratiam sedilia etiam subiecta testetur Augustinus cap. 13. de catechiz. rudibus. De cathedris Episcoporum et Presbyterorum consulendus Sam. Basnage ad Baron. T. 1. pag. 535 sq. Menardus pag. 85, 94. ad Sacramentarium Gregorii M. Ioan. Andr. Schmidii disquisitio de cathedris doctorum veterum. Ienae 1687. Christ. Sahmii dissertatio de cathedris Apostolorum, Regiom. 1701. et Chr. Weidlingii disp. de ambonibus vet. Ecclesiae. Lipsiae 1687. Pulpitum lectoris videsis expressum icone in Montfauconi diario Italico p. 134. Huiusmodi pulpitum portatile vocari suspicor *tripodium* in antiquo rituali apud Edmundum Martene lib. 1. de antiquis Ecclesiae ritibus p. 372. Tres ambones in vno templo Romano S. Clementis, omnium totius Vrbis antiquissimo, duos in cancellis dextris, vnum scilicet pro Epistola legenda versus altare, alterum pro legendis Prophetis versus populum: tertium in sinistris paullo altiorem et exornatiorem pro Euangelio exstare refert idem pag. 368. Plerarumque homiliarum, quae auctoribus priscis Ecclesiae doctoribus hodie exstant, elenchum dedit Caelestinus a Monte Marsanno in claue Dauidica Lugdun. 1659, fol.

Quam

Quam plurimas itidem iunctim et multas primus edidit Franciscus Combefis [18] in Bibliotheca Homiletica, Parisiis 1662, fol. octo voluminibus vt Laurentii Cumdii et Gerardi Mesani Bibliothecam Homiliarum, et Homilarium Paulli Diaconi siue Alcuini excusum Spirae 1482. Basil. 1493. Lugdun. 1520. Paris. 1537. Colon. 1557 fol. Expositiones in Epistolas Dominicales et Festiuales Haymonis, Smaragdi, Radulphi Ardentis, Homiliasque variorum a Laurent. Surio collectas vulgatasque Colon. 1596, fol. omittamus. Concionandi munus Episcopis primum maxime fuit proprium, licet interiecto tempore in Oriente hoc primum, tum etiam in Occidente Presbyteris concederetur. Vide Sirmondi Opera T. 1. p. 333. et Frid. Borromei librum supra laudatum de Concionante Episcopo. In concilio Lateranensi, quod sub Benedicto XIII. habitum est Romae A. 1725 et 1726. tit. 1. c. 3. Episcoporum munus praecipuum esse traditur Verbi Dei praedicatio, quod suo praecepto induxit, exemploque firmauit aeternus animarum Pastor. Interdum ante Episcopum etiam verba faciebat Presbyter. (vide Thom. Milles pag. 8. ad Cyrillum Hierosol.) Diaconus quoque, de quo confer sis Sam. Basnagium ad A. C. 35. n. 12. D. Io. Ben. Carpzouii filii diss. p. 901. et Casp. Zieglerum de Diaconis p. 100 sq. Quin imo Laici. Vide Eusebii Hist. Eccles. VI, 19. p. 222. edit. Valesii. Etiam Episcopos ab aliis sibi Conciones componi fecisse notat Sirmondus ad Ennodium pag. 75. Certe concionandi officium neglectum, vehementer eis vitio datum fuisse docet laudatus Ferrarius lib. 2. cap. 1. et seq. Conferatur Cotelerius Tomo 1. ad Patres Apostolicos p. 263. Andreas Saussaeus in panopliae sacerdotalis parte 2. c. 4. Paschasius Quesnellus ad Leonem M. p. 895 et 883. b. Iac. Goettenius libro 1. obseruationum cap. 1. Idem Quesnellus ante Leonem I. etiam Sixtum III. et Liberium Pontificem concionatos ad populum esse (contra Sozomenum [19] libro 7. c. 19.) ostendit dissertatione 2. ad Leonem M. p. 257 sq. Conciones plerasque dictas ex memoria, quasdam etiam de scripto recitatas, obseruatum Ferrario lib. 2. cap. 15. Ex auditoribus quidam per notarios siue ὀξυγράφους, vt Socrates VI, 4. de Chrysostomo agens meminit, conciones excipiebant, qua ratione multae Origenis, Chrysostomi, Augustini et aliorum conciones sunt conseruatae. Vide Hildebrandi exercitationem de concionibus veterum cap. 3. § 8. D. Ioan. Ben. Carpzouium in praefatione ad Concionum Funebrium Tomum 5. Petri Aurelii Opera p. 408. et Georg. Henrici Goetzii eclogam theologicam de concionibus calamo exceptis. Lubecae 1716, 4. Porro autem Socratem VII, 2. οὐ μὴν non videtur negare sed potius affir-

[18] Vide supra pag. 466.

[19] Sozomenus illo loco scribit, Romae nec Episcopum nec alium quenquam in Ecclesia sermonem habuisse ad populum. Valesium Sozomeno suffragantem refellit etiam Ruinartus in Actis selectis Martyrum p. 163. edit. Paris.

inſtitueretur, et de virtute ac pietate colenda admoneretur: ſed maximam partem cultus Deorum conſtitiſſe ſacrificiis, caerimoniisque et dierum feſtorum ſollemnitate, quae tamen ludis potius et luxu quam diuinarum rerum contemplatione et pietatis exercitatione, obibatur. Ita vt ex eiusmodi religione Ethnica neque per vitam erudiri homo in cognitione Numinis, neque inflammari ad pietatem: neque in morte ſolatium ac ſpem de meliore vita concipere, poſſet. Quo magis agnoſcenda eſt noſtra Chriſtianorum felicitas, qui loco cultus eiusmodi indigni, ſuperſtitioſi et *ἀλόγου* non modo ſanam et rectam rationem Dei colendi ac celebrandi, Numine ipſo monſtrante habemus, ſed etiam ex ore Miniſtrorum Verbi quotidie haurimus ſaluberrimas doctrinas, e quibus fides in Deum accenditur aliturque, ſpes et fiducia corroboratur, et charitas in Deum hominesque commendatur et inculcatur. Quod ſi rationem etiam veterum coetuum Chriſtianorum ex teſte aliquo fide digno cognoſcere cupimus, *Iuſtinum Martyrem* adibimus, qui in Apologia prima pag. 98. perſpicue eos deſcribit, atque inter alia refert poſt lectionem ſcriptorum Propheticorum Apoſtolicorumque, lectore quieſcente *τὸν προεστῶτα* ſiue *Antiſtitem*, *διὰ λόγου τὴν νουθεσίαν καὶ πρόκλησιν τῶν καλῶν τούτων μιμήσεως ποιεῖσθαι*, *ſermone populum ſolitum inſtruere, et ad imitationem tam pulchrarum rerum cohortari.* Hinc conſurrexiſſe omnes ad preces et hymnos, ac ſacram Euchariſtiam celebratam a praeſentibus quibusque. Confer ſi placet quae ad illum locum a B. *Kortholto* aliisque viris doctis annotata ſunt, tum S. Nazianzenum inuectiua 1. in Iulianum p. 103. vbi ridet Apoſtatam Conciones eiusmodi inſtituere apud ſuos cupientem, rogatque numquid auditoribus ſuis duxerit explicandam Heſiodi Theogoniam, an Orphei, an Homeri fabulas de Diis.

XXII. Verba pro Concione facientibus applaudebat ſubinde populus et acclamabat, ſi quid elegantius vel grauius dictum fuiſſet: de quo populi applauſu agunt *Iſiodorus Peluſiota* IV. Epiſtola 130. et *Franciſcus Bernardinus Ferrarius* [22] lib. 2. de concionibus cap. 23 ſq. et in ſingulari opere de veterum acclamationibus et plauſu libro 5. cap. 1–12. Quod opus in libros 7. diſtinctum Mediolani 1627, 4. primum prodiit, et in Tomo 6. theſauri Antiquitatt. Roman. Graeuiani recuſum eſt. De iisdem acclamationibus Eccleſiaſticis conſules

[22] De hoc Ferrario, qui bibliothecae praefectus, obiit Mediol. A. 1669. 30 Ian. aet. 92. adeundus Philippus Picinellus in Athenaeo eruditorum Mediolanenſium Italice edito p. 200 ſeq. vbi inedita eius memorantur, *de annulis, de artificioſa manuum loquela, Gymnaſtica ſacra, de funere ſacro, obſcuriorum in antiquitate Eccleſiaſtica vocum illuſtratio, ſyntagmata Eccleſiaſtica, de multiplicis laminis inſtrumento et vſu apud Veteres, de pedum tegumento et ornamento.* Icon eius et encomium obuium eſt in elogiis Academiae incognitorum pag. 161.

sules *Iacobum Goettenium* lib. 1. obseruat. cap. 10. *Lud. Cresollium* in theatro rhetorum, Tomo 10. antiquitatt. Graecarum Gronouii pag. 145 sq. *Conradum Rittershusium* lib. 3. sacrarum Lectionum cap. 22. *Suicerum* in thesauro, voce κρότος. *Fronton. Ducaeum* in notis ad Chrysostomum Tom. 1. pag. 7 seq. *Hildebrandum* de Concionibus Vett. cap. 3. et *Henr. Gottl. Richterum* de veteri orationibus sacris applaudendi more. Lipsiae 1744. Ad hunc morem spectat etiam ritus oraria concutiendi, de quo *Is. Casaubonus* ad Vopiscum in Aureliano, cap. 48. *Henricus Valesius* ad Eusebium p. 281. *Ioan. Harduinus* ad Themistium pag. 500. tum mos contundendi pectus, de quo *Sirmondus* Tom. 1. Opp. fol. 339. E. sq. Hi applausus et acclamationes quum saepe modum excederent, saepe loco importuno et minime conueniente excitarentur, ab antiquis Ecclesiae Doctoribus primum vehementer reprehensi, deinde paullatim abrogati sunt, licet ad S. Bernhardi vsque tempora perdurasse eidem Ferrario obseruatum. Vide Gerh. Ioan. Vossium libro de imitatione p. 807 sq. editionis Crenianae Tom. 1. methodorum quas de studiis instituendis edidit. Verissimum etiam est auditores si probe moueantur et cor eorum compungatur a dicente, ipsos tacituros potius et de emendatione sui serio cogitaturos, quam plausu et acclamatione, obstrepere dicenti ausuros; quemadmodum *Renatus Rapinus* in diss. Gallica de eloquentia ecclesiastica recte obseruat eos qui in concione vehementissime et potentissime commoti sunt, non multa verba de dicente facere, neque illum ambitiose vicino suo laudare, sed tacitos egredi. Quo spectat *Musonii* Philosophi dictum apud Gellium lib. 5. cap. 1. *Quisquis ille est qui audit, nisi ille est plane deperditus, inter ipsam Philosophi orationem et perhorrescat necesse est, et prodeat tacitus, poeniteat et gaudeat et admiretur.* Admiratio autem quae maxima est, *non parit verba sed silentium.* Vnde et Cicero in oratione pro Deiotaro animaduertit *plausum obstupescentibus auditoribus ipsa admiratione compressum.* Auctor vero ingeniosus qui Dialogos mortuorum A. 1712. Gallice edidit, Demosthenem inducit Ciceroni dicentem: *vous faisiez dire,* qu'il parle bien! *et moi, je faisois dire,* allons, marchons contre Philippe. *On vous louoit: on étoit trop hors de soi pour me louer.*

XXIII. Occasione harum acclamationum Ecclesiasticarum lubet etiam paucis alia plausuum et acclamationum genera perstringere, de quibus praeter *Ferrarium* agit *Ioannes Chokierius* lib. 2. Facis historicae cap. 11. *Ioseph. Laurentius* lib. 2. Polymathiae cap. 12. *Ioan. Schlemmius* in dissertatione de acclamationibus veterum, Ienae 1665. quibus addenda Abbatis *Simonii* dissertatio inserta memoriis litterariis Treuultinis A. 1705. p. 1227 sq. De acclamationibus et plausibus theatralibus agit *Iustus Lipsius* lib. 2. electorum cap. 10. et *Ferrarius* lib. 7. cap. 20. atque libro 2. integro, in cuius capite 5. pressionem

et

et conuerſionem pollicis perperam refert ad plauſus theatrales, quum ad amphitheatrales potius pertineat, notante *Graeuio* in praefatione ad Tomum 6. theſauri antiquitatum, vbi docet *ad digitum pugnare* apud Martialem in ſpectaculis, epigrammate 29. exponendum ea lege pugnare, vt qui ſuccumbit digito ſublato victum ſe eſſe fateatur. De acclamatione in ludis equeſtribus *Iulius Caeſar Bulengerus* de circo cap. 47. Tom. 9. theſauri Graeuiani pag. 691 ſqq. De iisdem locum inſignem habes apud *S. Caeſarium* quaeſt. 1. pag. 6 ſq. edit. Ehingeri. De acclamationibus plebis, principi applaudentis, Felix Oſius pag. 569 ſqq. ad Albertinum Muſſatum Tom. 6. theſauri Italiae parte ſecunda. De Scholaſticis acclamationibus et plauſibus, quae in ſcholis, in auditoriis, in foro datae ſunt vel cauſſarum Patronis dicentibus coram iudice, vel declamantibus ad auditores Sophiſtis, aut eruditis ſcripta ſua recitantibus agit *Ferrarius* lib. 3. *Voſſius* in libro de imitatione, *Lipſius* lib. 2. ad Belgas epiſt. 48. *Ioannes Schefferus* in lib, de ſtilo pag. 115. et pag. 98 ſq. vbi de recitationibus: *Lud. Creſollius* in theatro Rhetorum lib. 3. c. 20. *Laelius Biſciola* Mutinenſis Tomo 2. Lectionum ſubceſiuarum lib. 15. cap. 20. *Iac. du Portus* ad Theophraſti charactêres p. 215 ſq. *Bernardus Petrus Carl* in diſſ. edita Roſtoch. 1696.

De acclamationibus et applauſu in electionibus inaugurationibusque Imperatorum et Regum videndi *Io. Chriſtoph. Becmannus* de laudibus regalib. c. 3. *Fortunatus Scacchus* III. eleochryſm. c. 52 ſq. p. 1078 ſq. et c. 36. pag. 972 ſq. et *Io. Franc. Buddeus* de eo quod decet circa ſollemnia principum § 28. Formulas acclamationum collegit *Barnabas Briſſonius* l. 2. de formulis, vbi etiam de acclamationibus ſenatoriis p. 173 ſqq. de quibus *Ferrarius* diſputat per totum libr. 4. De militaribus acclamationibus agit idem Ferrarius lib. 6. c. 3. vsque ad 11. Briſſonius lib. 4. p. 328. Ceterum militum plauſus, ſcuta genibus illidentium, proſperitatis indicium plenum: contra quum haſtis clypei feriebantur, irae documentum fuit et doloris, vt notat Ammianus XV, 8. pag. 94. haſtis vibrantes irati XXI, 13. pag. 286. ſublatis altius ſcutis nihil periculoſum fore clamitabant. XXIII, 5. pag. 365. Plauſus et acclamationes Imperatoribus factas a Traiano vsque in acta publica relatas obſeruat *Iſaacus Caſaubonus* in notis ad Vulcatium Gallicanum: quemadmodum acclamationes factae Epiſcopis relatae ſunt in acta Synodica. Confer *Suiceri* theſaurum in voce Κύριος. De acclamationibus in electione aut ordinatione Epiſcopi, cui a populo acclamatum ἄξιος, vt colligitur e *Philoſtorgii* IX, 10. agit *Ferrarius* lib. 7. cap. 3. et *Iacobus Goetten* lib. 1. obſeruationum cap. 10. vbi ſingillatim de acclamationibus in electione Pontificis. De acclamationibus in electione Imperatoris *Ferrarius* lib. 7. c. 4. et 6. tum 5. quoque, vbi de formula ſacris litteris celebrata, *viuat Rex:* et

cap. 9 sq. vbi de votis pro longiore vita et annis felicibus. De ecclesiasticis acclamationibus totus liber 5. Ferrarii est, et speciatim de acclamationibus in Conciliis cap. 13 sq. Senatui quoque in Synodis feliciter acclamatum obseruat c. 16. Confer et *Philippum Bertherium* lib. 1. πιθανῶν cap. 6. *Allatium* aduersus Creyghtonum pag. 727. *Cangii* Glossar. in πολυχρόνιον et πολυχρονίζειν. *Suiceri* thesaurum in ἄξιος, in κρότος, et σάβος. De acclamationibus in ludis saecularibus adeundus *Petrus Taffinus*, Tom. 8. Antiquitatt. Roman. p. 517. in ludis Apollinaribus, *Cicero* Philippica I. cap. 15. De acclamationibus in triumphis vide sis *Onuphrium*, *Ioannem Nicolai* aliosque qui de triumpho scripserunt, et quae notant viri docti ad Suetonium et Hist. Augustae scriptores. De acclamationibus nuptialibus Ferrarium lib. 6. cap. 12 sq. et *Vossii* Etymologicon voce *Hymen*. Sternutantibus acclamatum ζεῦ σῶσον, vel *salue, Deus te adiuuet*. Confer Harduinum ad Plinii XXVIII, 2. p. 563. Petronium Burmanni p. 465. Niedeckium de adorationibus pag. 26. qui tamen praeter rem tradit, Tiberium primum Romanis auctorem fuisse ut sternutantes salutarentur. Martinum Schoockium libro de sternutatione. Amstelod. 1664, 12. Famianum Stradam lib. 3. prolus. 4. p. 315 sqq. Io. Georg. Meuschenii disquisition. de ritu salutandi sternutantes. Kilon. 1704. Ern. Frid. Wernsdorfii epistolam de ritu sternutantibus bene precandi. Lipsiae 1741. Ioan. Rud. Rhanii dissertat. de more sternutantibus salutem apprecandi eiusque origine, Tiguri 1742. et in Satura dissertat. theologicohistoricophilolog. P. 2. pag. 312 sqq. Liber Sad-der Porta VII. haec de more sternutantibus bene precandi praecipit: *Oportet pro quouis sternutante recitare semel vnum Abinavar et vnum Ashim vuhu — — vt per haec duo verba expellas morbos, quos diabolus in corpore humano locum habens affert. Scito enim, quod sit in corpore ignis quidam — — (i. e. natura) Quando iste ignis ex mandato Domini-Altoris bellum gerit cum diabolo, eum bellando e x corpore expellit, et hac ratione fugato diabolo, ex sternutatione corpus sanum euadit.*

XXIV. Ex Sacramentis Veteris Test. prima memoranda *Circumcisio*, praecepta a Deo [23] Genes. XVII, 10 sq. Leuit. XII, 3. de cuius ritibus videndi Talmudici in tractatu de Sabbato cap. 19. Tom. 2. edit. Surenhus. p. 62 seq. Maimonides in Iad chasaka P. 1. lib. 2. tr. 6. qui liber cum latina versione Seb. Schmidii Argentor. 1661, 4. et cum versione ac notis Christiani Waltheri disputantium ritu prodiit Regiom. 1705. et auctor libri de quo Catalogus MSS. Vffenbachianorum pag. 333 seq. e Christianis V. C. Hermannus ab Hardt in prodromo iuris Iudaeorum Canonici de Circumcisione Helmst. 1700, 8. ne

Bux-

[23] Theodotus apud Eusebium IX, 22. praeparat. euangel. de Abrahamo: αὐτὸς ἀπ' οὐρανόθεν κέλετ' ἄνδρα παντὶ σὺν οἴκῳ σάρκ' ἀποτυλῶσαι πόσθης ἄπο etc.

Buxtorfium Synagogae Iudaicae c. 4. Io. Lúndium, similesque veluti notiores memoremus. Caussas institutae a Deo circumcisionis siue sollemnium secandae carnis (vt loquamur cum S. Hilario 1. de Trinit.) reddere conatur Philo libello de circumcisione, cui adde Iustinum quaest. 102. ad Orthodoxos, Photium Epist. 248. D. Sebastian. Schmidii fasciculum diss. pag. 213 sq. Suiceri obseruationes sacras pag. 57 sq. Petrum Redanum ad lib. 1. Maccabaeorum p. 207 seq. et Simonis Episcopii institutiones Theologicas Tomo 1, Opp. p 45. Certe, vt ait Zachaeus Christianus in collatione cum Apollonio Philosopho lib. 1. c. 18. *non quod praeputium iustitiae praeiudicaret aut fidei, vel aliquid superfluum in homine Deus creasset, quod postea iuberet abscindi: sed vt inter alias gentes signaculo corporis electi viui* (Abrahami) *soboles nasceretur.* T. 1. Spicileg. Dacherii p. 7. adde Pelagium in Epistol. ad Romanos II, 26. Ab Ismaelitis circumcisionem didicisse Aegyptios notat Anastasius Sinaita quaest. 28. ab Iosepho, Iacobi filio, Hieronymus ad Ierem. IX, 25. ex traditione Hebraeorum: quod vero propius est quam quod Aegyptiorum imitatione circumcisos Hebraeos fuisse, Herodoto II, 104 et 36. Celso, Iuliano testibus laudatis disputant Marshamus, Spencerus et qui horum insistunt sententiae, cui vide quae opponuntur a Ramiresio c. 4. Pentecontarchi, Natali Alexandro aetate 3. Vet. Test. diss. 6. Leydeckero de Rep. Hebraeorum II, 4. Antonio Bynaeo, et D. Sebast. Schmidio in diss. et tractatu de Circumcisione, Salom. Deylingio II, 6. Obseruat. sacrarum, Rich. Montacutio parte 1. Originum Eccles. Witsio in Aegyptiacis, Ioan. Baptista Sollerio, S. I. de institutis Coptorum, sub extrem. (ante Tomum 5. Act. Sanctor. Iunii.) B. Zacharia Grapio in diss. edita Rostochii A. 1697. an Circumcisio ab Aegyptiis ad Abrahamum fuerit deriuata, D. Paullo Antonio in dissert. de circumcisione Gentilium. Lipsiae 1682. Augustino Calmeto in dissertatione tertia earum, quas commentario in Genesin adiunxit, et T. 1. dissertation. Biblicar. p. 17. interpretat. latinae. Mich. Ghislerio ad Ier. IX, 25 sq. Christfriedo Waechtero in Epistola inserta A. E. 1692. p. 124. Beniam. Andr. Atkisono p. 60 sq. libri anglice editi: *Christianity not older than the first Gospelpromise*; Auctore libri itidem Anglico sermone compositi: *Reuelation examined with Candour* Tom. 2. diss. 5. pag. 152 sqq. Wilh. Goereo in historia Mosaica belgice euulgata, P. 1. c. 7. p. 240. Patrik Delany in examine reuelationis P. 2. pag. 195 sqq. interpretationis germanicae ab H. C. Lemkero compositae. Io. Reinh. Rusio in Progr. de circumcisione a gentibus ad Iudaeos non deriuata; et Sigism. Iac. Baumgartenio in dissertat. de regno posterorum Abrahami in Aegypto, Halae 1744. § 23. vt reliquos omittamus, quos larga manu exhibet C. M. Pfaffius dissertat. praelimar. Spencero praefixae p. 4. Ac Salomonis demum temporibus circumcisionem apud Aegyptios vsu

venire coepisse suspicatur Steph. Morinus, quem vide pag. 79. diss. de cognatione Lacedaemoniorum et Hebraeorum. Vide et Clementis recognitiones lib. 1. c. 33. et de Ismaelitarum circumcisione Philocaliam Origenis c. 23. p. 77. Apud Aegyptios seriorem circumcisionis vsum ex Ios. V, 9. et Ier. IX, 25. colligunt viri docti. Philo de circumcisione, Vol. 2. p. 210. edit. Mangeianae: γελᾶται ἡ τῶν γεννητικῶν, (ita recte Benzelius, pro γεννητῶν) περιτομὴ πρᾶγμα σπουδαζόμενον οὐ μετρίως καὶ παρ' ἑτέροις ἔθνεσι, καὶ μάλιστα τῷ Αἰγυπτιακῷ ὃ καὶ πολυανθρωπότατον καὶ πολυσοφώτατον εἶναι δοκεῖ. Certe signum ac sigillum foederis cum Deo circumcisio apud solos fuit Hebraeos. De circumcisione siue incisione potius praeputii apud Indos vsitata in duodecennibus fieri solita pueris vide Franciscum Valentinum in descriptione Indiae veteris et recentis T. 3. p. 13. quod splendidum opus prodiit Belgice octo voluminibus in folio Dordraci et Amstelod. 1726. De circumcisione Nigritarum confer Labatum Tom. 2. p. 272 sqq. 280 sqq. de circumcisione etiam femellarum eund. ibid. p. 287 et T. 4. p. 355.

De cultris saxeis ad circumcisionem adhiberi solitis consules interpretes ad Exod. IV, 25. Ios. V, 2. *Ramiresium* loco laudato, *Matthiae Zimmermanni* Analecta p. 412 sq. Noua litteraria maris Balthici A. 1698. p. 29. *Christianum Wasewitzium* in turture Ioanneo p. 136 sq. *Nicol. Serrarium* ad Iosuam Tom. 1. p. 429 sq. *Herm. Bernh. Gedaei* Differt. de instrumento circumcisionis a Zippora et Iosua adhibito. Lips. 1698. rec. in Hasaei et Ikenii thesauro nouo theologico-philolog. T. 1. p. 263. *Ioan. Georg. Abichtii* dissert. de cultris saxeis in circumcisione adhibitis. Lips. 1712. rec. ibid. p. 497. *Ioan. Iac. Quandtii* dissertat. de cultris circumcisoriis et secespitis Hebraeorum, Regiom. 1713. et Acta Sanctorum Ianuarii Tom. 1. p. 1083. vbi culter quo Christus circumcisus est adhuc superesse traditur. Ibidem agitur etiam de eiusdem praeputio adhuc vt aiunt Romae asseruato in aede S. Ioannis Lateranensis, licet a resurgente resumtum scribat Anastasius Sinaita quaest. 145. De eodem confer Tomum primum Act. Sanctorum Ianuarii p. 3 sq. *Salianum* ad A. 4053 n. 5 sq. *Toletum* in cap. 2. Lucae, et B. *Ittigii* selecta capita Historiae Eccles. Saeculi I. pag. 343.

De iis qui recutiti quum essent, cutem praeputii (quod semel rescissum, crescere iterum negat Hippocrates VI, 10. Aphorism.) ex odio Iudaismi, deinde cutem illam spastere iterum adducebant; modo, quem excogitauit Paullus Aegineta lib. VI. c. 53. et Celsus VII, 25. et a Symmacho factum testatur Epiphanius Tom. 2. pag. 172. vide interpretes ad 1 Maccab. I, 17. et 1 Cor. VII, 18. *Io. Rhodium* lib. de acia p. 97 sq. *Thom. Bartholinum* de morbis Biblicis c. 26. *Rich. Montacutium* Tom. 1. Orig. Eccles. p. 79 sq. *Andream Masium* ad Ios. V, 2.

p. 82

p. 82 sq. *Stephanum le Moyne* notis ad Varia sacra p. 761 sq. *Tanaquillum Fabrum* lib. 2. Epistola 26. *Buxtorfium* Lexico Talmudico in מסר, *Sixtinum Amamam* prolegomenis ad Drusii fragmenta Veterum Interpretum. *G. W. Wedelium* Exercitat. medicophilologic. Centur. I. Dec. V. N. 1. *Nic. Serarium* ad Iosuam Tom. 1. p. 429 seq. *Iobum Ludolfum* in commentar. ad historiam aethiopicam pag. 270 seq. *Salmasium* ad Solinum p. 1050. b. edit. Parisiensis. *Ierem. Lossii* disputat. de Epispasmo iudaico. Witteb. 1665. recusam in I. C. Schlaegeri dissertationum rariorum fasciculo nouo. Helmstad. 1743. 4. p. 89 sqq. *Gabrielis Groddeckii* disputat. de Iudaeis praeputium attrahentibus, Lipsiae 1699. quam Christi. Schoettgenius T. 1. Horar. hebraic. et talmudic. p. 1159 sqq. et Hasaeus atque Ikenius T. 2. thesauri noui theologicophilologic. p. 793 sqq. recudendam curarunt, et, quos excitauit auctores Petrus Zornius in historia fisci iudaici p. 280 sqq.

Ab Imperatoribus Romanis prohibiti Iudaei, alienae nationis homines circumcidere ac proselytos facere. Vide Guil. Spencerum ad Origenem contra Celsum p. 35. et legem Constantini in appendice Codicis Theodosiani Sirmondiana p. 11. Nihilominus apud plurimas gentes mos circumcidendorum genitalium receptus, licet ob diuersas et physicas potius quam religiosas vel foederales rationes, de qua re conferendi Menardus et Cotelerius ad Epistolam S. Barnabae p. 27. Tob. Pfannerus in Theologia Gentilium cap. 14. p. 345 sq. D. Paulli Antonii diss. de Circumcisione Gentilium, Lips. 1682. et Iac. Geusius in victimis humanis Tom. 1. c. 22. pag. 376 seq. Etiam in insula Madagascar, atque apud gentes quasdam Americanas circumcidendi ritum obtinere constat ex recentiorum relationibus et Theoph. Spizelii τοῦ μακαρίτου eleuatione relationis Monteziniianae p. 82 sq.

Apud Iudaeos *etsi mulieres non circumcidebantur, tamen certum est aliis eas caerimoniis Deo veluti dicari solitas, quum nomina eis imponerentur,* inquit Andreas Masius ad Iosuam p. 116. Atque de initiatione puellarum apud Iudaeos vide si placet quae notauit Wagenseilius in telis igneis Satanae p. 200 sq. Apud alias gentes vero, (vti apud Muhamedanos quoque, de quibus Hadr. Relandus p. 58 sq. Albertus Bobouius ad calcem itinerarii Abrahami Peritzol pag. 22 sq. qui negat Circumcisionem ab illis ita necessariam haberi, vt ob caussas quasdam omitti non possit, praecipue si quis aetate prouectior ad eos accesserit. Gabriel Sionita lib. de nonnullis orientalium vrbibus c. 15. et Geruasius in descriptione Historica regni Macassarensis, edita Gallice A. 1688. p. 179.) mulieres etiam circumcidi mos, de quo testes Strabo XVI. p. 554. XVII. p. 642. S. Ambrosius lib. 2. de Abrahamo cap. 11. n. 78. Confer Thomae Bartholini anatomen p. 293. qui in *antiquitatibus puerperii* fusius ea de re dixisse se testatur. De

Aegyptiis

Aegyptiis Christianis idem notat Wanslebius in Historia Ecclesiae Alexandrinae, de Habessinis Ludolfus III, 1. Hist. Aethiop. testatus Africae tantum et partim Asiae femellas tali procidentia laborare in qua circumcisioni locus sit. Confer Petrum Kolbium in descriptione capitis bonae spei p. 425. vbi de more Hottentottorum non praeputium quidem, sed alterum sibi testiculum exscindi patientium. Idem de conuenientia rituum et morum, quibus Iudaei et quibus Hottentotti vtuntur, videndus p. 352, 413, 415, 416, 425, 429, 431, 433, 449, 457 sq. 554.

Legem de circumcisione reprehenderunt Marcion et Manichaeus, sed Circumcisionem cum baptismo coniunxerunt olim ex Christianis Iudaizantes et haeretici quidam de quibus Rittershusius ad Isidori Pelus. 1 Epist. 125. et Cotelerius notis ad Patres Apostolicos T. 1. pag. 603. Habessini vero et Copti, quos etiam ἀπὸ τοῦ κόπτεσθαι nomen accepisse non dubitant viri doctissimi, circumcisionem non probant ideo vt legi Mosaicae satisfaciant, sed ex more ciuili illius gentis, (vti aures Indi perforant,) atque vt Christi exemplum imitentur, qui circumcidi se passus est. Confer Io. Bapt. Sollerium appendice ad historiam Patriarcharum Alexandrinor. ante T. 5. Actor. Sanctor. Iunii p. 153 sq. atque antiquissimum hunc Aethiopibus morem fuisse testatur Herodotus II, 104. Praeputium a Christo in resurrectione resumtum statuit Anastasius Sinaita, quaest. 145. et Dionysius Barsalibus Syrus apud Assemannum Tom. 2. Bibl. orientalis pag. 167 sq. Circumcisionis nulla in Alcorano mentio, et tamen illa vtuntur Muhamedani quoque, licet non octaua die vt praeter Iudaeos Sabaei, notante Bocharto in Phaleg. pag. 150. sed septimo demum, octauo vel etiam tertiodecimo anno a natiuitate ad exemplum Ismaelis Abrahami filii. Confer Lud. Maraccium in prodromo confutationis Alcorani parte 4. fol. 39. Hadr. Relandum de religione Muhamedica p. 59. Thom. Smithum Epist. 1. de moribus Turcarum p. 24. Copti filias baptizant die post natiuitatem octogesimo, filios quadragesimo, deinde aliquo tempore interiecto vtrosque circumcidunt, vide Voyage de Gemelli Carreri T. 1. p. 56 sq.

Circumcisionem apud Iudaeos semper fere peractam fuisse per Laicos, disputat Rich. Montacutius Tom. 1. Originum Eccles. p. 81. et a quouis eius rei perito administrari potuisse consentiunt Hebraei, notante Grotio de iure potestatum sacrarum circa sacra pag. 18. quem vide etiam ad Luc. I, 59. et interpretes ad Exod. IV, 24. 25. et 1 Maccab. I, 63. et 2. VI. 10. Ioan. Frischmuthi diss. de circumcisione Ziporae, Ien. 1668, 4. et Clariss. Georgii Elieseris Edzardi notas ad Auoda Sara c. 2. p. 299–305. licet Ziporam non per se sed per alios circumcidisse filium suum argutetur Riuetus ad Genesin p. 443. et ad Exodum pag. 131. Sacerdotes certe nusquam, nisi Hierosolymis, erant; potuit

potuit tamen aliis oppidis vicisque id fieri a Leuitis per omnes tribus Israeliticas dispositis eo consilio, vt populum vsquequaque legem Dei et iudicia edocerent. Nam et *Pascha* quoque mactabant non Sacerdotes modo sed et Leuitae, 2 Chron. XXX, 3. qui si non sufficerent, etiam a quolibet patrefamilias potuisse id fieri obseruat B. D. Seb. Schmidius libro de Paschate p. 187. licet vt idem p. 191. monet in aliis sacrificiis mactatio alicui e populo haud permissa fuisse videatur. Confer p. 201, 305 sq. vbi mulieris in agni paschalis mactatione partes fuisse, nullo exemplo probari posse affirmat. Alios scriptores de ritibus agni coenaeque paschalis laudauimus capite superiore p. 430 sqq. vbi de festo Paschatos: quibus addendi etiam qui sacram coenam Christi Eucharisticam ex ritibus Iudaicis illustrant, atque mox infra a nobis referentur.

XXV. Inter Sacramenta Noui Testamenti primum est *Baptismus*, de cuius ritibus in veteri Ecclesia vsitatis praeter veteres, Cyrillum Hierosol. in Catechesibus vtrisque, Seuerum Alex. de ritibus Baptismi, Nicolaum Cabasilam libro 2. de vita in Christo consulendi libri 5. *Iosephi Vicecomitis*, Ambrosiani [24] Collegii Doctoris Mediol. 1615, 4. et Paris. 1618, 8. ex quo pleraque desumsit Casalius quae in libro de ritibus Christianorum habet de hoc argumento. Doctissimum et multiiugae lectionis Scriptorem hunc Vicecomitem vocat *Gerh. Ioan. Vossius*, [25] cuius praeclarae itidem de baptismo dissertationes exstant, seorsim plus simplici vice editae, et denique operibus Vossii iunctim vulgatis Tomo 6. insertae. Videndus etiam *Io. Dallaeus* libro primo de cultibus religiosis Latinorum. *Iacobus Billius* in obseruationibus sacris, *Edmundus Martene* libro de ritibus ecclesiasticis primo. *William Wall* in erudita Historia paedobaptismi Anglice edita libro 2. c. 9. D. *Balthasar Bebelius* Saec. 6. T. 2. p. 763-791. D. *Io. Musaei* diss. de ritibus primitiuae Ecclesiae baptismalibus, Ienae 1674. *Ioan. Hoornbeckius* in Miscellaneis sacris pag. 462 sq. *Frid. Vlr. Calixtus* in disput. de baptismo et antiquis circa eum ritibus 1650. habita, cuius § 25. profitetur se ex annotationibus et aduersariis Parentis sui *Georgii Calixti* profecisse. *Gebhardus Theod. Meierus* de tribus nouorum Ecclesiae nascentis Christianorum initiamentis. Helmstadii 1690. *Ioseph. Binghamus* Origin. Ecclesiastic. lib. 11. et in historia scholastica baptismi laicorum, quam latine redditam cum tribus aliis eiusdem auctoris edidit Ioan. Henr. Grischouius. Halae 1738.

[24] Hinc perperam Ambrosius dicitur Voetio Tom. 3. diss. select. p. 935.

[25] Vossius in Epistola ad Guilelmum Laudum, Episcopum tunc Londinensem, data A. C. 1628. prid. Nat. Dom *Plane confido, me neutiquam post Iosephum Vicecomitem operam lusurum, ita multa bona obseruaui, ei indicta. Et vbi concurrimus, breui rem complectar, quia eius operam excutere de manibus non est animus. Pleraque etiam digeram melius et auctoribus aliis firmabo.*

1738, 4. *Franciscus Ridderus* in libro belgice edito: *Historische Doop, Avendmael en Discipline*, Amstelod. 1672, 8. et in apologia contra Hadriani de Herder historiam apologeticam, Roterod. 1673. itidem Belgice. *Iosephus de Sancta Maria* in libro hispanice Seuiliae 1673, 4. euulgato: *Sacros ritos y cerimonias baptismales.* *Iodocus Cocius* T. 2. lib. 5. thesauri catholici. *Ioan. Montanus* in historia baptismi. Tremoniae 1646, 4. germanice. *Ioach. Hildebrandi* rituale baptismi, recusum Helmst. 1736, 4. *Ioan. Andr. Quenstedius* de baptismalibus ritibus antiquis, in eiusdem Antiquitatib. biblicoecclesiasticis P. I. p. 313. *Gustaui Christo. Hosemanni* dissertatio de baptismo, Apostolorum hoc de mysterio sententiam euoluens, eiusdemque ad ipsorum vsque excessum historiam perstringens. Kiliae 1732. *Casparis* quoque *Barthii* liber 150. aduersariorum, totus est de veteribus ritibus et dignitate baptismi, sed hactenus ineditus. Tractatum de baptismo promisit *Antonius van Dale* lib. de origine idololatriae pag. 554. isque ipse est qui libro aduersus Aristeam de LXX. Interpretibus Amstelod. 1705, 4. edito subiicitur, *de Historia baptismorum Hebraicorum et Christianorum.*

De Iudaeorum baptismis et lotionibus variis immunditiei illegalis caussa frequentatis adiri praeterea possunt interpretes Leuitici et *Leydeckerus* XII, 9. de Rep. Hebr. De lotione manuum *Pocockius* c. 9. Miscell. *Buxtorfius* diss. 7. Philologico-Theol. D. *Theod. Dassouii* dissert. de lustrationibus Iudaeorum Witteb. 1692. *Iac. Ouuamus* de lotione manuum Iudaeis vsitata, Hamb. 1706, 8. *Ioan. Behmii* dissertatio de lotione in obeundis sacris. Regiom. 1715. *Conrad. Ikenii* dissertatio de aspersionibus Hebraeorum. Bremae 1725. *Andreae Froelundii* Exercitationes V. de χειροκαιποδονιψία sacerdotum Hebraeorum. Hafniae 1695. *Henr. Iac. van Bashuysen* de omnibus lauacris et lotionibus Hebraeorum eorumque mysterio. De lustrationibus et purificationibus Iudaeorum *Ioan. Henr. Maius* T. I. selectar. Exercitat. pag. 479 sqq. et de purificatione a peccatis ad Ies. I, 16 sqq. et Ps. LI, 9. ibid. p. 510 sqq. De aqua lustrali Mosaica, typo Christi, vide Interpretes ad Num. XIX. et *Ioan. Marckii* Exercit. 3. dissert. philologicoexegetic. ad loca V. T. De balneis domesticis ad lotionem ritualem recte instituendam responsa Rabbinorum collecta sunt a R. *Mose Cohen Porto.* Venetiis 1608, 4. De baptismo initiationis s. Proselytorum quem nullo idoneo testimonio probari posse vsitatum fuisse ante tempora Ioannis Baptistae, persuasum D. *Salomoni Deylingio* parte 3. Obseruationum sacrarum p. 197 sq. *Ioan. Cypriano* in dissertatione de baptismo proselytorum Iudaico Sacramento V. T. Lipsiae 1703. *Gottl. Wernsdorfio* in diss. de baptismi Christianorum origine mere diuina. Witteb. 1710. *Gustauo Georgio Zeltnero* in dissertat. de initiis baptismi initiationis Iudaeorum, Altorfii 1711. et *Christ. Frid.* *Boernero*

Boernero in dissertat. de Ioanne Baptista. Lipsiae 1729. *Seldenus* lib. 2. de iure naturae c. 4. et lib. 1. de Synedriis cap. 3. et lib. de Successione in bona defunctorum cap. 26. *Iacob Altingius* Heptade VII. diss. 7. Tom. 5. Opp. *Wagenseilius* in Sota p. 1176 sq. *Grotius* Epist. 336. *Ioan. Andreae Danzii* diss. Ien. 1688. et Antiquitas baptismi initiationis Israelitarum vindicata aduersus adscribentes ipsi originem Christianam, Ienae 1710, 4. recusae in Ioan. Georg. Meuschenii N. T. ex Talmude illustrato, p. 233 sqq. et pag. 287 sqq. *Iacobi Rhenferdi* oratio de antiquitate baptismi, Opp. philolog. p. 942 sqq. *Hermannus Venema* in dissertat. qua inquiritur in veram et genuinam Baptismi, prioris N.F. sacramenti, seu initiationis, vt vocant, sacramenti, originem, quae legitur Miscellan. Duisburgens. T. 2. p. 361 sqq. et in Dissertationibus eius iunctim editis p. 444 sqq. in qua origo Baptismi ab initiatione sacerdotum in V. T. vsitata repetitur. *Hammondus* et *Lightfootus* ad Matth. III. Et qui de Proselytis Iudaeorum fuse egerunt *Lud. Ferrandus*, *Paullus Sleuogtus*, *Leydeckerus* VI, 6 sq. de Rep. Hebr. et B. D. *Mayerus* parte 2. musei ministri Eccles. p. 500 sq. De Ethnicorum ablutionibus, lustrationibus, [26] expiationibus et regenerationibus per aquam vnde Iudaicas repetit Spencerus, agunt *Tobias Pfannerus* in theologia gentili c. 14. *Ioannes* praecipue *Lomeierus* in suo Epimenide et *Io. Owenus* in theologumenis pag. 426. *Ottonis Sperlingii* τοῦ μακαρίτου, de baptismo Ethnicorum liber. Hafniae 1700, 8. *Io. Georg. Keyslerus* antiquit. septentrional. p. 312 sq. et *Andr. Cirinus* libro de vrbe Roma c. 26. vbi de februatione in Lupercalibus. De lustrationibus veterum gentium praecidaneis ante quam ad sacra accederent tres edidit Exercitationes *Ioan. Godofridus Leschnertus*. Witteb. 1708. De lustrationibus vrbium *Rupertus* ad Florum p. 224 sq. Por-

[16] De aqua lustrali Ismael Bullialdus ad Theonem p. 215 sq. Marsilius Columna in Hydragiologia Venet. 1603, 4. Spencerus III, 3. de legibus Hebr. la Cerda ad Virgilii Eclogam VIII. vers. 64. etc. Baronius ad A. C. 46. § 88. et A. 57. § 166. Aquam benedictam Christianorum *benedictionem salis* vocat Hildebertus lib. 1. Epist. 23. pag. 74. et ad castitatem seruandam commendat. De illa Iac. Gretserus lib. 2. de benedictionibus cap. 4. vsque ad 20. Hugo Menardus p. 95 seq. ad Gregorii M. sacramentarium. Tiraquellus de nobilitate p. 484 sq. Hospinianus de templis II, 13. p. 78 sq. D. Ioan. Guil. Baieri diss. de aqua lustrali Pontificiorum. Ien. 1692. Templum intrantes lauasse manus narrat S. Nilus lib. 1. Epist. 24. edit. Allatii. De Valentiniano, qui a Sacerdote aqua lustrali conspersus tinctam chlamydis partem abscidit et pugnum impegit Sacerdoti, vide Sozomenum VI, 6. et Theodoritum III, 16. De viribus, quas aquae benedictae tribuunt Romani, vide Ioannis de Turrecremata librum de efficacia aquae benedictae contra Petrum Anglicum. Romae 1524, 1559, 8. et Marci Antonii Marsilii Hydragiologiam, s. librum de fonte lustrali, s. de aquae benedictae praestantia. Romae 1603, 1605, 4. Apud Moscos sollemnis caerimonia benedicendae aquae festo Epiphanias. vide Memorias regni Imperatricis Catharinae pag. 111 sqq.

cos adhibitos esse in lustrationibus et expiationibus, in primis homicidarum, naufragorum et insepultorum ostendit *Ioan. Philip. Casselius* singulari dissertatione inserta T. 2. symbolar. litterar. Bremensium p. 323 sqq. De Sabaeorum lustrationibus Hottingerus p. 281. Historiae Oriental. De baptismis Muhamedanorum id. p. 164, 176. et in Enneade diss. p. 90 sq.

Vt ad Christianorum Baptismum reuertamur, praeter scriptores sacrorum officiorum rituumque c. 4. laudatos, videndi *Seuerus* Alexandrinus, siue Antiochenus potius de ritibus baptismi, Syriace et Latine [27] editus a *Guidone Fabricio* Boderiano Antwerp. 1572, 4. *Io. Diaconi* epistola apud Mabillonium Tom. 1. musei Italici parte 2. p. 69 sq. Epistola *Alcuini* et alia *Amalarii* Treuirensis de eodem argumento: *Theodulphi* Aurelianensis liber [28] de ratione et ordine rituum baptismi ad Magnum Senonensem, quem e Codice Corbeiensi ante Sirmondum edidit notisque illustrauit *Menardus* ad Gregorii M. librum sacramentorum p. 129 sq. Veteres ordines formulaeque Baptismi quas exhibet Edmundus Martene lib. 1. de antiquis Ecclesiae ritibus p. 165 seq. *Magni Senonensis* libellus de Mysterio Baptismi, id. p. 158. et *Anonymi* pag. 161. cum antiqua fidei profitendae formula. *Ordo Baptismi* secundum vsum Aethiopum Tom. 27. Bibl. Patrum edit. Lugd. p. 634. ex editione Mariani Victorii Rom. 1552, 4. cum eius institutionibus linguae aethiopicae. *Caroli M.* epistola encyclica de baptismo eiusque ritibus ad Odilbertum, Mediolanensem Archiepiscopum, et Odilberti responsio apud Mabillonium T. 1. Analectorum p. 75 sqq. edit. nouae. *Leidradi* liber de sacramento baptismi ad Carolum M. apud eundem Mabillon. Tomo 3. Analectorum, p. 78. tum Epistola ad eundem Carolum de ritibus baptismi et abrenunciationibus in eo fieri solitis, pag. 85. *Iessei* siue *Tessei* epistola de expositione rituum Ecclesiae in Baptismo, P. 14. Bibl. Patr. edit. Lugd. p. 6 sqq. *Ioach. Hildebrandi* Rituale baptismi veteris. Helmst. 1699, 4. Ritus baptismales saeculi secundi exposuit *I. G. Walchius* singulari dissertatione Ienae 1749. edita. Caerimoniae nonnullae et formulae a veterum manumissione ad baptismum translatae videntur *C. G. Schwarzio* in dissertatione Altd. 1738. euulgata, et *Edmundo Morillo* III, 3. obseruationum.

Infantum baptismum nemo in Ecclesia in dubium vocasse legitur ante A. C. 1100. vt erudite probauit *Wilhelmus Wall* in libro Anglice edito Lond. 1707, 4. saepiusque deinde recuso: *the History of Infant baptism*, [29] quem ex an-

[27] Latine recusus T. 14. Bibl. Patr. Lugd. p. 278.

[28] Ex Sirmondi editione exstat T. 14. Bibl. Patr. Lugd. p. 9.

[29] Galei responsio ad hunc librum memoratur a Ioan. Clerico Tom. 14. Bibl. veter. et nouae p. 200. et a Schlossero in praefat. ad P. 1. lat. interpr. p. 21.

anglico latine vertit, nonnullisque obseruationibus et vindiciis auxit Io. Lud. Schlosserus: et cuius P. 1. Hamb. 1748, 4. P. 2. ib. 1753. prodiit. In huius introductione post *Lightfootum* et *Campegium Vitringam* II, 6. Obseruation, sacrar. pag. 306 sq. notat a Iudaeis etiam proselytos infantes baptizari solitos. Vide et *Petrum Cluniacensem* contra Petrobrusianos (Anabaptistas suae aetatis) T. 22. Bibl. Patrum edit. Lugd. p. 1044. *Edmundum Martene* lib. 1. de antiquis Ecclesiae ritibus p. 61. vbi affert inter alia haec Origenis V. in Epist. ad Rom. *Ecclesia ab Apostolis traditionem suscepit etiam paruulis baptismum dare. Georgii Cassandri* opera pag. 668 sq. 1227 sq. *Henrici Hammondi* defensionem baptismi infantum Tomo 2. Opp. *Io. Wallisii* de paedobaptismo Tom. 3. Opp. pag. 440 sqq. *Ioanni Georgii Walchii* historiam paedobaptismi quatuor prior. saeculorum. Ienae 1739. recusam in Eiusdem Miscellaneis sacris pag. 487 seqq. *Iacobi Comitis Acami* Epistolam de Paedobaptismo sollemni in Ecclesia latina et graeca, Romae 1755, 4. et, quae erudite annotauit *Christ. Matth. Pfaffius* pag. 83 sqq. Origin. Ecclesiasticarum, ne infinita alia Theologorum aduersus Anabaptistas volumina iam memoremus. Ministri baptismi ordinarii in veteri Ecclesia fuerunt Episcopi et Presbyteri. vide Suicerum Thes. Eccl. P. 1. p. 630. Hildebrandum lib. cit. p. 49. Barnab. Brissonium ad codicem de Feriis, T. 8. thesauri Gronov. p. 2416. et Binghami histor. baptismi a Laicis administrati P. 1. c. 1. sect. 3 sq. Interdum tamen Diaconis, v. Suicerum et Hildebrandum ll. cc. atque Binghamum lib. cit. sect. 5. immo et Laicis administratio baptismi concessa est. Confer praeter Suicerum et Hildebrandum, ll. cc. Binghamum Orig. Eccles. lib. XIX. c. 3. §4. et histor. baptismi iam citatae sect. 7. 8. 17. Heineccium Delin. ecclesiae graecae veteris et recentioris, P. 2. p. 202, 204, 250. De mulieribus diuersae sunt sententiae. vide Suicerum et Hildebrandum ll. cc. Bingham. histor. baptismi Laicorum sect. 18. et Petrum Pantinum pag. 235. ad Basilium Seleuc. de vita Theclae. Quod baptismus, per mulieres administratus, necessitate ita iubente, legitimus sit singulari dissertatione euicit *Hector Godofr. Masius*, Havniae 1689. quae legitur inter dissertationes Eius iunctim Hamb. 1720. editas p. 149 sqq. Adde *Ioan. Andr. Schmidii* dissertat. de Baptismo per arenam. Helmst. 1697. habitam. Baptizandi adulti imbuebantur prius sacris Christianae religionis dogmatis, vnde nomen *Catechumenorum*, de quibus vide librum singularem *Tobiae Pfanneri*, Frfti 1685, 12. et Vinariae 1688, 12. *Matthaeum Larroquanum* III, 8. aduersariorum sacrorum. *Gabr. Albaspinaeum* libro secundo obseruationum Ecclesiastiac. *Ioan. Morinum* in Operibus postumis, Paris. 1703, 4. euulgatis. *Ioan. Bonam* lib. 1. rerum liturgicar. cap. 16. vbi de missa Catechumenorum.

Binghamum Orig. Eccl. lib. X. c. 1 et 2. *Carol. le Cointe* Annal. Ecclesiastic. Francor. T. 2. p. 131 sq. et p. 143 sqq. vbi de baptismo Clodouei. Ceterum tres fuere Catechumenorum gradus, *audientium, adspirantium*, et *electorum*. Vide Ephemerides eruditas (*Iourn. des Savans*) 1726. mense Nouembri pag. 391 sq. Ex catechumenorum genere perfectius fuit, *genuflectentium*, imperfectius *audientium*. Vide ius Graecoromanum Freheri T. 1. pag. 53. De Catechumenorum scrutinio ante baptismum, Edmundus Martene lib. 1. de antiquis ritibus Baptismi p. 78 sq. qui varios Ordines veteres siue formulas eiusmodi scrutinii affert p. 87 sq. quemadmodum et Ordines faciendi Catechumenum p. 37 sq. et de Officio Catechistae disserit p. 26 sq. et de Catechumenis ac Competentibus pag. 29 sq. Baptismi conferendi sollemne maxime in veteri Ecclesia tempus Paschatos festum et Pentecostes, et quandoque festum Epiphaniae: Confer Launoii et Ioan. Nicolai, Ord. Praedicator. dissertationes de veteri vsu baptismi, Paris. 1670. Adultorum baptismum praecedebat *confessio peccatorum*, vt praeter alios docet *Thom. Milles* p. 18. ad Cyrillum Hierosol. Idem de Catechumenorum ieiuniis agit p. 38 et 43. Sed et p. 45. de dogmatibus Ecclesiasticis, quae baptizandis exponebantur, et p. 75. de *symboli* traditione, quo veluti auctorabantur ad sacram militiam, atque sacris Christianis initiabantur, quemadmodum etiam Gentium Mystae accipiebant certa signa, symbola et *συνθήματα* profanae suae religionis, de quo videndus auctor Historiae Symboli Apostolici, editae Anglice Lond. 1701, 1703, 8. atque inde Lipsiae Latine. *Gerh. Ioan. Vossius* de tribus symbolis, Amstelod. 1642, 4. et Tomo VI. Operum, et *Iac. Vsserius* de Romanae Ecclesiae symbolo Apostolico vetere, Oxon. 1660, 4. Consulendi etiam Ioannes Morinus de expiatione Catechumenorum: et Io. Filesaci Lux Baptismi et Candor.

De *exorcismi* ritu et antiquitate speciatim consules opera *Georgii Cassandri* pag. 749 sq. *Elmenhorstium* in notis ad Gennadii dogmata ecclesiastica cap. 31. *Tobiam Pfannerum* de donis miraculosis Ecclesiae p. 155 sq. *Thom. Milles* ad Cyrillum Hierosol. p. 7. *B. Bebelium* Saec. IV. Tom. 2. p. 775 sq. *Menardum* ad sacramentarium Gregorii Magni pag. 132 sq. *Vossii* Historiam Pelagianam pag. 156 sq. *Edmundum Martene* lib. 1. de ritibus p. 183. *Seuerum* de ritibus baptismi p. 45–59. *Goari* Euchologium pag. 335, 337. e quo disces etiam in Graeca Ecclesia ritum hunc obtinere, quemadmodum de Russica, Graecae Ecclesiae filia, hoc testatur *Adamus Olearius* in itinere suo pag. 282. *Ioan. Stephan. Durantum* de ritibus ecclesiae catholicae lib. 1. c. 19. § 22. p. 72. *Ioannis Melchioris Kraftii* pleniorem Exorcismi historiam, germanice Hamburgi 1750, 8. euulgatam, et dissertationes *Petri Musaei*, Kilon. 1671. *Gottlieb Stollii*, Ienae 1735.

1735. *Magni Beronii*, Vpsal. 1740. *Ioan. Christoph. Wernsdorfii*, Vitemb. 1749. Videbis etiam, vbi lubebit, quae de exsufflatione et insputatione Daemonis *Rosweidus* ad Vitas Patrum p. 785. et de exorcismis Iudaeorum Christianorumque collegit *Antonius van Dale* de diuinationibus idololatricis V. T. c. 7. pag. 545 sq. 553. De formula: *Abrenuncio Satanae et omnibus operibus ac pompis eius*, quam erecto corpore, protensa manu, facie ad occidentem versa dixisse docet *Cyrillus* Hierosol. I, 2. Catech. Mystag. adi *Matthiam Zimmermannum* in libro: Fiunt non nascuntur Christiani § 81. et in analectis p. 528 sq. *Iosephum Vicecomitem* de antiquis baptismi ritibus libr. 2. c. 16 sqq. *Ioan. Steph. Durantum* l. c. lib. 1. c. 19. p. 76. *Ioan. Hoornbekium* Miscell. Sacr. lib. 1. cap. 7. p. 502. *Ioseph. Binghamum* lib. XI. c. 7. *Barnab. Brisson.* in commentario ad L. de spectaculis et feriis, T. VIII. thesauri Gronov. pag. 2398. *Gerhard. Vossium* ad Ephraem. Syrum p. 195 sq. et *Theophil. Raynaudum* in Heteroclitis spiritualibus, p. 158 sqq. Quomodo et quando hic ritus in Ecclesia Graeca adhibeatur docet *Heineccius* delineat. Ecclesiae Graec. veteris et recentior. P. 3. p. 308 sqq. Postquam Satanae abrenunciassent, *Symbolum* recitarunt baptizandi vultu ad orientem conuerso. Vide eundem Cyrillum p. 283. et Ioan. Pearsonium ad Symbolum pag. 21. De baptismo Clinicorum siue Catechumenorum quos morbus occupabat, siue aliorum qui ne post baptismum in peccata grauiora prolaberentur illud libenter ad mortem imminentem differebant, videndus *Marquardus Gudius* in diss. sub I. Andrea Bosio habita Ienae 1657. de Clinicis siue Grabatariis Vet. Ecclesiae, Eiusdem Introductioni in notitiam scriptorum ecclesiasticorum a Io. Georg. Walchio addita p. 568. et *Ioach. Hildebrandus* in arte bene moriendi c. 3. *Suicerus* in obseruationibus sacris pag. 68 sq. *Petrus Lambecius* notis ad vitam S. Anscharii, et *Edmundus Martene* lib. 1. de ritibus Eccles. p. 149 sq. De Baptizandis sub conditione, si de Baptismo iam impertito non certo constet, id. p. 152.

Immersionem in aquam, latissime per plura saecula receptam, (vide *Edm. Martene* libro laudato p. 128 sq. vbi in omnibus libris priscis ritualibus immersionem praecipi obseruat) Apostolicae traditionis esse contendunt *Northomus Knatchbull* ad 1 Petr. III, 20. *Gabriel Towerson* libro Anglico de baptismo, de quo Act. Erud. 1688, p. 244. *Carolus Maria de Veiel* ad Actor. II. p. 47 sq. et VIII. p. 180. *Salmasius* apparat. de primatu Papae p. 192. *Henric. Pontanus* in dissertationibus de ritu mersionis in sacro baptismate. Traiecti 1705, 4. *Iosephus Vicecomes* de ritibus veter. ecclesiae circa baptismum lib. 4. c. 7. *Gerh. Ioan. Vossius* disp. 1. de baptismo, T. VI. Opp. p. 256. *Ioan. Gill* in libro anglico: *The ancient mode of baptizing by Immersion maintened against the Author of the Manner of baptizing by Water*, Lond. 1726, 8. et in defensione contra Mau-

Mauricium. Anglice. ib. 1727. *Gustauus Georg. Zeltnerus* in differt. de mersione in baptismo apostolica larga persusione instauranda. Altd. 1720. *Schlichtingius* ad Ioan. I, 26. aliique. Contra *Io. Lightfootus* immersionem pro illicita et mera ἐθελοθρησκεία habuit, quoniam verbum טבילה vbi de sacris baptismis in V.T. et de actu transeunte accipitur, semper (vt notat ille) significet adspersionem. Vide Io. Lightfooti vitam operibus illius praemissam ∷ 2. Sane adspersionem in baptismo etiam antiquissimi in Ecclesia vsus fuisse praeter alios obseruatum *Beueregio* ad Synodicum M. p. 30. et *Iosepho Binghamo* Orig. Eccles. lib. 11. c. 11. et verbum βαπτίζειν vtrumque denotat, mergere et abluere. Confer *Hammondum* ad Marc. VII, 4. *Erasmum Schmidium* ad Matth. III, 6. *Matthiae Mauritii* Gill fairly answer'd, and baptizing with Water defended. Lond. 1727. *Iohn Coyan's* some iuste and necessary Remarks upon Iohn Gill's defence. 1727. *Vossium* de baptismo p. 37 sq. *Forbesii instructiones* p. 502. seq. et *Pocockii* Miscellanea p. 402. De baptismo per immersionem simul in aquam et superfusionem aquae collato vide *Ioan. Mabillonium* Tomo 1. musei Ital. p. 73, 81. et *Ioan. Ciampinum* in explicatione duorum sarcophagorum, baptismi ritum indicantium, Romae 1697, 4. quae recensetur in Actis Er. A. 1698. p. 46. atque integra inserta est Museo Mineruae Venetae (Galeria di Minerua) Tom. 2. p. 77. Immersio totius corporis vel capitis tantum, aut etiam adspersio in veteri Ecclesia vel simplex erat ad demonstrandam Dei, Ecclesiae, fidei, baptismi vnitatem; confer *Vossium* de baptismo p. 44 sq. et *Vicecomitem* IV, 8. vel triplex ad fidem SS. Trinitatis et Christi post triduum e sepulchro prodeuntis testandam, quem morem Apostolicum fuisse non dubitat, et hodieque obseruari optat *Beueregius* II, 6. codicis Canonum Vindicati, ad triplex Dei beneficium ob oculos ponendum, Patris nos adoptantis, Filii sanguine suo nos abluentis, et Spiritus S. fidem in baptismo obsignantis. Vide et *Thomam Milles* ad Cyrillum Hierosol. pag. 286. qui de candidis baptizatorum stolis agit pag. 34.

De *patrinis* Tertulliano iam memoratis (c. 18. de Baptismo) eorumque officio et origine (quam ex Ef. VIII, 2. male repetunt Tremellius et Iunius, alii ab Hagino Papa) videndi *Augustinus* serm. 163. de tempore, *Ionas Aurelianensis* de institutione Laicali lib. 1. c. 6. Tomo 1. spicilegii Dacheriani p. 19. *Beueregius* ad Canon. 3. Nicaenum arabicum p. 213. *Elmenhorstius* ad Dogmata ecclesiastica Gennadii p. 143 et 200. *Suicerus* in προσάγω, *Menardus* ad sacramentarium Gregorii M. pag. 107. *Guilelmus Saldenus* in Otiis diuinis III, 7. *Matthias Zimmermannus* in analectis p. 392 seq. *Edm. Martene* lib. 1. de ritibus ecclesiae p. 153. *Ioseph. Binghamus* Orig. lib. XI. c. 8. *Baluzius* ad Capitularia

Tom. 2.

Tom. 2. pag. 1178. *Ioan. Georg. Simon* de patrinis. Ienae 1678. A. *Schuler* de fusceptoribus. Witteb. 1688. *Sam. Schelwigius* de patrinis matrinisque. Gedani 1689, 4. rec. 1722. *Guil. Wilckius* de fideiufforibus in Ecclefia veteri. Witteb. 1704. *Ifaac. Iundt* de fufceptor. baptifmalium origine, Argent. 1755. et prae ceteris vir Ampliffimus *Gerhardus van Maftricht* in fchediafmate de fufceptoribus infantum ex baptifmo, eorum origine, vfu et abufu, Duisburgi 1670, 8. recufo Francof. 1727, 4. et Vir Confultiffimus *Gottlob Aug. Ienichen* in prolufione de Patrinis, eorumque origine, numero et fexu: fec. vice cum commentatione de S. Pancratio, vrbis et ecclefiae primariae Gieffenfis numine tutelari excufa Lipfiae 1758, 4. Iudaei circumcidendis infantibus vnum tantum adhibent fponforem: vide Buxtorf. Synagog. Iudaic. p. 92 et 95 et 101. prohibitumque pluribus liberis vnum fufceptorem rogare. Sic et Graeci Chriftiani vnum tantum patrinum aduocant, vt patet tum ex aliis tum ex confeffione Metrophanis Critopuli p. 87. Antiquis temporibus fide iubebant ad facrum baptifma pro liberis fuis parentes ipfi, vt notauit *Baluzius* ad homiliam XII. Caefarii Arelatenfis. De eo quod mafculi mafculos, feminae feminas fufciperent vid. Cotelerius Tomo 1. patrum Apoftol. pag. 288. In Latina Ecclefia iam a decimo vsque faeculo exiftimatum eft per patrini officium coniugia impediri, poftquam patrinorum connubium interdixit Theodorus II. Papa: Conf. *Theoph. Raynaudum* Tomo 9. operum p. 167 feq. agentem de fpirituali paternitate fufceptorum: Hinc duo tantum conceffi diuerfi fexus patrini, ne multitudine eorum matrimonia impedirentur. Hinc parentes quoque patrinorum fungi munere defierunt, fiquidem et Papa Deus dedit refcripferat ad Gordianum Hifpalenfem, cohabitare deinde illos amplius non poffe. De S. Petro, cui cognomen *compater*, vide Acta Sanctor. ad diem XV. Iunii T. 2. p. 1090. Sanctorum imagines, patrinorum munere vt fungerentur aduocatas notauit *A. Pagi* in Critica Baroniana ad A. C. 825. n. 25. De patrinis etiam varia collegit B. D. *Mayerus* in mufeo miniftri ecclefiae part. 3. p. 108 feq. in qua vt part. 2. p. 1 feq. agit et de Baptifteriis, de quibus vide praeterea fis *Sauffaeum* de Myfticis Galliae fcriptoribus p. 176 fq. vbi S. Lino illorum inuentionem tribuit: *Pompeium Sarnelli* in antiqua Bafilicographia c. 49. *Edm. Martene* lib. 1. de ritibus Ecclef. p. 7 fq. *Iofeph. Binghamum* Or. Eccl. lib. 8. c. 7. *Io. Henr. Wedderkampii* librum de baptifteriis, excufum Helmft. 1703, 8. *Thomam Milles* ad Cyrillum Hierofol. p. 278. *Ioach. Hildebrandi* Rituale Baptifmi. p. 34. *Suiceri* Thef. Ecclef. T. 1. p. 659. et T. 2. p. 139. *Heineccii* delineat. ecclefiae graecae. P. 3. p. 97. De calice baptifmali quo recens baptizatis lac et mel, vel in Occidentis Ecclefiis vinum et lac, vt ex Hieronymo ad Efaiae LV. obferuat Rosweidus ad vitam Pachomii p. 107. porrigebatur, vide *Ioan. Sartorii* meletemata

mata Hist. Ecclesiasticae diss. 7. pag. 49 sq. *B. Bebelium* Saec. IV. Antiquitatt. Eccles. p. 718. et quae viri docti ad Epistolam S. Barnabae cap. 6. *Chr. Henr. Zeibichium* de infantatione, per concordiam lactis et mellis, baptismali. Witteb. 1736. *Edm. Martene* lib. 1. de ritibus p. 146 seq. qui p. 142 seq. etiam de sacra Coena Neophytis data, atque pag. 137 seq. de albis baptizatorum, cereisque et osculo. De *alba veste* baptizatorum consulantur *G. Meierus* de initiat. veter. §68. *I. C. Suicerus* obseruat. sacr. pag. 81. *C. Caluoerius* Ritual. ecclesiast. P. 1. L. 1. S. 2. cap. 21. *Sal. Deylingius* obseruat. sacr. Part. 3. *Binghamus* Orig. ecclesiast. L. 12. c. 4. *Heineccius* delineat. ecclesiae graecae P. 3. p. 287. *Godofr. Wegneri* dissertatio de veste alba baptizatorum, Regiom. 1700. rec. 1734. et *Ioan. Schmidii* dissert. de vsu vestium albarum. Lips. 1704. De *cereis* baptismalibus eruditum libellum edidit *Ioan. Facsius.* Helmstadii 1712. 4. De *osculo* vide *Binghamum* l. c. § 5. et *Martini Kempii* opus de osculis, dissert. 8. § 9 sqq. De *crucis* signo Centuriatores Magdeb. Cent. III. et *Binghamum* L. XI. c. 9. sect. 4. et l. XII. c. 3. De manuum impositione *Binghamum* L. XII. c. 1. sect. 1. cap. 2. sect. 3. c. 3. sect. 5 sq. De *donis baptismalibus* conferantur *Georg. Radouii, Ioan. Georg. Krausii*, et *Ioan. Frid. Ioachimi* dissertationes, Rostochii 1671. Witteb. 1728. et Halae 1736. euulgatae. De *procrastinatione* baptismi apud veteres eiusque caussis consulatur *S. I. Baumgartenii* dissertatio, Halae 1747. edita.

Quanquam Ioannis baptismum *τέλειον* siue perfectum fuisse negabant olim Nouatiani, et nonnulli etiam ex Patribus Ecclesiae illud tantum extitisse aiunt *βάπτισμα* Isagogicum *μετανοίας*, non *υἱοθεσίας*, confer Montacutium Tomo 1. Originum Eccles. p. 386 sq. et Thomam Milles ad Cyrillum Hierosol. p. 287. tamen Eulogius apud Photium Cod. 280. pag. 878 sq. recte illud docet perfectum ac diuinum fuisse, de quo plura Theologi, vnum baptisma Ioannis et Christi aduersus Socini scholam grauissimis argumentis asserentes. Ac Ioannem Baptistam Dei iussu Ioan. I, 33. Baptismum circumcisionis loco primum coepisse introducere, probe obseruat Buxtorfius praef. ad Synagogam Iudaicam, et auctor libri Gallice editi, *les amenitez de la Critique*, Tomo 2. Parisiis 1718. 12. licet Schickardus c. 5. de iure Regio Hebraeorum p. 329. affirmet Iudaeos ad differentiam Samaritanorum circumcisioni baptismum addidisse. Sed illum proselytorum baptismum posterius longe receptum fuisse a Iudaeis, disputat Io. Owenus pag. 426. Theologumenon: certe ante Ioannem extitisse nullo testimonio certo constat.

Imminente mortis periculo apud veteres Christianos nemini Catechumeno nec catechumenatus desertori, ac ne gentili quidem baptismum quouis modo petenti denegatum, probat Io. Morinus lib. 10. de poenitentia cap. 8.

Mortuos

Mortuos [30] etiam baptizabant Marcionitae teste Philastrio haeresi 49. quod ab Ecclesia semper reiectum fuit, atque prohibitum, vt Can. 18 et 20. Codicis Africani, (confer *Edm. Martene* lib. 1. de ritibus Ecclesiae, pag. 151.) neque probatus Cerinthianorum, si talis vllus Apostolorum aeuo fuit, mos vicarii [31] pro mortuis baptismi, ad quem respici ab Apostolo 1 Cor. XV, 29. scribit Epiphanius haeresi 28. Tomo 1. p. 114. quum Paullus nihil aliud illo loco videatur intelligere per *τὸ βαπτίζεσθαι ὑπὲρ τῶν νεκρῶν* quam quod Rom. VI, 3. dixit baptizari in mortem Christi; *εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν*, vt recte vidit olim, auctor Commentarii in Paulli Epist. qui inter Hieronymi opera editur, ac nuper in peculiari ad hunc locum diatriba Lipsiae 1704. edita praestantissimus Vir D. *Godfridus Olearius*. Paullo aliter Cosmas Indopleustes VIII, pag. 280. *βαπτιζόμεθα μυστικώτερον ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων νεκρῶν σωμάτων καταδύνοντες ἐν τῷ ἁγίῳ ὕδατι καὶ ἀναδύνοντες ἀπεντεῦθεν, μιμούμενοι θάνατον καὶ ἀνάστασιν*. Isidorus Pelus. lib. 1. Epist. 221. *βαπτιζόμεθα ὑπὲρ τῶν νεκρῶν φύσει σωμάτων εἰς ἀφθαρσίαν αὐτὰ μετασκευασθῆναι πιστεύοντες*. Similiter Tertullianus V, 10. contra Marcion. Chrysostomus et Theophylactus in 1 Cor. etc.

Ineptum et antiquioribus Christianis inauditum morem baptizandi campanas iam supra pag. 530. attigimus, nunc tantum addere liceat quod *compatres* etiam illi baptismo aduocari, atque vt in Imp. Maximiliani grauamine 51. nationis Germanicae habetur in Tomo 1. rerum expetendarum et fugiendarum

Aa aa 2 p. 365.

[30] Nectarius Patriarcha Hierosol. confutatione Imperii Papae in Ecclesiam p. 397. narrat ante annos non ita multos Ostrobac siue Lechiae, Sarmatiae ciuitate, Basilii cuiusdam, dignitate Cnesii filiam Mariam per Iesuitam quempiam ab Ecclesiae graecae communione ad Papismum amplectendum persuasam, quum de parentum suorum salute sollicita ex ipso responsum tulisset eos, quoniam extra Romanam Ecclesiam diem obiissent, haud dubie aeternis ignibus addictos esse, hinc tactam commiseratione perpetuis fletibus et moerore propemodum confectam fuisse, donec Iesuita, ne despondero, inquit, animum, est enim modus vt ipsi aeque ac tu salutem consequantur. Quippe mater Catholica Romana Ecclesia multos habet modos salutis, illis etiam concedendos animabus quae in inferno puniuntur. His auditis illa gemebunda ac prae gaudio lacrymas fundens, ne illum modum mihi explicare recuses, inquit. Ille ait praesentem esse salutem si effodiantur illorum ossa, et a Catholico sacerdote baptizentur, sic illi statim fient Catholici. Effodiunt itaque mortuorum tumulos, adstante et vidente filia, educunt ossa, et Iesuita aquae benedicit, eamque ossibus superinfundit, nomen baptizatis mutat, repositisque in tumulos iterum reliquiis, abeatis, inquit, in paradisum, ecce Catholici facti estis.

[31] Vicarii baptismi morem Marcionitis etiam tribuit Chrysostomus in 1 Cor. 15. et ex eo Theophylactus atque Harmenopulus praecipue pag. 564. de sectis. Adde Grotium ad 1 Cor. XV, 22. W. Wall Historiam paedobaptismi p. 239 sq. et Antonium van Daalen diss. de Antiquitatibus p. 137. Ast vero Marcionitas baptismum vicarium adhibuisse, non supra omnem dubitationem positum esse ostendit S. V. Walchius H. E. N. T. p. 855.

pag. 365. *innumeri praecipue* vero, quoniam munera lustrica afferre necesse *fortuna pollentes, qui baptizationis tempore funem quo campana ligata est, tangunt, ac suffraganeo praeeunte omnes pariter respondent ac campanae nomen ingeminant, vesteque noua eam induunt.* Confer *G. H. Goezii* diatriben de baptismo campanarum. Lubec. 1712. Exemplum eiusmodi litterarum quibus Senatus Tenstadiensis A. 1516. ad campanae baptismum, vt patrinorum partes obeat, inuitatur, babes in Ioan. Christoph. Olearii Syntagmate 1. rerum Thuringicarum p. 364 sq. et quoniam perbreues sunt, hoc etiam loco pace vt confido lectoris a me apponentur:

Denen Ehrsamen, Weisen, Bürgermeistern zu Tenstett, unsern besonders günstigen Förderern. Unsere freundliche Dienste zuvor, Ehrsame, Weise Herren. Wir sind willens, wills Gott, unsere Glocken auf den Sonntag Exaltationis S. Crucis nächstkommende, nach Ordnung der heiligen christlichen Kirchen, zu weihen und taufen zu lassen; ist unsere gütliche Bitte, wollet auf vermeldte Zeit um Gottes Willen bey uns, samt andern unsern guten Freunden, erscheinen, und Groß-Pate mit seyn. Wollet das Lohn von dem Allmächtigen Gott, und dem Patrono S. Sixto und der heiligen Jungfrauen S. Julianen nehmen. So wollen wirs willig gerne verdienen. Datum Sonntag nach Egidii, Anno 1516.

Curt und Clauß Vitzthum von Eckstett, samt den Altar-Leuten.

Cum sacro baptismo infantum vel Catechumenorum in veteri ecclesia coniunctum erat *chrisma* siue vnctio totius corporis recens baptizatorum, velut athletarum Christi, facta oleo ἐποϱκιστῷ, vt *Cyrillus* Hierosol. auctor est Catechesi Mystagog. 2. p. 285. ad exemplum Christi Spiritu S. post baptismum vncti, id. pag. 289. De illo more videri possunt *Nicolaus Cabasilas* libro 3. de vita in Christo, *Grotius* Epist. 357, 350, 318. *B. Bebelius* Saec. 4. Tomo 2. p. 783 sq. *Salmasius* in apparatu ad primatum Papae pag. 84. vbi peculiarem suum de Chrismate tractatum memorat, sed numquam editum, *Cotelerius* ad Patres Apostolicos Tomo 1. p. 287 sq. *Edm. Martene* lib. 1. de Ecclesiae ritibus p. 120 sq. *Elmenhorstius* p. 144. ad Gennadium de dogmatibus Ecclesiasticis. *Petrus Arndius* lib. 2. concordiae de VII. sacramentis, *Turrianus* II, 17 et 18. pro epistolis Pontificum, pag. 239 sqq. et ad Constitut. Apostol. III, 16. et VII, 23. 28. Per huiusmodi confirmationem siue per hoc Chrisma etiam baptismi ab haereticis quibusdam [32] vt Nouatianis, Arianis, Macedonianis, Apol-

[32] Alios Haereticos rebaptizabant, illos praecipue, qui circa baptismum ipsum aliquid mutarent: ne dicam fuisse qui cum Agrippino et Cypriano baptismum haereticorum quorumcunque valere inficiarentur, quod Stephano Episcopo Rom. et plerisque aliis merito haud

Apollinaristis et Tessarescaedecatitis dati vim suscitari plerique existimabant: Quorundam vt Meletianorum, Nestorianorum, Eutychianorum et Donatistarum ne Chrismatio quidem a Catholicis iterabatur, sed sola manus impositione et ieiunio renouabatur. Vide *Theodori Studitae* Epistolas T. V. Operum Sirmondi p. 324. *Quesnellum* ad Leonem M. p. 795 sq. et 910. b. et *Ioannem Morinum* lib. 9. de poenitentia cap. 11. in quibusdam Ecclesiis totum confirmationis sacramentum non chrismate, sed sola manuum impositione celebratum est. Confer *Grotii* Epist. 329. Duplicis etiam chrismatis vsus in veteri Ecclesia, vnius, antequam in aquam descenderent baptizandi, vide *Menardum* p. 73 sq. ad Gregorii Sacramentarium: alterius statim post baptismum. Confer *Thom. Milles* ad Cyrill. pag. 289. et *Iosephi Binghami* Orig. ecclesiast. XI, 9. priore totum corpus, tanquam athletarum aduersus daemonem pugnaturorum: posteriore frons, aures, nares et pectus (*Cyrill.* p. 290.) inungebantur. Chrismate huiusmodi hodieque vtuntur praeter Romanam ecclesiam Christiani Graeci et alii plerique Orientales. Confirmationis quaedam species per manuum impositionem et benedictionem etiamnum in vsu est apud Anglos, atque in quibusdam ecclesiis etiam nostris Lutheranis, vt Pomeranicis, Luneburgensibus, Holsaticis, aliisque. Confer *Iulii Schmidt* gründlichen Bericht von dem erbaulichen ritu der Firmung, samt angehängten Cerimonien, so bey der Firmung in unsern evangelischen Kirchen üblich, Hanouerae 1661, 8. *Trogilli Arnkiel* christliche Confirmation der Catechumenen. Slesuici 1694, 4. quo libro ritum illum in Holsatia reducendum suasit, et Principi suo persuasit, cuius in calce libri de ea re mandatum typis expressum exstat. Is ritus vt reducatur etiam optat *Iustus Henningus Boehmerus* dissertat. praeliminari Tom. 3. Iuris Ecclesiastici p. 83 sq. *Christoph. Matthaeus Pfaffius* in dissertat. de confirmatione Catechumenorum in Ecclesiis Aug. Confessionis vsitata, itemque de confirmatione Anglicana. Tubingae 1723, 4. Adde Nachricht von der im Herzogthum Würtemberg eingeführten Confirmation. Stuttgardiae 1722, 4. Ceterum confirmationem esse sacramentum proprie dictum N. T. hoc est ritum externum a Christo praeceptum, sub conditione promissionis impetrandae (alioqui enim sacramentum de quacunque re et actione sacra dici nemo ignorat) inficiantur Protestantes. Videatur; *Hugo Grotius* Epistola 329. *Marcus Antonius de Dominis* lib. 5. de republ. ecclesiastica c. 5. § 7 seq. B. *Samuel Benedictus Carpzouius* in Antimasenio p. 992 seq. *Benedictus Pictetus* in Theologia Christiana XV, 35. T. 2. p. 686 sq. *Ioan. Dallaeus* libris tribus de confirmatione, qui cum libris de ex-

 trema

haud placuit. Vide quae Viri docti ad Cyprianum, et contra Donatistas Augustinus: ad Facundi librum X. Sirmondus, Baluzius ad Vincentium Lerinensem, Beueregius ad Canonem 47. Apostol. et Launoius parte 8. Epistola 15.

trema vnctione prodiere Geneuae 1659, 4. et libro secundo apologetico contra Hammondum de cultibus Latinorum religiosis, Geneuae 1671, 4. qui quum improbare etiam ritum illum videatur, chrismationemque [33] et manus impositionem a baptismi caerimoniis diuersam in veteri Ecclesia obtinuisse neget, atque chrismationem affirmet saeculo duodecimo demum apud Latinos auulsam, impugnatus est non modo a Pontificiis, vt *Ioanne Samboeuvio*, siue *de Sainte Boeuve* in libro de Sacramentis confirmationis et vnctionis extremae, Paris. 1686. 4. de quo Elias du Pin Tom. 18. Bibl. scriptor. Ecclesiastic. p. 200. sed etiam inter ipsos Protestantes praecipue ab Anglis vt *Ieremia Tayloro* in Tractatu de confirmatione, et *Henr. Hammondo* lib. de confirmatione, qui Oxoniae editus est 1661, 8. et Tomo 4. Operum Hammondi pag. 851. cum praefat. Humfredi Sarisburiensis. Londini 1674, 1684, fol. recusus. De confirmatione praeterea videndi interpretes Epistolae ad Hebraeos cap. VI. v. 2. *Guilielm. Beyerus* de sacramento confirmationis. Antwerp. 1650, 8. *Ioseph. Maria Suaresius* in corollariis de agnis Dei p. 125 sqq. qui etiam de sponsoribus confirmationis a patrinis baptismi distinctis agit pag. 131. *Edmundus Martene* de ritibus sacris Ecclesiasticis lib. 1. p. 232 sqq. qui varios ordines siue formulas veteres confirmationis refert p. 249 sqq. *Stanislaus Hosius* Operum p. 89 seq. *Rosweidus* ad Paullinum p. 858. *Menardus* ad Gregorii sacramentarium p. 143 seq. *Iosephus Vicecomes* in obseruationum Ecclesiasticar. volumine [34] secundo, in quo veteres Confirmationis caerimoniae demonstrantur. Mediolani 1618, 4. *Petrus Arcudius* in concordia vtriusque Ecclesiae circa septem sacramentorum administrationem. *Lucas Holstenius* in dissertatione duplici de forma et ministro sacramenti Confirmationis apud Graecos. Romae 1666, 8. *Io. Morinus* in Operibus postumis. Parisiis 1703, 4. vbi et Holstenii dissertatio est recusa. *Paschalis Rapinus*, tomo secundo operis editi Paris. 1671, 4. cui titulus: *Le Christianisme fervant dans la primitive Eglise et languissant dans celle de nos dernieres Siecles* p. 383–588. vbi de confirmatione tractat. *Iosephus Augustinus Orsi* in dissertat. de Chrismate confirmatorio. Mediolani 1733, 4. *Michael Amatus* in dissert. de Opobalsami (Peruuiani) specie ad sacrum chrisma conficiendum requisita. Neapoli 1722, 4. *Iosephus Binghamus* Origin. Ecclesiastic. libro 12. *Dauid Blondellus* de Presbyteris et Episcopis p. 209 sqq. *Philippus Iacobus Hartmannus* in commentario de rebus christianorum sub Apostolis c. 17. p. 436 seq. *Danhauerus* Hodomor. spiritus Papaei Tom. 2. p. 449 sqq.

Gebh.

33 Confer M. V. de la Crose responsionem ad Euseb. Renaudotum in diario Gallico, *Europe savante* 1719. mense Augusto p. 268 sqq.

34 Primum est de ritibus baptismi, A. 1615. tertium et quartum de ritibus et apparatu Missae, A. 1620.

Gebh. Theodor. Meierus de tribus nouellorum nascentis Ecclesiae initiamentis baptismo, catechesi et manuum impositione. Helmstad. 1690, 4. *Godofr. Wegnerus* de confirmatione Catechumenorum in veteri Ecclesia. Regiom. 1692, 4. *Christoph. Timoth. Seidelius* in dissertatione, qua ostenditur, Pontificios in ritu confirmationis a praxi Ecclesiae Apostolicae plane aberrare. Helmstadii 1733, 4. Ceterum circa formam quoque Chrismatis variatum, quum in Ecclesia Romana in fronte vel vertice tantum aut in pectore vngant, Graeci vero, atque Syri etiam teste Seuero Alexandrino, vngant totum corpus. Graeci statim, vti Aethiopes [35] quoque iungunt chrisma baptismo: Latini vngunt post septimum a baptismo annum. Latini per Episcopum, Graeci per presbyterum etiam, confer *Bellarminum* libro de confirmatione c. 12 et 13. *Matthaeum Larroquanum* III, 7. Aduersarior. sacr. *Allatium* de Synodo Photiana pag. 523 sq. Ordo Confirmationis secundum vsum Aethiopum exstat Tomo 27. Bibl. Patrum edit. Lugd. p. 643. Officium sacri vnguenti in Graeca Ecclesia et de materia Chrismatis vide in Goari *Euchologio* p. 628. vsque 646. De formula confirmationis deprecatoria *Deus te vngat in vitam aeternam*, vide notas Benedictinorum ad S. Ambrosium Tom. 2. p. 360. Apud Fulbertum Carnotensem Epist. 1. haec exstat formula: *Deus, qui te regenerauit ex aqua et spiritu, ipse te linit chrismate salutis.* T. 18. Bibl. Patr. p. 4. Nota etiam sunt eruditis quae de confirmatione non iteranda, et per Episcopum vel presbyterum administranda, acriter disputata sunt inter Sirmondum Tom. 4. Opp. et Petrum Aurelium siue qui sub illo latet nomine Ioannem Vergerium de Haurance, Abbatem Sancyranum, Paris. 1646, fol. occasione Canonis Arausicani, de quo adeundus etiam Grotius Epistola saepius iam laudata 329. Combefisius ad Amphilochium p. 295. *Edm. Martene* lib. 1. de ritibus pag. 243. Catechumenis antequam ad sacram coenam admitterentur, datum *sal* velut in symbolum futurae communionis, de quo ritu vide Steph. Morini diss. 3. p. 109.

De ritu quo pedes pauperum lauare mos in Coena Domini, vide Francisci Orlendi librum de quo Acta Eruditorum T. 5. supplementi p. 176. et Doctoris mei Thomae Ittigii τοῦ μακαρίτου diss. de pedilauio Christi imitando, Lips. 1699. Iac. Gretseri podoniptrum siue librum de more lauandi pedes peregrinorum et hospitum, cum eius Horte Crucis editum Ingolstad. 1610. Interpretes ad Ioan. XIII, 14. et 1 Timoth. V, 10. Claudii Espencaei Opera p. 931 sq. Cotelerii monumenta Ecclesiae Graecae p. 161. *Pompeii Sarnelli* epistolam ecclesiasticam XIII. vbi quaerit, quare tredecim non duodecim lauentur. *Hieron. Drexelium* T. 2. Operum p. 458 sq.

De

[35] Vide Rich. Simonem T. 1. Bibl. selectae p. 313.

De Agapis veterum Christianorum praeter interpretes Epistolae Iudae Apostoli versu 12. *Pompeius Sarnelli* Basilicographiae cap. 40. *Suicerus* in thesauro Ecclef. *Albaspinaeus* Obferuatt. Ecclef. lib. 1. cap. 18. et *Iustus Henningus Boehmer* in dissertationibus iuris Ecclesiastici antiqui ad Plinii Epistol. 97. libri 10. dissertatione 4. *Ioan. Fronto* in Epistola de Philotesiis veterum: *Fesselius* lib. 2. Aduerfar. c. 13. *Iustellus* ad Canonem XI. Concilii Laodiceni, *Beuvregius* ad Can. 74. Trullan. *Nicol. Commenus* p. 137 feq. praenot. mystagog. *Ioan. Hoornbekius* mifcell. facr. lib. 1. c. 20 et 21. *Hermannus Witsius* Meletem. Leidenfium pag. 490 fqq. *Ioan. Franc. Buddeus* in comment. de Ecclesia Apostolica pag. 833 feq. *Casp. Zieglerus* ad Lancelotum p. 1037. edit. Christi. Thomasii. *Cotelerius* ad Conft. Apoft. II, 28. *Anton. van Dale* in historia baptismorum fubiecta Aristeae de LXX. Interpretibus pag. 447, 449, 451 feq. *Matthias Zimmermannus* in libro, fiunt, non nafcuntur Christiani p. 16–22. *Ludov. Anton. Muratorius* Differt. fecunda adiecta Anecdotis Graecis. Patauii 1709, 4. editis. *Dougthaeus* in Analectis facris N. T. ad Iudae v. 12. *Martinus Lydius* in coena Dominica litteratorum p. 109 ff. *I. S. Menochius* in Trattenimenti eruditi P. 1. p. 163 fq. quibus addantur differtationes de hoc argumento *Balthasar. Stolbergii* adiecta eiusd. tractatui de foloecifmis et barbarifmis N. F. graecae dictioni falfo tributis, pag. 280. et recufa in Menthenii thefauro diff. theol. philol. in N. T. pag. 800. *Paulli Resenii*, duae. Havniae 1600. *Ioan. Hilperti.* ibid. 1656. *Io. Oldekoppii.* Helmft. 1636. *Phil. Ioannis Tilemanni, dicti Schenck*, adiuncta eiusdem commentario in epistol. Iudae. Marp. 1693, 8. *C. S. Schurzfleischii* Witteb. 1690. et in controuerfiis antiq. ecclef. fubiunctis compendio antiquitatum ecclesiasticar. cum S. V. Walchii praefatione edito. *Ioan. Nicol. Quistorpii* Rostoch. 1711. *Ioan. Gothofr. Haenfchelii.* Lipf. 1729. *Ioan. Gothofr. Moerlini.* ib. 1730. et *Gottlieb Schlegelii.* ib. 1756.

XXVI. De Sacrae Coenae fiue Eucharistiae ritibus agunt vetera monumenta, quae collecta funt a Georg. Caffandro in Liturgicis, quibus fubiunctus et Ordo Romanus de officio miffae. Liturgiae fub Iacobi et aliorum Apostolorum, ipsius etiam Christi et Mariae nomine iactatae: Liturgiae Basilii M. et Ioan. Chryfostomi faepius Graece et Latine editae, de quibus dixi ad Allatium de libris Ecclesiasticis Graecorum: et fcripta aliorum Patrum de ritu Miffae, Graecorumque recentiorum Latine vulgata a Claudio de Sainctes, Antwerp. 1562, 8. Variae liturgiae veteres infertae Tomo 1. et Tomo 27. fiue vltimo Bibliothecae Patrum editionis postremae Lugdunensis, in his Liturgia Nestoriana a Menefefo interpolata, de qua Rich. Simon Tom. 1. Bibl. felectae p. 289. Liturgica a Iac. Pamelio collecta. Colon. 1571, 4. 2 Tomis. Scriptores

res de diuinis officiis[36] a Melchiore Hittorpio editi Colon. 1568, fol. et per G. Ferrarium Rom. 1591. Parif. 1610, fol. *Cornelius Schultingius* in Bibliotheca Ecclesiastica. Colon. 1599. Liber sacramentorum Gregorii Papae, cum notis Hugonis Menardi Parif. 1647, 4. et in noua Operum Gregorii editione, quam Monachis Benedictinis debemus, Parif. 1705, fol. T. 3 Eiusdem Gregorii missam Graece versam esse a Georg. Codino et Emanuele Chrysolora testatur Leo Allatius de Georgiis p. 362 sq. Codices sacramentorum 900. annis vetustiores Ecclesiae Romanae et Gallicanae editi a Iosepho Maria Thomasio siue Caro. Rom. 1680, 4. De liturgia antiqua Hispanica, Gothica, Isidoriana, Mozarabica, Toletana, Mixta differit Ioan. Pinius, S. I. in praefatione T. 6. Actor. Sanctor. M. Iulii praemissa: quae differtatio deinde inserta est Vol. 3. Thesauri Antiquitatum Ecclesiasticar. p. 465 sqq. et seorsim excusa studio eiusdem Pinii. Romae 1740, fol. Codicem liturgicum ecclesiae vniuersae edidit Iosephus Aloisius Assemannus, cuius liber I et II. prodiit Romae 1749, 4. III. ibid. 1750. libri IV. Part. 1 et 2. ibid. 1751. P. 3 et 4. ibid. 1754. Varii ordines Missae celebrandae, editi ab *Edmundo Martene* lib. 1. de antiquis Ecclesiae ritibus pag. 454 seq. qui de precibus etiam Canoni Missae additis videndus p. 411 seq. 343 seq. Expositio Missae edita ad calcem Ordinis Romani T. 13. Bibl. Patr. Lugd. ex edit. Hittorpii p. 746–750. diuersa est ab ea, quam ante 900 annos scriptam vulgauit *Edm. Martene* lib. 1. de antiquis Ecclesiae ritibus pag. 434–454. Caroli M. libellus ad Alcuinum de Sacrificio Missae et ratione rituum Ecclesiae a Wolfgango Lazio cum aliis eiusdem argumenti opusculis editus Antw. 1560, 8. Ioan. Bona in libris 2. rerum liturgicarum, quibus subiecit Missam latinam veterem, quam vulgauerut Matthias Flacius Argentinae 1557, 8. de qua vide etiam *Struuii* Bibl. antiquam A. 1706. p. 273 sq. et *Edmundum Martene* lib. 1. de antiquis Ecclesiae ritibus p. 481 sq. Io. Mabillonii de Liturgia Gallicana libri 3. et Tomus secundus musei Italici, Commentarius praeuius

[36] Sunt illi: Ordo Romanus, Isidorus Hisp. Alcuinus, Amalarius, Rabanus Maurus, Walafridus Strabo, Berno, Micrologus, Iuo, Hildeberti Cenomanensis (quod sub Mauricii Senonensis nomine edidi) de ritibus Missae carmen, Radulphus de Riuo, et Missae expositio breuis ex antiquis libris, quam habes etiam T. 13. Bibl. Patrum edit. Lugd. p. 746 - 750. diuersam ab ea quam ante 900. annos scriptam vulgauit Edm. Martene lib. 1. de antiquis ritibus pag. 434 – 454. Liturgiarum Orientalium corpus quod edere voluit Rich. Simon quem vide T. 2. Bibl. selectae p. 173. cum orbe erudito communicauit Eusebius Renaudot. Parif. 1716. duobis tomis in forma quadripartita. De variis Liturgiis consulendus Ioannes Bona libro rerum Liturgicarum primo, et Edmundus Martene lib. 1. de ritibus p 266 sqq. De Graecis notaui nonnulla ad Allatium de libris Ecclesiasticis Graecorum. De Latinis differit Nic. Petr. Sibbern in libro de libris latinorum ecclesiasticis et liturgicis. Witteb. 1706, 8.

praeuius ad Ordinem Romanum etc. Liber Gallicus Paris. 1697, 8. a Grancolasio Doctore Sorbonico editus et 1715. recusus sub titulo: Veteres Liturgiae s. ratio missam celebrandi per singula saecula, in Ecclesiis Orientis pariter et Occidentis. Lazari Andreae Bocquilloti tractatus historicus de Liturgia Sacra Gallice editus Parisiis 1701. Seuerus Alexandrinus (siue Antiochenus potius) de ritibus sacrae Synaxeos apud *Syros* Christianos receptis Antwerp. 1577, 4. Syriace et Latine. Romae A. 1592 prodiit Syriace sine versione *Missale chaldaicum ad vsum Ecclesiae Maronitarum*; in quo XIV. Liturgiae (Iacobitarum) sed valde interpolatae. Eusebius Renaudotus omisit ex illis *Liturgiam Ioannis Patriarchae cognomento Barschouchan*, v. praefat. Tom. 2. p. 22. ceteras et longe plures e MS. versas Latine T. 2. exhibet. Missae Armenorum ordo Armenice et Latine. Romae 1642, 4. (*Matthaei Riuato*) Liturgia siue canon generalis Aethiopum, (qui paucis exceptis est Liturgia S. Basilii. vid. Renaudot. T. 1. pag. 172.) legitur ad calcem N. T. aethiopice editi Romae 1548. Latine Romae 1549. Liturgia *Coptica* apud Kircherum pag. 37 sq. Prodromi Copti: Dioscori Liturgia a Iobo Ludolfo *Aethiopice* et Latine edita in calce Lexici Aethiopici. De ritu Missae in magna Kairo, Hottingerus Tomo 5. Hist. Eccles. p. 53 sq. De variis Liturgiis conferatur *Honoratus de S. Maria* T. 3. Reflexionum criticarum dissert. 3. De liturgiis Orientalibus duas edidit dissertationes *Io. Guil. Ianus*. Witteb. 1724, 4. De liturgia graeca a Grabio ad normam veter. liturg. composita confer. *C. M. Pfaffius*. His addendi scriptores de officiis Ecclesiasticis Isidorus Hispalensis, Alcuinus, Beda siue quisquis auctor scripti de Officiis (quod Tomo 7. Operum Bedae legitur, quodque pro vix dignis illo Doctore collectaneis habet Quesnellus p. 551. ad Leonem M. Florus, Diaconus Lugdunensis, (saeculo IX. clarus) de actione missarum T. 15. Bibl. Patr. p. 62 sq. Hugo de S. Victore aliique supra c. 4. § 3. a nobis laudati et in Hittorpiana aliisque iam a nobis memoratis collectionibus fere obuii. E recentioribus *Cl. Villette* in libro, cui titulus: les raisons de l'office et ceremonies qui se font en l'Eglise Catholique Apostolique Romaine, Paris. 1611, 4. et Rothomagi 1638, 8. Alius nescio quo auctore: traité de la Messe et de l'Office Divin, où l'on trouve une explication litteraire des anciennes pratiques et des ceremonies de l'Eglise, appuyée sur l'autorité des Peres et des Conciles. *Carolus Guietus* Iesuita Gallus in *Ordine generalis et perpetuo diuini Officii recitandi*. fol. *Claudii de Vert* dissertation sur les mots de Messe et de Communion avec quelques digressions sur les Agapes, les Eulogies, le pain benit, l'ablution etc. Paris. 1694, 8. *Barthol. Corsetti* praxis SS. rituum ac caerimoniarum in missis sollemnibus. Venetiis 1654, 8. *Valentis Quaresimae*, Siculi, discorsi de' significati delle vesti, atti, gesti e altre ceremonie della Messa, Neapol. 1572, 8vo.

1576.

1576, 12. Mantuae 1578, 12. *Aemerici Hennequindi* interpretatio rerum, verborum et caerimoniarum in Missa. Paris. 1678, 8. *Augustinus de Herrera*, Hispanus, S. I. de origine et progressu in Ecclesia catholica rituum et caerimoniarum, quae in sancto missae sacrificio adhibentur. Hispali 1642, 4. *Idem* de origine et progressu officii diuini eiusque obseruationum catholicarum. ib. 1644, 4. *Gramolasii*, Doctoris Sorbonici, traité de la Messe ou l'on trouve une explication litterale des Cerimonies. Paris. 1713, 12. *Petri le Brun* explication litterale historique et dogmatique des prieres et des ceremonies de la Messe Paris. 1716, 8. quatuor voluminibus. *Gouldii* traité du S. sacrifice de la Messe avec l'explication des cerimonies. Paris. 1724, 12. *Dominici Georgii* de liturgia Romani Pontificis in sollemni celebratione missarum libri duo. Rom. 1731, 4. *Benedicti XIV.* P. R. exercitationes liturgicae de diuino officio. Rom. 1754, 4. Io. Voisinius quoque opus Liturgicum 2. vel. 3. tomis in folio molitus est teste Rich. Simonio II, 34. Epist. select. p. 225. sed lucem quod sciamus haud vidit. De origine liturgiae eucharisticae vniuersa accurate disserit S. V. *Ioan. Aug. Ernesti* in Antimuratorio p. 16. ostendens pag. 19. tum, quum ardor pristinus paullatim refrixisset, in tantaque multitudine eorum, qui sacra facerent, propagata longe lateque religione christiana multi reperirentur, quorum nimis tenuis δύναμις esset, denique nonnulli antistitum eloquentiae gloriam nimis appeterent, formularum scriptarum et certarum consuetudinem natam esse. Quibus auctoribus singulae partes in Missa receptae sint, notat breuiter Honorius Augustodunensis in Gemma Animae l. 1. c. 86–90. Tom. 20. Bibl. Patrum edit. Lugd. p. 1058 sq. Historiam missae italico sermone edidit *Franciscus Argelati*. Venetiis 1745, 8.

De coenae Dominicae, qualis a Christo ipso post coenam paschalem instituta fuit, ritibus et forma agunt *Iosephus Scaliger* libro 6. de emendatione temporum p. 572 sq. *Paullus Fagius* ad Targum Onkelos Deuteron. VIII. *Io. Buxtorfius* in diss. de coenae dominicae primae ritibus et forma, quae extat inter eius dissertationes Philologico-Theologicas, vbi et Vindiciae huius diatribes aduersus Ludouicum Capellum subiiciuntur. *Huetius* p. 276 sq. Alnetanarum quaestionum, *Iacobus Lydius* in sacra coena litteratorum, Tomo 10. fasciculorum Crenii. *Rudolphus Cudworth* in vera sententia siue recto iudicio de coena Domini, libello erudito Anglice edito, fol. *Io. Owenus* p. 427 sq. Theologumenon. *Richardus Simon* in collatione caerimoniarum Iudaicarum cum Ecclesiasticis, quam Leonis Murinensis libro de ritibus Hebraeorum is subiunxit, et ex Gallico Latine vertit Io. Valentinus Grosgebauerus. *Christoph. Matth. Pfaffius* in diss. de oblatione Eucharistiae in primitiua ecclesia vsitata, quam subiunxit fragmentis S. Irenaei editis Hagae 1715, 8. *Martin. Chladenius* in diss. de ver-

bis S coenae ex formula Iudaica non explicandis. Witteb. 1711. et *Sal. Deylingius* de Eucharistiae origine ex ritu Iudaeorum paschali non repetenda. Lips. 1734, 4. Quomodo Christus benedixerit et an duobus vsus calicibus: et de ritu manibus sumendi agit *Michael Amatus*, presbyter Neapolitanus, diss. historico-dogmatica tertia et quarta. Neapoli 1728, 4. Ritus ac sententiam veteris Ecclesiae circa sacram Eucharistiam persequuntur: e nostratibus *Henricus Rixnerus* de institutis ac ritibus veterum Christianorum circa S. Eucharistiam, et de communione Laica, [37] peregrina ac praesanctificatorum Helmst. 1670, 1673, 4. D. *Dorscheus* ad diatyposin Concilii Nicaeni de S. Coena, et in Mysaria Missae: D. *Io. Fechtius* in elaborato opere de origine et superstitione Missarum in honorem Sanctorum celebratarum Lips. 1707, 4. *Ioach. Hildebrandus* in rituali Eucharistiae veter. Ecclesiae. Helmst. 1712, 4. et in arte bene moriendi cap. 5. vbi de Eucharistia infantibus et morti vicinis data, *B. Bebelius* Saec. 4. Tom. 2. p. 791–821. et *Ioan. Andr. Quenstedt* in differt. de sacrae Eucharistiae ritibus antiquis. Witteb. 1680. E Reformatis scriptoribus *Isaacus Casaubonus* aduersus Baronium Exerc. XVI. *Philippus Mornaeus* et *Edmundus Albertinus* in libris de Eucharistia, *Dauid Blondellus* de Eucharistia Vet. Ecclesiae, Sarrauii cura A. 1640.

[37] De communione Laica et peregrina Pompeius Sarnelli antiquae Basilicographiae c. 30. sq. et Lindebrogius ad Codicem Legum antiquarum p. 1380. Communionem peregrinam de transpositione Clerici in peregrinum ac deteriorem locum (Poenitentz Pfarre hodie vulgo appellant) explicat Philippus Tilemannus Schenck, Professor Marpurgensis, in diss. de communione peregrina eiusque apologia aduersus Ioannis Faës τοῦ μακαρίτου obelum peregrinitati peregrinae communionis fixum, Marpurg. 1695, 8. Iacobus Bornius, V. C. autem in commentat. de communione peregrina veteri Clericorum censura, Lips. 1742, 4. edita, communionem peregrinam censet esse poenae genus, Clericis, qui qua in re deliquerant, ab Episcopo, tanquam eorum iudice, impositae, ita vt a munere fuerint remoti, et in statum clericorum peregrinorum, in ecclesia viuentium, detrusi. Cum quo ex parte consentiunt Gabriel Albaspinaeus lib. 1. observ. c. 3. Philippus Priorius in dissertat. de litteris canonicis, aliique plures laudati S. V. I. G. Walchio in diss. de translationibus ministror. in vet. Ecclesia Ien. 1745. edita, quibus cognitio peregrina significat eam conditionem, qua illi propter certa delicta ab omnibus functionibus sacris essent prohibiti, in ordine autem ipso manerent eaque acciperent, quae ad vitam sustentandam requirerentur: iure tamen plenae portionis essent exclusi, donec per rectam poenitentiam officium possent recuperare. Schenckii sententiae propius accedit M. Anton. Dominicus in diss. de communione peregrina et abolitione poenitentiae canonicae. De communione laica disserunt Frider. Mendoza p. 1357 sq. ad Concil. Illiberitan. T. 1. Labbei, Dallaeus lib. 5. cap. 23. de cultibus Laicorum religiosis, aliique plures excitati ab eodem Walchio differt. laud. § 6 et 7. Ipsi Walchio communio laica fuit illud poenae genus, quo clericus ob grauiora delicta ordine sacro ita priuatus est, vt nunc omni officio, potestate atque auctoritate, etiam nomine clerici careret: non aliam, nisi laicorum propriam, prae se haberet conditionem atque omni spe destitutus esset, munus sacrum capessendi.

1640. editus, *Dallaeus* lib. 3-9. de cultibus religiosis Latinorum, *Claudius Salmasius* in libro de transsubstantiatione et in libro altero f. epistola ad Iulium Pacium de Hugonis Grotii voto pro pace, quos vtrosque sub laruato Simplicii Verini nomine vulgauit. *Matthaeus Larroquanus* in Historia Eucharistiae, Gallice edita Amst. 1671, 8. quae secunda editio melior est et castigatior, nomenque auctoris praefixum habens quod in priore desideratur. E Romanae Ecclesiae doctoribus denique *Iosephus Vicecomes* de antiquis Missae ritibus et apparatu, 2 Vol. Mediolan. 1620 et 1626, 4. *Theophilus Raynaudus* Tomo 6. Opp. qui inter alia missam pro defunctis veteri Ecclesiae ignotam, et mortuos nihil iuuare disputat: *Edmundus Martene* de ritibus Eccles. lib. 1. *Gabriel Albaspinaeus* in Obseruationibus Ecclesiasticis libro 1. et in scripto Gallico *de l'ancienne Police de l'Eglise sur l'administration de l'Eucharistie*. *Fronto Ducaeus* contra Mornaeum, *Perronus* a Michaele Fauchero oppugnatus. *Iac. Bolducus*, Capucinus, de initio et progressu Eucharistiae siue sacrificii panis Eucharistici per totum orbem, Lugd. 1640, 4. Inter veteres ipsos videndi maxime Iustinus Martyr Apolog. 1. p. 98. ac Cyrillus Hierosol. Catechesi mystagog. IV et V. Circa sententiam et ritus recentiorum Ecclesiarum orientalium, Graecae praecipue, consulenda sunt scripta, quae in vtramque partem edita sunt ab annis circiter quadraginta a Pontificiis, *Antonio Arnaldo, Nicolio, Allatio, Nihusio, Petro Arcudio* eiusque aduersario *Io. Baptista Catumsyrto, Richardo Simone, Eusebio Renaudoto*, aliisque: et a Protestantibus *Ioan. Claudio* (qui opus de perpetuitate fidei Ecclesiae Catholicae circa Eucharistiam Gallica qua scriptum est lingua erudite oppugnauit) a *Ioan. Henr. Hottingero, Elia Veilio, Thoma Smithò, Ioan. Aymonio* etc. vt omittam Cortesium Branam Maracaeum de Graecae et Latinae Missae consensu, editum Neapoli 1603, 8.

Christum ipsum de Eucharistia participasse, ac de pane et vino post benedictionem comedisse ac bibisse, contendit *Philippus Ioannes Schenck* in oblatione siue communione eiusque Apologia contra Ioannem Faës τὸν μακαρίτην, Pastorem Stadensis Ecclesiae, suadens vehementer, vt sacerdotes consecrantes etiam ipsi [38] communicent, neque a participatione Eucharistiae quam aliis impertiunt abstineant. Marpurg. 1695, 8. Pro contraria sententia videndus laudatus Faës in Christo incoenato, Brem. 1693, 8. De eo, vtrum sibi ipsi possit exhibere S. Coenam sacerdos vide Relationes innoxias A. 1720. pag. 904 sqq.

Ius consecrandi Laicis etiam tribuit Rigaltius in libello rarius obuio de quo Rich. Simon T. 1. Epist. select. 3. Grotius in dissertatione sine nomine edita de coenae administratione vbi Pastores non sunt, et Iustus Henningus

[38] Sic Romae olim receptum vsu notat Edm. Martene lib. 1. de antiquis Ecclesiae ritibus p. 419.

Boehmerus diss. 9. ad Plinii Epistolam et Tertulliani loca. Pro contraria sententia consulenda Gabrielis Albaspinaei obseruatio ad locum Tertulliani de exhortatione castitatis c. 7. Dionysii Petauii dissertatio de potestate consecrandi et sacrificandi Sacerdotibus a Deo concessa, Io. Harduini Opera selecta p. 297 sq. et H. Dodwelli Exercitatio de iure Laicorum sacerdotali, Lond. 1685, 8. Historiam huius controuersiae accurate recenset Eruditissimus *Ioan. Georg. Walchius* in dissert. de sacra Coena a laicis administranda, Ienae 1747. vbi is simul suam hac de quaestione sententiam expromit, eo redeuntem, posse in necessitatis § 26 rite determinatae casu, laicum panem ac vinum consecrare atque alteri porrigere, in primis vbi hoc occulte atque hac ratione fiat, vt nulla metuenda sit offensio.

Hugonis Grotii dissertationem an semper communicandum per symbola, examini subiecit Ioan. Cloppenburgius, quod et inter selectas eius dissertationes, et cum iam dicta Dodwelli diatriba, cui Grotii etiam ac Petauii iam dictae exercitationes iunctae sunt, prodiit.

Missas non priuatas modo sed quoque sollemnes plures eadem die ab vno sacerdote celebrari solitas probat Edmundus Martene lib. 1. de antiquis Ecclesiae ritibus p. 283. et Io. Bapt. Thiers in tomo priore libri postumi de superstitione, de quo Elias du Pin T. 18. p. 283 sq. Idem Thiersius in opere *de l'exposition du S. Sacrament* siue de sollemni ritu quo S. Eucharistia oculis fidelium exponitur, quod post priorem editionem Anni 1673, duobus libris auctius lucem vidit Paris. 1677, 12. inter alia aduersus frequentiam Missarum disputat, quam oppugnat etiam auctor Epistolae quae inscribitur: Lettre sur l'ancienne discipline de l'Eglise touchant la celebration de la Messe, Paris. 1708, 12. ne dicam quae aduersus frequentiam Communicandi scripsit Antonius Arnaldus libro celebratissimo *de la frequente Communion.* De Matthaei de Cracouia libro rituum expediat et deceat sacerdotes continuare Missas, vel Laicos frequenter communicare, edito Memmingae A. 1491. vide Eduardi Brown praefationem ad fasciculum rerum expetendarum ac fugiendarum, p. 31. De *missa sicca* exstat dissertatio *Ioan. Andr. Schmidii* quae prima est in Eiusdem Triga dissertationum historico-theologicar. Ienae 1692, 8. editarum. Contra *missarum solitariarum* vsum disputat *Dallaeus* IV, 5 – vlt. de religiosis cultibus Latinorum, quas nono demum saeculo inualuisse cap. 18. obseruat.

De Eucharistiae asseruatione et ad absentes transmissione multa Claudius Espencaeus opere postumo de adoratione Eucharistiae libro 2. vbi etiam de communione moribundorum, de Eucharistia data pueris, mortuisque et de reliquiarum Eucharistiae exustione. Ad ea quae aduersus S. Eucharistiae adorationem scripsit Io. Dallaeus libris de obiecto cultus religiosi, respondere conatus

tus est Iacobus Boileau, libro de adoratione Eucharistiae, Gallice edito Paris. 1685. quemadmodum et idem et Bossuetus in libro de communione sub vtraque specie, incassum enisi sunt refellere quae tum alii tum praecipue Georgius Calixtus libro de communione sub vtraque in medium attulerat. Videndus etiam libellus Hermanni Hamelmanni, Francof. 1557, 8. editus hoc titulo: *Cum Scriptura S. consensus XI. Conciliorum, aliquot Historiarum, et quorundam Hymnorum Ecclesiae, atque omnium fere Patrum qui ante Thomam Aquinatem vixerunt, in perpetuo vtriusque speciei Eucharistiae cunctis ex aequo fidelibus porrigendae vsu contextus ad Georgium Episcopum Mindensem. Communionem sub vna specie* institutioni Christi et vsui veteris Ecclesiae aduersam esse fatetur Concilium Constantiense, Tom. 8. Conc. Harduini pag. 381. et Tridentinum Tom. 10. pag. 120. Eam ad saeculum vsque XII. ignoratam esse non dubitat *Ioan. Bona* II, 18. Liturg. et *Ioan. Mabillonius* commentario praeuio ad ordin. Roman. (T. 2. Musei Italic.) pag. 61 sqq. Pluribus id ostendit, praeter *Georg. Calixtum* modo citatum, *Hector Gottfr. Masius* in dissertat. de communione aegrotorum sub vna contra Bossuetum, Hafniae 1688. et inter dissertationes eius iunctim editas Hamb. 1720, 4. pag. 222 sqq. Aduersus adorationem S. Eucharistiae accurate disputat *Ioan. Wilh. von der Lith*, in libro germanico: **Gründlicher Beweis, daß das Niederknien vor den Hostien in der Messe, den Gewohnheiten und Satzungen der alten christlichen Kirche zuwider.** Suobaci 1721, 8. De Eucharistia moribundorum et mortuorum disserunt *Ioan. Andr. Schmidius* in Decade dissertation. historicotheolog. diss. 1. et *Ioan. Andr. Gleichius* in dissert. Witteb. 1690. De Eucharistia infantum Ioan. Frid. Mayer. Lips. 1673. Corn. Dieter. Kochius. Helmst. 1724. Chr. Eberh. Weismannus in dissert. de praepostera Eucharistiae infantum in Ecclesiam reductione. Tub. 1744. Petrus Zornius in historia Eucharistiae infantum. Berolini 1736, 8. De Eulogiis vt alios iam omittamus Pompeius Sarnelli in Basilicographia c. 39. De oblatis quibus in nostra etiam Ecclesia vtimur, forma numorum repraesentantium Dominici corporis pretium, exstant singulares dissertationes praestantium Doctorum Ioan. Musaei, Christiani Kortholti, Andreae Kunadi, Ioan. Andreae Schmidii, Herm. Chr. Engelcken et Ioan. Sam. Straussii. Vide etiam Edmundum Martene lib. 1. de ritibus pag. 318 sq. 382 sq. Casparis Caluoerii rituale Ecclesiasticum T. 1. p. 595. De vasis sacris, in S. Coena administranda adhibitis commentatus est *Sebast. Paulli* in dissertatione de patena argentea Forocorneliensi, olim, vt fertur, S. Petri Chrysologi. Neapoli 1745 et 1749, 8. De calicibus eucharisticis veterum Christianorum *Ioan. Dougthaeus* libro singulari cum mantissa Faesii euulgato Bremae 1694, 8. De fatis calicis Eucharistici *Ioan. Andr. Schmidius* in dissertat. Helmstad. 1708 edita. Historiam fistulae

lae Eucharisticae euulgauit *Ioan. Vogtius* Bremae 1740, 4. De intinctione panis in vinum *Dallaeus* III, 27. de cultibus religiosis, et *Christo. Sontagius* in diss. Altorfii 1695. habita. De cereis ad S. Eucharistiam adhibitis *Ioan. Sartorius* Meletem. historicoecclesiastic. N. 3. De more vinum aqua diluendi *Io. Dan. Kluge*. Tremoniae 1736. De sicera in vsu S. Coenae non adhibenda *Ioan. Rud. Kieslingius*. Lipsiae 1745.

Latinam Ecclesiam ad octauum saeculum vsque indifferenter azymis et pane fermentato vsam esse in Eucharistia, contra Baronium probant Bona lib. 1. liturg. c. 23. et Sirmondus disquisit. de azymo T. 4. Opp. Vide etiam monitionem Bonae liturgicis praemissam, Franciscum Mariam Florentinium disquisitione de antiquo vsu fermentati panis et azymi, a filio edita: Allatium contra Creyghtonum pag. 475 sq. 567 seq. Edmundum Martene lib. 1. de ritibus p. 308 seq. Vossii theses Theol. p. 262 sq. Franciscum Burmannum parte 2. Exerc. pag. 315 sq. Tentzelii diss. select. Tom. 2. p. 330. Launoii dissertationem pro Sirmondi sententia, post auctoris obitum oblatam memorant Ephemerides Parisienses A. 1697. pag. 20.

Sirmondi sententiam impugnant Ioan. Ciampinus in coniecturis de perpetuo azymorum vsu, Franciscus a S. Augustino Macedo in tractatu de quo Leti, Italiae regnantis Tom. 3. pag. 200 sq. Mabillonius praefat. ad Tom. 3. Annal. Benedictin. et in diss. de pane Eucharistico azymo ac fermentato, Paris. 1674, 8. Christianus Lupus etc. Idem tamen Mabillonius Tom. 1. musei Italici p. 134. non diffitetur fermentum per Ecclesias missum fuisse nihil aliud quam Eucharistiam consecratam, non tantum Eulogias vt volebat Baronius. Idem cum Mabillonio fatetur etiam Schelstratenus, c. 7. de disciplina arcani contra Tentzelium: sed improbabili coniectura ait fermentum dictam, non quod ex fermentato pane esset, sed quod veluti fermentum vnionis esset massae ac corpori Christianorum.

Deinceps azymo solo Latini vtuntur, Graecis fermentatum solum constanter tenentibus. Confer Allatium contra Hottingerum p. 122 seq. et de Synodo Phot. p. 526. qui tamen Graecos a Pontifice Rom. permitti fermento vti obseruat, adeoque tanquam rem indifferentem haberi p. 6. et 21. libri de aetate in collatione ordinum apud Graecos. Azymis vsi etiam Ebionei,[39] Apollinaristae[40] et Iacobitae[41] atque etiamnum Armenii[42] atque Maronitae: vti

[39] S. Epiphanius haeresi 15. B. D. Ittigius de haeresiarchis p. 65 sq.

[40] Metrophanes Critopulus Confess. p. 94.

[41] Damascenus T. 1. pag. 647. sed hodie Iacobitae fermentato vtuntur, teste Nairono, Rich. Simone, aliisque.

[42] Faustus Naironus in Euoplia fidei Catholicae.

vti fermentato Nestoriani, Habessini, Russi. Azymitae ad traditionem Apostoli Petri prouocant, vide Cotelerium III. monument. p. 665. et Christum Eucharistiam quum institueret azymo vsum probant Scaliger de emendatione temporum p. 567. et Buxtorfius diss. Philologico-Theol. p. 296 seq. Pro fermentati [43] vsu videndus Meletius inter Opera Io. Damasceni T. I. edit. Michaelis le Quieu pag. 647 sq. et Maximus Peloponnesius Hiero-monachus in diss. de Eucharistia contra Latinos, cum versione Ienkini Thomasii edita inter huius dissertationes, Altdorf. 1712, 8. pag. 385 sq. Pro vsu azymi, auctor tractatus contra Graecos in auctario Steuartii pag. 569 seq. Barlaamus T. 26. Bibl. Patrum Lugd. p. 6 sq. Gennadius ib. p. 573 sq. Michael Nau in Ecclesiae Rom. Graecaeque effigie, dialogo IX. pag. 166 sq. Allatius de purgatorio p. 689 sq. et de consensu utriusque Ecclesiae p. 1163 sq. Fermentato pane vtuntur Orientales exceptis Armenis. vid. Eusebius Renaudotus Tom. I. Liturg. pag. 190. Syri etiam sal et oleum admiscent. pag. 191. Syros autem vsque ad octauum saeculum azymis vsos esse ostendit Assemannus Tom. I. Bibl. Orient. p. 489. Ceterum integram controuersiae huius historiam accurate recensuit S. V. *Ioan. Gottfried. Hermannus* in Historia concertationum de pane azymo et fermentato in coena Domini. Lipsiae 1737. 8.

XXVII. De poenitentia Ethnicorum *Andreae Luscinii*, Nylandri, dissertatio lucem vidit Aboae 1705, 8. cui adde *Christiani Falsteri* amoenitat. philolog. T. 2. pag. 100 sqq. et *Ioan. Munsterum* de poenitentia Ethnicorum. *Maimonidis* tractatum de natura et ratione poenitentiae apud Hebraeos post Anonymum et Ioan. Hilpertum vertit et notis illustrauit Io. Clauering. Oxonii 1705, 4. Idem argumentum ex Christianis persequuti sunt *Henr. Opitius* in dissertatione, quae doctrinam de poenitentia ex Iudaeorum mente exhibet. Kilonii 1682. *Andr. Boberg* duabus dissertationibus de ritibus poenitentium apud Hebraeos. Vpsal. 1739 et 1740. *Seb. Schmidius* in consideratione doctrinae de poenitentia apud Iudaeos, quae est dissertatio decima inter tredecim theologicas iunctim editas Argentorati 1681, 4. et *Ioan. David Steuckartus* in historia poenitentiae V. T. quae exstat parte 2 et 4. tentaminum eius sacrorum. Witteb. 1724, 8. editorum. Poenitentiae publicae, cui in veteri Ecclesia grauiora peccata, idololatria maxime, [44] adulterium et homicidium subiiciebatur: gradus, processus, ritus, relaxationem aliaque ad eandem vel nascentem et confirmatam, vel degenerantem atque exspirantem spectantia praeter alios omnes fuse

[43] Fermentum recentioribus Graecis προζύμι. Vide Cangium in hac voce.
[44] Ex Actor. XV, 20. vide Possinum ad S. Nili Epist. 2. p. 367.

fuse atque erudite persequutus est *Ioan. Morinus* Blesensis,[45] Congregat. Oratorii presbyter libris X. in opere erudito et laborioso de sacramento poenitentiae, post primam editionem Paris. 1650. iam bis excuso Brux. 1685. et Venet. 1702. fol. in quo etiam plures veteres poenitentiales libelli tum Orientalis tum Occidentalis Ecclesiae exhibentur, nec minus traditur quid Iudaei de poenitentia, confessione et excommunicatione statuerint. His addendae veteres formulae siue Ordines ad dandam Poenitentiam et peccata confitentibus absolutionem, in Edmundi Martene lib. 1. parte 2. de antiquis ritibus Ecclesiae p. 41 sq. Confessio Sacerdotis Missam facturi, part. 1. p. 534. Videndae etiam Ioan. Morini Exercitationes Ecclesiasticae, in quibus potissimum agitur de poenitentia et poenis Clericorum. De quibus adibis etiam Valesium ad Socratem p. 88. et obseruationes Ecclesiasticas Gabrielis Albaspinaei. De Graecis poenitentialibus libris a Ioan. Morino publicatis vide, quae disputata sunt Vol. 10. Bibl. Graecae p. 164 et 165. et de Latinis Vol. 11. pag. 74 sqq. Publicis tantum, neque illis omnibus, neutiquam vero priuatis criminibus poenitentia publica imposita fuit, vt contra Morinum fuse probat Iacobus Petitus ad poenitentiale Theodori Cantuariensis pag. 61 sqq. Initio videtur *moechis*, *homicidis* et *idololatris* nulla prorsus concessa fuisse publica poenitentia, quanquam a Deo poenitentes in gratiam recipi posse, et, modo vera ac seria poenitentia ducantur, recipi neutiquam negabant. *Moechos* primus admisit ad publicam poenitentiam Papa Zephyrinus, Montani discipulis vehementer contra obnitentibus, inque his Tertulliano cap. 5. de pudicitia, et Catholicis quibusdam in Africa Episcopis. *Idololatris* s. in Idololatriam *lapsis* poenitentia dari coepta est a Cypriano, tum mox Romae a Clero Romano, dum sedes vacaret, et a Cornelio exinde Papa. His acriter obstitere Nouatiani, pacem idololatris ab Ecclesia dari aut eos ad poenitentiam publicam admitti posse negantes. In Concilio I. Arelatensi, Apostatis qui communionem ante non petierint, eam in fine vitae negandam esse decernitur canone 23. *Homicidis* poenitentia concessa est canone 21 et 22. Ancyrano. De *Libellaticis* vide Binghami Origin. Eccles. L. XVI. cap. 4. Tobiam Pfannerum Observ. ecclesiast. pag. 1. obs. 2. pag. 147. Matthaeum Larroquanum aduersar. sacr. lib. 3. cap. 2. pag. 423. Christo. Matth. Pfaffium orig. iuris ecclesiast. p. 130. ac Seb. Niemanni et Conr. Dan. Frickii dissert. Ien. 1669. et Lips. 1694. De *Sacrificatis* confer Tob. Pfannerum l. c. Christi. Kortholtum de persequutionibus ecclesiae primaeuae p. 381. et Ioseph. Binghamum l. c. De *Traditoribus* Tob. Pfannerum lib. cit. p. 1. obs. 3. p. 226. et

Alb.

[45] Rich. Simon Bibl. choisie T. 2. c. 10. p. 151 sq. Du Pin T. 17. p. 229 sqq. Leonis Allatii Epistolam ad Morinum de poenitentia recentium Graecorum edidit Baluzius T. 1. Misc. p. 457.

Alb. Frickii dissertationes duas Lipf. 1737 et 1738. editas. De libellis pacis, qui lapsis dabantur, consule F. B. Ferrarium de epistol. Ecclesiast. p. 191. et I. A. Spiesii diss. Altorfii 1745. euulgatam. Canon 13. Nicaenus nemini in exitu vitae viaticum petenti negandum esse constituit, aliter quam decretum fuerat in Canonibus Concilii Eliberini quod A. C. 303. celebratum esse contendit illustrissimus Aguirre Tomo 2. Concil. Hispaniae p. 8. Constat tamen et hoc, graues peccatores, si post exhibitum viaticum iterum reconualuissent, non inter fideles statim computatos, sed inter poenitentes denuo reiectos atque ad *συγγὸν*[46] *βῆμα* siue *μετανοίας χώραν* detrusos iterum fuisse. Ante Montanum et Nouatianum rigidiores poenitentiae doctores. vide Cotelerium ad Constitut. Apostolic. II, 14. T. 1. Patr. Apostolicor. pag. 222. Nunquam vero poenitentia publica eidem homini super peccato repetito bis concessa, de quo idem Aguirre T. 2. pag. 358 sqq. et de poenis relapsorum p. 377 sqq. et de lapsis in peccatum carnis post baptismum, ne ordinentur, aut ne administrent ordines iam susceptos pag. 589 sqq. et Clerici quicunque in publicam poenitentiam incidissent, per totam vitam a clero exulare iussi sunt, non sane ob poenitentiam, sed ob atrox crimen confessum publicumque, cuius caussa poenitentiae obnoxii fuerant. Vide Nicol. Comnenum pag. 209. praenot. mystagogicarum. Nec iuuenibus data poenitentia sed adultis tantum, neque coniugatis nisi ex consensu partium, adde Baluz. ad homiliam 2. Caesarii Arelatensis Tom. 27. Bibl. Patrum pag. 341. Ita et feminae ad poenitentiam admissae, vt idem ad homiliam 1. p. 340. docet. De poenitentia relapso in haeresin imposita vide Martene I. Anecdotor. p. 1045. De poenitentia votiua Salmasium pag. 526. de coma. Varii porro poenitentiae gradus[47] erant iam ante Concilium Ancyranum A. C. 314. celebratum vsu recepti, per quos, in crimina prolapsi si feriae

[46] Vide de hac voce Casaubonum in Casaubonianis p. 148.

[47] Cum his gradibus poenitentiae conferunt nonnulli gradus initiationis in Mysteriis Gentium de quibus Olympiodorus: *ἐν τοῖς ἱεροῖς ἡγοῦντο μὲν αἱ πάνδημοι καθάρσεις, εἶτα ἐπὶ ταύταις αἱ ἀπορρητότεραι, μετὰ ταύτας, συστάσεις, καὶ ἐπὶ ταύταις μυήσεις, ἐν τέλει ἐποπτεῖαι.* De illis Mysteriis Gentium videndi Io. Filesacus lib. 2. electorum p. 113 sq. Io. Meursius libro de Eleusinae Cereris sacro, Lugd. Batav. 1609. 4. et Tomo 7. thesauri Gronouiani: Bullialdus ad Theonem p. 217 sq. Petauius ad Themistium pag. 413. edit. Harduini. Priceus et alii ad Apuleium lib. XI. Milef. Casaubonus et Salmasius ad Spartiani Hadrianum c. 13. Ioan. Phil. Pfeifferus Graec. Antiq. p. 99 sqq. Petrus Halloix T. 1. pag. 696 sqq. de vitis Patrum Oriental. Ioan. Salenius in differt. de Orgiis Bacchi, Holm. 1696, 8. Henning. Forelius de mysteriis Eleusiniis. Vpsal. 1707, 8. Petrus Zornius Opusc. Sacr. T. 1. p. 244 sqq. 289 et 297. Ioan. Ern. Floerkius in libro de crimine coniurationis spirituum cap. sexto, quod est de magia caerimoniali et Theurgia. Ienae 1721, 4. et Guilielmus Warburtonus Vol. 1. Diuinae Mosis missionis p. 131-252. edit. anni 1742. qui in mysteriis vnitatem Dei et praemia ac poenas futurae vitae reuelata fuisse censet.

emendationis fidem fecissent, paullatim cum Ecclesia iterum reconciliabantur. Illi gradus sunt, [48] fletus, auditio, substratio, consistentia. Quum scilicet peccator peccata sua coram sacerdote confessus, seriumque super illa dolorem testatus fuisset, in *fletu* siue primo gradu poenitentiae extra Ecclesiae tectum sub dio (confer Christoph. Sonntagii Exercitationem de *hiemantibus* s. *Χειμαζομένοις* Altdorf. 1705. et Ioan. Andr. Cnoblachii differt. de eod. argumento. Witteb. 1708.) versantes, barba vel tonsa vel incompta, lugubri habitu, cilicio induti ac cinere conspersi (vide Thom. Milles ad Cyrillum Hierosol. pag. 27.) ante fores Ecclesiae stabant flentes, et a fidelibus pacem exorabant. (Baluz. ad homiliam 1. Caesarii Arelat.) Hoc quum per statum tempus fecissent, ad *ἀκρόασιν* siue *auditionem* admittebantur, qui secundus poenitentiae gradus fuit, quo inter Catechumenos, in aditu templi s. exteriore parte erat illis orandum atque commorandum. Ad hunc gradum pertinent, quae Theodoretus Epistola 77. T. 3. p. 947. differit. Tertius gradus *ὑπόπτωσις substratio* erat, quum postea liceret ipsis templum ipsum ingredi, sed ita vt retro ambonem sese prosternerent et deinde cum Catechumenis iterum egrederentur. Hoc quum per aliquot annos, menses vel quodcunque tempus definitum fuisset, frequentassent, tunc ad quartum poenitentiae gradum *σύστασιν consistentiam* admittebantur, qua integrum erat illis inter fideles stare et orare, nondum vero ad *μέθεξιν* sacrae Synaxeos accedere. Quod demum licebat, quum per poenitentiam absolutam Ecclesiae plene reconciliati inter fideles iterum computarentur. Hanc veteris Ecclesiae disciplinam circa poenitentiam illustrant praeter *Ioannem Morinum* in iam laudato praeclaro opere de sacramento poenitentiae, *Ioannem Lensaeum* in libro de ecclesiastica satisfactione poenitentis contra Benedictum Aretium, Louanii 1585, 8. et *Hug. Grotium* in discussione Apologetici Riuetiani, T. 3. Opp. p. 735 sqq. *Iac. Sirmondus* in historia poenitentiae Paris. 1651, 8. T. 3, opusculorum atque inter Opera iunctim edita Paris. 1696, fol. Tomo IV. et ad calcem dissertationum IV. *Ioan. Bartholdi Niemeieri* Theologi Helmst. de disciplina Ecclesiastica, Helmst. 1702, 4. Auctor libri Anglice editi (Presbyter Anglicanus Nathanael Marshal. v. Guil. Whistonum in vita Sam. Clarkii p. 78.) the penitential Discipline of the Church. Lond. 1714, 8. *M. Anton. Dominicus* in differt. de communione peregrina et abolitione poenitentiae canonicae edita 1645. *Ioannes d'Artis* de canonica Ecclesiae disciplina circa sacramenta atque adeo poenitentiam. Parisiis 1625, 8. et in Operibus a Douiatio iunctim editis Parisiis 1656, fol. *Gabriel Albaspinaeus*, Aurelianensis Episcopus, in

[48] Vide Nicol. Comnenum pag. 230. praenot. mystagog. Iac. Goarum ad Euchologium p. 22. Matthaei Blastonis syntagma T. 2. Beuerig. p. 177. Basilica T. VII. p. 651 et 691. Ius Graecoromanum T. 1. p. 53 et 56.

in libro 1. Gallice editi operis *de l'ancienne police de l'Eglise sur l'administration de l'Eucharistie*,[49] et in obseruationibus Ecclesiasticis, quae Paris. 1623. et curante Gebh. Theodoro Meiero Helmstad. 1672, 4. prodierunt, et in epitomen etiam redactae notisque illustratae sunt a Ioan. Georgio Kettenbeilio, ibid. 1657, 4. *Ioan. Filesacus* in Syntagmate de poenitentia, Parisiis 1633, 8. *Pompeius Sarnelli* in antiqua Basilicographia cap. 18 sq. *Ioan. Bona* lib. 1. rerum liturgic. c. 17. *Marianus Victorius* Reatinus idem cuius eruditae in Hieronymum notae extant, Historia de sacramento Confessionis et de antiquis poenitentiis. Rom. 1621, 8. *Dionysius Petauius* ad haeresin 59. Epiphanii et in appendice ad Epiphanianas animaduersiones opposita Maturini Simonii dispunctionibus de poenitentiae ritu in veteri Ecclesia editis Paris. 1624. et in diatriba de poenitentia et reconciliatione, veteris Ecclesiae moribus recepta, in notis ad Synesium pag. 60 sq. et libris VIII. de poenitentia publica et praeparatione ad Communionem, Gallice Paris. 1644, 4. et e Gallico Latine in Amstelodamensi editione dogmatum eius Theologicorum Tom. 4. A. 1700. *Ioannes Forbesius* libro XII. instructionum historico-theologicarum, *Suicerus* in μετάνοια, ἀκροάομαι, ὑποπίπτωσις, προσκλαυσις etc. ac capite 1. obseruationum sacrarum. *Lindebrogius* ad Codicem Legum antiquar. p. 1392. *Matthaeus Larroquanus* libro Aduersariorum sacrorum tertio: *Ioan. Hoornbeckius* cap. 16. Miscellaneorum sacrorum, *Ioan. Iacobus Hottingerus* in biga dissertationum de poenitentia primitiuae et Romanae Ecclesiae, Tiguri 1706, 4. D. *Aegidii Strauchii* exercitatio de priscis poenitentium ritibus, *Io. Henichius* de poenitentia lapsorum, Rintelii 1659, 4. *Iacobus Goetten* libro 1. Obseruationum c. 8. B. *Antonii Reiseri* **kurze Anweisung, wie es in der Kirchen Gottes mit der öffentlichen Buß- und Sünden-Bekenntniß gehalten.** Francof. 1677, 12. *Balthasar Bebelius* Antiquit. Eccles. saeculi IV. Tom. 2. pag. 823 sq. *Emanuel Schelstratenus* in dissert. ad canon. II. concilii Antiocheni, c. 9. *Petrus de Marca* in dissertat. gallica de sacramento poenitentiae et inter postumas a Paullo Faget editas Paris. et Amstelod. 1669, 12. *Carol. Witasse* de sacramento poenitentiae, Paris. 1717. *Ioan. Mabillonius* praefat. ad Acta Benedictin. saec. III. p. 60 sq. *Christoph. Beyerus* in dissert. de magno veteris Ecclesiae circa poenitentes rigore. Lipsiae 1725. De cinerum aspersione, promissione capillorum, eliminatione ex Ecclesia etc. et aliis poenitentiae testandae, ritibus vide Menardum p. 221 sq. ad Gregorii M. librum sacramentorum. Salmasii Commentarius, quem de hoc argumento promittit p. 124. libri de Coma, non vidit lucem. De poenitentia Ecclesiastica in Ecclesiis Lutheranorum adeundi *Ioan. Frider. Knorrius* in dissert. de hoc argumento, Ienae 1700. euulgata. **Curieuses Bücher-Cabinet** LIII. p. 427. *Christianus Thomasius* ad Lancellottum p. 685. *I. H. Boehme-*

[49] Du Pin T. 17. pag. 139. et 141.

Boehmerus in iure Ecclesiastico, et *Christo. Matth. Pfaffius* in originibus iuris Ecclesiastici. . De confessione sacramentali libros IV. *Ioannis Dallaei*, Genev. 1661, 4. editos, oppugnandos sibi sumsit *Natalis Alexander* in diss. polemica aduersus Dallaeum Paris. 1678, 8. *Iacobus Boileau* in Historia Confessionis auricularis, Paris. 1683. et *Dionysius Sammarthanus*, Monachus Benedictinus, in libro Gallico, *traité de la Confession*, ibid. 1685, 8. Ante Dallaeum de illo argumento scripserat *Ioan. Filesacus* in variis Opusculis, diatriba quarta. Paris. 1614, 8. Natali Alexandro respondit Ioan. Guil. Ianus in animaduersionibus ad historiam confessionis auricularis. Witteb. 1716, 4. Iacobitas Confessionis vsum admittere negauit Gabriel Sionita, appendice ad Geographiam Nubiensem c. 14. sed eum refellit Abraham Ecchellensis ad Catalogum Hebed Iesu, vbi nec a Coptis reiici contendit. Rariores tamen in Ecclesia Orientali esse Confessiones quam in Latina, et in hac ante Concilium Tridentinum rariores fuisse fatetur Rich. Simon T. 2. Bibl. selectae p. 303. Confessionum formulas veteres vide apud Menardum ad sacramentarium Gregorii M. p. 224 sq. Io. Georgium Eccardum post Catechesin veterem Theotiscam p. 93 sq. tum apud iam laudatos Morinum, Edm. Martene, etc.

XXVIII. Vnctionem extremam non desunt [50] qui videre sibi videntur in Epistola Catholica Iacobi Apostoli V, 14. vbi tamen agitur potius de vnctione Medicinali, neutiquam contemnenda et multis commendata artis salutaris doctoribus, atque Iudaeis pridem vsitata. Conf. B. Korthulti disp. anti-Baronianam VI. Ioannis Marckii exercitat. textualem 45. Sam. Basnage ad A. C. 58. T. 1. Annal. pag. 691 sq. I. C. Danhauerum T. 2. Hodomoriae Papaeae pag. 464 sqq. Thom. Bartholinum de morbis biblicis N. XXVII. Salom. Deylingium P. 3. obseruat. sacr. pag. 481. et Conr. Ikenii differtat. de vnctione aegrotorum precibus iuncta et mutua offensionum confessione. Bremae 1749. Ita etiam sanctum oleum Graecorum, et Abyssinorum *Kandil* longe differt a Latinorum extrema vnctione, [51] vt ex Metrophanis Critopuli confessione ostendit *Chr. Sontagius* in differt. de Euchelaeo. Altorf. 1690. et fatetur *Ioan. Launoius*, cuius exstat liber de Sacramento vnctionis infirmorum Paris. 1643, 8. in quo Graecorum ritus attingit p. 346, 380, 404, 458, 544 etc. Vide etiam Grotium Epist. 353. Leonem Allatium de variis Graecorum opinationibus p. 118

[50] Stanislaus Hosius p. 163. Opp. Nic. Serrarius T. 2. Opusculor. Corn. Hazart in doctrina S. Iacobi Apostoli de extrema vnctione aegrotorum, 1661, 8. Belgice.

[51] Extremae vnctionis nomen vix auditum ante extrema Saeculi XII. notante Mabillonio, post sacram Communionem A. C. 850. administrata a Prudentio Episcopo Tricassino, idque vnicum exemplum sibi occurrisse idem Mabillonius testatur. Vide et memorias litterarias Treuoltinas A. 1710. p. 392.

pag. 118 ſeq. Rich. Simonis Bibl. ſelectam T. 1. p. 314. et Heineccii delineationem eccleſiae Graecae, P. 2. p. 199. Praeterea conſulendi Seldenus libro 2. de Synedriis p. 222 ſq. Stephanus Lemonius in notis ad Varia ſacra p. 1049 ſq. Hardtmannus de geſtis Chriſtianorum ſub Apoſtolis p. 224 ſq. Euchologium Iac. Goari notis illuſtratum pag. 728. Ioan. Andreae Schmidii diſſertatio de curatione morborum per oleum ſanctum Ienae 1695. Georgius Caſſander pag. 288 ſq. operum, et Ioach. Hildebrandus in arte moriendi cap. vlt. Combeſiſius ad Manuelem Calecam pag. 294. Ioan. Mabillonius in Actis ordinis Benedictin. praefat. ad ſaec. I. p. 47. Franc. Salmon in libro gallico, *traité de l'Etude des Conciles*, p. 78. Bartholdi Krakewitzii examen libri primi et ſecundi controuerſiae quintae generalis a Rob. Bellarmino pertractatae de ſacramento extremae vnctionis. Witteb. et Roſtoch. 1606, 8. Iacob. Hailbronnerus de extrema vnctione, ſcripto germanico oppugnatus a Iacobo Kellero. Monachii 1618, 4. Ioan. Erneſt. Frantzenius lib. 1. de funeribus veterum Chriſtianorum, cap. 9. Michael Amatus in diſſert. hiſtoricodogmaticomorali de opobalſami ſpecie ad ſacrum chriſma conficiendum requiſita. Neapoli 1722, 12. Ioannes praecipue Dallaeus de vnctione extrema Genev. 1659, 4. contra quem ſcripſit Samboeuuius, (de ſainte beuve) Pariſ. 1686. Formulas varias ſiue Ordines viſitandi et vngendi infirmos vide apud Edmundum Martene lib. 1. P. 2. de antiquis Eccleſiae ritibus p. 116 ſq. Apud laudatum Mabillonium Tom. 2. muſei Italici p. 113. in veteri ordine vngendi infirmum haec legitur precationis formula: *vt famulum tuum ab aegritudine liberatum et ſanitati donatum dextra tua erigas, virtute confirmes, poteſtate tuearis, Eccleſiae tuae ſanctisque tuis altaribus cum omni deſiderata proſperitate reſtituas.* Licite poſſe iterari extremam vnctionem in qualibet graui et periculoſa infirmitate, affirmant ſtatuta eccleſiae Leodienſis p. 844. T. 4. theſauri anecdotorum Martenii.

De ſacramento quod vocant *Ordinis* et de ſacramento *Matrimonii* infra c. XII. et XXI. dicendi locus dabitur, adeoque in praeſenti ſatis nobis erit paucos adhuc laudaſſe ſcriptores, qui de Orientalium et Latinae Eccleſiae conſenſu et diſſenſu circa ritus VII. Sacramentorum vniuerſe egerunt, *Petrum Arcudium* in Concordia Eccleſiae Occidentalis et Orientalis [52] in ſeptem ſacramentorum admini-

[52] Septem ſacramenta ſiue *μυστήρια* numerant etiam Graeci, vt Manuel Calecas de principiis fidei Catholicae Tom. 2. auctarii nouiſſimi Combeſiſiani p. 255 ſeq. Inter Latinos primus Hugo a S. Victore. Inde alii vt Ioan. Gerſon ea complectuntur hoc verſu: *abluo, firmo, cibo, piget, vngit et ordinat vxor.* Septem Sacramenta V. T. Ioanni Biermanno in opere de typis, quod Latine, Belgice et Germanice lucem vidit, et Moſes ac Chriſtus inſcribitur ſunt haec: *iris, circumciſio, tranſitus per mare rubrum cum paſchate, columna ignis et nubis, manna, aqua ex rupe, ſerpens aeneus.*

administratione, Parif. 1619, 1626, fol. eiusque aduerfarium *Ioan. Baptiftam Catumfirtum* [53] de vera vtriusque Ecclefiae Sacramentorum Concordia, Venet. 1632, 1633, 4. *Leonem Allatium* de Synodo Photiana p. 493 fq. qui obferuat ante Simeonem Theffalonicenfem et Matthaeum Blaftarem facramentorum feptem mentionem fieri in Synodo Cypria fub Germano Amathuntis Epifcopo A. C. 1260. *Rich. Simonem* ad Gabrielem Philadelphienfem pag. 267 feq. *Ioan. Forbefium* libro 9. Inftructionum Hiftorico-Theol. cap. 3 fq. qui Hugonem de S. Victore primum [54] circa A. C. 1130. feptem facramenta numeraffe monet: *Benedictum Pictetum* in Theologia Chriftiana edita Gallice Tom. 2. lib. 15. pag. 691 fq. Difputationum et controuerfiarum decifarum circa VII. Ecclefiae Romanae facramenta Tomos 2. Lugd. 1614, 4 fine typographi nomine vulgatos fub nomine *Io. Maldonati*, nec illius nec vllius ex Societate effe notatum in Bibliotheca Iefuitica Sotwelli pag. 476. *Ioannis d'Artis* Canonica Ecclefia difciplina circa VII. Sacramenta lucem vidit Parif. 1656, fol.

XXIX. De proceffionibus facris et ciuilibus Hebraeorum confulantur *Aloyfius Nouarinus* Electorum facrorum libro fecundo, qui infcribitur *circuitus facer*, vbi fufe differit de ritu Hebraeorum aliarumque gentium in facrificiis et aliis facris circumeundi altaria; et Exercitatio *Ioan. Cafpar. Kregelii*, Sangerhufani, de hoc argumento, quae prodiit Lipfiae 1712. quibus addendus D. *Io. Francifcus Buddeus* in diatriba duplici de ritibus Ecclefiae Latinae Iudaicis, parerg. Theolog. p. 73 fq. et *Iac. Frider. Reimmannus* in hiftoria theologiae Iudaeorum germanice edita, p. 368. De facris Gentilium proceffionibus ac pompis exftant praeclarae ad Callimachum *Ezechielis Spanhemii* obferuationes p. 721 fq. D. *Paulli Antonii* differtatio, Lipfiae 1684. quibus iungi poffunt *Ioan. Filefacus* in differtatione de caerimoniis § 11. p. 181. Lib. 2. Selectorum, et Cafaubonus in notis ad Aelii Lampridii Commodum. De proceffionibus in Ecclefia Romana vfitatis confer *Nicolai Serarii* facros Peripateticos fiue libros duos de facris Ecclefiae Catholicae proceffionibus Colon. 1607, 8. atque inter opufcula iunctim Mogunt. 1611, fol. excufa Tomo 3. *Iacobi Gretferi* libros totidem de Ecclefiae Romanae proceffionibus fiue fupplicationibus, Ingolftad. 1606, 4. et Germanice, eiusdem Gretferi et interpretis *Conradi Vetteri* Procefsion-Buch, oder Erklärungen von den heiligen Betfahrten, Creutzgängen und Procefsionen. In-

[53] Confer Rich. Simonis T. 3. Biblioth. Criticae pag. 223 fq. et Habertum ad Ecclefiae Graecae ἀρχιερατικὸν p. 357 fq.

[54] Antiquiores fcriptores, fi Emanuelem Schelftratenum audimus, ex religiofa arcani Difciplina nominare ifta in fcriptis fuis noluerunt: quod lepidum commentum refellit Wilh. Erneftus Tentzelius diff. felect. Tom. 2. p. 272 fq. Confer D. Gerh. Titium c. 11. de phrafibus veterum Ecclefiae Patrum p. 119 fq. et Chriftiani Dreieri controuerfias cum Pontificiis diff. XXXII. p. 969 feq.

Ingolstad. 1612, 12. et *Nicolai Sanderi* auctariolum ad Serarium Gretserumque de ritu Catholicarum processionum, Ipris 1640, 8. *Theophilum Raynaudum* in heteroclitis spiritualibus p. 323 sqq. *Iodocum Coccium* Tom. 2. thesauri catholici lib. 3. c. 7. pag. 271 sqq. *Iacobum Eveillon* de processionibus Ecclesiasticis, Parif. 1641, 8. *Ioannem Faes* libro de cereis baptismalibus pag. 250 seq. vbi sigillatim de processionibus Neophytorum, et *Ioan. Adolphi Hartmanni* dissertat. de ambarualibus Pontificiorum. Marpurgi 1740, 4. Neque omittenda *Christiani Lupi* dissertatio de sacris processionibus quae nona est inter iunctim editas post auctoris fata Bruxellis A. 1690. Adde *Eliae du Pin* Bibliothecam Ecclesiasticorum scriptorum Tomo 18. pag. 135 sq. et *Processionale* Ambrosianum aliaque Lipenio in Bibl. Theolog. memorata, atque *Euchologium* Iacobi Goari p. 770. et *Gisbertum Voetium* Tomo 3. disp. select. pag. 960 seq. De variis processionum generibus *Menardus* ad sacramentarium Gregorii M. p. 177 seq. et *Mr. Vatar* des processions de l'Eglise, de leurs Antiquitez, utilitez, et des manieres d'y bien assister. Parif. 1705, 8. Recentiores ritus Ecclesiae R. in processionibus sacris recepti exponuntur in Rituali Romano p. 305 sqq.

XXX. De peregrinationibus religiosis Hierosolymam temporibus non sequioribus modo, vt ex Glabri Radulphi IV, 6. Antonius Pagi ad A. C. 1035. num. 5. sed iam olim susceptis Epistola celebris *Gregorii Nysseni* Graece et Latine vulgata est a *Petro Molinaeo*, qui notas et libellum proprium [55] de hoc argumento subiunxit, qua peregrinationes eiusmodi parum facere ad veram pietatem notauit. Hanov. 1607, 8. Eadem Nysseni Epistola Gallice vulgata a *Rob. Stephano* iuniore: sed et cum Molinaei editione conferendae Variae lectiones quas e MS. Caesareo publicauit *Lambecius* libro 5. pag. 81 sq. *Ioannes* quoque *Henricus Heideggerus* suae de peregrinationibus religiosis diatribae Nysseni Epistolam et pro ea Apologiam subiunxit, Tiguri 1670, 8. Vide et *Isaaci Casauboni* notas ad eiusdem Nysseni Epistolam alteram ad Eusthathium p. 60, 89 et 90. et *Ioan. Vpmarckii* diss. de peregrinationibus religiosis. Vpsal. 1704. De caussis petitae Hierosolymae disserit Petrus Wesselingius in praefatione ad Itinerarium vetus Hierosolymit. p. 540 sqq. Hodie sacra loca Hierosolymis inuisenti sumtus thalerorum septuaginta faciendi sunt, vt disces ex Io. Franc. Gemelli Carreri itinere T. 1. p. 181. De Peregrinationibus votiuis ac religiosis ad sepulcra Martyrum quae *opus sacramentale* dicuntur *Lucae Tudensi* II, 2. contra Albingenses. Tomo 25. Biblioth. Patrum pag. 215. agunt *Bellarminus* III, 8. de beatitudine et cultu Sanctorum, *Stanislaus Hosius* Tom. 1. Operum p. 348 seq. *Fronto Ducaeus* ad Chrysostomum Tomo 1. pag. 6. *Baluzius* ad

[55] Molinaei liber recusus est in theca secunda Bibliothecae librorum rariorum Burc. Gotth. Struuii. Ienae 1719, 4.

ad homiliam 3. Caesarii Arelatensis, *Theophilus Raynaudus* in heteroclitis spiritualibus p. 339 sqq. et *B. Bebelius* noster Antiquit. Eccles. Saec. IV. p. 1094. et parte 2. p. 845. Peregrinationes religiosas Romam susceptas memorant *Lupus Ferrariensis* Epist. CVI. aliique apud *Goldastum* notis ad Eginhardum de Vita Caroli M. p. 176 sq. inutiles pronunciare non dubitauit *Claudius Taurinensis*, in quem acerrime eo nomine inuehitur Ionas Aurelianensis libro 3. aduersus eum scripto p. 1240. (inter Orthodoxographa.) Praeter Romam, Compostellam, Treuirim, Aquisgranum, longe plura loca religiose adiri solita refert Rev. *Iacobus a Mellen* in diatriba de sacris itineribus Lubecensium. Lub. 1610, 4. Confer quae pro eiusmodi peregrinationibus sacris disputant *Bellarminus* loco memorato, *Iodocus Coccius* libro quinto thesauri catholici T. 1. p. 584 sqq. *Iacobus Gretserus* libris IV. de religiosis peregrinationibus, Ingolstad. 1606, 4. *Ludouicus Maraccius* in prodromo refutat. Alcorani Tomo IV. fol. 37. vbi Meccanis Muhamedanorum peregrinationibus suas opponit: *Ioan. Stalenus* (idem qui Papissam monstrosam et meram fabulam edidit) in vindiciis religiose peregrinantium, Colon. 1643, 8. *Caspar Loartes* de sacris peregrinationibus, reliquiis et diuitiis Colon. 1619, 4. Contra easdem praeter Molinaeum et Heideggerum iam laudatos, *Matthias Berneggerus* in Idolo Lauretano p. 131 sq. *Gisb. Voetius* Tomo 3. diss. select. vbi de peregrinationibus Compostellanis, p. 987 sq. Rev. D. *Michael Foertschius*, Theologus Ienensis, in diss. de peregrinationibus Iudaico Ethnico Pontificiis, Ien. 1705. et *Georgius Henr. Goetzius* in diatribe de peregrinationibus religiosis et de peregrinationibus orientalis eruditionis caussa susceptis. Lubecae 1706, 4. De peregrinatione religiosa Meccana a Muhamedanis suscipi solita *Albertus Bobouius* ad calcem itineris Abrahami Peritsol cum notis Thomae Hyde, p. 11 sq. et diligentissime *Ioan. Chardinus* T. VII. itineris in Persiam p. 364 sqq. Vide etiam quae Arabice MSS. seruat Bibl. Leidensis f. 431. de religiosa peregrinatione Muhamedanorum Hierosolymitana, Bethlehemitica et Hebronitica; et Isaac. Barrow Tom. IV. Opp. pag. 183 sqq. Exstat quoque in Bibliotheca Medicea liber MSS. Turcice pro commendandis peregrinationibus religiosis Meccam, Medinam, Hierosolymam et Hebronem. Vide Ioan. Georg. Schelhornii amoenitates litterarias T. 3. p. 215 sq. De Mahometis festo peregrinationis vide Abulfedam p. 120 et 128. adde Gagnerii notas p. 129 sqq. et Assemanni Bibl. Oriental. Tom. 3. p. 2. pag. DCLXXXVI. sq. De peregrinationibus Persarum Babyloniam ad Ali tumulum visendum, et Masihedum ad sepulcrum Imami Persae disserit *Engelbertus Kaempferus* amoenitatum exotericarum pag. 154 sqq. et de Iaponensium peregrinationibus religiosis idem Kaempferus lib. 3. Iaponiae cap. 4. De Germanorum peregrinationibus (Wallfahrten quasi Waldfahrten) ad lucos religiosos *Keyslerus* pag. 69. antiquitat. septentrionalium. XXXI.

XXXI. De ieiuniis Iudaeorum Codex Talmudicus תענית cum versione et notis *Danielis Lundii* [56] Sueci prodiit Traiecti ad Rhen. 1694, 8. et Tom. 2. Mishnae in edit. Surenhusiana p. 355 sq. R. Chananiae liber, de quo Wolfius Vol. 1. pag. 385. Bibl. Hebr. Abrah. Leuitae, de quo Acta Eruditor. Tom. 9. supplem. pag. 144 sq. Megillath Taanith, de quo Wolfius Vol. 2. pag. 1325. Bibl. Hebr. Eundem librum latine versum notisque instructum tractatui suo de festis Hebraeorum adiecit Ioannes Meyerus. R. Mosis Maimonidis tractatus de Ieiuniis Hebraeorum cum interpretatione Latina D. *Io. Benedicti Carpzouii* filii editus Lipsiae 1662, 4. R. Chananiae מגלת תענית R. Iosephi Caro דינים מתעניות siue Constitutiones de ieiuniis, R. Menasseh ben Israel de los cinco aiunos del ano, a saber et de *Tebet* et de *Ester*, et de *Tamuz*, et de *Ab*, et de *Guedalia*. Amstelod. 5440. (1650.) 12. E Christianis B. *Quenstadius* in antiquitatibus Biblicis, pag. 864 sq. *Cherubinus a S. Iosepho* T. 2. apparatus Biblici pag. 401 sqq. *Calmetus* in Dictionario, voce *Ieune*, et singularibus dissertationibus *Henr. Opitius*. Kil. 1680. *Gustauus Peringerus*. Holmiae 1684, 8. et *David Lundius*. Aboae 1696, 8. De ieiuniis sabbaticis *Paullus Theodorus Carpouius*. Rostoch. 1741. De ieiunio, nihil vnquam in lege Mosaica expresse praescriptum esse obseruat *Isaac. Barrow* Tom. 4. Opp. qui de vsibus ac fructibus ieiunii consulendus pag. 40 sqq. A Iudaeis morem illum ieiunandi ad Christianos deuenisse probat Georgius Hooperus eruditus auctor libri anglice editi sub titulo: a Discourse concerning Lent. Londini 1696, 8. De ieiunio, quod ieiunasse dicitur Noah quum per XL. dies pluuia diluuii in terram decideret, vide *Ioan. Gregorium* Anglum cap. 6. Obseruationum sacrarum, Tomo 9. Critic. sacr. De Mose, Elia, Daniele et Christo, per totidem dies ieiunantibus dixi in Codice Apocrypho Noui Test. p. 69. et Mosi quidem duplex quidam ieiunium tribuunt apud Suidam in *μῶυ*: Christum autem ieiunio suo pensasse quadraginta dies quos in Paradiso lapsurus exegerit Adamus, legas in Caesarii quaest. 60. Ceterum quandoquidem Pythagoras quoque a Laertio, Themistio et aliis per quadraginta dies ieiunasse legitur, hinc patet apud Porphyrium in Philosophi illius vita p. 39. verba *σπάνει τῶν ἀναγκαίων τεσσαράκοντα ἡμέρας διαμείναντα* non esse intelligenda cum Holstenio de inopia amicorum, sed rerum necessariarum et victus, quo per tantum temporis spatium Philosophus abstinuerit, vti de Simeone Stylite per quadraginta dies ieiunium ferente traditur a Theodorito in religiosa Historia, atque de Ioachimo Mariae Parente in Pseudo Iacobi Euangelio cap. 1. *καὶ ἐνήστευσεν ἡμέρας τεσσαράκοντα καὶ νύκτας τεσσαράκοντα.*

[56] Acta Eruditor. T. 3. supplem. p. 19.

Apud veteres Christianos ieiunandi multiplex mos ac diuersus, de quo vniuerse, videndi *Alphonsus Ciacconius* de ieiuniis et varia eorum apud antiquos obseruantia Rom. 1599, 4. et *Ioan. Filesacus* de Quadragesima, Paris. 1614. 8. quem e Ciacconio profecisse arguit Theophilus Raynaudus Tom. 11. Opp. pag. 480. *Rigaltius* ad Tertullianum de ieiunio. Baronius ad A. C. 57. *Valesius* ad Eusebii V, 24. p. 106 sq. *Petauius* ad Epiphan. pag. 356 sq. *Allatius* de Synodo Photiana p. 529 sq. *Cangius* in vtroque glossario, *Gabriel Albaspinaeus* in Ecclesiasticis Obseruationibus et *Theoph. Raynaudus* Tom. 10. Opp. *Ludouicus Thomasinus* in tractatibus Historico dogmaticis Gallice editis de ieiuniis Ecclesiae, de quibus Elias du Pin Tomo 18. Bibl. scriptorum Eccles. pag. 192. *Hecqueti* traité des dispenses du Careme Paris. 1709, 12. *Pompeius Sarnelli* Epistola ecclesiastica XXXII. *Ioannes Nicolai*, Ord. Praedicator. Paris. de ieiunii Christiani et Christianae vero ac legitimo ritu iuxta veterem ecclesiae vniuersalis vsum. Paris. 1667, 12. *Nicolai Andry* le regime de Careme. Paris. 1710, 12. Cas de conscience sur le Careme decidé par Messieurs les Docteurs en Theologie de la Faculté de Paris 1721, 12. E Reformatis *Hornbeckius* Miscell. sacr. p. 606 sq. *Guil. Saldenus* in Otiis Theol. IV, 3. *Suicerus* in νηστεία, *Benedictus Pictetus* Tomo 2. Theologiae Christianae pag. 195 sq. *Binghamus* Orig. Eccl. lib. 21. atque inprimis *Ioannes Dallaeus* libris 4. de ieiuniis et Quadragesima, Dauentriae. 1654, 8. cuius nonnulla oppugnanda sumsit Guil. Beueregius in codice Canonum vindicato. E nostratibus *B. Bebelius* Antiquitat. Eccles. saeculo IV. parte 2. pag. 738 sq. *Tobias Pfannerus* libro 2. Obseruatt. Eccles. c. 6 et 7. de stationibus et ieiuniis Christianorum, B. *Thom. Ittigius* de haeresiarchis Saeculi I. et II. p. 227 sq. *Ioach. Hildebrandus* in praelectione academica de ieiunio, recusa Helmstadii 1719, 4. *Io. Georg. Walchius* in dissert. de ieiunio quadragesimali. Ienae 1727. *Io. Ioach. Homberg* de veterum Christianorum quadragesima Helmst. 1677, 4. vbi sigillatim de ieiunio ante Pascha, quod ceteris sollemnius fuisse constat, praecipue ieiunium hebdomadis sanctae de quo Cotelerius ad Constitut. Apostol. V, 13. Tomo 1. Patrum Apost. p. 316. De Quadragesima Natalis Domini videndus idem Cotelerius, Tomo 2. monument. Ecclesiae Graecae p. 687. et 3. p. 646. vbi et de Quadragesima siue ieiunio Apostolorum, de quo Nicolaus etiam Rayaeus diss. praeliminar. ad Tomum 2. Act. Sanctorum Iunii p. 76. De quadragesima ascensionis et Pentecostes Philastrius haeresi 145. Sauaro ad Sidonium p. 373. Dallaeus de ieiuniis p. 737. Coteler. ad Patres Apost. T. 1. p. 326. et Goari Euchologium p. 207. De ieiunio quinquagesimae, sexagesimae et septuagesimae Alcuinus Opp. p. 1142 sq. 1147 sq. vbi Caroli M. Epistola pag. 1465 sqq. et pag. 1656 sqq. De ieiuniis quatuor temporum dialogus Bernonis, Abbatis Augiensis, legitur

in

in thefauro anecdotorum Bernhardi Pez, Tom. 4. parte 2. pag. 53. De iisdem Mabillonius T. 2. mufei Italici pag. 93. *Tribus temporibus ieiunatum* in Occidente, ante pafchatos feftum, poft pentecoften, et ante natiuitatem Chrifti, Bacchiarius a Muratorio editus Tom. 2. Anecdotor. p. 25. adde p. 265 fqq. De ieiuniis fefti SS. Apoftolorum, Natalis Chrifti, obdormitionis Deiparae et transfigurationis Seruatoris vide Ius Graecoromanum Tom. 1. pag. 388. Ieiunium *rogationum* fiue *Litaniarum* pro fertilitate, de quo Concilium Gerundenfe in Hifpania A. 517. T. 4. Labbei pag. 1568. can. 2. non perinde antiquum, vt ieiunia quatuor temporum fiue quadragefimae, pentecoftes, menfis feptimi et aduentus, vide Iofephi Tauernerii ad Tricaltium Belmontium epiftolam infertam Ephemeridibus litterariis Parifienfibus anni 1716. 11. p. 224. Semiieiunium fiue ftatio quartae et fextae feriae, de quo Cotelerius T. 2. monumentor. p. 689. quothebdomadis frequentata foluebatur hora diei nona, fiue poft tertium noftram pomeridianam: Ieiunium quadragefimale fub cuiuslibet diei vefperam foluebatur Xerophagia, de qua Nicol. Comnenus p. 218. praenotion. myftagogic. et Ioan. Rud. Kieslingius fingulari differtatione Lipfiae 1746. edita. Si vsque ad galli cantum et alterius diei exortum, vel etiam per longius tempus, ab omni cibo abftinerent, vocabatur ὑπέρθεσις fiue *fuperpofitio*: de qua Cangius in Gloffario, et Valefius ad Euagrium p. 65. Pro ieiunio quartae feriae, in variis Ecclefiis Occidentis ieiunatum die fabbati, vt hodieque fit in Ecclefia Romana. De quo ieiunio, quod orientalis ecclefia, S. Ignatium fequuta, refpuit videndus Ferdinandus Mendoza ad concilium Illiberitanum pag. 1181 fqq. T. 1. Labbei. Pafchafius Quefnellus differt. 5. ad Leonem M. p. 283 fqq. Albafpinaeus Lib. 1. obf. 13. Ramirefius ad Luitprandum p 407 et 409. vbi mentio concilii Toletani contra Egilonem, epifcopum Illiberitanum, nolentem diebus fabbati a carnium efu abftinere; et Eric. Sim. Henr. a Seelen differtat. de ieiuniis fabbaticis. Roftochii 1742. De differentia inter ieiunia et ftationes confulatur S. V. Ioan. Georg. Walchius Hiftor. Ecclefiaft. N. T. pag. 750. vbi fcriptores, qui hoc argumentum pertractarunt, recenfentur, quibus addatur Ioan. Martini Chladenii commentarius de ftationibus veterum Chriftianorum Lipfiae 1744. 4. editus. De Romanae ecclefiae recentis vfu confulenda Zachariae Pasqualigi, canonici regularis Theatini, praxis ieiunii ecclefiaftici et naturalis, euulgata Genuae 1655, fol. Contra ieiunium quadragefimale Papaeum duas euulgauit differtationes Ioan. Dan. Klug. Tremoniae 1732. De ieiuniis ecclefiae Graecae vide Allatium de confenfu eccl. graec. et latinae p. 1045 fq. et in differt. de Dominicis et hebdomadibus Graecorum. Heineccii Abbildung der griechischen Kirche, parte 3. p. 390 fqq. Elsneri Beschreibung der griechischen Christen, p. 70 fq. et Eiusdem Fortsetzung der Beschreibung, p. 241.

De Armeniorum Christianorum Artziburio siue ieiuniis vide Cangii Glossar. in ἀρτεζηβούριον et Io. Iacobi Schroederi thesaurum linguae Armenae p. 335 sq. Ieiunium virginum apud Orientales, Syros et Chaldaeos, tribus post festum Epiphaniae diebus celebratur: vide Assemannum Bibl. Orient. T. 2. p. 425 sq. De aliis Syrorum ieiuniis disputat idem p. 403 sq. ex Gregorii Abulpharaii ethica. De ieiuniis Muhamedanorum confer Hadr. Relandum de relig. Muhamed. p. 85 sq. De abstinentia a ceteris cibis dicemus infra cap. XX.

XXXII. Quum Apostolus 1 Cor. IX, 27. profiteatur corpus se suum *ὑπωπιάζειν*[57] et *δουλαγωγεῖν*, h. e. aspero victu et austero obtundere, domare ac veluti sugillare, ne luxurietur, hinc iam pridem praeter ieiunia quae respici ab Apostolo antiqui Graecae et Latinae Ecclesiae doctores consentiunt, etiam aliae duriores disciplinae iam olim excogitatae sunt atque in Ecclesiis quibusdam obtinuerunt, vide Ludov. Cresollii anthologiam sacram p. 235 sqq. interque alias a saeculo praesertim vndecimo flagellationes spontaneae, pro quibus post *Edmundum Augerium* S. I. Henrici III. Galliae Regis a sacris Confessionibus, in Metanoeologia Paris. 1584, 4. et *Bellarminum* lib. 4. de poenitentia c. 6. *Ieremias Drexelius* in trismegisto christiano; *Iacobus Kellerus* in papatu catholico; *Alphonsus Salmero*, *Cornelius a Lapide* et alii in 1 Cor. IX, 27. *Ludouicus a Ponte* in Canticum libro 5. et acerrime in primis atque copiosissime depugnauit *Iacobus Gretserus*[58] S. I. in libris III. de voluntaria flagellorum cruce seu disciplinarum vsu, Ingolstad. 1606, 4. Latine et non diu post Germanice per *Conradum Vetter*. 1612, 8. tum in praecone Mastigophilo et spicilegio pro tribus libellis de disciplinis, et libello de Cruce spiritali Colon. 1607. in praedicante vapulante et disciplinato siue libris 3. contra Iesuiticam flagellationem Iac. Hailbrunneri, Ingolst. 1607, 4. in virgidemia Volciana siue Apologia pro disciplinis, contra Melchiorem Volcium, Ecclesiasten Augustanum, ibid. 1608, 4. (sub initium Miscellan. Theologicor.) et in Agonistico spiritali in gratiam eiusdem Heilbrunneri Neoburgici, et Georgii Zeaemanni Lauingnani, ibid. 1609, 4. in Athletica spiritali legitima et illegitima, libris 2. ibid. 1612, 4. in praedicante Heautontimorumeno siue septima de disciplinis scriptione A. 1613. et rationibus cur Quint Euangelici praedicantes a disciplinis, ciliciis, adeo-

[57] Vocabulum desumtum a pyctis, de quo Petrus Faber III, 14. Agonistic. Suicerus T. 2. thesauri et Grotius ac Lambertus Bos ad locum 1 Cor. IX. Petrus Zornius Biblioth. antiquarioexeget. p. 903. I. C. Schwarzius in Lexico Gr. N. F. pag. 1368 Suidas in ὑπωπιάζω, et ἀσκὸς ἐν πάχνῃ. Hoeschelius ad vitam S. Antonii scriptam ab Athanasio p. 128, 129. Hesychius illustris de Menedemo Philosopho: ἐν δὲ ταῖς ζητήσεσιν ὧδε μάχιμος ἦν, ὡς ὑπώπια φέρων ἀπῄει.

[58] Conf. Ludov. Ell. du Pin T. 17. Bibl. ecclesiast. p. 76.

adeoque ab omni carnis maceratione abstineant, 1615, 4. et in apologia pro Loiola. *Raphaelis de Pornasio*, Ianuensis, Ord. Praedicat. circa A. C. 1465. tractatum notabilem de flagellis Christianorum ad fratres Orientales memorat Iac. Echardus Tom. 1. pag. 833. Atque saeculo XIII. quidem et XIV. tantum fuit multorum flagellandi se publice desiderium, aut tantus, si malis, sacer furor, vt flagellantium secta Conciliorum scitis et Pontificum decretis comprimi vix potuerit, vt testantur Io. Gersonis, Petri Cerebrosi, Ioannis de Indagine[59] Hermanni a Schildis aliorumque scripta flagellantibus opposita, Acta Concilii Constantiensis collecta et illustrata a Clariss. Viro Hermanno ab Hardt Tom. 3. p. 92 sq. Clementis VI. constitutio contra flagellantes Tomo 3. Conciliorum Binii parte 2. pag. 820. Gobelinus Persona in Meibomii scriptoribus rerum Germanicarum T. 1. p. 285. 316 seq. Neque ex Reformatis tantum flagellationes illas tanquam parum vtilem aut decoram disciplinam reprehenderunt *Gisb. Voetius* in diatriba de pseudomortificationibus Papatus Tomo 3. diss. select. *Rudolph. Hospinianus* opere de Monachis pag. 271 sq. *Sam. Maresius* in libro Gallice vulgato de processione anniuersaria flagellantium, *de la procession anniversaire des battus ou flagellans sous la conduite des Dominicains*, 1634, 8. atque ex nostris D. *Iacobus Heilbrunnerus* in Papismo acatholico artic. IV. c. 3. et in flagellatione Iesuitica, Lauingae ad Danubium, in Ducatu Neoburgensi, 1607, 4. atque Heilbrunneri gener, D. *Georgius Zeaemannus* in Iesuita vapulante ibid. 1608, 4. eiusque defensione, siue Gretsero triumphato, 1610, 4. et Athleta laruato et stramentitio 1612, 4. quae opuscula quatuor iunctim prodiere sub titulo Carnificinae Esauiticae. Witteb. 1613, 8. *Melchior Volcius* in duabus Concionibus editis Germanice de flagellatione quae die magno parasceues in Ecclesia Romana frequentatur, Tubing. 1607, 4. D. *Io. Conr. Dannhauerus* diss. de hypopiasmo Paullino, Argentor. 1650. qui de secta flagellantium quaedam singularia affert § 22. ex Chronico Argentoratensi Koenigshofenii, quod tum ineditum, ab eo tempore cum eruditis notis suis vulgauit vir praestantissimus Ioannes Schilterus: videatur etiam *Henricus Stero* in Chronico ad A. C. 1260. T. 4. Canisii f. 195. D. *Ioan. Frid. Mayerus* in diss. de flagellatione spontanea, Gryphiswald. 1705. D. *Guil. Baierus* de flagellationibus Pontificiis, Ien. 1688. *Elias Ebingerus* in historia Ecclesiastica Saeculi XV. p. 379 seq. *Nic. Wolfschendorfius* in diss. de secta flagellantium, Lips. 1636. et V. C. *Christianus Schoettgenius* singulari de secta[60] flagellantium Commentatione.

ibid.

[59] Ioannis de Indagine et Hermanni a Schildis scripta intercidisse notat Elias du Pin T. 19. p. 72.

[60] Georg. Fabricius lib. 2. rerum Misnensium p. 51. ad A. C. 1349. *Insolitus populus flagellat se seminudus.* Isti plagipatidae aut plagiferi pileos gestabant rubra insignitos cruce,

ibid. 1711, 8. Sed etiam ex ipſis Romanae Eccleſiae aſſeclis illuſtris *Seruinus* in Oratione quam habuit ad Senatum Pariſienſem contra flagellantes, Auarici Biturigum A. 1601. Mabillonius praef. ad Saeculum VI. Benedictin. et *Iacobus Boileau* ſiue *Beuilaqua* Doctor Sorbonicus in Hiſtoria Flagellantium, de recto et peruerſo flagrorum vſu apud Chriſtianos, ſine auctoris nomine edita Latine Pariſ. 1700, 12. et mox Gallice etiam verſa et in Belgio recuſa, licet tum interpres tum auctor ipſe acriter perſtringantur in Memoriis Triuultinis A. 1700. ſupplemento poſt A. 1703. p. 27 ſq. edit. Amſt. et A. 1704. T. 1. p. 292. et in *Ioannis Baptiſtae Thiers* Cenſura Hiſtoriae flagellantium, vulgata Gallice, Pariſ. 1702, 12. De calcarium vſu in flagellationibus vide Ioannem Nicolai libro de calcaribus cap. 10. atque alia de flagellationum more et antiquitate apud Mabillonium praef. ad Saec. VI. Actor. Sanctor. Ordinis Benedicti, Cangii gloſſar. in diſciplina, Macrorum Hierolex. in quadragena et dorſum redimere, Theoph. Raynaudum Tomo 6. Operum p. 389, 390 etc. De Iudaeorum flagellatione ſpontanea poſt peractas preces et peccatorum confeſſionem vide Buxtorfii Synagogam Iudaic. cap. 25. p. 251. et Gretſeri virgidemiam pag. 208. De Lacedaemoniorum διαμαστιγώσει Meurſius in Miſc. Laconicis et Ezech. Spanhemius ad Callimachum p. 249. et Boilauius in Hiſt. flagellantium p. 70. qui etiam de flagellationibus Aegyptiorum aliorumque in ſacris Iſidis, Magnae Deae, Deae Syriae et Scythicae Dianae, et de Arcadibus flagellantibus ſe in honorem Panis, nec minus de ariolis et Lupercis flagellantibus ſe aliosque de quibus vide ſis etiam Lemonium notis ad varia ſacra pag. 356, 361. et de flagratoribus ſiue flagrionibus quos Feſtus ait fuiſſe Romae genus hominum qui mercede flagris caedebantur, quales etiam in Eccleſia Romana haud deeſſe multorum teſtimonia fidem faciunt, qui patiantur ſe pretio accepto in aliorum vicem flagris concidi. De Superiano Sophiſta ſe ipſum flagris caedente ſi negligentiorem ſe obſeruaſſet, meminit Suidas: de Philoſophis quibusdam Cynicis Lucianus. De ſingulari flagellationis fructu in variis morbis et affectibus corporis extant Henrici Meibomii Epiſtola de vſu flagrorum in re Venerea, Chriſtiani Franciſci Paullini flagellum ſalutis, oder curieuſe Erzehlung, wie

mit

ce, incedebant tota fere facie velata, ſcapulis et tergo, quibus plagas accipiebant, nudati. Flagra erant ferro acuminata aut catenis rigentia. Quum in ſe vim exercerent, ad terram proſtrati canebant lingua vernacula, et alios alliciebant, quidam ſimulata ſanctimoniae ſpecie. Ex eorum numero Conſtantinus quidam, qui ſe filium Dei affirmabat, ſeque moriturum et reſurrecturum dicebat, ante gradus templi Mariani, in focum incenſum in hac vrbe viuens coniicitur. Confer iconem veterem in Tomo ſecundo itinerarii litterarii gallice editi a duobus Benedictinis pag. 105. vbi memoratur Aegidii de Muits, Abbatis S. Martini Tornacenſis, hiſtoria flagellantium manuſcripta.

mit Schlägen allerhand schwere Krankheiten curiret werden. Francof. 1698, 8. et G. G. Richteri dissertatio de medicina plagosa. Gottingae 1746, 4.

XXXIII. De poenis et satisfactionibus humanis libri 7. *Ioannis Dallaei* prodierunt Amstelod. 1649, 4. De satisfactionibus ex mente Iudaeorum videndus Hottingerus Tomo 7. Hist. Eccles. pag. 357. De confessione peccatorum ante sacram Synaxin, Philippus Iac. Hardtmannus libro de gestis Christianorum sub Apostolis pag. 424 sq. De confessionis auricularis siue secretae vsu et praxi apud Christianas gentes, liber *Ioan. Filesaci* exstat inter eius opuscula Paris. 1621, 8. excusa, de Graecis [61] sigillatim Allatius in Hottingero suo cap. 14. et libro de Synodo Photiniana pag. 500 et 643 sq. vbi Abrahami Ecchellensis Epistola de similis confessionis vsu apud Syros. *Dallaeo* qui eius receptae in Ecclesia origines ad Innocentium III. retulit lib. 2. de confessione cap. 17. opposuit se praeter *Natalem Alexandrum* p. 578. memoratum *Iacobus Boileau* in Historia Confessionis auricularis Paris. A. 1683. sed is neutiquam satisfecit scriptori libri Anglice editi Lond. 1684, 4. cui titulus: *a discourse concerning auricular confession, as it is prescribed by the Concil of Trent, and practised in the Church of Rome.* Natalem Alexandrum etiam oppugnauit *Ioan. Guil. Ianus* in animaduersionibus ad historiam confessionis auricularis. Witteb. 1716. Ceterum vti de Confessionis ita absolutionis quoque formulis et ritibus in veteri Ecclesia diligentissime egit opere de poenitentia Ioan. Morinus, cuius tractatum de expiatione Catechumenorum suppressum esse testatur Rich. Simon Tom. 1. Epistolarum selectarum pag. 9. Idem Morinus formulas absoluendi vetustiores plerasque fuisse deprecatorias (vt *Remittat tibi Deus*, *absoluat te Deus, ὁ Θεὸς συγχωρήσῃ σοι δι' ἐμοῦ,*) obseruat VIII, 8. seq. donec indicatiuae *absoluo te*, *remitto tibi*, *absoluimus vos vice Petri* etc. obtinuerunt post A. C. 1100. Confer Menardum ad Gregorii sacramentarium pag. 233. (vbi etiam refertur absolutionis formula Cruci super sepulcro inscripta *Deus te dignetur absoluere*) et Goarus ad Euchologium pag. 676, 680. De sigillo Confessionis post *Lanfrancum*, *Dominicum a Soto*, *Malderum* et *Onufrium* scripsit *Lengletus de Fresnoy* Paris. 1708, 1715, 12. Graecis etiam probari notauit Io. Filesacus in variis Opusculis p. 121, 196. De absolutione mortuorum excommunicatorum vide Ioan. Andr. Schmidii dissertationem Helmstadii 1709.

Indul-

[61] Venetiis A. 1622, 12. prodiit libellus paginarum 157. hoc titulo: *ἐγχειρίδιον μεθοδικὸν, ὠφέλιμον κατὰ πολλὰ καὶ ἀναγκαῖον περὶ τοῦ μυστηρίου τῆς μετανοίας καὶ ἐξετάσεως τὸ συνειδήσεως ἐκείνων ὁποῦ ἐπιθυμοῦσι νὰ ἐξομολογηθοῦν ὀρθὰ καὶ πιστὰ, συντεθὲν μὲν παρὰ Νικηφόρου ἱερομονάχου τοῦ Πασχάλεως ἀκροατοῦ τοῦ πανιερωτάτου καὶ σοφωτάτου Μητροπολίτου Φιλαδελφίας Κυρίου Θεοφάνους τοῦ Ξενακίου.*

Indulgentias in Romana Ecclesia tantum a poenis Ecclesiasticis absoluere disputant Caietanus, Alexander ab Ales, Maldonatus, Bossuetus aliique: quemadmodum eiusmodi relaxationes poenarum Canonicarum in veteri Ecclesia datas esse constat, de quibus Albertus Veielius, Eliae, Theologi Vlmensis meritissimi filius in diss. de indulgentiis Tubing. 1699. edita, capite III. Ioan. Bartholdus Niemeierus dissert. quatuor de disciplina ecclesiastica. Helmst. 1702. Ios. Placaeus in disputat. Salmuriens. II, 71. seqq. Gisb. Voetius disputat. select. II, 286 sqq. Ioseph. Binghamus Orig. Ecclesiast. l. 16 – 19. Ern. Aug. Bertling im Unterricht vom päpstlichen Jubel-Jahr und vom Ablaß. Helmstadii 1749, 4. adde Lud. Antonii Muratorii dissertationem de redemtione peccatorum et de indulgentiarum origine; quae legitur Tomo V. antiquitatum Italicarum medii aeui. Sed si quis praxin expendat Rom. Ecclesiae tot testatam scriptoribus, et quae de thesauro Ecclesiae ex Sanctorum satisfactionibus [62] iactant consideret, legatque formulas indulgentiarum [63] a Sixto IV. A. 1400. et aliis Pontificibus, nedum a Tetzelio et aliis indulgentiarum institoribus impertitas, aliud illos voluisse hominibus persuadere libenter fatebitur. Mirabitur etiam quod Allatius pag. 223. contra Hottingerum, negat in Ecclesia Romana indulgentias solitas pretio redimi, quum praeter [64] *taxas Camerae, Cancellariae* et *Poenitentiariae Apostolicae* toties Romae, Venetiis, Parisiis typis editas, Papae Honorii III, notum sit dictum ad S. Franciscum simile illi apud Nazianzenum 2. in Iulian. p. 108. *ἄνευ χαλκοῦ Φοῖβον μὴ μαντεύεσθαι, non esse consuetudinis Apostolicae sedis, indulgentiam gratis facere.* Notum etiam illud Nicolai de Clemangis p. 30. Opp. *Ibi nemo gratus gratis, nulli datur absque datis Gratiani gratia.* Erasmi, *non licet fieri Christianum, nisi numeres*, illustratum ab Hottingero T. V. H. E. pag. 850 sqq. Taxa notariorum et officialium vrbis legitur apud Cherubinum in compendio Bullarii T. III. p. 262 sqq. et 284 sqq. Constitutiones cancellariae apostolicae apud eundem T. IV. pag. 26.

Taxae

[62] Vide plures formulas indulgentiarum editas a Guil. Burneto in collectione documentorum ad Hist. Reformationis Angliae pag. 89. Godofr. Hechtio in vita Tetzelii et in Relationibus innoxiis A. 1705. p. 497 et 825. A. 1706. p. 299. A. 1709. p. 201. A. 1711. p. 935. A. 1712. p. 783. 923. 1079. A. 1713. p. 547, 896. et 1045. A. 1714. pag. 22, 375, 723, 909, 1047, 1051. A. 1715. p. 569. A. 1716. p. 187. A. 1717. p. 5, 527, 915.

[63] Vide M. Antonium de Dominis lib. V. de Rep. Eccles. cap. 8. et quae Giornale di Roma A. 1675. p. 11. ex Petri Mariae Passerini de Sextula tractatu de indulgentiis exhibet.

[64] Vide Espencaei Opera p. 479. Baelii Lexicon in *Pinet*, atque notas ad Baelii Epistolas Gallice editas p. 773 sq. Memorias litterarias Treuoltinas A. 1702. mense Iunio edit. Amst. p. 484. et praefationem ad taxam Cancellariae Apostolicae, recusam Syluae Ducis apud Stephanum du Mont A. 1706, 8. in qua p. 64. *Et nota diligenter, quod huiusmodi gratiae et dispensationes non conceduntur pauperibus, quia non sunt, ideo non possunt consolari.*

Taxae cancellariae apostolicae in tractatu tractatuum siue Oceano iuris duce et auspice Gregorio XIII. Venetiis 1584, fol. edito; tomo XV. parte I. et in Georgii Caelestini historia comitiorum Augustanorum T. 3. p. 127 sqq. Indulgentias peccatorum venialium et criminalium vide in Bibliotheca Praemonstratens. p. 318. De cetero iustam a Dominicanis caussam datam B. Luthero vt in indulgentias inueheretur, non diffitetur Erasmus XII, 10. Epist. vt alios iam Hottingero Tomo 7. Histor. Eccles. p. 543 sqq. B. D. Ioan. Friderico Mayero in diatriba de Pontificiis processum Leonis X. aduersus Lutherum improbantibus et Frid. Wilh. Kraftio in disput. de Luthero contra indulgentiarum nundinationes haud quaquam per inuidiam disputante. Goettingae 1749. edita laudatos omittamus.

CAPVT XII.

De diuinationibus, Vatibus, miraculis, Magia, iuramentis et votis, scriptores.

De diuinatione vniuerse. 1. *De centum circiter diuinationum generibus quae ordine Alphabeti recensentur.* 2. *Prophetae veri falsique.* 3. *Miracula vera et falsa.* 4. *Φαρμακεία, amuleta, fascinationes et alia Magica.* 5. *De iurisiurandi religione.* 6. *De iuramentis Hebraeorum.* 7. *Graecorum.* 8. *Romanorum.* 9. *Christianorum, vbi etiam de iis qui ab omni iuramento ducerent sibi abstinendum esse.* 10. *De iuramentis Muhamedanorum et aliarum gentium.* 11. *De votis Hebraeorum et Gentium, vbi etiam de vere sacro Romanorum* 12. *De votis Christianorum.* 13.

I.

Ad religionem spectant etiam diuinationes, quanquam certum est multas passim illis intercessisse fraudes ac superstitiones grauissimas, et apud Graecos ac praecipue Romanos frequentissimum illorum vsum fuisse ad moderandam rempublicam, et animos Ciuium Militumque spe ac metu prout ferret res vel requireret, implendos. Varia genera diuinationum superstitiosarum perstringuntur a *Cicerone* libris duobus de hoc argumento, *Ammiano Marcellino* XXI, 1. *Petro Blaesensi* Epistola 65. in fragmento de praestigiis fortunae Tom. 24. Bibl. Patrum pag. 1267. edit. Lugdun. *Ioanne Sarisberiensi* lib. 1. Policratici c. XI. sqq. et lib. II. toto, et *Rabano Mauro* de magicis arti-

bus Tom. VI. Opp. pag. 168. Idem argumentum ex recentioribus persequuti sunt *Cardanus* cap. 68 sq. de rerum varietate, *Casparus Peucerus* Frfti 1593,8. 1607, 8. *Georgius Ragusius.* Parisiis 1623, 8. *Ioan. Antonius Venerius.* Venetiis 1624, 4. *Iulius Caesar Bulengerus,*[1] *Io. Iac. Boissardus* tractatu postumo de diuinatione et magicis praestigiis. Oppenheim. fol. et Germanice Frfti 1654,4. et *Iosephus Maria Maraviglia,*[2] in Pseudomantia veterum et recentiorum explosa, Venet. 1662, fol. *Ioan. Franc. Picus* libris IX. de rerum praenotione ad Albertum Picum, pag. 241 sqq. *Georg. Valla* expetendorum ac fugiendorum XXX, 1. vbi de μαντικῇ *Nicol. Leonicus Thomaeus* in Tryphonio siue dialogo de diuinatione. Venetiis 1524. 4. *Christophorus a Castro*, S. I. libris quatuor praemissis commentario in XII. Prophetas minores. Lugd. 1615, fol. *Edm. Neubusius* lib. III. de fatidica sacra et profana, *Anonymus* in libro gallice edito, *Remarques ou reflexions critiques, morales et historiques sur les plus belles et les plus agreables pensees.* Parisiis 1690. et Amstelodami 1692, 12. in quo libro inde a pag. 80. vsque ad pag. 118. varia diuinationum genera recensentur, quemue nos in recensendis diuinationum generibus per litteram A. designabimus. *Franc. Rousius* Archaeol. Attic. l. 2. c. 6. et lib. 7. parte 2. *Eberh. Feithius* Antiq. Homer. l. 1. c. 16. *Adr. Iunii* collectanea de diuinatione memorantur in eius vita quae Epistolis praemittitur. Laudare etiam de hoc argumento licet *Ioan. Conradum Dietericum* in Antiquitatibus Biblicis V. T. p. 653 seq. *Hieron. Zanchium* de diuinatione tam artificiosa quam artis experte, cum *Thomae Ernsti* de astrologia diuinatrice. Hanov. 1610, 8. et ad calcem tomi VIII. Operum: *Gyraldum* Syntagm. 17. de Diis, et *Struuium* syntagmate antiquitatum Romanarum c. 6. *Iac. Geusium* de victimis humanis Tom. 1. cap. 20 sq. *Martinum Delrionem* disquisit. Mag. Lib. IV. cap. 2. *Antonium van Dale* in libris de origine idololatriae et de oraculis, *Ioannem Potterum* lib. 2. Archaeolog. c. 7 sq. Tomo 12. Thesauri Gronov. *Henrici Gautierii* Bibliotheque des Philosophes. T. 3. p. 453 sqq. *De Lancre* Tractatum de diuinatione Gallice editum. *Magni Gabrielis Blockii* librum contra diuinationes. Lincopiae 1708, 4. Suecica lingua, et ex Suecico Germanice editum a Dieterico von Stade, Stadae 1711, 8. Delineationem Musei Scriptorum de Diuinatione, maioris operis prodromum, dedit *Petrus Fridericus Arpe.* Hanouerae 1711, 8. De ἐπῳδαῖς siue incantationibus differit Ioach. Camerarius Epistolis posterioribus p. 510 sq.

II. Lubet iam breuiter ordine Alphabeti recensere praecipua genera diuinationum superstitiosarum, quo magis de stoliditate et imbecillitate ingenii humani

[1] Inter Varia Bulengeri Opuscula Tomo 1. Lugd. 1621, fol.

[2] De aliis Marauigliae scriptis differit Picinellus in athenaeo eruditorum Mediolanensium pag. 367.

humani futura siue sperantis siue metuentis, coniectura fieri possit, et simul pateat illarum quoque disciplinarum diuinatricium vanitas,[3] quae hodie etiam multis ideo adhuc arrident, quod praedictiones earundem comprobat quandoque euentus, quum nullum horum quae iam memorabimus licet putidissimorum futura diuinandi generum sit, in quo idem non similiter saepius accidisse fuerit creditum, siue falso et per fraudem hominum et aliorum stuporem, siue vere etiam; quando nempe forte fortuna, vel vsu vitae humanae, aut iusto Dei, hominum stultitiam punientis iudicio ita euenit vti praedictum fuerat.

Aeromantia ex aere et phaenomenis quae in aere eueniunt. Vide Nicephorum ad Synesium p. 410. Bulengerum lib. 3. de diuinatione c. 12. p. 211. Potterum p. 338. Archaeol. et Gyraldum syntagm. 17. de Diis.

Aegomantia s. diuinatio per capram. Bulenger. lib. 3. c. 22. p. 215. Clemens Protreptico p. 9. *αἶγες ἐπὶ μαντικὴν ἠσκημέναι καὶ κόρακες.*

Alectryomantia, s. diuinatio per gallos gallinaceos de qua Zonaras T. 3. p. 28. Annal. Plinius H. N. lib. 10. c. 21. et singulari libro de hoc argumento Io. Praetorius, Francof. 1681, 4. tum Kircherus T. 2. Oedipi Parte II. p. 472 sq. Vossius de Philosophia p. 176. Bulengerus Lib. 3. c. 40. Potterus p. 339. Archaeol. et Theodorus Thummius de impietate sagarum p. 63.

Aleuromantia siue *Alphitomantia* et *Crithomantia* diuinatio per farinam Aelian. VIII, 5. animal. Bulenger. lib. 3. c. 36. Gale p. 238. ad Iamblichum, Cyrillus VI. in Iulianum p. 198.

Aliruniae, mulieres Cimbrorum necromanticae ac fatidicae. Vide Ioan. Georg. Keysleri antiquitates septentrionales p. 371 sqq. et Ioan. Iarkium ad Eliam Schedium de Diis Germanorum p. 645.

Amniomantia, diuinatio per amnium s. membranam tertiam embryonis Bulenger Lib. 3. c. 30.

[3] Ennius apud Ciceronem lib. 1. de diuinatione c. 58.

Non habeo denique nauci Marsum augurem,
Non vicanos haruspices, non de circo astrologos,
Non Isiacos coniectores, non interpretes somnium.
Non enim sunt ii aut scientia, aut arte diuini, etc.

Confer Sophoclem in Antigone v. 1170. sq. et Oedipo Tyranno v. 395 sq. et 719. Euripidem in Iphigenia in Aulide v. 520. sq. et 959. sq. ac Helena v. 750. Mosis lege vetita genera *μαντικῆς* vniuerse, *θυτάι*, *καθαίρεται*, *οἰωνοσκόποι*, *τερατοσκόποι*, *ἐπᾴδοντες*, *κληδόσιν ἐπανέχοντες*. vide Philonem lib. 1. de Monarchia Vol. 2. p. 221. edit. Mangeianae. L. 30. D. de poenis: *Si quis aliquid fecerit, quo leues hominum animi superstitione Numinis terrerentur, D. Marcus eiusmodi homines in insulam relegari scripsit.* Adde Cornelii Bynkershoek obs. iuris Rom. lib. 6. c. 5.

Anagramma diuinationis argumentum. A. p. 83 sq.
Versailles, ville seras.

Ex *anserino sterno* Thomas Bartholinus centur. V. histor. Med. c. 67.

Anthropomantia ex visceribus humanis vel extis puerorum aut virginum, vel grauidarum feminarum. Vide Eusebium VIII, 14. Hist. Eccles. p. 311. Porphyr. lib. 2. de abstinendo ab animantibus pag. 91. Nazianzenum inuectiua 1. in Iulianum p. 91. Grabium p. 34. ad Apologiam primam Iustini. Apollonium apologia ad Domitianum VIII, 7. pag. 345 sq. 349 sq. 351. Bulenger. lib. 3. c. 4. Baelium in Voce *Antinous*, et quae mox infra in *Aruspicina*.

Ex *Apibus*, Dausqucius p. 380 seq. ad Silium Italicum.

Ex *colore aquae*. Paullus Maria Pauciaudius in commentatione de puteo sacro agri Bononiensis, Romae 1757, 4. euualgata.

Arithmomantia Bulengerus III, 21. Ioan. Praetorius libro **von Diebsdaumen**, sub fin. Kircherus in Arithmologia.

Artomantia e panibus. De quo Io. Praetorius **in Brodteufel.**

Ex *Arundinibus* M. Paullus Venetus lib. 1. c. 53.

Aruspicina [4] *δι' ἐμπύρων* Dio I. de regno p. 13. C. *ἱεροσκοπία* Diodorus Siculus pag. 221. excerpt. Peiresc. *θυτικὴ* ex visceribus hostiarum [5] consultis, de qua prolixe Bulengerus Tomo 1. p. 313 sq. Vide et Agrippam de vanitate scientiarum c. 38. Alexandrum ab Alex. V, 25. genial. dierum ibique Tiraquell. Nec omittendum quod Diodorus Siculus lib. V. fol. 213. barbarum genus aruspicinae refert vsitatum veteribus Gallis, ex hominis caesi conuulsione et fluxu sanguinis. Confer Porphyrium II, 51. *περὶ ἀποχῆς*. Geusii victimas humanas T. 1. p. 320 sq. 331 sq. et quae de Cimbrorum physiculatoribus Stephanius p. 42. ad Saxonem Gramm. et de diuinatione ex extis humanis id. pag 81. Extorum fibras a daemonibus moueri et animari persuasum antiquis Christianis. Vide quae viri docti ad Minucium Felicem c. 27. Aruspicinae periti ab Aeliano celebrantur VIII, 5. de animalibus, Silani, Megistanae, Aclidae. *Ἡπατοσκόπους* vocat Artemidorus II, 74. Onirocritic. *Ἡπατοσκοπήσασθαι* versio Graeca Ezech. XXI, 21. De haruspicum dissensu inter se vide sis Galenum Tomo 5. edit. Graecae Basil. p. 41. De aruspicina Toscana confer Bindum Simonem Paruzzium in collectione dissertationum academiae

[4] Nomen generale est tres species complectens: *fulgurum, extorum et ostentorum interpretationem.* Vide Ciceronem lib. 1. de diuinat. c. 18. et lib. 2. c. 11. et 22.

[5] *Physiculari exta* dixere Apuleius, Marcianus Capella (ad quem v. Grotius pag. 5.) et Robertus Monachus. Vide Barthium pag. 96. in Ioan. Petri Ludewigii codice diplomatico T. 3. Astrologiae apotelesmaticae respondere extispicinam sibi persuasit Onosander pag. 47. edit. Rigaltii. Quum septem sint viscera, cor, iecur, splen, stomachus, pulmo, duo renes, auspicum erat ex hepate solo futura speculari. Vide Nicephorum p. 359. ad Synesium.

miae Cortonensis P. I. p. 43 sqq. Romulum auspiciis, Numam sacris constitutis fundamenta iecisse Romanae ciuitatis ait L. Cotta apud Ciceronem lib. 3. de N. D. c. 2. De aruspicinae tabernaculo vitio capto idem lib. 2. de N. D. c. 4. In Elide familiae Iamidarum et Cluditarum aruspicinae nobilitate celebres fuere teste eodem Cicerone lib. I. de diuinatione c. 41.

Astragalomantia, vnde ἀςραγαλομάντεις memorat Artemidorus loco laudato, diuinatores ex talis calculisque.

Aspidomantia, per clypeum. Bulenger. III, 38.

Astrologia Apotelesmatica, siue Genethliaca, a qua dicti γενεθλιόλογοι, ἀςεροσκόποι *stellarum coniectantes*, vt est apud Tertullianum de pallio c. vltimo, etc. De illa complures scriptores memoraui lib. III. Bibliothecae Graecae capite 20.

Auguria et *auspicia*; quae duo volaticam (vt loquitur Tertull. c. 5. de pallio) spectantia ita differunt quemadmodum notat Seruius in I. Aeneid. vers. 398. vt augurium dicatur, quod petitur et certis auibus ostenditur, auspicium vero qualibet aui demonstratur et non petitur. οἰωνοπολεῖν τὰ πετεινά, in Sibyllinis lib. I. p. 85. Aues ex quarum vel volatu vel voce [6] (siue vt Prudentius lib. posteriori contra Symmachum v. 890. linguis) πτήσεσι καὶ κλαγγαῖς, Matthaeus Blastares p. 112. syntagmat. inuolatu, cantu, tripudiis solistimis, et soniuiis siue κλαγγαῖς, Cic. VI. Ep. 6. auspicia petebantur recenset Festus in *alites* et *oscines*. Magisque constaret si ad nos peruenisset Theonis Aegyptii περὶ σημείων καὶ σκοπῆς ὀρνέων καὶ τῆς τῶν κοράκων φωνῆς laudatum Suidae opus. Quod in sacrificiis dicebatur litare, in auspiciis impetrire, quod nihil aliud est quam impetrare. Vultures proprie erant οἰωνοὶ vt notat Tzetzes Chiliad. XIII. hist. 474. vbi genera quaedam auguriorum recenset. Vide et Suidam in ὄρνις, et μετεωρίσασθαι. Illam οἰωνιστικὴν a Phrygibus repertam testatur Nazianzenus I. in Iulian. pag. 100. Sed et ex aliis auibus, accipitre, mœuis, columbis, cygnis, gallis et hirundinibus auspicia petebantur: tum et aliis ex animantibus vt notauit Potterus p. 320. Archaeol. Auspiciis celebres Tiresias, Polydamas, Polyidus, Theoclimenus Aeliano laudati VIII, 5. animal. Hetrusci praecipue, vnde Hetrusca disciplina pro augurali scientia et auspicina. Vide Ammianum XXI, I. Allatium ad Antiquitates Hetruscas p. 10 sq. De Auguriis praeter alios videndi Augustinus Niphus libris 2 de auguriis, Io. Baptista Bellus de partibus Templi auguralis, qui ambo exstant Tomo V. Antiquit. Graeuii: Potterus II, 15. Archaeol. Struuius cap. 6. Syntagm. Antiquit. Roman. Andreas Christianus Eschenbach in diss. de auguriis veterum pag. 551 sq. Ioan. Douiatius notis ad Liuium in vsum sereniss. Delphini Tomo I. p. 48. Isaacus Vos-

[6] **Burmannus p. 56. ad Valerium Flaccum.**

Vossius ad Catullum p. 105. Perizonius p. 126 sq. ad Aelianum, Bulengerus de diuinatione p. 333 seq. Paullus Manutius in quaesitis per Epistolam Tomo 4. Lampadis Gruterianae p. 213 sq. Georg. Casp. Kirchmaierus de auguribus Romanorum. Witteb. 1669. Dithmarus Bullichius de Romanor. auguriis. Hafniae 1696. Henric. Morinus in dissertatione de auguribus inserta Tom. 2. memor. Academiae inscriptionum, p. 371 sqq. Ioan. Hermanson in dissert. de collegio augur. apud Romanos. Vpsal. 1730, 8. Ioan. W. Kaalund in diss. de diuinandi arte apud Romanos. Hafniae 1733. Ioan. Iac. Mascouius de iure auspicii apud Romanos. Lips. 1721. Ioan. Dan. Schoepflinus de auspiciis Romanor. in commentationibus eiusdem historicocriticis pag. 145. sqq. Faustus Longianus in libello italice edito: *Trattato degli Auguri e delle Superstitione degli Antichi.* Amstelodami 1641, 12. Ezech. Spanhemius in notis ad Callimachum p. 628 sq. vbi etiam de eo num Abraham inuentor auguriorum fuerit, vt iampridem innuit Iulianus confutatus a Cyrillo lib. 10. pag. 358 sq. Sane auguria Iudaeis non minus prohibita quam a Cicerone et aliis sanioribus Ethnicis explosa fuerunt. Confer Coqueum ad Augustini IV, 30. de Ciuitate Dei, et Hannibalis dictum apud Plutarchum de exilio fol. 606. c. Aues et animalia reliqua *μαντικὰ*, e quibus auspicia sumsere Aegyptii et aliae gentes, a Mose impuras esse pronunciatas notat Origenes IV. in Celsum p. 225. Varia recentioris huiusmodi superstitionis genera vide si placet apud Cangium Glossario Latino in *Venta*. De sex auspiciorum generibus disserit Hotomannus VI, 11. Obseruationum. Dextra quae, quae sinistra, et vtra auspicata, Mezeriac. ad Ouidii Metamorph. I. pag. 171 sqq. Vtrum sinistra auspicia laeta semper fuerint apud Romanos disquiritur Vol. secundo der Arbeiten einer vereinigten Gesellschaft in der Oberlausitz pag. 14 sqq. Augurii insignia in numo conspiciuntur apud Ioan. Carol. Schottum in explicatione apotheoseos Homericae p. 57. De augurio salutis conferantur commentationes Petri Zornii, Ploenae 1720. et Io. Henr. Messerschmidii. Ienae 1756. Augurium puellare Iuliae Augustae ex ouo, quod ipsa cum nutrice per vices in sinu fouit, donec prodiret pullus memorat Plinius H. N. X, 55. Ὀιωνιστῶν ἐνδόξων libros et obseruationes memorat Galenus loco laudato. De auspicio ex acuminibus signorum militarium terra euulsorum videndus Geuartius lib. 1. Elector. c. 2. et ex eo Matthias Zimmermannus p. 631 sq. Analect.

Axinomantia per securim. Plinius XXXVI. c. 19. Bulengerus lib. 3. c. 27. Potterus p. 339. Archaeol.

Per *barram* quod instrumentum ligneum apud Aegyptios. Vide Kircherum Tomo 3. Oedipi p. 358.

Belo-

Belomantia ex telis vel bacillis proiectis. Delrio disquisit. Magic. p. 621. Albertus Schultens V. C. in obseruationibus Arabicis ad Vet. Test. et interpretes ad 1 Sam. XX, 20. et Ezech. XXI, 21. infra in Rhabdomantia. Est et aliud genus sortilegii, quo vtuntur Arabes, per tria tela, quorum vni inscriptum est, *iube me Domine;* alteri *prohibe me Domine;* tertio inscriptum est nihil. Ex his sacco inclusis vnum extrahit, qui opus aliquod aggrediendum sit nec ne, dubitat. Si tertium cui nihil inscriptum est extraxerit, sortem iterata vice experiri cogitur. Vide Herbeloti Bibl. Oriental. in voce Acdah p. 42. et Pocockii specim. Arabic. p. 327.

Botanomantia ex herbis. Potterus p. 339. Bulenger. lib. 3. c. 24.

Ex *Bouis mugitu.* Dausquius ad Silium Italicum p. 208.

Βρεφομαντεία, δι' ἀνατομῆς βρεφῶν, qua vsus Maxentius. Zonar. Tom. 3. pag. 1. Theophanes. p. 10.

Βρεχομαντεία ex pluuia, quam bonum omen habent Turci exeuntes e laribus suis. A. p. 92.

Diuinatio e *ruptura bilis*, igni superposita. Schol. Euripidis Phoeniss. V. 1261. seq. Ibidem de diuinatione e *cauda victimae*, quomodo ad ignem inflecteretur.

Caffemantia ludicra. La Bagatelle. T. 3. p. 181.

Diuus Augustus laeuum sibi prodidit *calceum* praepostere inductum, quo die seditione militari propemodum afflictus est. Plinius H. N. l. 2. c. 7. adde Sueton. in Augusto c. 92.

Campana spontaneo pulsu futura praesagiens Vililiae in regno Aragoniae. Relat. innoxiae A. 1721. p. 734 sq. Io. Fr. Mayerus Musei T. 1. p. 658 sq.

Diuinatio e *canum occursu* vel *latratu.* Tzetzes Chil. XIII. vers. 213.

Capnomantia ex fumo. Bulengerus lib. 3. cap. 23. Potterus fol. 313. Archaeol. Crinitus XXIII, 3. Alexander ab Alexandro IV, 17.

Caragi sortilegi a characteribus magicis dicuntur. De his praeter Cangium in Glossario, Baluzius ad homil. 12. Caesarii Arelat. Tom. 8. Bibl. Patrum p. 342.

Castronomantia verba quaedam intra dentes mussitando super vitro aqua repleto, cum cereo accenso. A. p. 95.

Catoptromantia per specula Magica. Bulengerus lib. 3. cap. 7. Rosweidus ad Vitam S. Hilarionis pag. 66. seq. Casp. Schottus Physic. curios. lib. 4. p. 636. sq.

Chiromantia, חכמת היד, de qua Io. Conr. Dietericus in Antiquitatt. Biblicis V. T. p. 309 sq. ad Iobi XXXVII, 7. Franciscus Vallesius de sacra Philosophia cap. 32. p. 211 sq. Cardanus de rerum Varietate cap. 79. Tomo 3.

Opp. pag. 285. sq. Iuuenalis VI, 583. *frontemque manumque praebebit vati.* Suidas in οἰωνιστική. Erycius Puteanus Centur. 2. Epist. 16. Georg. Paschius in inuentis nouantiquis p. 604. editionis primae, Bulenger. lib. 3. c. 29. p. 216 sq. Cornelius Agrippa de vanitate scientiarum c. 35. Henricus Klausing diss. de pseudo-Mathematis § 19–21. Dan. Guil. Mollerus de characteromantia. Altorfii 1693. Gottl. Frid Ienichen de Genesimantia. Lipf. 1699. χειροσκόπους vocat Artemidorus II, 74. Suidas in Ἕλενος, quem χειροσκοπικὸν σιώνισμα scripsisse refert.

Cephalonomantia ex capite asini tosto. Potterus p. 339. Archaeol.

Cephalomantia ex capite s. cranio mortui: vide Ioan. Praetorii alectryomantiam cap. 5. Theophanes pag 45. memorat post Iuliani mortem inuenta κράνια πολλὰ ἀνθρώπων, δι' ὧν ὁ παραβάτης τὰ μαντεῖα τοῦ κατὰ Περσῶν πολέμου ποιούμενος etc.

Κηρομαντεία per ceram in aquas infusam. Potterus p. 340. Praetorius in Alectryomantia p. 5. sq.

Χοιρομαντεία, diuinatio per porcos, cuius exemplum narrat Procopius lib. 1. c. 9. de bello Gothico, p. 163. sq. edit. Grotii.

Cledonistica per tinnitum aurium, Plin. et vetus Epigramma:

Garrula quid totis resonas mihi noctibus auris?
Nescio quem dicis nunc meminisse mei.

Nec minus salissationem superciliorum, oculi vel alterius membrorum, et per sternutationem etc. Vide Bulengerum Tom. 1. p. 369 sq. Nicetae thesaurum Tom. 25. Bibliothecae Patrum p. 147. infra in παλμὸς et *sternutatio*.

Clidomantia quando claui inscribitur nomen furis. Vide Praetorium p. 6. vel clauis imponitur primo capiti Euangelii Ioannis. A. p. 96.

Infausta ex *cometis* praesagia plus ex superstitione ducere quam ex veritate probat Ioan. Georg. Graeuius Oratione IV. Petrus Baelius in Pensées sur la Comete. Ioan. Spencerus dissertatione de prodigiis Anglice Londini 1665, 8. edita. Balthasar Bekker in libro belgico sermone composito: *Ondersoek van de Beteekeninge der Cometen.* Leouardiae 1683, 8. Sic coniunctiones planetarum nihil diui portendere probat Ioan. Christo. Sturmius in A. E. 1683. pag. 169. Neque stellis influxum et in fata hominum et regionum, et in corpora terrestria tribuendum esse ostendunt Ioan. Henr. Stussius commentationibus sex de orbe lusibus ingenii astrologicis fascinato. Gothae 1745. et seqq. et auctor dissertationis italice editae Patauii 1757, 4. *Dell' Influsso degli Astri ne corpi terrestri.*

Cosci-

Coſcinomantia per cribrum. Theocritus III, 31. Lucianus T. 1. p. 753. Artemidor. II, 74. Aelian. VIII, 5. animal. Bulenger. l. 3. c 31. Io. Praetorii Coſcinomentia, oder Bericht vom Sieblauffe, Curiae Variſcorum, A. 1677, 4. et in Alectryomantia p. 6. ſq.

Craniomantia, diuinatio per futuras cranii. *Pluſieurs entre les Brames du Royaume de Carnate croyent, que tous les hommes ont leur deſtin écrit chacun ſur leur teſte: et quand on leur demande ou cela eſt écrit, ils répondent que les futures du crane ſont les caractères de cette écriture myſterieuſe.* Memoires de Treuoux, A. 1706. p. 464.

Crithomantia, per hordeum. Vide Cangii gloſſar. in κριθαρίζειν, ſupra Aleuromantia.

Cryſtallomantia. Potterus p. 338. Archaeol. Cardanus de rerum varietate c. 93. Tom. 3. p. 325.

Cyathomantia. Vide Naudaeum c. 15. Apologiae pro Magis, Geuſii victimas humanas Tom. 1. p. 353. Supplementorum Tomum ad Obſeruationes ſelectas Hallenſes Obſeruatione IV. Mich. Chriſtiani Tierof diſſ. de ſacris Iudaeorum vinculis, Ien. 1657. et interpretes ad Geneſ. XLIV, 5. qui locus tamen nihil aliud ſignificat, quam ex poculo illo ablato [7] Ioſephum augurari de malo peregre aduenantium animo. Ritus ſortitionis in eligendo Imperatore per calices. Nicetas Choniata lib. XX. c. 6. p. 645.

Cyclomantia, B. Dilherr. Tom. 1. diſp. Ienenſ. p. 154.

Dactylomantia ſ. per annulos. Ammian. Marcellin. XXIX, 1. p. 553. Bulengerus lib. 3. c. 35. Potterus p. 338. Archaeol.

Daemonomantia per reſponſa daemonum. Sixti IV. bulla contra Carmelitas quosdam defendentes non eſſe haereticum, daemonum exſpectare reſponſa, exſtat apud Bzouium ad A. C. 1473. n. 20. p. 83.

Daphnomantia per lauri ramum in ignem coniectum qualem ille ſtrepitum ediderit. Bulengerus lib. 3. c. 19. Cerda ad Virgilii Eclog. VIII, 28. Potterus ad Lycophron. p. 112.

De *Engaſtrimythis,* ſiue ventriloquis, memoratis Hippocrati libro quinto Epidem. T. 1. p. 787. quales veteri aetate Eurycles, Python, recenti Fanningus, Ludouicus Brabantius aliique ſolo naturae et artis atque exercitationis adminiculo citra daemonis opem fecere vide quae diſputantur ab interpretibus ad 1 Sam. XXVIII, 7. [8] Edmundo Dickinſono in Delphis Phoenicizantibus c. 9. Bulengero lib. 3. c. 6. de diuinatione: a Leone Allatio et D. Caſp. Loeſchero

[7] Ita Herm. ab Hardt praefat. ad diſſert. de IV. monarchiis Babyloniae. Helmſt. 1708, 8.

[8] Nouiſſimam de ſpectro Endoraeo controuerſiam recenſet S. R. Kraftius Bibl. Theolog. P. 104. p. 333 ſqq.

in ſingularibus de Engaſtrimytho diatribis: a Kirchero Tom. I. Oedipi p. 244. et 382. Io. Brodaeo lib. 9. Var. Lectionum c. 19. Antonio van Dale de idololatricis diuinationibus Iudaeorum cap. 10. Stephano le Moyne in notis ad Varia ſacra p. 993 ſqq. Io. Carolo Schottio in explicatione erudita et ingenioſa Apotheoſeos Homericae p. 102 ſq. Vignolio Maruillio Tomo 2. Miſcell. Hiſtorico litterar. pag. 318. Dauide Millio in diſſertat. de אוב et אובות, ad quale diuinandi genus referri debeant; recuſa in eiusdem diſſertationibus ſelectis, pag. 395 ſqq. et Ioan. Gerh. Meiero in diſſert. qua oſtenditur, Pythoniſſas ἐγγαστριμύθους in tripodis pelui non ex ventre vaticinatas eſſe. Helmſtad. 1727.

) *Ex felis* vel canis tranſcurſu, qui inauſpicati habebantur, Caſaubonus p. 341 ſq. ad Theopraſti characteres.

Fulminum obſeruatio quam ab Hetruſcis Romani accepere. Vide Diodorum Sic. V. fol. 219. et Plinium H. N. lib. 2. c. 52. ſqq. De hac Beda Tom. I. p. 387 ſq. Aldus Manutius V. de quaeſitis per Epiſtolam Tom. 4. Lampadis artium Gruterianae p. 254 ſq. Io. Pierii-Valeriani declamatio Rom. 1517, 8. et Tom. 5. Antiquitat. Rom. Bulengerus libro V. de terrae motu et fulminibus, Tom. I. Opuſculor. Lugduni excuſ. et in eodem Antiquitatum tomo. Berneggerus p. 119. Miſcell. Andr. Olaus Rhyzelius in brontologia ſacra et hiſtorica Holmiae 1721, 4. Petrus Ahlwardt in Brontotheologia, germanice edita Gryphiswaldiae 1745, 8. Valeſius ad Ammianum XXIII, 5. vbi etiam de Caecinae libro quem de Hetruſca fulminum diſciplina ſcripſerat, teſte Cicerone et Plinio. Explodit eam Lucretius VI, 86. ſeq. Lex Conſtantini M. pro hoc haruſpicinae genere data A. C. 321. in Codice Theodoſiano Tom. 6. pag. 257.

Garoſmantia A. p. 99. lege *Gaſtromantia* ex vaſe aqua pleno, cuius meditullium vocabatur γάστρη. Potterus pag. 337 ſq. Archaeol. Alciphron Epiſtola vlt.

Geomantia, (*Gemantian* vocat Rolandinus Grammaticus, qui circa A. C. 1263. vixit, in Chronico Marchiae Taruiſinae lib. X. cap. vndecimo) Bulengerus lib. 3. c. 10. Cornelius Agrippa de vanitate ſcientiar. c. 36. Rob. Flud de Fluctibus, H. de Piſis (qui notante Sorberio in Sorberianis p. 161. e Catano et Gerardo Cremonenſi profecit) et Alfakinus, in faſciculo Geomantico comprehenſi. D. Ioan. Andreas Schmidius diſſ. de Geomantia. Ienae 1695. Henr. Klauſingius diſſert. de Pſeudo-Mathematis, Witteb. 1705. § 22 ſq. Begerus Theſaur. Brandenburg. Tom. I. p. 85. Kircherus Tom. 2. Oedipi part. 2. p. 493 ſq. Georgius Paſchius in inuentis nouantiquis pag. 598 ſq. Zanatae Philoſophi Perſae Geomantia Mſct. Graecis verſibus Politicis per Arſenium Monachum, memo-

memoratur Lambecio VII. pag. 260. qui etiam pag. 254 seq. de methodo Geomantica praedicendi futura quam nugiuenduli quidam tribuerunt Noae Patriarchae.

Goetia. Agrippa cap. 45. de vanitate scientiarum. Goetiam a Magia et Pharmacia ita differre notat Nonnus hist. 67. ad Naz. vt Magia bonorum daemonum ad bonum, Goetia malorum ad malum aliquod procurandum inuocationem doceat, pharmacia consistat in veneficio aliquo vel amatorio poculo. Eadem habet Suidas in γοητεία, et Nicephorus ad Synesium de insomniis pag. 363.

Ex *gruum* volatu diuinatio, de qua Iacobus Gaffarellus in curiositatibus inauditis p. 250 seq.

Γυρομάντεις. Artemidoro lib. 2. c. 74. memorati.

Halomantia ex sale. A. p. 80.

Ἡπατοσκοπεία. Supra, Aruspicina. Confer Pitisci Lexicon antiquitatum Romanarum voce *iecur*.

Per *herbam* telephilum vel aliam, prout illa brachio inflicta vel contusa sonum edidisset. Theocritus III, 28 sq. Potterus p. 338 sq. Archaeol.

Hippomantia auguria ex equorum hinnitu, fremitu, sudore, cursu etc. Histor. misc. XVII, 22. Berneggerus quaest. 50. ad Tacitum. Felleri Trimestr. p. 643. Praetorius in Alectryomantia p. 9. Tristanus T. 1. p. 413. Keyslerus antiquit. septentrion. p. 323, 325 sq. Nicol. Kederus de numo Othini aureo p. 16 sq. Elias Schedius Iarkii. p. 657, 658.

Hydromantia. Bulengerus lib. 3. cap. 9. pag. 200 sqq. Casaubonus p. 154 sq. ad Apuleii Apologiam, Strabo lib. XVI. pag. 762. Nicephorus pag. 410. ad Synesium. Kircheri ars magnetica pag. 273 sqq. Pricaeus pag. 110. Potterus p. 313. Archaeol. Graec. et p. 337. Praetorius loco laudato. Isidorus Hispal. lib. 8. Originum cap. 9. vbi et de aliis generibus magiae et diuinationis. Περὶ ὑνδρουμαντικῆς Damostratus apud Suid. Photius p. 565. A. p. 100. vbi octo genera hydromantiae ex Delanero.

Ichthyomantia siue per Pisces. Potterus pag. 313. Archaeol. Bulengerus lib. 3. cap. 20.

Per *Iedua* siue agnum Zoophyton. R. Moses ben Samson apud Bulengerum III, 33. p. 221. Delrio disquisit. Magic. p. 613.

Ἱερομαντεία siue ἱεροσκοπεία. Vide Potterum II, 14. Archaeol. et supra in *Aruspicina*.

Per *Imagines* diuinatio, quam qui exercebant Imaginarii vocantur a Ioanne Sarisberiense lib. 1. Policratici c. 12.

Isiacorum coniectorum meminit Ennius apud Ciceronem lib. I. de diuinatione capite vltimo.

Lampadomantia, Lychnomantia. Vide Bulenger. III, 32. et Delrionis disquisitt. Magicas p. 615. vbi et de aliis diuinationum superstitiosarum generibus. Sueton. in Tiberio c. 19. et ibi Pitiscum. De sorte per cereos nominibus Apostolorum inscriptos, Berneggerus in Miscellaneis diss. p. 203 sq.

Per *Lauri* ramum, supra in Daphnomantia. Vide et Casaubonum ad Theophrasti Character. p. 339 sq. Zenobii prouerbia V, 34.

Lecanomantia per peluim Pseudocallisthenes, cuius locus exhibetur Bibl. Gr. T. 14. p. 148 et 149. Strabo lib. XVI. p. 762. Simeon Magister Annal. p. 403. Suidas in Θεόφιλος βασιλεὺς ῥωμαίων. Leo Grammaticus in Leone Armeno p. 446 et 453. Bulengerus lib. 3. cap. 5. pag. 199. Tzetz. Chil. II. hist. 44. Potterus p. 337. Archaeol. Nicetas in thesauro Tom. 25. Bibl. PP. p. 147. E. Simeon Magister in Annalibus p. 403.

Ex *Leonibus* mactatis. Eusebius VIII, 14. Hist. Eccles. p. 311.

Libanomantia ex thure, qua primus vsus Pythagoras Philosophus. Holstenius ad vitam Pythagorae scriptam a Porphyrio pag. 75. Schol. Homeri Iliad. ώ. 221. Potterus p. 313. Archaeol. D. Godfrid. Olear. ad Philostratum p. 40. Bulengerus lib. 3. c. 28. p. 216.

Lithomantia per lapidem sideritem. Potterus p. 338. Archaeol. Bulengerus lib. 3. cap. 18. Tho. Gale ad Iamblichum p. 239.

Ex *maculis* corporis, diuinatio. Vide Melampodis libellum περὶ ἐλαιῶν. Lud. Septalium libro de naeuis, Dordraci 1650, 8. qui laudat etiam Abenragel scriptorem Arabem huius argumenti.

Diuinatio per *mammas* mulierum contrectatas *et talos*, qua Basilacium quendam vsum futura praesagiisse refert Nicetas Choniates in Isaacio Angelo lib. 3. c. 8.

Margaritomantia. A. p. 102.

Ex *mensis*. Pet. Zornius Opusc. T. 1. pag. 146. ex Tertulliani Apologet. cap. 31.

Ex *Meteoris* variis et *Cometis* vide Bulengerum lib. 3. c. 11. p. 206 seq. et Petri Baelii de Cometis cogitata Gallice edita, paullo ante citata.

Metoposcopia Suetonius in Tito c. 2. Cornel Agrippa cap. 34. Klausingius de pseudo Mathematis § 24. et supra, vbi de chiromantis siue χειροσκόποις.

Mortis praesagia. Thom. Bartholinus Centur. 3. hist. 58. Ioan. Frider. Mayerus de praesagiis mortis. Witteb. 1687.

Molybdo-

Molybdomantia, ex plumbi liquefacti diuersis motibus. Potterus p. 339. Archaeol.

De *moribundorum* diuinatione Petrus Petitus p. 57 sq. ad Aretaeum, et Erdm. Neumeister in der Gewißheit der Seligkeit.

Μορφοσκόπους memorat Artemidorus II, 74.

Auspicia e *muribus*. Casaubon. pag. 348. ad Theophrasti characteres. Aelian. lib. 1. var. cap. 11. et de animalibus VI, 41. Melampodem περὶ μυῶν laudat Artemidorus III, 28.

E *mustelis* διὰ γαλῶν. Origenes IV. in Celsum p. 226.

Necromantia, νεκρομάντεις, Tacito Annal. II, 28. *infernas vmbras carminibus elicientes*. Buxtorfius in נגירא Lex. Talmud. p. 1295. Marius Mersennus in Genesin p. 585 sqq. Guil. Malmesburiensis lib. 2. p. 66, 67. vbi de Gerberto. Marshami Canon chronicus p. 343 et 344. Stephanius pag. 46 sq. ad Saxonem Grammaticum, Agrippa cap. 45. de van itate scientiarum. Vallesius p. 218 sq. Philos. Sacrae: Bulengerus lib. 3. c. 3. Potteri Archaeol. pag 336. Pythonissas proprie necromantiam professas esse, non Engastrimythos fuisse disputat Gilbertus Gaulminus pag. 275. ad vitam Mosis. Vide etiam quae de ψυχαγωγοῖς Ioach. Kühnius ad Pausaniam p. 252 sq. Necromantiam a Numa inuentam scribit Honorius Augustodunus lib. 3. de imagine mundi pag. 991. Necromantae ab aliis dicti *vmbrarii*, vide Lindenbrogii Glossarium ad leges antiquas. Νεκυομάντεις Strabo XVI. p. 762. Ψυχοπομπία (a qua ψυχοπομποὶ Synesio memorati) ψυχαγωγία et νεκυομαντεία idem denotant. Vide Nicephorum Gregoram ad Synesium de insomniis p. 410, 411 et 412. et Grabii notas ad Iustini Apol. 2. pag. 34. Necromantiam a Numa Pompilio inuentam scribit Honorius Augustodunensis libro 3. de imagine Mundi p. 991. Necromantae ab aliis dicti *Vmbrarii*, ab euocandis vmbris. Vide Lindebrogii Glossarium ad Leges antiquas.

Ex *Nubibus* diuinatio ab Anthusa muliere inuenta. Vide Photium in excerptis e Damascio p. 554. Iustinum quaest. 31. ad orthodoxos. Cangii Glossar. in περιστερεῶται, et νεφοδιῶκται et Gaffarelli curiositates inauditas.

Oculinomantia, das Auge ausschlagen. A. p. 105.

Occoscopia f. diuinatio ex aedificiis, et iis quae in illis accidissent vel conspicienda se praebuissent. Nonnus [9] histor. 61. in Nazianzenum memorans οἰκοσκο-

[9] Nonni locum, quia alia etiam genera μαντικῆς commemorat, adscribam: *Diuinatrix scientia partim* ὀρνεοσκοπητική *est, quam Phryges inuenerunt, partim* οἰκοσκοπητική, *partim* ἐνόδιος, *partim* χειροσκόπος *partim* πολυική. Ὀρνεοσκοπητική *est, quam volante hac vel illa aue ante vel retro, dextrorsum vel sinistrorsum, quid hoc significet dicimus. Quam diuinationis* par-

οἰκοσκοπικὸν quod scripserat Xenocrates. Vide Casauboni Lectiones Theocriticas cap. 5. *ἐνοικομαντειῶν* mentio in S. Basilii formula exorcismi.

Oenomantia f. diuinatio ex vino libato. Bulengerus lib. 3. c. 35. Delrio disquisit. Mag. pag. 611. Potterus f. 313. Archaeol. Virgilius IV. Aeneid. v. 453–455.

Vidit, thuricremis quum dona imponeret aris,
Horrendum dictu, latices nigrescere sacros;
Fusaque in obscoenum se vertere vina cruorem.

'*Οἰονιστικὴ* prius dicta, deinde *οἰωνιστική*. Aristides Tom. 3. p. 25, 66. Vide supra vbi de Auspicibus et Auguribus. Suidam in *οἰωνιστικὴ*, vbi scriptores etiam laudantur, Telegonus, Polles etc.

Ololigemantia ex vlulatu canum. A. p. 105 sq.

De *Ominibus* variis adi Bulenger. cum Tom. 5. thesauri Antiquit. Rom. p. 441 sq. Brissonium in formulis pag. 91 sq. Perizon. ad Aelianum pag. 126. Anton. Gunth. Heshusium in diss. Lipsiae edita de ominibus 1672. Potterum II, 17. Archaeol. Busaeum ad Epist. 65. Petri Blaesensis p. 1326 sq. T. 24. Bibl. Patrum. Gerhardum Kempherum ad Calpurnium pag. 333 seq. Laurentium Beyerlink in theatro vitae humanae T. 5. voce Omen. p. 73 sq. Petitum Obs. miscell. p. 192. Ioannis Alberici (Iohn Aubrey) Miscellanies[10] upon the following subiects: 1) *Day fatality.* 2) *Local fatality.* 3) *Ostenta.* 4) *Omen.* 5) *Dreams.* 6) *Apparitions.* 7) *Voices.* 8) *Impulses.* 9) *Knockings.* 10) *Blows invisible.* 11) *Prophesies.* 12) *Marvels.* 13) *Magick.* 14) *Transportation in the Air.* 15) *Visions in a Beril or Glaß.* 16) *Converse with Angels and Spirits.* 17) *Corpscandles in Wales.* 18) *Oracles.* 19) *Extasie.* 20) *Glances of Love and Envy.* 21) *Secondsighted Persons.* 22) *The Discovery of two Murders by an Apparition.* Londini 1721, 8. Omen proprie ex auibus

partem Telegonus *inuenisse dicitur.* 'Οἰκοσκοπητική, *quum quis ea quae in domo contingunt enarrat, quidque hoc portendat, exponit. Verbi caussa quando in tecto felis aut serpens aut mus apparuit, aut exhaustum est oleum, aut cinis aut aliud quiddam, de quo genere opus edidit* Xenocrates. *'Ενόδιος autem, quum ea quae in via occurrunt enarrantur, vt si quispiam occurrerit hoc gestans, hoc tibi accidet, si autem ille, hoc tibi eueniet, de quo genere* Polles *pertractauit.* Χειροσκόπος *vero, quum ex manuum extensione ac rugis dicimus rem hanc illam manere, vel quod ipsius nuptiae ambiuntur, vel quod liberos procreabit, vel huiusmodi aliquid, de quo volumen scripsit* Helenus. Παλμική *denique quum ex corporis palpitatione aliquid cognoscitur, vt si palpitet oculus dexter, hoc indicat, aut si humerus, aut reliqua pars corporis. De quo genere opus elucubrauit* Posidonius. Alia genera complura commemorat Iosephus auctor Hypomnestici; vide Galeum ad Iamblichum de mysteriis Aegyptiorum p. 215. et Hypomnesticum cap. 144.

[10] Bibliotheque Angloise T. 9. p. 193, 198. Acta Eruditor. 1722. p. 550. Bibliotheca Bremensis T. 7. p. 368.

auibus fumi notauit Salmafius p. 44. ad Solin. Apud Simplicium in Epictetum p. 129. σύμβολός τις a Wolfio vertitur *omen*. Confer Suidam in ξύμβολον. De ominibus imperii admittendi Berneggerus p. 63 fq. Mifc. Alia Imperii confequendi memorantur paffim a Suetonio et Hift. Auguftae fcriptoribus. De abominatione fiue ritu defpuendi vel deprecandi omen vide Cafaubonum p. 343 fq. ad Theophrafti Characteres. De ominibus populor. aquilonar. confule Bartholini antiquit. Dan. p. 680. κληδόνες fiue omina a fortibus differunt; fortiri enim poteft, quicunque vult et quotiescunque; omina inopinato obiiciuntur. Vide Scaligerum ad libr. fecund. difttichorum Catonis.

Περὶ ὠμοπλατοσκοπίας de diuinatione *ex offibus humerariis*, libellum Michaelis Pfelli manufcriptum in Bibliotheca Caefarea memorat Lambecius VII, pag. 224.

Omphalomantia obftetricum ex infantum vmbilicis. Bulengerus lib. 3. c. 14. p. 212. Io. Langius II, 10. Epift. Medicinal. et Cafpar Reyes in campo Elyfio quaeft. 52.

Onychomantia ex vnguibus. Bulengerus lib. 3. cap. 8. Potterus pag. 338. Archaeol. Ioan. d'Efpagne lib. V. error. popular. pag. 847. fq. διὰ τῶν ὀνύχων ἀκούειν. Lucianus Philopatride T. 2. p. 765.

Onomatomantia. Bulengerus lib. 3. c. 21. et quae de fauftis atque infauftis nominibus a variis difputantur. Vide Ifidorum Hifp. VII, 6. Originum, Io. Brodaei Mifcellanea VII, 5. Marci Velferi opera p. 380. Lipfium ad Taciti IV. Hiftor. p. 526. Ioan. Molleri Homonymofcopiam p. 117 feq. Georgii Richteri axiomata Oeconomica num. 4. D. Ioan. Schmidii, Profefforis Lipfienfis et Dan. Guil. Molleri, Prof. Altdorfini, diatribas de nominum quam vocant fatalitate, et Ioan. Henr. Stuffii Progr. de omine in nomine. Gothae 1735.

Oomantia f. diuinatio ex ouis. Bulengerus lib. 3. c. 15. et 37. Briofii Epift. p. 205. Lomeierus de luftrationibus c. 21.

De *Oraculis* fcriptores laudati funt in Bibl. Graeca lib 1. cap. 17. quibus addantur: Chriftiani Bunfouii differtatio de oraculis. Frfti ad Viadr 1668, 4. Olai Borrichii differtatio de oraculis antiquorum, quae legitur in Eiusdem differtationibus academicis Hafniae 1715, 8. euulgatis, T. 1. pag 440 fqq. Petri Scheibleri de oraculis. Witteb. 1679. Ioan. Chriftoph. Landgrauii exercit. duae de oraculis Gentilium. Ienae 1688. Petri Ekermanni de principio et fonte oraculorum. Vpfal. 1741, 4. De tripodum figura et cortinae fiue operculi, in quam afcendens eique infidens Pythias vaticinabatur, fiue potius ψῆφον μαντικὸν in φιάλῃ tripodis fub cortina ex adyto in μεσόμφαλον phialae, fiue γάστρης tripodis (vnde ἐγγαστρίμυθος) editum excipiebat videndus I. C. Schottus in explicatione apotheofeos Homericae p. 67 fqq. Ezech. Spanhemius ad Calli-

machum p. 383 sqq. Iac. Sponius Misc. pag. 118 sqq. et Peirescii dissertatio in continuatione memoriar. litterar. et historic. T. X. parte 2. Tripodum imagines exhibentur in Begeri thesauro Brandenburgico T. III. pag. 381. Graeuii thesauro A. R. T. V. p. 317. et Philippi Bonanni museo Kircheriano classe I. pag. 4 sqq.

Ordalii genera varia, quibus innocentiam diuinare vel probare mos, vt transitione per rogum [11] accensum, vel per vomeres ignitos, (vid. Lindebrogium p. 1495 seq. ad Codicem Legum Antiquarum; Zwingerum Vol. 5. theatri vitae humanae p. 1359 seq. Lambecium in Originibus Hamburgensibus ad A. 1257.) inductione chirothecarum ignitarum, gestatione ferri candentis, missione manus in ahenum feruentis aquae, quod examen caldariae vocabant, (Lindebrog. p. 1354, 1356, 1413, 1417 sq.) proiectione in flumen, adstando ad crucem, duello etc. de quibus Cangius Glossario in *Aqua*, *Ferrum*, *Campiones*, *Crux*, *Ordalium* etc. Agobardi liber de diuinis sententiis contra damnabilem opinionem putantium Diuini iudicii veritatem igne vel aquis vel conflictu armorum fieri. Tomo 14. Bibl. Patrum edit. Lugd. p. 301 sq. Allatius ad Acropolitam pag. 251. P. Brunus in Hist. Critica rituum superstitiosorum, Gallice edita Paris. 1702, 12. H. Bangertus ad Helmoldi I, 84. pag. 189 sq. Burcard. Gotth. Struuius in historia iuris cap. 9. et auctores excitati tum in Hydrotheologia p. 305—309. tum in Lipenii Bibliotheca iuridica edit. nouissimae Anni 1757. vocibus: *per aquam frigidam probatio; purgatio per aquam frigidam; crucis iudicium.* Benedictio ferri et aquae ad iudicium faciendum legitur in Goldasti Tom. 2. rerum Alemannicarum p. 139. Ordo probandi homines de crimine suspectos per ignitos vomeres, candens ferrum, aquam feruentem vel frigidam recensetur in Bernhardi Pezii thesauro anecdotorum Tom. 2. parte 2. pag. 635 sqq. De ritu probationis per aquam frigidam videndus quoque Mabillonius T. 1. Analector. p. 47 sqq. et Carolus le Cointe T. 8. annal. Francor. p. 85 sqq. per aquam calidam idem ibidem p. 95 sqq. per panem Bibliotheca vniuersalis T. 5. pag. 355. et Baluzius T. 2. Capitular. p. 654 sq. per S. Eucharistiam Ioan. Andr. Schmidius singulari de hoc argumento dissertatione Helmstadii 1718. edita. De modo probandi innocentiam per duella Ioan. Seldenus in libello anglice edito 1610. et recuso Londini 1712, 4. insertoque Tom. 3. Operum eiusdem. Iac. Basnagius in dissertatione de duello, gallice primum edita 1720. et recusa deinde Basileae 1740, 12. Et scriptores, qui plenis calathis afferuntur in Lipenii bibliotheca iuridica edit. recentissimae, voce Duellum. De ritibus Duelli apud Graecos vide Possinum T. 1. pag. 438. ad Pachymerem;

[11] Catholicus qui cum Ariano, hoc recusante, e rogo disputans illaesus mansit, memoratur a Theodoro Lectore lib. 2. Hist. p. 566.

merem; apud Anglos Seldenum in libello paullo ante laudato; apud Germanos Christiani Godofredi Hoffmanni diatribam Frfti ad Viadrum 1730. editam; apud Septentrionales nationes Petrum Salanum pag. 117 sqq. ad Egilli Asmundique Historiam Gothice editam; Loccenium Antiquitatum Suecogothicarum lib. 2. c. 45. et Simonis Ioannis Tolpii dissertationem de monomachia Hyperboreorum. Aboae 1703, 8. Plura dabunt Ioan. Baptista Thiers in libro A. 1679. Gallice edito de superstitionibus, et auctor dissertationum insertarum Memoriis litterariis Treuoltinis A. 1711. pag. 1407. et 1025. seq. *Dissertations sur les epreuves superstitieuses, appellez jugement de Dieu*, Christianus Ebelingius de prouocatione ad iudicium Dei, siue de probationibus quae olim fiebant per iuramentum, per duellum, per ferrum candens, per aquam feruentem et frigidam, per symbolum Crucis, per sortem, per cruentationem cadauerum occisorum, et per citationem ad tribunal Dei, Lemgouiae 1711, 4.

Oscines aues diuinatoriae; vide Festum.

De *Ostentis* Cardanus de rerum varietate cap. 69 sq. Tom. 3. Opp. p. 237 seq. vt Iulium Obsequentem, Lycosthenem aliosque iam omittamus. Bulengerus de prodigiis Tom. 5. Graev. p. 457 sq. Ioannes Spencerus libro Anglice edito de prodigiis. Londini 1665, 8. Antonius Anselmus et Nicol. Freretus in dissertationibus, quae leguntur in Memoriis academiae inscriptionum T. V. p. 59 sqq. edit. Amstelod. et Olaus Celsius in diss. de prodigiis. Vpsal. 1704, 8.

Paedomantia. Herodotus II, 119. Elmenhorst. ad Gennadium pag. 195. et 210 sq. Bonifacius lib. 8. hist. ludicrae c. 21. Supra in *Aruspicina*, et *βρεφομαντεία*. De hac etiam accipiendus Trithemius, licet Podomantiam malit vir doctus in Gundlingianis parte 36. p. 34.

Ex *palmae* foliis, vide Kaempferi antiquitates exoticas p. 755.

Diuinatio per *Παλμὸν* siue *salissationem* membrorum, de qua laudaui plures scriptores l. 1. Bibl. Graecae cap. 15. vbi de Melampode, quibus addatur Pachomius iunior sermone, quem Val. Ern. Loescherus edidit in appendice stromatei dissertationum pag. 148. et Nicephorus ad Synesium de insomniis pag. 359.

Parthenomantia ad integritatem, castitatemque et virginitatem diuinandam. Bulengerus III, 34. p. 221. Ioan. Beuerouicius quaest. Epistolic. p. 31 sq. 48 sq. ad locum Deut. XXII, 17. Philo Iudaeus de legibus specialibus p. 606 sq. ad Numeror. V, 12. Wagenseilius ad Sota et in telis igneis Satanae p. 399 sq. Andreas Acoluthus de aquis amaris, Gabriel Grodeckius de probationibus castitatis, Antonius Bynaeus de Natali Christi p. 24 sq. Petauius XIV, 5. de incarnatione, Seldenus in vxore Hebraica pag. 230 sq. Gilb. Gaulminus ad Eustathium de amoribus Ismenii et Ismenes p. 37 et 43. Fortunatus Fidelis de re-

lationibus Medicorum III, 1. p. 337 sq. Steph. Rodericus Castrensis de natura muliebri p. 97 sq. Ioan. Baptista Sitonus in Miscellaneis iatrosophicis p. 290 sq. I. Seuerinus Pinaeus et Melchior Sebizius de integritatis et corruptionis virginum notis, Caspar Reyes in campo Elysio quaest. 39. et 38. vbi etiam de notis virginitatis in maribus. A. p. 114.

Peratoscopia ex inspectione rerum extraordinariarum, quae in aere apparent. A. p. 114.

Πηγομαντεία, per aquam fontanam. Potteri Archaeol. pag. 337. Alia de diuinatione ex fontibus vide sis in Memoriis litterariis Triuultinis A. 1710. mense Iulio p. 1280 seq. vbi laudatur dissertatio Iusti Friderici Hammerikii de hoc argumento, adde Keysleri antiquit. septentrion. p. 376. Eckhardum T. 1. rerum Francic. T. 1. p. 420. A. p. 113.

Phyllomantia s. diuinatio ex foliis arborum, vide Eustathium ad I. Iliados p. 36. Ex strepitu folii papaueris Apostolius XV, 20. prouerb. Facit huc quod de Abrahamo Kabsi ex motu foliorum, etiam vbi ventus non spiraret, et arboribus sindone tectis diuinante, garriunt Iudaei. v. I. C. Wolfii B. H. Vol. 1. pag. 99.

Phyllorodomantia, ex foliis rosarum eorumque sonitu. A. p. 114.

Physiognomia, de qua ex veteribus Aristoteles, Polemo, Adamantius: et recentiores Ioan. Baptista Porta aliique infiniti. Confer Franciscum Vallesium p. 213. Philos. sacrae, Cornelium Agrippam de vanitate scientiarum cap. 33. et Georg. Paschium in inuentis nouantiquis p. 601 sq. Origenes lib. 1. contra Celsum p. 26. memorat Physiognomones Zopyrum, Loxum, Polemonem.

Per *picum*, auem, vnde Saturni filio Pico auguriorum inuentio tribuitur. Seruius in 7 Aeneid.

Diuinatio per *pisces*. Aelian. VIII, 5. animal. supra in *Ichthyomantia*.

Pluuiae ὑετομάντις cornix. Euphorion apud Muretum variar. lection. XVI, 18.

Podoscopia siue *Podomantia* ex plantis pedum, de qua Ioannes de Artis auctor libri A. 1619. Parisiis editi de pedis admirandis. Vide Morhofium T. 2. Polyhistor. lib. 3. c. 1. n. 4. p. 454. edit. Lubec. 1714. et Thomae Bartholini centur. 3. epistol. medic. 76. p. 321.

Per *Porcos* diuinatio apud Procopium lib. 1. de bello Gothico c. 9. Confer Ioan. Phil. Cassel ii commentationem de fausto Romanorum omine ex sue Albana, Magdeburgi 1749.

Ex *Poculis* diuinatio vide Suidam in Κοτταβίζειν et supra, *Cyathomantia*.

Διὰ πλυνῶν καὶ λεκανίδων φενακομάντεις, e pelui aquis plena Nicetas Choniates lib. X. p. 368. Cardanus Tomo 3. Operum p. 320.

Ψαμ-

Ψαμμομαντεία per arenam. Cangius Gloſſar. Graec. appendice p. 212.

Pſephomantia vide Bulengerum lib. 3. c. 38.

Pſychomantiae mentio apud Ciceronem lib. 1. de diuinatione, c. vlt.

Pullomantia, e pullis paſcentibus Graev. ad Flori II, 2. *Soliſtimum tripudium* Cellar. p. 96. ad Minuc. *pullarii* Cic. X, 12. ad famil.

Pyromantia ex igne, et flamma victimae. Rupertus ad Florum p. 112. Dausqueius ad Silium Italicum p. 378 ſq. vbi de pilis militum ardentibus. Bulengerus lib. 3. c. 10. Schol. Euripidis Phoeniſſ. v. 1621. et V. C. Ludov. Caſpar Valckenaer pag. 426. commentarii in Euripidis Phoeniſſam Franequerae 1755, 4. euulgati. Suetonius in Tiberio cap. 54. Dan. Heinſius ad Sil. V. 180. Ioan. Tolandus Opp. poſtum. T. 1. p. 79 ſqq. Plinius H. N. lib. 7. cap. 56. *Aruſpicium Delphus, igniſpicia Amphiaraus, auſpicia auium Tireſias Thebanus inuenit.* De Hirpinis impure per ignem ambulantibus Solinus cap. 8. Supra in *Ordalium.*

Quadratum magicum diuinatorium, de quo Auguſtini Vagetii τοῦ μακαρίτου diſſertatio Wittebergae A. 1695. edita.

Rhabdomantia, Xylomantia (mit der Wünſchel-Ruthe) vide interpretes ad Ezechielis XXI, 21. et Hoſeae IV, 12. Bulenger. lib. 3. cap. 26. Lindenbrog. ad Amm. Marcellinum p. 78. et gloſſario ad Codicem Legum antiquar. in *Teni.* Gale pag. 238 ſq. ad Iamblichum de Myſteriis Aegyptiorum. Mich. Liberanzii diatribam de Magia baculorum, Lipſ. 1661. et Godlieb Gerhardi diſſertationem de Rhabdomantia. Lipſ. 1700. P. Brunium Oratorii presbyterum in hiſtoria Critica rituum ſuperſtitioſorum Gallice edita. *Hiſt. Critique des pratiques ſuperſtitieuſes qui ont ſeduit les peuples, et embaraſſé les Sçavans.* Pariſ. 1702, 12. Ioan. Godfridi Zeidleri librum de virgula diuinatoria Mercuriali vulgatum Germanice Halae 1700, in 8. cum praefatione D. Chriſtiani Thomaſii, oppoſitum Vaillemontii libro gallice edito Amſtelodami 1693. et 1696, 12. ſub titulo: *La phyſique occulte, ou traité de la baguette divinatoire*, inſerto deinde Vaillemontii muſeo T. 3. pag. 113 ſqq. adde Henr. Chriſtian. Henninium ad Iac. Tollii epiſtolas itinerarias pag. 217 ſqq. Eliam Schedium Ioan. Iarkii p. 652 ſq. Kircheri artem magneticam p. 500 ſqq. Theophili Albani entlarvtes Idolum der Wünſchel-Ruthe. Dresdae 1704, 8. cuius continuatio prodiit ibid. 1706, 8. Ioan. Andr. Fiſcheri progr. de virgula diuinatoria. Erfurti 1719. Io. d'Eſpagne libr. V. errorum popularium p. 850, 851. et Io. Rudolphi Salchlini idolomaniam et rhabdomantiam antichriſtianam, ſiue, diſſertationem hiſtoricotheologicam ad Hoſeae IV, 12. Bernae 1715.

Rhapſodomantia ſiue diuinatio ex rhapſodia aliqua poetae. Vide Caſaubonum ad Spartianum p. 19. et quae infra de ſortibus Homericis et Virgilianis.

Sideromantia per ferrum candens. Potterus p. 339. Archaeol. et supra in *Ordalium*.

Diuinatio ex *Somniis* quam ab Abrahamo et Iosepho quidam repetunt, vide Suidam in Abraham, et Iustinum lib. 36. historiarum. Alii a Telmissensibus vt Nazianzenus 1. in Iulianum p. 100. Huius diuinationis tria genera, χρηματισμὸν, ὅραμα et ὄνειρον distincta vide apud Potterum II, 13. Archaeol. de quibus plura ad Chalcidium. Ceterum regulas vanissimae artis onirocriticae, diuina et naturalia somnia nullo certo indicio distinguentis, tradiderunt ex veteribus [12] Astrampsychus, Artemidorus, Achmet, etc. Videndus etiam Synesius de insomniis, Scholiis Nicephori Gregorae illustratus; Macrobius in somnium Scipionis. Ioan. Sarisberiensis II, 15 sqq. policratici. E recentioribus Cardanus, Coelius Rhodiginus XIV, 43. Baluzius ad Cyprianum p. 173 sq. et 268. et ad vitas Pontificum Auenionensium p. 1223. Alexandri ab Alexandro dissertationes quatuor de rebus admirandis. Romae 4. Mosis Amyraldi discourse of Divine dreams ex Gallico Anglice versus a Lowdio. Londini. 8. Iudicium medicum ex insomniis ferre docuit singulari libello Hippocrates. Oniromantias Iudaeorum specimen apud Buxtorfium pag. 2095. Lexici Talmudici.

De *Sortibus* (publicis et priuatis siue κλήροις μαντευομένων Schol. Euripidis ad Hippolytum v. 1057.) quales fuere Sortes Antiatinae, Aporianae, Lyciae, Deliae, Caeritum, Falerinae, Praenestinae etc. Bulenger. Tom. 5. Graev. p. 361 sq. Sirmondus p. 233. ad Sidonium. De sortibus Antiatinae fortunae vide Philippum a Turre parte 1. cap. 1. ad monumenta veteris Antii. De sortibus Praenestinae fortunae Iosephum Mariam Suaresium lib. 1. c. 14. Praenestis antiquae, T. VIII. thesauri Italiae, parte 4. et Fabrettum p. 664. veter. inscription. Tum sortes Homericae, Virgilianae ex locis forte se offerentibus Homeri vel Virgilii, ad quarum exemplum inter Christianos etiam sortes Biblicae [13] frequentatae. Videndi Casaubonus ad Spartiani Hadrianum cap. 2. Lampridius in Alex. Seuero cap. 14. Antonius van Dale libro de oraculis, et origi-

[12] Plures laudaui in Bibl. Graeca lib. IV. cap. 13.

[13] Meminit earum ex Augustino Agobardus libro de imaginibus T. 14. Bibl. Patrum p. 293. adde p. 931. D. Georgii Serpilii Leben biblischer Scribenten VIII. pag. 325 sqq. Ioan. Dav. Klugium in eclogis ad epistolas anniuersarias. Ioan. Deutschmanni diss. de sortibus biblicis, Ienae 1698. et Ioan. Frid. Cottae diss. de sortibus sanctorum, Tub. 1758. editam. Similiter Muhamedanos sortibus vti Alcoranicis, notatum in vita Timuri, quae ex Persico versa Gallice lucem vidit Delphis 1723, 12. lib. 1. c. 24. T. 1. p. 289. adde Dav. Millium Diss. select. p. 53. edit. repetitae Lugd. Bat. 1743, 4.

origine idololatriae: Bulengerus singulari libro Tom. 1. opusculorum p. 299 sq. Gutherius IV, 11 sq. de iure Pontificio: Io. Morinus de sacris ordinationibus f. 234. P. Brunius in Hist. Critica rituum superstitiosor. p. 368 sq. Ioan. Clericus libro gallice edito de Lotteriis (quem I. C. Seitsius germanice vertit) cap. 9. Cangii Glossarium voce *sortes sanctorum*. D. Io. Georgius Neumannus in programmatibus Academicis p. 100 sq. Berneggerus in miscellaneis p. 187 sq. Christianus Gottlieb Schwartz de sortibus Poeticis, Altdorf. 1712. Memoriae litterariae Treuoltinae A. 1711. p. 1435. Obseruationes Hallenses T. 4. obseruatione 13. Tiraquellus de iure primogeniturae p. 152 sq. I. C. Dietericus in antiquitatibus Biblicis V. T. p. 379 sq. Henricus Benzelius de sortibus veterum, Tomo 1. Dissertationum eius, Francof. et Lipsiae 1745, 4. iunctim in forma quadripartita editorum p. 39 sqq. Ioan. Eenberg diss. de sortilegiis. Vpsal. 1705, 8. Wilh. Christi. Iust. Chrysander oratione de sortibus. Halae 1740, 4. Mich. Christo. Hanouii dissertatio de electione per sortem. Gedani 1743. germanice versa a Georg. Christiano Trausoldo. Hamb. 1751, 8. Io. Dieter. Wincklerus in Gedanken über die Spuren göttlicher Providenz im Lose bey Besetzung wichtiger Ehren-Aemter. Hildesiae 1750, 4. Frider. Aug. Iunius in commentatione de sorte, remedio subsidiarias caussas dubias dirimendi. Lips. 1746, 4. De sortitionibus Hebraeorum Io. Clericus ad Leuitici XVI, 8. et Numeror. XXV, 15. Stephanus le Moyne ad Varia sacra p. 586, 590. Martinus Mauritius, Wolbaco-Marchicus, in libro de sortitione veterum, maxime Hebraeorum, Basil. 1692, 8. De sortibus Christianorum disseritur in thesauro gemmar. antiquar. astriferarum Florentiae 1751. tribus voluminibus in folio edito, Vol. tertio, occasione gemmae astriferae veterum Christianorum. De sortitionibus veterum ac recentiorum Opus promissum Georgii Andreae Vinholdi, Rectoris Scholae Zwickauiensis, nondum lucem vidit quod sciamus. De ritu sortitionis in eligendo Imperatore per calices Nicetas Choriata XX, 6. p. 645. Sortiri prouincias atque inter se parare munera solebant Romae quotannis magistratus. Vide Festum in voce *parare*, et Io. Frid. Gronouium lib. 1. obs. c. 4.

Spondanomantia ex cineribus sacrificiorum. A. p. 116.

Sternomantia per daemones in corporibus obsessorum. A. p. ead.

Speculatoria s. per speculum diuinatio. Agrippa p. 38. de vanitate scientiarum et Geusii victimae humanae Tom. 1. pag. 355. Apuleius in Apologia. Ioan. Sarisberiensis II, 27. policratici. Supra in *Catoptromantia*.

Diuinatio ex *sternutatione*. Vide Busaeum ad Epistol. 65. Petri Blesensis T. 24. Bibl. Patrum pag. 1327. Scaligeri lection. Ausonian. lib. 1. cap. 16. Meursii spicileg. Theocritic. p. 45. Origenem IV. in Celsum p. 226. Plutarchum

chum in Themiſtocle T. 1. pag. 262. Iſaac. Voſſium ad Catullum pag. 105. Alexandrum ab Alexandro lib. 2. Genial. dierum cap. 26. Plutarchum de Genio Socratis f. 581. et 582. Apoſtolium XIII, 94. Prouerb. Iac. Moſanti Brioſii epiſtolas p. 198 ſqq. et 208. Eſchenbachii diſſertat. academ. pag. 569. Bartholini antiquit. danicas p. 677. Morini diſſertationem de eo, quod ſternutantibus fauſta exoptantur, Tomo quinto memor. Acad. inſcription. p. 429 ſqq. Conferantur ſcriptores qui ſupra p. 544 a nobis ſunt laudati. Vide et quos laudant viri docti ad Petronium c. 98. Dixere quoque ſternutationem ſtrepitum qui editur ab lumine, atque exinde fauſtum omen cepere. Notus locus Ouidii in Epiſtola Heronis ad Leandrum, verſ. 151.

Interea lumen, poſito nam ſcribimus illo,
Sternuit, et vobis proſpera ſigna dedit.
Ecce merum nutrix fauſtos inſtillat in ignes,
Crasque erimus plures, inquit, et ipſa bibit.

Stoichiomantia. A. p. 116.

Sycomantia ex folio fici. Bulengerus lib. 3. cap. 25.

Diuinatio per *talpam*, cuius corde vorato futura praeſentire ſe poſſe exiſtimabant Magiae myſtae. Vide Plinium XXX, 3. et Kuranidum ſcriptorem pag. 104.

Diuinatio de morbi euentu coniiciendo ex illo *tempore* quo quis decubuit. Vide Hermetis iathromathematica, et quae de illis dixi lib. 1. Bibl. Graecae cap. 9. vbi etiam de Hippocrati et Galeno tributis ſcriptis eiusdem argumenti. Petoſiridis Epiſtola de qua Lambecius lib. 6. parte 2. pag. 94 ſq. 104 ſq.

Thephromantia, per cineres. Potterus p. 339. Archaeol.

Teratoſcopia diuinatio ex portentis, de quibus Iulius Obſequens, Conr. Lycoſthenes et Ioach. Camerarius in libris de prodigiis. Cornel. Gemma in Coſmocriticis, Beyrlingius denique in theatro, voce *prodigium.*

Ex *terrae motu.* Vide Hermetis ſiue Orphei verſus de hoc argumento qui exſtant ad calcem Anthologiae Epigrammatum Graecorum, et Bulengerum de terrae motu et fulminibus, Tom. 5. Antiquit. Rom.

Θρίαι, diuinatorii calculi, *μαντικοὶ ψῆφοι.* Heſych. Etymol. et Suidas in *Θρία.*

Tripudium ſoliſtimum, augurium e pullis paſcentibus. Supra in *pullomantia*, Angelus Cauſſeus T. 5. theſauri Rom. antiqu. p. 323. Begerus et Graev. ad Flori II, 2. Plutarchus in Gracchis p 831. C. Gruteri inſcript. p. DCCLVII, 6. Similis *coracomantia* de qua Strabo lib. IV. p. 303. edit. Almeloueen. ex Artemidoro, et Tolandus T. 2. Opp. poſtumor. p. 137 ſqq. *Tym-*

Tympanomantia Lapponum. Vide Olai Wormii Museum p. 385 et 386. vbi icon tympani Lapponici; Ioan. Scheferum in Lapponia.

Tyromantia, per caseum, cuius meminit Hesychius, nisi legendum pyromantia. Sed Aelianus quoque VIII, 5. animal. memorat μαντευόντας τυρίταις, et Artemidorus II, 74. Onirocritic. τυρομάντεων meminit, licet et ibi ignium vates reddiderit Cornarius.

Vroscopia, siue ex vrinis diuinatio. Thomas Bartholinus Cent. IV. histor. Medic. 79.

De Arabum diuinationibus disserit Abraham Ecchellensis in Historia Arabum quam Chronico Orientali subiunxit p. 261 sq. interque infinita ariolandi genera ipsis haec praecipua esse notat p. 265. *Alsanebo* augurium ab auibus, *Aibarcho* a quadrupedibus, *Altatioro* ex volatu, *Alzagiaro* auspicium, *Alhaiafato* ariolationem, *Alkaiafato* diuinationem e vestigiis, *Alpharasato* ex vultu et corpore quam Graeci φυσιογνωμίαν vocant, et *Arrambo*, ex arena seu puluere Geomantiam. De mulieribus fatidicis veterum Celtarum gentiumque septentrionalium, speciatim de Druidibus feminis, Volis, Genis, Alrunis, Velleda, Aurinia, Ganna, Iettha etc. eruditam dissertationem antiquitatibus suis septentrionalibus adiunxit Ioan. Georg. Keyslerus pag. 369 sqq. De Alrunis Germanorum singularis est Godofr. Chr. Rothii sententia in comment. de imagunculis Germanorum magicis, quas Alrunas vocant, Helmstadii 1737, 4. edita. Censet enim vir doctus Alrunas a Germanis amuletorum instar adhibitas fuisse. Sed respondit Rothio Ioan. Sam. Schmidius in commentatione de Alrunis Germanorum, Halae 1739, 8. euulgata, ostendens, Alrunas fuisse feminas sagas, oracula reddentes, multarumque praetendentes rerum scientiam; imagines autem alrunicas fuisse eas icunculas sacras, quarum ope sagae istae arcana diuinarint, fata praedixerint, et vel fausta vel infausta a se inferri posse confisi sint.

III. Vt gentibus Vates sui, Sibyllae, Oracula atque Diuini, ita populo Iudaico sui fuere Prophetae, atque eundem Deum per vtrosque futura hominibus significasse, audacter affirmant quidam e veteribus vt Iustinus quaest. 2. ad Orthodoxos, Bileami exemplo pugnans. Confer Rich. Simonis partem 3. Epistolarum selectarum, Epistola 9. Sed vt veri Prophetae a solo Deo mitti possunt, et quandoque per eosdem monitae etiam haud dubie ipso dispensante sunt gentes, sic fallacias et fraudes vatum oraculorumque Ethnicorum nemo sanus Deo tribuerit. Similiter parum credibile est Deum misisse Prophetas suos tantum per συγκατάβασιν quandam, ac ne Iudaei Aegyptiorum scilicet diuinos ac falsa consulerent oracula, vt persuasum Spencero III, 2. de legibus Hebr. § 3. et Henr. Dodwello Epist. 2. de studiis Theologicis, qui ideo ad sa-

cros Prophetas intelligendos commendat scripta Ethnicorum facientium ad Onirocriticem et oraculorum interpretationem. Sed aequum est existimare, Deum ex beneuolentia in genus humanum prius excitasse veros Prophetas et bonum seminasse semen, quam falsorum diuinorum propullularent Zizania. Itaque et primi mortalium et Patriarchae, Prophetarum titulo appellantur. De variis rationibus quibus Deus Prophetas edocuit, vt per somnium, visum, admonitionem siue vocem, (בת קול) spectaculum et reuelationem quam Spiritum S. vocant Hebraei, videndi Maimonides de fundamentis legis cap. 7. et in More Nevochim II, 36 sq. Abarbanel prolegom. in Danielem, Chalcidius pag. 351 seq. Eugubinus et alii ad Numer. XII, 8. Pricaeus ad Actor. IX, 2. Henr. Witsius in Miscell. Theol. lib. 1. Molinaeus de vate lib. 1. Sam. Gerh. a Melle dissert. de commercio Dei et hominum. Witteb. 1712. Ioan. Henr. Hänerus dissertationibus binis de Bathkol. Ienae 1673. Ioan. Andr. Danzius in dissert. de filia vocis nefanda Diuinae aemula. Ienae 1716. Ioan. Gottlob. Carpzouius in introductione ad libros V.T. P. 3. c. 1. § 6 et 7. pag. 14. seq. et in notis ad Goodwinum pag. 522 sqq. et Nicolaus Gurtlerus Basileensis, Theologus Dordraeenus in systemate Theol. Propheticae Amst. 1702, 4. lib. 1. c. 2. qui etiam capite 3. disserit de notis quibus veri Prophetae a falsis discernuntur, de quibus consulendus praeter laudatum Witsium lib. 1. Miscell. c. 15. Cotelerius ad Hermae Pastoris mandatum 10. Tom. 1. Patrum Apostol. p. 97, 99. Ioan. Gersonis libellus de probatione spirituum, inter eius opera, et Tom. 3. Concilii Constantiensis p. 28 sq. Elias du Pin prolegom. Bibl. T. 1. p. 38 sq. Io. Gottlob. Carpzouius in introd. ad libros V.T. P. 3. c. 1. § 20. et 21. p. 52 sqq. Dan. Griebneri dissert. de characteribus Pseudoprophetarum. Lips. 1678.

Hebraei numerant Prophetas XLVIII. vide Bartoloccii Bibl. Rabbinicam Tomo 3. p. 456. A Christianis scriptoribus Prophetae LXX. Prophetites X. obseruantur, vt notauit Cotelerius ad lib. 4. Constitut. Apostol. cap. 6. p. 295. illustrans schedion Epiphanii de totidem Prophetis quod e MS. Regio ibi protulit. De praerogatiuis miraculorum et Prophetiarum Mosis prae reliquis Prophetis, Maimonides ad Codicem Sanhedrin Tom. 4. edit. Surenhus. p. 264. et in More Neuochim II, 35. et Ern. Frider. Neubauer in dissertat. de Mosis prae reliquo Prophetarum choro praerogatiuis singularibus. Gissae 1734. De dono Prophetico inter primos Christianos, Herm. Witsius lib. 1. Miscell. c. 24. Gurtlerus system. Theol. Propheticae pag. 428. Henr. Dodwellus diss. 2. ad Irenaeum, B. Bebelius saecul. IV. Tomo 2. p. 961 sq. Tob. Pfannerus de donis miraculosis Ecclesiae c. 6. et Gottfridus Arnoldus in opere de primorum Christianorum vita et moribus Germanice edito II. pag. 156 seq. et Ioan. Laur.

Mos-

Moshemius in differt. de illis, qui Prophetae vocantur in Nouo Foedere. Helmstadii 1732. auctius recusa in Vol. secundo differtat. eius ad H. E. pertinentium. Altonauiae 1743. 8. p. 127 sqq.

Omittimus alia quae de Prophetis veris falsisque disputant praeter laudatos Witsium et Gurtlerum, Petrus Molinaeus in Vate, seu de praecognitione futurorum et de bonis malisque Prophetis, libris 4. Lugd. Batav. 1640, 8. Dauid Knibbe in Historia Prophetarum, libris itidem IV. Belgice et A. 1709, 4. Bernae Germanica etiam lingua editis: Antonius Borremansius dialogo de Poetis et Prophetis, Amst. 1678, 8. Petrus Petitus libris 3. de Sibylla, Mericus Casaubonus de Enthusiasmo cap. 2. quod est de Enthusiasmo diuinatorio: Thom. Galeus ad Iamblichum de Mysteriis Aegyptior. sect. 3. Io. Spencerus discourse concerning vulgar Prophecies. Lond. 1665, 8. Henricus Howard defensative against the poison of supposed Prophecies. Lond. 1620. Christophorus Wittichius Oratione inaugurali de Oraculorum Diuinorum veritate et Gentilium falsitate, Lugd. Batav. 1682, 4. ad calcem exercitationum Theologicarum. Smithus discourse of Prophecy, et quos laudat Ioan. Christo. Wolfius Bibl. Hebr. Vol. 2. pag. 139 sqq. et Vol. 4. pag. 37 sqq. quibus addantur dissertationes Io. Georg. Bindrim. Rostoch. 1677. Dauid. Clodii. Giffae 1685. et Ioan. Conr. Kesleri. Bremae 1704. De Prophetissis vide praeter Witsium laudatum Ioan. Andr. Schmidii differtat. de puluillis et peplis Prophetissarum, recusam in thesauro nouo disputationum philologic. Tom. 1. p. 972 sqq. De vestitu prophetarum consule Ottonis Nathan. Nicolai commentationem Magdeburg. 1746, 4. euulgatam.

IV. Mosis Miracula Iudaei numerant LXXVI. ceterorum Prophetarum LXXIV, quae videri possunt apud Menasse ben Israel in Conciliatore ad Deut. XXXIV, 10. quanquam Abarbanel et alii non plura quam LXXV. miracula in vniuersis Veteris Testam. libris relata esse opinantur. De miraculis Mosaicis a Mose omissis videndus Ioan. Eusebius Nierembergius lib. 6. de Origine S. Scripturae cap. 31, 32. Eliae miracula septem, Elisae quatuordecim computat Anastasius Sinaita siue Nicaenus quaest. 47. In Pirke Aboth Tom. 4. Mishnae Surenhusianae p 467. legas decem haec miracula in templo Hierosolymitano obseruata esse: *Nunquam abortiuit mulier ab odore carnis quae in sanctuario immolabatur. Neque foetuit vnquam caro illa sanctificata. Non conspecta fuit musca in domo mactationis. Non accidit casui nocturnus Sacerdoti magno in die expiationis. Non extinxerunt pluuiae ignem qui erat in strue lignorum. Non vicit ventus columnam fumi. Non repertum est vllum vitium in Gomer et in duobus panibus, et in panibus faciei rum. Stabant coartati et adorabant dilatati. Non*

 laesit

laesit vnquam aliquem serpens et scorpio in Hierusalem. Nec dixit homo socio suo, angustior est mihi locus quam vt possim pernoctare Hierosolymis.

Messiam miracula facere debuisse impudenter negant recentes Iudaei plerique, contra Prophetarum atque veterum Hebraeorum et Abarbanelis aliorumque diserta testimonia, vt ostenderunt Grotius ad Matth. XII, 23. Huetius demonstrat. Euangel. proposit. IX. pag. 825 seq. Vitringa lib. 2. obseruatt. sacr. cap. vlt. Georgius Eliefer Edzardi ad Auoda Sara caput 2. p. 316. Matur. Vessierius la Crose in dialogis eruditis Gallice editis p. 81 sq. Christ. Schoettgenius in Horis hebraicis T. 2. p. 172, 375, 540, 601, et in libro Jesus, der wahre Meßias. p. 124, 534 et 757. Christi vero miracula quae plura[14] Euangelistae referunt, quam a Mose et Prophetis edita nouimus, (atque duobus exceptis [15] benefica omnia) contra Ethnicorum, Iudaeorum et Atheorum Deistarumque obiectiones asserunt Guilielmus Ader de aegrotis Euangelicis Tom. 9. Critic. sacr. Iac. Batelerius in vindiciis miraculorum, Amst. 1674, 12. Io. Clericus libro Gallice edito de incredulitate p. 254 seq. Franciscus Bragge obseruationibus practicis in Christi miracula, vulgatis Anglice Lond. 1702, 8. Isaacus Iaquelotus libro de Messia, itidem Gallica edito lingua part. 1. cap. 5. Henricus Witsius in meletematis Leidensibus dissert. 5. Episcopius Institutt. Theol. p. 427 sq. Nehemias Grew in opere erudito Anglico quod Cosmologiam sacram inscripsit, lib. 5. cap. 3. Marius Mersennus in sex prima capita Geneseos pag. 537 sq. nostrisque temporibus doctissimi illi viri, qui Thomae Woolstoni,[16] optimi Seruatoris miracula praefracte negantis, petulantiam seuere coercuerunt, quorum nomina scriptaque recensentur in luce salutari euangelii p. 180 sqq. et ab Henrico Christiano Lemker in commentatione de fatis et scriptis Thomae Woolstoni liteque ab eodem mota, Germanice edita Lipsiae 1740, 8. cap. tertio p. 141 sqq. Paulli Zacchiae libros 4. Physicae considerationis de miraculis S. Scripturae memorat Allatius in Apibus vrbanis p. 214 sed illos nunquam vidimus.

De miraculis discipulorum Christi et dono miraculorum in primis Ecclesiae saeculis adeundi interpretes ad Marci XVI. et Actorum librum, Steph. le Moyne notis ad Varia sacra pag. 1043 sqq. Guil. Spencerus ad Origenem contra

[14] Vide Simonis Episcopii Institutiones Theol. p. 182 sq. Io. Pearsonium ad Symbolum Apostol. p. 154. et Isaacum Iaquelotum de Messia p. 30.

[15] Non benefica sunt daemonum in porcos immissio Matth. VIII. et ficus arefacta Matth. XXI. Vide Cosmam Indopleustem lib. III. p. 165.

[16] Impios Woolstoni libellos, in quibus miracula Christi oppugnauit, concinne accurateque recensuit desideratissimus Baumgartenius in den Nachrichten von einer hallischen Bibliothek. Vol. 1. p. 179 sqq.

contra Celsum p. 6. B. Bebelius Antiquit. Eccles. Saec. 4. Tom. 2. p. 958 seq. Tobias Pfannerus in diatriba de charismatibus siue donis miraculosis antiquae Ecclesiae, Francof. 1680, 12. Dodwellus diss. 2. ad Irenaeum et Gotfridus Arnoldus in opere edito Germanice de primorum Christianorum vita et moribus libro 7. Haud omnino fide digna esse, quae de miraculis post Apostolorum tempora in ecclesia perpetratis narrantur, euincere studuit Conyers Middleton, Anglus, A. 1750. die 22 Iulii denatus, tum in introductione [17] ad opus vberius: *An introductory Discourse to a larger Work, concerning the miraculous powers, which are supposed to have subsisted in the Christian Church, Londini* 1747. *in* 4. euulgata; tum in ipso opere vberiore, [18] Londini 1749, 4. sub hoc indice in lucem emisso: *A free Inquiry into the miraculous Powers, which are supposed to have subsisted in the Christian Church, from the earliest Ages through several successive Centuries. By which it is shewn, that we have no sufficient reason to believe, upon the Authority of the primitive Fathers, that any such Powers were continued to the Church, after the Days of the Apostles.* Haec igitur Middletoni sententia quum nec omnibus sese probaret, nec probare posset, Anglorum in primis Theologis nimium fere Patrum ecclesiae auctoritati tribuentibus, variis illa scriptis, quibus ista Middletoni sententia oppugnata est, occasionem dedit. Quae omnia enarrare quoniam nec instituti nostri est, nec limites, intra quos conatus nostri coercendi sunt, permittunt, sufficit nobis lectores ablegare ad praefationem, quam Celeberrimus Windhemius interpretationi germanicae libri Middletoniani, quae cum subiuncto examine prodiit Hanouerae 1751, 4. praemisit: et ad Historiae ecclesiasticae Ienae sumtibus Hartungii euulgatae Tom. 3. pag. 1491. edit. in 4. editionis autem in duodecimo continuat. tertiae partem tertiam p. 1927. vbi controuersia ista diligenter enarratur. Ceterum vel peruerso quodam purioris doctrinae defendendae studio, vel praeiudicatae opinionis feruore abreptum fuisse Middletonum, vt vel apertissima et fide dignissimorum virorum testimoniis comprobata miracula in dubium vocaret, quiuis rem aequa iudicii lance ponderans haud difficulter perspiciet. Neque enim saeculo tertio plane iam desiit miraculorum perpetrandorum munus. *Quamuis enim*, vt verbis vtamur S. V. Ioan. Georg. Walchii H. E. N. T. p. 1027. *in illis, quae de miraculis aeui huius a scriptoribus relata habemus, multa vel falsa, vel dubia ac suspecta sint; non solida tamen caussa adest, omnia reiiciendi, aut adfirmandi aetate hac plane nulla miracula facta esse. — — — Id enim si quis contenderet, aduersus tot veterum scriptorum testimonia temere* age-

[17] Krafsii Bibliotheca theologica P. XIX. p. 797 sqq.

[18] Kraftii Bibliotheca theologica. Part. XLI. pag. 43 sqq. Iournal Britannique. Tome II. pag. 5 sqq.

ageret. Saeculo autem quarto ex inconſideratae pietatis vel illiberalis quaeſtus ſtudio multa ficta ſunt miracula; id quod oſtendit idem Walchius lib. cit. pag. 1654.

V. Verorum miraculorum loco ſubinde ab imperitis habiti vel ab impoſtoribus iactati rariores effectus naturae et artis, adhibitae callidae fraudes, multa etiam conficta prorſus et ementita. Quod adeo non debet fraudi eſſe Veritati Religionis, verisque miraculis, vt haec toto teſtata orbe terrarum, aduerſariis etiam et hoſtibus aſſenſum ſaepe extorſerint, falſa inter eos ipſos a quibus ſunt iactata non inuenerint fidem, et neque modum et rationem neque finem aut effectum Deo dignum habere reperiantur.

De veneficiis variis et φαρμακείαις veterum earumque ritibus et damnata ſuperſtitione videndus Cerda et alii viri docti ad Eclogam VIII. Virgilii, et Theocriti Idyllion 2. ſiue Pharmaceutriam, Medeam Senecae et Horatii Epod. V. Lucanum VI, 508 ſq. Lucianum in Νεκυομαντεία, Apuleii Apologiam, Ouididium XIV. Metamorphoſ. 58, 278, 295, 300. Propertium III, 4, 26. et Potterus II, 18. Archaeol. p. 340 ſq et IV, 10. vbi de philtris. Adde Mich. Piccarti orat. de magia veteri et recenti, oration. eius academic. Lipſ. 1614, 8. editar. p. 213 ſqq. Frid. Gotth. Freytagii diſſ. de incantationibus magicis. Lipſ. 1710. Sam. Wesleii diſſ. de magia veter. diſſ. eius in librum Iobi. Lond. 1736, fol. editarum p. 348 ſqq. Frid. Menzii diſſ. de plantis, quas ad rem magicam facere crediderunt veteres. Lipſ. 1705. Petri Nicolai Bonamii diſſ. de Magiae ad theologiam gentilem ratione, quae exſtat in hiſtor. acad. Pariſ. inſcription. T. 4 p. 34 ſqq. ed. Amſtelod. Eliae Blancardi diſſ. de exorciſmis magicis, quae exhibetur T. VI. eiusd. hiſtoriae. p. 74 ſqq. Scriptores recentiores de Magia recenſentur in Eberh. Dav. Hauberi Bibliotheca magica, quae tribus voluminibus in 8. excuſa eſt Lemgouiae 1738 ſeqq.

De Iudaeorum operationibus Magicis et Amuletis Io. Wulferus in Theriaca Iudaica p. 21, 23, 57 ſq. 74 ſq. Ioan. Gothofredus Lakemacherus obſeruation. philologic. P. II. p. 126 ſqq. Georg. Car. Petri diſſertationes VI. de ſtudio magico Iudaeorum. Witteb. 1727 ſqq. Guſtav. Peringeri Lilienblad diſſertatio de amuletis Hebraeorum. Vpſaliae 1685. et Sigism. Iac. Baumgarten conſiliorum theologicorum collectione prima pag. 93 ſqq. De Orientalium Magis חרטמים חברים et כשׁפים vide Dav. Millii diſſertationes ſelectas p. 411 ſqq. edit. Lugdun. 1743, 4. De ligaturis et phylacteriis Magicis, Elmenhorſtius ad Gennadium de dogmatibus Eccleſiaſticis pag. 195 ſq et Cangii Gloſſar. in φυλακτήριον et φυλακτὸν. Ramireſius cap 31. pentecontarchi. Videnda etiam quae de faſcinatione Plutarchus V. 7 ſympoſ. et Leonhardus Vairius Beneuentanus et Io. Lazarus Gutierius ſcriptis de faſcino, et de amuletis. Aug.

Nath.

Nath. Hübnerus in hiſtoria amuletorum. Halae 1710, 4. Iulius Reichetus ſingulari diſſ. et Iacobus Wolf in ſcrutinio amuletorum, nec minus Io. Chriſtianus Fromannus in libro erudito de faſcinatione, Norimb. 1675, 4. De amuletis veterum Germanorum videatur Eckhardus Tom. 1. rerum Francic. p. 417 et 439. et Keyslerus antiquitat. ſeptentrional. p. 491 ſqq. De amuletis Baſilidianorum Kircherus Tom. 2. Oedipi part. 2. p. 459 ſq. Io. Macarius de gemmis Baſilidianis, Io. Chifletius in Abraxa Proteo, Godfr. Wendelinus in Epiſtola ad Chifletium et B. Thom. Ittigius in diſſ. de haereſiarchis Saeculi II. c. 2. licet Magica illa fuiſſe omnia haud conſtet. De amuletis et periaptis, apotropaeis, faſcinis, phylacteriis plura dabit Theophil. Raynaudus in Chriſtiano Chriſti patris et matris eccleſiae filio, cap. 9. p. 439 ſqq. De μασχαλισμῷ ſiue more nares obtruncatorum vel manus aut pedis extremitatem de collo ſuſpendendi, Lud. Kuſterus ad Suidam in ἐμασχαλίσθη, et μασχαλισθῆναι.

De Talismanibus ſiue teleſmatis, στοιχείοις, imaginibus auerruncis Aſtrologica et Magica arte compoſitis videndus Ioſephus Scaliger in Epiſtolis p. 311, 410, 485, 487. Kircherus Tom. 1. Oedipi pag. 254 ſq. et Tom. 2. parte 1. p. 379, 383, 390, 395 ſq. et parte 2. p. 445 ſeq. 484 ſeq. Gaffarellus in curioſitatibus inauditis et in notis ad eum Gregorius Michaelis, nec minus C. Sorellus libro Gallico quem de Talismanibus aduerſus Gaffarellum compoſuit: Chriſtoph. Adamus Rupertus ad Florum pag. 77 ſq. vbi etiam de Palladio et p. 79. de aliis pignoribus regnorum fatalibus. Natalis Alex. aetate IV. Vet. Teſt. diſſ. 6. quo aduerſus Marshamum probat ſerpentem aeneum, quem ſtatuit Moſes neutiquam teleſma eiusmodi Magicum fuiſſe: Ioannes Gregorius obſeruationibus ſacris cap. 7. et 8. qui ſerpentem Moſis ſaltem occaſionem dediſſe Taliſmanibus conficiendis et excitandis diſputat: Petrus Iurieu Hiſtoria Critica dogmatum Iudaicor. Gallice ſcripta p. 451 ſq. vbi de Teraphim quorum mentio Geneſ. XXXI, 19. Zachar. X, 2. Reineſius in Variis Lect. p. 637 ſq. Salmaſius ad Vopiſcum Tom. 2. p. 456 ſq. Carolus Patinus introduct. ad Hiſtor. numiſmatum cap. 14. Seldenus ſyntagm. 1. de Diis Syris, Hugo Grotius explicatione Decalogi p. 28. ſq. 36. Mottanus le Vayer Tom. 2. f. 550 ſq. P. Brunius in hiſtoria rituum ſuperſtitioſorum Gallice vulgata pag. 334 ſeq. Auguſtus Buchnerus Tom. 2. Orat. 1. de ſtatuis Magicis. Antonius van Dale de diuinationibus Idololatricis Iudaeorum p. 670. vbi differit aduerſus Io. Spencerum: D. Valent. Erneſtus Loeſcherus Exerc. de Talismanibus, Witteb. 1697. Frid. Gotth. Freytag diſſ. de ſtatuis τετελεσμένοις veterum. Lipſ. 1715. Pinardus in Memoriis Treuoltinis A. 1707. p. 1246 ſqq. Spiridion Poupart in iisdem Memoriis A. 1718. p. 456. Valent. Ern. Eugenius Cohauſen in epiſtola de Taliſmane Treuerico adiecta T. 2. litter. amoebacarum I. H. Nunninghii et

I. H.

I. H. Cohausen. Petrus Frider. Arpe libro singulari de prodigiosis naturae et artis operibus Talismanes et Amuleta dictis. Hamb. 1717, 8. Talismanis aenei aduersus serpentes Parisiis reperti mentio apud Gregorium Turonensem VIII, 23. Alterius aduersus scorpiones meminit Gelius pag. 127. ad Alfraganum. Contra Crocodilos Paullus Lucas in itinere suo Tomo 1. p. 52, 62. et Wanslebius in relatione de Aegypto pag. 82, 379. Tale fuit ἄγαλμα τετελεσμένον quod Alaricum traiicere in Siciliam prohibuisse tradit Olympiodorus apud Photium Cod. 80. p. 106. et 109. memorantur statuae argenteae τετελεσμέναι εἰς βαρβάρων ἀποκώλυσιν. De Apollonii Tyanensis Magicis telesmatis contra serpentes, scorpios et culices, Mich. Glycas p. 239. Annal.

De sigillis magicis conficiendis Cardanus cap. LXXXIX. de rerum varietate, Tomo 3. Opp. atque vt plura summatim complectar, de omni genere Magiae Martinus Delrio in disquisitionibus Magicis saepius recusis, et Iulius Caesar Bulengerus lib. de licita et vetita Magia Tom. 1. Opusculor. et de Magia Hieroglyphica Aegyptiorum Kircherus Tom. 2. Oedipi parte 2. p. 437 sq. et de Magia Hebraeorum, Arabum etc. p. 471 sq.

VI. De sancta *iuris iurandi* religione, vt de hac etiam nonnihil adiungamus, prae ceteris consulendus Ioan. Baptista Hansenius, Harlemensis, Prof. Tolosanus, in capite singulari ex electis eius, siue Commentario de iure iurando veterum, qui Tolosae primum 1614, 4. excusus et deinde Tom. V. thesauri Antiquitatum Graeuiani insertus est. In eodem Tomo pag. 869 seq. legitur Steph. Trellierii diss. de iure iurando. Videndi praeterea Alexander ab Alex. II, 10. genialium dierum et ibi Tiraquellus: Io. Filesacus lib. 2. electorum p. 72–118. Ioan. Henricus Meibomius in Comment. ad iusiurandum Hippocratis c. 2. sq. et c. 22. vbi etiam de periurii crimine. Iacobus Ebertus in Historia iuramentorum, Francof. ad Viadrum 1588, 8. Christiani Ludouici dissert. de praecipuis iuris iurandi formulis, Hebraeis, Graecis et Latinis, Lips. 1692. Ioannes Nicolai in diatriba de iuramentis Hebraeorum, Graecorum, Romanorum, aliorumque populorum Francof. 1700, 12. Andr. Cattenburgius in specimine sapientiae Mosaicae pag. 173. Kochius obseru. miscellan. II. pag. 901. Crenius obseru. philolog. 1. pag. 126. Ierem. Setserus libris V. de iuramentis, Francof. ad Oderam 1608, 4.

VII. De Hebraeorum siue Iudaeorum iuramentis videatur Codex Talmudicus שבועות Tom. 4. edit. Surenhus. pag. 292. Maimonidis liber Latine redditus a Io. Frid. Miegio, Theologo Palatino: et Iusto Christophoro Dithmaro, Hasso, qui notas etiam addidit Lugd. Batav. 1706, 4. cum praef. Iacobi Perizonii qua inter alia agitur de more iurandi tacto femore. Ioan. Henricus Otto in Lexico Rabbinicophilologico: Seldenus lib. 2. de Synedriis cap. 11.

Sam.

Sam. Petitus cap. 16. Var. Lectionum, Tom. 9. Critic. sacr. Iacobus Lydius in Syntagmate postumo de iuramento, qui libro de re militari veterum Hebraeorum subiicitur Dordraci 1698, 4. Ioan. Gottlob Carpzouius ad Goodwinum pag. 652 sqq. et dissertationes Ioan. Tob. Maioris. Ienae 1641. Gustav. Geo. Zeltneri, Ienae 1693. Ioan. Rodolphi. Bernae 1706. Ioan. Ludov. Frey. Basil. 1712. Christo. Gotthelff Stemleri. Lipf. 1736. De ritu iurandi, manu *sub femore* posita, agunt etiam Daniel Fessellus lib. 1. Aduersar. sacr. cap. 4. et interpretes ad Genes. XXIV, 2. Non absurde autem nuper V. C. Hermannus ab Hardt singulari diatriba ad hunc locum edita vocabulum ירך non de femore sed *de carpo dextrae manus* intelligendum esse monuit. De iure iurando *per coelum, per terram*, et *Hierosolyma*, et *per caput suum* consulendi Doughteius in Analectis ad Nouum Test. Grotius et alii interpretes ad Matth. V, 34. Georgius Eliefer Edzardi V. C. ad Auoda Sara c. 2. p. 286 sq. Cotelerius ad Patres Apostolicos Tomo 1. pag. 311. De iure iurando per libros sacros Legis, Guil. Conradus Vorstius in bilibra Veritatis p. 229. De iuramento *per Anchialum*, [19] cuius meminit Martialis L. XI. Epigramm. 95. vide sis Isaacum Vossium ad Pomponium Melam, p. 48. Stephanum le Moyne in notis ad Varia sacra p. 901 sq. Ioan. Seldenum in prolegomenis ad Vxorem Hebraicam, Io. Croium in specimine Coniecturarum ad quaedam Origenis loca p. 44. Georg. Sigismundum Greenium in singulari diss. de hoc iuramento edita Witteb. 1697. et Ioan. Gottl. Bosseckium in commentatione de Ancario. Lipsiae 1740. Ancarium enim pro Anchialum cum Vossio ad Pompon. Melam p. 62. legendum putat vir doctissimus, hunc loco Martialis sensum tribuens: *Iudaee, qui mihi puerum meum vitiasti, iuras, sed quare non in iuramento Deum, quem tu, cum tota tua gente veneraris, auritum scilicet illud animal inuocas, quod te in primis colere inde apparet, quum in actionibus tuis, in primis in libidine, ita asino sis similis.* Adde Bibliothecam Berolinensem Germanice editam Vol. III. pag. 88 et 91. De Iudaeorum frequentibus periuriis, quae ipsi inter caussas praesentis exilii sui referunt, vide Ioan. Andreae Eisenmengeri entdecktes Judenthum Tom. 2. p. 501 sq. laudatum Edzardum ad Auoda Sara c. 1. pag. 279 sq. et c. 2. p. 370. et Ioan. Iacobum Schudt in den jüdischen Merkwürdigkeiten Part. 4. contin. 2. p. 245. et in Iudaeo Christicida p. 169 sq. vbi etiam de ratione qua iusiurandum proponendum vt Iudaeus eo se obligari credat, quam in sententiam plura disputat p. 438 sq. e Wagenseilii denunciatione Christiana de conuiciis quibus Iudaei Seruatorem nostrum proscindunt, edita Germanice Altorfii 1703, fol. et Christo. Dav. Bernhardi unpartheyische Beurtheilung des Eidschwurs eines Juden gegen einen Christen. Tubingae 1728, 8. De Iudaeorum formula orationis

[19] חי אלה. Grot. ad Matth. V, 34.

tionis *col nidre* quam in vigiliis diei expiationis pelunt se absolui ab omnibus votis et iuramentis quorum eos poeniteat: et quod hoc ipso licita neutiquam fiant eorum periuria; vide Wagenseilii Bericht vom Gebet. *Alenus* p. 18 sq. et ad Sota p. 734 sq. Io. Wulferi theriacam Iudaicam pag. 181. et Stephanum le Moyne notis ad Varia sacra p. 672. De hodiernorum Iudaeorum iuramentis et circa illa iuribus disserunt Casp. Zieglerus de iuribus Iudaeorum. Witteb. 1684. c. 5. Iac. Aug. Franckensteinius in dissert. de iuribus singularibus circa Iudaeos maxime in Germania. Lipf. 1722. Dan. Guil. Mollerus in dissert. de iuramentorum iudaicor. fide et moralitate. Altd. 1698. C. D. Haltermannus in diss. de formulis iuramentorum iudaicorum. Rostoch. 1701. et Christi. Wildvogelius in diss. de iuramentis Iudaeorum. Ienae 1720.

VIII. De ritu iurandi tactis sacris, tacta lauro etc. Seldenus pag. 41. ad Marmora Ox. De formulis iurandi apud *Graecos*, Suidas in ναὶ, λίθος, ναὶ οἶσθα, Ioan. Potterus Archaeologiae Graecae lib. 2. c. 6. Io. Gothofr. Lakemacherus Antiquit. Graecor. sacrar. pag. 450. Casp. Geuartius III, 2. elector. Maussacus ad Harpocrationem p. 243. edit. Blancardi: Io. Meursius in mantissa ad librum de luxu Romanorum c. 13. vbi etiam de iureiurando Deorum per Stygem (de quo Schol. ad Iliad γ'. 127. ε. 37.) Ezech. Spanhemius de Vesta ac Prytanibus Graecorum Tom. 5. thesauri Graeuiani pag. 672. vbi de iureiurando *per Vestam, ignem, aquam, tellurem, coelum* et *Solem*. Apud Theocritum IV, 17. οὐ δᾶν, Scholiastes exponit μὰ τὴν γῆν. De fontibus ὅρκιοις, per quos iurarunt Tyanenses et Indi, vide D. Godfr. Olearium ad Philostratum pag. 7. et 103. De certatorum iureiurando in Olympicis ludis ad aram Iouis ὁρκίου Harduinus notis ad Themistium p. 503. Abarum formula iurandi legitur apud Menandrum in Excerptis de legationibus. Adde Gaulminum ad Theodori Prodromum p. 499. Omittimus quae de Philosophorum iuramentis vt Pythagoricorum *per tetractyn*, Socratis *per gallum*, Zenonis *per capparim* apud Laertium et alios leguntur. De more adigendi ad ius iurandum Fuluius Vrsinus p. 203 sq. ad Caesarem post fragmenta Historicorum. De more plurium cum reo coniurantium Fronto ad Iuonis Epistolas fol. 185 sq.

IX. De iuramento *per vitam, salutem, genium, fortunam* Principis consulendi Io. Clericus ad Genes. XLII, 15. Brissonius VIII. de formulis pag. 707. Seldenus pag. 43 sq. ad marmora Oxoniensia, H. Lindenbrogius ad Censorini p. 18 sq. et quae viri docti ad Curtium VI, 11. 18. Tertulliani Apologet. c. 28. et 32. et Minutii Felicis illud c. 29. *est eis tutius per Iouis genium peierare quam Principis.* Vegetius II, 5. *iurant per Deum et per Maiestatem Imperatoris, quae*

secundum

secundum Deum generi humano diligenda est et colenda. Confer Sozomenum VII, 9. et Cangium ad Zonaram pag. 28. et ad Cinnamum p. 483. adde dissertationes de iureiurando per genium Principis Io. Georg. Roeseri. Witteb. 1686. Dan. Frider. Iani. Lips. 1708. Io. Hermansson. Vpsal. 1722, 8. Erhardi Reuschii, Helmst. 1735. Bernh. Ludov. Mollenbecii, quae inserta est syntagmati secundo dissertat. philolog. Roterod. 1699, 8. euulgato; et Euerhard. Ottonis de periurio per genium Principis; quae quinta est P. 1. Dissertationum eius iunctim editarum, Trai. ad Rhen. 1723, 4. In veteri diplomate quod edidit V. C. Iustus Fontanini ad calcem librorum de antiquitatibus Hortae Coloniae: *per S. sedis Apostolicae et Domini nostri Alexandri Papae salutem.* In capitularibus tamen Caroli Magni III, 42. *vetitum ne quis iuret per vitam Regis et filiorum eius.* De Eudoxia iurante per Theodosii coniugis sui σωτηρίαν vide Chronicon Paschale p. 316. De iurandi vel peierandi formulis, quibus olim adsueuere summi Principes Ioan. Burch. Menckenius Differt. litterariar. p. 181 sqq. De more iurandi per vota sua, siue id quod maxime quisque exoptat, Valesius ad Sozomeni VII, 19. De iureiurando per omnes Deos et Deas idem Seldenus pag. 42. *Iouem lapidem iurare* Δία λίθον Polyb. III, 25. apud priscos Romanos fuit iurare per Iouem fulgura lapidea torquentem, vt Athanasius Germonius lib. 1. de sacrorum immunitatibus c. 20. pag. 44. vel per fictile simulacrum Iouis, vt notauit Iustus Rycquius lib. de Capitolio pag. 229. vide etiam Paullum Manutium ad lib. 1. Epistolar. Ciceronis ad diuersos Epist. 7. et D. Georg. Wolfg. Wedelii Exerc. Medicophilolog. Centur. 2. diss. 10. De iureiurando *per Herculem et Medium Fidium* Ioan. Nicol. Funceius in dissertatione de veterum Romanorum per filium Dei iurandi consuetudine, quae legitur Tom. 3. Symbolarum litterariarum Bremensium pag. 639 sqq. De iuramento per capillos et caput Nouella Iustiniani 77. per testes equi exsectos Pausanias p. 262. per gladios Keyslerus p. 164. antiquitat. septentr. *De iureiurando iudicum* Petrus Faber Commentario de Magistratibus Rom. atque Ericius Puteanus Mediol. 1606, 8. et Tomo 5. thesauri Graeuiani. Alia de *Romanorum* iurandi formulis videbis, vbi lubebit, apud Barnabam Brissonium operis praeclari de formulis libro 8. Dan. Heinsium ad lib. 1. Silii Italici. Thomam Dempsterum libro de iuramento, Mich. Piecartum Decade quarta, Obseruatione 2. Massieum diss. de veterum Graecorum et Rom. iuramentis, de qua in Ephemeridibus Paris. 1710. Octobr. pag. 432 seq. Ioan. Henelium cap. 15. Otiorum Vratislauiensium, et Theodor. Regner. de Bassen in libro de iureiurando veterum, in primis Romanorum. Trai. ad Rhenum 1728, 8. De *sacramento militari* Stewechius ad Vegetium II, 5. p. 97 sq. et Lipsius de militia Romana lib. 1. c. 6. et lib. 5. c. 15. vbi de eo quod milites iurarent se furto

 nihil

nihil ablaturos esse, et ad Taciti II. Annalium p. 88 sq. vbi de iureiurando *per signa militaria*. Morem iurandi Imperatori, gladio ceruici admoto, sub execrationibus diris, tangit Ammianus XXI, 5.

X. E primis Christianis multi omnino sibi religioni duxerunt iurare, atque ab omni iureiurando diligenter abstinuerunt, qua de re vide Io. Barbeyracum in ethica Patrum (la morale des Peres) III, 6. V, 24. VI, 22. XI, 12. XV, 2. et Grotium ad Matth. V, 34. et Iacobi V, 12. locisque ab eo allatis adde haec in Clementinis a Cotelerio editis pag. 603. *μὴ ὀρκίσαι, ἐπεὶ μὴ ἔξεστιν.* Athanasius doctrina ad Antiochum: *ὅρκον δὲ δικαίως ἢ ἀδίκως ἔκφευγε.* T. 3. p. 253. Chrysostomus in omnibus fere ad populum Antiochenum Homiliis, in primis XIX. p. 397. et XV. p. 159. edit. nouissimae, et Catechesi ad illuminandos T. 2. p. 232 sq. Basilius in Psal. XIV. et de legendis Graecorum libris p. 96. edit. Grotii, Nilus lib. 1. Epist. 3. et lib. 2. Epist. 212. Isidorus Pelusiota lib. 1. Epist. 155. Posidius de vita Augustini cap. 25. vbi pro verbis *ne ad modicum quidem*, Benedictini legunt *ne ad mensam quidem*. Photius Epist. 1. pag. 34. *προπετὴς ὅρκος, πρόχειρος ἐπιορκία. Ἄλλως τε καὶ τὸ ὀμνύειν ὅλως ἤθους ἐκ εὖ βεβηκότος οὐδὲ φρονήματος εὐγενοῦς. Temere iurare facile peierare est. Certe nec mores bene constitutos, nec animum generosum decet iurare.* Addit Photius pudori fore viro graui et honesto, si iniurato fides non habeatur, vt Catoni olim et Xenocrati, de quo Menagius p. 169. ad Laertium. Ausonius de parente suo Iulio Ausonio:

Iurare et falsum dicere par habuit.

Nicolaus Cabasilas Oratione contra foeneratores pag. 308. *Illi* (Hebraei) *iurare etiam lege iubebantur, quod nunc hypocritarum, et improborum, et huius farinae hominum est.* Plures recensentur in Ioannis Ernesti Immanuelis Walchii commentatione, qua antiquorum Christianorum Doctorum de iure iurando sententiae recensentur et diiudicantur. Ienae 1744. 4. vbi pag. 4. not. b) ii quoque e profana antiquitate enarrantur, qui a iuris iurandi vsu plane abstinendum esse censuerunt. Adde Caroli Gottlob a Burgsdorf commentationem de iuramentis et primorum Christianorum de illis doctrina. Halae 1732. 4. et Anonymi Angli compleat History of publick and solemn State-oaths. Londini 1724. 8.

Est tamen hoc reprehensum in Pelagianis, quum et ipsi statuerent nefas esse iurare Christiano homini, vt postea docuere Waldenses, Anabaptistae, Mennonistae, Socini schola, atque illi quos Quakeros vulgo appellant. Vide

Vossii

Vossii Hist. Pelagianam lib. 5. parte 2. pag. 512 sq. B. Antonii Reiseri Anti-Barclaium pag. 352 sq. et Hadrianum Cattenburgium pag. 670 sqq. spicilegii. In hoc quidem conueniunt omnes, non modo abstinendum ab omni periurio, sed etiam non iurandum temere leuemque ob caussam, adeoque ab illis abstinendum, quantum potest fieri saluo officio et charitate quam debemus aliis et nobismet ipsis, et quae potest a nobis requirere, vt dicta nostra iureiurando (quo omnis controuersia praescinditur Hebr. VI, 16.) confirmemus, vti facere non dubitauit Apostolus Rom. I, 9. IX, 1. et 2 Cor. I, 23. XI, 11, 31. Galat. I, 20. Phil I, 8. et 1 Thessal. II, 5. cuius exemplum multi sunt e Christianis etiam antiquissimis sequuti, vt apud Grotium et Vossium videre licet et in Bebelii Antiquitat. Eccles. Saeculo 4. Tom. 2. pag. 872 seq. Sed inprimis consulendus Lud. Thomassini liber de Veritate et mendacio iuramentis et periuriis A. 1690. editus, in quo de veterum Christianorum sententia, vsu et formulis iuramentorum fuse differitur. Ludov. Ellies du Pin Tom. 18. Bibl. scriptorum Ecclesiastic. p. 194 sq. Apud eundem Thomassinum, Grotium, Seldenum II. de Synedriis Hebr. c. 11. p. 298 sq. et Huetium Alnetan. quaest. III, 5. habes plura dicta Iudaeorum et Ethnicorum iuris iurandi vsum coercentium. Vide quoque Christiani Falsteri amoenitates philologicas, Tom. 1. pag. 229. Et Phryges a iureiurando abstinuisse notauit Stobaeus serm. 42, 470. De Banianibus Indis idem legas in Io. Ouingtoni itinere pag. 231. et de Algiretanis in Ottonis Dapperi Africa pag. 247. De Slauis, Helmoldus cap. 84. *Iurationes difficillime admittuntur. Nam iurare apud Slauos quasi peierare est, ob inuitam Deorum iram.* Herculem *εὐλαβῆ πρὸς ὅρκον* semel tantum per omnem vitam iurasse notat Plutarchus in quaestionibus Romanis pag. 241. edit. Ald. Pythagoras apud Laertium VIII, 22. *μηδὲ ὀμνύναι θεούς, ἀσκεῖν γὰρ αὑτὸν δεῖν ἀξιόπιστον παρέχειν.* Epictetus cap. 44. Enchiridii: *ὅρκον παραίτησαι, εἰ μὲν οἷόν τε, εἰς ἅπαν. Εἰ δὲ μή, ἐκ τῶν ἐνόντων*, quae a Paraphraste Christiano omissa miror, Christiano calamo certe haud indigna. Nonnullos religione iurisiurandi *εὐλαβείᾳ τοῦ ὀμνύειν* tantum dixisse *μὰ τόν*, nomine eius per quem iurandum esset omissa, notauit e Scholiaste Pindari Menagius ad Laertium p. 218. De periuriorum detestatione et poenis Balthasar Bonifacius VIII, 18. Hist. ludicrae et 20. Freinshemius ad Flori III, 11. 6. Tob. Pfannerus in Theologia Gentili pag. 314 sq. Grotius II, 13. de iure Belli et Pacis, Pufendorfius IV, 2. de iure Nat. et Gentium. Tobias Eckhardus in commentatione, quae inscribitur: Deus sacrilegii vindex. Quedlinb. 1710. 8. et Henr. Meibomius in commentario ad ius iurandum Hippocratis pag. 211. De stili Ethnicismo circa iurandi aduerbia *mehercule mestacor* etc. Christianis fugiendo,

digna lectu Iacobi Thomasii Exercitatio Lipſ. 1665. et Petri Ekermanni de eodem argumento Exercitatio. Vpſaliae 1743, 4. De reſecrandi ritu ſiue ſoluendi ſe iurisiurandi religione aut execrationem leuandi vide Valeſium ad Ammiani libr. XXIV, 6. p. 410.

XI. De iuramento *per feſtucam*, ſiue virgam indicium poteſtatis, Zimmermannus pag. 515 ſq. Analect. *per regium ſolium* iurare apud Scythas mos, τὰς βασιληΐας ἱστίας Herodot. IV, 68. Auarum morem *iurandi ſtricto gladio* tangit Menander in excerptis pag. 106. edit. Heſchelii. De iuramento *per panem et ſalem* vide Iſmaelem Bullialdum in notis ad Ducam pag. 244. Coteleriurn ad Patres Apoſtolicos Tom. 1. pag. 604. et Stephanum Morinum in octoi diſſ. pag. 111 ſq. De veterum *Germanorum* iuramentis Chriſtianorumque per ſequiora tempora vide Lindenbrogii, Speelmanni et Cangii gloſſaria, et Burc. Gotthelf Struuii hiſtor. iuris cap. 9. § 10. De *Gallorum*, Vertotum, in Ephemeridibus litterar. Eruditor. Pariſienſibus 1710. Octobr. pag. 440 ſqq. De iuramentis *Anglo Saxonum* Georgium Hickeſium in diſſ. Epiſtolari quae extat Tom. 1. theſauri eius ſeptentrionalis fol. 112 ſeq. De iuramento nobilium *per fidem ſui corporis* agit Tiraquellus Lib. de nobilitate pag. 554. *Per pedes Dei*, *per guttur Dei*, *per ſanctos Franciae*, Barthius notis ad Guil. Britonem pag. 56 ſq. 737. De iuramento per Dei genetricem et ſanctos non praeſtando differt. ſingularem euulgauit Chr. Henr. Zeibichius. Witteb. 1739. De more imagines ſanctorum extra vrbem portandi, et nudipedem flexisque genibus et cum cereo ardente in manu per illas iurandi, vide Ioan. Sebaſt. Mulleri Annales domus Saxonicae, Germanice editos ad A. 1529. Formula μὰ τῶν ποδῶν σοῦ *per veſtigia tua*, in Concilio Chalcedonenſi frequens. *Per corpus et ſanguinem Chriſti*, Cornelius Epiſcopus Rom. apud Euſebium Hiſt. Eccleſ. VI, 43. pag. 245. Victor Vitenſis lib. 5. cap. 5. *Per Crucem* Gretſerus lib. 1. de cruce cap. 71. *Per Apoſtolum Petrum*, Conſtantinus Porphyrogeneta de adminiſtrando Imperio pag. 98. *Tactis ſacris Euangeliis*, Valeſius ad Sozom. VI, 30. Meurſius ad Palladii Lauſiacam pag. 183 ſq. et Ioan. Frid. Ioglerus in differt. de ritu tangendi Euangelia in iuramento. Luneb. 1748, 4. edita. *Tactis ſacris reliquiis*, Cangius pag. 402. ad Alexiadem. Alia Lindebrogius pag. 1420. ad Codicem Legum antiquarum. De ſacramentalibus vide Eberh. Rud. Rothii differt. de antiquiſſimo probandi ritu per ſacramentales ſ. coniuratores. Vlmae 1689. et Ioan. Frid. Weidleri diſſertationem de Sacramentalibus, Witteb. 1738. Formulae iurisiurandi violati, in bello aduerſus foedifragos praelatae in vexillo exemplum vide apud Cangium in Zonaram pag. 68.

De

De iuramentis scripto factis Nazianzenus Epist. 219. quam illustrat Valesius ad Sozom. pag. 145 seq. De Ecclesiasticorum iuramentis, et cur non iurent tactis Euangeliis vide Gundlingiana Parte quarta, et Iugleri V. C. laudatam dissertationem. Henrici IV. constitutionem, qua iuramentum a nullo clerico vel monacho praestandum est, habes apud Lunigium Tom. 1. spicilegii Eccles. pag. 149. Similis constitutio Iustiniani deprehenditur Nouella CXXIII, 7. Et Synodus Triburiensis, canon. 21. sacerdotes a necessitate iurandi absoluit. Clementis VI. Bulla, qua Ioanni Regi et Ioannae Reginae Franciae et successoribus illorum in perpetuum indulget, vt confessor religiosus vel saecularis, quem eligendum sibi duxerint, vota et iuramenta, quae commode seruare non possint, commutare valeat in alia opera pietatis, exstat apud Dacherium Tom. 4. spicilegii pag. 275. Adde Acta Erudit. Tom. 6. supplement. pag. 293.

De *Muhamedanorum* iurandi formulis per tres ordines Angelorum, per regionem Meccanam, per Solem, Lunam (noctem) et eum qui creauit masculum et feminam, per auroram, noctes decem, coniunctionem et separationem, per coelum et noctu venientem, per coelum habens turres, per diem promissam, per testificantem et testificatum, quae omnes in Alcorano occurrunt, vide Lud. Maraccium in prodromo refutationis Alcorani pag. 46 seq. De iureiurando Turcici Bassae Ibrahimi per Mosen, Psalmos et Euangelium, et alio Solimanni Imperatoris, vide Caroli Andreae memorabilia Saeculi XVII. Tom. 1. pag. 62. 63. De Persarum iuramentis Ioan. Chardinus in itinere suo Gallice edito Tom. 4. pag. 103. editionis in 12.

XII. Quomodo differant vota a iuramentis vide Seldenum de I. Naturae et Gentium pag. 835. et Grotium II, 13. de iure belli et pacis. Sebast. Schmidium in fasciculo diss. pag. 619. et 627 seq. Idem pag. 628. docet vota dissuaderi a cordatioribus Iudaeis, quod non sine caussa ab illis fieri nemo prudens negabit. De Voto Iephtae et aliis Iudaeorum religiosis sponsionibus praecipue coelibatus videndi Interpretes ad Librum Iudicum XI, 31. Ioan. Iacobus Schudt, in libro, qui recensetur in Actis Eruditorum A. 1702. pag. 30 seq. Petrus Iuriëu in Historia Critica pag. 376 seq. Eduardus Pocockius in miscellaneis sacris pag. 415 sq. et Sebast. Schmidius in fasciculo diss. pag. 587 sq. Casaubonus ad Baronium pag. 108 sq. vbi sigillatim de voto coelibatus quod Mariam virginem fecisse quidam parum certa tradi-

traditione opinantur. Nasiraeorum Vota cum Monasticis contulit singulari dissertatione Rev. D. Theodorus Dassouius. Kil. 1703. Rechabitarum Votum praeter interpretes Ierem. cap. 35. ad examen reuocarunt Hermannus Witsius diss. de Rechabitis, praefixa Mosi et Aaroni Godwini: et D. Samuel Scheluigius in Exercitatione vulgata Gedaui 1689. De voto *Corban* interpretes ad Matth. XV, 5. et Marci VII, 11. et Grotius II. de iure belli et pacis cap. 13. § 7. Scaliger. trihaeres. cap. 9. Drusius de tribus selectis Hebr. II, 17. D. Sebast. Schmidius fascic. disp. Theolog. pag. 584 sq. et Georg. Eliezer Edzardi ad Auoda Sara cap. 2. pag. 293. 295 seq. Extant in Talmude singulares Codices hoc ad argumentum spectantes, vt נדרים *de votis*, Tom. 3. Mishnae Surenhusianae pag. 104. et נזיר *de Nasiraeis*, pag. 146. et ערכין *de rerum votarum aestimationibus*. Pleraque etiam de votis Hebraeorum tum consecratoriis siue promissoriis tum obligatoriis siue interdictoriis succincte persequutus est ex *Maimonide* et aliis Hebraeorum Magistris Ioan. Scheluigius diss. de votis Hebraeorum Witteb. 1697. Cui addantur Bernh. Seb. Cremerus in antiquitatibus Mosaicotypicis, Tom. 1. pag. 137 sqq. et Tom. 2. pag 198. et in Nasiraeo, siue commentario litterali et mystico in legem Nasiraeorum Num. VI. et Simsonis historiam Iud. XIII – XVI. Amstelod. 1727, 4. Ioan. Gottlob Carpzouius in annotationibus in Goodwinum, pag. 151 sqq. Melch. Leydeckerus de republica Hebraeorum, lib. 12. pag. 665 seqq. Gotthard Heideggerus in recreationibus sacris, Parte 2. pag. 1. Antonius Cregutus in reuelatore arcanorum, pag. 783 sqq. Petrus Zornius de Naziraeis, ex ordine procerum viris principibus; quae legitur Misc. Lips. nov. Vol. 4. p. 426 sqq. Ioan. d'Outrein in oratione inaugurali de Nasiraeis. Amstelod. 1703. et dissertationes Mich. Christ. Tieroff de sacris Iudaeorum vinculis. Ienae 1657. Io. Clodii de iure Nasiraeatus. Witteb. 1672. Georgii Frid. Meinhardi duae de Nasiraeis, Ienae 1676. et 1677. et vna de Paulli Nasiraeatu. Witteb. 1680. Gustaui Peringeri de Nasiraeis. Vpsal. 1683. Theodor. Dassouii de votis monasticis et Nasiareorum. Kilon. 1703. C. R. Aagardi de ritu Nasiraeatus. Hafniae 1708. Andr. Conr. Werneri Progr. de votis veterum Israelitarum ex antiquitate iudaica. Stadae 1734.

De votis Graecorum, Romanorumque variis Alexander ab Alexandro lib. 3. dier. genialium cap. 22. et ibi Tiraquellus, Ianus Rutgersius Var. lect. lib. 5. cap. 5. Christoph. Schutz dissertationibus de votis veterum Lips. 1665. Iacobus praecipue Philippus Thomasinus lib de votis, donariis, anathematis et tabellis votiuis: Vtini 1639, 4. Patav. 1654, 4. et Tomo 12. thesauri

thesauri Graeuiani. In quo pag. 963. occurrit etiam manus duplicis votiuae delineatio, cum explicatione Angeli Caussei de la Chausse ex eius Museo Romano, Rom. 1690, fol. quod recensetur in Actis Eruditor. Tomo 2. supplementi pag. 33. et auctius atque splendidius reeusum est Romae 1747. duabus partibus in folio. Eandem alteram veterem iconem manus Cecropii votiuae illustrauit laudatus Thomasinus, cuius explicatio subiecta legitur Mensae Isiacae Laur. Pignorii, atque hinc inserta Tomo 10. thesauri Gronouiani pag. 657. et Tom. 1. thesauri Sallengeriani. De peregrinationibus votiuis exstat Simonis Taddelii dissertatio, Argentor. 1685, 4. edita. De ludis votiuis vide Ezech Spanhemium Tom. 2. de vsu et praestantia numismat. pag. 140 sqq. Gestus vota facientium fuit vt illa nu[illegible]parent manibus leuiter pandatis, vt auctor est Quintilianus XI, 3. et videre licet etiam in numo apud Rubenium Tab. XXXVIII, 5. De votis decennalibus Imperatorum et Caesarum, quorum obseruatio non exiguum Chronologis vsum praebet, erudite egit Henricus Noris in auctario ad diss. de duobus numis Diocletiani et Licinii, Patav. 1676, fol. De iisdem videre etiam iuuabit Antonii Pagi dissertationem hypaticam et primum Annalium Tomum passim, Caroli item du Fresne dissertationem de inferioris aeui numismatibus ad calcem glossarii mediae Latinitatis; et Ioan. Georg. Waltheri commentat. de quinquennalibus et decennalibus Imperator. Romanorum. Witteb. 1748, 4. De more multos annos peroptandi Imperatoribus in fine concionum, in conciliis et epistolis synodicis vide Franciscum Scorsum pag. 456 sq. ad Theophanem Cerameum. Varia votorum genera formulasque, praecipue apud Romanos, erudite persequitur Brissonius in opere de formulis lib. 1. pag. 95 sq. Videndus etiam Iac. Gutherius IV, 13. de iure Pontificio Tom. 5. thesauri Graev. vbi inter alia disserit de *Vere sacro* siue voto quo Diis immolanda vouebantur pecora quaecunque illo anno a Calendis Martiis ad Calendas Maias nascerentur, de quo etiam egit Magnus Beronius singulari dissertatione, Vpsaliae 1734, 8 euulgata.

XIII. De votis quae Sanctis nuncupantur vide Bellarminum III, 9. de cultu Sanctorum, et Clarissimi Viri Ludov. Antonii Muratorii diss. 18. ad carmina Paullini pag. 190 seq. De votis aliis in Ecclesia Romana, praesertim Monasticis, simplicibus ac sollemnibus, M. Antonium de Dominis lib 2. de Rep Ecclesiastica cap. 12. et quae contra eorundem abusus B. Lutherus T. 2. Vitemb. Latin. pag. 270 seq. Fridericus Balduinus, Vitemb. 1626. D. Ioan. Georgius Dorschaeus in indice Iniquitatis Moguntinorum Iesuitarum in materia de votis Monasticis, Argentor. 1650, 4. aduersus Melchiorem Corneum;

D. Sebaſt. Schmidius in faſciculo diſſ. pag. 605 ſq. Chriſtianus Dreierus in controuerſiis cum Pontificiis diſſ. 25. ſeq. Andreas Riuetus Tom. 1. Opp. pag. 1097 ſq. Henricus Morus in operibus Theologicis pag. 496 ſeq. 500. et 554. ſqq. Chriſto. Sontagius de votorum monaſticorum vanitate, Altd. 1693. et Io. Sal. Semlerus in diſſertatione de regeneratione monaſtica. Halae 1754. 4. Voto ſollemni caſtitatis neminem abſolui poſſe a Pontifice diſputat Pompeius Sarnelli epiſtola eccleſiaſtica XXXIV.

De quarto perſeuerantiae voto, quod praeter triplex illud continentiae, obedientiae et paupertatis facere ſolent Benedictini, memorant tum alii tum Dandinus Alteſerra in Aſceticis. Nota quoque ſunt, quae de Ieſuitarum quarto voto miſſionis ad infideles, a multis ſunt tradita. Eſt et votum quartum Carmelitiſſarum Monialium quod auctore Berullo ſuſcipiunt, vt ſe totas mancipent S. Mariae. Vide Rich. Simonis Bibl. Criticam Tom. 1. pag. 303 ſq. De tribus votis ordinum equeſtrium religioſorum vide Io. Chriſtophori Beckmanni notitiam dignitatum illuſtr. pag. 1445. 1488 ſq.

